

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કોમ્પીયુટર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૮-૬૪ કિંમત ૩-૦-૦

ગ્રંથનામ રત્નકોટ-સાગર

વર્ગિક ય-૨૨૧૮૦૪૨

સુબોધ સાગર

અથવા

મોક્ષમાર્ગનાં પગથિયાં

કર્તા અને પ્રકાશક

બ્રહ્મચારી પુરાણી દામોદરાનન્દજી

સ્વામિનારાયણ મંદીર,

અમદાવાદ

[સર્વહક્ક અંશકર્તાને સ્વાધીન છે.]

આવૃત્તિ પહેલી]

[પ્રત ૨૦૦૦

વિક્રમ

ક્રિસ્ત

ખ. સન ૧૯૪૪

સંવત : ૨૦૦૧

ફકત રૂ. ૩-૦-૦

ઓક્ટોબર

(પોસ્ટેજ અલગ)

OM
SHREE SWAMINARAYANO VIJAYATETARAM
SUBODH SAGAR

OR

Moksha Margana Pagathian

Author & Publisher

Brahmachari Purani Damodaranandji

Swaminarayan Temple,
AHMEDABAD

First Edition } *All rights are reserved* } Copies
Edition } *by the author* } 2000

Vikram
Samvat 2001
Kartik

Price Rupees Three Only

Rs. 3-0-0

October
1944 A.D.

Printed by:—

Natvarlal N. Desai, Pleader
Shree Laxmi Narayan Printing Press,
Shobharam Surti's Pole, Near Bela Hanuman,
Ahmedabad.

॥ પ્રસ્તાવના ॥

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુજીના પરમોપાસક, સકલસંજ્ઞુજીગણાગાર, શ્રોત્રિય, બ્રહ્મનિષ્ઠ, સંજ્ઞુરે બ્રહ્મચારી મહારાજશ્રી પુરાણી દામોદરાનન્દજીનું રચેલું આ “સુખોદસાગર અથવા મોક્ષમાર્ગનાં પગથિયાં” એ નામનું અમુલ્ય પુસ્તક મહારા વાંચવામાં આવ્યું. એ વાંચતાં પ્રથમ તો હર્ષાગ્નિમાં નિમગ્ન થઈ ગયો. અને પછીથી નિશ્ચય કર્યો કે ચૂજરાતી સાહિત્યમાં વાંચવા-લાયક ગદ્ય પદ્યાત્મક ઘણા અન્યો છે. પણ તેમાં આ અંથની ખરેખરી કરે એવો સર્વગ્રાહ્ય, ધાર્મિક, નૈતિક, વ્યાવહારિક અને સર્વ વિષયના સમન્વયવાળો અંથ તો ભાગ્યેજ હશે.

આ અંથ સકલ જનસમાજને મહાન ઉપયોગી, માનનીય અને જન્મમરણરૂપ રોગ ટાળવામાં સંજીવની ઔષધી સમાવ છે. તેમજ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ માર્ગનાં અને વ્યવહાર માર્ગના ઉત્તમ સિદ્ધાન્તો તથા હાલના જમાનાને અનુસરતાં નવાં વિચારો તથા અશ્રુતપૂર્વ રમ્ય દ્રષ્ટાંતોથી ભરપૂર છે.

જેમ અજ્ઞથી શરીરનું બળ વધે છે, જળથી છોડનું બળ વધે છે, તેમ આ અંથનાં વાંચન વિચારણથી મનનું અને પુણિનું બળ વધશે, અને મનુષ્ય જરૂર મોક્ષમાર્ગનાં પગથીયાંને અનુસરશે.

દુધમાં ઘી રહ્યું છે, તલમાં તેલ રહ્યું છે અને રત્નાગર-સાગરમાં રત્નો રહ્યાં છે પણ તે શોધકોને હાથ આવે છે; તેમ આ અંથમાં અનેક પ્રકારના ઉપદેશો અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન અને અનેક પ્રકારનાં સન્માર્ગ સૂચક સૂત્રોરૂપી રત્નો રહ્યાં છે; પણ વિચારપૂર્વક વાંચનારા હશે તેનેજ હાથ આવશે.

આ અંથની ભાષા ઘણી સારી, સાદી, સરલ, રસદાર, સચોટ રીતે અસરકારક અને ૧૦૮ વર્ષનાં નિરક્ષરી બુદ્ધાને પણ સમજ પડે એવી છે.

સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના એક સંતનો રચેલો આ ગ્રંથ છે. તેથી કેવળ એક દેશીય કે સાંપ્રદાયિકજ હશે તેમ માની લેવાની ભૂલ ન થાય તેટલા માટેજ મારે કહેવાની જરૂર છે, કે ભગવત પ્રાસિનાં અનેક કથ્યાણુકારક અને ત્રિવિધતાપશાન્તિ-કારક સાધનો દર્શાવેલો આ અપૂર્વ ગ્રંથ સર્વમાન્ય સર્વદેશીય અને પ્રત્યેક શ્રેણીનાં મનુષ્યોને એક તેજસ્વી દીપક સમાન છે. આ તેજસ્વી દીપકનાં પ્રકાશિત માર્ગમાં ચાલશે તેને કોઈપણ જાતનું વિઘ્ન નડશે નહિ. આ ગ્રંથ ભગવાન, સંત, સમ્મુખ અને સદ્ગુરુમંથી ઉન્નુબ રહેનારાઓને સન્નુબ કરનારો અજ્ઞાની-ઓનાં અજ્ઞાન પડળ ઉતારનારો અને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપનારો છે.

કર કંકણને આરસીની જરૂર રહેતી નથી તેમ પરમાત્મા શ્રીહરિનાં અનન્યોપાસક બ્રહ્મચારી મહારાજશ્રી પુરાણી હામો-કરાનન્દજી જેવા સંતવર્યની જ્ઞાનપ્રસાદીરૂપ સુધાસમા આ ગ્રંથરત્નને પ્રસ્તાવનાની જરૂર રહેતી નથી. છતાં એક મોહબદ્ધ વ્યક્તિ આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના કરવાનો પ્રયાસ કરે એ વધારે પડતું લેખાય, પણ ગુરુણાં જ્ઞાનં પથ્યમ્ ગુરુનું વચન સત્યજ હોય માટે ગુરુનું વચન સદાકાળ માથે ઝડાવવું. આજી ગુરુનાં જ્ઞાનપ્રસાદ ગુરુદેવનાં વચનમાં વિચાર કરવો નહિ, એ સૂત્રાનુસાર પૂજ્યપાદ બ્રહ્મચારી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાને શિરસા વન્ધ માની નાના મોઢે મોટી વાત કરવા જેવી ચેષ્ટા કરવી પડી છે. તેમાં મારી અદ્યપમતિના કારણે દોષો કે ત્રુટીઓ જણાય તેની ક્ષમા આપવા વાચક સુમુક્ષુ વર્ગ પ્રત્યે મારી નમ્ર અભ્યર્થના છે.

આ ગ્રંથ સંબંધી દરેક વિષયની વિગતવાર ચર્ચા કરવાથી ધાર્યા ઉપરાંત પુસ્તકનો વિસ્તાર બધવાનો ભય રહે છે. તેમ જ પીઠપેઠણ થવાથી ગ્રંથની રસ વૃત્તિ પણ ઊડી જાય છે. તો પણ થોડાક વિષયોની ટૂંક ચર્ચા કરું છું કે :

“આ પુસ્તકમાં ધર્મ એજ, સર્વ-સુખનું મૂળ છે” એ શિર્ષક તળેનો પહેલાથી સતર પેઠજ સુધીનો વિષય ઘણો સારો, અચ્ચરકારક અને ઐતિહાસિક દ્રષ્ટાંતોથી ભરપુર છે. આ વિષયને વાંચશે, સાંભળશે, તે ધર્મના, કર્તવ્યતાના, જ્ઞાનજ્ઞાનવાળો થશે. અને કામથી, લયથી કોઈપણ પદાર્થની લાલચથી કે પોતાના જ્ઞાન માલને બચાવવાની ખાતર પણ ક્યારેય ધર્મનો લોપ ન કરે એવો શક્તિશાળી થશે. આમાં કેવળ ધર્મનો વિષય છે. ધર્માત્મા પુરૂષોએ પ્રાણાન્તે પણ ધર્મનું રક્ષણ કર્યું છે. વિગેરે ધર્મનું વિવેચન છે,

“યમચાતના” આ અદારથી એકત્રીશ પેઠજ સુધીનો વિષય જો મન દઈને કોઈ વાંચશે સાંભળશે તો જરૂર પાપ કર્મ કરવાથી અટકી જશે. આમાં પાપ કર્મ કરનારાઓને સુવા પછી પરલોકમાં ચમદ્ગતોથી જે જે દુઃખો પડે છે તેનો ચથાર્થ ચિતાર આપ્યો છે.

“ગર્ભાવસ્થામાં જીવનો પોકાર” આ બત્રીશથી ચોત્રીશ પેઠજ સુધીનો વિષય ભારે ચમત્કારી અને વાંચનાર સાંભળનારને કૃત્યાકૃત્યનું જ્ઞાન કરાવનારો છે. આમાં માતાના ઉદરમાં જીવને અસહ્ય કષ્ટો પડે છે અને તેને સો જન્મનું જ્ઞાન થાય છે. તેથી અત્યંત દીન પારાવાર દુઃખથી મુક્ત થવા પ્રભુની પ્રાર્થના કરે છે વિગેરે વર્ણન કરેલું છે.

“સંપ ત્યાં જંપ” આ મથાળા તળેનાં આગળ પચાસથી ચોપન પેઠજ સુધીના વિષયમાં રાયથી રંક પર્યન્તના સર્વને સંપથી રહેવું, સંપથી ચાલવું અને સંપ ત્યાં જ સુખ, સંપતિ, શાન્તિ અને કીર્તિ છે. સંપથી અસાધ્ય સાધ્ય કરી શકાય છે માટે દરેક શ્રેયસ્સાધકે સંપના પૂજારી બનવું એ આદિક સંપના પ્રભાવનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

“સંત સમાગમનો પ્રભાવ” આ ૭૩ થી ૯૬ પેઠજ સુધીનો વિષય ભારે બોધપ્રદ અને ખરેખર મનન કરવા યોગ્ય છે. આ

વિષયમાં અમૃત ક્યાં છે ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં સત્પુરુષો પાસે છે એમ બતાવ્યું છે. ત્રૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર પણ સત્પુરુષોને જ કદા છે. અને સત્પુરુષો જ તીર્થોનાં તીર્થ રૂપ છે. વળી ધ્યાનબળે જરીક કહેવાને ઠેકાણે બધાયના નાશનું કહી સંભળાવ્યું એ રમ્ય દ્રષ્ટાંત તો ખરેખર જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપનારું છે. આવી રીતનો આ વિષય ભારે રસદાર અને વારંવાર વાંચવા જેવો છે.

જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી અને તે જ્ઞાન સત્પુરુષના સંબંધ વિના થતું નથી. માટે સહુએ સંત સમાગમ કરવો આવી રીતે સંત સમાગમનો પ્રભાવ અને તેની આવશ્યકતા વર્ણવેલી છે.

“લોભીઆ હોય ત્યાં ધૂતારા ભૂખે ન મરે” આ વિષય ૧૦૮થી ૧૨૯ પેઠજ સુધીનો વિષય દરેક ગૃહસ્થે તથા ત્યાગીએ વાંચવા જેવો અને હૃદય ભૂવનમાં સંઘરી રાખવા જેવો છે.

લોભથી શું થયું છે. શું થાય છે, અને લોભ કેવો બળ વાન છે તેનું વિવેચન છે. વળી આમાં રામજી મન્દિરનાં મહાન્ત જમનાદાસ મહારાજનું તથા કચરાશાહ વાણીઆનું રમુજ દ્રષ્ટાંત તો ભારે હાસ્ય રસનું ભરેલું અને બોધદાયક છે. આ વિષય વાંચશે તે કોઈ દિવસ માયાવીઓની માયામાં લેવાશે નહિ.

“સંગ બળવાન છે” આ હેડીંગ તળેનો ૧૫૦ થી ૧૭૪ પેઠજ સુધીનો વિષય ખરેખર જાણવા જેવો છે. આના વાંચન શ્રવણથી સારા નરસાની ઓળખાણ થાય છે અને જેવો સંગ તેવો રંગ અને જેવી સોળત તેવી અસર એ વિષયના સચોટ અસરકારક દાખલાઓ છે. દ્રાવિડ દેશ નિવાસી મગ્નિરામ દેવીવાળા તથા ચોરનો સંગ કરનારો વિદ્વાન વિપ્ર અને ભણેલો ભિક્ષુક એ સર્વે નકારાના સંગથી ઉતરતે ઉતરતે ઉતરી ગયા વિગેરે ઘણા રમુજ દાખલાઓ છે.

“સત્ય એ મોક્ષનું મુખ્ય સાધન છે.” આ ૧૭૫ થી ૨૦૦ પાના સુધીનો વિષય છે. આમાં સત્યદેવનો પ્રખર પૂજારી હરિચન્દ્ર રાજાનો દાખલો ખાસ વાંચવા જેવો છે. આ વિષય વાંચનારો જરૂર અસત્ય છોડી સત્યવાદી બનશે.

“કન્યાવિક્રય એ મહાપાપ છે.” આ ૨૦૧ થી ૨૨૦ પેઠજ સુધીનો વિષય ઘણો જાણવા યોગ્ય છે. આ વિષય સંસારીઓને ખરેખર મનન કરવા યોગ્ય અને તેને અનુસરવા યોગ્ય છે. ધનલાલયુ મામાપો પોતાની દીકરીઓને વિધુર, વૃદ્ધ, અને કાળના મૂખમાં પડેલા દરદીઓને આપી સ્વાર્થ સાધે છે. પણ હરામના પૈસા ટકતા નથી. હકના હોય તેને પણ ઉઠાવી જાય છે. અને એ ધનલાલયુ મામાપોના ખુરા હાલ થાય છે. તેનું યથાર્થ વિવરણ કરેલું છે.

પુત્રિનો લવ બગાડનાર પિતા વનાશાના વિશ હજારનો ભડકો થયો, માતા દીવાળી ભૂટે મોતે ખૂઈ. એ વાર્તા ખરેખર જાણવા જેવી છે. તથા પુત્રિના ઠરાવેલા પૈસા લઈ બીજું ખાનું કાઢી બસો વધારે લઈને પુત્રીને ઘર વિનાની કરી નાખનાર પિતા પાસેથી એ પૈસા અને બીજા પણ પોતાના ભાગના પૈસા યુક્તિથી પુત્રીએ લઈ લીધા વિગેરે ઘણો બોધદાયક તથા ભારતની વિરાગનાઓને ખાસ વાંચવા જેવો આગેહુબ વિષય વર્ણન કરેલો છે.

“વ્યભિચાર એ મહાપાપ છે” આ નાનકડો પણ મહાન જાણવા યોગ્ય અને સ્મર્ણપટમાં કેતરી રાખવા જેવો વિષય છે. આમાં વ્યભિચાર કર્મ કરનારા સ્ત્રી પુરુષોને તથા સૃષ્ટિ વિરૂદ્ધ કર્મ કરનારા મહાન અદ્ભૂત જીવો જીવતાં ભયંકર દર્દોથી રીખાય છે અને મુવા પછી અકથનીય, અનહદ ભયંકર દુઃખો યમપુરીમાં લોગવે છે. પછી પણ જન્મ મરણ ચમચાતના અને લક્ષ્યોચારાશીનાં દુઃખરૂપ દરીઆમાં ડૂબકાં ખાવાં પડે છે. આ વિષયને વાંચનાર સાંભળનાર કદી પણ વ્યભિચાર કે સૃષ્ટિ વિરૂદ્ધ કર્મનું આચરણ કરશે નહિ એવો દ્રઢ મનોબળવાળો થશે. આવી રીતે આ ગ્રંથના દરેક વિષયોનું પૃથક પૃથક વિવરણ કરવું બંધ કરી શ્રોતાક ઉપયોગી વિષય નિચે સુજબ દર્શાવું છું.

એકાદશીનો જન્મ તથા વૃત્તવિધિ. ચૂટેલની પેઠે ચોટનારી ચાચડેવીનું વર્ણન તથા તેની ઉત્પત્તિ. ગાય દેવીની માત્રા પહેલ

ખીડીબાઇ. વર્તનથી થાવ છે તેવું વાતોથી થતું નથી. ભગવાન બાવના ભૂખ્યા છે પણ ભોજનના ભૂખ્યા નથી.

બાવી બળવાન છે ! વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ : ! મક્ષિકા બોધ ! વિમુખના મુખથી કથા વાર્તા ન સાંભળવી ! માન જેવું જીવનું બુદ્ધ કરનાર કોઈ નથી ! સુપાબોધ ! કલિ લવિષ્ય તથા કલિનું જોર અને સત્સંગની મહત્તા એ આદિક ઘણાક બાણવા યોગ્ય શીખવા યોગ્ય વિષયો આ પુસ્તકમાં છે. તેના વાંચન શ્રવણ અને મનનથી મનુષ્યને સત્યાસત્યનું ત્યાજ્યાત્યાજ્યનું આદ્યાઆદ્યનું કૃત્યાકૃત્યકર્મોનું જ્ઞાન થશે. તેમ જ જીવ, ઇશ્વર, માયા, બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થશે. અને જરૂર મોક્ષ માર્ગનાં પગથીઆને અનુસરશે.

આ ગ્રંથ મુમુક્ષુઓને માયાથી મુક્ત કરનારો. વિદ્યાર્થીઓ, જીજ્ઞાસુઓ અને પ્રવચન કરવાના અભ્યાસીઓને તો પહેલા પાનાથી છેલ્લા પાના સુધી કંઠે કરવા યોગ્ય છે. પણ જેમ સાકર ઘણી સારી પણ ગર્ધભને શું કામની, ખારેક સારી પણ ઘોડાંનું શું કામની, દુધની ખીર સારી પણ શ્વાનને શું કામની, તેમ આ આ ગ્રંથ ડહાપણના ડોડવાળા વિદ્યાભિમાની કે મીથ્યાભિમાની હશે તેને કશા કામનો નથી.

દરેક જનતાને સનમ્ર અત્યાગ્રહ કરૂં છું કે આર્થિક સ્થિતિ તંગ હોવાને કારણે આ ગ્રંથને ખરીદવાની શક્તિ નહોતી તો નમો જેવી તેવી વસ્તુથી અને સંકોચથી ચલાવી લેજો. ફાટેલાં અને થીંગડાં દીધેલાં કપડાંથી તથા તૂટેલાં ચંપસથી ચલાવી લેજો. પણ આ ગ્રંથ ખરીદવામાં કંબુસાઈ કરશે નહિ. તમારા બાળ બાળકીઓને સ્કુલોથી, કોલેજોથી જે શિક્ષણ મળે છે, તેથી વધારે શિક્ષણ આ ગ્રંથથી જ મળશે. દરેક ગૃહસ્થે પોતા માટે તથા પોતાના બાળકો માટે જરૂરથી આ પુસ્તક ખરીદવું. અને હંમેશાં સ્થિર મનથી વાંચવા વિચારવા અને વર્તનમાં મૂકવાનો ખરો ખટકો રાખવો. રખાવવો.

આ દેખનાં ઉપસંહાર કરતાં જણાવાની રજા લઉં કે આ અંધ-
 કર્તાએ પોતાની ઉત્તરાવસ્થાની અશક્તિથી તથા પોતાની એક
 આંખની વિદાયગીરીથી તેમ જ અન્ય સાધન સામગ્રીની તંગીથી
 પોતાના જ્ઞાનની પ્રસાદીરૂપ આ અંધ જનતા સમક્ષ મૂક્યો છે.
 તેને સૌ કોઈ સહર્ષ વધાવી લઈ તેનો બહોળા પ્રમાણમાં ઉપ-
 યોગ કરી વર્તનમાં મુકશે; તો અંધકર્તા બ્રહ્મચારી મહારાજ
 પુરાણી દામોદરાનન્દજી પ્રસન્ન થશે, અને પોતાનો શ્રમ સફળ
 થયો મानी આશીષ આપશે. ॥ इतिशम ॥

કે. મોટા સુથારવાડાની
 પોળ, ખાડીઆ,
 અમદાવાદ.

દેખક
 ગૌરીશંકર મોતીરામ બટ
 બી. એ. એલ. એલ. બી.
 એડવોકેટ.

॥ निवेदन ॥

लोकेऽस्मिन् खलु तत् कुर्यात् येन जीवनं सुखी भवेत् ।

यावज्जीवन्तु तत् कुर्यात् येन मૃત્વા સુખી ભવેત્ ॥

જન્મ ધરીને દરેક મનુષ્યે આ લોકમાં જીવતાં અને પર-
લોકમાં મરીને સુખી થવાય તેવું કરી લેવું. તેમાં આ લોકમાં
સુખી થવાનું સાધન સત્સંગ અને પરલોકમાં સુખી થવાનું
સાધન ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્ત સંત સત્સંગીઓની
પ્રસન્નતા મેળવવી તે. તેમાં સત્સંગ થયો અને પ્રસન્નતા મેળ-
વવાની રહી અને એ પ્રસન્નતા મેળવવાના સાધનનો વિચાર કર્યો
તો જણાયું જે :—

सर्वे वेदाश्च यज्ञाश्च तपो दानानि ज्ञानघ ।

जीवाभयप्रदानस्य न कुर्वीरन् कलामपि ॥

ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તોની પ્રસન્નતા તો જેવી
જીવને કાળ, કર્મ અને માયાના ભયથી મુક્ત કરવારૂપ અભયદાન
દેવાથી થાય છે. તેવી વેદ, યજ્ઞ, તપ અને દાનાદિક કંઈપણ
સાધનોથી થતી નથી. માટે અભયદાન દેવારૂપ કાર્ય અવશ્યપણે
કરવું જોઈએ. અને એ અભયદાન દેવાનું કાર્ય મારા એકથી
થાય તે કરતાં જે કંઈક ઔપદેશીક ગ્રંથ કરે તો તેનાથી ઘણું
જીવોને અભયદાન દેવાય અને એ ગ્રંથને જે વાંચે, સાંભળે તે
જરૂર સત્યાસત્યનાં, કૃત્યાકૃત્યનાં ભાનને પામી મોક્ષમાર્ગના
પગથીએ ચઢે અને પરમાત્મા શ્રીહરિની પ્રસન્નતાના સાધનો
સાધવાને શ્રદ્ધાવાન બને. માટે જરૂર કંઈક ગ્રંથ કરવો આમ
નિશ્ચય કર્યો.

વળી સાંપ્રદાયિક સંત સત્સંગીઓ અન્ય ધર્માવલક્ષ્મી
રહેલીઓ તથા અમારા સહગત વડા શિષ્ય બ્રહ્મચારી પુરાણી

શાન્તિપ્રીયાનન્દજી એ આદિક ધણાક વારંવાર અત્યાગ્રહ પૂર્વક કહેતા કે તમે કંઇક લખો એવા છે તો સ્વપરત્રેયાર્થે કંઇક ગ્રંથ લખો. અને સ્વકાર્યે પરકાર્યે સાવજ્ઞાતીતિ સાધુ : પોતાનું તથા પારકાનું શ્રેય કરે તે સાધુ કહેવાય તો એ તમારું સાધુ નામ સાર્થક કરો અને ગ્રંથ લખવાથી ધણા જીવને સમાસ થશે. તમારાથી અભયદાન દેવાનું સદાવૃત્ત ચાલશે અને આ લોક પરલોકમાં સુખી થવાનું સાધન પણ પૂર્ણ કર્યું કહેવાશે. માટે જરૂરથી કંઇક ગ્રંથ લખો. તેથી અમેએ સ્વપરત્રેયાર્થે આ સુખોદસાગર અથવા મોક્ષમાર્ગનાં પગથીયાં એ નામને ગ્રંથ સિદ્ધપુર મુકામે લખવો શરૂ કર્યો અને અમદાવાદ મુકામે પૂર્ણ કર્યો.

આ અમુલ્યગ્રંથ સુસવાચક વર્ગનાં કર કમળમાં મુકવાનો આજે મને ઉત્તરાવસ્થામાં શુભ અવસર સાંપડ્યો. આથી હું મને ધન્ય અને કૃતકૃત્ય માનું છું.

આ ગ્રંથ માન, મોટપ, લેવા વિશિષ્ટતા કે વકતૃત્વ દેખાડવા, કે બીજે કોઇપણ હેતુ સિદ્ધ કરવા કર્યો નથી. આતો શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે કેવળ નિઃસ્વાર્થે પરોપકાર વૃત્તિથીજ કર્યો છે.

મારાથી છાસઠ વર્ષની વયે આવું કદકાર લગભગ સાડા છસો પાના જેટલું પુસ્તક બનવું “એતો સરિતાને સોડમાં સુવાડવા જેવું અશક્ય હતું” પણ ઇષ્ટદેવ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુજીની પૂર્ણ કૃપાથી, તથા સદ્ગત મારા ગુરુવર્થ વર્ણી ઉત્તમાનન્દસ્વામી તથા તેમના ગુરુ નિષ્કામવૃત્તની મૂર્તિસમા જેમણે સત્સંગીઓનાં ભૂષણરૂપ સત્સંગી ભૂષણ નામે ગ્રંથ કર્યો છે. એવા મહામુકતરાજ વર્ણીન્દ્રવર્થ શ્રી વાસુદેવાનન્દસ્વામી, તથા મને જ્ઞાનદાન આપી સત્સંગમાં સ્થિતિ કરાવનારા કચ્છ-સત્સંગનાં સ્તંભરૂપ મહામુકતરાજ અક્ષરજીવનદાસસ્વામી તથા માંડવી બંદરવાળા મુકતરાજ લક્ષ્મીરામભાઈની પૂર્ણ કૃપાથી નિર્વિધનપણે પૂર્ણ કરી શક્યો છું.

અંધારંભ કર્યા પછી ફેટલીકવાર માફ આરોગ્ય સ્વસ્થ રહ્યું નહિ. અને જમણી આંખે ઇંબ ઉપડી ત્યારે આંખના ડોક્ટરને દેખાડતાં તેમણે જરાપણ આંખને તકલીફ ન આપવાની સલાહ આપી, પણ હૈં પાતયામિ ઘા અર્થે સાધયામિ આમ ધારેલું તેથી ડોક્ટરની સલાહને ગોણ કરી અંધનું કામ ભરી રાખ્યું તેથી થોડાક માસે જમણી આંખે સખ્ત ઇંબ ઉપડી અને તેને લીધે અઢારેક ઢહાડા આંખના ઢવાખાનાને સેવવું પડ્યું છેવટે આંખ ગઇ તે વિદાયગીરી લઇ સહાને માટે ગઇ. આમ આ અંધ માટે આંખને જતી કરી પણ અંધનું કામ જતુ કર્યું નહિ.

અનેક ઉપદેશોનાં અનેક વિધ જ્ઞાનોનાં મહાસાગરને એક ગાગરમાં સમાયેલો ભોવો હોય તો આ એક “સુબોધસાગર અથવા મોક્ષ માર્ગનાં પગથીઆં” છે. આ અંધ જેણે એકવાર વાંચ્યો તેને ખીબ કોઇ પણ અંધ વાંચવાની અપેક્ષા રહેશે નહિ. આવો આ એક અદ્વિતીય અંધ છે. આ અંધની પ્રશસ્તિ કરવી તે તદ્દન અનુચિત છે. પણ જે વાંચશે તે ખુલ્લું સ્વરે ખોલી ઉઠશે કે આ અંધ તો દરેક માનવ ભતને ખરેખર ખબના રૂપ છે.

કોઇ માણસ કદપવૃક્ષ નીચે બેઠો હોય કે પારસમણિના ઢગલા ઉપર બેઠો હોય પણ તેના ગુણની કે ઉપયોગીતાની ખબર નહોય તો તેને જરાપણ લાભ થતો નથી કે તેની ક્ષુધા પીપાસાનું કે રોગ શોકનું જરાપણ શમન થતું નથી. તેમ આ અંધને જે ઉપરચોટીઆ વાંચશે, સાંભળશે, તેને તો કંઈ નહિ. પણ જે એકાગ્ર ચિત્તે વાંચશે, સાંભળશે, વિચારશે. અને વર્તનમાં મુકશે. તેને આ અંધનો યથાર્થ લાભ થશે.

હાલમાં કાગળો ઉપર સખ્ત કંટ્રોલ (અંકુશ) આવવાને લીધે તેમ પુરતા નાણા આપવા છતાં પણ કાગળો મળી શકતા નથી અને તેના પરીણામે જ આ અંધમાં ખીબ ઘણા ઉપયોગી અને ભણવા યોગ્ય વિષયો દાખલ કરવાની મારી તીવ્ર ઉત્તકંઠા હતી છતાં આમાં દાખલ કરી શક્યો નથી.

વળી હાલમાં મોંઘવારી, અછત અને કાગળોનાં બબર લાવ
જોતાં પુસ્તકની જે કિંમત રાખી છે તે બીલકુલ પરવડી શકે
તેમ નથી. પણ હરિષ્છાથી મળેલી આર્થિક મદદથી તથા
આ ગ્રંથનો જન સમાજમાં બહોળો પ્રચાર થાય, તેમને યથાર્થ
લાભ થાય અને શ્રીજી, સંત, સત્સંગીઓ, તથા સુસવાચકોની
અમારા ઉપર પ્રસન્નતા થાય એટલા માટે જ આ ગ્રંથની ઘણી
ઓછી કિંમત રાખવામાં આવી છે,

આ ગ્રંથ કરવામાં અમને અમારા શિષ્યાશ્રમ પ્રજ્ઞાચારી
શાન્તદેવાનન્દજી. ઉર્ફે દેવસ્વામિએ મંદિરનાં તથા મંડળનાં
વ્યવહારનો તલભાર બોલે અમારા માથે રહેવા દીધો નથી. તેથી
અમે આ ગ્રંથને કરી શક્યા છીએ. તેમ જ અમારા બીજા
શિષ્ય પ્રજ્ઞાચારી હરિપ્રીયાનંદજી, વિષ્ણુપ્રસાદાનન્દજી, દીનેશ્વરા-
નન્દજી, બાલસ્વરૂપાનન્દજી, અને ભક્ત નટવરલાલ એ આદિકોએ
વિદ્યાભ્યાસ, દેવસેવા, શણગાર, થાળ વિગેરેમાં ગુંથાએલા હોવા
છતાં પણ વખતો વખત પ્રેસમાં જવું આવવું. લખવું લખાવવું.
વિગેરે કામમાં ઘણા ટેકો આપ્યો છે.

તેમજ મુળીના વિદ્યાર્થી સાધુ યોગેશ્વરદાસજીએ પણ
પ્રેસના કામમાં તથા પ્રુફ જોવામાં ઘણી સારી મદદ કરી છે.
પાટણના સાદી શિળામણના કર્તા શ્રીમાન મગનલાલ શંકરલાલ
પટેલે પણ અમને આ ગ્રંથમાં ઘણી સારી સલાહ તથા વેગ
આપ્યો છે. આથી ઇષ્ટ દેવ ભગવાન શ્રી સહજાનન્દ સ્વામિ આ
સર્વને ધર્મ નિયમ પાળવાનું તથા પોતાની કર્તવ્યતા બજાવવાનું
બળ, શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહ આપો.

વડતાંલના સદ્ગુરુવર્ય પ્રજ્ઞાચારી મહારાજ પુરાણી શ્રી
પ્રભુતાનન્દજીની પ્રેરણાથી મુંબઈના સેવાલાવી સત્સંગીઓએ આ
પુસ્તકનાં શુભ કાર્યમાં અમને આર્થિક મદદ ઘણી સારી કરી છે.

તેમજ જુનાગઢના સદ્ગુરુ પ્રજ્ઞાચારી મહારાજ શ્રી પુરાણી
ધનશ્યામાનન્દજીએ પણ આ ગ્રંથ કરવામાં સારી સલાહ અને
આશ્રય આપ્યો છે. તેથી અમે તેમનો આભાર માનીએ છીએ.

ગામ ઉંઝાના સત્સંગ દેવના શુદ્ધસંતાન સદ્ગત પટેલ માધવદાસ મોતીદાસની સંયુક્ત કુટુંબની પેઢી તરફથી અમારા પરના ચીરકાળનાં ગાઠ સ્નેહસંગંધને લીધે અમને આ પુસ્તકની મદદમાં રૂપિયા ૨૦૦૦ ની સારામાં સારી મદદ મળી છે. પટેલ માધવદાસ એ ઉંઝા ગામના સત્સંગ સમાજમાં, નાતમાં, અને ળેપારી કોમમાં અગ્રગણ્ય અને પ્રતિષ્ઠિત પુરૂષ હતા અને નમ્રતા, વિવેકતા, સાદાર્થ, નિરભિમાનતા, ધર્મપરાયણતા અને સત્સંગની મમત્વતા એ આદિક સદ્ગુણો તેમનામાં મૂર્તિમન્ત વાસ કરીને રહ્યા હતા.

તેમની સંયુક્ત કુટુંબની પેઢીના વયોવૃદ્ધ પટેલ શિવરામ-ભાઈ, વ્યવહારદક્ષ શ્રીમાન નટવરલાલભાઈ, નારાયણભાઈ, મુળજી-ભાઈ, સીતારામભાઈ અને લોગીલાલભાઈ વિગેરે ઘણા વિવેકી, સુસ્વભાવી, શુદ્ધસત્સંગી, સેવાભાવી, સાક્ષરો અને ળેપારનું ઉચ્ચ જ્ઞાન ધરાવનારા છે. સંપ છે ત્યાં સુખ, સંપત્તિ, શાન્તિ અને કીર્તિ છે. સંપથી અસાધ્ય સાધ્ય કરી શકાય છે. એમ જાણી તેઓ સહુ પોતામાં સંપદેવનો વાસો વસાવી રહ્યા છે. અને સદા પુણ્ય અને પરોપકારી કામના ક્ષણાઓમાં પ્રથમ ભાગ લેનારા નિખાલસ અને ઉદાર હીલના છે. તેઓશ્રીએ અમને આ ગ્રંથ કરવામાં મોટી રકમ આપી અને બીજી રકમ માટે વાકદાન આપી પૂર્ણ આશ્વાસન આપ્યું. આથી જ અમે આ ગ્રંથને જન્મ આપી શક્યા છીએ. ધન્ય છે આ દાનવીરોને, ધન્ય છે એમની ધનિકતાને એથીયે ધન્ય છે એમની ઔદાર્યતાને. ભગવાન શ્રી સહજનનન્દસ્વામી આ સર્વ દાનવીર કુટુંબને સદાય સુખી, નિરોગી, હીર્ધાયુષી રાખો. અને તેમની સકલ મનઃ કામનાઓને પૂર્ણ કરો.

શિયાળ ગામના શેઠ સાહેબ શ્રી. કેશવલાલભાઈએ પોતાના પૂજ્ય પિતા મહુમ શેઠશ્રી જીવરાજ ત્રિલોચનદાસ શાહના ઐયાર્થે આ ગ્રંથ છપાવવા રૂપ પૂણ્ય કાર્યમાં સારો

ફાળો આપ્યો છે. સદગત શેઠ સાહેબનું આખું જીવન કથા, દાન, અને પરોપકાર જેવા ધર્મના ઉત્તમ કાર્યોમાં અને દેશ બાન્ધવોની સેવા કરવામાં વ્યતિત થયું હતું. આખા ગુજરાતમાં તેમનો કીર્તિ દીપક જળહુળી રહ્યો છે.

જૈન સમાજમાં દેશના જનસમાજમાં અને સત્સંગ સમાજમાં પણ તેમનું સ્મરણ ચિરંજીવ છે અને રહેશે. પરંકૃપાળુ પરમાત્મા તેમના અમર આત્માને શાન્તિ આપો. અને તેમના સુપુત્ર શેઠ શ્રી કેશવલાલભાઈને સદા સુખી, નીરાંગી, અને દીર્ઘાયુષી રાખો અને તેમની મનઃકામનાઓને પૂર્ણ કરો.

આ અંથમાં જેણે જેણે અમને શારીરિક આર્થિક મદદ આપી છે એ સર્વેનો અમો આભાર માનવા સાથે પરંકૃપાળુ પરમાત્મા શ્રીહરિ પ્રત્યે ઇચ્છિયે છીએ કે એ સર્વને આ લોકે પર લોકે સદા સુખી રાખો અને દેહાવસાને એ સર્વને પોતાના સુખપૂરધામમાં અતિ સુખદ ચરણમાં વાસ આપો. એજ.

આ અંથની તથા અમારા પરીશ્રમની કદર તો શુદ્ધ પરી-ક્ષક અને સુઝ જાણુ હશે તે જ કરશે.

ગુણી ગુણં વેત્તિ ન વેત્તિ નિર્ગુણો બલીં બલં વેત્તિ ન વેત્તિ નિર્બલઃ ।
મધોર્ગુણં કોકિલકો ન વાયસઃ કતીં ચ સિંહસ્ય બલં ન મૂષકઃ ॥

ગુણવાન હોય એ જ ગુણને જાણે છે. પણ નિર્ગુણ જાણતો નથી. બલવાન હોય એ જ બલને જાણે છે, પણ નિર્બલ જાણતો નથી. વસંતના ગુણને કોકીલા જાણે છે પણ કાગડો જાણતો નથી. સિંહના બળને હાથી જાણે છે, પણ ઉંઢરડો જાણતો નથી તેમ વિદ્વાન ગુણીઅલ અને જ્ઞાતા હશે તે જ આ અંથના ગુણને, અંથની મહત્તાને અંથના હેતુને તથા અમારા પરીશ્રમને જાણશે. પણ તેજોદેશી અને પારકી નીંદા કરવા રૂપ ઓખર કરવાના

સ્વભાવવાળા હશે તે નહિ જાણે. ઝવેરાતની પરીક્ષા ઝવેરી કરશે. પણ બકાલું વેચનારો નહિ કરે.

આ ગ્રંથના દરેક સુશ્વવાચકોને સનમ્રવિનયુ' છું કે આ ગ્રંથને વાંચી વિચારી વર્તનમાં સુકવાને ખટકે રાખશે અને અમને અખંડ ભગવાન સાંભરે કૃત્યાકૃત્યના ભાનમાં રહેવાય અને દેહા-વસાને શ્રીહરિના સુખપુરધામને પામી પરમ સુખીઆ થઇ જવાય તેવા આશિર્વાદ આપશે. इतिशम्॥

તા. ૧૩-૧૦-૪૪

લેખક

અક્ષયારી પુરાણી દામોદરાનન્દજી

ગ્રંથકર્તા.

॥ પુસ્તક પરિચય ॥

પરમૈકાંતિક સફળરૂપે પુરાણી બ્રહ્મચારી દામોદરાનંદજી જ્યારે સિદ્ધપુર મંદિરમાં હતા તે વખતે દર્શનાર્થે એક વખત મારું જવાનું થયેલ. તે વખતે “સુબોધસાગર”ની શરૂઆત તેઓશ્રીએ કરેલી હતી. મારા વાંચવામાં સદરહુ પુસ્તક આવતાં અને એટલું બધું પ્રિય લાગ્યું કે, આવું ઉત્તમ પુસ્તક સત્વર છપાઈ બહાર પડે તો સત્સંગના સાહિત્યમાં વધારો થતાં સર્વ ધર્મના અનુયાયીઓને પ્રેમથી આ પુસ્તકનો લાભ મળે. એવા હેતુથી મેં સ્વામિજીને સત્વરે પુસ્તક બહાર પાડવાની વિનંતી કરી. અત્યાર સુધી ઉદ્ધવસંપ્રદાયમાં અનેક પુસ્તકો પ્રગટ થયાં હશે, પરંતુ આના જેવું ઉત્તમ, રસિક ભાષામાં, ધર્મ, નીતિ અને સદાચરણના મહાન વિષયો જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપનારું અન્ય પુસ્તક જોવામાં આવેલ નથી.

ભારતવર્ષમાં ઉન્નતિ દાખલ અનેક અંશે હોવા છતાં ચાટલી બધી ધર્મનીતિની ન્યૂનતા અને દુર્દશા શાથી થાય છે તેનો વિચાર કરતાં એમ કહી શકાય છે કે, આપણા પૂજ્ય ઋષિમુનીઓના આચારવિચારો તથા અંતરંગપદ્ધતિઓનું સેવન ભારતવાસીઓમાંથી દિનપ્રતિદિન ઘટતું ચાલ્યું; દુનિયાર્થ વૈભવને પ્રધાનતા અપાઈ, દીર્ઘદૃષ્ટિ અને વિશાળ હૃદયનાં સ્થાન સંકુચિત થતાં ગયાં અને આપણો સમાજ ખરા ધર્મ અને નીતિરીતિનાં ઉંડાં રહસ્યો સમજવાની શક્તિ ગુમાવતો ગયો. આવા હાલના સામાજિક અંધાધુંધીના યુગમાં બ્રહ્મચારી મહારાજશ્રીએ મહાન કૃપા કરી સર્વે ધર્મના અનુયાયીને ઉપયોગી થાય તેવું પ્રકાશદાયક ને સન્માર્ગસૂચક ઉત્તમ ચિંતામણી રૂપ “સુબોધ સાગર” નામનું પુસ્તક બહાર પાડી મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

સદરહુ પુસ્તક ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના અનુયાયીને ઉપયોગી થશે એટલું જ નહિ; પરંતુ દરેક ધર્મના અનુયાયીઓ તેને સરખો લાભ લેશે. તેટલા માટે મોક્ષના ઉપયોગી વિષયો સાથે, જનસમાજને વહેવારમાં પણ ઉપયોગી થઈ પડે, તેવા વિદ્યુતના ચમકારા જેવા, લક્ષિતરસથી ભરપુર વિષયો ઠાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

જીવનનિકાસમાં ઉચ્ચ સુખ તથા આનંદનો અનુભવ મેળવી સત્સંગનો સંપૂર્ણ લાભ લેવા જ્ઞાસા ધરાવનાર ખરેખર આ પુસ્તક દિવ્ય પ્રસાદી રૂપ છે.

પ્રજ્ઞાચારી મહારાજ સત્સંગના એક સમર્થ લેખક છે અને તેમણે આ પુસ્તકથી સત્સંગની મહાન સેવા તન, મન અને શુદ્ધ ભાવથી ઉત્સાહપૂર્વક કરી છે, એટલું જ નહિ પણ તેમના મહાન સદ્ગુણોથી કોઈ પણ સત્સંગાનુયાયી અજ્ઞાત નથી.

લાલમાં તેઓશ્રી અમદાવાદમાં શ્રી નરનારાયણદેવની સેવામાં સુખ્ય મહાંત તરીકે પોતાના મંડળ સાથે છે, અને તેમણે સંત-સત્સંગી સર્વને દેવની સેવા, શણગાર અને યાજની અપૂર્વ સેવાવિધિથી અમૂલ્ય દર્શનલાભ અને સુખ આપ્યાં છે. તેને માટે અમદાવાદનાનગરવાસીઓ પણ તેમની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરી રહ્યા છે.

તેમના મંડળના નાના મોટા બધા પ્રજ્ઞાચારીઓની સેવા-પરાયણતા તથા શુદ્ધ રહેણીકહેણી અન્યના અંતઃકરણમાં એક આદર્શ છાપ પાડનારી છે. તે સર્વેની ગુરુલક્ષિત બહુ જ ઉચ્ચ અને ઉદાત્ત પ્રકારની છે. તેમના વડિલ શિષ્ય શાંતદેવાનંદજી છે. તે તફન શાંતસ્વભાવી, તેમને સહુ કોઈ દેવસ્વામિ તરીકે જ ઓલાવે છે. તેમણે મંદિરનો વહિવટ માથે લઈ સ્વામિને વહિવટ-મુક્ત કર્યા તેથી સ્વામિશ્રીને અંથ રચવામાં ઘણી સરલતા પડી.

સ્વામિશ્રીની સમર્થ લેખનશક્તિ ઉપરાંત, તેમના અન્ય આકર્ષક અને દિવ્યગુણો પણ ઘણા છે. તેઓશ્રી એટલા બધા દયાળુ છે કે તેમના એક ક્ષણિક સમાગમમાં આવનાર હરકોઈ

ગાનુષ્ય ધર્મ, જ્ઞાનનો અમૂલ્ય ઉપદેશ મેળવી જીવનપલટો અનુભવે છે. તેમનું પ્રત્યેક કથન જીવનવિકાસ સાધવામાં બળવાન વેગ અને આશાની પ્રખર જ્યોત પ્રગટાવે છે. આવા મહાન પુરુષના હાથથી લખાએલું પુસ્તક મનુષ્યની બુદ્ધિમાં તાત્કાલિક ઉથા ફેરફાર કર્યા વિના રહેશે નહિ. સત્સંગના સાહિત્યમાં આવા સર્વશ્રાદ્ધ ઉપયોગી પુસ્તકની ખોટ હતી તે બ્રહ્મચારી મહારાજે ભગીરથ પ્રયત્ન કરી સંવૃદ્ધિ કરી છે. તેને માટે આપણે તેમનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો થોડો છે.

“હીરાની પરીક્ષા જેમ ઝવેરી વિના થઈ શકતી નથી” તેમ આ પુસ્તકની પરીક્ષા વિક્રાન, મુમુક્ષુ તથા જ્ઞાસુ વિના થઈ શકે જ નહિ. “સાહિત્યની એક લીટીની કિંમત લાખો રૂપિયા છે.” તે કવિવર ભારવિની દંતકથા ઘણા બહુતા હશે. એટલે આ સ્થળે વિશેષ લખવાની આવશ્યકતા નથી. આ દિવ્ય સત્સંગમાં આવીને શ્રીજી મહારાજ તથા મહાન અનાદિ મુક્તો રાજી થાય એવું કરવાનું છે અને તે પ્રમાણે પૂજ્ય બ્રહ્મચારીજીએ મહાન શ્રમ કરી આ નમુનેદાર પુસ્તક બહાર પાડી મહાન ઉપકાર કર્યો છે. જીવનના ઉપયોગીપણાના ઉત્તમ સાધન રૂપે સર્વ કોઈએ વાંચવા જેવું છે અને અમોને ખાત્રી છે કે સઠરહુ પુસ્તક દરેક સદનમાં ધર્મ, ભક્તિ, જ્ઞાન અને સફળજીનો માર્ગ બતાવનાર ગુરુરૂપે ઉપયોગી થઈ પડશે.

મુ. પાટણ
(ઉત્તર ગુજરાત)

ચરણરજ સેવક
મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલ
સાદી શિખામણના પ્રકાશક

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
ધર્મ એજ સર્વ સુખનું મૂળ છે. ૧
ધર્મ કેને કહેવાય ૨
ધર્મથી સર્વ સિદ્ધિ થાય છે ૬
મુસ્લિમોનો ભુદ્ધ ૮
આત્મ બલિદાન આપનાર ગુરુ તેગબહાદુર ૧૦
ગુરુ તેગબહાદુરનું દિલ્હીમાં આગમન ૧૩
બાદશાહે ગુરુના બન્ને શિષ્યોનો પ્રાણ લીધો ૧૫
ગુરુ તેગબહાદુરનો શિરચ્છેદ ૧૫
યમયાતના ૧૮
યમયાતનાનું વર્ણન ૨૦
ગર્ભાવસ્થામાં જીવનો પોકાર ૩૨
મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા, ઉત્તમતા અને તેનું કર્તવ્ય ૩૫
મનુષ્ય દેહની ઉત્તમતા ૩૭
મનુષ્ય દેહની કર્તવ્યતા ૩૮
જૂ આદિક લોકોનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન ૩૯
પરોપકાર ૪૩
સંપ ત્યાં જંપ ૪૯
કામ બળવાન શત્રુ છે ૫૫
પરાશર મુનિનું પતન ૫૭
સ્ત્રી પુરુષના સહવાસથી જ કામ જાગે છે ૬૨
વાચકો ભુલ્યો કામનું જોર ૬૪
આસુરી સંપત્તિનો સરદાર ૬૬
કામનું કાળુ મોં ૬૭

અષ્ટાંગ પ્રણયર્થનો પ્રભાવ	૬૮
કુવારી ભૂમિ	—	૬૯
અયોધ્યાનો કાયસ્થ	૬૯
કામનું ભેર	૭૧
અંત સમાગમનો પ્રભાવ	૭૩
સંત સમાગમ એજ મોક્ષનું ખરૂં સાધન છે	૭૭
પાપનો પર્વત મૂળેસુરૂ	૮૧
અમૃત ક્યાં છે	૮૨
સત્પુરુષો એજ નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર છે	૮૪
સત્પુરુષો તો તિથોને પણ પાવન કરનારા છે.	૮૪
પુરુષાર્થની પ્રતિમા ભગીરથ	૮૬
ગંગાધરે ગંગાનું અભિમાન ઉતાર્યું	૮૭
સંતસમાગમ વિના સમજતું નથી	૯૨
સંતસમાગમની આવશ્યકતા	૯૪
લોભ પાપનો બાપ છે	...	૯૭
લોભીઆ હોય ત્યાં ધુતારા ભુખે ન મરે	૧૦૮
આ લોકમાં પૃથ્વી, સ્ત્રી, માયા અને કાળ		
આ ચાર નિરંતર હસ્યા કરે છે	...	૧૩૦
જરા જેટલી જમીન માટે બહવાસ્થળી	૧૩૦
કજીઆનું મોં કાળું	૧૩૦
મમતાના માર્યા રા અને રંક રોળાય છે.	૧૩૧
સ્ત્રી હંમેશાં હસ્યા કરે છે	૧૩૫
સ્ત્રી, એ પ્રાણહાતા કે પ્રાણહર્તા	૧૩૬
કુસંપ કરાવનારી કુભારબા	૧૩૮
નારી કે નાગણ	૧૩૮
આ લોકમાં માયા નિરંતર હસ્યા કરે છે	૧૩૯
ચમડી તુટે પણ હમડી ન છૂટે	૧૪૧
કાળ નિરંતર હસ્યા કરે છે	૧૪૪
ગરૂડનો મિત્ર પોપટ	૧૪૮

સંગ બળવાન છે.	...	૧૫૦
મગ્નિરામ દેવીવાળા	૧૫૦
મગ્નિરામનું માન ઉતર્યું	૧૫૨
મગ્નિરામની પરીક્ષા	૧૫૮
અમત્કાર ત્યાં નમસ્કાર	૧૬૧
પશુને પણ સંગની અસર	૧૬૨
સંગે કરીને પ્રાણીઓ ચોરી કરતાં શીખી ગયો	૧૬૨
સંતોષ એજ પ્રાણીઓનો ધર્મ છે	૧૭૦
આહાર તેવો ઓડકાર	૧૭૧
કુસંગે કરીને ઉતરતે ઉતરતે ઉતરી જવાય છે	૧૭૨
પ્રાણીઓ ગરોડો થઈ ગયો	૧૭૩
સત્ય એ મોક્ષનું સાધન છે	૧૭૫
કન્યાવિક્રય એ મહાપાપ છે	૨૦૧
હરામનું હરામમાં	૨૦૧
નિસાસાની વરાળ	૨૦૧
માખાપ કે કસાઇ	૨૦૨
વનાશાશેઠને ઘેર ગોર ગાંડારામ	૨૦૫
વનાશા અને તેની પત્ની દિવાળીખાઈ	૨૦૮
કબુલાત નામું	૨૦૯
ખળાશાની ખુશાલી	૨૦૯
વિદ્યાવતીના મનનો ઉકળાટ	૨૧૨
વિદ્યાવતીના બળતા હૃદયની વાણી	૨૧૩
વિદ્યાવતીનો કળકળતો શાપ	૨૧૪
વનાશાના ધનનો ભડકો	૨૧૪
દિવાળીએ દિવાળી વીશહજારની ખાખ કરી	૨૧૫
હરામનું ધન હકના ધનને લઇ જાય છે	૨૧૫
દિવાળીનું મહેલ	૨૧૫
વનાશા પાગલ થયો	૨૧૬
કન્યાદામ લેવાનું કૃળ	૨૧૬

કુશળ કન્યાની કળા	૨૧૭
કન્યાએ પૈસા પાછા મેળવ્યા	૨૧૮
ઢોલે લાજ જાય	૨૧૮
છોડીનો ઉપદેશ	૨૧૯
વીથમી સદીની વીરાંગના	૨૨૦
પ્રભાવશાળી સ્ત્રીઓનો પ્રભાવ	૨૨૧
પતિવ્રતાનો પ્રભાવ	૨૨૨
પતિવ્રતા સ્ત્રી પુનિતા	૨૨૪
રાખમાંથી જીવતી થનાર પતિવ્રતા	૨૨૭
સ્ત્રી ભક્તોનું સામર્થ્ય	૨૨૯
રાજબાઈની રક્ષા	૨૩૧
સાસઠ્ઠ પિયર બધું સ્વામિનારાયણ	૨૩૩
આશ્ચર્યજનક અક્ષરવાસ	૨૩૫
વ્યારના માનબાઈનું સામર્થ્ય	...	૨૩૬
ભૂજનાં સુકતરાજ મેનાબા	૨૩૬
પાપનો પશ્ચાતાપ	૨૩૭
ઉદ્દેપુરનાં રાણી ઝમકુબાઈ	૨૩૯
ભક્તના બેઢી ભગવાન	૨૪૧
ભગવાનનું દર્શન	૨૪૩
માતાજી નામ પાડી કચ્છમાં મોકલ્યાં	૨૪૪
લાધીબાઈ તથા માતાજીનો સહઅક્ષરવાસ	૨૪૪
વ્યભિચાર એ મહાપાપ છે	૨૪૬
એકાદશીનો જન્મ તથા વ્રતવિધિ	૨૫૧
કથા મહાત્મ્ય	૨૫૮
મનન વિના શ્રવણ વ્યર્થ છે	૨૬૪
પાપી ધુન્ધુકારીનું કલ્યાણ	૨૬૫
કથાવાર્તા એ વિશલ્લેષકરણી ઔષધી છે	૨૭૦

ચુડેલની પેઠે ચોટનારી ચઢાયદેવી ૨૭૨

ચઢાયની ઉત્પત્તિ ૨૭૭

ચાય દેવીની મોટી બહેન બીડી બાઈ ૨૮૦

ઐયસ્સાધકે ખાસ જિતેન્દ્રિય બનવું ૨૮૫

વર્તનથી ચાય છે તેવું વાતોથી થતું નથી ૨૮૬

મહાત્મા ગાંધી અને આ પુસ્તકના પ્રકાશક ૨૮૨

વાણી; વેષ ને વર્તનની વિશિષ્ટતા ૨૬૨

મનુષ્ય પોતાના ચારિત્ર્યથી ઉચ્ચનીચ ચાય છે ૨૬૩

સંદર્ભના સંસ્કારો ૨૬૪

વેરાબાઈનું વર્તન ૨૬૪

મનોમન્દિર સાફ રાખવું ૨૬૭

ચોરોનો સરદાર વેરાબાઈ ૨૬૬

વેરાબાઈનો કાન કપાયો ૩૦૧

ભગવાનના આશ્રયનું બળ ૩૦૪

પતિવ્રતા ભક્તિનું અંગ દૃઢ કરવું ૩૧૪

ભગવાન ભાવના ભૂખ્યા છે પણ ભોજનના

ભૂખ્યા નથી ૩૧૬

ભાવતાં ભોજન ૩૨૧

દેવ દુર્લભપ્રસાદ ૩૨૧

પ્રતાપસિંહ રાજાની પત્નીનો ભાવ પુરો કર્યો ૩૨૨

દુર્યોધનની દુર્બુદ્ધિ ૩૨૨

કૃષ્ણ વિઠિ ૩૨૩

ભાવધેલી ભોળીનો ભાવ ૩૨૩

ગાંધીના વસ્તારાવણી સાળીનો ભાવ ૩૨૫

ભાવિક ભક્તોના ભાવ દેખી રોટલો જમવા

આવ્યા ૩૨૮

મહારાજ વાવે છે અને કોસ ફાંકે છે ૩૩૧

ભાવી બળવાન છે	૩૩૪
છઠ્ઠિના લેખ છેકાતા નથી	૩૩૬
ભાવી શું નથી કરતો	૩૪૦
વિધાતાનો વિજય	૩૪૧
ભગવાન અગર ભગવાનના ભક્ત ભાવીને		
હઠાવે છે	૩૪૨
ભગવાને શૂળીનું દુઃખ કાંટાથી ટાળ્યું	૩૪૨
બહારવટીઆ સત્સંગી થયા	૩૪૩
ભાવિકષ્ટથી ભક્તની રક્ષા થઈ	૩૪૪
ફડા ભક્તના ખેતરમાં વરસાદ થયો	૩૪૫
ભાવી પ્રમાણેજ મૃત્યુ થયું	૩૪૬
ભાવિના ભેરથી છોકરો કોલ ઉપર ગયો	૩૪૮
જે કરે સેવા તે પામે મેવા	૩૫૧
સેવા સ્વભાવી અમ્બરીષ રાજા	૩૫૩
નવધા ભક્તિ	૩૬૦
દુર્ગતી સદગતી આપનારી ત્રણ વસ્તુ છે	...	૩૬૫
ભગાના ભાઈ હીરા જેવું કોઈએ કરવું નહિ	...	૩૬૭
સલામાં ચોદ પ્રકારના માણસો હોય છે	૩૬૯
વાણીએ થોડામાં બધું માગી લીધું	૩૭૧
સંસ્કૃત પ્રાકૃતનો વિવાદ	૩૭૨
સંતોષ વિના સુખ નથી	૩૭૩
માથું વાટે તે માલ કાઢે	૩૭૪
પોતાનું ઠેકાણું નહિ અને બીજાને કહેવું		
શા કામનું	૩૭૫
આ અંસાર સ્વપ્ન જેવો છે	...	૩૭૭
એકાન્તિકે ધર્મ કોને કહેવાય	...	૩૮૦

સ્વભાવ ટળવો બહુ કઠણ છે	...	૩૮૨
સંત તથા સમ્માસ જીવને બોધ કરે છે	૩૮૫
કુશાગ્ર બુદ્ધિ	૩૮૭
જીઓ કાળિદાસની બુદ્ધિ	૩૮૯
અક્ષયર્થ	૩૯૧
આ જીવનો કેવળ બદ્ધ સ્વભાવ છે	૩૯૫
રાજ ભૂંડના દેહમાં બંધાયો	૩૯૫
મક્ષિકા બોધ	૩૯૮
આ જીવનો સ્વભાવ નાનાં છોકરાં જેવો છે	૪૦૦
પટેલ પોતાનું ભૂલી બીજનું લાવ્યો	૪૦૧
જીઓ ગુરુનો ધર્મ	૪૦૫
સમગ્ર જગત કાળના કોળીઆ રૂપ છે	૪૦૬
જગત લક્ષક કાળ છે	૪૦૮
સ્વાર્થ સાધવા પ્રપંચ કરવો નહિ	૪૧૩
વિમુખના મુખથી કથા વાર્તા ન સાંભળવી	૪૧૫
વિષય ખંડન	૪૨૨
જેને વિષયનું ચિન્તન નથી તે મોટો છે	૪૨૪
લક્ષ્મી જેવો લક્ષ્મી વરનો ભાવ		
પુછાતો નથી.	૪૨૫
સૌ સૌના મનમાં સૌ સવાશેર છે	૪૨૬
સ્નેહરજનું બંધન એજ ખરું બંધન છે	૪૨૭
દ્રવ્ય એજ સર્વ હોખનું મૂળ છે	૪૨૯
આ દેહ ચારે પુરૂષાર્થને આપવાનાળો છે	૪૩૪
જીવની મૂર્ખતા	૪૩૬
જગતમાં સહુને પોતાનું સાડું લાગે	૪૩૭
વહો બકરી મેરી હવે એમ ન કરવું	૪૩૮

એકે પુરૂ કરવા જતાં બીજા નવાણું ભાગે છે.	૪૩૯
ચોથી માંહેલાં વંતાક જેવું ન કરવું	૪૪૦
આ જીવ સુખીના છોકરા જેવો ડાહ્યો છે	૪૪૧
જગત તો દેખાદેખી ચાલવાવાળું છે	૪૪૨
માન જેવું જીવનુ યુરૂં કરનાર કોઈ નથી	૪૪૩
અક્ષરાનંદસ્વામિને સાધુ કરી મહન્ત કર્યા	૪૪૪
માનથી પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામિ ગયા	૪૪૪
માને કરી જિંદગીભર પાછળ બેઠો ...	૪૪૬
માને કરી પગ ઘોવા ગયો તે ગયોજ	૪૪૭
માનમાંથી ઈર્ષાનો જન્મ થયો	૪૪૮
વાણી એજ માણસનું ખરૂં ભૂષણ છે.	૪૫૬
મિથ્યાવાણીથી ચાર પ્રજાહત્યા ચોટી	૪૫૮
જે જે વાંચવું તે તે વિચારપૂર્વક વાંચવું	૪૬૧
વિચક્ષણ વાંચનાર	૪૬૩
વિનાશ કાલે વિપરીત બુદ્ધિ :	૪૬૪
સતી મંદોદરીના બોલ	૪૬૫
આ જીવ છાણ મેળવનારી ડોશી જેવો ડાહ્યો છે	૪૭૦
આ લોકમાં કોઈનું પુરૂં થયું નથી.	૪૭૨
પારસીનો મુંગો છોકરો બોલતો થયો	૪૭૪
પડછાયા મોર જનાર હડીભાઈ પટેલ	૪૭૬
હડીસંગની હડીલાઈ	૪૭૭
હડીસંગે કૂતરાની પૂંઠ સૂંઘી	૪૭૭
મર્મ ભરેલી વાણી	૪૭૯
રાજાએ દિવાન પાસે માગેલી ચાર વસ્તુ	૪૮૧
આ લોકમાં સહુ સ્વાર્થનું સળું છે.	૪૮૬
પુંજ પટેલના યુરા હાલ	૪૮૬
પુંજ કાકા યાત્રાએ ચાલ્યા	૪૮૮

ડોસાએ છોકરાઓને તલસાંકળી ખાતા કર્યા	૪૦૦	૪૬૯
કાલે કરવાનું આજે કરી લેવું	૪૦૨
આ લોકમાં કોઈ કોઈનું સગું નથી.	૪૦૩
છોકરાઓએ લાલને ભૂત બનાવ્યો.	૪૦૪
ડોસે બકાલાવાળાનો જીવ લીધો.	૪૦૭
મરવાના ભયથી કોઈએ દૂધ પીધું નહિ.	૪૦૯
સાધુ આવ્યા.	...	૪૧૧
સુધાબોધ.	૪૧૪
કલિ ભવિષ્ય તથા કલિનું જોર.	૪૨૧
કલિ ભવિષ્ય.	૪૨૨
ગાંધર્વે પાંડવોને પૂછેલાં પ્રશ્નો.	૪૨૬
અર્જુનનું આગમન.	૪૩૦
સહદેવ આવ્યો.	૪૩૧
નીકુળની નવાઇ.	...	૪૩૧
ધર્મરાજનો જય.	૪૩૨
યુધિષ્ઠિરે આપેલા ઉત્તરો	૪૩૨
કલિ સૌને કંપાવશે.	૪૩૩
કલિયુગનો પ્રભાવ.	૪૩૩
કલિપ્રવેશથી સત્યવાદી શેઠની બુદ્ધિ ફરી	૪૩૫
પંચમાં તપાસ	૪૩૬
વિધિની વીચિત્રતા	૪૩૮
સતીઆ બ્રાહ્મણની કમળ પૂજા	૪૩૯
શંકરનું આશ્વાસન	૪૩૯
ત્રણે યુગનું આગમન	૪૪૦
બ્રાહ્મણ પણ અસત્યવાદી થયો	૪૪૧
પરમ કૃપાળુ પરમાત્માના નામનો મહિમા	૪૪૪
દ્વિક્ષિત બુનાગઢ આવ્યા	૪૪૬
નરસિંહ મહેતાના બાપનું શ્રાદ્ધ	૪૫૬

જપ, મહિમા	૫૫૮
જપ શબ્દનો અર્થ :-	૫૫૮
બાળક પિતાનું સ્તનપાન કરી ઉછર્યો	૫૬૨
સ્વામિનારાયણ નામથી આંધળો દેખતો થયો	૫૬૬
દાદલા દેખતો થયો	૫૭૪
કાળા નાગનું ઝેર ઉતર્યું	૫૭૬
મસાણામાં મડદું બોલ્યું	૫૭૮
ભગવાનનું નામસ્મરણ એજ ભવતારક નાવ છે	૫૮૧
સત્સંગની મહત્તા	૫૮૪
આંખ ઉઘસ અને અરીસો	૫૮૫
સત્સંગની મહત્તા જોવા તુલા બાંધી	૫૮૬
સત્સંગની મહત્તાનું પ્રદર્શન	૫૮૯
સત્સંગના બળવાળો સુસલમાન ઘાંયજો	૫૯૨
ગામ મૂક્યું પણ ફાગ ન બોલ્યો	૫૯૪
સત્સંગી બાળકનું બળ તથા જ્ઞાન	૫૯૮
સત્સંગમાંથી પાડવાની બાપની સુક્રિત	૬૦૪
ધૂડાને તાવ આવ્યો	૬૦૫
સત્સંગનાં કેફવાળાં વીજપુરનાં વીજબા	૬૦૭
વિસનગરના સુબાનો તથા વીજબાનો મેળાપ	૬૦૮

मंगलाचरण

आधारः कालकोटेरनुपधिरुणः प्रेरणः कर्मकोटे
रुद्धर्ता बद्धकोटेरविकलीतनियन्ताऽऽत्ममायामकोटेः
पूज्यो यश्चेककोटेर्महदगुणगुणैस्तुष्टिदो नित्यकोटेः
सर्वस्वं मुक्तकोटेः सृजतु शिवतर्ति श्रीहरिर्भक्तकोटेः ॥१॥

सर्वेषामुपरि स्थितो हि भगवान् श्रीस्वामिनारायणो
यत्रास्ते विमलाश्च यत्र परमा मुक्तास्तदैकान्तिकाः
लक्ष्मीस्तत्र जयो विभूतिरतुला कीर्तिः स्थिराऽपांशुला
नीतिश्चाऽविचला कलाश्च सकलाः पूर्णा परा निर्वृतिः ॥२॥

सर्वेषां परमोपकारकरणे श्रीमत्प्रसादोद्भुवि
पुण्यख्याति सुबोधसागर कृतावुत्साहवृद्धिं बलम्
नैरुज्यं सुमतिं ममाऽक्षरपते श्रद्धां विधत्स्वाऽधुना
दीनोऽहं शरणागतोऽस्मि भगवन् सर्वत्र शक्तो भवान् ॥३॥

कुरुते सुबोधसागरमबोधदावानलं शमं नेतुम्
अमदावादनवासी वर्णी दामोदरानन्दः ॥४॥

॥ ॐ नमोऽवतारिणे स्वामिनारायणाय ॥

नारायणो नीलकण्ठः स्वामिनारायणो हरिः ॥

हरिकृष्णश्च सहजानन्दः कृष्णोस्तु भे हृदि ॥

— सुબોધસાગર —

ધર્મ એ જ સર્વ સુખનું મૂળ છે

सुखमेवेप्सितं लोके सर्वेषामपिदेहिनाम् ।

तन्मूलं तु स्मृतो धर्मस्तं रक्षेत् यत्नतस्ततः ॥

આ લોકમાં રાયથી રંકપર્યંતના સર્વ મનુષ્યોને એક સુખ જ ઇચ્છત છે. અને તે સુખ મેળવવા માટે દેશમાં રહીને યા વિદેશમાં જઈને અનેકવિધ ઉપાયો રચે છે, પણ જોઈ એ તેવું સુખ મેળવી શકતા નથી. કિન્તુ સુખનું મૂળ તો એક ધર્મ છે.

यथामृतं स्थितं स्वर्गे यथाचिन्तामणौ धनं ।

तथा श्रेयस्करे धर्मे स्थितं सौख्यं निरन्तरं ॥

જેમ સ્વર્ગમાં અમૃત રહ્યું છે, ચિન્તામણિમાં ધન રહ્યું છે; તેમ શ્રેયસ્કર એવા સનાતન ધર્મને વિષે સર્વ પ્રકારનું સુખ રહ્યું છે.

ધર્મ કેને કહેવાય ?

धर्मोक्षेत्रः सदाचारः श्रुतिस्मृत्युपपादितः ॥

શ્રુતિ-સ્મૃતિઓએ પ્રતિપાદિત કયેા એવો જે સદાચાર તેને ધર્મ કહેવાય. આ સનાતન ધર્મને પાલન કરનારા હિન્દવાસી હિન્દુઓ વધારે સંખ્યામાં હોવાથી તેને હિન્દુધર્મ પણ કહેવામાં આવે છે. આ સનાતન ધર્મ તો ભારતવાસીઓનો તો થું પણ સકલ વિશ્વવાસીઓનો છે. એટલે હિન્દુ, મુસ્લિમ, પારસી કે ભલેને યુરોપિયન હોય પણ સર્વ માનવજાતને માટે એક સરખો માનનીય છે. તેમાં મન, વચન, અને દેહ કરીને કોઈપણ સખળ-નિર્ખળ પ્રાણીની હિંસા ન કરવી, દારૂ ન પીવો, ચોરી ન કરવી, વ્યભિચાર ન કરવો, વટલવું-વટલાવવું નહિ, દેવદર્શન કરવાં, શમ, દમ, યમ, નિયમ પાળવા; સર્વ પર પ્રેમ રાખી પરોપકાર કરવો, અભયદાન દેવું; આ સર્વને સનાતન ધર્મ કહેવામાં આવે છે. માટે આ સનાતન ધર્મ સકળ માનવજાતને એક સરખો માન્ય, પૂજ્ય, પાત્ર્ય અને ગ્રાહ્ય છે. જેમ પરમાત્મા સનાતન છે તેમ આ ધર્મ પણ સનાતન છે.

આપણા ઋષિ, મુનિ, મહાત્મા તપસ્વીઓ ધર્મની મૂર્તિ સમા હતા. તેઓ ધર્મના પ્રાણરૂપ સદ્ગુણોથી વિભૂષિત રહેતા. તેઓ સનાતન ધર્મના પાલનપોષણના પ્રભાવથી ત્રિકાળદર્શી થતા; અને છેવટ સમાધિમાન સિદ્ધરાજ યનતા; તેમ જ તેમના હૃદયમાં દિવ્ય પ્રકાશ જણાતો અને પરમાનન્દ પરમાત્માની અખંડ ઉપાસનાથી

આત્મા-પરમાત્માના સાક્ષાત્કારને પણ પામતા. તેઓ ખગોળ, ભૂગોળ એમ સકળ બ્રહ્માંડની રચનાના જ્ઞાનને મેળવતા.

આ સનાતન ધર્મ સતત દેશકાલાબાધિત છે. એટલે એ શુભાશુભ દેશકાળાદિક સર્વમાં, સર્વ સ્થળે એક સરખા જ સર્વને પાળવાના છે. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકે આ શુદ્ધ સનાતન ધર્મનું જ તન, મન, અને ખરા ખંતથી સેવન કરવું.

॥ અજાગલસ્તનસ્યેવ તસ્ય જન્મ નિરર્થકમ્ ॥

જેણે ધર્મ સંપાદન નથી કર્યો, તેનો જન્મ બકરીના ગળાના આંચળ જેવો નિરર્થક છે. ધર્મહીન પુરુષ જીવતા હોય તો પણ તે મરેલો છે, અને ધર્મવાન મરેલો હોય તો પણ તે જીવન્ત છે. જેમ દેહ જીવને આધારે છે; તેમ જીવ પણ ધર્મને આધારે છે. શાસ્ત્રકારો મરેલાનો શોક કરતા નથી; પણ ધર્મથી પતિત થયેલાઓનો શોક કરે છે. માટે ધર્મી બનવું.

ये पालयन्ति मनुजाः सच्छास्त्रप्रतिपादितान् ।

सदाचारान् सदा तेऽत्र परत्रच महासुखाः ॥

तानुल्लंघ्यात्र वर्तन्ते ये तु स्वैरं कुबुद्धयः ।

त इहासुत्र च महलभन्ते कष्टमेव हि ॥

વેદ, શાસ્ત્ર અને શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણ એ આદિક સત્શાસ્ત્રોએ જીવના કલ્યાણાર્થે પ્રતિપાદન કર્યા એવા સદાચારરૂપ ધર્મને જે પાળે છે, તે આ લોક-પરલોકને વિષે મહાસુખિયા થાય છે; અને તેનું જે ઉલ્લંઘન કરે છે, યા તેને કપોલકલ્પિત કહે છે તેઓ જીવતાં મહાદુઃખી થાય છે, અને મરીને જન્મ મરણ, યમ, યાતના અને લક્ષ્યોરાશીના અનેકાનેક કષ્ટોને ભોગવે છે. માટે કેાઈએ પણ ક્યારેય ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ.

स्वं सदासेवमानानां नृणां धर्मो मनोरथान् ।

पूरयत्येव निखिलान् यथाकल्पमहिरूहः ॥

કદંબવૃક્ષ જેમ પોતાને સેવનારાઓના સર્વ મનોરથોને પૂર્ણ કરે છે, તેમ ધર્મ પણ પોતાને સેવનારાઓના સર્વ મનોરથોને પૂર્ણ કરે છે. માટે જેને જન્મમરણરૂપ સંસારરોગ ટાળવો હોય, અનંત જન્મનાં પાપરૂપ પર્વતોને ભસ્મિભૂત કરવાં હોય અને પુનર્જન્મ નિરસ્ત કરી પરમાન્દ્ર પરમાત્માના પુનિત પાદપદ્મવને પામી પરમ સુખી થવું હોય તેણે તો હંમેશાં તન, મન, અને શુદ્ધ ભાવથી શ્રદ્ધાપૂર્વક એક ધર્મનું જ સેવન કરવું. હંમેશાં ધર્મથી બોલવું, ધર્મથી ચાલવું, ધર્મથી વર્તવું, ધર્મથી જમવું, આમ સર્વ પ્રકારે એક ધર્મના જ પુઝરી બનવું; અને ધર્મને પ્રભુનું હૃદય બાળી ધર્મી બનવું અને બીજાને ધાર્મિક બનાવવાં. સાચા, શૂરા અને બળરદાર બની ધર્મના પાલક, પોષક, અને પ્રવર્તક બનવું અને ધર્મતનુજ પરમાત્માનો સમાશ્રય કરી પોતાનું આત્મ-શ્રેયસ્સાધી લેવું. જો કે આપણે આપણા ધર્મમાં રહીશું, તો ધર્મપ્રિય એવા ધર્મશ્વર ભગવાન શ્રીહરિ આપણી સર્વ પ્રકારે રક્ષા કરશે; અને ગમે તેવા દુઃખ-દાવાનળમાં ઘેરાયા હોઈશું, તો પણ આપણી સહાય કરશે.

॥ ધર્મ એવં હતોહન્તિ ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ ॥

ધર્મને હણનારો સર્વત્ર હણાય છે; અને ધર્મનું રક્ષણ કરનારો સર્વત્ર રક્ષિત થાય છે.

શુભધર્મિણમાયાતિ વિવશઃ સર્વસમ્પદઃ ।

નિપાનમિવ મણ્ડુકાઃ સરઃપૂર્ણમિવાઢજાઃ ॥

જેમ પક્ષીઓ સરોવરનો ત્યાગ કરતા નથી, દેડકાઓ ગારાનો ત્યાગ કરતા નથી; તેમ આલોક પરલોકની સર્વ સુખ-સંપત્તિ પણ શ્રેયસ્કર ધર્મનો ત્યાગ કરતી નથી. વળી ધર્મતનુજ ભગવાન પણ ધાર્મિક પુરુષ પર અપૂર્વ પ્રેમ અને મમત્વભાવ રાખે છે. તેનાથી જરા પણ દૂર બસતા નથી. વખતોવખત તેની સહાય કરવામાં ખડે પગે રહે છે.

તપન્તુ તપૈઃ પ્રપતન્તુ પર્વતાદટન્તુ તીર્થાનિ પઠન્તુ વાગમાન્ ।
યજન્તુ યાગૈર્વિવદન્તુ યોગૈર્ધર્મવિના નૈવ મૃત્યું તરન્તિ ॥

જેમ લવણ વિનાના વ્યંજનો વ્યર્થ અને નીરસ છે, તેમ ધર્મવિનાના સકળ સાધનો પણ વ્યર્થ, નિર્જળ અને લૂણાં છે. મોક્ષ માટે ભલેને પંચામિ તપો ! શતામિ તપો ! પર્વત ઉપરથી પડતાં મૂકી ભૈરવજીવ ખાઓ ! ભૂમિ પરના તીર્થમાત્ર કરી આવો ! વદ-શાસ્ત્ર મુખપાઠ બોલી બતાવો, યજ્ઞમાત્ર કરી ચૂકો, અને યોગૈશ્વર્ય વડે ત્રણે કાળનું જ્ઞાન ભાખો ! અરે ! બીજાં પણ અસાધ્ય સાધનો સાધો; તો પણ ધર્મ વિના મોક્ષ થતો નથી. જેમ વ્યંડળથી સંતાનરૂપ ક્ષણની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તેમ ધર્મ વિનાના કોઈ પણ સાધનથી ક્ષણ મળતું નથી.

સકલાઽપિ કલાવતાં કલા વિફલા ધર્મકલાં વિના સ્વલુ ।
સર્વાવયવા યથા વૃથા તનુભાજાં સ્વલુ નાસિકાં વિના ॥

શરીરના બધા અવયવો ગમે તેટલા સારા હોય પણ એક નાસિકા વિના બધા નકામા છે; એટલે શરીરને તે શોભારૂપ થતા નથી. કિન્તુ ॥ નાસિકા મુલ્લમણ્ડનમ્ ॥ નાસિકા એ જ મુખની શોભા છે. નાસિકા વિનાનો માનવી હાસ્યપાત્ર ગણાય છે. તેમ ગમે તેટલા ગુણો સંપાદન કર્યા હોય પણ એક ધર્મ-ગુણ વિના બધા નકામા છે.

॥ અઘૌઘવિધ્વંસકરં સદૈવ ધર્મેણતુલ્યમ્ ભૂવિનાસ્તિકિંચિત્ ॥

પાપાત્માઓના પાપોના પ્રલય કરનાર, કર્મ માત્રને ભસ્મભૂત કરનાર પરમપદને પમાડનાર આ ધરાતળમાં ધર્મ સમાન બીજું કોઈ પણ ઉત્તમ સાધન નથી. ધર્મેણહીનાઃ પશુભિઃ સમાનાઃ ધર્મને લીધે જ મનુષ્યને મનુષ્ય કહેવાય છે. પણ ધર્મ વિનાના મનુષ્યને તો શીંગપૂચ્છ વિનાનો દ્વિપાદ પશુ કહેવાય છે.

અપહાય નિર્જં ધર્મ કૃષ્ણ કૃષ્ણેતિ વાદિનઃ ।

તે હરેર્દેષિણોક્તેયા ધર્માર્થે જન્મ યદ્ધરેઃ ॥

જે ભક્ત હંમેશાં ભગવાનના નામનું ઊંચે સ્વરે ઉચ્ચારણ કરે છે. પણ સમય આવે પોતાનું ભાન ભૂલી ધર્મને પોતાના સ્વાર્થાભિમાં તીલાંજલી આપે છે, તો તેને ભક્ત ન જાણવો. પણ ભગવાનનો કદ્દો શત્રુ જાણવો. કારણ જે ધર્મ પરમાત્માનું હૃદય છે અને ધર્મના સંસ્થાપનાર્થે પરમાત્માના પ્રાહુર્લાવિ થાય છે, તે ધર્મનો એ લોપ કરે છે.

ધર્મથી સર્વસિદ્ધિ થાય છે.

ધર્મથી ભવસાગર તરાય છે, પણ સીટી ઓફ લન્ડન જેવી સ્ટીમ-રથી તરાતો નથી.

ધર્મથી અજ્ઞાનીઓનાં અજ્ઞાનપડળ ઉતરે છે, પણ શસ્ત્રથી ઉતરતાં નથી.

ધર્મથી હૃદયગુહાનું ધ્વાન્ત ટળે છે, પણ મશાલથી ટળતું નથી.

ધર્મથી ધર્મગુરુ થવાય છે, પણ કેવળ ધર્માસન પર આરૂઢ થવાથી કે ધર્મબોધક થવાથી થવાનું નથી.

ધર્મ એ જ આપણું જળ, યુદ્ધિ અને ધન છે.

ધર્મ એ જ આપણું સંસારસાગરને તરવાનું ખરું નાવ છે.

ધર્મ એ જ આપણી અખિલ આર્યાવર્તી પ્રજાનો મુખ્ય પ્રાણ છે.

ધર્મથી દુર્બુદ્ધિ જાય છે, સદ્બુદ્ધિ આવે છે.

ધર્મથી પાપ જળે છે, પુણ્યના અંકુરો ઉફ્ફલવે છે.

ધર્મથી જીતેન્દ્રિય થવાય છે અને સર્વત્ર વિજયયાત્રા પણ ધર્મથી જ મેળવાય છે.

ધર્મથી પુનર્જન્મ નિરસ્ત કરી શકાય છે અને સુખસિન્ધુ શ્રી હરિના સુખપુર-ધામને પણ ધર્મથી જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

માટે દરેક સુબોધીએ તેમ મોક્ષાર્થીએ ધર્મને પોતાનું સર્વસ્વ જાણી ધર્મપરાયણ બનવું; અને વળતોવળત ધર્મ પર, ધર્મબાંધવો પર, ધર્મભૂમિ પર આવતી આફતોનો સામનો કરવાને યાહોમ કરી ખડે પગે તૈયાર થઈ રહેવું.

હિન્દ દેશમાં. ગુરૂ તેગબહાદુર સમુ, ગુરૂ ગોવિંદસિંહ, છત્રપતિ શિવાજી તથા તેનો પુત્ર સંભાજી ઇત્યાદિ ધણાક ધર્મ-વીરોએ ધર્મને અર્થે અસહ્ય કષ્ટો સહ્યાં છે. પોતાના જાન-માલનાં અમૂલ્યાં બલિદાનો આપ્યાં છે, પણ કદી ધર્મનો ત્યાગ કર્યો નથી. ધર્મવીર શિવાજીના પુત્ર, સ્વધર્માભિમાની સંભાજી-રાવને ઔરંગઝેબ બાદશાહ બાંટે ચઢાવી લઈ આવ્યો, ત્યારે તેને કહ્યું કે “જો તું હિન્દુ ધર્મ છોડી મુસલમાન થાય તો હમણાં તને છોડી દઉં, અને તને બીજું રાજ્ય પણ આપું.” આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે ધર્મશૂર સંભાજી કહે-“ ઓ ધર્માન્ધ બાદશાહ ! પોતાના ધર્મની, પોતાની જાતિની, પોતાની જનેતાની અને પોતાની માતૃભૂમિની રક્ષા કરવી, એ તો હિન્દુ, મુસ્લિમ સર્વના સામાન્ય અને જન્મસિદ્ધ હક્ક છે. ઓ હઠાચઢી જુદમગીર બાદશાહ ! તને તારો ધર્મ જેટલો પ્રિય છે, તેટલો જ મને મારો ધર્મ પ્રિય છે. અમારા હિન્દુઓમાં દેહેથી મરવું તેને મરણ માનતા નથી, પણ ધર્મથી પતન પામવું તેને જ મરણ માને છે. વળી હિન્દુ ધર્માભિમાની, શૂર સિંહસમાન છત્રપતિ શિવાજીરાવ, જે હિન્દુ ધર્મ, હિન્દુ જાતિ અને હિન્દ દેશની ખાતર હાશ કરી બેઠો નથી, હોંસ કરી જમ્યો નથી, કે પેટ ભરી પાણી પીધું નથી તેનો હું પુત્ર છું. સિંહનો પુત્ર સિંહ જેવો જ હોય. ધર્મબ્રષ્ટ થઈ જીવવું તે કરતાં ધર્મમાં રહી મરવું, તેને હું શ્રેયસ્કર માતું છું. ઓ અલ્લાના વિસારેલા મૂઢ બાદશાહ ! તું મને તારું આખું રાજ્ય આપે કે તારી શાહજાદી (કુંવરી) મને પરણાવે તો પણ મારો હિન્દુ ધર્મ હું કદી છોડનાર નથી-બસ. હવે તારે જે કરવું હોય તે કરી લે.” આમ કહ્યું કે તરત જ ઔરંગઝેબે સંભાજીની જીભ ખેંચી કઢાવી, આંખોમાં

ડામ ઠઈ ડોળા કાઢી નંખાવ્યા. આમ રિખાવી રિખાવી પ્રાણ કાઢી નંખાવ્યો, પણ તેણે પોતાનો ધર્મ છોડયો નહિ. શાખાશ ! શાખાશ !! એ ધર્મવીર સંભાળરાવને !

॥ ન જાતુ કામાન્ન મયાન્ન લોમાન્ન

ધર્મ જહ્યાજ્ઞીવિત્તસ્યાઽપિહેતો : ॥

કામથી, લયથી, કેઈપણ પદાર્થની લાલચથી કે પોતાના જનનમાલને બચાવવાની ખાતર પણ ક્યારેય પોતાના ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ.

વહાલા વાંચકો ! વાંચો ! વાંચો ! હજી આગળ વાંચો ! જે વાંચવાથી તમારામાં ધર્મ અને રક્ષણ કરવાનું, ધર્મી બનવાનું બળ, કળ, અને શૌર્ય આવશે. ધર્મના, ધર્મભૂમિના, અને ધર્મ બાંધવોના રક્ષણાર્થે, ઉદ્ધારાર્થે ધર્મવીર વીર હિન્દુઓએ કેવા કેવા અત્યાચારો અને સ્ત્રીતમો સહ્યા છે તેનો પણ જરૂર ખ્યાલ આવશે.

મુસ્લિમોનો જુલમ

પૂર્વે આપણા હિન્દુ ધર્મના ખ્યાસી, હિન્દુ લોહીના તરસ્યા, સ્વધર્માભિમાની, મહાધર્માન્ધ અદ્વાઉદ્દીન અને ઔરંગઝેબ જેવા અવિચારી મુસ્લિમ બાદશાહોએ આપણા આર્ય દેશમાં આવીને; આપણા આર્ય ધર્મને, આર્ય બાન્ધવોને અને આર્યભૂમિને નિર્મૂળ કરવાને-નાશ કરવાને તેમણે મહાભયંકર અવાચ્ય, અનહદ, પૈશાચિક ભારે ભારે જુલમો વરસાવ્યા છે. પણ ધર્મ ખાતર આપણા હિન્દુ ભાઈઓએ પ્રાણ છોડયા, પણ ધર્મ છોડયો નથી. તેઓ આપણને કાફિર કહેતા, દેવમન્દિરોમાં ગાયોની કતલ કરતા, દેવોને નાપાક કરતા, પોતાના રાજ્યમાં રહેનારા હિન્દુઓને બળાત્કારે મુસલમાન કરતા. વળી ઔરંગઝેબ તો પોતે સુન્ની પંથનો હોવાથી શિયા પંથના મુસલમાનોને (વહોરાઓને) સમજાવી, લલચાવી, ડરાવી છેવટે બળાત્કારથી પણ પોતાના સુન્ની પંથમાં લાવતો. રાજ્યમાં બહુધા

હિન્દુઓનું સ્થાન રાખતો નહિ. પોતે આપણને અને આપણા ધર્મને ઘણું જ ધિક્કારતો આપણા પર વખતોવખત અનેકાનેક જુદાં વસ્તુઓ વરસાવતો. વળી કેટલાક મુસ્લિમ બાદશાહોએ કાશી તથા સોમનાથ પાટણ આદિ આપણા પવિત્ર તીર્થસ્થાનોનાં મોટાં મોટાં દેવાલયોને જમીનદોસ્ત કરી નાખ્યાં. પૂજારીઓની કતલ કરી નાખી અને દેવળોમાંથી મૂર્તિઓને રાજ્યમાં લાવી પોતાના મહેલનાં પગથીઆઓમાં ચણાવી તથા મહેલના દરવાજામાં દટાવી કે મળવા આવનારા મુસ્લિમો તેના પર પગ મૂકી મૂકીને આવે. આવી રીતે આપણા જ આર્યદેશમાં આવીને, આપણા જ આર્યધર્મનો ઉચ્છેદ કરતા અને પોતાના ધર્મનો વિસ્તાર કરતા, આપણા પર ભારે અકથનીય અસહ્ય જુદાં ગુજારતા. આપણા લાઈઓને કંઈકે નજીવા ગુનામાં લાવી તેમની માલ-મિલકત લૂંટી લેતા અને ઘરને બાળી નાખતા. આપણા જીવિકાભૂત આંખા, રાયણા આદિક કૃણવાળા વૃક્ષોને કાપી નાખતાં. વધારે શું ! પણ કોઈ આપણો હિન્દુ એની રજા સિવાય દુકાન બંધાડતો તો તેની દુકાનને લૂંટી લેતા. હિન્દુઓને ઘોડે, હાથીએ કે પાલખીએ તેની રજા સિવાય બેસાતું નહિ. વળી આ જુદાં જોર મુસ્લિમ બાદશાહો આપણા પર ભારે જુદાં કરો નાખતા.

એક વખત દિલ્હીના હિન્દુ લોકો તેના મહેલે દુઃખની અરજ કરવા ગયા. તો તેણે કહ્યું કે, હું હમણાં આવું છું. આમ કહી પોતે હાથી ઉપર બેસીને આવ્યો અને તેમના દુઃખનો પોકાર સાંભળવો તો રહ્યો, પણ તેમના પર હાથી દોડાવી કેટલાયને ચગદી નાંખ્યા અને ઘાયલ કર્યા. વળી જે હિન્દુઓ પોતાના ધર્મને છોડી મુસ્લિમ ધર્મમાં ન આવતા તેને કંઈકે ગુનામાં લાવી તેમની માલમિલકત અને પ્રાણ પણ લઈ લેતા. અદ્વાઉદ્દીન તો પોતાની મંજૂરી સિવાય કોઈપણ હિન્દુઓને ઉનાળી, જાતિલોજન કે લગ્ન કરવા દેતો નહિ. હિન્દુઓથી મંજૂરી મળે તેટલી જ જમીન ખેડાતી. તે શિવાય જે એક હાથ જમીન વધારે ખેડાઈ જવાય તો તેની જમીન પડાવી લેતો. હિન્દુઓને ઢોરો રાખવાં તે પણ

મંજૂરી મળે તેટલાં જ રાખી શકાતાં. વળી મુસ્લિમ બાદશાહો કોઈપણ હિન્દુઓ પૈસાદાર થાય તો, વળતે સામા થઈ જાય, એવા હેતુથી કોઈને પૈસાદાર થવા દેતા નહિ. આવા હિન્દુ ધર્મના હલાલી, મુસ્લિમ બાદશાહોએ આપણા ધર્મનો નાશ કરવા મહા ભારે ભારે અકથ્ય, અસહ્ય, જુદમો કર્યા છે, પણ આપણા ધર્મવીર હિન્દુ મહારથીઓએ પોતાનો પ્રાણ આપ્યો છે. પણ ધર્મ આપ્યો નથી. ધર્મરાજના પાર્શ્વ જેવા (જમ જેવા) દયાળુ મુસ્લિમો તો કેવળ હિન્દુ ધર્મના રક્ષકો નહિ, પણ ભક્ષકો થયા છે. હિન્દુ ધર્મનો, હિન્દુજાતિનો, નાશ કરવો અને ડરાવી, દબાવી, પોતાના ધર્મમાં દાખલ કરવા એ જ પોતાની ગરી કરજ છે, એમ માનતા. આવી રીતે મુસ્લિમ બાદશાહોના આપણી હિન્દુ કોમ પર અનેકાનેક અત્યાચારો થયા છે. પણ આપણા ધર્મવીર, વીરશિરોમણિ હિન્દુઓએ પોતાના ધર્મને સુરક્ષિત રાખ્યો છે.

આત્મબલિદાન આપનાર ગુરૂ તેગ બહાદુર

પ્રિય પાઠકો ! વાંચો ! હજી આગળ. સિખજ લોકોના ધર્મ-ગુરૂ અને ગુરૂગોવિંદસિંહના પિતા ગુરૂ તેગ બહાદુર સંવત ૧૭૩૦ ના વૈશાખ માસના એક દહાડે સંધ્યા વખતે પોતાના ધર્માસન પર વિરાજીત થઈને પોતાની સમક્ષ બેઠેલા પોતાના અનુયાયી સિખોને સિખ ધર્મનો ઉપદેશ કરતા હતા. તે સમયમાં કાશ્મીર-દેશનિવાસી સોએક બ્રાહ્મણો બાદશાહ ઔરંગઝેબના અસહ્ય, અનહદ, ધાર્મિક અત્યાચારોથી પીડિત થયેલા અને ત્યાંથી લાગી-છટી ગુરૂ તેગ બહાદુરને ધર્મરક્ષક, હિન્દુ ધર્માભિમાની ગૌબ્રાહ્મણ પ્રતિપાલ જાણી ત્યાં આવ્યા. સભામાં આવતાં તેગબહાદુરે તેમનો ભારે સત્કાર કરી આસન ઉપર બેસાર્યા. હાથ જોડી વિનયથી કહ્યું. “ઓ પૂજ્ય ભૂદેવો !” આ દાસની પર્ણકૃતિને આપે પૂનિતપાદથી પાવન કરી છે. આપ ક્યાંથી અને શાથી આવ્યા છો, તે વિનાસકોચે કહો.”

બ્રાહ્મણો કહે: કૃપાનાથ ! અમે કાશ્મીર દેશવાસી બ્રાહ્મણો

છીએ અને મિથ્યાલિમાની ધર્માંધ ઔરંગઝેબ બાદશાહના ધાર્મિક અત્યાચારોથી મહાદુઃખિત થઈ, આપના શરણે આવ્યા છીએ. મુસલમાનો અમારા પ્રાક્ષણો પર, ગાયો પર, હિન્દુભતિ પર ભારે અસહ્ય, અસંખ્ય અને અશ્રુતપૂર્વ બુદ્ધિમો વરસાવી રહ્યા છે. માટે અમે અમારા દુઃખો નિવારવાની પ્રાર્થના કરવા અને અમારા ઉદ્ધારની તથા અમારા ધર્મોદ્ધારની લિક્ષા માગવાને, લિક્ષુક તરીકે આપ ધર્મરક્ષક વીર પુરૂષની સમક્ષ આવ્યા છીએ. આવી રીતે એ પ્રાક્ષણોના અગ્રેસર કરૂણાશંકર નામના એક વયોવૃદ્ધ પ્રાક્ષણે કરૂણાજનક ભાવે કહ્યું. વળી એક બીજા વૃદ્ધ વિપ્રે કહ્યું કે, “ઓ દયાનિધે ! અત્યારે ધર્માંધ ઔરંગઝેબ બાદશાહનો મહાન પાપાગ્નિ લબૂકી ઊઠ્યો છે. એ પાતકીના પાપાગ્નિની જવાબમાં હજારો હિન્દુઓ ભસ્મભૂત થઈ ગયા છે. ઓ અનાથના નાથ ! કૃપાનાથ ! આ બાદશાહના રાજત્વ કાળમાં બાપડા હિન્દુઓ પર જે અત્યાચારો થયા છે, તેવા તો અક્ષાઉદ્દીન ખૂનીના સમયમાં પણ હિન્દુઓ ઉપર નહિ કરવામાં આવ્યા હોય. જે હિન્દુઓ પોતાના હિન્દુ ધર્મને છોડી મુસ્લિમ ધર્મ સ્વીકારતા નથી, યા હિન્દુ મટી મુસલમાન થતા નથી, તેઓને બકરાં તથા ઘેટાંની માફક રેંસી નાખવામાં આવે છે. અમે કાશ્મીર દેશના હિન્દુઓ તો આ કષ્ટમય જીવન કરતાં મોતને અધિક સુખકર માની મોતની પ્રાર્થના કરી રહ્યા છીએ.” આવી રીતે એ કરૂણાશંકર વિપ્ર બોલતાં બોલતાં મોટી પોક મૂકી રડી પડ્યો. બધા પ્રાક્ષણો પણ રડવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા: “ઓ ધર્મવીર ! ઓ ભારતમાતાના શૂર સંતાન ! ઓ ધર્મગુરૂ તેગબહાદુર ! પાહિ મામ્ પાહિ મામ્ કહેવા લાગ્યા. ઓ દીનબંધુ ! આવા સંકટ-સમયમાં મહાત્માઓ જ ધર્મરક્ષણ કરતા આવ્યા છે. તો આપ સમર્થ મહાત્મા હોવાથી, પાપના ભારથી ભૂમિને મુક્ત કરો, અને હિન્દુ ધર્મનું, હિન્દુભતિનું અને આ ભારતમાતાનું રક્ષણ કરવાનું કામ ઉપાડવા આપ સમર્થ છો. હિન્દુઓ પર મહા ઘોરતમ અત્યાચારો અને અન્યાયો થઈ રહ્યા છે. ઔરંગઝેબ નિત્યે એ હિન્દુઓને મુસલમાન બનાવવાનો નિયમ

રાખ્યો છે. માટે હવે જે આતતાયીઓના અત્યાચારોને અટકાવવાને વિલંબ કરવામાં આવશે તો આ ભારતવર્ષની હિન્દુજાતિને અને હિન્દુ-ધર્મ જરૂર રસાતાળમાં જ પહોંચી જશે. માટે આ કાર્યમાં પળમાત્ર પણ વિલંબ ન થવો જોઈએ,” એવું બ્રાહ્મણોએ કહ્યું.

ગુરૂ તેગબહાદુર પ્રથમ તો વિચારનિમગ્ન થઈ ગયા. પછી બોલ્યા જે: “હવે તો ધર્મને માટે ચાહોમ કરી આત્મબલિદાન આપવાનો સમય આવી લાગ્યો છે. હિન્દુ જાતિનો કેમકે પરમ પૂજ્ય અને પ્રતિષ્ઠિત મહાન પુરૂષ જે આ ધર્મચક્ષમાં પોતાનું બલિદાન આપે તો જરૂર હિન્દુ જાતિમાં ધર્મરક્ષણ કરવાનું શૌર્ય-નવજીવન અને અતિ ઉત્સાહ પ્રકટી આવે. અને જે બધા હિન્દુઓમાં શૌર્ય, ઐક્ય, અને ધર્મરક્ષાના અંકુરો જાગે તો આ ધર્માન્ધ બાદશાહના રાજ્યને નિર્મૂળ કરી નાંખે; અર્થાત જરૂર મુસ્લિમો પરાલવ પામે.” આમ કહેતાં ઊંચે સ્વરે તેગબહાદુર બોલ્યા: “ઓ બ્રાહ્મણો! તમે તથા મારા શિષ્ય શિષ્યો સહુ, તમને જે વસ્તુ અત્યંત પૂજ્ય અને પ્રિય હોય તે વસ્તુનું અત્યાનંદ-પૂર્વક ધર્મની રક્ષાર્થે બલિદાન આપી દો! અને સ્ત્રી, છોકરાં, મા, બાપ, અને સુખસંપત્તિમાંથી વૃત્તિ તોડી ધર્મરક્ષાર્થે કમર કસી શૂરા અને સાવધ થઈ જાઓ! તો જરૂર આ મુસલમાનોના અત્યાચારોનો તથા તેમના રાજ્યનો અંત થોડા દહાડામાં આવી જશે. અને આમ કરવાથી તેમના પાપનો ઘડો વહેલો ભરાશે. ટૂંક સમયમાં જ તેમનો અને તેમના રાજ્યનો અંત આવી જશે. પૂજ્ય મહાન પુરૂષનું બલિદાન દેખી હિન્દુ જાતિમાં શૌર્ય, બળ, અને નવજીવનનો આવેશ પણ થશે,” આ સાંભળતાં દીઘદર્શી હિન્દુ ધર્માભિમાની, વીરશિરોમણી પુત્ર ગોવિંદસિંહ બોલી ઊઠ્યા, “ઓ કૃપાનાથ! અમે સિષ્યોને તથા આ બ્રાહ્મણોને પ્રિય અને પૂજ્ય વસ્તુ તો એક આપ જ છો. આપ સિવાય અમારે કેમકે પ્રિય કે પૂજ્ય નથી.”

આવી રીતે દ્વરદર્શી નવયુવક ગોવિંદસિંહજીએ હિન્દુ ધર્મ, હિન્દુજાતિ અને હિન્દુભૂમિની રક્ષા માટે પોતાના પિતાને કહ્યું.

ગુરૂ તેગબહાદુર પોતાના કુળદીપક સુપુત્રના શૌર્યલયા શખ્દો સાંભળી આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા અને પોતે પોતાનું બલિદાન આપવાનું નક્કી કરી હાસ્યમુદ્રાપૂર્વક શાન્ત લાવથી બોલ્યા: “ઓ પૂજ્ય બ્રહ્મદેવો! તમે હવે દિલ્હી સિધાવો અને બાદશાહ બુલમ-ગીર ઔરંગઝેબને કહી દો કે, અમો રાંક ભિક્ષુક બ્રાહ્મણો પર બુલમ કરવો મૂકી દો. અમો રાંકને રંબડયે તમારી ધારણા સફળ થશે નહિ. માટે તમે પંબળમાં શિષ્યોનો ગુરુ તેગબહાદુર છે તેને જો મુસલમાન કરો તો અમો તથા તેના તમામ શિષ્ય સિષ્યો તમારા ઇસ્લામ ધર્મને સ્વીકારીશું. માટે તમે સસલાને મૂકી સિંહને પકડો, તો જરૂર તમારી ધારણા પૂરી થાય. આમ તેને કહો. ત્યારે કાશ્મીરી બ્રાહ્મણો દિલ્હી આવ્યા અને મહાંધ બાદશાહ ઔરંગઝેબને કહ્યું કે, હે બાદશાહ! અમો નિરપરાધી, દીન, બ્રાહ્મણો પર અત્યાચારો કરવા મૂકીને પંબળમાં ધર્મધુરંધર કહેવાતા ગુરૂ તેગબહાદુરને જો મુસલમાન કરો તો પછી અમો તથા તેમના અગણિત સિષ્યો જરૂર મુસલમાન થઈશું. આમ કહ્યું ત્યારે ઔરંગઝેબે બ્રાહ્મણોને કહ્યું કે, તમારે મારા હુકમ સિવાય દિલ્હી છોડી બીજે ક્યાંય જવું નહિ અને હું તેને હમણાં જ અહીં બોલાવું છું. આમ કહી કેટલાક સૈનિકોને પંબળમાં મોકલી ગુરૂ તેગબહાદુરને બોલાવી લાવવા હુકમ કર્યો.

ગુરૂ તેગબહાદુરનું દિલ્હીમાં આગમન

એટલે તેઓ પંબળમાં આનંદપુરમાંથી ધર્માત્મા ગુરૂ તેગબહાદુરને દિલ્હી તેડી લાવ્યા. તેમની સાથે તેમના પાંચ શિષ્ય તથા એક ચુસ્ત સેવક હાફિઝ આદમ નામનો ફકીર, એમ છ જણા હતા. સવાર થતાં દિલ્હીશ્વર દીવાના બાદશાહે પોતાનો દરબાર ભરી તેમને બોલાવ્યા અને ઇસ્લામી ધર્મ સ્વીકારવા અને મુસલમાન થવા અનેકાનેક યુક્તિપ્રયુક્તિથી બહુ બહુ સમજાવ્યા, ત્યારે ગુરૂ તેગબહાદુરે કહ્યું—ઓ ઔરંગઝેબ બાદશાહ, હિંદુઓ ઉપર ગમે તેવા દુઃખડુંગરાઓ તૂટી પડે, ગમે તેવા

જીવમોના ઝેરી વરસાદ વરસે, તો પણ તેઓ પોતાના પ્રાણ સમા ધર્મને છોડતા નથી, તો પછી હિન્દુ ધર્મના પાલક, પોષક અને પ્રવર્તક એવા હિન્દુ ધર્મના અમે આચાર્યો એ હિન્દુધર્મને કેમ છોડીએ ?

ઓ આલમગીર બાદશાહ ! દરેક મનુષ્યને પોતાનો ધર્મ એ જ ખરો પ્રાણ છે. જેમ પ્રાણ વિનાના શરીરને શરીર નહિ પણ શબ કહેવાય, તેમ ધર્મ વિનાના મનુષ્યને મનુષ્ય નહિ, પણ દ્વિપાદ નરપશુ કહેવાય. માટે હું, મારો ધર્મ મૂકી પરધર્મ સ્વીકારી, સ્વધર્મબ્રષ્ટ, કીર્તિબ્રષ્ટ અવિશ્વાસને પાત્ર, કદાપિ પણ નહિ બનું. માટે ઓ આલમગીર બાદશાહ ! તમારે જે કહેવું હોય, કરવું હોય, તે લલે કહો અને કરો, પણ હું મારો પ્રાણ-રૂપ હિન્દુધર્મ છોડી તમારો ઇસ્લામી ધર્મ સ્વીકારી મુસલમાન થાઉં એવી તો સ્વપ્ને પણ તમારે આશા રોખવી નહિ. આવી રીતનું ધર્મવીર ગુરૂ તેગબહાદુરનું કડક વચન સાંભળી, હિન્દુ ધર્મનો પ્રખર ઘાતકી, ધર્માન્ધ, મૂઠ જીવમગીર બાદશાહ ઔરંગઝેબ જરા ક્રોધાવેશમાં આવી બોલ્યો: “ઓ હઠીલા હિન્દુડા ! તારી હઠીલાઈ જોઈ ! હું જાણું છું કે તું હક છોડી મુસલમાન થવાનો નથી. તેમ જલ્લાહની તલવારથી બચવાનો પણ નથી. છતાં હજી વિચાર કરવા મારી ઉદારતા દર્શાવું છું કે, તમે તમારા વંશજોના કલ્યાણાર્થે વિચાર કરો ! કંઈક સમજો અને હિન્દુ ધર્મ છોડી, ઇસ્લામી ધર્મ સ્વીકારી મુસલમાન થાઓ. અને પંજાબનું રાજ્ય આપું તે સ્વીકારી રાજાઓની ગણનામાં આવો. નહિતર હવે તમારી જીવનજ્યોતની અન્તિમ ઘટિકા નિકટ આવી જાણજો. માટે જો હવે મનઘાયું મૂકી મુસલમાન નહિ બનો, તો મારો ઇસારો થતાં જ જલ્લાહ તમારી ગરદનને છટકાવી દેશે.

ઓ શહનશાહ સલામત ! તમને મેં સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું છે. હજીએ પણ કહું છું કે હું મારા હિન્દુ ધર્મની ખાતર આત્મ-

બલિદાન આપી, હુતાત્મા થવાની ઇચ્છાથી તમારા દિલ્હીમાં પેઠો છું. વળી તમે પંબળનું રાજ્ય તો શું પણ સારાય વિશ્વનું રાજ્ય આપો તો પણ હું રાજ્યથી લલચાઈને કે મોંતથી ડરીને મારા ધર્મને મૂકી તમારો ધર્મ કદીએ પણ સ્વીકારવાનો નથી ! ઓ ધર્માભિમાની આવમગીર ! અન્તિમમાં કહું છું કે હું મારો હિન્દુ ધર્મ છોડીને મુસલમાન ન બનવાની હઠ છોડનાર નથી. તેમ તું પણ મુસલમાન બનાવવાની હઠ છોડનાર નથી. માટે વૃથા વાદવિવાદ નહિ કરતાં જલ્લાદને જે હુકમ કરવો હોય તે કરી દે, અને જલ્લીથી આ અઘડાનો અંત લાવી દે.

બાદશાહે ગુરના બન્ને શિષ્યોનો પ્રાણ લીધો

આવી રીતનું હિન્દુ ધર્માભિમાની ગુરતેગબહાદુરનું નિરંતર-ભર્યું વચન સાંભળી, મહા કૂરાત્મા, હિન્દુ ધર્મનો ભક્ષક, હિન્દુઓના લોહીનો ખ્યાસી બાદશાહ એકદમ ક્રોધાવેશમાં આવી ગુરદેવની કસોટી કરવા, તેમને ડરાવવા, તેમના લેખા આવેલા તેમના સિખખ શિષ્ય મોતીરામને એકદમ કારાગૃહમાંથી બોલાવી ગુરદેવના સમક્ષ કાજની પેઠે કરવતથી વહેરાવી નાખ્યો અને બીજા દયાલદાસ નામના શિષ્યને પણ અગ્નિ પર તપાવી લાલ ચોળ કરેલી મોટી લોખંડની કેઠીમાં નાખીને જીવતો બુંબવી નાખ્યો. આ રીતે બન્નેના પ્રાણ લીધા. આ બન્ને ધર્માત્માઓએ ધર્મર્થે પ્રાણ આપ્યો પણ ધર્મ ન આપ્યો, તેમ દયા પણ ન માગી કે એક અશ્વ પણ પડવા દીધું નહિ.

ગુર તેગબહાદુરનો શિરચ્છેદ

બીજે દિવસે ઔરંગઝેબે દરબાર ભરી શ્રંખલાબદ્ધ ગુરદેવ તેગબહાદુરને બોલાવી કહ્યું : “ ઓ હિન્દુડા ! કાલે જોયુંને ? હવે આજે પણ તારી હઠ નહિં છોડે તો તારી પણ એ જ દશા છે.” તારો હિન્દુ ધર્મ તારું કંઈ રક્ષણ કરવાનો નથી. માટે સમજી વિચારી હિન્દુ ધર્માભિમાન મૂકી, ઇસ્લામ ધર્મનો બની મુસલમાન

થઈ જા અને મૃત્યુના સુખમાંથી બચી જા. આમ ઘણું ઘણું કહ્યું, ત્યારે આપણા પૂજ્ય ધર્મગુરુ તેગબહાદુરે અતિ ગંભીરતાથી, તેમજ નિડરતાથી હાસ્ય વદને કહ્યું: “ધર્માન્ધ બાદશાહ ! હિન્દુ ધર્મની રક્ષા માટે મારા શિષ્યોએ હસતે વદને આહૂતિઓ આપી દીધી, તો પછી હું તેમનો ગુરુ તે મૃત્યુથી ડરીને, તારા ક્રોધાગ્નિમાં ધર્મની તીલાંજલી આપી, યવનનો ધર્મ સ્વીકારું તે તો સ્વપ્ને પણ નહિ જ બને. મરવું તો એક જ વાર છે. જે નિમિત્તે મરવાનું હશે તે નિમિત્તે મરણ થવાનું જ. ધર્મ મૂકી જીવવા કરતાં ધર્મસહિત મરવું તેને જ હું ઐયસ્કર માનું છું. બાદશાહ ! કદાપિ કાળે હું ધર્મને છોડવાનો કે ઇસ્લામ ધર્મ સ્વીકારી મુસલમાન થવાનો નથી તે નથી જ. હિન્દુઓ ધર્મ માટે યાહોમ કરી, પોતાના સર્વસ્વના બલિદાનો આપે છે, પણ ધર્મનાં બલિદાન કેઈ આપતા નથી. હવે મને જરાપણ વધારે નહિ કહેતાં તારે જે કરવું હોય તે સત્વર કરી લે.” આમ કહી સ્વસ્તિકાસને બેઠી આંખો મીંચી મૌન થઈ ગયા. માનવનો સંહાર કરવો એ તો જેનો સહજ સ્વભાવ છે, એવા મહાકૂર નિર્દયતાની મૂર્તિસમા બાદશાહે અત્યંત ક્રોધાવેશમાં આવી જલ્લાદને આપણા ગુરુદેવની ગરદન પર તલ્વાર ચલાવવાનો ઇશારો કરી દીધો કે તરત જ જલ્લાદે તલવારે કરીને આપણા હિન્દુધર્મના રક્ષક, હિન્દુ ધર્માચાર્ય ગુરુ તેગબહાદુરના મસ્તકને ધડમાંથી ઉડાવી દીધું.

અહા ! શાબાશ છે એ ધર્મગુરુ તેગબહાદુરને ! શાબાશ છે એમની ધર્મવીરતાને ! નિડરતાને ! શૂરવીરતાને ! અને એથી પણ વધારે શાબાશ છે, એમની મજ્જમતાને !! ધન્ય છે ! ધન્ય છે ! એ સાચા સિખ્ખગુરુ હિન્દુ ધર્મના તારણકાર, મહાત્માને !!

ઓ પરમકૃપાળુ પરમાનન્દ પરમાત્મા ! તમારા સુખ-મહેલમાં આવેલા અમારા હિન્દુધર્મના, હિન્દુજાતિના હિન્દુમાતાના પ્રખર પૂજક અમારા પૂજ્ય ગુરુદેવને આપના સુખદ ચરણમાં નિરંતર વાસ આપજો.

આવી રીતે ગુરુતેગ બહાદુરનો આત્મા હિન્દવાત્મી હિન્દુઓના

હૃદયમાં હિન્દુધર્મની લાવના પ્રકટાવીને આ નશ્વર વિશ્વમાંથી અક્ષય અને સર્વોચ્ચ સુખના દાતા દયાળુપ્રભુના ધામને પંથી બની ગયો. ઓ ભારતભૂમિ ! તું શુરુ તેગ બહાદુર જેવા ધર્મશીલ સન્તાનોને ઉત્પન્ન કર ! અમારામાં એમના જેવાં શૌર્ય, ધૈર્ય ધર્મપરાયણતા, સાહસિકતા અને સહનશીલતાદિક ગુણોની પ્રતિષ્ઠા કર ! જેથી અમે ધર્મના મહત્વને જાણનારા અને તારી કૃપને નીપાવનારા થઈએ !

જાગો ! જાગો ! ઓ ભારતમાતાના શૂર સન્તાનો જાગો ! આ ઘોર નિદ્રા-પ્રમાદને ત્યાગો. સ્વસ્થ અને શૂરવીર બનો. તમારા આર્યદેશ પર અનાર્યોના ભારે ભારે જુદ્ધો, અત્યાચારો, સીતમો અને હીચકારાબન્ધ હુમલાઓ થયા છે. પણ વખતોવખત ધર્મશુરુ તેગ બહાદુર જેવા તમારા ભારતમાતાના શૂર સંતાનોએ તેમનો સામનો કર્યો છે. તન, મન ને ધનનાં કિંમતી બલિદાનો આપ્યાં છે. તો આપણે પણ તેમના જ વંશજો છીએ. માટે જ્યારે જ્યારે આવો કટોકટીનો સમય આવે ત્યારે ત્યારે તેમનો સામનો કરવા અને આપણા જાનમાલ અને જીવનવસ્તુઓનાં બલિદાનો સમર્પવા કટિબદ્ધ થઈ જવું જોઈએ. ધર્મનું, ધર્મબાન્ધવોનું અને આપણી ભારતમાતાનું રક્ષણ કરવું, એ જ આપણાં ખાસ ધર્મ, ધ્યેય અને કર્તવ્ય છે.

યમયાતના

આ લોકમાં માનવજન્મ પામી કર્તવ્યને વિસારી સંત,
સતશાસ્ત્ર, સદ્ધર્મ અને એ ત્રણેના પ્રાણભૂત સુખસિન્ધુ ભગવાન
શ્રી હરિને બાળુ પર મૂકી, દારૂ, માટી, ચોરી, વ્યભિચાર, વટ-
લાવું-વટલાવવું આદિક કૂર કર્મ કરનારા, મનગમતી મોજે
માણુનારા, નિર્દયપણે સખળ નિર્જળ-પ્રાણીઓના પ્રાણ લેનારા
અને ધન, સ્ત્રી તથા પોતાના પરિવાર માટે ફૂડકપટ, અન્યાય,
અધર્મ, અનાચાર અને વિશ્વાસઘાત કરનારા છે, તેમના મરણ
સમયની અન્તિમ ઘટિકા નિકટ આવે છે, ત્યારે તેમની સકળ
ઇન્દ્રિયો વિહ્વળ થઈ જાય છે-જડત્વને પામી જાય છે. અને
મરનારાને અત્યન્ત દુઃખ થાય છે. તે દુઃખને લીધે એને એક
દિવસ એક કલ્પ જેવડો થઈ પડે છે. તે વખતે મરનારાનો કંઠ
કફળળથી રૂંધાય છે. દરેક કોઠામાં અગ્નિ જેવી બળતરા ઉપડે છે.
નવસો નવાણું નાડીઓ તૂટવા માંડે છે. અને રૂંવાડે રૂંવાડે કોટિ
કોટિ વીંછીની પીડા ઉપડે છે. એમ અનેકવિધ અસહ્ય દુઃખો થાય
છે. મા, બાપ, સ્ત્રી, છોકરાં અને સગાંવહાલાં સહુ બેઠાં હોય તોપણ
તેને કોઈ કંઈપણ સહાય કરી શકતાં નથી.

દેવાનંદ સ્વામી કહે છે:-

[રાગ પરજીઓ]

કંઠ રૂંધાશે કફળળથી હો જાણજે,
કાળા જમકંકર દેખાયરે મરવાને ટાણે;
પ્રભુ વિના કોણ મુકાવે જમમારથી ॥ ૧ ॥

નવસે નવાણું તૂટે નાડિયું હો જાણજે,
ખુતેર કોઠામાં લાગે લાયરે મરવાને ટાણે;
પ્રભુ વિના કોણ મુકાવે જમમારથી ॥ ૨ ॥

રામ કોટિ વિંધીની વેદના હો જાણજે,
હેડું હાલકલોલ થાય રે મરવાને ટાણે;
પ્રભુ વિના કોણ મુકાવે જમમારથી ॥ ૩ ॥

આંખો ઉઘાડ્યે અતિ વેદના હો જાણજે,
શેષ કોટિથી ન કહેવાયરે મરવાને ટાણે;
પ્રભુ વિના કોણ મુકાવે જમમારથી ॥ ૪ ॥

દુઃખ પામીને તજે દેહને હો જાણજે,
દેવાનન્દ કરે કોણ સહાયરે મરવાને ટાણે;
પ્રભુ વિના કોણ મુકાવે જમમારથી ॥ ૫ ॥

આવી રીતે મરનારા પાતકી જીવને અનન્ત, અપાર, અનેકવિધ દુઃખ પડે છે. પણ લગવાન વિના તેનું કોઈ પણ સહાયક થતું નથી. તે વખતે અત્યન્ત ભયંકર શરીરવાળા શિસોગિયા, જેવા તીક્ષ્ણ જિભા વાળવાળા, કાજળ જેવા કાળા, પર્વત જેવા મોટા દાંતને કડકડાવતા અને હાથમાં પાપીને બાંધવાનાં દોરડાં લઈને નમ્રપણે જિલેલા એવા યમના દૂતોને દેખે છે. એ વિકરાળ સ્વરૂપી જમને જોઈને પાપી પ્રાણી ભયભીત અને અત્યન્ત ગાભરો થઈ જાય છે. ઝાડો પેસાબ થઈ જાય છે. આંખોના ડોળા બહાર નીકળી પડે છે.

યમદૂતો તેને યમયાતના લોગવાવવા, ગળે પાશ બાંધીને આ લોકમાં જેમ ગુનેગારોને રાજસેવકો (પોલિસો) લઈ જાય છે તેમ તે પાપીને લઈ જાય છે. રસ્તામાં વારંવાર તાડન-તિરસ્કાર કરે છે, ધમકી આપે છે, ત્યારે એ જીવ અત્યન્ત કરગરે છે, રડે છે; અને ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય પોકારે છે. યમદૂતો કહે છે:—“ અરે પાપી ! નીચ, અંડાલ હવે કેમ રડે છે ? કેમ કંપે છે ? પહેલાં વિચાર કરવો હતો ને ? મરવાનું છે એ વાત શું ભૂલી ગયો હતો ? અરે તારા પાપનું કૃણ તો હજી તને આગળ મળવાનું છે ! ચાલ, ચાલ, તાકીદે ચાલ !” આમ કહીને તેને નરકોનાં દુઃખો કહી બતાવે છે. એ પાપી થર થર કંપતો, હાહાકાર પોકારતો, થાક, તાપ, માર અને ભૂખ તરસથી અત્યન્ત વ્યાકુલ થઈ જાય

છે. સૂર્યથી અને દાવાનળના તાપથી તપી જાય છે અને તપેલી રેતીમાં જિલો રાખવાથી—ચાલવાથી ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય પોકારે છે. વળી લોખંડના વાળાની ચાબુકોથી તેના શરીરઉપર માર પડતો જાય છે. વળી ચાલવાને અશક્ત થાય તો તેને દોરડેથી બાંધી મૂએલા ઢોરની પેઠે ઢસરડે છે. શરીરના મર્મસ્થળોમાં માર મારી આગળ ચલાવે છે. આવી રીતે પાપીને યમહૂતો—

ત્રિભિર્મુહૂર્તેર્દ્વાભ્યાં વા નીયતે તત્રમાનવઃ ।

પ્રદર્શયંતિ દૂતાસ્તા ઘોરા નરકયાતનાઃ ॥

એ અથવા ત્રણ મુહૂર્તમાં યમલોકમાં લઈ જાય છે. ત્યાં યમરાજ પૂછે છે; રે પાપી ! શું મેં દેખાડે છે ? તારા પાપને પાર નથી. પાપી કહે, માબાપ ! મારાથી કંઈ સત્કર્મ થયું નથી એ મારી મોટી ભૂલ છે. પણ મારાં માતપિતા, સ્ત્રી, છોકરાં મારી વાંસે ઘણું દાન—પુણ્ય કરે એમ છે. માટે જો મને પાછો એકવાર મૃત્યુલોકમાં મોકલો તો હું જરૂર પુણ્યનો ગાંસડો બાંધી લાવું. આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે તેને મૃત્યુલોકમાં પાછો લઈ જવા યમહૂતોને હુકમ કરે છે.

॥ યમાજ્ઞયાસમેં દૂતૈઃ પુનરાયાતિ સ્વેચરઃ ॥

હૂતો અતિ વેગથી આકાશમાર્ગે તેને પાછો લાવે છે, તો ઘેર રહારોળ થાય છે અને નનામી (ઠાઠડી) બંધાય છે તેને જોઈને તેમાં પેસવા હડીયો કરે છે, પણ યમહૂતોના હાથમાંથી કેવી રીતે છૂટી શકે ? તેથી નિરાશપણે જિલો જિલો જોયા કરે છે. ત્યાં અગિયારમા, બારમા અને તેરમા સુધીમાં તેના સમ્બન્ધીઓ જે જે પિંડદાન કે પુણ્યદાન કરે છે તે લઈને તે પાતકી જીવ શુભાશુભ કર્મના કૃણને લોગવતો લોગવતો તે યમપુરીના માર્ગે ચાલતો થાય છે.

યમયાતનાનું વર્ણન

યમપુરીના માર્ગમાં જતાં એ પાપીને વિશ્રાન્તિ, શાન્તિ, સુખ કે અન્નજળ મળતું નથી. તેને પ્રલયકાળના બાર સૂર્યના

જેટલા તાપમાં ચલાવે છે. ક્યાંક એ માર્ગમાં અત્યંત ટાઢ તથા પવનથી પિડાય છે, કાંટાથી વીંધાય છે. સર્પ વીંછી, ઘો વગેરે જેરી જંતુઓ તેને વારંવાર ડસે છે. વળી ક્યાંક ભયંકર સિંહ, વાઘ, રીંછ અને વરુઓ તેને ફાડે છે. કોઈ ઠેકાણે અગ્નિમાં પડે છે. આઠ હજાર ગાઉ લાંબુ અને તરવારની ધાર જેવાં તીક્ષ્ણ ધારવાળાં પાંદડાંવાળું અસિપત્ર વન આવે છે. તેમાં પાપીને ચલાવે છે. ત્યાં પાપીનું શરીર પાંદડાંથી છિન્નભિન્ન થાય છે અને ઉપરથી કાગડા, ધૂવડ અને ગીધ જેવાં શિકારી પક્ષીઓ, મધમાખીઓ તથા મોટા મોટા ડાંસ તેના માંસને તોડી ખાય છે. ક્યાંક દાવાનળમાં તે પાપીને ચલાવે છે, કોઈકે સ્થળે અંધ દૂવામાં પડે છે, કોઈકે વખત પર્વતની ટોચ ઉપરથી પડે છે, ક્યાંક તીક્ષ્ણ અણીવાળા ખીલાઓ રોપેલા હોય તે ઉપર એ પાપીને ચાલવું પડે છે. ક્યારેક ગાઢ અંધકારમાં અથડાવું પડે છે, કોઈકે ઠેકાણે ઝાંડા ઝિના પાણીના ધરામાં પડે છે અને જળોષ્ઠઓવાળા કાઢવમાં પડે છે. ક્યાંક અત્યંત તપેલી રેતીમાં તથા ધગધગતા અંગારામાં ચાલવું પડે છે. વળી કોઈ વખત ગાઢ અને જેરી ધુમાડાવાળા પ્રદેશમાં ચાલવું પડે છે.

ક્વચિદંગારવૃષ્ટિશ્ચ શિલાવૃષ્ટિઃ સવજ્રકા ।

રક્તવૃષ્ટિઃ શસ્ત્રવૃષ્ટિઃ ક્વચિદુષ્ણામ્બુવર્ષણં ॥

ક્ષારકર્દમવૃષ્ટિશ્ચ મહાનિમ્નાનિ ચ ક્વચિત્ ।

વ્રમપ્રરોહણં ક્વાપિ કંદરેષુ પ્રવેશનમ્ ॥

વળી એ પાપી ઉપર ક્યાંક અગ્નિની વૃષ્ટિ, ક્યાંક લોખંડના કકડાની વૃષ્ટિ, ક્યાંક પત્થરોની વૃષ્ટિ થાય છે. ક્યાંક રુધિરની વૃષ્ટિ તો કોઈ ઠેકાણે અત્યન્ત ઝિના પાણીની વૃષ્ટિ થાય છે. ક્યાંક રાખની તથા કાઢવની વૃષ્ટિ થાય છે. કોઈ ઠેકાણે પાણીના ધરામાં ક્યાંક રુધિરના ધરામાં, ક્યાંક પાચના ધરામાં પડવું પડે છે.

શતયોજનવિસ્તીર્ણા પૂયશોણિતવાહિની ।

અસ્થિવૃંદતટાદુર્ગા માંસશોણિતકર્દમા ॥

વળી ચારસો ગાઉના વિસ્તારવાળા મળમૂત્ર, રુધિર અને પાચથી ભરપૂર વૈતરણી નદી આવે છે. એ નદીની લેખડો હાડકાંઓની જ બનેલી છે. રુધિર, માંસ અને પડ એ જ નદીનો કીચડ છે. જેમાં સુવાળાફળી શેવાળ છે. મોટા મોટા મગરો, માછલાંઓ, કાચબાઓ, કાતરણીઓ આદિ જલજમ્ નચલક્ષન્તુ નવ લાખ જાતના જલજંતુઓ તેમાં રહે છે અને તેના તટ ઉપર માંસાહારી મહાભયંકર કૂર પક્ષીઓ વસે છે. આવી મહા ભયંકર વૈતરણી છે. એ નદી પાતકીને નજીક આવતો જોઇ જવાલાથી અને ધુમાડાથી ભરપૂર થઈ જાય છે. અને કડકડતા તેલ જેવા બિના પાણીવાળી બની જાય છે. આ ભયંકર વૈતરણીમાં પાપીને નાખે છે.

किं करोमि क्व गच्छामि को मामत्रोद्धरिष्यति ।

यमपाशसमाकृष्टो हाहा क्रंदति पातकी ॥

ત્યારે એ પાપી પ્રાણી, અરે હાય હાય રે ! બાપ મરી ગયો ! વોય વોય માડી રે ! હવે શું કરું ? ક્યાં જઈ ? અરે આ દુઃખ-માંથી શી રીતે મુક્ત થાઉં ! આમ વારંવાર રડતો, બરાડા પાડતો, હાહાકાર કરતો તરફડે છે. ડૂબકાં ખાધા કરે છે, પણ એને કોઈ સહાયક થતું નથી. અને બચાવો બચાવોના વારંવાર પોકારો કરે છે ત્યારે પોતે પોતાને કહે છે કે, અરેરે ભગવાને મને નરદેહરૂપ નાવ આપ્યું પણ તેના સામુયે જોયું નહિ. વળી સુખતું સાધન ધર્મ છે તેનું તો મેં ક્યારેય આચરણ કર્યું નહિ. અરેરે ! મેં ગાયતું, ધનતું, વસ્ત્રતું, કે ધાન્યતું કંઈ પણ દાન કર્યું નહિ. તેથી મારી આ દુર્દશા થઈ. અરેરે મારા આ દુઃખનો શી રીતે અંત આવે ? મેં સાધુ બ્રાહ્મણોને લોજન કરાવ્યું નહિ, તેમનો સમાશ્રય કર્યો નહિ, લાખો રૂપિયા લેગા કર્યા પણ તેમાંથી બ્રાહ્મણો, સાધુઓ, ગરીબો, ગાયો, નિરાધારીઓ, લૂલાં-

લંગડાં, બહેરાં—બોબડાંઓને માટે એક પાઈ પણ વાપરી નહિ. તેથી મારી માઠી ગતિ થઇ. અરેરે ! હવે મારો ધણી કોણ ? વોય વોયરે બાપ ! આ દુઃખનો ક્યારે અંત આવશે ? આમ વારંવાર પ્રભુનો ચોર પાતકીજીવ પશ્ચાત્તાપ કરે છે. બરાડા પાડે છે. બચાવો બચાવોના પોકારો કરે છે. વળી કહે છે કે, મોક્ષના સાધનભૂત મનબાહેહને પામ્યો, પણ કોઈ જાતનું સફ્ફર્મ કર્યું જ નહિ. પાણીની પરબો જેવાં પરોપકારરૂપ કાર્યો કર્યાં નહિ. સદાવ્રતો બંધાવ્યાં નહિ. દેવસ્થાનોમાં, ધર્મસંસ્થાઓમાં કે તીર્થાલયોમાં એક પાઈ પણ વાપરી નહિ અને મેં અન્યાય, કૂડ-કપટ, અધર્મ કરીને પુષ્કળ દ્રવ્ય લેયું કર્યું તે સર્વે ત્યાં જ રહ્યું. અને બેરાં—છોકરાં, સગાં સૌ તેનો ઉપલોગ કરી સુખ માણે છે. પણ મારાં સુખાર્થે, હિતાર્થે કોઈ કંઈ વાપરતું નથી. અરે તેમણે તો મને કેવળ વિસારી દીધો. અરે ! હાય હાય ! હવે શું કરું ? કેવી રીતે દુઃખથી મુક્ત થાઉં અને સુખીઓ થાઉં ! સાધુઓ, બ્રાહ્મણો વારંવાર કહેતા કે, આ લોકમાં કોઈ કોઈનું નથી. સૌ સ્વાર્થનું સગું છે, માટે પાંચ આંગળાં લેગાં કરી કંઈક દાનપુણ્ય કરો. આમ કહેવા છતાં પણ આ પાપીને કંઈયે સમજાયું નહિ. એથી મારા પાપે કરીને હું અતિશય પીડાઉં છું. આમ વારંવાર એ પાપી જીવ પશ્ચાત્તાપ કરે છે અને બચાવો બચાવોના પોકારો કરે છે. આવી રીતે પશ્ચાત્તાપ કરતો, બરાડા પાડતો, રડારોળ કરતો જોઈને ચમદ્ધતો હડી કરી તેને મારવા દોડે છે. લે પાપી આ તારા કર્મનું ફળ. આમ કહી લાલાં ઘોચે છે. લોખંડના ડંડે ટીપે છે. હથોડાથી માથાને ભાંગે છે. સાણસાથી એ પાપીની શિખુને તથા જીભને બહાર ખેંચી કાઢે છે. ધગધગતા લાલચોળ સળિયા કરી સ્ત્રીના ગુહ્યાંગમાં ખોસે છે. આમ અનેક પ્રકારે તે પાપી કૃતક્રી જીવને અનેક પ્રકારનાં મહા દુઃખો આપે છે.

વળી પાપી જીવ પોતે પોતાને કહે છે. અરેરે તારા દુઃખનો તે અન્ત શી રીતે આવે ? કારણ તેં સાધુઓને ઓળખ્યા નહિ કે સેવા—સમાગમ કર્યો નહિ. લગવાનના દર્શનાર્થે એક

પગલું ચે ભર્યું નહિ. હાથમાં માળા લીધી નહિ. એક પ્રણામ કે પ્રદક્ષિણા કરી નહિ. મોટો ધર્મોપદેષ્ટા બન્યો પણ ધર્મિષ્ઠ બન્યો નહિ. ધર્મનું પાલન-પોષણ કરવાને બદલે ધર્મનું લક્ષણ કર્યું. તીર્થ ગયો નહિ. ગયો તો પુણ્યને બદલે પાપ સંપાદન કરી આવ્યો. પંદર દહાડે આવનારું એકાદશીવ્રત પણ કર્યું નહિ અને કર્યું તો શિરાપુરી ખાઈને કેવળ પેટપૂજન કર્યું. એકાદશ ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કરવાને બદલે પ્રુષ્ઠ કરી. સ્ત્રીનો દેહ ધારીને ભત્તારની અવગણના કરી. તેને તથા પિતાપુત્રાદિકને ઠગી અવળી ગતિ કરી પાતિવ્રત ધર્મને પાળ્યો નહિ. વૃદ્ધ સાસુ-સસરાની સેવા કરી નહિ. તેમનાં વચન માન્યાં નહિ. રજસ્વલાધર્મ પણ તેં યથાર્થ પાળ્યો નહિ. કેવળ પરપુરુષનું જ ચિંતન કર્યું. ભગવાનને તો વિસારી દીધા. વૈધવ્યધર્મ પાળવા જરા પણ દમનશમન કર્યું જ નહિ. વિધવાએ તો એકાદશી, ચાંદ્રાયણ અને ધારણાપારણાદિક વ્રતો કરવામાં પૂર્ણપણે રહેવું જોઈએ, છતાં એકપણ વ્રત કર્યું નહિ. વિધવાએ પોતાનો દેહનિર્વાહ ધાય તેટલું જ ધન રાખવું જોઈએ. વધારે હોય તો ભગવાનને અર્પણ કરવું જોઈએ. અથવા દાન પુણ્યમાં વાપરવું જોઈએ, પણ તેં તો એમાંનું કંઈ પણ કર્યું નહિ. માટે હે પાપી હવે તારું શી રીતે સારું થાય ? તારાં કરેલાં તારે જ ભોગવવાં પડશે. આમ પાતકી જીવ પોતે પોતાને કહે છે અને પશ્ચાત્તાપ કરે છે.

પાપી જીવ કહે છે કે, જો મને હવે એકવાર મનુષ્યદેહ મળે તો કેઈ પણ દિવસ આ તરફ જોવું ન પડે તેવું કામ કરી લઉં. દેહ ધરીને અખંડ ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત સંત સાથે જ સંબંધ રાખું; પણ દેહ કે દેહનાં સગાં-સમ્બંધી સાથે જરાપણ સ્નેહ કે સંબંધ રાખું નહિ. પણ અરેરે ! આ પાપીને હવે ક્યાંથી મનુષ્યદેહ મળે ? આમ વારં-વાર પશ્ચાત્તાપ કરે છે. અને તેને સો જન્મોનું જ્ઞાન હોય છે તેથી પોતાનાં કરેલાં પાપોને સંભારી સંભારી હૈયાકાંટ રહે છે. હવે આ વૈતરણીમાં પડેલા પાતકી જીવે ગોદાન કર્યું નથી. તેથી

જેમ ઢીમર લોહો માછલીના મોંમાં લોહાનો આંકડો ઘાલીને
ખહાર ખેંચે છે તેમ મોટા મોટા નિર્દય ચમકિંકરો પાપી
પ્રાણીના મોંમાં લોહાની આંકડીઓ ઘાલીને ચારસો ગાઉ લાંબી
એ વૈતરણી નદીમાં ખેંચીને સામે તીરે લઈ જાય છે.

અમદૂતર્ભશયોરૈસ્તાદ્યમાનાશ્ચ મુદ્ગરૈ : ।

વમન્તો રુધિરં વક્ત્રાત્તદેવાશ્નન્તિ તે પુન : ॥

એ પાતકી મહાભયંકર ચમદૂતોના હાથથી અનેકવિધ માર
ખાઈને વારંવાર મુખમાંથી રુધિરનું વમન કરે છે. અને એ જ
પાછું તેને ચમદૂતો લક્ષણ કરાવે છે. એ પાતકી જીવ પોતપોતાના
કરેલાં દુષ્ટત્યોને સંભારી સંભારી અત્યંત શોક કરે છે. આવી
રીતે વારંવાર શ્વાનિ પામતો, પસ્તાવો કરતો અને ચમદૂતોનો
માર ખાતો ખાતો ચમપુરીને માર્ગે ચાલ્યો જાય છે. રસ્તે જતાં
પોતાના સમ્બન્ધીઓને યાદ કરે છે. અને પોતે બોલે છે:— અરેરે!
મારા જેવો કોઈ દુષ્ટ-નીચ-કૃતક્રી નહિ હોય. મને ભગ-
વાને દુઃખદરીઆમાંથી બહાર નીકળવા મનુષ્યદેહ આપ્યો, પણ
મેં કંઈ પણ સદ્કર્મ કર્યું નહિ. કોઈને સાચા લાવથી દાન
આપ્યું નહિ. જે ભગવાનનો આશ્રય કર્યો હોત તો મારે આ
માર્ગે કદી પણ આવવું પડત નહિ. અરેરે! મેં ભૂડું કર્યું.
પરોપકારરૂપ કાર્ય કંઈપણ કર્યું નહિ. કેવળ પેટ ભર્યું. ખરા
સગાસમ્બન્ધી સાધુપુરુષોની તો સેવા કરી નહિ, પણ સ્વાર્થનાં
સગાં જે માબાપ, સ્ત્રી, છોકરાંઓની સેવા કરી. નિર્જળ દેશમાં
પાણીની પરબો બંધાવી નહિ. ભૂખ્યાને મૂઠી અન્ન આપ્યું નહિ.
દેવ, ગાય અને પ્રાણીઓની કર્શી આજીવિકા બાંધી નહિ. કેવળ
અન્યાયથી ધન લેળું કરવામાં, માનમોટપ લેવામાં, ધનનો
ઉપયોગ કર્યો, પણ મારું લેળું કરેલું મારા માટે વાપરી શક્યો
નહિ. તેથી જ મારી આ માઠી દશા થઈ છે. હવે મારે ધણી કોઈ
નથી. અરેરે બાપ! હવે શું કરવું? ક્યાં જવું? આમ કહીને
મોટો ધાંટો કાઢી પોક મૂકી રહે છે. આવી રીતે પસ્તાવો કરતો,

ખરાડા પાડતો અને અનેકવિધ માર ખાતો એ પાતકી જીવ એક વર્ષે ધર્મરાજના પુરને પામે છે. એ ધર્મરાજનું પુર એકસો છોતેર ગાઉના વિસ્તારવાળું મહા મોટું છે. ત્યાં ચમકતો તેના એક હાથ ઉંચાઈના દેહનો ત્યાગ કરાવીને તેના કર્મનાં ફલભૂત નરકોનાં દુઃખો ભોગવવા અંશુકા જેવડા દેહને આપે છે.

चत्वारिंशोऽष्टानानि चतुर्थ्युक्तानि काश्यप ।

बहुभीतिपुराग्रे च धर्मराजपुरं महत् ॥

આવા ધર્મરાજના પુરને જોતાં જ પાતકી જીવના હાજી ગગડી જાય છે. થરથર કંપી ઊઠે છે અને હાહાકાર શબ્દ કરતો મોટા ઘાટે રડવા લાગે છે. ચમપુરીના ચાર દરવાજા છે. તેમાં દક્ષિણ દરવાજે થઈને તેને ચમ રાજ પાસે ખડો કરે છે. ત્યારે એ પાપી જીવ ચમરાજને મહા ભયંકર રૂપે દેખે છે. એટલે પાડા ઉપર ખેઠેલા પ્રલયકાળના મેઘ જેવા ભયંકર શબ્દો બોલનારા, કાજળના પર્વત જેવા કાળા, વિજળી જેવાં ચળકતાં આયુધને ધારણ કરી રહેલા બત્રીસ હાથવાળા, બાર ગાઉના મોટા દેહ વાળા અને મોટા ફૂવા જેવાં ઊંડાં, અત્યંત લાલ અને અગ્નિ વર્ષાવતાં હોય તેવાં નેત્રોવાળા, ભયંકર દાદોવાળા, તેમ જ લાંબી નાસિકાવાળા ચમરાજને પાપી જીવ દેખે છે અને તેમના કારભારી ચિત્રગુપ્તને પણ ભયંકર રૂપે દેખે છે.

ધર્મરાજ પાપી જીવને જોઈને કહે છે: “અરે પાપીષ્ઠ ! કર્યાં કૃત્યને નહિ જાણનાર કૃતધ્મી, તને મનુષ્યદેહ આપી જીવનું ભલું કરવા મોકલ્યો, પણ તું તો ભલું કરવાનું ભૂલી કેવળ ભૂંડાં કર્મનું જ લાથું ખાંધી લાવ્યો.” આમ તેનો ઘણોક તિરસ્કાર કરી તેના પાપપુણ્યની તપાસ કરી તેને શિક્ષા ફરમાવે છે. શિક્ષા ફરમાવી કે તરત જ ચમકતો ત્યાંથી તેને પકડીને નરક તરફ લઈ જાય છે.

પુણ્યવાળા સ્વર્ગાદિક લોકમાં જાય છે. દુષ્ટાત્માઓ નરક લોકમાં જાય છે. નરક એટલે પાપાત્માઓને શિક્ષા કરવાનું સ્થાન.

આવાં નરક ચેરાસી લાખ છે અને તે આખા લોકની પેઠે વિસ્તરેલાં હોવાથી તે પ્રદેશને નરકલોક કહેવામાં આવે છે.

લગવાનના આશ્રય વિનાના તમામ જીવોને પોતાનાં પાપ-પુણ્યનો હિસાબ આપવા યમપુરીમાં યમરાજની કચેરીમાં જવું પડે છે. કેમકે પાપકર્મ કરનારા પાપાત્માઓ પોતાના પાપકર્મોના દુઃખરૂપ ફળો લોગવવા યમપુરીમાં જાય છે. જ્ઞાનપુણ્યાદિક સુકર્મોના કરનારા પુણ્યાત્માઓ પોતાના સુકર્મોનાં ફળો લોગવવા સ્વર્ગાદિક સુરલોકમાં જાય છે. પરંતુ કર્મફલપ્રદાતા પરમાનંદ પરમાત્માની પ્રસન્નતાથી સહકર્મો કરનારા લગવત્લકતો તો ઉપરોક્ત બન્ને લોકથી પર માયાતીત અને યદ્ ગત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્દામ પરમં મમ જે ધામને પામીને પાછું પુનરાવર્તન થતું નથી એવા દિવ્યધામને તે પામી જાય છે. કારણકે લગવાનનો આશ્રય હોવાથી તેમના પર કાળકર્મ અને માયાનું જોર ચાલતું નથી. એ તો લગવત્લકતને દૂરથી જ નમન કરે છે. આ જીવ માયાથી મુક્ત થવા મૃત્યુલોકમાં આવ્યો હતો, પણ માયાની જાળમાં ફસાઈ ગયો અને પોતાનું જ્ઞાન ભૂલી સ્વાર્થસાધક બની અનેક પાપકર્મ આચરે છે. તથા જ્યારે મરણ પથારીએ પડે છે ત્યારે તેને પોતાના કૃત્યાકૃત્યથી અત્યંત પસ્તાવો થાય છે. મનથી અને દેહથી દુઃખની પરિસ્થિતિ લોગવે છે. જે સર્ગાસંખ્યાની માટે પોતે પોતાની આખી જિંદગી બરબાદ કરી, જેઓના સુખને સાડ પોતાના સુખનો ત્યાગ કર્યો તેઓમાંથી કોઈ પણ અત્યારે આ મરણશય્યામાં પડેલાના દુઃખનો ભાગીદાર બનતો નથી. તેની સેવામાં કોઈ દરકાર રાખતું નથી. માટે આ લોકમાં જે પુરુષો સ્વાર્થાન્ધ બની પોતાના આત્મશ્રેયને ભૂલી જાય છે, તેઓને યમરાજના ભયંકર રૂતો યમયાતના આપે છે. છેવટે, નરકોનાં દુઃખોને લોગવે છે. માટે દરેક સુર પુરૂષે યમયાતના અને નરકોના દુઃખને સ્વપ્ને પણ જોવાં ન પડે તેવું જ કરી લેવું, અને એ જ કરવા માટે આ લોકમાં આપણું આગમન થયું છે; પણ જીવ અનાદિકાળથી માયાનો આહારી-વિહારી અને માયાનો જીવડો

બની ગયો હોઈ પોતાનું કર્તવ્યભાન ભૂલી અકર્તવ્ય કરવામાં તત્પર થઈ જાય છે. પાપાત્માઓના દુઃખોનો અંત આવતો નથી. યમચાતનાનાં ભયંકર દુઃખો છે પણ તે કરતાં સેંકડો ઘણાં વધારે દુઃખો નરકોનાં છે.

એવા નરકને પામે છે કોણ ? તો જે લોકો બ્રાહ્મણ, સાધુ, શાસ્ત્ર, દેવ, ગુરુ અને પતિવ્રતા સ્ત્રીઓની નિન્દા કરનારા; બ્રાહ્મણ, દેવ, ગુરુ અને ગરીબોના ધનને લૂંટનારા; હિંસા, ચોરી અને વ્યભિચારાદિક કર્મ કરનારાઓ જ આ નરકને પામે છે.

વળી દેવ, બ્રાહ્મણ અને ગુરુની આજીવિકા તોડનારા, પુણ્યકર્મોના કરનારાઓને પુણ્યકર્મથી અટકાવનારા, ભગવાનની કથાવાર્તા થતી હોય તેમાં વિદ્ધ કરનારા, ગામતળિયાની જમીનમાં વાવેતર કરનારા, ગાયોને ચરવાની ગોચર જમીનમાં ખેતર કરનારા, બ્રાહ્મણ છતાં ધી, તેલ, દૂધ આદિક રસના વેપાર કરનારા, અભક્ષ્યનું ભક્ષણ કરનારા, વેદવિહિત કર્મોનું અનાચરણ કરનારા અને નિષિદ્ધકર્મોનું આચરણ કરનારા, વિશ્વાસઘાત તથા આત્મઘાત એવા મહા ધોર કર્મ કરનારા જે અધમ જીવો છે તે એ નરકને પામે છે. આવા પાપી જીવો સૌથી પહેલાં વૈતરણી નદીમાં પડે છે.

એકવીસ જાતનાં ધોર નરક છે તેમાં આ નદી મુખ્ય છે. યમ રાજ પાપી જીવનાં કર્મને જોઈને બીજા નરકને પડતાં મૂકી પ્રથમ આ નદીમાં જ નાંખે છે, ત્યાં પાતકી જીવને ચમદ્ગતો અનેકાનેક દુઃખો આપે છે. તથા ખોટી સાક્ષી પુરનારા, ઠગી સ્વાર્થ સાધનારા, સ્તેનકર્મથી જીવનારા, દ્વેષ કરી આજીવિકાભૂત વૃક્ષોનું છેદન કરનારા, વ્રત, તપ અને તીર્થોનો ત્યાગ કરનારા, વિધવા સ્ત્રીને આચારબ્રષ્ટ કરનારા, તથા પરપુરુષ સાથે આસક્ત થઈને પોતાના પતિને ઠગનારી સ્ત્રીઓ તથા નાનામોટા પશુઓ સાથે મૈથુન કરનારા તથા બાળકો સંગાથે સૃષ્ટિવિરુદ્ધ કર્મ કરનારા—આમ ઘણાં પાપ કરનારા પાતકીઓને યમલોકમાં શીમળાના ઝાડે લટકાવે છે. ત્યાં ચમદ્ગતો તેને અનેક પ્રકારના માર મારે છે. જીવ ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય પોકારે છે, આજીજી કરે છે, ત્યારે

યમદૂતો કહે છે કે:—“અરે પાતકી ! તેં આનંદપૂર્વક નિર્ભય બની કર્મ કર્યાં છે. તો એ કર્મનાં ફળને પણ હવે આનંદથી જ લોગવ. પાપનાં કર્મ તો તારે જ લોગવવાનાં છે. એમ કહી વારંવાર તેનાં મર્મ સ્થળોમાં ભયંકર માર મારે છે.

येऽपि गच्छन्ति रागान्धा नरा नारीं रजस्बलाम् ।

पर्वस्वप्नु दिवा श्रद्धे ते वै नरकगामिनः ॥

જે પુરુષો વિષયાન્ધ બની પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ વ્રત-ઉપવાસાદિક મહાપર્વના દિવસે સંગ કરવા ન ઇચ્છતી હોય, છતાં તેનો બળાત્કારે સંગ કરનારા, તેમ જ રજસ્વલા સ્ત્રીની સાથે ગમન કરનારા તામિસ્ર નામના નરકમાં પડે છે અને ત્યાં અનેકવિધ દુઃખોને લોગવે છે.

વહાલા વાચકો ! જીવ નરકમાંથી નીકળીને કેવી કેવી યોનિમાં જન્મ લે છે અને કેવા કેવા ચિહ્નવાળો થાય છે તે સાંભળો. બ્રહ્મહત્યા કરનારો ઘણાક જન્મોમાં ક્ષયરોગી થાય છે; ગૌહત્યા કરનારો વિરૂપી અને જડબુદ્ધિનો થાય છે; પુત્રીને હણનારો કેડના રોગવાળો થાય છે; અને એ સર્વે ચંડાળયોનિમાં જન્મે છે. સ્ત્રીહત્યા, બાળહત્યા અને ગર્ભપાત કરનારા ભીલયોનિમાં જન્મે છે, અને જન્મથી જ રોગિષ્ઠ થાય છે. માંસભક્ષણ કરનારો જન્મે છે ત્યારે તેનું શરીર કેડવાળું થાય છે, આંખો માંજરી થાય છે. મધપાન કરનારાના હાંત કાળા થાય છે; મિષ્ટાન્ન પદાર્થ પોષ્યવર્ગને આપ્યા સિવાય પોતે એકલો ખાય છે, તો તેને કંઠમાળનો રોગ થાય છે. વેદશાસ્ત્ર અને સાધુઓની નિંદા કરનારો કમળી તથા કમળાનો રોગવાળો થાય છે. ખોટી સાક્ષી પૂરનારો બોબડો થાય છે. પુસ્તકોની ચોરી કરનારો, સત્યને જાણનાર છતાં અસત્ય બોલનારો અને અસત્યાચરણ કરનારો જન્મથી જ આંધળો થાય છે. ગાય બ્રાહ્મણને હાત મારનારો હાથેપગે કુઠો અથવા લંગડો કે લૂલો થાય છે. વેદ, શાસ્ત્ર, બ્રાહ્મણ અને સાધુની નિંદા સાંભળનારો ખહેરો થાય છે. બીજને ઝેર આપી પોતાનો સ્વાર્થ સાધનારો ગાંડો થાય છે. સોનું ચોરનારો નીચ જાતિમાં જન્મે

છે, તેના નખ ખડખડા હોય છે અને તે સદાય નિર્ધન રહે છે. રાંધેલું અન્ન ચોરનારો ઉઠર થાય છે; દાણા ચોરનારો તીડના જન્મને પામે છે; પાણી ચોરનારો બપેયાના જન્મને પામે છે; ઝેર ચોરનારો વીંછી, લીલોતરી શાક ચોરનારો મોર, સુગંધવાળાં પદાર્થો ચોરનારો છાંદર થાય છે, અને મધ ચોરનારો વગડાની મધમાખીના જન્મને પામે છે. મીઠું ચોરનારો કીડી થાય છે; પાન, ફળ, ફૂલ ચોરનારો વગડાનો વાંદરો થાય છે; આમડાના બેડા, ઘાસ તથા કપાસને ચોરનારો ઘેટાના જન્મને પામે છે; આત્મહત્યા કરનારો મોટા પર્વત ઉપર કાળા નાગના જન્મને પામે છે.

પાત્રે વિદ્યામદાતા ચ બલિવર્દો ભવેદ્ દ્વિજઃ ।

ગુરુસેવામકર્તા ચ શિષ્યઃ સ્યાદ્ ગોસ્વરઃ પશુઃ ॥

ગુરું હુંકૃત્ય તુંકૃત્ય વિમ્રં નિર્જિત્ય વાદતઃ ।

અરણ્યે નિર્જલે દેશે જાયતે બ્રહ્મરાક્ષસઃ ॥

વિદ્યા ભણવાની ઇચ્છાવાળા સુપાત્ર પ્રાદ્યક્ષુને વિદ્યા નહિ ભણાવનારો વિમ્ર મરીને બળદના જન્મને પામે છે. ગુરુની સેવા નહિ કરનારો શિષ્ય ગધેડાના જન્મને પામે છે; ગુરુનો તિરસ્કાર કરનારો તથા હુંકારેટુંકારે બોલાવનારો તથા વાદે કરી પ્રાદ્યક્ષુને જીતનારો, એ બેય નિર્જલ દેશમાં બ્રહ્મરાક્ષસ થાય છે. ભગવાનની કથાવાર્તા સાંભળીને વક્તા પ્રાદ્યક્ષુને શ્રદ્ધાપૂર્વક દાન નહિ આપનાર શિયાળના જન્મને પામે છે. સત્કાર કર્યા વગર ક્રોધાવેશમાં આવીને દાન આપે છે, તો ઉષ્ણ શ્વાસને ફેંકનારો અજગર થાય છે. મિત્રોનો દ્રોહ કરનારો ગીધ પક્ષી, વ્યાપારમાં ઠગનારો ધૂવડપક્ષી, વર્ણશ્રમોની નિંદા કરનારો હોલો અગર કણ્ઠર થાય છે. આવી રીતનાં દુષ્ટ કર્મો કરનારો યમલોકમાં નરકયાતના લોગવીને બાકી રહેલાં પાપોના ઉપલોગના અર્થે ઉપર કહેલી ચોરાશી લક્ષ્યોનિમાં જન્મ લે છે; અને ત્યાં અનેકવિધ, અસહ્ય, અકથ્ય દુઃખો લોગવે છે.

કુપાત્રદાનાચ્ચ ભવેદરિદ્રો દારિદ્ર્યદોષેણ કરોતિ પાપમ્ ।

પાપમ્ભાવાન્નરકં પ્રયાતિ પુનર્દરિદ્રઃ પુનરેવ પાપી ॥

મનુષ્ય સદ્કર્મ ન કરવાને લીધે (દાન ન આપવાથી) દરિદ્ર થાય છે, દરિદ્રતાને લીધે પાપાચરણ કરે છે, પાપાચરણને લીધે તે નરકમાં પડે છે; અને તેથી જીવ વારંવાર દરિદ્રી તથા પાપી થાય છે.

દ્વે પદે બન્ધમોક્ષાય નિર્મમેતિ મમેતિ ચ ।

મમેતિ બધ્યતે જન્તુર્નિર્મમેતિ પ્રમુચ્યતે ॥

આ લોકમાં બંધન અને મોક્ષ માટે એ શબ્દ છે : મમતા અને નિર્મમતા. તેમાં સ્ત્રી, પુત્ર, બાંધવ, માતૃપિતા, ધન-ધામ, કુટુંબપરિવાર તે સર્વ મારાં છે, એમ મમતા રાખવી એ બંધન છે; અને આમાં માફ કોઈ નથી એમ મમતાનો ત્યાગ કરવો એ જ મોક્ષ છે. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકોએ અહંતા, મમતારૂપ માયાનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મ-પરમાનંદ-પરમાત્મા સુખનિધિ શ્રી હરિનો સમાશ્રય કરીને અશુભ કર્મને પ્રજનનનારાં ભગવાનની પ્રસન્નતાનાં શુભ કર્મો કરવાં. પણ જન્મમરણ, ગર્ભવાસ, યમયાતના, લક્ષ્યોરાશી અને નરકાદિક દુઃખો ભોગવવાં પડે એવાં કર્મો તો ક્યારેય પણ કરવાં નહિ. વેળા નદીની પેઠે વહી જાય છે અને રહ્યા તેટલું રહેવાનું નથી, માટે હવે તો જેમ બને તેમ આત્મશ્રેયસ્કાર્ય સાધવામાં કમર કસી સાવધ અને શૂરા બની જવું.

વાચકો ! આ વિષય વાંચો ! બરાબર વાંચો અને ફરીથી પણ વાંચો. વિચાર કરી રહ્યા પછી તમારા દિલની ડાયરીમાં તેનું પરિણામ બરાબર નોંધી લ્યો.

ગર્ભાવસ્થામાં જીવનો પોકાર

॥ તત્ર લબ્ધસ્મૃતિર્દૈવાત્ કર્મ જન્મ શતોદ્ભવમ્ ॥

ગર્ભાવસ્થામાં પ્રાણીને લગવાનની ઇચ્છાથી સો જન્મના કરેલા કર્મોનું જ્ઞાન થાય છે. તેથી તે દુઃખથી મુક્ત થવાને અને ફરીથી અહીં આવવું પડે એવાં કર્મ ન કરવાને પ્રભુની પ્રાર્થના કરે છે.

શ્રીપતિં જગદાધારપશુમક્ષયકારકમ્ ।

વૃજામિ શરણં વિષ્ણું શરણાગતવત્સલમ્ ॥

આહારા વિવિધા શુક્તાઃ પીતા નાનાવિધાસ્તનાઃ ।

જાતશ્ચાહં મૃતશ્ચૈવ જન્મમરણં પુનઃ પુનઃ ॥

હે લગવન! શરણાગત વત્સલ! હું આપને શરણે થયો છું. આપ અનાથના નાથ, દીનના બન્ધુ, પતિતોને પાવનકારક, શરણાગતોના રક્ષક, જગતના આધાર અને સકલ પાપોના સંહારક એક તમે જ છો. માટે પાહિ પાહિ મારું રક્ષણ કરો! રક્ષણ કરો!! હે લગવન! હે પ્રાણનાથ! હું કેવળ કૃતબ્ધી અને નીચ છું. કેમકે મેં જ્યાં જ્યાં જન્મ ધર્યાં ત્યાં ત્યાં હું અને મારું એ માયાથી ભ્રમિત થઈ આપથી ઉન્મુખી રહ્યો છું. તેથી હું વારં-વાર દુઃખદરિયામાં ડૂબકાં ખાધા કરું છું.

કુંભીપાકસમંધોરં નરકં નૈવ વિચિતે ।

પતિતોઽસ્મિ પુરા તત્ર ગર્ભવાસસ્તતોઽધિકમ્ ॥

કૃપાનાથ! કુંભીપાક જેવું મહાભયંકર અને દુઃખદાયક નરક કોઈ નથી. તેમાં હું ઘણીવાર પડી ચૂક્યો છું. તો પણ એનાં દુઃખ કરતાં આ ગર્ભવાસનું દુઃખ તો તેથી પણ અત્યંત-ઘણું અધિક છે. માટે હે દયાળુ! મને આ દુઃખથી મુક્ત કરો.

હવેથી કોઈ દિવસ આ સ્થળે ફરી આવવું પડે, એવું કર્મ ક્યારેય પણ હું કરીશ નહિ. માટે ઓ દીનદયાળ! આ દીન-દુઃખી પર દયા કરો. હવે ઘણી થઈ! આ અસહ્ય કષ્ટ સહન થતું નથી. આપનું દયાળું નામ સાર્થક કરી આ દુઃખથી મુક્ત કરો! મુક્ત કરો! હે ભગવન્ આપનો ચોર, મહાનીચ, અને કૃતધ્ની હું તે મેં જ્યાં જ્યાં જન્મ ધર્યા ત્યાં ત્યાં અનેક પ્રકારનાં ખાનપાન, વિષય અને વૈભવો ભોગવ્યાં તેમજ પશુ, પક્ષી મનુષ્યાદિકની યોનિમાં નાના પ્રકારની માતાઓનાં સ્તનપાન કર્યાં. સત્પુરુષ અને સતશાસ્ત્રનો એકપણ શબ્દ સાંભળ્યો નહિ અને સાંભળ્યો, તો હૃદયમાં ઉતારી તે પ્રમાણે વર્ત્યો નહિ. તેથી જ આ ભયંકર માઠી દશાને પામી પીડાઉં છું-રીખાઉં છું.

यदि योन्याः प्रमुच्येऽहं तत्स्मरिष्ये पदं तव

तमुपायं करिष्यामि येन मुक्तिं वृजाम्यहम्

જો હવે આ વખતે છોડો, તો જન્મ પામી તમારા ચરણનું નિરંતર ચિન્તન કરીશ અને અહીં આવવું પડે એવું કર્મ તો ક્યારેય પણ નહિ કરું. હે ભગવન્! વિષ્ટા અને મૂત્ર-કૂપમાં પડેલો અને જઠરાગ્નથી બળી શેકાઈ જતો તેમજ મહા-દુઃખસાગરથી દુઃખી થઈ ગયેલો, એવો હું પાપી આપને શરણે આવ્યો છું. માટે માં પાહિ પાહિ મારું રક્ષણ કરો! રક્ષણ કરો! આમ ગર્ભાવસ્થામાં જીવ વારંવાર પ્રાર્થના કરે છે, ત્યારે ભગવાન કહે છે કે, તું કેવળ કૃતધ્ની, વિચારશૂન્ય અને નિર્લજ્જ છે. મને તારી દયા આવે તેમ નથી. જેમ અત્યારે તું દીન-વાણીથી મુક્ત થવા પ્રાર્થે છે, તેમ દરેક વખતે ગર્ભાવસ્થામાં તું દીનવાણીથી મુક્ત થવા પ્રાર્થના કર્યા કરતો હતો, પણ હર વખત તું દુઃખમુક્ત થયા પછી મને તદ્દન વિસારી શત્રુ બન્યો છે. અને કૃત-ધ્ની પણ થયો છે. માટે તારો વિશ્વાસ આવતો નથી; છતાં પણ જો તારે મુક્ત થવું હોય તો મને કોઈક તારો જામીન આપે તો હું તને છોડું.

ત્યારે જીવ દિવસના સૂર્યદેવ, રાત્રિના ચન્દ્રદેવ અને દશ દિગ્પાલાદિક દેવોને જામીન થવા બહુ જ આજીજી કરે

છે. ત્યારે તેઓ કહે છે કે, તું કેવળ કૃતધ્ની, નફ્ટ, નિર્લજ, કપટી અને કારસ્તાની છે. તું જ્યાં જ્યાં જન્મે ત્યાં ત્યાં અમારી હાજરીને ભૂલી જઈ સત્પુરુષો અને સત્શાસ્ત્રરૂપ સન્માર્ગ-દર્શક ચોકીઆતોને વિસારી મહાકૂર કાળાં કર્મ કરતો આવ્યો છે. જરા પણ અમારો ડર રાખ્યો નથી. અમને ન ગણી, કેવળ પાપાચરણ કરતો આવ્યો છે. પણ અત્યારે દુઃખ પડે છે ત્યારે અમારા સામું જીએ છે. એથી અમે તો તને ચરણથી ચાટીપર્યંત ઝોળખીએ છીએ. માટે તારો જામીન તો અમારામાંથી કોઈ પણ થાય તેમ નથી.

પછી અત્યંત ખેદચુકત થઈને લગવાનને પોકારે છે. પ્રાર્થે છે. અને ત્રાહિ ત્રાહિ કરે છે. આમ બહુ જ થાય છે ત્યારે દયાળુ દેવ લગવાન દયા આવતાં કહે છે કે અરે ! કૃકર્મીના સરદાર ! તારા જામીન જે દેવો ન થતા હોય તો યમદૂતોને પ્રાર્થના કર, અને જે તેઓ જામીન થાય, તો તને આ દુઃખથી મુક્ત કરું. ત્યારે જીવે યમદૂતોને બોલાવી જામીન થવા વારંવાર આજીજી કરી. ત્યારે તેઓ લગવાનને કહે છે કે:-કૃપાનાથ ! આ મહાપાતકી અને કૃતધ્ની જીવના અમે પણ જામીન થઈએ નહિ. છતાં આપ જે કહેતા હો તો અમે તેના હાજર જામીન થઈએ; એટલે તેનો સમય આવે ત્યારે તેને ઘરમાંથી, ગામમાંથી, જંગલમાંથી કે લલે પાતાળમાં પેઠો હોય તો ત્યાંથી પણ તેને પકડી જકડી, ગળે ઝાલી આપની પાસે હાજર કરી દઈએ. આમ કહ્યું ત્યારે લગવાને હા પાડી અને યમદૂતો હાજર જામીન થયા, એટલે લગવાને તેને ગર્ભાવસ્થાનાં પારાવાર દુઃખમાંથી મુક્ત કર્યો. પણ બહાર આવતાં વેત માયાનો પવન લાગતાં ઊંચા ઊંચા ઉંચા કરવા લાગ્યો. એટલે “તું ત્યાંને હું ઇંચાં” એમ થઈ ગયું. જેમ જેમ મોટો થતો ગયો તેમ તેમ મા, બાપ, કાકા, મામા, તાડ, હું તું વિગેરે કહેવા લાગ્યો અને હતો તેવો માયાનો જીવડો બની ગયો. માટે દરેક શ્રેયાર્થીએ હિમેશાં સંત અને સત્શાસ્ત્રના સહવાસમાં રહેવું તથા ગર્ભાવસ્થામાં જવું ન પડે અને પોકાર કરવો ન પડે એવું કરી લેવું.

મનુષ્યજન્મની દુર્લભતા, ઉત્તમતા

અને તેનું કર્તવ્ય

॥ अयं नृदेहोऽखिलजन्मशोभनम् ॥

આ ભરતખંડને વિષે આર્યકુલમાં સર્વાંગે સમ્પૂર્ણ મનુષ્ય-
દેહ પામવો અત્યંત દુર્લભ છે. કેમકે આ દેહે કરીને કાળ, માયા,
પાપકર્મથી અને મોક્ષમાર્ગના વિરોધી કામક્રોધાદિક દોષોથી મુક્ત
થવાય છે. મુખસિન્ધુ શ્રીહરિના મુખપુર ધામને આ જ માર્ગે પામી
મુખી થવાય છે. ચોરાશી લાખ જાતના દેહ છે. પછી એ સર્વ
દેહ કરતાં મનુષ્યદેહ અત્યંત દુર્લભ અને સર્વમુખને આપવા-
વાળો છે. મનુષ્યદેહથી જે સિદ્ધિ થાય છે તે દેવલોકવાસી
દેવોથી પણ થતી નથી. આ લોક સિવાય બીજા પાતાળથી સત્ય
લોક પર્યન્તના કોઈ પણ લોકમાં મોક્ષદાતા સત્પુરુષોનો અને સત્
શાસ્ત્રોનો સંબંધ નથી અને એ વિના આ જીવદુઃખી થતો મટતો
નથી અને મુખી પણ થતો નથી. આ મનુષ્યદેહ મળવો અત્યંત
દુર્લભ છે. તેથી જ આ દેહને ચિન્તામણિ કામધેનુ, કલ્પવૃક્ષ
અને સ્પર્શમણિ વગેરેની ઉપમાઓ દેવાય છે. મોટા મોટા
ઈન્દ્રાદિક દેવતાઓ પણ મનુષ્યદેહ પામવાને ભગવાનની પ્રાર્થનાઓ
કરે છે.

अहो अमीषां किमकारिशोभनं प्रसन्नपेषां स्विदुतस्वयं हरिः ।

यैर्जन्म लब्धं नृषु भारताजिरे मुकुन्दसेनौपयिकंस्पृहादि नः ॥

અહોહો ! આ ભવતારક ભગવાનની સેવાના ઉપયોગમાં
આવે એવા મનુષ્યજન્મને આ ભરતખંડ રૂપ આંગણને વિષે

જે જીવો પામ્યા છે, તેમણે એવાં શું શુભકર્મ કર્યાં હશે, જેથી એમને મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થયો છે? અમે તો ઘણા કાળથી એ મનુષ્યજન્મની સૃષ્ટિ કરીએ છીએ, પણ મળતો નથી. માટે એમ જણાય છે કે, કેવળ લગવાનની કૃપાથી જ એમને આ મનુષ્યજન્મ મળ્યો હશે. એ દેવોને વૈભવ, વિષય, વિલાસ ને આયુષ્ય વગેરે તો વિપુલ છે, પણ ત્યાં મોક્ષનું સાધન અને મોક્ષમાર્ગદર્શક સાધુપુરુષોનો કે સત્શાસનો સંબંધ બીલકુલ નથી. એ સંબંધ તો આ મૃત્યુલોકની ભારતભૂમિમાં જ થઈ શકે છે. માટે તેઓ મનુષ્યજન્મ મળવાને પ્રભુની પ્રાર્થના કરે છે.

किं दुष्करैः कृतुभिस्तपोव्रतैर्दानादिभिर्वाद्युजयेन फल्युना ।

न यत्र नारायणपादपंकजस्मृतिः प्रमुष्टा विषयेन्द्रियोत्सवात् ॥

હે લગવન, કોઈથી ન થઈ શકે એવાં મહાદુશ્કર યજ્ઞ, તપ, વ્રત, અને દાનાદિકે કરીને અમને તુલ્ય એવા સ્વર્ગ લોકોની પ્રાપ્તિ થઈ, પણ તેણે કરીને અમારો કંઈ પણ અર્થ સર્યો નહિ. કારણ આ લોકનાં ખાનપાનાદિક વિષયભોગનું અતિશયપણું છે. તેથી જ અહીં આપના ચરણકમળની સ્મૃતિ બીલકુલ રહેતી નથી; માટે અમારા કાંઈ શેષપુણ્ય હોય, તો તેણે કરીને અને બીજી આપની કૃપાએ કરીને અમને આ ભારતખંડની પવિત્રભૂમિને વિષે એકવાર મનુષ્યદેહ આપો: આમ દેવો આ મનુષ્યદેહની પ્રાર્થના કરે છે.

कल्पानां वै गते काले तिसृभिस्सार्धकोटिभिः

परिमिते च जीवोऽयं मानुषत्वं प्रपद्यते ॥

આપણાં આઠ અબજ અને ચોસઠ કરોડ વર્ષ થાય ત્યારે બ્રહ્માનો એક દિવસ થાય એવા ત્રીશ દિવસનો એક માસ મળી બારમાસનું એક વર્ષ એવાં સો વર્ષ થાય, ત્યારે એક કલ્પ થાય. આવા સાડાત્રણ કરોડ કલ્પ થાય, ત્યારે આ જીવને મનુષ્યદેહ મળે છે. એટલે સર્વાત્મા એવા શ્રીહરિ લગવાન પોતે દયાએ કરીને આ જીવને

સતપુરૂષ, સતશાસ્ત્ર, સદ્ધર્મ, અને સત્યાત્મા એવા લગવાન આ ચારનો શુદ્ધ મનથી સંગ કરનારા વિપ્રવર્યને ત્યાં જન્મ આપે છે. એટલે આ જીવ બાહ્યાવસ્થાથી મોક્ષમાર્ગના જ્ઞાનને પામી અમર થઈ જાય છે. માટે આ દેહની અત્યંત દુર્લભતા છે.

મનુષ્યદેહની ઉત્તમતા

ગાય, હેંશ બળદાદિક પશુઓના ગોખર, મૂત્ર, ચામડું ને હાડકાં સુદ્ધાં પણ કામ આવે છે. પણ આ મનુષ્યશરીરનું તો કંઈ પણ કામમાં આવતું નથી.

તિસ્રકોઽયોર્ધ્વકોટી ચ રોમાણિ વ્યાવહારિણે ।

સપ્તલક્ષાણિ કેશાઃ સ્યુર્નૃવાઃ પ્રોક્તાસ્તુ વિંશતિઃ ॥

દ્વાવિંશદશનાઃ પ્રોક્તાઃ સામાન્યાદ્ વિનતાસુત ।

માંસં પલસહસ્રં તુ રક્તં પલશતં સ્મૃતમ્ ॥

આ શરીરમાં સાડા ત્રણ કરોડ રૂવાડાં, સાત લાખ મુલાળા, વસ નખ, બત્રીશ ઢાંત, એ તોલા રૂધિર, હજાર તોલા માંસ, અને ત્રણસો સાઈઠ હાડકાં ભર્યાં છે. આવું અપવિત્ર, અતિતુચ્છ આ શરીર છે; છતાં જે કાર્ય દેવોથી સિદ્ધ થતું નથી તે કાર્ય એટલે પરમાત્માના પરંપદની પ્રાપ્તિ આ સ્વરૂપાયુષી મનુષ્યદેહથી થાય છે. માટે આ મનુષ્યદેહની ઉત્તમતા છે.

સૃષ્ટવા પુરાણિ વિવિધાન્યજયાત્મશક્ત્યા

વૃક્ષાન્ સરીમ્પ પશૂન્ સ્વગદંશમત્સ્યાન્ ।

ૐતૈસ્તુ હૃદયઃ પુરુષં વિધાય

બ્રહ્માલોકાધિપણં મુદમાપ દેવઃ ॥

પૂર્વે લગવાને સ્થાવર-જંગમાત્મક બહુવિધ સૃષ્ટિ કરી, પણ ન્યાયે બ્રહ્માને (પરમાત્માને) જોવાની બુદ્ધિવાળા મનુષ્યદેહને દેખ્યો ત્યારે જ રાજી થયા. જોકે હાથી, હરણ, ગાય આદિક પવિત્ર દેહ છે પણ તેનાથી રામ, કૃષ્ણ, ગોવિન્દ આદિક લગવાનનું નામ

લેવાતું નથી, કે આત્મશ્રેયસ્સાધન કંઈ કરી શકાતું નથી: તે તો માત્ર મનુષ્યના દેહથી જ થાય છે. માટે આ માનવદેહ સર્વોત્તમ છે અને આ દેહથી જ લવાટવિના પારને પામી પરમાત્માને ભેટી શકાય છે.

• યઃ પ્રાપ્ય માનુષ્યં લોકં મુક્તિદ્વારમપાવૃતમ્ ।

ગૃહેષુ સ્વગત્ સત્કસ્તમારુદ્ધ્યુતં વિદુઃ ॥

આ ભરતખંડમાં જ્યારે આર્યકુલમાં, આર્યજ્ઞાતિમાં સર્વાંગે સમ્પૂર્ણ માનવદેહ મળે છે, ત્યારે જ મોક્ષદ્વાર ઉઘડે છે. આવા નરદેહને પામી જે મા, બાપ, સ્ત્રી, છોકરામાં કે આ લોકની સુખ-સાઘ્યબીમાં આસક્ત થઈ મોક્ષ સમ્પાદન કરતો નથી, તેને જીતી બાજુ હાર્યો અને લગવાનના ધામને પામી પાછો પડ્યો જાયો. જેમ સુવર્ણને બચકાં ભરાતાં નથી કે તેની કઢી કરી પીવાતી નથી, પણ ખાનપાન ને વૈભવાદિ સર્વે એ સુવર્ણમાં રહ્યું છે તેમ આ દેહ મળમૂત્રથી ભરેલો હોઈ અપવિત્ર છે. પણ એનાથી મહામોટામાં મોટું આત્મશ્રેયસ્કાર્ય સાધી શકાય છે; તેથી આ દેહની અત્યન્ત ઉત્તમતા છે.

મનુષ્યદેહની કર્તવ્યતા

મનુષ્યદેહ કરીને વિષયથી વિરામ પામવું, જન્મમરણરૂપ સંસૃતિથી મુક્ત થવું અને લગવાનમાં તક્લીફ રહેવું—આ જ મનુષ્યદેહનું કર્તવ્ય છે. પણ ધન, બળ, યશ અને વિદ્યાદિક સંપાદન કરવું કે મોટા અધિકારી બનવું, એ મનુષ્યદેહનું કર્તવ્ય નથી. આવા સર્વોત્તમ મનુષ્યદેહ રૂપી નાવને પામી જે લવસાગર તરતો નથી તેને શાસ્ત્રમાં આત્મધાતી કહ્યો છે.

નૃદેહમાર્થં સુદૃઢમં સુદુર્લભં પ્લવં સુકલ્પં ગુરુકર્ણધારમ્ ।

મયાનુકુલેન નમસ્વતેરિતં પુમાન્ ભવાન્ધિ ન તરેત્ સ આત્મહા ॥

સુસાધને કરીને પણ ન પમાય માટે દુર્લભ. હરિકૃપાથી પમાય માટે સુદૃઢ અને સાધુપુરુષો જેના નાવિકો છે, પરંકૃપાજી

પરમાત્મા જેના સુકાની છે એવા નરદેહરૂપ નાવને પામીને જે મનુષ્ય જન્મમરણરૂપ ઘોર સંસારસાગરને તરતો નથી તે આત્મહત્યારો છે.

માટે અત્યંત દુર્લભ, સર્વાંગે સંપૂર્ણ મનુષ્યજન્મને પામી સંસારોચ્છેદક સુખાનન્દ પ્રભુનો સમાશ્રય કરવો; છતાં જે પુરુષો ખાનપાન, વિષય અને વૈભવાદિકે કરીને કેવળ ઇન્દ્રિયોને જ લાડ લડાવે છે તે તો જેમ પાન કરવા માટે હાથમાં લીધેલા અમૃતને પ્રમાદથી ઢાળી નાખે તેમ આ મોક્ષનાં સાધનભૂત નરરત્નને ગુમાવી દે છે. તો એના જેવો કોઈ કમલાગી, કુકર્મી ન કહેવાય. માટે આ દેહે કરીને પોતે પોતાના ગુરુ બની. હંમેશાં પરબ્રહ્મ પરમાનન્દ પરમાત્માનાં ચરિત્ર ગાવાં, સાંભળવાં, સંભારવાં અને હાલતાંચાલતાં, ખાતાં, પીતાં દરેક શુભાશુભ ક્રિયામાં તેમના નામનું ઉચ્ચારણ કરવું એ જ આ મનુષ્યદેહનું કર્તવ્ય છે.

ભૂ-આદિક લોકોનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન

ભરતખંડ અને તેમાં મળતા માનવદેહની શ્રેષ્ઠતાનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ આપવા માટે ચૌદ લોકની રચનાનો કંઈક પરિચય કરાવેલો જોઈએ અને એ પરિચય પ્રસ્તુત પ્રસંગને ઘણી રીતે પુષ્ટિકર્તા થઈ પડશે. માટે જણાવું છું કે, બ્રહ્માંડની અન્દર કુલ ચૌદ લોક છે. આ ચૌદ લોકમાં આપણો ભૂલોક વચમાં છે. તેના પર ભૂવર, સ્વર, મહર, જન, તપ અને સત્ય એમ છ લોક આવેલા છે. આમાં ભૂવરલોકમાં મલિન દેવો રહે છે. સ્વર્ગમાં ઇન્દ્રાદિક દેવો રહે છે. તેના પર મહરલોકમાં અર્ધમાદિક પિતૃઓ રહે છે. તેમના પર જન અને તપ. એ બેમાં ભૃગ્વાદિક ઋષિઓ રહે છે. અને તેના પર છેલ્લા સત્ય લોકમાં આ બ્રહ્માંડના અધિષ્ઠાતા બ્રહ્મા રહે છે.

આપણા આ ભૂલોકથી હેઠે સાત લોક છે. એમાં અતલ, વિતલ ને સુતલ એ એકબીજાથી નીચા છે. એ ત્રણમાં દેત્યો રહે છે. તેથી નીચેના તલાતલ, મહાતલ અને રસાતલ એ ત્રણમાં

રાક્ષસો રહે છે. અને સૌથી નીચેના સાતમા પાતાળમાં નાગ લોકો રહે છે. આ ચૌદ લોકથી આપણો ભૂલોક શ્રેષ્ઠ છે.

આપણા આ મૃત્યુ લોકમાં સાત દિવો આવેલા છે. તેમાં સૌથી મધ્યભાગમાં પહેલો ચાર લાખ ગાઉના વિસ્તારવાળો જમ્બુદ્વિપ આવેલો છે. તેને ફરતો ચાર લાખ ગાઉનો ખારા જળનો સમુદ્ર છે. તેના ફરતો બીજો આઠ લાખ ગાઉના વિસ્તારવાળો પ્લક્ષદ્વિપ આવેલો છે; તેના ફરતો તેવડો આઠ લાખ ગાઉના વિસ્તારવાળો શેરડીના રસ જેવો મીઠા જળનો સમુદ્ર છે. તેના ફરતો ત્રીજો સોળ લાખ ગાઉના વિસ્તારવાળો શાલ્મલી દ્વિપ છે. તેના ફરતો તેવડો સોળ લાખ ગાઉનો ઢાઝ જેવા દુર્ગંધ જળનો સમુદ્ર છે. તેને ફરતો ચોથો બત્રીસ લાખ ગાઉના વિસ્તારવાળો કુશ દ્વિપ આવેલો છે. તેના ફરતો તેવડો બત્રીસ લાખ ગાઉનો ઘીજેવા જળનો સમુદ્ર છે. તેના ફરતો પાંચમો ચોસઠ લાખ ગાઉનો વિસ્તારવાળો કૌંચ દ્વિપ આવેલો છે. તેના ફરતો ચોસઠ લાખ ગાઉનો દ્વધ જેવો જળનો સમુદ્ર છે. તેના ફરતો છઠ્ઠો એક લાખ ને અઠ્ઠાવીસ હજાર ગાઉના વિસ્તારવાળો શાકદ્વિપ છે. તેને ફરતો તેવડો જ એકલાખ અઠ્ઠાવીસ હજાર ગાઉનો દહીંના ઘોળવા જેવા જળનો સમુદ્ર છે. અને તેને ફરતો સાતમો બે લાખ છપ્પન હજાર ગાઉના વિસ્તારવાળો પુષ્કર દ્વિપ છે. તેને તેવડો જ બે લાખ છપ્પન હજાર ગાઉનો સુધા જેવો જળનો સમુદ્ર છે. આ પ્રમાણે આ મૃત્યુલોકમાંના આ સાતે દિવોમાં આપણો જમ્બુદ્વિપ તે સર્વદિવોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ છે.

આ જમ્બુદ્વિપમાં નવ નવ હજાર યોજનના વિસ્તારવાળા નવખંડો આવેલા છે. એ નવખંડોની મધ્યે ધિલાવૃત્ત નામના મધ્ય ખંડમાં સુવર્ણનો ગિરિરાજ મેરૂપર્વત આવેલો છે. તે એક લાખ યોજન ઊંચો છે. તેનો ઉપરનો વિસ્તાર બત્રીસ હજાર યોજનનો છે. મૂળમાં તેનો વિસ્તાર સોળ હજાર યોજનનો છે. અને તેટલો જ સોળહજાર યોજન જમીનમાં ઢટાયેલો છે.

આ પ્રજ્ઞાંડના ચૌદલોકમાં વસી રહેનારાઓનું તેમના સુખનું અને વૈભવાદિકનું અક્ષરશઃ વર્ણન કરવા જઈએ તો મોટો એક અંથ થઈ પડે; માટે વિસ્તાર નહિ કરતાં આટલેથી પ્રાંધ થાય છે. માત્ર સમજવાનું આટલું કે, ચૌદે લોકમાં મનુષ્યલોક શ્રેષ્ઠ છે. મનુષ્યલોકમાં જન્મ્યુદ્વિપ શ્રેષ્ઠ છે. જન્મ્યુદ્વિપનો નવખંડોમાં ભરતખંડ શ્રેષ્ઠ છે. ખીન્નખંડો વિષય, વૈભવ અને તમામ સુખ સાધનોથી ભરપૂર છે પણ ત્યાં મોક્ષનું સાધન થઈ શકતું નથી કે મોક્ષદાતા સદ્ગુરુ સંસ્પર્શનો યોગ મળતો નથી. તે તો ફક્ત ભરતખંડમાં જ છે. વળી આ ભરતખંડ આર્યઅનાર્ય એમ બે ભાગોમાં વિભક્ત થયેલો છે. તેમાં નીચેના તેર દેશોને અનાર્ય કહેવામાં આવે છે:-

૧	ખંઝાળ	૫	સિન્ધ	૯	ધરિન	૧૩	પીલપીલામ
૨	નેપાળ	૬	કાણુલ	૧૦	ધસ્તમ્બોલ		
૩	ભૂતાન	૭	લાહોર	૧૧	અરબસ્તાન		
૪	કામાક્ષી	૮	મુલતાન	૧૨	સ્વાલ		

નીચેના તેર દેશોને આર્ય કહેવામાં આવે છે:-

૧	પૂર્વ	૫	પંઝાળ	૯	તીલંગ
૨	મજ	૬	ગુજરાત	૧૦	દ્રાવિડ
૩	માળવા	૭	દક્ષિણ	૧૧	બારમહાર
૪	મારુ	૮	મલળાર	૧૨	સોરઠ અને અર્ધો કચ્છ

આમ ઉપર જણાવેલા સાડાળાર દેશોને આર્ય કહેવામાં આવે છે.

આ આર્યદેશોમાં મોક્ષમાર્ગદર્શક, સત્પુરુષો, સંસ્કાર, સદ્ધર્મ અને એ ત્રણેના આત્માના રક્ષક અને પોષક એવા પરબ્રહ્મા, પરમાત્માનો સમ્બન્ધ સાંપડી શકે છે. વળી પરમાત્માના અવતારો પણ થાય છે. માટે આર્યદેશોમાં જીવ પોતાનું સંસ્કૃતિથી મોક્ષ

કરનારું આત્મશ્રેયસ્સાધન ઘણી સહેલાઈથી સાધી શકે છે. ઉપ-
રોક્ત અનાર્યદેશોમાં મોક્ષઠાતા સદ્ગુરુઓ અને સમ્માત્મોનો
યોગ અત્યન્ત દુર્લભ છે. તેમ જ ત્યાં પ્રભુના અવતારો પણ થતા
ન હોવાથી મુમુક્ષુઓને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવો તે તો અત્યન્ત કઠિણ છે.
માટે સર્વ લોકોથી, સર્વદ્વિપોથી, સર્વખંડોથી ભરતખંડના આર્ય
દેશોમાં મનુષ્યજન્મ મેળવવો એ તો સર્વથી શ્રેષ્ઠોત્તમ શ્રેષ્ઠ છે.

આવા અત્યુત્તમ યોગને પામી જે મનુષ્ય પોતાનું શ્રેય-
સ્સાધતો નથી. તે તેના જેવો ખીજે કોઈ કૃતમ્ની, નીચ-પાખી અને
મંદલાગી નથી માટે ઊઠો, બેઠો થાઓ અને જેમ બને તેમ
અતિ ત્વરાથી મોક્ષ સાધી લ્યો.

પ રો પ કા ર

॥ પરોપકારસદૃશં નાન્યત્સુકૃતમસ્તિ હિ ॥

આ લોકમાં મનુષ્યજન્મને પામેલા મોક્ષના અપવાળા દરેક મનુષ્યે અવશ્ય શ્રેયસ્કર્મ કરવું જોઈએ. પરંતુ અધ્યાં શ્રેયસ્કર્મમાં ખરેખર શ્રેયસ્કર્મ તો પરોપકાર કરવો એ જ છે.

॥ નોપકારાત્ પરો ધર્મો નાપકારાદયં પરં ॥

પરોપકાર જેવું કોઈ પુણ્ય નથી અને અપકાર જેવું કોઈ પાપ નથી. પોતાનું પોતાના સમ્બન્ધીનું અને પોતાના, આશ્રિતોનું પેટ ભરવું, પોષણ કરવું કે ખજાર રાખવી એ તો તમામ પશુ-પક્ષીઓ કરે છે, તો મનુષ્ય કરે તેમાં શું? પણ તે કોઈ પરોપકાર ન કહેવાય. પરોપકાર તો નિઃસ્વાર્થપણે તન, મન, ધન અને મોંઘા જીવનનું પરને અર્થે સમર્પણ કરવું એ જ છે; એટલે કોઈને આવેલી આફતમાંથી, દુઃખમાંથી બચાવવો એ પરોપકાર તો ખરો, પણ તે કરતાં જીવને જન્મમરણ, યમચાતના અને ભવાટવીના ભયથી બચાવી, તેમને અભયહાન દેવું એ જ ખરો પરોપકારધર્મ છે.

॥ પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ ॥

સજ્જનમાણુઓની સમૃદ્ધિ અને જીવન પરોપકારાર્થે જ છે.

પરોપકાર કરવો એ જ દરેક રાગી, ત્યાગી અને તપસ્વી-ઓનો ખાસ ધર્મ તેમ જ ભૂષણ છે. પૃથ્વીને ગમે તેમ બગાડો કે ખોદો, છતાં સૌને સુખરૂપ બનવા પોતાની પરોપકારવૃત્તિ તે કદી પણ છોડતી નથી. તેથી તો તે ધરણી કહેવાય છે. નદી, વૃક્ષ અને સાધુ પુરુષો આ ત્રણે દુનિયાને પરોપકાર-ધર્મનો પાઠ શીખવ્યા કરે છે. મનુષ્ય જન્મ પામી જો પરોપકાર કરતો

નથી, તો તેના જેવો બીજો કોઈ મૂર્ખ ને મંદભાગી નથી. એવાની ગણના જનસમાજમાં થતી નથી, તેમ તેની પ્રતિષ્ઠા પણ વધતી નથી.

॥ પરોપકારાર્થે યો જીવતિ સઃ જીવતિ ॥

ધન, ધામ અને દેહ એક દિવસ જ્યારે ત્યારે નાશ પામવાનાં છે, ત્યારે સાધનોથી જે મનુષ્ય પરોપકાર કરવામાં તેનો સદુપયોગ કરે છે તે જ વિદ્વાન, ઉદાર, જ્ઞાની અને જીવંત ગણાય છે.

॥ વિભાતિ કાયઃ સ્વલુ સજ્જનાનામ્ પરોપકારૈર્ન તુ ચન્દનેન ॥

શરીર પરોપકારથી શોભે છે, પણ મલિયાગાર ચંદનના લેપથી કે વસ્ત્રાલંકારથી શોભતું નથી. પરોપકારપરાયણ પુરુષો તો મહાન વીરલા હોય છે. આ લોકમાં બધું સુદ્ધલ છે, પણ પરોપકારપરાયણ થવું એ ઘણું દુર્લભ છે. સ્વાર્થ વિના બીજાનું સાડું કરનારો, ભૂંડું કરનારાનું પણ લલું કરનારો અને બીજાના દુઃખે દુઃખી થનારો પુરુષ પરોપકારી, પ્રશંસનીય, જીવંત અને જીવનમુક્ત છે.

આ લોક તો તદ્દન સ્વાર્થબદ્ધ છે. દૂધનો સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી ગાય-લેંસનો, ખેતીનો સ્વાર્થ હોય ત્યાંસુધી બળદનો ખડ, ખાંણ અને ખીલાથી ભાવ પૂછાય છે. પણ એમાંથી સ્વાર્થ ગયો કે ખીલે ઊભા રહેવા નહિ દેતાં રક્ષણતાં મૂકી દે છે. માટે અનુપકારી પર ઉપકાર કરવો, એ જ ખરો પરોપકાર-ધર્મ છે. પરોપકારીને ગમે તેટલું દુઃખ આવે, નિર્ધન થવાય કે ધનવાન બનાય આખરું વધે કે જાય, તોયે તે પરોપકારધર્મ છોડતો નથી.

તુકારામ નામનો બ્રાહ્મણ ભગવાન કનૈયાલાલ કૃષ્ણચંદ્રનો પ્રખર ભક્ત હતો. પોતે ભગવાનનું કીર્તન બોલતો, નાચતો, ફરતો અને ભક્તના નામથી જ ઓળખાતો હતો. ભાવિક ભક્તોની પોતે મંડળી બાંધી ગામમાં તેમ પોતાના ઘેર હંમેશાં કીર્તનોત્સવો કરતો. પોતે ગર્ભશ્રીમંત, ખાનદાન, અને આખરૂંદાર

હતો. પોતે પરોપકારધર્મને જ મહદ્ ધર્મ માનતો. હંમેશાં ભગવાનમાં તદ્દલીન થઈ, લાજ-શરમ મૂકી ભગવાનની આગળ ઊંચે સાદે કીર્તન બોલતો અને ભગવાનના નામની ધૂન મચાવી મૂકતો. આવી રીતે એ ભક્તને ભક્તિરસમાં તરબોળ થયેલો બોધ ઘણાક લોકો તેની ભક્તમંડળીમાં ભળી તેઓ પણ કીર્તનોત્સવો કરતા.

આ ભક્તની મંડળીમાં એક વણિક-ભક્ત હતો. પરંતુ બિલ્લી-ઉંદરની પેઠે આ લોકમાં ભગત-જગત વચ્ચે વેર હોય છે. તેથી તેની જ્ઞાતિના કેટલાક તેજોદ્રેષી વાણિયાઓએ તેને પાછો પાડવા, હલકો કરવા એના માથે જૂઠું કલંક એક બાઈ પાસે મુકાવ્યું કોર્ટમાં કેસ પણ ચાલ્યો. તેમાં આ વણિકભક્તને ભારે સજા થાય એવું તહોમત આવી પડ્યું. આવા સંજોગોમાં તેણે ભક્ત તુકારામ પાસે કહ્યું:—“ભક્તરાજ! આ તો કાળો કેર થયો! મારે કપાળે કાળું કલંક ચોંટવા વારો આવ્યો! અત્યારે ભગવાન બાણે ક્યાંય જતા રહ્યા છે! હું નિર્દોષ છું, છતાં તે મારી રક્ષા કેમ કરતા નથી? બોલો ભક્તરાજ! તમે ભગવાનના મોટા અને સાચા ભક્ત છો! પરોપકારધર્મમાં અત્યંત પ્રીતિ ધરાવનારા છો! તમે મને આશીર્વાદ આપો તથા ભગવાન આવી આફત-વેળાએ ખબર લે, એવી કંઈક પ્રાર્થના કરો.” ત્યારે તુકારામ ભક્ત કહે:—“શેઠ! ભગવાનને સંભારો. એ કંઈ ઊંઘતા નથી. એ જે કરશે તે સારું જ કરશે. એ આપણા સાચા સગા છે. વળી ભગવાન દાસના દુશ્મન ક્યારેય થતા નથી. તમે ધીરજ રાખો. તમે નિર્દોષ છો, પણ તમારા તેજોદ્રેષી વાણિયાઓએ તમારા પર જૂઠું આળ ચડાવ્યું છે. ભગવાન જરૂર તમારી ખબર લેશે. આપણે તો ભગવાન એ જ આપણા સુખદુઃખના દાતા છે. ભગવાન એ જ આપણું પ્રારબ્ધ છે!”

આમ કહ્યું ત્યારે વણિકભક્ત કહે:—“હે ભક્ત! હવે ધીરજ રહે તેમ નથી. મોં દેખાડાતું નથી. ભગવાન ઊંચું મોં રાખે તો જીવાય એમ છે. નહિ તો હું જરૂર આત્મઘાત કરીશ.

લક્ત થઇને મારું કાળું મોં થાય એ મારાથી કેમ જોઈ રહેવાય ? જગતને મારાથી મોં કેમ બતાવી શકાય ? માટે હું કહું છું કે, જો મારા લક્તપણાની કીર્તિને કંઈયે કાળપ લાગશે, તો જરૂર હું આત્મઘાત કરી મરીશ. દુર્ભાગ્યે પેલી બાઈ જીવતી નથી. તે જીવતી હોત તો તે સાચેસાચું બોલત અને આ ઉત્પાતિયાઓનું મ્હોત થાત; પણ હવે શું કરીએ !” આમ કહી લક્ત તુકારામના બોળામાં મસ્તક મૂકી રડવા લાગ્યો. આથી તુકારામનું કોમળ હૃદય દ્રવિત થઇ ગયું.

અરે ! આ નિર્દોષી બાપડો માર્યો જાય છે. સરકારને ઘેર તો તવંગરનું જ જોર હોય છે. જો આ લક્તને કંઈક નીચું જોવા જેવું થશે, તો જરૂર આપઘાત કરશે. આથી અમારી સમસ્ત લક્તમંડળીનું મુખ પણ ક્યામળું થશે. માટે આને બચાવવારૂપી પરોપકારનું કામ અવશ્ય કરું. આપણે ગરીબ છીએ, આખરુ પણ એવી જ છે, અને સૌ કોઈ ‘લગતડો, લગતડો’ તો કરે છે. પ્રભુની ઇચ્છા પ્રમાણે જે થવાનું હશે તે થશે, પણ આને બચાવવાનું કાર્ય તો મારે જરૂર કરવું. આનો આખો દોષનો ટોપલો મારા માથે લેવો એ જ ઠીક છે.” આમ લક્ત તુકારામે આ કસ્તુરશાહનું કાળું કલંક પોતે માથે લેવાનું નક્કી કરીને સવારમાં જ ઉઘડતી કોર્ટે જઈને ન્યાયાધીશને કહ્યું : “સાહેબ ! આ કસ્તુરશાહનો કેસ ચાલે છે તેમાં એ બાપડો તદ્દન નિર્દોષ છે. બાઈને જે બાળક થયું અને એથી બાઈનું તથા બાળકનું મૃત્યુ થયું છે તેમાં એ બિચારો કંઈ પણ જાણતો નથી. હું જ દસેક મહિનાથી બાઈના પ્રેમમાં ફસાયો હતો. માટે તેમાં તો બધી વાતે હું જ ગુનેગાર છું. તે વિધવાને મારાથી જ બાળક જન્મ્યું છે અને તે બાઈ લાજશરમને લીધે આપઘાત કરીને મરી ગઈ.” આમ કહી બંધો ગુનો પોતે પોતાને માથે લઈ લીધો.

કોર્ટ તો આ પ્રમાણે સાંભળી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. “અરે તુકારામ ! તમે લક્ત થઈને આ શું બોલો છો ? બીજાને બોધ કરો છો ? અને તમે ફસાઓ ? આ કેવી વાત !” તુકારામ કહે :—“સાહેબ ! એ બધું

ખડું, પણ ભાવિએ ભૂલાવ્યો, એમાં હું શું કરું ? બાપુ ! જાણો છો કે આ કળિયુગમાં તો “કસાઈને ઘેર કુશળક્ષેમ અને ધર્મીને ઘેર ધાડ” એવું છે. એટલે આમાં નવાઈ પામવા જેવું કશું નથી. આ કલિયુગમાં પાપની અસર પહેલી થાય છે પણ સત્યની અસર ઝટ થતી નથી.” આમ ભક્તે કેટલુંક મર્મોક્તિમાં બોલી એ કાળું કલંક પોતે વહોરી લીધું. આ કોટે કસ્તુરશાહને નિર્દોષ જાહેર કરી છોડી મૂક્યો અને ભક્ત તુકારામને ગુનેગાર ગણી વિચાર કર્યો કે:-ગમે તેમ હોય પણ આવા નિન્દ્ય કાર્યમાં આ ભક્ત હોય નહિ. પણ પોતે જ સાક્ષીપુરાવાથી ગુનેગાર બન્યો, તો હવે આપણે શું કરીએ ? પણ આને મોટી સજા નહિ કરતાં થોડી સજા કરવી. આમ ધારી કોટે નિર્ણય કર્યો કે, આ ભક્તનું માથું મુંડાવી, કપાળમાં લેંસભડકામણું મોટું ટીકું તાણી, અવળે મોંએ ગધેડે બેસાડી, હાથમાં પૂછડું પકડાવવું અને રીંગણાની માળા પહેરાવી, અધીં દાદીમૂછ મૂંડાવી વિરૂપ કરવો. પાછળ છોકરાંઓ લેળાં કરી, ધાણીદાળીઆ વહેંચાવવા, કિકિયારીઓ કરાવરાવવી અને આખા ગામમાં ફૂલેકે ફેરવી ઘેર ઉતારી મૂકવો. આ પ્રમાણે શિક્ષા કરવી. આવો નિશ્ચય કરી તેને તે પ્રમાણે શિક્ષા કરીને ઘેર ઉતારી મૂક્યો. તેની પત્નીને ખબર પડતાં જ બહાર બુચ્ચે છે તો તેણે વિરૂપ સ્વામીને બોલ્યા. “અરરર ! આ શું કર્યું ? ગજબ થયો ! વગોણું કરાવ્યું ! તમારી ભક્તિમાં ભડકો બેઠ્યો ! ભગતનું લોપાળું નીકળ્યું ! અરરર ! હાય, હાય, આ શું સૂઝ્યું ?” એમ બહુ રડતે હૃદયે તેની પત્ની લડવા લાગી, ત્યારે તુકારામ કહે:-“રે મૂખી ! આમાં રડવાનું કે લડવાનું શું છે ? આમ થયું તેમાં આપણું શું ગયું ? હો, આ રીંગણાં બે દહાડા શાક થશે, કસ્તુરશાહ મરતાં ઉગર્યો અને આપણને પરોપકારનું પુણ્ય મળ્યું. વળી હું તને પરણ્યો ત્યારે પણ આવો વરઘોડો કે આવી ધામધૂમ થઈ નહોતી.”

બુચ્ચો ભક્ત તુકારામ કેવા પરોપકારી અને પરમભક્ત ! આટલું બધું કર્યું તોયે મનમાં કંચવાણો કે ઝંખવાણો થયો નહિ, માટે ખરી વાત છે કે, પરોપકારી પુરુષ પરોપકાર કરતાં ગમે

તેટલો દુઃખી થાય, લજ્જા જાય કે ચાહે તેમ થાય તો પણ પાછો પડતો નથી. માટે પ્રત્યુપકારની ઇચ્છા વિના પરોપકાર કરવો એ જ માણસનો ખરો ધર્મ છે. આ લોકમાં ઉત્તમ અને અશક્ય કાર્યને શક્ય કરનારાઓને ધન્યવાદ અપાય છે. ખરો ધન્યવાદ તો આવા પરોપકારનું કામ કરનારાને જ ઘટે છે. માટે સૌએ પરોપકાર કરવો. પરને અર્થે દુઃખી થવું. પરને અર્થે જીવવું.

શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા વૃંદાવનમાં પોતાના મિત્રોને કહે છે કે:— પારકા માટે જ છે એક જીવન જેમનું એવાં આ વૃક્ષો મહાન પરોપકારી છે. પોતે વાયુ, વરસાદ, ટાઢ અને તડકાને સહન કરે છે અને બીજાનાં દુઃખ ટાળે છે. વળી જેમ મોટા દાનેશ્વરી પાસે આવેલો કોઈ ચાચક નિરાશ થઈ પાછો જતો નથી, તેમ આ વૃક્ષો પાસે આવેલા ચાચકો કદી પણ નિરાશ થતા નથી. એટલે પોતાની પાસે જે જે ચાચક આવે છે તેને ફળ, ફૂલ, છાલ, છોડાં, શુંદર પાંદડાં, મૂળિયાં બલકે કાષ્ટ સંહિત પોતાનું સર્વાંગ આપી તેમને સંતુષ્ટ કરે છે. માટે આ વૃક્ષોનો જન્મ ઘણો જ પરોપકારી છે.

પરોપકાર એટલે શું ? દુઃખિયાનું દુઃખ ટાળવું, ભયાતુરનો ભય ટાળવો, શરણાગતીને શરણ દેવું, કોઈ પણ ચાચકને કંઈપણ આપી સંતુષ્ટ કરવો, કોઈપણ પ્રકારે સહાય કરવી; આવાં સર્વ કૃત્યો પરોપકાર કહેવાય છે. આવાં પરોપકારી કાર્યથી જ માણસ સુખ, સંપત્તિ અને ખ્યાતિ પામે છે. માટે જેને અહીં કે પરલોકે જીવીને કે મરીને પરમ સુખી થવું હોય તેને તો હંમેશાં પરોપકારરૂપ ધર્મનું પાલન કરવું—કરાવવું, એ જ હિતાવહ છે.

પરોપકારાય ફલન્તિ વૃક્ષાઃ પરોપકારાય વહન્તિ નદ્યઃ

પરોપકારાય દુહન્તિ ગાવઃ પરોપકારાર્થમિદં શરીરમ્

વૃક્ષો પરોપકાર માટે ફળે છે. નદીઓ પરોપકારને માટે વહે છે. ગાયો પરોપકારને માટે દોવા દે છે. તેમ આ શરીર પણ પરોપકાર માટે જ છે. આ શરીરથી પરોપકાર કરવામાં ન આવે તો આ શરીર મળ્યું તે નકામું છે. માટે દરેક મનુષ્યે પરોપકાર કરવો.

“ સંપ ત્યાં જંપ ”

ગુણૈર્મર્વજ્ઞતુલ્યોઽપિ સીદત્યેકોનિરાશ્રયઃ ।

અનર્ઘ્યમપિમાણિક્યં હેમાશ્રયમપેક્ષતે ॥

ગુણ કરીને મોટો ધ્વિર જેવો હોય, તો પણ સંપથી સાથે રહ્યા વિના એકલો કોઈપણ કામમાં ફતેહમંદ થઈ શકતો નથી. મણિ મહાઅમૂલ્ય હોય તો પણ સુવર્ણમાં સંપથી રહે તો જ તે શોભે છે.

જ્યાં સંપ છે ત્યાં સુખ, સંપત્તિ, શાન્તિ, કીર્તિ તથા શોભા છે. સંપ એ કલેશાગ્નિ, ચિન્તાગ્નિ અને જઠરાગ્નિને નિયમમાં રાખવાનું એક મજબુત સાધન છે. બીજ, પૃથ્વી, પાણી અને તડકો આ ચારમાં સંપ હોય ત્યાં સુધી જ તેઓ વૃક્ષ, ફૂલ ફળ અને વનસ્પતિઓને ઉત્પન્ન કરી શકે છે. જો કુસંપ થાય, તો તેઓ કંઈ કરી શકતાં નથી. કાચા સૂતરના તંતુઓ કુસંપથી બુદ્ધા રહે, તો તેને સહુ કોઈ સહેજમાં તોડી શકે છે. પણ સંપથી ભેળા રહે તો તેને મોટો હાથી પણ તોડી શકતો નથી. શરીર શરીર સંઘાથે (જીવ સંઘાથે) સંપથી રહે છે ત્યાં સુધી શરીરને શરીર કહેવાય છે, પણ કુસંપથી વિખુદ પડે, તો શરીરને શરીર નહિ પણ શબ કહેવાય છે. માટે સંપ એ સર્વ સુખનું મૂળ છે. અને કુસંપ એ સર્વ દુઃખનું મૂળ છે.

સમુદ્રે ટીટોડીનાં ઈંડાં હરણુ કર્યાં ત્યારે તમામ પક્ષીઓએ સંપ કરીને તે સમુદ્રને પુરી ઢેવાની શરૂઆત કરી. નારદ ઋષિએ પક્ષીરાજ ગરુડ પાસે જઈ કહ્યું કે, “ પૃથ્વી લોકમાં તમારી જાતિનાં તમામ પક્ષીઓ એક સંપ કરી સમુદ્રને પુરવા તનતોડ પ્રયત્ન કરી રહ્યાં છે, માટે તમારે ત્યાં જવું જોઈએ.

અત્યારે તો તમે અહીં સારા સ્થાનકે છો, એટલે તમારે કોઈની પરવા નહિ હોય. પણ કંઈકે વાંકમાં આવશે ત્યારે, અગર પોતાની ઇચ્છાથી લગવાન રજા આપશે, ત્યારે તમે પોતાની નાત સિવાય બીજે ક્યાં જશો ? માટે પૃથ્વી પર જઈ નાતના પક્ષમાં લેજો. નાતના દુઃખે દુઃખી અને સુખે સુખી થાઓ,” આમ નારદ મુનિએ કહ્યું ત્યારે પોતે જાણ્યું કે ‘ખરી વાત છે.’ જ્ઞાતિથી તરવું, જ્ઞાતિથી મરવું અને જ્ઞાતિથી જ હળી-મળી રહેવું એમાં સુખ અને મોટાઈ છે. ‘મારી જ્ઞાતિને કષ્ટ આવ્યું તો મારે સહાયમાં જવું જોઈએ.’ આમ વિચારી નારદ ઋષિને કહ્યું: “કાલે હું જરૂર ત્યાં જઈશ.” બીજે દીવસે લગવાનની રજા લઈ ગરુડ મૃત્યુ લોકમાં આવ્યા ત્યાં તમામ જાતનાં પક્ષીઓ લેખાં થયેલાં અને ચાંચમાં, પાંખમાં ધૂળ, કાંકરા અને તરણાઓ લઈ સમુદ્રને પુરવાનું કામ કરતાં હતાં. ત્યાં ગરુડે આવી હસતાં હસતાં કહ્યું “અરે તમે શું કરો છો?” ત્યારે સર્વે પક્ષીઓએ કહ્યું: “આવો ગરુડજી પધારો. આ સમુદ્ર ટીટોડીનાં ઈંડાને લઈ ગયો છે તેથી અમે તેને પુરીએ છીએ. ગરુડ કહે:— “શું આ સમુદ્ર તમારાથી પુરાઈ શકશે ખરો ? આમ તો સૌ તમે ગાંડા ગણાશે તેમજ હાસ્યપાત્ર પણ બનશો.” તો કહે:— “બસ, તમારે આવું બોલવું નહિ તેમ કોઈને નાહિંમત કરવા નહિ. નાતમાં રહેવું હોય તો તમે પણ સૌ સાથે મંડી પડો; નહિ તો આજથી તમે પણ નાતબહાર છો તમે લલે સૌથી મોટા હો, પણ નાતમાં રહેવું હોય તો સૌ કરે તેમ કરો. સંપત્તી તો ગમે તેવું દુષ્કર કર્મ હોય તે પણ સુખકર થઈ શકે છે. વળી “હિંમતે મરદા તો મદદે ખુદા.” હિંમત રાખશું તો લગવાન મદદમાં લળશે.” આ સાંભળતાં ગરુડજીને શૌર્ય આવ્યું. એટલે ચાંચમાં અને પાંખમાં મોટા મોટા પર્વતો અને પહાડો ઉપાડી ઉપાડી સમુદ્રમાં નાખવા માંડ્યા. જોતજોતામાં સમુદ્ર કેટલોય પુરાઈ ગયો. આથી સમુદ્રે બધાનો સંપ, શૌર્ય, હિંમત અને ઉત્સાહ જોઈ, નિર્માની થઈ હાથ જોડી આગળ આવી ‘માફ કરો, માફ કરો ! મારો શો

ગુનો છે ? ” એમ બોલ્યો. ત્યારે પક્ષીઓએ કહ્યું “તું ટીટોડીનાં ઈંડાં લઈ ગયો છે તે પાછાં આપ; નહિતો તારી ભૂંડી વલ્લે કરીશું.” ત્યારે સમુદ્રે ઈંડાં લાવી આપ્યા. જગતની આવી એક પુરાણી દંતકથા છે.

વહાલા વાચકો, આ ઉપરથી આપણે સમજવાનું એટલું જ છે કે ગમે તેવું અસાધ્ય કાર્ય હોય તો પણ સંપથી સાધ્ય થઈ શકે છે. માટે દરેક સુખાર્થીએ સંપથી હળીમળી રહેવું. સંપથી ચાલવું અને સંપના જ પૂનરી બનવું.

“તન રોગી, શીર શુન્નતા, જ્વર આવે ને જાય;
પણ જો સંપ કુદુમ્બમાં તો શીતલ રહે સદાય.

ગમે તેવો બળવાન, કળાવાન, ગુણવાન ને સત્તાવાન હોય, તો પણ કુસંપથી કટાએલી તલવાર જેવો થઈ જાય છે. એટલે કાષ્ટપિણુ વિદ્યને વિદારિત (નાશ) કરી શકતો નથી.

હાલ દેશમાં પણ દેશવાસીઓની ગફલતને લઈને જ કુસંપે કાળો કેર વર્તાવ્યો છે. તેને કાઢ્યા સિવાય અને ઐક્યતા વધાર્યા સિવાય કદી પણ સુખશાન્તિ થવાની નથી. માટે દેશવાસીઓને સૂચવું છું કે, જો તમારે તમારા દેશની અને દેશબાન્ધવોની અંતરમાં ઊંડી લાગણી હોય, તેમ જ તેમનું ભલું કરવાની ઉત્કંઠા હોય તો કુસંપને કાઢી સંપીલા બનો.

અત્યારે આ કૂર કળિકાળના સામ્રાજ્યને લઈને ઘેરેઘેર કુસંપ, કલેશ, કપટ, દંભ અનાચાર અને અદેખાઈની મોટી આગ લાભૂકી ઊઠી છે. તેને બુઝવવાને બને તેટલો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. ‘નથી’ ને જે ‘છે’ તે કરનાર સંપ છે અને ‘છે’ ને ‘નથી’ તે કરનાર એક કુસંપ છે. આમ એ બેને ઓળખીને કુસંપનો ત્યાગ કરી એક સંપીલા બનવું જોઈએ. સંપથી ગરીબો હોય તે તાલેવંત થાય છે અને કુસંપથી મોટા હોય તે છોટા અને બેકાર બની જાય છે. એ હાથ લેળા થાય તો જ તાળી પાડી શકાય છે.

રાજ્યની આખાદી અને વૃદ્ધિ પણ રાજા અને પ્રધાનના સંપત્તી જ છે. જો રાજા અને પ્રધાનમાં કુસંપ પેસે તો તેના રાજ્યનો ક્ષણમાં પ્રલય થઈ જાય. જુનાગઢનો રાજા રાખેંગાર મહા બળવાન, શૂરવીર અને અજેય હતો. સિદ્ધરાજ જુનાગઢને બારબાર વર્ષ ઘેરો ઘાલી પડ્યો રહ્યો તો પણ સફળ થયો નહિ. આખરે રાખેંગારના પક્ષમાંથી તેનો ભાણેજ દેશગજ જે વડો સેનાધિપતિ હતો તે ખત્રી જઈ સિદ્ધરાજને મળ્યો ત્યારેજ સિદ્ધરાજ કાવ્યો.

બાપ-દીકરામાં, ભાઈભાઈમાં, સગાસગામાં, સાસુવહુમાં, દેરાણી-જેઠાણીમાં કે ધણીધણીઆણીમાં જ્યારે કુસંપ પેસે છે, ત્યારે રાતદહાડો કલેશ, કડવાશ, કપટ અને ધર્ષાદિ વધે છે અને ત્યારેજ પૈસાનું પાણી, આબરૂનું લીલામ; અને બુદ્ધિની હાનિ થાય છે. અન્તે ગોળાનું પાણી પણ સુકાઈ જાય છે. માટે સંપ એ સુખનું મૂળ છે અને કુસંપ એ દુઃખનું મૂળ છે. સંપથી સંપત્તિ, ઉદ્યમ, નીતિ ને કીર્તિ વધે છે. મન પ્રકુલિત રહે છે, અને ખજાને ખરકત રહે છે. કુસંપથી કજીઓ, કંકાસ, વેરઝેર વધે છે; માટે હંમેશાં દરેકથી સંપ રાખવો. સંપ પણ સદાય રૂડા કામ માટેજ. કોઈનું બુરૂં કરવા, આબરૂ લેવા કે સ્વાર્થ સાધવા નહિ. પ્રથમ જ્યાં સુધી આપણા દેશમાં સંપ હતો, ત્યાં સુધી કોઈ કોઈના ધર્મ પર, જાતિ પર, આક્રમણ કે અદેખાઈ કરતું ન હતું. ત્યાં સુધી આપણો હિન્દ દેશ કળાવાન, વિદ્યાવાન, ઉદ્યોગવાન અને અર્થવાન ગણાતો હતો. પરંતુ જ્યારથી કૂર કુસંપે આપણામાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારથી આખોય દેશ પાયમાલ, ખેડાર અને રાંક બની ગયો છે.

ઓ મારા વહાલા હિન્દવાસી હિન્દીઓ ! તમો એક જ હિન્દ માતાના પુત્રો છો. તો તમો તમારા કદા શત્રુ કુસંપને ઓળખી તેને પાણીયું પરખાવો અને તમારા હૃદયમાં સંપ-દેવનો વાસો વસાવો. કુસંપને કાઢ્યા સિવાય દેશની કે દેશવાસીઓની પ્રગતિ કે ઉન્નતિ થવાની નથી.

જે પ્રજામાં સંપ, સ્વદેશાભિમાન બ્રાતૃલાવ અને સદ્ધર્મ છે તે જ પ્રજા સુખી સંપીલી, બળવાન, સંપતવાન અને કળાવાન છે. પરંતુ અફસોસ કે જ્યારથી આપણામાં કુસંપ પેઠો અને આપણે સંપ તથા સ્વદેશપ્રેમને યુરોપમાં મોકલી દીધો, બ્રાતૃલાવને મંદિરમાં અને મસ્જિદમાં પધરાવી દીધો અને સદ્ધર્મને સ્વાર્થાગ્રિમાં હોમી દીધો ત્યારથી જ આપણા દેશમાં દુર્દશારૂપ દેવડી ધુસી ગઈ છે અને ત્યારથી જ આપણી ખૂરી ગતિ થઈ છે.

જ્યારથી કુસંપ દેશમાં પેઠો ત્યારથી જ હિન્દુ-મુસ્લિમોનાં પરસ્પર રમખાણો થયાં, તેમ જ જનમાલ લુંટાયાં. કુસંપથી જ આપણા અખિલ હિન્દ દેશની બહુ માડી દશા થઈ છે. કુસંપથી જ રાજ્યકર્તાઓના બુદ્ધિ અને કરોના બોજ વધી ગયા છે.

જેવી દૂર દેશાવરોમાં આપણા હિન્દ દેશની, આપણી વિદ્યાની, કળાની, શૌર્યની અને ધાર્મિકતાની તારીફ થતી હતી, તેવી જ હાલ આપણા કુસંપની, કલેશની અને કંગાલિયતાની તારીફ (!) થઈ રહી છે. વધારે શું ? પણ કુસંપથી જ આપણી હિન્દી પ્રજા બાપડી, રાંકડી, બાયલી, ગુલામી અને અશિક્ષિત થઈ રહેલી છે.

આપણા દેશનેતાઓ ઘણા વર્ષોથી સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિ માટે અનેક-વિધ કપટો સહન કરી જનમાલ ને સર્વસ્વનાં બલિદાનો આપી તનતોડ પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે, પણ સ્વરાજ્ય આપણા કુસંપથી જ વેગળું ને વેગળું થતું જાય છે. કુસંપ જ, આપણા સમગ્ર દેશની પડતીનું મુખ્ય કારણ છે. જ્યાં સુધી હિન્દ કુસંપને ઓળખી તેને નવગજના નમસ્કાર કરી દેશવટો નહિ આપે ત્યાં સુધી દેશની ઉન્નતિની આશા રાખવી વ્યર્થ છે. વાસ્તે ઓ હિન્દમાતાના બાપા, તમે કુસંપને ઓળખો અને દેશનું ભલું કરવા ચેતનવંત, સંપીલા, સ્નેહી અને નિખાલસ દીક્ષના બનો. જો તેની ઉપેક્ષા કરશો તો જરૂર તમારા સુવર્ણસમા સર્વ શ્રેષ્ઠ દેશનાં સર્વ મુખનો સૂર્યાસ્ત થતાં વાર નહિ લાગે.

હવે ટૂંકમાં એટલું જ કહીશ, કે જ્યાં સુધી હિન્દવાસીઓ પરસ્પરના કુસંપને કાઢી સંપીલા નહિ અને અને ભૂતકાળની ભૂલોને નહિ વિસારે ત્યાં સુધી દેશની ઉચ્ચ સ્થિતિ કદી પણ થવાની નથી. વાસ્તે તમે સૌ હિન્દવાસીઓ તમારા માનેલા ઈડિટ દેવોને મદદમાં લઈને દેશના દેશબાંધવોના ઉદ્ધારાર્થે કમર કસી શૂરા અને સાવધ થઈ જાઓ. દુઃખમાં હુબેલા દેશના દેશબાંધવોના કેવળ હિતાર્થે સુખાર્થે તન, મન, ધન અને ખરી ખંતથી જિંદગી સમર્પવા તૈયાર થઈ જાઓ. દેશમાં જાતિ લાવવા બનતું કરો કરાવો અને પરસ્પર નિખાલસ દીલથી વર્તો-વર્તાવો. એક બીજાના દુઃખના લાગીદાર બનો. બાંધ આગસ અને ઉપેક્ષારૂપ ખાંડીનો બોયકોટ કરી કર્તવ્ય બજાવવા કમર કસી સાચા શૂરા અને સાવધ થઈ જાઓ.

ઓ ભારતમાતાના સાચા સંતાનો ! તમે સૌ સાચા દેશભાઈઓ છો. માટે જો તમને તમારા હિન્દ દેશની હિન્દ-બાંધવોની અંતરમાં ઉંડી લાગણી હોય અને વિદેશી વરુના પંજામાંથી અને પારતંત્ર્યની બેડીમાંથી મુક્ત થવું હોય; દેશની જાતિ, ઉન્નતિ અને આબાદી કરવી હોય અને તમારા બહાલા દેશબાંધવોને દુઃખ-ઠરિયામાંથી બહાર કાઢવા હોય; એટલે કે સ્વરાજ્ય મેળવવું હોય, તો સર્વ દુઃખનું-સર્વ પાયમાલીનું કારણ કાળા મોઢાવાળા કૂર કુસંપને કાપવાને હાથમાં કુહાડા લઈ ભારત માતાની ગગન લેદી જયઘોષણા કરી એકદમ ફફડી પડો.

કામ બળવાન શત્રુ છે

મોટા મોટા દેવ-દાનવ, માનવ અને તપોધન પુરુષોને પણ પગ નીચે કચડનારો, ત્રાહિ ત્રાહિ પોકારાવનારો કામ એ મહાન કટ્ટો શત્રુ છે. કામવ્યાકુલ એટલે કામાન્ધ થયેલો માનવી, નિર્લજ્જ બની, લાન ભૂલી પોતાના સુકામ, નિશાન, જ્ઞાન અને સંયમથી પતન પામી જાય છે. માટે મોક્ષમાર્ગથી પતન કરાવનાર કામ એ મહાન બળવાન શત્રુ છે, એમ દરેક માનવીએ બરાબર મસંજી રાખવું.

नपश्यति जन्मान्धः कामान्धो नैव पश्यति ।

न पश्यति मदोन्मत्तो ह्यर्थी दोषान्न पश्यति ॥

જેમ જન્મથી આંધળો, મદથી આંધળો (મદોન્મત્ત) અને સ્વાર્થથી આંધળો કોઈને દેખતો નથી તેમ કામે કરીને આંધ બનેલો કોઈને દેખતો નથી; તેમ તેને ભય, લાજ કે શરમ રહેતાં નથી.

શંતનુ રાજા જે સમુદ્રનો અવતાર કહેવાય છે તે જ્યારે પોતાના બગીચામાં કુસુમો વીણવા આવેલા, ત્યારે તેમણે મોહિનીસ્વરૂપ ગંગાજીને જોઈને મીઠી વાણીથી કહ્યું કે, તમે પરણેલાં છો કે કુંવારાં ? ગંગાજી કહે, કુંવારી છું, અને પતિ કરવાની અભિલાષા-વાળી છું. રાજા કહે, તમે મને વરશે ? ગંગાજી કહે : “હું વરું ખરી, પણ જિંદગીભર હું કહું તેમ કરવા બંધાઓ તો હું તમને વરૂં.” ત્યારે રાજા કહે:—“તમે કહો તેમ વર્તવા હું તૈયાર છું. એટલું જ નહિ પણ હું તમને મારી પટરાણી પણ બનાવીશ. તો તમે મને વરો.” ગંગાજી કહે—લલે હું તારી સ્ત્રી થઈને રહું,

પણ વચનવિલોપી થાય કે તરત જ ચાલી નીકળું. રાજાએ એ વાત કબૂલ કરી તેને રાણી કરીને સ્થાપી.

ન્યારે ગંગાજીને સંતાન જન્મેયું ત્યારે રાણીએ દાસીને કહ્યું કે—“તું આ બાળકનું મુખ રાજાજીને દેખાડી ગંગાજીમાં પધરાવી આવ.” દાસીએ રેશમી રુમાલમાં કુમારને લઈ રાજાને મેં દેખાડ્યું. રાજા ધણો ખુશ થયો અને કહ્યું કે—“જાઓ, રાણીજીને સોંપી દો.” દાસી કહે:—“કૃપાનાથ! રાણીજીએ આ બાળકને ગંગાજીમાં પધરાવી દેવાનું ફરમાન કર્યું છે.” “રાણીજી કહે, તેમ કરો. એ એમનો બાળક છે!” પછી દાસીએ તેમ કર્યું પણ રાજાને કંઈ અરેરાટ થયો નહિ.

આ પ્રમાણે બીજા બાળકને, ત્રીજાને એમ છ બાળકોને ગંગાજીમાં પધરાવી દીધાં, પણ કામાન્ધ અનેલા રાજાને કંઈ પણ વિચાર આવ્યો નહિ. બધી પ્રજા કકળી ઊઠી અને પરસ્પર બોલવા લાગી કે, આ રાજા કંઈ રૂપાળી-ગોઝારી રાણી લાવ્યો છે, જે તેને આધીન થઈ પોતાના છ બાળકોને તેના હાથે મરવા દે છે? છતે છોકરે વંશ જવા દે છે, અને તે કંઈજ કહી શકતો નથી? એ રાજાના હૃદયમાં કંઈયે અરેરાટ પણ થતો નથી? આમ સર્વ પ્રજા બોલવા અને નિંદા કરવા મંડી.

ન્યારે આ બધા રાજાને કાને આવી ત્યારે રાજાના હૃદય-પલટો થઈ ગયો. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે, હવેથી જે પ્રજા થાય તે હું લેવી. રાણીને રહેવું હોય તો રહે, પણ હવે બાળકને મરવા દેવો નથી, એ ચોક્કસ! આમ તેણે નિશ્ચય કરી દીધો. પછી રાણીને સાતમો બાળક થયો, ત્યારે તેને લઈને દાસી મોઢું દેખાડવા આવી. ત્યારે રાજાએ તે બાળક લઈ લીધો. દાસી કહે:—“રાજન, ‘વચનઢીલા’ બનશો, તો રાણી ખોઈ બેસશે.” રાજા કહે:—“રાણીને રહેવું હોય તો રહે અને જવું હોય તો જાય પણ મારે આ બાળક મરવા દેવો નથી. દાસીએ આ વાત રાણીને કહી કે તરતજ રાણીએ રાજા પાસે આવી કહ્યું:—“રાજન, વચન—

વિદોષી કેમ થાઓ છો ?” રાજા કહે:—“છતે છોકરે તેં તો મારો વંશ કાઢ્યો, અને મારી કીર્તિને કાળપ લગાડી. વળી ક્રોધેત કાળકે પણ ચઢાવ્યો. માટે આ બાળક નહિ આપું.” રાણી કહે—“બસ ત્યારે હું જાઉં છું.” રાજા કહે, “ખુશીની વાત છે. રહો તો ઘર તમારું છે. જાઓ તો રસ્તો મોકળો છે !”

રાણી કહે, “રાજાન, હું જઈશ તો ખરી, પણ બાળક માતા વિના જોઈએ તેવો ઉછરે નહિ, માટે તું મને ઉછેરવા આપે તો હું તેને મોટો કરી જરૂર તને પાછો સોંપીશ. મારામાં વિશ્વાસ રાખ. હું સત્યજ કહું છું અને તું તારા તથા બાળકના લલા ખાતર મને ઉછેરવા દે. રાજાન, આમાં હું કપટ કરું તો મને બ્રહ્મહત્યાનું પાપ છે.” આમ કહ્યું. ત્યારે રાજાએ તે પુત્ર તેને આપ્યો. એટલે રાણી (ગંગાજી) બાળકને સાથે લઈ ગંગાજીમાં દીન થઈ ગયાં. બાળકનું નામ ગાંગેય (લીખ્મ) રાખ્યું અને મોટી ઉંમર થતાં રાજાને સોંપી દીધો.

વહાલા વાચક, આમાંથી સાર એટલોજ લેવાનો છે કે, શાંતનુ રાજા મહાન સમર્થ શાસ્ત્રવેત્તા છતાં કામાન્ધ બની સ્ત્રી-આધીન થઈ છ બાળકોને મારી નાંખાવ્યાં. માટે કામ એ બળવાન શત્રુ છે.

ગમે તેવો વિદ્વાન, વિવેકી કે વર્તનશાળી હોય, તોપણ કામે કરીને અન્ધ બની જાય છે. અને અકૃત્ય કૃત્ય કરી ખેસે છે.

પરાશર મુનિનું પતન

ભાગવતાદિક અઢાર પુરાણના કર્તા અને ભગવાનના અવતારોમાં ગણાતા એવા સમર્થ વ્યાસજીના પિતા પરાશર મુનિએ પોતે તપ કરવા જવાનો તીવ્ર સંકલ્પ કર્યો; કારણ કે, જે મન ચંચળ અને વિષયાનુરાગી છે તેથી રખે તપસંકલ્પ બંધ કરાવી દે ? ધર્મસ્ય ત્વરિતા ગતિઃ ધર્મકામમાં ઢીલ ન કરવી. ધર્મ સંબંધી

કામ તત્કાળ કરવું અને વહેવારી કામ વિચારીને કરવું—આમ શાસ્ત્ર કહે છે. માટે આ તપસકંઠ્ય થયો તો હવે તરત જ ચાલી નીકળવું જોઈએ. આમ ધારી ઘેરથી વનમાં જવા નીકળ્યા. નદી કિનારે આવતાં મુઘીમાં તો રાત્રિ પડી ગઈ. તેમણે ત્યાં રહી નાવિકને બોલાવવા ધાંટા પાડ્યા, ત્યારે એક જણે જાગી નજીક આવી પૂછ્યું:—

“અધ્યા ભામણા, કેમ ધાંટા પાડે છે?” તો કહે, ‘ભાઈ મારે તપ કરવા સામે કાંઠે જવું છે. તો મને સામે કાંઠે મૂકવા આવીશ? ભગવાન તારું ભલું કરશે!’ પેલો કહે, ‘પણ દામ શું આપીશ?’ ત્યારે કહે—મારી પાસે દામ તો કંઈ નથી, પણ જોઈએ તો આ તુંબડી છે. તે લેવી હોય તો આપું. તો કહે તુંબડી ફાડ કપાળે. ભાઈને દામ દેવું નથી અને સામે કાંઠે ઉતરવું છે. આમ કહી એ ચાલતો થાય છે તે જોઈ તેણે કહ્યું:—ઊલો રહે, ઊલો રહે; હું તને આ લંગોટી આપું. હવે તો લઈ જઈશને? ત્યારે કહે તે તારી પાસે રાખ્ય. તારે યુકાની બાંધવા કામ લાગશે. ઋષિ કહે, ભાઈ હું ગરીબ પ્રાણી છું. મારી પાસે પૈસો નથી, પણ આશિર્વાદ આપું. પેલો કહે, આશિર્વાદ પેટ ભરાતું નથી. પૈસો હોય તો લાવ મૂકવા આવું. તો કહે, ભાઈ ભગવાન તારું કલ્યાણ કરશે. તો કહે મારે કલ્યાણ જોઈતું નથી. મારે તો પૈસો જોઈએ છીએ. હોય તો લાવ મૂકવા આવું. અહો હો હો! પૈસો દેવા નથી, રાત જમવી નથી અને અત્યારે કાળી રાતે સામે કાંઠે જવું છે. એવા કાણ મૂર્ખ હોય તે પૈસા વિના મૂકવા જાય? આમ બોલતો બોલતો ઘરમાં પેસે છે, ત્યાં તેની છોકરી કહે, ‘બાપા, આ શેનો ઝગડો છે? કોને વઢો છો?’ તો કહે, એક ભામણને ગળે વૈરાગ્ય વળગ્યો છે. તે અત્યારે મધ્ય રાત્રે સામે કાંઠે જવા માગે છે. આપવાનું કંઈ નથી અને ભઈને નદી ઉતરવી છે. દીકરી કહે, બાપા પ્રાણી છે, પુણ્યનું કામ છે. માટે જો મને રજા આપો તો હું મૂકી આવું. મને ઊંઘ આવતી નથી. પેલો કહે—તારે જવું હોય તો લલે જ. ત્યારે છોડી કાછડો વાળી વાંસડો હાથમાં લઈને ઋષિ પાસે જઈને કહે—ચાલો મહારાજ, ખેસો વહાણે હું મૂકવા આવું છું. મારું કલ્યાણ કરજો. ત્યારે ઋષિ

મહારાજ બહુ રાજી થયા અને આશીર્વાદ આપી વહાણે બેઠા. માત્રા સ્વસ્થા દુહિત્રા વા નાવિવિકાસનો મહેત્ ॥ બલવાનિન્દ્રિય-ગ્રામો વિદ્વાંસમપિ કર્ષતિ પોતાની મા, બહેન અને દીકરી સંગાથે પણ એકાંતવાસ ન કરવો. કારણ કે ઇન્દ્રિયો બળવાન અને વિષયાસક્ત છે. તેથી મોટા ધ્યાની, જ્ઞાની અને તપસ્વીઓને પણ વિષય તરફ ખેંચી જાય છે.

આ શાસ્ત્ર વચનનો લોપ કર્યો કે, રસ્તે જતાં જ તે કામ વિહ્વલ અને કામાન્ધ બની ગયા. તેમણે તદ્દન વિચારશૂન્ય થઈ જઈ અંગસંગ માગ્યો; અને નહિ આપે તો ઊંચકી પાણીમાં નાખી દઈશ, એવો લય પણ તેને બતાવ્યો. પેલી કહે, મહારાજ ! શું બોલો છો ? ક્યાં જાઓ છો ? શા માટે જાઓ છો ? તે તો જરાક વિચારો. તમારો વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન ક્યાં ગયાં ? આ બોલ તમને ઘટે છે ?

ઋષિ તો કામાન્ધ બની લાજશરમને નેવે મૂકી, મદ્યથી મસ્ત થયેલાની પેઠે કામમસ્ત થઈ કહ્યું કે, “ બસ કહું તેમ કરવું છે કે નાંખું પાણીમાં ! ” પેલીને તો ધર્મ કરતાં ધાડ પડી. અરેરે ! આ લામણીની મતિ લમી ! હવે શું કરવું ? જરૂર મોત થશે. આમ વિચારવમળમાં તે પડી ગઈ, પણ છેવટે ઋષિએ ધાર્યું કર્યું.

ઋષિને પાછળથી પસ્તાવાનો પાર ન રહ્યો. કિનારે આવતાં ઠેકઠો મારી લાગવા માંડ્યું ત્યારે પેલી ઢેમર-બાળાએ પાછળ જઈ લંગોટી પકડી કહ્યું—“ કૃપાનાથ હવે, મારા શા હાલ ? ઘરે જઈ તો જરૂર મોત થાય. કેમને મારાથી મોટું દેખાડાય નહિ. અને તમે મારા પતિ થઈ ચૂક્યા. તો હવે તમારાથી મને મૂકીને જવાય નહિ. માટે હવે મને લેળી રાખો.”

ઋષિ તો એકદમ શરમાઈ ગયા. કકળતે અને કંપતે હૃદયે તેને કરગરવા લાગ્યા : “ અરે ! મને જવા દે. તને મારા લેળી ન રખાય. માફ કર. જે બન્યું તે બરું. હું ભુલું નહિ છતાં મારા

ભાવિએ મને ભુલાવ્યો “એમ કહેતાં જ બહુ કલ્પાંત કરવા લાગ્યા.” અરે ! જરાવારના તારા સહવાસથી મારો સફલિત્યાર અને વૈરાગ્ય વાયરે ઉડી ગયા. જ્ઞાન ગુમ થઈ ગયું. અને જ્ઞાનજ્ઞાન વિનાનો થઈ ગયો. તો હવે તને લેખી રાખું તો પછી મારા શા હાલ થાય ? માટે મને જવા દે. આમ કહી તેના હાથમાંથી છુટવાને ઘણાંએ ફાંફાં માર્યા, કાલાવાલા કર્યા, આંસુ પાડ્યાં, પણ કન્યાએ છોડ્યા જ નહિ. તેણે કહ્યું કે, જો તમે મને મૂકી જશો તો જરૂર તમને આત્મહત્યા આપીશ. ત્યારે ઋષિ કહે—મને જવા દે અને હું તને આશીર્વાદ આપું છું કે તું દુઃખી નહિ થાય. તું અહીં રહી તપ કર. તને મારા આશીર્વાદથી ભગવાનના અવતારરૂપ વ્યાસ નામે એક પુત્ર થશે. તારું મત્સ્યગંધા નામ મટી યોજનગંધા નામ થશે અને તને હસ્તિનાપુરનો (દિલ્હીનો) સંતનું રાજા પોતાની સ્ત્રી કરશે. આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે તેને વિશ્વાસ આવ્યો અને તેમને છોડી મૂક્યા.

પ્રિય પાઠક ! આવા મોટા મોટાઓને પણ કામે ધક્કા લગાડ્યા છે. તેમના નામને કલંકની કાળપ લગાડી છે. માટે કામ, એ બળવાન શત્રુ અને મોક્ષ માર્ગનો ખરો વિરોધી છે.

મહાતપોધની, ધૈર્યશાલી અને સહિષ્ણુ વ્યવન ઋષિ, જેના શરીરમાથે રાફડો થઈ ગયેલો, માથે ખડ ભગી ગએલું એવા મહા તપસ્વી અને ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણથી તદ્દન નિર્બળ અશક્ત અને નિર્જીવ થઈ ગયેલાં છતાં શર્યાતિ રાજાની સુકન્યા નામની કન્યાને જોઈ કે તરત જ કાળા નાગ જેવો કૂર કામદેવ ભગી બિઠ્યો અને પોતે જ્ઞાનજ્ઞાન વિનાના થઈ ગયા.

શર્યાતિ રાજા પોતાના કુટુંબ સહિત કેટલાક સૈન્ય સાથે કપિલ મુનિના આશ્રમે સમાગમ કરવા જતો હતો. વયમાં વ્યવન ઋષિના આશ્રમે પડાવ કર્યો. ત્યાં રાજાની સુકન્યા, નામની

કન્યા પોતાની સહચરીઓસહ વનમાં ખેલતીખેલતી અવન ઋષિના રાફડે આવી ચઢી તો એ રાફડામાં ત્રાટક વૃત્તિથી ધ્યાનમાં ખેડેલા અવન ઋષિની આંખોને અગતી જોઈને બોલી. “અરે ! આ શું અગતે છે ?” તેણે દર્ભની સળી ખોતી તો સળી ઉપર રુધીર આવ્યું. એટલે એ ગભરાઈ ગઈ. “હાય બાપ, આ તો કોઈક ઋષિ જેવું જણાય છે ?”

હવે આંખો કુટવાથી થોડીવારે ઋષિ ધ્યાનમાંથી બહાર આવ્યા. એકદમ ગુસ્સે થઈ સળી મારનારસહ તમામ સૈન્યના પેશાબ ગાડા બંધ કરી દીધા. આથી એકદમ તમામ સૈન્યના માણસો અકળાયા અને ત્રાહિ ત્રાહિ પોકારવા મંડ્યા. રાજ પણ ગભરાવા લાગ્યો. “અરે આ શો ગજબ ?” પછી ખૂબ વિચાર કરતાં માલુમ પડ્યું કે, આટલામાં કયાંક અવન ઋષિનો આશ્રમ છે, માટે જરૂર કોઈકે તેનો અપરાધ કર્યો હશે. પછી સર્વને પૂછવા લાગ્યો ત્યારે કન્યા બોલી:-પિતાજી અમે બધી સહચરીઓ રમતી હતી ત્યાં અહીંથી થોડેક દેટે એક મોટા ઢગલામાં કંઈક તક્તકતું જોયું અને તેમાં દર્ભની સળી મારી તો મહીથી રુધિર નીકળ્યું હતું. તેથી ત્યાં તપાસ કરાવો. એ જરૂર ઋષિ હોવા જોઈએ. રાજ પછી કન્યા સહ ત્યાં ગયો અને જોયું તો મહીં ઋષિ જણાયા પછી રાજએ બહુ પ્રાર્થના કરી અને અજ્ઞાણતાં થયેલા અપરાધની માફી માગી. ત્યારે ઋષિ ધૂળ ખંખેરી બહાર આવ્યા. રાજએ પોતાની કન્યાને તેમના ચરણમાં નમાવી કહ્યું:-કૃપાનાથ આ કોમળ કન્યા આપને શરણ આવી ઊભી છે. આ કન્યાએ અજ્ઞાનતાથી આપનો અપરાધ કર્યો છે. તો માફ કરો. અમારા સર્વ ઉપર પ્રસાદદષ્ટિ કરો. નહિતર હમણાં સર્વે પ્રાણહીન થઈ પરલોક માર્ગે સ્વીધાવીશું.” ત્યાં તો તુરત પોતે કન્યાના રૂપથી અને બોલથી પ્રાણહીન જેવા લાનસાન વિનાની કામાન્ધ બની લાજ શરમ મૂકી. જ્ઞાન, ધ્યાન અને પોતાના ધ્યેયથી પતિત થઈ કડકાઈથી બોલ્યા:-

હે રાજન ! આ તારી કન્યાએ મને નેત્રહીન-
કર્યો. માટે તું તારા સૈન્ય સહિત તારું કુશળ ચાહતો હોય
તો આ કન્યા મને અર્પણ કર. રાજ સાંભળી ‘હે, હે. કૃપાનાથ
આ શું બોલો છો ?’ તો કહે, બસ બસ તમારે સર્વને કુશળ
રહેવું હોય તો આ કન્યા મને અર્પી દે.

રાજ આ સાંભળતાં વિચારવમળમાં ઉતરી ગયો પણ કરવું
શું ? પછી ઘણી ઘણી રીતે વિનયપૂર્વક ઋષિ મહારાજને
સમભવ્યા, પણ ‘એ કન્યા સિવાય મારે બીજું કંઈ
જોઈએ નહિ.’ જો કુશળ રહેવું હોય તો કન્યા મને અર્પો.

આમ કહ્યું. ત્યારે રાજાએ નામ્હિજાને ‘ઋષિ મહારાજ, આ
કન્યા તમને અર્પી’ આમ કહી કન્યાનો કર ઋષિના હાથમાં
આપ્યો કે તરત જ સર્વનો પેશાબ અને ઝાડો બંધ થયાં હતાં
તે છૂટયાં. આમ બીજાના પેશાબ ઝાડો બંધ કરવાના તાકા
તવાળા તપસ્વી હતા પણ પોતાનો ઝાડો પેશાબ બંધ કરી
શક્યા નહિ.

વહાલા વાચક, આવા નિર્જન મહાધોર વનમાં તપ
કરવાવાળા સમર્થ ઋષિમુનિ તપસ્વી અને મોટા મોટા મહા-
ત્માઓને પણ કૂર કામે પરાજીત કર્યા છે. માટે કામ જેવો
જીવોનો બળવાન શત્રુ બીજો કોઈ નથી.

સ્ત્રીપુરૂષના સહવાસથી જ કામ જગે છે

॥ નન્વગ્નિઃપ્રમદાનામ્ ઘૃતકુંભસમઃપુમાન્ ॥

સ્ત્રી એ પ્રસિદ્ધ અગ્નિ છે અને પુરુષ-ધીના ઘડા સમાન છે. ધી
ગમે તેવું ઠંડુ હોય તોપણ અગ્નિના સંયોગથી ઓગળ્યા વગર રહેતું
નથી. તેમ પુરુષ ગમે તેવો સાધન અને સાધુતાએ યુક્ત હોય,
સમાધિનિષ્ઠ હોય અને ગમે તેવો ઐશ્વર્યવાન હોય અને ગમે
તેવો ધર્મવાળી, વિચારશીલ અને ભગવદ્ભક્ત સ્ત્રી હોય પણ એ

બન્નેનો સહવાસ થાય ત્યારે ધર્મ રહે એવી તો આશા રાખવી નહિ.

પૂર્વે એક બ્રાહ્મણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે, “હું તપ કરવા જઈ છું. હું પાંચ વર્ષ તપ કરી પાછો આવીશ. આમ કહી તપ કરવા ગયેલો, પણ મુદત વીત્યે આવ્યો નહિ, આથી તેની પત્ની તેની શોધ કરવા નીકળી, તો ફરતાં ફરતાં એક વનમાં તેને વૃક્ષ તળે સિદ્ધાસને બેઠેલો જોયો. તેને ઝોળખી પ્રાર્થના કરી જાત્રત કર્યો. “કૃપાનાથ ! પ્રાણપતિ જાત્રત થાઓ ! તપની મુદત વીતી ગઈ છે. માટે ઘેર પાછા પધારો. હું આપની અર્ધાંગના, આપની ખોળ કરતી કરતી અહીં આવી છું.” આમ બહુ પ્રાર્થના કરી ત્યારે પેલો બ્રાહ્મણ જાગ્યો અને મુદત વીતી ગયેલી જાણી પોતાની સ્ત્રી સાથે ઘર તરફ ચાલ્યો. સ્ત્રી પતિવ્રતા અને ચુસ્ત બ્રહ્મચારિણી હતી. પણ પતિનો સહવાસ થયો કે હૃદયમાં નિર્જીવપણે રહેલો કામ સળગ થઈ બહાર નીકળી આવ્યો, તેથી સ્ત્રીધર્મના ભાનસાન વિનાની થઈ ઋતુદાન માગ્યું. વિપ્ર કહે—“સતિ, સૂર્યદેવની તથા દશ દિગ્પાળ દેવોની હાજરીમાં દિવસે ઋતુદાન અપાય નહિ, પણ સ્ત્રીના કામદગ્ધ હૃદયે હઠ છોડી નહિ. ત્યારે વિપ્ર કહે, “આમાંથી પ્રકોપ થશે અને આપણે માથે દુઃખ આવશે.” આમ ઘણું ઘણું કહ્યું, પણ તેણે તો માન્યું જ નહિ. ત્યારે વિપ્ર પોતાના તપો-બળથી સ્ત્રીને મૃગલી કરી પોતે મૃગ થયો અને ઋતુદાન આપે છે ત્યાં તો મૃગયા કરવા નીકળેલા પાંડુ રાજાએ, આ બન્ને મૃગને જોઈને બાણ માર્યું અને નજીક આવે છે ત્યાં તો મૃગે મનુષ્ય-વાણીથી કહ્યું કે, હે રાજન, અમે મૃગ નથી. હું બ્રાહ્મણ છું અને આ મારી સ્ત્રી બ્રાહ્મણી છે. હું તપ કરી ઘેર જતો હતો તેમાં આ મારી સ્ત્રીના દુરાચરથી આ મૃગરૂપ ધારી હું ઋતુદાન આપતો હતો, અને તેં અમારા બન્નેનો પ્રાણ લીધો. આ બહુ ખોટું કર્યું. રાજન તેં અમારા બન્નેની આશાઓને ધૂળમાં મેળવી. હવે જો કે તને બ્રહ્મહત્યાનું પાપ નહિ લાગે, પણ મારો શાપ છે કે જેમ હું મારી સ્ત્રીને ઋતુદાન આપતાં પ્રાણહીન થઈ

છું, તેમ તું પણ તારી સ્ત્રીને ઋતુદાન આપતાં પ્રાણહીન થઈશ. આમ શાપ આપી બન્ને પ્રાણહીન થઈ પરલોકને માર્ગે સિધાવી ગયા.

રાજા અત્યંત નિરાશ બની કદ્દપાન્ત કરતો કરતો. રાજ્યમાં આવી, ભીષ્મપિતા, ધૃતરાષ્ટ્ર તથા બ્રાહ્મણોને આ હકીકત કહી. અને તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત માગ્યું. ત્યારે વેદવિદ્ વિપ્રોએ બાર વર્ષનું પ્રાયશ્ચિત્ત શોધી આપ્યું અને કહ્યું કે—રાજન! તારે બાર વર્ષ તીર્થાટને ફરવું. યમનિયમ પાળવા. પવિત્રપણે રહેવું. આલું વ્રત કર. એટલે તને બ્રાહ્મણનો શાપ પરાલવ નહિ કરે. આમ કહ્યું એટલે રાજા આ બાર વર્ષનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા થોડાક માણસો તથા પોતાની સ્ત્રી માદ્રી તથા કુંતાણ બન્નેને ભોળાં લઈ કેટલાંક વાહન, ધન વગેરે લઈ નીકળ્યો.

વાચકો ! બુદ્ધો કામનું જોર

આ રાજા જાણે છે કે, હું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા નીકળ્યો છું. સ્ત્રી પાસે જવાથી મૃત્યુ થશે. આ બધું જાણતો હતો છતાં એક રોજ કુંતાણની ગેરહાજરીમાં પોતાની સ્ત્રી માદ્રીનો એકાંતમાં સહવાસ થયો જેથી તરતજ તેના હૃદયમાંથી કામ લભૂકી બહાર નીકળ્યો. રાજા ભાનસાન વિનાનો કામમદ્દથી મસ્ત થઈ ગયો; અને હું રાજ્યાસન ત્યાગી વનમાં શા માટે નીકળ્યો છું, મને કેવો શાપ થયો છે. આમાંથી શું પરિણામ આવશે આ બધું ભૂલી ગયો. માદ્રી પાસે જઈ તેણે અંગસંગ માગ્યો. માદ્રી કહે, ‘કૃપાનાથ ! ભૂલો છો. આ તે શું બોલો છે ? કે બલો છો ? વિચાર કરો. આનું પરિણામ શું આવશે ? રાજા કહે ગમે તે થાઓ પણ મારો તો આજ વિચાર છે. આમ કહેતાં જ માદ્રી પાસે ધસી આવ્યો. માદ્રી કહે—“પ્રાણનાથ ! આમાંથી તમારું—મારું મોત થશે. છોકરાં રચનાતાં થશે. અને આપનું આ સાહસ આપના ઇતિહાસના પાને કાળા અક્ષરોથી અંકાશે. આપની વિચારશૂન્યતાને તથા આપના જ્ઞાનને સૌ કોઈ ધિક્કારશે. આમ બહુ બહુ કહ્યું પણ ન્યાં કામદેવે તેને

કબજે કરી રંક કરી નાખ્યો, ત્યાં એ બિચારો શું કરે? માદ્રીએ ઘણી જ ના કહી, પણ ભાવિ આગળ કોઇનુંય શું ચાલે? તેનો અંગસંગ કરવા ભય છે ત્યાં તો તરતજ મૂર્છિત થઈ પૃથ્વી પર ઢળી પડ્યો અને જોતજોતામાં પ્રાણહીન થઈ ગયો.

પ્રિય પાઠકો! કામ કેવો બલવાન છે. માટે નક્કી આ વાત તમારા હૃદયમાં કોતરી રાખજો કે, આ જીવનું બુદ્ધ કરનાર, સર્વ સાધનોને ભસ્મીભૂત કરનાર, ભગવાનથી છેટે રાખનાર અને ભયંકર ભવાટવીમાં રીખાવનાર, કામ જેવો કોઈ બલવાન શત્રુ નથી. માટે તમો સહુ ચેતતા રહેજો. અને કામને કબજે રાખવાનું કદી પણ ભૂલશો નહિ.

આસુરી સંપત્તિનો સરહાર

बुद्धीन्द्रियमनः प्राणान् जनानां लसृजत् प्रभुः

પરમકૃપાળુ પરમાત્માએ આ જીવને બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય, મન અને પ્રાણ એ આદિ જે ઉપકરણો આપ્યાં છે તે બેધારી તલવાર જેવાં છે. એનાથી દેવી મુમુક્ષુ જીવ હોય તે મન ઇન્દ્રિયોને ભગવાનના ભક્તિમાર્ગમાં પ્રવર્તાવી મોક્ષ સાધી લે છે.

ममेवांस्तो जीवलोके जीवभूतः सनातनः ।

मनः प्रवृत्तिर्द्वेयाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति ॥

આ લોકમાં જે જીવો મારા અંશ છે તેઓ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોને કાબુમાં રાખે છે અને જે અંશ નથી તેમને તો ઇન્દ્રિયો કાબુમાં રાખે છે. આ ઇન્દ્રિયોનો સરહાર મનજીભાઈ છે. એ બંનેને કબજે રાખવામાં ભલભલા શૂરાઓની પણ કસોટી થઈ જાય છે. અર્જુન જેવા ગુડકેશ પણ આ ઇન્દ્રિયોની બલવત્તાનો એકરાર કરતાં કહે છે કે—

बलवानिन्द्रियग्रामो विद्वांसमपिकर्षति ।

ઇન્દ્રિયો મહા બળવાન છે. તેમાં શૂરવીરોનું જોર કંઈ ચાલતું નથી. ઇન્દ્રિયોની આવી પ્રબલતા અને વિષયાસક્તિ જોઈને અર્જુન ભગવાનને પૂછે છે કે, મન વગેરેને આમ બળબરીથી વિષયો તરફ ધસડી જાય છે, એ દુષ્ટ કોણ ? જવાબમાં ભગવાને જણાવ્યું કે—

काम एषः क्रोध एषः ।

એ કાળાં કૃત્યોનો કરાવનાર કામ માત્ર છે. અને તે જ કામ રૂપાન્તર પામી પાછો ક્રોધરૂપે પુનર્જન્મ પામે છે. આમ અનેકાનેક અનર્થોનું આદ્ય કારણ આ કામ જ છે. વળી તે દૂડ, કપટ,

અધર્મ, અન્યાય, દુરાચાર એ બધાં કરાળ કળિકાળના સૈનિકોનો સરદાર છે. આવા અજેય કામને જીતવો એ જ મુમુક્ષુઓનું મુખ્ય કર્તવ્ય અને ધ્યેય છે. જ્યાં સુધી કામ જીતાયો નથી ત્યાં સુધી કોઈ પણ કાર્યમાં સફળતા પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી.

કામનું કાળુ મોં

આ કાળા મોંના કામ પર પૃથ્વી પરના તમામ અવતારો તથા મહાપુરુષોનો અત્યંત તિરસ્કાર છે અને ભગવાન શ્રી સહજાનંદ સ્વામી તો તેને ખૂબ નિન્દે છે, તિરસ્કારે છે અને તેના પર અત્યંત અભાવને સૂચવે છે. એટલું જ નહિ પણ તે સહજાનંદ સ્વામીને નિષ્કામી વર્તમાન કેવું વડાલું છે અને પોતે કેવળ નિષ્કામી જીવન પ્રવર્તાવવાને જ જાણે અવતાર ધર્યો ન હોય, એમ જણાય છે. પ્રથમ તો શ્રી હરિએ કામી પુરુષની કલમ કાપી નાંખતાં કહ્યું કે, “કામી તો સત્સંગી નથી; તે તો વિમુખ જ છે.” વળી કોઈ બ્રહ્મચર્ય-વ્રતનો ભંગ કરી નિષ્કામ વર્તમાનમાંથી પડી જાય છે, તો પોતાને કેવો પારાવાર ખેદ થાય છે, તે દર્શાવતાં પોતે પોતાના આશ્રિતોને કહ્યું છે કે-કોઈ નિષ્કામ વર્તમાનમાંથી પડે તો તેની વાત અમને ભલાં થઈને સંભળાવશે નહિ; કેમકે, તે સાંભળતાં અમને અત્યંત ખેદ થાય છે કે આ સત્સંગને મૂકી ચાલ્યા જઈએ.” વળી, પોતે કહ્યું છે કે, અમે અહીં સત્સંગમાં રહ્યા છીએ, તે અહીંના ભક્તોનો નિષ્કામી વર્તમાનનો અતિ દુઢાવ જોઈને જ ટક્યા છીએ. જેમ કોઈ રાજાને સંતાન ન હોય, પછી તેને વૃદ્ધાવસ્થામાં દીકરો થાય અને તે દૈવયોગે મરી જાય, ત્યારે તેને જેવો શોક થાય તેવો જ અમને કોઈ નિષ્કામી વર્તમાનમાંથી પડે ત્યારે થાય છે.

વળી સત્સંગી જીવનકર્તા શતાનંદમુનિ (સંતદાસજી) કહે છે કે:-

બૃહત્રતધર: પ્રિય:

શ્રી હરિને દરેક વ્રત કરતાં એક બ્રહ્મચર્ય વ્રત બહુ વડાલું છે. તે વ્રતની પ્રવૃત્તિ કરાવવા ખાતર શ્રી હરિએ પોતે

અષ્ટાંગ પ્રદ્યુત્યત્રત ધારણ કર્યું છે. તદુપરાન્ત પોતાના નૈષ્ઠિક પ્રદ્યુત્યત્રતનો ચિતાર આપતાં કહે છે કે-‘મને કાર્તિકસ્વામીની પેઠે એવો વિચાર ઉપજ્યો કે શરીરમાં માતાનો ભાગ જે રૂધીર તે રહેવા દેવું નથી. આથી અમે તપ આદ્યું. પરિણામે શરીરમાં કંઈયે લાગે તો પાણી નીકળે; પણ લોહી તો નિકળે જ નહિ.’

વળી સ્વપ્નમાં પણ વીર્યસ્રાવ ન થાય તેને અર્થે શ્રી હરિએ ગોરક્ષાસન વગેરે આસનો સાધ્યાનો ઉદ્દેશ પણ મળી આવે છે. આ ઉપરાન્ત, શ્રીહરિ કેવા ઉર્ધ્વરેતા નૈષ્ઠિક પ્રદ્યુત્યત્રત હતા તેની પરીક્ષા કરવા શુરુ રામાનન્દ સ્વામીએ તેમને પરસેવો વળાવવા આવળના પાટા બંધાવ્યા હતા. તો પણ તેમને પરસેવો વળ્યો નહિ. પોતે આવા પ્રદ્યુત્યત્રતની મૂર્તિ સમા સમર્થ હતા એટલું જ નહિ પણ સોળવક્ષા સોના જેવા શુદ્ધ, નૈષ્ઠિક ત્રતના રાજરાજેશ્વર એવા તો તેમના ઉપાસક અને આ પુસ્તિકા રચનારના દાદાશુરુ વર્ણી, વાસુદેવાનન્દ સ્વામી અને મુકુન્દાનન્દ વર્ણી આદિક ઘણાક ઉર્ધ્વરેતા પ્રદ્યુત્યત્રતો હતા.

અષ્ટાંગ પ્રદ્યુત્યત્રતનો પ્રભાવ

શુદ્ધ પ્રદ્યુત્યત્રતની સિદ્ધિ માટે અષ્ટ પ્રકારના મૈથુનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, એમ શાસ્ત્રો તો પોકાર કરી કરીને કહે છે. પરન્તુ તેવું અષ્ટવિધ પ્રદ્યુત્યત્રત પાલન બહુધા શાસ્ત્રોમાં જ રહ્યું છે. માત્ર શ્રી હરિએ પહેલી જ વાર તે પાળવા-પળાવવાની પ્રવૃત્તિ કરાવી છે. શ્રીહરિના પ્રબલ પુરુષાર્થનો આ કંઈ નાનોસૂનો વિજય નથી. શ્રી હરિએ પોતાના અપાર ઐશ્વર્યના યોગે હજારો ત્યાગીઓ પાસે આવું અનુપમ અશ્રુતપૂર્વ અષ્ટાંગ પ્રદ્યુત્યત્રત પાલન કરાવી ‘કામજય’ કરાવ્યો છે, એ તેમનો મહાન દિગ્વિજય છે. શ્રવણં કીર્તનં કેલી પ્રેક્ષણં ગુહ્યભાષણં સંકલ્પોઽધ્યવસાયઃ ક્રિયા-નિર્વૃત્તિરેવ ચ । સ્ત્રીની વાત સાંભળવી, સ્ત્રીનાં વળાણ કરવાં, સ્ત્રીની મશકરી કરવી, તેના સામું જોવું, શુભ લાપણ કરવું, તેને લોગવવાનો સંકલ્પ કરવો, યુવાન-વૃદ્ધપણનો નિશ્ચય કરવો તથા

સાક્ષાત્ સંગ કરવો. આ આઠ પ્રકારના બ્રહ્મચર્યનું જે પાલન કરે છે તે જ શ્રી હરિકૃપાથી કૂર કર્મનો કરનારો, અજ્ઞેયતાના અભિમાની અને મોક્ષમાર્ગના મહાન્ વિરોધી કામને જીતવામાં સફળ થાય છે.

કુંવારી ભૂમિ

સ્વામિનારાયણુ ભગવાનના ત્યાગીઓના મન્દિરમાં સ્ત્રીઓને આવવાનો અત્યંત નિષેધ છે. તે ત્યાગીઓ સ્ત્રીઓને જોતા નથી. તેમની સાથે બોલતા નથી. તો પછી સ્પર્શ તો હોય જ ક્યાંથી ? આ પ્રમાણે તેમને સ્ત્રીઓનો સંસર્ગ અષ્ટ પ્રકારે ત્યાજ્ય છે. આથી જ કેટલાક ફિલસુફો (તત્ત્વજ્ઞાનીઓ) સ્વામિનારાયણના મન્દિરની દિવ્યભૂમિને ‘કુંવારી ભૂમિનું’ ઉપનામ આપે છે. જે ભૂમિ પર નાની બાલકીએ પણ કદિ પગ મૂક્યો નથી તે ભૂમિને ‘કુંવારી ભૂમિ’ કહેવામાં આવે છે. ‘કુંવારી ભૂમિ’માં જ કામને જીતનારા યોગીન્દ્રો અને નૈષ્ઠિકેન્દ્રો પાડે છે.

‘અયોધ્યાનો કાયસ્થ’

મનુષ્યની કામવાસનાનો ઉલ્લેખ કરતાં શ્રીહરિ સહજાનંદ સ્વામી પોતાની બાહ્યાવસ્થામાં બનેલો અને પોતાની સગી આંખે નિહાળેલો એક આશ્ચર્યજનક કિસ્સો વર્ણવતાં કહે છે કે, “અમે જ્યારે બાહ્યાવસ્થામાં અયોધ્યામાં હતા ત્યારે બપોરના એક શિવાલયમાં જઈને સૂતા. ત્યાં એક કાયસ્થ શિવદર્શનાર્થે દરરોજ આવતો. તે દર્શન કરી ગાલ વળાડીને માગતો કે:—“ઓ લોજાનાથ ! શંભુ, આપ કૃપા કરી મને મનુષ્યદેહ ક્યારેય ન આપશો. કેમકે આ મનુષ્યદેહમાં કામવર્ધક તામ્રભસ્મ બાધ બાધને હું મરી ગયો. પણ વિષયનું જોઈએ તેવું સુખ લોગવાયું નહિ. માટે હે મહાદેવ, મને તો જન્મોજન્મ લગ્નકર્ણનો અવતાર આપજો. જેથી લાજશરમ મૂકી વિષયસુખ લોગવાય.” આવી તેની કામવાસના જોઈ મને ઘણી જ દયા આવી.

શ્રી હરિએ એમ પણ જણાવ્યું છે કે, કોઈની કામવાસના કદિ પણ તૃપ્ત થઈ નથી અને થવાની પણ નથી. એ તો જેમ અગ્નિને હોલવવા માટે તેના ઉપર ઘી કે કેરોસીન ઓઇલ રેડીએ તો તે હોલવાય નહિ, પણ તેને બદલે ઘણી જ ઉચ્ચતા ધારણ કરે છે; તેમ વિષય લોગની ઇચ્છા વિષય લોગવ્યાથી શાન્ત થતી નથી; પરંતુ વધે જ જાય છે.

માટે દરેક સુખાર્થીએ કામને પોતાનો કટો શત્રુ જાણી તેનો ક્યારેય પણ વિશ્વાસ કરવો નહિ કે ગાફલપણે રહેવું નહિ. સુવાનીરૂપ દરિયો ઓળંગી જનારા કેટલાક મનુષ્યો વૃદ્ધાવસ્થારૂપ ખાખિયામાં પણ કામરૂપ મગરથી ગળાઈ ગયા હોવાનું પણ જાણવામાં આવે છે. માટે કોઈએ ક્યારેય ગફલત રાખવી નહિ. આહાર-વિહારને વિચારથી ઇન્દ્રિયો તેમ જ અંતઃકરણને નિયમમાં રાખવાં. લગવાનની કથા, વાર્તા, કીર્તન, માળા, ધ્યાન અને લજનાદિકમાં સાધનશૂરા રહેવું. હંમેશાં લગવાનનાં ચરિત્રરૂપી જાળામાં પોતાના મનજીભાઈને ઘૂંચવી મૂકવા, કેમકે મન તો ભૂતના વળગાડ જેવું છે. એક માણસે મંત્રજોરથી ભૂત વશ કર્યો અને તેની પાસે જે કામ હોય તે કરાવે. પણ ભૂતને કામ કરવામાં વાર ન હોય; એટલે કામ કરી નવરો થઈ ઘણી પાસે આવીને કહે “બતાવ કામ; નહિ તો તને ખાજી.” પેલો જે જે કામ બતાવે તે તરત કરી આવે અને કહે “બતાવ કામ આપ, નહિ તો હું તને ખાજી” પેલો ઉદાસ થઈ મરવાની આણી ઉપર આવી ગયો. છેવટે મુંઝાઈને મરવા આવ્યો. ત્યારે એક મહાત્મા મળ્યા. તેમના પગે પડ્યો અને પોતાના દુઃખની વાત તેમને કરી. ‘ખાપજી,’ ભૂતને નિયમમાં લાવવાનો ઉપાય બતાવો. સાધુ કહે—આ જંગલમાંથી એક મોટો વાંસડો લઈ જઈ તારા ચોકમાં ખાડો ખોદી રોપજે અને ભૂત આવે ત્યારે કામ હોય તે બતાવવું અને ન હોય તો કહેવું કે, હમણાં આ વાંસડે ચડવા-ઉતરવાનું કામ કર. એટલે એ કામ ખૂટશે નહિ અને તારું નામ

લેશે નહિ. આમ કહ્યું એટલે તે મરતાં ગયો. તેમ આપણે પણ મનને લગવાનની કથા, વાર્તા અને ચરિત્રરૂપી જાળામાં ધૂંચવી મૂકવું.

જેમ ફરદી માણસ ફરદ ટાળવા વિદ્વાન અને અનુભવી વૈદ્યની ઉત્તમોત્તમ દવા ખાય પણ જો પરજ પાળે તો જ નીરોગી થાય; નહિતો જરૂર લાકડાં લેળો થાય. તેમ આપણે પણ યમ-નિયમાદિક પરજ પાળીને કથાવાર્તારૂપી ઔષધિ લઈશું તો જ જન્મમરણના રોગથી મુક્ત થઈશું. માટે હંમેશાં કામને છૂતવા સાફ ખરેખરા સાવધ ને શૂરવીર રહેવું અને લગવાનની પ્રાર્થના કરવી. હે લગવન! કાળાં કર્મના કરનારા કામથી અમારું રક્ષણ કરે, અને તેને છૂતવાને સામર્થ્ય, શૌર્ય અને શ્રદ્ધા આપો.

હાલ કરાળ કળિકાળના જમાનામાં કામનું જોર વધતે વધતે એટલું બધું વધ્યું છે કે, પુત્રીને પિતાથી બાળક થયાનું સગાંકાને સાંભળવામાં આવે છે; માટે ॥ માત્રા સ્વસ્ત્વા કુહિન્ના ષા નાવિવિક્તા-સનો મન્વેત્ ॥ પોતાની મા, બહેન ને દીકરી સાથે પણ એકાંતમાં વાસ કરવો નહિ. તેમજ કોઈ પણ સ્ત્રીએ વિવાહિત વિધૂર વાંઠા અને વૃદ્ધ પુરુષોનો ક્યારેય પણ એકાન્તમાં સંસર્ગ રાખવો નહિ. તેમ ગમે તેવો જ્ઞાની, ધ્યાની કે યોગીન્દ્ર હોય તો પણ તેણે ક્યારેય પણ પ્રયોજન સિવાય સ્ત્રીનો સમ્બન્ધ એકાન્તમાં ચા પગલિકમાં રાખવો નહિ.

કામનું જોર

વાંકીયા ગામનો વૈકુંઠ નામનો બ્રાહ્મણ પંચાવન વરસની ઉંમરે રાંડ્યો. તેને હરિરામ નામે ચોવીસેક વર્ષનો છોકરો હતો તેને પરણાવવા કન્યાની શોધ કરવા નીકળ્યો. તો એક ઠેકાણે સારી લણેલી ઉમરવાળી કન્યા દેખી. પોતે જ તેમાં મોહિત થઈ છોકરાને પડતો મૂકી પોતે પરણવાનું કરી લાવ્યો. આથી છોકરો બાપનો ત્યાગ કરી વડતાલ સ્વામિનારાયણના મંદિરમાં રહેવા

જતો રહ્યો. તે ઘણુંખરે ભાગે વડોદરે સ્વામિનારાયણના મન્દિરમાં રહેતો. જુઓ કામાન્ધ થયેલો કોઈને દેખતો નથી, કે તેને લાજ શરમ કે વિચાર આવતો નથી.

મોવૈયા ગામનો વાલમ પ્રાણી કોળી સાથે ખગડ્યો. છેવટે તેને ઘરનાં માણસોએ તથા સગાંવહાલાંએ ઘણું ઘણું સમજાવ્યો. છેવટે તિરસ્કાર કર્યો તો પણ તે કોળીની સ્ત્રીને છોડી શક્યો નહિ. ન્યાતખહાર કર્યો તો પોતે કોળી થઈ ગયો. આવા અનેક દાખલાઓ બન્યા છે. વાસ્તે કામથી સૌએ દૂર રહેવું.

વાચકો ! કામ વિષેનું જોર, તેનું કૃત્ય, કળા અને તેની નિષ્ફુરતા વગેરેનું વર્ણન કરતાં હું થાક્યો. તમે પણ વાંચતાં અને તેનું, વિવેચન કરતાં થાક્યા હશે; પણ અંતમાં એટલું જ કહીશ કે જો તમારે આ લોકમાં સુખી જિંદગી પસાર કરવી હોય, કીર્તિદેહે અમર રહેવું હોય, તો આ કામદેવ નામના મહાન શત્રુને નિયમમાં કરવાને સાવધ અને શૂરવીર થવું. આ મારા બોલને વાંચી-વિચારી તમારા દીલની ડાયરીમાં નોંધી રાખજો. હંમેશાં તેને વાંચવાનો ખટકો રાખજો તો જરૂર તમે કામનો પરાજય કરી શકશો; વિજયવાન કીર્તિવાન અને શૂરવીર ગણાશો.

“સંતસમાગમનો પ્રભાવ”

ઘડિરિપુજયી કામ, ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન એ છ શત્રુઓને જીતવાવાળા, વ્રત ઉપવાસાદિકે કરીને દેહનું દમન કરવાવાળા; હું કોણ છું, ક્યાંથી આવ્યો છું, ક્યાં જવાનો છું, શું કરવાનું છે, શું કરું છું, અને શું કરીશ ત્યારે માયાથી મુક્ત થઈ ભગવાનને પામી કૃતકૃત્ય થઈશ. આમ વિચાર કરવાવાળા, અને પરમાનન્દ પરમાત્માની શુદ્ધોપાસનાયુક્ત સત્પુરુષોનો આ જીવને સ્વરૂપ સમાગમ થઈ જાય, તો જેમ સ્પર્શમણિના (પારસમણિના) સ્વરૂપ સમાગમથી લોખંડ મુવર્ણ થઈ જાય, તેમ તેઓના સમાગમથી આ અવિદ્યામાં અથડાતા જીવો પણ શુદ્ધ, ઉચ્ચ, સત્યદર્શી અને સદ્ગુણથી થઈ જાય; પરંતુ આવનારો યોગ મળવો તે તો અત્યંત દુર્લભ છે. **અનેકજન્મઃ સંસિદ્ધસ્તતો યાતિ પરાં ગતિમ્** આવો યોગ અનેક જન્મોના શુભ સંસ્કારોનો ઉદય થાય છે, ત્યારે જ મળે છે. સંતશિરોમણિ નારદજીના સ્વરૂપ સમાગમથી મહાનહિસક વાલિયો ભિદ્ધ તે મોટો વાલ્મિકિ ઋષિ થઈ ગયો.

ગોંડલ તાલુકાના કમઢીયા ગામનો કાયો ભાઈ, નામે મુસલમાન સિન્ધી હતો. હિંસાની, નિર્દયતાની અને કૂરતાની મૂર્તિ સમો હતો, છતાં પરમાત્મા સ્વામિનારાયણના સ્વપરશ્રેયસ્સાધક સાધુઓના સમાગમથી ધર્મની, જ્ઞાનની અને દયાની મૂર્તિ સમો ભગવાનનો પરમ એકાંતિક ભક્ત થઈ ગયો. એક વખત પોતે, તથા ભગવાન સ્વામિનારાયણના પરમ ભક્ત હરજી ઠક્કર એ બન્ને ગઢપુર મન્દિરના ચોકમાં વાતો કરતા હતા. તેમાં પાછળ હઠતાં હઠતાં કાયા ભાઈથી કૂતરાનું પુંછડું દબાયું. કૂતરે ઉંચા,

ઉંઆ, કરવા લાગ્યું. ત્યારે કાયોલાઈ પોતે કૂતરાને ઠંડવત્ કરવા મંડી પડયા. હરજી ઠક્કર કહે “ હાં, હાં; આ શું ? ” કાયોલાઈ કહે, “ આ ભલે અત્યારે કૂતરું છે, પણ આ જીવ પૂર્વેના મહાન બલિષ્ઠ સંસ્કારી હોવો જોઈએ; કેમકે તે પ્રગટ ભગવાન સ્વામિનારાયણ તથા તેમના સંતોની ચરણરજમાં બેસનારું થયું છે. માટે આપણાથી તેનો અપરાધ કેમ થાય ? ” આમ બાણી ઠંડવત્ કર્યા. જુઓ ! જાતે મુસલમાન પણ સન્તસમાગમથી કેવો દયાળુ, પવિત્ર, સર્વમાં પૂજ્ય બુદ્ધિવાળો, પરમ એકાંતિક ભક્ત થઈ ગયો.

લોચા ગામનો પૂંને ભક્ત જાતે કોળી પણ આચારવિચારમાં વિપ્રવર્થ જેવો હતો. વિક્રમસંવત ૧૮૬૬ના ભીષણ દુષ્કાળમાં ગામ મૂકી બન્ને માણસ બીજે વર્તવા ચાલ્યા. બન્ને માણસો માથે પોટલાં ઉપાડી ભાલ દેશના વારણા વટાણા ગામ નજીક આવતાં રસ્તામાં કોઈક શેડિયાના છોકરાની જાન જતી હતી. તેમાંથી વરલાડાના પગનું સોનાનું સાંકળું પડી ગયું તેની કોઈને ખબર રહી નહિ. આ સાંકળું પૂંજ ભક્તની દૃષ્ટિએ પડ્યું. પોતે વિચાર કર્યો કે, સસ્વામી કાષ્ટ વ્યાપ્તે નમ્રાણં તદનામયા ॥ ધણિયાતી કાષ્ટપુષ્પાદિક નજીવી વસ્તુ પણ તેના ધણીને પૂછયા વિના લેવી નહિ એ ગુરુઆજ્ઞા છે. તેથી મારાથી તો આને હાથ પણ ન અડકાડાય. પરંતુ અસહ્ય ભૂખમરો હોવાથી રજો ઘરવાળીનું મન ચલાયમાન થઈ જાય, આમ ધારી તે સાંકળા પર પગે કરી ધૂળ વાળી દીધી. થોડે છેટે તેમની જૈરી આવતી હતી. તેણે ધૂળ વાળતાં દેખી એટલે બાઈને કાંઈક શંકા પડી. જ્યારે નજીક આવી ત્યારે ધૂળની ઢગલી પગથી ફેંદી તો અંદરથી સોનાનું સાંકળું દેખ્યું. તેણે પણ તેના ઉપર ધૂળ વાળી દીધી. આગળ જતાં લેખાં થયાં ત્યારે જૈરી કહે, “ પેલાં સાંકળાં ઉપર તમે ધૂળ વાળી તે તમારા મનમાં એમ થયું હશે, જે આ ભયંકર દુષ્કાળને લીધે રજો એનું મન ચલાયમાન થઈ જાય, પણ હું તો સત્સંગી થઈ છું ત્યારથી એવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે કે પ્રાણ જાય તો ભલે જાય, પરંતુ

ભગવાનની આજ્ઞા વિના કોઈ પણ પારકી વસ્તુને હાથ અડકાડવો નહિ. આપણે સત્સંગી થઈને જો આવું કરીએ તો સત્સંગીમાં અને કુસંગીમાં ફરક શો ?

જુઓ ! આ જાતની કોલણ, અભણ, બુદ્ધિની સ્થૂલ છતાંયે કેવી ? યોગિની જેવી ખરી કે નહિ ? પછી બન્ને માણસો આગળ જતાં એક ગાડ નીચે ફૂવો હતો, ત્યાં જરા વિસામો ખાવા બેઠાં. ત્યાં તો બે ઘોડેસ્વારે ઢોડતા આવી પૂછયું : ‘ભાઈ તમે બન્ને જણા કઈ તરફથી આવો છો ? ત્યારે હાથ લાંબો કરીને કહે, આ રસ્તેથી. પેલા કહે એ રસ્તેથી તમને કંઈ હાથ આવ્યું છે ? તો કહે હાથ તો આવ્યું નથી, પણ એક સોનાનું સાંકળું પડ્યું હતું, તે જોયું છે.’ ત્યારે તમે લીધું કેમ નહિ ? ત્યારે કહે અમે સ્વામિનારાયણના સત્સંગી, અમારાથી પારકી વસ્તુને લેવાય નહિ. તમે અહીંથી ચારેક ખેતરવા જશો એટલે રસ્તામાં અધુંપડધું ધૂળથી ઢંકાયેલું દેખાશે. પેલા બે સ્વાર ઢોડતા તે તરફ ગયા. તો તે સાંકળું હાથ આવ્યું. પછી બન્ને જણાએ પૂંજ ભક્તને પૂછયું કે, તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવો છો ? કોનો ધર્મ પાળો છો ? ત્યાં તો બીજા પણ બે માણસ સાંકળાને શોધતાં શોધતાં ત્યાં આવ્યા. પૂંજે ભક્ત કહે, અમે લોચા ગામના કોળી છીએ અને અનંત જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા સારું આ પૃથ્વી ઉપર સ્વામિનારાયણ નામે પ્રગટ ભગવાન થયા છે, તેનાં અમે ભગત છીએ. એમ કહીને તેમને મહારાજના ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, મહિમાની તેમ સંત-સત્સંગીના નિયમ અને ધર્મની વાતો કરી, કે પેલા બે સ્વાર અને બીજા આવેલા બે, એ ચારે જણા સત્સંગી થઈ ગયા, અને તેમને પગે લાગી, રૂપિયા પચીસ તેમના ખર્ચ સારૂ આપ્યા.

જુઓ, નીચ વૃત્તિનાં કોળીની જાતમાં જન્મેલા છતાં સત્સંગના પ્રતાપે કરીને કેવા સંદાયારી, શુદ્ધ અંતઃકરણી અને ભગવાનના એકાન્તિક ભક્ત થઈ ગયા. પછી બન્ને જણા વારણા વટાણા ગામે આવ્યા, પણ ત્યાંયે દુષ્કાળનો વાયરો તેથી ત્યાં

નિર્વાહ થાય તેમ ન હોવાથી સુરતમાં સારૂં જાણીને ત્યાં ચાલ્યાં ગયાં. ત્યાં શહેર બહારથી બાજરીની કાપણી થયા પછી જે લોથાં રહે છે તેને ખોદી ખંચેરી ગાંઠડી બાંધી ગામમાં વેચવા સારૂં લીધી, અને બજારમાં એકાંતિક સત્સંગી લાઇચંદ શેઠની દુકાન આગળ હળવે રહીને ‘હે સ્વામિનારાયણ બાપા!’ કહીને ગાંઠડી ઉતારી. સ્વામિનારાયણ નામ સાંભળી શેઠ ચમક્યા, “અરે બાઈ, એ શું નામ લીધું? તો કહે, “એ તો અમારા પ્રભુ સ્વામિનારાયણનું નામ છે. અમે એનો ધર્મ પાળીએ છીએ. ત્યારે શેઠ કહે, “બાઈ અમે પણ સ્વામિનારાયણનો જ ધર્મ પાળીએ છીએ, તમે ગભરાશો નહિ. તમે ક્યાંના છો? ક્યાંથી આવો છો? આ કુચો ક્યાંથી લાવ્યા છો?” બાઈ કહે, “ભાઈ અમે કાઠીઆવાડના લોચા ગામના છીએ. અહીં સુરત તરફ સારૂં જાણીને કાળ ઉતરવા આવ્યા છીએ અને આ કુચો રસ્તામાંથી ખોદીને જે પૈસા મળે એટલા સારૂં લાવ્યા છીએ.”

પછી શેઠ પૂંજ લકતને કહ્યું, “લકત, ચાલો મન્દિરમાં દર્શને.” પછી પૂંજે લકત મન્દિરમાં દર્શને આવ્યા. ત્યાં મુક્તાનન્દ સ્વામી નામે મોટા સંત હતા તેમણે પૂંજ લકતને ઓળખ્યા. “અહોહો પૂંજ લકત, તમે ક્યાંથી? પૂંજે લકત સ્વામિને દંડવત કરવા મંડ્યા. સ્વામીએ ઊભા થઈને લકતને ઊભા કર્યા. લકત કહે, “સ્વામી, અમને આટલે છેટે દુકાનલાઈ ખેંચી લાવ્યો છે. સ્વામી કહે, “એકલા છો?” શેઠ કહે : “ના મહારાજ! ભેળું ઘરનું માણસ છે.” સ્વામીએ બહુ આશ્વાસન કર્યું. શેઠ કહે—“સ્વામી આ લકત કેવા છે?” સ્વામી કહે—મારા જેવા. એમ કહી સ્વામીએ લકતનાં બહુ વખાણ કર્યાં. પછી લાઈચંદ શેઠે બન્નેને પોતાને ઘેર રાખ્યા અને સુખેથી કાળ ઉતરાવ્યો.

આ બન્ને દંપતી જાતે કોંગી હતાં. પણ સંતસમાગમના પ્રભાવથી મોટા યોગીના પણ યોગી, ભગવાનના પરમ એકાંતિક ભક્ત થઈ ગયા. માટે સંતસમાગમ કે શાસ્ત્રશ્રવણ વિના જ્ઞાન

થતું નથી. જ્ઞાન વિના મુક્તિ થતી નથી, મુક્તિ થયા વિના સુખી થવાતું નથી. માટે સકલ મોક્ષ સાધનોમાં સંતસમાગમ અને શાસ્ત્રશ્રવણ એ બે જ મુખ્ય સાધન છે. તેમાં પણ સંતસમાગમ એ બોલતુંચાલતું મુખ્ય સાધન છે. સંતસમાગમથી દર્પણમાં જેમ મોં દેખાય તેમ હૃદયદર્પણમાં પોતાના દોષો દેખાઈ આવે છે. આ દોષો એથી ટાળી શકાય છે, નિર્દોષી થવાય છે; અને ત્યારે જ આ જીવ ભગવાનનો કૃપાપાત્ર અને કૃતકૃત્ય થાય છે. માટે દરેક રાગી-ત્યાગી સ્ત્રીપુરુષોએ હંમેશાં શુદ્ધ ભાવે કરીને સંતસમાગમ કરવો.

ગંગા પાપં શશી તાપં દૈન્યં કલ્પદ્રુમસ્તથા ।

પાપં તાપં ચ દૈન્યં ચ હન્તિ સાધુસમાગમઃ ॥

ગંગાજી પાપીઓના પાપને હરે છે. ચન્દ્ર તાપને હરે છે. કલ્પવૃક્ષ દીનતાને હરે છે. પરંતુ સાધુ પુરુષનો સમાગમ તો પાપ, તાપ અને દીનતા, એ ત્રણેને હરે છે.

સાધુનાં દર્શનં પુણ્યં તીર્થભૂતા હિ સાધવઃ ।

કાલેન ફલતિ તીર્થં સઘઃસાધુસમાગમઃ ॥

સાધુઓનું દર્શન જીવને પવિત્ર કરનારું છે. સાધુ પુરુષ તો તીર્થના પણ તીર્થરૂપ છે. તીર્થ ઘણા કાળે ફળે છે. અને સાધુનો સમાગમ તો તરત જ ફળદાયક થાય છે.

સંતસમાગમ એ જ મોક્ષનું ખરું સાધન છે

ન હ્યમયાનિ તીર્થાનિ ન દેવા મૃચ્છીલામયાઃ ।

તે પુનંત્યુરુકાલેન, દર્શનાદેવ સાધવઃ ॥

ગંગાદિક જલમય તીર્થોના સેવનથી પાવન ન થવાય તેમ નહિ, પાવન તો થવાય, પણ ઘણે કાળે કરીને પાવન થવાય. અને સંતપુરુષોના તો દર્શનથી જ પાવન થવાય છે.

કંથકોટ ગામમાં એક ગરાસીઆએ પોતાની પુત્રીને સિન્ધ દેશમાં ચીર વેરે પરણાવી; પણ મન્દ ભાગ્યે રાંડી અને પોતે

પીયરમાં આવીને રહી. ત્યારે તેને તેની લોભાઈઓ જ્યારે ને ત્યારે વઢે, છણકા કરે, મેણાં મારે કે, “એસ એસ રાંડ તું તો મુસલમાની છું. તે અમારા સામું શું બકે છે?” આમ કહે. આ શબ્દો તેને તીખા બાણ જેવા લાગતા, પણ તે બિચારી સહન કરતી. એક વખત તેની લોભાઈઓએ સખત શબ્દોથી અપમાન કર્યું, મેણાં માર્યાં. એ શબ્દો એને હાડોહાડ લાગી ગયા. તે સહન કરી શકી નહિ. આથી આત્મઘાત કરવાનું નક્કી કર્યું. તાંસળીમાં અપ્રીણ ઘોળી પીવાનું કરતી હતી, ત્યાં તો પાડોશણ બાઈએ કહ્યું “અલી એ ! માનુ, સ્વામીનારાયણના સાધુ આવ્યા છે. અમે એમનાં દર્શને જઈએ છીએ. તારે આવવું હોય તો હાલ. “આણે વિચાર કર્યો, જે મરવું તો છે. પણ લાવને મરતાં મરતાં સાધુનાં દર્શન તો કરી આવું. આમ ધારી તાંસળી કોઠામાં મૂકી દર્શન કરવા ગઈ. ત્યાં મુક્તાનંદ સ્વામી આવેલા.

તે વખતમાં સાધુઓ બાઈઓને અડકતા નહિ, પરંતુ છેટેથી વાતો કરતા. આ બાઈ પગે લાગી હાથ જોડી છેટે બેઠી. પછી સ્વામીએ વાત કરી, જે આ લોકમાં મનુષ્યદેહ પામવો અત્યંત દુર્લભ છે. ચિન્તામણિ તુલ્ય છે. જે દેહને ઇન્દ્રાદિ દેવતાઓ ઇચ્છે છે તો પણ તેમને મળી શકતો નથી આવા મોક્ષના સાધનભૂત મનુષ્યદેહને પામી જે જીવ પોતાનું કલ્યાણ કરતો નથી; પણ તુલ્ય જીવોના અપમાનથી કે દુર્વચનોથી મુંઝાઈને અપ્રીણ બાઈને, ગળે ટુંપો બાઈને કે કોઈ પણ પ્રકારે આત્મઘાત કરી દેહને પાડી નાખે છે, તો તેના જેવો કોઈ પાપી નથી. તેના કોઈ પણ પ્રકારે ઉદ્ધાર થતો નથી અને અનંત કાળ સુધી જન્મ-મરણરૂપ સંસારસાગરમાં ડુબકાં ખાધા કરે છે. માટે કોઈ અપમાન કરે, તાડન તિરસ્કાર કરે કે ગમે તેવાં વચનરૂપી બાણ મારે તો પણ કોઈ રીતે મુંઝાઈને આત્મઘાત કરવો નહિ. ભગવાનનો તથા સારા સાધુનો સમાશ્રય કરીને પોતાના જીવનું કલ્યાણ કરી લેવું. આમ મુક્તાનંદ સ્વામીએ ઘણીક વાતો કરી તેને સાંભળતાં જ તે બાઈનું હૃદય ફરી ગયું અને કહે “મહારાજ તમે તો

સાક્ષાત ભગવાન જેવા છે. હું આજથી તમારા સ્વામિનારાયણના ધર્મની થઈ છું. હવેથી હું ‘સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ’ એ નામનું ભજન કરીશ.

આમ કહી વારંવાર પગે લાગી ઘેર ગઈ. અને અશ્રીલુની તાંસળી ઢાળી નાખી. બાઈ તો હાલતાંચાલતાં ખાતાંપીતાં કામકાજ કરતાં, સૂતાંબેસતાં અખંડ સ્વામીનારાયણનું ભજન કરવા લાગી. આથી તેના દેખીઓ પણ વાલેસરી થઈ ગયા. આવી રીતે આ બાઈ ફક્ત મુક્તાનન્દ સ્વામીના દર્શનથી પાવન થઈ ગઈ અને મૃત્યુમાંથી બચી ગઈ.

વાચકો વાંચો ! હજી આગળ વાંચો :

મેંગાણી તાલુકાના દરબાર માનભા પોતે મહાન શિકારી, નિર્દય, કૂરસ્વભાવી અને કેવળ માંસાહારી હતા. બંદુક તો હાથમાંથી મુક્તા જ નહિ. કોઈ કહેશે. “દરબાર, આજે એકાદશી છે.” તો કહેતા કે, ‘આજે અન્ન ખાધાનું પાપ કહ્યું છે, પણ માંસ ખાધાનું પાપ કહ્યું નથી.’ આવા પાપના પર્વતરૂપ હતા.

એક વખતે એમના બાગમાં યોગીવર્ધ, ગોપાળાનંદ સ્વામી નામના મહાન સમર્થ સાધુ થોડાક સંતો સહિત ઉતરેલા. ત્યાં કેટલાક સત્સંગી તથા બીજા માણસો આવે જાય તેને જોઈ માનભાએ પૂછ્યું, ‘અલ્યા અહીં શું છે ?’ ‘બાપુ; અહીં સ્વામિનારાયણના સાધુ ઉતર્યા છે. તે વાતો બહુ સારી કરે છે.’ દરબાર બાગમાં આવ્યા તો સ્વામી તથા બીજા સાધુઓ આંખો મીંચી સ્વસ્તિકાસને સ્થિરપણે ખેંચી ધ્યાનમાં બેઠા હતા. એટલે દરબાર ઊભા રહ્યા. પણ સૌને ધ્યાનસ્થ જોઈ ગુણુ આવ્યો કે તરત જ તેમનાં પાપો પાંખો કરી ઉડવા લાગ્યાં. સ્વામી જાગીને કહે, ‘કોણ ?’ બીજા કહે, ‘બાપુ ! આ ગામઘણી છે. સ્વામી કહે, ‘આવો આવો દરબાર, ખેંસો.’ ત્યારે એ હાથ જોડી કહે, ‘હા મહારાજ.’ સ્વામીએ વાતો કરવા માંડી. ‘દરબાર ! આ લોકમાં મનુષ્યજન્મ

મળવો બહુ દુર્લભ છે. તે પણ પાણીના પરપોટા જેવો ક્ષણભંગુર છે. આવા મનુષ્યજન્મને પામી જે મનુષ્ય પોતાનો મોક્ષ સાધતો નથી અને કેવળ સ્વાર્થનાં સગાં મા, બાપ, સ્ત્રી, છોકરાં, સગાં-વહાલાં તેને પોતાનાં બાણી તેમાં રચ્યોપચ્યો રહે છે, તેને અર્થે અન્યાય અધર્મ કરે છે. તેના ઉપર પ્રભુ દયા કરતા નથી. જેમ પોતાને તાડનતિરસ્કાર, રોગ કે શોકનું દુઃખ થાય છે તેમ બીજાને પણ તેવું જ થતું હશે. આમ વિચાર કર્યા વગર કેટલાક અજ્ઞાની જીવ નિર્દય થઈને બીજાના પ્રાણને લઈ લે છે અને કેવળ પાપથી પેટભરે છે તેવું ક્યાં સાઈ થશે? દરબાર! જેમ બને તેમ સર્વ પ્રાણી માત્ર ઉપર દયા રાખવી. પોતાનું અને પરનું હિત થાય તેમ વર્તવું. અને સાધુસંતનો સમાગમ કરી પોતાના જીવનું કદ્યાણુ થાય તેમ કરવું. આ જીવ, એકલો આવ્યો અને એકલો જવાનો છે. ગમે તેટલું ધન તથા સુખસાહેબી લેગી કરી હોય તો પણ બધું પડયું મૂકી કેવળ પાપપુણ્યનું પોટલું બાંધી એકલો પરલોકને માર્ગે જાય છે.

આમ ઘણી ઘણી વાતો સ્વામીએ કરી તે સાંભળી દરબારનો તો એકદમ હૃદયપલટો થઈ ગયો. ઊભા થઈ હાથમાંની ખંડુક પથરા ઉપર પછાડી ભાંગી નાખી. આંખમાં અશ્રુ ટપકાવતાં હાથ ભેડી કહ્યું, ‘સ્વામી! ઘણાક જીવોનો પ્રાણ લેનારો હું મહાપાપી છું. મારો ઉદ્ધાર કરો. આજથી હું તમારે શરણે છું. આપ મારે ઘેર પધારો. રસોઈ કરી જમો. બે દિવસ રોકાઈ મને ઉપદેશ આપો.’ પછી સ્વામી બહુ રાજી થયા. તેમને માથે પોતાનો વરદ હાથ મૂક્યો.

તેમના ઘેર બે દિવસ રહી, તેમને નાવુંધોવું, પવિત્રપણે રહેવું, ધર્મનિયમ પાળવો વગેરે વગેરે બહુ ઉપદેશ આપી, ગઢડે આવજો એમ દરબારને કહી ચાલી નીકળ્યા. આવા પાપના પર્વતરૂપ તે પણ સંતના સમાગમે કરીને આજે આ દેહે પવિત્ર થઈ પરમ પદને પામી ગયા.

પાપનો પર્વત મૂંજેસુરુ

ગોંડળ પાસેના લિલાખા ગામમાં મૂંજેસુરુ નામનો ચારણ હતો. તે મહાબળીઓ, માંસાહારી અને જમ જેવો નિર્દય હતો. ભરવાડના વાડામાં બકરાની ચોરી કરવા જાય તો બેને ઝાલે હાથમાં, બે બગલમાં અને એક મોંમાં એમ પાંચ બકરાં પકડી, દોડીને લાગી જતો. આવો રાક્ષસ જેવો બળિયો હતો.

એક વખત તેની વાડીએ સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી આદિ આઠેક સાધુ ઉતર્યા. સ્નાન કર્યા પછી બધા સંતો ધ્યાન કરવા બેઠા. ત્યારે કોસ હાંકનાર પોતે મૂંજેસુરુ, સ્વામી આદિક સંતોની ક્રિયા જોઈને કોસ હાંકવો બંધ કરી આગળ આવી બેઠો. સ્વામી ધ્યાનમાંથી જાગ્યા, ત્યારે બીજા કહે—બાપજી! આ વાડીના ઘણી છે. ત્યારે સ્વામી કહે, “આવો, આવો, બેસો. કોહ તો સદાય હાંક્યા કરવાનો છે, પણ આ સાધુ દૈવયોગે તમારી વાડીએ આવ્યા છે, તો જરા તેમની વાતો સાંભળો.” ત્યારે મૂંજેસુરુ કહે, “હ્યો મહારાજ, આ બેઠા, કરો વાતો.” ત્યારે સ્વામી કહે, “આ લોકમાં ભગવાને જીવનું કલ્યાણ કરવા સારું આ મનખાદેહ દીધો છે; પણ આ જીવ માયાએ કરીને પોતાનું કરવાનું ભૂલી, બીજાનું કરવા કમર કસીને મંડ્યો છે. માટે બાપુ! જેમ સાચા થઈને ખેડમાં મહેનત કરો છો તો દાણા દેખો છો, તેમ આપણે આપણા જીવને માટે જરૂર કંઈક કરવું જોઈએ. આ લોકમાં આપણું કોઈ નથી. આપણું કોઈના નથી. પાપ અને પુણ્ય એ જ સાચું છે. પાપનું ફળ જન્મમરણ અને જમપુરી છે. પુણ્યનું ફળ, સુખ અને સ્વર્ગાદિક લોક છે. કાળ આવશે ત્યારે આ જીવને, ગળે ઝાલી ગુંગળાવી ઢસરડીને લઈ જશે. માટે વિચાર કરજો અને આવા સાધુ તમને કહે છે તે વાત સાચી છે.” આમ બહુ બહુ વાતો કહી કે તરત જ મૂંજેસુરુના મનનો પલટો થઈ ગયો. “ઓહોહો મહારાજ તમે તો સાક્ષાત ભગવાન જેવા છો. આજથી હું તમારે શરણે છું. માટે મારા પાપ બાળો. એમ કહીને સ્વામીના

પગને બે હાથે પકડીને રડવા લાગ્યો. બાપજી ! હું તો મહાપાપી છું. માટે મારો ઉદ્ધાર થાય તેમ કરો. પછી સ્વામીએ તેને બહુ બહુ ઉપદેશ આપ્યો; અને નાવા-ધોવાનો, પવિત્રપણે રહેવાનો, મન-વચન-દેહ કરીને કોઈને પણ નહિ હુલવવાનો, અહિંસક રહેવાનો તથા શુદ્ધ આહાર કરવાનો પવિત્ર નિયમ આપ્યો. એ મૂંઝેસુર મહાપાપી હતો; છતાં સાધુના સમાગમથી આને આ દેહે જીવનમુક્ત બની ગયો. માટે સંત-સમાગમથી થાય છે, તેવું અસાધ્ય સાધનો સાધવાથી થતું નથી.

અમૃત ક્યાં છે ?

એક વખત નૈમિષ્યારણ્ય ક્ષેત્રમાં ઘણાક ઋષિઓ, મુનિઓ, મહાત્માઓ લેગા થયા. ત્યાં એવો પ્રશ્ન ઊઠ્યો કે-અમૃત ક્યાં હશે ?

અન્ધૌ વિધૌ વધુમુખે ફળીનાં નિવાસે

સ્વર્ગે સુધા વસતિ વૈ વિબુધા વદન્તિ ॥

ક્ષારઃ ક્ષયઃ પતિમૃત્તર્જ્જરુલં નિપાતઃ

કળ્થે સુધા વસતિ વૈ ભગવજ્જનાનામ્ ॥

અમૃત ક્યાં હશે ? ત્યારે કેટલાક કહે-અમૃત સમુદ્રમાં હોવું જોઈએ. કારણકે સમુદ્રમંથન વખતે લક્ષ્મીજી સમુદ્રમાંથી અમૃતનો ઘડો લઈને નીકળ્યાં છે. માટે અમૃત સમુદ્રમાં જ હોવું જોઈએ. ત્યારે બીજા કહે-તેમાં હોય તો સમુદ્ર ખારો કેમ રહે ? માટે અમૃત સમુદ્રમાં હોવું ન જોઈએ. ત્યારે કેટલાક કહે-ચંદ્રમામાં હોવું જોઈએ, કારણ કે સૌને શીતળ શાન્ત બનાવે છે; અને વન-સ્પતિમાત્રનું પોષણ કરે છે. ત્યારે કેટલાક-કહે તેમાં હોય તો તેને ક્ષયરોગ કેમ રહે ? માટે ચંદ્રમામાં પણ હોવું ન જોઈએ. ત્યારે કહે-સ્ત્રીના મુખમાં અમૃત હશે, જેથી મોટા મોટા દેવયોગી તપસ્વીઓને પણ મોહ ઉપજવી મોક્ષમાર્ગથી ભ્રષ્ટ કરી નાખે છે. કેટલાક કહે-સ્ત્રીમાં હોય તો તેનો પતિ મરે કેમ ? માટે એમાં પણ ન હોવું જોઈએ. ત્યારે કેટલાક કહે, પાતાળમાં તો અમૃત

જરૂર હોવું જોઈએ. તો કહે—ત્યાં હોય તો સર્પોમાં ઝેર કેમ રહે? માટે ત્યાં પણ ન હોવું જોઈએ. ત્યારે કેટલાક કહે, અમૃત તો સ્વર્ગમાં જરૂર હોવું જોઈએ. તો કહે ના, ના. ત્યાં હોય તો દેવતાઓ પૃથ્વી ઉપર કેમ પડે? માટે ત્યાં પણ અમૃત ન હોવું જોઈએ. ત્યારે બધા મળી પરસ્પર ખૂબ વિચાર કરી બોલ્યા, વાહ વાહ અમૃત તો એક ભગવાનના ભક્ત સાધુ પુરુષોના મુખમાં જ રહ્યું છે. કેમકે તે સાધુ પુરુષોના મુખામૃતનું પાન કરે છે. તે કુળ-કુટુંબો સહિત અમર થઈ જાય છે. સાધુપુરુષના મુખમાં જ અમૃત રહ્યું છે. એથી તો પાપના પર્વતરૂપ પાતકીઓ પણ સાધુના દર્શનથી, સ્પર્શથી અને સેવાસમાગમથી પાવન થાય છે; માટે આ લોક-પરલોકમાં મુખનું સાધન માત્ર સાધુ જ છે. અને મોક્ષદાર પણ સાધુના સંગથી ઉઘડે છે. સ્ત્રીછાકરાં પરનો સ્નેહપાશ પણ સાધુના સંગથી જ તૂટે છે.

यस्यात्मबुद्धिः कुणपे त्रिधातुके स्वधीः कलत्रादिषु भौमइज्यधीः ।
यत्तीर्थबुद्धिः सलीले न कर्हिचिज्जनेष्वभिज्ञेषु स एव गोखरः ॥

શરીરમાં જેવી આત્મબુદ્ધિ છે, શરીરના સમ્બન્ધી માળાપ-સ્ત્રીછાકરાંને સગાવહાલામાં જેવી મમત્વબુદ્ધિ છે. દેવપ્રતિમાઓમાં જેવી પૂજ્ય બુદ્ધિ છે, ગંગાદિક જળને વિષે જેવી તીર્થબુદ્ધિ છે, તેવી આત્મબુદ્ધિ, પૂજ્યબુદ્ધિ અને તીર્થબુદ્ધિ જે સ્વપરઃ શ્રેયસ્સાધક સાધુ પુરુષોમાં નથી, તો તેને પણ જેવો જાણવો.

। महत्सेवां द्वारमाहुर्विमुक्ते स्तमोद्वारं योषितां संगिसंगम् ।

મોટા પુરુષોની સેવા એ મોક્ષનું દ્વાર છે, અને સ્ત્રીયાસક્ત પુરુષોની સંગતિ એ નરકનું દ્વાર છે; એટલે મોક્ષદાર મોટા પુરુષના સેવાસમાગમથી ઉઘડે છે, અને ઈન્દ્રિયાનન્દી, વિષયાનન્દી અને લોગારામ જેવા પુરુષોના સમ્બન્ધથી તો મોક્ષદાર બંધ થાય છે. અને હુઃખદ દાર બુલ્લું થાય છે. માટે આ લોક પરલોકમાં જેને પરમ સુખી થવું હોય તેણે તો હંમેશાં સ્વપરશ્રેયસ્સાધક સ્વાર્થ-ત્યાગી સત્પુરુષોનો જ સમાગમ કરવો.

સત્પુરુષો એજ નૈમિષારણ્યક્ષેત્ર છે

આ જીવને અનન્ત કાળથી ભવાટવીમાં ભભાવનારું, મોક્ષ-માર્ગથી પાડનારું અને અપાર સંસારસાગરમાં વારંવાર ડૂબકાં ખવરાવનારું, એક મનોમય ચક્ર છે. એ મનોમય ચક્ર જ્યાં સુધી સ્થિર થયું નથી, જ્યાં સુધી તેની તીક્ષ્ણ ધારાઓ ખુડી થઈ નથી, ત્યાં સુધી આ જીવ ક્યારેય પણ માયાથી મુક્ત થતો નથી અને પરમાત્માના પરમ પદને પામી સુખી થતો નથી. હવે એ મનોમય ચક્ર શું ? અને એની ધારા શી સમજવી ? તો, મનોમય ચક્ર એ મન અને એની ધારા તે દસ ઇન્દ્રિયો સમજવી. એ મનોમય ચક્ર જે ઠેકાણે સ્થિર થાય અને એની ઇન્દ્રિયોરૂપી ધારા જે ઠેકાણે ઘસાઈને ખુડી થાય તેને નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્ર જાણવું. આવાં નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્ર તો સત્પુરુષ, સતશાસ્ત્ર, સદ્ધર્મ, સત્તીર્થ અને સદ્વિશ્વાસો આદિ ઘણાં છે, પણ સર્વથી ઉત્તમોત્તમ નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્ર તો એક સત્પુરુષ જ છે. જેમ કૂતરાને રોટલીનો કકડો દેવો, અનાશ્રયને આશ્રય દેવો, ભૂખ્યાને ભાખરી દેવી એ સર્વ દાન છે; પણ એ સર્વ દાનથી જીવને જન્મમરણ, ગર્ભવાસ અને યમયાતના આદિના દુઃખોથી મુક્ત કરવાને અભયદાન દેવું, એ જ ખરેખરું સર્વોત્તમ દાન છે, તેમ સત્પુરુષો એ જ સર્વોત્તમ નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્ર છે.

ઘેર જપ, તપ, વ્રત, દાનાદિ સત્કર્મો કરનારાને જે ફળ મળે છે તે કરતાં ઉપર કહેલાં નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્રમાં જઈને સત્કર્મ કરનારાને અનન્ત, અપારગણું વિશેષ ફળ મળે છે, જેને જન્મ-મરણ, યમયાતના, લક્ષ્યોરાશીના દુઃખોથી મુકાવું હોય; કામ-ક્રોધાદિ અંતઃશત્રુઓના પંજમાંથી છૂટવું હોય, સર્વોપરિ સુખ-સિન્ધુ ધર્મકુમાર ભગવાન શ્રી હરિને પામી પરમ સુખી થવું હોય તેને તો હંમેશાં સત્પુરુષરૂપ નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્રનું જ સેવન કરવું.

સત્પુરુષો તો તીર્થોને પણ પાવન કરનારા છે

સર્વવ્યવસ્થા સન્તઃ તીર્થોના પાપને હરનારા સાધુપુરુષો છે. અને આવા સાચા, સદ્વર્તનની સાર્થક નામવાળા સાધુ પુરુ-

પોની ગંગાજી પણ પોતાને પાવન થવાની રાહ જુએ છે. સગર રાજાએ નવ્વાણું યજ્ઞ કર્યા. પછી સોમો યજ્ઞ કરવા માંડ્યો, ત્યારે ઈન્દ્રે જાણ્યું જે આ યજ્ઞ નિર્વિધ્ન થયો તો જરૂર મારું ઈન્દ્રાસન લેશે. આમ ધારી યજ્ઞાધિ હરિને કપિલ મુનિના આશ્રમમાં બાંધી દીધો, કારણકે યુદ્ધથી તો જીતવું કઠણ હતું. તેથી ટાઢે પાણીએ ખસ કાઢવી ધારી આમ કર્યું. પેલા સગરરાજાના સાઠ હજાર છોકરામાંથી એક છોકરો ઘેર રહ્યો; બાકી બધા છોકરાઓ ઘોડાની શોધ કરવા નીકળી પડ્યા. ફરતા ફરતા કપિલમુનિના આશ્રમમાં આવ્યા. ત્યાં ઋષિને ધ્યાનસ્થ અને પડખામાં ઘોડાને બાંધેલો દેખી ઘોડો છોડી લીધો, અને મોટો કળાહોળ થઈ રહ્યો, ત્યાં તો ઋષિ જાગી ઊઠ્યા. અરે ! આ શું ! ત્યાં તો પેલા કહે, “તું કપટી છે, દંભી છે, ઘોડો ચોરી આંખો મીચી કેવો બેઠો છે ?” ઋષિ કહે, “આમાં હું કંઈ પણ જાણતો નથી, તદ્દન નિર્દોષ છું;” તો પણ તેમના વચન પર લક્ષ ન આપતાં ઘણું અપમાન કર્યું અને મારે તેટલું કર્યું, આથી તેમનો ક્રોધાગ્નિ નીકળી પડ્યો, અને એકદમ ક્રોધાવેશમાં આવી કહ્યું:— “અરે પાપાત્માઓ તમે નિર્દોષી પર આટલો ક્રોધ કરો છો તો જાઓ તમે સૌ ભસ્મીભૂત થઈ જાઓ.” આમ કહેતાં જ સર્વે ભસ્મીભૂત ગઈ ગયા. આથી હાહાકાર થઈ ગયો. ઘોડો તો રાજમાં ગયો, પણ વિધ્ન પડવાથી યજ્ઞ બંધ થયો.

હવે જે છોકરો ઘેર રહ્યો હતો, તેણે આવીને ઋષિને રડતે હૃદયે ઘણીઘણી પ્રાર્થના કરી, પણ કંઈ વળ્યું નહિ. પછી તેણે ઘણા ઘણા ઋષિ, તપસ્વીઓ મુનિમહાત્માઓને પૂછ્યું કે:— મારા ભાઈઓની કેઈ વાતે સફળિત થાય ? ત્યારે સહુએ કહ્યું કે “ગંગાજી પૃથ્વી ઉપર આવે તો તેના સ્પર્શથી સફળિત થાય.” પછી ગંગાજી ઉપર તપ કરવા માંડ્યું. તો તપ કરતાં કરતાં ખતમ થઈ ગયો, પણ ગંગાજી પ્રસન્ન થયાં નહિ. પછી તેનો છોકરો રાજગાદી પર હતો. તેને જ્યારે પુત્ર થયો, ત્યારે એ પણ પોતાના છોકરાને રાજ્યગાદી સોંપી ગંગાજી ઉપર તપ કરવા

ચાલી નીકળ્યો. પછી તેને દીકરો થયો, ત્યારે તેને રાજ્ય સોંપી તપ કરવા ચાલી નીકળ્યો. આમ છ પેઢી સુધી તપ કર્યું. તો પણ ગંગાજી પ્રસન્ન થયાં નહિ.

પુરુષાર્થની પ્રતિમા ભગીરથ

સગર રાજાની સાતમી પેઢીએ ભગીરથ થયા. એ તો જરા સમજણા થયા કે ગાદીએ ન બેસતાં ગંગાને લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા તપોવનમાં ચાલી નીસર્યા. વંશ રાખવો હશે. તો ભગવાન રાખશે, પણ હું મારા પિતૃઓને સફળતિ ન પમાડું તો હું તેમના કુળમાં જન્મ્યો શા કામનો ? એમ ધારી લયંકર તપ આદર્યું. આથી ગંગાજીએ પ્રસન્ન થઈ દર્શન આપી “માગ માગ” કહ્યું. તે બોલ્યો “હે માત, હે દેવી, પૃથ્વીમાં પધારો અને મારા પિતૃઓનો ઉદ્ધાર કરો” : ત્યારે ગંગાજી બોલ્યાં.

किंचाहं न भुवं यास्ये नरा मयि मृजन्त्यघम् ।

तदद्यं कुत्र मृजामि, राजंस्तत्र विचिंत्यताम् ॥

હે રાજન ! હું પૃથ્વી પર નહિ આવું, કેમકે પાતકીઓ મારામાં પાપ મૂકીને પાતકમુક્ત થાય; પણ મારે એ પાપથી મુક્ત ક્યાં થવું તે વિચાર કરીને કહે. એટલે પાતકીઓનાં પાતકોને હું હરું; પણ મારાં પાપોને હરનારો કોઈ છે ? બે હોય તો બતાવ.

साधवो न्यासिनः शान्ता ब्रह्मिष्ठा लोकपावनाः ।

हरन्त्यघं तेऽङ्गसंगात् तेष्वास्ते ह्यघभिद्धरिः ॥

ભગીરથ કહે, “માજી, તમારાં પાપોને હરે એવા સાધુ પુરૂષો છે. કેમકે તેમના હૃદયને વિષે પાપદાહક પ્રભુનો વાસ અખંડ રહે છે. તેથી તેમને પાતક લાગતું નથી. માટે આપ સુખેથી પધારો અને અમારા કુળમાં મરી ગયેલા સગર રાજાના પુત્રોનો ઉદ્ધાર કરો. ગંગાજી કહે, “ભલે, હું આવું, પણ મારા વેગને કોણ સહન કરી શકશે ?” પૃથ્વી ભાર નહિ બીલી શકે

માટે તેનો વિચાર કરી મને કહો.” પછી ભગીરથે કેટલાક યોગાધિપતિ મુનિ મહાત્માઓને આનો ઉપાય પૂછ્યો, તો કહે ગંગાના વેગને મહાદેવ સહન કરી શકે તેમ છે; માટે એને હા પડાવો.

ગંગાધરે ગંગાનું અભિમાન ઉતાર્યું

આમ કહ્યું, ત્યારે ભગીરથે તપ કરી શંકરને પ્રસન્ન કર્યા શંકર કહે, ક્ષીયતાં વરઃ । ભગીરથે કહ્યું કે “ ગંગાને પડવું છે માટે તેના વેગને આપ સહન કરો. અગર સહન કરનાર કોઈ બીજો બતાવો.” શંકર કહે, “જા કહે, કે તમે શંકરના મસ્તક ઉપર પડો. ભગીરથે ગંગાજીને કહ્યું, ગંગાજીને એમ થયું જે આવા મહાદેવ બળિયા કેવા જે પૃથ્વી ઉપર મારા પડવાના વેગને કોઈ ન સહન કરી શકે, છતાં મસ્તક ઉપર ધારવાને તૈયાર થાય છે ! પણ હું ખરી તો શંકરને ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય પોકરાવું. આમ ધાર્યું. પરન્તુ કૈલાસપતિ પ્રભુએ ગંગાનું અભિમાન હરવા જટાની એક લટ છોડી ઊભા રહી કહ્યું કે: મો મંગે પત્ત-આમ કહ્યું કે તરતજ ગંગાજી પડ્યાં.

પણ ગંગાધર લોળાનાથે પોતાની જટાની એક લટમાં ગંગાજીને ચૂંચવી દીધાં. તે બહાર નીકળી શક્યાં જ નહિ. આથી ગંગાજી મુઝાયાં. ભગીરથ પણ અતિ અકળાયો. શંકરની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે: “અનાથના નાથ ! કૃપાનાથ ! જિંદગીભર તપ કરીને ગંગાજીને લાવ્યો પણ તમે જટામાં રાખી મૂક્યાં બાપજી ! ઓ દીનાનાથ, આ દીન પર દયા કરો અને અમારા ભાઈઓના ભલાની ખાતર ગંગાને છોડો.” પછી શંકરે એક લટ છોડી કે ગંગાજી બહાર નીકળ્યાં.

હવે રાજા આગળ ચાલે છે. ગંગાજી પાછળ આવે છે. ત્યાં વચમાં તપ કરતાં જહ્નુ ઋષિને બેઠેલા જોઈને ભગીરથે કહ્યું કે- ઋષિ મહારાજ ! જોડો જોડો. બાબુ પરજાઓ. ગંગાજી આવે છે. તો કહે-લલે આવે. હું અહીંથી ઉઠવાનો નથી. તો કહે-કૃપા-

નાથ ! તમને તાણી જશે. ઋષિ કહે-ભલે તાણી બાય; પણ હું ઉઠવાનો નથી. ત્યાં તો ગંગાજીનો પ્રવાહ આવી પહોંચ્યો. એટલે જહનુમુનિ તેનું આચમન કરી ગયા. એટલે લગીરથ કંગાલ દીન થઈ ગયો. અરેરે ! માંડ માંડ લાવ્યો છું વળી આ ઋષિએ ભૂડું કર્યું. પછી જહનુ ઋષિની બહુ પ્રાર્થના કરી ત્યારે ઋષિએ રાબની પ્રાર્થનાથી ગંગાજીને પોતાની બાંધ ફાડી મહીંથી પ્રવાહરૂપે કાઢ્યાં. ત્યારથી ગંગાજી બહુવી નામને પામ્યાં. પછી લગીરથ જે સ્થાને પોતાના પિતૃઓ ભસ્મ થઈ ગયા હતા ત્યાં ગંગાજીને લાવ્યો. ત્યાં ગંગાજીનો સ્પર્શ થતાં જ તરત જ અસદ્ગતિને પામેલા ઓગણસાઠ હજાર નવસો નવાણું સગર રાબના છોકરાઓ સદ્ગતિને પામી ગયા. આવાં સમર્થ ગંગાજી પતિત પાવની છે; છતાં પણ-

પરદારપરદ્રવ્યપરદ્રોહપરાંગમુખઃ ।

ગંગા બ્રૂતે કદાગત્ય મામયં પાવયિષ્યતિ ॥

પારકી સ્ત્રીને વિષે માળહેન અને દીકરીની લાવના રાખવાવાળા, પારકા ધનને પત્થર બાણવાવાળા કોઈ પણ સખા-નિર્ઘાજીવને મન, વચન અને દેહિ કરીને પણ પીડા નહિ કરવાવાળા ભગવાનને અખંડધારી રહેલા આવા પુરુષો અહીં ક્યારે આવે અને મને પાવન કરે. આમ ગંગાજી પણ જેની નિરંતર રાહ જોયા કરે છે, એવા સર્વોત્તમ સાધુ પુરુષો જ. સંસારસાગરની દીવાદાંડી છે. જીવના સાચા સગા અને મોક્ષ માર્ગના ખરા લોભિયા છે. અયં હિ પરમો લાભો નૃણાં સાધુ સમાગમઃ પારકું અને પોતાનું શ્રેયસ્કર્મ કરનારા સ્વાર્થત્યાગી સાધુપુરુષોનાં સમાગમ એ જ ખરો લાભ છે. એવા પુરુષોના સમાગમથી જ જ્ઞાન-વિજ્ઞાન થાય છે. જીવની હૃદયગ્રહામાં અનંત કાલથી ધૂસી રહેલું અજ્ઞાન પાંખો કરી પલાયમાન થાય છે.

દુર્લભં દર્શનં તેષાં મર્ત્યોયદ્ વિંદતેઽમૃતમ્ ॥

જેના સમાગમથી મનુષ્ય મોક્ષ મેળવી શકે એવા સાધુ-પુરુષોનાં તો દર્શન દુર્લભ છે.

સાધવો બહવઃસંતિ શિષ્યવિત્તાપહારકાઃ ।

સાધવો વિરલાઃસંતિ શિષ્યસંતાપહારકાઃ ॥

આ લોકમાં આશ્રિત જનોનાં વિત્ત અને વનિતાને હરનારા વેષધારી સાધુ પુરુષો તો ઘણા હોય છે, પણ સેવકોના પાપતાપ હરનારા ભગવાનને ભેટાડનારા સાધુ તો કોઈક વિરલા જ હોય છે.

એક વેરાગી વનમાં રહેતો ત્યાંથી ગામને ગોંદરે જગ્યા બાંધી રહ્યો. તેમાં એક બાઈ પણ રાખી. લોકો બાઈને જોઈ કહે—“ઓ ગુરુમહારાજ ! ચહ , કહોન હય ? ” તો કહે—“ એક મુમુક્ષુ બાઈ હય. સંતનકી સેવાસમાગમ કે લિયે ઓર પઢને કે લિયે ધધિર રહતી હય.” તો કહે, “ કયા પઢતી હય ? ” તો કહે, “ગીતાજી પઢતી હય. ” “ ગીતાજીમેં કોનસા અધ્યાય ચલતા હય ? ” “ પહિલા અધ્યાય. ” “ પહિલા અધ્યાયમેં કયા ચલતા હય ? ” તો કહે—‘પહિલા શ્લોક.’ તો કહે, “ પહિલા શ્લોકમેંલિ કયા ચલતા હય ? ” તો કહે, આજ “ શ્રી’કું છોડકે ઉનકા ‘ગુ’મેં મુખ ડાલા હય. ” એટલે શ્રી ગુરુને નમઃ આમાંથી ‘શ્રી’ મૂકી આજ ‘ગુ’ લીધો છે. આમ ગુમાં મુખ નંખાવે એવા ગુરુ તો ઘણા હોય પણ જ્ઞાનામૃતમાં મુખ નંખાવે એવા સદ્ગુરુઓ બહુ થોડા હોય છે.

કુંભારને ઘેર એક તોલડી લેવા જઈએ તો પણ તેને આંગળીથી વગાડી વગાડી લઈએ છીએ. જે રખે જોખરી આપે ને પૈસા ફેગટ જાય ! તેમ જન્મભરણને ટાળવા માટે સાધુ સેવવા ત્યારે તો તેમના બોલની, વર્તનની, સ્વભાવની એમ ખૂબ પરીક્ષા કરીને ચોખા જેવા ચોખ્ખા જણાય તેમનો સમાગમ કરવો.

આ લોકમાં સર્વસિદ્ધિને દેવાવાળા સત્પુરુષો જ છે.

દृષ્ટાઃ સ્પૃષ્ટા નતા વા કૃતપરિચરણા ભોજિતાઃ પૂજિતા વા સદયઃ । સામઘોષં બહુજનિજનિતં ઘ્ર્નન્તિ યે વૈ સમૂલમ્ ।

પ્રોક્તાઃ કૃષ્ણેન યે વા નિજહૃદયસમા યત્પદે તીર્થજાતમ્
તેષાં માતઃ પ્રસંગાત્ કિમિદં નનુ સતાં દુર્લભં સ્યાન્મુશ્લોકોઃ ॥

સત્પુરુષોનાં દર્શનથી, સ્પર્શથી, નમનથી, સેવાથી, જમાડવાથી અને પૂજન કરવાથી જીવોનાં અનેકાનેક જન્મોનાં પાપોનો નાશ થઈ જાય છે. જે સત્પુરુષોને સુખના સાગરભૂત, લગવાન શ્રી હરિએ પોતાના પ્રાણસમા ગણ્યા છે, જેઓના ચરણમાં તીર્થ માત્રનો વાસ છે, તેવા સત્પુરુષોનો સમાગમ કરવાથી આ લોકમાં મુચ્છુને કંઈ પણ દુર્લભ રહેતું નથી. એટલે આલોક-પરલોકમાં સર્વ વાતની સિદ્ધિ થાય છે. ॥ મુક્તેર્ધારં મહત્સંગઃ સ્વેનસંગ ર સંસૃત્તેઃ ॥ સત્પુરુષોનો સંગ એ જ મોક્ષનું દ્વાર છે અને સ્ત્રી-લંપટ કામી પુરુષોનો સંગ એ જ જન્મમરણરૂપ સંસૃતિનું દ્વાર છે. માટે હંમેશાં સત્પુરુષોનો સંગ કરવો.

સાધવો હૃદયં મહં સાધૂનાં હૃદયં ત્વહમ્ ।

મદન્યત્તે ન જાનન્તિ નાહં તેભ્યો મનાગપિ ॥

સાધુ પુરુષો એ મારું હૃદય છે. અને હું સાધુ પુરુષોનું હૃદય છું. તેઓ મારા શિવાય બીજા કોઈને જાણતા નથી. (પ્રિય રાખતા નથી.) હું પણ તેમનાથી જરા પણ દૂર રહેતો નથી. સર્વ પ્રકારે તેમની રક્ષામાં રહું છું.

યેષાં સંસ્મરણાત્ પુંસાં સઘઃ શુદ્ધયન્તિ વૈ ગૃહાઃ ।

કિં પુનર્દર્શનસ્પર્શપાદશૌચાસનાદિભિઃ ॥

સાધુપુરુષોનું તો સ્મરણ કરવાથી જ પાવન થઈ જવાય છે. તો તેમનાં દર્શન, સ્પર્શ કે પાદ પ્રક્ષાલિત કરવાથી પાવન થવાય તેમાં શું કહેવું ?

શ્રીમદ્ભાગવતાર્ચનં ભગવતઃ પૂજાવિધેરુત્તમં

શ્રીવિષ્ણો રવમાનનાદ્ ગુરુતરં શ્રીત્રૈલોક્યબોલ્લંઘનમ્ ॥

તીર્થાદચ્યુતપાદજાદ્ ગુરુતરં તીર્થં તદીયાંગિજં ।

તસ્માદ્દિવ્યપાદો ભવ સતાં તેષાં સમારાધને ॥

લગવાનની સેવા કરતાં લગવાનના લક્ષ્મી સાધુપુરુષોની સેવા કરવી તે અતિશ્રેષ્ઠ છે. લગવાનના અપરાધનું પાપ છે તે કરતાં લગવદ્લક્ષ્મી સાધુપુરુષોના અપરાધનું મહત્ પાપ છે. લગવાનના ચરણમાંથી થયેલાં તીર્થ કરતાં લગવદ્લક્ષ્મી સંતોનાં ચરણથી થયેલાં જે તીર્થ તે અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે. માટે દરેક શ્રેયસ્કુએ આવા સાધુપુરુષોનો સેવા-સમાગમ કરવામાં સાવધ ને શૂરા થવું.

આવા સત્પુરુષો જ્યારે મળે છે ત્યારે જ આ જીવ, જીવ ઈશ્વર માયા પ્રભુ અને પરબ્રહ્મના સ્વરૂપના જ્ઞાનને પામે છે, નિર્મોહી થાય છે, માયાતીત બને છે, અને શીઘ્રપણે દુઃખોદ્ધિરૂપ સંસારના પારને પામી જાય છે.

अघौघं प्राचीनं व्यपनयति पुण्यं प्रथयति ।

प्रसूते सदबुद्धिं नवनवकलाः पल्लवयते ॥

हरत्यज्ञानान्धं दिशति च परब्रह्मपदवीं ।

सतां संगः कल्पद्रुम इव च किं किं न तनुते ॥

જેમ કદપવૃક્ષ સર્વ મનોરથોને પૂર્ણ કરે છે. તેમ આ લોકમાં સત્પુરુષોનો સમાગમ પણ સર્વ મનોરથોને પૂર્ણ કરે છે. સત્પુરુષોનો સમાગમ આ જીવના પૂર્વજન્મોનાં પાપોના ઢગલા-ઓને બાળી ભસ્મ કરે છે. પુણ્યને ઉત્પન્ન કરે છે. રૂડી બુદ્ધિ આપે છે. અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો નાશ કરે છે. લગવાનને પામવાના સન્માર્ગને દેખાડે છે. માટે સત્સંગરૂપ કદપવૃક્ષ આ લોક-પરલોકની સર્વ સુખસંપત્તિને આપે છે. માટે દરેક શ્રેયાર્થીએ મન વચન અને દેહિ કરી શુદ્ધ ભાવથી સત્પુરુષોનો સમાગમ અવશ્યપણે કરવો.

મોક્ષમાર્ગનું ને વ્યવહારમાર્ગનું પણ જ્ઞાન સંતસમાગમથી જ થાય છે. માટે સન્માર્ગદર્શક સત્પુરુષો છે. ભલે, લગવાન લેખો રહેતો હોય પણ સત્પુરુષોના જોગ વિના ભવરોગ ટળતો નથી. માટે હંમેશા દરેક શ્રેયાર્થીઓએ તનમનથી સંતસમાગમ કરી લેવો.

સંતસમાગમ વિના સમજતું નથી.

એક વખતે સુરો ખાચર, સોમલો ખાચર, અલૈયો ખાચર આદિક કાઠીઓએ સાધુની સલામાં યોગીવર્ય ગોપાળાનન્દ સ્વામીને પૂછ્યું, “સ્વામિન્! અમારા ગૃહસ્થોનું કલ્યાણ આ તમારા સાધુ જેવું થશે કે નહિ?” ત્યારે સ્વામી કહે, “તમારું કલ્યાણ આ સાધુ જેવું જ થશે, પણ એમાં પેલા ધાંચજની પેઠે જરીક કહેવાનું છે.” શું? તો એક દરબાર હુકાળને લીધે દહાડા ટૂંકા કરવા દૂર ગામ પોતાને સગેવડાલે ગયો. પાછળથી તેનો ધાંચજો પણ એ હુકાળ ઉતરવા ગયો.

દરબાર ડાયરામાં બેઠો છે. હૂકા પીવાય છે. ત્યાં છેટેથી ધાંચજો દરબારને સલામ ભરી બિલો, દરબાર કહે—અલ્યા ક્યાંથી આવ્યો? બાપુ! ઘેરથી. કેમ? તો કહે તમારી હબ્બરમાં રહેવા આવ્યો છું. પછી કહે—અલ્યા! દરબારમાં સૌ કહળખેમ સેને? બાપુ સૌ કહળ ને ખેમ સે, પણ એક જરીક કહેવાનું છે. અલ્યા જરીક શું? ત્યારે કહે—બાપુ આપણો બાજીઓ કૂતરો મરી ગયો. હેં હેં? અલ્યા એ શેણે કરીને મૂંઝો? બાપુ! એ ચંપા ઘોડીનાં હાડકાં કરડીને. હેં, હેં, અલ્યા, ચંપા! પવનપાવડી જેવી ઉડનારી મારી ચંપાઘોડી મૂંઝ? અલ્યા એ શેણે કરીને? બાપુ! કુંવરના વિયોગે કરીને. અરરર! મારી રાજગાદીનો માલીક, કુળદીપક કુંવર મરી ગયો? અલ્યા એ શેણે કરીને? બાપુ! એ માતુશ્રીના વિયોગે કરીને. અરરર! ગજબ થયો. અલ્યા જરીક કહેવાનું હતું અને તે તો ઘર ઘાલ્યું. કુંવરનાં માતુશ્રીએ સિધાવ્યાં? અલ્યા હવે દરબારમાં કેમ સે? બાપુ, હવે કશી ફકર નથી. હવે તો આખાએ દરબારને ફરતી લાલબાઈની ચોકી મૂકીને આવ્યો છું.

આવી રીતે ધાંચજે જેમ જરીક કહ્યું હતું, તેમ મારે પણ એક જરીક કહેવાનું છે. શું તો? જેવું તમારે સ્ત્રીમાં હેત છે. તેવુંજ ભગવાનમાં હેત હોય. જેવું હેત છૈયાંછોકરામાં છે, તેવુંજ

હેત આ સસંગીમાં હોય તો આ સાધુ જેવું જ તમારું કલ્યાણ થાય. આમ સ્વામીએ કહ્યું. પણ તેમને સમજણ પડી નહિ અને કહે—સ્વામી! એવું હેત તો અમારે છે. સ્વામી કહે, “બસ, ત્યારે અમારા જેવું જ કલ્યાણ થશે.”

હવે સભા ભિડ્યા પછી કેટલાક સાધુએ સ્વામીને કહ્યું કે, “સ્વામી આ તમે શું કહ્યું? આપણા જેવું એમનું કલ્યાણ? એ તો રાતઢહાડો સ્ત્રી, છોકરાં, સગાં, વહાલાં, કુટુંબ, પરિવાર, અને ન્યાતબતમાં રમ્યાપમ્યા પડ્યા છે તેને અર્થે હાયવોય કર્યા કરે છે, અને અમે તો ઘરમાં સગાંવહાલાં અને સર્વસ્વનો ત્યાગ કરી એક ભગવત્પરાયણ થઈને બેઠા છીએ, અને ભગવાનને રાજી કરવા ટાઢ, તડકો, ભૂખ, તરસ, તાડન, તિરસ્કાર અને અનેક દુઃખોને સહન કરીએ છીએ. તો આપણા બરોબર તેમનું કલ્યાણ? સ્વામી કહે—મેં કહ્યું છે તેમ થાય તો તેમનું કલ્યાણ આપણી બરોબર થાય. પણ મેં કહ્યું તે ક્યાં સહેલું છે? તે બે સંત-સમાગમ કરી બેઠે ઉતરીને જીએ તો બબર પડે. અહંમત્વ-રૂપી માયાને ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત સંત સિવાય બીજું કોણ તરી શકે ?

પુરુષને નિરંતર સ્ત્રીનું અને સ્ત્રીને નિરંતર પુરુષનું ચિન્તન થયા કરે છે. તેણે કરીને આ જીવ જન્મમરણ ચમચાતના અને લક્ષ્યોરાસીના દુઃખોને વારંવાર પામ્યા કરે છે.

સૌભરી ઋષિએ એક હજાર વર્ષ સુધી પાણીમાં તપ કર્યું, પણ જ્યાં મચ્છ—માછલીનું મૈથુન દેખ્યું તો તરત જ આત્મભાન અને કર્તવ્ય ભાન ભૂલી ગયા. પોતે વનવાસી અને દેહદમની હતા, પણ સંતસમાગમ ન હતો તો આમ થયું. માટે ભગવાન મળે, પણ બે સાધુ—પુરુષો ન મળે તો જ્ઞાન થાય નહિ અને જ્ઞાન વિના મુક્તિ થાય નહિ. માટે જેને મુક્તિ બેઠતી હોય તેણે તન, મન અને બરી ખંતથી સાધુપુરુષોનો સમાગમ કરવો.

સંતસમાગમની આવશ્યકતા

આ લોકમાં ભગવાન અને સાધન-સાધુતાએ સંપન્ન એવા સાધુ, આ બે સિવાય કોઈ આપણું સાચું સચું નથી. આ બેની સેવાથી જ મોક્ષદ્વાર ખુલ્લું થાય છે, આ બેનો સેવાસમાગમ કર્યા વિના ગમે તેટલાં સાધનો કરો; તો પણ મોક્ષસિદ્ધિ થતી નથી. આ બેમાં પણ એકલા ભગવાન મળે અને સાધુપુરુષો ન મળે તો પણ બેઘએ તેવું જ્ઞાન થઈ શકતું નથી. માટે દરેક મુમુક્ષુને સંતસમાગમની જ ખાસ જરૂર છે. ભગવાન ન મળે, પણ સત્પુરુષ મળે તો એ જીવ કૃતાર્થ થાય છે. ભગવાન લેટાડનારા, જ્ઞાન આપનારા ફક્ત સાધુપુરુષો જ છે.

બંધિયા ગામના જેહોજી ગરાસિયા તથા અરિઠા ગામનો હબ્બુરી સેવક હમીરપાળો એ આદિક ભગવાન સ્વામિનારાયણ બેળા રહેતા, બેળા ફરતા, બેળા જમતા અને સેવા કરતા તોપણ સંતસમાગમ વિના તેમને જ્ઞાન થયું નહિ. જ્ઞાન વિના નિર્વાસનિક થયા નહિ તેથી તેમનો તથા સંતસમાગમનો ત્યાગ કરી ચાલી નીકળ્યા. માટે સંસારસાગરના તારનારા મોક્ષમાર્ગના દેખાડનારા એકલા સત્પુરુષો જ છે. માટે જેમ બને તેમ સંતસમાગમ કરવાનું એક તાન રાખવું.

જંગલમાં વસનારા, લયંકર તપશ્ચર્યાને કરનારા, જેને સ્ત્રીનું ભાન પણ ન હતું એવા એકલશૃંગિ આદિ મોટા મોટા ઋષિ-મુનિઓને પ્રગટ ભગવાનનો તથા સત્પુરુષોનો ભેગ બેઘએ તેવો ન હતો, તો તેમને ધક્કા લાગી ગયા. ભલે મોટો કહેવાતો હોય પણ ભગવાનના આશ્રય વિના અને સત્પુરુષના ભેગ વિના જેમ વાયુથી દીપક લોપાઈ જાય તેમ કાળ-કર્મ માયાથી લોપાઈ જાય. વાસ્તે હમેશાં ભગવાન અને સંતના સમીપે જ રહેવું.

સત્પુરુષનો સમાગમ તો ઇચ્છિત સુખ-સંપત્તિ-શાન્તિને આપનારો છે. અસત્ પુરુષનો સંગ કેવળ દુઃખ, અપયશ, હાનિ અને અશાન્તિને આપનારો હડકાયા શ્વાન જેવો, અને હળાહળ ઝેર જેવો છે.

ગંગેવાઘવિનાશિની જનમનઃસન્તોષસર્વદ્રિકા ।
તીક્ષ્ણાંશોરપિ સત્પ્રમૈવ જગદજ્ઞાનાન્ધકારાપહા
છાયેવા સ્વિલતાપનાશનકરી સ્વર્ધેનુવત્કામદા
પુણ્યૈરેવ હિ લભ્યતે સુકૃતિભિઃ સત્સંગતિર્દુર્લભા ॥

સંતસમાગમ વિના સત્સંગની સમજણ આવતી નથી. સત્સંગ વિના સત્સંગનું સુખ આવતું નથી. સત્સંગના સુખ વિના સત્સંગમાં શ્રદ્ધા કે રુચિ થતી નથી. શ્રદ્ધા કે રુચિ થયા વિના સ્પર્શભણિ જેવા સત્સંગમાં રહીને સુવર્ણ જેવા શુદ્ધ કિંમતી થવાતું નથી. તેમ માન, કામ, સ્વાદ, સ્નેહ અને લોભાદિક દોષથી મુક્ત થવાતું નથી.

સત્પુરુષનો સમાગમ અત્યંત દુર્લભ છે. એ તો અનંત જન્મના શુભ સંસ્કારોથી જ મળે છે. એ સત્પુરુષનો સમાગમ તો ગંગાની પેઠે પાપને નાશ કરનાર છે. ચાંદનીની પેઠે લોકોના મનને સંતોષ પમાડનાર છે. સૂર્યની પેઠે જગતના અન્ધકારને નાશ કરનાર છે. ઘાટી છાયાની પેઠે સર્વ તાપને સમાવનાર છે. અને કામધેનુની પેઠે સકળ કામનાઓને પૂર્ણ કરનાર છે. માટે દરેક મુમુક્ષુએ તનમન અને શુદ્ધ લાવથી સન્તસમાગમ કરી લેવો.

કલ્પદ્રુમઃ કલ્પિતમેવ સૂતે સા કામધુકામિતમેવ દોગ્ધિ ।

ચિન્તામણિશ્રિતિતમેવ દત્તે સતાં હિ સંગઃસકલંપ્રસૂતે ॥

સત્પુરુષોના સંગથી મહાનીચ જીવ પણ સત્પુરુષ જેવો જ પૂજ્ય વન્ધ અને માન્ય થાય છે. સૂર્યના સંજનધથી દર્પણ પણ દાહક શક્તિવાળું બને છે, (કાચ સૂર્યના સામે રાખવાથી એનાં કિરણોનો ખરોખર સંજનધ થાય છે, તો તે અગ્નિને ઉત્તમ કરી શકે છે.) તેમ સત્પુરુષનો સમાગમ કરનારો સત્પુરુષના ગુણોને જરૂર મેળવે છે. દ્રુવજી, પ્રહલાદ, તથા મોટા નરપતિ, દાનવપતિ અને દેવપતિ જેવા પણ સત્પુરુષના સંજનધથી જ મહત્પદવીને પામ્યા છે. માટે જેને આ લોકમાં સુખી થવું હોય, તેણે તો હમેશાં સત્પુરુષનો સમાગમ કરી લેવો.

સાગરને કોઈની ઉપમા દેવાતી નથી, તેમ સત્પુરુષોને પણ કોઈની ઉપમા દેવાતી નથી. આવા સર્વોત્તમ સત્પુરુષ છે.

(મનહર)•

ઝાડ પહાડ જંગલો ને સર્વપ્રાણુ ધારનારી ।
 સર્વથી મહાન એક ધરણી ધરાય છે. ॥ ૧ ॥
 એ ધરણી તો નાવ જેવી તરે સદા સિન્ધુ વિષે ।
 માટે સૌથી સિન્ધુ મોટો એમ એ કહ્યાય છે. ॥ ૨ ॥
 તે કલશથી થયા એવા અગસ્ત્યમુનિએ પીધો ।
 તે માટે અગસ્ત્ય મોટા એવો તર્ક થાય છે. ॥ ૩ ॥
 તે અગસ્ત્ય આકાશમાંહી હીરા જેવા ચળકે છે ।
 એ માટે આકાશ મોટું સહુથી મનાય છે. ॥ ૪ ॥
 તે વ્યોમ પગલામાં પુરું થયું પ્રભુજીના ।
 માટે તેથી પ્રભુ મોટા પ્રત્યક્ષ જણાય છે. ॥ ૫ ॥
 એવા મહા પ્રભુ જે છે સમગ્ર સૃષ્ટિના સ્વામી ।
 તે કૃપા કરીને સંત હૃદયમાં સમાય છે. ॥ ૬ ॥
 માટે આખા જગત માંહી સર્વથી મોટામાં મોટા ।
 સર્વને પરમ પૂજ્ય સંત સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૭ ॥

નદીઓ પર્વતો અને સ્થાવર જંગમાત્મક સર્વ સૃષ્ટિને ધારનારી પૃથ્વી સૌથી મોટી છે. પણ તે સમુદ્રમાં નાવની પેઠે તરે છે તેથી પૃથ્વી કરતાં સમુદ્ર મોટો છે. અને તે સમુદ્રનું પાન અગસ્ત્ય મુનિ કરી ગયા, તેથી સમુદ્ર કરતાં અગસ્ત્ય મોટા ખરા, પણ તે અગસ્ત્ય આકાશમાં એક તારારૂપે ચળકે છે; તેથી અગસ્ત્યથી આકાશ મોટું છે. આવું મોટું આકાશ તે વામનજી ભગવાને પોતાના ત્રણ પગલાંમાંથી માપી લીધું, તેથી સૌથી મોટા ભગવાન છે. એટલે સૌથી મોટી પૃથ્વી, પૃથ્વીથી મોટું જળ, તેથી મોટા અગસ્ત્ય, તે અગસ્ત્યથી મોટું આકાશ અને તે આકાશથી મોટા ભગવાન આમ સર્વથી મોટા સર્વના સ્વામી અને સર્વના કર્તાહર્તા એક ભગવાન જ છે. તે ભગવાનને પોતાના હૃદયભૂવનમાં રાખનારા સત્પુરુષો તો સર્વથી મોટામાં મોટા છે. માટે આવા સત્પુષો જ્યારે મળે ત્યારે જ આ જીવ માયાના બન્ધનથી મુકાય છે. માટે સૌએ સત્સંગ કરી લેવો.

॥ લોભ પાપનો બાપ છે ॥

ત્રિવિધં નરકસ્યેદં દ્વારં નાશનમાત્મનઃ ।

કામઃ ક્રોધસ્તથા લોભસ્તસ્માદેતત્ ત્રયમ્ ત્યજેત્ ॥

કામ, ક્રોધ ને લોભ એ ત્રણ નરકનાં દ્વાર છે. માટે દરેક ત્રેયેન્ધુએ એ ત્રણેનો ત્યાગ કરવો. તેમાં લોભ મુખ્ય છે. માટે વિશેષ કરીને લોભનો ત્યાગ કરવો.

લોભમાંથી અનેક પાપોનો જન્મ થાય છે. લોભે કરીને માણસ પોતાનું ભાન ભુલી જાય છે. જેનામાં લોભ પેસે તેનામાં કૂડકપટ, અન્યાય, અધર્મ ને કામાદિક દોષો સર્વ વાસ કરીને રહે છે. લોભે કરીને જ મોટા મોટા રાજાઓ લોહીની નદીઓ વહેવડાવે છે. લોભે કરીને છોકરાઓ પોતાના માબાપને પૂછતા નથી. ભાઈભાઈમાં વેર બંધાય છે તે પણ લોભે કરીને જ. લોભે કરીને જીવનું જેટલું બગડે છે તેટલું બીજા કોઈ પાપથી બગડતું નથી કે દુઃખી થવાતું નથી. માટે જેને જીવીને આ લોકમાં સુખી થવું હોય અને મરીને પરલોકમાં પરમ સુખી થવું હોય, તેણે સર્વ પ્રકારે લોભનો ત્યાગ કરવો.

એક બ્રાહ્મણ કાશીથી ભણીને ઘેર આવ્યો અને પોતાના ભણતરનાં ઐરી આગળ વખાણ કરવા મંડ્યો. ત્યારે ઐરી કહે—બધું ભણ્યા પણ પાપનો બાપ ભણ્યા છો ? તો કહે ના. ત્યારે કહે—એ ભણ્યા નથી ત્યાં સુધી કંઈ નહિ. આથી પેલો પસ્તાઈને ફેર ભણવા સારું નીકળ્યો.

એક શહેરમાં કોઈ એક મોટી હવેલી દેખતાં તેણે કોઈને પૂછ્યું કે—આ હવેલી કોની છે ? આમાં કોણ રહે છે ? ત્યારે એક મૂર્ખ અને મસ્કરા માણસે કહ્યું—આ નગરશેઠની હવેલી છે. તેમાં

શેઠાણી રહે છે. ઉપર જાઓ. તમને સારો આશ્રય આપશે. પેલો તો ઉપર ગયો. ત્યાં તો એક વેશ્યાને વસાવંકારથી અલંકૃત બેઠું કહ્યું, હું પ્રાદ્મણ્ય છું. આપને નગરશેઠની શેઠાણી જાણી આવ્યો છું. હું પાપનો ખાપ કોણ, એ લખવા નીકળ્યો છું. તો આપ કૃપા કરી બેચાર દહાડા રહેવાનો આશ્રય આપો, તો હું શહેરમાં લણાવનારની શોધ કરું. વેશ્યાએ જાણ્યું કે—આ કોઈ લોળીઓ લણેલો પણ વેદીઆ ઢાર જેવો અને ભૂલો પડેલો પ્રાદ્મણ્ય છે. આને કોઈકે અહીં ચઢાવ્યો છે. એટલે તેણે કહ્યું—મહારાજ ! હું પાપનો ખાપ જાણું છું. અને હું આપને તે લણાવી શકિશ. આપ સુખેથી અહીં રહો અને લણો. એમ કહી એક હોલ ઉઘાડી આપ્યો. પેલો વિપ્ર રાજ થયો. તે નાહી સંધ્યા વંદન કરે છે, ત્યાં વેશ્યાએ આવીને કહ્યું કે—મહારાજ રસોઈ કરો. પ્રાદ્મણ્યે જાત પૂછી તો કહે, મહારાજ હું નગર-શેઠની શેઠાણી નથી. પણ વેશ્યા છું. પેલો અરરર ! કહી ઊઠવા લાગ્યો કે, પેલીએ રૂપીઆ પચીસ તેના પગમાં મૂકી દીધા ને હાથ બેડી કહ્યું—મહારાજ આપ મૂર્ખાઈ ન કરો. અહીં કોણ જાણે છે. રહેશે ? તો તમારું કામ થશે. વિદ્યા લણાશે અને આપના દર્શનથી મારો ઉદ્ધાર થશે. પ્રાદ્મણ્ય પૈસાથી લોભાયો અને રહ્યો. થોડીવારે વેશ્યાએ રસોઈ કરવા સીધું આપવા માંડ્યું. પેલાએ ના પાડી ‘શહેરમાંથી હું લઈ આવીશ’ એમ કહ્યું. પેલી કહે મહારાજ ! મેં એક પ્રાદ્મણ્યને જમાડી દક્ષિણા આપવાની ખાધા લીધી છે. માટે અહીં રહો. મારું સીધું લઈ મને પાવન કરો. અહીં કોઈ જાણતું નથી. અને હું કોઈને કહેવાની પણ નથી. આમ કહી દસ રૂપિયા પગમાં મૂકી પગે લાગી. પેલાએ લલચાઈ સીધું લેવા હા પાડી.

પછી તે પ્રાદ્મણ્યે તેના સીધાની રસોઈ કરી જમવાની તૈયારી કરી ત્યાં વેશ્યાએ આવી કહ્યું ‘મહારાજ માફ કરજો એક વાત કહું તે સાંભળો. આપ પવિત્ર વિક્રાન વિપ્ર છો. તમે મારે ઘેર આવ્યા, મારું સીધું લીધું, તેથી તમારે પ્રાયશ્ચિત્ત તો કરવું પડશે.

ત્યારે જરા વધારે પ્રાયશ્ચિત કરજો. પણ મારા હાથનો એક ગ્રાસ લો અને મારા જીવનો ઉદ્ધાર કરો. મારા સફલાગ્ને અણ-તેડ્યા આપ વિપ્રનું પધારવું થયું છે. હું પણ આજથી મારો પાપધંધો છોડી દેવાનો નિયમ લઈશ. ત્યાં તો પેલો બ્રાહ્મણ એકદમ અકળાઈ ઊઠ્યો. અરે શું તું મને અધર્મી, અનાચારી ધનલાલચુ બાણે છે ? બસ. તારું મારે કંઈપણ નેઈએ નહિ.

આમ કહી લૂગડાં પહેરવાની તૈયારી કરે છે, ત્યાં તો પેલીએ પાંચસો રૂપિયાની કોથળી પગમાં મૂકી દીધી. એટલે આ બ્રાહ્મણનો વેગ કંઈક મંદ થયો. વેશ્યા કહે—બાપજી ! તમે તો વર્ણમાત્રના ગુરૂ કહેવાઓ. સૌને પાપથી મુક્ત અને પવિત્ર કરવા એ તમારો ધર્મ છે. તમારા જેવા વિદ્વાન વિપ્ર મળ્યા છતાં અમારા જેવાનો પાપથી ઉદ્ધાર ન થાય; તો પછી અમારે ક્યાં જવું ? કેને કહેવું ? અને શું કરવું ? અગ્નિને ઉઘઈ ચડતી નથી. એમ કહીને ફરીને એક ખોળો રૂપિયા પગમાં મૂકી દીધા.

આથી બ્રાહ્મણે પૈસાથી લલચાઈ એક ગ્રાસ લેવા કબૂલ કર્યું પછી પેલી બેઠી. મહારાજે લોજનનું લાણું લરી આગળ બેસી કહ્યું કે—લે એક ગ્રાસ કરાવ. પેલીએ ગ્રાસ હાથમાં લઈ કહ્યું:—‘લ્યો મહારાજ, મેં ઉઘાડો. પેલાએ મેં ઉઘાડ્યું કે એક તમાચો જોરથી મારી મેં ફેરવી દીધું. પેલો કહે—હ, હ, આ શું ? પેલી કહે—પાપનો બાપ ! આમ કહીને બોલી કે—મહારાજ ! પાપનો બાપ લોભ છે. કેમકે પાપમાત્ર લોભમાંથી થાય છે. અને નરકનું દાર પણ લોભથી જ ઉઘડે છે. તમને પૈસાનો લોભ લાગ્યો, તો ધર્મનો કે પાપનો ડર રહ્યો નહિ. માટે લ્યો. આ પાંચ રૂપિયા આપું છું, તેમાંથી બળ્લરમાંથી સીધું લઈ ધર્મશાળામાં રાંધી ખાઈ ઘેર પહોંચતા થઈ જાવો. તમે લણ્યા પણ ગણ્યા નથી. તમારી સ્ત્રી લણી નથી, છતાં ગણી છે. માટે લોભ વૃત્તિ ન રાખતાં ધર્મવૃત્તિ રાખજો. સ્ત્રીને કહેજો કે પાપનો બાપ લોભ છે. માટે આપણે કોઈ દિવસ લોભે ફરી પાપ કરવું નહિ.

લોભથી નંદરાજનું મૃત્યું થયું. લોભથી મહાન સમર્થ સહસ્રાન્નનનું મૃત્યું થયું. સહસ્રાન્નન પોતે હૈહય કુળના ક્ષત્રિયોનો રાજા હતો. તેણે દત્તાત્રેય ભગવાનની આરાધનાથી હજાર બાહુઓ મેળવ્યા હતા. બળ, લક્ષ્મી, તેજ, ઐશ્વર્ય અને યશ ઘણું મેળવ્યું હતું. લોકોમાં પવનની પેઠે અટક્યા વગર ફરતો હતો. એક વખત નર્મદા નદીમાં સ્ત્રીઓ સાથે વિહાર કરતાં પોતાના ઐશ્વર્ય તથા હજાર હાથના બળથી નદીનો પ્રવાહ અટકાવી ઊભો રહ્યો. ત્યારે તે નદીનો પ્રવાહ ભેળો થઈ પાછો વળી રાવણની છાવણીમાં પેઠો. આ લંકાપતિ દસસ્કંધી રાવણ દિગ્વિજય કરવા નીકળેલો. તેથી અહીં એની છાવણી હતી. છાવણીમાં પાણી પેડું જોઈ, શૂરવીરતાનું મિથ્યાભિમાન ધરાવનાર, દસસ્કંધી રાવણ કોપ કરી ત્યાં આવી, ‘અરે દુષ્ટ ! તું કોણ છે ? તું પાણીના પ્રવાહને છોડ. નીકળ બહાર; નહીતો હમણાં તારી ખૂરી દશા કરીશ.’—આમ તિરસ્કાર કર્યો, કે સહસ્રાન્નન એકદમ બહાર નીકળી બિલ્લી ઊંઢરને પકડે તેમ રાવણને પકડી પોતાની માહિંમતી નગરીમાં દેદ કર્યો.

આવો મહા બળવાન પણ લોભથી કુળ, કુટુંબ, પુર અને પુત્રો સહિત નાશ પામી ગયો. એક વખત સહસ્રાન્નન મૃગયા કરવાને નીકળેલો. તે મોડું થવાથી જમદગ્નિના આશ્રમે રાત્રિ પસાર કરવા આવ્યો. ઋષિએ રાજા જાણી સૈન્યસહિત ભારે દબદબાથી પરોણાગત કરી. રાજા ઋષિના આશ્રમમાં પોતાના રાજ્ય કરતાં પણ વધારે વૈભવો દેખી આશ્ચર્ય પામી ગયો. તેનું કારણ તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું કે, આ સર્વ વૈભવોનું કારણ કામધેનુ ગાય છે, આમ જાણ્યું. આથી લોભી સહસ્રાન્નનનું મન એ ગાય લેવાને લલચાયું. આવી ગાય તો રાજ્ય-દરબારમાં શોભે પણ વનમાં વસનારા બ્રાહ્મણોને ત્યાં શોભે નહિ. માટે આ બ્રાહ્મણ પાસે હું ગાય માગી લઉં અને તેના બદલામાં બીજી ગાયો તથા મનગમતું ધન માગે તેટલું આપું છેવટે કોઈ પ્રકારે

નહિ આપે તો બળાત્કારે પણ ગાય લઈ લેવી. આમ નિશ્ચય કર્યો. પછી જમી પરવારી સૌ સૂઈ ગયા.

પછી રાજાએ ઋષિ પાસે જઈ ગાયની યાચના કરી. ઋષિને કહે, 'આપ જગદ્ગુરુ છો. સમર્થ છો. વિક્રાન છો. અને ધારું છું કે મારી યાચનાને જરૂર પૂર્ણ કરશો. આ ગાયની મને ઇચ્છા છે, માટે મને આપો. આવી ગાય તો તપોધનના ભૂવન કરતાં રાજ્યભૂવનમાં વધુ શોભે. આપ કહો તેટલું નાણું બીજી ગાયો કે બીજું કંઈ માગો તે આપું. પણ આ ગાય જરૂર મને આપો. ગુરુ મહારાજ ? આપ સમર્થ, નિર્દોષી અને નિષ્કામી છો; ગમે તેમ કરો, પણ આ ગાય મને આપો.' આમ ઘણું ઘણું કહ્યું, ત્યારે જમદગ્નિએ તેને શાંતિથી સમજાવ્યો કે—રાજા આ ગાય વિના ન ચાલે. અમારે દેવ ઋષિ અને પિતૃઓના પૂજનમાં તથા તમારા જેવા રાજાઓનો સત્કાર કરવામાં હર્દી, દૂધ ધી, તથા બીજી વૈભવ સામગ્રી જોઈએ તે આ ગાય વિના ક્યાંથી લાવીએ ? મૂર્ખા ! તું આ ગાય લેવાનો મનમાં જરાપણ સંકેપ કરીશ નહિ.

આમ ઘણું ઘણું કહી, તેને સૂઈ જવાનું કહ્યું. રાજા ત્યાંથી નિરાશ થઈ ઉઠાડતે હૃદયે શય્યામાં આવી સૂતો, પણ ઊંઘ આવી નહિ. છેવટે પોતાના માણસોને ઋષિ ન જાણે તેમ ગાયને લઈને રાજ્ય લેખા થઈ જવાનું કહ્યું; એટલે ગાય લઈને માણસો રાજ્યમાં આવતા રહ્યા. રાજા પણ ચાલી નીકળ્યો. સવાર થતાં રાજાને દેખ્યો નહિ, તેમ ગાયને પણ દેખી નહિ. આથી ઋષિ એકદમ કોપાયમાન થઈ, પોતાના પુત્રોને ગાય લઈ આવવા કહ્યું. ધનુષબાણ તથા ફરશી હાથમાં લઈને પરશુરામ એકલા સહસ્રાર્જુનની વાંસે ગયા, તો સહસ્રાર્જુન તો પોતાની નગરીમાં પહોંચી ગાયને પોતાની દેખરેખ નીચે રાખવાની વ્યવસ્થા કરતો હતો. ત્યાં તો ખૂમ પડી કે, પરશુરામ ગાય લેવા અને રાજાનો વધ કરવા આવ્યા છે. એટલે સહસ્રાર્જુન પોતાના સત્તર અક્ષૌણ્ણી સૈન્યને તૈયાર કરી પરશુરામ સામે યુદ્ધ કરવા મોકલ્યું. પણ ભગવાન પરશુરામે સર્વ સેનાઓનો સંહાર કરી નાખ્યો.

છ'છેડાએલા કાળા નાગની પેઠે ધુંધાંકુઆં થતા સહસ્રાર્જુને પોતાના પાંચસો હાથમાં પાંચસો ધનુષો લઈ એકદમ નગરમાંથી બહાર નીકળી પરશુરામ ઉપર મહાભીષણ બાણોનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યો. મહાન પરશુરામે પોતાના બાણ વડે તેના ધનુષ અને બાણોને કાપી નાખ્યાં. એટલે મહા ક્રોધાયમાન થયેલો સહસ્રાર્જુન મોટા પહાડો તથા ઝાડોની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યો. પરશુરામે પોતાની ફરશી વડે જેમ કેળોના થાંભલા કાપી નાખે તેમ સહસ્રાર્જુનની સહસ્ર ભુજઓને કાપી નાખી અને થોડી વારમાં જ તેના મસ્તકને ધડથી જુદુ પાડી દીધું, પિતા સહસ્રાર્જુનના વધથી ત્રાસ પામેલા પાંચ હજાર પુત્રો રણાંગણને છોડી નાસી ગયા. પરશુરામ દુઃખી થયેલી કામધેનુને ત્યાંથી આશ્રમે લાવી, પિતાને પગે પડી બનેલા વૃત્તાન્તનું વિસ્તારપૂર્વક નિવેદન કરવા લાગ્યા. પિતા સાંભળી એકદમ ખેદયુક્ત થઈ તેને ઠપકો દેવા લાગ્યા. મૂર્ખ પુત્ર, તેં આ મહાન પાપ કર્યું. સર્વતઃ દેવમય રાજાનો તેં વધ કર્યો! હે બાપ! આપણે બ્રાહ્મણો ક્ષમાને લીધે જ આ લોકમાં પૂજ્યતાને પામેલા છીએ. ક્ષમા એ જ આપણું બળ, ખુદ્ધિ અને ભૂષણ છે. ક્ષમા રાખવી એ જ આપણો ધર્મ છે.

ક્ષમાતુલ્યં કર્મણામ્. ક્ષમા જેવું કોઈ તપ નથી.

ક્ષમાલક્ષ્મીકરે यस્ય દુર્જનઃ કિં નિરિચ્યાત ક્ષમારૂપી ખડ્ગ જેના હાથમાં છે, તેને દુર્જન કંઈ પણ કરી શકતો નથી. હે ભાઈ! જે થયું તે ખરું. પણ હવે આના પ્રાયશ્ચિત માટે આલોક, લોગ અને સગાંસબન્ધી સર્વમાંથી વૃત્તિ તોડી, એક ભગવાનમાં વૃત્તિ ભેડી, બાર માસ સુધી તીર્થાટન કરવાથી આ પાપમાંથી મુક્ત થઈશ.

આમ કહ્યું ત્યારે સુપુત્ર પરશુરામ તીર્થાટન કરવા ચાલી નીકળ્યા. પિતાનું વેર લેવાને તલસી રહેલા સહસ્રાર્જુનના પાંચ હજાર પુત્રો પરશુરામની ગેરહાજરીમાં પિતા જમહગ્નિના આશ્રમમાં આવ્યા. ત્યાં આંખો મીંચીને ધ્યાનસ્થ બેઠેલા જમહગ્નિને યજ્ઞ-

શાળામાં જોઈને પાપનિશ્ચયવાળા ક્ષત્રિઓએ મારી નાખવાની તૈયારી કરી. જમદગ્નિનાં પત્ની રેણુકાએ પતિને નહિ મારવાની બહુ પ્રાર્થના કરી, છતાં તેના વચનને નહિ ગણુકારતાં જમદગ્નિનું મસ્તકકાપી લઈ ગયા. પાછળથી રેણુકાએ દુઃખ અને શોકથી વ્યાકુળ થઈ હે રામ ? હે પરશુરામ ! એમ એકવીસ વાર ખૂમ પાડી, છાતી કૂટવા લાગી. તે સાંભળતાં જ પરશુરામ એકદમ ત્યાં દોડી આવ્યા; તો પિતાને મરણ પામેલા દીઠા. તે જોઈ પોતે અત્યન્ત દુઃખી થઈ, લાઈઓને પિતાનું શરીર સોંપી, માતાની આજ્ઞા લઈ એ ઉન્મત્ત ક્ષત્રિયોનો સંહાર કરવા નીકળી પડ્યા. પોતે માહિષ્મતી નગરીમાં જઈ એ નગરીના માણુકચોકમાં પાંચ હજાર પુત્રોનાં મસ્તક છેદીને મોટો ઢગલો કર્યો. આવી રીતે મહાન બલિષ્ઠ સહસ્રાન્નુને પોતાનો, પોતાના પાંચ હજાર પુત્રોનો અને પોતાનાં અતિ બલવાન સૈન્યનો લોભે કરીને નાશ કરાવ્યો. મોટે લોભને જીતે તે જયવાન અને શૂરવીર ગણાય. આમ લૌકિક અને પારલૌકિક શ્રેયને પામવાની ઇચ્છાવાળાએ હંમેશાં લોભથી દૂર રહેવું. લોભ એ જ સર્વપાપનું અને દુઃખનું મૂળ છે.

દ્રોણ ગામનો પ્રેમજી નામનો એકવણિક લક્ષ્મી સમાધિવાન હતો; પણ એવો લોભી હતો કે, માનસી પૂજામાં પણ સીધુ તોળીને વાપરતો. એક વખત ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્રોણ પધાર્યા. ત્યારે તે દર્શને આવ્યો. તે વખતે ભગવાન સ્વામિનારાયણ જમવા સારું તૈયાર થઈ પાટલે બેઠા. તેમણે પ્રેમજીને જોઈને કહ્યું પ્રેમજી ! તેં તો અમને કેઈ દહાડો રસોઈ આપી જમાવ્યા નહિ, પણ આજ અમે તને જમાડીએ. ત્યારે બીજા હરિજન કહે બાપજી, એને તો આ બધું ચે આપશે તો ય પૂરું નહિ થાય. મહારાજ કહે, પ્રેમજી ! તું આ અમારી છ જણાની રસોઈ જમી જાય ? ત્યારે કહે-હા મહારાજ, ધારીએ તો જમી જઈએ. મહારાજ કહે-લે, જમ જોઈએ. પણ જો તું ન જમી શકે તો તારી પાસેથી અમે છ જણાની રસોઈ લઈએ. પ્રેમજી કહે-ભલે મહારાજ. એમ કહીને જમવા બેઠા. મહારાજ કહે-જો જો હોં પડયું રહેશે, તો

કાલે રસોઈ દેવી પડશે. આ લાઈ તો બેઠો જમવા. તે બધુંએ હોઈયાં કરી ગયો. મહારાજ કહે—હજી આટલું શાક પડ્યું છે ને ! ત્યારે તે પણ જમી ગયો. આમ છએ જણાની રસોઈ પરાણે પરાણે જમી ગયો. મહારાજ માટે ઘેર રસોઈ કરવી પડી. જમવાનું બહુ મોડું થયું. પણ તે લોભિયો મહારાજને રસોઈ આપી શક્યો નહિ. આમ લોભ બળવાન છે.

કચ્છ—માંડવીમાં સુંદરજી નામનો એક વણિક ભક્ત હતો. તે સારો સત્સંગી હતો, પણ લોભી બહુ હતો. જ્યારે જ્યારે ભગવાન સ્વામિનારાયણ માંડવીમાં આવતા, ત્યારે પોતે પોતાના ઘેર ઉતારતો. પોતે તેમના ઉતારા માટે એક ઘર બુદ્ધ રાખેલું. તેમાં જ્યારે જ્યારે પધારતા, ત્યારે ત્યારે ત્યાં ઉતરતા. એક વખત સુંદરજીલાઈ ગામ ગયેલા ત્યારે મહારાજશ્રી ત્યાં પધાર્યા. અન્ય હરિભક્તોએ તેમનું ઉતારાનું ઘર ઉઘાડીને તેમાં મહારાજને ઉતાર્યા. બે દિવસ રહી મહારાજ ચાલી નીકળ્યા. જ્યારે સુંદરજી આવ્યો ત્યારે મહારાજને ઘરમાં ઉતરેલા જાણી બીજા સત્સંગી-ઓને કહેવા લાગ્યો, કે હું તો મારા ઘરમાં ઉતારું પણ તમે ઉતાર્યા માટે તમારે લાડું દેવું પડશે. આમ કહીને તેણે ઉતારનારાઓ પાસેથી લાડું લીધું. જુઓ પોતે સ્વામિનારાયણને ભગવાન માનતો તેનું ભજનસ્મરણ કરતો, અને તેમને ઉતરવા સાડા ખાસ બુદ્ધ ઘર રાખ્યું હતું. તો પણ લાડું લીધું. માટે લોભ એ પાપનું મૂળ છે. લોભીને સત્યાસત્યનો વિચાર રહેતો નથી. માટે પોતે પોતાના શુરુ બની પોતાના ભૂષણ-દૂષણનું લાભ રાખી દૂષિત લાવનો ત્યાગ કરવા તત્પર રહેવું.

વહાલા વાચકો ? વળી લોભનું કેવું બલ છે ? પિપલાણાના ઉનેવાળ બ્રાહ્મણ નરસિંહ મહેતા નામે હતા. તેમને ચાર લાઈઓ હતા અને લાખ રૂપિયાના આસામી હોઈ સુખી હતા. તેમાંનો સૌથી નાનો લાઈ પંચાળામાં લાડકીમાની દીકરી સાથે પરણી નાની ઉંમરમાં જ મરી ગયેલા. તેની વિધવા રૂકમ્મને દેરાણી-બેઠાણી સાથે ન બનવાથી પંચાળે પિયરમાં રહેતી. તેને

દેહનિર્વાહ જેટલું અન્નવસ્ત્ર નરસિંહ મહેતા આપતા. વળી પુણ્યાર્થે વાપરવાની કાંઈ ઇચ્છા થાય તો નરસિંહ મહેતો ક્યારેક આપતા અને ક્યારેક ન આપતા; આથી લાડકીમા રૂકમણને લઈને મહારાજ પાસે આવ્યા. મહારાજ ? આ છોડી રાંડી છે. નરસિંહ મહેતો કશું આપતા નથી, તમે એને એના ધણીનો ભાગ આપવા સમજવો. મહારાજ કહે એ પ્રાણી બહુ લોભી છે, અને અમારું પણ માને એવો નથી, છતાં પણ અમે કહી જોઈશું.

હવે કોઈક દિવસે મહારાજ પિપલાણે આવ્યા ત્યારે રૂકમણના ભાગની વાત કાઢી. જે આ બાઈને તમારે ફીકરી સમાન તેના ઉપર સમદૃષ્ટિ રાખવી જોઈએ. અમે જ્યારે આવીએ છીએ ત્યારે અમને પોતાનો ભાગ અપાવવા કહે છે માટે તમે જો એને થોડો ઘણો ભાગ આપી દો, તો એને પણ શાંતિ રહે ને તમારે પણ શાંતિ રહે. નરસિંહ મહેતો કહે-મહારાજ એને જુદો ભાગ ન દેવાય. અને એનો બધો નિર્વાહ અમારા તરફથી ચાલે છે. તમારે આમાં ભળવું નહિ. મહારાજ કંઈ જોલ્યા નહિ અને પોતે ખાનગી રીતે લાડકી માને કહ્યું; અમે નરસિંહ મહેતાને વાત કરી પણ ભાગ આપવાની ના પાડે છે, ત્યારે હવે તમારે ભાગની શી જરૂર છે ? અને રૂકમણના જીવનનિર્વાહ જોગ અન્નવસ્ત્ર આપે છે તે ઘણું છે. ત્યારે લાડકી મા તથા છોડી જોલ્યાં-મહારાજ, અમારે તમારા અર્થે કે પુણ્યાર્થે કંઈ વાપરવું હોય તો ક્યાંથી વાપરીએ ? માટે અમને થોડો ઘણો કંઈક ભાગ આપે તો સાહે. મહારાજ કહે તમને તો ભાગ નહિ આપે. પણ જો તમારે પુણ્ય માર્ગમાં વાપરવું હોય તો અમને એ ભાગ લખી આપો. તો અમે કંઈક ચુકિત કરીને તેની પાસેથી ભાગ લઈએ, અથવા એના હસ્તક પુણ્ય-માર્ગમાં વપરાવી નાખીએ. ત્યારે તે બન્ને કહે-મહારાજ ? પુણ્યાર્થે વપરાય ! એમ કરો. એમ કહી ભાગ લખી આપ્યો.

હવે આ વાતને કેટલાક દિવસ થઈ ગયા પછી મહારાજ ફેર જ્યારે પિપલાણે આવ્યા, ત્યારે વિવાહપ્રસંગ ચાલતા હતા.

જેમ બીજા દેશમાં ખારેકો વહેંચવાનો ચાલ તેમ અહીં સોપારીઓ વહેંચાય છે.

આ વખતે મહારાજ ખાટલા ઉપર બેઠા હતા. બે બોબા સોપારી આવેલી તેના ઉપર હાથ ફેરવતા અને બોલતા જતા હતા. ‘ભાઈઓ આ પ્રસાદીની સોપારી કોઈને લેવી છે?’ ત્યાં તો સૌ લેવા ઊભા થયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું—અમારે પ્રાદ્ધાણુ જમાડવા છે તેથી જે ભેટ મૂકે તેને આપીએ. એક કહે—હું પાંચકોરી આપું, મને આપો. બીજે કહે દસ અને ત્રીજે કહે—હું પચીસ આપું. એમ ચઢતે ચઢતે સો સો કોરી સુધી ચઢ્યા. ત્યાં તો નરસિંહ મહેતો બોલ્યા. મહારાજ ! હું ખસો કોરી આપું. ત્યારે મહારાજ કહે, નરસિંહ મહેતે હવે બોલવા માંડ્યું. માટે એમના કરતાં કોઈથી વધુ બોલાશે નહિ. માટે લાવો એમને આપી દઈએ. પછી મહારાજ કહે, નરસિંહ મહેતા ! અમારે કોરી લેવી નથી; પણ અમારે પ્રાદ્ધાણુ જમાડવા છે. તો મોઢીખાનું જોખશો ? આ લોભી, તે હસ્તે મોઢે કહે, હા, હા, મહારાજ, જોઈએ તેટલું સીધું તૈયાર કરીશ. મહારાજે તો બધી સોપારી તેમને આપી દીધી.

પછી ત્યાંથી દોઢેક ગાઉ છેટે મેઘપુરમાં જઈને મહારાજે છમાસ સુધી આસપાસના પ્રાદ્ધાણુને બોલાવી જમાડ્યા. પંક્રિતમાં નિત્ય રામાનંદ સ્વામીકી જય ! સહજનંદ સ્વામીકી જય ! ગોપાળાનંદ સ્વામીકી જય ! આત્માનંદ સ્વામીકી જય !—આમ જય બોલાય. પછી મહારાજે છઠ્ઠા મહિનાના છેલ્લા દિવસે નિત્યાનંદ સ્વામીને કહ્યું—સ્વામી આજ નરસિંહ મહેતાની જય બોલાવજો. આથી જ્યારે નરસિંહ મહેતાની જય બોલાવી ત્યારે નરસિંહ મહેતા કહે: ‘મહારાજ ! મારી જય શાની ?’ મહારાજ કહે, જેના રૂપિયા વર્યા તેની જ જય હોય. તો મહારાજ ! મારા રૂપિયા શેના ? મહારાજ કહે, આ રૂકમઈના ભાગના પૈસા નીકળે છે તેનું આ પ્રદ્ધાણુન અમે કરાવ્યું તેથી તમારા મરનાર ભાઈનું સાડું થશે અને મરનારની ઊંદી રૂકમઈ પણ પુણ્યમાર્ગમાં

વપરાયું જોઈ રાજી થશે. ત્યાં તો એકદમ શ્યામજીં મોઢું થઈ ગયું અને કહે મહારાજ ! તમે મોટા થઈને આવું કપટ કર્યું ? આ તમને ઘટે ? એમ કહી પોતાના દીકરા કલ્યાણજીને કહે, અલ્યા ઊઠ ઊઠ, આ કાળીએ તો ગજબ કર્યો. પેલા વામનજીએ છેતરીને બળીરાબનું બધું લઈ લીધું હતું. તેમ આમણે પણ આપણને છેતરી બધું લઈ લીધું. એમ કહીને પોતાના છોકરાને લઈને રીસાઈને ત્યાંથી ઊઠી નીકળ્યા. તે છ મહિના સુધી મહારાજના દર્શને ન આવ્યા. મોટા મોટા સંત હરિજનોએ ઘણા ઘણા સમજાવ્યા પણ બાપ કે દીકરા કોઈ દર્શને આવ્યા નહિ. જ્યારે પોતે દેહ મૂકી ગયા ત્યારે તેમનો દીકરો કલ્યાણજી રોજ દર્શને આવવા લાગ્યો.

પાઠકો ! જોયું લોલનું બળ ? નરસિંહ મહેતો સ્વામિનારાયણને લગવાને માનતા હતા. છતાં લોલે કરીને છેટા થઈ ગયા. વાસ્તે લોલ એ જ પાપનો બાપ અને લોલ એ જ નરકનું દ્વાર છે. જેને જીવીને અને મરીને સુખી થવું હોય તેણે તો સર્વ દોષ માત્રના નિધિરૂપ લોલનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો.

“લોભીઆ હોય ત્યાં ધુતારા ભૂખે ન મરે”

જીવને સન્માર્ગથી પાડનાર, અધમમાં અધમ સ્થિતિએ પહોંચાડનાર મોક્ષમાર્ગના અનેકાનેક વિરોધી દોષોમાં લોભ જેવો કોઈ બળવાન દોષ નથી. લોભથી સકળ પાપનો જન્મ થાય છે. સંજ્ઞોને દુર્જન બનાવનાર, વનવાસીઓને આમવાસીઓ કરનાર અને વિરાગીઓને વિત્તરાગીઓ બનાવનાર એક લોભ છે. કામ ક્રોધ અને માનસિક અન્તઃશત્રુઓમાં જે બળ છે, તેથી કોટીધણું અધિક લોભમાં બળ છે.

ભૂતપૂર્વનો ઇતિહાસ જોતાં જણાય છે કે, રાજાઓનું રાજ્યથી, યોગીઓનું યોગથી, અને તપસ્વીઓનું તપથી પતન થયું તે સર્વ લોભથી જ થયું છે. લોભથી કીર્તિ, સમ્પત્તિ અને જ્ઞાતિનો જોતજોતામાં લય થઈ જાય છે. લોભ પેઠો કે તરત જ સદ્ગુણો, વિદ્યાયગીરી લઈ લે છે. માળાપ, સ્ત્રી છોકરામાં સ્નેહ હોય, પણ તે લોભથી જ નષ્ટ થઈ જાય છે. વધારે શું પણ લવસાગરના તારક પૂજ્ય ગુરુદેવમાં. પણ લોભે કરીને અપૂજ્યલાવ પેદા થાય છે. કૃતઞ્જને બદલે કૃતદ્વની થવાય છે. માટે જીવતાં અને મરીને સુખી થવું હોય, પરમકૃપાળુ પ્રભુશ્રીનાં પરંપદને પામવું હોય તો તેણે હમેશાં લોભનો ત્યાગ કરવો. લોભના ત્યાગ વિના કદીપણ સુખી થવાનું નથી.

કોઈ એક રામજી મન્દિરમાં જમનાદાસ નામે એક સાધુ હતો. તેને ગુરુએ મરતી વખતે મન્દિરનો સઘળો વહીવટ સોંપી મહંત બનાવી કહ્યું કે—આવકમાંથી કરકસરથી ખર્ચ કરવું અને રામજીના કોઠારમાં પૈસા વધારવા શીખવું. એ પૈસા કોઈ દિવસ દુકાળ પડે, દૈવકોપ થાય કે મન્દિરની જગ્યા પડે—આખડે તો કામમાં આવે. હવે જમનાદાસ મન્દિરના મહંત થયા, તે વખતે

મન્દિરના કોઠારમાં વીસ હજાર રૂપિયા રોકડા હતા અને તે બધાય મન્દિરમાં પટારામાં હતા. મન્દિરનું ખર્ચ રામજીની કૃપાથી નભતું હતું. કોઇ તીર્થવાસી કે ફરતારામ સાધુસંત, કોઇ સેવક. હરિજન આવતા તો તેમની આગતાસ્વાગતા ખરદાસ—ચાકરી સારી રીતે જમનાદાસ કરાવતા. જોકે ગામ મોટું ન હતું; ગામના મનુષ્યો ધર્મપુણ્યમાં તથા દેવદર્શનમાં આસ્થાવાળા હતા. એથી મન્દિરનો વહીવટ રૂડી રીતે ચાલતો હતો. મન્દિરમાં ઠાકોરજીને દૂધ પીવા માટે બે લેસો તથા ત્રણ ગાયો રાખી હતી. તથા મહારાજ માટે એક ઘોડો રાખ્યો હતો. મહંત જમનાદાસ પોતે, એક પૂજારી પ્રાણીજી અને મન્દિરમાં કામ કરનારા બીજા ચાર પાંચ માણસો રહેતા હતા. મહારાજ રૂપાની ચાખડીયોથી ચાલતા અને વ્યાઘ્રચર્મ પર બેસતા. ગામના ભાવિક લોકો દર્શને આવતા. મહારાજની વાતો પણ સાંભળવા બેસતા. તેમાં કેટલાક દર્શનના ચુસ્ત નિયમવાળા હતા. જે દિવસે દર્શન ન થતાં તે દિવસે ઉપવાસ કરતા. વળી ભક્ત ત્યાં અભક્ત પણ હોય. ધર્મ હોય ત્યાં અધર્મ પણ. ગુમ-પણું રહ્યો હોય. ગામ હોય ત્યાં ઢેઝવાડો પણ હોય, તેમ સેવક—સમાજમાં કેટલાક ભાવિક અને અભાવિક પણ હતા. તેમાં એક ગરીબ સ્થિતિનો કચરાશા નામનો ચાલીસેક વર્ષની ઉંમરનો વાંઢો વાણીઓ હતો. હોશિયાર પહોંચેલો, ખટપટીઓ દંભી અને ધૂતારો હતો, પગે લંગડો હતો. રોજ જમનાદાસ મહારાજ પાસે ગાલપુરાણનાં ગપાટા મારતો. નવી નવી દંતકથાઓ કરતો અને મહારાજને ખૂશ કરતો. મહારાજ પણ એ કચરાશાની વાતચીતથી ખુબુ આનંદ માનતા. તે પડીઆચટ્ તેથી કોઈ કોઈ વખત મહારાજ પડીઆમાં પ્રસાદી આપતા. કોઈ કોઈ વખત મન્દિરમાં પ્રસાદ લેવાનું પણ કહેતા. વળી ઘણીકવાર દિવસે અને રાત્રે પણ મન્દિરમાં જ સૂઈ રહેતો. તમામ સેવક—સમાજમાં તે કચરાશા મહંતનો વહાલો અને ખાસ વિશ્વાસુ હતો. એક વખત મહંત સૂતાં સૂતાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, કચરાશા ગરીબ છે; તોપણ પોતાનો હાથ ધંધો કરી પૈસાવાળો થયો છે. આપણા મન્દિરમાં રૂપિયા

વીસ હજાર પડ્યા છે. તેને ઉધધ ચડી જાય છે; પણ એમાંથી ને થોડો થોડો વેપાર કર્યો હોય તો જરૂર તેમાં વધારો થાય, અને છુટે-હથે મન્દિરનું ખરચ કરી શકાય. પૈસા સંધરી રાખવા તે કરતાં તેમાંથી કંઈક આવક કરવી તે હકાપણનું કામ છે. પણ વ્યાજે ધીરેલા પૈસા ઉભાગરો કરાવે છે. માટે ઉસીકે પૈસા રાખી જિંઘવું એ તો સાડું. પણ વેપાર વગર પૈસો વધે નહિ. કેમકે વ્યાપારે વસતિ લક્ષ્મીઃ વેપારથી પૈસા વધે છે. પણ આપણે સાધુ થયા તે હવે વેપાર શી રીતે કરાય ? કદાચ કરીએ તો જોઇ બેસીએ ને જગ્યા મૂકી રખડવા દહાડો આવે. આ કચરાશા સારો ભકત છે. આપણી સાથે બેઠવા ઉઠવાવાળો છે. વળી વેપારનો લોભી-ઓ છે. માટે એની પાસે વેપાર કરાવ્યો હોય તો જરૂર એ પૈસો વધારી દે. વળી એ રામજીનો સેવક છે. તો એ દેવમન્દિરનો પૈસો બગાડે તેવો નથી. માટે તેને પુછીને કંઈક ધંધો કરીએ તો ઠીક.

આમ વિચાર કરતાં આખી રાત વીતી ગઇ. સવારમાં સ્નાન, ધ્યાન ને પૂજાપાઠથી પરવારી જમનાદાસ મહારાજ આસન પર બિરાજ્યા. ત્યાં તો કચરાશા આવ્યા. તેમને મહારાજ કહે. કેમ કચરાશા ? બાપજી ! સાડું છે. ભલા તમને વેપારમાં ગમ પડે કે નહિ ? અરે બાપજી ! વેપારતો વાણીયાનો જ છે. તેમાં પણ આખા ગામમાં મારા જેવી વેપારમાં કોઇની નજર પડતી નથી. મહંત કહે, તમે વેપાર બરાબર કરી જાણો છો ? બાપજી ! હું અભિમાન કરતો નથી; પણ પચીસ પચીસ ગાઉમાં વેપાર ખાતે માડું નામ પંકાય છે. મહંત કહે, આવા છો ત્યારે કેમ કાંઈ વેપાર કરતા નથી અને અહીંના અહીં બેઠા રહો છો ?

કચરાશા કહે એ તો કર્મનો દોષ ત્યાં કોણ જુએ નેષ.” મહારાજ ભગવાને ખુદિ આપી છે, પૈસા આપ્યા નથી. એથી વેપાર થોડો થોડો કરું છું. પૈસો પૈસાને વધારે છે અને વેપારથી પૈસો ઘણો વધે છે. વળી વેપારમાં પણ અઠ્ઠલ નેઈએ. મહારાજ મારાંમાં વહેપારની ખુદિ ઘણી છે. મહા-

રાજ કહે-વેપારમાં વેપારીઓ નફો શા પ્રમાણે ખાતા હશે ? કચરાશા હરખતે હેડ કહે છે. બાપજી ! દોઢા ખમણા કરે છે, તે અન્તે મરે છે. હું તો સવાયા કરું છું. બાપજી ! વેપારની ચે ચુક્તિ છે. ન આવડે તો ખોધ બેસે. એકનો સવાયો કરું એટલી તો મારામાં ખરેખરી આવડત છે.

મહંત કહે, કચરાશા ! એવો જો તું હોય તો લે આ એક રૂપિયો સાંજે સવાયો કરીને લાવજે. તો તારી બુદ્ધિની ખબર પડશે. અરે સ્વામી મહારાજ ! એમ સવાયા ન થાય. એ તો વેપારની રૂખ જોવાય છે. કંઈ આંખો મીંચી વેપાર થતો નથી. મહંત કહે-જ્યારે વેપારનો વખત આવે ત્યારે કહેજો.

આવીરીતે વાત થઈ. પછી બીજેજ દિવસે કચરાશાએ આવી, મહારાજ ! લાવો આજ રૂપિયો સવાયો કરી લાવું. આમ કહી મહારાજ પાસેથી રૂપિયો લઈને ગયો. અને સાંજે એ રૂપિયામાં ઘરના ચાર આના ઉમેરી મન્દિરમાં આવી મહારાજને કહે મહારાજ ! દ્યો આ તમારો સવા રૂપિયો. જમનાદાસ કહે. શાખાશ છે કચરાશા, વેપારમાં તમારી ખૂબ નજર પહોંચેછેહો. આમાં તમને કંઈ મળ્યું ? હા, એક આનો મળ્યોમહારાજ. હું આનું નામ વેપાર.

મહારાજ કહે-શેઠ વળી રૂપ આવે ત્યારે કહેજો. કચરાશા કહે બહુ સાફ બાપજી ! મહંત કહે જો જો ભૂલતા. અરે મહારાજ ! માણસનું બુલાય પણ દેવનું બુલાય ? આ તો મારા તમારા જીવનું લાતું છે. હું નહિ ભૂલું.

પછી આઠેકદિવસ જવા દઈ કચરાશા દોડતો દોડતો આવ્યો. અરે મહારાજ ! ઓ બાપજી ! સો રૂપિયા લાવો. આજ ખરાખર તાલ છે. મહારાજે સો રૂપિયા કાઢી આપ્યા. એટલે બે કલાક પછી તરત જ આવીને કહે-મહારાજ દ્યો આ રામજીના નામના સવાસોં રૂપિયા. અરે કચરાશા ! શાખાશ ! અદ્યા તું તો એકનો સવાયો કરનાર સિંહ જેવો છે. બહા કચરા, આમાં તને શું મળ્યું ? સાચું

બોલજે. મારા નસીબ પ્રમાણે મને પાંચ રૂપિયા મળ્યા. અત્યા કચરાશા હવે તને ઓળખ્યો. તારી બુદ્ધિની બલાડી (અરે બલિહારી) બાપજી ! આમાં હું રળતો નથી. ઠાકોરજીનું નસીબ રળે છે. અને તમારી આશિષથી મારામાં બુદ્ધિ ખીલે છે. મહંત કહે-ઓ કચરાશા શેઠ ! તમને બરોબર પીછાણ્યા. તમે આંખમાં કોઇને કચરો નાખવા ઘો તેવા નથી.

હવે આવી રીતે કચરાશા તથા મહંત વચ્ચે વહેપાર ચાલતો જોઇ મન્દિરનો પૂજારી કંઇક બુદ્ધિશાળી અને દેવી હતો. તે વહેમાયો, તેને આ કચરાશાની કરામત મહારાજને જાણમાં લીધા જેવી જણાઈ. તેથી તે બોલ્યો. આંખમાં કચરો નાખવા દે એવા નથી પણ નાખે તેવા છે. માટે વિચારજો. કચરાશા કહે, પૂજારી ! કેમ કરડાકીમાં બોલો છો ? મહંત કહે બકવા દોને ! કોણ તેને ગણે છે ? પૂજારી કહે, બાપજી ! સાચું કહું છું. ખોટું લગાડશો નહિ. કચરાશા કહે પૂજારીજી ! વેપારની રીત ન્યારી છે. અહીં દેવલાં નવરાવવાનાં નથી. પૂજારી કહે-ના, શેઠ, ના. દેવલાં નવરાવવાનાં નહિ પણ લોળા લોકને ભરમાવી તેનું નખોદ વાળવાનાં. મહંત કહે, હું વેપાર કરું છું તેમાં તમને શું થાય છે પૂજારીજી ? શેઠ કહે, ઝેરીલા અને ઇર્ષુક સ્વભાવ હોય તો તેનાથી દેખ્યું કેમ ખમાય ? મહંત કહે. બળવા દો, છો બળે એમને વેપારની શું ગમ પડે ? પૂજારી કહે. અમને ગમ પડતી નથી; પણ તમને ગમ પડે છે તો જાઓને એની વાંસે ? રૂપિયા ક્યાંથી લાવે છે અને વેપાર શો કરે છે તે તો જુઓ ! મહારાજ કહે, પૂજારી તમે છાના રહો. જોયા કરો શું થાય છે તે ! તમારે કંઇ બોલવાની જરૂર નથી. તમે તો દેવની ઘંટડી અને ઘડિયાળ બજાયા કરો. પૂજારી કહે, જોયા કરું છું ને જોયા કરીશ. પણ આ તો શ્રી રામજીનું છે તે પેટ બળે છે. તેથીજ બોલી જવાય છે. શેઠ કહે-મહારાજ ! મેલોને પૈડ; એ ભલેને બોલ્યા કરે. આપણે જેમ કરતા હોય તેમ કરો. આમાં ક્યાં તમારે કે મારે સ્વાર્થ છે ? જે છે તે શ્રી ઠાકોરજીનું છે.

અને તેને અર્થ છે. જમનાદાસ કહે-શેઠ, બરોબર, હવે શરત રાખજો હો. આ વખતે તો પાંચ હજાર રૂપિયા કાઢવા છે, પણ થોડા આવે ત્યારે તમે આગળથી ખબર દેજો.

કચરાશા કહે બાપજી ! મારો વિશ્વાસ રાખજો, આમાં મારે કંઈ ખાવાનું નથી. આ વખતે તો શ્રી રામજીની દયા થાય તો સવાયા નહિ પણ દોઢા કરી લાવું, એમ કહી ગયો. અને બે ચાર દિવસે દોડતો દોડતો ખરે બપોરે આવ્યો. મહારાજ તો નિદ્રાદેવીને ખોળે સુખાળા થયા હતા. મહારાજ ! જાગો મહારાજ ! જાગો લાવો લાવો રૂપિયા લાવો. આજે તો બરોબર તાલ આવ્યો છે. મહંતજીએ બેબાકળા જાગી કોઠારમાંથી હજાર હજારની પાંચ થેલીઓ લાવી મુકી. એટલે શેઠ કહે, બાપજી ! મારે રળી દેવું; પણ મજૂરી કરવી એ માફ કામ નહિ, તો બે માણસ મોકલો. એટલે મહંતે બે માણસ મોકલ્યાં. શેઠ થેલીઓ લઈ ગયા, રાતના આઠેક વાગે રૂપિયા સાડા સાત હજારની થેલીઓ મજૂર પાસે ઉપડાવીને મહારાજ આગળ મૂકી દીધી. કૃપાનાથ ! આજ તો એકના દોઢા થયા છે. મહારાજ તો બિંચા થઈ શાખાશ ! શાખાશ ! કચરાશા ! તમે સૌને કચરાપટ્ટીમાંથી બહાર કાઢો તેવા છે. મેં તમારી ખુદ્દિ, વેપારનું ડહાપણ અને તમારું શાણપણ જોઈ લીધું.

અરે બાપજી ! આ બધું તમારા આશિર્વાદનું છે. રામજી સૌનું સુધારે તો પોતાનું કેમ બગડવા દે ? મેં તમને પ્રથમથી જ કહ્યું હતું કે-વેપારમાં મારી નજર ચાલે તેટલી આખા ગામમાં કોઈની ચાલતી નથી. જો કે હમણું અહીં વેપારનો થોડા છે. પણ શું કરું ? લાચાર કે મારે આવતી કાલે મણ્ડીનગર ગયા વગર છૂટકો નથી ત્યાંથી બે મહીને પાછા આવવાનું થશે. ત્યાં તો શ્રી રામજીના નહિ પણ જમના દાસ અનેલા મહારાજ ધનની લાલસાથી એકદમ બોલી બેઠ્યા. અરે મારા સોનાના કચરા હમણું જવું રહેના ઘો. હવે આજ તને સાચેસાચ પેટ ખોલીને કહું છું કે, શ્રી રામજીના કોઠારમાં વીસ હજાર રૂપિયા છે.

કચરાશા કહે, બુઝો બાપજી! સોના સવાસો, હબરના સવા હબર, અને પાંચ હબરના દોઢા થયા. જો રામજી ઠંકોર દયા કરે અને તમારો અંતરનો આશીર્વાદ થાય તો આ વખતે વીસ હબરના ચાલીસ હબર સમજી લ્યો. પણ મહારાજ આ છેલ્લો વેપાર છે. હવે આટલું કરીને આપણે બંધ રાખવું અને જો ચાર માસ પછી ખરેખરો થોડા આવશે તો કરીશું. પૂજારી કહે-તમને તો થોડા લાગશે પણ આ મહારાજને તો ચાર લાગશે. તેનું કેમ? શેઠ હવે ઘણી થઈ. આ તો દેવનું ધન છે હો. હણીંઓ પારો છે, તે પચવું કઠણ છે. આ તો સત્યાનાશ વાળી નાખશે, માટે વિચાર કરો અને આ મહારાજને ખોટે માર્ગે ભભાવી મન્દિરને શા માટે ભીખ માગતું કરો છો? મહારાજને ખોટું લાગે તો ભલે લાગે; પણ હું તો જે દેખું છું તે કહું છું. બાપજી! ગુરુ મહારાજ! આ એકલો વાણિયો નથી. આ તો કાણીઓ અને પગે લંગડો પણ છે. માટે બહુ સહવાસ રહેવા દો. વળી ત્રીન જનકા સંગ નહિં કરના; અન્ધે-લુલ્હે-કાણેકા અંધો, લૂલો ને કાણો-એ ત્રણનો સંગ ન કરવો, અને આ આપણા ત્યાગીનો ધર્મન કહેવાય. આમ કચરાશાને તથા જમનાદાસમહારાજને પૂજારીએ કહ્યું. કચરાશા કહે, બાપજી! આજથી મારે ને તમારે રામ રામ છે. હું તમારો વગર પૈસાનો ગુલામ, હું લોહીનું પાણી કરી, હાથ કરી બેસું નહિ. પેટ ભરી પાણી પીઉં નહિ. આમથી આમ ને આમથી આમ આખો દહાડો રખડી રવડી તમને પૈસા કમાઈ આપું અને અહીં આવું ત્યારે આ પૂજારીના ટોણા-છણકા સહન કરવા પડે. માટે હવેથી મારે ને તમારે રામ, રામ છે. હું આવવાનો નથી. જમનાદાસ કહે-અરરર! આમ થાય? બિચારા પૂજારી ઉપર શા માટે માહું લગાડો છો? એ તો મન્દિરનો નોકર કહેવાય અને હું તો મન્દિરનો માલિક મહંત છું. મારે ને તમારે સમજવાનું છે. કચરાશા કહે-બધું ખડું બાપજી! પણ હવે મારો જીવ ખાટો થઈ ગયો છે. માટે હું આવું છું તેમ આવીશ; પણ તમારા વેપારમાં નહિ ભળું. મહંત કહે-કચરાશા,

તમે માહું ન લગાડો. વેપારમાં ખરાખર ધ્યાન લગાડો. આ છેલ્લી ચોટ છે. તો આટલું કરી સુખેથી મણ્ડીનગર જાઓ. પછી છ મહિના વેપાર કરવો નથી.

ત્યાં તો પૂજારી કહે-શુર મહારાજ! પછી તો કચ-રાશાએ રહેવા દીધું હશે તો વેપાર કરશોને? છ મહિના પછી તો તમારા અને શ્રીરામજીના ખજાનાની ખાખ થશે. ત્યાં તો શુર મહારાજ લાલચોળ થઈ ઘાંટો કાઢી બોલ્યા-અલ્યા, પૂજારા! બહુ જીલડી વધાર માં. રાખ્ય રાખ્ય, બોલમાં. રાખ તો જે ચોળતા હશે તે ચોળશે. પૂજારી કહે-હા, તમે જ ચોળવાના છો. બાપજી! મને શું કરવા વઢો છો? પછી પોક મૂકીને રડ્યો. બીજે રજાજો. હાથ વોચ કર્યો. જિંદગી બગાડ્યો. આ ગરીબ બ્રાહ્મણનું માનો. વેપારની વાત જવા દો. બાપજી! તમે રાગી નથી, ત્યાગી છો. માટે વિચાર કરો અને પાછા વળો. અત્યારે હું તમને જોરના કકડા જેવો દુશ્મન થઈ પડ્યો છું. પણ ઠીક કહું છું. આમ પૂજારીએ મહંતનીશરમમાં ન દબાતાં કે કાઢી મૂકવાનો ડર ન રાખતાં શુરજીને સાચે સાચું કહ્યું.

જમનાદાસ ઉકળી બોલ્યા; ઠીક તને હું જોઈ લઉં છું. એમ કહી-અરે કીધર ગયા જનકીદાસ? એ આયો બાપજી! એમ કહ્યું, ત્યારે જમનાદાસ કહે-બોલાવી લાવો ધોરીલાઈકું ઔર પુંજલાઈકું, કચરા પટલકું. અબી અબી બોલા લાઓ ભુલાલાઈકું ઔર પક્કસિહકાકેકું. કચરાશા કહે બાપજી! જવાદોને. એ બ્રાહ્મણને એનું પેટ બળતું હશે તે બોલે. તેમાં તમારે આટલો શુસ્સો કરવો તે ઠીક નહિ. વળી એને કાઢી મૂકો તો મને બ્રાહ્મણનો નિસાસો લાગે. માટે દયા કરો અને હવેથી એ નહિ બોલે.

પૂજારી કહે-કેમ નહિ બોલે? મને ઠીક લાગશે તો બોલીશ અને કાઢી મૂકશે તો બીજા ગામમાં ઠાકોરસેવા કરીશ; પણ બ્યા-રથી તમારાં પગલાં થયાં છે અને તમારી જાનમાં શુરજીને લીધા

છે ત્યારથી મારું પેટ બળી નય છે. હું કહું છું તે ક્યાં મારા સારું કહું છું. આમ વાત કહે છે ત્યાંતો પુંનેભાઈ આવ્યા. કેમ બોલાવવો પડ્યો ? મહંત કહે-આ પૂનરીની જીભડી હવે બહુ વધી ગઈ છે. કંઈ કહીએ છીએ ત્યારે સામું બોલે છે. સેવાપૂજા બરોબર કરતો નથી. કહીએ છીએ તે કાન સોંસરું કાઢી નાખે છે. માટે એને હું રજા આપીશ. અને બીજાં માણસ રાખી લઈશ. ત્યાં તો કલ્યાણ શેઠ, ધોરીભાઈ, અબાઈદાસ એ સર્વે આવ્યા. તે સૌ સાંભળી બોલી બઠ્યા. બાપજી ! એમ કંઈ રજા દેવાય ? આપ તો મહંત કહેવાઓ અને બીજા બધા આજ્ઞાપાલક સેવક ગણાય. પણ જો આપ અણુઘટતું આચરણ કરતા હો તો એ લોકો તમને પણ કહી શકે.

મહંત કહે, અણુઘટતું હોય તોને ? તે વિના મારા કામમાં બકબકાટ કરે એ મને ના પાલવે. ધોરીભાઈ કહે-“બાપજી ટાઢા થાઓ. મોટું પેટ રાખો. આવો બ્રાહ્મણ મળવો કઠણ છે.” મહંત કહે, હું કોઈ પ્રકારનો શ્રી રામજીના લાભાર્થે વેપાર કરતો હોઉં અને આજીવિકામાં કમાણી થતી હોય તો એમાં એ રોકાણ કે ડબલગીરી શા માટે કરે ? ઉકરડો પટેલ કહે-એમાં તો શા માટે રોકે ! ત્યાં તો ધોરીદાસ અને કલ્યાણકોકો કહે, પણ બાપજી ! આપણે સાધુને તો હરિભજનનો જ વેપાર જોઈએ. બીજાં વેપાર શું કામ કરવો પડે ?

જમનાદાસ ખારા ઝેર જેવા થઈ કહે ‘ક્યાં અમારા સારૂ કરીએ છીએ ? અમારે તો લગવાં પડેયાં એટલે બને તેટલી ઠાકો-રની સેવા કરવી જોઈયે ત્યારે પુંજ પટેલ અને ભુલદાસ કહે બાપજી ઠાકરની મરજી હશે તેમ થશે.’ પણ આપણે તો આપણા ધર્મ પ્રમાણે રહીને જ સેવા કરવી જોઈએ. શુરૂ મહારાજ ! તમે તો સોના જેવા સારા છો. પણ જગતમાં કેટલાક સાધુ ઠાકરમન્દિરમાં રહીને વેપાર કરે છે. અને શેર રાખે છે. સદ્દો કરે છે. પણ તેમનું શું થાય છે તે વિચારોને ? પેલા જનકીદાસ, રામદાસ, બેડીદાસ એમણે મન્દિરનાં દોર દાંખર અને રામ-

છના દાગીના સુદ્ધાં વેચી ખાધાં. તો એમનાથી ગામમાં અવાતું નથી કે કોઈને મોઢું દેખાડાતું નથી. માટે આપણ! માફ કરજો. બોલવા ઉપર આવ્યા એટલે બોલાય.

ત્યાં તો જમનાદાસ ધુંવાકુંઆ થઈ ગયા અને ન બોલવાના શબ્દો કહી નાખ્યા. પદમશી કોકો કહે—અલ્યા લાઈ આ મહારાજને મનાય એવું નથી. એતો જ્યારે મુંડમાં લાગશે ત્યારે ખબર પડશે. એમ કહીને બધાને ટાઢા પાડ્યા. ત્યારે કલ્યાણ શેઠ કહે—આપણ! ઊભા રહો, ઊભા રહો, પેલા કાણિયા કચરાશા વાણિયાને પૂછીને તો વેપાર કરતા નથીને!

જમનાદાસમહારાજ કહે—કચરાશાની મારફત જ કરું છું. એ આપણો સેવક છે. વેપારમાં બહુ કુશળ છે. મને એનો પાકો વિશ્વાસ છે. પાંચ સાત દિવસ પછી હું તમને બધું કહીશ. ત્યારે કલ્યાણશેઠ અને ધોરીલાઈ એ બે જણા લાંબો હાથ કરીને કહે, મહારાજ! એ કચરો તો તમારી આંખમાં કચરો નાખે એવો છે. તેને રહેવાતું ઘર નથી. પગ મૂકવાનું ઠેકાણું નથી. અમે એને સારી રીતે ઓળખીએ છીએ. એણે તો કેટલાકનું ગામમાં નખોદ વાળી દીધું છે. માટે અમે પણ તમને તેની સંગાથે વેપાર કે કંઈપણ સહવાસ રાખવાની ના પાડીએ છીએ. નહિતર આ મન્દિર હતું ન હતું થઈ જશે અને પૂબરી પણ એને ઓળખતો હશે.

અને એને કંઈ કુડકપટ દેખાતું હશે. તેથી તમને એ રોકતો હશે. આમ બહુ બહુ મહારાજને સમજાવ્યા ત્યાં તો પૂબરી પોતાની ચીજ-જણસ લઈને ખલે ખડીઆપોટલીઆ કરી નજીક આવીને કહે—લાઈઓ! તમને અને ગુરુ મહારાજને રામ રામ છે. હું જઈ છું. ત્યારે સૌ કહેવા લાગ્યા. મહારાજ! તમે શા માટે જાઓ છો? તમને કોણ કાઢી મૂકે છે? તમને તો અમે બોલાવ્યાય નથી. તમને ગુરુ મહારાજ કાઢતા નથી. અમે પણ કોઈ કાઢતા નથી. તમે ઠાકોરજીની હેઠે હૈયે સેવા કર્યા કરો. તમારે જવાનું કે ઉદ્દેગ પામવાનું કંઈ કારણ નથી. ત્યારે ગુરુ

મહારાજ કહે, જવાદો કાશ જાય. પૂજારી કહે, તમે તમારે ઘેર રહો. અમારે અને ગુરુ મહારાજને લેણું રહેવાનું તેથી આંખરોહ પડે તે ઠીક ન કહેવાય. એ રાત્રી ન હોય અને રહેવું એમાં પણ સુખ ન આવે. આ તો જીવતો જીવ છે. કંઈક બગાડ થતો હોય, ગુરુ મહારાજ કોઈની કપટબળમાં ફસાતા હોય ત્યારે જરા બોલી જવાય; પણ ગુરુને ઠીક ન લાગે અને કહેવાથી અવળું પડે, કચવાય, તો પછી મારે એમના હાથ હેઠે રહેવાનું શું સુખ આવે? માટે હું તો જઈ છું. ધોરીલાઈ દહે, જવા દો લાઈ. એમની મરજી; પછી બારણામાંથી નીકળતાં પૂજારી કહે—ગુરુ મહારાજ ! હું તો જઈ છું, પણ તમે કચરાશેઠના કચરાથી જરૂર અંધા થશો અને ચારે કોર અથડાશો. તમારે મતે આ કાશ જાય છે; પણ તમારી લાશ ન થઈ જાય અને મન્દિરમૂકી બીજે અથડાવું ન પડે તે સંભાળજો. આજથી તમારો અને તમારા મન્દિરનો, કચરાશા વાણીઆના પ્રતાપે કરીને હી આથમ્યો જાણજો. હ્યો, રામ રામ, માફ કરજો !

એમ કહી પ્રાક્ષણ ચાલતો થયો. તે ગામેગામ ફરતો, જત્રાનું ધામ આવે ત્યાં દેવદર્શન અને તીર્થસ્નાન કરતો કરતો, ઘણે દિવસે એક મોટા શહેરમાં આવ્યો. ત્યાં રામચંદ્રજી ભગવાનનું મોટું મન્દિર હતું. તેમાં એણે ઉતારો કર્યો. તે દેવસેવાના અનુભવી અને સહવાસથી સારો માણસ જાણી મન્દિરનો પૂજારી થવા લોકોએ અત્યાગ્રહ કર્યો. ત્યાંનો પૂજારી તથા તેની પત્ની વૃદ્ધ થઈ ગયાં હતાં. તેને એક પુત્રી પરણાવવાને યોગ્ય થએલી. તે સ્ત્રી—પુરુષે આવેલા પુરુષનો સેવાભાવ, સ્વભાવ અને આચાર-વિચાર જોઈને, છએક માસ થયા કે તેને પોતાની ઉંમરલાયક દીકરી પરણાવી. અને કહ્યું કે, તમે જિંદગીભર આ મન્દિરની સેવા કરો. અહીં જ રહો. આથી પ્રાક્ષણે જાણ્યું જ, મેં નિષ્કપટ અને શુદ્ધભાવથી દેવસેવા કરી તે મને આજે ફળી. એમ ધારી નિરંતર મન્દિરમાં દેવસેવા કરી, સુખેથી ત્યાં રહ્યો.

અહીં પૂનરીના ગયા પછી ધોરીભાઈ, કચ્છાણભાઈ, કચરે-
શેઠ એ આદિક સૌએ ગુરુમહારાજને ઘટે તેટલું કહીને તેઓ સૌ
સોને ઘેર ચાલી નીકળ્યા.

ત્યારપછી પેલા કચરાશા શેઠે તો મન્દિરમાં આવવાનું કે
જમનાદાસ મહારાજને મળવાનું ઠામુંકું બંધ કરી દીધું. આથી
મહારાજ બહુ અકળાયા. પોતાને કચરાશા વિના એક દહાડો
જતો તે ભુગ જેવો થઈ પડતો. પોતે કચરાશાને તેડવા ઘણીવાર
માણસ મોકલે; પણ ચોખ્ખો જવાબ આપે કે-મારે લેવાદેવા
કંઈ નહિ અને ખાલી ઉપાધિ શા માટે વહોરવી ? મારે આવ-
વાની જરૂર નથી. આમ કહી મોકલે પણ આવું નહિ. છેવટ
જમનાદાસ ઠાકોરજીના દાસ નહિ પણ જમના દાસ જાતે
તેડવા ગયા, બહુ બહુ સમજાવ્યો અને આંખમાંથી પાણી કાઢ્યાં, ત્યારે
કચરાશા કહે, આટલા દીલગીર થાઓ છો, તો ચાલો હું આવું.
તમારા પર મારે કંઈ ધોખો નથી; પણ બીજા લોકો ખાલી
અપકીર્તિ કરે કે કંઈ બોલે એવું મારે શું કરવા કરવું જોઈએ ?

ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે તમે તો શેઠ કહેવાઓ તમારે મોટું પેટ
રાખવું જોઈએ તમારે તો એક મારી સાથે કામ છે. બીજા
ઉકરડા, કચરા કે ધોરી વગેરેનું શું કામ છે ? એક પૂનરી બક-
બકાટ કરતો તે તો ભાત લઈને ગયો તે હવે આવશે.

આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે કચરાશા શેઠ મન્દિરમાં પધાર્યા.
પછી બેચાર દિવસ થયા ત્યારે મહારાજ કહે-‘કચરાશા હમણાં
વેપાર કેમ ચાલે છે ?’ ‘અરે મહારાજ ? આજસુધી જે આપણો
વેપાર ચાલતો હોત તો અત્યારે આ મન્દિર સોનાનું થઈ ગયું
હોત. હમણાં વેપાર કરવાની ઝડપ ઘણી સારી ચાલે છે. અત્યારે
બમણા તો નહિ પણ દોઢા તો અવશ્ય થાય એવું છે.

ગુરુ મહારાજ કહે:- ચરાશા ! આજ મારે દીલ જોલીને
વાત કરવાની છે. તે તું અને હું બે જ જાણીએ. જે મારી પાસે
શ્રીરામજીના કેઠારમાં રૂપિયા વીસ હજાર ભર્યા છે. આ વાત
કરતાં જ કચરાશા વચમાં જોલી બિઠ્યા. હાય ! હાય ! ત્યારે કચારના

કહેતા શું નથી ? એ બાપજી ! એ વીસના ચાલીસ હજાર અથવા પાંત્રીસ હજાર તો ખરા જ. ગુરુ મહારાજ કહે-કરવું હોય તેમ કર, પણ રૂપિયા વીસ હજાર લઈ જા. બીજા ગમે તેમ બોલે, પણ મને તારો વિશ્વાસ છે. કચરાશા કહે, બાપજી વિશ્વાસે વહાણ ચાલે છે. માટે વેપારમાં તો પહેલો વિશ્વાસ જોઈએ. છતાં હું જોઈ છું. એક બે દહાડામાં જ્યારે થોડા આવશે ત્યારે ડાંકો મારવો છે. અને ત્યારે જ હું રૂપિયા લઈ જઈશ. અત્યારે ખાલી જોખમ શું કરવા લઈ જવું પડે ? એમ કહી કચરાશા ચાલ્યો ગયો.

તે ત્રણ દિવસે આવ્યો. ત્યારે ગુરુ મહારાજ કહે-શેઠ ! હમણાં કેમ જણાતા નથી ? હું તો તમારા નામની માળા ફેરવું છું. શેઠ કહે, બાપજી આ તો વેપારનું કામ છે. કંઈ તમારી પેઠે લાડવા ખાઈ, પેટ પર હાથ ફેરવી પડી રહેવાનું નથી. બે દહાડાથી પૂરું ખાધું ચે નથી. તમારા વીસ હજારને ઠેકાણે કરવા ફરં છું. ગુરુએ ઊભા થઈ, માથે હાથ મૂકી વાંસો થાળડ્યો-ધન્ય છે, ધન્ય છે ! કચરાશા. આવો વાણીઆનો ખચ્ચો હોય નહિ. આ તો તમારે-અમારે પૂર્વભવનો સંબંધ હશે. અને આ વખતે તો તમે શ્રીરામજીનો ખજાનો વધારવા જન્મ્યા છો. કચરાશા કહે-બાપજી ! તમારું છે અને તમને દેવું છે. હું કંઈક દોડાદોડ કરું છું એ તો દેવની સેવા છે. એમાં હું વધુ શું કરું છું ? ગુરુ મહારાજ કહે, કચરાશા હવે આજકાલમાં ઝટ કરી નાખો. એટલે મેં વીસ થેલીઓ કોઠારમાંથી કાઢી છે, તે ઠેકાણે પડી જાય. બાપજી ! કાલે વારો છે.

એમ કહી ગયો ઘેર. ઘેર જઈ પોતાનાં વાસણું-કુશણું જે કંઈ લીધા જેવું હતું, તે સર્વના ખીસ્તરા પોટલાં ખાંધી, ગામ બહાર ધર્મશાળામાં રાખી, ખીજે દહાડે ત્રણ ચાર મજૂર લઈને હરખ-ભેર ઉતાવળો ઉતાવળો આવ્યો. ગુરુ મહારાજ ! ગુરુ મહારાજ તમારા કર્મનું પાંદડું ફર્યું. હવે આ છેડીવારનો વેપાર છે. લાવો લાવો, ઝટ કરો, થેલિયો કાઢો. ત્યારે ગુરુ મહારાજ કહે ધન્ય

છે. ધન્ય છે, કચરાશા લ્યો, ઉપાડો, ઉપાડો ! એમ કહી મજૂરોને માથે બળ્લે થેલીઓ મૂકી અને કચરાશાએ પણ બે લીધી. મંદિરમાં, બજારમાં કે માર્ગમાં કોઈ ન બાળે તેમ ધર્મશાળા લેખી કરી લીધી. પછી બીજવાર, ત્રીજવાર, એમ બધી થેલીઓ ઉપાડી લીધી અને તરત જ ચાલતા ભાવથી વીસ હબરનું સોનું ખરીદ કરી લીધું.

હવે ભાઈ તો ગુરુ મહારાજની આંખમાં કચરો નાખી; ત્યાંથી ગાડામાં સામાન ભરી રવાના થઈ ગયા. તે ચારસો ગાઉ છેટે એક શહેરમાં જઈ રહ્યો. બે ચાર મહિને પૈસાના પ્રતાપથી એક કન્યા પણ પરણ્યો. હવે પોતે જમનાદાસને વિસારી મોજ-શોખ કરવા મંડ્યો. મંદિરમાંથી કચરાશા રૂપિયા લઈને ગયા છે, તે હમણાં દોઢા-બમણા કરીને આવશે, એવી આંશામાં આ ગુરુ મહારાજ તો વાટ ભેઈ રહ્યા, તે ભેઈજ રહ્યા એક દિવસ, બે દિવસ, પાંચ પંદર દિવસ થઈ ગયા; પણ તેનાં દર્શન સ્વપ્નામાં પણ થયાં નહિ. આથી ગુરુ મહારાજ આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયા, તરફડવા મંડ્યા. હાય, હાય ! કરવા મંડ્યા. બેટી કે બાપ, ક્યા હુવા કચરાશા ? તુમ કહાં ગયા ? આમ બોલ્યા કરે છે અને તેના ઘેર માણસ મોકલ્યું. તો ઘરઘણી કહે—એ તો અહીંથી પોતાનો ઉચાળો ભરી ઘરનું ભાડું પતાવી બીજે કોઈક ગામ રહેવા ગયો છે. માણસે મંદિરમાં આવી વાત કરી, કે ગુરુ મહારાજ તો બેલાન જેવા થઈ ગયા. વાટે તો પાણી નીકળે પણ લોહી તો ન જ નીકળે, એવા જડ મૂડા જેવા બની ગયા. પછી ઘણા માણસો પાસે આસપાસના ગામોમાં શોધ કરાવી. પોતે પણ કેટલાક ગામ આથડ્યા, પણ કચરાશા તો ગયા, તે વાયરે ઉડી ગયા.

આ વાતને વીસ દિવસ થયા, મહિનો થયો. દોઢ મહિનો થયો. છેવટે જમનાદાસે બાણ્યું જે આ વાતની ધોરીભાઈ, કચરાભાઈ, ઉકરડાભાઈ, કલ્યાણશેઠ, અંબીદાસ વગેરે આગેવાન સેવકોને બજાર પડશે, તો મારી ઇજ્જત જશે. મંદિરમાંથી કાઢશે, છેવટે

આપઘાત કરવાનો વખત આવશે. માટે લાવ આ પૂજારી નવો રાખ્યો છે તેને મંદિરની સોંપરત કરી, તીર્થ-યાત્રાનું નામ લઈ કચરાયાની શોધમાં ફરું. જો મળે ને પૈસા થોડા ઘણા હાથ આવે તો પાછો આવું; નહિ તો આમને આમ રખડીને મરું. આમ ધારી પૂજારીને મંદિર સોંપી તીર્થ-યાત્રાનું નામ લઈ ચાલી નીકળ્યા.

ખાવું, પીવું, ઊંઘવું, એ સર્વે જોને હરામ થઈ ગયું છે, એવા ગુરુમહારાજ જમનાદાસ મહંત ગામોગામ રખડતા રડવડતા, અશ્રુપાત કરતા, તેને હુંઢતા, આઠેક મહિને ચારસો ગાઉ નીકળી ગયા. જતી વખતે પૂજારીને તથા ગરીબદાસને કહેલું કે, હું ખખર મોકલું કે માણસ મોકલું તો કચરાશા આવ્યાની ખખર દેજો. પણ આઠ મહિના સુધી પત્તો લાગ્યો નહિ, અને ફરથી સંદેશ મોકલવાનું પણ અશક્ય થઈ ગયું.

આમ જ્યારે ખાર મહિના થયા કે જે શહેરમાં કચરાશા પારકે પૈસે તાગડધિન્ના કરી રહ્યો હતો, તે શહેરમાં ગુરુ મહારાજ આવી પહોંચ્યા. ત્યાં પોતે લોટ માગે, સદાવ્રત મળે ત્યાંથી લે અને ગામમાં કચરાની શોધ કરે. વખતોવખત યાદ કરતો કે, હું મોટો મઠધારી મહંત ગાદી ઉપર બેસનારો, લોકો મારા પગમાં પડતા, હું સૌનો ગુરુ બની બોધ આપતો, તે આજે ઘેર ઘેર ભીખ માગું છું. પેલો બિચારો પૂજારી રાત દિવસ મને ટોકતો, પણ કચરાશાની માયામાં હું લેવાઈ ગયેલો; તેથી તેને વેરવઈ જાણી તેનું એક વેળુ પણ મેં સાંભળ્યું નહિ. ચાલતી વખતે પણ તેણે બહુબહુ ચેતવણી આપી; પણ અવળા નસીબનો હું તે મેં સાંભળ્યું જ નહિ. રામ રામ રામ એમ છેવટે જાપ ચાલુ રાખ્યો.

હવે એ શહેરમાં પંદરેક દિવસ વીત્યા બાદ, ગુરુ મહારાજ ગંગાસ્નાન કરી પોતાના ઉતારા તરફ આવતા હતા તેવામાં મહાકૃતમ્ની, દેવધનનો કોળીઓ કરી જનાર, ગુરુ મહારાજ

જમનાદાસને ટોકરી વગાડતો કરનાર કચરો, રેશમી સોનેરી કોરનું ઘોતિયું પહેરેલું, અંગરખું તથા ખલો રેશમી કિનારીનો ખેસ નાખેલો, માથે પેઠની પાઘડી પહેરેલી એવો બનીઠની સામે આવતો હતો. તે બેની એક નજર થઈ; કે તરત જ એ ગુરુના ચરણમાં પડ્યો. અહોહો કચરાશા! શું કર્યું? તમે તો ગયા તે ગયા જ. અરે બાપજી! બહુ ઉતાવળા થાઓ મા. ઘેર પધારો. એ ગાડીવાળા! અહીં આવ. આમ કહેતાં જ ગુરુ મહારાજને ગાડીમાં બેસાડી ઘેર લાવ્યો. ઘરમાં પેઠા કે શેઠ કહે-અલી એ! ક્યાં ગઈ? આ ગુરુ મહારાજને પગે પડ. આ જ આપણે સોનાનો સૂરજ બ્રિચો. ખેરી એકદમ બીડી પગમાં પડી. કચરો કહે-સાંભળ્યું કે? આપણે જે ખાનપાન વગેરે લોગવીએ છીએ મોજશોખ માણિયે છીએ તે બધું આ ગુરુદેવના ચરણનો પ્રતાપ છે. ગુરુ મહારાજ! તમને તો ચરણથી ચોટી પર્યંત મારો વિશ્વાસ બીડી ગયો હશે; પણ મેં તમારા વીસ હજારના દોઢા કર્યા અને તરત જ દોઢાના ત્રણ ગણા કરવાને કોઈકે મને આ શહેર બતાવ્યું. તેથી અહીં આવ્યો છું. ગુરુ મહારાજ કહે-કેટલા થયા છે? તો કહે-ગુરુ મહારાજ, લગભગ લાખે પહોંચ્યા છીએ. આજ કાલમાં મારે મોકલવાના હતા, પણ તમે જાતે આવ્યા તો હવે ચાર પાંચ બાંટ ભરીને સુખેથી ઘેર પહોંચી જાઓ. ગુરુ મહારાજ કહે-તમે તો કાગળ-પત્ર કે સંદેશો મોકલ્યો નહિ. મારા તો હોશકોશ બીડી ગયા. ખાલું-પીલું ભૂલી ગયો. હેરાન હેરાન-થઈ ગયો. બાપજી! કાગળ શી રીતે લખાય? ઉકરડાભાઈ કે કલ્યાણ શેઠ જેવાને ખબર પડી જાય તો બાર જ વાગી જાય, અને તમારે મંદિરમાં રહેવું કઠણ થઈ પડે. તેથી કાગળ લખ્યો નથી. આમ ગપાટાથી ગુરુ મહારાજને રાજ કરી દીધા. પછી ખેરીને કહે-તું ક્યાં સુધી બેસી રહીશ? પેલા કુખેર ભટને બોલાવ. મહારાજ સારુ શીરો, શીખંડ, માલપુવા, પુરી, ભજ્યાં વગેરે સારી રસોઈ કરે. મહારાજ તો તેનું બોલવું સાંભળી; તેનો વિવેક જોઈ કિંમૂઠ બની ગયા.

થોડાં છઠ્ઠાડા થયા પછી કહે. મને ઘેરથી નીકળે બહુ દિવસ થયા. માટે હવે તો હું જવાનું કરીશ. ઓલ્યા રૂપિયા તૈયાર કરો. શેઠ કહે—આપણું ! પૈસા તો તૈયાર છે પણ હજી આ દાસને ત્યાં બે ચાર દિવસ વધારે રહો. એમ કહીને રાખ્યા. એક દિવસ દૂધપાક પુરી, બીજે દિવસે બાસુદી પુરી, ત્રીજે દિવસે મોહનધાળ, ખારીપુરી, ખાનં, મેશુબ, મગજ, હલવો આદિક કરી મહારાજને જમાડયા; અને તેમના શરીર ઉપર બખે આંગળ લોહી ચડી ગયું. જાડા લીમ જેવા થઈ ગયા. એક દિવસ ગુરુજીને બે ઘોડાની ગાડીમાં બેસાડી, આખા ગામમાં ફેરવીને મુંમઈ બનાવનારના એક કારખાને આવ્યા. તેની દુકાન પર ગાદી તકીએ શેઠ બેઠા. જમનાદાસ મહારાજને પણ બેસાર્યા. મહારાજને કહે અહીં આપણા રૂપિયા છે તે આજે ઉપાડી લઈએ અને કાલે તમને ઊંટ ભરી દઈએ, તે સુખેથી ઘેર સિધાવો. દ્યો જરા બેસો. હું શેઠને મળી આવું.

એમ કહી બાબુના ઘરમાં જઈને મુમઈ કરનાર શેઠને કહ્યું—શેઠજી ! માણસ રાખવો છે ? શેઠ કહે—ક્યાં છે ? ત્યારે કચરાશાએ મહારાજ સામી આંગળી કરી. પેલી ગાદી ઉપર બેઠો છે તે બેઠ દ્યો. એમ મહારાજને દેખાડયા પછી વેપારી મહારાજ પાસે આવીને કહે—મહારાજ, આ કચરા શેઠ તમારા રૂપિયા લેવાનું કહે છે, એ તમારે કબૂલ છે ? મહારાજ કહે—હા. કચરાશા જે કહે એ મારે કબૂલ છે. ત્યારે વેપારી કહે—બોલો, કેટલા રૂપિયા ? મહારાજ કહે—એમાં મને કંઈ પૂછવાનું નથી. અમારા શેઠ અને તમે બે સમજો. પછી વેપારીએ કચરાશાને કેટલા લેવા છે એમ પૂછ્યું. ત્યારે કચરાશા કહે—હું શું કહું ? તમે જ કહોને ? ત્યારે વેપારીએ બે હજાર કહ્યા; પણ છેવટે કચરાશાના આગ્રહથી ત્રણ હજાર નક્કી કર્યા. અને ત્રણે હજારની થેલીઓ ગાડીમાં ભરીને મહારાજ ન જાણે તેમ ત્યાંથી કચરાશા પોખારા ગણી ગયા.

થોડીવારે વેપારીએ મહારાજને અંદર બોલાવી બુઢા હોલમાં બેસાડી તાણ વાસી દીધું. કચરાશા તો ઘેર જઈ, ત્રણ હજારનું

સોનું લઈ, ઘર વખરી અને ખેડું લઈ, ત્યાંથી ચારસો ગાઉ છેટે એક શહેરમાં પહોંચી ગયો. હવે જન્મનાદાસ મહારાજે વેપારીને પૂછ્યું. ભાઈ તમે મને અહીં કેમ પૂરી દીધો ! કંઈ કારણ તો સમજવો. વેપારી કહે એમાં શું સમજવવાનું છે. પાછલી ખારી-એથી જરા ડોકિયું કરીને જુઓ. મહારાજે જોયું ! ત્યાં તો માણસને ઊંધો ઘાંણીમાં પીલાતો જોયો ! મહારાજ તો લય પામી કહે, અહીં તો માણસ પીલાય છે. શેઠ કહે અમે માણસની મુમ્મદ બનાવીએ છીએ. મહારાજ કહે, મારા એ હાલ ? તો કહે કાલે સાંજે તમારો વારો. ત્યારે શું એ કાણિયો મને વેચી ગયો ? વેપારી કહે હા. તમારા ત્રણ હજાર રૂપિયા દીધા છે. તમે પણ કેવા ? મને પૂછવું તો હતું ? વેપારી કહે, મેં તમને જાતે પૂછ્યું હતું કે આ તમારા રૂપિયા માગે છે. તો તમે કહ્યું કે હા. એજ હું. મેં કહ્યું બોલો ત્યારે તમે કહ્યું આમાં મને કંઈ પૂછવાનું નથી. તમે અને કચરાશા જે કરો તે મારે કબૂલ છે. આમ કહ્યું હતું. મહારાજ કહે હું વેચવાનું નહોતો સમજ્યો. હું તો એમ સમજ્યો હતો કે કચરાશાએ તમારે ત્યાં રૂપિયા મૂક્યા છે. તે લઈ લેવાનું સમજ્યો હતો. વેપારી કહે-મહારાજ એમ સમજ્યા તો તમારું નસીબ. અમે શું કરીએ ? અરે શું આ ગટરના કચરા જેવો ભુંડો પાપી કચરો મને વેચી ગયો ! અરે હાય ! હાય ! વોય બાપ ! આ પાપી જખરો નીકળ્યો. અરે તોબા તોબા ! ભાઈ ! એ મારા વીસહજાર રૂપિયા લઈને નાઠો છે. તેને ખોળતો ખોળતો અહીં પાંચસો ગાઉ આવ્યો એણે મને કહ્યું કે-ચાલો પેલી દુકાને રૂપિયા છે તે લઈ લઈએ. આમ કહી મને તમારી દુકાને લાવ્યો અરેરે પાપીએ દગો કર્યો. એ બાપ ! એ કચરીઆ ! તારું સત્યાનાશ જાણે. મસાણામાં લાકડાં ન પામશે. અરેરે પાપી કસાઈ ! મને વેચી ગયો ! રામ, રામ, રામ, રામ. હરિ, હરિ, હરિ, હરિ. વેપારી કહે મહારાજ છાતા રહો. હવે જે બન્યું તે ખરું. તમારું આવું અદૃષ્ટ હશે. એના હાથે જ તમારે વેચાવાનું અને અમારે ત્યાં

ચિલાવાનું હશે. નહિ તો ક્યાં તમારો દેશ અને ક્યાં અમારો સંબંધ ! માટે હવે તો હાથવેચ કરવાનું કે રડવાનું પડ્યું મૂકી પ્રભુને સંભારો. હવે આ બાવે ગુરુમુખે સાંભળેલું કે હરિસ્મૃતિઃ સ્વરૂપિણોઽવ્યક્ત ભગવાનનું નામ સર્વ દુઃખમાત્રને ટાળનારું છે. માટે હવે તો મારો વારો આવે ત્યાંસુધીમાં ભગવાનનું નામ લેવું. એમ વિચાર કરી, હે રામ, હે કૃષ્ણ, હે ગોવિંદ, હે હરે, હે રામ, રઘુપતિ રાઘવ રાજારામ, પતિત પાવન સીતારામ. હે પ્રભો ! માં પાહિ પાહિ ! આમ વારંવાર બીંચે સાહે કરીને ભગવાનના નામની ધુન્ય કરવા લાગ્યો. ત્યારે મધ્યરાત્રિના સુમારે કોઈ કારણસર વાણિયાનું મહાજન બજારમાં લેશું થયેલું તે ત્યાંથી મહારાજની ભીંત આગળ થઈને જતું હતું. તે આ પાપીના ઘરમાં ધુન્ય થતી જોઈ હેબકી ગયા. અરે ! આ શું ? પછી મહાજનના આગેવાનો લેળા થઈ આ સુમધગિરા વેપારીને જગાડી પુછ્યું. ભાઈ ! તારા ઘરમાં આજ અમારા પ્રભુના નામની ધુન્ય કરનાર કોણ છે ? તો કહે, એક બિચારા બાવાને કચરાશા નામનો ધુતારો વાણિયો મારે ત્યાં ત્રણ હજારે વેચી ગયો છે. અમે કોઈનો તકરારી માલ લેતા નથી. મહાજન કહે, અમને મહારાજ આગળ જાવા દો. વેપારી કહે, ભલે, એમ કહી પોતે લેળો આવી સાંકળ ઉઘાડી કહ્યું કે આ તમારા મહારાજ ત્યારે મહારાજ હાથ જોડી પોક મૂકી રડવા લાગ્યા. મહાજન કહે, મહારાજ કોણ છો ? ક્યાંના છો ? અને તમને અહીં કોણ લાવ્યું છે ? ત્યારે મહારાજે આદિથી અન્ત સુધી બધી હકીકત કહી સંભળાવી ત્યારે મહાજને વેપારિને કહ્યું, શેઠજી ! તમે આ મહારાજને અમારી સાથે આવવા દો. જો આવવા દો તો એ માણસને શોધી કાઢી તેનું કંઈક નિરાકરણ કરીએ. વેપારી કહે એ મળે તો આને શું તમારે છોડાવવો છે ? અને ન મળે તોય તમારે શું છોડાવવો છે ? મહાજન કહે-એ મળે કે ન મળે પણ અમે તો તમને રૂપિયા આપી તેને છોડાવીશું. ત્યારે વેપારી કહે-રૂપિયા આપવાનું કોઈ માથે હત્યો તો છોડું. ત્યારે મહાજનના શેઠ કપુરશાહે ત્રણ હજાર માથે લીધા અને

કહે-શેઠ ! કાલે તમે મારી દુકાનેથી લઇ જાવો. આવી રીતે વેપારીના મનનું સમાધાન કરી, મહાજન બાવાને છોડાવી. કચરાશાનાં ઘેર આવ્યા. તો તાણુ વાસેલું બેઠ પાટોશીને જગાડીને પૂછ્યું કે અહીં કચરાશા નામનો કાણિયો વાણિયો રહેતો હતો તે ક્યાં છે ? તો કહે, એ તો કાલનો ઘરનો ઉઘાળો ભરી અમારું લાડું ઉતારી ક્યાંક પરગામ જતો રહ્યો છે. પાટોશી કહે તેનું તમારે શું કામ છે ? મહાજન કહે એ પાપી આ મહારાજને મુમર્ઘ કરનારને ત્યાં ત્રણ હજારમાં વેચી પૈસા લઇ નાસી ગયો છે.

આ સાંભળી પાટોશી કહે, હવે તારી જાતને માથે જીતું ! સાલા, પાપી કસાઇ ! જાઓ મહારાજ તમારા સફલાગ્યે આ મહાજન તમને મળી ગયું. નહિતર તમારા ખુરા હાલ થઇ જાત. મહાજન કહે-ચાલો મહારાજ, જેવું તમારું અદૃષ્ટ. હવે રખડ્યે શું ? એ તો ગયો તે ગયો. પાકો ધુતારો, પાખંડી, પાપીએ મહારાજને ય મૂક્યા નહિ. મહારાજ ચાલો. તમને અહીંના મોટા મંદિરમાં મૂકીએ. ત્યાં રહેવું હોય તો જિંદગીભર રહેજો. તમારો બંદોબસ્ત કરી દેશું અને જવું હોય તો સુખેથી જાવો. એમ કહી મહારાજને મંદિરમાં મૂકી ગયા. સવાર થતાં ઠાકોરજીના દર્શન કરે છે. ત્યાં તો પૂજારીએ ઓળખ્યા. અહોહો ! આ તો જમનાદાસજી મહારાજ ! અરે બાપજી ! ગુરુ મહારાજ ક્યાંથી આવો છો ? યાત્રા કરવા નીકળ્યા છો કે વેપાર કરવા ? પેલા કચરાશા શેઠ તો મનમાં છેને બાપજી ! એણે એકના સવાયા કર્યા કે બધા ગુમાવ્યા ? આ શબ્દો સાંભળતાં જ જમનાદાસની આંખોમાંથી ઊનાં અશ્રુ ઉલરાઇ આવ્યાં. પૂજારી તો એક દમ બહાર આવ્યો. કેમ ગુરુ મહારાજ ! આટલા દીલગીર ! ત્યાં તો ગુરુજી પડ્યા પૂજારીના પગમાં. હાં, હાં, ગુરુ મહારાજ ! આ શું કરો છો ? જમનાદાસ કહે-ભાઈ, તારું કહેવું મેં જરાએ માન્યું નહિ. આજરે તારા બાપેલા બોલ ખરેખરા સાચા પડ્યા. પેલા કચરાશાએ મને ખરેખરો કચરી નાખ્યો. મંદિરને લિખારી કર્યું. મને રખડતો રડતો કરી વીસ હજાર રૂપિયા લઇને નાસી

ગયો તેથી એને હુંદતો હુંદતો આટલે દૂર આવ્યો અને ઢોઢ વર્ષે
ઢસેક ઢહાડા પહેલાં આ ગામમાંથી તેને ગલ્યો. ત્યારે હાવભાવથી
અને ઘણા માનથી મને ઘોડાગાડીમાં બેસાડી ઘેર લઈ ગયો. પછી
કહ્યું કે, વીસ હજારના ચાલીસ હજાર કર્યા છે, અને ચાંલીસના
એંસી હજાર કરવા આ ગામમાં અહીંના વહેપાર સારો સાબળી
આવ્યો છું. અને કહે કે આજકાલમાં બધા પૈસા બેંક ઉપર
ચડાવી મોકલવા હતા ત્યાં તમે આવી ગયા, તે બહુ સારું કર્યું.
એમ કહીને નિત્ય નવાં નવાં મિષ્ટાન્ન લોજન ખવરાવી. મને કાલે
મુમઢ કરનારા વહેપારીને ત્યાં ત્રણ હજારમાં વેચી પલાયન થઈ ગયો.

હું તો કાળના મોઢામાં જ હતો; પણ વળી ઠાકોરજીએ ક્યા
કરી, મહાજનને મોકલી, મને છોડાવ્યો. તેઓ અહીં મૂકી ગયા.
આમ કહેતાંજ ધ્રુસકે. ને ધ્રુસકે રડવા લાગ્યો. પૂજારી કહે—ગુરુ
મહારાજ આમાં તમારો વાંક નથી. એતો અવળું થવાનું હોય
ત્યારે લાખ માણસનું કહેવું થાય, છતાં કોઈનું સમજાતું નથી.
તમારા અદૃષ્ટમાં હતું તેમ થયું. હવે મુંગવું કે રોવું તે
નકામું છે. ભાવિએ ધાર્યું હતું તેમ થયું. માટે હવે તો
શાન્ત થઈ અહીં પડ્યા રહો. મારાથી બનશે તે તમારી સેવા
કરીશ. ગુરુજી કહે ભાઈ તારો અપરાધ બહુ કર્યો છે. પૂજારી
કહે ના બાપજી ! આપે કાઢ્યો એતો આપનો ગુણ લઉં છું.
જુઓ નીકળ્યો તો અહીં મન્દિરસેવા, ઐરી ને મહંતની પદવીને
પામ્યો. સર્વે પ્રકારે સુખી સુખી થયો. આ બધો તમારો પ્રતાપ
માનું છું. બાપજી ! હવે કચરાશાની આશા કે તેના નામની
સ્મૃતિ પણ ઠામુકી મૂકી દેજો. જમનાદાસ કહે, રામ રામ રામ.
હવે તે જુગારીઆનું કર્મચંડાળનું નામજ કોણ લે ! આમ વાત
કહે છે ત્યાં તો રાતવાળા બેચાર માણસો દર્શને આવ્યા.
પૂજારીજી રાત્રિએ આવેલા સાધુને સારી રીતે રાખજો. એ
ખિચારા લોળા છે. માંડ માંડ કાળના મુખમાંથી બન્યા છે.
પૂજારી કહે, આતો અમારા ગુરૂ છે. હું તેર વર્ષ આ ગુરૂના
હાથ તળે શ્રી ઠાકોરજીની સેવામાં રહ્યો છું. બહુ સારા મહાત્મા

છે. આ તો બિચારા લોગિયા તેથી લોભે 'કરી પેલા ધુતારાના પંજમાં સપડાઈ ગયા. ખરીવાત છે કે “લોભીઆ હોય ત્યાં ધુતારા ભૂખે ન મરે.” પેલા ધુતારાએ આમને ધુતી લીધા. હવે તો સહાય અહીં રહેશે અને પ્રભુનું લજન કરશે. આમ પૂજારીએ કહ્યું અને જમનાદાસ સહાય ત્યાંજ રહ્યા.

વહાલા વાચકો ! વાચિકાઓ ! આપને “લોભીઆ હોય ત્યાં ધુતારા ભૂખે ન મરે.” એ કહેવતનો હાર્દ સમજાયો ? પાપ માત્રનો ઉત્પાદક લોભને તથા ધન ધુતારાઓને ઓળખી હમેશાં તેના સંગનો ત્યાગ કરવો.

લોભ દુઃખનું મૂળ છે, લોભે ઉઠે લાલ.
જે રહે પ્રભુ નામને, તે સઘળું દુઃખ સમાય.

લોભથી સુખનો, સુખોત્પાદન સાધનોનો લય થાય છે. જમનાદાસ સાધુ હતો. સંસારીઓનો ગુરુ ઉપદેષ્ટા મહંત હતો; પણ લોભે કરીને મન્દિરને ભીખ માગતું કરી પોતે પણ ધૂળ ફાકતો થઈ ગયો. જેનો ગુરુ હતો તેનો જ ચેલો થવું પડ્યું, અને કાઢી મૂક્યો હતો તેનો ચેલો થઈ બિંદગીભર રહેવું પડ્યું. માટે દરેક સુખાર્થીએ લોભનો તથા લોભી માણસોનો ત્યાગ કરવો.

॥ આ લોકમાં પૃથ્વી, સ્ત્રી, માયા અને કાળ ॥

॥ આ ચાર નિરંતર હસ્યા કરે છે ॥

જરા જેટલી જમીન માટે જાદવાસ્થળી

મોટા મોટા રાજા મહારાજાઓ, સાક્ષરો, નિરક્ષરો, શ્રીમંતો, બેકારો અને મોટા ધર્મોપદેષ્ટાઓ પણ પોતાની હાથ જેટલી જમીન કોઈથી દબાતી હોય, તો મારવા કે મરવા અને લોહીની નદીઓ વહેવરાવવા તેમજ ધનનો ધુમાડો કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. ત્યારે પૃથ્વી આ બધુંબેધને હસે છે. અરે મૂર્ખાઓ ! મને ‘મારી મારી’ કહી શા માટે લડી મરો છો ? વેરઝેર વાવી શા માટે પૈસાનું પાણી કરો છો ? હું ક્યાં કોઈની થઈને રહી છું તે તમારી થઈને રહીશ ? આટલું ધન પરમાર્થમાં વાપરી મળેલા ધનનું તથા માનવ-જન્મનું સાર્થકપણું કરી લ્યોને ? આમ કહીને નિરંતર પૃથ્વી હસ્યા કરે છે.

કલ્યાણનું મોં કાળું

એક ગામના પ્રજારામ અને સામજી દવે બે સગા ભાઈ, ખરેખરા સત્સંગી અને સાધુસન્તની સેવાસમાગમમાં પ્રીતિવાળા હોવા છતાં સામજી દવેના ઘર સામે છ હાથ જમીન સહિઆરા ખાતાની હતી. તેમાં બે ભાઈનાં બેરં છાણું થાપે, પણ અણબનાવ થવાથી એક કહે—તેં મારાં છાણું ભાગી નાખ્યાં. બીજી કહે—તેં મારાં છાણું ફેંકી દીધાં.

આમ રોજ લડાઈઓ થાય. તેમાં સામજી દવેને સાત દીકરા. પ્રજારામ દવેને ચાર દીકરા અને બીજા ભત્રીજા હતા.

રોજ રોજ લડાઈઓ ચાલે, લાકડીઓ પણ ઉપડે. તેમાં કેટલાયના ખાટલા થાય. પછી કોર્ટે ચઢે. ઢંડ-સજાઓ ભરે. પાટાર્પીડી કરી સાજા થાય કે વળી તકરાર થાય. આમ ને આમ બન્ને ભાઈઓ વચ્ચે છ હાથ જમીન સારૂ વેરઝેર વધી ગયાં. બન્ને ભાઈ, અને તેમનું કુટુંબ ભારે સત્સંગી હતું. પણ તે બન્ને ભાઈઓ વચ્ચે કુસંપ કલહ અને દ્વેષ વધી પડ્યો અને જીવ્યા ત્યાં સુધી લડ લડ કર્યું. છેવટે ઘર વિનાના, જમીન વિનાના અને બેકાર જેવા બની ગયા. આમ છ હાથ જમીન સારૂ જિંદગીભર લડ્યા; પણ એ જમીન તો તેમને જોઈ નિરંતર હસ્યા કરતી. ‘તમે મારા માટે લડો છો? પણ હું ક્યાં કોઈની થઈને રહી છું તે તમારી થઈને રહીશ? મારું નામ “જયગા” એટલે મને મારી મારી કહેનારા કેટલાય જતા રહ્યા. અને તમે પણ જતા રહેશો, પણ હું તો જ્યાં છું, ત્યાં ને ત્યાં રહેવાની છું.’

મમતાના માર્યા રાય ને રંક રોજાય છે

કેટલાક રાજાઓ પોતાના સીમાડાના ખૂટ, ફૂટ એક આધા પાછા થાય કે પરસ્પર લડાઈઓ કરે, લોહીની નદીઓ વહેવડાવે; પણ તેને જોઈ પૃથ્વી હસ્યા જ કરે છે. અરે મૂર્ખાઓ! કેટલાય રાજા મહારાજાઓ મને મારી મારી કહી મૂકીને ચાલ્યા ગયા, પણ હું તો એની એ રહી છું.

ખેડૂત હોય તેને જમીન પોતાની તો ન હોય, રાજની કે બીજાની હોય પણ જો કોઈથી બે આંગળ સેઠો દબાતો હોય તો મરવા અને મારવા તૈયાર થઈ જાય. ત્યારે જમીન કહે, “ભાઈ આ જમીનના ખેડનારા હજારો થઈ ગયા અને હજીએ થશે, છતાં તમે મારી મારી કરી કેમ લડી મરો છો?” આમ કહી પૃથ્વી હસ્યા કરે છે.

રાજા લોજની સગીર અવસ્થામાં તેનો કાકો મુંજ રાજ્ય-ગાદીપર રહી, રાજ્યવહીવટ ચલાવતો હતો. પણ રાજ્યલાલસુ અને સ્વાર્થાધ બની, આ રાજ્ય સદાને માટે પચાવી પાડવાના ઇરા-

હાથી એમ રહેતું કે—અત્યારે હું રાજ્યવહીવટ સ્વતંત્ર પણે કરું છું, રાજ્યવૈભવ લોગવું છું; પણ જ્યારે લોજ મોટી ઉંમરનો થઈ રાજ્ય માગશે ત્યારે મારે રાજ્ય દેવું પડશે. કદાચ ન આપું તો મારા ઉપર બળજબરીનો ઉપયોગ કરીને પણ લઈ લેશે. અને અમીર, ઉમરાવો. તથા પ્રજાવર્ગ પણ લોજને સાચો રાજા જાણી તેની જ તરફેણમાં રહેશે. આ મારા રાજ્યસુખને લોજ જરૂર સ્વપ્ન જેવું બનાવી દેશે. માટે આની ઉંમર થયા પહેલાં જ આનું કાશળ કાઢી નાખું. આવો વિચાર કરી વિચારશૂન્ય અને સ્વાર્થાધ મુંજે જહાદોને બોલાવી કહ્યું કે ‘તમે નિદ્રાધીન થએલા લોજને જંગલમાં લઈ જઈ તેનો નાશ કરી નાખો. કારણ એ મારો ભત્રીજો અને નાનો બાળ છે, પણ જ્યારેત્યારે એનાથી મારે રાજ્યવિહીન થવાનું છે. માટે ઉગતા રોગનો તથા શત્રુનો નાશ કરવો જોઈએ.’ આમ આજ્ઞા કરી કે જહાદો બંધતા લોજનો પલંગ ઉપાડી, ઘોર જંગલમાં લઈ જઈ, જાતલ કરી મારી નાખવા તૈયાર થયા. લોજ બેબાકળો જાગી, જંગલ તથા જહાદોને સમશેર તાણી ઉભેલા જોઈ, ભયભીત થઈ ગયો. નમ્રપણે બોલ્યો.

અરેલાઈઓ, આ શું ? જંગલ કેવું ? તમે કોણ ? અરે આ નિર્દોષ બાળને મારવાને કેમ તૈયાર થયા છો ? આ નીચ કૃત્ય તમને કોણે સોંપ્યું ?

આમ કહ્યું ત્યારે લોજની કોમળ અને નમ્ર વાણી સાંભળી મારાઓનું હૃદય કંઈક પીંગળથું. સમશેર મ્યાન કરી. લાઈ ! તારા કાકા મુંજને સદાને માટે રાજ્ય લોગવવાની તીવ્ર મહેત્ત્વા થવાથી અને તેમાં તને મુખ્ય વિઠ્ઠલકર્તા જાણી તારો નાશ કરવાનું કામ અમને સોંપ્યું છે. અમે તો જેના રાજ્યમાં રહીએ તેના જ ગુલામો કહેવાઈએ અને તેના હુકમ પ્રમાણે જ વર્તવું જોઈએ.

લોજ કળકળતે અને કંપતે હૃદયે હાથ જોડી કહે, લાઈઓ ! મારો કાકો કૃતહી થયો ! આ રાજ્યને મારા બાપદાદાઓ મૂકી

મૂકીને આલ્યા ગયા; પરન્તુ કોઈ અમર રહ્યા નથી. તો આ શાશ્વત્કાલથી મારી-નિર્દોષ બાળકની હત્યા કરવા તૈયાર થયો છે તો શું એ અમર રહેવાનો હશે? ભાઈઓ મરવાનું તો એકવાર હોય છે; તે પણ જે સ્થળે જે સમયે જે નિમિત્તથી થવાનું પ્રભુએ નિર્માણ કર્યું હોય છે તે પ્રમાણે જ થાય છે. મને મરવાનો ડર નથી. પણ ખેદ થાય છે જે મુંજ કાકો તદ્દન મતિહીન બની ઘોર પાપકર્મ કરવા તૈયાર થયો છે! પ્રભુ તેનો વિજય કરશે નહિ. આ કૃત્યનો બદલો જરૂર લેશે. ખેર, તમને રાજનો હુકમ છે. તો તમારે તમારી ફરજ અદા કરવી જોઈએ, તેથી તમે કરશો. પણ એક પાંદડામાં શ્લોક લખી આપું તે મુંજકાકાને આપવા લઈ જવાની હયા દર્શાવશો? આમ જ્યારે બહુ કહ્યું ત્યારે મારાઓ કહે, ભલે એ શ્લોક લઈ જઈએ. પણ અમને તેનો અર્થ સમજવો તો.

પછી લોજે લોજપત્ર ઉપર નીચેનો શ્લોક લખી જલ્લાહોના હાથમાં આપી કહ્યું કે—આ શ્લોક કાકા મુંજના હાથમાં આપજો. આમ કહી પોતાના કંઠમાંથી નવલખો નવસેરોનો મોતીહાર કાઢી મારાઓના હાથમાં આપ્યો અને કહ્યું કે—બસ, હવે તમને સોંપાયેલું મારા નાશનું કાર્ય બજાવી તમે તમારી ફરજથી મુક્ત થઈ મને માર્યાની વાત મુંજને જાહેર કરશો. જલ્લાહો કહે—અરે બાલરાજ લોજ! તમારે આ શ્લોકનો અર્થ અમને સમજાવવાનો બાકી છે તે સમજાવો. એટલે અમે અમારું કર્તવ્ય કરી રવાના થઈએ. ત્યારે લોજ શ્લોકાર્થ સમજાવવા લાગ્યો કે—

માન્ધાતા સ મહીપતિઃ ક્ષિતિતલ્લેડ્લંકારભૂતો ગતઃ ।

સેતુર્યેન મહોદધૌ વિરચિતઃ ક્વાસૌ દશાસ્યાન્તકઃ ॥

અન્યે चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो यावन्त एवाभवन् ।

नैकेनापि समं गता वसुमती मुञ्ज त्वया यास्यति ॥

આ પૃથ્વી ઉપરથી મનુજે, દનુજે અને દેવોના પણ અલંકારરૂપ મહાન બળવાન માન્ધાતા, હિરણ્યાક્ષ, રાવણ, નહુષ, નળ અને યુધિષ્ઠિરાદિક મહાન સમર્થ રાજાઓ પોતાના રાજપાટ સુખ

સાહ્યબીને—અને સમગ્ર પૃથ્વીને મૂકી ચાલ્યા ગયા. સમુદ્ર પર સેતુ બાંધનાર રમાપતિ રામચંદ્રજી પણ ચાલ્યા ગયા. તો હે મુંજ તું શું રહેવાનો છે ? અને આ પૃથ્વી શું તારી સાથે આવવાની છે ? તો મને મારવાનું મહાધોર કર્મ શાથી કરી રહ્યો છે ? હવેથી આવાં પાપકર્મ કરીશ નહિ; પણ પુણ્યકર્મ કરી પ્રભુનું પુત્રવત્ પાલન કરી સૌની આશિષ મેળવજે. આવો આ શ્લોકનો અર્થ છે. હવે તમે તમારી ફરજ અદા કરો. આમ કહી લોજ સ્વસ્તિકાસને મૌનપણે બેસી ગયો.

આ શ્લોકનો અર્થ સાંભળતાં જ મારાઓનાં મન કુમળાં થઈ ગયાં. તેમણે લોજને ન મારતાં ઉલટી માણી માગી કે, હમણું તમે અહીં જંગલમાં ગુપ્તપણે વસો. અમે થોડા દિવસમાં તમને ક્યાંક પરરાજ્યમાં મૂકી આવશું. એમ તેને આશ્વાસન આપી ચાલતા થયા અને લોજને માર્યાની નિશાની બતાવવા એક હરણની આંખો કાઢી લઈને મુંજ પાસે આવ્યા અને કામ પૂર્ણ કરી આવ્યા એમ કહી બે આંખો મુંજના હાથમાં આપી. કુમળી આંખો જોવાથી મુંજનું મન કુમળું થયું. અને મારાઓને કહે—લોજે મંરતી વળતે મને કંઈપણ કહું છે ? મારાઓ કહે—કૃપાનાથ ! બાળક લોજે કંઈ કહું નથી; પણ આ લોજપત્ર પર કંઈક લખીને આપને અર્પણ કરવાનું કહું છે તે લ્યો. મુંજે શ્લોક વાંચ્યો. તેનો અર્થ સમજતાં પોતાનું અજ્ઞાન—પડળ ઉતરી ગયું. અને અશ્રુભીની આંખે મનથી અત્યંત પસ્તાવો કરી બોલી બેઠ્યો. અરે જલ્લાદો મેં ઘણી મૂર્ખામીભર્યું નીચ કૃત્ય કર્યું. મારા વિદ્વાન ભત્રીજા બાળક લોજનો નાશ કરવાનું કર્યું. અરેરે ! હવે લોજ મને શેનો મળે ? આમ બહુ જ પસ્તાવો કરી બાંચે સાદે રડતાં રડતાં મારાઓને કહે—ભાઈ ! કેાઈ વાતે લોજને જીવતો બતાવો ? માઈ ઉંચું મન રાજ્યલાલસાથી નીચું થયું; પણ કદાચ તમારું નીચું મન વિદ્વાન લોજની વાણીથી ઉંચું થયું હોય અને તેનો ધાત ન કર્યો હોય, તો તમે મને અહીં લાવી આપો. હું આપને મનેષિત ઇનામ આપીશ ! આમ ઘણું ઘણું કહ્યું. ત્યારે મારાઓએ મુંજને

નિષ્કપટ થયો જાણી અને પસ્તાવો કરતો જોઈ લોજ લાવી આપ્યો. આથી મુંજ લોજને હર્ષપૂર્વક લેટી પડ્યો અને પોતાના ગુનાની માફી માગી. ત્યાર પછી યોગ્ય વય થયે તેને રાજ્યગાદી ઉપર બેસાડી પોતે એશઆરામ તથા સુખ સાદ્યબીનો, તથા પૃથ્વીપતિના દોહનો ત્યાગ કરી તીવ્ર તપ કરવા વનમાં ચાલી નીકળ્યો.

વાચક! આ લોકમાં સ્વપ્ન જેવા તુચ્છ રાજ્ય માટે મુંજ કેવો અનર્થ ધાર્યો હતો? તેમ આ જીવ જેને માટે મહાન અનર્થ કરે છે તે તો અહીં જ રહે છે. તેની સાથે કેઈ જતું નથી.

મમતા એ જ માયા છે. એ મમતાથી જ ઉચ્ચકક્ષાના જનો પણ જડત્વને પામી પોતાનું લાનસાન ભૂલી અકર્તવ્ય કરી બેસે છે. અને તેથી જ લોકો વારંવાર દરિદ્રતાથી તેમ દુઃખોથી રીંખાય છે. વાસ્તવિક રીતે જોતાં આ લોકમાં કેઈ કેઈનું નથી. પાણીની પરબડી ઉપર લેળા થએલા વટેમાર્ગીઓની માફક સહુ કર્મસંસ્કારથી લેળું થયું છે અને સંસ્કાર પૂર્ણ થયે સૌ સૌને રસ્તે ચાલ્યું જાય છે; છતાં પણ મમતાને લીધે માફ-તાફ, હું-તું આદિક વિકારને પામી હેરાન થાય છે. હંમેશાં દરેક આત્મશ્રેયાર્થીએ મમતાનો ત્યાગ કરી પરસ્પર સંપ, સ્નેહ અને નિખાલસ દિલથી વર્તવું, પણ વેરઝેર વાવી પૃથ્વી હસે એવું ક્યારેય ન કરવું.

શ્રી હંમેશાં હસ્યા કરે છે

શ્રી ગમે તેવી સારી, સુશિક્ષા, પ્રેમાળ અને પ્રાણહાતા હોય તો પણ તે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય નથી. પતિ કે પિતા શ્રીને મર્યાદામાં રાખવા ગમે તેટલો પ્રયાસ કરે તો પણ કેટલીક સ્ત્રીઓ એ પ્રયાસને નકામો કરે છે-તેને જોઈને હસ્યા કરે છે. અરે મર્યાદામાં હું ન રહું તો તમે મને રાખનાર કોણ? કેટલીક સ્ત્રીઓ હોય છે પ્રાણહર્તા. પણ તેઓ પતિવ્રતાનો ડોળ કરી, પતિને ઠગનારી હોય છે. કેટલીક તો પતિ, પુત્ર કે પોતાના માતાપિતાનો પણ ઘાત કરે કરાવે છે.

ભર્તૃહરિ રાજાએ સ્ત્રીને કારણે જ ભાઈ વિક્રમાદિત્યને દેશવટો દીધો હતો. રાજ્ય પણ સ્ત્રીના દુઃખથી જ છોડવું પડ્યું હતું. સમુદ્રને અવતાર શંતનુ રાજાએ પણ સ્ત્રીને લીધે જ સાત બાળકોની હત્યા કરાવી હતી. માટે સ્ત્રી નિયમમાં રહે ત્યાં સુધી સારી. નહિતર નિયમમાં રાખવાને ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરીએ પણ નિયમમાં રહે તેવી નથી. ઉદ્ધી નિયમમાં કરનારાનો પ્રાણ પણ લઈ લે છે.

સ્ત્રી એ પ્રાણદાતા કે પ્રાણહર્તા

એક સ્ત્રીએ પોતાની મરજી વિકૃત પતિને આડો આવતો જોઈ તેને તથા તેના દીકરાને મારી નાખ્યો. એક પુરુષને પોતાની સ્ત્રીની બદચ્છાલ વિષે શંકા પડી. ત્યારે પરીક્ષા કરવા નિશ્ચય કરી પોતાના સાતેક વર્ષના દીકરાને કહ્યું—“બેટા! હું ગામ બહાર છું. આપણા ઘર પેલો કચરાનો બાપ ઉકરડો આવે તો ખબર રાખજો.

આમ કહી પોતે ઘેરીને કહે, હું આઠેક દિવસના ગામત્રે બહાર છું. તું ઘરને તથા છોકરાને સાચવજો. આમ કહી પોટલું બાંધી પાસેના ગામમાં જઈ રહ્યો. પછી જમપુરીની બત્રાએ જવા પાપનું પોટલું બાંધી તૈયાર થઈ રહેલા નવા માંટીને કહ્યું. હવે રોજ ઘર સુખેથી આવજો. આઠ દહાડા નિરાંત છે. પછી તે આવતો થયો. રોજ શીરો શેકાય, ભજ્યાં તળાય અને જમપુરીનું ભાથું બંધાય. એમ ત્રણેક દહાડા થયા કે છોકરો બોલ્યો બા મારા બાપાએ કહ્યું છે કે કચરાનો બાપ ઉકરડો આવે તો ખબર રાખજો અને હું આવું એટલે મને કહેજો. તો હવે હું કહીશ કે રોજ આવતા હતા. રાંડે બાણ્યું, ગળખ થયો. પછી બન્ને જણે છોકરાને કુચો દઈ મારી નાખ્યો. રાત્રિ તેથી રખે કોઈને બાણ થઈ જાય! આમ ધારી છોકરાના શબની પોટલી બાંધી ખડ ભરેલા ઘરમાં આવે એક ખૂણામાં મૂકી. માથે ખડ ખડકી દીધું. પણ વહેલી સવારમાં તેને ઠેકાણે કરવાનો વખત

મળ્યો નહિ. તેટલામાં તેનો ધણી આવ્યો. સ્ત્રી કહે, કેમ વહેલા આવ્યા ? તો કહે કામ થયું નહિ.

પેલો તો નાહ્યો, ધોયો અને રોટલા વેળા થઈ ત્યારે કહે, છોકરો કેમ દેખાતો નથી ? તો કહે નિશાળે ગયો હશે. તમે ખાઈ લ્યો. પેલો તો નિશાળે ગયો. તો ત્યાંયે ન જોયો. ફાળ પડી. સ્ત્રીનું મોઢું પડી ગયેલું જોતાં અને તેનું બોલવું સાંભળતાં શક તો આવ્યો જ હતો. પેલો કહે-નિશાળે તો નથી. તો કહે ક્યાંક રમવા ગયો હશે, હમણાં આવશે. પેલો તો વાડામાં આડોઅવળો આકુળઆકુળ થઈ ફરવા લાગ્યો. પેલી કહે આમ કેમ ખાવરા બની ગયા છો ? છોકરો શોધો છો તે શું કંઈ જમીન-બમીનમાં પેસી ગયો છે ? આમ બેબાકળા ફર્યા કરો છો ? પેલાએ ખડ ભરવાનું ઘર ઉઘાડયું તો દુર્ગંધ આવી. આથી તે મહીં પેઠો. પેલી રાંડ ગટ-પટ દીવાસળી લઈને આવી પહોંચી. કહે બુઝ્યો બુઝ્યો, મહીં કેમકે છોકરાને સંતાડ્યો હશે. પેલો ખડ પર ફરવા રહ્યો કે આ રાક્ષસણીએ નજર ચુકાવી દીવાસળી ચાંપી દીધી અને એકદમ બહાર નીકળી ખડકીની સાંકળ ચઢાવી દીધી. ખડ સુકું તે દારૂની પેઠે લડકો થયો. તેથી પેલો તો એકદમ અંબળ ગયો. હેબકી ગયો. થોડી ઘણી રાંડો પાડી, પણ તે દાઝી મરણ પામ્યો. પછીથી સ્ત્રીએ “દોડજો દોડજો, ઘર લાગ્યું.” એમ બૂમો પાડી. બુઝ્યો પોતાની સ્ત્રી છતાં પોતાના પુત્રનો તથા પતિનો પ્રાણ લઈ દીધો. મોટે આ તો પ્રાણહાતા કે પ્રાણહર્તા ! મોટે સ્ત્રી એ સ્ત્રી નથી પણ રાક્ષસણી છે. ગમે તેવી સારી, ધર્મવાળી અને પતિવ્રતાના ડોળવાળી હોય તો પણ તેનો વિશ્વાસ કરવો નહિ. સ્ત્રી વિશ્વાસો ન કર્તવ્યઃ સ્ત્રી પોતાને મર્યાદામાં રાખનારાને, તેનો વિશ્વાસ કરનારાને તથા “મારી” “મારી” કરનારાને જોઈને હસ્યા કરે છે. અરે ! તમે શું મને નિયમમાં રાખનારો છો ? હું તો મૂર્તિમંત માયા છું. મેં તો ઘણાય ગાફલપણે રહેનારા જ્ઞાની, ધ્યાની, ઋષિ, મુનિ કે મહા તપસ્વીને પણ નમાવી

લર્વું હરિ રાજાએ સ્ત્રીને કારણે જ લાઈ વિક્રમાદિત્યને દેશવટો દીધો હતો. રાજ્ય પણ સ્ત્રીના હુઃખથી જ છોડવું પડ્યું હતું. સમુદ્રનો અવતાર શંતનુ રાજાએ પણ સ્ત્રીને લીધે જ સાત બાળકોની હત્યા કરાવી હતી. માટે સ્ત્રી નિયમમાં રહે ત્યાં સુધી સારી. નહિતર નિયમમાં રાખવાને ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરીએ પણ નિયમમાં રહે તેવી નથી. ઉદ્દી નિયમમાં કરનારાનો પ્રાણ પણ લઈ લે છે.

સ્ત્રી એ પ્રાણદાતા કે પ્રાણહર્તા

એક સ્ત્રીએ પોતાની મરજી વિકૃત પતિને આડો આવતો જોઈ તેને તથા તેના દીકરાને મારી નાખ્યો. એક પુરુષને પોતાની સ્ત્રીની બુદ્ધિશીલ વિષે શંકા પડી. ત્યારે પરીક્ષા કરવા નિશ્ચય કરી પોતાના સાતેક વર્ષના દીકરાને કહ્યું—“બેટા! હું ગામ બહાર છું. આપણા ઘર પેલો કચરાનો બાપ ઉકરડો આવે તો ખબર રાખજે.

આમ કહી પોતે ઝેરીને કહે, હું આઠેક દિવસના ગામત્રે બહાર છું. તું ઘરને તથા છોકરાને સાચવજે. આમ કહી પોટલું બાંધી પાસેના ગામમાં જઈ રહ્યો. પછી જમપુરીની જાત્રાએ જવા પાપતું પોટલું બાંધી તૈયાર થઈ રહેલા નવા માંટીને કહ્યું. હવે રોજ ઘર સુખેથી આવજો. આઠ દહાડા નિરાંત છે. પછી તે આવતો થયો. રોજ શીરો શેકાય, લજ્યાં તળાય અને જમપુરીનું લાથું બંધાય. એમ ત્રણેક દહાડા થયા કે છોકરો બોલ્યો બા મારા બાપાએ કહ્યું છે કે કચરાનો બાપ ઉકરડો આવે તો ખબર રાખજે અને હું આવું એટલે મને કહેજે. તો હવે હું કહીશ કે રોજ આવતા હતા. રાંડે બણ્યું, ગજબ થયો. પછી બન્ને જણે છોકરાને કહ્યો હતો મારી નાખ્યો. રાત્રિ તેથી રખે કોઈને જાણ થઈ જાય! આમ ધારી છોકરાના શબની પોટલી બાંધી ખડ ભરેલા ઘરમાં આવે એક ખૂણામાં મૂકી. માથે ખડ ખડકી દીધું. પણ વહેલી સવારમાં તેને ડેકાણે કરવાનો વખત

મળ્યો નહિ. તેટલામાં તેનો ઘણી આવ્યો. સ્ત્રી કહે, કેમ વહેલા આવ્યા? તો કહે કામ થયું નહિ.

પેલો તો નાહ્યો, ધોયો અને રાટલા વેળા થઈ ત્યારે કહે, છોકરો કેમ દેખાતો નથી? તો કહે નિશાળે ગયો હશે. તમે ખાઈ લ્યો. પેલો તો નિશાળે ગયો. તો ત્યાંયે ન ભેયો. ફાળ પડી. સ્ત્રીનું મોઢું પડી ગયેલું ભેતાં અને સૈનું બોલવું સાંભળતાં શક તો આવ્યો જ હતો. પેલો કહે- નિશાળે તો નથી. તો કહે ક્યાંક રમવા ગયો હશે, હમણાં આવશે. પેલો તો વાડામાં આડોઅવળો આકુળવ્યાકુળ થઈ ફરવા લાગ્યો. પેલી કહે આમ કેમ ખાવરા બની ગયા છો? છોકરો શોધો છો તે શું કંઈ જમીન-જમીનમાં પેસી ગયો છે? આમ બેબાકળા ફર્યા કરો છો? પેલાએ ખડ ભરવાનું ઘર ઉઘાડયું તો દુર્ગંધ આવી. આથી તે મહીં પેઠો. પેલી રાંડ ગટ-પટ દીવાસળી લઈને આવી પહોંચી. કહે ભુઓ ભુઓ, મહીં કોઈકે છોકરાને સંતાડયો હશે. પેલો ખડ પડે કરવા રહ્યો કે આ રાક્ષસણીએ નજર ચુકાવી દીવાસળી ચાંપી દીધી અને એકદમ ખડાર નીકળી ખડકીની સાંકળ ચઢાવી દીધી. ખડ સુકું તે ઢાંરની પેઠે ભડકો થયો. તેથી પેલો તો એકદમ અંબાઈ ગયો. હેબકી ગયો. થોડી ઘણી રાડો પાડી, પણ તે ઢાંજી મરણ પામ્યો. પછીથી સ્ત્રીએ “ઢોડને ઢોડને, ઘર લાગ્યું.” એમ ખૂમો પાડી. ભુઓ પોતાની સ્ત્રી છતાં પોતાના પુત્રનો તથા પતિનો પ્રાણ લઈ લીધો. મોટે આ તો પ્રાણહાતા કે પ્રાણહર્તા! મોટે સ્ત્રી એ સ્ત્રી નથી પણ રાક્ષસણી છે. ગમે તેવી સારી, ધર્મવાળી અને પતિવ્રતાના ડાળવાળી હોય તો પણ તેનો વિશ્વાસ કરવો નહિ. સ્ત્રી વિશ્વાસો ન કર્તવ્યઃ સ્ત્રી પોતાને મર્યાદામાં રાખનારાને, તેનો વિશ્વાસ કરનારાને તથા “મારી” “મારી” કરનારાને ભેઈને હસ્યા કરે છે. અરે! તમે શું મને નિયમમાં રાખનારા છો? હું તો મૂર્તિમંત માયા છું. મેં તો ઘણાય ગાફલપણે રહેનારા જ્ઞાની, ધ્યાની, ઋષિ, મુનિ કે મહા તપસ્વીને પણ નમાવી

ધૂળ ફાકતા કરી ફ્લેટ-ફાળકે ચઢાવી દીધા છે. આવી રીતની સ્ત્રીને પરણી પોતાની કરવાને દેશપરદેશ રખડાય છે. પૈસા લેખા કરાય છે. અને તેના માટે દુઃખી થઈ જવાય છે. પણ સ્ત્રી તો સમી હોય ત્યાં સુધી સારી. નહિ તો જરૂર રાક્ષણીનું કૃત્ય કરનારી હોય છે.

કુસંપ કરાવનારી કુભારબ

પુત્રને માતા નવ માસ ઉદરમાં રાખે, પાળીપોષી મોટો કરે, પિતા તેને સારી કેળવણી આપી વિદ્વાન, કુળવાન અને ગુણવાન બનાવી પોતાની સર્વ મિલકતનો વારસદાર બનાવે. તો પણ એ દીકરો ન પરણ્યો હોય ત્યાં લગી એ દીકરો રહે. એટલે દી વાળે એવો રહે. પરણ્યો કે છોકરો થાય. એટલે છો કરનારો બને. અને પરણ્યો ન હોય ત્યાં લગી જ માળાપની સેવા કરે, સાસુનું બુએ. પણ જ્યાં પરણ્યો અને ઘરમાં પારકા ઘરની પેઠી કે તુર્તજ હૃદયપલટો થઈ જાય. “ઘરમાં આવી વહુ, તો નીકળો બહારાં સહુ” આમ થઈ જાય. માળાપનો ભાર ન રહે. તેની સેવા ન થાય. માનભરી દૃષ્ટિથી પણ સાસુ ન જોવાય. માટે સ્ત્રી તો માયા છે.

નારી કે નાગણ ?

એક પુરુષ પોતાની સ્ત્રીને કંઈકે વાંકમાં આવવાથી બઢ્યો. જરા ટપલી મારી. તો પેલી નાગણી સમી કુંકાડા મારતી પતિને સાત પેઢીની સંલગાવી દીધી. અરેરે મારાં કયા લવનાં પાપ ઉખળ્યાં ! પીટ્યા તારે ઘેર આવતાં મને કાળો નાગેય આડો ઉતર્યો નહિ ! પેલો કહે, રાંડ, લવારી થોડી કર. નહિતર નીકળ બહાર, લઈલે પીયરનો મારગ. અરે પીટ્યા ! નખોઢિયા તારે આટલો વળે ! લે તારો છેડોવાળું ! આમ કહી લાંબે રાગડે રોવા લાગી. પેલો તો ગાળોથી ધરાઈ ગયો. કલેશથી કંટાળ્યો. એટલે ખેતરે ચાલ્યો ગયો. પાછળથી પેલી કુભારબએ વિચાર કર્યો, જે હું મરું તો લલે મરું. પણ આ પાપીનો આટલો વાળું.

આમ ધારી ઘરમાંથી ઘરેણાની પોટલી માથે મૂકી અને નાના છોકરાને કેડે બેસારી, બેને આંગળીએ ગાલી. લુગડાં ધોવાના મિથથી વગડાના ખારા કૂવે ગઈ. ત્રણે છોકરાંઓને કૂવામાં નાખી દીધાં અને પોતે પણ પડી. જુઓ એ સ્ત્રી રાક્ષસણી ખરી કે નહિ? છોકરાની જરાયે દયા આવી કે પાછળથી? પતિનું શું થશે એ વિચાર આવ્યો? માટે સતી હોય ત્યાં સુધી સ્ત્રી, નહિતર જરૂર એ રાક્ષસણી છે. માટે આપણને જોઈ સ્ત્રી હસે એવું તો ક્યારેય પણ કરવું નહિ.

આ લોકમાં માયા નિરંતર હસ્યા કરે છે.

માયા કહે છે—તું મને ગમે તેટલી લેખી કરે, લાકડાની કે લોખંડની પેટીઓમાં ભરે કે ભૂમિમાં લંડારી રાખે અને અત્યંત કાળજીપૂર્વક કબજે રાખે તો પણ હું ક્યાં કોઈને કબજે રહી છું તે તારે કબજે રહીશ? આમ કહી હસ્યા કરે છે.

વળી કહે છે કે, નંદરાબજે મને ચારે કોરથી લેખી કરી હતી. તો પણ હજી ક્યાંક હોય તો લઈ લઉં એટલા માટેજ તેણે દમડે દમડે (પૈસે પૈસે) ઊંટ વેચવા કાઢ્યા. પણ ઊંટ ક્યાંય વેચાયો નહિ. જ્યારે ઊંટ પાછા આવ્યા ત્યારે નંદરાબજે પૂછ્યું કે ક્યાંય ધન છે? ચાકરો કહે, પ્રભુ! કોઈ જગા પર પૈસા રહ્યા નથી. તેથી ઊંટ કોઈએ ખરીદ્યું નહિ. પણ એટલી વાત જાણી કે, અમે દેશેદેશ ફરતા ફરતા આવતા હતા ત્યારે એક ગામમાં ઊંટ જોઈ એક મુસલમાનનો છોકરો પોતાની માને કહેવા લાગ્યો, ‘મા! એક દમડેમાં ઊંટ મીલતા હય; તો એક લા દે.’ મા બોલી—એટલે, ઘરમાં દમડી નહિ હય, તો કાંસે ઊંટ લા દઉં, છોકરો તો એકદમ રડવા લાગ્યો. જમીન પર પછાડો ખાવા લાગ્યો. મા કહે—‘સાલે રડકે રડકે મર જાઓ તોળી પૈસા નાહીં હય. પીટયે નંદરાબજે કીસીકે ઘરમાં પૈસાં નહિ રહેને દીયા હય. તો મેં કહાંસે લાઉં? લેકીન ચહિયે તો જ તેરે બાપકી કબર મેંસે નીકાલલે.’ છોકરો કહે, બહાં કાંસે હોગા? તો કહે, મુડદેકે

સાથ કબરમેં એક પૈસા ડાલને પડતા હય. એસી ખાત હમને સુની હય. તો કબરો સિવાય કોઈ જગો પર પૈસા નાહી હય. આહિયે તો કબરો મેંસે નીકલો આમ કહું. એ અમે સાંભળ્યું માટે કબર શિવાય ક્યાંય પૈસો રહ્યો નથી. ત્યારે નંદરાજએ કબરો ખોદાવવાનું કામ શરૂ કર્યું.

આવી રીતે નંદરાજએ મને ચારે કોરથી લેગી કરી હતી અને રોજ મોટા મોટા જતી, જોગી, પૂજ, ફકીર એ આદિકને પુછતો જે; મારી માયાને કોઈ ન લઈ શકે એવું કોઈ સ્થળ બતાવો. ત્યારે કોઈક જૂના જોગીએ તેને કંઈક જડબુટ્ટી આપી અને કહે, આ ચીજ તું મોઢામાં રાખી સમુદ્રમાં જઈશ એટલે પાણીમાં માગ થશે. એટલે તું ત્યાં માયા મૂકજે. ત્યાં તેને કોઈ દેખી શકશે નહિ કે લઈ શકશે નહિ. ત્યારે એણે તે પ્રમાણે કરી મને સાગરમાં સંઘરવા માંડી. તો પણ હું ત્યાં ને ત્યાં રહી અને સંઘરનારો ચાલ્યો ગયો. માટે મને મારી મારી કરનારાઓને હું મૂકીને જાઉં છું; કાંતો એ મને મૂકીને જાય છે. અરે નંદરાજને ત્યાંથી ગઈ. માન્ધાતા જેવા રાજાને ત્યાંથીએ ગઈ. તો તારે ત્યાં ક્યાં રહેવાની છું ? જે મને લેગી કરવાને, સાચવવાને આટઆટલો ઢાખડો કરે છે. મારી મારી કરી સંચય કરનારા અને તેને લેગી કરવાને કુડકપટ, પ્રપંચ અધર્મ અને અન્યાય કરનારાઓને જોઈને માયા નિરંતર હસ્યા કરે છે.

માટે માયા (ધન) તો કેવળ દુઃખોની ખાણરૂપ અનર્થનું મૂળ અને મદમાત્રનું સ્થાન છે. જેમ જન્માંધ કોઈને દેખતો નથી, તેમ મદથી અંધ થએલો કોઈને દેખતો નથી. માટે દુઃખના લાજનરૂપ માયાને ધિક્કાર છે. ધનને લેળું કરવામાં દુઃખ, સાચવવામાં દુઃખ, વાપરવામાં દુઃખ અને નાશ પામવામાં દુઃખ. આમ સર્વ પ્રકારે ધનમાં તો દુઃખ-દુઃખ ને દુઃખ જ રહ્યું છે. પક્ષીઓ વૃક્ષોને આશરીને રહે છે. તેમ સર્વ દોષમાત્ર એક માયાને (ધનને) આશરીને રહે છે. ભલે ધનવાન હોય, પણ તેને ય ક્યાં મુખ છે ? તેને ચોરનો ભય રહે છે. જે રખે કોઈ માફ ધન ચોરી

ભય. રાબનો ભય રહે છે. રખે મારા ધનને કંડી લે. તેમ જ તેને માગણીથી, જ્ઞાતિથી અને પોતાના માણસોથી પણ સર્વ પ્રકારે ભયને ભય જ રહે છે. માટે માયામાંતો કેવળ દુઃખ જ છે. પણ જરાય સાર કે સુખ નથી. જેમ વિષ્ટાનો કીડા વિષ્ટામાં આનંદ માને છે, તેમ માયાના જીવડા માયામાં રચ્યાપચ્યા રહે છે. અને તેમાં જ સુખ માને છે. તેને માટે હાયવોય કરે છે. માથાં કપાવે છે. અપકીર્તિના ડુંગરે ચઢે છે અને પરલોક બગાડી નાખે છે. ધન એ જડ-માયા છે. અને સ્ત્રી એ ચૈતન્ય-માયા છે. પણ બન્ને સમાન બળનાં છે.

કાન્તાકનકમુત્રેણ વૈદિત્તં સકલં જગત્ ।

તામુ તેષુ વિરક્તોયો દ્વિમુજઃ પરમેશ્વરઃ॥

કાન્તા જે સ્ત્રી, કનક જે દ્રવ્ય. એ બે રૂપ જે સૂત્ર તેણે કરીને આખું જગત બંધાયું છે. એ બેથી જે વિરક્ત હોય તેને બે હાથવાળો પરમેશ્વર ભોળાવે. જેમ પરમેશ્વર મળે અને જીવનું કલ્યાણ થાય તેમ જ તેવા પુરૂષ મળે તો જરૂર જીવનું કલ્યાણ થાય. પણ આવા પુરૂષો શુભ સંસ્કારી જીવને મળે છે. બીજાને મળતા નથી.

ચમડી તૂટે પણ દમડી ન છુટે

આગ્રા શહેરમાં એક લિખારી માંદો પડ્યો. તે ભૂખ્યો-તર-સ્યો રીબીરીબીને ભૂડે મોતે મૂચો. પગે મધનો પાટો બાંધી માખીઓ બણબણાવી બોલતો-“અરે” માય બાપ કોઈ સામું જીવો. દુઃખિયાના દુઃખ સામું કોઈ જોનાર હયાળુ છે? આમ આંખેથી લીની રાખી બરાડા પાડ્યા કરતો. પોતે પહેરેલા કોટમાં સો રૂપિયા જેટલું પરચુરણ સીવીને રાખેલું. તે કોટ પહેરેલો ને પહેરેલો રાખે. તેમાંથી એક પાઈ કાઢે નહિ. પણ તેમાં કંઈ ને કંઈ નાખતો રહે. એ મરી ગયો અને પોલીસને બબર પડતાં એક અમલદાર કોન્સ્ટેબલને લઈ આવ્યો. સાહેબે ખટાર મંજા-

બો. અને કહ્યું—ઉઠાવ ઇસકુ, ખટારામે લે લો. પેલા ઉપાડવા મંડ્યા, ત્યારે કોટમાં બાર જણાઓ. એથી મજુરે કહ્યું સાહેબ! “એ કોટમે કુચ્છ બજન હૈ” સાહેબ કહે—“ક્યા હૈ! ધાગા તોડકે દેખ લો.” આથી દોરો તોડ્યો કે; અંદરથી સો રૂપિયા જેટલું પરચુરણ નીકળ્યું. સાહેબે ગુસ્સે થઈ, બે ત્રણ સોટીયો મુઠકાને મારી. “સાલે કમળત ઇતને પૈસા થા, તો ભી કેસી ખૂરી હાલતસે મર ગયે હો.” આમ કહી બધાય પૈસા લઈ લીધા.

વાચકવૃંદ! આ ભિખારીએ મહાદુઃખ વેડી માયા લેળી કરી; પણ અંતે શું કામ આવી? પોતે મારી મારી કરી સાચવી અંતે મૂડી ભૂટે મોતે મરી ગયો અને ખાલી હાથે જવું પડ્યું.

धनानि भूमौ पशवश्च गोष्ठे भार्यागृहद्वारि जनः स्मशाने ।
देहश्चितायां परलोकमार्गे कर्मानुगो गच्छति जीव एकः ॥

માયા ગમે તેટલી લેળી કરી હશે, પણ એ જ્યાં હશે ત્યાં ને ત્યાં રહેશે. પશુઓ પણ જ્યાં ખાંધ્યાં હશે, ત્યાં ને ત્યાં ખાંધ્યાં રહેશે, અને પોતાની સ્ત્રી ગમે તેવી પ્રાણપ્રિયા હશે તો પણ તે પોતાના રૂઝિયા સુધી અને સમજન્ધીઓ સ્મશાન સુધી આવશે. દેહને ગમે તેવો સારો રાખ્યો હશે, તો પણ તેને ચિતામાં પધરાવવો પડશે. મતલબ કે મરતી વખતે કંઈ પણ સાથે આવવાનું નથી. માત્ર આ જીવ પોતાના સારાં નરસાં કર્મોનો ગાંસડો ખાંધી પરલોકને માર્ગે એકલો જાય છે. માટે માયા (લક્ષ્મી) મળે તો માયાથી બદ્ધ થઈ તેનો દુરુપયોગ નહિ કરતાં સદુપયોગ કરવો.

નંદરાજને અતિશય ધનની તૃષ્ણા વધતાં અને લેળા કરેલા ધનનો પ્રબલિતમાં, પરોપકારમાં, વિદ્યાદાનમાં કે પોતાના કુટુંબમાં સદ્વ્યય ન થતો જોતાં, જીવોને અભયદાન દેવાવાળા નારદમુનિ નંદરાજને બોધ દેવા આવ્યા—રાજન્! આ જીવને માયાનો સંબન્ધ રહે છે ત્યાં સુધી તેને માયાતીત બગવાનનો સંબન્ધ

થતો નથી, અને જ્યાં સુધી તેને માયાતીત ભગવાનનો સંબંધ થતો નથી, ત્યાં સુધી હુઃખ-દરિયારૂપ સંસારમાંથી મુક્તિ થતી નથી. માટે આ લોકની માયા અને આ લોકનાં સગાં-સંબંધી રાજ્યપાટ સર્વ સ્વપ્ન તુલ્ય છે. એમાં સાર કે સુખ નથી. માટે તેમાંથી પાછી વૃત્તિ વાળી આત્મશ્રેયસ્કાર્ય કરવામાં સાવધશૂરો થા.

એક વખત સમય જોઈને નારદ મુનિ રાણી પાસે આવ્યા. રાણી નારદને જોઈ બેઠાકળી બેઠી થઈ, આસન આપી, તેમનું પૂજન કર્યું અને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે નારદમુનિ કહે— તારા ભલા માટે આવ્યો છું. હું તને પૂછું છું કે આ નંદરાજાને તારા પર કેટલું હેત છે? રાણી કહે—એ તો મને જ દેખે છે. હું કહું તેમ કરે છે. એમને મારા ઉપર અત્યંત હેત છે. નારદમુનિ કહે મૂર્ખી, “રાજાનું મીકું મીકું બોલવું અને તેનો હાવભાવ જોઈ તું અમસ્તી કુલાય છે. હું ચોક્કસ કહું છું કે રાજાને મરી ગયેલી રાણી ઉપર જેટલું હેત હતું તેના દશમા ભાગનુંયે તારા પર નથી. એને મરી ગયે સાત વર્ષ થયાં તોય હજી તેનું હાડકું સંઘરી રાખ્યું છે. તેને રોજ જુએ છે. ચુમ્બન કરે છે. રાણી કહે બાપજી એ વાત સંભવતી નથી.

। नराणाम् समूहः नार : तं हति खण्डयति इति नारद : ॥

મનુષ્યોમાં કલેશ કરાવે અને સંપથી લેળા રહેલાને જીદા કરી નાખે તેનું નામ નારદ કહેવાય. આવું. પોતાનું નામ સાર્થક કરતા બોલ્યા. કે તારે જોવું હોય તો રાજાના કબાટમાં સુવર્ણની ડાળલી છે. તેમાં એ સાચવીને રાખ્યું છે. તે તું જોજે અને મારું નામ લઈશ નહિ. તું તારે કાવે તેમ કરજે. પણ રાજાના હાવભાવમાં ભોળવાઈશ નહિ. આમ કહી. નારદ મુનિએ ચલતી પકડી. બીજે દિવસે ખાનગી રીતે રાણીએ તપાસ કરી, તો સુવર્ણની ડાળલીમાં હાડકું દેખ્યું, કે તુર્તજ તેને ચર-ણથી ચોટીપર્યંત કોધ ચઢી ગયો અને મનમાં બડબડી કે, “આટઆટલી હું તેની સેવા કરું છું તો પણ હજી મરેલીનો સ્નેહ

મુકાતો નથી. બસ હું ખરી કે આનો હવે સ્નેહ તોડાવી નાખું. આમ ધારી હાડકાને ઝીણું ખાંડી કઢીમાં નાખી રાત્રી જમવા બેઠો ત્યારે પોતે હાથમાં પંખો રાખી પૂછવા લાગી—સાચું કહેજો. તમને મારા ઉપર કેટલું હેત છે ? તો કહે—તારા માટે પ્રાણ આપી દઉં, તોય થોડું છે. રાણી કહે—આજ કઢી કેવી થઇ છે ? આજ તો કઢીનો સ્વાદ ઓર છે. રાણી કહે—કેમ સ્વાદ ન હોય ? પેલી તમારી વંહાલી વસ્તુ અન્દર આવી છે. રાત્રી કહે—કઈ વસ્તુ ? તો કહે—પેલી મરનારીનું હાડકું. સુવર્ણની ડાબલીમાં સાચવી રાખ્યું છે તે. રાત્રી કહે પેલી સોનાની ડાબલીમાં છે. તે ! તો કહે હા. હા. એજ. રાત્રી ઉભો થઈ ત્યાં જીવે છે. તો ડાબલીમાં દેખ્યું નહિ. કે એકદમ મુર્છિત થઈ પૃથ્વી ઉપર ઢળી પડ્યો, અને જીવ વિનાનો થઈ ગયો;

પ્રેમી પાઠકો ! નંદરાત્રએ પુષ્કળ નાણું ભેળું કર્યું પણ ખાધું કે ખાવા દીધું નહિ. તેમ સફળ્યય પણ કર્યો નહિ. તો અંતે તેનું મોત થયું, માટે ધન ભેળું કરી ખાવું ખવરાવવું અને સફાત્રમાં સફળ્યય કરવો. પણ આપણને બન્ધ મુડીના કીડી અને મધમાખી માફખ કેવળ સંચય કરનારા બાણીને માયા હસે, એવું તો આપણે ક્યારેય પણ કરવું નહિ.

કાળ નિરન્તર હસ્યા કરે છે

મનુષ્ય માંદો બિમારીને બીછાને પડ્યો હોય, ઉપડી જવાની તૈયારીમાં હોય, ત્યારે સાચા સગા નહિ. પણ સ્વાર્થના સગા, સહુ સ્નેહ દેખાડવાની ખાતર ભેળા થાય, વૈધ, ડોક્ટરો આવે અને કહે કે દ્યો આ ઉમદા દવા હમણાં જ આરામ થઈ જશે અને જવાબ દેશે, આમએ દવા આપી. પોતાની શ્રી. લઈ ચાલતો થાય ત્યારે તેને ભેઈને કાળ હસ્યા કરે છે. જે હું અહિં બેઠો છું અને લઈ જવાની તૈયારીમાં જ છું. તો પણ આ ધનલાલચુ કહે છે કે—હમણાં જ બેઠો કરી દઉં છું” ખરી વાત છે, કે “વૈધ વેશ્યા ને વકીલ આ ત્રણ તો રોકડિયા છે. તેમાં વૈધ તો”

વૈધરાજ નમસ્તુભ્યં યમરાજસહોદર ।

યમસ્તુ હરતિ પ્રાણાન્ વૈધપ્રાણાન્ ધનાનિ ચ ॥

“હે યમરાજના મોટાભાઈ વૈધરાજ તમને તો પગે લાગીએ છીએ. કેમકે યમરાજ તો કેવળ પ્રાણ હરનારા છે. પણ તમે તો પ્રાણ અને ધન એ બેયને હરનારા છો,

ઊઘ્યા સો આથમે, ફૂલ્યા સો કરમાય ।

ચણ્યા દેવળ ખળભળે ભયા સો મરભાય ॥

—દરેક જાણે છે કે સૂર્ય જગ્યો તે આથમવાનો તો ખરો જ, ફૂલ ખીલ્યું તે કરમાવાનું તો ખરું. દેવળ ગમે તેવું ચણ્યું પણ ખળભળવાનું તો ખરું જ. જન્મ્યો તે મરવાનો તો ખરો. આમ છે. તો પણ કાળથી બચવાને ધર્મને મૂકી ફાંફાં મારે છે અને પૈસાને પુણ્યમાર્ગે વાપરતાં ટાઢ ચડે છે. જ્યારે તેઓ વૈદ્યોને દેવામાં મોટાઈ માને છે. પોતે જાણે છે કે, કરાળકાળ વિશ્વનો કાળ કરી રહ્યો છે. તે કોઈનીય છોડનાર નથી, છતાં તે વાત ભૂલીને શ્વવાની ખાતર અખાધ ખાય છે. અપેય પીવે છે. તેથી કાળ જોઈ હસ્યા કરે છે. માટે કોઈ પણ પ્રકારે આપણને કાળ હસે એવું કરવું નહિ.

કાલો बलियान् बलीनां भगवानीश्वरोऽव्ययः ।

प्रजाःक्रीडयते कालः पशुपालो यथा पशून् ॥

બળીયામાં બળીયો મહા સમર્થ કાળ છે. જેમ ગોવાળ પશુઓને વગડામાં ખુશીમાં આવે તેમ લભાવે છે. તેમ કાળ પણ સર્વ જીવોને ચોરાશી લક્ષ યોનિમાં લભાવી રહ્યો છે. લોકો કાળથી બચી શકતું નથી માટે સર્વનો કાળ કરનાર તો બળવાન એક કાળ જ છે.

જખરો કાળ અપાટો રે, કોઈ ચેતનહાર ચેતો

જમ દે નિત્ય અપાટો રે, માથે મરણખીક છે મોટી ॥૧॥

કાશીવાસી અતિઉદાસી જંગલવાસી ભોગી

કાળઅપટમાં ચપટ થયા કાંઈ ભાતભાતના ભોગી ॥૨॥

જખરો કાળ અપાટો રે, કોઈ ચેતનહાર ચેતો

જમ દે નિત્ય અપાટો રે, માથે મરણખીક છે મોટી ॥૩॥

મરવા પડેલો, કાળથી બચવા માટે અનેકવિધ ઉપાયો રચે છે. પણ કાળથી કેઈ બચતું નથી.

એક સત્સંગી સુતારનો વીસ વર્ષનો બાળક હતો. તેની જન્મોત્તરીમાં શ્રાવણ વદી દને દિવસે અગ્નિથી ઘાત હતી. તેથી તે તિથિ આવી ત્યારે છોકરો રહેવાના ઘરની બાબુના ઘરમાં પેસી બાચણું બન્ધ કરી બેસી રહ્યો. તેના માબાપે કહ્યું કે—ખેટા આજે ભગવાનનો જન્મ દિવસ છે. માટે મન્દિરમાં જા. દેવ દર્શન કર ત્યારે તેણે કહ્યું, કે “આજે અગ્નિથી મારું મોત થવાનું મારી જન્મોત્તરીમાં લખેલું છે. માટે આજ તો મારે આ ઘરમાંથી બહાર નીકળવું જ નથી, મા બાપ કહે—કાળ આવવાનો હશે તો આમ ઘરમાં ઘૂસી ગયે પાછો જશે નહિ, અને જો તને એ સાચું જણાતું હોય તો મન્દિરમાં જા, દેવદર્શન કર, માળા ભજન કર તો ભગવાન કાંઈક રક્ષા કરશે.” છોકરો કહે ગમે તેમ થાય પણ આજ તો મારે આ ઓરડીમાંથી બહાર પગ દેવો નથી. આ જોઈ કાળ હસે છે કે, “અરે મૂર્ખા! તું ઓરડીમાં તો શું પણ પાતાળમાં પેસ કે ગમે તેને શરણે જા પણ હું તને છોડવાનો નથી.”

બ્યારે રાતે ઘરનાં બધા માણસો મન્દિરમાં ભાગવાનનાં જન્મસમયનાં દર્શન કરવા ચાલ્યા ત્યારે તેને દર્શને આવવાનું કહ્યું. ત્યારે કહે—હું તો આજ આ ઓરડી બહાર નીકળવાનો નથી. કાલે હું વધારે દેવદર્શન કરીશ. ત્યારે કહે—અમે જઈએ છીએ, તું ખડકી વાસીને માંહી જાગતો રહેજે. અમે આવી ઘાટો પાડીએ, ત્યારે ઉઘાડજે; એમ કહી સૌ દર્શને ગયાં. આ ભાઈ તો ખડકી વાસી પોતાની ઓરડીમાં પેસી ગયો,

માતુલો यस્ય ગોવિંદઃ પિતા यस્ય ધનંજયઃ ।

અભિમન્યુઃ રણે શેતે કાલોઽયંદુરતાંક્રમઃ ॥

અભિમન્યુ ને મામા શ્રીકૃષ્ણ હતા. બાપ બાણાવળી અર્જુન હતો. તેને પણ રણભૂમિમાંથી તેનો કાળ ફેાળિયો કરી ગયો. માટે

કાળ કેઈને છોડતો નથી. ભગવાન સિવાય બળીઆમાં બળીઆ કાળને કેઈ હડાવનાર નથી. આ ભાઈને વિચાર થયો જે પેલા મોડા આવશે અને હું બાંધી જઈશ તો ખડકી કેણુ ઉઘાડશે ? માટે લાવને દીવો કરી વાંચવા બેસું. એમ ધારી ગ્યાસતેલની ડબીના દીવો કરી વાંચવા બેઠો; પણ સવારનો ઉપવાસી તેથી થોડીવાર થઈ કે બેઠાં બેઠાં ઉઘી ગયો અને જન્મોત્તરીમાં લખ્યા મુજબનો બરોબર ખાર વાગ્યાનો સમય થયો કે ગરોળી ભીંતે ચઢી અને દીવા ઉપરના જીવડાને પકડવા તરાપ મારી તેથી દીવો નીચે ગ્યાસતેલનું અંડધિયું પડેલું તેમાં પડયો. અને તુર્તજ ભડકો થયો. તેલ ઉડયું તે બધું તેના શરીર પર પડતાં, આ એકદમ બે બાકળો બાગ્યો, પણ ભડકો દેખતાં બેભાન થઈ ગયો. ઘણી ખૂમો પાડી, ચોકમાં આવ્યો; પણ કાળે પકડયો તે કેણુ બચાવે ? બળીને મરણ પામ્યો. થોડીકવારે સૌ ઘરનાં માણસો આવ્યાં. ખૂમો પાડવા માંડી, “સાંકળ ઉઘાડ” “સાંકળ ઉઘાડ” એમ ઘણાં ઘાંટા પાડ્યા પણ ભાઈ તો કાળના કરાળ મોંમાં પેશી ગયેલો તે ક્યાંથી બાલે ? છેવટે નીસરણી લાવી અંદર ઉતરી સાંકળ ઉઘાડી. સૌ ઓરડી તરફ ભય છે. ત્યાં તો ભાઈ બળી ગએલો બેવામાં આવ્યો. માટે ખરી વાત છે કે, આપણે કાળથી બચવા ગમે તેટલા ઉપાય કરીએ પણ તે પ્રાણ લીધા વગર રહેતો નથી. અને બચવાના ઉપાય કરનારા સામું બેઠને હસ્યા કરે છે.

यस्माच्च येन च यथा च यदा च यच्च ।

यावच्च यत्र च शुभाशुभमात्मकर्म ॥

तस्माच्च तेन च तथा च तदा च तच्च ।

तावच्च तत्र च कृतान्तवशादुपैति ॥

માટે જેનાથી, જે ધડે, જેનું, જ્યારે જે સમયમાં અને જ્યાં પોતાનું મૃત્યુ થવાનું હોય ત્યાં; તેનાથી, તે વડે, તેવી રીતનું અને તેજ સમયમાં મૃત્યુ થાય છે, અને તેજ સ્થાનમાં કાળ પોતાને ઢસરડી ભય છે.

ગરુડનો મિત્ર પોપટ

એક પોપટને ગરુડ જોડે ગાઢ મિત્રાચારી હતી. એક વખત પોપટ વૃક્ષ ઉપર બેઠો હતો. ત્યાંથી ચમરાજની સ્વારી નીકળી. તેમાં ચમરાજ પોપટ સામું જોઈ મંદમંદ હસ્યા. આથી પોપટે બેચુક કે, જરૂર કાંઈક નવાજૂની થવી જોઈએ. મને તો એમ જ જણાય છે કે, મારો કાળ નજીક આવ્યો હશે. તેથી ચમરાજને એમ થયું હશે, જે આ પોપટ અત્યારે ભલે આનંદ-કિંદોલ કરે. પણ એનો કાળ નજીક આવ્યો છે, તેને એ જાણતો નથી. આથી તે હસ્યા હશે. પોપટ તો ચણ-જળ મૂકી અતિ ઉદાસ થઈ ગયો. ત્યાં તો મિત્ર ગરુડ આવ્યો, તેણે ઉદાસ થવાનું કારણ પૂછ્યું. તો કહે, હમણાં અહીંથી ચમરાજ સ્વારી લઈને જતા હતા તે મારા સામું જોઈને હસ્યા. તેથી મને વહેમ પડે છે કે, રખે મારું મૃત્યુ નજીક આવ્યું હોય! આથી મને કોઈ પ્રકારનું ચેન પડતું નથી. ગરુડ કહે, હમણાં તું શાન્ત થા. હું એમને પૂછી આવું છું. પોપટ કહે—તમે જાઓ પણ એટલામાં મારો કાળ થઈ જાય તો? માટે તમે મને જ્યાં કાળ ન પહોંચે તેટલે દૂર મૂકીને જાઓ. એટલે તમે આવો ત્યાં સુધી મારું મ્હોત થવાનું હોય; તો પણ ન થઈ શકે. એટલે ગરુડે કહ્યું, થા તૈયાર. જ્યાં કાળ ન પહોંચી શકે ત્યાં દૂર મૂકીને જાઉં. આમ કહી ગરુડે પોપટને પાંખમાં બેસાડી મેરુ ઓળંગી તથા સાત સમુદ્રો ઉલ્લંઘી પૃથ્વીને ફરતો ચારે કોરે ગઢની પેઠે રહેલો લોકલોક પર્વત છે તેની એક મોટી ગુફાના મુખે અંજીરના ઝાડ ઉપર મૂકી દીધો. અને કહ્યું કે “હું હમણાં આવતો રહીશ. હવે તારે મ્હોતનો ભય નથી” આમ કહી પોતે જમપુરીમાં જઈ ધર્મરાજને મળ્યા. તેમણે ગરુડને ભક્ત અને ભગવાનનું વાહન જાણી, સત્કારી પૂજન કર્યું. આવવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે ગરુડ કહે—મૃત્યુલોકમાં એક મારો પ્રાણપ્રિય પોપટ છે. તેના સામું જોઈને આપ કાલે હસ્યા હતા. તો હસવાનું કારણ શું? તે પૂછવા આવ્યો છું. તે તો અન્નજળ મૂકી ઉદાસ ચહેરે રહ્યો છે. જ્યારે હું તેને આપના હસવાનું કારણ કહીશ,

ત્યારે જ તે અન્નજળ લેશે અને ખુશી થશે. ત્યારે સૌના કાળરૂપ કાળરાજ (ચમરાજ) કહે વિધાતાના લેખ ખોટા પડતા નથી. છતાં આજે પોપટના ભાલમાં વિધાતાનો લખેલો લેખ ખોટો પડવાનો સંભવ જાણી મને હસવું આવ્યું છે. કારણ તેનું મૃત્યુ આજે ખરોખર ખાર વાગે લોકલોક પર્વતની ગુફામાં સિંહથી લખેલું છે. તો આ સ્વરૂપ બળવાળો અદ્ય પ્રાણી ત્યાં કેવી રીતે પહોંચી શકશે? માટે જરૂર વિધાતાનો લેખ ખોટો પડશે. આથી મને હસવું આવ્યું હતું. ત્યારે ગરુડ કહે—ત્યાં તો હું મૂકી આવ્યો. ત્યારે ચમરાજે કહ્યું કે, ખસ થઈ રહ્યું. જાઓ તેનો કાળ થઈ ગયો. ને વિધાતાનો લેખ સાચો થઈ ગયોઆ સાંભળતાં જ ગરુડ એકદમ જઈ ત્યાં જુએ છે તો ગુફામાંના એક સિંહે તેને મારી નાખેલો જોયો.

વહાલા વાચક! ખરી વાત છે કે કાળ કહી કોઈને છોડતો નથી. દિવસમાં ત્રણવાર જીવના માથે હાથ ફેરવી જાય છે. અને જેનો વખત થયો હોય તેને ઉપાડી જાય છે. માટે કાળથી બચવાનાં ખાલી ફાંફાં મારવાં મૂકીને એક ભગવાનને જ કર્તાહર્તા જાણી તેમનો દહાશ્રય કરવો; પણ તેનાથી બચવા માટે અખાલ ખાવું કે અપેય પીવું એ આદિક અધર્માચરણ કરી કાળ હસે એવું તો ક્યારેય પણ કરવું નહિ.

॥ સંગ બળવાન છે ॥

यादृशां यस्य संगः स्याच्छास्त्राणां वा नृणामपि ।

तादृशी जायते बुद्धिर्व्यवसायोऽपि तादृशः ॥

આ લોકમાં ગમે તેવો વિદ્યાવાન, વિવેકવાન, વિચારવાન અને વર્તનશાળી હોય; તો પણ તેને જેવાં શાસ્ત્રોનો તથા પુરુષોનો સંગ થાય છે તેવી જ તેની બુદ્ધિ થાય છે. સ્વભાવ પણ તેવો જ થાય છે. કારણ આ જીવનો સ્વભાવ શ્વેત કપડાં જેવો છે. શ્વેત કપડાંને જેવા રંગમાં ઘોળીએ, તેવો તેને રંગ ચડી જાય છે. “કાળીઆ સાથે ઘોળીએ બાંધે, તો વાન ન આવે, પણ સાન આવે.” માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકે સારાનો સંગ કરવો, પણ નરસાનો સંગ તો ક્યારેય પણ કરવો નહિ.

મગ્નિરામ દેવીવાળા

દ્રાવિડદેશનિવાસી મગ્નિરામ નામનો એક વિપ્ર હતો. પોતે પૂર્વનો સત્સંસ્કારી અને વિદ્વાન હતો. પોતે નાની વયથી માળાપ સગાસમ્બન્ધી સર્વને છોડી ભગવાનને લેટવા ચાલી નીકળ્યો. ફરતો ફરતો એક ગામમાં દેવીના ઉપાસક અને સિદ્ધ કહેવાતા વિપ્રને સાંભળીને ત્યાં ગયો અને વિનયથી કહ્યું કે—“તમે સિદ્ધ પુરુષ છો. માટે મને ભગવાન લેટાડો. હું ભગવાનને લેટવા માટે ઘર છોડી નીકળ્યો છું.” પેલાએ તેને મુમુક્ષુ અને વિદ્વાન જાણી ઘેર રાખ્યો; અને દેવીનો ચુસ્ત ઉપાસક કર્યો. પછી કહ્યું કે,—‘જો દેવી પ્રસન્ન થશે, તો તને ભગવાનનો લેટો કરાવશે.’

હવે મગ્નિરામે ભગવાનના દર્શનની આશાથી તે દેવીની તન, મન અને ખરા સ્નેહભાવથી ખૂબ સેવા કરી. દેવી પ્રત્યક્ષ દર્શન

આપે તથા ધાર્યું કામ કરી દે, એવો પોતે મમિરામ સિદ્ધ થઈ ગયો.

હવે ગુરુની પુત્રી પુખ્ત વયની થવાથી ગુરુએ મમિરામને ગુણવાન જાણી પોતાની પુત્રી પરણવાને કહ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું કે, ગુરુની પુત્રી તો મારી બહેન કહેવાય. તો તેને મારાથી કેમ વરાય? તેમ હું સ્ત્રીને પરણવાની ઇચ્છાવાળો નથી; પણ લગવાનને લેટવાની ઇચ્છાવાળો છું. ગુરુએ તેને બહુ બહુ સમજાવ્યો, લલચાવ્યો. પણ તે તો નકાર લણતો રહ્યો. મમિરામે વિચાર કર્યો જે, હું ઘર છોડી લગવાનને લેટવા નીકળ્યો છું. આ સિદ્ધ ગુરુ લગવાન લેટાડશે, એમ જાણી એમની પાસે આવ્યો; પણ એમણે તો દેવી લેટાડી. વળી મને પોતાની પુત્રી પરણાવી સંસાર માંડવાનું કહે છે. માટે હવે અહીં રહ્યા જેવું નથી. આમ ધારી ગુરુને કહ્યું. ‘ગુરુ મહારાજ! મને જગદંબા દેવીનાં દર્શન થયાં; પણ જ્યાં સુધી હૃદયેશ્વર પરમેશ્વરનાં દર્શન નહિ થાય ત્યાં સુધી શાન્તિ થવાની નથી, માટે મને પ્રભુની શોધ કરવા જવાની રજા આપો. હું મારું ધ્યેય પૂરું કરી જરૂર તમારા ચરણમાં હાજર થઈશ.’ ગુરુએ ઘણી ના પાડી, પણ છેવટે તેનો અત્યાગ્રહ દેખીને રજા આપી. “જા બચ્ચા, તેરેકુ લગવાનકા લેટા હોગા.” આમ કહ્યું. મમિરામ ગુરુના પાદપદ્મને વંદન કરી ચાલી નીકળ્યો.

દેશોદ્દેશ, ગામોગામ અને મોટાં મોટાં તીર્થોમાં અને દરેક સ્થળોમાં લગવાનની અગર લગવાનને લેટાડે એવા પુરુષોની શોધ કરતો કરતો છેક જગન્નાથપુરી પહોંચ્યો. ત્યાં વસી રહેલા જંત્રમંત્ર કામણુદુમણુ અને મૂઠચોટના પ્રયોગોને જાણનારા, પાખંડી, પાપી, ધનધૂતા એવા ઘણાક રાગી, વેરાગી, બાવાલંગોટાનો તેને જોગ થયો. જેવો સંગ તેવો રંગ એ ન્યાયે તેમના સહવાસથી પોતે પણ તેવો જ થઈ ગયો. લગવાનને લેટવાની વાત તો વિસરી ગયો; અને સિદ્ધ બનું, લોકોને સિદ્ધાઈ જણાવી શિષ્યો બનાવું, અને જગપ્રસિદ્ધ જોગી કહેવાઈ. આવું તેના મનમાં થઈ ગયું. આથી લોકોને સિદ્ધાઈ જણાવી, ડરાવી, દબાવી મનગમતું

ધન તે પડાવવા લાગ્યો. મોટા મોટા રાજાઓ, શ્રીમંતો અને વિદ્વાનોને પોતાના ચમત્કારથી આંજી દઈ પોતાના શિષ્યો બનાવવા લાગ્યો. પોતે હાથી, ઘોડા, ઊંટ તથા મોટી જટાવાળા લંગોટાની જમાત લેળી કરી દેશોદેશ ફરતો ફરતો અને દેવીપ્રભાવે ચારેકોર દિગ્વિજય કરતો કરતો પોરબંદર આવ્યો. ત્યાં કોઈ મઠધારી ગોસાંઈની સમૃદ્ધિ દેખી તેને ડરાવી-દબાવી તેની પાસેથી મનગમતાં નાણાં પડાવ્યાં. ગોસાંઈ કહે—અમારા જેવા ગરીબો તમને શું કરી શકીએ? અમારા જેવાં દેડકાંને ડાલો તેથી તમારી કંઈ મહત્તા ન કહેવાય; પણ માંગરોળમાં મિથ્યાભિમાનીઓના માન ઉતારનાર એક સ્વામિનારાયણ નામે જીવનમુક્તા છે. તેને રંબડો અને તેની પાસેથી કંઈ પડાવો તો હું તમને ખરા સિદ્ધરાજ બાણું. મમ્મિરામ કહે—વો કૈસા હય જો મેરે સામને ટક્કર લે શકે? ગોસાંઈ કહે—એણે તો મોટો પંથ ચલાવ્યો છે. કેટલાયને સાધુ કર્યા છે. બહુ પ્રતાપી છે. તમારા જેવા મદોન્મત્તોનો મદ ઉતારનાર, મોટા સિદ્ધોનો પણ સિદ્ધ છે. અને પ્રભુપણે પૂજ્ય છે. આમ કહ્યું કે તરત જ તે માંગરોળ ગયો.

મમ્મિરામનું માન ઉતર્યું

પોતે ગામ બહાર પડાવ નાંખી ત્યાંના નવાળ બદ્દેહીનને મળી કહ્યું કે, “હમકુ પાકા સીધા દીલવાવો;” ઔર પાંચહજાર રૂપીએકી લેટ ધર ઘો. નહિતર તુમ્હારાશહેરકા ખેદાનમેદાન કર દઉંગા. આવી રીતે મેલી વિદ્યાના મદથી મદાંધ બનેલા મમ્મિરામે કહ્યું. ત્યારે નવાળે કહ્યું, “યોગિરાજ! ઇહાં સ્વામિનારાયણ નાંવકા જીવનમુક્તા રહતા હૈ, ઉન્કુ જીતો તો આપકુ પાંચ હજાર તો કયા મગર દસ હજાર દઉંગા.” આથી મમ્મિરામ એકદમ રાતોપીગો થતો જ્યાં પ્રભુ સ્વામિનારાયણ સભા કરીને બિરાજેલા છે ત્યાં આવી મહારાજને લાગો હાથ કરી કહેવા લાગ્યો; ઓ જીવનમુક્તા! તુમ કયા પાખંડ કર રહા હો? તુમ બડા પંથ ચલાનેવાલા જીવનમુક્ત બન કર બૈઠે હો; તો મૈ આજ તેરી ખબર

લે'ઈંગા. જો જીત્તા રહેનેકી ઇચ્છા હોવે તો અળી અળી પાંચ હજાર રૂપીઆ મેરેકું ધર દો, ઔર તુમ સળ લોગ મેરા ચેલા બને જાવ. મહારાજે કહ્યું, “અમે ભગવાનના ચેલા થયા છીએ, તો હવે તમારા કેમ થવાય ? તમે તો ધર્મરાજના (યમરાજના)— પાર્ષદ અને કાળના કોળીઆરૂપ છો.” ત્યારે પેલો તો ખૂબ બડાઈ મારી મહારાજ પ્રત્યે જેમ તેમ બકવા મંડ્યો. મહારાજે વિનયથી. ખૂબ ખૂબ સમજાવ્યો. તો પણ ભરી સભામાં લાંબો હાથ કરી ખૂબ તિરસ્કાર કરવા મંડ્યો. ક્રોધથી થરથર કંપતો મહારાજને કહેવા લાગ્યો કે, “બસ તેરા કાલ તેરેકુ ખુલાતા હૈ. મેં અયોધ્યા, કાશી ઔર જગન્નાથ જૈસે બડે બડે તીર્થેમેં શ્રીરતે શ્રીરતે તેરે જેસા મિથ્યાલિમાનીઓંકા માન તોડ તોડકે, ઇધર તેરા નામ સુન કર આયા હું. તો જીત્તા રહેનેકી ઇચ્છા હોવે તો તુમ ઔર તુમહારા ચેલે લોગ સળ હમારા શરના લે લો.” આમ બહુ બહુ ગર્વથી બળમાં બોલ્યો. આવાં દુર્વચનો સાંભળી ગર્વગંજન ભગવાન શ્રીહરિ એકદમ વીરાસને બેસી વીરતાથી લાંબો હાથ કરી બોલ્યા— ઓ માગણ ! દંભી લંગોટા ! ઓ પાખંડી અઘોરી ! બઠ બઠ, અહીંથી ભાગ ભાગ, નાસી જા. નહિતર હમણાં હતો ન હતો થઈ જઈશ. આવી મહારાજની વીર હાક સાંભળી મન્નિરામના હાજા ગડગડી ગયા, અંતરમાં ડરી ગયો. જાણ્યું જો આ પણ કંઈક મારા માથાનો છે ખરો ? છતાં મિથ્યા મદથી અંધ થયેલો, તેથી મહારાજ સામે કટુ વાણીથી બોલતો, મૂઠં, ચોટ અને મારણ વિદ્યાના મલિન પ્રયોગો અજમાવવા લાગ્યો. પણ જ્યારે મહારાજને કે કોઈને કંઈ પણ તેની અસર થઈ નહિ, ત્યારે છંછેડાયેલા સર્પની પેઠે ધ્રુવાકુંવા થતો ક્રોધથી કંપતો, “અબ દેખ લેના જીવનમુક્તા !” આમ કહી ઉતારે ચાલ્યો ગયો.

ત્યાં નાહી—ધોઈ વ્યાગ્રચર્મ પર બેસી દેવીનું આવાહન કરવા લાગ્યો. મધ્યરાત્રિ વિષે દેવી હાજર થઈ કહેવા લાગી. બોલ બોલ મન્નિરામ શી ઇચ્છા છે ? મને કેમ બોલાવી ? તું આટલો બધો કેમ ક્રોધાયમાન થયો છે ? ત્યારે અશ્રુભીની આંખે

ગળગળે શાહે બોલ્યો—“માણ! મહા દુઃખ દાવાનળસે જલ જતા હું. સમુદ્ર તરકે યહ ખાબોચીયામે મૈં ડુબતા હું. ઓ માત જગદંબે! જલ્દીસે કામ કર ઓર તેરા યહ દાસકા ત્રાસ હર. નહિતર મેરા આસ કરબ; પણ જીતા મત રખ.” દેવી કહે આવું દુઃખ તને શું આવ્યું? મગ્નિરામ કહે, યહ ગાંવમે એક સ્વામિનારાયણ નાંવકા જીવનમુકતા હય, ઇન્ને મેરા બહુત અપમાન કીયાં હે. ઇસ લીયે તુમ ઉન્કો ઓર ઉસકે સાધુસેવક લોગોંકો નાશ કરદે. તેરેસે યહ કામ ન હો શકે તો મેરા નાશ કર દે.

દેવી જરા કોપાવેશમાં આવી બોલ્યાં “અલ્યા મૂર્ખ મગ્ના! તું કોણ છે? કેવા હેતુથી ઘર મૂકી નીકળ્યો છે? તેનો વિચાર તો કર. નાની વયથી તારે લગવાન લેટવાનો વિચાર હતો અને તેથી તેં ઘર છોડી દીધું. તે બધો તારો વિચાર ક્યાં જતો રહ્યો? તું વિદ્યા લણ્યો, માડું આરાધન કર્યું પણ તું તદ્દન કર્તવ્યબ્રહ્મ થઈ કરવાનું કંઈ હતું અને કરી બેઠો કંઈ! તારા વિદ્યાગુરુએ પોતાની પુત્રી પરણાવવાને કહ્યું તો પણ તું પરણ્યો નહિ. એ બધો તારો શુદ્ધ વિચાર ક્યાં જતો રહ્યો? અને કેવળ પાપ-રસ્તે ચડી પાપરૂપ બની ગયો! માટે વિચાર કરી પાછો વળ.” પછી દેવીએ ખૂબ ખૂબ ઠપકો આપ્યો. ત્યારે મગ્નિરામનું મન કંઈક શાંત થયું; અને બોલ્યો કે—ઓ માત! તું કહતી હૈં સો સખ ખાત સચ્ચી હય. મેં ચરનસે ચોટી પર્યંત પાપરૂપ ચીકલમે ખુચપકા હું ઉસમેંસે મેરા ઉદ્ધાર કર. ઓર મેરેકું લગવાનકા લેટા હોવે એસી કૃપા કર. દેવીપ્રસન્ન મને, હાસ્ય વદને કહેવાલાગી—મગ્નીરામ, જો તારે લગવાનને લેટવા હોય અને મારામાં પ્રેમ અને વિશ્વાસ હોય તો હું કહું તે સાંભળ.

પૃથ્વીના ભાર રૂપ અસુરોનો તથા અધર્મનો નાશ કરવા, અને ધર્મનું તથા ધાર્મિકોનું રક્ષણ કરવા, જેમ વખતોવખત પરમાત્માના અવતારો થયા છે, થાય છે, તેમ જ જીવોને અનંત-કાળથી લવાટવીમાં લટકાવનારા કામકોપાદિક મહાન અજ્ઞેય અંતઃ-શત્રુઓનો તેમ જ અન્યાય, અનાચાર અને અધર્મનો નાશ કરવા

અને એકાંતિક ધર્મનું સંસ્થાપન કરવા આ હડહડતા કરાળ કળિ-
કાળમાં પણ અક્ષરતઃ પરતઃ પરઃ આવા સર્વાવિભાવ કારણુ લગવાનશ્રી
પુરુષોત્તમ નારાયણ પોતે આજે સ્વામિનારાયણ નામે પ્રગટ થયા
છે. તેમનો પ્રભાવસૂર્ય આ ભારત ભૂમિની ચતુઃસીમામાં આપી
રહેલો છે. તેમનાં ઐશ્વર્ય, પરચા અને ચમત્કારોથી કોઈ પણ
દેશીવિદેશી અજાણ નથી. તે વિષે મારે કંઈ તને જણાવવું તે તો
હીવાથી દિવાકરને દેખાડવા જેવું છે. સ્વામિનારાયણના નામનો
પ્રભાવ અતિશય મોટો છે. આ નામ લેનારને ભૂત, પ્રેત, પિશાચ,
વીર, પીર, ભૈરવ કે બ્રહ્મરાક્ષસાદિક કોઈ પણ નડી શકતું નથી.
અરે ! કાળકર્મ કે માયા પણ તેને પરાલવ કરી શકતો નથી. કેટલાક
પાતકી જીવને મરતી વખતે ચમકતો તેડવા આવેલા તે પણ આ
સ્વામિનારાયણ નામ સાંભળતાં ત્રાસી નાશી ગયા છે. અરે આવા
દાખલા મેં મારી સગી આંખે અને સગા કાને ઘણા જોયા-
સાંભળ્યા છે.

આમ દેવીએ તેને બહુબહુ કહ્યું અને કહે મગ્નીરામ તારી
સેવાથી હું પ્રસન્ન થઈ છું માટે સત્ય કહું છું કે જેને તું મારવાનું
કહે છે તે જ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ પતિતપાવન. પરમાત્મા પોતે
છે. તે લગવાન ધર્મનું અને ધાર્મિકોનું રક્ષણ કરવા માટે,
અધર્મ અને અધર્મીઓનો નાશ કરવા માટે આ કળિકાળમાં
સ્વામિનારાયણ નામે પ્રગટ થયા છે. તેમને ભેટ તારા અનંત
પાપોનો પ્રલય કરીને સુખીઓ થા. મગ્નીરામ ! દેવદેવીઓ ગમે
તેવાં સમર્થ હોય તો પણ આ લોકનાં કે ઈન્દ્રાદિ દેવતા-
ઓનાજ સુખ આપી શકે. પણ આત્યંતિક મોક્ષ તો એક લગવાન જ
આપી શકે. માટે તું હવે તેમને શરણે જા. હવેથી તું મંત્રજનનો
તથા મલિન વિદ્યામાત્રનો ત્યાગ કરી, હડાપણનો ડોડ મૂકી
નિર્માની થઈ, સુખસાગર લગવાન સ્વામિનારાયણને ભેટ અને
તેમના મહા સમર્થ સાધુ પુરુષોનો સમાગમ કરીને તેમનાં ઐશ્વર્ય
પ્રતાપ, બળ, મહિમા અને પરાક્રમને ચથાર્થ જાણી તેમની
સેવા કર.”

દેવીનું આ કહેવું સાંભળી મંમિરામ તૈા એકદમ હર્ષવેલો. ખની દેવીને વારંવાર પ્રણામ કરવા લાગ્યો. “હે દેવી ! હે જગ-જ્જનની ! તારી સેવા આજ મને કળી. આજ કૃતકૃત્ય થયો. તે મને પ્રગટ પ્રભુનો ભેટો કરાવ્યો. મને ગુરુએ કહ્યું હતું કે, તને દેવી લગવાનનો ભેટો કરાવશે. તે વચન આજે સત્ય થયું. હે માત ! મારી ધારણા તમે પૂરી કરી. હવે તમે સુખેથી પધારો. તમારી સેવામાં મારાથી કંઈ અસેવા થઈ હોય તો તે સર્વે માફ કરજો.” આમ કહી વારંવાર પાદવંદન કરવા લાગ્યો. દેવી તેને મસ્તકે સુખદ વરદ હસ્ત મૂકી, આશીર્વાદ આપી અદશ્ય થઈ ગઈ.

હવે ક્યારે સવાર પડે અને લગવાનને લેઈ ! આમ વિચાર કરતાં કરતાં તેને તે રાત્રિ મોટા યુગ જેવી થઈ પડી. સવાર થતાં જ મંમિરામ ન્હાઈ-ઘોઈ પવિત્ર થઈ-સ્વામિનારાયણ ! સ્વામિનારાયણ !—એમ જાંચે સાદે બોલતો બોલતો મહારાજ જ્યાં સલા ભરી બિરાજમાન થયા છે ત્યાં આવી મહારાજને દંડવત્ કરવા લાગ્યો. અને ધૂસકે ને ધૂસકે રડતો રડતો બોખરે સાદે બોલવા લાગ્યો—“ઓ મહાપ્રભુ ! હું મહાપતિત છું. આપ પતિતપાવન છો. હું અધમ છું. આપ અધમોદ્ધારક છો. હું કૃતમ્ની છું. આપ કૃતજ્ઞ છો. હું માયિક જીવ છું. આપ તો માયાતીત પરબ્રહ્મ સાક્ષાત્ પરમાત્મા છો. હે દીનેશ્વર ! હે હૃદયેશ્વર ! હે પરમેશ્વર ! હું આજથી આપના સુખદેવરણને શરણ થયો છું. માટે માંપાદિ, માંપાદિ. માફ રક્ષણ કરો ! હે દીનદયાળ અનન્ત જન્મના શુભ સંસ્કારોદયથી જ મને આપનો સમ્બન્ધ થયો. હે કૃપાળુ ! મારા અનાથના નાથ થઈને આપનું “અનાથનાથ” નામ સાર્થક કરો.” આમ બોલતો રડતો દંડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યો. તેને જોઈને હસ્તે વદને કહ્યું—“હ્યો રાખો, રાખો. મંમિરામ ! ઓરા આવો.” એટલે મંમિરામ મહારાજ પાસે આવ્યો કે તુર્ત મહારાજ પલંગ ઉપરથી એકદમ બેઠા થઈ બાથમાં ઘાલી મળ્યા. માથે હાથ મૂકી વાંસો થાબડી, ધન્ય છે ધન્ય છે મંમિરામ ! તેં અમને ઓળખ્યા ?

આડો અવળો આથડીને પણ ભગવાનને દેટયો ખરો. એમ કહી સાધુની સભામાં બેસાડ્યો.

મંજિરામ કહે, મહારાજ ! મને સાધુ કરો, તો આ સભામાં શોભું. મહારાજ કહે, બેસો બેસો બધાં સારા વાનાં થશે. સભા વિસર્જન થયા પછી મંજિરામના અનુયાયીઓ તેને સ્વામિનારાયણનો સેવક થયો જાણી અતિ આશ્ચર્યચકિત થઈ મંજિરામને કહેવા લાગ્યા કે, તમે આવા સમર્થ છતાં આ શું કર્યું ? જેને નમાવીને શિષ્ય કરવાના હતા તેની આગળ નમીને તમે જ તેના શિષ્ય થઈ ગયા ?

મંજિરામે કહ્યું—“હું વિદ્યા ભણ્યા પછી ઘરખાર છોડી ભગવાન દેટવા નીકળ્યો હતો, પણ દેવીઉપાસકના સહવાસથી હું દેવીઉપાસક થઈ ગયો; મંત્ર જંત્ર, કામણ દુમણથી લોકોને ઠગનારા કામના કીડાડૂપ છતાં ઉપરથી સિદ્ધપણના અભિમાનવાળા અસત પુરૂષોના સંગ—સહવાસથી હું પણ એવો અસત્પુરુષ અને પાખંડી બની ગયો. પણ મારા અનંત જન્મોના શુભસંસ્કારોદયથી અને જગદંબા દેવીના સેવાપ્રભાવથી મને અહીં પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો ભેટો થયો. દેવીએ જ મને આ ભગવાનને ઓળખાવ્યા. માટે તમે પણ જે મને ગુરૂ માનતા હો અને મારામાં કંઈક વિશ્વાસ હોય તો આ સ્વામિનારાયણ પોતે ભગવાન છે; તેનો તમે પણ આશ્રય કરો, અને પાપથી મુક્ત બનો.

આવું મંજિરામનું બોલવું સાંભળી તરત જ હાથે પહેરેલાં તાંબા લોઢાનાં કડાં તથા બાંધેલા દોરા વગેરે કાઢી ફેંકી દીધાં. કંઠમાંની રૂદ્રાક્ષની, કમળકાંકડીની, અને ચણેલીઓ વગેરેની જે માળાઓ હતી તે સર્વે કાઢી ફેંકી દીધી. તરત જ મહારાજને પ્રણામ કરવા મંડી પડ્યા. “હે સ્વામિનારાયણ ! આજથી અમે તમારા શરણે છીએ. આમ દેવી હતા તે મંજિરામની સાથે રહી ગયા. આસુરી હતા તે સર્વે ત્યાંથી પાછા પોતાના દ્રાવિડ દેશ તરફ આલી નીકળ્યા.

થોડા દિવસ પછી મગ્નિરામ મહારાજને સાધુ થવાનું કહ્યું, ત્યારે મહારાજે મુકતાનંદસ્વામી, ગોપાળાનંદસ્વામી, પ્રજ્ઞાનંદસ્વામી વગેરે મોટા મોટા સંતોને બોલાવી પૂછ્યું—આને સાધુ કરીશું ? ત્યારે કહે મહારાજ ! જિહ્વા રહો, ઉતાવળ કરવાનું કામ નથી. કદાચ આને ચટકીનો વૈરાગ્ય હશે તો ! માટે પરીક્ષા લઈને સુખેશ્વરી સાધુ કરો. મહારાજ કહે, ઠીક, એમ રાખો.

મગ્નિરામની પરીક્ષા

એક દિવસ મહારાજે મગ્નિરામની પરીક્ષા લેવા માટે તેને સાધુની ધર્મશાળામાં આસન રાખવાનું કહ્યું. સાધુઓને પણ એના નિર્માનીપણાની પરીક્ષા લેવાનું કહ્યું. એટલે મગ્નિરામ બેઠો હતો ત્યાં કોઈ સાધુ આવીને કહે—અધ્યા ! જી. અહીં તો મારે બેસવાનું છે. એટલે ત્યાંથી જીડી બીજે ઠેકાણે બેસે. ત્યાં તો બીજે સાધુ આવી ઉઠાડી મૂકે. એમ રોજ રોજ થયા કરે, અને સૌ તેને તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જુએ. પણ મગ્નિરામને તેથી જરા કોધની ચટકી ચઢતી નહિ. એક દિવસ બેઠેલો ત્યારે એક સાધુએ આવી પગનું ઠેપું મારી પાડી દીધો. અધ્યા, અહીં બેસે છે તે તને લાન નથી ? અહીં તો હું બેસું છું. પેલો હાથ બેડી, હા બાપજી ! મારી ભૂલ થઈ. હવે આપ બેસો. હું બીજે બેઠું છું. એમ એ બેસતો જાય અને બીજા ઉઠાડતા જાય. છેવટે જ્યાં સાધુના બેડા હતા ત્યાં જઈને બેઠો.

પછી મુકતાનંદસ્વામીએ મહારાજને કહ્યું—“મહારાજ ! આ નિર્માની તો થયો. પણ એ જટા ઉતારશે ? તે પૂછો ? ” મહારાજે તેને દૂર બેડામાં બેઠેલો બેઠું બોલાવી પૂછ્યું; કેમ ત્યાં બેઠા છો ? ત્યારે કહે—મહારાજ ! હું સાધુના બેડામાં બેસીસ ત્યારે જ શુદ્ધ થઈશ. મહારાજ કહે સાધુ થવું છે ? થવું હોય તો ઉઠો. આ સાધુઓના બેડાઓનું પોટલું ખાંધી આ સંભાને પાંચ પ્રદક્ષિણા કરો. આ તમારી માથાની જટા ઉતારી તેને સાધુના સ્નાન કરવા જવા—આવવાના રસ્તામાં બહાર ફેંકી દો. તો અમે

તમને ખરા નિર્માની થયા બાણીએ. પછી તેણે તેમ કહ્યું. જ્યારે જોડાનું પોટલું ખાંધી માથે લીધું ત્યારે તેની જમાતના કોઈકે કહ્યું, મમિરામ ! બ્રાહ્મણ થઈને આ જોડા ઉપાડવાનું કામ થાય કે ? ત્યારે કહે, હરિશ્ચંદ્રરાજાએ વિશ્વામિત્રના વચનથી સ્વપચને ઘેર વેચાઈને તેનું બધુંય કામ કર્યું. તો પછી આતો અસંખ્ય વિશ્વામિત્ર જેવાના ઇષ્ટ ઉપાસ્ય ! સાક્ષાત્ પરમાત્મા ! તો એમનાં વચને કરી જોડા ઉપાડીને ફરવું એ કામ કેમ ન થાય ?

આ બધું જોઈ તેને શુદ્ધ ખરા બપવાળો અને નિર્માની બાણીને મહારાજે સાધુ કર્યો, અને સભામાં કહ્યું કે, આ મહા પાપી અને જગતના પ્રભુ જેવો છતાં કોઈથી ન બને તેવું કામ આણે કર્યું. માટે આજથી આનું નામ અદ્વૈતાનંદ છે. આમ નામ પાડ્યું. પણ ઘણા ખરા તેમને અદ્વૈતાનંદસ્વામી ન કહેતાં દેવીવાળા મમિરામસ્વામી કહેતા. આમ પૂર્વનો મહાન શુભ સંસ્કારી પરમાત્માને ભેટવાની ઇચ્છાવાળો છતાં નહારા સંગથી એકદમ નહારો થઈ ગયો.

વાચક ! સંગ શું નથી કરતો ? ગમે તેવો ધ્યાની, ભજની કે મોટો ભક્ત હોય તો પણ પાપીના સંગથી પાપાચારી બની જાય; અને પોતાનું ધર્મભાન, કર્તવ્યભાન, પોતાની ભતિનુંભાન ભૂલી નીચ બની જાય છે. માટે દરેક શ્રેયેચ્છુએ નહારાના સંગથી હંમેશાં દૂર રહેવું.

ભીષ્મપિતા મહાન શાસ્ત્રવેત્તા, સત્યવક્તા અને ધર્મની મૂર્તિસમા હતા. છતાં ભગવાનના વિરોધી દુર્યોધનાદિક કૂર કૌરવોના સંગથી તથા તેમના અસ્રોદકના આહારથી ધર્મ અને કર્તવ્યના ભાનસાન વિનાના થઈ ગયા. તેમણે પ્રાણપતિ પરમાત્મા કૃષ્ણચંદ્ર ઉપર બાણોનો વરસાદ વરસાવ્યો હતો. તેજ ભીષ્મપિતા બાણશય્યામાં સૂતા સૂતા શાન્તિધર્મનું વર્ણન કરતાં બોલ્યા કે, જે સભામાં અધર્મ થતો હોય ત્યાં સભાસદોએ પોતામાં શક્તિ હોય તો તેને અટકાવવો, શક્તિ ન હોય તો સભાનો ત્યાગ કરી ચાલી

નીકળવું. તેમ પણ ન બને તો આંખો મીચી કાનમાં આંગળીઓ નાખી મોનપણે બેસી રહેવું.

આમ બોલે છે ત્યાં તો સતી દ્રોપદીજી મંદમંદ હસતાં બોલી ઉઠ્યાં. દાદા ! આપ બોલો છો તે પ્રમાણે વત્યાં છો ? દુષ્ટ દુર્યોધને મારી લગ્ન લેવાનો અને પોતાની સાથળ ઉપર બેસાડવાનો અધમ ઉદમ કર્યો, ત્યારે તમે એ અધર્મને કેમ અટકાવ્યો નહિ ? તથા ત્યાંથી ઉઠી કેમ નીકળ્યા નહિ ? વળી દુષ્ટ દુઃશાસન મને વનિતા વિશ્રામમાંથી પકડીને મારતો, ઝુડતો, ઢસડતો સભામાં લાવ્યો, ત્યાં નમ્ર કરવા લાવ્યો. તે વખતે મારા પાંચ પ્રાણપતિઓ મૂર્છિત થઈ પડ્યા હતા. મારો કોઈપણ રક્ષક ન હતો. તે વખતે મેં સભામાં આપના નામને તથા દ્રોણાચાર્ય, કૃપાચાર્યએ આદિક મહારથીઓના નામને પોકારી, પોકારી ‘બચાવો, બચાવો’ની ખૂમો પાડી હતી. છતાં તે સભામા તમે મોનપણે કેમ બેસી રહ્યા હતા ? કેમ આંખો ફાડી જોઈ રહ્યા હતા ? કેમ કાનમાં આંગળીઓ નાખી નહોતી ? ત્યારે ભીષ્મપિતા બોલ્યા; હે સતિ, તે વખતે પાપી કૃતક્ષી દુર્મતિ દુર્યોધનનું અન્નો દક મારા ઉદરમાં પડ્યું હતું. તેથી મને તે વખતે ધર્મનું ભાન રહ્યું ન હતું. આજ છપ્પન દિવસથી અન્નોદકનો ત્યાગ કરી આ બાણ શય્યામાં પડ્યો છું તેથી દુરાચારી દુર્યોધનના અન્નનો વિકાર અને તેનો સંગ તદ્દન નિવૃત્ત થઈ ગયો છે. તેથી અત્યારે સફળુદ્ધિ થઈ છે. જેથી આમ બોલું છું.

હે સતિ ! જેવું અન્નોદક લેવાય તથા જેવો સંગ કરાય તેવું જ અંતઃકરણ થાય છે; અને ક્રિયા પણ તેવીજ કરાય છે. માટે સુસંસ્કારી પુરુષો કહે છે કે—

બલો બલો પાવકમાં પ્રવેશ, બલો બલો સર્પ તણોજ દંશ;
શત્રુ કરે નાશ કદાપિ અંગ, તથાપિ સૌથી ભુંડો કુસંગ.

અગ્નિમાં પડી બળી મરવું સારું, સર્પના દંશથી મરવું સારું
શત્રુ કદાપિ નાશ કરે તો પણ સારું. પણ કુસંગીનો સંગ કરવો એ

સારૂ નથી. કેમકે તેવાઓનાં સંગથી તો અનંતવાર મરવું, અવતરવું અને ભવાટવીમાં ભટકવું પડે છે. માટે ક્યારેય પણ કુસંગ કરવો નહિ.

દીનાનાથ ભટ્ટજી ભગવાન સ્વામિનારાયણ પાસે નિરંતર કથા કરતા. તેમને અઢાર હજાર શ્લોકનું ભાગવત પુરાણ આખુંયે કંઠે હતું. ઘણેખરે ભાગે તેમના ભેળાજ રહેતા; પણ નિર્વિકલ્પાનંદ નામના મિથ્યાભિમાની સાધુનો સંગ થયો તો વિમુખ થઈ ગયા; એટલે તેમની પાસે આવતા અંધ થઈ ગયા. ભગવાન સ્વામિનારાયણે તેમને બોલાવ્યા, પણ એ પાસે આવ્યા નહિ. તેમ કોઈના સમજાવ્યા સમજ્યા પણ નહિ.

વાચક ! જો ! કુસંગનો કેવો પ્રભાવ છે. માટે તું હંમેશાં કુસંગને ઓળખી રાખજે.

ચમત્કાર ત્યાં નમસ્કાર

જ્યારે એમની મોટી દીકરીને પ્રદ્ધરાક્ષસ વળગ્યો ત્યારે પોતે ઘણા ઘણા દેવદેવીઓનાં પાઠ-પૂજન કર્યાં, કેટલાક પૂજ, પીર અને ભૂવાના દ્વારા ધાગા બાંધ્યા, બાધાઓ રાખી એમ ઘણા ઘણા ઉપાયો કર્યા, પણ પ્રદ્ધરાક્ષસ ગયો નહિ. છેવટે છોડી મરવાની આણી પર આવી ત્યારે કેટલાક સત્સંગીઓએ કહ્યું, ભટ્ટજી ! છોડીને જીવતી રાખવી હોય તો વિધાનું અને બુદ્ધિનું બળ મૂકી દઈ, નિર્માની થઈ મહારાજ પાસે જાઓ તો પ્રદ્ધરાક્ષસ જશે. નહિ તો જરૂર છોડી મરી જશે. ત્યારે તે મહારાજ પાસે આવ્યા.

મહારાજે તેમને જોઈને સત્કાર કરી સલામાં બેસાડ્યા અને કુશળતા પૂછી. ભટ્ટજી કહે-કૃપાનાથ ! આ છોડીને પ્રદ્ધરાક્ષસ વળગ્યો છે. તે કોઈ ઉપાયે જતો નથી. મહારાજ કહે- તમે આવા સમર્થ વિપ્ર છતાં તમારાથી ન ગયો તો તમે અમને તો પાખંડી અને હિન્દુસ્થાનમાંથી રખડતા રખડતા આવી ભગવાન થઈ બેઠેલા. કહો છો તો અમારાથી કેમ જાય ? ભટ્ટજી કહે, બાપજી ! આમ-ડાની જીભ, વળી નિર્વિકલ્પાનંદનો સંગ થયો તેથી ગમે તેમ બોલ્યો

હોઈશ; પણ આપ તો ભગવાન, તેથી અપરાધ માફ કરો અને આ દીકરીના શરીરમાંથી પ્રહારાક્ષસ કાઢો. મહારાજ કહે, અમે કાઢીએ તો ભગવાન ખરા કે નહિ ? તમે પાછા આ સત્સંગમાં આવો કે નહિ ? ભટ્ટજી કહે, બાપજી તમે ભગવાન, ભગવાન, સો વાર ભગવાન; પણ આનો પ્રહારાક્ષસ કાઢો. હું આપનો તેમ આ સત્સંગની ક્યારેય પણ ત્યાગ નહિ કરું. આમ કહ્યું કે તરતજ મહારાજે ચપટી વગાડી. ભાગી જા, ભાગી જા, એમ બોલ્યા કે તરત જ તેમાંથી પ્રહારાક્ષસ નીકળી ગયો. આથી તરતજ ભટ્ટજીને ભગવાનપણાનો નિશ્ચય થઈ ગયો.

વાચક ! આવા પ્રખર વિદ્વાન છતાં પણ સંગે કરી પડી ગયા તો અદ્વૈતને સંગ લાગે તેમાં શું કહેવું ? માટે હંમેશાં સારાનો સંગ કરવો પણ ખુરાનો સંગ તો સ્વપ્ને પણ કરવો નહિ.

પશુને પણ સંગની અસર

કારીઆણી ગામના વસ્તાબાચરે શ્રીજીને કહ્યું. મારી ઘોડીને કાંણુ વછેરા આવે છે તેનું શું કારણ ? ત્યારે કહે; તમારી ઘોડીને ચાકરી કરનારા પર હેત છે અને તે આંખે કાંણુ છે; તેથી તેને કાંણુ વછેરા આવે છે. માટે જો તેને કાઢી મૂકો અને બીજો માણસ રાખો તો સારા વછેરા આવે. આથી તેમણે ચાકરને કાઢી મૂક્યો. એટલે કાંણુ વછેરા આવતા બંધ થઈ ગયા. આમ સર્વત્ર સંગનું પ્રાબલ્ય છે. માટે ક્યારેય નરસાનો સંગ ન કરતાં સારાનો જ સંગ કરવો.

સંગે કરીને ધ્યાનથી ચોરી કરતાં શીખી ગયો

એક વિદ્વાન પવિત્ર અને જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો પ્રખર જ્ઞાની વિપ્ર હતો. જેને જેનું મુહૂર્ત જોઈ આપે તેને તેનું સિદ્ધ થતું. આથી ઘણાક લોકો તેને ત્યાં સુખદુઃખનું, રોગ વધવા-ઘટવાનું વેપારમાં લાભાલાભનું—વગેરે જોવરાવવા આવતા. તે જેને જ્યોતિષ જોઈ આપતો તેને તે પ્રમાણે થતું. આથી લોકોમાં તેની

પ્રસિદ્ધિ થવાથી બહારગામથી પણ ઘણાક લોકો મુહૂર્ત નેવરા-
વવા આવવા લાગ્યા.

ચોર લોકો પણ ચોરી કરવા જવાનું મુહૂર્ત નેવરાવવા
આવવા લાગ્યા. પ્રથમ તો તેમને તમે કેવા છો? શું નેવરાવવું
છે? તેમ પૂછે. ત્યારે તેઓ કહે-બાપજી! ગોર મહારાજ! અમે
તમારી આગળ ખોટું નહિ બોલીએ. અમે કોળી છીએ, અને
અમારો ધંધો લૂંટફાટનો છે. તેથી અમે અમારા ધંધે જવાનું
મુહૂર્ત નેવરાવવા આવ્યા છીએ. ત્યારે પ્રાશ્નણે ગુસ્સે થઈ કહ્યું.
અરરર તમે આવો પાપરૂપ ધંધો કરો છો! તમે હાલ આવું
દુઃખ લોગવો છો, તોય પાપનાં પોટલાં ખાંધો છો? તો પરલવે
તમારું શું થશે? હું તમને મુહૂર્ત નેધને મારી વિદ્યાનો દુરુપ-
યોગ કરી પાપમાં પડવા માગતો નથી. આમ કહેતો. એટલે
પેલા લોકો રૂપિયાની મૂઠી ભરી આગળ ધરી દે. પછી કહે, અરે
બાપજી! ગોરભા! તમારા ભણતરનો લાલ સોને મળે. તો પછી
અમને કેમ ન મળે? “જે કરે તે લોગવે, વાવે તે લણે.” અમે
કરશું તે અમે લોગવશું. એમાં તમને શું? બાપજી! તમારે તો
સૌમાં સરખો લાવ રાખવો. તેમાં વળી એક જણા ધીમેથી કહે,
“બાપજી! અમારી પાસેથી મળશે એવું બીજા પાસેથી નહિ મળે.”
ત્યો બાપજી. એમ કહી ખીસ્સામાંથી બીજી મૂઠી રૂપિયાની ભરી
આગળ મૂકી. ત્યારે પૈસા દેખી લલચાયા. અને મુહૂર્ત નેધ દેવા
મંડયો. જેમ જેમ ચોરો કાવતા જાય તેમ તેમ વધારે વધારે
રૂપિયાની પ્રાશ્નણને લેટો કરતા જાય. પછી તો પ્રાશ્નણે ના પાડ-
વાનું મૂકી જ દીધું.

જેમ જેમ ચોરનો સહવાસ વધારે વધારે થતો ગયો અને
હરામના પૈસા લેતો ગયો, તેમ તેમ ખુદ્ધિ બગડતી ગઈ. પછી
પોતે તેઓની પાસે ચોથો ભાગ લેવા મંડયો. ક્યારેક અર્ધો ભાગ
પણ લેવા મંડયો. પછી એક વખત પ્રાશ્નણને જ ખુદ વિચાર
થયો કે, આ લોકોને હું મુહૂર્ત નેધ આપું છું તો સલામત રહે
છે; અને પુષ્કળ ધન લાવે છે. તો પછી હું જ મુહૂર્ત નેધને ચોરી

કરવા કાં ન જાઉં ? મારી વિધાનો હું કાં ઉપયોગ ના કરું ? આમ ધારી પોતે એકવાર ચોરી કરવાનું મુહૂર્ત જોઈને પોતે એકલો ચોરી કરવા નીકળી પડ્યો.

પોતે મૂળ સંસ્કારી તેથી વિચાર થયો કે, ગરીબગરબાની કે મોટા કુટુંબવાળાની ચોરી કરવાથી તેઓ દુઃખીયા થઈ જાય ને શાપ આપે. માટે રાજની ચોરી કરવી; જેથી મુલકનો ખાદ-શાહ તેથી તેને જણાશે નહિ ને આપણું કામ થશે. આમ ધારી રાજને મહેલે ગયો. તો ત્યાં રાજ સુખશય્યામાં સૂતો સૂતો દેવ ભાષામાં પોતાની સમૃદ્ધિનું વર્ણન કરવા લાગેલો કે—

चेतोहरा युवतयः स्वजनोऽनुकूलः सद्बान्धवाः प्रणति-
नम्रगिरश्च भृत्या गर्जन्ति दन्तिनिवहास्तरलास्तुरङ्गाः

ગમે તેવાઓના મનનું આકર્ષણ કરી લે એવી મારે સ્ત્રીઓ છે. સમ્બન્ધીઓ મારી આજ્ઞામાં તનમનથી યથાર્થપણે વર્તનારા છે. ભાઈઓ તો ક્રિકરની પેઠે હાથ જોડી—‘હાજર, જી, હજુર.’ આવા શબ્દો વિનયથી બોલી રહ્યા છે. હાથીઓના તથા ઘોડાઓના શબ્દોથી ગજશાળાઓ તથા અશ્વશાળાઓ ગાજી રહેલી છે. અહોહો મારા સુખનો પાર નથી. આમ ત્રણ પદ બોલી ચોથું પદ બનાવવા એકવાર, બીજીવાર બોલી ત્રીજીવાર બોલવા જાય છે ત્યાં તો પેલો ચોર વિપ્ર પોતાની વિધાના અંકુરે સ્કુરી આવવાથી પોતાનું કર્તવ્યભાન ભૂલી એકદમ બોલી ઊઠ્યો—
सम्मिलने नयनयोर्नहि किञ्चिदस्ति हे राजन् ! જેનું તું વર્ણન કરે છે તેમાંનું કોઈપણ તારી આંખ વિચારે કામ આવવાનું નથી. આમ બોલી ચોથું પદ પૂર્ણ કરી આપ્યું. આ સાંભળી રાજ એકદમ ચમકી ઊઠ્યો. અંગરક્ષક હજુરીઓ પણ ખમા ખમા કહેતા એકદમ ઊભા થઈ ગયા. ત્યાં તો પ્રાદ્યણને કંઈક ભાન આવ્યું. એકદમ ખિન્ન થઈ ગયો. જરૂર હવે તો મોત આવ્યું. આમ ધારી રાજ પાસે હાથ જોડી ઉભો રહ્યો. રાજ કહે—
कस्त्वं विदग्धः कविषु प्रवीणः किमर्थमीतो जनराजसदमनि
तमःप्रविष्टे निश्चियेषु विद्वन् भट्टैस्तु गुप्तेऽतिदुरासदेऽस्मिन्

અરે મહાન વિદ્વાન, કવિઓમાં ઉત્તમ કવિ જેવો તું કોણ છે ? આ અંધકારમય મધ્યરાત્રિના સમયે શસ્ત્રાસધારી યોદ્ધા-ઓથી રક્ષાએલા આ મારા અંતઃપુરમાં તું ક્યાંથી અને કેમ આવ્યો ?

દ્વિજાગ્રજન્મા કવિષુ પ્રવીણો વેદાંગવિદ્વેદપુરાતનં ચ ।

ધનાર્થમાપ્તઃ કૃપણો દરિદ્રશ્ચેરમસંગાદપિ ચોરમૃતઃ ॥

હે રાજન્ ! હું બ્રાહ્મણ વિદ્વાન અને શીઘ્ર કવિ છું. પણ નિર્ધન હોવાથી અને ચોર લોકોના સંગ-સહવાસથી ચોરરૂપ થઇ ગયેલો હું તે અહીં ચોરી કરવા આવ્યો છું. રાજ કહે-તું વેદ-શાસ્ત્રનો ભણેલો મહાન વિદ્વાન અને શીઘ્ર કવિ છતાં તારી કેવી સ્થિતિ ? જે તું આટલે બધે દુઃખનો કે મરણનો વિચાર કર્યા વગર ચોરી કરવા આવ્યો ? બ્રાહ્મણ કહે-હે ભૂપાલ મેં મારી સાચેસાચી હકીકત કીધી. હવે શિક્ષા કરવી તેમાં તમે સ્વતંત્ર છો. રાજ કહે-તું સત્ય બોલ્યો માટે તને અલયદાન આપું છું; પણ હવે તારા ઘરની સ્થિતિ કેવી છે તે દેવલાપામાં બોલ એટલે વિપ્ર બોલ્યો.

મદ્ગ્રેહે મષકીવ મૂષકવધૂર્મૂષીવમાર્જારિકા ।

માર્જારીવ શુની શુનીવ ગૃહિણી પુત્રા યથા વાયસાઃ ॥

નાન્નં સ્વાદતિ ત્રિક્રિકાપિ દિવસે ચર્કર્તિ ચાંદ્રાયણં ।

ચુલ્હી ચાનલસંગમં ન કુરુતે ભીમસ્ય પુત્રી યથા ॥

હે રાજન્ ! મારા ઘરની સમૃદ્ધિ અને સ્થિતિ હું શું કહું ? મારા ઘરમાં એક ઉંઢરડી રહે છે. તેને અન્નનો એક કણ નહિ મળવાથી માખી જેવી કૃષ થઇ ગઇ છે. ઘરની બિલાડી બાપડી ઉંઢરડી જેવી કૃષ થઇ ગઇ છે. ફળીઆમાં એક ફૂતરી રહે છે તે બાપડી બિલાડી જેવી કૃષ થઇ ગઇ છે. છોકરાંઓ ઘેર આવું છું ત્યારે બાપા ! શું ખાવાનું લાવ્યા ? કહી કાગડાની પેઠે કાગારોળ કરી વીંટળાઇ વળે છે. વધારે શું કહું ? મારા ઘરની ઘંટી તો

આંદ્રાયણુવ્રત કર્યા કરે છે. એટલે કોઈક ઢંહાડો જ એને બશેર પીસવાનું મળે છે. અને ચૂલો તો જેમ ભીમક રાજાની પુત્રી દમયંતી અનલનો એટલે 'નળ' વિના ખીબા માણસનો સંગ કરતી ન હતી તેમ કોઈ વખત અનલનો (અગ્નિનો) સંગ કરતો નથી. વળી હે રાજન્ !

પીઠાઃકચ્છપવત્તરન્તિ સલિલે સંમાર્જની મીનવત્ ।
 દર્વી સર્પવિચેષ્ટિતાનિ કુરુતે સંત્રાસયન્તિ શિશૂન્ ॥
 શૂર્પાર્ધાવૃતમસ્તકા ચ ગૃહિણી મીત્તિઃપ્રપાતોન્મુરચી ।
 રાજન્ પૂર્ણસરોવરેણ સદૃશં જાતં મદીર્યં મૃદમ્ ॥

વર્ષાઋતુમાં તો મારા ઘરનું છાપરું જીર્ણ થવાને લીધે પાણી ભરાતાં સરોવર જેવું શોભે છે ! તેમાં લાકડાના પાટલા કાચખાની માફક તરે છે. ઘરની સાવરણી માંછલા જેવી દેખાય છે. લાકડાનો તાવીથો સર્પ જેવો દેખાવાથી છોકરાં, સ્ત્રી ખુદી મરે છે. વળી ઘરની ભીંત પડવાની ધાસ્તીથી સ્ત્રી વરસાદની ધારાને ઝીલવા સુપડું હાથમાં લઈ આમ તેમ હડીઉં કર્યા કરે છે. હે રાજન્, મારા ઘરની આ સ્થિતિ છે.

આમ જ્યાં દુઃખદ સ્થિતિનું વર્ણન સાંભળ્યું ત્યાં રાજાનું હૃદય એકદમ પીગળી ગયું. અને બોલ્યો, હે વિપ્ર ? આપ વિદ્વાન છો તો ક્યાંઈક પરદેશ જતા હો તો ? ત્યારે પ્રાક્ષણ કહે:—

યદ્વાત્રા નિજમાલપટ્ટલિખિતં સ્તોકં મહદ્વા ધનં ।
 તત્પ્રાપ્નોતિ મરુસ્થલેઽપિ નિતરાં મેરૌ તતો નાધિકમ્ ॥
 તદ્દીરો ભવવિત્તવત્સુકૃપણાં વૃત્તિં વૃથા મા કૃથાઃ ।
 ક્રૂપે પશ્ય પયોનિધાવપિ ઘટો ગૃહ્ણાતિ તુલ્યં જલમ્ ॥

હે રાજન્ ! દેશમાં રહો કે વિદેશ જાઓ પણ, દેવે પ્રારબ્ધમાં જે નિર્માણ કર્યું હોય છે તેટલું જ ધન મળે છે. તે સિવાય ગમે તેટલા ધોડા કરો કે સુવર્ણના મેડ પાસે જાઓ પણ વધારે મળતું જ નથી. ઘડાને ક્રૂપે લઈને જાઓ કે સમુદ્રમાં લઈ

જાઓ પણ સરખું જ પાણી આવે છે. માટે બધું પ્રારબ્ધ પ્રમાણે જ થાય છે. એમાં પરદેશ જઈ શું કરવું ?

વળી:—

दैवं फलति सर्वत्र न विद्या न च पौरुषम् ।

समुद्रमथनाल्लेभे हरिलक्ष्मीं हरो विषम् ॥

રાજન્ ! સર્વત્ર ભાગ્ય જ ફળે છે. વિદ્યા કે પુરુષાર્થ ફળતાં નથી. વિષ્ણુ અને શંકર એ બન્નેએ મળીને સમુદ્રમન્થન કર્યું હતું છતાં પણ વિષ્ણુને લક્ષ્મી મળી અને શંકરને ઝેર મળ્યું. જુઓ પથર તો બધાય સરખા છે. પણ એક દેવ-પ્રતિમારૂપે થઈને પૂજાય છે ત્યારે બીજા ખડકા રૂપે થઈને ધોબીઓથી કપડાં ધોવાય છે. માટે.

यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं तन्मार्जितुं कः क्षमः

હે રાજન્ ! દેવે જે ભાલમાં સુખદુઃખ કે ધન સંબંધી લેખ લખ્યો છે તેને ઉલ્લંઘન કરવાને કોઈપણ સમર્થ નથી. માટે પરદેશમાં જઈને શું કરવું ?

રાજા કહે, ‘હે વિપ્ર ! તું મોટો જ્ઞાની છતાં આવા નીચ ધંધે કેમ ચડી ગયો છે ?’ વિપ્ર કહે, ‘બધું જાણું છું; પણ સંગઠોષથી એ બધું થઈ ગયું છે. જ્યારે નઠારાનો સંગ થાય ત્યારે મતિમાં પણ ફેર પડી જાય છે.’

રાજા આ બ્રાહ્મણની તથા તેના ઘરની સ્થિતિ જાણીને એકદમ હ્યાર્દ થઈ બોલ્યો—‘હે વિપ્ર ! માગ માગ ! તારે કેટલું ધન જોઈએ છે ? આ શબ્દ સાંભળતાં જ હર્ષવેલો થઈ ગયેલો વિપ્ર બોલ્યો, બાપભા ! હું ગળા સુધી દટાઉં એટલું ધન આપો. રાજાએ તેટલું ધન આપવા દિવાનને કહ્યું, પણ દિવાન વાણિયો, કાણિયો લક્ષણનો પૂરો અને ઉદારતાનો અધૂરો હતો; તેથી તેણે તેના માણસોને કહ્યું કે, આ બ્રાહ્મણ ચોરી કરવા આવેલો તે સખત શિક્ષાને લાયક છે; છતાં આટલું ધન લઈ જાય તે ઠીક ન કહેવાય;

પણ આપણે રાજના હુકમને માન આપવું જોઈએ. માટે તમે આ બ્રાહ્મણને જિલો રાખી તેના કરતે રૂપિયાની થોકડીઓ ચઢાવો અને તેના ગળે અડકે કે બન્ધ કરી દો. તેને હાલવા ન દેવો. આમ કહ્યું. ત્યારે વિપ્ર કહે, નહિ હાલું. પણ દિવાનનું કપટ અને કંબુસાઈ બાણી તેણે યુક્તિ કરી. રૂપિયાની થોકડીઓ જ્યાં ખભા જેટલે આવી કે તરત જ તેણે પડખું ફેરવી પાછું જોયું. આથી રૂપિયાની થોકડીઓ પડી ગઈ અને રૂપિયા પંગની ધુટી સુધી થયા. ત્યારે દિવાનનાં માણસોએ કહ્યું—હા, હા, મહારાજ ! આ શું કયું ? રાજ પણ ખડખડાટ સાંભળી ત્યાં આવ્યો અને આમ થવાનું કારણ પૂછતાં તે બોલ્યો:—

यो गंगामतरत्तथैव यमुनां यो नर्मदां शर्मदां ।

कावेरीसरयूं महेन्द्रतनयां यः पण्डितोऽस्तीति ॥

सोऽस्माकं चिरमाश्रितोऽयमधुना दारिद्र्यनामासखा ।

त्वद्दानाम्बुसरित्प्रवाहलहरौ मग्નોऽत्र संभाव्यते ॥

હે રાજન્ ! હારિદ્ર નામનો મારો એક મિત્ર મારી પાછળ પડ્યો છે. તેનાથી છૂટવા હું દેશ છોડી પરદેશ ગયો. ગંગા, યમુના અને નર્મદાદિક મહા નદીઓને તથા સાગરને પણ ઓળંગી ઘણે દૂર રખડ્યો, પણ હારિદ્રે મારો કેડો મૂક્યો નહિ.

હે રાજન્ ! આજ તારા દાનરૂપી નદીમાં એ મારો મિત્ર ખૂડી ગયો, કે નહિ એ જોવા મેં પડખું ફેરવ્યું. ખરેખર, “જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ” રાજ તથા દિવાન બાણી ગયા કે વિપ્ર લોલે ગયો. ‘ખેર’ હવે રૂપિયાના ટોપલે ટોપલા લાવી તેની કરતે ઢગલા કરી તેને દાટી દો. આમ જ્યારે તે ગળા સુધી ઢટાયો ત્યારે બોલ્યો. હવે બંધ કરો. પછી નોકરોએ તેને રૂપિયા-માંથી બહાર ખેંચી કાઢી રૂપિયા તેને ત્યાં પહોંચતા કર્યા.

રાજ કહે, ‘કેમ મહારાજ ! રાજ થયાને ? હવે કેાંઈ પણ દિવસ ચોરીનું કામ કરશો ? હજુય કાંઈ ઇચ્છા હોય તો બોલો.’ આથી તે બોલ્યો—બાપજી ! હારિદ્ર તો ગયું. હવે કાંઈ ઇચ્છા

નથી; પણ છોકરાને છાશ પાણી માટે એક લેંસ આપો તો ઠીક. ત્યારે રાજાએ તે પણ આપવા કહ્યું. દિવાને બેસ્યું કે, આ તો ખરો ચોર મળ્યો! આટઆટલું ધન આપતાં હજી લેંસ માગે છે. તેણે એક ઘરડી લેંસ માંડ માંડ ચાલે એવી આપવા ચાકરોને સોન કરી. ત્યારે ચાકરોએ વસ્ત્ર ઓઢાડી ફૂલના હાર પહેરાવી બ્રાહ્મણને દાનમાં આપી.

હવે વિપ્ર ઘણો યુક્તિબાજ. તેથી તે શણગારેલી લેંસને દોરીને કચેરી પાસે થઈ નીકળ્યો. રાજાની નજર પડી કે વિપ્રે રાજાને સલામ ભરી અને કહ્યું; કૃપાનાથ! હું બઈ છું. રાજા નજીક આવ્યો, એટલે વિપ્રે લેંસના કાનમાં માથું રાખી ઝીણું નખ માર્યો. એટલે લેંસે માથું હલાવ્યું; અને પોતે પણ માથું હલાવવા લાગ્યો. આથી રાજા કહે, ઓલો. આ શું કર્યું? તો કહે, રાજાન્! આ લેંસને મેં પૂછ્યું કે તું કેટલા વેતરની છે તથા કેટલા વેતર કરીશ. કેટલું દૂધ આપીશ? તો તેણે મને ઠપકો દેવા માંડ્યો.

મે ભર્તા મહિષાસુરઃ કૃતયુગે દેવ્યા ભવાન્યા હતઃ ।

તત્સંગેન શુભં ચતુર્મુખશતં દૃષ્ટં વિનષ્ટં મયા ॥

દન્તાઃ સંપતિતાઃ કુવા વિગલિતા દૃષ્ટિશ્ચ નાશં ગતા ।

વૃદ્ધાયાં મયિ ગર્ભસંભવવિધિં પૃચ્છન્ન કિં લજ્જસે ? ॥

હે વિપ્ર! મારો સ્વામી મહિષાસુર નામે હતો. તેને દેવીએ સતયુગમાં જ્યારથી માર્યો છે, ત્યારથી હું વિધવા થઈ છું. હે વિપ્ર! મારા દેખતાં સો બ્રહ્મા થઈ ગયા. શરીર જીર્ણ અને કર-ઓઢીવાળું થઈ ગયું. આંખે ઝાંખ થઈ. આવી વૃદ્ધ થએલી હું, તેને તું વિચાવાનું અને દૂધ આપવાનું પૂછે છે, તે કંઈ શરમ નથી આવતી? આવું સાંભળી રાજા દિવાન પર ખૂબ ગુસ્સે થઈ એક સારી લેંસ આપવા આજ્ઞા કરી. બ્રાહ્મણ તે સારી લેંસ લઈ કચેરી આગળ થઈ નીકળ્યો.

સંતોષ એ જ બ્રાહ્મણનો ધર્મ છે

રાજાએ પાછું ફરી પરીક્ષાની ખાતર બ્રાહ્મણને પૂછ્યું: મહારાજ પ્રસન્ન થયા ને? હજી ઇચ્છા હોય તો બોલજો. મારા જેવો દેનારો અને તમારા જેવો લેનારો કોઈ નહિ મળે. ત્યારે વિપ્ર બહીલે મોંએ ધીમે સ્વરે બોલ્યો. ‘ના કૃપાનાથ! કંઈ બેઠએ નહિ.’ રાજા કહે કેમ ઢીલું બોલો છો? કાંઈ ઇચ્છા હોય તો બોલો. વિપ્ર ધીમે સ્વરે ધૂજતો ધૂજતો બોલ્યો. કૃપાનાથ! ઘણું આપ્યું; પણ જો એક ઘોડો આપો તો બેઠો બેઠો નિરાંતે ઘેર પહોંચી જાઉં. રાજાએ બાણ્યું કે, આ વિપ્ર લણ્યો છે; પણ ગણ્યો નથી. વિપ્રનો ધર્મ સંતોષ રાખવો તે જ છે. એનું તો આને લાન નથી. આટઆટલું આપ્યું છતાં સંતોષ થતો નથી. પછી દિવાનને ઘોડો આપવાનું કહ્યું. ત્યારે દિવાન પણ ગુસ્સે થઈ બોલ્યો; મહારાજ ચાલો તમને ઘોડો અપાવું. એમ કહી ચાકરોને એક ઘરડા નિર્બળ અને નકામા જેવા ઘોડાને શણગારીને આપવાનું ને ત્યાંથી બીજે રસ્તે કાઢવાનું કહ્યું. ત્યારે ચાકરોએ તેવો ઘોડો આપી તેને બીજે રસ્તે જવાનું કહ્યું. બ્રાહ્મણ કહે, રાજાને દૃષ્ટિપાત થયા સિવાય મારાથી આ ઘોડાનું દાન લેવાય નહિ. માટે કચેરી આગળથી જઈશ. પછી તે હાથમાં લાકડું લઈ ઘોડાને હાંકતો હાંકતો ચાલ્યો. અને કચેરી આવી એટલે એક લૂગડાની ઝોળી કરી તેમાં ઘોડા ઢેખાળા ભરી ઘોડાની ડોકે બાંધી દીધા. એટલે ઘોડો વાંકોચુંકો થતો કચેરી આગળથી નીકળ્યો. રાજાએ એ દેખી આશ્ચર્યપૂર્વક પૂછ્યું. ‘મહારાજ આ શું કર્યું? તો કહે બાપજી! આ મોટો રોઝો ઘોડો રાજમાંથી મળ્યો છે તે ઉલળી જાય છે. તેથી આગળ વજન બાંધ્યું છે!’ આ સાંભળી રાજા દિવાન પર એકદમ ગુસ્સે થઈ, બીજો ઘોડો આપવાનું તથા બીજો રસ્તો કાઢવાનું કહી દીધું. એટલે ચાકરોએ તેને બીજો ઘોડો આપી બીજો રસ્તો રવાના કરી દીધો.

વહાલા વાચકો! જોયું? લોભને થોભ છે? આટઆટલું લીધું પણ સંતોષ થયો? પોતે શાસ્ત્રવેત્તા અને સદાચારી હોવા છતાં

લોકોના સહવાસથી ચોર થઈ ગયો. માટે હંમેશાં સારાનો સંગ કરવો, સારાં શાસ્ત્રો વાંચવાં અને સાફ વર્તન રાખવું. ગમે તેવાને પણ સંગ લાગી જાય છે. તેવા હજારો દાખલા મેં મારી સગી આંખે જોયા છે.

આહાર તેવો ઓડકાર

सम्पृष्टा विभुनैकदा निकटगाः कृष्णं कुतः कज्जलं ।
नो वर्त्यादिषु कालिमा किल ततः प्राद्वैक धीमान् नृपम् ॥
ध्वान्तं भक्षति दीपकस्तु नृपते कृष्णं तु तेनांजन- ।
माहारो भुवि यादृशो भवति वा नीहारकस्तादृशः ॥

એક વખત દીપકને બળતો જોઈ લોજ રાજાએ ખારસો પાંડિતોની સલામમાં દીવા સામે આંગળી કરીને હાજરજવાબી કાલિદાસને પૂછ્યું ! કાલિદાસ ! “અયં કિમસ્તિ ” તો કાલિદાસ કહે “દીપોડયં ” તો કહે-આમાં શું છે ? કાલિદાસ કહે-રૂ અને તેલ. બીજું શું છે ? પાત્ર. પછી કહે એ કેવું છે ? તો કહે-રૂ, તેલ ને પાત્ર ત્રણે સફેદ છે. એમાં કાળો ભાગ છે ? તો કહે- ના મહારાજ ! ત્યારે રાજા કહે- એમાં એકે કાળો પદાર્થ નથી. તો પછી ઉપર કાળું ક્યાંથી નીકળે છે ? ત્યારે કહે, પ્રભુ ! દીવો અંધારાનો આહાર કરે છે, એટલે અંધારું દૂર કરવા સાફ દીવો કરવામાં આવે છે. માટે “આહાર તેવો ઓડકાર”, આમ કહ્યું કે રાજા સમજી ગયો.

વાચક ! “જેવો આહાર તેવો ઓડકાર” “સંગ તેવો રંગ” અને “સોખત તેવી અસર ” માટે હંમેશા સારાનો સંગ રાખવો અને સારો સાત્ત્વિક આહાર કરવો. સારાના સંગે રહેવું, સારાના સંગે ચાલવું. પ્રાયેનાઘમ મધ્યમોક્તમગુણો સંસર્ગતો જાયતે ॥ માણસમાં ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ જે કાંઈ ગુણો આવે છે તે સર્વે સારા નરસા સંગથી જ આવે છે.

કુસંગે કરીને ઉતરતે ઉતરતે ઉતરી જવાય છે

મિત્રો કન્યા શ્રુત્યા તે નહિ શફરિવધે જાલમશ્નાસિ મત્સ્યાં-
સ્તે વૈ મદ્યોપદંશા પિબસિ મધુ સમં વેશ્યયા યાસિ વેશ્યામ્ ॥
દત્ત્વાંઘ્રિ મૂર્ધ્ન્યરીણાં તવ કિમ્નુ રિપવો મિત્તિ મેત્તાસિ યેષાં ।
ચોરોઽસિ દ્યૂતહેતો સ્ત્વયિ સકલમિદં નાસ્તિ નષ્ટે વિચારઃ ॥

એક વિદ્વાન વિપ્ર વૈરાગ્યવૃત્તિથી ગૃહસ્થાશ્રમનો ત્યાગ કરી ત્યાગાશ્રમમાં સાધુ થઈ રહ્યો હતો. છતાં તેને અસત્પુરુષોનો સંગ થવાથી પોતે પણ મોટો અસત્પુરુષોનો શિરોમણિ બની ગયો. એક વાર નદીથી નીતરતે દૂગડે આવતો એક વિદ્વાન વિપ્રે પૂછ્યું, કેમ સ્વામીજી મહારાજ ! બગલમાં શું ગોઠડી છે ? તો કહે, ના. આ તો માછલાં પકડવાની બળ છે. અરે ! તમે માછલાં ખાઓ છો ? તો કહે એકલાં નથી ખાતો, દારૂમાં ઝબોળીને ખાઉં છું. અરે ! તમે દારૂ પીઓ છો ? તો કહે, વેશ્યાઓની સાથે બેસીને પીઉં છું- અરે ! વેશ્યાને ત્યાં બાઓ છો ? તો કહે, શત્રુના માથા પર પગ દઈને નિર્ભયપણે બાઉં છું. અરે ! તમારે શત્રુ કેવા ? તો કહે જેની ભીંતો કોચી ખાતર પાડું એ બધા શત્રુ જ કહેવાય ને ! અરે ! તમે શું ચોરીનું કર્મ કરો છો ? તો કહે, જુગાર શેનાથી રમવો ?

આ બધું સાંભળી પેલો આશ્ચર્યપૂર્વક પૂછવા લાગ્યો. અરે ! સાધુમહારાજ આ શું બોલો છો ? તમે તો જગતના ગુરુ, પૂજ્ય અને ઉપદેશ ગણાઓ. છતાં શું આ અવગુણો તમારામાં છે ? તો કહે-ભાઈ ! હું શું, પણ જે બ્રહ્મ થાય તેને વિચાર હોતો નથી અને ઉતરતે ઉતરતે ઉતરી જાય છે.

મારા વહાલા સજ્જનો ? સાક્ષર, ધર્મોપદેશ અને ઉચ્ચાશ્રમી છતાં આ બ્રહ્મના સંગથી કેવો બ્રહ્મ થઈ ગયો, માટે દુરાચારી અને દુર્વ્યસનીનો સ્વપ્ને પણ સંગન કરવો. આ જન્મ-મરણ, ગર્ભવાસ અને યમયાતનાનાં લયંકર દુઃખોથી મુક્ત થવું હોય અને આ લોકમાં કીર્તિદેહે અમર રહેવું હોય તેને તો

હંમેશાં સારાનો સંગ કરવો; પણ નહારાનો કદી પણ સંગ કરવો નહિ. દુર્જન ગમે તેવો સારો ગુણિયલ હોય અને ખાસ હિતેચ્છુ હોય તો પણ તેને પોતાનો હિતેચ્છુ જાણવો નહિ. પુંઠ કદી પવિત્ર હોતી નથી. તેમ દુર્જન કદી પણ સારો થતો નથી.

પ્રાક્ષણ ગરોડો થઈ ગયો

એક પ્રાક્ષણ કાશીથી ભણીને ઘેર આવ્યો. લોકો તેની પાસે ખેસવા આવે. વિદ્વાન ને જ્યોતિષી તેથી પટેલીઆ વગેરે સૌ કોઈ મુહૂર્ત જોવરાવવા આવે. ત્યારે ઢંડ લોકોને ખબર પડી એટલે તેઓ પણ ખાનગી રીતે ખાદીની જાડી પછેડીઓ લઈ લઈને મુહૂર્ત જોવરાવવા આવવા લાગ્યા. પ્રાક્ષણ પછેડીઓમાં લલચાઈને તેમને પણ મુહૂર્ત જોઈ આપતો. પણ કહેતોકે તમને અહીં ફળીઆમાં ખેડેલા કોઈક દેખે તો મારું ખોટું દેખાય. મોટે તમારે અહીં આવવું નહિ. પણ હું જ્યાં નદી તળાવ ન્હાવા જઈ ત્યાં આવવું, હું મુહૂર્ત જોઈ આપીશ. આમ કહેતો. છતાં કેટલાક ઢેડીઆઓએ તેનું ઘર છોડ્યું જ નહિ. આ વાતની નાતમાં તથા ગામમાં ખબર પડી. એટલે તેઓએ ઢંડજોડે સંબંધ ન રાખવાનું ઘણું ઘણું કહ્યું; પણ પછેડીના લોભથી તેણે તેઓનું કહ્યું માન્યું નહિ. આથી નાતીલાઓએ નાતખહાર કર્યો. ગામવાળાએ પણ ગામમાંથી નીકળી જવાનું કહ્યું. આમ બહુ બહુ ઉપાધિ થઈ ત્યારે તેણે આગેવાન ઢેડીયાઓને નદી ઉપર લેગા કરી કહ્યું કે તમને હું ના પાડતો હતો, છતાં માન્યું નહિ. તો મને આ નાતીલે તથા ગામવાળાએ મોટી ઉપાધિ કરી; અપકીર્તિ થઈ. હવે નાતીલા નાતમાં રાખે નહિ. કન્યા કોઈ આપે નહિ. સારા માણસોથી મારી આજીવિકા હતી તે પણ તૂટી ગઈ. હવે મારે ક્યાં જવું ? શું કરવું ? એમ કહી રડવા લાગ્યો. ઢેડીયાં કહે-ગોર ભા ! આવા ભારે ભણેલા થઈને કેમ ભૂલો છો ? અમારા ઢંડવાડાના નાકે રહો. ગામવાળા કરતાં હમારી નાતથી તમને વધારે લાભ થશે. સુખીયા થશો. આપ બહુ બહુ કહ્યું, ત્યારે પલો

પ્રાક્ષણ સગાંવહાલાં નાત તથા ગામના લોકોથી કંટાળેલો, તેથી ગામ બહાર ઢેડવાડાના નાકે એક ઘર લઈને રહ્યો. જો કે ઢેડને અડતો ન હતો. જરૂર જોઈલો જ સમ્બન્ધ છેટેથી રાખતો હતો. છતાં લોકો તેને ઢેડીયો ઢેડીયો કહેવા લાગ્યા. આથી ઉદાસ થઈ ઢેડને બોલાવી રડતાં રડતાં કહેવા લાગ્યો. તમારા સંગ-સહવાસથી મારા તો ખુરા હાલ થયા. આબરૂના કાંકરા થયા. હવે મારે આખી જીંદગી દુઃખમાં ક્યાં સુધી કાઢવી ? ત્યારે ઢેડ હાથ જોડી કહે, બાપજી ! ગોર ભા ! સાચું કહીએ છીએ કે હવે તમને એ ઘોડે ચડવામાં સુખ નહિ આવે. માટે નાતને અને ગામને મુકી અમારા ઢેડવાડામાં આવો. અમે તમને કન્યા આપીશું. અમારી નાતમાં તમને પ્રાક્ષણ તરીકે માનશું. વાસ્તે રડવાનું કે વિચાર કરવાનું મૂકી અમારાં ગોર થઈ જાઓ. આમ બહુ બહુ કહ્યું એટલે તે પ્રાક્ષણ ઢેડવાડામાં રહેવા ગયો. ઢેડની પુત્રી પરણ્યો અને આખી ઢેડની નાતનો ગોર ગરોડો કહેવાયો.

વાચક ! સંગ શું નથી કરતો ! વિપ્ર વિદ્વાન હતો, છતાં ઢેડ લોકોના સહવાસથી ગરોડો થઈ ગયો. માટે હંમેશાં સારાનો સંગ રાખવો. પણ નરસાનો તો કદીપણ સંગ કરવો નહિ.

॥ सत्यं ये मोक्षं मुच्यसाधनं ॥

सत्येन धार्यते पृथ्वी सत्येन तपते रविः ।
सत्येन वायवो वान्ति सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

॥ सत्यमेव जयति, सत्यंपरंधीमहि, सत्यान् प्रमदितव्यम् ॥

ત્રેયસ્સાધક વિધાના ઉપાસકો ! જ્યાં સત્ય છે ત્યાં સુખ, સંપત્તિ, સિદ્ધિ અને કીર્તિ છે. સર્વપ્રકારે “સત્યનું જ” સેવન કરવું. પ્રાણાન્તે પણ “સત્ય” છોડવું નહિ. “સત્યથી” પૃથ્વી સૌને ધરી રહી છે. “સત્યથી” સૂર્ય તપી રહ્યો છે. “સત્યથી” વાયુ વાય છે. “સત્યથી” સાગર મર્યાદામાં રહ્યો છે. “સત્યમાં જ” સર્વ સુખ રહ્યું છે. “સત્ય” એ મોક્ષનું મુખ્ય સાધન, સર્વ સુખનું મૂળ અને સદ્ધર્મનું મુખ્ય અંગ છે. જેમ શરીરના હાથ, પગ આદિ બધા અંગને સાચવીએ છીએ, તે કરતાં મર્માંગને વિશેષ કરી સાચવીએ છીએ. તેમ ધર્મનાં બધાં અંગ સાચવવાં તે કરતાં ધર્મનું મુખ્યાંગ “સત્ય” તેને તો વિશેષ કરીને સાચવવું જોઈએ. “સત્ય” એ જ સંસારસાગર તારક નાવ અને પરમાનન્દ પ્રભુનો લોટો કરાવનાર સર્વ સાધનોમાંનું એક સુખદ સાધન છે. જેમ બને તેમ દરેક ત્રેયસ્સાધકે હૃઃખના સાગરભૂત “અસત્યને” છોડી સુખના સિન્ધુરૂપ “સત્યના” ઉપાસક બનવું.

एकदा ऋषयस्सर्वे साध्नमत्यास्तदेशुभे ।

दधिच्याश्रममागत्य पप्रच्छुस्तं तपोनिधिम् ॥

सत्यात्सहस्राश्वमेधो मेधात्सत्यं विशिष्यते ।

तद्ब्रूहिद्विनिशार्दूल त्वयि सत्यम् प्रतिष्ठितम् ॥

ઋષીणाં વચનં શ્રુત્વા તદ્વચસ્તુલયાધૃત- મશ્વમેધ સહસ્રાણિ સત્યમેધમધોગતમ્ ॥

પૂર્વે આ આપણું શ્રીનગર (અમદાવાદ) વસ્યું છે. તે જ ભૂમિમાં પાપમોચિની જલભર સાબરસરિતાના તીર ઉપર દ્વિધિ ઋષિના આશ્રમે ઘણાક વેદવેદાન્તના પારને પામેલા ઋષિઓ, તપસ્વીઓ, અને મુનિ મહાત્માઓનો મોટો મેળાવડો થયો હતો. તેમાં પ્રશ્ન ઉઠ્યો, કે ‘સત્ય’ અધિક છે, કે “હજાર અશ્વમેધ યજ્ઞનું ક્ષણ” અધિક છે? પછી તે મોટી બ્રહ્મસભામાં સત્યવાદી પરોપકારની મૂર્તિસભા પોતાના પૃષ્ઠનાં અસ્થિથી દેવોને વિજય અપાવનારા સમર્થ દ્વિધિ ઋષિને સભાનું પ્રમુખપદ આપી આ પ્રશ્ન સંભળાવ્યો. તેમણે કહ્યું કે—આ પ્રશ્નનો નિર્ણય તમે સહુ તુલા (ત્રાજવા)માં તોળીને કરો. પછી તેઓએ, મોટી તુલા બાંધી, એક પક્ષમાં હજાર અશ્વમેધ-યજ્ઞના ફલનો મોટો ગાંસડો મુક્યો. અને બીજા પક્ષમાં ‘સત્ય’ની નાની પોટલી મૂકી. તરત જ ‘સત્ય’નું ત્રાજવું હેકું બેકું, અને યજ્ઞ ફલનું બેચું ગયું. તેથી તેઓએ ચોક્કસ નિર્ણય કર્યો, કે “હજાર અશ્વમેધ યજ્ઞ” કરતાં ‘સત્ય’નું અધિક ક્ષણ છે. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક અને વિદ્યાના ઉપાસકોએ સર્વથી સત્યને અધિકતર માની તેના આરાધક ને તેનાજ પૂજારી બનવું. જેમ સ્ત્રીઓનું ભૂષણ લગ્ન છે, નદીઓનું ભૂષણ જલ છે, ને ગુણનું ભૂષણ વિનય છે. તેમજ શાસ્ત્રાર્થજ્ઞાનનું ભૂષણ વર્તન છે, તેમ મોક્ષનું અને સર્વ સત્સાધનોનું ભૂષણ એક ‘સત્ય’ જ છે. સત્ય પાળતાં ભલેને આપણું અસત્ય થઈ જાય, કે મૃત્યુના મુખમાં સપડાઈ જવાય પણ તેથી નાહિમ્મત બની કદી પણ સત્યથી જરાપણ ડગવું નહિ.

એક દિવસ સ્વર્ગનો રાજા ઇન્દ્ર મોટી સભા ભરી રત્નસિંહાસને બેઠો હતો. તેમાં તેત્રીશ કરોડ દેવતાઓ અને અઠ્ઠાસી હજાર ઋષિઓ વિરાજીત હતા. આગળ અપ્સરાઓ નૃત્ય કરી રહી હતી, ગાંધર્વો ગાન કરી રહ્યા હતા. જહ્નુગરો જહ્નુ ચલાવી

અજબ ચમત્કારો બતાવી સભાને આકર્ષી રહ્યા હતા. પણ શોક-નિમગ્ન રાજા ઇન્દ્ર વસિષ્ઠ મુનિને ન જોવાથી ગમગીન બની કહે છે: ‘અરે ! હજી વસિષ્ઠ કેમ ન આવ્યા ? આજે ક્યાં અચકાઈ રહ્યા ? અરે ! વસિષ્ઠ મુનિ વિનાનો મારો દરબાર જલવિનાની નદી જેવો, નાસિકા વિનાના મનુષ્ય જેવો અને મૂર્તિ વિનાના મંદિર જેવો શોભે છે.

આવા ઇન્દ્રનાં વચનો સાંભળતાં ગાંધી રાજાના પુત્ર વિશ્વામિત્ર ઋષિ, જે મહાતપસ્વી, પણ ક્ષત્રીયપ્રકૃતિ ટાળી બ્રહ્મર્ષિ નહિ થયેલા તેથી અંગારા જેવી લાલચોળ આંખો કરી મસ્તક ધુણાવી અંતરમાં બળવા ને બડબડવા લાગ્યા. “શું ! વસિષ્ઠ વિના અંધારું ? એ સૂર્યવંશી રાજાઓનો ગુરુ માટે ? બસ બસ જોઈ છું, એ વસિષ્ઠ મુનિ માન કેવું પામે છે ? એમને દરેક વાતે જૂઠો પાડી દેવતાઓ સમક્ષ માનભંગ કરું ત્યારે જ હું વિશ્વામિત્ર ખરો.

એટલામાં વસિષ્ઠ મુનિની પધરામણી થઈ. ઇન્દ્ર એકદમ બેઠો થઈ-પધારો, પધારોના શબ્દ બોલી પાદવન્દન કરી ખૂબ સત્કાર કર્યો. આથી વિશ્વામિત્રના ક્રોધાગ્નિમાં તેલ રેડાયું. પોતે મનમાં ગણગણવા લાગ્યા. શું ! વસિષ્ઠ તે આલલામાંથી ઉતર્યો છે ? શું એ જ સર્વગુણસંપન્ન છે ? બસ, હવે ક્યારે વખત આવે અને વસિષ્ઠને બળર પાડી દઉં ? આમ વિશ્વામિત્ર ભારેલાદેવતાની માફક પોતે ઉપરથી ક્રોધને ઢાંકી તકની રાહ જોઈ મૌન ગ્રહી બેસી રહ્યા.

ઇન્દ્ર વસિષ્ઠને કહેવા લાગ્યો-ગુરુ મહારાજ ! ભગવદ્ પ્રસન્નતાના અનેકાનેક સાધનો છે, પણ ‘સત્ય’ એ સર્વથી ઉત્તમોત્તમ સાધન છે. જ્યાં ‘સત્ય’ છે ત્યાં જ સુખ, સંપત્તિ અને ખ્યાતિ છે. સત્યાત્મા ભગવાન પણ સત્યવાદીના જ રક્ષક, અને સહાયક બને છે. વળી ‘યથા રાજા તથા પ્રજા’ જેવો રાજા હોય તેવી જ પ્રજા થાય છે. જેવો બાપ તેવો બેટો હોય છે. મા જેવી દીકરી હોય છે. જો રાજા સત્યવાદી હોય, તો પ્રજા પણ સત્યવાદી, સુખી અને

સંપીડી હોય જ. માટે આપને પૂછું છું કે, આપ અખિલ બ્રહ્માંડમાં ફરનારા છો. તો હાલ મૃત્યુલોકમાં ખરેખર સત્યપાલક કોઈ છે ? ત્યારે વસિષ્ઠે કહ્યું—રાજન ! સત્યના પાલક તો હોય જ. સત્યનો લોપ થાય તો વિશ્વ રસાતાળમાં જાય. વિશ્વ સત્યને જ આધારે છે. તે સાંભળી ઈન્દ્રરાજ બોલ્યા—કૃપાનાથ ! સત્યવાદી તો હશે. પણ અનેકવિધ દુઃખોના વરસાદની ઝડીઓ પડે, આક્રોશોના આસ્માન તૂટી પડે, ગમે તેટલા દુઃખના ડુંગરાઓ ગબડી પડે; તો પણ સત્યથી ચલાયમાન થાય નહિ એવો કોઈ સત્યવાદી છે ?

વસિષ્ઠ—ઈન્દ્ર ! બ્રહ્માંડમાં સત્યવાદી તો ઘણા છે. પરંતુ હાલ મૃત્યુ લોકમાં ત્રિશંકુનો પુત્ર હરિશ્ચંદ્ર જેવો સત્યવાદી છે, તેવો કોઈ પણ સત્યવાદી નથી. સત્ય એ જ એનું જીવન, દીપન અને પ્રકાશન છે. રાજપાટ, સુખ, સમૃદ્ધિ અને સ્ત્રીપુત્ર પણ એને સત્યથી અધિક નથી. અરે ! એ તો શું પણ એની સ્ત્રી તારામતી તથા પુત્ર રોહિત એ બે પણ ખરેખરાં સત્યની મૂર્તિસમાં છે.

આમ વસિષ્ઠ બોલે છે, ત્યાં તો વિશ્વામિત્ર કળકળી બોલી બઠ્યા:—વસિષ્ઠ મહારાજ ! વિચારીને બોલજો. એ હરિશ્ચંદ્રને આ ઈન્દ્રદેવ ઓળખતા નથી, પણ હું તો એમને રજેરજ ઓળખું છું. તમે તો એને યજમાન બાણી વખાણતા હશો, પણ મારે તો એનો અનુભવ છે. જો કોઈ મારા જેવો એની પરીક્ષા લેનારો મળે, તો હમણાં જ એની સત્યતાની ખબર પડી જાય. વસિષ્ઠ કહે—વિશ્વામિત્ર ! તમારા જેવા રાજર્ષિ એને શું ઓળખે ? એ તો બ્રહ્મર્ષિ હોય એ ઓળખે. તમે શું, પણ તમારા જેવા સો વિશ્વામિત્ર લેખા થઈ એની પરીક્ષા લે; તો પણ એ સત્યથી કદી પણ ચલાયમાન થાય તેવો નથી.

॥ હરિશ્ચંદ્રઃ સમો રાજા ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ ।

ધરાતલમાં હરિશ્ચંદ્ર જેવો સત્યવાદી કોઈ પણ રાજા થયો નથી અને થવો પણ દુર્લભ છે.

વિશ્વામિત્ર—વસિષ્ઠ ! અહંકાર ન કરો. કોઈનો અહંકાર ટક્યો છે ? બહુ કરશો તો મારે જ એની પરીક્ષા લેવી પડશે.

વસિષ્ઠ—વિશ્વામિત્ર ! જો ખરા હો, તો અત્યારે જ જાઓ. એની પરીક્ષા લેયો, પણ જો જો હો ! પાછા પડી, શામળું મુખ કરીને પાછા આવતા ! આમ સામાસામી ચડસાચડસીં ખૂબ ચાલી.

ધન્વન્તરી—ઋષિ મહારાજો ! આપ બન્ને મમતે ચડેલાઓની મમતાને મુકાવવા સમર્થ છો; છતાં તમે મમતાએ ચઢી સ્વભાન કેમ ભૂલી જાવ છો ? આપ બન્નેથી તો આ મારી સલા શોભવી જોઈએ, પણ આમ કલેશથી કલુષિત થવી ન જોઈએ. માટે શાન્ત થાઓ.

વિશ્વામિત્ર—“હવે વાત વઢી ગઈ. ગોફળમાંથી ગોળો છૂટી ગયો. બસ હરિશ્ચન્દ્રની પરીક્ષા હું જ લઉં, તેની સત્યતા અને વસિષ્ઠની કેટલી યોગજ્ઞતા છે, એ સર્વ દેખાડી આપું. બસ હવે તો અહીંથી સીધો જ હરિશ્ચન્દ્રને ત્યાં જઈ. તેની અયોધ્યા નગરીને ઉજ્જડ કરી નાખું. હરિશ્ચન્દ્રના પણ હાલ બેહાલ કરી નાખું. અજ્ઞતાંતને વેર કરાવું. વનેવન ભટકતો કરું. ઝીંધરેહાલ કરું. અરે ! ચ્હાય તેમ થાય પણ એને સત્યમાંથી ચલાયમાન કરું ત્યારે જ હું વિશ્વામિત્ર ખરો.

વસિષ્ઠ—વિશ્વામિત્રજી ! તમારાથી રિખાવાય તેટલો રિખાવજો, પણ ચોક્કસ જાણજો કે, સૂર્ય કદાચ પશ્ચિમમાં જશે, સમુદ્ર મર્યાદા મૂકે, ત્રણે લોકમાં હાહાકાર વર્તાય, છતાં પણ એ હરિશ્ચન્દ્ર સત્યનો જ રાજા છે. એની નસેનસમાં સત્ય ભરાયું છે. સત્યનો જ એક ખરેખરો ઉપાસક છે. તે કદીપણ “સત્ય” ને છોડી સત્યથી ચલાયમાન થનાર નથી, આમાંથી તમારે પસ્તાઈ નીચું જોવા જેવું થશે. આમ બહુ બહુ કહું, પણ વિશ્વામિત્ર તો અર્ધજાણેલા કાષ્ઠની પેઠે અંતરમાં ધુંધવાતા. ધુંધવાતા, હરિશ્ચન્દ્રને સત્યથી પાડવા ચાલી નીકળ્યા. આ તો વસિષ્ઠ મુનિની મોટાઈ સહન ન થવાથી, તેમ જાતિસ્વભાવ ન ટળવાથી, આમ કર્યું. પણ અંતરમાં તો પોતે હરિશ્ચન્દ્રને ખરેખર સત્યવાદી જાણે છે. તેથી ચાલતાં ચાલતાં વિચાર કરે છે કે, અરે ! આ કુબુદ્ધિ મને ક્યાં મુઝી ? આ ઉપાધિ મેં ક્યાં, વ્હોરી ? આમાંથી જો હું ખોટો પડ્યો, તો જરૂર મારે ધન્વન્તરી સલામાં નીચું જોયા

જેવું થશે. ઈર્ષુક સ્વભાવી ઠરીશ. એમ મનમાં વિચાર કરતાં કરતાં હરિશ્ચન્દ્રની અયોધ્યાનગરીમાં આવી પહોંચ્યા. પોતે ગંગાનદીના મેઢાનમાં દર્બની સળીના પ્રાદ્યણના બાળક, બાળકી બનાવી, પરણાવવા બેઠા. ત્યાં પોતાના બગીચાને છિન્નભિન્ન કરનાર એક ભૂંડને પકડવા નીકળેલા, રાજા હરિશ્ચન્દ્રે પૂછ્યું; ‘મારો શિકાર એક ભૂંડ લાગ્યો છે. તેને નીકળતાં દેખ્યો?’

વિશ્વામિત્ર—અરે મૂઠ! એકવચની ધર્મિષ્ઠ, સત્યવાદી, હરિશ્ચન્દ્રના રાજ્યમાં શિકાર કરનાર તું કોણ?

હરિશ્ચન્દ્ર—પ્રભુદેવ! હરિશ્ચન્દ્ર હું પોતેજ!

વિશ્વામિત્ર—અરે! હરિશ્ચન્દ્ર તું હિંસક છે?

ના મહારાજ, હિંસક તો નથી, પણ એક સુવર મારા બગીચાને છિન્નભિન્ન કરી નાઠો છે, તેને શિક્ષા કરવા નીકળ્યો છું.

વિશ્વામિત્ર—હા, અફસોસ! હું ધારતો હતો એટલી ઉદારતા તારામાં નથી. શું અજ્ઞાન પ્રાણીને શિક્ષા? રાજન! તારામાં શિક્ષા કરવાનું સામર્થ્ય હોય તો, તારો અને તારા બાપદાદાને કાળ કરનાર કૂર કાળને શિક્ષા કર્ય. અરે, તારો બગાડેલો બગીચો થોડા વખતમાં ખીલી નીકળશે, પણ જે પ્રાણીનો નાશ કરવા માગે છે, તે શું ફરીથી સજીવન થશે? માટે વિચાર કર, હિંસા જેવું કોઈ પાપ નથી, અને અહિંસા જેવું કોઈ પુણ્ય નથી.

હરિશ્ચન્દ્ર—મહારાજ! ઋતે જ્ઞાનાન્નમુક્તિઃ જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી. શુરુ વિના જ્ઞાન થતું નથી. માટે આપ મને શુરુ મલ્યા. આપના દર્શનથી પાવન થયો. મને ઘોર કર્મ કરતાં બચાવ્યો.

વિશ્વામિત્ર—રાજન, તને તારા મહદુભાગ્યે જ અહીં મોકલ્યો છે. આ કન્યાદાન દેવાનો શુભ અવસર આવ્યો છે. માટે પુણ્યમાં ભાગ લે. કૃતાર્થ થા. આથી ભૂતજમાં માન વધશે. વિખ્યાત થઈશ અને તારાં સર્વે વિદ્ધો દૂર થશે.

હરિશ્ચન્દ્ર—શુરુદેવ! ભલે; કન્યાદાનમાં શું શું નેહએ તે કહો.

વિશ્વામિત્ર—સવામણુ સોનું—

ત્યારે હરિશ્ચન્દ્ર—‘લલે ગુરુદેવ,’ પછી સવામણુ સોનું આપવાનો સંકલ્પ કર્યો.

ત્યાર પછી વિશ્વામિત્ર એક બ્રાહ્મણના બાળકને સાથે લઈ, રોહિત પાસે આવ્યા. રાજપુત્ર ! આ બાળકને જનોઈ દેવાની છે; પણ કહે છે કે રાજપુત્રનાં વસ્ત્રાલંકાર મને પહેરાવો તો હું જનોઈ લઉં. તો તમો તમારા શરીર પર રહેલાં વસ્ત્રાભૂષણ આપશો ? અમે કાલે પાછાં આપી દેશું.

રોહિતે ખુશ થઈ જવાબ આપ્યો—મહારાજ ! લલે ખુશીની વાત છે. બ્રાહ્મણ બાળક જનોઈ ધરતો હોય, તો હું આપવા તૈયાર છું.

એમ કહેતાં જ પોતે વસ્ત્રાલંકાર ઉતારી આપી દીધાં. વિશ્વામિત્ર હરખતા હૈડે રોહિતનાં વખાણુ કરી, આશીર્વાદ આપી ચાલતા થયા. ત્યાંથી નીકળી એક ખુટ્ટીનું રૂપ લઈ, એક બાળકીને આંગળીએ ઝાલી અંતઃપુરમાં તારામતી રાણી પાસે આવ્યા અને કહ્યું, રાજમાતા, આ બ્રાહ્મણ બાલિકાનું કન્યાદાન દેવાનું છે. પણ તેણે હઠ લીધી છે કે, રાણી તારામતીના શરીર પરનાં વસ્ત્રાલંકાર લાવી દો તો જ હું પરણું, નહિ તો ન પરણું. માટે આપ કૃપા કરી તમારાં વસ્ત્રાલંકાર આપશો ?

તારામતી—ઓ ઋષિ મહારાજ ! બ્રાહ્મણ બાળા રાજ્ય થતી હોય, તો મારે એથી બીજું શું સાઈ ? લલે લ્યો. આમ કહેતાં જ પોતાના શરીર પરથી કિંમતી વસ્ત્રાલંકારો ઉતારી આપ્યાં.

ત્યાંથી વિશ્વામિત્ર રાજા હરિશ્ચન્દ્ર પાસે આવ્યા. ઋષિને જોતાં જ રાજા એકદમ ખેડો થઈ પાદવંદન અને કરસંપુટ કરી, બોલ્યો મહારાજ આશા !

વિશ્વામિત્ર—રાજન ધન્ય છે તને, તારી બરોબરી કરે એવો કોઈ સતીયો નથી.

હે રાજન ! તારી પાસે કોઈ મહાદાન માગે તો તું આપે ખરો ?

હરિશ્ચન્દ્ર—કૃપાનાથ ! મારી પાસે જે કંઈ છે, તે દેવ, સાધુ અને આપ જેવા સુપાત્ર બ્રાહ્મણોનું જ છે. મારું કંઈ નથી. મારું મારું કરનારા કેટલાય ચાલ્યા ગયા, અને હું પણ ચાલ્યો જઈશ. માટે આપને જે ઈચ્છા હોય તે સુખેથી જરા પણ અચકાયા વિના માગો.

વિશ્વામિત્રે હસતે મોઢે કહ્યું—રાજન્ ! મને રાજ્યની ઈચ્છા થઈ છે. તો તારું રાજ્ય મને આપ.

હરિશ્ચન્દ્ર આ સાંભળતાં જ કહે—અહોહો કૃપાનાથ ! મારું ધન્ય ભાગ્ય. આપે મારા પર પૂર્ણ કૃપા કરી. મારા માથેના ભારને હલકો કરવાની કૃપા કરી. ગુરુદેવ ! વામનજીએ બળી રાજાની પાસેથી દાન લઈ જેમ એને કૃતાર્થ કર્યો હતો, તેમ વિષ્ણુસ્વરૂપ આપ મારી પાસેથી દાન લઈ મને કૃતાર્થ કરો. આમ કહી હરખાતે હૈડે અને હાસ્યવદને ઝારીમાંથી જલ લઈ વિશ્વામિત્રને આપી કહ્યું ‘હ્યો કૃપાનાથ ! આજથી મારું સમગ્ર રાજ્યપાટ આપને આપ્યું.’

ત્યારે વિશ્વામિત્ર બોલ્યા:—અહોહો ! ધન્ય છે ! ધન્ય છે તને ! અરે ! એથી પણ ધન્ય છે તારી ઉદારતાને ! ભૂમિ પર ઘણા ઘણા ભૂપતિઓ છે, પણ બસ તું તો એક અદ્વિતીય છે. તારા જેવો સત્ય અને ઉદાર કોઈ નહિ જ હોય. પરંતુ હે રાજન્ ! રાજ્ય આપ્યું એ તો મને મળ્યું, પણ પેલું કન્યાદાનમાં આપેલું સવામણ સોનું બાકી રહ્યું. એ પણ આપી દેને ?

હરિશ્ચન્દ્ર—કૃપાનાથ ! રાજ્ય આપ્યું, એમાં એ બધું આવી ગયું.

વિશ્વામિત્ર—રાજન્, જ્ઞાની થઈ કેમ ભૂલે છે ? આ તો રાજ્ય પહેલાં તેં કન્યાદાન આપ્યું છે. માટે એ તો દેવું જ પડશે. આમ જરા કોપાવેશમાં આવી બોલ્યા, ત્યાં તો રાજા ભયભીત થઈ ગયો. પણ પાછળથી સ્મૃતિ આવી કે, રાણી તથા પુત્ર પાસે અલંકાર ઘણા છે. એમાંથી સવામણ સોનું આપી દઉં. આમ ધારી કહે—

ગુરુદેવ અકળાશે! નહિ. સવામણ સોનું હમણું જ આપી દઉં છું. આમ કહેતાં જ રાણી તારામતી તથા પુત્ર રોહિતને બોલાવ્યા. પણ સામું જુએ છે તો બહુયે કોઈકે લૂંટી લીધાં હોયને તેમ જણાયાં. અને—સાશ્વર્ય પૂછ્યું કે, તમારા શરીર પરના અલંકારો ક્યાં ગયા ?

રોહિત—પિતાજી ! એક બ્રાહ્મણના બાળકને જનોઈ દેવા માટે મારી પાસે એક વિપ્રે યાચના કરવાથી તેને મેં તે આપી દીધા.

તારામતિએ પણ એ જ કહ્યું કે—પતિદેવ, એક બ્રાહ્મણબાળાને વિવાહપ્રસંગ હોવાથી તેણે યાચના કરી, તેથી તેને દાનમાં આપી દીધા.

આ સાંભળતાં જ રાજા, આ વિશ્વામિત્રની માયા છે, એમ જાણી મૂંછિત થઈ ગયો. રાણી રાજાની આ સ્થિતિ જોતાં જ એકદમ ગાલરી થઈ ગઈ, અને ઋષિને કહે:—“કૃપાનાથ આ શું ? આમાં કાંઈક કારણ છે.”

વિશ્વામિત્ર—કારણ શું ? આ તારો પતિ મોટા દાનેશ્વરીનો દીકરો બની મને દાનમાં રાજ્ય આપી દીધું છે અને તેની પહેલાં કન્યાદાનમાં સવામણ સોનું આપવાનું કહ્યું છે. તે આપવું કઠણ પડે છે, તેથી આ ઢોંગ કરે છે. પણ રાજ્ય મને આપ્યું, એ તો મને મળ્યું. પણ કન્યાને સોનું આપવાનું કહ્યું છે, તે તો મળવું જ જોઈએ ને ?

રાણી—કૃપાનાથ ! એ તો ન્યાય છે. ભલે, તમને તે પણ આપીશું. આમ કહી રાજાને મસ્તકે હાથ ફેરવી જાયત કર્યા. પ્રાણપતિ આમ કેમ ઉદાસ, હતાશ અને દીન બની જાયો છો ? આપણું રાજપાટ, ધન, ધામ, વાહન વગેરે ગયું. પણ હું તમે, અને પુત્ર ત્રણ તો છીએ. તો ચાલો આપણે ભાલચન્દ્ર શંકરદેવની વારાણસીપુરીમાં વેચાઈને, ઋષિનું દાન પુરું કરી દઈએ.

વિશ્વામિત્ર—હે રાજા ! તારૂં સત્ય જોઈ લીધું. આ રાજ્ય તને પાછું આપું છું. તે સંભાળીલે, અને સોનું દેવું હોય, તો એ બ્રાહ્મણબાળાને આપજે અને ન આપવું હોય તો કંઈ

નહિ. આમ કહ્યું કે, એકદમ રાજા, રાણી, પુત્ર ત્રણે બોલ્યાં, એ કૃપાનાથ ! એ શું બોલો છો ? રાજ્ય આપને આપ્યું. તેતો આપ ભૂલેવનું કહેવાય. તે અમારે ભૂપતિથી પાછું લેવાય ? માટે હવે ઋષિમહારાજ; ચાલો કાશીએ. અમે ત્યાં વેચાઈને, આપનું ઋણ પુરું કરી દઈએ. આપનું દેવું પુરું ન થાય, ત્યાં સુધી અમારે અન્ન હરામ છે. આમ કહી પોતે તથા રાણી સાથે કોમળ વયનો કુમાર રોહિત, ત્રણે કાશી તરફ રવાના થયાં. આ વાતની શહેરમાં બહુ થતાં જ હાહાકાર થઈ ગયો. અંતરમાં સહુ કોઈ ઋષિને શ્રીટકારવા લાગ્યું. પ્રજા અત્યંત પીડાએ હૃદયક્રાંત રડવા લાગી, અને સૌ તેમની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગી. રાજાએ આ પ્રસંગે ધીરજનાં વચન પ્રજાને કહ્યાં:—તમે કોઈ રડશો મુંઝાશો નહિ. ભાવિ બળવાન છે. તમારો અને અમારો ભેળા રહેવાનો સંસ્કાર હતો—ત્યાં સુધી ભેળા રહ્યા, હવે એ સંસ્કાર પૂર્ણ થાય છે. જીવોના કલ્યાણાર્થે પ્રકટ થયેલા કૃષ્ણ જેવા અવતારોએ પણ ભાવિનું જોર દેખાડવા પોતે પણ સુખ-દુઃખને પામ્યા છે. માટે ભાવિ તો, દરેકને ભોગવવું જ પડે છે. આમ કહી સર્વને આશ્વાસન આપી તેમને પાછા વાળી, પોતે આગળ ચાલતા થયા. વિશ્વામિત્ર પણ જેમ નળની પાછળ કળિયુગ ચાલ્યો હતો તેમ, તેમને સત્યથી પાડવા અને પીડવા ચાલ્યા.

રસ્તામાં ગ્રીષ્મના પ્રખર તાપમાં વિશ્વામિત્રજી અન્યરૂપે પાણીની પરબ બનાવી બેઠા તેમજ ત્રણેને પાણી પીવાને બોલાવ્યા. રાજા કહે, ઋષિના દેવામાંથી છૂટયા સિવાય અમારે પાણી ન પીવાની પ્રતિજ્ઞા છે. ત્યારે કહે—મને અને મારાં સ્ત્રી છોકરાંને બેડા નથી, તેથી દુઃખી છીએ. તો આપ કૃપા કરી અમને તમારા બેડા આપશો ? ત્યારે આ ત્રણે સત્યવાદીઓએ બેડા કાઢી આપી દીધા. રાજાની આ ઉદારતાથી વિશ્વામિત્ર ગુસ્સે થઈને સૂર્યને એકદમ તપવા કહ્યું.

સૂર્ય—કૃપાનાથ ! આપના કહેવાથી ખૂબ તપ્યો છું. આથી વધારે તપીશ, તો પ્રાણધારીઓનો પ્રલય થઈ જશે;

પછી પોતે અગ્નિદેવ પાસે દાવાનળ પ્રકટાવ્યો, પણ સત્યના પ્રભાવે ત્રણે તેમાંથી પસાર થઇ ગયાં.

હવે આગળ ચાલતાં, એક ઘાઠવૃક્ષોની ઝાડીમાં જરા વિશ્રામ લેવા બેઠા કે ત્રણે નિદ્રાવશ થઇ ગયાં. ત્યાં તો પેલા કાળ જેવા કૂર સ્વભાવી વિશ્વામિત્ર આવી પહોંચ્યા, અને રાજાને લાંત મારી જગાડ્યો, અરે બ્રાહ્મણનું દેહું માથે છે અને ઉંઘ કેમ આવે છે ?

હરિશ્ચંદ્ર—કૃપાનાથ ! ઉંઘમાં પણ આપના દેવામાંથી મુક્ત થવાના જ વિચારોમાં હતો. એમ કહેતાં બેઠા થઇ ચાલતા થયા, અને બરોબર સાંઝ વખતે કાશીપુરી પહોંચી ગયા.

હવે કાશી નગરના મોટા ચોકમાં ઉભા રહી, હરિશ્ચંદ્રે જિંઘા સ્વરે કહેવા માંડ્યું એ કાશીવાશીજનો; અમો ત્રણે જણું સત્યની ખાતર વેચાવા આવ્યા છીએ, તો અમને તમે વેચાતાં રાખી આ ઋષિના ઋણમાંથી મુક્ત કરો. આમ ખૂમો પાડે છે, પણ કોઇ ખરીદનાર મળતો નથી.

વિશ્વામિત્ર—રાજન ! શા માટે જક (હક) કરે છે ? રાજ્ય પાછું લઇ લે, અને આ ઉપાધિથી મુક્ત થઈ જા.

હરિશ્ચંદ્ર—કૃપાનાથ, શા માટે આકરા—ઉતાવળા બનો છો ? હમણું જ સત્યનો બેલી દીનોનાથ કોઇના કોઈક ઘરાકને મોકલી દેશે. આમ વાત કરે છે ત્યાંતો એક ગણિકા આવી. તારાની ખૂબસૂરતી બેઠ કીંમત પૂછી તો ઋષિએ હબ્બર સોનામહોરો કહી, એટલે તરત ગણિકાએ હબ્બર સોના મહોરો આપી તારાને લઇ ચાલતી થઇ ગઇ. મકાન પર આવતાં તારાએ પૂછ્યું—

‘બહેન, મારે શું કરવાનું ?’

ગણિકાએ ઉત્તર આપ્યો—

તમો ખાઓ, પીઓ, વસ્ત્રાલંકાર પહેરી મોજ ઉડાવો. તમારે કંઈ પણ કામ કરવાનું નથી. હ્યો આ વસ્ત્રાલંકાર પહેરો અને બહાર બેઠકમાં બેસી રસ્તે ચાલનારા પુરુષોને મોહિત કરી તેની સાથે સુખમાં ગરકાવ થાઓ.

ત્યારે તારાએ કહ્યું—ઓ પાપાચારિણી, હું આ અધમ ધંધો કદી પણ કરનાર નથી. એ તો જે કુલાંગાર, શિયળબ્રષ્ટ અને વ્યભિચારિણી હોય એ જ કરે, હું તો સત્યવાદી રાજા હરિશ્ચંદ્રની ધર્મપત્ની છું. તો પ્રાણાન્તે પણ આ પાપી ધંધો કદીપણ કરનાર નથી.

ગણિકાએ કહ્યું—ઓ રાંકડી રાંડ, ડાહ્યલી થા મા, હું તારી નિયામક છું. મેં તને વેચાણ લીધી છે. તો હું કહું તેમકરવું જ પડશે. બહુ ડાહ્યલી થઈશ તો જીભડી ખેંચી લઈશ. આ સાંભળતાં જ તારા થરથર ધૂજતી દીનાનાથ દયાળુ પ્રભુને સંભારવા લાગી. ત્યાંતો ભક્તલીડભંજન ભગવાન શ્રી હરિ વાંદરતું રૂપ લઈ છાપરા પરથી ગણિકા ઉપર ફેદી પડ્યા અને તેને નખના અને દાંતના તીક્ષ્ણ પ્રહારોથી નાક, કાન વિદારી લોહીલુહાણ કરી, તેના મહેલમાં લ્હાય લગાડી હુકાહુક કરતાં, અદૃશ્ય થઈ ગયા. ગણિકાને જરા શાંતિ વળી કે તારાને લઈને વિશ્વામિત્રને પાછી સોંપવા આવી. ઋષિ મહારાજ! હ્યો આ તમારી રંડા, આતો મંગલ ટાણે મોકાણ મંડાવે એવી છે. મારે ન જોઈએ. એમ કહી મહારો પાછી લઈ તારાને મૂકી આલી નીકળી.

એટલામાં અગ્નિસેન નામનો વિધુર બ્રાહ્મણ તારાની યુવા વસ્થા જોઈ ઋષિના કહેવા પ્રમાણે હજાર સોનામહારો શાન્તિથી આપી તારાને ખરીદી ઘેર લઈ ગયો અને ત્યાં તેણે તારાને કહ્યું—તારા, મારે સ્ત્રી નથી. ઘરમાં સ્ત્રીનો સહવાસ કે કામ કરનાર કોઈ નથી. માટે હું તો તને ઘરનું બધું કામકાજ કરવા લાવ્યો છું. તું મારી દીકરી. હું તારો બાપ. તું મારી બહેન અને હું તારો ભાઈ. માટે નિશ્ચિત બેઘડક રહેજે.

તારા—મહારાજ! મારા મનને હવે શાન્તિ વળી, ભય ટળ્યો; હવે ગમે તેવું કંઈ કામ હશે, તો પણ તે કરીશ.

અગ્નિસેન—તારા, તારે સૂર્યોદય પહેલાં ઉઠવું, દળવું, ખાંડવું, કચરો-પૂંજે કાઢી નાખવો, દેવસેવાનાં વાસણ તથા માળીને

ત્યાંથી ફૂલ લાવી બીજી પણ સેવાસામગ્રી લઈ દેવગૃહમાં મૂકવી. રસોયા પર દેખરેખ રાખવી. જમ્યા પછી જમવું. તે પણ વધું-ઘટવું ખાઈ સંતોષ માનવો રાત્રીએ બાર વાગ્યા પછી સૂવું! રાત્રી વિના પરઘેર જવું નહિ.

તારા—ભલે જેવી આપની આજ્ઞા.

તારા વેચાયા બાદ રોહિતને એક માળી આઠશો સોના મહોરો આપી લઈ ગયો.

માળી—રોહિત, ગંગાકિનારા પર બગીચો છે. તેને મારી અવસ્થા થવાથી હવે તારે સંભાળવાનો છે. દરરોજ પાણી પાવું. પાંદડાં તણખલાં વગેરેથી વાળીઝુડીને સાફ રાખવો. રાત્રી દિવસ બગીચામાં રહેવું. નવાંનવાં ફૂલઝાડ ઉછેરવાં, ફૂલો ઘેર આપી જવાં, અને ખાવાનું હું આપી જઈશ. મોડુંવહેલું થાય; તોપણ કેાઈ દિવસ ક્ષણ ખાવું નહિ. આ કામ તારે કરવાનું છે.

હવે રોહિત વેચાયા બાદ કાળસેન નામનો લંગીયો બજારમાં આવી ચઢ્યો. લેખા થએલા માણસોને પૂછવા લાગ્યો; ‘લાઈ અહીં શું છે? કેમ લેખા થયા છે?’ તો કહે—‘આયોધ્યાનગરીનો રાજા હરિશ્ચંદ્ર આજે બજારમાં વેચાય છે.’

કાળસેન—અરે શું! હરસેન વેચાય છે? મારગ મેલો માળાપ, મને જોવા તો ક્યો.

વિશ્વામિત્ર—કેમ અલ્યા, તારે મનુષ્ય લેવા મરજી છે?

કાળસેન—હોવે, માળાપ. માફ નસીબ એવું ક્યાંથી કે મારે ઘેર હરસેન. નોકર! આ માળાપ, ઋષિમારાજ, એના પૈસા કહો.

વિશ્વામિત્ર—એની બારસો સોના મહોરો લેવાની છે. એટલે કાળસેન બારસો સોના મહોરો આપીને રાજા હરિશ્ચંદ્રને લઈ ચાલ્યો ગયો.

કાળસેન—અલ્યા હરિયા! આજથી તારૂં નામ ખેમરો મસાણીયો હો. કેાઈ મહણીયોમાં મડહું બાળવા આવે, તો તેને તારી

રજા સિવાય બાળવા દેવું નહિ. તેની પાસેથી એક પૈસો, સવા ગજ લૂગડું, અને ખીચડી એટલું લીધા વિના તારે બાળવા દેવું નહિ. રાત દિવસ તારે મહણીયામાં રહેવું. ખીચડી મળે તે ત્યાં ઓરી ખાવી. ના મળે તો ઉપવાસ કરવો, પણ મહણ રેડું મૂકી ઘેર આવવું નહિ. આ કામ હરિશ્ચંદ્રને સોંપ્યું.

સાબાશ ! સાબાશ ! એ હરિશ્ચંદ્રની સત્યતાને ધન્ય છે. એનાં ધૈર્યને, જનેતાને એથીય વળી ધન્ય છે. એની સ્ત્રી તારા તથા પુત્ર રોહિતને, ક્યાં અવધપુરી, ક્યાં ગંગાનો તટ, ક્યાં વિદ્યાસમંદિર, અને ક્યાં મશાણભૂમિ ? ક્યાં અમૂલ્ય ખાનપાન અને ક્યાં ખોખો ખીચડી ! પુત્ર ગયો, સ્ત્રી ગઈ, લોગસુખ ગયાં-આમ હરિશ્ચંદ્ર રાજાએ સત્યની ખાતર સર્વસ્વનો ત્યાગ કર્યો, પણ સત્યનો ત્યાગ કર્યો નહિ.

આવી રીતે સત્યની મૂર્તિસમા આ ત્રણે જણાની મહાન કદેાડી સ્થિતિ થઈ ગઈ. અન્નને દાંતને વેર થયું. પરઘેર પેટ ભરવું પડ્યું, તો પણ તેઓ સત્યથી જરા પણ ચલાયમાન થયાં નહિ. તેમ આટઆટલું દુઃખ આપવા છતાં ઋષિનું હૃદય જરાપણ કુણું થયું નહિ. વિચાર કરવા લાગ્યા જે ગજબ થયો ! આ લોકો હજી કોઈ વાતે સત્યમાંથી ડગ્યા નહિ. હવે હું દેવસભામાં જઈશ, તો શું મોહું દેખાડીશ ? વસિષ્ઠને શો જવાબ આપીશ ? અરે ! મેં જ મારું માન ખોયું. આમ ખૂબ વિચાર કરી ખિન્ન થઈ ગયા. બસ ચાહ્ય તેમ થઈ જાય, પણ હજી આમના પર કંઈને કંઈ કરી અસત્ય બોલે એવું જરૂરાજરૂર કરું. આમ ધારી છેવટનો દાવ નાખવા કેલાસપતિ શંકરને મંત્રબળથી બોલાવ્યા.

વિશ્વામિત્ર—ઓ લાલચન્દ્ર લોજાનાથ ! પ્રણામ, પ્રણામ; તમને સેંકડો વાર મારા પ્રણામ.

શંકર—વિશ્વામિત્ર ! ઘણી થઈ ! હવે હરિશ્ચંદ્રનો કેડો છોડો. તમારી મહેનત છૂટી પડી. હજી પણ જે જે કરશો તે સર્વ નકામું જ છે. એ હરિશ્ચંદ્ર, રાણીતારા, કે પુત્ર રોહિત-એ

કદીપણ સત્યથી ચલાયમાન થનાર નથી, નથી ને નથી જ. વસિષ્ઠે કહ્યું હતું કે, તમારા જેવા સૌ વિશ્વામિત્ર લોળા થશે તોયે તેને સત્યથી પાડી શકવાના નથી. માટે હવે વિરામ પામો અને બાપડા પર કંઈ દયા કરો.

વિશ્વામિત્ર—ઓ લોળાનાથ આપ કહો છો તે બધુંયે ખરું, પણ મારું શું? એને સત્યમાંથી ડગાવ્યા શિવાય મારાથી દેવસભામાં શી રીતે જવાય? અને પેલા વસિષ્ઠને મોઢું શી રીતે દેખાડાય? માટે આપ કંઈ કૃપા કરો તોમારી ધારણા પાર પડે.

શંકર—‘હજી તમારી શી ધારણા છે?’

વિશ્વામિત્ર—કૃપાનાથ! કાળસેનને કાળજવર મૂકો. આટલી મારી ઈચ્છા પુરી કરો. લોળાનાથ લોળવાઈ તથાસ્તુ કહી અદૃશ્ય થઈ ગયા. હવે કાળસેન કાળજવરથી પટકી પડ્યો. અને ઋષિ-મહારાજ ગરોડા રૂપે ઢેઢવાડે ગયા. તેમને જોઈ કાળસેન કહે ગોરમહારાજ મારો જોષ જીવ્યો ક્યાં સુધી તાવની પીડા છે? આમણે તો આંગળીઓના વેઠાગણી ધન, મકર ને ધન બોલી કાળસેનને કહે—આ ગ્રહ પીડા કરે છે (એટલે તમને ગ્રહ નડે છે), માટે તમો સવાસો ઘડા ગંગાના પાણીને ઉકાળી ન્હાવો; એટલે તાવ જશે. કાળસેને હરિશ્ચન્દ્રને બોલાવવા ઘાટો પાડ્યો; ‘હરિયા, ઓ હરિયા, અહીં આવ. મને સવાસો ગાગર ગંગોદક લાવી, ઉકાળી ન્હાવડાવ. આમ કહેવાથી તેમ કર્યું. ત્યાં વિશ્વામિત્રના હૂકમથી, અગ્નિદેવ પાણી બાળતો ગયો, અને રાજા રેડતો ગયો. એમાં પણ હરિશ્ચન્દ્ર પાછો પડ્યો નહિ. આથી વિશ્વામિત્ર હતાશ્વ, નિરાશ થઈ સર્પરૂપે થઈ રોહિત બગીચામાં પાણી પાતો હતો ત્યાં ડશ્યો કે તરફડી તેનીચે પડ્યો. તેવામાં તેણે બીજા કેટલાક છોકરાઓને આવી ચડેલા જોયા. તેણે મરતાં મરતાં છોકરાઓને કહ્યું કે, મારી માતા અગ્નિસેન બ્રાહ્મણને ત્યાં છે. તેમને મારા મરણના સમાચાર કહેજો. આમ કહી પ્રભુનું સ્મરણ કરતાં કરતાં મરણને શરણ થયો. ત્યાં માળી આવી ચડ્યો અને રોહિતને મૂવો જોઈ—અરેરે! મારા રૂપિયા છૂટી પડ્યા!—આમ કહી રોહિતને

ઢસરડી બાબુ પર કર્યો. અને નેકમાંથી પાણી જતું બંધ કર્યું. છોકરાઓએ તારામતીને સમાચાર કહ્યા, જે તમારો બાળક નાગ કરડવાથી મરણને પામ્યો છે. આ વજ્રઘાત જેવું વચન સાંભળતાં જ મૂર્છિત થઈ ગઈ. થોડીવારે પુત્ર-મરણના કારા ઘાથી ગાભરી બની, અગ્નિસેનને અરજી કરી, રબ્બ લઈ બગીચામાં બાળકના શબ પાસે આવી. બાળકના શબને ખોળામાં લઈ ખૂબ રડી પડી. તેને ઉપાડી સ્મશાનમાં આવી ચિતા તૈયાર કરી બાળકને મહીં પધરાવ્યો.

તારામતી હૃદયક્રાંત રૂદન કરે છે. ઓ પ્રાણુપ્યારા પુત્ર, તને ચંદનના કાષ્ટના અભાવે, આકડા અને થોરના લાકડાઓમાં પધરાવવો પડે છે. પુત્ર ! તારા પિતાને બળર કોણ આપે ? તારું મોહું ક્યાંથી જોવા પામે ? આમ રાત્રિનો વખત અને તેના ભયંકર રડવાનો શબ્દ સાંભળી હરિશ્ચન્દ્ર સૂતેલો તે જાગ્રત થઈ ગયો, અને ઢોડતો આવી ચિતાને લાત મારી વીખેરી નાંખી હે રડે, કાળસેનનો કર આપ. નહિ તો આ લાસ ઉપાડી લે.

તારામતિ ઓળખતી નથી. એટલે તે કહે છે-લાઈ હું હરિશ્ચન્દ્ર રાજાની સ્ત્રી તારામતી છું. અમે સત્યની ખાતર આ પુરમાં વેચાયાં છીએ. તેમાં હું અગ્નિસેન વિપ્રને ત્યાં પેટ ભરવા રહી છું. આ મારો પુત્ર રોહિત બગીચામાં રહે છે. તે સર્પદંશ થવાથી મૃત્યુ પામ્યો છે. માટે લાઈ મારી પાસે કર આપવાનું કંઈ નથી.

હરિશ્ચન્દ્રને “આ મારી સ્ત્રી અને આ મારો પુત્ર” એટલું ભાન થતાં જ તે મૂર્છિત થઈ ગયો. અને તેના તરફ તારાની બરોબર નજર ગઈ કે રાજાને તેણે ઓળખ્યા. અરે ! આ તો મારા પ્રાણુનાથ, પતિદેવ. અરે શું તેઓ ચંડાલના દાસ ? અહોહો ! વિધિની શું ગતિ છે ? આમ કહી વિલાપ કરવા લાગી. ત્યાં હરિશ્ચન્દ્ર ભાનમાં આવી કહેવા લાગ્યો-

હે સતી ! આ લોકમાં કોઈ કોઈનું નથી. સૌ કર્મસંસ્કારે ભોળાં થયાં છે. હે સ્ત્રી રુદન પડયું મૂક અને મારા ઘણીનો કર લાવ્ય; પછી તું મડદું બાળ્ય.

અરે સ્વામિનાથ મારી પાસેય કર ? દેવી ! મારી ખીચડી હું મૂકી દઉં. પણ મારા ધણીનો કર, જે સવાગજ કપડું, તે તો તારે આપવું જ પડશે. હે સતિ ! જે સત્ય માટે રાજ્ય મૂક્યું, આપણે પુત્ર-સહ વેચાયાં અને સત્યને માટે હું નીચનો દાસ થઈ, આ સ્મશાનભૂમિમાં વસનારો થયો, છતાં જો આ વખતે સવાગજ કપડા માટે સત્ય છોડું તો પૃથ્વીપ્રલય થઈ જાય, માટે કાપડની માત્રી તો નહિ જ કરાય. ત્યારે તારાએ પોતાના પહેરેલા કપડામાંથી સવાગજ ફાડીને આપ્યું, આ બધું અદૃશ્ય રૂપે વિશ્વામિત્ર જોઈ રહેલા તે પ્રગટ થઈ કહેવા લાગ્યા; ‘રાજન્ આ તારું સત્ય કે તારું સત્યાનાશ ? બસ તારું “સત્ય” જોઈ લીધું. તારા જેવો કોઈ પણ સતિયો જોયો નથી. બસ, બસ હવે તું તારી સત્યની હઠ છોડી રાજ્ય પાછું લઈ સુખી થા. આમ બહુ બહુ રીતે સત્યમાંથી ચલિત કરવાને યુક્તિપ્રયુક્તિનાં વચનો કહ્યાં, ત્યારે રાજા બોલ્યો જે—

રે રે રે ઋષિ સાંભળો રવિ ફરે મેરૂં કાં તો ચળો.
યા તો આ ધરણી રસાતળ પળે, સિંધુ સૂકે સામટો,
છો ને આપ સમા સહસ્ર ઋષિયો દુઃખો દિયો લક્ષ્મી
તો ચે આ હરિશ્ચન્દ્ર સત્ય પથથી પાછો ફરે ના કદા ॥૧॥

ઋષિ મહારાજ માથે વજ્ર તૂટી પડે, કાં વિજળીપાત થાય, મૂર્તિમંત ભયંકર કાળ આવી ઉત્તો રહે; તો પણ હું મહોતથી ડરનાર કે, સત્યથી ચલિત થનાર નથી. જો હું સત્ય મુકી અસત્યવાદી થઈ, તો મારા નામમાં રહેલો “હરિ” શબ્દ વિદાયગીરી લઈ લે, અને ‘ચન્દ્ર’ તો અસ્ત થઈ જાય; માટે હું કદી પણ સત્યથી ચલિત થઈ તેમ નથી. એટલે ઋષિએ ગુસ્સે થઈ ઇન્દ્રને વૃષ્ટિ કરવા આજ્ઞા આપી, એટલે મેઘ એકદમ તૂટી પડ્યો. ત્યારે તારામેતી અર્ધબળેલા પુત્રના શબને લઈને જીર્ણ દેવાલયમાં પેટી. ત્યારે વિશ્વામિત્ર ઋષિએ પોતાના તપોબળથી રાજાના પુત્રને ઉપાડી જંગલમાં સંતાડી દીધો. સવારે પાંચડીમાં

ડીપણું ઘાલી જોશીનો વેશ લઈ રાજદરબારમાં ગયા. રાજાએ વંદન કરી પૂછ્યું, જોશી મહારાજ ! મારો પુત્ર ખોવાયો છે, તે, ક્યાં હશે ? તેનો જોશ, જોઈ ઘો.

વિશ્વામિત્ર—રાજા, તારા પુત્રને નદીના તીર પર એક ખંડિયેર દેવળમાં ડાકણ શેકીને ખાવા બેઠી છે. જાવ તપાસ કરો સાંભળતાજ આ વખતે રાજાએ તપાસ કરી તો તેમ જોવામાં આવ્યું.

રાજા—આ ડાકણને મારી નાખો. તેના ઉપર પત્થરનો મારો ચલાવો, યા ગમે તેમ કરો પણ આનો પળમાં પ્રાણ કાઢી નાખો. લોકોએ પત્થર ફેંકી સતીને મૃતપ્રાય કરી નાખી. તેટલામાં કાળસેન ભંગી આવ્યો. તેને રાજાએ કહ્યું કે આ પાપિણી ડાકણને વધેરી નાખ. કાળસેને નજીક જઈ તપાસ કરી રાજાને કહે—ખાવિંદ ? આ ડાકણ હોય એવું મને લાસતું નથી. રાજા કહે—ગમે તે હોય. પણ એને કાપી જ નાખો. ત્યારે તેણે નોકર ખેમરા મસાણીને, ‘એ હરિયા. એ હરિયા’ એમ કહી બોલાવ્યો.

હરિશ્ચન્દ્ર—હાજર અન્નદાતા સલામત—

કાળસેન—અત્યા ખેમરા લે તલવાર, આ સ્ત્રીનું માથું કાપી નાખ.

હરિશ્ચન્દ્ર—તૈયાર સાહેબ ! એમ કહી તલવાર લઈ મારવા નજીક ગયો. તારા પત્થરોના મારાથી લોહીલોહાણ થઈ ગઈ છે. બોલીયે શકાતું નથી. આંખો તગતગી રહી છે. અને પોતે ઓળખે છે. કે, આ સ્ત્રી મારી તારા છે. છતાં, અન્નદાતાના હૂકમને માન આપી તલવાર ભેંચી ઉપાડે છે. પણ જરા સ્થિર થાય છે. ત્યાં, તારાએ કહ્યું—પ્રભો ? પ્રાણ ખ્યારા પતિદેવ ! મને આપના અંતકાળે દર્શન થયાં. અહો મારું ધન્ય ભાગ્ય !

હરિશ્ચન્દ્ર—સતિ ! સૌ પ્રાણીઓ ભાવિ પ્રમાણે સુખ દુઃખને ભોગવે છે. આપણે કોણ ? ક્યાંના રહીશ ? કઈ સ્થિતિના ? છતાં અત્યારે ક્યાં અને કેવી હાલતમાં પડ્યાં છીએ ? ખસ. પ્રભુની

ઈચ્છા પ્રમાણે બને છે અને બનશે. સતિ ! પ્રભુને યાદ કરી પ્રભુના હરખારમાં પહોંચવા તૈયાર થઈ જા ! આ નાશવંત દુનિયામાં કોઈ કોઈનું નથી. સર્વમાંથી સ્નેહવૃત્તિ તોડી એક પ્રભુના ચરણમાં જોડી દે. સતિ ! પ્રભુના નામની સ્મૃતિ સર્વ દુઃખમાત્રની હોળી કરનારી છે. માટે પતિ-પુત્રાદિક સર્વમાંથી વૃત્તિ તોડી ભગવાનમાં વૃત્તિ જોડી મરવા સાવધ થા. એમ કહી હરિશ્ચન્દ્ર રૂપ એમરૌ-મસાણીઓ તલવાર લઈ સતિની ગરદન પર ઝુકાવવા બંધ છે ત્યાં તો પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ પ્રકટ થઈ-‘હાં હાં’ કરી તેનો હાથ પકડી લીધો. ત્યાં તો પ્રજ્ઞા, શંકર, અગ્નિદેવ, યમરાજ અને વસિષ્ઠ ઝુનિ સર્વ વિમાનમાંથી આવી ખડા થઈ ગયા. સાબાશ, સાબાશ, હરિશ્ચન્દ્ર સાબાશ ! ધન્ય છે તને ! ધન્ય છે તારી સ્ત્રીને ! ધન્ય છે તારા પુત્રને ! એથી યે પણ ધન્ય છે, તારી “સત્ય” ટેકને ! એમ કહેવા લાગ્યા. ભગવાનની અમી દૃષ્ટિથી રોહિત સજીવન થયો, તારા સ્વસ્થ બની. અને હરિશ્ચન્દ્ર એકદમ હર્ષિત થયો. ત્રણે જણ સુગંધિયુ પ્રભુના ચરણમાં ઝૂકી પડ્યાં. ભગવાને પોતાનો વરદ હસ્ત તેમના શિર પર મૂકી પીઠ થાબડી. “ઓ સત્ય-વાદીઓ ! વિશ્વામિત્રે તમારી આવી મહાન ક્ષોડી સ્થિતિ કરી દુઃખદરિયામાં ડુબાવ્યાં, તો પણ મારાથી તમારી ખબર લેવાઈ નહિ. બસં બસં હું વિશ્વામિત્રને જોઈ લઉં છું. તારા અપરાધનું કૃણ તેને આપું છું.” આમ કહેતાં જ ઋષિને હણવા હાથમાં સુદર્શન ચક્ર લે છે. ત્યાં તો હરિશ્ચન્દ્રે ભગવાનનો હાથ પકડ્યો : ‘કૃપાનાથ ! આ શું ?’

ત્યારે પ્રભુ બોલ્યા-રાજા તને અસહ્ય દુઃખ દેનાર, ઈન્દ્ર સભામાં અસત્ય રીતે ઝગડો મચાવનાર, તારું રાજ્ય લેનાર, તારા પુત્રને સર્પ રૂપે ડંસનાર, સ્ત્રીને ડાકણ ઠરાવનાર, આવી મહાન તારી દુર્દશા કરનાર આ નિર્દય વિશ્વામિત્ર છે માટે એને હણ-વો જ જોઈએ.

હરિશ્ચન્દ્ર-કૃપાનાથ હીરો અમૂલ્ય હોય, તો પણ શરાણે ચઢાવ્યા સિવાય તેની કિંમત થતી નથી. તેમણે મારી સત્યતાની

કસોટી કરી મને કિંમતી કરાવ્યો છે. આ સિવાય આટલી મારી કીર્તિ વધત નહિ. કૃપાનાથ ! આ વિશ્વામિત્રે આટલું ન કર્યું હોત તો અમને આપનાં દર્શન ક્યાંથી થાત ? વિશ્વામિત્રના કાર્યથી જ હું ખરો સત્યવાદી અને કીર્તિવંત બન્યો છું. કૃપાનાથ મારા નિમિત્તે તેને હજી તો મને પ્રજ્ઞહત્યા લાગે, અને સદાને માટે મને કપાળમાં કાળપ ચોટે. આપ કૃપા કરી ક્રોધ શમાવો. વિશ્વામિત્રને અભય કરો. આમ બહુ બહુ કહી ભગવાનને શાંત કર્યા. આથી ભગવાને એકદમ પ્રસન્ન થઈ, હરિશ્ચંદ્રને વર માગવા કહ્યું.

હરિશ્ચંદ્ર—કૃપાનાથ, મારા ઉપર જેવી કૃપા છે તેવી સદાય રહે, અને આ એક વિશ્વામિત્ર નહિ પણ આવા હજારો વિશ્વામિત્રો મારી પરીક્ષા કરે. તો પણ સત્યથી ચલાયમાન ન થાઉં એ વર માગું છું. ત્યારે તારાને વર માગવાનું કહ્યું. તેણે પણ એમ જ કહ્યું. કૃપાનાથ ! મારા ઉપર આવી ને આવી કૃપાદષ્ટિ રાખો, અને સત્યથી કહી પણ મન ચલિત ન થાય એવું બળ અને ધીરજ આપો. રોહિતે પણ એમ જ કહ્યું. કૃપાનાથ ! મારા ઉપર આપે પૂર્ણ કૃપા કરી. હવે એ જ માગું છું કે, મને, મારા પિતાને અને મારી માતાને આપના સુખપુર-ધામમાં આપની હજીરમાં અખંડ વાસ આપો. આવી રીતે આ ત્રણે જણાએ ભગવાન પાસે માગી લીધું.

ભગવાને ત્યારે જણાવ્યું રાજન્ ! તમો અયોધ્યાપુરી જાવ, પ્રજાને મળો અને પાછું અવધપુરીનું રાજ્ય સંભાળી લ્યો.

હરિશ્ચંદ્ર—કૃપાનાથ મને રાજ્યની ઇચ્છા નથી. આ લોકનાં તુચ્છ અને નાશવંત કાકવિષ્ટા જેવા વૈભવાદિક વિષય—સુખમાં મારું મન નથી. માત્ર તમારા ચરણની સેવા કરવામાં જ મારું એક મન છે.

ભગવાને ત્યારે એમ કહ્યું કે—એમ છે તો પણ તું રાજ્યમાં રહે મારી સેવાભક્તિ કર. પુત્રવત્ પ્રજાનું પાલન કર. આયુષ્યને અંતે હું તારા કહેવા પ્રમાણે મારા ધામમાં રાખીશ. તમો ત્રણે જણા મને જેવા વહાલા છે તેવું મને આ મારું દેહ કે ધામ વહાલું નથી.

વિશ્વામિત્રે હરિશ્ચંદ્રના ચરણમાં પડી પોતાના કૃત્ય માટે વારંવાર માફી માગી અને હાથ જોડી કહ્યું: ‘રાજન્! હું ત્યાગાશ્રમમાં છું. તું ગૃહસ્થાશ્રમમાં છે. તો પણ તું ભગવદ્-પ્રસન્નતાના ગુણોને લીધે મારે પૂજ્ય અને માન્ય છે. અને હું રાજર્ષિ મટી બ્રહ્મર્ષિ થઈ એવો તારી પાસે આશીર્વાદ માગું છું. આમ કહી વિશ્વામિત્ર વારંવાર વંદન કરવા લાગ્યા.

વસિષ્ઠ—હે રાજન્! તારું નામ હરિશ્ચંદ્ર એટલે તારામાં પાપ-તાપ હરનાર હરિનો વાસ છે. તેમ અંધકારને ટાળનાર ચંદ્રનો વાસ છે. તેથી તારો કોઈપણ પરાભવ કરી શકનાર નથી. ધન્ય છે, ધન્ય છે, તારી સત્યતાને, રાજન્! સુવર્ણની, હીરા માણેકની કે કોઈપણ અમૂલ્ય પદાર્થની કિંમત હોય છે, પણ આ લોકમાં તારી કિંમત કરવાને અને તને ઉપમા દેવાને કંઈ પણ વસ્તુ નથી. આમ વાત થાય છે ત્યાં તો ઇન્દ્રે, યમરાજાએ અને અગ્નિદેવે આ ત્રણે સતીયાઓના વળાણ કરી કંઠમાં પુષ્પોના હાર પહેરાવ્યા.

રાજન્! આ અમારી વિજયમાળા આપનો સદાય વિજય કરે. તમે અમારે સદાય માન્ય અને પૂજ્ય છો. આ વાત ચાલે છે, ત્યાં તો આકાશમાંથી એકદમ પુષ્પોની તથા ચંદનની વૃષ્ટિ થઈ. આકાશમાં જય જયના શબ્દો અને વિજયના વાળાંઓના શબ્દો થવા લાગ્યા. આવી રીતે મહાન આનંદોત્સવ થઈ રહ્યો છે, ત્યાં તો ભગવાન તથા દેવો અદૃશ્ય થઈ ગયા અને પછી આ ત્રણે જણાં પ્રભુનું નામ જપતાં જપતાં અવધપુરીમાં આવી પહોંચ્યાં.

વાયકો! સત્ય એ જ ખરેખર મોક્ષનું સાધન છે. રાજા હરિશ્ચંદ્રે સત્યને જ પોતાનું જીવન કર્યું હતું. અને સત્યનો જ એક પૂજારી હતો. ક્રોધની મૂર્તિ સમા વિશ્વામિત્રે તેની સત્યતાની ખરેખરી કસોટી કરી, તો પણ તેમાંથી જરાપણ ચલિત થયો નહિ. બ્રહ્માંડના વડીલ બ્રહ્માદિક પૂજ્ય દેવોએ, તેની પૂજા કરી તેના ઉપર પુષ્પોના અને ચંદનોના વરસાદ કર્યા અને ભારે ધન્યવાદ આપ્યો. પોતે પ્રાતઃસ્મરણીય અને સત્યવાદીઓના શિરોમણિ

કહેવાયા અને પરમાનન્દ પરમાત્માના પરમ પદને પામી ગયા. તેમ આ લોકની અંદર જે સત્યનો સમાગમ કરશે એટલે સત્-પુરુષો, સત્શાસ્ત્ર, સત્ધર્મ, અને સત્યરૂપ એવા પરમકૃપાળુ શ્રીહરિ-આ ચારના સંગ-સહવાસમાં જે રહેશે તે જન્મ, મરણ, યમયા-તના અને કાળકર્મ માયાના બંધન થકી મુક્ત થઈ, પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીહરિને પામી, પરમ સુખીઆ થશે. જ્યારે સત્ય-ટેકધારી અને સત્યત્રેયી બનશે, ત્યારે ભગવાન પણ સત્યનો સંગ કરનારાઓની સહાયમાં ખડા પગે ઊભા રહેશે.

ચોરાસી હજાર દેશનો માલીક મહા શૂરવીર પાંડુ રાજા, મૃગયા કરવા વનમાં ગયો. ત્યાં અબાણતાં બ્રહ્મહત્યા થઈ ગઈ, ત્યારે તેણે પોતાનું રાજ્યપાટ પોતાના જન્માંધ ભાઈ ધૃતરાષ્ટ્રને સોંપી કહ્યું, ‘ભાઈ! હું આવું ત્યાં સુધી તમે રાજ્યને જાળવજો. આપણા દાદા ભીષ્મ પાસે રહી બધો રાજ્યવહીવટ ચલાવજો અને પુત્રવત્ પ્રજાનું પાલન કરજો. હું બ્રહ્મહત્યાનું પ્રાયશ્ચિત કરવા વનમાં જઈ છું, તે બાર વરસે પાછો આવીશ.’ આમ કહી પોતાની બે સ્ત્રી કુંતા અને માદ્રી તથા કેટલુંક સૈન્ય અને પુષ્કળ ધન લઈ વનમાં ગયો. ત્યાં કેટલાક દિવસ કુંતાને નાની વયમાં દુર્વા-સાથી મળેલા પાંચ મંત્રોથી પાંચ પુત્રો થયા. પોતે હંમેશાં વનમાં ઋષિઆશ્રમોમાં ફરતા, અને આનંદ-કિલ્લોલ કરતા હતા. તેવામાં તેમના સુગુના સૂર્યનો અસ્ત થવા સમય આવ્યો. પોતાને વનમાં બ્રાહ્મણે મરતાં મરતાં શાપ આપેલો, કે મારી સ્ત્રીને ઋતુ-દાન આપતાં મારો પ્રાણ જાય છે, તેમ તારો પ્રાણ પણ સ્ત્રીને ઋતુદાન આપતાં જશે. આવો શાપ પોતાને થયો છે, તેના પ્રાય-શ્ચિત માટે જ વનમાં નિકળવું થયું છે. એટલે સ્ત્રી પાસે જવું ન જોઈએ, પણ આ વાત તો તેઓ તદ્દન ભૂલી જ ગયા. ખરી વાત છે કે, “વિનાશકાને વિપરીતબુદ્ધિઃ”-વિનાશ થવાનો હોય, ત્યારે જ વિપરીત બુદ્ધિ થાય છે. હિતસ્વીઓનાં વચન મનાતાં નથી. આમ પડતીના ગણેશ બેઠા કે આ બધું ભાન ભૂલી ગયો. “મુખે સાંભરે સ્ત્રી ને દુઃખે સાંભરે રામ” તેથી પોતાને પુત્રલાભનું સુખ

મળતાં કામના ઉત્પન્ન થઈ. કુંતાની ગેરહાજરીમાં માદ્રી પાસે જઈ અંગસંગ માગતાં તે બોલી ‘કૃપાનાથ ! આ શું વહો છે ? આપનો શાપ વિચારો. આમાંથી તમારું અને મારું મોત થશે. અને કાળી ટીલી ચોટશે. છોકરા રજળતા થઈ જશે. માટે શાન્ત થાવ. વૃત્તિ પાછી વાળી વિચાર કરો. આમ ઘણું ઘણું કહ્યું, પણ એકાંતમાં કામનો વાસ છે, તેથી કામાંધ થઈ જવાથી માદ્રીનું કાંઈ પણ મનાયું નહિ. ખરેખર “કામાન્ધો નૈવ પશ્યતિ ॥” કામાન્ધ કોઈને દેખતો નથી તે સર્વથા સત્ય છે. ના ના કહેતાં જ નિર્લજ્જપણે બળાત્કાર કરવા ગયો, ત્યાં તો મરણ પામ્યો. પાછળ માદ્રી સતી થઈ પડતી થાય, ત્યારે ચારે કોરથી બિના વાયરા વાવા લાગે છે. તેમ આમને પણ થયું. રાત્રી પડતાં ચારે કોરથી દાવાનળ લાગ્યો. તેમાં પાંચ પુત્ર અને છઠ્ઠી માતા કુંતા-આ છ સિવાય બધું બળીને ગાખ થઈ ગયું. દુઃખિત થઈ ગયેલાં એ છએ જણાં રખડતાં રખડતાં પાછાં રાજ્યમાં આવ્યાં. અહીં તો ધૃતરાષ્ટ્રનો વડો દીકરો દુર્યોધન બધો રાજ્યવહીવટ હાથમાં લઈ પોતેજ સઘળું રાજ્યતંત્ર ચલાવતો હતો. રાજ્યને પચાવી પાડવા સત્યને બાબુ પર મૂકી કેવળ કપટાચરણ કરવા લાગ્યો કપટભર્યા ઉપાયો રચ્યા. પણ “જેને રામ રાખે, તેને કોણ ચાખે ?” જેનો પ્રભુ પાંસરો તેનો વેરી આંધળો-તેમ દારિકાધીશ કૃષ્ણચંદ્રે એ નિષ્કપટ અને નિર્દોષ બંધુઓનું સર્વ પ્રકારે રક્ષણ કર્યું.

એક વખત દુર્યોધિના દુર્યોધને સત્યને વેગળ મૂકી લોળીયા યુધિષ્ઠિરને લોળવી પાસા રમાડી કપટથી રાજપાટ છીનવી વલ્કલ પહેરાવી ખૂરી હાલતે વનમાં કાઢ્યા. પણ અંતે શું થયું ? તેણે અસત્ય રાખ્યું તો તેનું સર્વ પ્રકારે અસત્ય થયું. યુધિષ્ઠિરે સત્ય રાખ્યું તો સર્વ પ્રકારે તેનું સત્ય થયું ! જે કે ભીમાદિક ભાઈઓએ તો કહ્યું :

। यस्मिन् यथा वर्तते यो मनुष्यस्तस्मिन्स्तथा वर्तितव्यं स धर्मः ।

ખરો બુદ્ધિશાળી તેનેજ બાણવો કે, જેવો આગલો વર્તે તેવું જ તેણે વર્તવું બેઠ્યો. વૃજન્તિ તે મૂઢધિય : પરાભવં ભવન્તિ-

માયાચિત્રુ યે ન માયિનઃ શઠ આગળ શઠ થતા નથી તે જ દુઃખી થાય છે. માટે આપણે પણ તેના જેવું જ થવું નોંધએ. ત્યારે યુધિષ્ઠિર કહે. ના, ના, ચક્રાય તેમ થઈ જાય. ગમે તેટલું દુઃખ પડે, અરે! પ્રાણુ ભલે જાય, પણ સત્ય કેમ, જાય? મનસ્યેકં વચ્ચ-સ્યેકં કર્મણ્યેકં મહાત્મનાઃ । મનસ્યન્યત્ વચ્ચસ્યન્યત્ કર્મણ્યન્યત્ દુરાત્મનામ્ જેનું મન, વચન અને વર્તન એક હોય તેને સતપુરૂષ કહેવાય. પણ અખી બ્રાહ્મ્યા, અખી ક્ષત્રીક-તેને અસતપુરૂષ કહેવાય. માટે જેને સતપુરૂષની પંકિતમાં લળવું હોય તેણે તો હંમેશાં સત્યનું જ સેવન કરવું. જે સત્ય રાખશે તો જરૂર સત્યના બેલી સત્યાત્મા ભગવાન સતીઆની સહાયમાં રહેશે.

દુર્યોધને અસત્ય રાખ્યું, તો વનમા ગયો ન હતો છતાં તેને ઋષિઓનો શાપ મળ્યો તેથી તે દુઃખી થયો અને ભૂંડે મોતે મૂવો. આ સર્વ અસત્યનો જ પ્રભાવ છે. માટે હંમેશાં આ સંસારના દુઃખદરિયામાંથી નીકળવાની ઇચ્છાવાળા મુમુક્ષુએ સતપુરૂષોનું સેવન કરવું. સત્યના જ સમાશ્રયી બનવું. જગતમાં ભલે સંત, સત્સંગી કે મોટો ઉપદેષ્ટા હોય; પણ જ્યારે એ સત્ય બોલશે, સત્ય ચાલશે, સત્ય જમશે, અને સર્વ પ્રકારે સત્યનું જ સેવન કરશે તથા સત્શાસ્ત્ર, સત્પુરુષ અને સત્ય એવા શ્રીહરિના જ સંગમાં મસ્તપણે રહેશે ત્યારે જ તેઓ સાર્થક નામ ધારી, સાચા સંત સત્સંગી અને ઉપદેષ્ટા કહેવાશે. માટે જેને અનેક જન્મના પાપરૂપ ખાતાઓને ખતમ કરવાં હોય, પૂર્ણાનંદ પ્રભુના પૂર્ણાનંદ-પદે પહોંચવું હોય તેણે તો સત્યનું જ સેવન કરવું. સત્યાગ્રહી બનવું અને સત્યના જ સંગી થવું. પ્રથમ તો સત્યવાદીને માથે હરિશ્ચંદ્ર અને નળરાજની માફક અણુધાર્યા અને ઓચિંતા દુઃખના ડુંગરાઓ ગબડી પડશે, વિધ્નેના વાદળો તૂટી પડશે; પણ જે સત્ય નહિ છોડે તો આખરે સત્ય જ તેઓને તારશે. તેમનાં વિજય-વાજાં વાગશે. સત્યથી પ્રશંસનીય, ઉન્નત, સુખી અને સુખસિંધુ શ્રી હરિના કૃપાપાત્ર બનશે. માટે દરેક મુમુક્ષુએ સાર્થક નામધારી સાચા સત્સંગી થવું અને ખીજને સત્સંગી કરવા આગ્રહ રાખવો.

જેનું જીવન આદર્શમય હશે; જેનામાં વર્તન, વાણી અને વિચારની એકતા હશે, તે જ ખીજના ઉપર સત્વર છાપ પાડી શકશે. માટે જે કાંઈ કરવું તે નિઃસ્વાર્થપણે પરોપકારાર્થે પ્રભુપ્રીત્યર્થે નિખાલસ દીલથી અને શુદ્ધ નિષ્કાથી કરવું. ગમે તેવા સંકટમાં સપડાયા છતાં જો માનવી સત્ય છોડતો નથી, પ્રાણાન્તે પણ સત્ય ટકાવી રાખે છે, તો સત્યના બેલી સત્યાત્મા ભગવાન શ્રી. હરિ તેનું રક્ષણ કરે છે. વળી જ્યારે કૌરવ-પાંડવોને યુદ્ધ કરવાનું નક્કી થયું, ત્યારે દુર્યોધિના દુર્યોધને ભીષ્મદાદાને કહ્યું હાહા, ! દારકાવાળા કાળીઆ કૃષ્ણે યુદ્ધનું નોતરું દીધું, તો હવે આપણે યુદ્ધ કરવું પડશે. માટે આપણે જીતીએ અને પાંડવો હારે, આપણે બધા જીવીએ અને પાંડવો બધા મરે-એવું મુહૂર્ત જોઈ ઘો. ત્યારે ભીષ્મદાદાજીએ હાસ્યવદને કહ્યું ભાઈ! હું એટલું. ભણ્યો નથી. તારે જો ખરું મુહૂર્ત જોવરાવવું હોય તો સહદેવ પાસે જા.

દુર્યોધન—એ તો આપણો શત્રુ છે. તો કહે-તારે માટે એ શત્રુ છે, પણ એ સતિકુમારને માટે તું શત્રુ નથી. પછી એ ત્યાં ગયો અને કહ્યું-સહદેવ ! અમે બધા જીતીએ અને તમે બધા હારો. અમે બધા જીવીએ અને તમે બધા મરો, એવું મુહૂર્ત જોઈ ઘો. મને હાંદાએ મોકલ્યો છે. આ સાંભળીને પ્રથમ તો સહદેવ ખૂબ હસી પડ્યો. પછી વિચાર કર્યો, કે કર્તાહર્તા પરમાત્મા છે. ધણીનું ધાર્યું થાય છે. ત્રિચાર્યું વાચે જાય છે. યદ્ ભાવ્યં તદ્ ભવત્યેવ ભાવિ એન્ન તદ્વન્યથા જે થવાનું હોય તે થયા કરે છે. નથી થવાનું તે થતું નથી. ભાવિ કોઈ અટકાવી શક્યું નથી. આપણા ઉપર આક્રીન રાખી આવ્યો તો આપણે સત્ય કહેવું. વિશ્વાસઘાત કરવો નહિ. જો ‘સત્ય’ રાખીશું તો આપણું કોઈ અસત્ય કરનાર નથી. ‘સત્યમાં સંપ, જશ, જય અને સતપ્રિય ભગવાનનો વાસ છે. અસત્યમાં ક્ષય, કલેશ, વિઘ્ન, વિપત્તિ ને મૃત્યુનો વાસ છે. આ બિચારો આશાથી આવ્યો, તો પ્રભુ-ધૃષ્ટા પ્રમાણે ગમે તે થાય પણ એને તો સત્ય જ કહેવું. આમ વિચારી ટીપણું કાઢી જોય

જેઈ સહદેવ બોલ્યા—ભાઈ ! મુહૂર્ત આવતી કાલે આવે છે. તો મધ્યાહ્ન સમયે બાર વાગતા અભિજીત નક્ષત્રમાં રણસ્તંભ રોપજે એટલે તારા ધાર્યા પ્રમાણે સિદ્ધિ થશે. પરંતુ યાદ રાખજે કે, તેનું પૂજન કોઈ બત્રિસલક્ષણા પુરૂષ પાસે કરાવજે. આ સાંભળી દુર્યોધન મલકાતો, ફૂલાતો, મરડાતો દાદા પાસે આવ્યો અને બધી વાત કહી. બીજે દહાડે રણસ્તંભ રોપ્યો. શેષમાથે ખીલી આવી. હવે ભક્તાધીન ભગવાન દ્વારકાધીશ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુને ચટપટી થઈ: અરે ગજબ થયો ! સહદેવે ભૂંડું કર્યું ! કોરવો કાળા કૃત્ય કરનાર કપટી અને પાંડવોના પાકા શત્રુ છે. તો જો એ જીવશે તો ગજબ કરશે. આમ વિચારી પ્રભુએ દુર્યોધનને દુર્મુદ્ધિ મૂકી. જેથી તેણે બત્રિશ કુલક્ષણા નીચ પુરૂષ પાસે પૂજન કરાવ્યું. આથી કાળ કળકળી ઊઠ્યો અને આકાશવાણીથી શાપ આપ્યો—અરે દુષ્ટ ! મને બ્રહ્મ કર્યો ? બસ જા, તું રણસંગ્રામમાં તારા કુળકુટુંબ પરિવાર અને મિત્રો સહિત નાશ પામી જઈશ.

વાચકો ! જુઓ સહદેવે સત્ય રાખ્યું તો ભક્તભીડભંજન ભગવાને તેઓનું રક્ષણ કર્યું.

“ દળફરે, વાદળ ફરે, ફરે નદીનાં પુર
પણ, સતીઆ સત છોડે નહિ, જો પશ્ચિમ ઉગે સુર ”

ચહાય તેમ થઈ જાય, તો પણ સતિયા સત છોડતા નથી. જેઓને માયા થકી મુક્ત થવું હોય, જન્મમરણ રૂપ દુઃખદરિયા-માંથી નીકળી સુખસિંધુ શ્રીહરિને પામી સુખીઆ થવું હોય, તેમણે તો હંમેશાં ‘સત્યને જ’ પોતાનું જીવન, આધાર અને ભૂષણ માનીને જેમ બને તેમ સદાચારી, સદાહારી ને સત્યસ્થાયી બનવું. એમ થવાશે ત્યારે જ કૃતકૃત્ય થવાશે અને સર્વત્ર વિજય-ડંકો વાગશે. સત્ય એ જ સુખનું અને મોક્ષનું ખરું સાધન છે. સર્વ પ્રકારે સત્યના જ પૂજારી બની સતપુરૂષ સતશાસ્ત્ર, સતધર્મ અને સતસ્વરૂપ ભગવાન આ ચારના જ સંગી બની પોતાનું આત્મશ્રેય સ્સાધન સાધી લેવું.

॥ કન્યાવિક્રય એ મહાપાપ છે ॥

હાલ હિન્દમાં વાણીઆ-પ્રાણીજી જેવી ઉત્તમ કોમોમાં પણ કન્યાવિક્રયનું કામ પૂરજોસથી ચાલી રહ્યું છે. તેઓમાં કન્યા-દાન કરવાનું ભૂલી કન્યાદામ લેવાનું વધી ગયું છે. કેટલાક નિર્દય, ધનલાલચુ માળાપો ચમારવાડે સુકાવેલા ચામડાનાં ખોખા જેવા, ખોખા યુદ્ધાઓને પણ પોતાની દેવકન્યા જેવી દીકરીઓનાં બલિદાનો આપે છે. કાળ જેવા કૂર માળાપો પોતાના સુખ સામું ભુજે છે. પણ બિચારી ગરીબ ગાય જેવી બાપડી કુમળી કન્યાઓનાં સુખ સામું ભેતા નથી.

હરામનું હરામમાં

ગમે તેટલા દામ લીધાં હોય, તો યે “દૂધનાં દૂધમાં અને પાણીના પાણીમાં” ભય છે; કેમકે હરામના પૈસા લેનારને એ કદી પયતા નથી-ટકતા નથી. અને હકના હોય તેને પણ ઉઠાવી ભય છે. તો પણ ધનાર્થી, વિચારશૂન્ય માળાપો, બિચારી કુમળી કન્યાઓને દુઃખના દરિયામાં ડુબાવતાં દિલથી જરા પણ ડરતા નથી.

નિસાસાની વરાળ

દીકરી નાની કે મોટી વયની હોય, પણ શરમને લીધે કંઈ બોલી શકતી નથી. તેમને તો, માળાપનો એવો વિશ્વાસ હોય કે મારા માતાપિતા મારું સાંજું કરશે. વળી વિશ્વાસી ગરીબ ગાયની પેઠે જ્યાં દોરે ત્યાં બાવાવાળી દીકરીઓને જ્યારે પોતાના માળાપ પાપી, પેટની ખાતર તેમ જ પૈસાદાર થવાની ખાતર ખાડામાં નાંખે છે, ત્યારે તેઓ આવા નિર્દય માળાપો ઉપર પોતે જિંદગીભર નિસાસાની વરાળ કાઢ્યાં કરે છે.

માબાપ કે કસાઈ ?

હાલમાં ઘણીક કન્યાઓ બિચારી દયામણે રહેરે દુઃખિચારી બની દુઃખાવસ્થામાં રિખાયા કરે છે. જે માબાપો પોતાની પુત્રીનું હિત ઇચ્છતા નથી, તેમનું કદિ પણ દીનેશ્વર એવાં પરમેશ્વર હિત કરતા નથી. જે માબાપ પોતાની વહાલી દીકરીને ગુંગળાવી મારવા જેવું દુઃખ દેવામાં લેશમાત્ર પણ દયા લાવતા નથી, તે માબાપ નહિ પણ ખરેખર કસાઈ અને નિર્દયતાની મૂર્તિ છે. માટે જેને સુખી, યશસ્વી અને દીર્ઘાયુષી બનવું હોય તેણે તો પોતાની દીકરીને લાયક વર-ધરની તપાસ કરીને આપવી; જેથી તે સદૈવ સુખ-શાન્તિમાં રહે અને નિરંતર આશીર્વાદનો વરસાદ વરસાવ્યા કરે.

પૂર્વે વિરાટનગરીમાં એક વનાશા વાણીઆને સુશીલ સ્વભાવની વિદ્યાવતી નામની મોટી પુત્રી હતી. તેને વિવાહિત કરવાનો વિચાર ચાલતો હતો. તે વાતની વૃષભનગરમાં ખબર પડી; એટલે એક વિધુર. વૃદ્ધ અને વધૂની ઇચ્છાવાળા ખખાશા શેઠ પોતાના ગોર લોળાદેવને બોલાવી કહ્યું—“ગોર! પૈસાને ઉધધ ચઢી જાય છે, માટે ગમે તેમ કરો, પણ કન્યા શોધી લાવો.”

ગોર—ઠાંત પડી ગયા, પળીઆં આવી ગયા, આંખે ઝાંખ આવી ગઈ, શિથિલાંગી થઈ ગયા, તો હવે તમને એવો કયો હૈયા-ફૂટો હોય તે કન્યા આપે ?

ખખાશા—ગોર! ન કરે કોઈ કામ, તે કરે દામ

ગોર—તે વાત ખરી.

શેઠ—ખરી હોય તો આજ ને આજ ઊઠો, વિરાટનગરીમાં જાઓ. ત્યાં વનાશા શેઠ પોતાની કન્યાને પરણાવવાનો તથા પોતાનું પેટ ઠારવાનો વિચાર કરે છે. તેને મળો અને તમને ઠીક પડે તે આપવાનું કહીને એ ઘાટ બેસાડી દો. હું તમને રાજી કરીશ. થાવ તૈયાર થ્યો! આ ખરચીના રૂપિયા પાંચસો. તે લઈને વહેલા સિધાવો.

ગોરે જાણ્યું “ગોળનું ગાડું મળ્યું.” રૂપિયા પાંચસો આવે છે, ત્યારે લાવને જઈ આવું. કન્યા મળશે તો ઠીક છે, નહિ તો શહેર જોઈને પાછા આવશું. આમ જાણી ગોર ગયો.

વિરાટનગરી ગામમાં પેસતાં એક માણસને બિલો રાખી પૂછ્યું—“લાઈ ! તમો કેવા છો ? શો ધંધો કરો છો ?” તે કહે—“હું લાડ વાણીઓ છું. અને રૂનો વેપાર કરું છું. તમારે શું કામ છે ? અને ક્યાંના છો ?”

લોળાભટ—“હું વૃષભનગરનો બ્રાહ્મણ છું. અમારા ગામના ખખાશા શેઠને ચાર ઊંચીઓ થઈ તો પણ કમનસીબે હાલ એકેય રહી નથી. વિધુર બન્યા છે તેમ કંઈ સંતાન પણ નથી. હાલમાં તેમને પરણવાની ઈચ્છા થઈ છે, માટે તેમના સાઈ એક મોટી કન્યાની શોધ કરવા અહીં આવ્યો છું. આપ કોઈના ઘરે મોટી કન્યા જાણતા હો તો મહેર બાની કરી બતાવશો ? હું આપનો ઉપકાર માનીશ.”

વેપારી—મહારાજ ! આ ગામમાં મોટી કન્યાઓ તો ઘણી છે, પણ ઘણા દોકડા દીધા વિના મલે તેમ નથી.

લોળાભટ—કન્યા મોટી હોય તો પૈસા ખર્ચવાનો કંઈ વાધો નથી.

વેપારી—એમ હોય તો અમારી જ્ઞાતિના ગાંડારામ ગોરને મળો તો જરૂર એ તમારું કામ કરી દેશે. એ ઘરોઘરનો લોભિયો છે.

લોળાભટ—“હું તેને ઓળખું નહિ. તમો તેનો મેળાપ કરાવી આપો તો આપનો પાડ માનીશ.

વેપારીએ આડું અવળું જોઈને એક દુકાને ગોર ગાંડારામને ગપ્પા મારતો જોયો. એ ગાંડાજી ગોર ! ગાંડાજી ગોર ! એમ ખૂમ પાડી કે પેલો ઉતાવળો ઉતાવળો પાસે દોડી આવ્યો.

“શેઠ ! મને કેમ બોલાવ્યો ?” એટલે **લોળાભટ** સામી આંગળી કરીને કહ્યું કે, આ માણસ કહે તે સાંભળો. અને એની

મઠમાં લગી તેનું કામ કરી દો. એમાં તમને પણ લાલ છે. આ પરદેશી માણસ અબણ્યો છે, માટે હાલ તમારે ઘેર લઈ જવ.

ગાંડારામ—ચાલો મહારાજ ! મારે ઘેર. તમારે જે કામ હોય તે કહેજો. મારાથી બનતું બધું તમારું કરીશ.

પછી લોગોલટ્ટ તેને ઘેરા ગયો.

ગાંડારામ—તમારે શું કામ છે ?

લોગોલટ્ટ—અમારા ખખાશા શેઠને ચાર જૈરીઓ થઈ તો પણ રાંડયા છે અને તેને કાંઈ પ્રજા પણ નથી. તેને હમણાં પરણવાની ઘણી ઇચ્છા થઈ છે. તેથી તેના સાડેં અહીંની દીકરી વિદ્યાવતીની વેવિશાળની વાત સાંભળી હું અહીં આવ્યો છું. જો શેઠ માને તો વાત ચલાવો. હું તમારું મહેનતાણું આપીશ.

ગાંડારામ—શેઠની ઉંમર કેટલી ?

લોગોલટ્ટ—“ઉંમર તો લગભગ સાઠેક વરસની છે. પણ આ જમાનામાં હાલ ઉંમર સામું કોણ જુએ છે ! સૌ પૈસા સામું જુએ છે. જેને દીકરી વહાલી હશે એ તો નહિ આવે. પણ જેને પૈસો વહાલો હશે તે આપશે. માટે તમે આમાં લજો અને આ ચોકડું ખેસાડી દો.”

ગાંડારામ—મહારાજ ! સાઠ વરસના જુદાને તો કોઈ કન્યા આપે નહિ, પણ હું ગમે તેમ કરી એ કન્યા અગર કોઈ મોટી કન્યા મેળવી આપુ. પણ એમાં તમે મને શું આપશો ?

લોગોલટ્ટ—ભાઈ ! તમે પ્રાક્ષણ છો. હું પણ પ્રાક્ષણ છું. તમારાં ઘરમાં આવશે એમાં હું રાજી છું, પણ તમારી ઇચ્છા ક્યાં સુધીની છે ? તે જરા જણાવશો ?

ગાંડારામ—આમાં પરસેવો બહુ વાળવાનો છે. અને હાલના ધર્મ-સુધારકો સામે વેર બાંધવાનું છે. પણ એમને તો હું પહોંચી વળીશ; પણ તમારી પાસેથી રૂપિયા પાંચસોની ઇચ્છા છે.

ભોળોભટ્ટ—તમારો-મારો આ નવો સંબંધ થાય છે. માટે આટલું નહિ પણ જાવ રૂપિયા ચારસો આપીશ. ખાંધો કેડ અને સવારે ને સવારે ગોળધાણા ખવાય તેમ કરી દો.

ગાંડારામ—લલ્લે તમે એટલેથી રાજ હો તો હુંય રાજ છું. મારે એ રકમ કબૂલ છે. હું સવારે વનાશાશેઠના ઘેર જઈશ. મહારાજ ! મને મળ્યા છે તો જરૂર તમારું કામ થશે.

વનાશાશેઠને ઘેર ગોર ગાંડારામ—

સવાર પડતાં સ્નાન સંધ્યાથી પરવારી ગોર ગાંડારામ “કાળિયા ઠાકુરકી જય,” “જગદંબા દેવી કી જય”—એમ બોલી ઘેરથી નીકળ્યો ને બહાર ખાંચામાં રહેલા નવગળ પીરને પગે પડી દુવાઈ માગી વનાશાશેઠને ઘેર પહોંચ્યો.

વનાશા શેઠ—આવો, આવો ગોરદેવ, આવો હમણાં જ તમને સંભારતો હતો. એટલામાં તમારાં દર્શન થયાં. તેથી ધાઈ છું કે પ્રસાદચિહ્નાનિ પુરઃ ફલાનિ. તમારા પૂજ્યપગલાંના પ્રભાવે મારી ધારણા જરૂર સફળ થશે.

બેઠન વિદ્યાવતી બેઠ, ગોરમહારાજને આસન આપ. પછી તેણે આસન આપ્યું અને ગોર બેઠા.

વનાશા શેઠ—ગોરભા, હમણાં અમારાથી કેમ છેટા થયા છે ? ત્યારે ગાંડારામ હસતે વદને કહે—ઓ મારા જજમાન રાજા, હું તો આપનાથી જરા પણ છેટો નથી. હું તો આપના દુઃખનો ભાગિયો છું. બોલો, કેમ મને સંભાર્યો.

વનાશા શેઠ—મહારાજ, આપણી વિદ્યાવતીની ઉંમર આજ ઓગણીસ વર્ષને નવ મહીનાની થઈ. તેમાં સાત વર્ષથી લણવા માંડ્યું છે. તે અત્યારે લણીગણી હોંશિયાર થઈ ગઈ છે. પોતે સુશીલ, શાન્ત સ્વભાવની અને બહુ વિચક્ષણ છે. તેના વેવિશાળનો વિચાર ઘણા દિવસથી ચાલે છે, પણ અમારું પેટ ઠરે તેવું કોઈ ઘર મળતું નથી. તમારા ધ્યાનમાં કોઈ ઠેકાણું હોય તો તપાસ કરો. તમને રાજ કરીશું.

ગાંડારામ—શેઠ હમણાં એક બ્રાહ્મણ વૃષભનગરથી પોતાના શેઠ માટે કન્યાની શોધ કરવા માટે મારે ઘર આવ્યો છે. તેની સાથે કેટલીક વાતચીત થઈ છે. તેનાથી તમારું પેટ પાણીના માટલા જેવું ટાડું હેમ થાય એવું મને જણાય છે. માટે જો આપની ઇચ્છા હોય તો તેની સાથે વાતચીત ચલાવીએ.

વનાશા શેઠ—એમ હોય તો બોલાવો એ બ્રાહ્મણને. તમે વચ્ચે રહી અમારું ચોકડું બેસાડી દો.

ગાંડારામ—પણ શેઠ, એ વર મોટી ઉંમરનો છે.

વનાશા શેઠ—વર મોટો છે તો આપણને રકમની આશા પણ મોટી છે. વર તો ભલેને નાનો મોટો કે બુદ્ધિનો બારદાન હોય, પણ આપણે તો મુંબઈગરા પચીસ હજારની જરૂર છે.

ગાંડારામ—શેઠ બોલો છો કે બકો છો? એટલું ધાર્યું ધન તે ક્યાંથી મળતું હશે? માગ્યું તો મોતે મળતું નથી, કહેતા હો તો પંદર હજાર સુધીમાં નક્કી કરી દઉં.

વનાશા શેઠ—ના, એ વાત ન બને. એ જશે તો એનો ભાઈ બીજો મળશે. આપણે બાવીસ વર્ષ સુધી રાહ જોઈશું. પછી વિદ્યાવતીના નસીબે જે મળશે તેને પરણાવશું.

ગાંડારામ—શેઠ ભૂલો છો. સમય ચૂકશે તો પસ્તાશે. આટલા પૈસા આપનાર કોઈ નહિ મળે. જો છેવટમાં છેવટ કહેતાં હોતો વીશ હજાર સુધી નકકી કરી આપુ. અત્યારે મારા હાથમાં છે. જેવો વિચાર હોય તેવું કહો.

વનાશા શેઠે ઘણીવાર અંતરમાં ઉંડા ઉતરી વિચાર કરી કહ્યું—ગોરદેવ ! તમે અમારા પૂજનીય છો. અમારું બધું કરનારા છો. અમારા ઘરમાં એણું આવવા નહિ દો અને તેમાં જ તમે રાજ હો. જેમ બને તેમ મોટી રકમ કરજો, પણ આજને આજ ગોળ ધાણા ખવાય તેવું કરી નાંખો. અમારી બેની અવસ્થા થઈ છે. દેહનો ભડંસો નથી. એકની એક દીકરી છે. તો તેનો વિવાહ અમારા દેખતાં થઈ જાય એમ ઇચ્છીએ છીએ,

ગાંડારામ—જેમ બનશે તેમ તમારો વહેલો ઘડોલાડવો કરીશ. તમે તમારે બેઠા બેઠા જોયા કરો. આમ કહી ગાંડારામ ગોર ઘેર આવ્યો. અને લોખાલટ્ટને ઓટલા ઉપર બેઠેલ જોઈ બોલ્યા, મહારાજ ! બેઠા છો કે ?

ભોળોભટ્ટ—બેઠા-બેઠા તો ઠીક, પણ પેલી આપણી વાતનું શું કર્યું ? હું તો મેહની પેઠે તમારી વાટ જોઈ બેઠો છું.

ગાંડારામ—હું ત્યાં જઈ આવ્યો. કન્યા ઓગણીસ વર્ષને નવ મહીનાની છે. તેજ તેજના અંબાર અને સાક્ષાત્ દેવકુમારી જેવી છે. વિદ્યા, ગુણ, રૂપ, કે બુદ્ધિમાં કંઈ ખામી નથી. પણ મુંબઈગરા રોકડા રૂપિયા વીસ હજાર માગે છે. તેમાં એક દોઢિયું પણ ઓછું થાય તેમ નથી. તમારી મરજી હોય તો અત્યારે જ ચાલો. ચાંલ્લો કરાવી આપું.

ભોળોભટ્ટ—અહોહોહો ! મારા બાપ ! વિચાર તો કરો એટલા બધા રૂપિયા હોય ! કન્યાના ભારોભાર તો રૂપિયા હોય ? પણ આ તો કન્યાના મા બાપ અને કન્યાના કુટુંબીઓના ભારોભાર રૂપિયા થયા. આતો ઠીક છે કે, અમારા ખખાશા શેઠ પહોંચી વળશે, પણ કંઈક ઓછું થાય તો ઠીક.

ગાંડારામ—ભાઈ, મેં તો કન્યાના માબાપને બહુબહુ સમજાવ્યા પણ એકના બે ન થયા. એ તો કોઈને પૂરો જવાબ આપે એવા નથી, પણ હું ગોર એટલે મહામહેનતે હા પડાવી છે.

ભોળોભટ્ટ—અરરર ! આ વનાશા શેઠે પોતાની એકની એક દીકરીનું શું બહુ વાંચ્યું ? પોતાની દીકરી સિવાય બીજું કંઈ સંતાન નથી. અમે તો આટલું આપીશું, પણ દીકરીને લુંટ્યા જેવું કહેવાશે. આ વીશ હજાર દીકરીના ઘરમાંથી જવાના તેથી. દીકરી બહુલી ને સમજણી હશે તો તો રાજી નહિ થાય, તેમ ઈશ્વર પણ રાજી નહિ રહે. ભલે જ્યારે એની એટલી રકમ લેવાની મરજી છે તો હવે અમારે વીશ હજાર રૂપિયા આપવા કબૂલ છે, પણ બેઠો આજને આજ ચાંલ્લો કરાવી આપો.

વનાશા અને તેમની પત્ની દિવાળીખાધ—

હવે ગાંડારામ ગયા પછી શેઠ પોતાની સ્ત્રી દિવાળીને કહે—સાંભળ્યું કે ? આજ આપણા તથા વિદ્યાવતીના નસીબ ઉઘડ્યાં. આપણા ગાંડારામ ગોરને પગલે આપણને ઘેર બેઠાં, ગોળનું ગાડું મળ્યું. ગમે તેમ પણ ગોર કાચો નથી.

દિવાળી—ઘણી ઘંટીનો લોટ ખાનારો કાચો કેમ હોય ? જરૂર એ આપની ધારેલી રકમ પૂરી કરી દેશે.

શેઠ—આપણને પુત્ર નથી, પણ પૈસે ટકે કમી નથી. આટલી રકમ મળશે તો આપણને સગાંવહાલાંની કે કોઈની ગરજ રહેશે નહિ. આપણે સૌથી સવાયા ગણાશું. આપણે મોટી રકમ માટે જ વિદ્યાવતીને વિવાહિત કરવામાં ઢીલ કરી છે, પણ હવે આપણા તકદીરનો તબેલો ખુલ્યો. ગોર પુરેપુરા વીશ હજાર કરશે.

દિવાળી—એટલા ન મળે તો ભલે ઓછા મળે, પણ હવે વિદ્યાવતીનું ઠેકાણું જલદી કરી નાખો. આપણે છેલ્લી ઉંમરે પહોંચ્યાં છીએ. કોણ જાણે કાલે શું થશે ? સીતાજીએ જાણ્યું હતું કે મને વનવાસ થશે ? કે રાવણ હરણ કરશે ? કે આ રા વચનથી મોટી રામાયણ થશે ! માટે જેમ બને તેમ વિદ્યાવતીનો વિવાહ જલદી કરી નાંખવો જોઈએ.

વનાશા—ધીરી રહે, અકળાઈશ નહિ. ગોર હમણાં આવવો જોઈએ. ગઈ કાલે ગોર આગળ બધો ખુલાસો કર્યો છે. આમ વાત કરે છે ત્યાં તો ગોર ગાંડારામ તથા ભોળોભટ્ટ, બન્નેને આવતા જોઈ દિવાળીખાધ કૂદવા મંડી. ‘આવ્યો, આવ્યો ગોર !’ વનાશા કહે, ‘આવો મહારાજ, ભૂદેવો ! પધારો. આ આસન પર બિરાજો.’ એમ કહી બન્નેને આસન નાંખી આપ્યાં.

ગાંડારામ, ભોળાભટ્ટ સામી આંગળી કરીને કહે—શેઠ, આ મહારાજ વૃષભનગરથી આવ્યા છે, આમને ગઈ કાલે

આપણી વચ્ચે થયેલી વાતચીત કરી છે. આપના કહેવા મુજબ આ મહારાજ વિદ્યાવતીના વીસ હજાર આપવા કબૂલ થયા છે.

વનાશા—મહારાજ હવે વાર શું કરો છો ? કરો કબુલાત નામું.
કબુલાત નામું—

વૃષભનગરના રહેવાસી ખખાશા શેઠ સાથે તમારી પુત્રી વિદ્યાવતીનાં લગ્ન આજે કર્યા બાબતના, રૂપિયા વીસ હજાર મુંબઈગરા રોકડા અમોએ આપવા ઠરાવેલા છે. તે આપણે બંનેને કબૂલમંજૂર છે. આમાં કોઈ કશું બોલે તેને ગેબલશાપીર, શામાપીર અને હનુમંતવીર પૂછે. આ લખ્યા પછી—

ભોળાભટ્ટ—શેઠ તમારા સગાંવહાલાને તથા ગામના આગેવાનોને જોને બોલાવવા ઘટે તેને બોલાવો. એટલે વનાશાએ સગાંવહાલા, આડોશીપાડોશી શેઠશાહુકાર અને મુખીમતાદાર સર્વેને તેડાવ્યા. સૌના દેખતાં ચાંદલા કર્યા અને સૌને ખોખેખોખે સાકર વહેંચી ભલેભલે કહેવરાવ્યું.

વનાશા—ભોળાભટ્ટ લગ્ન જેમ વહેલાં આવે તેમ કરજો. અમારી બન્નેની અવસ્થા છે. સારા કાર્યમાં સૌ વિશ્વ પડે. કેમ ગાંડારામ ગોર ! આ માફ કહેવું બહુ છે ને ?

ગાંડારામ—હા. આવતી અખાત્રીજનું મુહૂર્ત બિંચું છે. માટે ભોળાભટ્ટ ઘેર વહેલા જાવ અને અખાત્રીજનું મુહૂર્ત નક્કી કરી જાન લઈ વહેલા આવજો.

ખખાશાની ખુશાલી

ભોળાભટ્ટ ત્યાંથી બીજે દિવસે નીકળી વૃષભનગર ગયો. અહીં ખખાશા તો ભોળાભટ્ટ સામી મીટ મરડી એકી દેશે રાહ જોઈ રહ્યો હતો. ત્યાં તો છેટેથી ભોળાભટ્ટને ઉપડતે પગે આવતો દેખી હાથ હાથ ફેરવા મંડ્યો.

ખખાશા—ભોળાભટ્ટ ! બોલો સિંહ કે શિયાળ ?

ભોળોભટ્ટ—ભાઈ સિંહ, સિંહ ! તમારું ચોકડું ખેસાડી દીધું. વિરાટપુરીમાં વનાશાની વિદ્યાવતી નામની પુત્રી વેરે, તમારું વેવિશાળ વીશ હજારમાં કરી લાવ્યો છું. અને વિવાહ પણ પંદર દહાડા પછી આવતી અખાત્રીજનો નક્કી કર્યો છે. હવે સઘળી તૈયારી કરવા માંડો. કન્યા મોટી, ભણેલીગણેલી રૂપે દેવાંગના જેવી છે. આ વિષે મારે ખડાઈ માર્યા જેવું કહેવાય ! પણ જ્યારે દેખશો ત્યારે ખબર પડશે આ સાંભળી ખખાશા હર્ષવેલો થઈ કહેવા લાગ્યો—‘ગોરદેવ’ તમે અમારા ગોર, પૂજનીક છો. તમારા કામથી હું ઘણો રાજી થયો છું.’

ભોળોભટ્ટ હસતે મુખડે—શેઠ ! તમે રાજી થયા, પણ મને રાજી કરવો જોઈને ?

શેઠ—“ધીરા રહો, બધાં સારાં વાનાં થશે.”

હવે થોડા દિવસ થયા કે મુહૂર્ત નજીક આવ્યું. સર્વ પ્રકારે સજ્જી તૈયારી કરી.

ખખાશા—**ભોળોભટ્ટ** ! ખબર છે ને અખાત્રીજ નજીક આવી ? હવે પરવારજો !

ભોળોભટ્ટ—તે તો બધું ઠીક. લગ્ન કર્યાં છે તે જાન લઈ જવી પડશે. પણ માંડે કંઈ દર્યું ?

ખખાશા—હમણાં બોલશે નહિ. પરણેને આવ્યા પછી તમને રાજી કરીશ. તમે ચિન્તા કરશો નહિ.

ભોળોભટ્ટ—શેઠ ! એ વાતનો કાંઈ વાયદો ન હોય. પરણ્યા પછી કેણુ ભાવ પૂછે ? “ગુમડું ફાટ્યું ને વૈદ વેરી” ઠીક ! ત્યારે હવે તમે જાન લઈને જાઓ. મારે તો હમણાં ખાનગી ઘર-કામ છે. તે જાનમાં અવાશે નહિ.” એમ કહી બેઠવા જાય છે ત્યાં તો ખખાશાએ ધોતિયું ઝાલ્યું. મહારાજ ! ખેસો ખેસો. ઉતાવળા ન થાવ. આ એક વખતનું કામ છે ? તમારા હાથે તો આવાં ઘણાંય કામ કરવાં છે. અકળાવ છો શું કરવા ?

ભોળોભટ્ટ—“ ઘણાં કામ હોય તો કરજો.”—એમ કહી બેઠો છે.
તો ફરી ‘બેસો, બેસો’ કહ્યું.

ભોળોભટ્ટ—“ બેસીને શું કરવું ? ” તમને માણસની કે તેના કામની કાંઈ કદર છે ? તમે તમારી હઠ મૂકતા નથી. પણ શેઠ તમને બુઢાને તે કોણ કન્યા આપે ! આ રત્નરૂપ કન્યા મળી તે તો આ ભોળાભટ્ટના પગનો પ્રભાવ છે.

ખમાશા—ભોળાભટ્ટ ! અકળાશો કે રિસાશો નહિ. મારે વાંસેથી રાજી કરવા છે તે હમણાં જ કરું, પણ કદાચ કન્યામાં કોઈ જાતની ખોડખાપણ નીકળે તો કેમ કરવું ?

ભોળોભટ્ટ—‘ તેની તમારે શી ચિન્તા છે ? અમે કર્યું તે સવાવીશ ને સાંબેલું ઉપર.’ એમાં કાંઈ ખોડખામી નીકળે તો મારાં નાકકાન જાય. મારાથી નાતજાત કે ગામમાં મોઢું દેખાડાય નહિ, સમજ્યાને !

ખમાશા—એમ જો હોય તો લ્યો, આ ઈનામમાં પાંચસો રૂપિયા અને પ્રથમ તમને ખરચી સાડેં આપ્યા છે તેમાંથી ખચત હોય તે પણ તમને આપ્યા. લ્યો હવે રાજી થયા ? અને જાનમાં આવશે ને ?

ભોળોભટ્ટ—“ હા, જજમાન રાજા ! હું આવીશ, તમારું શોભાવી દઈશ. તમારે કંઈ ચિન્તા રાખવાની નથી. ’
ખમાશાની જાન તિરાટ જવા નીકળી.

ખીજે રોજ ખમાશાની જાન લઈ સહુ ચાલ્યા અને વિરાટપુરી પહોંચ્યા. વનાશાએ વાજતેગાજતે સાંભેરું કરી સૌને જાનીવાસો આપ્યો. વિદ્યાવતીની સખીઓ તથા ખીજ કેટલીક બાઈઓ તથા ભાઈઓ સહુ વિદ્યાવતીના વરને જોઈ મોં મરડવા અને હેયાની વરાળ કાઢવા લાગ્યાં. ‘ અરે ! હાય ! હાય ! ’

‘ આ વનાશાને શું સૂઝયું ? આ ખિચારી કુમારી કન્યાને ફૂવામાં નાંખી ! અરે આ તો સાવ દરચો ? ખિચારી છોડીને ભવ

બગાડ્યો. પોતે પૈસા લઈ તાગડધિના કરશે અને આ બિચારીના રોઈ રોઈ ને દહાડા જશે ? આ તે માખાપ, કે કસાઈ ? રૂપિયાના લોભે આ છોડીનો ભવ બગાડ્યો. ભગવાન આમનું શું ભલું કરશે ? આમે સૌ બેસીને વનાશાને ફિટકારવા અને શાપ દેવા લાગ્યા. કેટલાકે તો રૂબરૂમાં પણ કહ્યું. ‘વનાશાકાકા ! ધનલાલયથી તમે છોડીનું બહુ ભૂડું કર્યું ! આ એકની એક વહાલી દીકરીને દુઃખના દરિયામાં ફેંકી સ્વાર્થ સાધી લીધો. બિચારી નાની બાળકી શરમને લીધે કંઈ કહી શકી નહિ. હવે તમારા ઉપર અંતરનો બળાપો કાઢશે ને ગાળોનો વરસાદ વરસાવશે. શેઠ ! હજી પણ કંઈક સમજો અને આ ખબાશાને પાછો વીલે મોઢે કાઢો. અરે ! જીઓ તો ખરા, આ ખબાશાનું બાળ જેવું ડાચું ગંધાય છે ! લથડિયાં ખાય છે, આંખોમાં પાણી નીતર્યા કરે છે. અરે ! આવા બુદ્ધિઆને દેવ જેવી કન્યા આપી બિચારીને દુઃખમાં નાખી ! આમાં વનાશાનું તથા તેની સ્ત્રી દિવાળીનું શું સાડું થશે ? આમ સહુ કહેવા મંડ્યાં.

વિધાવતીના મનનો ઉકળાટ

વિધાવતીએ પણ બારીમાં બેસી ભવિષ્યમાં થનારા ભરથારનું મોઢું જોયું ત્યારથી તે હોશકોશ વિનાની થઈ રોયા કરતી. દિવાળી તેને સમજાવતી. વનાશા પણ રોઈને તેને હાથે પગે લાગી સમજાવતો. આમ ધમારોળ થઈ રઈ છે ત્યાં તો ગોર ગાંડારામ ઘરમાં આવી કહે. શેઠ શું ધાર્યું છે ? બધા લોકો કન્યાને પધરાવવાની વાર જોઈ રહ્યા છે.

વનાશા—ભાઈ શું કરવું ! છોકરી હડીલી થઈ ચૂલા આગળ બેઠી છે તે બેઠતી નથી. મેં તો ઘણી ઘણી સમજાવી પણ કહે છે કે, હું મરીશ પણ આ પીટયા બુદ્ધિયાને નહિ વડે. પછી ગોરે તથા માળાપે ઘણું ઘણું સમજાવી પણ બેઠી નહિ અને કહે તમે મને પારકે ઘેર મોકલી રિખાવી રિખાવી મારશો તે કરતાં અત્યારેજ અહીં મારી નાંખોને !

ત્યારે માળાપે ઘણું ઘણું રોધને આંસુ કાઢ્યાં. બાપ કહે—
બેટી ! જે થયું તે ખરું, તું હવે ઊઠ, અને હઠ નહિ મૂકે તો
હવે હું આગરેનો માર્યો જરૂર જીલ કચરોને મરીશ.

મેલડી જેવી દિવાળી માતાએ કહ્યું. ‘ખડેન ! બાપુ !
વિદ્યાવતિ ! મારું માન અને ઊઠ ! જે તારો બાપ ગલરાય છે.
તેથી આ મંગળ કાર્યમાં જરૂર અમંગળ થશે. અને તારે કે
મારે કોઈને મોટું દેખાડવા જેવું રહેશે નહિ. માટે ઉઠ્ય અને
ખહાર આવ.

આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે વિદ્યાવતી દિલગીર ઝહેરે,
રડતે હૃદયે, નીતરતી આંખે ઊઠો, ‘આવું છું,’ ‘કરો તમારું
કાળું’ એમ કહી ખહાર આવી પાટલે બેઠી અને ગોર ગાંડારામે
ગાલપુરાણનાં ગપ્પાં ચલાવી લગ્નવિધિની બધી ક્રિયા સંપૂર્ણ કરી.

વિદ્યાવતીના બળતા હૃદયની વાણી

બીજે દહાડે જાન ચાલવા વળતે વિદ્યાવતી પોતાના
માતપિતાને એકાંતમાં બોલાવી બળતે હૃદયે આંસુભીની આંખે
અને ગળગળે શાદે બોલવા લાગી. “બાપા, તમે કે મારી માએ
કાંઈ મારા સુખ સામું જોયું નથી. કેવળ પૈસા સામું જોઈ
મારો ભવ બગાડ્યો. પણ ચોક્કસ જાણજો કે, દીકરીનો પૈસો
લેઈ તેને વેચવી એ અધમમાં અધમ કામ છે. દીકરીના
ધનથી કોઈ સુખી થયો નથી. દીકરીનાં દોકડાલઈ તેને
દુઃખદરિયામાં ધકેલી મેલે છે એ માતાપિતા નહિ પણ એ
તો પૂર્વભવના દીકરીના ખરેખરા શત્રુ છે. પુત્રીનું ધન હળા-
હળા ઝેર જેવું છે. દીકરીનાં સુખ સામું નહિ જોતાં કેવળ પોતાનો
સ્વાર્થ સાધે છે તેનું ઈશ્વર કદીપણ ભલું કરતો નથી. તેની
વંશવૃદ્ધિ થતી નથી. થઈ હોય તોપણ નિર્મૂળ થઈ જાય છે. તમે
સુખ માણવા અને સૌથી સવાયા થવા મનગમતા પૈસા લીધા
અને મને આવા બુઢિયા સાથે પરણાવી મારો ભવ બગાડ્યો. તે
બહુ ખોટું કર્યું. આ પૈસાથી તમને સુખ નહિ થાય અને આ
કૃત્યને ભગવાન નહિ સહન કરે.

આમ કહી ધૂસકે ને ધૂસકે વિદ્યાવતીએ રડવા માંડ્યું. ત્યારે તેના બાપ વનાશાએ અને મેલડી જેવી દિવાળીમાએ કહ્યું—‘બહેન. અમારી ભૂલ થઈ ખરી, પણ તારા ભવિષ્ય પ્રમાણે થયું. હવે રડે શું વળે ? અમારી પાસે જે છે તે બધું તારું જ છે, —એમ બહુ બહુ કહીને તેને વળાવવાની તૈયારી કરી, તોય વિદ્યાવતી કળકળતે હૃદયે ચાલતાં ચાલતાં બળતે હૃદયે બોલી, ‘ઓ મારા પૂર્વભવની વેરવર્ષ મા, ઓ મારા પૂર્વભવના વૈરી, બાપ ! નકકી જાણુને કે તમોએ દીકરીનું બગાડી, મનગમતું ધન ઘરમાં ઘાડ્યું, પણ આજથી તમારા ઘરમાંથી લક્ષ્મી, કીર્તિ, શોભા, લાજ, આબરૂ, અને સુખ સૌ પગ કરીને આડ્યાં ગયાં જાણુને.

વિદ્યાવતીનો કળકળતો શાપ

વિદ્યાયગીરી આપતાં પિતાએ કહ્યું. બેટી સુખમાં રહેજે ! ત્યારે વિદ્યાવતી કહે; ‘બાપા, તમે અત્યારે મારા સુખની હોળી કરી નાંખી છે. તો સુખમાં રહેવાનું કહેતાં શરમાતા નથી ? ’ એમ કહી હાય પોકારી ઊંડો નિસાસો નાંખી બોલી. ‘હાય હાય, ઓ મારા સુખહર્તા પિતા, તું પાગલ બનજે. ઓ મારી દુઃખ-દાતા માતા, તું ક્રોધિતે મરજે. અરેરે ! મારીરાંકડીનો ભવ બગાડ્યો ! માટે તમને બેઠીને આ મારો શાપ છે. ’—આમ કહી વિદ્યાવતીએ વિદ્યાયગીરી લઈ લીધી.

હવે વિદ્યાવતી સાસરે પહોંચી. અને માબાપ લીધેલા પૈસાથી મનગમતાં સુખ મહાલવા લાગ્યા. તેમાં બાપતો મુંબઈ-ગરાના જોરથી ઊંચા ચાલવા લાગ્યા. નાતમાં, કુટુંબમાં, પાડોશમાં, અને ગામમાં સહુને ડોળા—કાઢી ડરાવવા, દબાવવા લાગ્યા. એટલામાં પેલી કંગાલડી વિદ્યાવતીનો શાપ ફળવાનો સમય આવી પહોંચ્યો.

વનાશાના ધનનો ભડકો

વનાશાશેઠ એક વખત બહારગામ ગયો ત્યારે ગામનો મુખી મરઘોપટેલ ઘેર આવી કહે દિવાળી કાઢી, મારે ઠહ રૂપિયા

એમએ છીએ તે ઉછીના આપો. મારે પેલા મુઆ, તલાટીને લહણની વિઘાટીમાં દેવા સે. મારો કાકો આવશે એટલે જેમ કહેશે તેમ કરી દઈશ. દિવાળી કાકીએ દશ રૂપિયા આપ્યા. રાત્રિયે વનાશા ઘેર આવ્યો ત્યારે પેલી કહે-મુખીને જરૂર હતી એટલે દસ રૂપિયા ઉછીના આપ્યા છે. ત્યાં તો વનાશાના મગજનું બાયલર તપી ગયું. મિબજ ખર્યો. અને દારૂ પીધાની પેઠે બોલ્યો. અરે રાંડ, પૈસા દેખી ફાટવા માંડી કે ? મનેય પડતો મૂકી આડફેર કરવા લાગી ? તું એવડી મોટી કંઈ કે મને ય વેચી ગાય ? હું તને પરણીને ઘરમાં લાવ્યો છું ! કે તું મને પરણીને લાવી છે ? એમ કહેતાં જ પોતાના મગજનું બાયલર એકદમ ફાટ્યું. રાંડ લે, લે, કર ધીરધાર....આમ કહેતાં જ મૂર્તિમંત ક્રોધરૂપે થઈ બે ત્રણ લાતો મારી અને ગાળોનો વરસાદ વર્ષાવવા લાગ્યો:
દિવાળીએ દીવાથી વીસહજારની ખાખ કરી

દિવાળીબાઈને આ અપમાન હાડોહાડ લાગી ગયું. ચિરાતે હૃદયે અશ્રુ ટપકાવતાં બડબડતી બોલી. બસ બસ, અલ્યા વાણિયા. તારું સત્યાનાશ થવા બેહું. તારો દિ' પરવાર્યો. અલ્યા, મેં સાચી વાત કરી તો મારવા મંડ્યો.—આવું કહેતાં બડબડતાં અને રડતાં ઘરમાં પેસી કમાડ વાસી દીધું અને પટારો ઉઘાડી દીવો પેટાવી રૂપિયા વીસહજારની નોટોનું બંડલ કાઢ્યું. તેમાંથી એક એક નોટ લઈ આ દીકરીના માંસનો કકડો છે આમ કહી એક પછી એક એમ બધાય કકડા ખાટલાના પાયા પાસે દીવાથી સળગાવી દીધા.

હરામનું ધન હકના ધનને લઈ જાય છે—

નોટો સળગાવ્યા પછી જે કાંઈ ઘરાણું હતું તે પણ પટારા-માંથી કાઢીને ભાંગી તોડી દિશાએ જવાના બહાને બહાર લઈ જઈ વગડાના ખારા કૂવામાં નાંખી દીધું.

દિવાળીનું મ્હોત

દિવાળીબાઈ બહારથી પાછી આવી પાશેરેક અપ્રીણ તેલમાં ઘોળી પીને ખાટલે સૂતી. ત્યાં તો થોડીવારે હૃદયના ધબકારાનો

વેગ વધતે વધતે એક મિનિટમાં દોઢસો જેટલો વધી ગયો. થોડી-વારમાં તરફડી તરફડી ભૂંડે મોતે મરી ગઈ વિદ્યાવતીએ ભૂંડે મોતે મરવાનો શાપ આપ્યો હતો તે ફળ્યો.

વનાશા પાગલ થયો—

વનાશા શેઠ તો જાણે રીસ ચઢી છે તે હમણાં બોલાવવી નહિ. એની મેળે એ ઘણીયે ઉઠશે. નહિ તો સવારે ઉઠાડયું. આમ ધારી થોડકાં ખાટલે સૂતો. સવાર થતાં કમાડ ઉઘડયું નહિ, ત્યારે પોતે ઝાડે ફરી આવી, દાતણ કરી, જગાડવા ખુમાટા માર્યા, પણ દિવાળીબાઈ તો વાયુવેગે ચમલોડની ભંત્રાએ પહોંચી ગયેલી, તે ક્યાંથી બોલે ? છેવટે વહેમ પડ્યો. સુતારને બોલાવી કમાડ ઉઘાડયું, તો બળતો દીવો, બળેલી નોટોનો રાખનો ઢગલો ભયો. ખાટલામાં ભુએ તો દિવાળીબાઈ તો ધર્મરાજના દ્વારે પહોંચી ગયેલી જણાઈ. ત્યાં તો વનાશાના હાજ ગગડી ગયાં. અને નીચે બળતા બચેલા નોટોના ટુકડા ભેગા ડુકે:-હાય-હાય-હાય- માફ નખખોદ વાળી નાંખ્યું ! અરે તું મૂઢ અને મનેય મારી નાંખ્યો. અરરરર ! મારા વીસેહજાર બાળી નાખ્યા ? એમ હાય ! હાય ! પોકારતો પટારો ઉઘાડતાં ભુએ છે તો ધરાણુનો ડાબલો પણ ખાલી થયેલો અને ખાટલા આગળ દાગીનાની લાખ પડેલી. તેને ભેતાં જ ખરાડી ઊઠ્યો-‘અરેરે ! આ શું કર્યું ? અરે ! હાય-હાય- મને લિખારી કર્યો ! અરરર ! ગજબ થયો. વોય ! વોય ! ગજબ કરી નાખ્યો !’ આમ કહેતાં જ પોતાનું લેબું ચશ્કી ગયું અને પુરો પાગલ બની ગયો. તે રખડીરવડી ભૂંડે મોતે છેવટે મરી ગયો.

કન્યાદામ લેવાનું ફળ—

પેલી રાંકડી છોડીને શાપ નડ્યો. પૈસા ગયા. પાપ કપાળે ચોટયું. અને નામને કાળપ ચઢાવી બન્ને જણાં ભૂંડે મ્હો તે બેહાલ દશામાં મુવાં. છોડીને કુવામાં નાંખી તેનો ભવ બગાડી રૂપિયા વીસેહજાર લીધા તે તેને શું કામ આવ્યા ? માટે

આ લોકમાં અને પરલોકમાં પણ સુખાલિલાપી કોઇપણ બાઈલા-
ઇએ ક્યારેય પણ કન્યાનાં દામ લેવાં નહિ, પણ કન્યાના દામ લેવા
મૂકી કન્યાનું દાન કરવા શીખવું, અને બાપડી રાંકડી કુમળી કળિ જેવી
કન્યાઓના સુખ સામે નહિ જોતાં તેના પૈસા લઈ સુખ માણવા ચાહે
છે તે કદીપણ સુખી થતો નથી. લગવાન તો આવા પાપાત્મા-
ઓને દુઝ દેવા ખડે પગે ઊભા છે. માટે હંમેશાં કન્યાદામ લેવું
બંધ કરી કન્યાદાન કરવા તૈયાર થઈ રહેવું અને બીજાને તેવું
કન્યાદાન કરવાને શીખવવું.

કુશળ કન્યાની કળા—

એક પુરુષ ધનવાન છતાં પોતાની એકની એક દીકરીના બે
હજાર રૂપિયા લીધા તો પણ ધરાયો નહિ. તેથી વર માડવે આવ્યો
કે કંઈક બાનું કાઢી બીજા બસો રૂપિયા માગ્યા. પરંતુ આ
લાઈએ તો ઘરમાં હતા તેટલા અને બીજા અંગ ઊધારે ઉપાડી
લાવેલો. હવે આ વખતે બસો રૂપિયા ક્યાંથી કાઢવા ? અને પાછા
રૂપે લાજ જાય. અને મરવા જેવું કહેવાય. વળી બે હજાર
આપેલા તે પણ પેલો પાછા આપે કે ન આપે. આવા કેટલાક
કારણથી પોતે આપઘાત કરવા તૈયાર થયો. છેવટે જનમાં આવેલા
એક માણસે તેના ઘર ઉપર બસો રૂપિયા આપી તેની પાસે
લાખાવી લીધું. એટલે આ બસો રૂપિયા તેને આપીને પરણ્યો.
પણ પરણીને રહેવું ક્યાં ? શું ખાવું ? આ દેવું શી રીતે ભરાશે ?
આમ બધી વાતનો વિચાર થઈ પડ્યો, પણ તેની નવોઢા વધુ
ભણેલી, કેળવાયેલી અને બહુ વિચક્ષણ હતી. પોતે પોતાના
પિતાની કપટજાળ જાણી અને પોતાના પતિને વિચારવમજમાં
ઉતરી ગયેલા જાણીને પોતે લાજશરમ મૂકી એકાંતમાં પતિને
કહ્યું પ્રાણનાથ, તમે કાઈ ગભરાશો નહિ. વિચારવમજમાં ઊંડા
ઉતરશો પણ નહિ. તમારી સાચી ધર્મપત્ની હોઈશ, તો જરૂર તમને
લૂંટનાર, મારા પૂર્વ ભવના શત્રુરૂપ મારા પિતા પાસેથી આપણા
બધાય પૈસા હું પાછા લાવીશ. તમે ધીરા રહો. કોઈ વાતે

અકળાશો-મુંઝાશો નહિ. આમ કહીને પતિનો શોક ટાળ્યો અને તેને આપઘાતથી બચાવ્યો.

કન્યાએ પસા પાછા મેળવ્યા

હવે તે કન્યા પરણીને સાસરે આવી અને માસ એક પછી તેના પિયેરિયાં તેડવા આવવાથી પિયેર ગઇ. પોતે જે ત્રણ માસ ત્યાં રહી. એક વખત પોતાનાં માતાપિતાની ગેરહાજરીમાં પટારો ઉઘાડી, પોતાના પતિ પાસેથી લીધેલા બાવીસો રૂપિયાની એક પોટલી કાઢીને બહાર છાણાના મોઢવામાં સંતાડી દીધી. બીજે દિવસે ઘેર પતિ ઉપર કાગળ લખ્યો કે, આપણા તરફથી જે વિશ્વાસપાત્ર માણસોને ગાડું લઈને મને તેડવા મોકલો. આથી સાસરેથી ગાડું તેડવા આવ્યું. છોડીએ માળાપને કહ્યું કે, મારા ઘેરથી માંદા રહે છે માટે મને તેડાવી છે એટલે હું જઈ છું. એમ કહી રજા માગી. કોઈ ન જાણે તેમ પેલા બાવીસો રૂપિયાનું પોટલું ગાડામાં મૂકી દીધું અને ઉપર બેસ તેમ જ ગોઠડું પાથરી દીધું. પોતે માળાપની સગાંવહાલાની રજા લઈ ગાડે ચડીબેઠી અને ઘેર આવી. પતિને કહ્યું કે ‘પ્રાણનાથ, લ્યો આ પોટલું. તમારા સાચા પરસેવાનું હતું તો તમને મળ્યું.’ પતિ કહે ‘આ ખોટું કહેવાય. ચોરી કહેવાય, ત્યારે કહે; ‘ખોટું’ કાંઈ નથી. મારા પૈસા મારા બાપે લીધા હતા તે હું અહીં પાછા લાવી તેમાં શું ખોટું કહેવાય? અને શું ચોરી કહેવાય? હું જવાબ આપીશ. તમારે કાંઈ બોલવાનું નથી.’

“લોભે લાજ જાય”

હવે આ વાતને કેટલાક દિવસ થયા પછી માળાપને પટારામાંથી પોટલી ઉપાડી ગયાની ખબર પડી. વિચાર કરતાં જાણ્યું કે; છોડી વિના આ પટારામાંથી કોઈ લઈ શકે તેમ નહોતું. પછી માળાપ ગાડું બેઠી એકદમ છોડીના ઘેર આવ્યા અને છોડી આગળ એકદમ રોવા, કરગરવા મંડ્યા. ત્યારે છોડી કહે-બાપા મેં કાંઈ તમારું લીધું નથી. મારા પૈસા હતા તે હું પાછી લાવી છું. એમાં

મેં કાંઈ ચોરી કરી નથી. તમારી સ્થાવર-જંગમ મિલકતમાં મારા લાઈનો લાગ પડે, પણ મારો નહિ. અને અમે લાઈ-અહેન તમારાં સરખાં સંતાન કહેવાઈએ. છતાં લાઈને લાગ મળે અને મને તો પર ઘેર વેચીને જે આવે તે તમે લઈ લો. ત્યારે મારે મારો નિર્વાહ શાનાથી કરવો. ? માટે મારા લીધેલા પૈસા હું પાછા લાવી છું. મેં કંઈ તમારા લીધા નથી. માટે રહશો, કે મુંઝાશો નહિ અને માણસ લોળાં કરશો નહિ, આમાં તમારી આખરૂ જશે.

“ છોડીનો ઉપદેશ ”

મારા પતિએ ઘરમાંથી તથા જ્યાંત્યાંથી ઉછીના કે ઉધાર લાવી તમને બે હબર રૂપિયા ઠરાવ પ્રમાણે આપ્યા; તો પણ તમે માંડ-વામાં મારા ધણીને રોવરાવી ખોટું બહાનું કાઢી બીજા બસો રૂપિયા લીધા. તે મારા પતિએ ઘર ગીરો મૂકી તમને લાવી આપ્યા. પણ તમને એમ દયા ન આવી કે, આ મારી બાપડી રાંકડી દીકરી કેને ઘેર રહેશે ? શું ખાશે ? કારણ એના ધણીને તો મેં લૂંટી લીધો છે, ઘર વિનાનો કર્યો છે. તમને મારી દયા ખાતર આવો જરાપણ વિચાર આવ્યો નહિ. આથી બાણું છું કે, તમે મારા માળાપ નહિ, પણ મને દુઃખના ખાડામાં નાંખી જિંદગીભર રિખાવનારા મારા પૂર્વભવના શત્રુ છો. આમ ઘણું ઘણું છોડીએ કહ્યું.

માળાપ કહે બેટી કાંઈક દયા કર અને થોડુંઘણું કાંઈક પાછું આપ. તો કહે હું પુત્રરૂપે થઈ હોત તો તમારી પુંજીને લાગ માગતને ? અને આતો તમારી પુંજીયે નથી. આતો મારા પતિદેવ પાસેથી લીધું હતું તેજ હું લાવી છું. પિતા કહે આથી અમને તારા પર અભાવ આવશે અને જિંદગીભર તારા ગામમાં આવવાનું કે તારૂં મોટું ભોવાનું મન નહિ થાય. છોડી કહે પિતા તમે તમારો સ્વાર્થ સુધારવા માંડે સર્વસ્વ લૂંટી લઈ મને ભિખારણુ જેવી બનાવતાં જરાપણ વિચાર કર્યો નથી. તો તમારૂં મોટું ભોવાનું મને કેવી રીતે મન થાય ? માટે હું તમારી દીકરી નથી. અને

તમે મારા માળાપ નથી. તમે તમારે ઘેર સુખેથી રહો. હું મારા ઘરે રહીશ. હવે અહીંથી વહેલાં સીધાવો. આમ કહ્યું ત્યારે તેમણે છોકરીના પતિને તેમ જ તેના સસરાને આ વાત કહી. ત્યારે તેઓ કહે અમે આમાં કાંઈ જાણીએ નહિ. તમે અને તમારી પુત્રી ગમે તેમ કરો. અમારા માથે કરવામાં અને અમારું નાક લેવામાં તમે કાંઈ બાકી મૂક્યું નથી. આથી તેઓ ઉદાસ થઈ રડતે હૃદયે દીકરીનું તથા આખા ગામનું અન્નજળ હરામ કરી આલી નીકળ્યા.

“ વીસમી સદીની વીરાંગના ”

પોતાના પિતા પૈસાપાત્ર અને ખાર મહિને બે હજારની જમીનની પેદાશવાળા છે તેમ આ છોકરી જાણતી હતી. પણ લોભને થોભ ન હોય. તેથી કન્યાવિક્રય કરી દામ લીધા અને કપટ કરી કરાવ ઉપરાંત બસો રૂપિયા પણ લીધા. આ બધું તે જાણતી હતી. તેથી પોતાના પૈસા પોતે લીધા. સાબાશ, સાબાશ. આ કન્યાને, ધન્ય છે પતિના ઘરને પોતાનું ઘર માનનારી પુત્રીને. આ છોકરી ભણેલી, ગણેલી અને વ્યવહારવિચક્ષણ હતી. તેથી પોતાના માળાપનો અન્યાય, પોતાના પતિદેવની કરેલી દુર્દશા અને થયેલી રખડપટ્ટી જોઈને તેણે આમ કર્યું હતું. આવી રીતે પતિના ઘરને સાચું ઘર માનનારી, પતિદેવને દેવતરીકે પૂજનારી છોકરીઓને ધન્યવાદ થટે છે. આવી રીતે દરેક છોકરીઓ લાજશરમ મૂકી પોતાનો વેવિશાળ થતાં પહેલાં પોતાના માતૃપિતાને અન્યાયથી અટકાવતી હોય, તો ઘણેખરે ભાગે કન્યાવિક્રય થતો જરૂર અટકી જાય.

વાચક, વાચિકાઓ, કન્યાદાન નહિ કરનારા પણ કન્યાદામ લેનારાની શી ગતિ થાય છે અને કન્યાદામથી ઘરમાં કેવું સુખ થાય છે તે સર્વે આ ઉપરના દૃષ્ટાંતથી દર્પણ જેવું ચોખ્ખું જણાઈ આવે છે. માટે હંમેશા દરેક ઐયરસ્સાધકે કન્યાદામ લેવાનું મૂકી કન્યાદાન કરવા. કરાવવાનું શીખવું.

• ॥ પ્રભાવશાળી સ્ત્રીઓનો પ્રભાવ ॥

આ સંસારમાં સ્ત્રી એ જ ધરનું ભૂષણ, સુખદુઃખની ભાગીદાર અને ખરી દાસી છે. સ્ત્રી એ જ સંસારના તાપથી તમ થયેલા-ઓને શીતળ અને શાન્ત થવાનું ઠેકાણું છે. સ્ત્રી એ જ પોતાનું અર્ધું અંગ છે. યજ્ઞયાગાદિક ધાર્મિક ક્રિયાઓની પૂર્ણાહુતિ કરાવનારી પણ સ્ત્રી જ છે.

न गृहं गृहमित्याहुर्गृहिणी गृहमुच्यते ।

गृहं तु गृहिणीहीनमरण्यसदृशं भवेत् ॥

ઘર એ ઘર નથી, પણ સ્ત્રી એ જ ખરું ઘર છે. સ્ત્રી વિનાનું ઘર તો સ્મશાન તુલ્ય છે. સ્ત્રી હોઈને જ ઘરની, કુળની અને પોતાની શોભા તથા આબરૂ છે. પણ એ સ્ત્રીને રાત્રિદહાડો નાનાં-મોટાં છોકરાં ઉછેરવાં પડે, ઘરનું બધું કામકાજ કરવું પડે, વળી તેનામાં પુરુષ કરતાં અગીઆર ઘણા કામ વધારે હોય તેથી તેનામાં બેઠાંએ તેવી પવિત્રતા રહેતી નથી. માટે સ્ત્રીને અનાચારની, મલીનતાની અને કામની મૂર્તિ કહી છે. સ્ત્રી ગમે તેવી સારી સુશિલા અને હિતકર્તા હોય, પણ ॥ સ્ત્રીવિશ્વાસો ન કર્તવ્યઃ ॥ સ્ત્રી વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય નથી, એમ શાસ્ત્રકારો કહે છે.

સ્ત્રી ગમે તેવી દેહદમની, વિચારવંત, વયોવૃદ્ધ અને ભગવદ્-ભક્ત હોય; પણ જો પુરુષના સહવાસમાં આવે અને ગાફલપણ રાખે તો જરૂર ધર્મભ્રષ્ટ થઈ સન્માર્ગથી પતિત થાય છે. માટે દરેક બહેન-બાઈઓએ ધર્માત્મા ધર્મતનુજ ભગવાન શ્રીહરિના દ્વાશ્રયી બની પોતાના યમનિયમાદિકનું પાલન કરવું, અને કોઈપણ નાનામોટા નરથી જેમ કાળા નાગથી છેટે રહેવાય છે, તેમ છેટે રહેવું. સ્ત્રીના હૃદયમાં કામની હોળી બળ્યા કરે છે.

પુરુષના હૃદયમાં પણ કામનો ભડકો ભડભડયા કરે છે. તેથી સ્ત્રીને નિરંતર પુરુષનું અને પુરુષને નિરંતર સ્ત્રીનું ચિન્તન થયા કરે છે. અને તેથી જ સંસૃતિ થાય છે. કાર્મોનિક એસિડને જરા જેટલો જો અગ્નિનો સમ્બન્ધ થાય તો તરતજ ભડકો થાય છે, તેમ સ્ત્રી-પુરુષને પરસ્પર સમ્બન્ધ થાય તો તરત તેમાંથી કામનો ભડકો સળગી નીકળે છે. માટે દરેક મુમુક્ષુ બાઈઓએ હંમેશા મોક્ષમાર્ગમાં ખરેખરા સાવધ અને શૂરા રહેવું. હંમેશાં પિતા, પતિ કે પુત્રની આજ્ઞામાં રહેવું અને વ્રત, તપ તીર્થાટિક પણ તેમની આજ્ઞામાં રહી કરવાં. સ્ત્રી એ મૂર્તિમંત માયા છે. તેના સ્વભાવને કે તેના આરિત્યને જાણવું કઠિણ છે. આવી સ્ત્રી છે, છતાં જો ભગવદ્ભક્ત વયોવૃદ્ધ જ્ઞાનવૃદ્ધ શિલપ્રિય સ્ત્રીઓના સહવાસમાં રહે અને પતિવ્રતાધર્મને પાળનારી અને ભગવાનનો દૃઢ આશ્રય કરનારી પોતે અખળા છે પણ સખળા થાય જેમ યોગસિદ્ધ યોગી પુરુષ સ્વતંત્રપણે પોતાના દેહને ત્યાગ કરે, પાછો ગ્રહણ કરે, મરેલાને જીવંત કરે, અને ગમે તેવાં અસાધ્ય કાર્યને સાધ્ય કરે, તેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી પણ પોતાના પાતિવ્રતધર્મના પ્રભાવથી લોકલોકાન્તરમાં ગતિ કરનારી અને ગમે તેવાં અશક્ય કાર્યને શક્ય કરનારી દેવદર્શનીય બને છે.

પતિવ્રતા સ્ત્રીને માનવ, દાનવ, દેવ કે કરાળ કળિકાળ પણ અધર્મચુક્ત કરવાને સમર્થ થતો નથી. પતિવ્રતાના સૌભાગ્યનો ભંગ કરવાને-તેને વૈધવ્યપણું આપવાને યમરાજ પણ ડરે છે.

यथा गङ्गावगाहेन शरीरं पावनं भवेत् ।

तथा पतिव्रतां दृष्ट्वा सकलं पावनं भवेत् ॥

જેમ ગંગાસ્નાનથી શરીર પાવન થાય છે, તેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીના દર્શનથી મનુષ્યનાં મન-ઇન્દ્રિયો સર્વ પાવન થાય છે. પતિવ્રતાનો પ્રભાવ

એક વખત લોજરાજ વેષ બદલો. કરી રાત્રિએ શહેરચર્યા જોવા નીકળ્યો. ફરતો ફરતો બ્રહ્મપોળમાં આવ્યો. ત્યાં એક અગ્નિ-

હોત્રિના ઘરની પાસે આવતાં જાણિયામાંથી અજવાળું આવતું જોઈ તેમાં નજર કરે છે તો અંદર કુંડમાં અગ્નિદેવ જ્વાળાફે પ્રકાશિત થયેલો. બાબુમાં અગ્નિહોત્રિ વિપ્ર પોતાની સ્ત્રીના ખોળામાં માથું મૂકી બે ઘડી માટે ચટાઈ પર સુતેલો અને સ્ત્રી અગ્નિદેવની રક્ષા કરતી પતિના મસ્તક પર હાથ ફેરવતી બેઠેલી. આમ જોવામાં આવ્યું. ત્યાં તો શય્યામાં સૂતેલું બાળક જાગ્યું થઈ રડવા મંડ્યું; પણ પતિવ્રતા ધર્મ પ્રમાણે પોતાથી પતિને નિદ્રાભંગ કરી બાળક પાસે જવાય નહિ. બાળક રડતાં રડતાં બેઠું થઈ ગયું. માતાને દેખી રડવું બૂલી મા, મા, બોલતું, હસતું, ઢીંગણીયા ચાલતું માતા તરફ આવવા લાગ્યું. માતાએ જાણ્યું કે, છોકરું હમણાં કુંડમાં પડશે અને ગજબ થશે. હવે પોતાથી તો ઉઠાય નહિ તેથી અગ્નિદેવને કહેવા મંડી-ઓ અગ્નિદેવ ! હું પતિવ્રતા છું. આપ પતિવ્રતાધર્મના જ્ઞાતા છો. ગમે તેમ થાય પણ મારાથી પતિની સેવામાંથી ઉઠાશે નહિ. માટે તમે મારા બાળકનું રક્ષણ કરજો. તમે ધર્મસ્વરૂપ છો. ધર્મનું રક્ષણ કરવું એ તમારો ધર્મ છે. માટે મારા બાળકને જરાપણ આંચ આવવા દેશો નહિ. આમ પ્રાર્થના કરે છે અને દોજરાબ પણ બહાર જાણિયામાંથી એકીટસે પેલા છોકરાનું શું થાય છે તે જોઈ રહ્યો છે. ત્યાં તો મા, મા, કરતું નજીક આવતાં છોકરું પડ્યું કુંડમાં.

સુતં પતન્તં પ્રસમીક્ષ્ય પાત્રકે ન बोधयामास पतिं पतिव्रता ।

तदा तसौ तद्द्रवतश्क्तिपीडितो हुताशनश्चन्दनपङ्कशीतलः ॥

લડલડતા અગ્નિકુંડમાં તે બાળકને પડતાં દેખ્યો. તો પણ એ પતિવ્રતા પતિસેવાનો ત્યાગ કરી બાળક બચાવવા ગઈ નહિ. તો અગ્નિદેવ પણ તે પતિવ્રતા ધર્મના પ્રભાવથી ડરીને મલ્લિયાગર ચન્દન જેવો ઠંડોગાર થઈ ગયો. આ જોઈ દોજ અત્યન્ત વિસ્મય પામી ગયો. સવારે સભામાં પોતે પડિતોને હુતાશનચન્દન પંકશીતલ : (અગ્નિ પણ ચન્દન જેવો શીતલ થઈ ગયો) એ પાઠપુર્તિ કરવા કહ્યું. ત્યારે બીજા કોઈથી ન

બોલાયું; પણ સરસ્વતી દેવીના કૃપાપાત્ર કાલિદાસે ઉપર પ્રમાણેના શ્લોક પૂરા બોલી પાદપૂર્તિ કરી આપી અને કહ્યું. રાજન! પતિવ્રતાનો પ્રતાપ તો અતિ અતુલને અપાર છે. આવી સ્ત્રીઓ જેના રાંજ્યમાં હોય તે રાજનું પણ મહદ્ ભાગ્ય છે.

પતિવ્રતા સ્ત્રી પુનિતા.

એક ગામમાં વિક્રાન વિપ્રને પુનિતા નામે પતિવ્રતા સ્ત્રી હતી. તે પતિની સેવામાં સદાય શૂરી અને તપ્પર રહેતી. પતિના મુખમાંથી ઉચ્ચાર થતાં પહેલાં જ બેઘતી વસ્તુ લાવીને હાજર કરતી. હંમેશાં પતિના પહેલાં બગતી અને પોતાની આનાદિક દેહિકક્રિયા તથા ઘરનું વાળવું, માંજવું વગેરે કામ કરી પોતાના સ્વામીની સેવામાં હાજર રહેતી. પતિ ભેટ કે તેમને પાદવંદન કરવું, દાંતણુ આપવું, તૈલમર્દન અને આનાદિક ક્રિયા કરાવવી, સ્વચ્છ કપડાં પહેરવા આપવાં, ગરમાગરમ દોઢન કરી જમાડવા. વગેરે ઈશ્વરયુક્તિથી પતિ સેવા કરતી. સદાય સેવા વખતે હાજર અને ‘જી’ શબ્દ સાથે હાજર થતી.

આ પતિવ્રતાના નજીકના ઘરમાં દુર્વાસાની સ્ત્રી કદળી જેવી, અવળચંડી જમની નામની સ્ત્રી રહેતી. એક વખત પુનિતાના સ્વામી નજીકના ગામમાં કામે ગયેલો. ત્યાં જજમાનને ઘેર તેના સમ્બન્ધી આવેલા. તે પરસ્પર વાત કરવા મંડયા કે, અમે પેલા લાંપડા ગામમાં ગયા ત્યાં જમનીબાઈ નામની સ્ત્રી પોતાના પતિ પાસે મજૂરી કરાવે છે. પોતે આજસુ, અનાડી અને બહુબોલકી છે. પતિ પાસે ઘરનું કામ કરાવે છે દહણું દળાવે છે અને પોતાનાં લૂગડાં સુદ્ધાં ધોવરાવે છે. પણ ઉપરથી પતિવ્રતાનો ડાળ કરે છે. અને વર્તનનું તો ઠેકાણું નથી. તેનો પતિ હમણાં બહારગામ ગયો છે. પોતે પરાયા પુરુષને ઘરમાં ઘાલી મોજમભા ઉડાવે છે. શીરાપુરી શેકાય છે, લજ્યાં તળાય છે. અને જમપુરીનું ભાતું બંધાય છે. હવે પેલા પુનિતાના પતિને વહેમ પડ્યો. જે લાંપડા ગામનો તો હું છું અને હમણાં ગામ પણ હું જ નીકળ્યો છું. પતિવ્રતા સ્ત્રી પણ મારી કહેવાય છે. તેથી રખે મારી જ સ્ત્રી હોય?

આમ શક પડવાથી એકદમ સન્ધ્યા વખતે ઘેર આવ્યો. સ્ત્રી ઘરના ત્રીજા માળે બેઠી પતિની રાહ જોતી પ્રભુતું સ્મરણ કરતી હતી. તેને દેખતાં પતિએ જરા હાથની આંગળી ઊંચી કરી એકદમ નીચે આવવાનો ઇશારો કર્યો. સ્ત્રીએ જાણ્યું જે એકદમ આવવાનું કહે છે. તેથી જો દાઢરે ઉતરવા જઈશ તો વાર લાગશે. અને પતિવ્રતાધર્મમાં ખામી આવશે. આમ જાણી ખારીએથી એકદમ પડતું મૂક્યું; પણ પતિવ્રતાના ધર્મ પ્રતાપે જરાપણ વાગ્યું નહિ. એકદમ પતિ પાસે કર બેઠી ‘હાજર હજુર’ એમ કહી બેઠી રહી. આ સ્ત્રીનું ત્રીજા માળથી પડતું મૂકવું અને તેનું કુશળ રહેવું જોઈ પતિને તેની પરીક્ષા થઈ ગઈ. મને હજુ જે દિવસ વધુ થશે માટે પ્રીત કરશે નહિ, ઘર સાચવજો—આમ કહેવા આવ્યો છું. હવે હું જાઉં છું. આમ કહી પાછો ગામ આવ્યો ગયો.

હવે પતિવ્રતાનું ચેષ્ટિત પેલી જમનીબાઈએ જોયેલું તેથી બીજે રોજ તેની પાસે આવી પૂછ્યું. બાઈ તમે કાલે ત્રીજા માળથી પડતું મૂક્યું. છતાં કાંઈપણ ઇજા થઈ નહિ આ બધું જોઈ મને મહાઆશ્ચર્ય થઈ ગયું છે. તેથી પૂછવા આવી છું, જે તમે ઊંચેથી પડ્યાં પણ તમને જરાપણ ન લાગ્યું, તેનું શું કારણ ? તેણે કહ્યું કે—‘હું પતિવ્રતાધર્મ પાળું છું. માટે પતિવ્રતાધર્મથી મને વાગ્યું નહિ. ભગવાનના પાર્ષદ નિરંતર પતિવ્રતા સ્ત્રીની રક્ષામાં જ બિલા છે. પેલી કહે ‘પતિવ્રતાધર્મ પાળે તો ઉપરથી પડે તોય ન વાગે ?’ તે કહે—ના. ન વાગે. ત્યારે પતિવ્રતા ધર્મ કેને કહેવાય ? તે કહે; ‘પતિની સેવા ઈશ્વરબુદ્ધિથી કરવી, નવરાવવું, ખવરાવવું, શય્યા પાથરી સુવરાવવું. માગે તે આપવું અને બોલાવે ત્યારે ‘જી, હજુર, હાજર.’ આમ કહેવું. શું કહેશે, શું જોઈશે, એમ અનેક પ્રકારે તેની સેવામાં સાવધાન રહેવું.’ ત્યારે તે કહે ‘બસ, આ જ પતિવ્રતાધર્મ ?’ તો કહે ‘હા. એ જ પતિવ્રતાધર્મ. પણ તે ધર્મ પાળવો કાંઈ સહેલો નથી છોકરાની રમત નથી. આતો શિરસાટાની વાત છે.’ પેલી

કહે 'તે તો ઠીક, પણ આમ કરે તો પછી પડે તોય વાગે નહિ?' ના, ન વાગે.' પેલી કહે 'બસ, હવે મારે કાલથી પતિ-વ્રતાધર્મ પાળવો. આમ કહી ઘેર ગઇ. બીજે દિવસે સવારમાં પોતે નાહી-ઘોઇ ઘરના કામમાંથી પરવારી પટેલને કહે, 'જીઠો, દ્યો હોકો તૈયાર કર્યો છે. તે પીઓ. પછી દિશાએ જઇ આવો. દાતણ કરો. હું તેલ ચોળી બને પાણીથી નવરાવું. દ્યો ગટ કરો, જીઠો.' પેલી કહે 'કોઇ દિવસ નહિ અને આજ તને આ શું સુઝયું છે?' પેલી કહે 'મારે આજથી પતિવ્રતાનો ધર્મ પાળવોએ પછી પટેલ જાણ્યા, નાહી ઘોઇ હોકો પીને તૈયાર થયા કે બની બની રસોઇ ધરી દીધી. પટેલ જમ્યા પછી ખાટલે બેઠા, એટલે તેમની પગ-ચાંપી કરી. થોડીવારે જાંઘી ગયા. પછી જમનીએ પટેલને જાંઘ-માંથી જગડીને કહ્યું 'જીઠો, હવે તમે બહાર જાઓ. સંધ્યા વખતે ઘેર આવી મને એક હાથની આંગળી જાચી કરી—'અરે નારી' એક-દમ નીચે ઉતર'—આમ કહેજો.' પટેલ કહે એમ કહેવાનું કારણ શું? પેલી કહે 'તમારે પાડાપાડીનું શું કામ છે? તમારે હું કહું તેમ કરવું. કાલથી પતિવ્રતા ધર્મ પાળનારી થઈ છું, પેલી કહે 'ઠીક, આ ચાલ્યો, હે કાળિયા ઠાકર! આનો આવો ને આવો સ્વભાવ રાખજો.' એમ કહી બહાર ગયો. સંધ્યા વખતે આવી અંગુઠા પાસેની આંગળી જાંચી કરી. બીજા માળની બારીએ બેઠેલી પેલી જમનીબાઈને કહે 'નારી એકદમ નીચે ઉતર. આમ કહ્યું કે 'ઐ હજુર. આવું છું.' એમ કહેતાં જ બારીએથી પડતું મૂક્યું કે તેના હાથ પગ લાંગી ગયા. લોહીલોહાણ લૂગડાં થઇ ગયાં. મૂર્છા આવી ગઇ. આઠોશીપાઠોશી લેગાં થઇ ગયાં. લોકોએ પટેલને પૂછ્યું—'ભાઈ! આ શાથી પડી?' તો કહે 'તેણે આજથી પતિવ્રતાનો ધર્મ પાળવો શરૂ કર્યો છે. મને કહ્યું હતું કે તમે બોલાવજો. એટલે મેં બોલાવી. એટલે એ પડી. પછી મૂર્છા વળી કે પેલી પતિવ્રતા બાઈને ગાળોને વરસાદ વરસાવવા લાગી. પતિવ્રતા બાઈપણ તેને જોવા આવેલી. તે કહે 'મને શું કરવા ગાળો દે છે? તને વાગ્યું તેમાં હું શું કરું? તે કહે રાંડ! તે'

પતિવ્રતાધર્મ પાળવાનો કહ્યો હતો તેમ પાળ્યો. તેં કહ્યું હતું કે પડીશ એટલે વાંગશે નહિ. પણ આ તો મારાં હાડકાં ભાંગી ગયાં. તે કહે તેં પતિવ્રતાધર્મ ખરોખર પાળ્યો નહિ હોય. તો કહે ‘પતિને ઉઠાડવા-જમાડવા એ બધું તેં કહ્યું હતું તેમ કર્યું હતું. પેલી કહે ‘તેમ કર્યું હોય તો આમ થાય જ નહિ. જેમ પતિ કહે તેમ જ આપણે કરીએ તો જ પતિવ્રતાધર્મ પાળ્યો કહેવાય. જ્યાં સુધી મન ધાર્યું કરવાનો સ્વભાવ રાખે ત્યાં સુધી પતિવ્રતા કહેવાઓ નહિ. જ્યારે ઇશ્વરબુદ્ધિથી પતિની સેવા કરશે ત્યારેજ પતિવ્રતા કહેવાશે. અને એવાં થશે ત્યારે તો આભલા-માંથી પડશે તોય લાગશે નહિ પેલી કહે, ના, બા મારે એવું વરતાય નહિ. મારે એવો પતિવ્રતાધર્મ જોઈતો નથી.

રાખમાંથી જીવતી થનાર પતિવ્રતા

એક ગામમાં પટેલે પોતાની વાડીમાં ઘણો પૈસો ખરચી મોટો કૂવો કરાવ્યો અને ઊંડો ખોદ્યો, પણ પાણી આવ્યું નહિ. આથી દીલગીર થઈ કોઈએક મહાત્માને પૂછ્યું કે કૂવામાં પાણી થાય એવો કોઈ ઉપાય છે ? તેણે કહ્યું કે પતિવ્રતા સ્ત્રી કૂવાને વધાવે તો કૂવો પાણીથી ઉભરાઈ જાય અને સદાય અખૂટ પાણી રહે. માટે પતિવ્રતા સ્ત્રીની તપાસ કરી એની પાસે કૂવાનું પૂજન કરાવો. આ પટેલે પતિવ્રતાની તપાસ કરતાં એક ગામમાં પતિવ્રતા સ્ત્રી મળી આવી. તેને કહ્યું કે ‘મોટે ખરચે કૂવો કરાવ્યો; પણ તેમાં પાણી થતું નથી. મને એક મહાત્માએ કહ્યું છે કે, પતિવ્રતા સ્ત્રી જો એ કૂવાને વધાવે તો પુષ્કળ પાણી થાય. માટે તમે મારા કૂવાને વધાવવા આવો. એટલી દયા તમે મારા ઉપર ન કરો ? સ્ત્રી કહે ‘એ વાત ખરી. પતિવ્રતા સ્ત્રી કૂવાને વધાવે તો કૂવો પાણીથી ઉભરાઈ જાય; પણ ભાઈ! કોઈ દિવસ નહિ અને આજે જ મારા પતિવ્રતાધર્મમાં ફેર પડી ગયો છે. શું ? તો, હું ખાણીયામાં ધાન ખાંડતી હતી, તેવામાં મેં સાંભેલું ઊંચું ઉપાડ્યું અને પતિદેવે બહારથી આવી પાણી માગ્યું. જો એ સાંભેલું

ભંચું ને ભંચું રાખી પાણી આપ્યું હોત તો તો વાંધો ન આવત પણ ચોખા ખાંડવાના ઇરાદાથી ખાંણીયામાં નાંખ્યું અને પછી ભીંને પાણી પાચું. માટે આટલી પતિવ્રતાના ધર્મમાં ખોટ આવી ગઈ છે. તેથી મારા વધાવવાથી પાણી થશે નહિ, પણ મારી બહેન અહીંથી પાંચ ગાઉ દૂર રહે છે. તે પતિવ્રતા છે. ત્યાં જાઓ અને તેને કૂવો વધાવવા લઈ જાઓ. પછી પટેલે ત્યાં જઈ કૂવો વધાવવાની અને બહેન પાસે ગયાની બધી વાત કરી. સ્ત્રી કહે— પતિ કહે તો અચાચ. પછી પટેલ તેના પતિને મળ્યો. ત્યારે પતિ સ્ત્રીને કહે. જા, જા, પટેલનો કૂવો વધાવવા જા. બહા પુણ્યનું કામ છે, પણ કૂવો વધાવ્યા પછી પાછી આવજો આમ કહ્યું નહિ.

પોતે ત્યાં જઈ કૂવો વધાવ્યો અને પાણીથી કૂવો ઉભરાઈ ગયો. ગામમાંથી અને બહારગામથી ઘણા લોકો જોવા આવ્યા અને સૌ આશ્ચર્ય પામી ગયા. હવે આ બાઈએ તો કૂવેથી છેટે નદીમાં જઈ બળી મરવાની તૈયારી કરવા માંડી. પટેલ કહે. કેમ બહેન, આ શું ? લાઇ હું પતિવ્રતા છું. મારા પતિએ કૂવો વધાવવા તો કહ્યું, પણ પાછી આવજો એમ કહ્યું નથી. તો હવે મારે આજ્ઞા વિના ઘેર કેમ જવાય ? અને એકલું પણ કેમ રહેવાય ? માટે બળી મરું છું. પટેલ કહે હવે હું તમારા પતિને અહીં તેડી લાવું. આમ કહે છે, ત્યાં તો સતી શરીરમાંથી અગ્નિ પ્રકટ કરી રાખનો ઢગલો થઈ ગઈ.

આથી હાહાકાર થઈ ગયો. અને કૂવાવાળો પટેલ દોડાદોડ સતીના પતિ પાસે ગયો અને આ બધી વાત કહી. એટલે તે ત્યાં આવ્યો અને રાખના ઢગલા પાસે જઈને લાત મારી કહ્યું કે, ઊઠ ઊઠ. કેમ રાખ બની ગઈ ? હાલ, હાલ, ઘેર હાલ-આમ કહ્યું કે, બાઈ તરત જ રાખમાંથી બેઠી થઈ. આ જોઈ લોકો અત્યંત આશ્ચર્ય પામી ગયા અને કેટલીક સ્ત્રીઓ આ પતિવ્રતાનો પ્રભાવ જોઈ પોતે પણ પતિવ્રતાધર્મ પાળનારી થઈ ગઈ.

વાચકો ! પતિવ્રતા એ દેવી જીવન છે. પુનિતા માળ ઉપરથી પડી તો પણ વાગ્યું નહિ. અને આ સ્ત્રીએ કૂવો વધાવી પુષ્કળ પાણી કર્યું. પતિવ્રતા ધર્મના પ્રભાવથી બળી ગઈ છતાં રાખના ઢગલામાંથી પાછી સજીવન થઈ બહાર આવી. આ પતિવ્રતાના ધર્મને પ્રભાવ કંઈ એછો ન કહેવાય ? આવી રીતે દરેક સ્ત્રી પતિવ્રતાના ધર્મને પાળે તો આ પૃથ્વીલોક દેવલોક જેવો સમૃદ્ધ અને સુખી થાય કે નહિ ? માટે દરેક સધવા સ્ત્રીએ પતિવ્રતા ધર્મનું પાલન કરવાનું ધ્યાન રાખવું. અને તેવી પતિવ્રતાધર્મ પાળનારી સ્ત્રી સામે ભગવાન પણ પ્રસાદદૃષ્ટિથી અખંડ જોઈ રહ્યા છે.

સ્ત્રી ભક્તોનું સામર્થ્ય

કાઠિયાવાડના વાંકિયા ગામમાં રાજબાઈ નામે એક કાઠીબાઈ હતાં. પોતે પૂર્વના મહાશુભ સંસ્કારી મહામુક્તરાજ હતાં. નાની વયમાં કુમારિકાઓ ઢીંગલા-ઢીંગલીઓથી રમે તેમ આ રાજબાઈ બાળમુકુન્દ ઠાકોરજીની મૂર્તિ સાથે રમતાં; એટલે-તેમની સેવા કરતાં.

અગીઆરેક વર્ષની ઉંમરમાં તેમને ભગવાને પોતાના બાળસ્વરૂપે દિવ્ય તેજોમય દર્શન આપ્યાં ત્યારે રાજબાઈએ મા, મા, ભગવાનનાં દર્શન કરવાં હોય તો આવ, ઝટ આવ. એમનાં માતૃશ્રી ઘરમાંથી બહાર આવ્યાં તો તેજમાં અંજઈ ગયાં અને ભગવાન અદૃશ્ય થઈ ગયા.

રાજબાઈ કહે મા, મને તેજતેજના અંબારમાં ભગવાનનાં યોગીસ્વરૂપે દિવ્ય તેજોમય દર્શન થયાં. માતાએ બ્રહ્મું જે, આ છોડી સાધારણ માનવબાળ નથી, પણ કોઈ મહાન સંસ્કારી જીવ છે. રાજબાઈએ તેની માતૃશ્રીને તથા તેના પિતાને પણ કહેલું કે, મારે પરણવું નથી. મને પૂછ્યા વિના માફે સગપણ કરવું નહિ. અને કરશે તો હું પરણીશ નહિ.

એક વખત રાજબાઈ જેતપુરમાં મોસાળે ગયેલાં, ત્યાં તેમનાં મામી, રાજબાઈને ઠાકોરજીની સેવા કરતાં અને સ્તુતિ કરતાં જોઈ બહુ રાજ થયાં. ‘રાજબાઈ ? તું નાની ઉંમરમાં આટલી બધી

લગવાનની સેવા કરે છે, તેથી તારા ઉપર હું બહુ રાજી થઈ છું. રાજીબા કહે, મામી રાજી થયાં હો તો તમારી પાસે એક વચન માથું છું કે, તમે મારી માતૃશ્રીને સમજાવજો જે માફ સગપણ ન કરે. મને જ્યારથી ઠાકોરજીની સેવાની લગની લાગી છે, ત્યારથી મને સંસારી સુખ ઝેર જેવું થઈ ગયું છે. અને પરણવું જ નહિ એવી ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા કરી છે. મામી કહે તારી, માને હું જરૂર સમજાવીશ.

આવી રીતે ઉગતી ઉમરમાં લગલગ પંદરેક વર્ષની ઉમરમાં આ બાઈને વિષયવાસનાનું વચન થઈ ગયું. વળી પોતે ગઢડામાં પોતાના માસાને ત્યાં ગયેલાં ત્યાં સ્વામિનારાયણ લગવાનનો યોગ થતાં અને તેમના આશ્રિત મુક્તબાઈઓના સહવાસમાં આવતાં મહાન સિદ્ધરાજ યોગી જેવાં સિદ્ધ થઈ ગયાં. તથા મન, વચન અને દેહ કરીને લગવાન સ્વામિનારાયણનાં આશ્રિત થઈ તેમનું ભજન કરવા લાગ્યાં. હવે રાજબાઈ ગઢડે છે ત્યાં તો તેમનાં માળાપે પૂછ્યા વિના રાજબાઈનું સગપણ કર્યું. અને તેમને કાગળ લખી માણસ તેડવા મોકલ્યું. રાજબાઈએ કાગળ વાંચતાં ક્રોધાવેશમાં આવી કાગળ લાવનારને કહ્યું કે, હું તો સગપણ કરવાની ના પાડતી આવી છું. બીજા પાસે પણ ના પડાવી છે; છતાં માફ સગપણ કર્યું તો એ મારે માન્ય નથી. અને મારે વાંકિયાનાં ઝાડવાં જોવાં નથી. આમ કહી તેને વિદાય કરી દીધો. એનાં માળાપે એ સમાચાર જાણી ગઢડામાં રહેનારાં પોતાનાં સગાં ઉપર તથા લગવાન સ્વામિનારાયણ ઉપર રાજબાઈને સમજાવીને મોકલી દેવા કાગળ લખ્યો. ત્યારે તેમણે રાજબાઈને ઘેર જવાનું અને માળાપ કહે તેમ કરવાને ઘણું ઘણું સમજાવ્યું. રાજબાઈએ ઉદાસ ચહેરે નીચું જોઈ આંખોમાંથી આંસુ દઢડાવતાં કહ્યું કે, હું કોઈ વાતે પણ પરણવાની નથી. તેમ ઘેર પણ જવાની નથી. આ મારો નિશ્ચય છે. આમ બહુ બહુ કહ્યું, ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે, માળાપની આજ્ઞામાં રહેવું એ જ પુત્રીનો ધર્મ છે. માટે જાઓ. પરણો. પરણ્યા પછી ક્યાં લગવાન ભજનતા નથી? શું માથું મુંડાવે

કહ્યાણુ થાય છે? શુદ્ધ લાવથી પ્રભુને લજવાથી કહ્યાણુ છે. માટે મારા વચને કરી તમે જાઓ. રાજબાઈ કહે કે, ન પરણવું એ મારી ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા છે. નાના મોટા પુરુષોને લાઈ બાપ ગણ્યા છે. મહારાજ કહે ‘જો તમારો શુદ્ધલાવ હશે, તો લગવાન તમારી સહાય કરશે, પણ અત્યારે જવું પડશે. આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે રડતાં રડતાં હાથ જોડી કહ્યું “કૃપાનાથ! આપના વચને જાઉં છું. પણ સર્વ પ્રકારે મારી રક્ષા કરજો. મને નિયમભંગ થવા દેશો નહિ.” આમ કહી પગે લાગી પોતાને ગામ ગયાં. માબાપ વર-સાદની માફક તેની રાહ જોઈ રહ્યાં હતાં. તે આવ્યાં કે તેમને પરણાવી દીધાં.

રાજબાઈની રક્ષા

જે દિવસે જાન ચાલવાની હતી તે દિવસે રાજબાઈ વહેલાં ઊઠી નાહીપોઈ લાલજી મહારાજની સેવાસ્તુતિ કરી બોલ્યાં. લાલજી મહારાજ! મેં નાની વયથી આપની સેવા કરી છે, માટે માફ પ્રતભંગ ન થાય તેવી કૃપા કરજો. આમ પ્રાર્થના કરી સાસરે સિધાવ્યાં. ત્યાં રાત્રિએ શયનગૃહમાં પોતે શય્યા ઉપરબેસી લગવા-નનું ધ્યાન કરવા લાગ્યાં અને બોલ્યાં હે કૃપાનાથ! દીનદયાળ અનાથનાથ! દ્રોપદીની લજ્જા રાખી હતી તેમ મારી લજ્જા રાખજો. લાખાગૃહમાં પાંડવોનું રક્ષણ કર્યું હતું તેમ આ ઘરમાં માફ રક્ષણ કરવા આવજો. હે પ્રભુ! હું અબળા નિરાધારી છું. કેવળ તમારું જ એક શરણું છે. મને આ વખતે વિસારશો નહિ.

આમ લગવાનને સંભારે છે ત્યાં તો તેમનો પતિ રામ-જેબલીઓ શયનગૃહમાં આવ્યોકે રાજબાઈના ફરતો મોટો સિંહ દેખાયો. વોય બાપ! ખાધો, એમ કહી નાઠો. ઘરમાં કોલાહલ થઈ ગયો. માણસો લેગાં થઈ ગયાં. માબાપે ઘરમાં જોયું તો તેમને પણ કંઈ સિંહ જેવો ભાસ થયો. ધણી તો બાપને કહે, બાપા! આને કાઢો, આ તો મહાન ખખ્ખર જોગણી છે. આમાં સ્ત્રીલાવ રાખું તો જરૂર માફ મહોત થાય અને જો ઘરમાં રહેશે

તો આપણું સૈનું મ્હોત કરશે. આને તો ઘેર પહોંચતી કરી દો. આ તો લકતાણી છે. સંસાર સુખની ઇચ્છાવાળી નથી. માખાપે એને પરાણે પરણાવી છે.

આમ વાત થાય છે, તે વખતે ગામ દેરડીનો સોની શામજી ત્યાં આવ્યો. પોતે ભગવાન સ્વામિનારાયણનો ચુસ્ત અનુયાયી અને રાજબાઈની સ્થિતિ તથા સ્વભાવને નાની વયથી જ જાણતો હતો. તેણે રાજબાઈને સંસારજળમાંથી કાઢવા સારૂ સૈને કહ્યું અરે! આ લકતાણીને ક્યાં, ઘરમાં ઘાલી? આ તો સીતાએ જેમ રાવણનો સંહાર કરાવી રામાયણ રચાવી, દ્રૌપદીએ કૌરવો પાંડવોનો સંહાર કરાવી ભારત રચાવ્યું. તેમ આ પણ તમારા સર્વનો નાશ કરાવી મહોકાણ મંડાવશે. આને તો પગે લાગી રાજપુશી કરી સ્વામિનારાયણના ગઢડે પહોંચાડી દો. આનું મનધાર્યું મરડાશે તો તમારું સર્વનું નિકન્દન થઈ જશે. હું આ છોડીને નાની વયથી ઓળખું છું. ત્યારે રામજેખલીએ કહે અમે ઘરમાં જઈએ છીએ તો અમને સિંહ જેવો ભાસ થાય છે. સોની કહે. આને કાઢો એટલે બધું મટી જશે. પછી સવારે સાસુ-સસરા કહે બાઈ તમારે અમારે રામરામ છે. અમે તમને રાજપુશીથી રજા આપીએ છીએ. તમારે અહીંથી પહેલું ઘેર જવું છે કે ગઢડે? રાજબાઈ કહે ગઢડે.

પછી તેમને રથમાં બેસારી ગઢડા પહોંચતાં કર્યાં, રાજબાઈ ગઢડાની ઉન્મત્ત ગંગાનો પુરૂષોત્તમઘાટ આવ્યો કે રથમાંથી નીચે ઉતરી સૈને પાછા વળવાનું કહ્યું અને પોતે સ્નાન કરી પોતાનાં રેશમી વસ્ત્ર ઘરેણાં ઊતારી સાદો સાધ્વી વેશધારણ કરી મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યાં. મહારાજ જોઈને કહે રાજબાઈ! આ શું?

અરે મહારાજ! આપબધું જ જાણું છો. આ તો ભગવાને મારી ટેક રાખી અને એ લોકોએ જ મને પગે લાગી રજા આપી છે. ભગવાન સ્વામિનારાયણ કહે! ભગવાન તો લકતના પણ લકત છે. તેમને પોતાની ભાર્યા કે દેહપણ લકત જેવો વહાલો નથી. તમારો સાચો ભાવ અને સાચી ટેક હતી, તો ભગવાને તમારી રક્ષા કરી.

રાજબાઈ અઢાર દિવસે લગવાન સ્વામિનારાયણ પાસે પાછાં આવ્યાં. પણ અઢારે દહાડા ઉપવાસ કર્યા આવાં ચુસ્ત સ્વામિનારાયણનાં સેવક હતાં.

પોતે નદીએ સ્નાન કરી નિયમ લીધો કે, જિંદગીભર પુરૂષનું મોં જોવું નહિ. પુરૂષથી ૧૮ હાથ છેટું ચાલવું. એકવાર જમવું તે પણ રસકસ વિનાનું. આસન વિના લોંચ પર બાર વાગ્યા પછી સુવું અને ચાર વાગ્યા પહેલાં ઊઠવું.

રાજબાઈ કોઈ ગર્ભવંતીના ઉદરે પુત્ર હોય તો તેને દેખી કહેતાં બાઈ તારા ઉદરમાં પુત્ર છે. માટે મને અડીશ નહિ આવાં મહાન્ નૈષ્ઠિકવ્રતની મૂર્તિસમાં હતાં.

સ્ત્રીને લક્ષ્મી થવું કે પ્રદ્યુમ્ન થવું પાલન કરવું તે અત્યંત દુષ્કર છે. તેમાં વળી કલિના કલુષિત વાતાવરણમાં ઉછરતી જાહેન-બાઈઓને પ્રદ્યુમ્ન પાળવું કે લક્ષ્મી બનવું એ તો નેવનાં પાણી મોલો ચઢાવવા જેવું કઠિણ છે. છતાં આ સ્વામિનારાયણસંપ્રદાયમાં ધણીક બહેન-બાઈઓ મોક્ષને હસ્તામલકવત કરનારી મોટી યોગિની જેવી હતી.

સાસરે પિયર બધું સ્વામિનારાયણ

રાજબાઈ સાસરેથી પરબારાં ગઢડે આવ્યાં તે આવ્યાં. પણ પોતાના ગામ વાંકિયે તો ગયાં જ નહીં. જીવોબાચર માસો થાય. પણ એ માને કરીને મહારાજનો દ્રોહ કરતો તેથી તેને ઘેર પણ ગયાં નહીં. દાદાબાચરની બહેનો તથા બીજી કેટલીક સાંખયોગી બાઈઓ દાદાબાચરના દરબારમાં રહેતાં તેમનાં લેખાં પોતે રહેતાં. “મારા હરજી શું હેત ન દીસે રે તેને ઘેર શીદ જઈએ ?” એ કીર્તન તેમના જીવનમાં ચરિતાર્થ થયું હતું.

એક વખત ગઢડામાં મોટું મન્દિર બાંધવાનો ઠરાવ કરવા લગવાન સ્વામિનારાયણે રાત્રિએ પોતાના નિવાસસ્થાને દાદા-બાચર, ગોપાળાનંદસ્વામી, પ્રદ્યુમ્નનંદસ્વામી, લાડુબા જીવુબા અને રાજબાઈ આદિ ઘણાંક નામાંકિત સંત સત્સંગીઓ તથા બાઈઓને

લેખાં કર્યાં અને પૂછ્યું કે અહીં મંદિર ખાંધવું કે કેમ ? ત્યારે એકી અવાજે સર્વેએ મંદિર ખાંધવાને હા કહી.

આવી રીતે સર્વાનુમતે મંદિર ખાંધવાનો તે પણ શીઘ્ર-તાથી ખાંધવાનો ઠરાવ કર્યો અને આ વાત હમણાં કોઈને પણ જાહેર કરવી નહિ કારણ કેટલાક વિદ્વસંતોષીઓ વળતે રાજને ખોટી રીતે ભંદોરી વિદ્વ કરાવે તેથી આમાંથી તો કોઈએ કોઈને કહ્યું નહિ; પણ એક જીવાખાચરનો ચાકર યુદ્ધા કાઠી ત્યાં નજીકમાં સૂતેલો તેણે આ ઠરાવ જાણી વહેલી સવારમાં જ જીવાખાચરને કહ્યું કે તમને મૂકીને દાદાખાચર આદિક ઘણાકને લેખા કરી મહારાજે અહીં મંદિર ખાંધવાનો ઠરાવ કર્યો છે અને જેમ વહેલું ખંધાય તેમ ચોક્કસ નિર્ણય પણ કર્યો છે. સ્વામિનારાયણના ચુસ્ત સેવક દાદાખાચરને ત્યાં ભગવાન સ્વામિનારાયણ નિરંતર રહેતા તેને લીધે દાદાખાચરને સંપત્તિવાન અને કીર્તિવાન થયેલા જોઈ સગા કાકાના દીકરા જીવાખાચરને તેમના પર કંઈક દ્રેષ રહેતો. જીવાખાચરે તો આ વાત જાણી કે તુરત જ આખા ગામમાં પ્રસિદ્ધ કરી દીધી.

સવારે મહારાજ પોતાનું નિત્યકર્મ કરતા હતા, ત્યાં લખુ કંદોઈ દર્શન કરી કહે મહારાજ ! ક્યારે મંદિર કરવાના છે ? મહારાજ કહે, મંદિર કેવું ? તો કહે મહારાજ તમે છાતું રાખતા હશે, પણ ગામમાં તો સૌ વાતો કરે છે, જે મહારાજે અહીં મોટું મંદિર ખાંધવાનો ગઈ રાત્રિએ નિશ્ચય કર્યો છે. અને થોડા દહાડામાં આરંભ પણ કરશે. મહારાજ કહે અમારી છાતી વાત બહાર ક્યાંથી આવી હશે ? એમ કહી રાત્રિએ જોટલા હતા તે સર્વને બોલાવી પૂછ્યું. સૌએ કહ્યું કે, અમે તો કંઈ કોઈને કહ્યું નથી. ત્યારે મહારાજ બહુ વિચારમાં પડી ગયા.

લાંબો ઠક્કર કહે, મહારાજ ! અમારામાંથી કોઈ કહે તેમ નથી, પણ આ રાજબાઈએ પોતાના માસા જીવાખાચરને કદાચ કહ્યું હોય તો ભલે. ત્યાં તો રાજબાઈ એકદમ ક્રોધે થઈ બોલ્યાં;

અરે લાધીઆ ! તારો ભલકે (સવારમાં) ભુંડો થાય ! હું તે કહું ખરી ? હું ન્યારથી ગઢડે આવી છું ત્યારથી એને ઘેર ગઈ નથી. ન્યારથી એ જીવોખાચર મહારાજનો દ્રોહી થયો છે, ત્યારથી તેના ઘરનાં અન્નજળને તણ દીધું છે. છતાં બધ્યા વિના જૂઠા આળ મૂકે છે ? તો બા, તારો ભલકે ભુંડો થઈ જશે !

મહારાજ કહે, હાં, હાં, રાજુખા ! આ શું બોલો છો ? રાજખાઈની ત્રાડ સાંભળતાં જ દાદોખાચર, સુરોખાચર, ગોપાળા-નંદસ્વામી, મુક્તાનંદસ્વામી વગેરે કંપી ઊઠ્યા. રાજખાઈ બોલ્યાં તે જરૂર કંઈ ભુંડું થશે.

હવે ખીજે દિવસ પહેલી સવારમાં લાધા ઠક્કરનો દીકરો શામજી, ભરવાડવાડે દૂધ લેવા ગયો. ત્યાં તેના દ્રોહીએ જીકું આળ મૂક્યું અને તેને મારવા દોડ્યા. છોકરો નાસી ગયો. આખા ગામમાં હાહાકાર થઈ ગયો. આથી છોકરો શરમાયો. તેથી તરત જ અપ્રીણ ઘોળી પી સૂઈ ગયો. તે સૂતો તે સૂતો ! બે કલાકમાં મરી ગયો. જીઓ વચનસિદ્ધ રાજખાઈ ખરાં કે નહિ ?

આશ્ચર્ય જનક અક્ષરવાસ

રાજખાઈએ દેહ મૂક્યા પહેલાં ત્રણ દિવસ અગાઉથી દાદા-ખાચરને કહેલું કે, મારા શબને તમે તથા અમુક માણસો અડકજો અને અગ્નિ તો તમે જ મૂકજો. મારા અસ્થિ ઘેલા નદીમાં ન નાખશો, કારણ ત્યાં રખે પુરૂષનો સંબંધ થઈ જાય. માટે જમીનમાં અઢાર હાથ ઊંડો ખાડો ખોદીને દાટજો. પોતે દેહ મૂકતી વખતે હજારો ખાઈઓને સત્સંગનો અને મહારાજની આજ્ઞાનો બોધ કર્યો અને અપાર ચમત્કાર જણાવી મહારાજ તથા અનંત મૂકતો તેડવા આવ્યા હતા તેની સાથે પધાર્યા. હવે તેમણે કહેલા માણસો દ્વારા શબ ઉપાડી અગ્નિદાહ કરવા લઈ ગયા. ત્યાં કાષ્ટની રૂઢેમાં પધરાવી દાદોખાચર જરા અગ્નિ લેવા જાય છે ત્યાંતો પાછળથી રૂઢેનું એક લાકડું નજીકમાં ઉભેલાએ સમું કર્યું. પછી દાદાખાચરે અગ્નિ મૂક્યો, પણ અગ્નિ લાગે જ નહિ. તેમણે ગોપાળાનંદ સ્વામીને

કહ્યું સ્વામી આ શું ? સ્વામી કહે તમને ખબર નહિ હોય. પણ કેાઈ એમની રૂહેને અડી ગયું હશે. માટે ફરીથી એ શબને પુરૂષોત્તમઘાટમાં નવરાવી રૂહે ખડકો એટલે તુરત અગ્નિ લાગશે. પછી એમ કયું એટલે તુરત અગ્નિ લાગ્યો. આવા રાજબાઈ પોતે સમર્થ અને મહા નિષ્કામવ્રતની મૂર્તિ સમાં હતા. નિરંતર તેમનું ચિત્ત શ્રીજિવિંતામણીનાં ચરણોનું ચિંતવન કરવામાં જ તત્પર હતું. અને તેમની પ્રસન્નતામાં જ પોતે તત્પર રહેતાં.

બ્યારનાં માનબાઈનું સામર્થ્ય

ગામ બ્યારના પીતામ્બર ત્રવાડી અને અમુલખ ત્રવાડી બે ભાઈ ભાઈ સત્સંગી હતા. અને તેમનાં બહેન મુક્તરાજ માનબાઈ હતાં. ઉનાળામાં પીતામ્બર ત્રવાડીએ નવું ઘર કરવા માંડ્યું. ત્યારે અમુલખે બહેનને કહ્યું કે, અત્યારે ઉનાળાના કાળા તાપમાં ભાઈએ ઘર કરવા માંડ્યું છે, પણ દૂધ છાસ વિના બહુ કઠણ પડે છે. માનબાઈ કહે આપણે અઢી વર્ષની એક પાડી છે. તે એને બશેર બાજરી મૂકી માંડોને દોવા ! ભાઈ કહે બહેન ? એટલી નાની પાડીને દૂધ ક્યાંથી આવે ? માનબાઈ કહે મોટાને ઝાડું આવે તો નાનાને થોડું આવે, પણ આપણે બશેર દૂધ થાય તોય ઘણું. લાવ બાજરી બાણ મેલ. હું તેને દોવા બેસું. એમ કહી થાળીમાં બાજરી મૂકીને દોહવા બેઠાં ને બશેર દૂધ થયું. આમ ઘર પૂરું થતાં સુધી સવારે અને સાંજે બશેર બશેર દૂધ નીકળતું. આ અમત્કાર સાંભળી ગામના અને બહારના ઘણાક લોકો જોવા આવતા.

માનબાઈ ! તમે તો સાક્ષાત્ જગદંબા દેવી જેવાં છો, આમ પગે લાગતાં. આ જોઈ કેટલાય લોકો સત્સંગી થઈ ગયા.

ભુજનાં મુક્તરાજ મેનાબા

ભુજમાં મેવાડા સુથાર મેનાબાઈ નામે મહા મુક્તરાજ હતાં. લગવાન શ્રી. નરનારાયણ દેવ પોતે પ્રગટપ્રમાણ ઘણીવાર તેમની સાથે વાતો કરતા. તેમના હાથે પ્રત્યક્ષ જમતા. એક વખત એક

કણુખી હરિભક્ત આદિકામાં પાંચ વર્ષ રહી દશેક હજાર રૂપિયા કમાઈને પાછો દેશમાં આવવા નીકળ્યો. મુંબઈ બંદરે ઉતરી ઘેર કાગળ લખ્યો. હું સલામત મુંબઈ ઉતર્યો છું. અને થોડા દહાડામાં આવું છું. પોતે દેશમાં આવતાં ભુજ પાસેના માધાપુર ગામમાં પોતાની બહેનને મળવા ઉતર્યો. રાત્રિએ જોખમની પોટલી બહેનને સોંપી. બહેન કહે ભાઈ તું દર દેશાવરમાં પાંચ વરસ રહ્યો ત્યારે આટલી જ કમાણી ? ભાઈ કહે, બહેન આટલામાં તો દસ હજાર રૂપિયા છે. આ તો નોટો, રોકડા નહિ, જે ભાર હોય. બહેન તો દસ હજારનું નામ સાંભળતાં જ દિગ્ભ્રૂદ બની ગઈ. વિચાર કર્યો જે ભાઈને ઠેકાણે કર્યો હોય તો નિરાંતે આ બધા ચ રૂપિયા રહે અને આપણે ખાઈએ, પીએ ને સુખ માણીએ. પછી આ રાક્ષસણી બહેને પોતાના ધણીને પણ પૈસાથી લલચાવી લોળવી આ કામમાં લેળવ્યો.

અર્ધરાત્રિ થઈ અને ભાઈ ભર ઊંઘમાં સુતો હતો ત્યાં કુહાડો લઈને આવી. ધણીને કહે લે આનું માથું કાપી નાખ. ધણી કહે અરરર ! આ બહુ ખોટું થાય છે. આપણે આનું મ્હોત કરશું, પણ પાપ છાનું નહિ રહે અને આપણું મ્હોત થશે. માટે રહેવા દે. પેલી ગુસ્સે થઈને કહે, લાવ લાવ હીઝડા ! તારાથી શું થાય ? આમ કહેતાં જ બેહાથે કુહાડો ઉપાડી ભાઈનું માથું કાપી નાખ્યું. હવે બહાર લઈ જતાં રખે કોઈ દેખી જાય ? આમ ધારી પોતાના પડખાના બડ ભરવાના ઘરમાં ખાડો ખોદીને મુડદાને દાટી દીધું. દસેક દહાડા થયા તો પણ છોકરો ઘેર ન આવવાથી માખાપે તપાસ ચલાવી. અને સગાંવહાલામાં તથા માધાપર બહેનને પણ પૂછાવ્યું કે, ભાઈ આવ્યો છે ? તો કહે અહીં તો આવ્યો નથી. પણ પાપ તો પાનાળમાંથી પણ પાપીને પોકારે છે.

પાપનો પશ્ચાતાપ

બાઈને ચિંતા થવા લાગી; “હાય હાય ! બહુ ખોટું કર્યું. ખબર પડશે તો મારા શા હાલ થશે ? જો કે મેં અર્ધા પૈસા

લીધા હોત તો એ મને શું કરત ? આ તો બહુ ખોટું થયું. એમ ચિન્તા કર્યા કરે. ખાવું, પીવું ભાવે નહિ. ઊંઘ આવે નહિ. આથી વિચાર કર્યો જે પુણ્યે પાપ ઠેલાય છે. માટે ભુજ જઈને બે ચાર હજાર રૂપિયા દેવ, સાધુની સેવામાં વાપરું. આમ ધારી ભુજ આવીને પકવાનની રસોઈ આપી. તેમાં પ્રભુચારી થાળ લઈને જતા હતા, ત્યાં થાળ પડી ગયો. આથી સૌ પ્રભુચારીને વઢવા માંડ્યા. બીજે દિવસે રસોઈ બીજી આપી. તે દિવસે પણ પ્રભુચારીના હાથમાંથી થાળ પડી ગયો. આથી બહુ કોલાહલ થયો. કેટલાક વિચારમાં પડ્યા જે આ દેવના અપરાધનું જ કારણ હોવું જોઈએ.

હવે બાઈઓના મંદિરમાં ડાસીઓની સભામાં કથાવારતા થાય છે. પોણોસોએક ડાસીઓ બેઠેલી છે. માધાપરવાળી ગોઝારી બાઈ પણ એક બાબુ બેઠેલી છે, તેવામાં મેનાબાઈને લગવાનશ્રી નરનારાયણ દેવે દર્શન આપી કહ્યું કે, બે દિવસથી અમે ભૂખ્યા છીએ અને થાળ પડે છે. તેમાં પ્રભુચારીનો વાંક નથી. એ તો પેલી માધાપરવાળી પાપિણીનો વાંક છે. પોતે દસ હજાર રૂપિયા સાડ પોતાના ભાઈને મારી નાખી ખડ લરવાના ઘરમાં લોંચમાં લંડારી દઈને પોતાનું પાપ છાનું રાખવા અમને રસોઈ દેવા આવી છે. તે અમે એ પાપિણીનું કેમ બાઈએ ? મંદિરમાં ખબર આપો કે પ્રભુચારી નહાઈ ઘોઈ લંડાર લીંપી ગુંપી પવિત્ર થઈ રસોઈ કરે, એમ કહી લગવાન અદૃશ્ય થઈ ગયા. મેનાબાઈ ભગ્યાં કે એકદમ કંપી ઊઠ્યાં. બીજાએ કહ્યું બા અત્યાર સુધી કેમ સ્થિર થઈ ગયાં હતાં અને હવે કંપી કેમ ઊઠ્યાં ? મેના બા કહે, પેલી માધાપરવાળી બાઈએ રૂપિયા સાડ પોતાના ભાઈને મારી નાખી ઘરમાં દાટીને પોતાનું પાપ છાનું રાખવા સાડ અહીં દેવને રસોઈ દેવા આવી છે. દેવ કંઈ એવા લાંચિયા કે ભૂખાળવા નથી જે એ પાપિણીનું ખાય ? હવે મંદિરમાં કહેવ-રાવો કે થાળ પડે છે એમાં પ્રભુચારીનો વાંક નથી. અને પ્રભુચારીને નહાઈ ઘોઈ પવિત્રપણે ફરી રસોઈ કરવાનું કહો. આમ

વાત થાય છે. ત્યાં તો પેલી બાઈ સોની નજર ચુકવી ઉઠીને ઘર લેખી થઈ ગઈ.

ષ્ટ કર્ણો મિચતે મંત્ર શ્રવણકર્ણઃ સ્થિરો ભવેત્ ।
દ્વિકર્ણસ્ય ચ મંત્રસ્ય બ્રહ્માપ્યન્તં ન ગચ્છતિ ॥

છ ઝૂને વાત બય એ છાની ન રહે, ચાર કાને વાત બય તો થોડા દહાડા છાની રહે અને એ કાને વાત હોય તો તેને બ્રહ્મા પણ બાણી શકે નહિ. તેથી આટલી મોટી સભામાં વાત થઈ તે કેમ છાની રહે? મંદિરમાં, ગામમાં, ન્યાતમાં છેક રાજ-દરબારમાં આ વાત પહોંચી કે તરતજ પોલીસ આવ્યા અને પૂછ્યું કે મેનાબા ક્યાં છે? પછી પોલીસો લઈને કોઠારી તથા કેટલાક હરિજનો ડોસીઓના મંદિરમાં મેનાબાઈ પાસે આવ્યા, અને કહ્યું કે માધાપરનાં ખૂનની વાત તમે કરી એ વાત તમે બાણી છો? મેનાબા કહે, હું માધાપર ગઈ નથી. મારી આંખેથી એ વાત જોઈ નથી. પણ મને ભગવાન શ્રી નરનારાયણદેવે દર્શન આપી આ વાત કરી છે. માટે તમે ત્યાં જઈને તપાસ કરો. પછી પોલીસો તથા કેટલાક હરિજનો ત્યાં ગયા. અને તપાસ કરી તો બધું સાચું ઠર્યું. આવી સમર્થ ધાર્મિક ભગવદ્ ભક્ત બાઈઓ આ સંપ્રદાયમાં હતી.

ઉદેપુરનાં રાણી ઝમકુબાઈ

મહેમદાવાદના એ સત્સંગી વડાદરા બ્રાહ્મણ લિક્ષા માગતા-માગતા ઉદેપુર ગયા. ત્યાં ગામના કૂવા ઉપર સ્નાન કરતાં સ્વામિનારા.યણ સ્વામિનારાયણ ઊંચે સાદે બોલતા હતા ત્યાં રાણાની રાણી ઝમકુબાઈ જે ભવિષ્યમાં માતાશ કહેવાશે; તેનો રસોઈઓ પાણી ભરવા આવેલો. તેણે પૂછ્યું, કે એ સ્વામિનારાયણ કોણ છે? ત્યારે કહે-એ સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે. જેમ રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતારો થયા છે; તેમ આ સ્વામિનારાયણ નામે હાલ ભગવાનનો અવતાર થયો છે; ગુજરાત કાઠિયાવાડ સોરઠ અને કચ્છાદિક

દેશોમાં હજારો જીવ એ સ્વામિનારાયણનું ભજન કરે છે. લોકોને સમાધિઓ કરાવે છે જે જે દેવના ઉપાસકો હોય તેમને તે તે દેવોરૂપે પોતે દર્શન આપે છે. કેટલાક ને વૈકુંઠ ગોલોકાદિક ધામને વિષે મોકલે છે અને પાછાં લાવે છે તેમણે ત્યાગ વૈરાગ્ય ધૈર્ય અને સહનતાની મૂર્તિ સમા ઘણાક સાધુઓ કર્યા છે તેમના અમે આશ્રિત છીએ રસોઈઓ આસ્તિક હોતોતોથી તેને પ્રાદ્ધાણનો શુભ આબો. પોતે હરખારમાં જઈ રાણી ઝમકુબાઈને કહ્યું કે શુજરાતમાં સ્વામિનારાયણ નામે ભગવાન પ્રગટ થયા છે. હજારો જીવ તેમનો પ્રતાપ ઐશ્વર્ય પરચા, ચમત્કાર જોઈને તેમના આશ્રિત થઈ તેમનું ભજન કરે છે તમે ભગત છો અને ભગવાનને ભેટવાની ઇચ્છાવાળાં છો માટે તમે ત્યાં જાઓ તો જરૂર તમને એ ભગવાન મળે.

રાણી સાંભળી રાજી થઈ અને કહ્યું કે તને જેણે આ વાત કરી હોય તેને મારી પાસે બોલાવી લાવ એટલે પ્રાદ્ધાણોને શોધી બોલાવી લાવ્યો અને તેમને રાણીએ જે જે પૂછ્યું તે તે બધું કહ્યું.

રાણી પૂર્વનાં મહાન સત્સંસ્કારી હતાં વળી મહારાજના પરચાની વાતો સાંભળી ત્યારથી તેમણે સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ' એમ ભજન કરવા માંડ્યું. જેમ જેમ ભજન થતું ગયું, તેમ તેમ એ બાઈને આ લોકનાં લોગસુખમાંથી વૃત્તિ તૂટતી ગઈ અને ભગવાનમાં ચોંટતી ગઈ. 'હું એ ભગવાનને ક્યારે લેદું?' એ જ વિચાર રાતદહાડો હૃદયમાં ઘોળાવા લાગ્યો. છેવટે:—

॥ દેહમ્ પાતયામિ વા અર્થમ્ સાધયામિ ॥

કાંતો મરું છું અને કાંતો ભગવાનને લેદું છું એમ નક્કી કરી કોઈ ન જાણે તેમ અર્ધી રાત્રિએ બારીએ દોરડું બાંધી નીચે ઉતરીને સ્વામિનારાયણને મળવા ચાલી નીકળ્યાં. ચાર પાંચ ગાઉ ગયા ત્યાંતો સવાર પડી અને રાણી ભાગી ગયાની ખબર પડી, કે તેમની શોધખોળ કરવા ચારેકોર રાણાએ પાચદળો ઘોડે-સ્વારો મોકલી દીધા. બાઈએ કેટલાક ઘોડેસ્વારો દોડતા આવતા

છેટેથી ફેખી ને બાણ્યું કે, જો હાથમાં આવી તો જરૂર મ્હોત થશે. ભગવાન લેગું થવાશે નહિ. આથી ડરીને એક મોટી ખાઇમાં ફેટલાક દિવસથી મરી સુકાઈ ગયેલા કાંટના ખોખામાં પેસી ગયાં. બે દહાડા ભૂખ્યાંતરસ્યાં ‘સ્વામિનારાયણ ! સ્વામિનારાયણ !’ ભજન કરતાં પડી રહ્યાં. શાખાશ, શાખાશ ! એ ભગવાનના ખપવાળાં ખાઇને !

ત્રીજે દહાડે રાજ્યના માણસોની પ્રવૃત્તિ કંઈક ઓછી થઈ ત્યારે ત્યાંથી નિકળી પાંચેક ગાઉ ચાલ્યાં કે ભૂખ, તરસ અને થાકને લીધે લથડિયાં આવવા લાગ્યાં. તેથી તે એક ઝાડ નીચે બેઠાં.

લક્ષ્મીના બેસી ભગવાન

અંતરમાં મહારાજને મળવાની આતુરતા અને મુખમાં તેમનું ભજન તેથી લક્ષ્મીના ભગવાન શ્રી હરિ પોતે વૃદ્ધ વિપ્રરૂપે આવી તે ઝાડ તળે વિસામો ખાવા બેઠા. તેમણે બાઈને પુરુષના વેશમાં બેઠને ઘણા સ્નેહથી અને દયાર્દ્રભાવથી કહ્યું. ‘તમે સ્ત્રી છો પણ ઉપરથી પુરુષનો પોષાક પહેર્યો છે. માટે આમ કરવાનું શું કારણ ? વંળી તમે કોણ છો ?’ ક્યાં જાણો છો ? ત્યારે બાઈ કહે. ‘મહારાજ આ વાત કહ્યાની નથી. એ તો હું જાણું છું કે મારો ભગવાન જાણે છે.’ ત્યારે કહે, ‘બાઈ ! તમારો ભગવાન જ તમને પૂછે છે, કારણ અમે પ્રાણીય તે સર્વના ગુરુ અને ભગવાન જેવા કહેવાઈએ. માટે સાચેસાચું કહેા, મારાથી બનશે તો તમારા દુઃખનો ભાગી થઈશ.’

બાઈ કહે, ‘ગુરુમહારાજ ! હું ઉદ્દેપુર રાણાની રાણી છું. ગુજરાતમાં સ્વામિનારાયણ નામે ભગવાન પ્રગટ થયા છે. તેમને મળવા સાડે નિકળી છું. લાંબો રસ્તો. વળી સ્ત્રી જાતિ. તેથી મને કંઈ દુઃખ કે ધર્મમાં વિઘ્ન ન આવે, તેટલા સાડે પુરુષનો પોષાક પહેર્યો છે. મહારાજ ! આપના દર્શનથી અને આપની વાણીથી મારું હૃદય બહુ શાન્ત અને નિર્ભય થયું છે. આપ ક્યાં જાણો છો ? અને ક્યાંના છો ?’ ત્યારે વિપ્રરૂપ મહારાજ મંદમંદ હસતા

કહે: ‘ખડેન, હું સ્વામિનારાયણનો ભક્ત છું. સ્વામિનારાયણના ગઢડા પાસેનો વતની છું.’

આ સાંભળતાં જ બાઈ અત્યંત આનંદ પામી, આનંદોદ્ધિમાં નિમગ્ન થઈ ગઈ. ભૂખ, તરસ અને થાકની પીડા એકદમ સમાઈ ગઈ. અત્યંત હર્ષવેલડી બની વારંવાર પગે લાગી બોલી. ‘મહારાજ, તમને સ્વામિનારાયણ ભગવાને જ મોકલ્યા હોય તેમ જણાય છે. મને એમનાં દર્શન જોટલો જ આનંદ થયો છે.’ વિપ્ર કહે, ‘ખડેન ! કંઈપણ પ્રીતર કરશો નહિ. હું તમને ગઢડે મહારાજના લોગાં કરી દઈશ.’ એમ કહીને પોતાના ખડિયામાંથી સુખડીનું ટીમણ કરાવ્યું અને કૂવેથી પાણી ભરીને પાચું. પછી કહે, ‘ખડેન હવે જરા શાન્તિ પામો.’ ત્યારે કહે, ‘જ્યાંસુધી મહારાજનાં દર્શન થયાં નથી, ત્યાં સુધી મને શાન્તિ થવાની નથી. માટે ઊઠો, ચાલો. પંથ ટૂંકો કરીએ.’

આમ કહી બન્ને ચાલ્યાં. રસ્તામાં એ વિપ્ર તેમના ખાધા-પીધાની ખબર રાખતો, જાળવતો અને મહારાજનાં ઐશ્વર્ય, ચમત્કાર અને પરચાની વાતો કરતો.

આગળ ચાલતાં એક ઝાડ નીચે વિસામો ખાવા બેઠાં કે બન્ને ઊંઘી ગયાં. ભગવાને જેમ રુકમણિને કાગળ લઈને આવનારા વિપ્રને ઊંઘમાં ઉપાડીને દ્વારિકા પહોંચાડી દીધો હતો, તેમ આમને ગઢડે પહોંચાડી દીધાં. બન્ને જગ્યાં એટલે વિપ્રરૂપ મહારાજ કહે, ‘અરે ! ખડેન આ શું ? આ તો ગઢડાની વેલાનદી આવી. ઓહોહો ! આતો ભગવાને દયાકરી આપણને અહીં પહોંચાડી દીધાં.’ બાઈ ઊઠી અત્યંત હર્ષવેલી બની વિપ્રને પગે લાગી. ‘મહારાજ ! આ તો જરૂર ભગવાને આપણી ખબર લીધી.’ વિપ્ર કહે. ‘ખડેન, આ નદીમાં મહારાજ અને સંતો ન્હાયા છે. અને જલક્રીડાઓ કરી છે. આ નદી સર્વ તીર્થોત્તમ તીર્થરૂપ છે. માટે હું અહીં ન્હાવા, ધોવા અને નિત્યકર્મ કરવા રહીશ. તમે સીધાં ગામમાં જાઓ. ત્યાં મહારાજ મોટી સભા ભરી બેઠા હશે. હું પરવારીને આવીશ. અને તમને મળીશ.’ બાઈ કહે, ‘અહીં ઘણી બાઈઓ

નહાય છે. અને ‘સ્વામિનારાયણ ! સ્વામિનારાયણ’ ભજન કરે છે. માટે એમની પાસે એક પહેરવાનું વસ્ત્ર માગી જોઉં. અને જો મળે તો આ સ્ત્રીવેશ ધારણ કરી, મહારાજ પાસે જાઉં. એમ કહીને પોતે બાઈઓ પાસે જઈ છેટે જિભાં રહીને કહે, ‘બાઈઓ ! હું પણ તમારા જેવી સ્ત્રી છું. અને દૂર દેશથી મહારાજને મળવા સાડે આવું છું. આ તો સ્ત્રી અને એકલી, તેથી કોઈ જાતનું વિધાન પડે તેટલા સાડે પુરુષનો વેશ રાખ્યો છે. માટે મને કોઈ જેવું-તેવું પહેરવાનું લૂગડું આપો તો આ પુરુષનો વેશ ઉતારી સ્ત્રીવેશ મહારાજનાં દર્શનને જાઉં.’ ત્યારે એક દયાળુ બાઈએ પહેરવા આડવાનાં ત્રણ લૂગડાં આપ્યાં; એટલે પહેરીને દરબારમાં આવ્યાં.

ભગવાનનું દર્શન

ભગવાન શ્રી હરિ સભામાં વિરાજમાન છે ત્યાં તે બાઈ આવીને મહારાજની સામે અને સભાની પાછળ દૂર જિભાં રહીને દર્શન કરે છે. એટલે મહારાજે લાંબી સોટી કરી માગ કરે, પેલી બાઈને અહીં આવવા દો-એમ કહ્યું. એટલે તે બાઈએ નજીક આવી દર્શન કર્યાં કે તરતજ સમાધિ થઈ અને પૃથ્વી ઉપર પડી ગયાં. મહારાજ કહે, ‘એને સમાધિ થઈ છે. કોઈ અકસો નહિ.’ પછી સર્વ સભાને સાંભળતાં કહ્યું કે, ‘આ બાઈ ઉદ્દેપુરનાં રાણાની રાણી ઝમકુબાઈ નામે છે. તેમને ત્યાં ભિક્ષા માગવા ગયેલા બે બ્રાહ્મણોથી સત્સંગ થયો અને ત્યાંથી અમને મળવા સાડે એકલાં છાનાંમાનાં અહીં આવ્યાં છે.’

આમ કહે છે ત્યાં તો બાઈ સમાધિમાંથી જાગ્યાં અને અશ્રુ ટપકાવતાં ગળગળે સ્વરે મહારાજની વારંવાર સ્તુતિ કરવા લાગ્યાં. મહારાજ કહે, ‘ઝમકુબાઈ ! તમે એકલાં શી રીતે આવ્યાં ?’ તો કહે, ‘કૃપાનાથ ! એક દયાળુ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ મને સાચવીને અહીં લાવ્યો. હમણાં જ તે અહીં આવશે.’ મહારાજ કહે, ‘બ્રાહ્મણ કેવો ? એ તો અમે પોતે બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈને આવ્યા હતા.’ એમ કહીને જ્યાં જ્યાં રસ્તામાં ઉતર્યાં હતાં અને બાઈ પીધું હતું તે સર્વે

કહી બતાવ્યું. તેથી બાઈ બહુ રાજી થયાં અને ભરસલામાં મહારાજે તેમની પ્રશંસા કરી. પછી રાબુબા, જીવુબા, લાડુબા આદિક બાઈઓને બોલાવી તેમની ભલામણ કરી ઠરખારમાં રખાવ્યાં.

માતાજી નામ પાડી કચ્છમાં મોકલ્યાં

કચ્છમાંથી ગાંગો પટેલ મહારાજની દર્શને ઘણા દિવસથી આવેલા તેથી કચ્છમાં જવા સારૂ મહારાજને પગે પડી રજા માગવા આવ્યા. મહારાજ કહે, ‘આજ નહિ, કાલ જાઓ.’ બીજે દિવસે મોટી સલામાં મહારાજે ઝમકુબાઈને બોલાવી કહ્યું. ‘તમે રાજ્યમાં હતાં ત્યારે સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ભજન કરતાં તે રાણો જાણે છે; તેથી અમારા નામની તપાસ કરતાં કરતાં અહીં જો કોઈક આવી જાય તો ‘મોટું દુઃખ થઈ પડે. માટે તમે આ ગાંગા ભગતની સાથે કચ્છ દેશમાં જાઓ અને ત્યાં લાધીબાઈ નામે અમારાં મોટાં ભક્ત છે તેમના લેળાં રહેજો.’ એમ કહીને લાધીબાઈ ઉપર કાગળ લખી આપ્યો અને ગાંગા ભક્તને સાચવીને લઈ જવાની ભલામણ કરી. મહારાજે તાજી વળડી સર્વ સલાને શાન્ત કરી કહ્યું કે, રાજા સૌનો પિતા કહેવાય. માટે આ રાજાનાં રાણી તે સૌની માતા કહેવાય. તેથી આજથી સૌ આમને માતાજી કહેજો. આમ માતાજી નામ પાડીને તેમને કચ્છમાં મોકલી દીધાં.

વહાલા વાચકો ! જુઓ તો ખરા ! આ જેવું તેવું આશ્ચર્ય ન કહેવાય ! આ તો સમગ્ર આશ્ચર્યનો નિધિ કહેવાય. આવી સ્ત્રીઓ સ્વામિનારાયણને લેટવા સારૂ ઘરખાર, પતિ, પુત્રાદિક સમ્બન્ધી અને રાજવૈભવ સુખસંપત્તિ એ સર્વનો ત્યાગ કરી મોટા સિદ્ધ મુનિઓ જેવી વર્તનશાળી બની પોતાનાં શ્રેયસ્સાધે છે અને પાસે આવેલી બીજી મુમુક્ષુ બાઈઓને ઉપદેશ આપી સન્માની કરે છે.

લાધીબાઈ તથા માતાજીનો સહઅક્ષરવાસ

લાધીબાઈ નાની વયમાં વિધુર બનેલાં. કાયસ્થ જાતિમાં પોતે જન્મેલાં હતાં. પોતે ત્રિકાળજ્ઞ હતાં. સ્વામિનારાયણ જ્યાં જ્યાં હોય અને જે જે ક્રિયા કરતા હોય તેને પોતે અખંડ દેખતાં. આવાં મહાન સમર્થ નિષ્કામ વ્રતની ભૂતિ સમાં હતાં. તેમના

લેળાં રહેવા માટે માતાજીને મોકલ્યાં. તે બહુ વરસ ત્યાં સાથે રહ્યાં.

ન્યારે લાધીબાઈએ દેહ મૂકવાની તૈયારી કરી ત્યારે માતાજીને કહ્યું કે, હું આજે દેહ મૂકીશ, તમે લગવાન લજવાનો ખટકો રાખજો. લગવાનની નાનીમોટી આજ્ઞાઓને શિર સાટે પાળજો. ધર્મનિયમમાં ખબડઢાર રહીને સત્સંગ કરજો અને ખીજને કરાવજો. માતાજીએ આ સાંભળતાં જ ગળગળે સ્વરે કહ્યું કે, મને તમારી પાસે રહેવાની મહારાજે આજ્ઞા કરી છે. તો હવે તમે મને મૂકીને ચાલ્યાં જશો? આમ કહેતાં જ અશ્રુપૂર્ણ નેત્ર થઇ ગયાં. લાધીબાઈ કહે, ‘દીલગીર શું કરવા થાઓ છો? મારા વિના ન ફાવે તો થાઓ તૈયાર. તમને પહેલાં દેહ મુકાવું અને પછી હું મુકીશ.’ આમ કહ્યું કે, માતાજી ચોકો કરી સુતાં. આ વાતની જાણ થતાં ઘણાક સત્સંગીઓ તથા આડોશીપાડોશીઓ તથા ગામના ઘણા જ લોકો જોવા સારૂ આવ્યા. લાધીબાઈએ સત્સંગીઓને કહ્યું કે, માતાજી હમણાં દેહ મૂકશે, માટે તમે એમના શબને શ્મશાન પહોંચાડી મને લેવા આવજો. અમારા બંનેના દેહને ચ્હેમાં સાથે બાળજો. આમ કહીને સ્વામિનારાયણના નામની ધુન્ય કરાવી. અને માતાજીએ પણ સૌને લગવાન લજવાની લલામણુ કરી. સૌને જયસ્વામિનારાયણુ કહીને દેહ મૂકી દીધો. તેમના દેહને સત્સંગીઓ શ્મશાનમાં મૂકીને લાધીબાઈના શબને લેવા આવ્યા. લાધીબાઈ એજ ચોકામાં સૂતાં. જેમ ગામ જનાર માણસ પોતાના ઘરની લલામણુ કરે તેમ સૌ સત્સંગીઓને સત્સંગી અને લગવાન લજવાની લલામણુ કરીને દેહ મૂકી દીધો અને બંનેનાં શબને એક જ ચ્હેમાં બાળ્યાં.

આવી રીતે લજનલક્ષિતા બળથી તેમ લગવફલક્ર જ્ઞાનવૃદ્ધ, વયોવૃદ્ધ અને તપોવૃદ્ધ એવી બાઈઓના સમાગમથી તથા કથાવાર્તાના જોગથી કામની અને અપવિત્રતાની મૂર્તિ સમી સ્ત્રીઓ છતાં આવી મહાસમર્થ અને પ્રતાપી થઇ જાય છે. આવી ઘણીસમર્થ બાઈઓ આ સંપ્રદાયમાં હતી.

॥ વ્યભિચાર એ મહાપાપ છે ॥

॥ व्यभिचारो न कर्तव्यः पुम्भिः स्त्रीभिश्च मां श्रितैः ॥

આ લોકમાં કેઈ પણ સ્ત્રીપુરુષે ક્યારેય વ્યભિચાર કરવો નહિ. અર્થાત્ પુરુષે પરસ્ત્રીનું ગમન અને સ્ત્રીએ પરપુરુષનું ગમન ક્યારેય પણ કરવું નહિ.

व्यभिचारात् भवन्ती लोके प्रामोति निन्द्यताम् ।

शृगालयोनिप्रामोति पापरागैश्च पीडयते ॥

સધવા સ્ત્રી વ્યભિચાર કરે છે, તો લોકમાં નિંદ્યતાને પામે છે. સગાવહાલાંમાં કે સારા માણસોમાં મોં દેખાડાતું નથી. સર્વત્ર તિરસ્કારને પાત્ર થાય છે. અને મરીને શિયાળના જન્મને પામે છે; અને ત્યાં પણ અનેકાનેક મહાભયંકર દીર્ઘ રોગોથી રિખાય છે. આ લોક-પરલોકમાં સુખી થવાની ઇચ્છાવાળી સધવા સ્ત્રીએ ક્યારેય પણ વ્યભિચારરૂપ પાપકર્મનું આચરણ કરવું નહિ. સધવા યા વિધવા સ્ત્રી જો વ્યભિચાર કરે છે તો અનંત કાળ સુધી ચારસો ગાઉ પહોળી એવી ભયંકર વૈતરણી નદીમાં પડે છે. ત્યાં વીર્ય, વિષ્ટા, મૂત્ર, પદ્ અને રૂધિરનું પાન કરે છે. વારંવાર તેમાં ડૂબકાં ખાય છે. અને તેમાં રહેલાં મગર, મચ્છ, કાતરણી, વીંછી અને સર્પાદિક નવલાખ જાતના જળજંતુઓથી અનેકાનેક કષ્ટને પામે છે. માટે સધવા, વિધવા ગાઇબહેનોએ ક્યારેય પણ વ્યભિચાર કરવો નહિ. તેમાં વિધવાએ તો વાંઢા, વિવાહિત, બિધુર અને વૃદ્ધ એવા પુરુષોથી અને પુરુષના ચિન્હવાળા બાળકથી પણ દૂર રહેવું. પરપુરુષનું ગમન કરનારી સ્ત્રીને જે પાપ લાગે છે, જે દુઃખ લોગવવું પડે છે, તે જ પાપ પરસ્ત્રીનું ગમન કરનારા પુરુષને પણ લાગે છે, અને તે જ

ભયંકર દુઃખ લોગવવું પડે છે. માટે કોઈપણ સ્ત્રીએ કે પુરુષે ક્યારેય પણ વ્યભિચાર કરવો નહિ.

विष्णोश्चमन्दिरे स्थित्वा सेवायां तस्य वा क्वचित् ।

मुदा ये स्त्रीर्निरीक्षन्ते योनिकीटा भवन्ति ते ॥

ભગવાનના મન્દિરમાં રહીને કે સેવામાં રહીને જો બાણીને સ્ત્રી સામું જુએ છે, તો તે ત્યાગી યા ગૃહી ખરેખર ભગવદ્ભક્ત કહેવાતો હોય તો પણ તે પ્રમ્દાયર્થવ્રતથી પતિત થાય છે અને મરીને મહાદુઃખરૂપ નરકોને પામે છે. અને એ દુઃખ લોગવ્યા પછી સ્ત્રીની યોનિમાં કીડારૂપે થાય છે. માટે બાણીને સ્ત્રી સામે જોવું પણ નહિ.

આ લોકમાં સુખ, પુણ્ય, પ્રતિષ્ઠા અને આયુષ્યને નષ્ટ કરનારું વ્યભિચાર જેવું કોઈ પાપકર્મ નથી.

यावन्तो रोमकूपाः स्युः स्त्रीणां गात्रेषु निर्मिताः ।

તાવત્ વર્ષસહસ્રાણિ નરકં પર્યુપાસતે ॥

સ્ત્રીના તથા પુરુષના શરીરમાં સાડાત્રણ કરોડ રૂંવાડાં છે. તો પરસ્પર ગમન કરનારો પુરુષ તથા પરપુરુષનું ગમન કરનારી સ્ત્રી એ દરેક રૂંવાડે રૂંવાડે એકએક હજાર વર્ષ સુધી નરકના મહા-દુઃખોને લોગવે છે.

परस्त्रियाश्च वस्त्रान्तं यदि स्पृशेच्च कामतः ।

ब्रह्મ त्यासमं पापं मुनिः कात्यायनोऽब्रवीत् ॥

यावन्ति तस्य सूत्राणि तावद् वर्षशतानि च ।

અન્તે સ નરકે વાસઃ પ્રકરોતિ નરાધમઃ ॥

કામબુદ્ધિથી પરસ્ત્રીના વસ્ત્રના છેડાને જો અડે છે તો તેને બ્રહ્મહત્યા જેવું પાપ લાગે છે. તે વસ્ત્રના છેડાનાં જેટલાં તંતુઓ હોય છે તેટલા દરેક તાંતણે સો સો વર્ષ સુધી તે નરાધમ પુરુષ નરકમાં પડે છે અને અનેકવિધ દુઃખોને લોગવે છે.

કામભાવેન નેક્ષેત પરયોષાં તુ કર્હિચિત્ ।

શ્રાદ્ધપર્વ વ્રતાહાદૌ નોપેયાન્ન સ્વયોષિતમ્ ।

જેને કલ્યાણનો ખપ હોય તેણે પરસ્ત્રીને ખોટા ભાવથી જોવી નહિ, તેમ જ શ્રાદ્ધ પર્વ અને એકાદશી આદિક વ્રતોના દિવસે પોતાની સ્ત્રીનો પણ ત્યાગ કરવો.

પરદારેષુ યે મૂઢાશ્ચક્ષુર્દુષ્ટં પ્રયુજ્જતે ॥

તેન દુષ્ટસ્વભાવેન જાત્યન્યાસ્તે ભવન્તિ હિ ॥

મનસાપે પ્રદુષ્ટેન યે પશ્યન્તિ પરસ્ત્રિયમ્ ।

રોગાર્ત્તાસ્તે ભવન્તીહ નરા દુષ્કૃતકારિણઃ ॥

જે મૂઢ પુરુષો પરસ્ત્રીને દુષ્ટભાવથી જુએ છે, જે સ્ત્રી પર-પુરુષને દુષ્ટભાવથી જુએ છે, તે પુરુષ તથા સ્ત્રી જ્યાં જ્યાં જન્મે છે ત્યાં ત્યાં જન્માંધ થાય છે. અને યમયાતનાનાં અનેક કષ્ટોને લોગવે છે. પછી ચોરાસીલક્ષ યોનિમાં જન્મે છે. ત્યાં પણ અનેક વિધ રોગોથી રિખાય છે.

યા કામેનાન્યપુરુષં યોષાઽભિસરતિ ક્વચિત્ ।

સા સ્ત્રી સમ્પન્નમાનિ નિરયાન્તેઽતિરુગ્મભવેત્ ॥

જે સ્ત્રી કામભાવે કરીને પરપુરુષ સામે ગતિ કરે છે તે સ્ત્રી નરકોના અનેક દુઃખો લોગવે છે. પછી સાત જન્મ સુધી ગધેડીના જન્મને પામે છે અને તે પણ લયંકર રોગવાળી થાય છે.

યસ્તિવહ વા હાગમ્યાં સ્ત્રિયમગમ્યં વા પુરુષં યોષિદભિગ-
ચ્છતિ તાવમુત્ર કશયા તાઢયન્તસ્તિગમયા સૂમ્યા લોહમય્યા પુરુષ-
માલિન્ગ્યન્તિ સ્ત્રિયં ચ પુરુષમય્યા સૂમ્યેતિ ॥

જે પુરુષ પરસ્ત્રીનો અથવા જે સ્ત્રી પરપુરુષનો સંગ કરે છે, તે જન્મેને યમહૂતો યમલોકમાં લઈ જઈને વ્યભિચારરૂપ પાપના ફળને લોગવવા માટે લોખંડના મોટા મોટા ચાણકોથી મારતા મારતા તપ્તસૂર્મિ નામના નરક પ્રત્યે લઈ જાય છે. અને ત્યાં

પુરુષને અગ્નિથી તપાવીને લાલચોળ કરેલી લોખંડની સ્ત્રીની મૂર્તિસાથે તથા સ્ત્રીને પુરુષની મૂર્તિ સાથે આલિંગન કરાવે છે. આમ કેટલાંય વર્ષો સુધી સ્ત્રીપુરુષ પોતાના વ્યભિચારરૂપ પાપકર્મના ફળને લોગવે છે. માટે કોઈએ ક્યારેય મને કરીને પણ વ્યભિચાર કરવો નહિ. જે મનુષ્યો નમુસ્ત્રિયા છોકરા સાથે અથવા મોટા પુરુષ સાથે ગુદાગમન કરે છે અને ગધેડી, વાછડી, બકરી કે પાડી એ આદિક નાનાં મોટાં પશુઓ સાથે મૈથુનાચરણ કરે છે, તેને ચમદ્ગતો લોખંડના મોટા ઢંડા, લાલા, તલવાર ને ગદાઓથી મારતા મારતા શાદમલી નામના નરક પ્રત્યે લઈ જાય છે. (શાદમલી એટલે શેમળાનું વૃક્ષ.)

तत्र वृक्षो महानेको ज्वलदग्निसमप्रभः ।

पंचयोजनविस्तीर्ण एकयोजनमुच्छ्रितः ॥

तद्वृक्षे श्रृंगलैर्वધ्वाऽधोमुखं ताडयन्ति ते ।

रुदन्ति ज्वलितास्तत्र तेषां त्राता न विद्यते ॥

પાંચ યોજનના વિસ્તારવાળું, એક યોજન ઊંચું અને અગ્નિ જેવું તેજસ્વી એવું એ શાદમલી વૃક્ષ છે. તે પાતકીને પગે સાંકળ બાંધીને વૃક્ષ પર ઊંધો નાખી નીચે ખેંચે છે. તેની શીખનું ઇન્દ્રિયને કાપીને ‘પાપી ! લે આ તારા પાપકર્મનું ફળ’ એમ કહીને તેના સુખમાં વારંવાર મૂકે છે અને માર મારે છે. ક્ષુધાતૃષ્ણાથી પીડિત થરથર કંપતો, બરાડા પાડતો ચમદ્ગતોને બે હાથ બેડી કરગરે છે. ઓ માળાપ ! હું મહા પાતકી છું. મારા અપરાધને માફ કરો. અનાથ રાંક અને દુઃખિત એવો જે હું તે મારા રંક પર દયા કરો ! બાપજી ! હવે માર ખમાતો નથી. આમ આજીજી વારંવાર કરે છે. મૂર્છિત થઈ પૃથ્વીપર ઢળી પડે છે, ત્યારે ચમદ્ગતો કહે છે. “ અરે નીચ ! કૃતમ્ની ! તને સત્કર્મ કરવા માટે માનવદેહ આપ્યો, પણ તેં તો કેવળ કુકર્મ જ કર્યાં. જન્મીને મૂંઝો ત્યાં સુધી સદ્કર્મ કર્યું નહિ. કેવળ પાપકર્મનાં જ પોટલાં બાંધ્યાં. હવે તો સુખની આશા મૂકીને તારાં કરેલાં

કર્મનાં ફળને લોગવ. અરે નીચ ! પાપી તેં આનંદથી પાપકર્મ કર્યાં છે તો અત્યારે પણ તે પાપના ફળરૂપ દુઃખને આનંદથી લોગવ. “વાવીએ તેવું લણીએ અને કરીએ તેવું પામીએ.” તેં પાપકર્મનાં ઝાડવાં રોપ્યાં છે તો તેનાં ફળોનો પણ તું જ માલિક છે. માટે હવે શા માટે બરાડા પાડે છે ? પાપકર્મનાં ફળ તો તારે જ લોગવવાં પડશે. “આમ કહી તેને ભાલા, બરછી, તીર વગેરે ખોસે છે અને છરાથી કાપે છે.

આવી રીતે વ્યભિચાર કર્મનું મહાન દુઃખદાયક ફળ છે. વ્યભિચારકર્મ કરનાર આ લોકમાં દુઃખી દુઃખી થાય છે. બેઆખર બને છે. વ્યભિચારી પુરૂષનો કોઈ વિશ્વાસ કરતું નથી. માટે કોઈએ ક્યારેય પણ વ્યભિચાર કરવો નહિ. વ્યભિચારકર્મ કરવાથી કેટલાક રાજા મહારાજા કામના ક્રીડા બની રાજ્યપાટ ખોઈ બેઠા છે. મોટા શ્રીમંતો પણ વ્યભિચારથી પોતાની સ્થિતિમાંથી પડી ગયા છે.

વણુગામનો કુબેરબ્રાહ્મણ ઢેઢીમાં મોહિત થઈ બ્રાહ્મણધર્મથી, બ્રાહ્મણકોમથી પતિત થઈ ગયો હતો. માટે વાંઢા, વિધુર, વિવાહિત અને વૃદ્ધ પુરૂષે પણ હમેશાં નાની મોટી સ્ત્રીથી દૂર રહેવું. તેની સાથે ક્યારેય પણ એકાન્તવાસમાં બિલા રહેવું નહિ. આ જીવ અનંતકાળથી વિષયસુખ લોગવતો આવ્યો છે, પણ તૃપ્તિને પામ્યો નથી. દેવતામાં ઘી નાખવાથી તે કદી પણ ખુઝાય નહિ, પણ ઉલટો પ્રજ્વલિત થાય છે. તેમ સ્ત્રીને જોવાથી તો શું પણ તેને સંભારવાથીયે મનુષ્ય ભાનસાન વિનાનો થઈ જાય છે. માટે હમેશાં સ્ત્રીએ પુરુષથી અને પુરુષે સ્ત્રીથી દૂર જ રહેવું. વ્યભિચાર જેવું કોઈ પાપ નથી. અને જે વ્યભિચારી થયો કે તરત જ તેનામાંથી જેટલા સફળશુભ હોય છે તે સર્વે વિદાયગીરી લઈ લે છે. ભગવાન પણ તેનાથી છેટા થાય છે. તેમ નાત્યમાં, સગાવહાલામાં, ગામમાં પણ તેનો કોઈ વિશ્વાસ કરતું નથી. આ લોકમાં દુઃખે જિંદગી પસાર કરે છે. પરલોકમાં પણ મહાદુઃખોને લોગવે છે. માટે હમેશાં ભગવાનની કથાવાર્તા વાંચવી, સાંભળવી અને હૃદયમાં ઉતારી હમેશાં તેનું મનન કરવું. આમ કરે તો તેની વ્રતિ હમેશાં શુદ્ધ રહે અને સન્માર્ગથી કદીપણ ચલાયમાન થાય નહિ.

॥ એકાદશીનો જન્મ તથા વ્રતવિધિ ॥

આ દોઢમાં જેને જન્મભરણરૂપ સંસારની જેલમાંથી છૂટવું હોય અને સુખસિન્ધુ શ્રીહરિને પામી પરમ સુખી થવું હોય તેણે મન આદિક એકાદશ ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખીને એકાદશીનું વ્રત પરમ આદર થકી કરવું.

જેમ રવિવાર એ મુંડન કરાવ્યાનો, કપડાં ધોવાનો, અને સ્વચ્છ થવાનો દિવસ છે, તેમ એકાદશી એ મન-ઇન્દ્રિયોના મળને ધોવાનો અને પવિત્ર થવાનો દિવસ છે. જેવી તપે કરીને ભગવાનની પ્રસન્નતા થાય છે, તેવી ખીજ કોઈ સાધને કરીને થતી નથી. માટે એકાદશી એ તપ કરવાનો દિવસ છે.

જીવને ભવાટવીમાં ભટકાવનારું એક મનોમય ચક્ર છે, તો એકાદશી એ મનોમય ચક્રને યુક્તું કરવાનો દિવસ છે. એકાદશી એ પરલોકનું ભાતું બાંધવાનો દિવસ છે. વધારે શું ! પણ એકાદશીનો પ્રભાવ અતિ મોટો છે.

પૂર્વે મોટા મોટા રાજાઓ રાજ્યપાટ છોડીને; સુખસાહ્યખી મૂકીને અને વૈભવમાત્રનો તથા કુળકુટુમ્બ અને પરિવારાદિક સર્વનો ત્યાગ કરીને ઘોર જંગલમાં જતા. માથે રાક્ષડા થઇ જાય તેવાં ભયંકર તપ કરતા અને અષ્ટાંગયોગાદિક દુસ્સાધ્ય સાધનો સાધતા. તો પણ તેમને જે સિદ્ધિ મળી નથી, તે સિદ્ધિ તો આજ હડહડતા કરાળ કળિકાળના સામ્રાજ્યમાં એક એકાદશીનું વ્રત કરવાથી મળે છે.

ન્યારે તેઓ અસહ્ય કષ્ટો સહી હાડપિંજર જેવા થઇ જતા, ત્યારે તેમને સૂર્યનારાયણના ઠે બ્રહ્માંડના સર્જક, પોષક અને

સંહારક એવા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવાદિ દેવનાયકોનાં દર્શન થતાં; પણ કાળકર્મ ને માયાદિકના પ્રવર્તક, પ્રેરક ને આધારભૂત એવા પરબ્રહ્મ પરમાત્માનાં દર્શન કોઇને થતાં નહિ અને આજ તો ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને નિયમમાં કરી યથાશાસ્ત્ર એક એકાદશી-વ્રત કરનારાને ભવતારક લગવાનનો લેટો થાય છે. માટે જેને મોક્ષનો ખપ હોય અને પરમાનંદ પરમાત્માના પરમપદને પામી પરમ સુખી થવું હોય, તેણે દરેક માસના શુકલ અને કૃષ્ણ પક્ષના અગિયારમા દિવસે આવનારી એકાદશીનું વ્રત શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે કરવું.

પૂર્વે લગવાને દેવતાઓનો પક્ષ લઇને દૈત્યો સામે યુદ્ધ કર્યું હતું. તેમાં વિજય મેળવીને યુદ્ધનો થાક ઉતારવા બદ્રિકા-શ્રમની ગુફામાં જઈને પોઢયા હતા. ત્યારે દેવનો કટ્ટો શત્રુ મહાન ભયંકર મૂરદાનવ નામનો દૈત્ય લગવાનને હણવા સાડ તેમની શોધ કરતો કરતો તે ગુફા તરફ આવવા લાગ્યો. ત્યારે લગવાનના અંગમાંથી મોહિની સ્વરૂપી એક કન્યા ઉત્પન્ન થઈ દૈત્યને આવવાના માર્ગમાં સામી આવી ઊભી રહી. દૈત્ય તેના રૂપથી મોહિત થઈ બોલ્યો. “હે મોહિની દેવિ ! કાસિત્વમ્ ત્વ પતિરસ્તિ ન વા. તું કોણ છે ? તારો પતિ છે કે નહિ. હે દેવિ તું મને વરે તો તારા સર્વ મનોરથોને હું પૂર્ણ કરું. દેવી કહે:-

યો માં જયતિ સંગ્રામે યો મે દર્પે વ્યપોહતિ ।

યોમે પ્રતિબલો લોકે સ મે ભર્તા ભવિષ્યતિ ।

હજી મેં પતિ કર્યો નથી. પણ પતિ કરવાની ઇચ્છાવાળી છું. પણ મારે એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે જે, મને યુદ્ધમાં જીતે, મારા ગર્વને હરે, અને મારા જેવો બળવાન હોય તેને મારે વરવું. આવી મારી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા છે. ત્યારે દૈત્ય કહે, “થા તૈયાર અને મારી સાથે યુદ્ધ કર.” પછી બન્નેને દ્વંદ્વયુદ્ધ થયું.

॥ न च पश्यति जन्मान्धः कामान्धो नैव पश्यति ॥

જન્મથી આંધળો હોય, એ કોઈને દેખતો નથી તેમ કામે કરીને આંધળો થયેલો પુરૂષ પણ કોઈને દેખતો નથી. તેથી કામાન્ધ થએલા આ દૈત્યને એવો વિચાર ન આવ્યો જે, આ છે અબળા અને યુદ્ધ માગે છે. માટે કંઈક સબળા હોવી જોઈએ. કદાચ યુદ્ધમાં હું એને મારીશ કે એ મને મારશે તો પછી વરવાનું ક્યાં રહેશે ? આવો વિચાર તેને થયો નહિ. તે બન્નેને ઈર્દ્ર યુદ્ધ થયું. તેમાં તે કન્યાએ દૈત્યનાં મસ્તકો છેદી તેને કાળના મોંમાં હોમી દીધો. હવે આ બધી ધમાલ થતાં ભગવાન જાગી ઊઠ્યા અને કન્યાએ દૈત્યને માર્યો એ સર્વ વૃત્તાંત જાણીને ભગવાને કન્યા ઉપર બહુ પ્રસન્ન થઈ કહ્યું કે—

॥ देवि त्वयि प्रसन्नोऽस्मि मत्तो वै त्रियतां वरः ॥

હે દેવી ! તારા ઉપર હું બહુ પ્રસન્ન થયો છું. માટે માગ્ય માગ્ય, જે માગે તે આપું. દેવિ કહે. દિનાનાથ ! પ્રાણપ્રિય ! પ્રહો ! હું આપની દીન દાસી છું. મારે કંઈ માગવાની ઇચ્છા નથી, છતાં આપ કહે છે તો માગું છું કે હું આપની એકાદશ ઇન્દ્રિયોમાંથી પ્રગટ થઈ માટે આજથી માંડે નામ એકાદશી થાય અને હું તપસ્વિની છું. માટે દરેક માસના શુક્લ તથા કૃષ્ણ પક્ષના અગીઆરમા દિવસે સકળ ભારતી પ્રજા પોતાનાં મન ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કરીને માંડે એકાદશી નામનું વ્રત કરે. આ માગું છું.

ત્યારે ભગવાને પ્રસન્નવદને કહ્યું કે, ‘હે દેવિ ! આજથી તારું નામ એકાદશી થશે. અને મનુષ્યમાત્ર તારું વ્રત કરશે. અને જે વ્રત કરશે તેને હું મારો માનીશ અને જેમ પાંપણ આંખનું રક્ષણ કરે છે, કાંડુ ગળાનું રક્ષણ કરે છે, માખાપ પોતાના બાળકનું રક્ષણ કરે છે તેમ આ તારા એકાદશી વ્રત કરનારાનું હું સર્વ પ્રકારે રક્ષણ કરીશ. અને એને દેવાદિક લોકને તથા—

यद् गत्वा न निर्वर्तन्ते तद्धाम परमं मम

જે ધામને પામી પાછું પુનરાવર્તન થતું નથી, એવા મારા દિવ્ય ધામને પમાડીશ. મારા દિવ્યલોગ સુખનો લોગી કરીશ. આમ ભગવાને કહ્યું. માટે જેને મોક્ષનો ખપ હોય તેણે તો અવશ્યપણે એકાદશીનું વ્રત કરવું.

એકાદશીનું વ્રત કરવું. તે દિવસે કામકોપાદિક સમ્બન્ધી ભુંડા ઘાટ મનમાં થવા દેવા નહિ. દેહે કરીને કાંઈપણ ભૂંડું આચરણ કરવું નહિ. આમ પવિત્રપણે વ્રત કરવું, પણ તે દિવસે અન્નભક્ષણ તો કરવું જ નહિ. એકાદશીનું વ્રત સદાય ઉપવાસ કરીને કરવું અને અશક્ત હોય તેણે સ્વદય ક્ષલાહાર કરીને કરવું, પણ અન્નભક્ષણ તો કરવું જ નહિ.

एकादश्यां तु यो भुङ्क्ते नरोऽन्नं स तु पातकी ।

विष्मन्नपूयवादिन्यां पतत्येव न संशयः ॥

જે મનુષ્ય એકાદશીને દિવસે અન્ન ખાય છે, તે મહાપાતકી પુરુષ વિષ્ટા, મૂત્ર, રુધિર અને પાચથી વહેતી વેતરણી નદીમાં પડે છે અને મહા દુઃખોને ભોગવે છે.

નારદમુનિ તો એકાદશીના વ્રત કરનારાને રાંધેલા અન્ન સામે જોવાની પણ ના પાડે છે.

अन्नस्य दर्शनाघ्राणे स्पर्शं गुणकीर्तनम् ।

नैव कुर्यादुपवसन् पचनं चान्यहेतवे ॥

એકાદશીના વ્રત કરનારાએ રાંધેલા અન્ન સામે પણ જોવું નહિ. તેને સુંઘવું નહિ. તેના સ્વાદને સંભારવા નહિ અને તેના ગુણોનું ઉચ્ચારણ પણ કરવું નહિ. તેમ જ ખીજાને રાંધી પણ આપવું નહિ.

એકાદશીવ્રતના દરેક દિવસે ઉપવાસ, કથાકીર્તન, પૂજા-ધ્યાન પ્રભુના નામની ધુન્ય, સંતસમાગમ અને જાગરણ વગેરે

પરમ આદરથી અને શ્રદ્ધાથી કરવાં. તો જ તેનું ફલ મળે. અને એ વિધિસર ન કરાય તો ઢોરલાંઘણ કહેવાય. માટે ગમે તેટલી પ્રવૃત્તિ હોય કે ગમે તેવી શરીરની શિથિલતા હોય તો પણ મોક્ષાભિલાષી પુરુષોએ ક્યારેય પણ એકાદશી વ્રત છોડવું નહિ.

વાફ, પાણિ, પાદ, પાચુ (ગુદા) અને ઉપસ્થ આ પાંચ કર્મેન્દ્રિયોમાં પોતપોતાનાં કર્મે કરવાં એ જ એમનો આહાર છે. અને જ્ઞાનેન્દ્રિયોમાં શ્રોત્રને શબ્દ સાંભળવો, ત્વચાને સ્પર્શ કરવો, નેત્રને જોવું, જીભને (જીભને) જમવું; નાસિકાને સુંઘવું અને મનને સંકલ્પવિકલ્પ કરવા એ એમનો આહાર છે. એવી રીતે અગીઆરે ઇન્દ્રિયોના જુદા જુદા આહાર છે.

જે આમ સર્વ આહારનો ત્યાગ કરીને એકાદશી કરશે, તેણે સાચી એકાદશી કરી કહેવાશે. બાકી તો ઢોરલાંઘણ કહેવાશે. માટે મળેલા માનવજન્મનું સાર્થક કરી પુર્નજન્મ ટાળવો હોય, તેણે દરેક માસના બન્ને પક્ષની બન્ને એકાદશીઓને મન આદિક એકાદશ ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કરીને સાવધ અને શૂરા બની શ્રદ્ધા સહિત કરવી.

આખો દિવસ ભગવાનની કથાવાર્તા અને કીર્તનાદિક કરવાં. સાંભળવાં. રાત્રિએ જાગરણ કરવું. હાલતાં ચાલતાં દરેક ક્રિયામાં ભગવાનના નામના મંત્રનો જપ કરવો.

બારે માસની એકાદશીનું વ્રત ઉપવાસ કરીને કરવું. અશક્ત હોય, તેણે તો શિયાળો-ઉનાળો એમ આઠ માસ ફરાળ કરવું, અને ચોમાસાના ચાર માસ તો કોઈએ પણ ફરાળ કરવું નહિ. તેમાં પણ.

શયને મદુત્થાને ચ મત્તાર્થ પરિવર્તને ।

નરો મૂલફલાહારી હદિ શલ્યં મમાર્પયેત્ ॥

દેવ પોઢણી, ઝીલણી અને દેવ ઉત્થાપની અર્થાત્ અધાર સુઠ ભાદ્રસુઠ, અને કાર્તિક સુઠ આ ત્રણ એકાદશીએ તો ગમે તેવો

અશક્ત હોય પણ તેણે ફરાળ કરવું નહિ. કેમકે તે દિવસે ફરાળ કરે છે તો મને છાતીમાં બાણ મારે એટલું વસતું લાગે છે. એમ ભગવાને પોતે કહ્યું છે.

॥ एकादशीनां सर्वासां कर्तव्यं व्रतमादरात् ॥

દરેક માસની દરેક પક્ષની એકાદશી અવશ્યપણે કરવી. તે પણ નિરાહારપણે કરવી. યજ્ઞ, તપ ને વ્રતાદિકથી જે ફળ મળે છે તેથી અત્યંત વિશેષ ફળ તો એક એકાદશીવ્રત કરવાથી મળે છે. પણ જીવ મોક્ષમાર્ગમાં અનાદિકાળથી નિર્માદ્ય, નિર્જાળ ને નિર્જીવ જેવો થઈ ગયો છે, તેથી સંત સત્શાસ્ત્ર નિરંતર કર્તવ્યનો બોધ કરે છે, પણ જીવમાં બળ આવતું નથી. સચેત થતો નથી.

તાવ આવે ત્યારે ખવાય, પીવાય નહિ અને પીડા થાય તે પણ સહન કરાય, પણ એક એકાદશીનો ઉપવાસ કરવો હોય તો તે થાય નહિ. વીંછી કરડ્યો હોય તો આખી રાત્રિ બરાડા પાડે, પીડા સહે ને બગરણ કરે, પણ બાણી બેઠને સ્વપ્નેયાર્થે એક એકાદશીનું બગરણ કરવું હોય તો તે થાય નહિ. કારણ બેઠએ તેટલી મુમુક્ષુતા બાળી નથી. માટે ખરેખરા ખંપવાળા થઈ ને સ્વપ્નેયાર્થે એકાદશીનું વ્રત વિધિપૂર્વક પરમ આદરથી કરવું.

આ એકાદશી પન્દર દિવસે આવે છે, તો પણ કરવી કઠણ પડે છે અને શ્વેતદ્રિષમાં નિરન્નમુકતો તો એકાદશ ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કરી નિરાહારી બની ધ્યાનભજનાદિક કરવારૂપ એકાદશીનું વ્રત નિરન્તર કર્યા કરે છે. તેથી જ તેઓ નિરન્નમુકત કહેવાય છે. આપણે પણ એ નિરન્નમુકત જેવા જ થવાનું છે. અને એવા થઈશું ત્યારે જ પુરુષોત્તમનારાયણના પુનિતપાદપદ્મને પામીશું.

હવે દશ પ્રકારે ઉપવાસનો નાશ થાય છે. તેથી વ્રત-ઉપવાસ કરનારાએ ખરેખર સુરત રાખવી.

અસકૃજ્જલપાનાશ્ચ સકૃત્તામ્બૂલચર્ચનાત્ ।

ઉપવાસઃ પ્રણયેત દિવાસ્વાપાશ્ચ મૈથુનાત્ ॥

એકાદશીઆદિકે વ્રત કર્યું હોય તે દિવસે વારંવાર પાણી પીવાથી, મુખવાસ લેવાથી, દિવસે સુવાથી, મૈથુનથી, ડુપ્ટભાવથી, સ્ત્રીની સામે જોવાથી, તેનો સ્પર્શ કરવાથી, તેની સાથે વાત કરવાથી તથા ક્રોધ કરવાથી, રડવાથી અને કલેશ કરવાથી વ્રત તથા ઉપવાસનો નાશ થઈ જાય છે. માટે દરેક મુમુક્ષુએ એકાદશીનું કે ભગવાનની જયંતિતિથિનું વ્રત કર્યું હોય, ત્યારે ઉપરોક્ત દશ દોષોને જોઈને અને શૂરા સાવધ શ્રદ્ધાવાન બની ને શુદ્ધભાવથી વ્રત કરવું અને જો તેમ ન કરે તો વ્રત કર્યું એમ કહેવાંય નહિ પણ ઢોર લાંઘણ કરી કહેવાય. માટે માનવ-જન્મનું સત્સંગનું અને પુરૂષોત્તમનારાયણની પ્રાપ્તિનું સાર્થક-પણું કરવું હોય તેણે તો ખરેખરા ખખરદાર થઈ શુદ્ધ ભાવથી ઉપરોક્ત નિયમ પાળીને એકાદશીનું વ્રત કરવું.

॥ કથામાહાત્મ્ય ॥

તત્રૈવ ગંગા યમુના ત્રિવેણી ગોદાવરી સિન્ધુ સરસ્વતી ચ ।

સર્વાણિ તીર્થાણિ વસન્તિ તત્ર યત્રાચ્યુતોદારકથાપ્રસંગઃ ॥

જ્યાં પરમાત્માની કથાવાર્તા થાય છે ત્યાં જ ગંગા, યમુના, ત્રિવેણી, ગોદાવરી, સિન્ધુ અને સરસ્વતી આદિક નદીઓ તથા સર્વે તીર્થો આવીને વાસ કરે છે.

યત્ર કૃષ્ણકથાઃ સન્તિ તત્રૈવ સર્વદેવતાઃ ।

ઋષયો મુનયશ્ચૈવ તીર્થાણિ નિશ્ચિલાન્યપિ ॥

જ્યાં ભગવાનની કથાવાર્તા થાય છે ત્યાં કથારૂપી અમૃતનું પાન કરવા દેવો, ઋષિ મુનિ, મહાત્માઓ તથા તીર્થમાત્ર આવીને રહે છે. કથાવાર્તા એ ભગવાનના ભક્તોનું જીવન છે. જીવના હૃદયજીવનમાં જ્ઞાનદીપક પ્રગટાવનાર પણ કથા છે.

યત્ફલં સર્વયજ્ઞેષુ સર્વદાનેષુ યત્ફલં ।

મક્તયા તત્કથાશ્રવણાત્ તત્ફલં વિન્દતે નરઃ ॥

જે ક્ષણ અનેકાનેક હુકર યજ્ઞ કરવાથી તેમ જ અનેકાનેક દાન થકી પ્રાપ્ત થાય છે તે ક્ષણ તો ભક્તિપૂર્વક ભગવાનની કથાવાર્તા સાંભળવાથી જ થાય છે. જેમ સાધુથી વસ્ત્રનો તથા શરીરનો મળ જાય છે, તેમ ભગવાનની કથાવાર્તાથી સાધુથી મન અને હિન્દ્રિયોનો મળ જાય છે. જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી અને તે જ્ઞાન કથાવાર્તા સિવાય થતું નથી. માટે હંમેશાં કથાવાર્તાને પોતાનું જીવન ગણી તેને સાંભળવાનો અને તેનું મનન કરવાનો ખટકો રાખવો. જેને જેટલી કથાવાર્તામાં

પ્રીતિ હોય તેને તેટલી ભગવાનને વિષે પ્રીતિ અને તેટલું જ જ્ઞાન થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ ગુણની પ્રાપ્તિ પણ કથાવાર્તાથી જ થાય છે.

મુહૂર્તે વા તદર્થે વા ક્ષણં વા પાવિર્ની કથામ્ ।

યે શ્રુણ્વન્તિ નરા ભક્ત્યા ન તેષામસ્તિ દુર્ગતિઃ ॥

મનુષ્યો મન ઇન્દ્રિયોને એકાગ્ર કરીને અતિ લક્ષિતભાવે એક ઘડી, અર્ધી ઘડી કે અર્ધીની પણ અર્ધી ઘડી એ ભગવાનની કથાવાર્તા સાંભળે, તો તે પુરૂષોની ક્યારેય પણ દુર્ગતિ થતી નથી. ઉત્તમોત્તમ ભગવાનની કથાવાર્તાથી જીવ સંસારસાગરને સહેજમાં તરી જાય છે. એટલા સારુ શ્રી હરિ કહે છે કે, કથા-વાર્તા, કીર્તન, અને ભગવાનની ભૂર્તિનું ધ્યાન—આ ચારમાંથી કોઈ કાળે અમને તૃપ્તિ થતી નથી. અને અમારી બાહ્યા-વસ્થા હતી, ત્યારે પણ અમને (૧) દેવમન્દિર હોય ત્યાં દર્શને જવું, [૨] કથા-વારતા સાંભળવી; [૩] સાધુનો સમાગમ કરવો; [૪] ભગ-વાનની ભૂર્તિનું ધ્યાન ધરવું; [૫] અને તીર્થ કરવા જવું. આ પાંચ વાર્તા ગમતી. આમ પોતે કથાની મહત્તા દેખાડવા પોતાને બાહ્યાવસ્થાનો સ્વભાવ કહ્યો. મોટા મોટા દેવતાઓ ભગવાનની કથાની બહુ પ્રશંસા અને માગણી કરે છે:—

કથા ત્વદીયા ભવપાપમોચિની સુધેવ તાપત્રયતપ્તદેહિનામ્ ।

અનેકજન્માઘચપાપહારિણી તનોતિ, ભક્તિં વયુનં તવાંજસા ॥

હે ભગવન, આપની કથા આ જીવને સંસારરૂપ લાલસાથી ચુકાવનારી છે. આધ્યાત્મિક ત્રિવિધ તાપથી તપ થએલા જીવોને અમૃતની પેઠે શાન્તિ કરનારી છે. અને જરા પણ પ્રયાસ વિના આપની સર્વોપરી લક્ષિત અને આપના શુદ્ધ જ્ઞાનને આપનારી છે. એ આપની કથાનું શ્રવણ મૃત્યુલોકને વિષે મનુષ્યજન્મ પામવાથી જ થાય છે. માટે અમારી પ્રાર્થના સાંભળીને એકવાર ભરતખંડની ભૂમિના આંગણાને વિષે મનુષ્ય-જન્મ આપો. જેથી અમે આપણા સુખદ ચરણને પામી સુખિયા અને નિર્ભય થઈએ.

ન યત્ર વૈકુંઠકથાસુધાપગા ન સાધવો ભાગવતાસ્તદાશ્રયાઃ ।
 ન યત્ર યજ્ઞેશમત્વા મહોત્સવાંઃ સુરેશ્લોકોઽપિ ન વૈ સ સેવ્યતામ્ ॥

જે લોકમાં ભગવાનની કથાવાર્તા રૂપી અમૃતની નદીઓ ન હોય, જે લોકમાં તે કથાઓના કહેનારા ભગવદ્ભક્ત સાધુ-પુરુષો ન હોય, જે લોકમાં ભગવાનના યજ્ઞયાગાદિક મહોત્સવો ન હોય તે લોક જો શ્રદ્ધાનો હોય, તો પણ તે પળવાર પણ સેવવાયોગ્ય નથી.

॥ અઘૌઘવિધ્વંશકરમ્ સદૈવ કથાસમાનંશુવિનાસ્તિ કિંચિત્ ॥

પાપાત્માઓના પાપોના પર્વતોને પ્રબલિત કરનાર, કર્મ-બાંધનોને તોડનાર, વિષય-વાસનાઓનું વમન કરાવનાર અને નિત્યાનંદ પ્રભુના નિત્યાનંદરૂપ ધામને પહોંચાડનાર આ ધરા-તળમાં ભગવાનની કથાસમાન બીજું કોઈપણ ઉત્તમ સાધન નથી.

નિવૃત્તત્ત્વરૂપગીયમાનાદ્ ભવૌષધાચ્છૈત્રમનેઽભિરામાત્ ।

ક ઉત્તમશ્લોક ગુણાનુવાદાત્ પુમાન્ ભવાર્થિ ન

તરેત્ સ આત્મહા ॥

પરિક્ષીત રાજાએ ભગવતસ્વરૂપમાં તદ્દલીન થઈ કથા સાંભળી તો સાત દિવસમાં શાપથી મુક્ત થઈ સદ્ગતિને પામી ગયો. માયિક તૃષ્ણાઓથી વિરામ પામેલા મુક્ત પુરુષોને ગાન કરવાયોગ્ય ભવરોગથી રિખાતા મુમુક્ષુઓને સંસારરોગ ટાળવામાં પરમ ઔષધરૂપ અને વિષયી જીવોને પણ મન-ઇન્દ્રિયોને આનંદ આપનાર આવી સુખરૂપ પરમાત્માની કથાવાર્તાથી, કેવળ આત્માનું અધઃપતન કરનાર પુરૂષ વિના બીજો કોણ વિરામ પામે ?

પરિક્ષીત રાજા કહે છે કે, હે શુકદેવ ! આ ભગવાનની કથા સાંભળવાથી મને જરાપણ તૃપ્તિ થતી નથી. માટે કહો, કહો, એ કથાને આગળ કહો.

નૈષાતિદુસ્સહા ક્ષુન્માં ત્યક્તોદમપિ વાધતે ।

પિબન્તં ત્વન્મુખાંભોજચ્યુતં હરિકથામૃતમ્ ॥

ભૂખાતરસની પીડા કોઈથી સહન ન કરી શકાય એવી અતિ દુસ્સહ છે, છતાં મેં એ ક્ષુધાપિપાસાનો ત્યાગ કર્યો છે. તો પણ આપના મુગકમળમાંથી સ્વતુ એવું જે ભગવાનની કથારૂપી અમૃત તેનું પાન કરૂ છું. તેથી મને એ દુઃખ થતું નથી. માટે મને અવિરતપણે ભગવાનની કથા સાંભળાવો. ભગવાનની કથા-વાર્તા તે જન્મભરણરૂપ મહારોગનો નાશ કરનારી સંજીવની ઔષધિસમાન છે.

જીહ્વા ન વક્તિ ભગવત્ગુણનામધેયં ચિત્તચ્ચ

ન સ્મરતિ તચ્ચરણારવિન્દમ્ ।

કૃષ્ણાય નો નમતિ યત્ શિરમેકદાપિ

તાનાનયધ્વમસતોઽકૃતવિષ્ણુકૃત્યાન્ ॥

યમ રાજા પણ પાશ હસ્તમાં લઇને સમીપે ઉભેલા પોતાના દૂતોને કાનમાં કહે છે કે, ભગવાનની કથા નહિ સાંભળનારાઓને, તેમાં પ્રમાદ રાખનારાઓને, તેની અવગણના કરનારાઓને પકડી પકડીને અહીં લાવજો. પણ કથાવાર્તાના સાંભળનારા અને તેનું મનન કરી જીવનમાં ઉતારનારા શંખ અકાદિક તત્ત્વમુદ્રાઓને ધારણ કરનારા અને ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક અને કંઠી આદિક ભગવત્ભક્તના વેશને ધારણ કરનારા ભક્તોને અહીં ભૂલેચૂકે પણ લાવશો નહિ. તેમના પર જરા પણ માફ જેર ચાલતું નથી. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધકે ભગવાનની કથા વાર્તારૂપી અમૃતનું પાન કરી અમર થવાય તેમ કરી લેવું. ગમે તેવો કામી, ક્રોધી, લોભી કે લાંબટ જીવ હોય અને તે જે વિશ્વાસ રાખી પ્રીતિએ કરીને ભગવાનની કથા વાર્તાને સાંભળે તો તેના સર્વે વિકાર માત્ર ગળી જાય છે. કાચા ચણા આવે એવું કાંતમાં બળ હોય, પણ કાચી કેરી ખાય તો તેથી ભાત પણ ચવાય નહિ. તેમ ગમે તેવો કામાદિકને વિષે

આશકત હોય પણ જે ખરા ખપવાળો થઈ શ્રદ્ધાપૂર્વક લગવાનની કથાવાર્તા સાંભળે તો તે પુરૂષ વિષયનાં સુખ લોગવવાને સમર્થ થઈ શકે નહિ. મત ઉપવાસાદિકે કરીને ગમે તેવા દેહને સૂકવી નાખે તો પણ જેવું લગવાનની કથાવાર્તા સાંભળવાથી મન નિર્વિષથી અને નિર્મોહી થાય છે, તેવું તેનું થતું નથી. માટે તન, મન અને શ્રદ્ધાથી લગવાનની કથાવાર્તા સાંભળવાનું દૃઢ તાન રાખવું. જેમ અન્ન જીવનું જીવન છે, તેમ કથાવાર્તા એ લગવાનના લક્ષ્યનું જીવન છે. જેમ અન્ન છોડવાથી દર્દીની જીવનઆશા છોડાય છે, તેમ કથાવાર્તા છોડવાથી લક્ષ્યની સન્માર્ગમાં રહેવાની આશા છોડાય છે.

અન્નક્ષયે વર્ધ્ધતિજાઠરાગ્નિઃ કુલક્ષયે પુત્રઘટઃ પ્રસૂતિઃ ।

પુણ્યક્ષયે નીચજનાનુરાગઃ પાપક્ષયે સજ્જનસજ્જિતિઃ સ્યાત ॥

ન્યારે દુકાળ પડે ત્યારે ભૂખ ઘણી લાગે, કુળનો ક્ષય થવાનો હોય ત્યારે જ દુષ્ટ પુત્રનો જન્મ થાય. પાપ ક્ષય થવાનો હોય ત્યારે જ તેને સન્નજન માણસોનો સંગ થાય, અને લગવાનની કથાવાર્તામાં પ્રીતિ થાય.

કોઈને એમ શંકા થાય જે કથાવાર્તાની આટલી મહત્તા છે, ત્યારે કેટલાક તો અખંડ કથાવાર્તા સાંભળે છે, તો પણ તેમને કંઈ પણ કથાની અસર કેમ થતી નથી? તો એનું એમ છે કે, એ કાનથી સાંભળે છે પણ મનથી નહિ. અને મનથી સાંભળે છે પણ જેની કથા કરે છે, સાંભળે છે તે લગવાનનો મહિમા સમજ્યો નથી. તેથી એક કાને સાંભળે છે અને બીજા કાને નીકળી જાય છે. તેમાં અસર શું કરે? માટે લગવાનનો મહિમા જાણીને તન-મન ને ખરાપ્રેમથી મન ધન્દ્રિયો એકાગ્ર કરીને સાંભળે, તો જરૂર તેને લાલ થાય ને તેને આનંદ આનંદ વર્તે. જે એવાને આ લોકનાં ખાનપાનાદિક ગમે તેવા લોગનો જોગ મળે તો પણ એ સર્વે અતિતુચ્છ જણાય. પણ તેમાં માલ મનાય નહિ.

છત્રપતિ શિવાજીરાવને મહાભારતની તથા રામાયણની કથા સાંભળવાથી જ પોતાના હિન્દુપણાનું, હિન્દુ ધર્મનું અને પોતાના હિન્દુ દેશનું અભિમાન પ્રકટી આવ્યું હતું અને ગમે તે જોખમે હિન્દુ ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવાની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. એમણે જ્યારથી મહાભારતની કથા સાંભળી ત્યારથી જ ક્ષત્રિયપણાનું અભિમાન મનમાં વસી ગયું. રાજસત્તાથી દળાઈ રહેલા યા કોઈપણ કારણથી હિન્દુધર્મથી વિમુખ થયેલા હિન્દુઓને જાત કરવાના ત્યારથી તેમણે પ્રયત્નો કર્યા. તથા કળ, બળ અને બીજી અનેક યુક્તિઓથી પોતાના હિન્દુધર્મની, હિન્દુભક્તિની કીર્તિને તાજી કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. મતલબ શિવાજીરાવે હિન્દુભક્તિનું, હિન્દુધર્મનું અને હિન્દુદેશનું ઉદ્ધાર કરવાનું જ્ઞાન મહાભારત તથા રામાયણની કથા સાંભળીને જ પામ કયું હતું.

પૃથુરાજએ કથાનો મહિમા જાણી હજાર કાન માગ્યા હતા; એટલે હજાર કાન જેટલી શ્રદ્ધા માગી હતી.

॥ શ્રવણં કીર્તનં વિષ્ણોઃ ॥

નવ પ્રકારની લગવાનની લકિતમાં શ્રવણ લકિતને મુખ્ય ગણી છે. કેમકે શ્રવણલકિતથી બીજી આઠ લકિત પાછળ આવે છે. માટે કહ્યાણનો ખપ હોય તેણે તો અવશ્યપણે કથાવાર્તા કરવી અને સાંભળવાનો ખંરો ખટકો રાખવો. કથાવાર્તાથી નિર્જળ સખળ થાય છે તેમજ નિર્જીવ સજીવ થઈ પોતાના કર્તવ્યના ભાનમાં તથા સાનમાં આવે છે. માટે જેમ વકીલ બેરીસ્ટરો પોતાના કામને વ્યવસ્થિત કરવા સમયપત્રક રાખે છે તેમ દરેકે દરેક મુમુક્ષુએ પણ આત્મ-શ્રેયાર્થે કથાવાર્તા કરવા, સાંભળવાને તથા ધ્યાન લગન અને નામસ્મરણ કરવાને જરૂરથી ટાઈમટેબલ રાખવું.

આપણને સમય મળ્યો છે, તેવો મોટા મોટા ચોગી, ચતિ, મુનિ મહાત્માઓને તથા રાજપાટ, કુળ, કુટુંબ અને પરિવારનો

ત્યાગ કરી જંગલમાં ગયેલાઓને પણ મળ્યો નથી. આવો સમય સુમાવીશું તો રડવાનો કે પસ્તાવાનો પાર નહિ રહે; માટે મળેલા સમયને સાર્થક કરી લેવા, સમગ્ર રાગી ત્યાગી સૌએ તૈયાર થઈ જવું જોઈએ. આપણે તૈયાર થયા દેખશે, તો દયાળુ લગવાન શ્રી. હરિ તથા મોટા મોટા સંતો આપણું પૂરું કરી દેશે. માટે ઊઠો, બેઠા થાઓ ! જેમ જલચરને એક જળનું જીવન છે. ખેચરને ખનું જીવન છે, તેમ સહુને એક લગવાનની કથાવાર્તાનું જ જીવન હોવું જોઈએ.

બ્યારે પરિક્ષીત રાજાને કથા કહેવા માટે શુકદેવજી સભામાં આવીને બેઠા, ત્યારે સુધાકુંભં મૃદ્ધીત્વૈષ્વાસ્તવ સમાગમમ્ સ્વર્ગમાંથી અમૃતનો કુંભ લઈને સુરગણો ત્યાં આવ્યા અને શુકદેવજીને પ્રણામ કરીને કહ્યું કે, આ અમૃત લ્યો. અને તેના બદલામાં અમને કથારૂપ અમૃત આપો. આ અમૃતનું રાજાને પાન કરાવેા એટલે એ અમર થશે. ત્યારે શુકદેવજી કહે:-

ક સુધા ક કથા લોકે ક કાચઃ ક મર્ણિર્મહાન્ ।

ब्रह्मरातो विचार्यैव तदा देवान् जहास ह ॥

આ લોકમાં સંજીવિની ઔષધિ સમાન કયાં કથા અને કયાં અમૃત ? કયાં કાચનો કકડો અને કયાં હીરો ? આમ કહી દેવતાઓની હાંસી કરી તેમને કથામૃત આપ્યું નહિ.

॥ कलिदोषा इमे सर्वे सिंहशब्दाद् वृकाश्च ॥

સિંહના શબ્દથી જેમ ન્હાર નાસી જાય તેમ લગવાનની કથાનો શબ્દ સાંભળતાં જ કૂડ, કપટ, અસત્ય, અન્યાય અને અધર્માદિક કલિદોષો પલાયન થઈ જાય છે.

મનન વિના શ્રવણ વ્યર્થ છે

इष्टुणामपि मध्यान्तं शर्करा चाप्य तिष्ठति ।

पृथग्भूता च सा मिष्टा तथा भागवती कथा ॥

જેમ શેરડીમાં સાકર રહી છે, પણ જીદી પડે છે ત્યારે જ સાકરનો સ્વાદ આવે છે. દૂધમાં ઘી રહ્યું છે, પણ જીદું થાય છે ત્યારે જ તેનો સ્વાદ આવે છે. વૃક્ષમાં મૂળથી છેક ટોચ સુધી રસ વ્યાપી રહ્યો છે, પણ ઝાડવાંને બચકાં ભરવાથી સ્વાદ આવતો નથી. એ તો જ્યારે રસ એકઠો થઈ નક્ષત્રરૂપે થાય છે ત્યારે જ તેનો સ્વાદ આવે છે. તેમ ભગવાનની કથામાં અનેકાનેક મોક્ષકારક ગુણો રહ્યા છે. પણ જો મહાત્મ્યપૂર્વક કથા સાંભળી, મનન કરી હૃદયમાં ઉતારે તો જ તે ગુણો તે કથાસેવનારામાં આવે છે. પણ મહિમા વિના કેવળ ચંત્રવત્ શ્રવણ કરવાથી નથી આવતા. આ કથાનો યોગ પણ અનેક જન્મના શુભ સંસ્કારોદયથી જ મળે છે. અમૃત્ય નરદેહ પામીને જેણે ભગવાનની કથાવાર્તા સાંભળી નથી, એવા પૃથ્વીના ભારરૂપ મનુષ્યને ધિક્કાર છે !

આ લોકમાં પાપના પર્વતોને પ્રબળનારું કથાસમાન બીજું કોઈપણ ઉત્તમ સાધન નથી. કથાથી જ્ઞાન થાય છે, જ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે, વળી ભગવાનના ચરિત્રામૃતની કથા સાંભળવાથી તો મહાપાપી, અભિચારી, હિંસક અને સ્તેનકર્મ કરવાવાળો પતિતજીવ હોય તે પણ શુદ્ધ, ધર્મની મૂર્તિસમો બને છે અને ભગવતધામને પામી જાય છે.

પાપી ધુંધુકારીનું કલ્યાણ

ધુંધુકારી નામનો એક બ્રાહ્મણ હતો. તેણે પાંચ વેશ્યાઓ ઘરમાં રાખી હતી. તે વેશ્યાઓના પોષણ માટે તથા તેમની પ્રસન્નતા માટે ચોરીનાં કર્મ કરતો. પોતે જ્યાંત્યાંથી ધનની ચોરી કરીને વેશ્યાઓને સારાં સારાં વસ્ત્રાભૂષણો આપતો. એક વખત ચોરીનું પુષ્કળ ધન લેળું થએલું જોઈને પેલી દુષ્ટ વેશ્યાઓએ વિચાર કર્યો, કે આ ધુંધુકારી બહુ ચોરીઓ કરે છે. અને ઘરમાં ચોરીનો મોલ ભરે છે. તેથી જો કદાચ રાજના સપાટામાં આવશે, તો જરૂર તેનું મ્હોત થશે. રાજ આ ઘર કબજે કરી બધું ધન લઈ લેશે. અને આપણે ભિખારી થઈશું. માટે એને જ મારી નાખી બધું ધન લઈ ઠેકાણે કરીએ.

એક વખતે સૂતેલા ધુધુકારીને વેશ્યાઓએ દોરડાથી ખાંધીને ગળામાં ફાંસો નાખી મારી નાખવા માંડ્યો. પણ તે જલદી મુઓ નહિ, ત્યારે વેશ્યાઓએ તે ધુધુકારીના મોંમાં ધગધગતા અંગારા નાખી મારી નાખ્યો. અને તેના શબને ખાડામાં દાટી દીધું. થોડા કાળ પછી અનેક ધણી કરનારી એવી વેશ્યાઓ સઘળું ધન લઇ, ત્યાંથી નાસી ગઇ. પેલો ધુધુકારી પોતાના પાપકર્મો વડે મોટો પ્રેત થયો, અને ટાઢ, તડકો, ભૂખ, તરસ ઇત્યાદિક અનેકાનેક દુઃખોથી પીડાવા લાગ્યો અને હાય ! હાય એમ પોકારતો ચારે કોર અથડાવા લાગ્યો.

હવે ધુધુકારીનો ભાઈ ગોકર્ણ તીર્થાટન કરવા ગએલો. ત્યાં તેણે કોઇકના કહેવાથી ધુધુકારીના મરણના સમાચાર સાંભળ્યા. એ ગોકર્ણ મહાધર્મવાન, વિદ્યાવાન, અને જ્ઞાનવાન હતો. તેથી તેણે ભાઈનું કમોતે મોત થયું જાણી તેનું ગયાશ્રાદ્ધ કર્યું. જે જે તીર્થમાં જતો ત્યાં ત્યાં પણ તેનું શ્રાદ્ધ કરતો. આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં એ ગોકર્ણ પોતાને ગામ આવ્યો, પણ રાત્રિ હોવાથી આવ્યાની કોઇને ખબર પડી નહિ. પોતે આંગણામાં ખાટલા ઉપર સૂતો હતો. ત્યાં મધ્ય રાત્રિએ ધુધુકારી પોતાનાં અનેકરૂપ દેખાડવા માંડ્યો. ક્યારેક ઘેટારૂપે, ક્યારેક પાડારૂપે, ક્યારેક આખલા રૂપે અને ક્યારેક સ્ત્રીરૂપે એમ જુદાજુદા સ્વરૂપો દેખાડવા માંડ્યો. ત્યારે નિર્ભયસ્વભાવી ગોકર્ણ આ કોઇ અંસદ્ગતિને પામેલો પ્રેત છે, એમ જાણી પૂછ્યું. “અરે ! તું કોણ છે ? અને તારી આવી દુર્દશા કેમ થઈ છે તે મને કહે, મારાથી બનશે તો તારું કંઈક શ્રેય કરીશ.” આમ બહુ બહુ કહ્યું પણ જોલ્યો નહિ અને રડવા લાગ્યો. ત્યારે ગોકર્ણે લગવાનના નામના મંત્રથી મંત્રીને પાણી છાંટ્યું, કે તરત જોલી જઇયો. “હું તારો સગો ભાઈ ધુધુકારી છું. મેં મારા પોતાના પાપથી પ્રાણભુત્વ ગુમાવ્યું છે. ભાઈ ! મારા કુકર્મની સંખ્યા કેટલી છે. તે મારાથી પણ ગણી શકાય તેમ નથી. આવો મહાકુકર્મી તેથી હું એ કર્મના ફળરૂપ આ દેહને પામ્યો છું. હે ભાઈ ! મારું દુઃખ અકથનીય અને અપાર

છે. ભાઈ તું વિદ્વાન, જ્ઞાની અને શ્રેષ્ઠ ભગવદ્ભક્ત છે. માટે તું મારો ઉદ્ધાર કર. હું તારે શરણે છું.”

ગોકર્ણ કહે, તારું કમેતે મોત થયું તેથી અસહ્ય થઈ હશે. એમ જાણીને મેં તારું વિધિસર ગયા શ્રાદ્ધ કર્યું છે. તેમ જીભાં કેટલાંક તીર્થોમાં પણ તારા નિમિત્તનાં વિધિસર શ્રાદ્ધો કર્યાં છે. છતાં તારી મુક્તિ થઈ નહિ, એ મહાન આશ્ચર્યની વાત છે. અને જ્યારે ગયાશ્રાદ્ધથી તારી મુક્તિ થઈ નહિ, તો હવે જીભાં કોઈ ઉપાય નથી. પ્રેત કહે, દયાળુ બાન્ધવ ! હું મહાપાપી, અધમ અને મહાકુકર્મી છું. તેથી એક ગયાશ્રાદ્ધ તો શું ! પણ સો ગયાશ્રાદ્ધ કરો તો પણ મારી મુક્તિ થવાની નથી.

ભાઈ આ અસહ્ય અકથનીય દુઃખ મારાથી કેમેય સહન થતું નથી. માટે તમે વિદ્વાન છો, તો ગમે તે ઉપાય કરો, પણ મને આ દુઃખરૂપ પ્રેતચોનિથી મુક્ત કરો. આવી રીતની ભાઈની વાત સાંભળી ગોકર્ણની આંખમાં બિનાં પાણી આવી ગયાં. પોતે કહેવા લાગ્યો. ભાઈ સો ગયાશ્રાદ્ધથી પણ મુક્તિ ન થાય તો પછી મારે જીભાં શો ઉપાય કરવો ? છતાં તું ધીરજ ધર. હું તારા છુટકારા માટે ઘટશે તેટલા ઉપાયો કરીશ. હમણાં તું જા. આમ કહ્યું, કે તે પ્રેત અદૃશ્ય થઈ ગયો.

હવે ગોકર્ણ તેની મુક્તિનો આખી રાત વિચાર કર્યો. પણ કોઈ વિચાર હાથ આવ્યો નહિ. સવાર થતાં ગોકર્ણ આવ્યાની ગામમાં બળર પડી કે સૌ લોકો મળવા આવ્યા. પરસ્પરની કુશળતા પૂછી. ત્યારપછી ગોકર્ણ રાત્રિએ જે વાત બની હતી, તે સર્વને કહી સંભળાવી. ત્યારે વિદ્વાન બ્રાહ્મણો તથા જલકમલવત સંસારમાં રહેવાવાળા ભગવદ્ભક્તો તથા કેટલાંક જ્ઞાની ને યોગી પુરુષોએ લેખા થઈ અનેક શાસ્ત્રો જોયાં, પણ આ પ્રેતમુક્તિનો ઉપાય જડ્યો નહિ. ત્યારે સર્વેએ ગોકર્ણને કહ્યું કે, અમને કોઈ ઉપાય મળતો નથી; પણ તમે મોટા યોગી અને ભગવદ્ભક્ત છો. માટે તમે સૂર્યને પૂછો તો એ તમને ઉપાય બતાવશે. પછી

ગોકર્ણે પોતાની યોગક્રિયાથી સૂર્યની ગતિને અટકાવી કહ્યું કે, હે જગન્નાથ ! હે દિન કિતાકર ! આપને મારા કેટિ પ્રણામ છે. હે જગન્નાથ ! પ્રેતની મુકિતનો ઉપાય શો છે ? તે મને કહો. ત્યારે સૂર્યનારાયણ ધણે દ્વર હતા, છતાં સ્પષ્ટ રીતે બોલ્યા કે, ભગવાનની લીલાચરિત્રની કથા સાંભળવી એ જ પ્રેતમુકિતનો ઉપાય છે. માટે પ્રેતને ભગવાનની કથા સાંભળાવો. આ પ્રમાણે સૂર્યનારાયણે કહ્યું. આ સાંભળી ગોકર્ણે વિચાર્યું જે, આ કામ ઘણું સારું, સહેલું અને સુગમ થઈ શકે તેવું છે. પણ ધર્મસ્થ ત્વરિતા ગતિઃ માટે ધર્મનું કામ જલદી કરી લેવું. તેમાં વિલંબ કે વિચાર કરવો નહિ. શ્રેયાંસિ बहुविघ्नानि સારા કામમાં સો વિઘ્નો આવે છે. માટે આ કામ જલદી કરવું. આમ ધારી સર્વે જનોને આ સૂર્યનારાયણે કહેલો ઉપાય જાહેર કર્યો. ત્યારે સર્વેએ કહ્યું કે-હે ગોકર્ણ ! તમે આ કામ જલદીથી કરો. પછી ગોકર્ણે ભગવાનની લીલાચરિત્ર, ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ અને મહિમાથી ભરપૂર એવી ભાગવત-પુરાણની કથા વાંચવા માટે તૈયારી કરી. તે કથા સાંભળવાને ગામેગામથી, દેશેદેશથી લોકો ત્યાં આવવા લાગ્યા. લૂલાં, લંગડા, બહેરાં, બોખડાં, અંધાં અને માંદાં પણ પોતપોતાનાં પાપો ટાળવાને ત્યાં આવવા લાગ્યાં. ભેતભેતામાં મોટો જનસમાજ લેળો થઈ ગયો. અને તેનું ઘર તો મોટા તીર્થરૂપ બની ગયું.

જ્યારે ગોકર્ણે વ્યાસાસન ઉપર બેસી કથાનો આરંભ કરવાની તૈયારી કરી ત્યારે પેલો પ્રેત ધુંધુકારી પણ ત્યાં આવી પોતાને બેસવાનું ઠેકાણું ભેવા લાગ્યો. તો ત્યાં સાત ગાંઠોવાળો, પોલો એક મોટો વાંસડો હતો તેના મૂળના છિદ્રમાં પેસીને કથા સાંભળવા બેઠો. ગોકર્ણે વાંચવાનું શરૂ કર્યું. લોકોએ સ્થિર ચિત્તે સાંભળવા માંડ્યું. અને તે કથા સાંચકાળે બંધ કરી કે તરત જ કેટલાક પુરુષોના ભેતાં મોટા શબ્દથી વાંસની એક ગાંઠ તૂટી. બીજે દિવસે બીજી ગાંઠ તૂટી. તેમ જ ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે અને સાતમે દિવસે સાતે ગાંઠ તૂટી ગઈ. આવી રીતે તે કથાના શ્રવણથી મહા અધર્મી, કુકર્મી અને મહાપાપની મૂર્તિસમા ધુંધુકા-

રીનું પ્રેતપણું મટી ગયું. અને કાનમાં કુંડળ, મસ્તકે મુગટ, હૈયે હાર અને વસ્ત્રઅલંકારથી સુશોભિત દેવ થઈને પોતાના ભાઈ ગોકર્ણને વારંવાર પગે લાગવા મંડયો, અને બોલ્યો. ‘ભાઈ ! તમે દયા કરી પ્રેતપણાના અસહ્ય કષ્ટથી મને છોડાવ્યો. અહોહો ! ભગવાનની કથાનું શ્રવણ નહિ કરનારાનો જન્મ નિષ્ફળ છે. અને ભગવાનની કથાથી જ આ દેહનું સાર્થક છે. હાડકાંરૂપી થાંભલા-વાળું, માંસ, રુધિર, મજ્જા, લીંટ, ગળફા, મૂત્ર અને વિષાથી ભરેલું, આમડાથી મદેલું, દુર્ગંધના પાત્રરૂપ, શોક, રોગ અને જરાના રોગથી પીડિત એવું આ શરીર છે. અને તે પણ ક્ષણ-લંબુર છે. છતાં આ શરીરથી જ કથાનું શ્રવણ કરવામાં આવે છે, તો આને આ દેહથી જ માયાથી મુક્ત થઈને માયાતીત એવા પરમાત્માને પામે છે. જો ખરા ખપવાળા થઈને તનમનથી સાચી શ્રદ્ધાપૂર્વક ભગવાનની લીલાચરિત્રની કથાને સાંભળે, તો જેમ નિર્જીવ વાંસડાની ગાંઠો તૂટી ગઈ તેમ શ્રોતાની હૃદયગ્રંથીઓ તૂટી જાય એમાં શું કહેવું ? માટે સંસારસાગરને તરવામાં નાવ-રૂપ ભગવાનની કથા છે. દરેક જીવે તેનો આશ્રય કરીને સુખસિન્ધુ, સર્વેશ્વર એવા પરમાત્માને પામી પરમ સુખીયા થઈ જવું.

વળી વ્યાસમુનિની ઉદાસીનતા ટાળવાને માટે નારદમુનિએ ભગવાનની લીલાચરિત્રનું વર્ણન કરવાનું કહ્યું છે. પરાશર ઋષિના પુત્ર મહાસમર્થ વ્યાસજી તેમણે વર્ણાશ્રમી સકળ પ્રજાઓના કેવળ કલ્યાણાર્થે એક વેદના ચાર વિભાગ કર્યા; એટલે એક વેદમાંથી ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અને અથર્વવેદ એમ ચાર વેદને જુદા જુદા કર્યા. વળી સ્ત્રી, શૂદ્રો અને પાતકી જીવોને વેદ સાંભળવાનો અધિકાર નથી. તેથી એમના ઉપર કૃપા કરી તેમના શ્રેયાર્થે વેદના અર્થરૂપે મહાભારત અને પુરાણો રચ્યાં. આટલું આટલું કર્યું તો પણ પોતાને હૃદયમાં શાન્તિ થઈ નહિ. તેથી એક દિવસ પોતે પાપમોચિની સરસ્વતી સરિતાના પવિત્ર તટપર એકાન્તમાં ઉદાસ રહેરે બેસી પોતાની અશાન્તિના કારણનો વિચાર કરવા લાગ્યા. ત્યાંતો દેવ-ઈન્દ્રાથી સમર્થ નારદમુનિ આવ્યા.

વ્યાસમુનિને ઉદાસ દેખી પૂછ્યું. 'વેદ વ્યાસ ! તમે મહાન ઉપકારી છો. છતાં આજ કેમ પ્રાકૃત જીવની પેઠે શોકઝસ્ત જણાવો છો ?' વ્યાસજી કહે, 'મેં આજ સુધીનું તમામ જીવન જીવેના કલ્યાણાર્થે વ્યતિત કર્યું છે. છતાં મને જોઈએ તેવી હૃદયમાં શાન્તિ થતી નથી. માટે આપ મહામુનિવર્ય પધાર્યા તે બહુ સારું થયું. કૃપાનાથ ! મને બીલકુલ શાન્તિ થતી નથી. તેનું શું કારણ ?' જ્યારે આમ કહ્યું, ત્યારે સમર્થ નારદમુનિએ કહ્યું. 'વ્યાસજી ! તમે ધર્માદિ પુરૂષાર્થોનું જેવી રીતે વર્ણન કર્યું છે, તેવી રીતે પરમાત્માના લીલાચરિત્રોનું તથા તેમના ઐશ્વર્ય, બળ, પ્રતાપ અને માહાત્મ્યનું વર્ણન કર્યું નથી. માટે તમારે શાન્તિ જોઈતી હોય અને અશાન્તિ ટાળી કૃતકૃત્ય બનવું હોય તો તમે તન, મન ને ખરા પ્રેમથી પ્રભુમાં સંલગ્ન થઈને ગોલોકાધિપતિ ભગવાન શ્રી કૃષ્ણચંદ્રના લીલા ચરિત્રોનું ગાન કરો. આમ કહેવાથી જ્યારે તેમણે વસુદેવ-નન્દન પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણની લીલાચરિત્રનું ભાગવત શાસ્ત્ર રચ્યું ત્યારે તેમને શાન્તિ થઈ.

કથાવાર્તા એ વિસલ્યકરણી ઔષધિ છે

રામરાવણના યુદ્ધમાં લક્ષ્મણજીને બહુ બાણ વાગ્યાં. કેટલાંક શરીરમાં પેઠાં તે કાઢવા માંડ્યાં તો પણ નિકળ્યાં નહિ. અને પોતે નિર્જળ, નિર્જીવ જેવા મૂર્ચ્છિત થઈ પૃથ્વી પર ઢળી પડ્યા. ત્યારે દેવોના વૈદ્ય અશ્વનિકુમારના કહેવાથી વિસલ્યકરણી ઔષધિ લાવીને પાઈ કે સર્વ શૈલ્ય શરીરમાંથી પાણી થઈ નીકળી ગયાં. લક્ષ્મણજી તરત જ લાનમાં આવી મારો મારો કરતા બેઠા થઈ ગયા અને શૌર્યમાં આવી વાનરહજ લઈ યુદ્ધંગણે પહોંચી ગયા. તેમ આ જીવને અનંત કાળથી પંચ વિષયરૂપી બાણ લાગ્યાં છે. કેટલાક જીવમાં પેસી ગયા છે. તેથી જીવ સૂન્યકાર અને નિર્જળ થઈ ભવાટવીમાં આમતેમ ભટક્યા કરે છે. પણ જો સાર્થક નામ-ધારક સતપુરૂષ રૂપ વૈદ્ય પાસેથી કથાવાર્તારૂપી વિસલ્ય કરણી ઔષધિનું સેવન કરે તો તરત જ વિષયરૂપી શૈલ્ય (બાણ)નું પાણી થઈ નીકળી જાય; માટે જેને ભવરોગ ટાળી ભગવાનને

લેટી સુખી થવું હોય તેણે તો હંમેશા શુદ્ધભાવે કરીને ભગવાનની કથાવાર્તારૂપી વિસદ્યકરણી ઔષધિનું સેવન કરવું. કથાવાર્તાના હાર્દને સમજ્યા વિના, કે તેનું મનન કરી જીવમાં ઉતર્યા વિના જિંદગીભર કથાવાર્તા સાંભળે તો પણ તેને સમાસ કે સુખ થતું નથી.

ગામના લોકોએ સુરદાસજીને કહ્યું કે, ગુરૂ મહારાજ ! તમારો કંઠ બહુ સારો છે. અને કીર્તન બોલતાં થાકતા નથી. માટે કાંઈક કીર્તન સંભળાવો. પછી ગુરૂ મહારાજ તો ખૂબ કીર્તન બોલ્યા, પણ જેને કીર્તનનું હાર્દ સમજવાનું નથી. કેવળ રાગડા તાણવાનું ને ફૂફકા મારવાનું તેમજ કરતાલા વગાડવાનું જ એક તાન છે; તેઓ, વાહ વાહ ! ભલે સુરદાસજી ! ભલે ! આમ બોલતા. પછી તેઓ કહે, ગુરૂ મહારાજ તમો બોલો અને અમો જીલીએ. પછી સુરદાસજી બીંચે સાદે બોલવા લાગ્યા અને લોકોએ ઝીલવા માંડ્યા. “રાધાજીને કાને ઝાલ ઝાલુકે વહાલો મારો મોહ ઉપ-જાવે છે !” ત્યારે હાર્દ સમજવાનું નહિ પણ રાગડા તાણવાનું સમજેલા લોકો બોલ્યા. “રાધાને કાનો ઝાલર યુકે વાલો મારો મોહ ઉસકાવે સે !” પછી ગુરૂજી સાંભળી હસીને કહે, આમ નહિ, આમ બોલો. પછી તેઓએ બોલી બતાવ્યું. પછી ગુરૂજી કહે ‘બીજું બોલું છું. તમે સહુ ઝીલજો.’ એમ કહી બોલ્યા “એ મારો વહાલો તે ચલણી નાણું રે. શામળો ગીરધારી !” ત્યારે લોકો કહે “મારો વાલો તે ચોરણાનું નાણું રે, શામળો ગીરધારી !” કહો આમ સમજે તેને ભજનીઆં શો સમાસ કરે? માટે કથાવાર્તા, જ્ઞાનોપદેશ જે જે કરવું, સાંભળવું તે સમજી વિચારી કરવું અને તેનું મનન કરી હૃદયમાં ઉતારવું તો જ હૃદયભૂવનમાં અન્નવાળું થાય અને જીવમાં સમાસ થાય, પણ વગર વિચાર્યે કરનારાને સમાસ કે સુખ થાય નહિ.

વાચકો ! જેમ તેજ વિના તમ ટળતું નથી તેમ જ્ઞાનવિના અજ્ઞાન જતું નથી. અજ્ઞાન ગયા વિના મુક્તિ થતી નથી, અને તે અજ્ઞાન પણ કથાવાર્તાના શ્રવણ મનન વિના ટળતું નથી. માટે હંમેશાં ભગવાનની કથાવાર્તા કરવી, સાંભળવી અને મનન, કરી જીવમાં ઉતારવી, એ જ મુમુક્ષુ જીવોનું કર્તવ્ય છે.

॥ ચુડેલની પેઠે ચોટનારી ચ્હાય દેવી ॥

હાડમાંસને ચૂસનારી, રોગને બોલાવનારી, ચુડેલની પેઠે ચોટનારી, ચ્હાય દેવીને ઓળખો. અને જેમ અને તેમ તેના તત્કાળ ત્યાગ કરો.

મૌર્યૈસ્તરુણજરઠૈ બ્રાહ્મણૈરન્યજાતૈઃ ।

પૌરૈર્ગ્રામ્યૈર્નરપતિવૈર્નિગૃહૈર્નિઃસ્વકૈશ્ચ ॥

પ્રાતઃ સાયંનિયમિતતયાઽભ્યર્ચિતાભક્તિભાવાદ્ ।

હાહાચાહાહતકલિયુગેર્કર્ષતિપ્રાણવિત્તમ્ ॥

અછેલવાન અને અછેલના કોઠેલા, માંદા અને સાળ, ખાસણો અને અન્યજો, ધર્મશુદ્ધો અને કર્મશુદ્ધો, બાલ અને બાલિકાઓ, યુવાનો અને બુઢાઓ, વિચારવાન અને વિચારશૂન્યો, ધનધામાદિસાધનસંપન્ન અને સાધનવિહીનો આમ દરેક માણસો હાલ આ કલિના સામ્રાજ્યમાં દયાના દરિયા, દયાળુ પ્રભુને વિસારી ધન, તન અને ધર્મને લૂંટનારી કલિના હૃત સમી ચ્હા દેવીના જ સવાર સાંજના પૂજારી બની બેઠા છે. ચ્હાય એ ચ્હાય નથી, પણ ચુડેલની પેઠે ચોટનારી એક પિશાચણી છે.

દેશીવિદેશી વૈદો, સંતમહાત્માઓ અને સતશાસ્ત્રો પણ ચ્હા પીવાની ચોકકસ ના પાડે છે. એમાં ધર્મની, ધનની, આરોગ્યતાની હાનિ બતાવે છે. તો પણ નિર્બળ મનના માનવીઓ છોડી શકતા નથી. એ ચ્હામાં કેટલીક શાસ્ત્ર નિષિદ્ધ કેપ્રી ચીજો પણ લેખવવામાં આવે છે. ચ્હાના બ્યસનીઓ ભલે ચ્હામાં ફાયદો માનતા હોય કે કહેતા હોય પણ તે તદ્દન સત્યથી વેગળું છે. બકે છે કે ચ્હા પીવાથી શરીરની બેચેની દૂર થાય છે, ભૂખ બંધ છે. દુખતું માથું મટે છે અને હસ્ત સાફ આવે છે. પણ એતો

ચાયનું ગરમ પાણી પીવાથી ઉઠરનાં આંતરડાં ઢીલાં પડે છે, અને તેના પર ચ્હા અને ખાંડનું થોડુંક દબાણ થવાથી દસ્ત થાય છે. આથી અજબન જાણે છે જે મને ચાયથી દસ્તનો ખુલાસો થયો, પણ ચાયથી તો ઉલટી ઝાડાની કબજાઆત રહે છે. અને તેમાં આળસ, સુસ્તી, હાથપગનું તૂટવું આદિક દોષો ભરેલા રહે છે. માટે દરેક સ્ત્રી, પુરુષ, બાલ, બાલિકા, સાધુ, સંત અને ધર્મોપદેષા આદિક કોઈએ પણ ક્યારેય ચાય પીવી નહિ. તેનો સ્પર્શ સરખોયે કરવો નહિ. ચાય પીનારા કથે છે કે, ચાયથી ભૂખ જાય છે અને તે તદ્દન ખરું છે. કારણ કે ખાંડ દૂધવાળું ચાયનું પાણી પીવાથી હોઝરીનો, લોહીનો તથા ધાતુનો બગાડ થાય છે અને આરોગ્ય બગડે છે. તેથી ભૂખ લાગતી નથી. આગલા જમાનામાં જ્યારે સવારમાં દૂધરોટલો કે છાશરોટલો ખાતા ત્યારે તે વખતે શરીરનો ખાંધો અને બળ કેવું હતું? અત્યારે ચાય પીવાથી કેવું છે? તે જરા અંતરના ઉંડાણમાં તપાસી જોવાથી બજર પડશે. વળી કેટલાક બુદ્ધિના બારહાન માખાપો પોતાના નાના કુમળાં બાળકોને દૂધ પાવું મૂકી, ચાય પીતાં શીખવે છે. તેથી તે બાળકો બળ, રૂપ, નૂર અને શૂર વિનાનાં થઈ, શિથિલ આળસુ ને હાડપિંજર જેવાં લોહીવગરનાં સૂકાં થઈ જાય છે.

ક્યારેક શરીરમાં બાદી, શરદી, સુસ્તી કે માથાનો દુખાવો જણાય ત્યારે કુદીનો, તુળસી, સૂંઠ, મરી, આદિ અને એલચી આટલી ચીજોને ઉકાળી દૂધ અને ખાંડ નાંખી પીવું એ જ સર્વોત્તમ ચાય અને ગુણકારક પીણું છે. પણ તાકાત. તન્દુરસ્ત ને વિત્તને લૂંટનારી, લોહીને ઉકાળનારી, ચુડલની પેઠે ચોટનારી, વિદેશમાંથી આવેલી પેલી કાળી ચાયને તો ક્યારેય પણ પીવી નહિ. હાલ તો એ ચાયચુડેલે સર્વેને પકડી જકડી લીધા છે. સહુના ચિત્તને ચક્રોળે ચડાવી મૂક્યાં છે. સહુનાં તન, મન, ધન અને બુદ્ધિના બળને હરી લીધાં છે. મોટા મોટા ભૂદેવો, વિક્રાનો, જગદ્ગુરૂઓ અને સન્તમહાત્માઓમાં પણ કેટલાક સવારના ઉઠ્યા કે પ્રથમ ચાયદેવીનું પૂજન અને પછી

પોતાના ઇષ્ટદેવનું પૂજન કરનારા બની ગયા છે. ઘરમાં, સગાવ-હાલામાં, નાતબતમાં, ગામમાં, દેશમાં, મહિરમાં, મસ્જિદમાં કે ધર્મસ્થાનમાં આમ જગતના ખુણેખુણામાં ચાચદેવીની જ પૂજાઓ થઈ રહી છે. આમ છેલ્લા ત્રણેક ડઝન વર્ષથી તો દેશમાં સર્વત્ર ચાચ ને ચાચ ધૂમી રહી છે. કેઈ સંસારી, સન્યાસી, મઠધારી કે જંગલવાસી જોગીઓ હશે, તે પણ ચાચદેવીના જ પૂજારી બની બેઠા છે. દેશવાસીઓના મોટા મોટા રાય કે રાંકમાં ચાચનું પૂર જોસથી જોર ચાલી રહ્યું છે.

ઠેકઠેકાણે લાનભૂત્યા આપણા ભોટ લાઇઓ હિન્દુ હોટલો, લોન્ને, વીશીઓ અને ચાચપીઠાઓ વગેરે અનાથારના અખાડા, ખોલી, બિચારા ધર્મને ધકકે મારી, ચાચદેવીનું જ પૂજન કરી રહ્યા છે. ચાચ એ ‘ચાચ’ નથી પણ મનુષ્યના પ્રાણ, ધન ને ધર્મને હરનારી પિશાચ ચુડેલ છે.

॥ ગઝલ ॥

કરીને લોહીનું પાણી, જમાવ્યો રોગ પાંડુનો;
ઉદર મોડું કર્યું જીઓ, અતિશય ચાચ ચૂડેલો.
હશે વિપ્ર અગર વૈખણુવ, અગર ઊંચા ભલે નીચા;
ગુમાવી સૌ જને જાતિ, અભાગી ચાચ ચૂડેલો.
બગાસાની ચડે સ્વારી, ન સુઝે ભજન કે ધંધા;
તૂટે અંગો દુઃખે માથાં, ખરેખર ચાચ ચૂડેલો.

ઉચ્ચ વર્ણના પણ હોટલમાં ખાવા જતાં, હૈયે અતિ હરખાય છે, બિસ્કુટ હૈયાકુટ તે તો ખાંત ધરીને ખાય છે. તેમાં ચાચ, જે એક જ પાત્રથી સૌને અપાય છે, દરેકનાં પીધેલાં પાત્ર પણ જે એક જ પાત્રમાં પ્રક્ષાલિત કરાય છે, તેનાથી સહુ કેઈ ચાચ પીવે છે. ઓહોહોહો! ચાચએ તો આઠો આંક જ વાળી દીધો છે!

ઓ વહાલા વાચકો ! તમે સૌ ચુડેલની પેઠે ચોટનારી આયથી ફર રહેલો.

એક માણસ આયનો વ્યસની (બંધાણી) બની ગએલો; પરંતુ જ્યારે ઘરમાં હનુમાન હડીઓ કરનારા થયા, તાવડી તડાકા મારતી થઈ, ખીસાં ખાલી થયાં ત્યારે આયને છોડવા માંડી, પણ આયએ તો તેને છોડ્યો નહિ. એક વખત આય પીતાં પીતાં આયને કહ્યું:—

ભ્રાતઃ કસ્ત્વં તુ છ્હાયો ગમનમિદ્ કુતો ચારિધેઃ પૂર્વપારાત્ ।
કસ્ય ત્વં દણ્ડધારી નહિ તવ વિદિતં શ્રીકલ્હેરેવ રાગ્નઃ ॥
ચાતુર્વર્ણ્યમ્ વિધાત્રા વિવિધ વિરચિતમ્ બ્રહ્મણા ધર્મદેતો ।
રેકી કર્તું બલાત્ત મિશિલ જગતિ રે શાસનાદાગતોસ્મિ ॥

અરે અભાગણી ! મારું લોહી પીનારી તું કોણ છે ? ત્યાં તો આય બોલી “છ્હાયોડહમ્ છ્હાયોડહમ્” હું તો આય, આય છું. જેને ઘરના, ગામના, દેશના, સારી દુનિયાના માણસો આય છે, તે જ હું મૂર્તિમંત આય છું. આમ તેણે કહ્યું. ત્યારે કહે ‘અરે ! તું અહીં અમારા દેશમાં ક્યાંથી આવી ?’ તો કહે ‘સચુદ્રના કાંઠેથી, પશ્ચિમમાંથી.’ તો કહે ‘તું કોની નોકરી કરે છે ?’ તો કહે ‘શું તું નથી બાણતો ?’ હું તો બલિષ્ઠ કલિરાજની નોકરી કરું છું.’ તો કહે ‘તને શું કામ સોંપ્યું છે ?’ તો કહે ‘જગદ્ગતા પ્રજાએ જીવેના કલ્યાણાર્થે ચાર વર્ષ અને ચાર આશ્રમ જુદા કર્યા. આથી કલિરાજ ગુસ્સે થયો અને તેણે મને બોલાવી, સર્વને એકાકાર કરવાનું કામ સોંપ્યું છે. આથી હું તમારા હિન્દ દેશમાં ‘આય’રૂપે થઈને આવી છું અને સર્વ ઉચનીચ વર્ણને એકાકાર કરવાનું કામ કરું છે.’

વહાલા વાચકો ! સાંભળો છો ને ? આય શું કહે છે ! સર્વ

ઉચ્ચનીચને એકાકાર કરવા માટે કાળા મોઢાની કળિના હુકમથી આપણા દેશમાં આવેલી ચાને આપણા ધર્મગુરુઓ, ભૂદેવો અને મોટા મોટા સદ્ગુરુઓ પણ ‘ચાય’ ચાયને ચહાય છે.

બસ, બસ, ધર્મ, ધન, બળ આરોગ્ય અને આયુષ્યને હરનારી, ચુડેલની પેઠે ચોટનારી, તાકાત ને તાંદુરસ્તીને લૂંટનારી, કાળા મોઢાવાળી, ચાયને તો દરેક સ્ત્રીપુરુષોએ, સન્તમહાત્માઓએ, અને મોટા મોટા ધર્મગુરુઓએ, સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. તેમાં પણ ધર્મગુરુઓ, ધર્મોપદેષ્ટાઓ અને કાષાયવસ્ત્રધારી સાધુપુરુષોએ તો ચાયનો સ્પર્શ સરખાય ન કરવો. કેમકે તેઓ તો ખીજઓને વ્યસન, વિષય, ને વહેમથી પાછા વાળી સન્માર્ગે દોરનારા છે. છતાં જો તેઓ જ આવા ચાય જેવા તુચ્છ વ્યસનોમાં વ્યસની થતા હોય, તો તેમનામાં ઘણું લાંછન ગણાય. મણમાં બાર પાંચશેરીની ભૂલ કહેવાય. માટે તેમણે તો મન, વચન ને દેહ કરીને ‘ચાય’નો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

‘ચાય’ માં કાંઈ, સુખ, સાર કે કશો ફાયદો નથી. કેવળ દુઃખ, રોગ ને હાનિ છે. માટે ઊઠો ! ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરી ગણો. જાગ્યા ત્યારથી સવાર જાણો. ભલે આજ તમે ‘ચાય’ ઘણી પીધી કે પાઈ પણ આજથી, અત્યારથી જ ‘ચાય’ ન પીવાની લીખમપ્રતિજ્ઞા લ્યો.

ચાદ રાખજો કે ચાયના શોખીન તમારા ગોઠીયાઓ તમને ‘ચાય’ પાવાના પ્રયત્નો કરે, પણ તમે જરૂર છલકીને નિયમમાં રાખી ને, મક્કમ મનના બનજો. જેમ ત્યાગેલા મળ સાચું જોવાનું મન થતું નથી, તેમ ત્યાગેલી ‘ચાય, સામે ગુણદોષથી કે કોઈના કહેવાથી પણ એક મીટ સરખીયે માંડશો નહિ.

વળી, એમ થાય કે આજ મોટો તહેવાર છે, કે મોટો મેળાવડો છે. વળી આમને ખોટું લાગે છે. તો લાવને આજનો દહાડો પી લઉં. એવા તમારા મનના કહ્યા પ્રમાણે ચાલી, જો

ચા, સ્વીકારી તો જરૂર એ તમને ચુડલની પેઠે ચોટી પડશે.

ચા છોડવાથી કોઈ ગેરફાયદો બતાવે કે કાકતાલીય ન્યાય માફક થાય, પણ તમે ચાના ચાળે ચડશો જ નહિ. કોઈ પણ વ્યસનના વાયરે ચડવાથી ખુરી હાલત થાય છે. બેઆબરૂ થવાય છે, ફજેતફાળકે ચઢાય છે. છેવટે મરણને શરણે પણ થવાય છે.

એક અપ્રીણના બંધાણીને બંધાણું પુરું ન થવાથી કૂવે પડવું પડ્યું હતું. અને એક અપ્રીણનો બંધાણી બતે ગરાશીઆ પણ બંધાણું પુરું ન થવાથી ધર્મરાજના પાર્ષદ જેવા, એક બંધાણી બાવાના ભેળું રહેવું પડ્યું હતું. ત્યાં પણ કામ કરતાં વાર લાગે તો ચીપીઆ ચાંપવાની શરતે રહેલો. તેથી જીવ્યો ત્યાંસુધી બળતા ચીપીઆના ડાંમ બાવા પડ્યા. આ સર્વ વ્યસનનો પ્રભાવ છે. માટે ચાચ, ખીડી, હોકા, વગેરે વ્યસનો સન્માર્ગથી વેગળા કરનારા છે. તેથી ચાચ ઢુકડા બધું જ નહિ. એક ઘુંટડો પણ ચાચ પીવી નહિ. ચાચનું વ્યસન છોડતાં ગમે તેટલું વસતું લાગે કે ભલેને મૃત્યુ આવે તોપણ છોડેલી ચાચ સામે એક મીટ સરખીયે માંડવી નહિ. ને મળની પેઠે તેનો ત્યાગ કરી દેવો.

ચાચની ઉત્પત્તિ

ચાચ આપણા હિન્દુસ્તાનમાં આસામ તથા નિલગીરી જેવા પ્રદેશોમાં પાકે છે. ચાના ઉગાડનારા, ઉછેરનારા, તૈયાર કરી દેનારા જે જે મજૂરો છે તે સઘળા આપણા હિન્દીઓ જ છે. અને આ બગીચાના માલિકો ઘણેખરે ભાગે વિદેશીઓ જ છે. તેઓ મજૂરોને જીજ્ઞ પગારથી રાખી તેમની પાસે બે ચાર કે પાંચ વર્ષનું એગ્રીમેન્ટ લખાવી લે છે. તથા તેમના ફેારાઓ પણ લઈ લે છે. કદાચ કોઈ માર કે મહેનતની બીકથી નાસી જાય, તો તેને ફેારાની મહદથી એજન્ટો શોધી કાઢી પકડીને તેના માલિકોને સોંપી દે

છે. એટલે તેમના પર પહેલાં કરતાં અતિશય ત્રાસદાયક જીવન વર્તે છે.

કેટલીક મજૂરજીવ બહુબાઈઓને પોતાના પ્રાણપ્રિય શીયળત્રતની આહુતિઓ એ વિષયાંધ બનેલા નિર્દય મનના કામના ક્રીડારૂપ વિદેશીઓના કામાગ્નિમાં ડોમવી પડે છે. જ્યારે મજૂરોથી કબુલેલું કામ સુદૃઢ સર થઈ શકતું નથી ત્યારે તેઓને શરીરના ગોરા, પણ કર્મના કાળા અને મનના મેલા તે લોકો નિર્દયપણે નેતરની સોટીથી કે ચાબુકથી ચામડીમાંથી લોહી છટી આપુએ ચામડું રંગાઈ જાય ત્યાંસુધી મારે છે. તેમના પર કોઈથી ફરીયાદ ચાલતી નથી. કારણ તેઓને થઈ કલાસનો મેજીસ્ટ્રેટનો પાવર મળેલો હોય છે.

આવી રીતે ચાચ પોતાને જમીનમાં જન્મ આપનારા, ઉછેરનારા, રક્ષણપાલન કરનારા બિચારા હીનવૃત્તિના હિન્દી મજૂરો ઉપર મારના, ત્રાસના મહાજીવનોના વરસાદ વરસાવે છે. ચાચ પોતે હિન્દી મજૂરોના લોહીની ખ્યાસી છે. આથી કર્યાકૃત્યને નહિ જાણનારી મહા લયંકર આ તેને ઓ મારા વહાલા હિન્દીઓ ! તમને પેટમાં રેડતાં કે ગળે ગટગટાવતાં જરા પણ કમકમાટી, દયા કે અરેરાટી આવતી નથી ? માફ કરજો. તમે ચાચ પીવો છો, એ ચાચ નથી પીતા પણ શીલલંગ થાતી તમારી હિન્દી મજૂર સ્ત્રીઓના નેત્રાશ્રુનાં ઊનાં પાણી છે. એ ચાચ નથી, પણ હિન્દી મજૂરોના હૈયાની હાયવરાળ છે. આવી પાપરૂપ ચાચને પીતાં તમને જરાપણ શરમ કે વિચાર કેમ નથી આવતો ? બસ, બસ, હવે ઉઠો, બહુ કહ્યું. બેઠા થાવ ! ચાચ ન પીવાનું પાણી લ્યો. ચાચનું વ્યસન મૂકશો ત્યારે પ્રથમ તો મગજ દુખશે, બગાસાં આવશે, આંખો ઘેરાશે, બળશે, ઝાડો પણ અધિકન્યૂન થાશે. એમ બેચેની જેવું જણાશે, પણ દૃઢ મનથી મૂકશો, અને હિંમત હારી તેને પાછી સ્વીકારશો નહિ તો જરૂર તમે સુખી થશો. અને પ્રભુને વહાલા બનશો.

જવર આવે ત્યારે દુ.ખ અને બેચેની સહન કરવી પડે છે તેમ ધર્મર્થિ, આત્મશ્રેયાર્થિ, અને તમારા દેશબાન્ધવો મનુરોની દયાર્થે સહન કરતાં શીખો.

દરેક મનુષ્યે, 'ચાચ'નું નહિ પણ આ ચારનું વ્યસન રાખવું જોઈએ. ખાવા માટે અનાજનું, પીવા માટે પાણીનું, સ્વાદ માટે મીઠાનું, અને અંગદંડકણ માટે જેવાતેવા વસ્તુનું. આ ચારનું વ્યસન રાખવું જોઈએ. બીજા આ લોકપરલોકના સુખના વિરોધી વ્યસન માત્રને સાગરના તળીએ પધરાવી દેવા જોઈએ.

વહાલા વાચકો ! વાચિકાઓ ! હવે હું કેટલું કહું ? કહી કહી થાક્યો. પણ હવે તમે આ નિસ્વાર્થ, હિતાર્થે બોલેલા મારા બોલને વાંચી વાંચી, પુનઃ વાંચી તમારા હૃદયગુહામાં ઠસાવજો, અને તે પ્રમાણે વર્તવા-વર્તાવવામાં જરૂરથી આગ્રહ રાખજો.

॥ ચાયદેવીની મોટી બહેન બીડીબાઈ ॥

મેલડી માફક વળગનારી ચાયદેવીની મોટી બહેન
બીડીબાઈને ઓળખો !!! અને સત્વર તેનો ત્યાગ કરો.

તમાલં ત્રિવિધં પ્રોક્તં કલૌ ભાગીરથી યથા ।

કવચિદુક્કા ક્વચિત્થુક્કા ક્વચિત્ નાસાગ્રવર્તિની ॥

આ લોકમાં જગતપાવની ગંગાજી જેમ પાપાત્માઓનાં
પાપોનો પ્રલય કરવાને ત્રણ ઠેકાણે વાસ કરીને રહી છે, તેમ
કલિરાજના દ્વિતી સમી તમાકુ પણ પુણ્યાત્માઓના પુણ્યોને પ્રભ-
ળવાને બીડી, મોં અને નાસિકા આ ત્રણ ઠેકાણે વાસ કરીને રહી છે.

એક મહાત્માએ રાજાને કહ્યું. તમારુપત્રં રાજેન્દ્ર મજ માત્તા-
નદાયકમ્ હે રાજન તું તમારુપત્રં એટલે તમાકુને સેવીશ નહિ
પણ તમારુપત્રં એટલે આરુઃ પત્રં વાહનં યસ્ય સઃ તમ્ ઉદરના
વાહનવાળા ગણપતિને સેવજે. કેમકે તમાકુ તો અજ્ઞાનદાયકમ્ મહા-
ધોર નરકને દેવાવાળી છે અને ગણપતિ તો (મા જ્ઞાન દાયકમ્)
લક્ષ્મી અને સરસ્વતીને દેવાવાળા છે.

આફસ છે કે, તમાકુ દુઃખહરીઆમાં દુખાવનારી, નરકમાં
નાંખનારી કલિરાજની મુખ્ય દારૂ છે. પ્રથમ તો આપણા પૂજ્ય
બૂદ્ધેવો હોકાબીડીનો ધુમાડો પણ લેતા નહિ. તેમ હીંગ, ડુંગળી,
લસણ આદિક અલધ્ય વસ્તુઓ નાણી તેમને હાથ પણ અડાડતા
નહિ. લોકોને શાસ્ત્રોપદેશ આપતા કે--

લશુનં ગ્રંજનં ચૈવ પલાણ્ડું કવકાનિ ચ ।

અમ્ભાણિ દ્વિજાતીનામમેધ્યમભવાનિ ચ ॥

પલાંડું લશુનાર્ચં ચ હિંગા મંગા તથૈવ ચ ।

દુર્ગન્ધદૃષ્ટદુર્ભક્ષ્યં નાદ્યાન્તિ વૈષ્ણવાઃ ક્વચિત્ ॥

પ્રાણીઓ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય જાતિના જનોએ લસણ, ગાજર, ડુંગળી, ઝિલાડીનો ટોપ, હીંગ, લાંગ અને અપવિત્ર ભૂમિમાં ઉત્તમ થએલી લાજ, તરકારી તથા દુર્ગંધવાળાં અને દેખાવમાં ખરાબ જણાતાં પંડોળાં આદિક વસ્તુઓને ક્યારેય પણ ખાવાં નહિ. તેમાં પણ લગવડલક્ત વૈષ્ણવોએ તો ખાવાં જ નહિ. આવી રીતે બોધ આપતા.

પરંતુ હાલ પાંચેક દસકાથી સારા સારા ભૂદેવા, જગદ્ગુરુઓ, ધર્મગુરુઓ પણ શાસ્ત્રવચનોને વિસારી તમાકુનો બીડીથી, નાસિકાથી અને મુખથી આમ ત્રણ પ્રકારે ઉપયોગ કરી રહ્યા છે. કળિરાજની વડી દાસી બીડીબાઈએ તો ઉચનીચ સર્વ જનોમાં ધીમે ધીમે પગપેસારો કરી પોતાનો ઝંડો ફરકાવી દીધો છે. જગતમાં મોક્ષમાર્ગીઓની પાકી બેડીરૂપ બીડીબાઈએ સૌનાં કાળજાં બાળી મૂક્યાં છે. ખુદિ ખુદી કરી નાંખી છે. બીડીબાઈના તદ્દન શુદ્ધાત્મ બની બીડી પીવી એ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અને નિન્દ્ય છે એ તો ભાનજ ભૂલી ગયા છે.

આગળ કેટલાક પ્રાણીઓનાં પૂણ્યપ્રાપ્તિને જાણી રીતે બીડી પીતા. હવે તો વેદપાઠી મોટા વિપ્રો પણ લલ્લ મૂકી ખુદ્દી રીતે મેદાનમાં, જ્ઞાતિમેળાવડામાં, બજારોમાં, અરેશ્મશાન-ભૂમિમાં પણ મોંમાં બીડી રાખી મીલનાં ભૂંગળાંની પેઠે ધુમાડાના ગોટેગોટા કાઢતા નજરે પડે છે. વધારે શું કહું? પણ પ્રભુના પ્રાતઃસ્મરણને બદલે બીડીનાં જ પ્રાતઃસ્મરણ થઈ રહ્યાં છે. સવારમાં ઊઠતાં બીડી, ઝાડે ફરવા જતાં બીડી, પેસાળ કરતાં બીડી, દાતણ કરતાં બીડી, સ્નાન કરી કેશસેવા કરી રહ્યા કે બીડી, નાસ્તાપાણી કર્યા કે બીડી, જમવા પહેલાં બીડી, જમ્યા પછી બીડી, પા પા કલાકે બીડી, જરાક નવરા થયા કે બીડી, આમ સાંજસવાર બીડી, રાતઢાડો બીડી, સૂતાં બીડી, ઊઠતાં બીડી, ચાલતાં બીડી, આમ બીડી બીડી બીડી જ થઈ રહી છે. બીડી એ બીડી નથી, પણ કોઈ અલભ્ય લાલ આપનારી કોઈ જગદેવી હોયને શું! એમ એ બીડીનું જ સૌ સેવન કરી રહ્યા છે!

ખીડી એ કોઈ દેવ નથી, દેવી નથી; કે હાડમાંસની મૂર્તિ નથી. પણ હાડમાંસને ચુસનારી મેલડી માફક વળગનારી, મનો-બળ સ્વરબળ અને શરીરબળને હરનારી, સદ્ગુણોને તગડનારી, સમય, સંપત્તિ ને સત્ત્વને હુંડનારી, મોક્ષમાર્ગથી પાડનારી ભૂંડી ભુતડીની પેઠે ભરખનારી ભૂખી રાક્ષસણી છે. ખીડી એ ખીડી નથી. પણ જંગાળી જસોમણ દોખાંડની પાકી બેડી છે.

અગ્નિગુરુ દ્વિજાતીનાં વર્ણનાં વ્રાહ્મણોગુરુ:

ઓ સુજ ભૂદેવો !

અગ્નિદેવ તો દ્વિજાતિનો ગુરુ છે અને તમે તો વર્ણમાત્રના ગુરુ છો. તો કંઈક સમજો. ખીડીને ઓળખો. તેના ગુણદોષને જાણો અને જરૂર તેથી પાછા વળો. ઊજળે લૂગડે શા માટે ડાઘ લગાડો છો ? જરા ભાનમાં આવો. તમારા પૂજ્ય પૂર્વજોના કીર્તિ-દીપકને શા માટે ઝાંખો કરો છો ? તમે તમારા મુકામ પર આવો. કર્તવ્યને ખ્યાલમાં લ્યો અને ખીડીને દુઃખોની દુર્ગુણોની અને મહાદેહોની ખાણરૂપ મોક્ષમાર્ગની મહાવિરોધી જાણી તેને વિદાયગીરી આપવા તૈયાર થઈ જાઓ.

ખીડીથી તમારું મનોમન્દિર મેલું થશે, ભગવાન ભાગવા માંડશે અને ભરતખંડમાં મોક્ષના સાધનભૂત મળેલા માનવદેહનું વ્યર્થપણું થઈ જશે. વાસ્તે ઓ ખીડીના પીનારા શોખીનો ! જરા વિચારો ! ખીડી, એ દેહનું અને દેહીનું ખૂરું કરનાર છે. આ શબ્દો તમારા અંતરના ઉંડાણમાં સંધરી રાખજો. આ શબ્દો ખીડીના વ્યસનીને તો કડવા કંટાળાભર્યા લાગશે. પણ ખરા-ખપવાળા ભૂદેવો, સંતસત્શાસ્ત્રોના વ્યસનીઓ તમે તો જરૂરથી આ શબ્દો ખ્યાલમાં લઈ તેનાથી છેટા રહેજો.

ખીડીથી પુદ્ગિ ખૂટી થાય છે, હૃદયમાં અંધકાર છવાય છે, પ્રભુ વેગળા થાય છે, કાળજી સડી જાય છે, કાંત કાળા તફન વિરૂપ જની જાય છે, અંધાપો વહેલો આવે છે, ગટર સમું મોં

ગંધાય છે અને ઉધરસ ક્ષય, પીત્ત, જેવા રોગોનો રાફડો ફાટી નીકળે છે. માટે આ લોકમાં સુખી જિંદગી પસાર કરવી હોય તેણે તો ખરા શૂરવીર દ્રઢ મનના બની બીડીબાઈને ગડગડીયું પરખાવી તેને વિદેશે રવાના કરવા તૈયાર થઈ જાયો. તમને તમારા દોસ્તદારો પોતાની ટોળીમાં લેળવવા, પ્રતિજ્ઞાથી પાડવા હાવભાવ કે આગ્રહ કરશે; પણ જરાપણ નબળા મનના ન થતાં દૃઢ ભીષ્મપ્રતિજ્ઞાવાળા થઈ રહેજો. તમારા સામે કોઈ બીડીનું ભુંગળું ધરે કે તમાકુને ઢાંતમાં રાખવાનો શુભ ગાય કે સુંઘવાથી મગજ તર રહે, આમ ક્ષાયદો જણાવે તો પણ તમો ત્યજેલા મળ સામે જોવાનું મન કરતા નથી, તેમ બીડી સામે તમાકુ કે તપખીર સામે જરા પણ પ્રીતિની નજર સરખીયે કરશે નહિ. ત્યજેલાં વ્યસનોનો તો જરા પણ વિશ્વાસ કરશે નહિ.

હાલ આ હડહડતા કળિયુગમાં તમાકુ, ભાંગ, ગાંજો, અપ્રીણ વગેરે વ્યસનનો પ્રભાવ સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યો છે. તેમાં તમાકુ તો સહુને ખરેખરી વળગેલી છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર એ ચાર વર્ણ અને બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસી, એ ચાર આશ્રમોમાં તમાકુએ તો પોતાનું થાણું નાખ્યું છે. એટલે સહુ તમાકુને ખાય છે, પીવે છે, સૂંઘે છે અને ઘસે છે.

उपासन्ते तमासुं वै कलौ नारद ये नराः ।

क्षीणपुण्याः पतिष्यन्ति महारौरवसंज्ञके ॥

હે નારદ જે સ્ત્રીપુરુષ તમાકુને મોંમાં રાખે છે, હોકા બીડીમાં રાખી પીએ છે, નાકથી સૂંઘે છે કે ઢાંતમાં ઘસે છે, તો તેમનું પુણ્ય નાશ પામે છે અને જીવતાં દુઃખી અને મરીને મહા રૌરવ નામના નરકમાં પડે છે.

पीता येन तमासुर्वै नरेण भुवि नारद ।

तत्पापेन भवेत् पापी म्लैच्छादपि च सोऽधमः ॥

वृत्तानि निषमाः सर्वे यमाश्चैव महामुने ।

वृथैव तानि सर्वाणि तमास्वपानमात्रतः ॥

હો નારદ, આ લોકમાં જે મનુષ્ય તમાકુનું કોઈ પણ પ્રકારે સેવન કરે છે, તો તે પાપી અને મ્લેચ્છથી પણ નીચ છે. તમાકુને સેવે છે, તો તેનાં વ્રત, યમ, નિયમ ને જપ એ સર્વે વ્યર્થ થઈ જાય છે.

તમાકુને સેવનારો ભલેને ઉચ્ચ કોમનો હોય તો પણ તેને શ્વપચ સમાન જાણવો. તમાકુને સેવનારા પુરુષના ગમે તેટલા સફળુણો હોય તો પણ તે લય પામી જાય છે.

અફીમી કલ્પમેકંચ મુંગી કલ્પશતત્રયમ્ ।

મગ્ધપઃ કલ્પસાહસં વ્રહ્માપિ નૈવ શુદ્ધયતિ ॥

અફીમી પીનારો એક કલ્પ સુધી, ભાંગ પીનાર ત્રણસેં કલ્પ સુધી, તથા મગ્ધ પીનાર સહસ્ર કલ્પ સુધી નરકમાં પડે છે. બ્રહ્મા જેવો સમર્થ હોય તો પણ તે પાપથી શુદ્ધ થતો નથી.

જસ બહુ થયું. કહેવાનું કહી દીધું. જોડો, જાગૃત થાઓ, બીડી ન પીવાની, હોકાને ન ચડવાની, તમાકુને મોંમાં ન રાખવાની, દાંતને ન ચડાવવાની અને ન સૂંઘવાની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞાઓ લઈ લ્યો. તેમાં પણ ભગવાનની કથાવાર્તાને સાંભળનારા સત્યાસત્યના જ્ઞાનવાળા સત્સંગી હોય, તેમણે તો અવશ્ય ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞાઓ લેવા સાવધ ને સૂરા થઈ જવું જોઈએ. ગમે તેટલાં તીર્થ કરે, ગમે તેવું તપ, વ્રત, કરે, કે ભગવાનની કથાવાર્તા કરે કે સાંભળે પણ તમાકુ સેવનારાને એનું ફળ મળતું નથી. તમાકુ એ સુખકર, રોગહર કે શાન્તિકર નથી, પણ તન, ધન, ધર્મ ને બુદ્ધિના બળને લૂટનાર છે; માટે સર્વ પ્રકારે તેનો ત્યાગ કરવો.

॥ શ્રેયસ્સાધકોએ ખાસ જીતેન્દ્રિય બનવું ॥

॥ વાચં યચ્છ મનોયચ્છ યચ્છ પ્રાણેન્દ્રિયાણિ ચ ॥

વહાલા વાચકો ! જો તમારે જન્મમરણ રૂપ સંસારથી છૂટી પરમાનન્દ પરમાત્માના પૂનિતપાદપદ્મને પામી પૂરેપૂરા કૃતકૃત્ય બનવું હોય, તો લવાટવીમાં બ્રમણ કરાવનારાં ઇન્દ્રિયો અને અંતઃકરણને નિયમમાં કરો. મનઇન્દ્રિયોને જીત્યા શિવાય વિજય-વંત થવાતું નથી. વાસ્તે તમે સહુ વાણીને નિયમમાં કરો, મનને નિયમમાં કરો. પ્રાણને નિયમમાં કરો. અરે શ્રોત્ર, ત્વક્, ચક્ષુ, રસના, વ્રાણ, એ પંચ જ્ઞાનઇન્દ્રિયો વાક, પાણી, પાદ, પાચુ અને ઉપસ્થ એ પંચ કર્મઇન્દ્રિયો અને ઇન્દ્રિયોના નિયામક મન એ સર્વને નિયમમાં કરો. તેને કાબુમાં રાખો. જો તમે તેમને નિયમમાં કરશો તો જ લવાટવીના બ્રમણથી છૂટશો. મળેલા સુયોગનું સાર્થકપાત્રું કરી શકશો. અને સંસારસાગરની સફર સફળ કરી સર્વેશ્વર, સુખેશ્વર, શ્રીજીના સુખરૂપ ધામને પામી પરમ સુખી થઈ જશો. ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં કર્યા શિવાય કદી પણ દુઃખી મટવાના નથી અને સુખી થવાના નથી.

ચિરમિહ ટ્વજિનાર્તસ્તપ્યમાનોઽનુતાપૈરવિતૃષ્ણમિત્રોઽલબ્ધ
શાન્તિઃ કથંચિત્ શરણદ સમુપેતસ્ત્વદ્વદાન્જમ્ પરાત્મસમય-
મૃતમ શોકં પાહિ માપન્નમીશ ॥

માન્ધાતાના પુત્ર સુચકુન્દે કહ્યું કે, આ લોકમાં બહુ પ્રકારના દુઃખોથી દુઃખિત થઈ ગયો, ત્રિવિધ તાપથી તપ્ત થઈ શેકાઈ ગયો, કામક્રોધાદિક છ દોષોને તથા ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ રૂપ અંતઃશત્રુ-

ઓને ન જીતવાથી, સુખશાન્તિ વિનાનો થઈ ચોરાશીમાં ભટકતો અને દુઃખોદધિમાં ફળકાં ખાતો થઈ ગયો એવો હું શરણુને દેવાવાળા હોં ભગવન આપના સુખદ ચરણુના શરણુને પામ્યો છું. માટે મોક્ષમાર્ગના વિરોધી કામક્રોધાદિક દોષોથી તેમજ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ થકી માફે રક્ષણ કરો અને તેને જીતવાનું સામર્થ્ય આપો.

પ્રહ્લાદજીએ પણ નૃસિંહભગવાનને કહ્યું કે, તમે આ મારા પંચભૌતિક શરીરનું રક્ષણ કર્યું, તેને હું રક્ષણ માનતો નથી, પણ જ્યારે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણરૂપ અંતઃશત્રુઓથી માફે રક્ષણ કરશે ત્યારે જ હું રક્ષણ કર્યું એમ માનીશ. માટે સર્વેના કદા અને ખરા શત્રુઓ તો ઇન્દ્રિયો અને અંતઃકરણ જ છે.

॥ કે શ્રવઃ સન્તિ નિજેન્દ્રિયાણિ તાન્યેવમિત્રાણિજીતાનિ કાનિ ॥

જીત્યા વિનાની ઇન્દ્રિયો એ જ શત્રુ છે. જીતાએલી ઇન્દ્રિયો એ જ મિત્ર છે. વળી મનઇન્દ્રિયોના જીતનારાને જ શ્રી કૃષ્ણચંદ્રે પોતાનો અંશ કહ્યો છે. માટે મનઇન્દ્રિયોને જીતી રાખવાથી બંધન થાય છે અને તેનો સંયમ કરવાથી મોક્ષ થાય છે. આ લોકમાં ધર્મોદ્ધાર, ધર્મપ્રચાર અને એવાં જ બીજાં સફળ કરનારાએ તો ઇન્દ્રિયોરૂપ અંતઃશત્રુઓને કદા શત્રુઓ બાણી તેના ઉપર ખરેખરો કાણુ મેળવી જીતેન્દ્રિય બનવું. જીતેન્દ્રિય પુરુષને જ વિજયવાન, ધર્મવાન, બળવાન યોગી અને યશસ્વી કહેવાય છે. જીતેન્દ્રિય પુરુષ જ સર્વત્ર વિજય મેળવી શકે છે. અજ્ઞાનીઓને તેવા વિજયવંત બનાવી શકે છે. ધર્મનું રક્ષણ કરવામાં, ધર્મબાન્ધવોની વાર કરવામાં અને દીનોદ્ધાર કરવામાં જીતેન્દ્રિય પુરુષ જ બળવાન ગણાય છે. માટે સ્વેષ્ટદેવ ભગવાન શ્રીહરિને તથા તેમના પાદપૂજક મહાન પુરુષોને મહદમાં લઈ જીતેન્દ્રિય બનવું. જીતેન્દ્રિય પુરુષ ભગવાનને ગમે છે. તેના હાથની સેવાને અંગીકાર કરે છે. અને તે લાખ ગાઉ દૂર હોય તો પણ

તેને સમીપે માને છે. અજીતેન્દ્રિય પુરુષ સમીપે હોય તો પણ તેને દાખ ગાઉ છેટે માને છે. તેને વીસારી મૂકે છે.

જીતેન્દ્રિયત્વ મોક્ષનું મૂળ છે. અને અજીતેન્દ્રિય ભવાટવીનું મૂળ છે. જીતેન્દ્રિયપણાથી સદ્ગુણી સ્વેદેવના કૃપાપાત્ર અને વચનસિદ્ધ થવાય છે. ધર્મસિદ્ધિ, કાર્યસિદ્ધિ, મંત્રસિદ્ધિ, અને મોક્ષસિદ્ધિ પણ જીતેન્દ્રિયપણાથી જ થાય છે. સત્સાધનોની સફળતા પણ જીતેન્દ્રિયપણાથી જ થાય છે. દેવ, દૈત્ય અને મનુષ્યમાં અગ્રગણ્યતા પણ જીતેન્દ્રિયપણાથી જ થાય છે. જીતેન્દ્રિય પુરુષ દેવસમાન માનનીય અને સર્વત્ર પૂજનીય ગણાય છે.

સકલ ભૂતલના ભૂપતિને કે સુરલોકના સુરપતિને જીતે તો પણ તેને વિજયવંત કહેવાય નહિ. દશ માથાવાળા રાવણે સમગ્ર નરપતિ અને દેવપતિને ક્યાં નહોતા જીત્યા? પણ પોતાના અંતઃશત્રુઓને તેણે જીત્યા નહોતા; એથી રામની રમાનું હરણ કરી પોતે સહકુટુંબ ને નગરી સહિત હોતો નહોતો થઈ ગયો. માટે અંતઃશત્રુઓને જીતે તે જ ખરો જયવાન, ધર્મવાન અને શૂરવીર ગણાય.

શાસ્ત્રોમાં જીતેન્દ્રિય પુરુષોનાં યશોગાન ગવાયાં છે અને અજીતેન્દ્રિય પુરુષોના અપયશોના ઇતિહાસો ચીતરાયા છે. ઇન્દ્રિયો જ અંતઃકરણ ને અનાદિકાળથી આ જીવના શત્રુ છે, મોક્ષમાર્ગના વિરોધી છે. માટે તેને અવશ્યપણે જીતવાનું અને તેના પર દબાણ રાખવાનું જોરજોર રાખવું. પણ ક્યારેય ઇન્દ્રિયાનન્દી વિષયાનંદી બનવું નહિ.

સદ્ગુરૂ હંમેશાં જીતેન્દ્રિય શિષ્યને જ આશિષ દે છે. અને પ્રશંસા કરે છે. પિતાને પણ જીતેન્દ્રિય પુત્ર પ્રાણાધિકારી હોય છે. પુત્રનું નપુંસકત્વ અને અજીતેન્દ્રિયત્વ તો માતા પિતાને પણ બહુ ખૂંચે છે. રાજાના જીતેન્દ્રિયને પ્રજા આહે છે. તેના હુકમોને માન આપે છે. રાજા પણ પ્રજાના જીતેન્દ્રિયત્વને

હાથે છે અને તેના પોખ્યોપાયમાં સતત સાવધાન રહે છે. રાજાને પ્રજાનું, પ્રજાને રાજાનું; અણ્ણતેન્દ્રિયત્વ તો પરસ્પર અણ્ણગમે ઉપજાવે છે. છેવટે રાજાને રાજ્ય છોડવાનો અને પ્રજાને પુર છોડવાનો વખત પણ અણ્ણતેન્દ્રિયપણાથી જ આવે છે.

ભીષ્મપિતાના પિતા શંતનુ રાજા, પોતે સમુદ્રનો અવતાર છતાં અણ્ણતેન્દ્રિયપણાથી જ સ્ત્રીઓનો કીડામૃગ બની ગયો. સ્ત્રીએ પોતાના છ બાળકોને ગંગામાં પધરાવી દીધા, પણ જરાયે અરેરાટ થયો નહિ. ઘોર જંગલમાં વસનારા જેને સ્ત્રીપુરુષોના ભાન નહિ તેવા પુરુષો પણ અણ્ણતેન્દ્રિયપણાથી જ પોતાનું તપો-ધન ગુમાવી સ્થાનબ્રષ્ઠ થયા છે.

વહાલા વાચકો, તમે સૌ આ વાંચીને અણ્ણતેન્દ્રિય બનવાને કમર કસો. અણ્ણતેન્દ્રિય બનશો તો જ તમે શાશ્વતી શાન્તિના સામ્રાજ્યને પામશો. ત્યારે જ તમે પ્રભુને વહાલા થશો. ત્યારે જ તમે કીર્તિદેહ અમર થશો. માટે વીર્યવાન, પ્રજ્ઞચર્યવાન, અને અણ્ણતેન્દ્રિય બનવાને અત્યાગ્રહી બનો.

॥ વર્તનથી થાય છે તેવું વાતોથી થતું નથી ॥

વર્તન વિનાનો માનવી કોઈપણ કાર્યની સિદ્ધિ મેળવી શકતો નથી. વર્તન એ જ માણસને ઊંચનીચ બનાવે છે. ગમે તેવી સારી ઇમારત હોય, પણ પાયા વિના ચિરકાળ ટકતી નથી, તેમ વર્તન એ જ સારી નરસી અને લાંબી જિંદગીનો પાયો છે. આ લોકમાં માણસની શોભા, પ્રતિષ્ઠા, વિદ્વત્તા અને સુખ એ સર્વે વર્તનથી જ છે. વર્તન વિનાનો માનવી ગમે તેવો કુળવાન, ધનવાન કે જ્ઞાનવાન હોય, તો પણ લોકમાં તેની મહત્તા કે ગણના હોતી નથી માટે આખી જિંદગી સુખમાં પસાર કરવી હોય, તેણે તો હંમેશાં સદ્વર્તનની બનવું. વર્તનથી સમાસ, સુખ અને શાન્તિ રહે છે. વર્તન એ જ માણસનું ભૂષણ છે. વર્તન વિનાનો માનવી પ્રાણુ વિનાના શરીર જેવો જડ, અને અસ્પૃશ્ય છે ઉપદેશાઓનો ઉપદેશ, વિદ્વાનોની વિદ્યા અને જ્ઞાનીઓનું જ્ઞાન વર્તનથી જ શોભે છે.

એક વખત ભગવાન સ્વામિનારાયણે પોતાના પરમહંસોને કહ્યું કે, તમે દેશોદેશમાં સત્સંગ કરવા જાઓ. તેઓને સત્યા-સત્યનો, ધર્માધર્મનો, સાધુઅસાધુનો, જ્ઞાનાજ્ઞાનનો, ખાધાખાધનો અને પેયાપેયનો બોધ આપજો. અને ભગવાનનાં ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, મહિમા અને અત્કારની વાતો કરી ભગવાનના સ્વરૂપનો દૃઢાશ્રય કરાવજો.

તમે સૌ સુખ, દુઃખ, હર્ષશોક, માનાપમાન તથા તાડન-તિરસ્કારાદિકને સમ ગણી સહનશિલ બનજો. ભૂંડું કરનારાનું પણ ભદ્રું કરજો, નાસ્તિકને આસ્તિક કરવાનું, આસુરીને દેવી

કરવાનું અને વિમુખને ભગવાન સન્મુખ કરવાનું એકતાન રાખજો. ત્યારે જે ભણેલા, અનુભવી અને ખીજને યોગ આપી શકે તેવા હતા, એ તો સર્વે રાજી થઈ આજ્ઞાને માથે ચડાવી ચાલી નીકળ્યા, પરંતુ જે સન્તો વગર ભણેલા, ખીનઅનુભવી પણ વર્તનમાં શરા અને ભગવાનના ધ્યાનમાં પૂરા હતા તેઓ હાથ જોડી કહેવા મંડ્યા, “કૃપાનાથ ! અમને વાતો કરતાં આવડે નહિ, ધ્યાનમાંથી બહાર નીકળવું ગમે નહિ, તો અમે જઈને શું કરીએ ? સત્સંગ કેમ કરાવી શકીએ ?” મહારાજ કહે, ‘તમારે વાતો કરવી નહિ પડે, તમારે તો તમારાં વર્તન વાતો કરશે. ભણેલાઓથી સમાસ થશે તે કરતાં તમારાથી વધારે સમાસ થશે. માટે તમે પણ જાઓ.” ત્યારે તે સંતો પણ મહારાજને મળી તેમની આજ્ઞા લઈ ફરવા નીકળી પડ્યા. તેમાં જે ભણેલા અને અનુભવી હતા તેમના સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવા, વાદવિવાદ કરવા અને કેટલાક વિતંડાવાદ કરવા પણ આવતા. રાતદહાડો ઉપદેશ આપતા. ત્યારે માંડમાંડ કોઈક સત્સંગી થતા અને આ નહિ ભણેલા સંતોને તો ગામને ગોંદરે કે ઝાડ નીચે મોનવૃત્તે સિદ્ધાસને ધ્યાનમાં બેઠેલા જોઈને ‘અહોહોહો આ સાધુ સ્થિરપણે કેવા ધ્યાનાસને બેસી રહ્યા છે ! આ કોઈક મોટા યોગી છે.’ ત્યારે કોઈ કહે, આ યોગીને તો હું સવારથી બેઠેલા દેખું છું. કોઈ કહે હું તો કાલથી આમને આમ બેઠેલા જોઉં છું. આમ વર્તન જોઈ સહુ કોઈતેમનો ગુણ લેતા. તેમનામાં હેતુ થતું અને તેમનું વચન સાંભળવા લોકોની ઠંઠ જામી જતી. બ્યારે મધ્યાહ્ન વખતે આંખો ખોલે, ત્યારે લોકો પગે પડે અને પૂછે. ‘બાપજી ! કંઈ જમશે ?’ ત્યારે કહે, હરિ ઇચ્છા. આથી લોકો તેમને અચાચક, મુનિબાવો જાણી ખાવાનું લાવે. તેમાંથી પોતાના ખોખામાં સમાય તેટલું લઈને ખાય. પાછા આંખો મીચી ધ્યાનાસને બેસી જાય. આમ બેચાર દહાડા રહે એટલે ગામના બહારગામના લોકો તેમના દર્શને આવે. બ્યારે ખીજે ગામ જવા તૈયાર થાય, ત્યારે લોકો પગમાં પડે. આશીર્વાદ માગે અને માથે હાથ મુકાવી, બાપજી અમને કંઈક ઉપદેશ આપો.

સંતો ફક્ત આટલું જ બોલે કે, ભગવાન સત્ય છે. જગત જૂઠું છે. આપણું કોઈ નથી અમે આપણે કોઈના નથી. એકલા આવા છીએ અને પાપપુન્યનું પોટલું ખાંધી એકલા જવાનું છે. જેમ ભગવાન રાવણને મારવા રામરૂપે થયા હતા, કંસને મારવા કૃષ્ણરૂપે થયા હતા તેમ આજ જીવના અંતઃશત્રુ જે કામકોષાદિકે તેમને સંહારવા સ્વામિનારાયણ નામે ભગવાન પ્રગટ થયા છે. માટે તમે સહુ અંધારામાંથી નીકળી અજવાળામાં આવો, તેમને ઓળખો. અને તેમનો આશ્રય કરી મનુષ્ય જન્મની સાફલ્યતા કરી લ્યો. આટલી વાત કરી સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ કહી ચાલવા માંડતા. હવે પ્રથમથી એ સાધુના વર્તનથી શુણ્ણુ તો આવેલો હતો અને આવો સુધાબોધ સાંભળી તેમનાપરનો પાપનો પીછેઠા ભેદાઈ જતો. ઘણા જનો પરસ્પર બોલી ઊઠતા, જેના સાધુ આવા તપસ્વી, સહનશીલ અને સફવર્તની છે, તો એ પોતે સ્વામિનારાયણ ભગવાન હોય તેમાં શું કહેવું ? આપણે આ સાધુ કહે તેમ કરીએ તો જરૂર આ લોકેપરલોકે સુખી થઈએ. આમ ધારી કહેતા કે ઓ મુનીબાવા તમે સાચા સાધુ છો, અમને સ્વામિનારાયણના આશ્રિત કરો અમને તેમના ધર્મનિયમનો બોધ આપો. ત્યારે સાધુ તેમને હસ્તે વઢને, પ્રસન્ન મને કહેતા, ભાઈઓ ! સ્વામિનારાયણનો ધર્મ અને સનાતન ધર્મ કંઈ જુદો નથી. બન્ને એક જ છે. માટે નાવું, ધોવું, પવિત્રપણે રહેવું, દેવદર્શન કરવાં, અન્ન જલ ખપતું હોય તેનું જ ખાવું, પણ ખીજનું નહિ. ડુંગળી, લસણ, હીંગનો ત્યાગ કરવો અને સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો દૃઢાશ્રય રાખવો. આવો બોધ આપી સત્સંગી કરતા.

આવી રીતે ભણેલાઓથી સત્સંગ થતો તે કરતાં, વગર ભણેલાઓના વર્તનથી વધુ સત્સંગ થતો. વાસ્તે જેટલું વર્તનથી થાય છે તેટલું વાતોથી થતું નથી. કૂવામાં મીઠું પાણી હોય તો જ અવાડામાં મીઠું પાણી આવે; નહિ તો સો કોસ ભેડીએ તોય મીઠું પાણી ક્યાંથી આવે ? તેમ ઉપદેષ્ટા જે સફવર્તની હોય તો તેવા સફવર્તની ખીજને ખનાવી શકે.

“ મહાત્મા ગાંધી અને આ પુસ્તકનો પ્રકાશક ”

સન ૧૯૧૬ ની સાલમાં હું ઢશકોઈ તાલુકામાં ગાડી લઈ નામવેરો લેવા ફરતો ત્યારે નવાગામમાં મહાત્મા ગાંધી તથા સરદાર વલ્લભભાઈ આવેલા. તેમને મળવા પાંચસાત હરિભક્તોને લઈ હું ધર્મશાળામાં ગયો, ત્યાં તેમના તથા મારી વચ્ચે કેટલીક ધર્મસંબંધી તથા દેશની ચાલતી પરિસ્થિતિ સુધારણા વિષેની ઘણી વાતો ચાલી. બ્યારે હું ચાલવા તૈયાર થયો ત્યારે ગાંધીજીએ મને વિદાય આપવા ભલા થઈ હાથ જોડી હાસ્યવદને કહ્યું કે, ‘ રબ હોય તો બે બોલ બોલું. ’ મેં કહ્યું, ‘ ઘણી ખુશીની વાત છે. બોલો. ’ ત્યારે તેમણે કહ્યું કે, હિંદુસ્તાનમાં ઘણા ધર્મો છે. પણ આ સ્વામિનારાયણ ધર્મ જેવો પ્રશંસનીય, શુદ્ધ અને આકર્ષક છે તેવો બીજો કોઈ નથી. મને આ ધર્મ વિષે ઘણું માન છે. પછી સરદાર વલ્લભભાઈની સામે આંગળી કરી કહ્યું, ‘ આ હમણું દેશભક્ત થયા છે. પણ આ ધર્મના જ અનુયાયી છે. આમના માતાપિતા, ભાઈઓ સર્વે સ્વામિનારાયણનો જ ધર્મ પાળે છે. ’

“ વાણી, વેષ, ને વર્તનની વિશિષ્ટતા ”

આ ધર્મ માત્ર દોઢેક સૈકાથી આટલો ગતિકારક, પ્રતિષ્ઠિત અને વિશ્વવ્યાપી બન્યો છે. તે તમારા જેવા વર્તનશાળી સાધુઓનો જ પ્રભાવ છે. આ ધર્મના મુખ્ય ઉપદેશો સાધુ છે. તેઓ વેષ, વર્તન, વાણી, અને વિનયથી સંપન્ન છે. જગતમાં કેટલાક સાધુબાવાના વેશથી છોકરાંઓ ડરીને ‘ વોય બાપ ! ’ કહેતાં ઘરમાં જ ધૂસી જાય છે. ત્યારે કેટલાક વૈખરી વાણી બોલવાવાળા અને કેટલાક વર્તનના ઠેકાણા વિનાના હોય છે. પરંતુ આ ધર્મના સાધુઓ તો વેશ, વર્તન, વાણી અને વિનયગુણથી સંપન્ન છે. માટે આવા સાધુથી જ આ ધર્મ આટલો પ્રશંસનીય અને વિશ્વવ્યાપી બન્યો છે. રેલ્વેય હબરો માણસોને ધારેલે રથને ઝડપી ગતિએ લઈ જાય છે, તે

માત્ર એન્જનના પ્રભાવથી જ. તેમ આ ધર્મ પણ વર્તનથી જ આટલો વધ્યો છે. પછી મને કહે, ‘પ્રદ્યાચારી મહારાજ ?’

તમે જેમ સેવકોને ધર્મબોધ કરો છો, તેમ સંપ્રદાયની ઉન્નતિની ખાતર જરા વર્તનનો પણ બોધપાઠ આપતા રહેજો. હવે આપ સુખેથી પધારો.’ આમ મને કહ્યું. આ મહાત્મા ગાંધીનાં સારગર્ભિત તથા ભાવભીનાં વચનો મારા હૃદયપટમાં ચોટી રહ્યાં છે. ખરી વાત છે કે, જન વદે છે, તેવું વર્તનમાં રાખતો નથી. તેથી જ જનતામાં તેના વચનની ઊંડી છાપ પડતી નથી.

॥ મનસ્યેકમ્ વચસ્યેકં કર્મણ્યેકમહાત્મનામ્ ॥

જેઓ મન, વચન ને વર્તનથી એક હોય તેને જ “મહાત્મા” કહેવાય. અને એવા સદ્વર્તનની હોય એ જ કાળભિન્દ પત્થર જેવા કઠોર કાળજવાળાને પણ પીગળાવી શકે છે. મણિ ગમે તેવો અમૂલ્ય હોય પણ જ્યારે સુવર્ણમાં રહે ત્યારે તે શોભે છે. પણ એકલો શોભતો નથી. તેમ સંપ્રદાય ગમે તેટલો સારો હોય પણ સદ્વર્તનની અનુયાયી-ઓથી જ શોભે છે.

મનુષ્ય પોતાના ચારિત્ર્યથી ઉચનીચ થાય છે.

કૂવો ખોદનારો દિવસે દિવસે નીચો થતો જાય છે. હવેલીનો ખાંધનારો દિવસે દિવસે ઊંચો થતો જાય છે.

॥ ગુણૈરુત્તમતામ્ યાતિ નોષૈરાસનસંસ્થિતઃ ॥

માણસનાં માન, મોટપ, શોભા સદ્વર્તનથી છે, પણ ઉચ્ચાસને બેસવાથી નથી માટે દરેક શ્રેયસ્સાધકે સદ્વર્તનની બનવું.

શુદ્ધ વર્તન એ જ શુદ્ધ વિચાર અને શુદ્ધજીવનનો પાયો છે. જે વ્યક્તિ ધર્મનેતા બની ધર્મનું પાલન કરતીકરાવતી નથી અને વખત આપે સ્વાર્થાભિમાં ધર્મની તીક્ષ્ણલી આપી દે છે તે ધર્મનેતા નહિ પણ પાપનેતા છે.

“ સદ્ધર્મના સંસ્કારો ”

વહાલા વાચક ! ગૃહસ્થે પોતાના બાલબાલકીઓને સાધુએ પોતાના શિષ્યોને વિદ્યા, વિવેક, વર્તન અને સત્સંગના ધર્મનિયમની ખાસ કેળવણી આપવી જોઈએ. હંમેશાં ધર્મકેળવણીથી જ તેમને અંકુશમાં રાખવાં જોઈએ. જેનામાં નાની વયમાં સદ્વર્તનના, સદ્વિદ્યાના, સદ્ગુણોના, સત્સંગના અને સદ્ધર્મના સંસ્કારો પેઠા હશે, તે કદી પણ કુસંગમાં કે કુસંપમાં લેવાશે નહિ. અને ચાલુ સદીનો ધર્મધ્વંશક ઝેરી વાયરો પણ તેનો પરાલવ કરી શકશે નહિ. આપણે સત્સંગદેવના ગ્રંથર પૂજક છીએ તો આપણે આપણા પૂજ્ય પૂર્વજોનો ઝળહળતો ભૂતકાળ લક્ષમાં લઈ તેમના જેવા શુદ્ધ સંપીલા ખરાખપવાળા અને સચ્ચારીચવાળા બનવું.

“ વેરાભાઈનું વર્તન ”

એક વખતે વેરાભાઈ મહારાજના દર્શને આવતા હતા. તો બહાર ખેતરમાં કાંટાનો ભોર પડેલો. તેમાંથી ઢાતણ લીધું. આગળ ચાલતાં વિચાર થયો, જે પ્રથમ તો હું સદ્વર્તન વિનાનો, કુસંગી, બધા સાથે વેર બાંધનારો વેરાભાઈ નામે પ્રસિદ્ધ હતો. પરંતુ સત્સંગી થયા પછી ચોરી, આગ, ધાડ, લૂંટનો કૂર સ્વભાવ મૂકી લગવાન, લજવામાં અને તેનાં વચન પ્રમાણે વર્તવામાં વીર તેથી જ વીરાભાઈ નામે પ્રસિદ્ધ થયો. છતાં આજે મેં ચોરી કરી, માર્ગ નામ બદલાવ કર્યું, જે ધણીયાતા ભોરમાંથી ઢાતણ લીધું. બસ આનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જોઈએ. આમ ધારી પાછા ગામમાં આવી પૂછવા લાગ્યા કે અમુક ઠેકાણે કાંટાનો ભોર પડ્યો છે તે કોનો છે? એમ પૂછતાં પૂછતાં મૂળ ધણી પાસે આવ્યા. તેને દંડવત પ્રણામ કરી મારી માગી. પેલો કહે. ‘ હાં. હાં. આ શું ? ’ તો કહે, ‘ ધણીયાતી નજેવી વસ્તુ હોય તો પણ તેના ધણીને પૂછ્યા વિના ન લેવી એ અમારા ગુરૂની આજ્ઞા છે. તેથી મેં આપને પૂછ્યા વિના

તમારા કાંટાના ભોરમાંથી હાતણુ લીધું એ ચોરી કરી. માટે એ અપરાધ માફ કરો.' પેલો કહે ભાઈ જોઈએ તો આખોય ભોર ઉપાડી જાઓ. અમારે ક્યાં એની ગણના છે? પછી પટેલ કહે.

લલ્લા તમારું નામ શું? અને તમારો ગુરૂ કોણ? તો કહે મારું નામ તમે સાંભળ્યું હશે! મારું નામ વેરાભાઈ. પટેલ કહે ધાડો પાડનાર, ગામખાળનાર, ચોરોનો મોવડી જે વેરાભાઈ કહેવાય છે, એ તો નહિ? તો કહે, હા, એ જ હું પોતે. આમ કહ્યું કે તરત જ પેલો તો તેમને દંડવત કરવા મંડી પડ્યો. આ જોઈ કેટલાય લોકો ભેળા થઈ ગયા. પટેલ કહે, ભાઈ તમે મહાનિર્દય પાપના પર્વત છતાં આવા ધર્મવાન, જ્ઞાનવાન વિચારવાન અને તલવાર મૂકી માળા ઝાલનારા ભગવાનના ભક્ત થાથી બની ગયા?' તો કહે, કાઠીઓને ગરીબ ગાય જેવા અને પ્રાણીઓ જેવા સદ્વર્તની કરનારા જે સ્વામિનારાયણુ તે મારા ગુરુ છે. અને તેમના સાધુના સમાગમથી હું આવો સદ્વર્તની થયો છું. પટેલ કહે, જે સાધુના સમાગમથી તમે આવા થયા. ત્યારે એ સાધુ જેમનું લજન કરે છે, તે જરૂર ભગવાન હોય તેમાં શું કહેવું?

વેરાભાઈ કહે, એ સ્વામિનારાયણુ જરૂર ભગવાન છે. અનેક જીવોના કલ્યાણ કરવાને માટે પોતે પ્રગટ થયા છે. માટે તમે તેનો આશ્રય કરો અને જન્મમરણરૂપ સંસારથી મુક્ત થઈને તેમના સુખપુર ધામને પામી સુખીયા થઈ જાઓ. આમ ઘણી વાતો કરી તેને સાંભળીને એ પટેલ સત્સંગી થયો બીજા પણુ કેટલાક લોકો તે વેરાભાઈનો ઉપદેશ અને તેમનું વર્તન જોઈ પાકા સત્સંગી થઈ ગયા. માટે જેવું વર્તનથી થાય છે, તેવું વાતોથી થતું નથી.

આ જમાનામાં આપણે સહુએ સત્સંગોત્કર્ષ સાધવામાં, ધર્મોદ્ધાર કરવામાં, ધર્મબાન્ધવોની વાર કરવામાં કટિબદ્ધ થવું

જોઈએ. શુદ્ધ સત્સંગી બનવું અને બીજાને તેવા બનાવવા એ જ ખરું કર્તવ્ય છે. સહવર્તન એ જ શુદ્ધ વિચાર ને શુદ્ધ જીવનનો મુખ્ય પાયો છે.

વિદ્વાલાર્યા સદુપદેશથી જેટલી અસર થતી નથી તેટલી અસર સહવર્તનથી થાય છે. માટે હંમેશાં ઠરેક શ્રેયસ્સાધકે સહવર્તની બનવું અને સહવર્તનીઓનો જ સંગસહવાસ રાખવો. દિનપ્રતિદિન રાગી નહિ પણ ત્યાગી બનવાનું, લોગી નહિ પણ યોગી બનવાનું તાન રાખવું. આત્મશ્રેયસ્સાધવામાં શિથિલ નહિ પણ શૂરવીર થવું. હું કેાણ છું, ક્યાંથી આવ્યો છું, એ નામા મેળાનું ખાતું જોયા કરવું.

હાલ આ ચાલતી ઝેરી સદીના ધર્મસુધારકો (ધર્મના કાપનારાઓ)નો રાફડો ફાટી નીકળ્યો છે. તેઓ સદિ સ્ત્રાણી ત્યારથી તેની સાથે જ બંધાએલી આપણા ધર્મની પ્રણાલિકાઓને નાબુદ કરવા મંડયા છે. શાસ્ત્રોને પાપપુણ્યોને અને યમપૂરીને કપોલકલ્પિત કહે છે. માટે આવાનો સંસર્ગ ભૂલ્યે પણ ન કરવો. હંમેશાં સત્યરૂપો અને સત્શાસ્ત્રોનું સેવન કરવાનું જોર રાખવું.

॥ મનોમન્દિર સાફ રાખવું ॥

સમગ્ર અંતઃશત્રુઓમાં મુખ્ય અને બળવાન શત્રુ એક મન છે. જીવને ભવાટવીમાં ભટકાવનાર પરમાત્માથી વિખુટા પાડનાર એક મન છે.

॥ જિતં જગત્ કેન મનો હિ યેન ॥

આ લોકમાં જેણે મન જીત્યું તેણે સમગ્ર જગત જીત્યું. તેજ જીતેન્દ્રિય, જયવાન અને કીર્તિવાન છે. મન એ જીવનો મુખ્ય દિવાન છે. જીવને તથા ઇન્દ્રિયોને કુમાર્જી દોરનાર તેમનો નિયામક એક મન છે.

મન एव मयुष्याणाम् कारणं बन्धमोक्षयोः ।

बन्धस्य विषयासक्तिर्मूर्क्तिर्निर्विषयं तथा ॥

મન એ જ મનુષ્યોને બંધન અને મોક્ષનું કારણ છે. એટલે વિષયાસક્ત થવાથી બંધન અને નિર્વિષયી થવાથી મોક્ષ થાય છે.

અત્યંત ચંચળ એવા મનનો કોઈ વખત પણ કોઈએ વિશ્વાસ કરવો નહિ. મનના વિશ્વાસથી પરાશર અને સૌભરી જેવા મહા સમર્થ પુરુષોને કલંકની કાળપ લાગી છે.

“મન જેસો મહા પાતકી હોને કહ્યા ન જાય ॥

સુકત કહે હરિભજનમે ધકા દેત હે આય ॥ ૧ ॥

શ્વાન, શૂગાલ, બિડાલ, ખર, સિંહ, સરપ, ડંગ જાન ॥

સુકત કહે સખસેં બુરો મન જગ કરત ખુવાર ॥ ૨ ॥

પીપરપત્ર પતાકપટ વિદ્યુત કુંજર કાન ॥

સુકત કહે મન ચું સદા ચિર ન રહત એક ધ્યાન ॥ ૩ ॥

મુક્ત કહે મનકે મતે વર્તે સો ચંડાલ ॥
 જો વાકી સંગત કરે તાંહિ ન છોડત કાલ ॥ ૪ ॥
 માયિક સુખ માનત રહે તેહિ કારણ મન નામ ॥
 મુક્ત કહે જળ હરિ ભજે તખ નિજ મન નિષ્કામ ॥ ૫ ॥

મન જેવું કેાઈ જીવનું યુરું કરનાર નથી. અનંતકાળથી આ જીવને, જન્મમરણ ચમચાતના અને ચોરાશી લક્ષ્યોનિનાં દુઃખરૂપ દરિયામાં ડુબકાં ખવરાવનારું એક મન છે. પીપરનું પત્ર, ધ્વજનો છેડો, વિજળીનો ઝળકારો અને હાથીનો કાન-આટલાં વાનાં જો સ્થિર રહે તો જ મન સન્માર્ગમાં સ્થિર રહે. એટલે ઉપરોક્ત દર્શાવેલાં કદી સ્થિર હોતાં નથી. તેમ મન પણ કદી સ્થિર રહેતું જ નથી. માટે જ શાસ્ત્રકારો કહે છે કે, મનના કહેવા પ્રમાણે જે ચાલે, વર્તે, તે જ ચંડાલ છે. આવી રીતનું મન કૂર, નિર્દય મોક્ષમાર્ગથી તદ્દન ઉન્મુખ રહેનારું અને જીવને પણ તેવું જ વિમુખ કરાવનારું છે. તેથી જ તેને મન કહેવામાં આવે છે. માટે આવી રીતનું કૂર, કપટી અને મોક્ષમાર્ગનું વિરોધી એવું જે મન તેનો મોક્ષમાર્ગી મુમુક્ષુઓએ ક્યારેય પણ વિશ્વાસ કરવો નહિ; પણ તેને નિયમમાં કરવાને સતત સાવધાન રહેવું. મનને વશ કરીશું ત્યારે જ મનોમન્દિર સાફ થશે. ત્યારે જ તેમાં પ્રભુનો વાસ થશે અને ત્યારે જ ભગવાનની પ્રસન્નતાનાં સાધનો કરવાનું ભાન થશે અને ત્યારે જ કૃતકૃત્ય થવાશે.

એક વખત કચ્છભુજમાં ભગવાનશ્રી સ્વામિનારાયણ હતા. તેમના દર્શનાર્થે ખહારથી ગામડાના લોકો આવેલા. તેઓએ ત્યાંથી વિદાયગીરી લેતી વખતે કહ્યું કે, કૃપાનાથ ! હયા રાખજો. અમે જઇએ છીએ. તેમણે કહ્યું. તમે પણ હયા રાખજો, આમ કહ્યું. પણ તેઓ આ શબ્દના મર્મને સમજ્યા વગર પગે લાગી ચાલતા થઇ ગયા. બેએક ગાઉ ગયા ત્યાં તો આ વચન ઉપર ચર્ચા ચાલી. તેમાં એક કહે. ભલા, આપણે જીવ તેથી અજ્ઞાન ટાળવાને અને આપણા ગુના માફ કરવા અને સુખી

થવાને લગવાનને દયા રાખવાનું કહીએ એ તો ઠીક, પણ ઉદ્દતું તેમણે આપણને દયા રાખવાનું કહ્યું. એ શું ? ત્યારે બધા કહે, ખરી વાત વળો પાછા. મહારાજ પાસે તેનો ખુલાસો કરી આવીએ. પછી બધા લગવાન સ્વામિનારાયણ પાસે આવ્યા. ત્યારે લગવાન સ્વામિનારાયણ કહે, ભક્તો ! હબ્બુ ગયા નથી કે શું ? તો કહે કૃપાનાથ ! એએક ગાઉ જેટલે ગયા તો હતા, પણ આપજી ! કંઈક પૂછવા આવ્યા છીએ કે, અમે આપને દયા રાખવાનું કહ્યું એ તો ઠીક. કારણ અમે અનાદિ કાળથી માયાના આહારી, વિહારી, માયાના કીડા બની રહેલા. તેથી તમારી દયા હોય તો માયાથી મુક્ત થવાય. અધર્મસર્ગને જીતી શકાય, સત્યાસત્યના જ્ઞાનમાં તથા કર્તવ્યતાના ભાનમાં રહેવાય; પણ આપે અમને દયા રાખવાનું કહ્યું એ શું ? ત્યારે કહે, ભક્તો ! જો પહેલી તમારી દયા હોય, તો જ અમારી દયા હોય. ત્યારે ભક્તો આશ્ચર્યપૂર્વક પૂછવા લાગ્યા, બાપજી ! અમારી દયા શું ? તો કહે, સાડાત્રણ આંગળનું હૃદય છે. તેમાં અમારો વાસ છે. માટે તમારે અમારું નિવાસસ્થાન જે મનોમન્દિર ચોખ્ખું રાખવું. એ તમારી દયા. અને પછી એમાં વાસ કરી રહેવું, એ અમારી દયા. આમ કહ્યું ત્યારે એ હરિભક્તોએ તથા ત્યાં હાજર રહેલા બીજા સંતહરિભક્તોએ પાકો નિશ્ચય કર્યો કે જેને પોતાના હૃદયકમળમાં લગવાનને અખંડ રાખવા હોય, તેણે તો અનંતકાળથી પોતાના મનોમન્દિરમાં ભરાઈ રહેલા અહંમત્વરૂપ માયાના કચરાને કહાડી છેક અમઠાવાદની કચરાબેકમાં પધરાવી દેવો. જ્યારે મનોમન્દિર શુદ્ધ રાખશું, ત્યારે શુદ્ધાત્મા લગવાન શ્રી અખંડવાસ કરીને રહેશે.

ચોરોનો સરદાર વેરોભાઈ

ચોરોનો સરદાર, ધાડોનો પાડનાર, કાળરૂઢ જેવો કોધી અને ક્રોધાળી પેઠે માણસોને વધેરનારો, પાપના પર્વતરૂપ વેરોભાઈ નામે એક ગરાસીયો હતો. પણ સાચા સાધુના સમાગમથી પોતાનો નિર્દય, કૂર સ્વભાવ મૂકી, એકદમ લગવદ્ ભક્ત, જ્ઞાની અને

તલવારને ઠેકાણે માળા ઝાલનારો થઈ ગયો. ભગવાન સ્વામિનારાયણ પાસે જ્યારે જ્યારે આવે ત્યારે ત્યારે પ્રાર્થના કરે કે, ઓ કૃપાનાથ ! કંઈક કૃપા કરે તો માયાથી મુક્ત થવાય. સાધુ લેખા બેસાય, અને અખંડ ધ્યાનપરાયણ થવાય. કારણ ધ્યાનાગ્નિ વિના કર્મોના નાશ થતો નથી. આમ પ્રાર્થના કરતા તેવામાં દૈવ ઇચ્છાથી ભયંકર રોગ ફાટી નીકળ્યો. તેમાં દીકરા દીકરીઓ, દીકરાની વહુઓ આદિક પોતાનાં બાવીસ માણસો સર્વે રોગનાં લોગ થઈ પડ્યાં. (મરી ગયાં.) ઘરમાં પોતે એકલા જ રહ્યા. આથી પોતાને જરા પણ ખેદ થયો નહિ અને કોઈ ખેદ કરે તો કહેતા કે, આ લોકમાં કોઈ અમરપટો લઈને આવ્યું નથી. જેનો જેટલો કર્મસંસ્કાર આ લોકમાં રહેવાનો હોય છે તેટલો જ તે રહી શકે છે. એમ કહેતા. પછી પોતે ઢોરઢાંખર, રાચરચીલું, જમીન-જાગીર વગેરેનો ખુડકો કરી પોટલું બાંધી ભગવાન સ્વામિનારાયણ પાસે આવી ઢગલો કરી પગે લાગ્યા. ત્યારે કહે, વેરાલાઈ ! આ શું ? તો કહે, બાપજી ! આ તો પરલોકનું લાતું. પછી કહે, બાપજી ! અમારે ત્યાં બે ત્રણ મહિના રોગચાળો ચાલ્યો. તેમાં ઘરનાં સર્વે માણસો ખપી ગયાં, અને હું એકલો રહ્યો. તેથી જગ્યા જમીન એ સર્વે વેચી તમારી પાસે અહીં સાધુ થઈને રહેવા આવ્યો છું. ત્યારે કહે, અરરર ! ગજબ થયો ! સૌ મરી ગયાં ? વેરાલાઈ કહે, હા બાપજી ! પણ ગજબ નથી થયો. કારણ સૌ કર્મસંસ્કારે જે આવ્યાં હતાં અને લેખાં રહેતાં હતાં તે હવે સૌનો કર્મસંસ્કાર થઈ રહ્યો કે સૌ સૌને રસ્તે ચાલતાં થઈ ગયાં. અને હું અનંતકાળથી ગર્ભવાસ અને જન્મમરણાદિક અનેક કષ્ટોને ભોગવતો હતો અને માળાપ, સ્ત્રી, છોકરાંને વિષં સ્નેહરૂપ પાસથી બંધાયો હતો, તે છૂટો થયો. એમાં ગજબ શો ? આથી તો હું બહુ સુખીઓ થયો. વેરાલાઈની આવી જ્ઞાન-સ્થિતિ જોઈ, ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ ઊભા થઈ તેમને એકદમ બાથમાં ઘાલી મળ્યા તથા મસ્તકે પોતાનો વરદ કર મૂક્યો. થોડા દહાડામાં સાધુ પણ કર્યા. પરંતુ જ્ઞાન વિના મુક્તિ

થતી નથી. અને તે જ્ઞાન ગુરુ વિના મળતું નથી. તેથી તેઓ મુમુક્ષુ હતા; પણ સદ્ગુરુના સમાગમ વિના શુદ્ધ જ્ઞાનને પામ્યા ન હતા. અને તે જ્ઞાન થયા વિના પોતાનું મનોમન્દિર પણ જોઈએ તેવું સાફ થએલું નહિ.

વેરાભાઈનો કાન કપાયો

એક વખત જોખરા મહેમદાવાદમાં લગવાન સ્વામિનારાયણ પોતાના થોડાક પાર્શ્વદો અને સાધુઓ સહિત આવ્યા હતા. ત્યારે તેમની ઉપર વઢવાણ, લીંબડી અને ધાંગધ્રા આદિક ગામોના ઘણાક વેરાગીઓ લેખા થઈ પોતાના આગેવાન લોકાંગર નામના વેરાગીને અગ્રેસર કરી જોખરે આવી તેમના ઉપર હુમલો કર્યો અને ભયંકર તોફાન થયું. તે વખતે વેરાભાઈ સાધુ થએલા હતા; પણ પોતાની ક્ષાત્રપ્રકૃતિ જોઈએ તેવી ગયેલી નહિ. તેથી તેમના મનોમન્દિરમાંથી ક્રોધાદિક દોષોનું થાણું પણ ઉઠેલું નહિ. તેથી એકદમ પોતાનું ક્ષત્રિયપણાનું લોહી ઉછળી આવ્યું. ક્રોધભાઈ પણ વિકરાળ સ્વરૂપે મનોમન્દિરમાંથી બહાર નીકળી પડ્યો. આથી વેરાભાઈ પોતાના સાધુપણાનું લાન ભૂલી શ્રી સ્વામિનારાયણની આજ્ઞા વિના જેને ઘેર પોતાનો ઉતારો હતો તેની કાટ ખાધેલી જૂની તલવાર પડેલી તેને લઈને પોતાની ગોઠડીની ઢાલ કરીને જંગમાં એકદમ કૂદી પડ્યા. તેમાં કેટલાયનો ઘાણ વાળ્યો. કેટલાયને ઘાયલ કર્યા; પણ તેમાં પોતાનો એક કાન જોઈ બેઠો. લડાઈ શાન્ત થઈ અને લગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે લડનારાઓની ખબર લેવા માંડી, સારવાર કરવા માંડી. ત્યારે વેરાભાઈને (પરમાનંદ સ્વામીને) લોહી ઢસઢસતું જોઈને કહે, અરે સ્વામી ! આ તમને શું ? તો કહે, ખાપણ ! ખુમાટા સાંભળી શૂરવીરતા આવી ગઈ તે રહેવાયું નહિ. પણ મારો સાધુધર્મ મુક્યો તો આ કાન કપાયો. ત્યારે કહે, સ્વામી તમે બહુ જોડું કર્યું. સાધુધર્મથી પતિત થયા. હવે તમને સાધુ લેખા કેમ રખાય ? એમ કહી ઘોળાં પહેરાવી પાર્શ્વદો

લેખા રાખ્યા. વેરાલાઇને ભારે ખેદ થયો. પસ્તાવાનો પાર ન રહ્યો. આંખોમાંથી શ્રાવણભાદરવો ચાલતો થયો. ત્યારે ભંગવાન સ્વામિનારાયણ કહે, સ્વામી ! આટલું રડો છો ત્યારે પહેલો જ વિચાર કરવો હતોને ? પણ ખેર ! હવે તમે ઉપરથી સાધુ થવા કરતાં અંદરથી સાધુ થાઓ. ઉપરથી ભગવાં પહેરી સાધુ થયો હોય પણ જો અંદરથી સાધુ થયો ન હોય તો તેના ઉપર અમે પ્રસન્ન થતા નથી. તેને પોતાનો માનતા નથી. “ વિના મન મુંડે ઉપર, મુંડમુંડે કયા હોવત હૈ.” મન મુંડ્યા સિવાય મુંડ મુંડાવી સાધુ થવું તે શા કામનું ? માટે તમે તમારા મનોમન્દિરમાંથી માયાના કચરાને કઢાડી તેમાં ભગવાન અખંડ વાસ કરીને રહે તેવું શુદ્ધ કરો. મનોમન્દિર સાફ રાખનારા પર જેવી અમારી પ્રસન્નતા થાય છે, તેવી વ્રત, યજ્ઞ, તીર્થ, યમ, નિયમ એ આદિક સાધન કરવાવાળા ઉપર થતી નથી. માટે તમે રડવાનો તેમ ઉદાસીપણનો ત્યાગ કરી ધર્મ-નિયમમાં તથા અમારા વચનમાં ખબરદાર રહીને અમારા સ્વરૂપના ધ્યાન કરવામાં નિમગ્ન રહો. આમ કહ્યું કે, વેરાલાઇનો હૃદયપલટો થઈ ગયો. પોતે અખંડ ધ્યાનપરાયણ બની ગયા. એક દિવસ પાછલી પહોર રાત્રિએ ધ્યાન કરતા હતા, ત્યાં તો પોતાના મનોમન્દિરમાંથી મૂર્તિમંત કામ, ક્રોધ, લોભાદિ અંતઃશત્રુઓ, કૂડ, કપટ, અન્યાય, અનાચાર અને અધર્માદિક પોતાના સૈન્યસહિત ઉચાળા ભરી નીકળતા દેખ્યા. તેમણે એકેકને પૂછ્યું, અહ્યા તમે કોણ છો ? તેઓ કહે, “ અમે કાંમાદિક દોષો છીએ. તે અનંતકાળથી તમારા મનોમન્દિરમાં થાણું નાખી રહ્યા હતા; પણ હવે તમારા ધ્યાનાગ્નિથી બળી જવા લાગ્યા છીએ. માટે તમારામાંથી અમે જઈએ છીએ.” આમ કહ્યું. આ વાત વેરાલાઇએ સવારે મહારાજને કહી. ત્યારે મહારાજ કહે, હવે તમે શુદ્ધ મનોમન્દિરવાળા સાચા સાધુ થઈ ચૂક્યા.

વેરાલાઈ (પરમાનંદ સ્વામી) વૈરાગ્યની મૂર્તિસમા શુદ્ધ આજ્ઞાપાલક હતા, પણ જોઈએ તેવું શુદ્ધ મનોમન્દિર ન હોવાથી

તેમને ધક્કો લાગ્યો. ઘોળાં પહેરી પાર્શ્વદે લેળા રહેવું પડ્યું. ગમે તેટલાં અસાધ્ય સાધનો સાધીયે પણ મનોમન્દિર સાક્ષી હોય તો જ તે ફળે. તે સિવાય ફળીભૂત થતાં નથી. માટે જેને મળેલા માનવજન્મનું સત્સંગનું અને પરમાનન્દ પરમાત્માની પ્રાપ્તિનું સાર્થકપણું, કરવું હોય તેણે તો હંમેશાં પોતાના મનોમન્દિરને સાક્ષી રાખવા શીખવું.

મમૈવાંશો જીવલોકે જીવમૃતઃ સનાતનઃ ।

મનઃ ચચત્તીંદ્રયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ ॥

આ લોકમાં ભગવાનના અંશ જે જીવ છે, તે તો મને સહિત પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોને પંચવિષયથી ખેંચીને પોતાને વશ રાખે છે. અને જે ભગવાનના અંશ નથી તેને તો ઇન્દ્રિયો ખેંચીને પોતાને વશ રાખે છે. ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખે તે ભગવાનના અંશ કહેવાય. એટલે જેમ ભગવાન સ્વતંત્ર છે; જીવકોટી, ઇન્દ્રિયકોટી અને મુક્તકોટી એ સર્વેના નિયંતા છે તેમ એ સ્વતંત્રપણાનો અંશ જેનામાં આવે તે જ ઇન્દ્રિયો અન્તઃકરણને નિયમમાં રાખી શકે અને એવો જીતેન્દ્રિય હોય તેને જ ભગવાનનો અંશ કહેવાય. અને એવા જીતેન્દ્રિય હોય તે જ મનોમન્દિરને સાક્ષી રાખી શકે. માટે દરેક મોક્ષાર્થિએ પોતાનું મનોમન્દિર સાક્ષી રાખીને હંમેશાં ભગવાનની કથા વાર્તા, કીર્તન, ધ્યાન, ભજન, નામરટનરૂપ, જ્ઞાનયજ્ઞ કર્યા કરવો. જ્ઞાનયજ્ઞ રહિતનું કોઈ રીતે કલ્યાણ થતું નથી. વેદ, સાંખ્ય-શાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર, પુરાણ, ભારત, રામાયણ એ આદિક સકલ સત્શાસ્ત્રોનો એ જ સિદ્ધાંત છે. અને અમારો પણ એ જ સિદ્ધાંત છે. જે જ્ઞાન યજ્ઞ વિના જીવનું મનોમન્દિર સાક્ષી થતું નથી અને મનોમન્દિર સાક્ષી થયા વિના કલ્યાણ પણ થતું નથી; માટે દરેક શ્રેયસ્સાધકે હંમેશાં જ્ઞાન યજ્ઞ કર્યા કરવો.

॥ ભગવાનના આશ્રયનું બળ ॥

જેને આ લોકમાં પરમકૃપાળુ પરમાત્માનો દૃઢ આશ્રય હોય તેનું સર્વ પ્રકારે ભગવાન રક્ષણ કરે છે. પાંડવોને દ્રારિકાધીશ કૃષ્ણઅંદ્રનો આશ્રય હતો, તો તેમનું લાખાગૃહથી, ભૂતભૂવનથી અને વિષદાનથી રક્ષણ થયું. વનમાં ગયા. ત્યાં પણ અનેકવિધ દુઃખોથી રક્ષણ થયું છે, અને ભગવાનના આશ્રયથી જ રક્ષિત, કીર્તિવંત અને વિજયવંત બન્યા છે. ભારતરણસંગ્રામનાં આરંભમાં જોના થયેલા સગાસંબંધી અને મિત્રો આદિકને જોઈને અર્જુન દ્યાર્દ્ર બની કહેવા લાગ્યો કે સ્વદેય રાજ્યસુખ મેળવવા સર્વેનો મારે નાશ કરવો નથી. આમ કહી શસ્ત્ર મૂકી દીધાં. કૃષ્ણ કહે, અરે અર્જુન ! આ શું કરે છે ? તો કહે “ આ બધાને મારવાનું પાપ વહોરીને મારે મારી અધોગતિ કરવી નથી. માટે મારે કોઈ પ્રકારે યુદ્ધ કરવું જ નથી.

ત્યારે કૃષ્ણઅંદ્ર કહે.

॥ पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोय सहस्रशः ॥

હે અર્જુન ! તું મારા સામું જો. એમ કહી, તેને પોતાનું વિરાટ સ્વરૂપ દેખાડયું. યુદ્ધાંગણામાં મરણશરણ થયેલા અસંખ્ય યોદ્ધાઓ જોયા. આથી અર્જુન વિસ્મિત થઈ ગયો. કૃષ્ણ કહે- “ પૃથ્વીનો ભાર હરવા માટે જ મારો અવતાર છે. આ સર્વે મરેલા જ છે. તું તો નિમિત્ત માત્ર છે. માટે ક્ષત્રિયધર્મ સ્વીકારી શસ્ત્ર ધારણ કર. હું કહું છું તેમ કર. માટે એક જ શરણ રાખ. હું સર્વ પ્રકારે તારું રક્ષણ કરીશ; તને કોઈ પ્રકારનું પાતક લાગશે નહિ, તેમ પરાજીત થઈશ નહિ.” આમ કૃષ્ણ પરમાત્માએ અર્જુનને કહ્યું, ત્યારે અર્જુનને યુદ્ધ કરવું નક્કી કરી શસ્ત્ર લીધાં.

આવી રીતે અર્જુને જેમ કૃષ્ણના અનન્યાશ્રયી જ વિજય મેળવ્યો છે, જેમ સમુદ્ર નાવના આશ્રયથી તરી શકાય છે, જેમ વનસ્પતિ સૂર્યના આશ્રયથી ઉગાડી શકાય છે, તેમ પરમકૃપાળુ પરમાત્મા શ્રીહરિના સમાશ્રયથી જીવ દુઃખદરીઆને તરે છે. આ લોક પરલોકની સર્વ પ્રકારની સુખસંપત્તિ મેળવી શકે છે. માટે જેને સુખી થવું હોય, આ દેહે અમર કીર્તિ મેળવવી હોય તેણે તો તન, મન અને શુદ્ધભાવથી એક લગવાનનો જ આશ્રય કરવો.

નિવાશ્રયો ન કર્તવ્યઃ કર્તવ્યો મહદાશ્રયઃ ।

અજાસિંહ પ્રસાદેન ચારુદા ગજમસ્તકે ॥

એક લગડી નિરાધારી બકરી વનમાં પોતાના રક્ષકથી અને ટોળાથી વિખૂટી પડી. અને સાંજ પડતાં તેણે વિચાર કર્યો કે આજે જરૂર મારો કાળ થશે. કારણ હમણાં શિકારી પશુઓ હડિયો કરતાં અહીં આવશે. હવે શું કરવું? એમ વિચાર કરતી કરતી ચાલી જાય છે, ત્યાં મહાન કેસરીસિંહનું પગલું ધરતી પર પડેલું જોયું કે તેનો આશ્રય લઈ બેઠી. પછી રાત્રિ પડતાં રીંછ, વાઘ, વર આદિક શિકારી પશુઓ આવ્યાં, અને નિર્ભય બેઠેલી બેઈ પૂછયું. અરે તું અહીં કેના આશ્રયથી કુશળ અને નિર્ભયપણે બેઠી છો? ત્યારે તે નિર્ભયપણે બોલી-શું તમે જોતા નથી? હું તો આ બળિયાના પગલાંના આશ્રયથી બેઠી છું. ત્યારે તેઓ કેસરીસિંહના પગલાંને ઓળખી ચાલતા થતા. છેવટે મધ્યરાત્રિએ કેસરીસિંહ પોતે આવ્યો અને આશ્ચર્યચકિત થઈ પૂછયું, અરે તું અહીં કેના આશ્રયથી કુશળ રહી છો. શું કેઈ શિકારી પશુઓ અહીં આવ્યા નથી? અરે કૃપાનાથ ઘણાં ઘણાં આવ્યાં હતાં, અને મને પૂછતાં ત્યારે હું આ પગલાંને બતાવતી હતી અને કહેતી કે મને આ બળિયાના પગલાંનો આશ્રય છે. એટલે તેઓ આ પગલાં ઓળખી નમન કરી ચાલ્યાં જતાં. હવે આપ પધાર્યા છો. અને આ પગલાંને ઓળખો. પછી જેમ કરવું હોય તેમ કરો. ત્યારે પેલે પગલું બેઈ કહ્યું કે, અરે આ તો માફ

પગલું ! બકરી કહે, કૃપાનાથ ! આપના આ પગલે હું અત્યાર સુધી જીવતી રહી છું. અને હવે તમારે મારવી હોય તો આપ ધણી છો. સિંહ કહે, હું વનરાજ. મારા પગલાંના આશ્રયથી તને કોઈએ મારી નહિ તો મારાથી કેમ મરાય ? આમ કહી ચાલતો થાય છે. ત્યારે કહે, ઓ કૃપાનાથ ! તમારી આશ્રિત થઈ તો હવે મને મારા ટોળામાં લેળવી સુખી કરવી જોઈએ. સિંહ કહે, સખુર કર. એમ કહી એક મોટા વનગજને લાવી કહું કે, આ બકરીને તારી પીઠ પર બેસાડી વૃક્ષનાં કોમળ પદ્મવાંકુરોને ખવરાવી ધરાવી છેક ગામના ગોંદરે તેના વાડામાં મૂકી આવ્ય, નહિતર ભુંડી વલે કરીશ. ત્યારે હાથી હાથ જોડી, કૃપાનાથ ! આપના વચનને મસ્તકે ચડાવું છું. આમ કહી પોતાની સૂંઢથી કુંભસ્થળમાં બેસાડી સિંહે કહું તેમ તેને ખવરાવીરાજી કરી છેક તેના વાડામાં મૂકી આવ્યો.

વહાલા વાચકો ! જુઓ આશ્રયનું બળ. આ બકરી ખિચારી નિર્બળ નિરાધારી અને અપંગ હતી. પણ એક પગલાંનો આશ્રય હતો તો ખીજાં વનવાસી શિકારી પશુઓએ તેને નમન કર્યું. કેસરીસિંહે તેનું રક્ષણ કરી, વાડા લેગી કરી. તો જેને દીનાનાથ દીનેશ્વર પ્રભુનો આશ્રય હશે તે કેમ દુઃખી થશે ?

જગતમાં કેટલાક લેખો હાથી, ઘોડા અને ઊંટ લેખા લઈ મોટી મોટી જમાતો કાઢી ફરે છે, પણ જો તેમને જોઈએ તેવો પરમાત્માનો દલાશ્રય નથી તો પેટ પુરતુંયે ખાવા મળતું નથી. આખો દિવસ ધમપછાડા કરે, ત્યારે સાંજ વખતે માંડ માંડ ખીચડું મળે અને જ્યારે આખો દહાડો ભૂખ્યા મરે, વખતે લોહી પણ કાઢવું પડે ત્યારે તેમને માંડ માંડ મિષ્ટાન્ન મળે. કારણ તેમને પરમાત્માનો જોઈએ તેવો શુદ્ધાશ્રય નથી. જેને પરમાત્માનો આશ્રય છે અને ધર્મનિયમમાં ખખરદાર છે તેમને તો સ્વામીજી, બાપજી, ગુરુ મહારાજ ! શું જમશો ? શું લેશો ? આમ હાથ જોડી વિનયથી કહે છે. અને

આવાની આગળ તો અન્નદેવી, વસ્ત્રદેવી અને માનદેવ તો હાથ ભેડી ખડા રહે છે. ના, ના, કહેતાં છતાં મિષ્ટાન્ન, મેવાના ઢગલા થાય છે. આ સર્વે ભગવાનના આશ્રયનો પ્રભાવ છે.

પાન્ડુપત્ની કુન્તાજીને કુંવારાવસ્થામાં કલંક લાગ્યું હતું. દુર્વાસા ઋષિના મંત્રથી પુત્રવાળી થઈ હતી, છતાં દ્વારિકાધીશ કૃષ્ણચંદ્રનો આશ્રય હતો. તો સતી કહેવાઈ. અને દ્રૌપદીને પાંચ પતિ થયા. તોયે કૃષ્ણાશ્રયના બળથી મહા જગદંબા જેવી સમર્થ, સતી કહેવાણી. અને ગાન્ધારી દુર્યોધનાદિક સો પુત્રોની માતા હતી અને પોતાને સતી કહેવરાવવા માટે પરપુરુષનું રૂપ ન દેખાય એટલા સારૂ આંખે પાટા બાંધતી. તો પણ તેને ભગવાનનો આશ્રય ન હતો. તો તે સતી કહેવાણી નહિ. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકે હંમેશાં ભગવાનનો જ એક દૃઢાશ્રય રાખવો.

ગમે તેવો વિદ્વાન વિવેકી વક્તા કે મોટો ગુણુનિધિ હોય પણ જો તેને સર્વાવતારી એવા અક્ષરાધિપતિ ભગવાન શ્રી હરિનો સમાશ્રય ન હોય તો તેના સકળ સદ્ગુણો એકઠા વિનાનાં મીંડાં જેવા નિરર્થક થઈ જાય છે. કુળડી કુળજ સાત અંગે વાંકી હતી. પણ જો તેને ગોલોકાધિપતિ સાક્ષાત ભગવાન કૃષ્ણચંદ્રનો આશ્રય થયો તો તે સીધી સરલાંગી અને મોહિનીરૂપ રમા જેવી રમણીય અને રમણીય બની ગઈ.

षडंगादि वेदो मुखे शास्त्रविद्या । कवित्यादिगद्यं सुपद्यं
करोति । हरेरङ्घ्रिप्रपन्नो मनश्चेन्न दत्तं । ततःकिं ततःकिं ततःकिं
ततःकिम्॥

વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ અને ભારતાદિક ઇતિહાસ એ સર્વે કંઠે બોલી બતાવતો હોય, નાના પ્રકારના ગદ્યપદ્યાત્મક ગ્રંથોને રચી બાજીતો હોય તો પણ જો તેને પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીહરિનો આશ્રય ન હોય તો તેની એ બધી વિદ્યા અને બુદ્ધિ નકારી, નિરર્થક અને શ્રમરૂપ છે.

આર અર અદાર, ખટ, દ્રઢ દિલ ધારણી એહ
 બાર અગીઆર સત્યાવીશ સમનૂર હય.
 બહિતેર બત્રીશ ચૌદ બાવનકો બાવન હય.
 તીન નવ તેત્રીશ જાહીકે હજુર હય.
 નવસે નવાણું સાત આઠકું ઉઠાત હાય.
 સાંઠ પાંચ છપન અર શતસમ શુર હય.
 ચૌરાશી અઠાશી જૈસે ધ્યાની હરદમ રહે,
 ધર્મ સુત જાને નાંહી તો વાકે સુખ ધુર હય,

ચારવેદ, છશાસ્ત્ર, અદાર પુરાણ, ભલે કંઠે કર્યા હોય.
 બારસૂર્ય, અગિયાર રૂદ્ર અને સત્યાવિશ નક્ષત્રોના જેવું તેજ
 મેળવ્યું હોય. છુતેર કળાઓને જાણતો હોય. બત્રીશ લક્ષણો
 સિદ્ધ કર્યા હોય. ચૌદ વિદ્યાઓને જાણતો હોય. બાવન વીરને
 સાધ્ય કર્યા હોય. દેવ, દાનવ, માનવ એ ત્રિલોકવાસી સર્વે.
 નવઅહો અને તેત્રીશ કરોડ દેવતાઓ તો જેની હજુરમાં, હાથ
 જોડી હાજર રહેતા હોય. નવસોનવાણું નદીઓનાં તથા સાત
 સાગરનાં જળને શોષણ કરી લે એવો હોય. આઠ મોટા પર્વતોને
 તો હાથમાં ઉપાડી લે એવો મહાન બળિયો હોય. અને ચૌરાશી
 હજાર સિદ્ધો અને અઠાશીહજાર ઋષિઓના જેવો મહાન ધ્યાની
 હોય. તો પણ જો ધર્માત્મા ધર્મપ્રિય, ધર્મકુમાર એવા અક્ષર-
 ધિપતિ ભગવાન શ્રીહરિનો સમાશ્રય નથી કર્યો તો તેની એ
 વિદ્યા બુદ્ધિ બળ તેજ પ્રભાવ એ સર્વે નકામું, નિરર્થક, શ્રમ
 માત્ર અને નિરૂપયોગી છે.

આ લોકમાં રાજાનો, શેઠ શાહુકારનો કે સાધારણ માણસનો
 આશ્રય હોય તો તે પણ દુઃખી થતો નથી. તો જેને પરમા-
 ત્માનો હોય તે દુઃખી કેમ થાય ? પોલીસને પટો એ રાજનું
 ચિહ્ન છે. એ હોય ત્યાંસુધી સૌ તેનાથી ડરે. તેના હુકમને માન
 આપે. પણ પટો મૂકી હુકમ ચલાવવા આવે તો તેનો હુકમ માને
 નહિ, પણ પેલા કાફરખાં જમાદારની પેઠે માર ખાઈ બેસે.

અદારખિયાનો છોકરો કાફરખાં લાકડાંની ભારીઓ વેચી જેમ તેમ નિર્વાહ ચલાવતો હતો. તેમાં દરબારે તેને જીવાન બાણી જમાદારની નોકરીમાં રાખ્યો. એક વખત દરબારના કહેવાથી ઢેડીયાંઓને બોલાવવા ઢેઢવાડે ગયો. ત્યાં જઈ, ચલો સાલે, દરબાર બુલાતા હય. આમ કહેતાં જ જેને તેને ગાળો દેવા અને ધક્કે મારવા મંડ્યો. ઢેડ કહે, જમાદાર સાળ ! આવીએ છીએ. બાપજી ! ગાળો શું કરવા દો છો ? તેમ તેમ આ તો ઢેડાંઓને ગાળો દેવા અને ધક્કે મારવા મંડ્યો. એક જીવાનડો ઢેડ કહે, કાફરખાં ! તમને, તમારા ઘરને અને તમારા બાવા અદારખીયા સૌને ઓળખીએ છીએ. આજ સુધી લાકડાંની ભારી વેચી ખાતા. તમને તો અમે મચ્છરાંની પેઠે પીચલી નાખીએ તમારો. માર ન ખાઈએ. પણ શું કરીએ ? આ દરબારનો પટો, તેથી માર ખાવો પડે છે. પેલો મીયાં કહે, સાલે, દરબારકા પટા કયા કરે ? તો કહે, પટો મૂકીને જોર કરો તો ખબર પડે. મીયાં કહે લે સાલે. એ દરબારકા પટા ધર દીયા ! બોલ સાલે, અળ કયા કરેંગે ? એમ કહી ઢેડીયાને ગાળો દેતો, ધબે મારી આગળ કરવા મંડ્યો. જીવાન ઢેડ કહે, અહ્યા શું જોઈ રહ્યા છો ? આ કયાં દરબારી જમાદાર છે ? આ તો મીયાં અદારખિયાનો છોકરો કાફરખાં છે. માંડોને દેવા ! ત્યાં ઢેડીયાં ઉપડ્યાં તે હાડકાંના નળા મારી મારી ખોળરો કરી નાખ્યો. પછી એ ગયો દરબાર પાસે ફરિયાદ કરવા. દરબારે એકદમ ગુસ્સે થઈને ઢેડીયાઓને બોલાવ્યા. અહ્યા તમે અમારા પોલીસને કેમ માર્યો ? એમ કહીને હાથમાં સોટી લઈ ઊભા થાય છે. ત્યારે ઢેડીયા કહે, બાપજી ! ઉભા રહો. અમે તમારા પોલીસને માર્યો નથી. આણે જ્યાં સુધી આપનો પટો રાખ્યો હતો, ત્યાં સુધી અમે તેનો માર ખાધો. ગાળો ખાધી. અમે કહ્યું, મીયાં ! આટલા બધા આકળા ન થાઓ. અમે તમને ઓળખીએ છીએ. ઊંટ ને વળી ઉકરડે ચઢ્યો. માંકડું અને વળી મદિરા પીધી. અમ તમે કરો છો. સ્વભાવના હલકા અને વળી આં પટો મળ્યો તેથી છકી ગયા. પણ માણસાઈ રાખો. અમે તમારો માર ખાઈએ નહિ.

પણ આ પટાને લઈને માર ખાઈએ છીએ. આમ અમે કહ્યું, ત્યારે આણે, લે સાલે એ પટા ફેંક દીધા. આમ કહી પટો ફેંકી દીધો અને અમને મારવા મંડ્યો. પછી અમે એને માર્યો. દરબારે જમાદારને પૂછ્યું, કેમ મીયાં તુમને પટા ફેંક દીધા થા. પેલો કહે, હા સાહેબ. દરબાર ઢેડીયાંને કહે, મારો સાલાને. એકેકો ધખ્ખો સૌ મારો. એમ ફરીથી ઢેડીયાં પાસે મરાવીને પટો લઈ નોકરીમાંથી કાઢી મૂક્યો. તેમ આપણે કંઠી, તિલક અને તમ સુદ્રાદિક ચિન્હરૂપી પ્રાણેશ્વર પ્રભુનો પટો રાખશું અને એમના આદેશ (આજ્ઞા) પ્રમાણે વર્તીશું, તો આપણે ધણીઆતા કહેવાઈશું, અને સર્વ પ્રકારે પ્રભુ આપણી ખબર લેશે. પણ જો પટો મૂક્યો, અને નિધણીઆતા બન્યા, તો જરૂર કામ, કોધ, લોભાદિકના ધોકા ખાવા પડશે, અને જન્મમરણરૂપ સંસારજેલમાં ગોંધાઈ રહેવું પડશે. માટે હંમેશાં પોતાના ઈષ્ટ-દેવનો દઢાશ્રય રાખી તેમના વચન પ્રમાણે વર્તવું.

કેચિદ્વદન્તિ ધનહીનજનો જઘન્યઃ

કેચિદ્વદન્તિગુણહીનજનો જઘન્યઃ

વ્યાસો વદત્યલિલવેદ વિશેષ વિજ્ઞો

નારાયણસ્મરણહીનજનો જઘન્યઃ

કેટલાક ધન વિનાનો નિર્ધન હોય તેને હલકો કહે છે. કેટલાક સદ્ગુણ વિનાનો હોય તેને હલકો કહે છે. પરંતુ ભગવાન વ્યાસજી તો સમગ્ર વેદશાસ્ત્રોને જાણતો હોય પણ જો પરમકૃપાળુ પરમાત્માનો જેને આશ્રય નથી તેને જ અધમ કહ્યો છે.

સર્વધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

અહં ત્વાં સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિष्याમિ મા શુચઃ ॥

કૃષ્ણ પરમાત્મા કહે છે કે, હે અર્જુન તું મનથી માનેલા સર્વ ધર્મોના ત્યાગ કરી એક મારા શરણને પામ્ય, હું તને સર્વ પાપથી મુક્ત કરીશ તું જરાપણ શોક ના કર્ય. મારા શરણાગત

જીવનો હું જ એક ખરેખર રક્ષક છું હંમેશાં તેના રક્ષણમાં જ હું એક પગે ખડો રહું છું.

સકૃદેવ પ્રપન્નાય તવાઽસ્મીતિ ચ યાચતે ।

અમયં સર્વભૂતેભ્યો દદામ્યેતદ્વ્રતં મમ ॥

રામચન્દ્રજી લગવાન પોતે કહે છે કે, જે જીવ મારે શરણે આવી એકજવાર કહે છે કે, હે રામ ! હું આપનો શરણાગત છું તો તેને હું કાળ, કર્મ ને માયાદિક સર્વથી નિર્ભય કરી મારી સેવામાં જ રાખું છું.

શરણાગત પાપપર્વતં ગણયિત્વા ન તદીયસદ્ગુણમ્ ।

અણુમપ્યતુલં હિ મન્યતે સહજાનન્દગુરું ભજે સદા ॥

શરણાગત જીવોના પાપના પર્વતો હોય તો પણ તેને અતિઅદ્ય ગણવાવાળા અને અદ્યસદ્ગુણ હોય તેને મેરૂ સમાન મોટો માનવાવાળા સહજ સ્વભાવિક આનંદ જેને વિષે રહેલો છે. એવા અજ્ઞાનરૂપ અન્ધકારને નાશ કરવાવાળા સર્વાર્થલાવકારણુ લગવાન શ્રીહરિને નિરન્તર હું ભળું છું. હે દીનાનાથ ! આ શરણાગત દીનદાસનું આપ રક્ષણ કરો. જેને આત્મશ્રેયસ્સાધી પૂર્ણાનન્દ પ્રભુના પૂર્ણાનન્દ પદને પામી પૂર્ણ કામ થવું હોય તેને તો એક લગવાનના દૃઢાશ્રયી બનવું, લગવદ્ પ્રસન્નતાના અનેકાનેક સાધનો છે. પણ તે કરતાં આશ્રય એ જ સર્વશ્રેષ્ઠોત્તમ શ્રેષ્ઠ સાધન છે.

એક ખુદી ડોશી નદીના પૂરમાં તણાવા મંડી ત્યારે હે રામ ! મને તાર આમ કહ્યું કે તરત દીનોદ્ધાર લગવાન રામચન્દ્રજી તેનો ઉદ્ધાર કરવા દોડી આવ્યા અને કાઢવાનો વિચાર કરે છે ત્યાં તો હે કૃષ્ણ ! મારી વારે ધાળે. આમ કહ્યું કે રામ ઊભા થઈ રહ્યા ને કૃષ્ણ આવ્યા. ત્યાં તો પેલી કહે, હે દરિયાપીર ! મને તારવા આવજે. થોડીવારે હે અલ્લા, હે અરિહંત, હે લોળાનાથ મહાદેવ હે મહાવીર હનુમાનજી, હે મેલડી મા, હે શક્તિદેવી આમ દરેકનાં

નામ લેતાં લેતાં બુડી મુઠ, પણ કોણેય સહાય ન કરી. કારણ નામ લીધાં તેમાં કોઈનાય એક આશ્રય નહોતો, તેથી કોઈએ પણ રક્ષા કરી નહિ. તેમ જે જીવ એક ભગવાનનો દૃઢાશ્રયી બને છે તો ભગવાન તેની રક્ષા કરે છે. પણ જો આ ડોશીની પેઠે મોઢે બોલે, પણ એક સાચી ટેક ન હોય તો જરૂર સંસાર-સાગરમાં બુડી મરે છે.

ભગવાનનો ભક્ત થઈને ભગવાન વિના બીજા જે કાળ, કર્મ માયા કે કોઈ દેવદેવીને કર્તા બાણે, તેને વિષે કંઈ મહત્તા માની, તેમની પાસે કંઈ ચાચના કરાય તો તેને ખરે ભક્ત ન કહેવાય. પણ સંલેલ ભક્ત કહેવાય. તેનું કલ્યાણ કોઈ ઢહાડો થાય જ નહિ. ભગવાનને સર્વકર્તાહિતા બાણવા. એ જ ખરું જ્ઞાન છે. એ જ સર્વ શાસ્ત્રોનો સાર છે. અને એ જ મોક્ષનું સાધન છે. જે જીવ ભગવાનને સર્વકર્તાહિતા નથી બાણતો તો તેના જેવો બીજો કોઈ પાપી નથી ગૌહત્યા, બ્રહ્મહત્યા, ગુરૂચ્છીનોસંગ, બ્રહ્મવેત્તા, સત્પુરૂષનો દ્રોહ કરનારાથી પણ એને વધુ પાપી બાણવો.

સર્વકર્મફલપ્રદાતા પરમેશ્વર તો દેશ કાળ, કર્મ, માયા, એ સર્વેના પ્રવર્તક, પ્રેરક ને આધાર છે. પોતાની ઇચ્છાએ કરીને દેશ, કાળ ને કર્માદિકનું પ્રધાનપણું રહેવા દે છે. પણ એ સર્વ પરમાત્માને આધારે છે. જેમ શિશુમાર ચક્ર ધ્રુમંડલને આધારે છે. પ્રજા સર્વે રાજાને આધારે છે. માણાના મણિકા જેમ દોરાને આધારે છે. તેમ એ સર્વે સર્વેશ્વર એવા ભગવાનને આધારે છે. તેમનું ભગવાન ચાલવા દે તેટલું જ ચાલે, પણ તેઓ સ્વતંત્રપણે કંઈ પણ કરવાને શક્ય નથી.

મयि सर्वमिदं प्रोक्तं सूत्रे मणिगणा इव ।

मतः परतरं नान्यद् किंचिदस्ति धनंजय ॥

હે અર્જુન, જેમ દોરાને આધારે બધા માલિકાના મણિકા રહ્યા છે, તેમ દેવ દેવી કાળ કર્મ માયા અરે સકલ જીવકોટી ઇશ્વરકોટી અને મુક્તકોટી પણ એક મારે જ આધારે છે. મારી

ઇન્છા વિરૂદ્ધ કંઈ પણ તેઓ સ્વતંત્રપણે કરી શકતા નથી.

મહાપાપ કરનારાનો પણ કોઈક કાળે છુટકો થાય છે. પણ ભગવાનને સર્વેશ્વર સર્વ કર્મફલપ્રદાતા અને સર્વાધાર નહિ જાણનારાનો અને શુદ્ધ વેદાન્તિઓનો કોઈ કાળે છુટકો થતો નથી.

ભગવાન વિના બીજા કાળ કર્મને માયાદિકને કર્તા જાણનારો અને મંત્રતંત્રમાં પ્રતિત રાખનારો પાપપુણ્ય અને યમપુરીને મિથ્યા માનનારો, ધર્મને કપોલકલ્પિત કહેનારો એ જ ખરો પાપી, કૃતઘ્ની અને નિયમાનીય છે. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધકે ભૂલ્યે પણ તેવાનું વચન સાંભળવું નહિ કે તેવાની છાયામાં પણ ભ્રમ રહેવું નહિ.

ભગવાનને પામ્યાનું મુખ્ય સાધન તેમનો આશ્રય કરવો એ જ છે.

આંધળે પાંગળાનો આશ્રય કર્યો. પાંગળે આંધળાનો આશ્રય કર્યો. તો બન્ને જણા કાશીએ પહોંચ્યા એટલે પાંગળો આંધળાની પીઠપર બેસી ડાબો, જમણો, સીધો, એમ માર્ગ બોલતો ગયો. અને આંધળો તેના કહેવા પ્રમાણે ચાલતો થયો. તો બન્ને જણા કાશીએ પહોંચી ગયા. તો આ જીવ કેવળ આંધળો અને પાંગળો છે, પણ જો ભગવાનનો દ્રઢાશ્રય રાખે અને તેમના વચન પ્રમાણે વર્તે તો જરૂર ભગવાનના સુખપુર ધામને પામી પરમ સુખીયો થઈ જાય.

માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકોએ ભવતારક ભગવાનનો એક દ્રઢાશ્રય રાખી પોતાનો પુનર્જન્મ નિરસ્ત થઈ જાય તેમ કરી લેવું.

॥ પતિવ્રતા ભક્તિનું અંગ દઢ કરવું ॥

ઠરેક ભગવાનના ભક્તો પતિવ્રતાની ટેક રાખવી અને સર્વ પ્રકારે ભગવાનના શરણાગત થવું. પોતાના પતિ ઇષ્ટદેવને મૂકી તેનો મહિમા વિસારી કોઈ બીજા દેવદેવી પાસે યાચના ન કરવી, કે આશા ન રાખવી, એ જ ખરું પતિવ્રતાનું અંગ કહેવાય. આ તો સહેજસાજ માંઢા થવાય કે કંઈક વહેમ જણાય તો તુરત ઇષ્ટદેવને મૂકી તેનો મહિમા, ઐશ્વર્ય, વ્રતાપ વિસારી બીજા દેવ દેવી, પીર પૂજ, બાવા ભૂવા, મંત્રીયા અને તંત્રીયા પાસે દોડાદોડ કરાય, દોરાધાગા બંધાય, બલિદાન દેવાય અને વખતે મંત્રેલાં પાણી પણ પીવામાં તૈયાર થઈ જવાય. ત્યારે આવાને પતિવ્રતાના અંગવાળા ભક્ત કહેવાય નહિ. પણ સલેલ ભક્ત કહેવાય. પોતાના પ્રાણપતિ પ્રભુ વિના બીજે જ્યાં જ્યાં આશા રખાય કે આશાભર્યું મસ્તક નમાવાય. તો પતિવ્રતાના અંગમાં મોટી ખોટ કહેવાય.

પંચ દેવની પૂજા કરવી, રસ્તે ચાલતાં દેવમંદિર આવે તો તેમનાં દર્શન કરવાં, પણ તેમની પાસે કંઈક આશા રખાય કે કંઈક માગવાનો સંકલ્પ કરાય. તો તે પતિવ્રતા ભક્તિ ન કહેવાય. પણ વ્યભિચારીણિ ભક્તિ કહેવાય. આતો કોઈ ભગવદ્ ભક્ત કે સાધુજન કહે જે તમે હોળીભૂખ્યા રહ્યા ? પેલી હડકાઈ માતાને નાળીએર ચઢાવા ગયા ? પેલા ગેબલશાહ પીરને ધ્વજ ચઢાવી ? આ ગાહુ ખોટું કર્યું કહેવાય. આપણે ભગવાનના વૈષ્ણવ ભક્તને આ કરવું ઘટે નહિ. કેમ કે પતિવ્રતાની ભક્તિમાં મોટી ખોટ ગણાય. તો કહે છે કે, લાઈ લોકમાં રહેવું તે લોક કરે તેમ કરવું જોઈએ. આતો અમે લોકને મળતું રાખવા કર્યું છે.

પણ અમને અમારા ઇષ્ટદેવ વિના કોઈ દેવીદેવતાનો ભાર નથી. અમે પગે લાગ્યા. કે દેખાદેખી દીવો ચઢાવ્યો. કે નાળીએર વધેયું તેમાં શું થઈ ગયું. આમ બોલે પણ જો ભગવાનના ભક્તથી એમ થાય તો તેનામાં ખાર પાંચશેરીની ભૂલ ગણાય.

વળી કહે છે કે અમે માતાને, પીરને, કે દેવીદેવતાને પગે લાગીએ પણ તેમાં ભાવ તો ભગવાન શ્રીહરિનો જ રાખીએ છીએ. એટલે, ગમે તે દેવદેવી કે પીર હોય પણ આપણા ઇષ્ટદેવ બેઠા છે એમ ધારી પગે લાગીએ છીએ, આમ કહે છે. પણ જો એમ હોય તો પોતાની જન્મદ્વાતા માતાને નિરંતર પગે લાગવું જોઈએ. તે શિષ્ટાચાર છે. પણ કોઈક વખત માતા બહારગામ ગઈ હોય, ત્યારે પોતાની સ્ત્રીને માતા માની ક્યારેય પણ પગે લગાય છે ? નથી લગાતું ?

પતિવ્રતા સ્ત્રી પતિના મિત્રો પર પોતાના પતિનો ભાવ રાખી બોલે કે હુસે ખરી ? અને આવા હોય તેને પતિવ્રતાના અંગવાળા ભક્ત કહેવાય જ નહિ. આવને તો ભગવાનના આશ્રયની જ ખબર નથી. સંતસમાગમ કે કથાવાર્તા વિના ખબર પડતી પણ નથી. ઉલટો કોઈ શિષ્યામણુ દે તો કપાળમાં બળબળતા ડામ દીધા જેવું વસમું લાગે. અને સામે ઝઘડો કરવા તૈયાર થઈ જાય. મૂર્ખાનાં બોધકો રિપુઃ ખરી વાત છે કે મૂર્ખાઓને બોધ આપનારો જ શત્રુ જણાય છે.

એક બ્રાહ્મણ સ્ત્રીએ પોતાના જેઠનું ઘર માંડયું, ત્યારે બીજી બાઈઓ તેને કંઈક કહેવા ગઈ. અલી મૂખી આ શું કર્યું ? તને કંઈ વિચાર આવ્યો નહિ. પતિ મૂકી જેઠનું ઘર માંડયું ? આ તો નાક કાન કપાળ્યાં ! મોઢું કાળું કર્યું ! કુળને લાંછન દીધું અને સગાવહાલાને નીચું જોવરાવ્યું ! અરે અભાગણી, તારી ખુદ્ધિ ક્યાં બળી ગઈ ? તારું કાળજી કુતરું ખાઈ ગયું કે શું ? આમ શિષ્યામણુ દેવા માંડી. ત્યારે તે શંખણી બળભેર લાંબો હાથ કરી બોલવા માંડી. જાઓ જાઓ વેવલીઓ તમારો દી પરવાર્યો છે. વિચાર્યો

વિના શું બોલો છો? મેં શું બગાડ્યું, શું ખોટું કર્યું? તે
 આટલી બધી બેળી થઈ લાંબા હાથ કરી બોલવા મંડી છે? આ
 તો હું ગરીબ તે સહન કરું. પણ બીજાને કહેવા જાઓ ભે
 ખબર પડે. અને જ્યાં જવું થાય. આ તો મેં જેઠનું ઘર માંડ્યું
 છે, પણ બીજા તો પરનાતીલાના ઘર માંડે છે. અને ફાવે તેમ
 વર્તે છે એને કહેવા જાઓ. મેં તો ગોર, ગોરાણી, સાસુ,
 સસરા, નણંદ, દીયર અને ઘર બધું, એના એ જ રાખ્યું છે.
 ફક્ત એક પતિનો જ બદલો કર્યો છે. તેમાં શું? આટલું બોલી
 બતાવો છો? તમારો તો ખોટીજી સ્વભાવ, તે જેની તેની નિંદા
 કરો, અને ખોતરણું કાઢો. જાઓ ઘરે જાઓ, ભુંડીયું દેખાઓ
 છો. આમ ઉલટી શિક્ષા દેનારીને ઠપકો દઈને વઢવાડ કરવા
 તૈયાર થાય છે, તેમ જેને પોતાના ભક્તપણાનું ભાન નથી તેને
 ઉપરની શંખણી સ્ત્રી જેવાં જાણવાં. સિંહ જેવાં શૂરાં ભક્ત ન
 જાણવાં. માટે દરેક મુમુક્ષુએને ભગવાનને વિષે પતિવ્રતાટેક
 રાખવી. જુઓ, તુલસીદાસજીને પતિવ્રતાની ટેક હતી. તો કૃષ્ણ
 પરમાત્માએ તુલસીદાસજીને દર્શન આપ્યું તો ય પણ મસ્તક નમાડી
 પગે ન લાગ્યા અને કહ્યું, “તુલસી મસ્તક જળ નમે ધનુષ
 બાણ લો હાથ.” તમે પૃથ્વીનો ભાર હરવા પ્રગટ થયેલા
 પરમાત્મા ખરા, પણ ધનુષબાણ લઈ મારા ઇષ્ટદેવ રામચંદ્ર રૂપે
 દર્શન આપો તો જ માફ મસ્તક તમને નમે.” આથી તરત જ
 શ્રી કૃષ્ણે રામચંદ્ર રૂપે દર્શન આપ્યું. તુલસીદાસ ઉભા થઈ
 ચરણમાં પડયા. વળી હનુમાનજીને પણ રામચંદ્ર વિષે પતિવ્રતાની
 ભક્તિ હતી. તો જ તે દાસત્વથી વૈકુંઠાધિપતિ શ્રી રામચંદ્રજી
 ભગવાન પોતે રાવણને મારી સીતાને લઈ વિજય મેળવી પોતાની
 અયોધ્યાપુરી આવ્યા. પછી દેવ, ઋષિ મુનિ અને મોટા નરપતિ-
 ઓએ તખ્ત પર સીતા સહિત બિરાજેલા શ્રી રામચંદ્ર મહા પ્રભુજીની
 વેદવિધિપૂર્વક પૂજા કરી. ત્યાર પછી શ્રીરામચંદ્રજીએ સીતાને કહ્યું, કે
 આ સર્વ વનચરવાનરોએ તમારી ભારે સેવા બિઠાવી છે અને તમારા માટે
 અપાર દુઃખો સહન કર્યાં છે. માટે હવે એમને કંઈક ઇનામ આપો.

તે સાંભળી પોતે કંઠમાંથી અમૂલ્ય હાર કાઢી સુગ્રીવને પહેરાવ્યો. ભંખુવાનને કાનનાં કુંડલ આપ્યાં. અંગદને હીરાનો હાર આપ્યો. અને હનુમાનજીને મોતીની માળા પોતાની ડોકમાંથી કઢાડી પહેરાવી. ત્યાર પછી બીજા ઘણા વાનરોને રીંછોને વસ્ત્રાલંકારો આપ્યાં અને સર્વેને ઇચ્છિત વર આપ્યા, પરંતુ હનુમાનજી તો પોતાના કાંત વડે ભાંગી ભાંગી નાખી દેવા મડયા. તે જોઈ સર્વ સભાસહોને આશ્ચર્ય થઈ ગયું. ત્યારે વાલીના લઘુભંખુ સુગ્રીવ બોલ્યા, કે હનુમાનજી ભલે સેવક અને બુદ્ધિશાળી ખરા, પણ અંતે વાનરની જાતિ ઉપર ગયા. જુઓને, અમૂલ્ય મોતીની માળા સીતામાતાએ આપી તો તેનાં મોતી કાંતેથી તોડી તોડી ફેંકી દે છે. સુગ્રીવે હસ્તા વદને પવનસુત હનુમાનજીને પૂછ્યું, તમે મોતી તોડી મઢી શું જોતા હતા? અને હાર કેમ તોડી નાંખ્યો? હનુમાનજીએ ધીરે વિનયવાણીથી કહ્યું કે, એ મોતીમાં મારો સ્વામી રામ છે કે નથી? એ જોતો હતો. જો તેમાં રામ હોય તો તેને અમૂલ્ય ગણી હેયાનો હાર કરત. પણ તેમાં રામ ન હોવાથી એ હાર તોડીને ફેંકી દીધો. જ્યાં સુધી શરીરમાં રામ હોય ત્યાં સુધી જ તેને શરીર કહેવાય. નહિતર શબ કહેવાય. તો રામ વિનાના હારને હું કેમ રાખું? સુગ્રીવ કહે, તમારા શરીરમાં રામ નથી છતાં તમે કેમ રાખ્યું છે? હનુમાનજી કહે, અરે, નથી? એમ કહેતાં જ બે હાથનાં આંગળાના લાંબા નખથી તરત જ પોતાની છાતી પહોળી કરી દેખાડી, તો દિવ્ય સિંહાસન ઉપર વિરાજેલાં તેજના અંબારરૂપ શ્રીરામ, લક્ષ્મણ અને જનકીજી દેખાયાં અને રોમે રોમે રામ, રામ, રામ, એ શબ્દ થતો સંભળાયો. આ જોતાં જ સુગ્રીવ જિભા થઈ તેમના ચરણમાં પડયા, અને બાથમાં ઘાલી મળ્યા. અને તેમ જ ઘણી પ્રશંસા કરી. રામચંદ્રજીની પ્રસાદદ્રષ્ટિથી હનુમાનજીની છાતી પાછી હતી તેવી થઈ ગઈ. સાક્ષાત ભગવાન રામચંદ્રજી જિભા થઈ હનુમાનજીને બાથમાં ઘાલી મળ્યા. હનુમાન! તું મારો ખરો ભક્ત છે, ખરો દાસ છે. હું તારા ઉપર ઘણો પ્રસન્ન છું. મારે જે જોઈએ તે

મારી પાસે માંગી લે. હનુમાનજી કહે, “કૃપાનાથ ! આપના લીલા-ચરિત્ર સાંભળવાની મને બહુ ઇચ્છા છે. માટે આ પૃથ્વી રહે ત્યાં સુધી આપનાં ચરિત્ર જ્યાં જ્યાં ગવાતાં હોય ત્યાં ત્યાં હું રહીને સાંભળું. કેવળ આપનાં ચરિત્રામૃતને પાન કરવાની જ મને ઇચ્છા છે. ત્યારે ભગવાન શ્રીરામચંદ્રજી કહે, હનુમાનજી, તમે ચિરંજીવ રહો. અને હંમેશાં મારાં મનુષ્યચરિત્ર તથા દિવ્યચરિત્રની કથાઓને સાંભળો. આજથી તમે મારા ભક્તોમાં અગ્રગણ્ય થયા છો.

આખું વિશ્વ તમને વન્દન કરશે, પૂજશે, સેવશે. અને તમે સર્વ કષ્ટોને કાપશો. તેથી તમોને કષ્ટભંજન એ નામથી લોકો બોલાવશે. તમે સર્વના મનોરથોને સિદ્ધ કરશો. તમારા શરણે આવનારાઓની સમગ્ર પીડાને તમે સમાવશો જનોને પીડનારા ભૂત, પ્રેત, પિશાચ, ડાકિણી, પ્રહારાક્ષસ, જન, વીર, પીર, ભૈરવ, આદિક તમારું નામ સાંભળતાં જ કાળી ચીસ પાડી નાશી જશે. તમે મહાન બળવાન થશો. મારા વરદાનથી તમે આજથી વજ્રણી બની શાવજ્ઞદ્ર દ્વિવાકરો પૃથ્વી ઉપર રહો. આવી રીતે શ્રી રામચંદ્રજીની કૃપાથી હનુમાનજી વજ્રણી ચિરંજીવી અને મહાન બલીષ્ઠ થયા આ સર્વ શ્રી રામચંદ્રજીને વિષે પતિવ્રતાની ભક્તિનો જ પ્રભાવ છે. માટે જેને દુઃખદરિયામાંથી નીકળીને સુખસિન્ધુ ભગવાનને પામી પરમ સુખી થવું હોય તેને તો ભગવાનને વિષે પતિવ્રતાની ટેકથી જ આ લોક પરલોકની સકલસિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે અને પતિવ્રતા ભક્તિથી જ જીવનું આત્યંતિક કલ્યાણ થાય છે.

॥ ભગવાન ભાવના ભૂખ્યા છે.

પણ ભોજનના ભૂખ્યા નથી ॥

જે જે કરવું તે શુદ્ધ ભાવથી કરવું. ભાવવિના કોઈપણ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, ગમે તેવાં અસાધ્ય સાધનો સાધો, પણ ભાવ વિના ફળતાં નથી. શ્રીમદ્ભાગવત પુરાણની કથા સૌ સાંભળે છે, પણ ભાવમાં ફેર હોય છે, જો કે પરિક્ષિત રામજી સાંભળી તો તેને ફળીભૂત થઈ ભાવ વિના યંત્રવત બિઠગીભર કથાવાર્તા કરે, સાંભળે, પણ ફળતી નથી.

દેવે તીર્થે દ્વિજે મન્ત્રે દૈવજ્ઞે મેષજે ગુરૌ ।

યાદૃશી ભાવના યસ્ય સિદ્ધિર્ભવતિ તાદૃશી ॥

દેવ, તીર્થ, બ્રાહ્મણ, મંત્ર, જ્યોતિષ બાણનારો પુરૂષ, ઓષધ, અને શુદ્ધ આ સાતને વિષે જેવી ભાવના હોય છે, તેવી સિદ્ધિ થાય છે. માટે ઉપરોક્ત સાતે ભવથી ફળે છે. માટે જે જે કરવું તે આસ્તાપૂર્વક મહિમા સમજીને શુદ્ધભાવથી કરવું. ભાવના ફળે છે, પણ સાધન ફળતું નથી. ભગવાન ભાવના ભૂખ્યા છે. પણ ભોજનના ભૂખ્યા નથી. જેતલપુરમાં તળાવ પરના બાઢશાહી મહેલ પર ભગવાન સ્વામિનારાયણને જમાડવા સાડ ઘણા લોકો સારા સારા મિષ્ટાન્નમેવાના થાળ ભરી ભરી લાવતા. તેને જોઈ એક ગરીબ સત્સંગી બાઈએ પોતાના પતિને કહ્યું, આ લોકો પ્રેમથી ભાતભાતનાં ભોજન જમાડે તેમ મારે પણ જમાડવાનો ઘણો ભાવ છે, પણ પૂર્વના પાપરૂપ પ્રારબ્ધના પરિણામે ઘરમાં કંઈ નથી. શું જમાડીએ? પતિ કહે, ભગવાન તો ભાવના ભૂખ્યા છે. સ્નેહના તરસ્યા છે. ક્યાના સાગર છે. પણ કંઈ મિષ્ટાન્ન મેવાના ભૂખ્યા નથી. કિન્તુ મૂર્તિમંત લક્ષ્મી તો તેમની હજુરમાં

રહે છે. મોટા મોટા ઇન્દ્રાદિક દેવતાઓ તથા તેમના પ્રપૂજ્ય મોટા મોટા પ્રધાનદેવો પણ તેમના ઇર્શનની અતિત્વરચુકત રાહ જોઈ રહ્યા છે. માટે ભગવાન તો ભાવિક ભક્તોના ભાવના ભૂખ્યા છે. તારે ભગવાનને જમાડવાનો સાચો ભાવ હોય તો ઘરમાં મઠ છે, તેનો રોટલો કર અને હું વગડામાંથી ડાડીની ભાજી લઈ આવું. આપણે રોટલો ને ભાજી લઈને જઈશું. તો આપણો સાચો ભાવ દેખી સૌથી પહેલો આપણો થાળ સ્વીકારી લેશે. બાઈ કહે, મને તો ભગવાનને જમાડવાનો ઘણો ભાવ છે. પછી એ ડાડીની ભાજી લેવા ગયો. બાઈ મઠનો રોટલો કરવા બેઠી. જેતલપુરનાં વીંદુરજી બાઈએ અતિ પ્રેમભાવથી મઠનું ટેબલ કંઈ અને ડાડીની ભાજી થોડી બાફી મીકું નાખી તૈયાર કરી. કારણ આ ભક્તના ઘરમાં હનુમાન હડીયું કરતા હતા. હાંડલાં કુસ્તી કરતાં હતાં અને ઘરમાં ચારેકોર વામનજીનો વાંમડો ફરતો હતો. તો ત્યાં ભાજી વધારવાનું કે રોટલાને અન્ન પવિત્ર કરવાનું ધી તો ક્યાંથી હોય ? આ બાઈએ તો એક થાળીમાં મઠનો રોટલો અને ડાડીની ભાજી મૂકી વગડાનો કકડો ઢાંકી પતિને કહ્યું, જાઓ મહારાજને જમાડવા. ત્યારે એ ભક્ત થાળ લઈને સરોવર પરના બાદશાહી મહોલ ઉપર ભગવાન સ્વામિનારાયણ પોતે સાધુ, પાર્ષદો, અને હરિજનોની સભામાં જ્ઞાનોપદેશ કરે છે, ત્યાં કેટલાક મિષ્ટાન્ન મેવાના સુન્દર રેશમી રૂમાલથી આચ્છાદિત કરેલા થાળ ભરીને કેટલાક ભક્તો ઉભા છે. તેની પાછળ પેલો વિપ્ર ઉભો રહ્યો. થોડીવારે ભગવાન સ્વામિનારાયણે વાતો કરવી અંધ કરી. થાળ લાવનારા સામું જોયું. તો સૌથી પાછળ ચીથરેહાલ ઉભેલા વિપ્ર સામું જોઈને પ્રધાનદેવ સ્વામિને કહે, સ્વામી આ ગામમાં અમને ગળ્યાની બહુ અરૂચિ થઈ ગઈ છે. પણ લોકો એ જ લાવ્યા કરે છે. એમ કહી હાથના ઇશારાથી પેલા વિપ્રને બેલાવ્યો. ભૂદેવ, શું લાવ્યા છે ? ખીતાં ખીતાં, મહારાજ ! આપના માટે થાળ લાવ્યો છું. મહારાજ કહે, લાવો તમારો થાળ જમીએ, એટલે મુજતે હાથે થાળ મૂક્યો.

ભાવ ત્યાં ભોજન

મહારાજે વસ્ત્ર પડ કરી મઠનો રોટલો અને ભાજી દેખી એકદમ હર્ષધેલા બની, એ પ્રશ્નાનન્દસ્વામિ બુખ્યો ભગવાને અમારો ભાવ પુરો કર્યો. અમને જોઇતું હતું એજ મળ્યું. એમ કહેતાં જ મઠનો રોટલો અને ભાજી જમવા મંડી પડ્યા. મહારાજ કહે, આ પ્રાશ્નજીને તો આવું ભાવવાને ભગવાને જ સુખડયું હશે. અમે આ પ્રાશ્નજીના થાળથી બહુજ રાજી થયા. ભગવાન આ પ્રાશ્નજીનું લલું કરો. એમ આ પ્રાશ્નજીનાં વખાણ કરતાં કરતાં રોટલો અને ભાજીઅડધોઅડધ જમી ગયા. પ્રશ્નાનન્દસ્વામિએ જાણ્યું જે મઠનો રોટલો અત્યારે આ પ્રાશ્નજીનો ભાવપુરો કરવા જમે છે. પણ પછી જરૂર પેટમાં દુઃખશે. પછી ચુકિતથી બોલ્યા, મહારાજ, ખાય તેને ખબર પડે. મહારાજ કહે, આમાંથી કોઈને પ્રસાદી આપવાની નથી.

દેવદુર્લભ પ્રસાદ

પ્રશ્નાનન્દ સ્વામિએ સુરાખાચરને ઇસારો કર્યો. કંઈક હાથ્ય કરી હાથમાંથી લઈ લ્યો, નહિ તો મઠનો રોટલો પેટમાં પીડ કરશે. સુરાખાચરે ઘણી રમૂજભરી હાંસીમશ્કરી કરી રોટલો હાથમાંથી લઈ લીધો. મહારાજ કહે, અમારા હાથમાંથી લઈ લીધો; પણ આ પ્રસાદી તમારા હાથમાં રહેવાની નથી. એમ કહે છે ત્યાં તો આકાશમાંથી સમળી ઝડપ મારી હાથમાંથી લઈ ગઈ. મહારાજ કહે, લ્યો તમે રહ્યા. આ પ્રાશ્નજી અમને જમાડવા ભાવથી લાવ્યો, પણ તમે જમવા લીધો નહિ. તમારે પણ જમવા રહ્યો નહિ. સુરાખાચર આદિકે મહારાજને આગ્રહથી પૂછ્યું. એ પત્રી કોણ હશે ? મહારાજ કહે, એ ત્રિલોકીનો રાજા ઈન્દ્ર અમારી પ્રસાદી લેવા આવ્યો હતો.

ભગવાન શ્રીહરિ ભાવિક લકતનો ભાવ પૂરો કરી, તેના ઉપર બહુ રાજી થયા. ત્યાર પછી એક પછી એક એમ સહુને બોલાવી સહુના થાળ જમ્યા. આવી રીતે ભગવાન શ્રીહરિ અતિ

લાવે કરીને મઠનો રોટલો અને લાજી જમી લાવિક લકતનો લાવ પૂરો કર્યો.

પ્રતાપસિંહરાજની પત્નીનો લાવ પૂરો કર્યો.

ભાડેર ગામમાં પાતલભાઈ (પ્રતાપસિંહ)ના ઘરે લગવાન સ્વામિનારાયણ પોતે જમવા ગેઠા હતા. ઘરનાં મનુષ્ય કહે, દૂધ લાવું ? તો કહે, 'તમારો લાવ ત્યારે, બાઈ પ્રેમમાં ને પ્રેમમાં બિઠ્યાં તે છાશની દોણી લાવ્યાં, અને દૂધ બાણી છાશ પીરસી. મહારાજ તેનો લાવ દેખી પી ગયા. અને કહે, આ દૂધ તો બહુ મીઠું છે. અન્દર સાકર નાખી છે કે શુ ? એમ કહી બાઈનો લાવ દેખી બીજી વાર, ત્રીજી વાર માગી માગીને બધી દોણીની છાશ પી ગયા. પાછળથી બાઈને ખબર પડી. અરરર ! ગજબ થયો ! આ તો દૂધ રહી ગયું. અને બધી ખાટી છાશ પાઈ દીધી. એમ અતિ ખેદ પામતાં વલોપાત કરતાં કરતાં મહારાજ પાસે આવીને, મહારાજ ! કૃપાનાથ ! મેં તો તમને છાશ પાઈ અને દૂધ તો રહી ગયું ! તમેય કંઈ બોલ્યા નહિ. મહારાજ કહે, ના, ના, એ તો દૂધ હતું. અરે મહારાજ ! દૂધ કેવું ? એ તો ત્રણ દહાડાની ખાટી છાશ હતી. મહારાજ કહે, છાશ હશે, પણ તમારો લાવ છાશનો ન હતો. માટે એ છાશ અમને દૂધ કરતાંય ગળી લાગી, તેથી પી ગયા. આમ લાવિક લકતોનો લાવ દેખી છાશને દૂધ કરતાં અધિક માની પી ગયા. માટે લગવાન લાવના ભૂખ્યા છે. પણ માન, પાન કે લોજનના ભૂખ્યા નથી.

દુર્યોધનની દુર્યુધિ

દુર્મતિનો દુર્યોધન પાંડવોનું રાજ્ય પચાવી પડ્યો. પાંચ પાંડવોએ સમજાવ્યો, છતાં કંઈ પણ આપવા બંધાયો નહિ. ઉલ્ટો પાંચે પાંડવોને મારી નાખવા અનેકાનેકવિધ ઉપાયો રચ્યા, પણ દ્વારકાધિશ કૃષ્ણપ્રભુએ રક્ષા કરી અને દુર્યોધન તે ઉપાયોમાં નિષ્ફળ નીવડ્યો. અર્જુનાદિક ચાર ભાઈ તથા સતી દ્રૌપદી અને માતા કુંતાજીના અત્યાગ્રહથી યુધિષ્ઠિર યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયા.

ત્યારે યુધિષ્ઠિરે કૃષ્ણપરમાત્માને છેલ્લીવાર બોલાવીને કહ્યું, અમારે યુદ્ધ કરવું નથી. અને અમારું રાજ્ય અમારે પાછું લેવું, એ ચોક્કસ. પણ હજી એકવાર દુર્યોધનને જરા સમજાવો તો ઠીક. જો અમને વધારે નહિ પણ પાંચ ગામડાં આપે તો અમારે યુદ્ધ કરવું નથી. એમાંથી જ નિર્વાહ કરી લઈશું. જો કે એ રાજ્ય અમારું આપેલું ભોગવે છે. અમારા પિતાએ યુદ્ધમાં ચોરાશી હજાર દેશ જીતેલા, પરંતુ જ્યારે બ્રાહ્મણના શાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવા વનમાં જવું પડ્યું, ત્યારે તેમણે ધૃતરાષ્ટ્રને કહ્યું કે, હું આવું ત્યાં સુધી આ રાજ્યાસને બેસીને તું કાકા ભીષ્મપિતાને આગળ રાખી તેમની સલાહ પ્રમાણે રાજ્યકારભાર ચલાવજે. પ્રજાને પુત્ર સમાન ગણી પાલન કરજે. હું બાર વરસ સુધી વનમાં રહીને પાછો આવીશ, ત્યારે આ રાજ્યાસન લઈશ. આમ અમારા પિતાએ તેને સોંપેલું છતાં, તેઓ અન્યાયથી રાજ્યના માલિક થઈ પડ્યા. તો ભલે તે જ ભોગવે, પણ અમને અમારો નિભાવ થાય એવું કંઈક આપે તો યુદ્ધમાં હજારો જીવોનો સંહાર થતો અટકી જાય. માટે તમે હજી છેલ્લીવાર પંચાત કરવા જાઓ.

કૃષ્ણવિષ્ટિ

કૃષ્ણ પ્રભુ યુધિષ્ઠિરના આગ્રહથી દુર્યોધન પાસે ગયા. ઘણું ઘણું સમજાવ્યો પણ ભાવી પાસે કોનું. જોર ચાલે? વળી વિનાશકાલે વિપરિત બુદ્ધિ: તેમનો વિનાશકાળ નજીક આવ્યો હોવાથી તેઓને ઘણું ઘણું સમજાવ્યા છતાં પણ સમજ્યા નહિ. અને ઉદ્દુઃ કૃષ્ણજીનું સખ્ત શબ્દોથી અપમાન કરી, પૂરમાંથી બહાર નીકળી જવાને કહ્યું. ત્યારે કૃષ્ણચંદ્ર તેને યુદ્ધનું નોતરું આપી ચાલી નીકળ્યા.

ભાવધેલી ભોળીનો ભાવ

કૃષ્ણજી પોતાના ભાવિક ભક્ત વિદુરનો ભાવ પુરો કરવા અને ભક્તોને પોતાના ચરિત્રનું ભાન કરાવવા તેમના ઘરે ગયા. ત્યાં વિદુરપત્ની સ્ત્રીસ્વભાવથી ખડકી વાસી નમ્ર સ્નાન કરતાં

હતાં. ત્યાં ભક્તના ભાવની પરીક્ષા કરવા કૃષ્ણ પરમાત્માએ આવી ખડકીની સાંકળ ખખડાવી. ‘કેણુ છે ?’ ‘એ તો હું કૃષ્ણ છું.’ માણ ! કમાડ ઉઘાડો. કૃષ્ણ નામ સાંભળતાં જ હર્ષધેલાં વિદુર-પત્ની બેળાકળાં નમ્રપણે ઉઠી કમાડ ઉઘાડી ‘પધારો પધારો’ કહેવા માંડ્યાં. કૃષ્ણ એકદમ અવળે મોઢે થઈને કહે, ‘માણ લૂગડાં પહેરો.’ ત્યારે વિદુરપત્ની ભાનમાં આવ્યાં. ‘કૃપાનાથ ! હું ઘરડી, ભાન વિનાની, તેથી મારો અપરાધ માફ કરજો. અમારું આજ મોટું લાગ્ય કુળ્યું. આપ અણુધાર્યા ઓચિન્તિ પધાર્યા !’ કૃષ્ણ કહે, પાંડવોની છેલ્લી પંચાત કરવા દુર્યોધન પાસે આવ્યો, પણ તેણે કંઈ પાંડવોને આપવાનું કહ્યું નહિ અને ઉલટું સભામાં મારું અપમાન કર્યું અને મારે એટલું કર્યું. આથી હું એને યુદ્ધનું નોતરું આપી જતો હતો, પણ ભૂખ લાગવાથી તમારે ઘરે આવ્યો છું. તો ખાવાનું હોય તો કંઈક આપો.’ વિદુરપત્ની કહે, ‘કૃપાનાથ ! હવે આ કેળાં જમાડું અને ભગત હમણું ગામમાંથી આવશે કે જમવાનું કરીશું.’ આમ કહી કેળાં લાવી પ્રેમમાં ને પ્રેમમાં છાલ ઉખાડી ભગવાનને જમવા આપી. ગર્ભ નાખી દેવા માંડયો. ભગવાન મંદ મંદ હસતા હસતા જમવા ભય છે, ત્યાં તો વિદુરભક્ત આવ્યા અને ભગવાનને છાલ જમાડતા જોઈ, અરે ગાંડી ! આ શું કરે છે ? ગર્ભ નાખી દઈ છાલ જમાડે છે ? એટલે ભાનમાં આવી. અરરર ! બહુ ખોટું કર્યું. મેં ગાંડીએ તમને છાલડાં ખવરાવ્યાં. આમ કહી કેળાંનો ગર્ભ જમાડવા માંડયો. કૃષ્ણ કહે, ‘માણ, જેવો પ્રથમ સ્વાદ આવતો તેવો આમાં આવતો નથી.’ પછી વિદુરપત્નીએ પતિને કહ્યું કે, ‘ભગવાન ભૂખ્યા થયા છે તો સીધું લઈ આવો.’ ત્યારે વિદુર કહે, ‘આજે દુર્યોધને બળતર બન્ધ કરાવ્યો છે. તેથી કંઈ પણ મળે તેમ નથી. છતાં હું કૃષ્ણને આપણે ઘેર આવતા જાણી બધે ફર્યો, પણ ક્યાંયથી કંઈ પણ મળ્યું નથી, છતાં હજી પણ એકવાર બળતરમાં જઈ આવું.’ આમ કહી ગયા; પણ સીધું ક્યાંય મળ્યું નહિ. ત્યારે ખેતરોમાં ભાણ દેખી તે

લઈને ઘેર આવ્યા. વિદુરપત્નીએ ભાણ રાંધી લાવથી જમવા આપી લગવાન તેમનો લાવ જોઈ ભાણ આરોગ્યા. લગવાન કહે, મને ભાણ બહુ વહાલી છે. હવે ખૂબ ધરાયો. પંચ પકવાનની પણ હવે રૂચિ નથી.

આવી રીતે ભૂખ્યા ભૂધરે ભક્ષાના લાવથી કેળાંનાં છોડલાં ખાધાં. ભાણ ખાધી. માટે લગવાન લાવના ભૂખ્યા છે, પણ ભોજનના ભૂખ્યા નથી.

વાચક ! હજી આગળ ચાલ.

ગાંફના વસ્તો રાવળની સાળીનો લાવ

ગામ ગાંફના વસ્તો રાવળ ઘરભંગ થયા, ત્યારે તેમની સાળી ઘરનું બધું કામ કરી જતી. તેમને એક લેંસ હતી. વસ્તો રાવળે જાણ્યું જે, આ બાઈને બહુ મહેનત પડે છે. તો લાવ્ય લેંસ વેચી દઉં. એમ જાણી રૂપીઆ એંશીમાં લેંસ વેચી દીધી. જ્યારે બાઈએ લેંસ ન દેખી, ત્યારે લેંસ ક્યાં ? આમ પૂછ્યું. તો વસ્તો રાવળ કહે, એ તો વેચી દીધી. અરરર ! આ શું કર્યું ? લેંસ વેચી દીધી ? આટઆટલું તમારા ઘરનું કામ કરે છું, તો મને પૂછ્યું ચે નહિ. લેંસનો દાખડો હતો તે તો મારે કરવાનો હતો. વસ્તો રાવળ કહે, મેં જાણ્યું જે તમને દાખડો બહુ પડે છે તે લાવ્ય વેચી દઉં. એમ જાણી વેચી દીધી. બાઈ કહે, આનું દૂધ ઘણું ઘાટું સ્વાદુ, ને સાઈ છે. તેથી મારે આના દૂધનો દૂધપાક કરી લગવાન સ્વામિનારાયણને જમાડવા હતા, અને એટલા સાઈ જ તમારા ઘરનું બધું કામ કુટતી હતી. તે એ મારો સંકલ્પ તમે ખોટો કર્યો. આમ કહી ઉઠાસ થઈ ગયાં.

વસ્તો રાવળ કહે, એમાં ઉઠાસ કેમ થાયો છો ? દૂધપાક કરી મહારાજને જમાડવાનો સંકલ્પ હોય તો કરો દૂધપાક. આજનું દૂધ તો પડ્યું છે. તે બાઈ કહે, પણ હાલ મહારાજ ક્યાં છે ? એ તો કચ્છમાં છે. વસ્તો રાવળ કહે, ગમે ત્યાં હશે પણ લગવાન લાવના ભૂખ્યા છે. તે તમારો સાચો લાવ હશે

તો અહીં પધારશે, ને તમારા હાથે જમશે. અગર આ ગોખલામાં મૂર્તિ છે, તો તે દ્વારાયે જમશે. માટે ઊઠો, થાઓ બેઠાં અને કરો હ્રદયપાક. આમ બહુ કહ્યું. બાઈ કહે, મારે તો ખરેખરે ભાવ છે. પણ મહારાજ નથી. રાવળ કહે, ભાવિક ભક્તોની આગળ તો મહારાજ એકપણે ખડા છે. તેનાથી જરા પણ છેટા નથી. માટે ઊઠો. કરો પરીક્ષા. જો સાચો ભાવ હશે, તો જરૂર ભગવાન હ્રદયપાક જમશે. મનુષ્યમૂર્તિ જે કચ્છમાં છે તે, અને આ ગોખલામાં પ્રતિમાસ્વરૂપ છે તે બન્ને એક જ છે. જરા પણ ફેર નથી. માટે ઊઠો. કરો હ્રદયપાક. ભગવાન તમારો ભાવ હશે તો જરૂર પૂરો કરશે. આમ બહુ કહ્યું ત્યારે બાઈ બેઠાં થઈ સ્નાન કરી પવિત્રપણે રસોઈ કરવા માંડ્યાં. ને વસ્તો રાવળ કહે, હું હ્રદયપાકની સાકર તથા મસાલો લઈ આવું. આમ કહી બજારમાં ગયા અને સાકર લઈ દુકાને મસાલો લેતા હતા ત્યાં તો ભાવભૂખ્યા ભગવાન શ્રીહરિ પોતે સ્વાર થએલા બોકાની વાળેલી લેગા સાત આઠ પોતાના સખા સ્વાર તે સૌ ધડબડ ધડબડ કરતા બજાર સોસરા આવ્યા. વસ્તારાવળને દેખી, વસ્તારાવળ ! જય સ્વામિનારાયણ ! ત્યાં તો વસ્તારાવળે દેખ્યા અહોહોહો ! મહારાજ ! કૃપાનાથ ! તમે ક્યાંથી ? મહારાજ કહે, ક્યાંથી બ્યાંથી પછી પૂછજો. પણ અમને ભૂખ લાગી છે. બે ગાઉનો ફેર ખાઈને અહીં તમારે ત્યાં આવ્યા છીએ. માટે ખાવાનું હોય તો આપો. અમારે છેટે જવું છે. અરે કૃપાનાથ ! તમારા માટે જ રસોઈ થાય છે. અને આ સાકર તથા મસાલો લેવા આવ્યો છું. મહારાજ કહે, ઊઠો. ઘેર ચાલો. જમવાની તૈયારી કરાવો. વસ્તો રાવળ હર્ષમાં ને હર્ષમાં આગળ દોડ્યા અને ઘરના ફળીયામાં પેસતાં, ‘મહારાજ પધાર્યા છે. મહારાજ પધાર્યા છે,’ એમ ખૂબ પાડવા માંડી. એ સાંભળતાં બાઈ બેબાકળી બહાર નીકળી બુઝે છે ત્યાં તો મહારાજને દેખ્યા. અહોહોહો ! કૃપાનાથ ! તમે પધાર્યા ? એમ કહી પગે લાગી. મહારાજ કહે, શું કરો છો ? તો કહે, કૃપાનાથ આપના

માટે થાળ કરું છું. અરે જલ્દી કરો. અમે ભૂખ્યા થયા છીએ. બાઈ કહે 'મહારાજ, કરો તૈયારી. ત્યારે મહારાજ ઊભા થયા ને હાથપગ ધોઈ બેઠા પાટલે. સખાઓ પણ ભેઠ્યો છોડી ટપોટપ જમવા બેસી ગયા. બાઈએ તો બધુંયે તૈયાર કરી માંડયું પીરસવા. અને મહારાજે તથા સખાઓએ માંડયું જમવા. મહારાજ કહે, દૂધપાક બહુ ભારે કર્યો છે. આવો દૂધપાક તો લાડુબા, જીવુબા ને ગંગામાને પણ આવડતો નથી. એમ કહેતા જાય અને પાર્ષદોને કહે. હં, હં, જમજમ્યો. આવું આગળ નહિ મળે. એમ કહી વારંવાર દૂધપાક માગી માગી પીવા મંડયા. પાર્ષદોને કહે, સળડકા શું ભરો છો? તાંસળીયું મોઢે માંડોને. એમ કહી પાર્ષદોને પણ પીવડાવ્યો. મહારાજ પેટે હાથ ફેરવી કહે, ખૂબ જમ્યા. બેઠું થવાશે નહિ. બાઈ કહે, મહારાજ આજ તો અહીં રહો. સવારે પધારજો. મહારાજ કહે, રહેવાય તેમ નથી. આ તો તમારો ભાવ દેખીને અને ભૂખ લાગી હતી, તેથી બે ગાઉનો ફેર બાઈને અહીં આવ્યા છીએ. વસ્તો રાવળ કહે, મહારાજ! આ બાઈનો ભાવ ઘણો છે. દૂધપાક પણ બહુ જમ્યા છો. માટે આજ તો અહીં જ વિસામો ખાઓ. મહારાજ કહે, અમે એક અને લકતો અનેક. જેમ આ બાઈ ભાવિક છે તેમ બીજા પણ ભાવિક લકતો હોય તે અમારે સૌનો ભાવ પૂરો કરવો જોઈએ. આમ કહી મહારાજ તો ઊઠી મુખવાસ લઈ, કરી તૈયારી. જય સ્વામિનારાયણ કહેતાં જ કરી માણુકીની સ્વારી. પાર્ષદો પણ કમર કરી સ્વાર થઈ ગયા, ને માંડયા ચાલવા. બાઈ તથા વસ્તો રાવળ અને બીજાં કેટલાંક ગામનાં માણુસો મહારાજને વળોટાવા આજ્યા. ઝાંપો આવ્યો કે મહારાજ કહે, જય સ્વામિનારાયણ! ઊભા રહો. એમ કહેતાં જ ઘોડાં દોડાવ્યાં. તે સહુયે દોડતાં દેખ્યાં; પણ તુરત જ વીજળીના ઝબકારાની પેઠે અદૃશ્ય થઈ ગયાં. અરે આ શું? મહારાજ ક્યાં? સવારો ક્યાં? આમ અતિ વિસ્મય પામી ગયાં.

વસ્તો રાવળ જાણી ગયા. જે આ તો દિવ્ય દેહે પધાર્યા.

પછી લોકોને કહે, ભગવાન તો અહીં આવ્યાયે નથી અને ગયાયે નથી. હાલ તો મહારાજ કમ્મ દેશમાં વિચરે છે; પણ ભાવિક ભક્તોના ભાવ પૂર્ણ કરવા આ સત્સંગમાં અનેકરૂપે વિચરે છે. આ બાઈનો દૂધપાક જમાડવાનો ભાવ જોઈ તેનો ભાવ પૂરો કરવા અને આપણને દર્શન દેવા પધાર્યા હતા. આ જોઈ ગામના કેટલાય લોકો સત્સંગી થઈ ગયા. આમ ભગવાન ભાવનાં ભૂખ્યા છે, પણ માન, પાન, દાન કે લોજનના ભૂખ્યા નથી.

ભાવિક ભક્તનો ભાવ દેખી રોટલો જમવા આવ્યા

એક ગામમાં દેવ જેવાં પવિત્ર દેવબાઈ નામે એક પરમ ભક્ત સ્ત્રી હતી. તે રોટલા કરતાં કરતાં એક રોટલો સારો કૂટ્યો જાણી તાવડીમાંથી લેતાં જ વાહ, વાહ, આ રોટલો તો મારો ભગવાન આરોગે એવો થયો છે. આમ બોલેલાં. પછી રોટલાદાળ કરી, પોતે જમી ટોપલામાં રોટલા અને દાળતું હાંદલું ભરી મૂક્યું ને ખેતરે ભાત દેવા નીકળ્યાં. ત્યાં તો તેમનો ભાવ પૂરો કરવા ભાવિક ભક્તોના ભગવાન શ્રીહરિ પોતે બાવાવેપે સામા આવી કહે, ‘માઈ બહોત ભૂખ લગી હૈ. બહોત દૂરસે આતા હું. થક ગયા હું. અળ પાઉંમેં ચલનશક્તિ નહિં રહી હૈ. ઇસલીયે કુછ રોટીબોટી હોવે તો દે. ભગવાન તેરા કલ્યાણ કરેંગે.’ દેવબાઈ કહે. ‘મને તો સ્વામિનારાયણ મળ્યા છે ત્યારથી માફ તો કલ્યાણ થઈ રહ્યું છે, પણ તારે રોટલો જોઈએ તો લે આપું.’ આમ કહી ટોપલો નીચે મૂકી મહીંથી રોટલો લઈને, ‘લે રોટલો.’ ત્યારે બાવારૂપે મહારાજ કહે, એ નાહીં દૂસરા દે. ત્યારે બીજો કાઢી કહે, લે, આ. ત્યારે મહારાજ કહે એળી નાહીં. ઇસકે નીચેસે નીચે ચીથી રોટી હૈ વો મેરેકો દે. વો મેરી રોટી હય. બાઈ કહે, મહારાજ એ રોટી તમારી કેવી? મહારાજ કહે? જળ તું રોટી કરતીથી ઉસ બખત તુમ બોલીથી કે ચહ રોટી તો મેરા ભગવાન આરોગે ક્રૌસી હૈ, તો

યહ રોટી ચોથી હમારી હય. તો સાધુલોગ એ ભગવાનકા સ્વરૂપ હે. યહ ચોથી રોટી હમારી હુધ તો હમકુ દે. દેવબાઈ વિચારમાં પડી ગયાં. આ બાવો કંઈક ચમત્કારી છે. નહિ તો એને મારા સંકલ્પની ક્યાંથી ખબર પડે ? પણ હશે, જગતમાં ઘણાય ચમત્કારી, સિદ્ધિવાળા ને બદુવાળા હોય છે. હશે, ગમે તે હોય, આપણે શું ? એમ વિચાર કરતાં ચોથો રોટલો કાઢી, દ્વેયો બાવાજી, આ રોટલો. પછી મહારાજ હસતા હસતા રોટલો લઈ જમવા મંડયા. દેવબાઈ કહે, મહારાજ ! કલાડામાં દાળ આપું ? તો કહે નાંહિ માઈ. દાળકી જરૂર નહિ હું. યહ રોટી તો લડુસે બી અચ્છી લગતી હું. એમ કહી રોટલો ખાઈ રહ્યા પછી દેવબાઈ કહે, ‘મહારાજ ! ખીજો આપું ?’ તો કહે, ‘ના માઈ, અબ ઉઠર પૂર્ણ હો ગયા. માઈ તુમને અચ્છા કામ કીયા. મેં તુમારે પર બોત પ્રસન્ન હુઆ હું.’

માઈ તુમ કીનકી ઉપાસક હો ? તો કહે, ‘હું તો સ્વામિનારાયણ ભગવાનની ભગત છું’ બાઈ ! બહો તેરા સ્વામિનારાયણ અબી કહાં હય ? તો કહે, મહારાજ એ તો હમણાં ગુજરાતમાં અમદાવાદ ભણી ગયા છે. ત્યારે બાવો કહે, બુઠ કાઈકું બોલતી હય, બહો સ્વામિનારાયણ દેખ તેરે પીછે ખડા હય. એમ કહી બાવા સ્વરૂપે મહારાજ અદૃશ્ય થઈ ગયા અને દેવબાઈ પાછું વાળી બુએ છે ત્યાં તો દેખ્યા મહારાજને. અહોહોહો ! કૃપાનાથ ! તમે ક્યાંથી ? મહારાજ કહે, તેં સંકલ્પ કર્યો હતો કે આ રોટલો મારો ભગવાન આરોગે એવો છે. તે તારો ભગવાન તો હું છું. તેથી તારો સંકલ્પ સત્ય કરવા હું અડવાણે પગે દોડતો આવ્યો છું. બાઈ તો બોળો પાથરી હાથો લાવી વારંવાર પગે લાગવા મંડયા. અરે મહારાજ ! તમે મારા ઉપર બહુ દયા કરી. આવી ને આવી હંમેશાં ખબર લેતા રહેજો. મહારાજ કહે, આ લોકમાં અમારી જે જે ક્રિયા છે તે ભગવાનના ભક્તોના અર્થે છે. અમે અનેક રૂપે થઈને ભક્તોના ભાવ પૂરા કરવા સાડેં સત્સંગમાં સર્વત્ર વિચરીએ છીએ. આમ બોલતાં જ મહારાજ અદૃશ્ય થઈ ગયા.

વાચક ! હજી આગળ ચાલ.

એક વખત લોચાના પરમ ભગવદી મુક્તારાજ માનબાઈનો લાવ પુરો કરવા લાવભૂખ્યા ભૂધરજી ભગવાન શ્રી હરિ ખપોર વખતે ઘેર આવ્યા. માનબાઈ ભાતનો સુંડલો માથે ઉપાડી હાથમાં દાળનું હાંદલું લઈ ખડકીમાંથી જેવા બહાર નીકળે છે, ત્યાં તો માનબાઈ ! જય સ્વામિનારાયણ ! એમ કહી ઉભા. ડોસીએ મહારાજને દેખ્યા. અહોહોહો ! મહારાજ ! તમે ક્યાંથી ? એકલા કેમ ? મહારાજ કહે, એકલા નથી. લેળા મહાનુભાવાનંદસ્વામી આદિક પાંચ સાત સાધુ છે. અહીંથી ખીજે ગામ જઈએ છીએ. પણ અમે સહુ ભૂખ્યા બહુ થયા છીએ તે ખાવાનું લેવા આવ્યા છીએ. માનબાઈ કહે, મહારાજ પધારો મહીં. બેસો. સાથેના સાધુઓને હું બોલાવી લાવું. મહારાજ કહે, પધારવાનું કે બેસવાનું કહેવું રહેવા ઘો. ભૂખ બહુ લાગી છે તેનું કંઈક કરો. મહારાજ જમવાનું બનાવી દઉં છું, વાર નહિ લાગે. સાધુને બોલાવી લાવો.

મહારાજ કહે, તમે ક્યાં જાઓ છો ? બાપજી, હું તો ખેતર ભાત દેવા જઈ છું. ત્યારે એ ભાત અમને આપોને ? તમે ખીજું ભાત કરી લેજો. માનબાઈ હસ્તે વદને કહે, મહારાજ ! આ ભાત તો તમારાથી ન ખવાય. આ તો અમારાં ઢારાં ખાય. કાં તો અમારા નરપશુ કણુબા ખાય. તમારા માટે હમણું નવું કરી દઉં છું. મહારાજ કહે, ઝટ કરો. બાઈ તો નાહીને પેઠાં રસોડામાં.

મહારાજ કહે, ભાતનું મોડું થાશે તો પટેલ કાંઈ બોલશે ખરા કે ? ના મહારાજ, પટેલ તો સુંવાળા સાપ જેવા છે. તે બોલે એવા નથી. પણ મુંગે મોઢે પરોણે પૂજા કરે એવા છે. મહારાજ કહે, અમારા સાડુ પટેલ તમને મારે કે વઢે તે ઠીક ન કહેવાય, માટે લાવો તમારું કામ અમે કરીએ. મહારાજ કહે, પટેલ કયે ખેતર ગયા છે ? તે કેટલું છેલું છે ? મહારાજ દોઢેક ગાઉ છેટે, આથમણી કોરે. તલાવડીની પડખે છે. મહારાજ કહે,

ખેતર જોયું નથી; પણ તમારા ઘણી મરઘા પટેલને અમો ઓળખીએ છીએ. એમ કહેતાં જ માથે ટોપલો અને હાથમાં હાંદલું લઈ થયા ચાલતા. માનખાઈ દોડતાં દોડતાં બહાર આવ્યાં. અરે મહારાજ! કૃપાનાથ! તમારાથી ભાત દેવા ન જવાય. રહેવા ઘો રહેવા ઘો. મહારાજ કહે, માનખાઈ! તમે અમારું કામ કરો છો તો આટલું તમારું કામ અમે ન કરીએ? એમ કહતાં જ ડોસી ના ના પાડતાં રહ્યાં અને મહારાજ તો ખડકીની બહાર નીકળી ચાલતા થઈ ગયા. ખાઈએ રોટલા કરવા માંડ્યા હવે ખેતરમાં મરઘો પટેલ ભાતનું મોડું થવાથી માર્ગ સામે ડોળા ફાડી જોઈ રહ્યો હતો. ત્યાં તો મહારાજને છેટેથી જોઈને એકદમ ઊલો થઈ ખીબને કહે, અધ્યા ઓ! આવો, આવો. કૌતુક દેખાડું. બુઓ પેલો ભાત લઈને આવે એને ઓળખ્યો? એ મારી ધરવાળીનો લગવાન છે. ધરવાળી એમના સાડ જમણ કરવા રહી હશે અને આ ધરવાળીને બહલે પોતે ભાત દેવા આવે છે. અધ્યા, આ લગવાન તો પોતાના લક્ષ્મણનું ચ કામ કરે છે. આમ મરઘો પટેલ જોલે છે. ત્યાં તો મહારાજ નજીક આવી પહોંચ્યા. મરઘા પટેલ! રામ રામ. કંઈ ઓળખાણ પડે છે? હા, હા, મહારાજ, સ્થમ ઓળખાણ ન પડે? તમે મારી ધરવાળીના લગવાન છો. મહારાજ કહે, એ અમારા સાડ રોટલા કરવા રહ્યાં છે અને એમને માટે અમે ભાત દેવા આવ્યા છીએ. હ્યો હવે જમો. મોડું થઈ ગયું છે. પછી પટેલ અને સૌ સાથે જમવા બેઠા.

મહારાજ વાવે છે અને કોસ હાંકે છે

પટેલ કહે, અધ્યા રત્ના! ધરવાળી આવી હોત તો થોડું વાવત ખરી. મહારાજ કહે, ‘એને વાવતાં આવડે?’ તો કહે, ‘હોવે મહારાજ, અમારા કણબીનાં ખેરાં તો વાવેય ખરાં અને કોસેય તાણું.’ મહારાજ કહે, ‘હ્યો ત્યારે એમના સાટાનું કામ અમે કરીએ.’ એમ કહેતાં જ બળદોને જોડી બાજરાની ખોય લરી મંડ્યા વાવવા. મરઘો કાકો કહે, મહારાજ રહેવા ઘો રહેવા ઘો.

તમને ના આવડે. મહારાજ કહે, અમે ઘેર હતા ત્યારે બધું ચ કરતા. એમ કહી નેતનેતામાં અરધો વીઘો બાજરો વાવી દીધો. પછી સાથીએ જઈ બંધ કરાવી દીધો. એટલે મહારાજ કોસ તાણવા મંડ્યા. તે ના પાડતાં પાડતાં બે ત્રણ કોસ કાઢી નાંખ્યા. પછી મરઘો પટેલ પોતે આવી પગમાં પડ્યો. મહારાજ તમે તો બહુ મોટા ભગવાન છો. અહોહોહો! તમે ભગતના પણ ભગત છો. બાપજી! આજથી હું તમારો છું. જેમ મારી ઘરવાળીના ગુરુ છે, તેમ આજથી મારા પણ ગુરુ છે. મહારાજ કહે, તમારી ઘરવાળી બહુ મોટી ભક્ત છે. એને તમે લડશો નહિ. તમે પણ આ ગળેથી રુદ્રાક્ષનો મણકો કાઢી તુલસીની કંઠી પહેરજો. નહાવાનો નિયમ રાખજો. બધું કામકાજ કરતાં સ્વામિનારાયણ! સ્વામિનારાયણ! અખંડ ભજન કરજો. આમ મરઘા પટેલને સત્સંગી કરી પટેલ જય સ્વામિનારાયણ! હવે અમે જઈએ છીએ, એમ કહી ચાલતા થયા. ગામને ગોઠરે સાધુ બેઠા હતા તેમને લઈ ઘેર આવ્યા. માનબાઈ! બાધાની શી વાર છે? હવે તો પેટમાં બિલાડાં બોલે છે. માનબાઈ કહે, મહારાજ જમવાનું તૈયાર છે. આવો, પધારો, પાટલા ઉપર બેસી જાઓ. મહારાજ તથા સંતો પાટલે બેઠા અને માનબાઈએ રોટલા, અડદની દાળ અને ઉપર ઘી ગોળ ખૂબ પીરસ્યું. મહારાજ જમવા મંડ્યા. આંબલીના કાતરાની ચટણી અને લેંસની જાડી છાસ ખૂબ પીરસી. મહારાજ તો બે તાંસળાં અડદની દાળ અને બે તાંસળી છાસ પી ગયા. ચટણી તથા રોટલો ખૂબ જમ્યા અને ગોળ પડતો મૂક્યો. મહારાજ પેટે હાથ ફેરવતા જાય અને આજ તો ખૂબ જમ્યા એમ કહેતા જાય. દાળનાં તથા ચટણીનાં ખૂબ વખાણ કર્યાં. માનબાઈ કહે, મહારાજ આજ રહો અને વાતો કરી પટેલને કંઈક નોરમાં લાવો. મહારાજ કહે, એ તો અમારા સત્સંગી થઈ ગયા. એના ગળા માંથી આજ રુદ્રાક્ષનો મણકો કાઢ્યો છે. ઘેર આવે ત્યારે કંઠી પહેરાવજો. આમ કહી થોડીવારે તરત જ ઉભા

થયા. દ્યો માનબાઈ જય સ્વામિનારાયણ! હવે અમે ચાલશું. માનબાઈ રહો રહો કહેતાં રહ્યાં અને મહારાજ ચાલતા થયા. મહારાજ કહે, હજી અમારે ઘણું છેટે જવું છે. એમ કહી ચાલી નીકળ્યા.

વાચક! આ લોકમાં પોતાના ભાવીક ભક્તોના ભાવ પુરો કરવા તેમને ઇચ્છિત સુખ આપવા અને એકાંતિક ધર્મનું સંસ્થાપન કરવા ભગવાનના અવતારો થયા છે અને થાય છે. તેમનો જે જીવ જ્યારે આશ્રય કરે છે ત્યારેજ કર્મ, કામ ને માયાના બન્ધનથી આ જીવ મુક્ત થાય છે અને પરંપરને પામી સુખી થાય છે. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધકે ભગવાનનો દ્વાદાશ્રય કરી લેવો.

॥ ભાવી બળવાન છે ॥

આ લોકમાં સાર્વજનિક જે ભાવી છે તેને લોગવવું પડે છે. ભાવી એટલે જે થવાનું હોય તે. મોટાઓને પણ ભાવી લોગવવું પડે છે. બળીરાજ, નળરાજ, પાંડુરાજ અને ધર્મરાજ જેવા સમર્થોને પણ ભાવી લોગવવું પડ્યું છે.

અયોધ્યા નગરીના રાજા રામચંદ્રજી સમગ્ર વિશ્વના પતિ કર્મકૃદ્વપ્રદાતા પરમેશ્વર હતા. તોપણ તેમને ભાવી બળવાન છે, એમ દેખાડી આપ્યું છે. દશરથરાજાએ પોતાની અન્તિમ અવસ્થા આવી જાણી, પોતાના મોટા પુત્ર રામને વિદ્યા, વય, વિવેક, વર્તન અને વિનયાર્થિક સફળતાથી મોટા જાણી તેમને રાજ્યાભિષેક કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. વસિષ્ઠ ગુરુ પાસે મુહૂર્ત જોવાની શુભ દિવસ નિર્ધાર કર્યો. આખાએ શહેરમાં આનંદોદ્વિગ્નિ મોટી છોડ્યો ઉછળી રહી. સર્વત્ર આનંદ છવાઈ રહ્યો. પરંતુ જે મુહૂર્તમાં રાજ્યાભિષેક થવાનો હતો તેજ મુહૂર્તમાં તેમના ભાવીએ તેમને વનાભિષેક કર્યો. હવે પૃથ્વીના ભારરૂપ રાવણનો વધ કરાવવાની ઇચ્છાવાળા દેવોએ વિચાર કર્યો કે, રાવણના લલાટમાં વિધિએ લખેલા લેખમાં સ્ત્રીતાનું હરણ, વનચર વાનરજોથી અને રીંછોથી પોતાની પુરીનો, પ્રજાનો અને કુટુંબીઓનો નાશ તથા રામ-લક્ષ્મણથી પોતાના પુત્ર ઇન્દ્રજીતનો, લાઈ કુંભકર્ણનો અને પોતાનો નાશ થવાનું લખ્યું છે.

છતાં જો હમણાં રામચંદ્રજી ગાદીએ બેસશે તો વિધાતાનો લેખ ખોટો પડશે. અથવા આ કામમાં કંઈક વિલંબ લાગશે; માટે ચાલો, આપણે સહુ પૃથ્વી કિપરથી ભાર ઓછો થાય અને ગાયો, પ્રાણીઓ, ગરીબો અને સાધુઓ સુખી થાય અને રાવણને તેનું

લાવી ફોળે તેમ કરીએ. આમ ધારી મંથરાદાસી તથા કૈકેયી રાણીમાં પ્રવેશ કર્યો.

કૈકેયી બુદ્ધિશાળી અને બહુ વિચક્ષણ હતી. પોતાના પુત્ર ભરત કરતાં પણ રામચંદ્રજીમાં અધિક પ્રેમભાવ રાખવાવાળી હતી. છતાં પાપિણીમંથરાએ બુદ્ધિ ફેરવી અને કહ્યું કે, અલી કૈકેયી ઊઠ. ઊઠ. આમ ભેંસની પેઠે નિરાંતે શું બેસી રહી છે ? તારા ઉપર દુઃખનાં વાદળો ઘેરી આવ્યાં. તારા પડતીના ગણેશ બેસી ચૂક્યા તું શું નથી બાણતી ? અરે ! મૂર્ખી, તું તારા પતિને તારા પરનો પ્રેમ જોઈને તું સૌભાગ્યનો ગર્વ ધરે છે, પણ તારો સ્વામી દશરથ તો માત્ર ઉપરથી જ સ્વાર્થનો પ્રેમ દર્શાવનારો છે. માટે તારા સૌભાગ્યનો ગર્વ મિથ્યા છે. હુ કૈકેયી તારા સૌભાગ્યને નષ્ટ કરનારૂં મોટું કારણ આવી પડ્યું છે. શું તો આવતી કાલે મહારાજ દશરથ તારી શોક્ય કૌશલ્યાના પુત્ર રામનો યુવરાજપદે અભિષેક કરવાના છે ? આ વાત સાંભળી ત્યારથી મારા હૃદયમાં મોટી આગ લડલડી ઊઠી છે. તું તારા પતિને ધાર્મિક શુદ્ધભાવવાળો બાણ છે. પરંતુ તે કેવળ કપટી અને પ્રિયવાક્યપ્રદાન કરવાવાળો છે. એટલે મીઠું મીઠું બોલવાવાળો છે. અલી કૈકેયી, જરા આંખ ઉઘાડ ! તારા પુત્ર ભરતને મોસાળ મોકલી પાછળથી વડા પુત્ર રામને રાજ્યાભિષેક કરવા ધાર્યો છે. તારા પતિએ તને સૂતી મૂકી તારી શોક્યનો મનોરથ પૂર્ણ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો છે. જો તારા પર સાચો પ્રેમ હોય તો તને પૂછે ને ? આ તો તને ખબરે આપી નથી અને રામને નિષ્કંટક રાજ્યાસન પર અભિષેક કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. અરે ! તું વિચાર તો કર ! ઉપેક્ષા કરેલો શત્રુ અથવા પાળેલો સર્પ ઉપેક્ષા કરનારને જેવું ફળ આપે તેવું ફળ આ દશરથ રાજાએ તને આપ્યું. અરે ! પોતાની શોક્યના પુત્રની વૃદ્ધિ કે જે મરણ કરતાં પણ વિશેષ લાગે તે જોઈને તને કાંઈ ખેદ થતો નથી ? જો તું આ વખતે મૌન થઈ બેસી રહીશ, તો તારી શોક્ય પોતાના પૂર્વ વૈરનો બહલો જરૂર લેશે; માટે હું તને તારા હિતની ખાતર

કહું છું અને તારા હીધે માફ પેટ બળે છે, માટે સૂચવું છું કે તું તારા પુત્ર ભરતને રાજ્ય મળે, તારા માનમોટપ દિન પ્રતિ-દિન વધે. અને રામને વનમાં જવું પડે એવો ઉપાય સત્વર કર, જોકે કૈકેયીને મનમાં કપટ ન હતું. રામને વિષે પુત્ર કરતાં પણ અતિ અપૂર્વ પ્રેમ હતો. પણ પાપિણી મંથરાએ તેના ચિત્તને ચક્રોળે ચડાવી મૂક્યું. અને કહ્યું કે, જેમ બને તેમ ‘પાણી પહેલાં પાળ બાંધી લે.’

કૈકેયી કહે છે કે, હે મંથરા તારા કહેવાથી મને કંઈક મારા હિતનું લાભ થયું. મારી આંખ આજ ઉઘડી. હું આજે જ કૌશલ્યાના દીકરા રામને વનમાં મોકલવા અને મારા પુત્ર ભરતને રાજ્યાભિષેક કરાવવા માટે પ્રયત્ન કરીશ. પણ હે પ્રિયે, રામને રાજ્ય ન મળે અને વનવાસ મળે એનો મારે ઉપાય શો કરવો ? મંથરા કહે, કૈકેયી, પૂર્વે દેવો અને અસુરોને જ્યારે રણસંગ્રામ થયો હતો, ત્યારે દેવતાઓનો પક્ષ કરવા કેટલાક સમર્થ રાજાઓ સહિત તારો પતિ દશરથ તને સાથે લઈને લડાઈમાં ગયો હતો. ત્યારે તિમિર-ધ્વજ નામનો અસુર કે જેનું બીજું નામ શંકરાસુર હતું. તે મહાન બલિષ્ઠ, ગર્વિષ્ઠ અને માયાવી હતો. તેની સંગાથે તારા પતિને મહાન તુમુલ્લ યુદ્ધ થયું. તેમાં તારા પતિના સર્વ અંગો અસુરોના શસ્ત્ર વડે વીંધાઈ ગયા અને મૂર્છિત થઈ રથમાં પડી ગયો. અને સારથીને પણ રથ ઉપરથી ઉડાવી દીધો. તે વખતે તું સારથીના સ્થાન પર બેસી તારા પતિનો બચાવ કરવા સંગ્રામમાંથી રથને દૂર લઈ ગઈ.

ત્યાં પણ જ્યારે અસુરોનો શસ્ત્રપ્રહાર થવા લાગ્યો, ત્યારે તું નહિં ગભરાતાં ત્યાંથી પણ એકદમ રથને દૂર લઈ જઈને તારા પતિની રક્ષા કરી. જ્યારે મૂર્છામાંથી તારા પતિ જાગ્યા અને સ્વસ્થ થઈ તે બચાવ કર્યો તે વાત જાણી, ત્યારે તારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ વર માગવાનું કહ્યું કે, તું બે વાર રણસંગ્રામમાંથી મને બચાવવા દૂર લઈ ગઈ; માટે બે વર માગ્ય. ત્યારે તે કહ્યું કે, એ બે વર

તમારી પાસે હું થાપણ તરીકે રાખું છું. જ્યારે મારી ઇચ્છા થશે ત્યારે હું તમારી પાસેથી માગી લઈશ. આમ કહેલું છે. તેથી એ બે વરદાન અત્યારે માગવાનો સમય છે. તેમાં એક વરદાનમાં ભરતને રાજ્યાસન મળવાનું અને બીજા વરદાનમાં રામને ચૌદ વર્ષ વનમાં કાઢવાનું માગી લે. અને તું વસ્ત્ર અલંકાર શરીર ઉપરથી ઉતારી મેલાં વસ્ત્ર પહેરી એકાંત ઓરડામાં ક્રોધાયમાન બની પૃથ્વી ઉપર પડી રહે. રાજા આવે તો પણ તારે બોલવું નહિ. ક્રોધવચનથી તેનો તિરસ્કાર કરવો. અને હીરા, માણિક, રત્ન, જ્વાહીર કે ચઢાય તેવું અખૂટ નાણું આપે તોપણ તારે ઉપર ક્યેલાં બે વરદાન માગ્યા સિવાય રહેવું નહિ. આવી રીતે દુષ્ટ સ્વભાવી મંથરાએ કૈકેયીના મનને ફેરવી નાંખ્યું અને મહાન મંગળ કાર્યમાં અમંગળ કરી દીધું. ઘણા ઘણા ઉપાયથી રાજાએ સમજાવી, તો પણ એકની બે ન થઈ. રાજાએ નીતરતી આંખે અને મુક્ત સ્વરે તેના ચરણને પકડી ઘણી ઘણી આજીજી કરી કહ્યું કે, તારા પુત્રને ભલે રાજગાદી ઉપર બેસાડ. હું, રામ, લક્ષ્મણ સર્વે તારા પુત્રની પ્રજા તરીકે રહીએ. તું કહે તેમ કરીએ, પણ રામને વનમાં મોકલવાનું બંધ કર. આમ અનેકવિધ વચનોથી ઘણી ઘણી સમજાવી, પણ મંથરાના પુન્યપ્રભાવે જરાપણ અસર થઈ નહિ. આથી રામને વનમાં જવું પડ્યું. પાછળથી દશરથનું મૃત્યુ થયું, ને ભરતજીએ પણ આવીને પોતાની માતાને ખૂબ ઠપકો દીધો. અને પોતે રામ સિવાય શહેરમાં ન પેસવું. ને કૈકેયીનું મુખ ન બેલું એવો નિશ્ચય કરીને બહાર પર્ણકુટી બાંધીને રહ્યા.

વાચકો! જુઓ તો ખરા, ભાવી શું નથી કરતું? ભાવીને કોઈ અટકાવી શક્યું નથી. ભગવાનની અથવા ભગવાનના એકાંતિક ભક્તની જેના ઉપર કૃપા હોય, તે જ ભાવીને અટકાવે છે, નિર્ભળ કરે છે. તેના ઉપર ભાવીનું લેશમાત્ર ભેર ચાલતું નથી.

ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિર કેવા ધર્મની ભૂતિસમા અને શાસ્ત્રવેત્તા હતા! છતાં ભાવીના ભૂલાવાથી જીગદું રમ્યા. અને ક્રોધથી મૂકવાનું પણ કર્યું તો વનોવન ભમવું પડ્યું.

અને મહત્તર દુઃખ પામ્યા માટે ભાવી જેવું હોય છે તેવું જ થાય છે.

નળ રાજા સમર્થ, સત્યવાદી, શૂરવીર અને એક પત્નીવ્રત, વાળો હતો. રાજનીતિજ્ઞ અને શાસ્ત્રજ્ઞ હતો. તોપણ પોતાના ભાવીના જોરથી સત્યાસત્યનું ભાન ભૂલી બન્ધુ પુષ્કરથી જુગદું રમીને કેટલુંય દુઃખ પામ્યો.

ભગવાન વિષ્ણુદેવ વામનરૂપે બળીરાજાના યજ્ઞમાં આવી, મિશ્રાન્વેદિ આમ કહી ઊભા રહ્યા. બળીરાજા તેમનું ભવ્ય કાન્તિમય વામનરૂપ વિપ્રબાલ જોઈ મોહિત થઈ ગયો.

स्वस्ति स्वागतमर्थ्यहं वदविभो किं दीयतां मेदिनी ।

का मात्रा मम विक्रमत्रयपदं दत्तं जलं दीयताम् ॥

मा देहीत्युशनाब्रवीद्धरिरयं पात्रं किमस्मात् परं ।

चेत्येवं बलिनार्चितोमखमुखे पायात् सवो वामनः ॥

એકદમ ઉભો થઈ ‘કલ્યાણ થાઓ, પધારો, ભલે પધાર્યા મહારાજ ? રાજન તને યજ્ઞ કરતો જાણી ભીક્ષા માગવા આવ્યો છું. ભલે મહારાજ, બોલો શી ઇચ્છા છે ? હે રાજન, મને કાંઈક પૃથ્વી આપ. કેટલી ? તો કહે ત્રણ પગલાં. અરે ! મહારાજ તમે ભૂલો છો. આવો સમય અને મારા જેવો દાતા નહિ મળે. રાજન ! હું સંતોષી છું. આટલી પૃથ્વી મારે બસ છે. આવી રીતે વાત ચાલે છે, ત્યાં તો ગુરુ શુકાચાર્યે વિચાર કર્યો કે, બ્રાહ્મણમાં સંતોષ હોય નહિ. તેમાં વળી રાજા આપે છે, છતાં વધારે ચાચના કરતો નથી.

માટે આમાં કાંઈક કાણું હોયું જોઈએ. આમ ધારી યોગદંષ્ટિથી જુએ છે તો સાક્ષાત વિષ્ણુદેવ બળિનું રાજ્ય લેવા આવ્યા છે. એમ જાણી બળીને કહે, હે રાજન આ બ્રાહ્મણબાલ નથી, પણ આ તો તમારા દૈત્યકુલનો સંહારક સાક્ષાત વિષ્ણુ પોતે છે. માટે કાંઈ આપીશ નહિ. બળી કહે, જો વિષ્ણુ હોય તો તેથી બીજું

ઉત્તમ પાત્ર કોણ છે ? ત્યારે શુકાચાર્યે બંધુનું જે આ હુમણું બધું લઈ લેશે અને મારી ઠક્કણ પણ રહી જશે. આમ ધારી મક્ષિકા રૂપે પાણીની બરીના નાળગ્યામાં પેઠા. બળિ કહે, કૃપાનાથ, ત્રણ પગલાં પૃથ્વી આખી, લાવો પાણી સંકલ્પ કરાવો. તમને જોઈએ ત્યાંથી. તમારાં ત્રણ પગલાં પૃથ્વી ભરી દ્યો. પછી હાથમાં પાણી આપે છે, પણ પાણી પડતું ન હોવાથી ઠક્કની સળી પાણીના નાળગ્યામાં નાખી દે, મક્ષિકા રૂપ શુકાચાર્યની આંખ ફૂટી. શુરુ કહે, રાજન્, તારો બચાવ કરતાં મેં તો મારી આંખ ગુમાવી. આમ કહી દૂર જઈને ઉભા. પછી વામનજીએ પાણી આખી ત્રણ પગલાં પૃથ્વીનો સંકલ્પ કરાવ્યો કે વિરાટ સ્વરૂપે થઈ ત્રણ પગલાંમાં આખી પૃથ્વી ભરી લીધી. ભાવી રીતે શુરૂએ ઘણી ના પાડી, છતાં ભાવીના જોરથી વામનજીને દાન આપ્યું તો રાજપાટ ખોઈ બેઠો.

અને નીચે દૈત્યલોકમાં વસવું પડ્યું, મારે ભાવી કહી પણ મિથ્યા થતું નથી.

હિરણ્યકશિપુએ બ્રહ્મા પર તપ કરી એવું વરદાન માગ્યું કે, હું દિવસે ન મરું, રાત્રીએ ન મરું. લોખંડ આદિક ધાતુથી ન મરું. તથા લીલા સૂકાં લાકડાથી ન મરું. કોઈ પ્રકારના હથિયારથી ન મરું. પશુપક્ષીથી ન મરું, અરે ! તમારી સૃષ્ટિમાંથી કોઈ પણ જડચેતન વસ્તુથી મારું મૃત્યુ થાય નહિ. એવો વરદાન મેળવ્યો હતો. તોપણ ભાવીએ તેનું મૃત્યુ જેવું નિર્માણ કર્યું હતું તે તેમ જ થયું. મારે ભાવીને કોઈ અન્યથા કરનારું નથી.

છઠ્ઠીના લેખ છોકાતા નથી

એક વખત રાવણની સલામાં બ્રહ્માજી વેદ પાઠ કરતા હતા. તેમાં પ્રસંગોપાત વાત નીકળી કે ભાવી બળવાન છે. ભાવીને કોઈ અટકાવનાર નથી. ત્યારે રાવણ કહે, મારી પાસે ભાવીનું જોર આવે નહિ. બ્રહ્મા કહે, ચડાય તેમ કરે, પણ જન્મથી છઠ્ઠે દિવસે વિધાતા જે લક્ષારે લેખ લખે છે, તેને કોઈ પણ ભુલસાડ-

નાર નથી. ભાવી પાસે તો તારું કે કોઈનું જોર ચાલે નહિ. રાવણ કહે, મારી સ્ત્રી મંદોદરીને આજકાલમાં પ્રસવ થવાનો છે. તો એ બાળકના વિધાતા શું લેખ લખે છે તેને હું જાણ્યાબાદ જરૂરથી ખોટા કરી નાખીશ. પ્રજ્ઞા કહે, એ બાળકના છઠ્ઠે દિવસે વિધાતા લેખ લખશે તે તું સાવધાન રહેજે.

હવે છોકરીનો જન્મ થયા પછી તેના છઠ્ઠા દિવસે રાવણ મંદોદરીના ઘરે દ્વારપાળ થઈ બેઠો. ત્યાં તો વિધાતા આગળથી ઘરમાં આવેલી તે એ કન્યાનો લેખ લખી નીકળી. રાવણ કહે, કો મવાન તું કોણ? હું વિધાતા, તારી પુત્રીનો લેખ લખનારી. રાવણ કહે, તે શું લખ્યું? પેલી કહે, મારાથી કહેવાય નહિ. રાવણ કહે તો તારો શિરચ્છેદ કરી નાખીશ. પેલી કહે, હે રાવણ, કહેવામાં માલ નથી, છતાં આગ્રહ કરે છે તો કહું છું. આ તારી છોકરી આ ગામના ભીમડા નામના ભંગીઆ છોકરાને પરણશે. આ સાંભળી રાવણ ચમક્યો. અરે! મારી પુત્રી શું ભંગીયાને પરણશે? તો કહે, હા. રાવણ કહે, ખોટું પડશે તો તારું માથું કાપી નાખીશ. વિધાતા કહે, મારો લેખ કોઈથી ખોટો પડ્યો નથી અને પડે પણ નહિ. આમ કહી વિધાતા ચાલી નીકળી. રાવણ તો આશ્ચર્ય પામતો સભામાં આવી પોતાના કારભારીમંડળને બોલાવી વિધાતાએ કહ્યું હતું, તે કહી બતાવ્યું. ત્યારે કેટલાક કહે, તેને અત્યારથી હણી જ નાખો. કેટલાક કહે, જેલમાં પુરી મૂકો, જેથી વિધાતાનો લેખ આજથી ખોટો પડી જાય. પછી બહુમતે ઠરાવ થયો કે, તે ભંગીઆના છોકરાને આજે બોલાવી તેને કાંઈપણ કહ્યા વગર તેના જમણા પગનો અંગુઠો કાપી તેને સમુદ્રના નિર્જન બેટમાં મૂકી આવવો. છેવટે તેમ જ કર્યું, પણ “રામ રાખે તેને કોણ ચાખે?”

ભાવી શું નથી કરતો?

ભુઓ તે છોકરો આયુષ્ય બલથી મુઓ નહિ, પણ પંદરેક વર્ષની ઉંમરે તેને વિચાર થયો જે જે બનવાનું હશે તે

બનશે. માફે મોત ભાવિયે જેવી રીતનું નિર્માણ કર્યું હશે તે પ્રમાણે જ તેનાથી તેવી રીતનું થશે. પણ હવે હું આ બેટ-માંથી નીકળવાનું કરું. આમ ધારી એક લાકડાનો ત્રાપો બનાવી ભાવી પર આધાર રાખી તેના પર બેસી સમુદ્રમાં ચાલતો થયો. આયુષ્યબલથી અનુકૂળ વાયુ થયો કે કિનારે પહોંચી ગયો. કિનારેથી શહેરમાં આવતાં દરવાજા વસાઈ ગયા. તેથી આખી રાત્રી બહાર પડ્યો રહ્યો.

આ શહેરમાં રાજા બહુ દિવસથી માંદો અંતિમઅવસ્થામાં હતો. આથી તેણે કારભારીમંડળને બોલાવી કહ્યું કે, આજે સવારમાં દરવાજા ઉઘડતાં જે મનુષ્ય પહેલો ગામમાં પેસે તેને પકડી અહીં લાવવો, એટલે એને ગાદીએ બેસાડી દઇએ. આથી સવારમાં દરવાજા ઉઘડતાં પેલો ભંગીબાળ ભીમડો શહેરમાં પેઠો કે દ્વારપાળોએ તેને પકડી રાજા પાસે ખડો કર્યો. રાજાએ તેને નાત, જાત, ગામ, કંઈ પણ પૂછ્યા વિના નવરાવી ઘોવરાવી વસ્ત્રાલંકાર સજ્જતી, રાજ્યાસને બેસાડી રાજા કરી દીધો.

હવે લંકામાં રાવણે પોતાની પુત્રીને પરણાવવા યોગ્ય થઈ જાણી સ્વયંવર રચ્યો. દેશદેશાન્તરના રાજાઓને આમંત્રણ-પત્રિકાઓ મોકલી દીધી. ત્યારે આ ભીમડો દેવકુમારનામે પ્રસિદ્ધ રાજા કહેવાય છે તે પણ ત્યાં આવ્યો. થોડીવારે રાવણની પુત્રી હાથમાં વરમાળા લઈને લેળા થએલા રાજકુમારોનાં મુખડાં જોતી જોતી આવી તો ભાવીના જોરથી પેલા ભંગીપુત્ર દેવકુમારને એ વરમાળા ચઢેરાવી દીધી.

વિધાતાનો વિજય

સ્વયંવરની પૂર્ણાહુતિ થયા પછી રાવણે વિધાતાને બોલાવી કહ્યું કે, તારો લખેલો લેખ ખોટો પડ્યો કે નહિ? જો મારી પુત્રીનો સ્વયંવર થયો અને રાજકુવર પરણી ગયો. વિધાતા કહે, અરે તું તો શું પણ મારા લખેલા લેખને ભુંસાડવાને કેઈ પણ સમર્થ થયો નથી અને થવાનો પણ નથી. આ દીકરીનું

લગ્ન બરોબર મારા લખેલા લેખ પ્રમાણે જ થયું છે. આ સાંભળી રાવણ શરમાઈ ગયો. તરત જ છોકરાના પગનો અંગુઠો કાપ્યાની વાત યાદ આવી કે તેને પરીક્ષા કરવા પોતાના ભુવને બોલાવ્યો તો તેના જમણા પગનો અંગુઠો કાપેલો જોયો તો આ ભંગીપુત્ર છે. વિધાતાએ કહ્યું હતું તે જ આ છે, એમ માલુમ પડ્યું. પછી બેઠમાંથી કિનારે કેવી રીતે આવ્યો અને રાજકુમાર કેવી રીતે થયો એ બધી વાત સવિસ્તર છોકરાથી બાણીને અત્યંત આશ્ચર્ય પામી ગયો. બરાબર ભાવી બળવાન છે. ભાવીને કોઈ જીતી શક્યું કે જીતી શકનાર નથી. આમ નક્કી કરી વિધાતાને પગે લાગ્યો. કહ્યું કે, હું તારાથી હાર્યો. જીવપ્રાણીમાત્રને લાલાલાલ, સુખાસુખ અને માનાપમાન સર્વે ભાવી પ્રમાણે થાય છે.

॥ શુભં શુમેતરં ભાવી ન કેનાપ્યનુલંઘ્યતે ॥

કોઈ પણ માનવ, દાનવ કે મોટો દેવ પણ ભાવીને અન્યથા કરી શકતો નથી, એમ રાવણે વિનયયુક્ત શબ્દોથી કહી ભાવીની ખૂબ પ્રસંશા કરી.

ભગવાન અગર ભગવાનના ભક્ત ભાવીને હઠાવે છે

પરમાત્મા તથા તેમના દહાશ્રિત જન ભાવીના લેખને, ભૂંસી શકે છે. ભાવીમાં શુળી લખ્યું હોય તો ભગવાન કાંટાથી ટાળે છે. ભાવીમાં રામપાત્ર લખ્યું હોય કે ધરોધર માગી ખાવાનું લખ્યું હોય તો ભગવાન એ ભાવીને ટાળી સુખે રોટલો મળે એવું કરે છે.

ભગવાને શુળીનું દુઃખ કાંટાથી ટાળ્યું

ગામ લીંબડીના શેઠ મુળજીભાઈ નામના એક વણિક ભક્ત મૂળીના પરમારનું કારભારું કરતા. તેથી રાજના બહારવટીઆઓએ તેમને બરછીથી મારી નાખવા વિચાર કર્યો. તેમાં એક દિવસ ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં દર્શન કરવા મુળજીશેઠને ગઢડે જવાના બાણી તેમને મારી નાખવા તૈયાર થઈ, ગામના સિમાડે નીકળવાની

રાહ જોઈ ખેઠા. ધરના માણસોએ કહ્યું કે, છોકરો એકનો એક છે. લાંબા દિવસનો મંદવાડ અને સાંજસવારના મહેમાન જેવો છે. માટે હમણાં ગઢડે જવું રહેવા ઘો. ત્યારે કહે જો છોકરો સાંજે થશે તો પાછો લેજો જઈશ. અને હંહ મુકશે તો ભગવાનના ધામમાં જઈ સુખીયો થશે, પણ મારે સમયે જવાનો નિયમ તે ગયા વગર નહિ ચાલે. આમ કહી કોઈનું ન માનતાં ઘેરથી નીકળ્યા. પાધર આવ્યા ત્યાં બાવળનો કાંટો વાગ્યો તે પગમાં સુંસરો નીકળ્યો. તેથી પાછા ઘેર આવ્યા. લોકો કહે, અમારું કોઈનું માન્યું નહિ તો જીવો કળ મળ્યું ! પછી પંદર દિવસે આરામ થયા બાદ ગઢડે ગયા.

બહારવટિયા સત્સંગી થયા

બહારવટિયા સિમાડે શેઠની રાહ જોઈ ખેઠા હતા, તેમણે કાંટો વાગ્યાની વાત જાણી. પરસ્પર બોલવા મંડયા, કહો કે ના કહો, પણ સ્વામિનારાયણ ભગવાન ખરા, કેમકે એમણે જાણ્યું કે જો મારો ભક્ત આજ નિકળશે તો જરૂર તેનું બરછીથી મોત થાશે; માટે લાવ તેનું બરછીનું ડુંગ કાંટથી ટાળું. આમ ધારી તેને કાંટો વગાડ્યો. ત્યારે બીજે કહે, ખરી વાત ભાઈ. મુળજી સ્વામિનારાયણનો ખરેખરો ભક્ત છે, તેથી તેની રક્ષા કરી એ વાત સાવ સાચી. આમ પરસ્પર વાતો કરી, તેમાંના ચાર જણે તો મુળજીભાઈ પાસે આવી પગે લાગી, પોતે કરવા ધારેલું હુકૃત્ય કહી બતાવી માફી માગી કહ્યું કે, મુળજીભાઈ, તમારા સ્વામિનારાયણ ધર્મનિયમની વાતો કરો અને સ્વામિનારાયણના અમને દર્શન કરાવો. આજથી અમે પણ સ્વામિનારાયણના ભક્ત થયા છીએ. આમ મુળજીનું મોત તેના ભાવીએ બરછીથી નક્કી કર્યું હતું, પણ ભગવાને ફેરવી નાંખ્યું તેમ ભાવીને ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત ફેરવી શકે, પણ બીજા કોઈથી ફેરવી શકાય નહિ.

ભાવી કષ્ટથી ભક્તની રક્ષા થઇ.

સંવત ૧૮૬૬ની સાલમાં ભગવાન સ્વામિનારાયણ ગામ ખેલડીઆદ આવ્યા. ત્યાં રૂડા નામના ભક્તને ઘેર એ દિવસ રહીને ત્યાંથી ખીજે ગામ જવા નિકળ્યા. રૂડો ભગત વળોટાવા લેળા આવ્યા, ત્યારે ભગવાન સ્વામિનારાયણ તેમની સ્થિતિ જાણી પૂછ્યું. ભક્ત, ઘરમાં દાણા કેટલા છે? એક કળસી. વરો કેટલી કળસીનો છે? પાંચ કળસીનો. મહારાજ કહે, એક કળસી ખાઈ લેશો, પછી શું કરશો? રૂડો ભક્ત કહે, કેટલાકના ઘરમાં દાણાની કોઠીઓ તથા રૂપિયાના ચરૂઓ ભર્યા હોય છે. પણ આવરદા થઈ રહે છે, ત્યારે સૌ મૂકીને મરી જાય છે. માટે એટલા દાણા ખાઈ રહ્યા પછી તમે વહેલા તેડવા આવજો. મહારાજ કહે, અન્ન વિના પગ ધસીને મરવું એ તો બહુ દુઃખ, માટે વાડી કરો. ત્યારે કહે, અહીં ફવા નથી, તો વાડી કેમ થાય? મહારાજ કહે, તમે લોયા ગામ જાઓ ત્યાં સુરા ખાચરને કહીને અમે તમને વાડી અપાવીએ. રૂડો ભક્ત કહે, ખાપજી અમને વાડીયું કરતાં આવડે નહિ. અમે કોઈ દિવસ કોસ હાંક્યો નથી. તેથી કોસ હાંકતાં પણ આવડે નહિ. માટે આટલા દાણા થઈ રહે, ત્યારે અમારી આયુષ્ય પુરી થઈ જાણી અમને વહેલા તેડવા આવજો. મહારાજ કહે, તમે કાંઈ ખેતરમાં વાળ્યું છે? રૂડો ભક્ત કહે, માણપર ગામની સીમમાં પચાશ વીધા ખાજરી વાવી છે, તે ઉપરથી સુકાઈ ગઈ છે, પણ મૂળમાં અને ગાંઠે લીલી છે. તે જો એક વરસાદ થાય તો નીપજે. એમ કહીને કોઈકનું ખેતર આવ્યું તે જોઈને રૂડો ભગત કહે, ખાપજી અમારા પચાસે વીધાની ખાજરી આવી છે. ત્યારે મહારાજ કહે, આતો સાવ સુકાઈ ગઈ છે; રૂડો ભગત કહે, ખાપજી આતો ઉપરથી સુકાઈ ગઈ છે, પણ જો વરસાદ થાય તો ગાંઠેથી ફૂટીને નીપજે. મહારાજ કહે, તમે ધર્મનિયમને પાળવાવાળા ભગવાનના ખરા ભક્ત છો. માટે ભગવાન તમને દુઃખી થવા નહિ દે. તમે ભગવાનને સંભારજો. ભગવાન ભક્તરક્ષક અને હયાળુ છે. માટે

જરૂર તમારી ખબર લેશે. હિંમત રાખજો. ધીરજ રાખજો. ભગત, હવે ઊભા રહો. એમ કહી ભગતને ઊભા રાખી પોતે ચાલતા થઈ ગયા.

૩૬ ભકતના ખેતરમાં વર્ષાદ થયો

તેજ રાત્રીએ ૩૬ ભગતના ક્ષેત્રમાં ખુબ વર્ષાદ થયો. તે વાત જાણી ૩૬ ભકત ક્ષેત્ર જોવા ગયા, તો ખીજા કોઈના ક્ષેત્રમાં નહિ, પણ પોતાના ક્ષેત્રમાં જ પુષ્કળ વરસાદ થયો દેખ્યો. ગામના તથા આજુબાજુના ઘણાક લોકો ત્યાં જોવા આવ્યા અને વરસાદ થયો દેખી અત્યંત આશ્ચર્ય પામી ગયા. ભગતને એ ક્ષેત્રમાંથી પાંચ કળસી ખાજરો થયો. તેમાં એક કળસી ક્ષેત્રના ઘણીએ ભાગ લીધો અને ચાર કળસી રહ્યો અને પહેલાનો એક કળસી હતો એ મળીને પાંચ કળસી ખાજરો થયો. તે ખાઈને સુખેથી કાળ ઉલ્લંઘ્યો. આવી રીતે તેને ભાગ્યમાં ભૂખે પ્રાણ જાય તેવું હતું, પણ ભગવાને તેના ભાવીને ફેરવી નાંખ્યું. આવી રીતે ભગવાન કે ભગવાનના ભકત ભાવીને હઠાવે છે, માટે જ્યારે પોતાનું ભાવી પ્રતિકૂળ થાય ત્યારે ભગવાનનો દ્રઢાશ્રય કરવો. ભગવાનને સંભારવા. વાચક! ચાલ હજી આગળ વાંચ.

ગામ મેંમકે પાંચ સાત સાધુ તથા પોતાના પાર્ષદોએ સહિત ભગવાન સ્વામિનારાયણ આવ્યા, અને જ્યારે ત્યાંથી ચાલ્યા ત્યારે ઘણાક લોકો વળોટાવા આવ્યા. તેમને ઊભા રહેવાનું અને પાછા વળવાનું વારંવાર કહ્યું. ત્યારે ઘણા લોકો ઊભા રહ્યા, પણ શેઠ મુળજીભાઈ, હંસરાજસુતાર, પટેલ શામોકણસાગરો તથા પટેલ શ્યામોઅગોલો, એ ચાર જણા દૂર લગી આવ્યા, ત્યારે મહારાજ એક વડના વૃક્ષ નીચે ઊભા રહી કહે કે, ભકતો અમે કહીએ તેમ કરશો અને અમારૂં મનાશે તો કહે, હા મહારાજ જેમ કહો તેમ કરવા અને રાખો તેમ રહેવા તૈયાર છીએ. મહારાજ કહે, વીસ ફિવસની અંદરમાં આ વઢવાણ પરગણું મૂકીને ઉઘાળો ભરીને પરપરગણું રહેવા જતા રહેજો. કારણ કે અહીં

દીવાન બાબાજીનું લશ્કર આવશે, વઢવાણ સાથે લડાઈ થાશે. તેમાં વઢવાણને ઉજ્જડ કરશે અને આ તમારા ગામ મેંમકાને બાળી દેશે. આમ ચાર જણને આજ્ઞા કરીને બીજે ગામ ગયા. પછી થોડા દહાડામાં મુળજીશેઠ લીંબડી રહેવા ગયા. હંસરાજ સુતાર ખોલડીયાદ રહેવા ગયા. શામે કણસાગરો અને શ્યામે અગોલો એ બે જણ ગામ માણપર રહેવા ગયા. તે પછી થોડા દિવસમાં દિવાન બાબાજીનું લશ્કર આવ્યું અને જેમ કહ્યું હતું તેમ બધું થયું. આવી રીતે લવિષ્યનું કહીને ભાવી કષ્ટથી ભકતોની રક્ષા કરી. જુઓ આ ચારે જણના ભાવીને ફેરવી નાંખ્યું.

ભાવી પ્રમાણે જ મૃત્યુ થયું

સૌરઠ દેશમાં આખા નામના ગામમાં મુળજી નામે એક બ્રાહ્મણ હતો. તેને ત્રણ દિકરા અને વહેવારમાં સુખી હતો. એક દિવસ પોતાના નાના દિકરાનો વિવાહ કરવા માટે તેના સસરાએ બહુ ઉતાવળ કરવા માંડી. ત્યારે મુળજીરામ ભગવાન સ્વામિનારાયણનો સેવક હતો, તેથી મંદિરમાં શુભાતીતાનંદસ્વામિ નામે મહાન સમર્થ સાધુ હતા તેમને પૂછવા આવ્યો. સ્વામિ નાના છોકરાને હમણાં પરણાવવાનો છે તો વિવાહ કરીએ કે કેમ ? ત્રિકાળદર્શી સ્વામિ કહે, મુળજી, હમણાં નાના છોકરાને પરણાવવો રહેવા દે. બીજા ગમે તે છોકરાને પરણાવ. ત્યારે મુળજીભાઈએ છોકરાના સસરાને કહ્યું કે, અમારા શુભાતીતાનંદસ્વામિ નામે મહાન સમર્થ સાધુ છે. તેમને પૂછ્યું તો તે આ સાલમાં નાના છોકરાના વિવાહ કરવાની ના પાડે છે. અને કરશે તો વિધ્ન થાશે. આમ કહે છે. ત્યારે છોકરાનો સસરો કહે, તમારો સ્વામિ શું પ્રભુ થઈ પડ્યો છે ? એ બિચારો માણા તાણી જાણે એને વ્યવહારની શું ખબર પડે ? મારે તો આ સાલમાં કરવો છે. મેં બધી તૈયારી કરી રાખી છે. છતાં તમારે સાધુનું માની બેસી રહેવું હોય તો બેસી રહો. હું મારે સુજતું કરીશ. એટલે મુળજીભાઈ સ્વામિ પાસે આવી કહે, આપજી છોકરાનો સસરો બહુ ઉતાવળ

કરે છે. માટે છોકરાનો વિવાહ કરવો પડશે. સ્વામિ કહે, ગમે તેમ કરીને પણ આ સાલ બંધ રહે અને આવતી સાલે થાય તો બહુ સારું. પણ બાપજી એ બ્રાહ્મણ આકળો, ઉતાવળીયો અને અડબંગી છે. માને એવો નથી. વળી તેણે વિવાહની બધી તૈયારી કરી દીધી છે. અને નહિ કરીએ તો વિવાહ તોડી નાખશે, માટે રાજી થઈને રજા આપો. સ્વામિ કહે, બ્રાહ્મણ વિવાહ કરવાની મારી તો બીલકુલ મરજી નથી. છતાં તમારી મરજી હોય તો લલે કરો. આ વરસમાં છોકરાને માથે વિદ્ય જણાય છે, માટે ના પાડું છું. એ બ્રાહ્મણ સમજાવ્યો સમજે તો સારું. પછી ન સમજે તો જેમ ઠીક પડે તેમ કરો. મુળજીભાઈ કહે, સ્વામિ એ પકડયું મૂકે એવો નથી. સ્વામિ કહે, લલે ત્યારે છોકરાનું જેવું લાવી હશે તેમ થાશે. પણ આટલું ધ્યાનમાં રાખજે. એ છોકરાનો વિવાહ થયા પછી વીસ દિવસ સુધી તેને શેરડીના કોલ ઉપર બેસવા ઈર્ષ્ય નહિ અને બેસે તો શેરડી પીલવા ઈર્ષ્ય નહિ. કદાચ પીલે અને કાંઈક થાય તો તેને ખાટલામાં નાંખી ઘરે લાવવો, પણ ગાડે લાવવો નહિ. કદાચ ગાડે લાવો તો તેને ઢાલ સંભળાવવો નહિ. આવી રીતે છોકરાને લાવીકપ્પથી બચાવવા બહુ બહુ ચેતવ્યું, પણ લાવી મિથ્યા કેમ થાય ? મુળજીભાઈ કહે, સ્વામી આટલું બધું કહો છો, તે કંઈ અશુભ જેવું જણાય છે ! સ્વામિ કહે, એ તો ભગવાન જાણે. આપણે શું જાણીએ ? પણ તમારો નાનો છોકરો જરા અટક્યાળો અને રમતીઆળ છે. માટે એને પરણ્યા પછી વીસ દિવસ સુધી શેરડીના કોલ ઉપર જવા દેશો નહિ. આ વચન બીજી વાર કહું છું. આમ સ્વામિએ ઘણું ઘણું કહ્યું, પણ લલાટમાં લખાયેલી લેખપંક્તિ ખોટી કેમ થાય ? છોકરાનો વિવાહ નિર્વિઘ્નપણે થયો. છોકરાનો સસરા મુળજીભાઈને કહે, તમારો સાધુ ના પાડતો હતો, પણ કેવો શાન્તિથી વિવાહ થઈ ગયો ? હવે અઢારમો દિવસ થયો, ત્યારે પોતાના શેરડીના વાઢમાં કોલ ચાલુ થયો. સવારથી ઘરનાં માણસો ત્યાં જાય. રોટલા પણ ત્યાં જ કરી ખાય. આથી છોકરો પણ ત્યાં રહે.

લાવીના ભેરથી છોકરો કોલ ઉપર ગયો

જરોબર ૨૦ મો દિવસ થયો કે છોકરો એના લાવીના ભેરથી કોલ ઉપર જઈ શેરડી પીલવા બેઠો. એના બાપે કહ્યું, મુખ્યા સ્વામી એ ના પાડી છે. માટે તારે કોલ ઉપર બેસવું નહિ. એમ કરી ઉઠાડી મુક્યો, પણ પાછો આવી બેઠો અને સાંઠા પણ ચોરવા મંડ્યો. બીજાએ ના પાડી. તો પણ કહે, બે ચાર સાંઠા પીલીને હમણાં જતો રહીશ. આમ કહે છે ત્યાં તો છોકરાનો હાથ કોલમાં આવી ગયો. કાળી ચીસો પાડી, પણ કોલ ઉલ્લો રાખતાં રાખતાં કુણી ઉપરાંતનો હાથ પેચો થઈ ગયો. બળદ ઉભા રહ્યા કે છોકરાનો હાથ કાઢી લઈ તરત જ ગાડે નાખી ઘરે લાવ્યા. અને જે મારગે વિવાહનો ઢોલ વાગતો હતો તે મારગ નજીક હોવાથી ત્યાં જ ચાલ્યા. ઘરે જતાં છોકરાને ચમક ઉપડી અને તરત જ દેહ મુકી દીધો. આવી રીતે જેટલું સ્વામિએ ન કરવાનું કહ્યું હતું તે બધુંએ તેના લાવીના ભેરથી થયું. માટે જે થવાનું હોય તે થાય છે. ન થવાનું હોય તે થતું નથી, આવી રીતના બળવાન લાવીને ભગવાન કે ભગવાનના સાચા સંત સિવાય કોઈ અટકાવી શકતું નથી. પરંતુ એ ભગવાન અને સંતદેહધારી હોવાથી તેમનો ભેદએ તેવો મહિમા સમજાતો નથી, અને તેથી તેમના વચન પ્રમાણે વરતાતું નથી. તેથી જ જીવ લાવીને આધીન થાય છે. દુઃખી થાય છે. મુગજી-ભાઈ તથા છોકરાના સસરાએ સ્વામિને મળી વંદન કરી કહ્યું, સ્વામિ બહુ ગજબ થઈ ગયો ! સ્વામિ કહે, આ સાક્ષમાં તેને માથે મોટી કાળની ઘાત હતી. તેથી જ મેં ના પાડી હતી, પણ તમે માન્યું નહિ. મુગજી કહે, બાપજી આમ થવાનું હતું ત્યારે ચોખ્ખું કહેવું હતું ને ? સ્વામિ કહે, ભગવાનની આજ્ઞા વિના અમારાથી બોલાય નહિ. આવી રીતે જીવનું જેવું લાવી હોય છે, તેવું જ જીવને મુખદુઃખ ભોગવવું પડે છે. માટે હંમેશાં એક ભગવાનનું જ શરણું રાખવું. ભગવાનને જ કાળકર્મ અને માયાના પ્રવર્તક, પ્રેરક અને આધાર જાણી પોતાનું આત્મશ્રેય

સ્સાધન સાધી લેવું. જે ભગવાનનો શરણાગત હવે છે તેનું લાવી ભગવાન પોતે છે. તેના સુખદુઃખના કાતા પોતે છે પણ કાળકર્મ માયાનો ભાર નથી, જે તેને પીડી શકે. પણ જેટલું ભગવાનનું વચન લોપાય છે તેટલું જ દુઃખ થાય છે. માટે ખરેખરા સાવધાન થઈને ભગવાનની આજ્ઞા પાળવામાં સાવધ અને શૂરા રહેવું.

સા સાં સંપન્નતે બુદ્ધિઃ સા મતિઃ સા ચ ભાવના ।

સહાયસ્તાદૃશા એવ યાદશી ભવિતવ્યતા ॥

જેવું લાવી હોય તેવી જ બુદ્ધિ, તેવો વિચાર, તેવી ભાવના અને તેવી સહાય પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ પોલીસો ગુનેગારને બાંધી લઈ જાય છે, તેમ લાવી પણ બળાત્કારે લઈ જાય છે. જેનાથી જે થવાનું છે, તે કોઈ દિવસ અન્યથા થતું નથી. અને લાવી તેને તે માર્ગે દોરી જાય છે. અથવા લાવીની પ્રેરણાથી જ પોતે ત્યાં જાય છે.

दैवे त्रिमुखतां याते न कोप्यस्ति सहायवान् ।

पिता माता तथा भार्या भ्राता वाय सहोदरः ॥

દૈવ અનુકૂળ હોય તો આખું જગત અનુકૂળ થાય. દૈવ પ્રતિકૂળ થાય તો આખું જગત પ્રતિકૂળ થાય છે. માતા, પિતા, સ્ત્રી, ભાઈ અને પુત્ર, એ પણ સર્વે પ્રતિકૂળ છે.

मा धाव मा धाव विनैव दैवं नोधावनं साधनमस्ति लक्ष्म्याः ।

चेद्धावनं साधनमस्ति लक्ष्म्याः आ धावमानोऽपि लमेत लक्ष्मीम् ॥

ધન માટે બહુ ઘોડા કરવા નહિ, ઘોડા કરવાથી કે અન્યાયનું આચરણ કરવાથી ધન કે સુખ મળે છે એવી તો આજ્ઞા રાખવી નહિ. અને જો એમ મળતું હોય તો શ્વાન આખો દહાડો ઘરોઘર ઘોડા કર્યા કરે છે, પણ કંઈ સુખ કે પેટ પુરતો આહાર મળતો નથી.

ધૃતરાષ્ટ્ર સંજયને કહે છે કે, આજ કાલ મારા કુટુંબમાં કેટલો

બધો કલેશ જામી રહ્યો છે ! એક બીજામાંથી આંખનું અમી ઉડી ગયું છે. હૈયાનું હેત તૂટી ગયું છે. રાજ્યમાં પક્ષો બંધાઈ ગયા છે. પ્રજાના દિલ ડહોળાઈ ગયાં છે અધિકારીઓ નિરંકુશ થઈ રાંકડી પ્રજાને રગડી રહ્યા છે. સર્વત્ર સબલ નિર્જાનો આસ્ર કરી રહ્યા છે. મારા બધા પુત્રો સત્યાસત્યની રીક્ષણનો ત્યાગ કરી સ્વછંદે વર્તવા લાગ્યા છે. સત્યને બાબુ પર મૂકી ધર્મનો ત્યાગ કર્યો છે. જુગાર ખેલવા માંડ્યો છે. માફ એક વચન પણ કોઈને મનાતું નથી. માટે બાણ છું કે હવે અમારું ભાવી કર્યું છે. અત્યારનું અમારું ભાવી અમને જરૂર મહાદુઃખ દરિયામાં ધકેલશે. આવી રીતે જ્યારે ધૃતરાષ્ટ્રે કહ્યું ત્યારે સંજય કહે, હે રાજન હાલમાં તમારું ભાવી પ્રતિકૂળ થયું છે. માટે જે થાય તે જોયા કરો, ધીરજતાથી સહન કરો. જીવ ભાવીથી બચવા ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરે, પણ થયા વિના રહેતું નથી.

વહાલા વાચકો ! વાચિકાઓ ! પોતાના ભાવીને હઠાવવું હોય, અને સદાય સુખી રહેવું હોય, તો તન મન અને ખરી ખંતથી પરમાનન્દ પરમાત્મા શ્રીહરિનો એક દ્રઢાશ્રય કરવો. જ્યારે જીવ ભગવાનનો શુદ્ધ શરણાગતિ થાય છે. ત્યારે જ આ જીવ, જન્મમરણ દુઃખથી મુક્ત થાય છે. માયાથી છુટે છે. અને આ લોકમાં પરલોકમાં સુખી થાય છે, ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત સિવાય કોઈપણ જીવનો સાચો સગો અને હિતકર્તા નથી માટે હું, તું, માફ, તાફ, એ આદિક માયાના શુણ્ણોનો ત્યાગ કરી એક ભગવાનનો જ દ્રઢાશ્રય કરવો.

ભગવાનના દ્રઢાશ્રયી જીવને કાળ, કર્મ, માયા અને કામ ક્રોધાદિક દોષો દૂરથી નમન કરી લે છે. લેશ માત્ર પણ જેને પીડી શકતા નથી. માટે કાળ, હડાપણ વિદ્યામદ અને ધનમદ આદિક સર્વમદનો ત્યાગ કરી શુદ્ધ ભાવથી ભગવાનના શરણાગતિ બનવું બસ એજ મનુષ્ય જન્મનું કર્તવ્ય છે.

॥ જે કરે સેવા તે પામે મેવા ॥

જેને જન્મમરણ ચમચાતના અને લક્ષ્યોરાશીનાં દુઃખોથી મુક્ત થવું હોય, કાળ, કર્મ, માયાના બંધનથી છૂટવું હોય અને ભવતારક ભગવાનને લેટી સુખી થવું હોય તેણે તો કમરકસી સાવધાન અને શૂરા બની તન, મન અને ખરી ખંતથી ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તની સેવા ચાકરી કરી લેવી. સેવાથી જેવા ભગવાન રાજ થાય છે તેવા બીજા કોઈપણ સાધનથી રાજ થતા નથી. સેવાથી વાસના ટળે છે, શુદ્ધ થવાય છે, મનોજય મેળવાય છે. અને પૂર્ણકામ થવાય છે. દરેક મુમુક્ષુએ ભગવાન કે ભગવાનના ભક્તની સેવા ચાકરી મળે ત્યારે પોતાનું મહાભાગ્ય માની સેવા કરી લેવી.

સેવા પણ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે અને પોતાના કલ્યાણને અર્થે જ કરવી, પણ પોતાના વખાણ સારૂ કે કંઈ સ્વાર્થ સાધવા સારૂ કરવી નહિ. જીવનો તો એવો સ્વભાવ છે, જે જેમાં પોતાને માન મળે તે જ કરવું સારૂ લાગે. માન વિના તો એકલી. ભગવાનની ભક્તિ કરવી પણ સારી લાગે નહિ, જીવને તો કથા, વાર્તા, કીર્તન, ભજન, તપ, તીર્થ, વ્રત, એ આદિક ભગવાનની પ્રસન્નતાના સાધન કરવાં. તેમાં પણ માનનો સ્વાદ આવતો હોય તો જ કરવું સારૂ લાગે. મીઠા વિનાની ખીચડી મોઢાને સારી, સ્વાદુ ન લાગે. તેમ માન વિના ભગવાનની ભક્તિ કરવી પણ સારી લાગતી નથી. માન જીવનું ખુરું કરનાર છે તેવું બીજું કોઈ ખુરું કરનાર નથી. માટે દરેક મુમુક્ષુએ માનનો ત્યાગ કરી ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તની સેવા કરી લેવી. મુક્તાનંદસ્વામીએ ભગવાનના ભક્તને ચેતાવવાને કહ્યું છે કે—

“સાંભળ બેની હરી રીજયાની રીતડી,
મોહનવરને માન સંગાથે વેરજો.
સાધન સર્વે માન બગાડે પલ વિષે,
જેમ ભળીયું પય સાકરમાં અહીં ઝેરજો.”

જેને મોક્ષનો ખાપ હોય તેણે તો માન સંગાથે દઢ વૈર બાંધવું. અને સ્વપયની પેઠે માનનો ત્યાગ કરી ભગવાનના ભક્તની સેવા કરવી. ગમે તેટલાં સાધનો સાધ્યાં હોય પણ તેમાં જો જરામાન આવે તો એ સર્વે ધૂળમાં ભળી જાય. દુધ ઘણું સાફ મસાલાદાર હોય, પણ સર્પની લાળ પડવાથી નકામું થઈ જાય છે. માટે નિર્માનીપણે શ્રેયપ્રુદ્ધિથી ભગવાન કે ભગવાનના ભક્તની સેવા ચાકરી કરી લેવી.

ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તની સેવા કરવા જેવું કોઈ મોડું પુન્ય નથી. અને અસેવા કરવા જેવું મોડું પાપ નથી. ભગવાન સ્વામિનારાયણે સેવા કરી બતાવી.

જ્યારે પોતે પંદર વર્ષની વયે વનવિચરણમાં હતા, ત્યારે સેતુબંધ રામેશ્વરને માર્ગે જતા એક સેવકરામ નામે સાધુનો લોટો થયો. થોડા દિવસ લેળા ચાલ્યા. તે સાધુને લોહીખંડ પેટબેસાણું થયું. તેને કરીને અતિ ખિન્ન અને અશક્ત થઈ ગયો. અને રડવા લાગ્યો. ભગવાન સ્વામિનારાયણને કહ્યું કે, તમે મને મૂઠી ચાલ્યા જશો તો મારો કોણ આધાર? માટે કૃપા કરી રહો ત્યારે તેમણે આશ્વાસન આપ્યું. અને બે મહિના સુધી નિષ્કામ ભાવે માંદા સાધુ બાણીને તેની સેવા કરી.

ભગવાન કે ભગવાનના ભક્તની સેવા ચાકરી કંઈ સ્વરૂપ પુન્યવાળાને મળતી નથી. જ્યારે અનંત જન્મેનાં પાપોનો ક્ષય થાય ત્યારે જ ભગવાનની તથા સ્વપરશ્રેયસ્સાધક સત્પુરુષોની સેવા મળે છે.

“સેવાસ્વભાવી અમ્બરીષ રાજ”

સેવાએ કરીને અમ્બરીષ રાજ સંસારને તરી ગયા. જીતેન્દ્રિય અને પ્રાતઃસ્મરણીય બની ગયા. પોતે સમ્પત્તિપત્ને સાર્વભૌમ ચક્રવર્તી રાજ હતા. પોતાને નવસો રાણીઓ હતી. બીજાં હજારો દાસદાસીઓ હાજર હતાં, પણ ભગવાનની સેવા તો પોતે હાથે જ કરતા.

સવારના સેવાક્રમથી પરવારી સુપાત્ર પ્રાણીઓને ગાયો, વઘ, સુવર્ણ, ધન અને ધાનનાં દાન દેતા. પ્રાણીઓ અને સાધુઓને જમાડી જમતા. પુષ્પ વીણવાં, હાર કરવા, ફૂલના શણગાર બનાવવા, ચંદન ઘસવું, મંદિરને વાળવું, ચોળવું, લીંપવું, શુંપવું વગેરે પોતે જ કરતા. સેવાથી પરવાર્યા પછી પગમાં ધૂધરા પહેરી, હાથમાં મંજરા કે કરતાલ કે વીણા લઈ ભગવાન સન્મુખ નાચતાકુદતા અને કીર્તન બોલતા. તે વખતે પોતે ભગવાનની મૂર્તિમાં તદ્દલીન થઈ જતા.

એક વખત પોતાને સંકલ્પ થયો કે દિવસના આઠ પ્રહર કહેવાય છે. તેમાં સાત પ્રહર તો મારે સેવામાં જાય છે, પણ એક પ્રહર ઉંઘમાં જાય છે તે ઠીક ન કહેવાય. અનંતકાળથી ઉંઘતો અને અનેક લોગને લોગવતો આવ્યો છું, પણ હવે તો ઉંઘવું અને લોગ લોગવવું તે મૂકી દેવું જોઈએ. યોગીને અને ઉદ્યોગીને નિદ્રા એ શત્રુ છે. મારે મારે આઠમો પ્રહર પણ ભગવાનની સેવામાં નિર્ગત કરવો જોઈએ.

જેને કલ્યાણનો ખપ હોય તેણે તો ભગવાનની ભક્તિવિના વ્યર્થ કાલ નિર્ગમન કરવો નહિ.

व्यर्थकालो न नेतव्यो भक्तिं भगवतो विना ।

कृष्णभक्तिश्च सत्सङ्गोऽन्यथा यांति विदोऽप्यथः ॥

ભગવાનની ભક્તિ વિના વ્યર્થ કાળ નિર્ગમન કરવો નહિ. ભક્તિ

અને સત્સંગ એ બે વિના મોટો વિક્લાન હોય તો પણ તે અધોગતિને પામે છે.

એક વખત અમ્બરીષ રાજાએ એકાદશીનું વ્રત કરેલું. અને બારશને દિવસ પારણા સમય થયા પહેલાં પાંચ હજાર શિષ્યો સહિત અત્રી ઋષિના પુત્ર દુર્વાસામુનિ ત્યાં આવ્યા. રાજાએ તેમનો સત્ક્રેમ સત્કાર કર્યો અને કહ્યું, 'કૃપાનાથ, બિઠો જમવા. રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ છે.' ઋષિ કહે, 'અમે ગંગાસ્નાન કરી આવીએ.' એમ કહી ચાલ્યા. રાજા કહે, 'કૃપાનાથ, આજે તેરસ બેસવાની છે. માટે પારણાં વહેલાં કરવાનાં છે, તો જેમ બને તેમ સ્નાન કરી વહેલા પધારજો.' ઋષિ કહે, 'બહુ સારું.' એમ કહી ગંગા પર ગયા. ત્યાં પોતે સ્નાનસંધ્યા, પૂજા કરવામાં મગ્ન થઈ ગયા. શિષ્યો અરસપરસ જળકીડા કરવા લાગ્યા. અહીં પારણાં વખત નજીક આવ્યો. હજી ઋષિ આવ્યા નહિ. બારસ ઉતરી તેરસ બેસવાની તૈયારી થઈ. આથી રાજા બહુ અકળાયો. છેવટ રાજાએ પોતાના પુરોહિતને (ગોરને) પૂછ્યું 'ગુરૂ મહારાજ, ઋષિ આવ્યા નહિ અને તેમને મૂકી જો હું પારણું કરું તો મારો, મારા પુરનો અને સારાય દેશનો શાપ આપી સત્યાનાથ વાળી નાખે. જો તેમની વાટ જોઈ બેસી રહું છું તો મારું એકાદશીનું વ્રત નિષ્ફળ જાય છે. માટે પારણું કર્યું કહેવાય અને ન કર્યું પણ કહેવાય એવો કોઈ ઉપાય શોધી કાઢો.'

ગુરૂ કહે, 'રાજન, પ્રભુનું ચરણામૃત, જળ અગર ચરણે ચડેલું તુલસીદળ લેવાથી પારણું કર્યું કહેવાશે અને ગુરૂ પણ રાજી થશે. પછી અમ્બરીષ રાજાએ ગુરૂવચને પ્રભુના ચરણામૃતજળનું આચમન લીધું. પરંતુ આ વાતની દુર્વાસામુનિને ખબર પડવાથી ક્રોધથી કંપતા કંપતા દોડતા આવ્યા. તિરસ્કારથી કહેવા લાગ્યા, 'હે રાજન, તું અમરીશ નહિ પણ જરૂર મરીશ, એ નકકી જાણજે ! તેં અમોને આમંત્રિત કરી અમારો અપરાધ કર્યો.'

અમને મૂકી પારણાં કરી લીધાં. જાણું છું કે તું ભક્તનો અભિ-
માની થઈ ગયો છું. તું જાણતો હઈશ કે મને કોઈ કહેનાર
નથી, પણ તારા જેવા ભગતડાના અભિમાનને ઉતારનારો
હું જાગતો ને જીવતો બેઠો છું.’ દુર્વાસાના આવા કૂર
વચ્ચનોથી રાજા થરથર કંપી ઊઠ્યો. આંખો મીંચી અશ્રુ ટપકા-
વતો રડતે હૃદયે બે હાથ જોડી વિનયથી કહેવા લાગ્યો. ‘કૃપા-
નાથ ! આમાં મારી ભૂલ નથી. જ્યારે તેરસ બેસતી હતી અને
પારણા વિના માફે વ્રત નિષ્ક્રમ થતું હતું, ત્યારે મેં પ્રાર્થાએને
પૂછીને માત્ર ભગવાનના ચરણામૃતનું જળ લીધું છે. માટે
ક્ષમા કરો.’

‘આપ આવા સમર્થ છતાં વિના કારણે આટલો ક્રોધ
કરવો તે ઘટિત ન કહેવાય. કદાચ કોઈ અપરાધ કરે તો પણ
પ્રણામાન્તઃ સત્તાં ક્રોધઃ સત્પુરુષનો કોપ પ્રણામ ન કર્યો હોય
ત્યાં સુધી રહે. માટે આપને પ્રણામ કરી સવિનય દર્શાવું છું કે
ક્ષમા કરો. ત્યાં તો દુર્વાસા એકદમ ક્રોધાયમાન થઈ ગયા. ‘અરે,
ભગતડા, તું રંક મને બોધ કરે છે ? શું તું મારો નિયામક છે ?’
આમ કહેતાં જ પોતાના મસ્તકની જટાને ખંખેરી એક કૃત્યા
રાક્ષસાણીને ઉત્પન્ન કરી ભૂતળવાસી સર્વેને ભસ્મ કરશે
કે શું ? આવી ભયંકર મહા વિકરાળરૂપ ધારણ કરી, ખાઉં ખાઉં
કરતી, રાજા સામે આવવા લાગી; પણ રાજા નીડરપણે ઊભો રહ્યો.
હવે ભક્તનાથ ભગવાને ભક્તના રક્ષણાર્થે સાઠ હજાર સૂર્યના
તેજવાળું સુદર્શન ચક્ર મૂકેલું તે ભક્તને ભસ્મ કરવાને દોડી
આવતી કૃત્યાને જોઈ અત્યંત ક્રોધાવેશમાં આવી સામે જઈ તેને
ભસ્મસાત કરી નાંખી અને દુર્વાસાને હણવા સામું આવ્યું. તે
એકદમ દુર્વાસા નાઠા ને જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં ત્યાં પાછળ
આવતું જોઈ ભૂર, ભૂવર અને સ્વર એ ત્રણે લોકમાં ફર્યા.

માં પાહિ અસ્માચ્ચક્રાત્ માં પાહિ ।

ખરાડા પાડતા અને દોડતા જાય છે. પાતાળમાં શેષજીને

રક્ષણ કરવાને કહ્યું, ત્યારે કહે, ‘મારે માથે પૃથ્વીનો બોજો છે. તે બે કોઈ જરા વાર લે તો હું હમણાં તમારું રક્ષણ કરું. આમ કહ્યું એટલે દુર્વાસાએ વાસુકી નાગને શરણાગત માં પાહિ. હે વાસુકી, મને શરણાગતને બચાવો. વાસુકી કહે, ઋષિરાજ સમુદ્ર-મંથન વખતે મંદરાચલ ફરતો મને વીંટાળી મારા નેતરા કરી મને ખેંચ્યો ત્યારથી, મારું બળ કમી થઈ ગયું છે. વળી વૃદ્ધ થયો છું. માટે હું રક્ષણ કરવા અશક્ત છું. વળી ભગવાનના ભક્તના અપરાધીના બચાવ થવો બહુ મુશીબત છે. છતાં તમે બ્રહ્મલોકમાં સત્વરે જાઓ, અને એ ચતુરમુખો બ્રહ્મા રક્ષણ કરે તો કરે. આ વચન સાંભળતાં દુર્વાસા દોડતા હાંફતા, આખડતા બ્રહ્મા પાસે આવી પહોંચ્યા. મો બ્રહ્મન્ શરણાગત માં પાહિ આમ કહી બિભા રહ્યા. બ્રહ્મા કહે, અરે દુર્વાસાજી ભગવાનના ભક્તના અપરાધી તમે મારે શરણે આવ્યા, પણ મારાથી રક્ષણ થઈ શકે તેમ નથી. બ્રહ્મા કહે, ઋષિ મહારાજ ગર્વગંજન, ભક્તભીડભંજન ભગવાનના ચોરને કોણ શરણે રાખી શકે? કોણ દુઃખથી મુક્ત કરી શકે? કોણ બચાવી શકે? આ સુદર્શનને કોણ પાછું વાળી શકે? મારી સ્તિમાં એવો કોઈ હું દેખતો નથી, જે તમારું રક્ષણ કરી શકે! પછી ત્યાંથી દુર્વાસા ત્રાહિ, ત્રાહિ, રક્ષ, રક્ષ, એમ બરાડા પાડતા પાડતા ત્યાંથી નાઠા, તે કૈલાશમાં આવી પહોંચ્યા. શંકરને કહે માં પાહિ. શંકર કહે, હે મુનિ, આ બ્રહ્મા-ડમાં તમને દુઃખ દેવાવાળો કોઈ નથી, પણ તમે તમારા કોઈ સ્વભાવથી દુઃખ લોગવો છો. તમે ઘણા ઋષિમુનિઓને તથા અવતારોને પણ રંજાડતાં પાછા પડ્યા નથી. માટે એ સર્વના અપરાધનું ફળ અત્યારે તમને મળ્યું છે. ભક્તના પાદજળ તથા પાદરજને બ્રહ્મા અને શેષ જેવા માથે ચઢાવીએ છીએ તે ભક્તના અપરાધી તમે તમારું રક્ષણ કરવાને ભક્ત સિવાય ભગવાન પણ સમર્થ નથી. માટે કૃપાનાથ, જાઓ અહીંથી, નીકળી જાઓ; નહિ તો હમણાં તમારો ને અમારો આ સુદર્શન ચંક ઘાણુ વાળી નાખશે. આથી ત્યાંથી દુર્વાસા નાઠા તે ત્રાહિ માં, ત્રાહિ માં પોકા-

રતા જેનું શરીર પરસેવાથી રેખજેમ થઈ ગયું છે, શિથિલ થઈ ગયું છે, એવા દુર્વાસા મુનિ વિષ્ણુલોકમાં વિષ્ણુને શરણે ગયા. તેમને જોતાં જ વિષ્ણુ ભગવાન કહે, દુર્વાસા મુનિ, તમે મને મોટો જાણી શરણે આવ્યા, પણ મારું ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ અને સત્તા એ સર્વે ભક્તાધીન છે. હું સર્વનો ભગવાન છું, પણ ભક્તનો નથી. તેનો તો હું ભક્ત છું. મને સૌ ભજે છે. પણ હું ભક્તને ભજવા વાળો છું. હું કોઈને આધીન નથી, પણ ભક્તને આધીન છું આ મારો લોક, દેહ, અને પ્રિય પત્ની લક્ષ્મી પણ મને જેટલો ભક્ત વહાલો છે તેટલાં જ એ વહાલાં નથી. મારે હે મુની, તમને કોઈએ કહ્યું નહિ હોય પણ હું કહું છું કે જો તમારે રક્ષિત અને જીવિત થવું હોય તો કોઈને શરણ નહિ થતાં એક અમ્બરીષ રાજાને શરણે જાઓ. એ તમોને જીવાડશે તો જીવાશે. આમ વિષ્ણુ ભગવાને કહ્યું, ત્યારે અત્યંત શ્રમિત અને શિથિલ બની ગયેલા દુર્વાસા ત્યાંથી નીકળી અમ્બરીષ રાજાને શરણે આવ્યા. અને કહે, હે રાજન તું અમ્બરીષ એટલે કોઈથી મરીષ નહિ એવો અમ્બરીષ છો, મારે શરણાગત અપરાધિન માં પાહિ આમ પોકાર કરી અશ્રુભીની આંખે અને ગળગળે સાદે હાથ જોડી બહુ વિનયથી કહી ચરણમાં પડયા. અને આંખના ઉના પાણીથી તેમના ચરણને પલાળી દીધા.

આ જોઈ અમ્બરીષ રાજાએ એકદમ ઋષિનો હાથ ઝાલી ઊભા કરી કહ્યું, હે ઋષિ શ્લેષ્મા કુરુ રોદનમ્ મુંચ આમ કહીને અમ્બરીષે શુદ્ધ ભાવથી સુદર્શનચક્રની સ્તુતિ કરી. ઓ ગરીબના ગર્વ ગાળનાર સુદર્શન તમો મારા પર પ્રસન્ન થાઓ. મારી વિનંતિ સ્વીકારી આ દુર્વાસાને હણવાનો વિચાર માંડી વાળો. આમ કહ્યું કે તરત જ સુદર્શનચક્ર પોતાને સ્થાનકે ગયું. આમ ક્રોધી અને ક્રૂર સ્વભાવના દુર્વાસા નિર્દોષ ભક્તરાજ અમ્બરીષને મારવા તૈયાર થયા, પણ પોતાને જ બચવાને ત્રિલોકમાં આથડવું પડ્યું. ઘોડવું પડ્યું અને જેને તેને વિનવવું પડ્યું. છતાં કોઈ તેમનો

રક્ષક થયો નહિ. છેવટે વિષ્ણુના કહેવાથી ભક્તને શરણે ગયા, ત્યારે છુટકો થયો.

આવી રીતે ભક્તાધીન ભગવાન સદાય પોતાના ભક્તોનું રક્ષણ કરે છે. પોતે કોઈને વશ નથી, પણ ભક્તોને વશ છે. ભારતી લઠાઈમાં પોતે શસ્ત્ર ન ધારણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી, છતાં પોતાના ભક્ત અર્જુનને મરવાની આણી પર આવ્યો દેખી તરત જ પોતાની પ્રતિજ્ઞાને પ્રડતી મૂકી શસ્ત્ર ધારણ કર્યું. આવી રીતે જેના ભગવાન રક્ષક, પાલક ને સહાયક છે, તેને કાળ, કર્મ, માયા કે કોઈ પણ દુઃખ દેવાને, સતાવવાને, કે તેના સામી કૂર દષ્ટિ કરવાને પણ સમર્થ નથી; માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકોએ આ લોકના વ્યવહારિક કાર્યો કરવાં ઘટે, તેટલાં જીન-છુટકે કરવાં. પણ ભગવાનની અને ભગવાનના ભક્તની ચાકરી કરવાની પ્રવૃત્તિ વિશેષ કરીને કરવી. સેવાથી જ આ લોક પર-લોકની સકલ સુખસંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. સેવાથી જ અનેક જન્મોના પાપના ધરો ઉખડી જાય છે. પુનર્જન્મ નિરસ્ત થાય છે અને આત્યંતિક મોક્ષની સિદ્ધિ પણ સેવાથી જ થાય છે. સંગ, શ્રદ્ધા ને સ્થાન આ ત્રણથી જ જીવ પરમપદને પામે છે. તેમાં આપણને પરમકૃપાળુ પરમાત્માએ દયા કરીને ભગવાનના ભક્તોનો સંગ અને નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર સમું શુભ સ્થાન એ બે આપ્યાં છે. માત્ર હવે તો શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવી એ આપણું કામ છે. આપણને સહુ ઇશ્વરે આપ્યા છે. ઉપાય પણ બળ-તણ, વાસણ વિના શી રીતે રંધાય? આપણને સીધું મળ્યું પણ બળતણ અને વાસણ વિના શી રીતે રંધાય? તેમ જોગ મળ્યો છે. પણ શ્રદ્ધા વિના કામ ન આવે. માટે શ્રદ્ધાવાન બની ભગવાનને ભગવાનના ભક્તની શુદ્ધ ભાવે કરીને સેવા કરી લેવી. સેવા સકલ સિદ્ધિ માત્રનું સુખ્ય દ્વાર છે.

દાવાનળ જેવા ભયંકર દુર્ગ્રાસા મુનિથી અમ્બરીષ રાજાની રક્ષા થઈ તે ભગવાનની સેવાનો જ પ્રતાપ છે. અમ્બરીષ રાજા

સેવાબલથી અમર, કીર્તિવંત, સ્મરણીય ને ભક્તાગ્રણ્ય ભક્ત ગણાયા તે સર્વે સેવાનો જ પ્રભાવ છે. મોટા, મોટા નરપતિ, સુરપતિ જેવાને પણ ત્રાહિ ત્રાહિ ખેડાવનારા મહાક્રોધની મૂર્તિ-સમા દુર્વાસાને સુદર્શન ચક્રથી ભાગવું, આથડવું પડ્યું, તે સર્વે સેવાનો જ પ્રભાવ છે. બીજાને નમાવનારા હતા પણ પોતાને અમ્બરીષના ચરણમાં નમવું પડ્યું. આ સર્વે ભગવાનની સેવાનો જ પ્રભાવ છે; માટે જેને આ દેહે દુઃખના દરીઆરૂપ ભવસાગરમાંથી નીકળી ભગવાનને ભેટવું હોય તેને તો તન, મન, ધન ને સાચા ભાવથી ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તની સેવા ચાકરી કરી લેવી. સેવાનો પ્રભાવ મોટો છે.

॥ નવધા લકિત ॥

શ્રવણં કીર્તનં વિષ્ણોઃ સ્મરણં પાદસેવનમ્ ।

અર્ચનં વન્દનં દાસ્યં, સઘ્યમાત્મનિવેદનમ્ ॥

આ જીવને મોક્ષ પામવાના ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, યમ, નિયમ ઇત્યાદિક અનેક સાધનો શાસ્ત્રોમાં વર્ણવ્યાં છે. પણ ભગવાનની લકિતથી જેવો મોક્ષ થાય છે તેવો કોઈ પણ સાધને કરીને થતો નથી. સર્વ સાધનો કરતાં લકિત એ જ શ્રેષ્ઠ સાધન છે. ભગવાન લકિતથી જ પ્રસન્ન થાય છે. આત્યંતિક મોક્ષ પણ લકિતથી થાય છે. લકિત સર્વ સાધનોનું શિરસ્થાન છે. જેમ સર્વ તીર્થોમાં ગંગા ઉત્તમ તીર્થ છે, પેય વસ્તુમાં અમૃત ઉત્તમ છે, સર્વ પક્ષીઓમાં જેમ ગરુડ ઉત્તમ છે, સર્વ વર્ણોમાં જેમ બ્રાહ્મણ ઉત્તમ છે, સર્વ દેવોમાં જેમ ઇન્દ્ર ઉત્તમ છે, તેમ સર્વ સાધનોમાં એક લકિત ઉત્તમ છે.

ગમે તેવો નીચ હોય તો પણ લકિતથી ઉચ્ચ થાય છે. વેદનો અધિકાર ત્રિવર્ણને છે. પણ ઊંજાને નથી. તેમ લકિતનો અધિકાર આને છે અને આને નથી એવો ભેદ નથી. લકિતનો અધિકાર તો વર્ણાશ્રમી પ્રજાઓને તથા પતિત આંડાલાદિક સર્વને છે. લકિતથી કાયિક, વાચિક, અને માનસિક કર્મનો નાશ થાય છે. લકિતથી ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે. લકિતથી સંસાર-સાગર તરી શકાય છે. અને લકિત પણ નવ પ્રકારની મુખ્ય કહેવાય છે. તેમાં ભગવાનની કથા, વાર્તા. ઉપદેશનું શ્રવણ કરવું તે શ્રવણલકિત છે. ભગવાનના ગુણ, ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ અને મહિમાના સૂચક પદોનું ગાન કરવું તે કીર્તનલકિત છે. દરેક ક્રિયામાં

ભગવાનના નામનું ગાન કરવું તે સ્મરણભક્તિ છે. ચરણસેવા કરવી, તે પાદસેવન ભક્તિ છે. વસ્ત્રાલંકાર, ધૂપ, દીપ વગેરે પોડપોપચારથી પૂજા કરવી તે અર્ચનભક્તિ છે. સાષ્ટાંગ પ્રણામીપાત કરવો, નમન કરવું તે વંદનભક્તિ છે. પોતાને સેવકો હોય છતાં પોતાને હાથે શ્રીહરિની સેવા કરવી તે દાસત્વભક્તિ છે. સખાભાવથી સેવવા તે સખ્યત્વભક્તિ છે. તન, મન, ધન અને અને પોતાનો આત્મા સમર્પણ કરી આરાધના કરવી તે આત્મ-નિવેદન ભક્તિ છે. આવી રીતે નવ પ્રકારની ભક્તિ છે. તેમાંથી જે ભક્તિ કરવાથી ભગવાનમાં સંલગ્ન થવાય, કૃતકૃત્ય થવાય એ જ ભક્તિને ઉત્તમ માની ભગવાનને સેવવા. આ ભક્તિનો અધિકાર નાનામોટા, નીચઉચ્ચ, ત્યાગીગૃહી, બહેનબાઈઓ સર્વેને સમાન છે.

શ્રીવિષ્ણોઃ શ્રવણે પરિશિતદમ્ભવન્ વૈયાસકી કીર્તને
મહલાદઃ સ્મરણે તદંગિભજને લક્ષ્મીઃ પ્રથુઃ પૂજને
અક્લરસ્ત્વભિવન્દને કપિપતિર્દાસ્યેઽથ સચ્ચેઽર્જુનઃ
સર્વસ્વાત્પસમર્પણે ચલિરભૂત્ કૈવલ્યમેતે વિદુઃ ॥

પરિશિત રાજ્યએ શ્રવણભક્તિ કરી તો સાત દહાડામાં સદ્ગતિને પામી ગયા. શુકદેવજીએ કીર્તનભક્તિ કરી તો સિદ્ધ વિદેહી અને આત્મારામ કહેવાણા. સ્નાન કરતી દેવાંગનાઓ શુકને નગ્ન આવતા દેખી તુર્ત વસ્ત્ર ન પહેર્યાં અને વ્યાસને પહેરેલ વસ્ત્રે આવતા દેખ્યા કે તુર્ત વસ્ત્ર પહેર્યાં. વ્યાસજીએ તેનું કારણ પૂછ્યું, તો કહે શુક વિદેહી છે અને તમારે તો સ્ત્રી-પુરુષનો લાવ છે. માટે તમને દેખી વસ્ત્ર પહેર્યાં.

પ્રહલાદજીએ સ્મરણભક્તિ કરી તો પોતે સદેહે વજાંગી બની ગયા. ઘણા ઘણા મારવાના પ્રકાર કર્યા, પણ મુવા નહિ તે તેમની સ્મરણભક્તિનો જ પ્રભાવ છે. છતાં હીરણ્યકશ્યપુની આજ્ઞાથી દૈત્યોએ તથા તેના શિક્ષકોએ ઘણા ઘણા ડરાવ્યા તો

પણ કયાં નહિ. તેમ મારી નાખવાના અનેક પ્રકારો રમ્યા પણ કોઈ વાતે મુઆ નહિ. તે એમની સ્મરણલક્ષિતનો પ્રભાવ.

લક્ષ્મીજીએ પાદાર્ચનલક્ષિત કરી તો હૃદયમાં વાસ આપ્યો. પૃથુ રાજાએ પૂજનલક્ષિત કરી તો મહાન્ પૂજનીય કહેવાયો, અકૂરજીએ વંદનલક્ષિત કરી તો યમુનાના ધરામાં ભગવાને દર્શન દીધાં. હનુમાનજીએ દાસત્વલક્ષિત કરી તો ચિરણુજીવી તથા આખા જગતમાં પૂજ્ય થયા. કોઇક નવીન ગામ વસાવે કે દેવાલય બંધાવે તો પહેલાં હનુમાનજીને પથરાવે છે. એ સર્વે દાસત્વલક્ષિતનો પ્રભાવ છે. અર્જુને સખાલક્ષિત કરી તો પોતે મહાન્ બાણાવલી એક અદ્વિતીય થયા. અને ભગવાને પોતાની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા ખોટી કરી ભીષ્મપિતાના બાણથી રક્ષણ કર્યું. બલિ રાજાએ આત્મનિવેદનલક્ષિત કરી તો ભગવાન તેમને આધીન થઇ ગયા અને દ્વારપાળ બન્યા. જ્યારે દ્વારપાળ થઇ બલિને ત્યાં રહ્યા, ત્યારે લક્ષ્મીજીએ વિચાર કર્યો જે હવે કેમ કરીને પ્રભુને છોડાવવાં? પછી પોતે બલિરાજાને રાખડી બાંધી દક્ષિણા માગવાનું કહ્યું. ત્યારે લક્ષ્મીજીએ વિષ્ણુને છોડાવડપી દક્ષિણા માગી. તો બલિ કહે, બીજું માગો. તોપણ તેમણે એ જ માગ્યું.

પછી બલિરાજાએ પ્રદ્ધાને બોલાવ્યા. તેમનું પૂજન કર્યું. પ્રદ્ધાએ શી ઇચ્છા છે એમ કહ્યું. તો કહે, તમે વિષ્ણુ અને શિવ એ ત્રણેય એકરૂપ છો, માટે તમે તથા શિવ અહીં વારાફરતી રહેવાનું કબૂલ કરો તો આ વિષ્ણુને છોડાવો વર આપ્યો છે તે છોડું. તે બંને જણાએ ચચ્ચાર માસ રહેવાનું કબૂલ કર્યું, એટલે વિષ્ણુને છોડ્યા એ આત્મવિવેદનલક્ષિતનો પ્રભાવ છે. આવી રીતે આ અકેક જણાએ અકેકી લક્ષિત કરી તો પણ મોક્ષને પામી ગયા. માટે દરેક મુમુક્ષુએ ભગવાનની લક્ષિત કરવી. આ લક્ષિત કરવામાં રૂપ, ગુણ, પરાક્રમનો કે બિચનીચ જ્ઞાતિનો લેહ નથી.

વ્યાધસ્યાચરિતં દ્રુવસ્ય ચ વયો વિદ્યા ગજેન્દ્રસ્ય કા ।

જે કે દયાવાન, દાનવાન, અને સત્યગુણી હોય તેનાથી ભક્તિ થાય એમ કહેતાં હો તો પારધી (વાલીયો ભીલ) ક્યાં દયાવાન કે દાનવાન હતો ? તો પણ ભક્તિએ કરીને પવિત્રમાં ઉત્તમપવિત્ર વાલ્મિકે ઋષિ થઈ ગયા. અવસ્થાવાળાથી ભક્તિ જ થાય એમ માનતા હોઈએ તો દ્રુવજીની ક્યાં અવસ્થા હતી ? તો પણ ભક્તિ કરી તો ભગવાન પ્રસન્ન થઈ અવિચળ રાજ્ય આપ્યું.

જે વિદ્યાથી ભગવાન પ્રસન્ન થતા હોય તો ગજેન્દ્રમાં ક્યાં વિદ્યા હતી ? પણ બળનો ગર્વ છોડી સુંઠમાં કમળ લઈ જગતરક્ષક ભગવાનની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો: હે, પ્રભુ ! હવે વારે ધાઓ, આપ શરણાગત રક્ષક છો. હું આપનો શરણાગત જીવ છું, માટે નિરાધારી અને દુઃખી હું તે માફ રક્ષણ કરો, રક્ષણ કરો. આમ ઘણીવાર સ્તુતિપ્રાર્થના કરી કે પતિતપાવન ભગવાન વિષ્ણુ એકદમ દોડી પહોંચ્યા અને જળમાં આવી તે હાથીને તર્તજ મધરના મુખ થકી છોડાવી રક્ષણ કર્યું. માટે ચોક્કસ છે કે ભગવાન ભક્તિથી જ પ્રસન્ન થાય છે.

વળી સારા નામથી કે સારા રૂપથી ભગવાન પ્રસન્ન થતા હોય, તો કુળબળ ક્યાં રૂપ ને નામ સાફ હતું ! પોતે આઠ અંગે વાંકી હતી, પણ પોતે ચંદનનો કટોરો લઈ કંસને અર્ચવા જતી હતી ત્યારે કૃષ્ણનો સંગઘ થતાં કૃષ્ણને તે ચંદન ચર્યું. તેમ જ મોટાભાઈ બળભદ્ર તથા મિત્રમંડળ સર્વેને ચર્યું. તો ભગવાન તેની અર્ચનભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ સીધી સર્વાંગી અને અતિ રમ્યાકૃતિ રમારૂપ બનાવી દીધી. પ્રભુ ધનથી પ્રસન્ન થતા હોય તો એમ પણ નથી. સુદામા પાસે ક્યાં ધન હતું ? પણ તેમની ભક્તિથી ભગવાન પ્રસન્ન થયા ! ત્યારે કોઈ કહેશે કે સારા કુળમાં જન્મ થવાથી ભગવાન પ્રસન્ન થતા હશે ? તો તે પણ ઘટતું નથી.

વિદુરજીનું કૂળ ક્યાં ઉત્તમ હતું ? પોતે દાસીપુત્ર હતા, પણ તેમની પ્રેમલક્ષણા લક્ષિતથી તેના ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન થયા છે. શૌર્યાદિક ગુણોથી ભગવાન પ્રસન્ન થતા હશે એમ કહીએ, તો પણ તે ઘટતું નથી. કંસના પિતા ઉચ્ચસેન રાજાનું ક્યાં પરાક્રમ હતું ? પણ તેની લક્ષિતથી ભગવાન રાજા થઈ ચાહવોની ગાદી ઉપર બેસાડી દીધા. માટે ભગવાન કાંઈ ગુણથી, રૂપથી, ધનથી, વિદ્યાથી ઇત્યાદિક કોઈપણ ગુણે કરીને ભગવાન પ્રસન્ન થતા નથી. કેવળ લક્ષિતથી જ પ્રસન્ન થાય છે. માટે દરેક શ્રેયાર્થીએ સાચા ભાવથી ભગવાનની ભક્તિ કરવી. ગમે તેવો વિદ્વાન, કળાવાન, બળવાન આદિક ગુણે યુક્ત હોય તો પણ ભગવાનની ભક્તિ અને સત્સંગ એ બે વિના તો અધોગતિને પામે છે. માટે શુદ્ધભાવથી ભગવાનની ભક્તિ કરી લેવી.

॥ દુર્ગતિ, સદ્ગતિ આપનારી ત્રણ વસ્તુ છે ॥

વિદ્યા વિવાદાય ધનં મદાય । શક્તિઃ પરેષાં પરપીઢનાય ।
સ્વલસ્ય સાધોર્વિપરીતમેતત્ જ્ઞાનાય દાનાય ચ રક્ષણાય ॥

વિદ્યા, ધન, અને અધિકાર (સત્તા) આ ત્રણ વસ્તુ જીવને દુર્ગતિ અને સદ્ગતિ આપનારી છે. એ ત્રણનો દુરૂપયોગ કરવાથી દુર્ગતિ અને સદુપયોગ કરવાથી સદ્ગતિ થાય છે. કોઈ એ પણ વિદ્યાથી વિદ્યાલિભાની બની વાદવિવાદ કે વિતંડાવાદ કરી તેનો દુરૂપયોગ કરવો નહિ, પણ વિદ્યાથી જ્ઞાનાલિભાની બની જ્ઞાનની લેવડદેવડ કરી સદુપયોગ કરવો. કેમકે વિદ્યાથી જ્ઞાન થાય છે અને જ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે.

ઋતે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ જ્ઞાન વિના મુક્તિ થતી નથી.

જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વ કર્માણિ ભસ્મસાત્ કુરુતેર્જુન ।

જ્ઞાનાગ્નિ જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે જ કર્મ માત્ર ભસ્મભૂત થાય છે. માટે વિદ્યાથી વિદ્યાલિભાની નહિ પણ જ્ઞાનાલિભાની બનવું.

ધન મળે તો ધનાલિભાની બની કોઈને ડરાવી, દબાવી તેનો દુરૂપયોગ કરવો નહિ. પણ ધનથી ધર્માલિભાની બની ધર્મનું પાલન કરવાકરાવવા શીખવું.

ન ધનં ધનમિત્યાહુર્ધર્મો દિ ધનમુચ્યતે ।

ધન એ ધન નથી, પણ ધર્મ એ જ ખરું ધન છે. પર-
દોકનો સાથી પણ ધર્મ છે.

દેહરૂપસ્ય વૃક્ષસ્ય ફલં ધર્મઃ સનાતનઃ ॥

ધર્મહીનસ્તુ યો દેહો નિષ્ફલો વન્ધ્યવૃક્ષવત્ ॥

દેહરૂપ વૃક્ષનું કૃણ પણ ધર્મ છે. ધર્મ વિનાનો દેહ વન્ધ્ય વૃક્ષ જેવો નિષ્કૃણ છે. હંમેશાં ધનથી ધનાભિમાની બનવું નહિ પણ ધર્માભિમાની બનવું.

અધિકાર મળે તો અધિકારના મદથી મસ્ત બની પરપીડ કરવાનું, પરધન હરવાનું, નિર્દોષીઓને મારવાનું, સદોષીઓના સામે આંખમીંચામણાં કરવાનું અને સ્વાર્થ સાધવાનું કદી પણ કરવું નહિ. પણ અધિકાર પામી વિનયાભિમાની બની પરપીડ હરવાનું, પરમાર્થ કરવાનું, સત્યાસત્ય નિહાળવાનું, સગી આંખે જોવાનું, અને ધર્મબાંધવોની વાર કરવાનું શીખવું.

આ જીવનો સ્વભાવ વિષયભૂખ્યો, માનભૂખ્યો, અને ધનભૂખ્યો છે. તેથી જેમ બિલાડી ઉંદરને દેખીને ત્રાપ મારે તેમ આ જીવ પણ આ ત્રણને દેખી તરત તરાપ મારે છે. એટલે કર્તવ્ય મૂકી અકર્તવ્યમાં દોટ મૂકે છે.

માટે દરેક ગ્રેયાર્થીયે વિદ્યા, ધન, અને અધિકાર આ ત્રણનો હંમેશાં સદુપયોગ કરી સદ્ગતિ લેવી, પણ તેનો દુરપયોગ કરી દુર્ગતિ થાય તેવું કદી પણ કરવું નહિ.

॥ ભગાના ભાઈ હીરા જેવું કોઈએ કરવું નહિ ॥

ભગાનો ભાઈ હીરા હતો. તેણે તેની માને કહ્યું, માડી રે માડી, આપણી ભાભીને તેડી આવું ? તો કહે, જા. લે પોતાયાં કરી આપું. પછી ઘણું તેલ મૂકી પોતાયાં (થેપલાં) કરી આપ્યાં અને શિખામણા દીધી કે વેવાઈવલોટનું કામ છે. બહુ બોલબોલ કરવું નહિ, નહિ તો આપણી પરીક્ષા થઈ જાય. હીરા કહે મા આ તારો હીરકો બહુ ડાહ્યો છે. ભૂલે એવો નથી. એમ કહી થયો ચાલતો. ત્યાં જઈ ચોરડામાં તેની ભાભી છાશ ને ઘેંસ સિરાવતી હતી. ત્યાં તો હીરાભાઈ પહોંચ્યા જોઈને ભાભી કહે, આવો હીરાભાઈ ! તો કહે, હા. સૌ સાન્નંરવાં ? તો કહે, ના. કાંઈ નાહ્યા જેવું છે ? હા. સગામાં છે ? ના. ત્યારે આપણા ઘરમાં છે ? તો કહે, હા. કોણ ? તમારી મા ? તો કહે, ના. ત્યારે કોણ ? તમારો ભાઈ ? તો કહે, હા. ત્યાં તો હાય, હાય, કરતી પછાડો ખાવા મંડી. ત્યાં તો મા આવી કે આ શું ? તો હાથનાં બલોયાં ભાંગી કાંડા દેખાડી જણાવ્યું કે, હું રાંડી. ડાસીએ હીરકાને દેખ્યો. તેથી નક્કી જણ્યું કે છોડી રાંડી. હીરા તો તમાસી જોઈ, વોચ બાપ ! હું તો ઘણું બોલ્યો નથી ને આ શું થઈ પડ્યું ? આમ ઉદાસ થઈ ગમાણ પર જઈ બેઠો. હીરા-ભાઈએ તો છેડો વળાવ્યો. થોડીવારે કસ્તુરભઈ, કલહભઈ, તારા-ચંદભાઈ, લાડકીબા, રૂપાળીબા વગેરે ભાંભરી ભેળાં થયાં, અને સહુ આભડવા ગયાં. હીરા તો મેલ પોથાળી વહેલું આવે ઘર. તેનો ભાઈ ભગો ખંભે તાજૂડી મૂકી ઘી છે ઘી, હવે બજારમાં એમ ફેરી કરે છે, ત્યાં તો હીરાને વીલે મોઢે આવતો જોઈ ઉભો રહ્યો. ત્યાં તો ભગાને જોતાં હીરા મૂકી પોક અને મંડાણો મોટો ખોપ. ભગો કહે, અલ્યા હીરીયા શું થયું ? તો

કહે કંઈ કહ્યાની વાત નથી. એટલે ભગે જાણ્યું જે આ તેડવા ગયો હતો ને એકલો આવ્યો તે હું રાંડ્યો. એમ ધારી રડતાં રડતાં ઘેર આવ્યા. ડાસી પણ ડહી. જાણ્યું જે તેડવા ગયો હતો તે જરૂર મરી ગઈ હશે. એમ ધારી માંડ્યું કુટવા ને રડવા. એટલે આડોશીપાડોશી અને સગાંસર્વે આવ્યાં. અને કાણ જાણી સર્વે લેખાં થયાં. નાવા પણ ગયાં. નાહી ઘોઘ ઘેર આવ્યાં. ત્યારે કોઈ ડાહ્યો લેખે પૂછ્યું જે, અહ્યા મૂવું કોણ મૂવું ? તો કહે, હીરકાને પૂછો. માએ આવી કહ્યું, અહ્યા હીરકા ? આ શું થયું ? તો કહે, મા ! આપણી ભાભી રાંડ્યાં. મેર મેર મારા રોયા, ભઈ બેઠો છે ને શેણે રાંડી ? તો કહે, મેર મારી સાળી, હું બેઠો છું ને તું શેણે રાંડી ? તો કહે, પીટયા તારો બાપ મૂવો તીમાં. ત્યારે હીરકો કહે, મેં જાણ્યું જે બલોયાં ભાંગે રડાતું હશે. આવી રીતે જેમ હીરાભાઈએ બેચ ઠેકાણે કાણ મંડાવી, તેમ આપણે આ લોકમાં ને પરલોકમાં કાણ મંડાય એવું કરવું નહિ.

॥ સભામાં ચોદ પ્રકારના માણસો હોય છે ॥

મૃચારણીમહિવહંસ શુકસ્વભાવા ।
માર્જારદર્પનસન્નિધિનૈયદુસ્તાઃ ॥
શતછિદ્રકુમ્ભપશુસર્પસ્રીલાસ્વભાવાઃ ।
સમ્યા નરા ભૂવિ ચતુર્દશધા ભવન્તિ ॥

૧. કેટલાક મૃતિકા જેવાં માનવી સભામાં હોય છે. જેમ માટી દૂધથી પલળે અને પેશાબથીયે પલળે તેમ ગ્રામ્ય કથા અને હરિકથા એ બેયમાં સરખો રસ લેનારા હોય છે. ગ્રામ્યકથામાં તટ્લીન થાય ને હરિકથા સાંભળવામાં પણ તટ્લીન થાય. માટે આવા માણસોને ઓળખી તેનો સંગ કરવો નહિ,

૨. કેટલાક ચાળણી જેવા દોષગ્રાહી સ્વભાવના હોય. જેમ ચાળણી સારનો ત્યાગ કરી કુચાને ગ્રહણ કરે છે, તેમ ગમે તેટલી કથા સાંભળે તો પણ ચાળણી જેવા સ્વભાવવાળાને અસર થાય નહિ. એટલા સાફ હંમેશાં સુપડા જેવા સારગ્રાહીને તથા ચાળણી જેવા દોષગ્રાહીને ઓળખી સુપડા જેવા સારગ્રાહીનો સંગ રાખવો. પણ ચાળણી જેવા સ્વભાવવાળાનો ન રાખવો.

૩. કેટલાક પાડા જેવા સ્વભાવવાળા હોય એટલે નિરંતર કથાવાર્તા સાંભળે, પણ જો મનનું મરડાય તો કથા સાંભળનારાનો પણ ધાણ વાળી નાંખે.

૪. કેટલાક હંસ જેવા સારગ્રાહી સ્વભાવવાળા હોય છે. દૂધ અને પાણી ભેળું કર્યું હોય તો પણ મહીથી દૂધને લઈ લે ને પાણીનો ત્યાગ કરી દે. આવા સારગ્રાહી હોય તેનો સંગ નિરંતર કરવો.

૫. કેટલાક પોપટ જેવા સ્વભાવવાળા, સહુને પ્રિય લાગે એવી વાણી બોલવાવાળા હોય.

૬. કેટલાક બિલાડી જેવા સ્વભાવવાળા હોય; એટલે આંખો વીંચી કથાવાર્તા સાંભળ્યા કરે, પણ જેમ બિલાડી આંખો વીંચી બેઠી હોય, પણ બિંદરને દેખી તરત તલપ મારે તેમ મનગમતો વિષય મળતો હોય તો ધર્મ, નિયમને બાજુ પર મૂકી તરત પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા મચી પડે.

૭. કેટલાક મચ્છર જેવા હોય તે સભામાં કથાવાર્તા સાંભળતા હોય, પણ બીજાને વચનરૂપી ડંખ મારવાના સ્વભાવવાળા હોય છે.

૮. કેટલાક ચંદ્ર જેવા હોય. એટલે ચંદ્ર સહુને શીતળ અને શાન્ત કરે છે. તેમ બીજાના દુઃખને ટાળી તેને શીતળ ને શાન્ત કરવાવાળા હોય છે.

૯. કેટલાક જલ જેવા બીજાને શુદ્ધ કરવાના સ્વભાવવાળા હોય. જેમ જળ સહુના મળાને શુદ્ધ કરે છે, તેમ ગમે તેવો જીવ હોય તેને સન્માર્ગી કરવાવાળા હોય છે.

૧૦. કેટલાક કૂટેલ ઘડા જેવા હોય. કૂટેલ ઘડામાં ગમે તેટલું પાણી ભરે પણ રહે નહિ. તેમ ગમે તેટલી કથાવાર્તા સાંભળે, પણ હૃદયમાં ટકે જ નહિ.

૧૧. કેટલાક પશુ જેવા કેવળ જડ હોય. કથાવાર્તા ગમે તેટલી સાંભળે પણ જરાય જ્ઞાન થાય નહિ.

૧૨. કેટલાક સર્પ જેવા ઝેરી સ્વભાવવાળા હોય. સર્પને ગમે તેટલું દૂધ પાય, પણ જો જરા બીજવાય તો તરત જ દૂધ દેનારાનો પ્રાણ લઈ લે.

૧૩. કેટલાક પત્થર જેવા સ્વભાવના હોય. પત્થરો ગમે તેટલો પાણીમાં રહે, પણ બહાર કાઢશો કે કોરોને કોરો. કાપે તો અગ્નિ ઝરે, તેમ ગમે તેટલી કથા સાંભળે પણ જરાય અસર થાય નહિ.

૧૪. કેટલાક ઉંદર જેવા બીજને કેતરી ખાનારા સ્વભાવવાળા હોય.

આવી રીતે સભામાં બેસનારા ચૌદ પ્રકારના સ્વભાવવાળા માણસો હોય છે. તેમને ઓળખી રાખવા. તેમાં યોગ્ય હોય તેનો સંગસમાગમ કરવો. કારણ આ જીવ જેવો સંગ કરે છે તેવો જ તેને રંગ ચડે છે. અને તેવી જ તેને અસર થાય છે માટે હંસ, પોપટ, ચંદ્ર અને જળાં આ ચારના જેવા સ્વભાવવાળા હોય તેનો જ હંમેશાં સંગ કરવો, પણ બીજનો કરવો નહિ.

વાણીએ થોડામાં બધું માગી લીધું.

સાધુ ફરતા ફરતા સાંજે એક ગામમાં આવ્યા પોતાને ઉતરવા જેવા ઘરની પૂછા કરતા હતા. ત્યાં એક આંધળો વાણીઓ આવ્યો, બાપજી ! સાધુ છો કે ? ચાલો મારે ઘેર. સાધુ ગયા વાણીઆના ઘેર. વાણીએ અતિ ભાવે કરી રાખ્યા, જમાડ્યા, વાતો સાંભળી અને સાધુને બહુ રાજી કર્યા. સવારે સાધુ ચાલવા તૈયાર થયા, ત્યારે કહે, શેઠ, તમે અમારી બહુ સેવા કરી. ભગવાન તમારું ભલું કરશે. મહારાજ ! ભગવાન તો ભલું કરશે, ત્યારે કરશે. પણ અત્યારે તમે જ ભલું કરોને ! સાધુ કહે, અમે તો કંઈક થોડુંક માગો તો આપીએ. પેલો વાણીઓ આંધળો, ઘરવિનાનો, નિર્ધન હતો. તેણે વિચાર કર્યો. જે જોઈએ છીએ ઘણું ને માગવાનું કહે છે થોડું. પણ વાણીઆવિદ્યા કરી એવું માણું જે મંહી બધું આવી નય. એમ ધારી બોલ્યો, બાપજી ! તમે તો ભગવાન જેવા છો, પણ થોડું કહો છો તો હ્યો થોડુંક જ માણું.

બાપજી ! મારા વચેટ દીકરાની વહુને સાતમે માળે સોનાની ગોળીએ છાશ કરતાં હું દેખું, એ માણું છું. સાધુ કહે, અહોહોહો ! શેઠ, તમે ડહીમાના દીકરા ખરા ને ? બહુ થોડું માગ્યું હો. ! ત્રણ દીકરા, ધન, ધામ, આંખો અને હુઝણું, એમ બધુંય માગી લીધું. સાધુ સમઝી ગયા, પણ શું કરે ? તથાસ્તુ. એ બધુંય તમને મળે. આમ કહી ચાલી નીકળ્યા. તેમ આપણે પણ થોડો ફાળ જીવવાનું

છે. અને થોડું કર્યું છે. અને કરવાનું ઘણું બાકી છે, માટે ભગવાન અને સાધુને રાજી કરી થોડા કાળમાં બધુંય માગી લેવું.

અરે ! માગવું તે પણ સંતસતશાસ્ત્રનો સમાગમ કરવા-વાળો હોય તેને જ માગતાં આવડે. ધ્રુવજીના તપથી ભગવાને રાજી થઈ દર્શન આપી માગવાનું કહ્યું. તો તેમણે રાજ્ય માગ્યું. પણ ભગવાનનું દિવ્ય સુખ ન માગ્યું. પ્રહ્લાદના તપથી ભગવાને રાજી થઈ માગવાનું કહ્યું, તો તેમણે કહ્યું, હે પ્રાણેશ્વર ! હે દીનેશ્વર, પ્રભો ! જીવને કોઈ દિવસ માગવાનું કહેશે નહિ. આ જીવ કેવળ વિષયનો આહારી, વિહારી અને વિષયનો કીડો બની રહેલો છે. તેથી વિષય જ માગશે. આપ મને વારંવાર માગવાનું કહો છો. ત્યારે માગું છું કે. ઇન્દ્રિયો અન્તઃકરણરૂપ અન્તઃશત્રુઓ થકી અને અહંમત્ત્વરૂપ માયા થકી મારી રક્ષા કરજો. તમારે વિષે પ્રીતિ થજો. અને એ માયાને તર્યા હોય અને તમારે વિષે પ્રીતિ-વાળા હોય એવા એકાન્તિક સંતહરિજનોનો સંગ થજો અને તેમને વિષે હેતુમત્ત્વ થજો. આવી રીતે ધ્રુવજીને માગતાં ન આવડયું, પણ પ્રહ્લાદજીને માગતા આવડયું. કારણ ધ્રુવજીને જ્ઞાન ન હતું અને પ્રહ્લાદને તો ગર્ભાવસ્થામાંથી જ નારદમુનિનું જ્ઞાન હતું.

સંસ્કૃત પ્રાકૃતનો વિવાદ

એક વખત સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભોળાં થયાં. સંસ્કૃત કહે, હું મોટું. પ્રાકૃત કહે, હું મોટું. સંસ્કૃત કહે, હું તો મૂળ કહેવાઈ. તું મારામાંથી જ નીકળેલ છે. તેથી તું મારી શાખા કહેવાય. પ્રાકૃત કહે, તે વાત ખરી, પણ કૃળ, ફૂલ, સ્વાદ અને સુગંધ એ બધા શાખામાં જ હોય. અને એને જ સૌ ઇચ્છે. તું મૂળ તે ધૂળમાં પડયું રહે. ભલે તું મોટું, પણ લોકો મને આજે તેટલું તને કોઈ ન આજે. મોટા મોટા વિદ્વાનો તને જિજ્ઞાસે, પણ તેનો પ્રાકૃત અર્થ કરે ત્યારે જ સમજાય છે. માટે મારા વિના તારો કોઈ ભાવ પૂછતું નથી. માટે તારા કરતાં હું મોટું છું.

॥ સંતોષ વિના સુખ નથી ॥

જીવને ગમે તેટલું ધનધામ મળે, તો પણ વધારે ને વધારે લેણું કરવાની તૃષ્ણા મટતી નથી. એક શ્રીમંત શેઠે પોતાની મીઠકત કેટલી છે, અને વાર્ષિક ખર્ચ કેટલો છે તેનો હિસાબ કરવા માંડ્યો. તો સાત પેઢી ખાય તોય ખૂટે નહિ એટલું નાણું થયું. વિચાર કર્યો કે, સાત પેઢી સુધી તો વાંધો આવશે નહિ, પણ આઠમી પેઢીનું શું થશે ? તે એની શ્રીકરમાં ને શ્રીકરમાં શૂન્યકાર જેવો થઈ ગયો. ઊંડીએ જાણ્યું કે, આને કંઈક ચિંતા ઉઠી જણાય છે. પછી કારણ પૂછતાં કહ્યું કે, ચારેક દિવસ પહેલાં વિચાર થયો જે આપણો પૈસો કેટલી પેઢી ચાલે તેટલો છે ? તે હિસાબ કર્યો તો સાત પેઢી સુધી તો વાંધો આવે તેમ નથી, પણ આઠમી પેઢીવાળાનું શું થશે એ ચિંતામાં પડ્યો છું. ઊંડી ડાહી અને વિચક્ષણ હતી. તેણે વિચાર કર્યો જે આટલું મળ્યું તોય શેઠને તૃષ્ણાનો પાર નથી. પછી પોતાની પડોશમાં એક સંતોષી બ્રાહ્મણ હતો તેને તે બાઈએ સવારે વહેલી ઊઠી પાકું સીધું મોકલાવી દીધું. પછી બીજું સીધું તૈયાર કરી શેઠને કહે, દ્યો આ સીધું પેલા બ્રાહ્મણને ત્યાં આપી આવો. પેલો લઈને ગયો. ત્યારે બ્રાહ્મણ કહે, શેઠ અમારે ન જોઈએ. અમારે આજનું આવી ગયું છે. તો કહે, દ્યોને કાલે કામ આવશે ! બ્રાહ્મણ કહે, શેઠ ! કાલ કોણે દેખી છે ? અને કાલે ઈશ્વર આપી રહેશે. પછી પેલો સીધું લઈ ઘેર આવીને કહે, બ્રાહ્મણ કહે છે મારે આજ સીધું આવી ગયું અને કાલનું ઈશ્વર આપી રહેશે. આમ. કહ્યું શેઠાણી કહે, શેઠ ! એને એક દહાડાની ચિંતા નથી અને તમને આઠમી પેઢીની ચિંતા છે. તે તમે મૂર્ખ કહેવાઓ કે નહિ ? પેલો સમજી ગયો. અને ચિંતા ટાળી સુખીઓ થયો. માટે સંતોષથી જ પરમ સુખ છે. પણ કોઈના કદાચ વિના સંતોષની ખબર પડતી નથી.

માથું વાઢે તે માલ કાઢે

જે જે વાંચવું, તેનો વિચાર કરવો તો તે લખનારાનો સિદ્ધાંત સમજાય, પણ “વાંચે પણ નહિ કરે વિચાર. તે સમજે નહિ સઘળો સાર.” લાખો વણઝારો દેશોદેશ મોટી પોઠ લઈને ફરતો બહુ પૈસા કમાણો. તેણે ધન સાચવવા સોના મહોરો કરી એક પત્થરની મોટી ગણપતિની મુરતી કરી તેનું ગોળા જેવડું પેટ કર્યું અને ગળાનો લાગ જુદો રાખ્યો. તેનામાં સોનામહોરો ભરી કોઈને ખજાનું ન પડી શકે તેવી રીતે જેમ કુડલાનો દાટો બેસાડે તેમ આણે માથું બેસાડી દીધું અને પેટપર અક્ષર કોતર્યા. જે માથું વાઢે તે માલ કાઢે. આણે જાણ્યું જે આપણે જરૂર પડશે ત્યારે કાઢશું. અગર મરતી વખતે પાછલાને સુચવશું, પણ આ લાઈતો મુંગે મોઢે મરી ગયો. ઘણાંયે ત્યાં ગણપતિ પાસે આવતા જતા અને તે અક્ષરો પણ વાંચતા. પણ વિચાર ન કરતા. એક દહાડો પગે લાંગડો અને આંખે કાણો ત્યાં આવ્યો અને અક્ષર વાંચ્યા કે. અરે ? માથું વાઢે તે માલ કાઢે. આ શું ? કોનું માથું અને આમ લખવાનું કારણ શું ? વળી આ વગડામાં ગણપતિ કેમ પધરાવ્યા હશે ? છેવટે વિચાર કરી ગણપતિનું માથું ઉતાર્યું તો મહીથી સોના મહોરો નીકળી પડી ઘણાંય વાંચતા, ત્યાં બેસતા, પણ કોઈ વિચાર ન કરતા. આણે વિચાર કરી માથું વાઢ્યું તો માલ કાઢ્યો. તેમ દરેક શાસ્ત્ર વાંચવાં. પણ તેનો અવશ્ય વિચાર કરવો. તો જ શાસ્ત્રનો સાર સમજાય અને પોતાને સુખ થાય.

પોતાનું ઠેકાણું નહિ ને બીજાને કહેવું શા કામનું?

વાણીયાણી પોતે કાળી, કઢરૂપી અને બોલકી હતી. રોજ પોતાના અંધ ધણીને વઢયા કરે. મેર મેર આંધળા, તારા જેવાને વરે કોણ? આ તો મારા બાપે દયા કરીને મને તારી સાથે પરણાવી. પેલો કહે, હું એક આંધળો નથી, પણ તારી મા અને તારો બાપ એય આંધળા છે. જો દેખતા હોય તો મને આંધળાને કેમ આપે? આ તો મને અન્ધાને કોઈ દેનાર નહિ અને તું કુબડી, કઢરૂપી, અને લવરીખોર. તને કોઈ લેનાર નહિ. માટે તું ચે ઠીક છું ને હું ચે ઠીક છું. તારી મારી બેયની સરખી જોડ છે, માટે તેરી બી ચુપ ને મેરી બી ચુપ. આમ કહ્યું કે, તરત સમજી ગઈ ને બોલતી બંધ થઈ ગઈ.

ઊંટ કહે આ સમામાં વાંકાં અંગવાળાં ઘણાં, ભૂતળમાં પક્ષીઓ ને પશુઓ અપાર છે. બગલાની ડોક વાંકી, પોપટની ચાંચ વાંકી, ફૂતરાની પૂંછડીનો વાંકો વિસ્તાર છે. વારણની સૂંઢ વાંકી વાઘના તે ન્હોર વાંકા, ભેંશને તો શિરે વાંકાં શીંગડાનો ભાર છે. સાંભળી શિયાળ બોલ્યું, આપ તો વિચારી જુઓ, અન્યને તો એક વાંકે પણ આપનાં અદાર છે.

એક વખત ઊંટને વનમાં આથડતો જોઈ શિયાળ કહે, ઊંટ દાદા, તમે આવડા મોટા ટાંગાવાળા, લાંબી ડોકવાળા, મોટા ઢેકાવાળા છતાં એક પણ સેવક સાથે કેમ રાખતા નથી? ઊંટ કહે, જેમાં રૂપ તેમાં ગુણ નથી અને ગુણ તેમાં રૂપ નથી; તેથી હું કોઈને રાખતો નથી. જુઓ બગલાની ડોક વાંકી પોપટની

ચાંચ વાંકી, કૂતરાની પૂંછડી વાંકી, હાથીની સૂંઠ વાંકી, વાઘના નહોર વાંકા, લેંશને શીંગડાં વાંકાં. આવી રીતે કોઈ સીધા અંગ-વાળો દેખાતો નથી. ત્યારે શિયાળ હસીને કહે, જિંટદાદા તમે જરા તમારું તો તપાસી જુઓ. તમે કહો છો, એ સૌ અકેકા અંગે વાંકાં છે, પણ આપ તો અઢારે અંગે વાંકા છો. એ કાંઈ ખબર પડે છે ? જાઓ જાઓ, રખડી મરો. તમારા લેળું તે કાણુ રહેતું હશે ! આમ શિયાળ કહી ચાલતી થઈ ગઈ. તેમ આ લોકમાં પોતાના દુર્ગુણ ભર્યા હોય, પોતાના વર્તનનું ઠેકાણું ન હોય, ખીજને ઉપદેશ આપવામાં અને દોષ જોવામાં જ શૂરા હોય તે તો જિંટ જેવા કહેવાય. તેના બોલનો કોઈ તોલ ન કરે, તેમ તેના ઉપદેશની કોઈને અસર પણ થાય નહિ. માટે હંમેશાં ગુણગ્રાહી બનવું. ગુણગ્રાહી નિર્ગુણ હોય તો પણ તે ગુણી બને છે.

॥ આ સંસાર સ્વપ્ન જેવો છે ॥

આપણે જ્યારે ઉંઘમાં હોઈએ ત્યારે સ્વપ્ન થાય છે. અનેક પ્રકારની રચનાઓ દેખીએ છીએ, પણ આંખ તો વીંચેલી હોય છે. તેમ આ સંસારમાં આપણે ખાઈએ, પીએ, સુખીદુઃખી થઈએ આ સર્વ ઉઘાડી આંખનું જ સ્વપ્ન છે સ્વપ્નમાંથી આંખ ઉઘડે ત્યારે દેખેલું, લોગવેલું, સર્વે રહેતું નથી. તેમ આ ઉઘાડી આંખના સ્વપ્નમાંથી પણ જ્યારે આંખ વીંચાય છે (એટલે મરણ પામીએ છીએ) ત્યારે આ લોકનાં મા, બાપ, ધન, ધામ કંઈ પણ રહેતું નથી. સર્વ સ્વપ્ન જેવું થઈ જાય છે. માટે આ સંસારને સારહીન, દુઃખરૂપ અને સ્વપ્ન જેવો જાણી મનથી ત્યાગ કરવો. દેહે કરીને શાસ્ત્રોક્ત નિયમમાં રહીને બધો વ્યવહાર કરવો ઘટે તેટલો કરવો, પણ તેને સ્વપ્ન જેવો જાણવો.

બંદે બાજુ જક્કા કી જ્યું સુપનેકો ખ્યાલ ।

નૃપતિ ભયો નિંદમેં જાગે ફેર બેહાલ ॥

જાગે ફેર બેહાલ, ફીરત ઘરઘર અન્નકાળ ।

છિનમેં ગયે વિલાસ સેજ ત્રીય સંપત સાળ ॥

દાખત બ્રહ્માનંદ રહ્યા નહિ નાંહિ રહં દે ।

જ્યું સુપનેકો ખ્યાલ જકતકી બાજુ બંદે ॥

એક બ્રાહ્મણ લોટ માગવા નીકળેલો. એક પટલાણીને ત્યાં નારાયણ હરે, ક્યા પ્રભુની, કહી બોલો રહ્યો.

પટલાણી બહુ કોંધી દુર્વાસાની કહણી જેવી હતી. વળી છોકરાને પખાળતી હતી. તેથી બ્રાહ્મણને ખરે બપોરે આવેલો જોઈ જા, જા, પીટયા બારોજા. ખરે બપોરે આવીને ઉલો છે તે લજવાતો નથી ? પેલો કહે, ન આપલું હોય તો ના પાડ, પણ

વધારે પડતું શું કરવા બોલે છે? ત્યાં તો પટલાણી એકદમ ખીણ. અલ્યા લોટ માગી ખાવો અને સામું બોલે છે? આમ તિરસ્કાર કર્યો. છેવટે સાથી આગળ ધક્કો મરાવી બહાર કાઢ્યો. બ્રાહ્મણને ચરણથી ચોટી પર્યન્ત ચડી ગઈ, પણ કરે શું? જો બોલે તો ખીજે ઢહાડે ઉંઝરો બંધ થાય અને પટલાણી આડોશીપાડોશીને ત્યાંથી ચપટી બંધ કરાવી દે. તેથી હૃદયમાં બળતો મુંઝાતો ચાલતો થયો. ત્યાં આગળ નગરશેઠની હુવેલીનો ઓટલો આવ્યો. હવા સારી જોઈ બેઠો. ભૂખ્યો થયેલો, તડકાથી તપેલો અને અપમાનથી અંતરમાં બળી રહેલો; તેથી ઓટલે બેઠા બેઠા ઉંઘી ગયો. પણ પ્રથમ વિચાર એમ કરતો હતો જે શું કરું કે બ્રાહ્મણલિહુકને ત્યાં જન્મ્યો, એટલે કંઈ બોલાય નહિ. ન કરે નારાયણ અને જો રાજા થઈ જાઉં તો આ બાઈને જરૂર કેદ કરું. અને પાકી શિક્ષા કરું, અને ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસીને લોટ માગવા નીકળું. અને કોઈ ન આપે કે આપતાં વાર કરે તો તડક તડક સોટીઓ ચોડું અને પોલીસ આગળ પકડાવી કેદમાં મોકલી દઉં. નારાયણ પગમાં ચાલસો કરે. જે આજનો રાજા છે તે સાંજે લિખારી થઈ જાય છે. અને જે સાંજનો લિખારી છે, તે સવારે રાજા બની જાય છે. તેમ ભગવાન કરે ને જો હું રાજા બની જાઉં તો જોઈ લો મારો અપાટો. આવો વિચાર કરતાં ઉંઘી ગયો.

અન્તે યા મતિઃ સા ગતિર્ભવેત્ ।

જેવા વિચાર હોય તેવો રાત્રિમાં સુકુરી આવે છે. તેથી આ વિપ્રને સ્વપ્ન થયું અને ધારણા પ્રમાણે બન્યું. પોતે ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસી લોટ માગે છે. મોડું આપે છે તેને પકડાય છે. મારે છે. આમ ધમપછાડા કરે છે ત્યાં તો અહીં વટલોઈમાં રોટલા એકનો લોટ થયેલો તે કાળીઓ કૂતરો ઓટલે ચઢ્યો અને વટલોઈમાં મોડું નાખ્યું, પણ તેમાં મોં આવ્યું નહિ અને લોટ ઉડી મોઢે ચોટ્યો કે કૂતરું લોટમાં લલચાઈને ફેર જોરથી મોં નાખ્યું. તો ધબ લઈ મોડું આવી ગયું કે લોટ નાકમાં પેઠો. કૂતરું મુંઝાણું તે ઉંચું ઊછળ્યું કે આ વિપ્ર સ્વપ્નમાં બેઠો

મહેરબાન થઈ ફરતો હતો, તેને કપાળે લાગ્યું કે એકઠમ લોહી નીકળ્યું અને જાગ્યો તો હતો તેવો ભિક્ષુક થઈ ગયો. સર્વ સાદ્યબી જતી રહી. લોટ હતો તે પણ ખોયો. કુતરું ચોટલેથી નીચે પડી તરફડવા માંડ્યું તે જોઈ લોકો લેળા થઈ કૃતરાને ખાટલાથી ઢબાવી વટલોઈમાંથી મોઢું કાઢવા માંડ્યું. પણ નીકળ્યું નહિ. આ તો ધર્મ કરતાં ઘાડ પડશે આમ ધારી કંસારાને બોલાવી વટલોઈનો કાંઠો કાપી મોઢું કાઢ્યું.

લોકો વટલોઈ બ્રાહ્મણને આપીને કહે, મહારાજ ! લોટ માગવા નિકળ્યા છો ? કે કૃતરાં મારવા ? જા જા ઘરે જા. બ્રાહ્મણ કાંઈ બોલ્યો નહિ. બીજા કહે, એને વઢો છો પણ એને બહુ વાગ્યું હશે તેથી રહે છે. પછી લોકોએ મળી એક નવી વટલોઈ લઈ મહીં ચારશેરેક લોટ ભરી બ્રાહ્મણને કહે, હ્યો મહારાજ, આ લોટ અને નવી વટલોઈ. હવે ઘરે જાઓ. તો પણ બ્રાહ્મણ કાંઈ બોલ્યો નહિ. ત્યારે કહે મહારાજ બહુ વાગ્યું છે ? ત્યાં તો વિષ્ર પોક સુકી કહે : આથી માથું કપાઈ ગયું હોત તોય મને પીડા ન થાત એટલી મને પીડા થાય છે. અરેરે ! માઈ તો સર્વસ્વ ગયું. બીજા કહે, શું ગયું ? તો કહે. હું બહેજો મહેરબાન રાજા હતો. ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસનારો હતો. બીજા કહે, કઈ વખતે ? તો કહે, સ્વપ્નમાં. લોકો સદુ હસી પડ્યા. અરે મહારાજ ! સ્વપ્નમાં રાજા થયો એમાં શું વજ્યું ? માટે ઘરે જા. ઘરે લોટ માગી જા. આમ કહ્યું.

વાચકો ! જમ આ બ્રાહ્મણ સ્વપ્નમાં બહેજો મહેરબાન થઈ ફરતો હતો તેમ આપણે પણ આ લોકમાં ઉઘાડી આંખે સ્વપ્ન પામ્યા છીએ અને તેને સાચું માની સુખીદુઃખી થઈએ છીએ; માટે હવે તો ખરેખરા જાગ્રત થઈ આ લોકને સ્વપ્ન જેવો જાણી માનમોટાઈ ડોળડહાપણનો ત્યાગ કરી એક પ્રભુ ભજી લેવા.

॥ એકાંતિક ધર્મ કોને કહેવાય ? ॥

પોતપોતાના વર્ણાશ્રમનો ધર્મ, આત્માપરમાત્માનું જ્ઞાન, ભગવાન વિના બીજા પદાર્થને વિષે અરૂચિ એટલે વૈરાગ્ય અને ભગવાનને વિષે માહાત્મ્યસંહિત નિષ્કામ ભક્તિ. આ ચાર સાધને કરીને ભગવાનની અતિ પ્રસન્નતા થાય છે ને આ ચાર સાધનનેજ એકાંતિક ધર્મ કહેવાય છે. આ ચાર સાધન જેનામાં સંપૂર્ણ પછે વર્તતા હોય તે જ કૃતકૃત્ય છે અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ આ ચાર સાધનોના સંસ્થાપનાર્થે પરમાત્માના અવતારો થયા છે, થાય છે. આ ચાર સાધન જેનામાં સંપૂર્ણ હોય તેવા પુરૂષનાં દર્શન તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના દર્શન સમાન છે, તેવા પુરૂષના સમાગમથી મોક્ષદ્વાર ઉઘટે છે. આ ચાર સાધનોને મોળા પાટી હિંમતરહિત વાત કરનારાને નપુંસક જાણવા. ચાર સાધનોને મોળા પાડવાની વાત થઈ જાય તો તે દિવસ ઉપવાસ કરવો. ત્યાગી થઈને સારાં સારાં વસ્ત્રાદિક પદાર્થો ભેળાં કરી રાખે. તે તૃપ્તિ પણ ઘણી રાખે. ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ આ ચારને વિષે પ્રીતિએ રહિત હોય તો તેને મોટા એકાંતિક સાધુઓ કંગાલ માણસની પેઠે પાપી જાણે છે. કેમ જે, જે એ પાપી છે તો એને એ ચારને વિષે પ્રીતિ થતી નથી. આ ચાર સાધન જેને સંપૂર્ણ હોય તેને પરિપૂર્ણ નિશ્ચયવાળો જાણવો. કથાવાર્તા પેરે સંતસમાગમ કરાય છે, પણ આ સાધનોને સિદ્ધ કરાતા નથી. એ મોટી ભૂલ છે. ધર્મ, જ્ઞાન વૈરાગ્યને ભક્તિ આ ચારેની એક બીજાને અપેક્ષા છે. ધર્મી હોય તો જ જ્ઞાન થાય, અને જ્ઞાની હોય તો જ ધર્મ આવે. એટલે સદાચારી થવાય અને ધર્મી અને જ્ઞાની હોય તેને જ વૈરાગ્ય ઉપજે, અને વૈરાગ્યવાન હોય તેને જ ભક્તિ થાય. અને ધર્મવાન,

જ્ઞાનવાન, વૈરાગ્યવાન હોય તો જ તેને ભક્તિ કરવાનું જ સૂચે છે. એમ આ ચારે સાધનોને એક બીજાની અપેક્ષા છે. આ ચાર સાધને કરીને નિર્વાસનિક થવાય છે. ભગવાનનું અખંડ ચિંત્વન થઈ ન શકે, તો આ ચાર સાધનસંપન્ન જે સાધુ હોય તેના સમાગમમાં રહેવું. અને તેનો જ સંગ નિરંતર રાખવો. આ ચાર સાધન જેમાં હોય તેને જ એકાંતિક ભક્ત કહ્યા છે. આ ચાર સાધનસંપન્ન સાધુની સેવા કરવી, સમાગમ કરવો અને તેના રાજીપાથી ગમે તેવો મલિન સંસ્કારી હોય તોપણ સુસંસ્કારી ને નિર્વાસનિક થાય છે. અને ગમે તેવું વિધનનું વાદળ આવનારું હોય પણ તે વીખરાઈ જાય છે. ભગવાનની ઉપાસના કરવી, ભગવાનના ચરિત્ર ગાવાં, સાંભળવા, ભગવાનનું નામસ્મરણ કરવું અને પોતપોતાના ધર્મમાં રહેવું. આ ચાર સાધને કરીને જીવનું કલ્યાણ થાય છે. માટે દરેક મોક્ષાર્થીએ આ ચાર સાધનને અવશ્યપણે સિદ્ધ કરવાં.

॥ સ્વભાવ ટળવો બહુ કઠણ છે ॥

૮૦

॥ નીચઃ શ્લોઘ્યપદં પ્રાપ્ય સ્વામિનં હન્તુમિચ્છતિ ॥

સ્વભાવ ટાળવો બહુ કઠણ છે. ભલે ભગવાન ભેળા રહેતા હોઈએ કે મોટા સંતના સમૂહમાં રહેતા હોઈએ, પણ જો સ્વભાવને ઓળખી ન શકાય તો જરૂર ત્યાંથી ભુદું પડવું પડે.

એક ઉંદરડી સિંહ થઈ, પણ સ્વભાવે કરી પાછી હતી એની એ રહી. એક ઋષિની પર્ણકુટીમાં ઉંદરડી રહેતી. નિર્ભય-પણે આમતેમ હડીઓ કરતી. ક્યારેક ક્યારેક કૂદકો મારી ઋષિની પીઠ પર પણ ચઢી જતી. ઋષિની કૃપાથી ચણચણતી અને આનંદકિલોલ કરતી હતી. એક દહાડો બારણે બિલાડી આવી કે તરત જ ઉંદરડી સંતાઈ ગઈ. ઋષિ કહે, અરે ! બચ્યા, કયોં ડરતી હય ? બહાર આવ. તો કહે, ગુરૂ મહારાજ, બહાર આવું તો બિલાડો ગળી જાય. મને એનો ડર લાગે છે. ઋષિ કહે, મેરે આશ્રમમેં રહનેમેં તેરેકું ડર ? બસ. જા તું ઇસ્સેથી બડી બીલકી બન જા. એટલે તરત જ તે મોટો ડાઘર બની ગયો. અને તરત જ તે મોટો ડાઘર બની ડાળા કાઢવા મંડ્યો, એટલે પેલો પલાયમાન થઈ ગયો. થોડીવાર થઈ કે એક કૂતરો આવ્યો કે તરત જ બિલાડો કોઠી વાંસે સંતાઈ ગયો.

ઋષિ કહે, કયોં તેરેકું ફૂતેકા ડર લગતા હય ? બસ, જા તું ઇસ્સેલી બડા ફૂત્તા બન જા. એટલે તરત જ મોટો ડાઘો થઈ તેની સામે ડાળા કાઢવા મંડ્યો. એટલે તરત પેલો ભાગી ગયો. થોડીવારે વાઘ આવ્યો કે તેને ભેઈ કૂતરો એકદમ સંતાઈ ગયો. ઋષિ કહે, કયોં બચ્યા ? અબી તેરા ડર નહિ ગયા હય ? બસ જા, તું આજસેં ડરકા બાબા

બનજા. એટલે સર્વથી બળવાન મોટો કેસરી સિંહ બની ગયો. એટલે તેને દેખી પેલો વાઘ પલાયમાન થઈ ગયો. હવે આ ઋષિના વચનથી બળવાન થયેલો, વનરાજસિંહ સારા ય વનમાં મસ્તપણે મહાલવા લાગ્યો. સર્વનું લોહી આખવા અને ઘુમવા લાગ્યો. દરરોજ સવારસાંજ ઋષિ સામે બેસે. ઋષિ રાજ થઈ માથે હાથ ફેરવે. ક્યૌં બચ્યા, અબ નિર્ભય હુવા ને ? સિંહ કહે, ગુરૂમહારાજ આપના આશ્રયથી હવે હું બરેબર નિડર અને સુખી થયો.

આવી રીતે ઋષિએ ઉંદરડીમાંથી સિંહ બનાવ્યો, પણ મૂળ પાત્ર નહિ. વળી કાચું, પાકું, સાફ, નરસું કે સરેહું હોય તેમાં મેં ઘાલી કોતરી ખાવાનો નીચ સ્વભાવ તેથી તેને એક દહાડો નીચ કૃત્ય સુજી આવ્યું. મેં સર્વનાં લોહી આખ્યાં, પણ મારા ગુરૂ મહારાજનું લોહી આખ્યું નહિ. તે કેવું હશે, તે આખવું જોઈએ.

આમ ધારી પોતાના આશ્રયદાતા, બીડભંજન, ગુરૂમહારાજનું લોહી પીવાનું નક્કી કર્યું. ત્યાં તો ધ્યાનમાં બેઠેલા ઋષિને ખબર પડી જે આની બુદ્ધિ બગડી ને આને ઊંચે દરજ્જે ચઢાવ્યો, છતાં મને જ ખાવા તૈયાર થયો. આમ ધારી આંખ ઉઘાડી જુએ છે ત્યાં તો પેલાને તલપ મારવા તલપાપડ થઈ રહેલો જોઈ તેના પર પાણીની અંજલી છાંટી. અરે દુષ્ટ, કૃતધ્ની, જા તું હતી તેવી ને તેવી ઉંદરડી થઈ જા અને મારા આશ્રમમાંથી નીકળી જા. આમ કહ્યું કે તરત સિંહ મટી ઉંદરડી થઈ ગઈ અને આશ્રમમાંથી નીકળી વનમાં નાસી ગઈ.

આવી રીતે આ ઉંદરડીને ઋષિ મહારાજે દયા કરી કેસરીસિંહરૂપે બનાવી નિર્ભય કરી, પણ પોતાના દુષ્ટ સ્વભાવથી પાછી હતી તેવીને તેવી ઉંદરડી થઈ ગઈ. તેમ આજ સુધી આપણે અજ્ઞાનધ્વાંતમાં અથડાતા હતા. લવાટવીમાં ભટકાતા હતા. અને દુઃખદરીઆમાં ડુબકાં ખાતા હતા. ત્યાંથી ભગવાને દયા

કરીને આપણને સુખરૂપ સત્સંગનાવમાં બેસારી સુખીઆ કર્યાં. પણ જો આપણા સ્વભાવથી ભગવાનને દુઃખીયા કરશું તો આપણે હતા તેવા ને તેવા દુઃખીયા રહીશું.

વાચક ! હજી આગળ વાંચ.

એક સૈયદે બલ્લી પાળી, તેના મસ્તક ઉપર દીવાનું કોડીયું મૂકી કુરાન વાંચતો હતો. ઘણા માણસો તે જોઈ આશ્ચર્ય પામતા. તે વાત બાદશાહના જાણવામાં આવવાથી લવાને પુછ્યું. અબે લવા, સંગ બડા કે સ્વભાવ બડા ? લવે સ્વભાવ બડા કહ્યું. બાદશાહે સૈયદે પાળેલી બિલાડીની વાત કરીને કહ્યું. જે સંગ બડા હય. સૈયદકા સંગસે બલ્લીકા સ્વભાવ નષ્ટ હો ગયા. લવો કહે, ખાવિંદ, સંગ બડા નહિ હય. સ્વભાવજ બડા હય. બાદશાહે કહ્યું, સાંજે તૈયાર થજો. ત્યાં જોવા જશું. લવે કબુલ કર્યું. પણ લવો બહુ બુદ્ધિશાળી અને વિદ્વાન હતો; તેથી જુઠા ન પડાય તેટલા સાડ એક ઉંદર પકડી લૂગડામાં લઈ લીધો. સાંજે ત્યાં ગયા. બલ્લીના માથા પર કોડીયું મુકેલું અને શાન્ત સ્વભાવે બેઠેલી બલ્લીને જોઈને બાદશાહે કહ્યું, દેખ લવા, સંગ બડા કે સ્વભાવ ? લવો કહે. ખાવિંદ સ્વભાવ. બાદશાહ કહે ? કીસ તરેહસે સ્વભાવ બડા ? સો દેખતા હે ? લવો કહે, અચ્છા, કોઈ બખ્ત દેખલાઉંગા. પછી ત્યાંથી ઊઠતી વખતે કોઈ ન જાણે તેવી રીતે લવે ઉંદરને અડધો બહાર કાઢી બલ્લીને દેખાડ્યો કે તરત બલ્લી ચંચળ થઈને પુછડું હલાવવા મંડી. બરોબર બલ્લી ઉંદરની એક નજર થઈ કે તરતજ ઉંદરને કપડામાંથી નીચે મુક્યો અને બલ્લીએ એકદમ તલપ મારી પકડી લીધો. કોડીયું કુરાન પર પડ્યું. અંધારું થઈ ગયું. બાદશાહ કહે, અબે લવા, ચે કયા હુવા ? લવો કહે, ખાવિંદ સ્વભાવ બડા હય, સો બલ્લીને આપકું દિખલાયા. બાદશાહ કહે, સચ્ચ ખાત હય. સ્વભાવ બડા હય. મગર સંગ બડા નહિ હય.

કર્પૂરધૂલીરચિત્તલવાલઃ કસ્તૂરિકાચન્દન ચર્ચિતોઽપિ ।

મુવર્ણકુમ્ભૈઃ પરિસિચ્ચમાનો જાત્યં ગુણં મુશ્ચતિર્કિં પલાણ્ડુઃ ॥

કપુરનો ક્યારો કર્યો હોય, કસ્તુરી, કેસર અને ચંદનનું ખાતર ભરી મહીં ડુંગળી વાવી હોય અને સોનાના ઘડાથી રોજ ગંગાનું પાણી પાતા હોઈએ. તો પણ ડુંગળી પોતાનો દુર્ગંધપણનો સ્વભાવ મૂકતી નથી.

યાદવો કૃષ્ણલેળા રહ્યા, પણ સ્વભાવ ટળ્યો નહિ. કોલસા દ્વંધમાં સો વાર ઘોયા, પણ કાળાશ ગઈ નહિ. સ્વભાવ ટળવો બહુ કઠણ છે. એ તો ક્યારે ટળે ? તો મહાન પુરૂષોનો શુદ્ધભાવથી સમાગમ કરે અને શાસ્ત્રને વાંચે, વિચારે તો જ સ્વભાવ ટળે.

એક વખત ગુરૂએ ચેલાને કહ્યું, અરે દેખ, બહાર બરસાદ આતા હય. હાં ગુરૂ દેખતા હઉં. વળી થોડીવારે ફેર કહ્યું, અરે ઊઠ, ઊઠ, બહાર જાકે દેખ. બરસાદ આતા હય. ચેલાનો મૂળ સ્વભાવ પાંચ વખત કહે ત્યારે ઊઠવાનો. ત્રણવાર કહે ત્યારે કામ કરવાનો. આવો સ્વભાવ હતો. થોડીવારે બદલી બહારથી આવી, ત્યારે ચેલો કહે, ગુરૂજી એ બદલી બહારએ આઈ તો ઉસકે રૂંવે પર હાથ ફીરાઈ દેખો. બરસાદ હી માણમ પડેંગી. પછી થોડીવારે ગુરૂ કહે, અજે હુડધંગા ? ફીવા ખુઝા દે. તો કહે, ગરુ મહારાજ આંખ ખીંચ જાઓ ! તો ખુઝાજ હય. પછી કહે, દ્વાર બંધ કર. ત્યારે પેલો કંટાળીને કહે. ગુરુ મહારાજ, દાનો કામ મેંની ક્રિયા, તો અજ એક કામ તુમ કરો. કહો, કેવા શિષ્ય ! આવા શિષ્ય જિંદગીભર લેળા રહે, તો પણ સ્વભાવ કેમ ટળે ?

સંત તથા સત્શાસ્ત્ર જીવને બોધ કરે છે

લગવાન તથા શાસ્ત્ર આ જીવને સંસારના પાપરૂપ કીચડ-માંથી કાઢવાને રાતદિવસ બોધ કરે છે અને જીવને માયામાંથી કાઢવા રાતદહાડો પ્રયત્ન કરે છે, પણ જીવ કેવળ અવળા સ્વભાવનો છે તે દોડી દોડીને દુઃખદરિયામાં પડવા જાય છે.

એક વાદી માથે સર્પનો કરંડિઓ, ખલે માંકડું અને હાથમાં જોકડાને દોરીને નદી ઉતરતો હતો. તેમાં વરસાદ આવવાથી માંકડાની ચંચળ જાત તે સર્પના કરંડીયાનું ઢાંકણું લઈ છાંટા ન પડે એટલા સાઈં પોતાના માથે મૂક્યું. એટલે સર્પનો કોઈ સ્વભાવ તે ઉછળી પડ્યો. પાણીમાં વાદી તેને પકડવા જાય છે તો માંકડું કૂદીને દૂર પડ્યું અને તેને પકડવા જાય છે, તો જોકડું હડીલું, અચ્યું નહિ ને હાથમાંથી છોડાવી દીધું. આવી રીતે આ ત્રણેયને વાદી તારવાનો હતો. પણ પોતપોતાના સ્વભાવે સૌ તણાઈ ગયાં. માત્ર એક વાદી પોતે પોતાનો બચાવ કરી બહાર નીકળ્યો. આપણને સંત અને સતશાસ્ત્ર સંસારમાંથી કાઢવાને રાત-દિવસ ઉપદેશ કરે છે. પણ આપણે અવળા સ્વભાવી તે આપણી મેળે જ તેમનું નહિ માનતાં સંસારમાં રૂળી મરવાનું કરીએ છીએ. માટે જેને મોક્ષનો અપ હોય તેને તો સંતસતશાસ્ત્ર પ્રમાણે વર્તીને પોતાના સ્વભાવ સુધારવા.

॥ કુશાત્ર બુદ્ધિ ॥

કુશાત્ર બુદ્ધિવાળાને પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે કુશાત્રબુદ્ધિવાળો હોય તે જ કાળકર્મમાયાના પંન્નમાંથી છુટે છે. જેની કુશાત્ર બુદ્ધિ હોય તેની ભગવાન સર્વ પ્રકારે ખબર લે છે. કુશાત્રબુદ્ધિ બહુ વિદ્યા ભણ્યો હોય કે બહુજ વહેવારમાં કુશળ હોય કે બહુ વાચાળ હોય તેને કહેવાય નહિ. ભોજ રાજા મહા-વિદ્વાન અને નિરન્તર વિદ્વાનોના સંસર્ગમાં રહેવાવાળો હતો. કાલી-દાસ પંડિત પણ ખારસો વિદ્વાનોમાં અગ્રગણ્ય અને ભોજ રાજાનો હાજરજવાબી હતો. પરન્તુ બન્ને સ્ત્રીયાધીન હતા, તેથી તેમને કુશાત્રબુદ્ધિવાળા કહેવાય નહિ.

ભોજરાજા અને કાળીદાસ બન્ને એક વેશ્યાને ત્યાં નિરન્તર જાય. એક વખત કામાન્ધ બનેલા ભોજે વેશ્યાને કહ્યું કે, તને મહોલ કરાવી આપ્યો. ખાન, પાન, નોકર અને ચાકરનો ખંદો-ખસ્ત કરાવી દીધો. અને હજી પણ માગે તે ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા તૈયાર છું. પણ આજે એક કામ ન કરે? પેલી કહે, ખાવિંદ કહો તે કરવા તૈયાર છું. ભોજ કહે, તું આજે કાલીદાસને કહે કે મેં અડધી દાદી ને અડધી મુછ મુંડાવેલા માણસની શિકલ દેખી નથી. માટે તમો આજે અડધી દાદી અને અડધી મુછ મુંડાવીને તમારી શીકલ દેખાડો. જોઈ કેવી લાગે છે? આમ કહેજે. પેલી કહે બહુ સારૂ. પછી બીજે દિવસે કવિ વેશ્યાને ત્યાં ગયો. વેશ્યા પધારે, પધારે, કહી હસતે મુખે સામી ગઈ. હાથ પકડી બોલી. કવિવર મારા પરનો આપનો પ્રેમ ભોજ જેવો ઉપરનો છે કે સાચો? કવિ કહે, કેમ આવો પ્રશ્ન? આજે મારે પરીક્ષા લેવી છે. તો કહે, મારે ખ્યાર તારા પર છે, તેવો બીજા કોઈ પર નથી. તારી પ્રેમરજ્જુથી બંધાયેલો હું જેમ કહે તેમ કરવાને

તૈયાર છું. તો કહે, બસ. એ જ હોય તો કહું છું કે અડધી દાદી અને અડધી મુછ મુંડાવેલા માણસની શિકલ કેવી હોય એ મેં કદીયે દેખી નથી; તેથી આજે આપ દાદી મુછ મુંડાવીને શિકલ દેખાડો. જોઈ કેવી લાગે છે? પેલી તો “જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ.” તેથી સમજી ગયો. જે આ કૃત્ય આનું નહિ, પણ ખાસ રાજનું જ હોવું જોઈએ. ભલે અત્યારે તો આ કહે તેમ રાજી કરૂં, પણ રાજનેય કંઈ કરી દેખાડું. આમ ધારી તુરત અડધી દાદી ને અડધી મુછ મુંડાવીને કાલીઢાસ કહે, હે, જો મારી શીકલ! પેલી જોઈ ખૂબ રાજી થઈ. પેલી કહે, વાહ વાહ કવિરાજ! કવિ કહે, કેમ ખૂશી થઈ ને? અરે ખૂશ ખૂશ થઈ ગઈ. આપનો અપૂર્વ પ્રેમ જોઈ લીધો.

આજથી હું આપના હુકમને આધીન છું. આપ કહો તેમ કરવા તૈયાર છું. કવિ કહે, આ બોલ સત્ય હોય તો આ માફકામ કર. શું તો? જ્યારે રાજ અહીં આવે ત્યારે તારે કહેવું કે, મેં કોઈ દિવસ ગધાડો ભૂંકતા જોયો નથી. માટે તમારે મારા પર સાચો ખ્યાર હોય તો તમે ગધાડાની પેઠે જરા ભૂંકી દેખાડો. આમ કહેજે. પેલી કહે, બહુ સાફ. કવિ તો ત્યાંથી નીકળી ગુપ્તપણે ઘરે જઈ બધું મૂંડન કરાવી સૂઈ રહ્યો.

તે જ રાત્રિએ લોજરાજ આવ્યો. કેમ પેલું કામ કર્યું? હા, હા, કર્યું. એમ કહી બધી વાત કહી દેખાડી. રાજ ખૂશ ખૂશ થઈ ગયો. પેલી કહે, ખાવિંદ આપને ખૂશી કર્યા તો આપ આ દાસીને ખૂશી ન કરો. અરે ખ્યારી; હું બીજાનો રાજ, પણ તારો તો ગુલામ છું. પેલી કહે, કૃપાનાથ મેં હજી કોઈ દિવસ ગધાડો ભૂંકતા જોયો નથી, તો આજ આપ જરા ગધાડાની પેઠે ભૂંકી દેખાડો તો હું બહુ ખૂશ થાઉં. લોજ મહાન્ વિદ્વાન, પણ કામાન્ધ અને સ્ત્રીઆધીન તેથી તરત જ એક ટાંગો ઊંચો કરી ગધાડાની પેઠે ભૂંકી દેખાડ્યું.

હવે રાજ ત્યાંથી પોતાના દરબારમાં આવ્યો. રાત ક્યારે ખૂરી થાય અને સલામાં પેટ ભરી કાલીઢાસની મસ્કરી કરૂં, એવા

વિચારથી સૂતો. સવારે સલામાં આવી કાળીદાસને આવ્યા ન હેખી સિપાઇને મોકલી બોલાવ્યા. કવિ સલામ ભરી સલામાં બેઠા કે રાજાએ હાસ્યમુદ્રાએ કંઈક કુતુહલપણે પૂછ્યું:-

કાલીદાસ કવિશ્રેષ્ઠ કુત્ર તીર્થે ચ મુળ્હનમ્ ।

કવિવર કાલિદાસ આ કયા તીર્થમાં મુંડન કરાવ્યું ?
કાલીદાસ કહે—

યત્ર ગર્દભા ગર્જન્તિ તત્ર તીર્થે ચ મુળ્હનમ્ ।

કૃપાનાથ જે તીર્થમાં બે પગવાળો ગધાડો ભુંક્યો તે જ તીર્થમાં મુંડન કરાવ્યું. આ મર્મોક્તિ સાંભળતાં જ રાજા ચૂપ થઈ ગયો.

વાચકો! આવા સ્ત્રીના ક્રીડામૃગ જેવાને કુશાગ્ર બુદ્ધિવાળા ન કહેવાય. વ્યવહારમાં કશુંયે ભણેલોગણેલો ન હોય પણ જે પોતાના આત્મત્રેયાર્થે તે ચત્ન કરતો હોય તો જ કુશાગ્ર બુદ્ધિવાળો કહેવાય.

બુઓ કાળીદાસની બુદ્ધિ

જે પ્રાણીઓ કાશીથી ભણીને આવતા હતા. તેમાં એક સાધારણ ભણેલાની બુદ્ધિ ફરી. જે ગામમાં જઈશું તો સૌ કોઈ આનો ભાવ પૂછશે, પણ મારો ભાવ પૂછશે નહિ. રાજામાં પણ આનું માનપાન વધશે. માટે જે આને ઠેકાણે કર્યો હોય તો માફ માન વધે. હું પંડિત કહેવાઉં. આમ ધારી એક દિવસ આને વૃક્ષ નીચે સૂતેલો જોઈ હાથમાં છરી લઈ તેની છાતી ઉપર ચઢી બેઠો.

પેલો કહે ભાઈ મેં તારું બગાડ્યું નથી. આપણે બન્ને ભણવા સારું લેખા નીકળેલા છીએ. વળી હવે આપણું ગામ નજીક આવ્યું છે. તો હવે તું મને શા માટે મારવા તૈયાર થયો છે ? મારા માળાપ મારી રાહ જોઈ રહ્યા હશે. મને ન દેખી રોઈ રોઈને મરશે. માટે તું મને મારવું રહેવા દે. મારું પુસ્તક પાનું બધું તને આપું છું. આમ ઘણું ઘણું કહ્યું, પણ પેલા નિર્દય મનના નીચે કશું માન્યું નહિ. ત્યારે આ મહાન વિદ્વાન અને વિચક્ષણે

વિચાર કર્યો કે, આ નિર્જન વનમાં મને મારી નાખશે. પણ આનેય મોતની શિક્ષા થવી જોઈએ. આમ ધારી બોલ્યો, ભાઈ મારા હાથના ચાર અક્ષરની ચીકી લઈ જા. એ મારા બાપને આપજે, જેથી મારા હસ્તાક્ષર દેખી એને કંઈક સંતોષ થાય. આટલું મારું કામ કર. પેલો હા ભણી કે આણે અ, પ્ર, શિ, જ્ઞ, લખી આપ્યા. આણે વિચાર કર્યો કે, શહેરમાં ઘણા પડિતો છે તે જરૂર આનો અર્થ કરશે. પેલાએ ચીકી લઈ આનું મસ્તક છેદી નાખ્યું. પોતે પુસ્તક પાનું લઈ ચાલતો થયો. થોડા દિવસમાં ઘેર આવી તેના પિતાને ચીકી આપી. પેલો કહે, તમારા પુત્રનું કાલેરાથી મૃત્યુ થયું છે અને આ ચીકી આપી છે. પેલાએ વિચાર કર્યો કે છોકરો મહાન વિક્ષાન આ ચાર અક્ષર લખી ન આપે; માટે કંઈક કારણ હોવું જોઈએ. આમ ધારી લોજ રાજાને ચીકી આપી અર્થ કરવાનું કહ્યું. ત્યારે લોજ રાજાએ બારસો પડિતોના અઝગણ્ય કાલીદાસને એ ચીકી આપી અર્થ કરવાનું કહ્યું, ત્યારે તે બોલ્યો કે,

अनेन तव पुत्रस्य प्रसुप्तस्य वनान्तरे ।

शिरवापादेन निगृह्य, खड्गेन निहतं शिरः ॥

આ ચીકી લાવનારાએ વનમાં સૂતેલા, તારા છોકરાના કેશ પકડી પગથી દબાવી ખડગથી મસ્તક છેદી નાખ્યું છે. આવો અર્થ આ ચીકીનો છે. આ સાંભળતાં મરનારનો બાપ હાય, હાય, કરી મૂર્છિત થઈ ગયો. રાજાએ ચીકી લાવનારને બોલાવી દેહાંત દંડ દીધો અને કાલીદાસને શરપાવ કર્યો.

વાચક! આવી રીતે કાલીદાસ દેવીનો કૃપાપાત્ર સેવક અને મહાન્ વિક્ષાન હતો, પણ તેને કુશાચ બુદ્ધિવાળો કહેવાય નહિ. બુદ્ધિનો ભલે બારદાન હોય, લોળો હોય તો પણ જો પોતાના કલ્યાણને અર્થે યત્ન કરે છે, તો તેજ કુશાચ બુદ્ધિવાળો છે. માટે જેને મોક્ષનો ખપ હોય તેણે વિદ્યા અને ધનાદિક મદનો તથા બુદ્ધિનાં ડોડનો ત્યાગ કરી કુશાચ બુદ્ધિવાળા બનવું.

॥ બ્રહ્મચર્ય ॥

एश्वर्यस्य विमूषणं सुजनता शौर्यस्य वाक्संयमो ।
ज्ञानस्योपशमः कुलस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः ॥
अक्रोधस्तपसः क्षमा बलवतां धर्मस्य निर्व्याजता ।
सर्वेषामपि सर्वकारणमिदं शीलं परं भूषणम् ॥

એશ્વર્યનું ભૂષણ સુજનતા છે. શૂરવીરનું ભૂષણ બહુ બકવાદ ન કરવો, પણ કાર્ય કરી બતાવવું તે જ્ઞાનનું ભૂષણ શાન્તિ છે. કુલનું ભૂષણ વિનય છે. ધનનું ભૂષણ પાત્રદાન છે. તપનું ભૂષણ અક્રોધ છે. ક્ષમાનું ભૂષણ પરાક્રમ છે. ધર્મનું ભૂષણ નિષ્કપટપણું રાખવું તે છે. એમ દરેકનું ભૂષણ છે. પણ શીલવ્રતનું (બ્રહ્મચર્યનું) કંઈ ભૂષણ નથી. કિંતુ પોતે સર્વ ભૂષણોત્તમ ભૂષણ જ છે.

न ब्रह्मचर्यात् परमस्ति पावनम् ।

न ब्रह्मचर्यात् परमस्ति मङ्गलम् ॥

न ब्रह्मचर्यात् परमस्ति दैवतम् ।

न ब्रह्मचर्यात् परमस्ति वाञ्छितम् ॥

આ લોકમાં બ્રહ્મચર્ય જેવું કોઈ પણ પાવનકારક અને મંગલકારક નથી. બ્રહ્મચર્ય જેવું કોઈમાં દૈવત નથી. તેમ તેના જેવું કોઈ વાંછિતાર્થને દેવાવાળું નથી. બ્રહ્મચર્ય વિના કોઈ પણ સાધન ફળીભૂત થતું નથી. બ્રહ્મચર્ય પાળવાથી જ બ્રહ્મપદે પહોંચી શકાય છે. દરેક ધર્માચાર્યોના, ધર્મસંપ્રદાયોના અસ્તોદય પણ બ્રહ્મચર્યને જ આધારે છે. જે ધર્માચાર્યોએ બ્રહ્મચર્યને સતાવ્યું છે, તેઓ સ્થાનબ્રહ્મ થઈ પતિત થયા છે. તેઓનાં નામ સદૈવ માટે કલુષિત થઈ નિન્દ્ય બની ગયા છે. બ્રહ્મચર્ય એ જ સંત-

સત્સંગીઓનું ખરું ભૂષણ છે. પ્રહ્લ્લચર્ય સત્સંગનાવનું ખરું સુકાન છે. પ્રહ્લ્લચર્યથી જ સત્સંગમાં મોટાની મોટાઈ છે. પ્રહ્લ્લચર્યથી જ વિદ્વાનની વિદ્વત્તા છે. એ જ સકલ શ્રેયસ્સાધકોનો મુખ્ય આત્મા છે. પ્રહ્લ્લચર્ય જ ઇષ્ટદેવની પ્રસન્નતાનું પણ મુખ્ય સાધન છે, માટે દરેક નાનામોટા, ગ્રહી, ત્યાગી, સ્ત્રી, પુરુષ, બાલ, બાલિકાઓ, સાબ, માંદા, સાધક, અને સિદ્ધોએ પોતપોતાના નિયમ પ્રમાણે રહી પ્રહ્લ્લચર્યનું પાલન કરવું.

શાકમાં જેમ લવણ મુખ્ય છે, મનુષ્યની શોભામાં નાસિકા મુખ્ય છે, તેમ આ લોક પરલોકના સકલ સુખસાધનોમાં પ્રહ્લ્લચર્ય એ જ મુખ્ય છે. દેવોનું દેવત્વ, ધાર્મિકોનું ધર્મત્વ, સાધુઓનું સાધુત્વ, સતીઓનું સતીત્વ, અને મનુષ્યોનું મનુષ્યત્વ, એ બધું પ્રહ્લ્લચર્યને જ આધારે છે. પ્રહ્લ્લચર્ય સિવાય સફળિતિ, સુખપ્રાપ્તિ કે દુઃખ નીવૃત્તિ થઈ શકતી નથી; વાસ્તે ગૃહી, ત્યાગી સર્વેને પ્રહ્લ્લચર્યની ખાસ આવશ્યકતા છે.

પ્રહ્લ્લચર્ય મનઈન્દ્રિયોને જીત્યા સિવાય સંપાદન થઈ શકતું નથી. માટે દરેક સંતસત્સંગીઓ, તમો સહુ પ્રથમ તો ઇન્દ્રિયો અન્તઃકરણને અનાદિકાબના કટ્ટા શત્રુ બાણી નિયમમાં કરવા તત્પર થઈ જાઓ.

વૈરાગ્યવાળાને ઇન્દ્રિયો જીતાય છે તે કરતાં નિયમવાળાને વિશેષ કરીને જીતાય છે.

॥ इन्द्रियाण्येव संयम्य तपो भवति नान्यथा ॥

ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખવી એ ખરું તપ છે. સ્વર્ગ, નર્ક પમાડનારી પણ ઇન્દ્રિયો જ છે. ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવાથી મોક્ષ અને છૂટી મૂકવાથી નરક મળે છે.

॥ बलवान्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्षति ॥

કર્મારેય પણ પોતાના ઇન્દ્રિયો અન્તઃકરણરૂપ અન્તઃશત્રુઓનો વિશ્વાસ કરવો નહિ. કારણ બળવાન એવો ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ

ગમે તેવો ધ્યાની, પતિ, યોગી કે વૈરાગ્યવાન હોય તેને પણ વિષયરૂપ અધોમાર્ગમાં ખેંચી જાય છે. બ્રાહ્મશત્રુઓ શરીરનો નાશ કરી શકે છે, પરંતુ ઇન્દ્રિયો રૂપ અન્તઃશત્રુઓ તો શરીરનો અને જીવનો પણ નાશ કરી નાંખે છે.

જીવને પોતાના કાળમાં લઈને એને નિર્માલ્ય વિષયીબ્રષ્ટ અને ભગવદ્વિમુખ કરી મોક્ષમાર્ગથી પાડી નાખે છે. તે પાછો કોઈ દિવસ ધર્મમાર્ગે કે મોક્ષમાર્ગે ચાલી શકતો નથી. કુંભેશાં કાળજીપૂર્વક ઇન્દ્રિયો અન્તઃકરણને નિયમમાં રાખી જીતેન્દ્રિય બનવું. તેમાં પણ ઉપસ્થેન્દ્રિય (ગુહ્યેન્દ્રિય) અને રસનેન્દ્રિય એ બેને તો વિશેષે કરીને જીતવી.

જીવને સતાવનાર લવાટવીમાં બ્રમણ કરાવનાર સન્માર્ગથી પાડનાર અને શમદમાદિક કલ્યાણકારી ગુણરૂપ ધનને લૂંટી જનાર એ બે જ છે. માટે તમો સહુ દૃઢવીર્યવાન, બ્રહ્મચર્યવાન અને જીતેન્દ્રિય બનો.

બ્રહ્મચર્ય એ જ સંતસરસંગીઓનું ખડું ધન છે, બ્રહ્મચર્ય એ જ ખડું જીવન છે. બ્રહ્મચર્ય એ જ ખડું બળ, તેજ, બુદ્ધિ અને શક્તિ છે. બ્રહ્મચર્યવાન પુરુષ તેજસ્વી, પૂજનીય અને મહાન્ દર્શનીય ગણાય છે. બ્રહ્મચર્ય વિનાનો માનવી તો નપુંસક, નામદ્ બાયલો, નિંદ્ય અને નિર્જીવ ગણાય છે; માટે જેને દુઃખરૂપ સંસારસાગર તરી સુખસિન્ધુ ભગવાનના સુખપુર ધામને પામી સુખી થવું હોય તેણે તો તન, મન ને ખરા ઉત્સાહથી બ્રહ્મચર્યનું જ રક્ષણ કરવું.

જે પુરુષ સ્પૃષ્ટવિરૂદ્ધ કર્મથી બ્રહ્મચર્યનો ભંગ કરે છે, તે મહાન્ અધમ, પાપી અને નીચ પુરુષ છે. સ્પૃષ્ટવિરૂદ્ધ કર્મ કરનારો તથા હસ્તહોષથી, કામીના સંગથી, વિષયવિચારોથી અને તેવાં જ વાંચનો અને દૃશ્યોથી વીર્યનો અઘટિત સાવ કરી બ્રહ્મચર્યને ગુમાવે છે તે મનુષ્ય તેજહીન, બુદ્ધિહીન, સ્મૃતિહીન બની ત્રેયસ્વીડીથી પડી સદા કાળ શ્રીહરિથી વિમુખ જ રહે છે. નમૂછિયા છોકરાઓની સોબત કરનારા નાટકસીનેમાના શોખીનો અને કામ-

વિકારોને ઉત્પન્ન કરનારાં નોવેલોના વાંચનારા આ ત્રણે તો જરૂર બ્રહ્મચર્યથી પતિત થાય છે. તેમાં વળી સૃષ્ટિવિરૂદ્ધ કર્મ કરનારો તો મહા ધોર, અધમ, અને નીચ છે. એ તો મરીને યમયાતના અને નરકનાં અસંખ્ય દુઃખો ભોગવીને ભૂત, પ્રેત અને પિશાચાદિક મહાદુઃખની ચોનિને પામે છે.

ક્યારેય પણ સુખ કે શાન્તિને પામતો નથી. વળી તીર્થામાં, ધર્માલયોમાં, વિદ્યાલયોમાં, કે ભગવાનના નિવાસભૂતસ્થળોમાં રહીને એવાં કર્મો કરે છે, તેને જોઈને દિગૂપાળ દેવો, અત્યંત ખિન્ન અને દુઃખિત થઈ રહે છે. માટે હંમેશાં ચેતીને ચાલવું ઉપરોક્ત સ્થળોમાં રહીને પાપમુક્ત થવું. પણ ત્યાં રહી પાપ બાંધવાં નહિ.

વળી સૃષ્ટિવિરૂદ્ધ કર્મકરનારો, કરમૈથુન કરનારો, કરાવનારો તેને જરૂર કાળી ટીલી ખેસે છે. જનસમાજમાં તેની ગણના થતી નથી. અને તે પાપ પણ ઉઘાડું થયા વિના રહેતું નથી. માટે થોડો કાળ જીવવું અને પરલોક ખગડી બીજ એવું કરવું નહિ. આ લોકમાં લાલનો ધંધો કરવા. આવ્યા છીએ. પણ ખોટનો ધંધો ન થઈ બીજ; એટલા માટે નિરંતર પોતાના નામામેજનો ચોપડો તપાસ્યા કરવો. આવો ભોગ ફરી મળવાનો નથી. માટે મનુષ્યજન્મનું સાર્થકપણું થાય તેમ કરી લેવા કમર કસવી.

વીર્યનો અઘટિત સ્ત્રાવ કરી બ્રહ્મચર્યને ગુમાવે છે, તો તેનામાં રહેલાં કલ્યાણકારી સદ્ગુણો, રાજનામું આપી વિદાય-ગિરી લઈ લે છે.

એટલું જ બસ નહિ, પણ તેનામાં અનેકાનેક રોગોનો રાફડો ફાટી નીકળે છે. ને દૂક મુદતમાં જ પોતે મનુષ્યત્વપણાને ગુમાવી છેવટે યુરી હાલતે ધર્મરાજને શરણુ થાય છે.

બ્રહ્મચર્ય એ આપણા ધર્મનું, સંસારસાગર તરવાનું અને પરમપદે પહોંચવાનું મુખ્ય સાધન છે. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકોએ, વીર્યવાન બ્રહ્મચર્યવાન, જીતેન્દ્રિય ખાસ બનવું.

॥ આ જીવનો કેવળ બદ્ધ સ્વભાવ છે ॥

એક વખત ભગવાન સ્વામિનારાયણ મહારાજ તીર્થોમાં ફરતા ફરતા સાંજ વખતે એક તળાવની પાળ ઉપર કંઈક ધુમાડો દેખી ત્યાં ગયા તો એક બાવાને દેખ્યો. બાવોજી એમને જોઈ બહુ રાજી થયા. જોલા થઈ સત્કાર કરી આગળ બેસાડયા.

મહારાજ કહે, મહાપુરૂષ ! ઇંહાંસે ગાંવ કિતને દૂર હૈ ? તો કહે, ત્રીન ત્રીન કોશ દૂર હય. તળ બાને ખીને કે બાસ્તે કયા કરતે હો ? મહારાજ ગાંવમે લિક્ષા મંગને જાતા હઉં. ઔર ઇંહાં આંકે રોટી પકાકે ખાતા હઉં. કપી કપી નહિ ખી જા સક્તા હઉં. તળ કડાકા હોતા હય.

મહારાજ કહે, ઇંતને બડે કષ્ટ સહેતો હો, તો ગાંવકે સમીપ રહેતે હો તો ? બાવો આંખમાં જળજળીઆં લાવી કહે, મહારાજ જેઇસા તુમ કહેતે હો એસા ઇંહાં જીતને લોગ આતે હય તે સળ કહેતે હય. મગર કયા કરૂં ? કી ઇંહાં મેરા ખેટા બડખોયા હય, તો ઉસકું છોડ કે મેં નહિ જા સક્તા હઉં. મહારાજ કહે, અહાહાહા ! કેવો બદ્ધસ્વભાવી થઇ ગયો છે ! આ વડ આને કાંઈ આપે એમ નથી કે આનાથી કંઈ નિર્વાહ ચાલે તેમ પણ નથી; છતાં આ કેવો વડમાં બદ્ધ થઇ ગયો છે ? ખરી વાત છે કે, જીવ કેવળ બદ્ધસ્વભાવી છે; માટે સર્વમાંથી ચિત્તવૃત્તિ તોડીને એક ભગવાનમાં જ જોડવી. આટલું જ મનુષ્યજન્મનું કર્તવ્ય છે. વાચક ! હજી આગળ વાંચ.

રાજા ભૂંડના દેહમાં બંધાયો

એક રાજા બહુ મૃગયાકરવાવાળો કેવળ હિંસકની મૂર્તિ સમો હતો. ચોતે મરવા પડ્યો ત્યારે ઘણો દુઃખી થયો, પણ

પ્રાણુ જાય નહિ. તેના મોટા કુંવરે કહ્યું, પિતા ? આપનું દુઃખ જોયું જતું નથી. હવે તો સારૂ થાય તો ઠીક; અગર સ્વર્ગમાં વાસ થાય તો ઠીક. રાજા કહે, મેં મૃગયા બહુ કરી છે. તેથી આ વખતે મેં મારેલાં પ્રાણીઓ મૂર્તિમંત મને દેખાય છે, તેમાં એક સુવર [મોટો ભુંડ] મારા સામે હડીઓ કરી રહ્યો છે, માટે મારો દેહ પડશે તો જરૂર મને એ ભુંડનો દેહ આવશે. તેથી મને ચિંતા થાય છે, જે હું મહા સુખિયો ખાનપાનાદિક વાંછિત ભોગ ભોગવવાવાળો; તેથી મારાથી એ ભુંડના દેહમાં કેમ દહાડા જશે ? વનમાં આયડવું ટાઢતડકા સહન કરવા, એ બધું દુઃખ કેમ સહન થશે ? આમ માફ મન મુંઝાય છે તેથી દેહ પડતો નથી. જો તું હું કહું તે કરવાની પ્રતિજ્ઞા લે તો હમણાં મારો દેહ પડી જાય. કુંવર કહે, તમો કહો તે પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા લેવા તૈયાર છું.

રાજા કહે, મને દેહ આવશે તો ચાર પગની ચાર ખરીઓ ધોળી, કપાળમાં ધોળું ટીલું અને બરડા ઉપર બેચાંદા ધોળા એવો ભુંડનો દેહ આવશે. માટે એવો ભુંડ જ્યારે દેખાય, ત્યારે આ મારો બાપ છે એમ સમજી જરૂર તેને મારી નાખવો; જેથી હું એ દુઃખરૂપ દેહમાંથી મુક્ત થાઉં. કુંવર કહે, પિતા એવા ભુંડને દેખીશ, ત્યારે જરૂર મારીશ, આ મારી સત્ય પ્રતિજ્ઞા છે. આમ કહ્યું કે થોડી વારે રાજા તરત જ દેહ મૂકી ગયો.

હવે રાજાને જેવી મતિહતી તેવી જ તેની ગતિ થઈ; એટલે મરીને તરત જ તે ભુંડ થયો.

આ વાતને ચાર પાંચ વર્ષ થયાં કે, એક વખત કુંવર પોતાની સ્વારી લઈ બહાર જતો હતો ત્યાં ભુંડનું ટોળું દેખ્યું કે તેમાં પોતાના પિતાએ જેવો ભુંડ કહ્યો હતો તેવો દેખી તેને પોતાની પ્રતિજ્ઞાની સ્મૃતિ થઈ આવી કે તેને મારવા તૈયાર થયો. ત્યાં ભુંડને વાચા થઈ, અરે ભાઈ ! મને મારીશ મા. હું તારો પિતા છું. કુંવર કહે, તમે મારવાની પ્રતિજ્ઞા કરાવી છે, પણ હજી સુધી

હું મારી શક્યો નથી તે માફ કરજો. પેલો કહે, ભાઈ ! એ તો હું અજ્ઞાનતાથી બોલ્યો હતો; પરંતુ આ દેહમાં મને જેવું સુખ છે તેવું રાજમાં પણ હતું નહિ. ચાર રાણીઓ કરી કેટલાય દોરાધાગા કર્યા, ત્યારે તું મને એક દીકરો થયો. અને આ જેટલાં બચડાં છે તે બધાંય મારાં સંતાન છે. આ ભુંડણીઓ મારી સ્ત્રીઓ છે. રાજમાં હતો ત્યારે સ્ત્રીઓ મને ઘરેણાં, વસ્ત્ર અને મનગમતી ચીજો લેવા ફેલાવી ખાતી હતી, કોઈને અપાય કે ન અપાય; અથવા વધુઓછું દેવાય ત્યારે મને ન ગોલ્યાના ભોલ પણ સંભળાવતી. અને આ બધી સ્ત્રીઓ મારી પાસે કોઈ વસ્ત્ર, ઘરેણું કે કાંઈ પણ પદાર્થ માગતી નથી; માટે આ દેહમાં મને અતિશય સુખ છે. હવે મને તું મારીશ નહિ. હું પ્રભુ પાસે માંગુ છું કે, મને દેહ આપો તો જન્મોજન્મ ભુંડનો દેહ આપજો.

ભુજો, આ જીવ રાજમાં હતો, ત્યારે રાજસુખમાં બદ્ધ થયો હતો અને આ દેહમાં આવ્યો ત્યારે આ દેહમાં બદ્ધ થઈ ગયો. માટે જીવ કેવળ અજ્ઞાનતાનો ભરેલો અને બદ્ધ સ્વભાવી છે; તેથી જ્યાં જાય છે ત્યાં ચોટી જાય છે. માટે જેને મોક્ષનો ખપ હોય તેણે તો ક્યાંય પણ ન બંધાતાં એક ભગવાનના સુખમાં બંધાવું.

॥ મક્ષિકા ઓધ ॥

એક વખત ખારસો પડિતોની સલામાં પોતાના તખ્ત પર બેઠેલા જોગ રાજાએ પોતાના હાથ ઉપર બેઠેલી માખીને હાથ ધસતી અને માથું ફેરવીને જોઈ હાજરનાવાખી પડિત કાલીદાસને પૂછ્યું, કવિવર્ય ! આ શું છે ? તે કહે, સાહેબ, આ માખી છે. આને શું ડુંખ પડ્યું છે જે હાથ ધસે છે, અને માથું ફેરવે છે ? કાળીદાસ પોતે હાજરનાવાખી હોવાથી તરત જ ઉત્તર આપ્યો. સાહેબ ! આ મક્ષિકાને કાંઈ ડુંખ નથી, પણ આપને ઓધ કરે છે કે,

देयं भोजयने धनं सुकृतिभिर्नो सञ्चितव्यं कदा ।
श्रीकर्णस्य बलेश्च विक्रमयते रद्यापि कीर्तिः स्थिता ॥
अस्माकं मधु दानभोगरहितं नष्टं चिरात् सञ्चितम् ।
निर्वाणादपि पाणिपादयुगलं वर्षन्त्यहो मक्षिका ॥

હે રાજા ! દેવ, પ્રાદ્યક્ષ, સાધુ, અનાથ અને દીનજનોને દાન આપજો. પણ ધનનો સંગ્રહ કરશો નહિ. દાન આપવાથી કર્ણ, સિંહિ અને વિક્રમાજીત રાજાઓની કીર્તિ ગવાય છે. દાન આપવાથી મનુષ્ય અમર રહે છે. પ્રાતઃસ્મરણીય અને છે. જે પુરૂષ દાન આપતો નથી અને કેવળ સંગ્રહ કરે છે. તો તેની અમારી પેઠે દુર્ગતિ થાય છે. અમે વનમાં વૃક્ષે વૃક્ષે, છોડવે છોડવે રખડી રજળી સાકર જેવું ગળ્યું મધ જમાવ્યું, પણ અમે ખાધું નહિ કે કોઈને ખાવા દીધું નહિ. કેવળ લેણું જ કર્યું. તો એક દિવસ પારખી આવી અમારી આંખોમાં ધુમાડો નાંખી લઈ ગયો. તેથી અમારે જેમ હાથ ધસવાનું અને માથું ફેરવાવું રહ્યું છે, તેમ તમે પણ ધનસંગ્રહ ન કરશો, પણ દાન આપ-

વાનું કરજો; નહિતર અમારી પેટે તમારે હાથ ધસવાનું અને માથું ફૂટવાનું રહેશે અને માઠી દશા થશે, એમ આપને આ મક્ષિકા બોધ કરે છે. આ સાંભળી રાજા ખુશ ખુશ થઈ ગયો અને કહે, કવિવર ! તમે કહો છો તે ખરું છે.

દાનં ભોગોનાશસ્તીસો ગતયો ભવન્તિ ત્રિતસ્ય ।

યો ન દદાતિ ન શુન્કે તસ્ય તૃતીયા ગતિર્ભવતિ ॥

દાનેન પાણિર્ન ચ કક્કુણેન સ્નાનેન શુદ્ધિર્ન ચ ચન્દ્રનેન ।

માનેન તૃપ્તિર્ન ચ ભોજનેન જ્ઞાનેન મુક્તિર્ન ચ મુળ્હનેન ॥

ચત્વારો ધનદાયાદા ધર્માગ્નિતૃપતસ્કરાઃ ।

તેષાં જ્યેષ્ઠાવમાનેન ત્રયઃ કુપ્યન્તિ બાન્ધવાઃ ॥

આ લોકમાં લેખા કરેલા ધનની દાનલોગ અને નાશ. આ ત્રણ ગતિ થાય છે. તેમાં સુપાત્રમાં દાન દેવામાં કે લોગ લોગ-વવામાં ન આવે તો તેની ત્રીજી ગતિ નાશ તે અવશ્ય થાય છે.

સ્નાનથી શરીરની શુદ્ધિ થાય છે, પણ અંદનના લેપથી થતી નથી. માનથી તૃપ્તિ થાય છે, પણ ભોજનથી થતી નથી. જ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે, પણ કેવળ મુંડ મુંડાવી ભગવાં વચ્ચે પહેરવાથી થતી નથી. તેમ દાનથી કર શોભે છે, પણ મહિ-જડિત કંકણ પહેરવાથી શોભતા નથી.

દાનવીરોની લક્ષ્મી દાન દેવામાં, દેશસેવામાં યજ્ઞાદિક કરવામાં અને વાવ, કુવા તળાવ આદિક પરોપકારી કાર્ય કરવામાં જાય છે. લેખા કરેલા ધનના ધર્મ, અગ્નિ, રાજા અને ચોર આ ચાર લાગીઆ છે; તેમાં મોટાભાઈ ધર્મનું જો અપમાન થાય છે, તો ત્રણે ભાઈ ડોપાય-માન થાય છે એટલે ધનને અગ્નિ બાળી નાખે છે, રાજા લુટી લે છે અને કાં તો ચોર ચોરી જાય છે; માટે લેખા કરેલા ધનને અર્થે જરૂરથી વાપરી ધર્મને પોતાના ધનનું અને જીવનું સાર્થકપણું કરી લેવું.

॥ આ જીવનો સ્વભાવ નાના છોકરા જેવો છે ॥

નાના છોકરાને એની મા હાથમાં ગોળનો કાંકરો આપી તેને રમતો મૂકી ઘરનું કામ કરવા લાગી જાય છે ત્યારે તે છોકરો ગોળને થોડીવાર ચાટે છે, પછી તેને નાખી દઈ ધૂળ ખાવા મંડી પડે છે. ત્યારે કોઈ કહે, અગર એની મા દેખે ત્યારે એને વઢે અને મોંમાં આંગળી નાખી ધૂળ કાઢી નાંખે. ફરી ગોળ આપે ત્યારે પણ છોકરું થોડો ગોળ ચાટી નાખી દે અને ધૂળ ખાવા મંડી પડે.

તેમ આ જીવનો પણ અનાદિ કાળથી વિષયરૂપી ધૂળ ખાવાનો સ્વભાવ પડી ગયો છે. ભગવાનને દેવભૂમિ જેવા ભરત-ખંડમાં મોક્ષના સાધનભૂત એવો મનુષ્યદેહ તથા સત્સંગ રૂપી ગોળ આપ્યો છે; તો પણ જીવ તેને મૂકી દઈ વિષયરૂપી ધૂળ ખાવા મંડી પડે છે. માટે જેને મોક્ષની ઇચ્છા હોય અને ભગવાનને પામી મુખી થવું હોય તેણે તો વિષય હરામ ફરી સત્સંગને સેવવો. આ જીવ વિષયથી વિરામ પામી સત્સંગને સેવશે. ત્યારે કાળ, કર્મ અને માયાના પંતમાંથી મુક્ત થશે અને ભગવાનને પામી મુખીઓ થશે.

॥ પટેલ પોતાનું ભૂલી બીજનું લાવ્યો ॥

એક પટેલ ગાડું ભેડી પોતાના પુત્રના વિવાહનો સામાન લેવા શહેરમાં આવ્યો, ત્યારે પોતાને ભેઠતી ચીજો મંગાવવા પાડોશીઓએ કહ્યું. તેમાં કોઈકે ગોળનું, મરચાંનું, છીંકણીનું એમ બુદ્ધ બુદ્ધ કહ્યું. આથી પેલા બુદ્ધિના ખારદાન પટેલે બધું જ, આમાંનું કોઈકનું કંઈ લાવવાનું ભૂલી જઈશ તો મારા ઘરે ટાણું છે તેમાં કંઈ વિધન કરશે. આમ ધારી તેમનું મંગાવેલું ગોખતો ગોખતો શહેરમાં ગયો અને ગોખ્યા પ્રમાણે બધાયનો સામાન લઈ ગાડું ભર્યું. પછી કહે, હારા! બધાયનું લીધું. કોઈનું ભુલાયું નથી. પછી પોતાનું લેવાનું તો ભૂલી, એ ભુલોભાઈ તો ગાડું ભેડી રાત્રીએ ઘેર આવી ઘાંટો કાઢી કહ્યું, ગાડું આવ્યું છે. સૌ સૌનો સામાન લેવા આવ્યા અને પોતાનાં ઘેરીછાકરાં પણ આવ્યાં. આણે તો નામ લઈલઈ બધાંને આપી દીધું. પછી તાળી પાડી કહે, સૌનો સામાન પહોંચ્યોને? કોઈનું બાકી તો રહ્યું નથી? ત્યાં તો ઘેરી કહે, આપણો વિવાહનો સામાન ક્યાં? તો કહે, વાચ માફ દીચરું! એ તો ભૂલી ગયો. ત્યારે પેલી કહે, મેર મારા સુરખ! ગાડું ભેડી ઘરનો સામાન લેવા ગયો, તો ઘરનું ભૂલી બીજનું લઈ આવ્યો? આમ ખુબ વદવા લાગી. તેમ આપણને પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ આવો ઉત્તમ દેહ આપી જીવનું કલ્યાણ કરી લેવા આ લોકમાં મોકલ્યા છે. પણ આપણે કેવળ મૂર્ખ કે, પોતાનું પડકું મૂકી કર્મસંસ્કારથી ભેગાં થએલાં સગાવહાલાં, સ્ત્રી, છોકરાં આદિકનું કરીએ છીએ. આપણું ખરું કરવાનું તો ભૂલી જ ગયા છીએ. માટે જાગો! આંખો ઉઘાડો! કર્તવ્ય કરવા તૈયાર થઈ જાઓ. હજી વખત છે. જાગ્યા ત્યાંથી સવાર બાણી મંડી પડો. જો સાચો

ભાવ ને સાચી શ્રદ્ધા હશે તો ભગવાન આપણું સ્વરૂપ કાળમાં પુરું કરી દેશે. ને ગફલતથી કે આળસપ્રમાદથી કર્તવ્ય ભુલીશું તો પાછા એના એ ગર્ભવાસનાં, જન્મમરણનાં, યમયાતનાનાં અને નરકનાં અનેકાનેક દુઃખો ભોગવવાં પડશે. માટે વિચારી કર્તવ્યના સુકાન પર આવી જાઓ.

આપણા જન્મમરણનો કેસ અનંત કાળથી ચાલે છે. પણ તેમાં ક્યાંય ફાવ્યા નથી. અને આ વખતે તો આ ભરત-ખંડની ભૂમિરૂપી ત્રિવિકાઉન્નિસલમાં દાખલ થયા છીએ. વળી સ્વાર્થહિન સ્વપર શ્રેયસ્સાધક સત્પુરૂષોરૂપી મોટા બેરિસ્ટરો, સોલીસીટરો મળ્યા છે. માટે ને આ વખતે આળશ કે ગાફલપણું રાખ્યું તો આ કેસમાં આપણે ફતેહ મેળવી શકશું નહિ. આ કેસને અહીંથી બીજે ક્યાંય આગળ લઈ જવાનો નથી. છેલ્લામાં છેલ્લી આ ત્રિવિકાઉન્નિસલમાં છે. માટે બહુ જ કાળજીપૂર્વક આ કેસમાં આપણે ફાવી શકીએ તેવું કરી લેવું. નહિતર મોટામાં મોટી જન્મમરણની સભા ભોગવવી પડશે. આ વખતે તો અવશ્ય મોક્ષ સાધવા સિંહ જેવા સાહસિક અને શુરવીર થવું જોઈએ.

अशनं मे वसनं मे जाया मे बन्धुवर्गो मे ।

इति मे मे कुर्वाणं कालवृकोहन्ति पुरुषाजम् ॥

આ લોકમાં આ માફં ભોજન, આ માફં વસ્ત્ર, આ મારી સ્ત્રી, આ મારા બન્ધુજન એમ માફં માફં કરવાવાળા પુરૂષરૂપ બકરાને કાળરૂપી સિંહ એચિન્તો આવી ઉપાડી જાય છે. માટે ઘોર નિદ્રામાંથી જાગો ! જાગો ! અને કંઈક ચેતનવંત બનો ! આટ-આટલું કદા છતાં તદ્દન શૂન્યકાર કેમ થઈ જવાય છે ? ચટકી કેમ ચઢતી નથી ? પણ ચોક્કસ જાણજે કે, આગળ વસમી વાટો છે. ત્યાં ગમે તેટલું રહેશે, પસ્તાશે, પછાડો ખાશે, પણ કંઈ વળશે નહિ. માટે અંતરની આંખો ઊઘાડી, ભગવાનના આશ્રિત, સ્વાર્થત્યાગી સાચા સાધુનો, સાચા શાસ્ત્રોની શોધ કરી તેનું

સેવન કરવા અને તે કહે તે પ્રમાણે વર્તવા તૈયાર થઈ જાઓ.

રોગી માણસ દવાની વાતો કરવાથી દરદમુક્ત થતો નથી, પણ સારા, સાક્ષર અને અનુભવી વૈદ્યની શોધ કરી તેના કહેવા પ્રમાણે પરેજ પાળી દવા ખાય તો જ નીરોગી થાય. પણ દવા ખાય અને પરેજ ન પાળે તો સાજો તો શું, પણ લાકડાં લેગો થાય. તેમ તમે પણ જન્મમરણનો રોગ ટાળવા સાધન અને સાધુતા એ બેમાંથી સા નહિ કેન્સલ (કમી) કરેલા એવા સાર્થક નામધારક સાધુપુરુષરૂપ વૈદ્યની શોધ કરી તેમના કહેવા પ્રમાણે યમનિયમાદિક પરેજ પાળી તેનાં આપેલાં કથાવાર્તા, કીર્તન, ધ્યાનભજન ને નામરૂપ સેવન કરો અને તમારા જન્મમરણના રોગથી મુક્ત થઈ જાઓ.

આ સંસાર અસાર, તુચ્છ, નાશવંત અને દુઃખનો ભરેલો છે. આમાં જરા પણ સુખ કે સાર નથી. તેમ કર્મસંસ્કારથી સૌ લેળું થયું છે અને થાય છે. અને સૌ સૌનો કર્મ સંસ્કાર પૂરો થયે સૌ સૌને રસ્તે આલ્યાં જશે. પાપ અને પુણ્ય સિવાય કોઈ સાથે આવતું નથી. ખાંધી મુઠીએ સૌ આલ્યા છે અને ખુદી મુઠીએ સૌ જવાના છે. વળી આ જીવ જેને માડું માડું કહે છે તે સર્વે અહીં જ રહેશે. માટે રાત થોડી છે. વેષ ઘણા છે. એ ન્યાયે આપણે થોડું કર્યું છે. હજી કરવાનું ઘણું છે. માટે હવે તો પ્રવૃત્તિ મૂકી નિવૃત્તિ પકડી આને આ દેહ કૃતકૃત્ય થવાય તેવું કરી લેવું. પારધી લોઢાની અંકોડીમાં લોટ ભરવી પાણીમાં નાંખે ત્યારે માછલું લોટને દેખે છે, પણ અંકોડીને દેખતું નથી; તેથી તેના મોમાં લોટ નહિ પણ તીક્ષ્ણ ધારવાળી અંકોડી આવે છે; જેથી તરફડી તરફડી ભૂંડે મોતે મરે છે.

જો કે બત્રીશ અક્ષરના જ્ઞાનની દેશદેશથી આવતા કાગળોનું તમામ જ્ઞાન થાય છે, તો બત્રીશ લક્ષણવાળા સંતનું જ્ઞાન થાય તો તમામ લોકલોકાંતરનું તથા પ્રભુના ધામનું જરૂર જ્ઞાન

થાય છે. માટે ખત્રીશ લક્ષણવાળા સાધુઓને શોધી તેનો સમા-
ગમ કરી લેવો.

કૃતાન્તસ્ય દત્તી જરા કર્ણમૂલે ।

સમાગત્ય વક્તીતિ લોકાઃ શૃણુધ્વમ્ ॥

પરસ્ત્રીપ મુચ્યતાંત્રાં ત્યજધ્વમ્ ।

ભજધ્વં રમાનાથપદારવિન્દમ્ ॥

કાળની હ્રતિ જરાવસ્થા કાનમાં ખાનગી રીતે આવીને કહે છે;
'અરે ! અક્ષલના ઉઠેલા મૂઠ ! આજ સુધી તે તારા માટે તથા
મા, બાપ, સ્ત્રી, છોકરાં અને સંગંધી માટે અનેકાનેક કર્મો
કર્યાં, તો પણ હજી તું તથા થયો નથી ? માટે હવે તું પર-
સ્ત્રીની, પરદ્રવ્યની વાંછનાનો, પરનિંદાનો અને ખાધાપીધાની
લાલસાનો ત્યાગ કર અને રમાપતિ ભગવાનના ચરણનું ચિંતન કર.

॥ જુઓ! ગુરૂનો ધર્મ ॥

એક બાવો વનમાં રહેતો, તપ કરતો પણ ધીમે ધીમે ગામને ગોંદરે તળાવની પાળે વડ નીચે એક મઢી બાંધી રહ્યો. ત્યાંથી ગામને ચોરે આવ્યો. પછી બાવી રાખી. બે ચાર બાળકો પણ થયાં. એક વખત બાવી કહે, હવે લંગોટી કાઢો ને થેપાડું પહેરો તો ઠીક. આપણે ઘેર પટેલ જેવા સારા સારા માણસો બેસવા આવે, તે આ મોટા ઢગરા દેખાય તે સાઈં નથી લાગતું. બાવો કહે, ‘ચલ, બે રંડી! હમ હમારા ગુરૂકા ધર્મ કયો છોડે?’ જુઓ, બાવી રાખી છોકરાં થયાં તો ય, ધર્મ તો એક લંગોટીમાં રહ્યો. તેમ અત્યારે કલિયુગના વાતાવરણને લઈને કેટલાકનો ધર્મ તીલક, કંઠી રાખવામાં અને સાધુને બશેર લોટ આપવામાં રહ્યો છે. માટે પોતે પોતાનો ગુરૂ થઈ પોતાની ભૂલ સુધારી ધર્મનો બોધ આપવા કરતાં પોતાના ધર્મ પ્રમાણે રહેતાં શીખવું.

॥ સમગ્ર જગત કાળના કોળીઆ રૂપ છે ॥

ગમે તેવો સમર્થ, બળવાન, કળાવાન, અને મોટો સિદ્ધ હોય, તો પણ તેને કાળ વશ કરી લે છે. કાળથી બચવાને ગમે તેટલાં કાંકાં મારે, વિદેશે વસે, ગમે તેવા બળીઆને શરણે જાયો, મોટી ગહુવર શુક્રમાં પેસે કે પાતાળમાં પેસે, પણ કરાળ કાળ કોઇને છોડતો નથી. પૃથુરાજ આખી પૃથ્વીનો નિયામક હતો. તેણે કોઇ પણ શત્રુ રહેવા દીધો ન હતો. આવો એક અદ્વિતીય મહાન સમર્થ રાજા હતો. તે! પણ તેનોય કાળ કોળીઆ કરી ગયો. સાતદ્વિપ પૃથ્વીનું રાજ્ય કરનાર, હજાર બાહુવાળો, મહાન પરાક્રમી, સહસ્રાર્જુન જેવા સમર્થ રાજાને કરાળ કાળે કાયાવશેષ કરી નાખ્યો. રાવણ જેવો રાજાઓ દશ માથાવાળો અને વીશ ભુજવાળો, જેને મોટે વૈકુંઠાધિપતિ રામચંદ્રજીને અવતાર લેવો પડ્યો હતો, ઇંદ્રાદિક દેવો તો જેની આગળ હાથ જોડી હુકમની રાહ જોઈ રહેતા તે પણ કાળના ગપાટાથી હતો નહતો થઈ ગયો. મોટા મોટા દેવો પણ જેને નમન કરતા, ઇંદ્રની ખિંટડીએ ધાવીને મોટો થએલો એવો મહાન બલિષ્ઠ માન્ધાતા રાજા તથા ગંગાજીને મહીતળમાં લાવનાર ભગિરથ રાજા, સાઠ હજાર છોકરાઓનો પિતા સમર્થ સગર રાજા અને યુધિષ્ઠિર આદિ અનેકાનેક રાજાઓ મહા બળિઆ, કળિઆ સાધનસંપન્ન છતાં કરાળ કાળના કૂર પવનથી આકડાના તુરની પેઠે ભડી ગયા છે, તેમ હમણાં જે જે વિદ્યમાન જોઈએ છીએ તેમાંનો કોઈપણ રહેનારો નથી. આખું જગત કાળના કોળીઆરૂપ છે.

જ્યારે રૂક્મણીના સ્વયંવરમાં શિશુપાળની હાર થઈ, ત્યારે પોતે વિચાર કર્યો જે મારા પક્ષમાં જરાસંઘાદિક જેવા મહાન સમર્થ રાજાઓ આવેલા હતા અને સિંહ સમાન શૂરવીર

સાધનસંપન્ન અમે તે અદ્યપળવાળા થોડા ચાહવોએ અમારી હાર કરી ? મારી સ્ત્રી શ્રી રૂક્મણીનું કૃષ્ણ હરણ કયું ? અરે ! સિંહના ભાગને શિયાળિયું લઈ ગયું ? હવે જીવીને શું કરવું ? મોઢું શું દેખાડવું ? આમ ધારી મરવા સારૂ જંગલમાં ચાલી નીકળ્યો. પણ એ ખબર પડવાથી જરાસંઘાદિક રાજાઓ પાછળ જઈ સમજાવવા લાગ્યા. જરાસંઘ કહે—

મો મોઃ પુરુષશર્દૂલ દૌર્મનસ્યમિદં ત્યજ ।

ન પ્રિયાપ્રિયયો રાજન્ નિષ્ઠા દેહિષુ દૃશ્યતે ॥

ઓ સિંહ સમાન શિશુપાળ ! આ ઉદાસીનપણાનો ત્યાગ કર. આટલો કેમ મુંઝાઈ ગયો છે ? સ્વસ્થ થા, સુખદુઃખ કે હર્ષ-શોકને વિષે કોઈની એક સ્થિતિ સરખી રહેતી નથી.

કાલો બલીયાન્ બલિનાં ભગવાનીશ્વરોઽવ્યયઃ ।

મજાઃ કાલયતે ક્રીડન્ પશુપાલો યથા પશુન્ ॥

સર્વથી ખળિયામાં ખળિઓ મહાન સમર્થ કાળ છે. ગોવાળ જેમ પશુઓને ચારે કોર ભમાવે છે, તેમ કાળ પણ સર્વજીવોને ભમાવી રહ્યો છે. જીવની ચડતીપડતી એ સર્વે કાળને આધારે છે.

રિપવો જિમ્યુરધુના કાલ આત્માનુસારિણિ ।

તદા વયં વિજેષ્યામો યદા કાલઃ પ્રદક્ષિણઃ ॥

યથા દારુમયી યોષિન્નૃત્યતે કુહકેચ્છયા ।

ૐવમીશ્વરતંત્રોઽયમીહતે સુખદુઃખયોઃ ॥

હાલ શત્રુઓને કાળ અનુકૂળ છે અને આપણને પ્રતિકૂળ છે; તેથી આપણો પરાજય થયો છે. જ્યારે કાળ આપણને અનુકૂળ થશે, ત્યારે આપણો વિજય થશે. જેમ કાપ્ટની બનાવેલી પુતળી, ગોડીઆની ઇચ્છાથી નાચે ફૂટે છે, તેમ આ સમગ્ર જગત પણ કાળની ઇચ્છાથી સુખદુઃખ તથા જયપરાજયને પામે છે, માટે આમાં કાંઈ હરખશોક પામવા જેવું નથી. જો હું ચાહવોથી સત્તર વાર પરાભવ પામ્યો તો પણ મને શોક થયો નથી અને એકવાર

તેમને જીત્યો, તો પણ મને હરખ નથી. હું જાણું છું કે, જ્ય-પરાજ્ય દેવને આધિન છે, માટે તું ઉદાસીનપણુનો ત્યાગ કરી પાછો વળ.

જગતભક્ષક કાળ છે

જેમ લોજન કરવા બેઠેલો જન પાત્રમાંથી લોજનનો આસ સુખમાં મુકતો જાય છે, તેમ કાળ પણ નિરંતર વિશ્વવિહારી પ્રાણીઓનો આસ કરતો જાય છે. માતાપિતા જાણે પુત્ર મોટો થાય છે. પણ આવરદામાં ઓછો થાય છે એ ખબર પડતી નથી.

જેમ ઉંદરડે દાડ પીધો, મસ્તાનો થઈ ડોલેજી,
મગફરીમાં અંગમરોડે, જેમ તેમ સુખથી બોલેજી;
મનમાં જાણે સુજ સરીખો, રસીઓ નહિ કોઈ રાજી,
બારે તાકી રહી બિલાડી, લેતાં વાર ન લાગેજી.

તેમ આ જીવ પ્રમાદરૂપ ખાંડી પીને મસ્ત થયો છે. તેથી મરણનો કે પાપનો ડર મૂકી. મા, બાપ, સ્ત્રી, છોકરાં ને સગાવહાલાં માટે હાયવોય અને હડીઓ કર્યા કરે છે, પણ અણુધાર્યો ને ઓચિંતો કાળ આવી ગયો ઝાઝી લઈ જાય છે.

એક દરજણુ ડોસીને બે દીકરા હતા. તેને જોઈ રાજી થાય અને તેના ઉપર આશાની ઇમારતો ચણ્યા કરે. તેવામાં એક છોકરો તળાવ પર નહાવા ગયો. તે યુડી ગયો. આ ખબર પડતાં જ ડોસી તો હાય હાય કરતી, માથું ને છાતી ફટતી, પછાડો ખાવા મંડી. લોકોએ પકડી સમજાવી શાંત પાડી, પણ બાર મહિના સુધી રોજ સવારસાંજ છેડો વાળે.

હવે એક છોકરો મુઆ પછી બીજા છોકરાને તળાવ પર જવા દેતી નહિ. એમ કરતાં કરતાં બાર મહિના થયા. આવી રીતે જીવ કંઈ ધારે છે અને દૈવ કંઈ કરે છે. એક દહાડો છોકરો નિશાળેથી પરબારો બીજા છોકરા લેગો તળાવપર નહાવા ગયો. ત્યાં એક પડોશણ બાઈએ તેને વઢીને કહ્યું. અરે

મુઆ ! બારો નિકળ. તારી મા હજી રોતાં બંધ થઇ નથી, ત્યાં તું ક્યાં નહાવા શિખ્યો, પિટયા ? નિકળ બહાર, નહિતો હમણાં તારી માને મોકલું છું. આમ ખુબ કહું, પણ છોકરે ગણકાર્યું નહિ. બાઇ તો તેને ખુબ કહીને ગામમાં ગઇ અને દરજણ ડાસીને વાત કરી, જે તારો છોકરો નહાવા પડ્યો છે. તે ઘણું કહું પણ બહાર નિકળતો નથી. માટે તળાવ પર જઈ છોકરાને લઇ આવ. ડાસીએ બાણ્યું કે, કેઇ દહાડો, તળાવ જવા દેતી નથી અને આજ ગયો છે તો ભલે રમે. હમણાં તેડી આવીશ ત્યાં. તો તે છોકરો રમતાં રમતાં તળાવમાં આગળ ગયો અને બનવા કાળ તે બૂડી ગયો. છોકરાં તેને ન નિકળ્યો બાણી એક પછી એક સહુ ગામમાં આવતા રહ્યા. થોડી વારે છોકરો મરેલો તરતો દેખ્યો કે ખૂમ પડી, જે કોઇકનું છોકરું પાણીમાં બૂડી મુવું. પેલી ડાસીએ બાણ્યું જે લાવને છોકરાને તેડી આવું. ત્યાં તો તળાવ પર માણસો લેખાં થએલાં અને છોકરાને બહાર કાઢેલો, તેને ડાસીએ ઓળખ્યો કે હાય ! હાય ! વોય વોય બાપ રે ! કહોતાંજ પડી તે મૂર્છિત થઇ ગઇ. બે કલાકે ડાસીમાં જીવ આવ્યો. તે પછાડો ખાધા કરે, રોયા કરે, બરાડા પાડ્યા કરે, આવી રીતે ડાસી બે છોકરાને દેખી દહાડા કાઢતી, છતાં એક ગયો અને બીજો પણ એમ જ ગયો. તેની આશા બધી ધૂળમાં લળી ગઈ. ડાસીએ બે વરસ લગી રોયા કર્યું.

વાચક ! જુઓ જીવ કંઈ કંઈ ધારણાઓ કરે છે કાળ કંઈ કંઈ ધારી બેઠો છે. માટે સર્વ જીવ કાળના મોઢામાં જ છે. પણ જીવનો અવળો સ્વભાવ છે. જે ખોટાને સાચું માની તેમાં લુપ્ત થાય છે, અને તેના માટે અન્યાય, અધર્મ કરે છે. અને પછી પાપનાં પોટલાં બાંધી પરલોકના વિકટ માર્ગે સિધાવે છે. ત્યાં અનેક પ્રકારના દુઃખો લોગવે છે. માટે આ સમગ્ર વિશ્વમાં વાસ્તવિક રીતે બેતાં જરા પણ સાર, સુખ કે શાંતિ નથી, પણ જીવ આ અસાર સંસારમાંથી સુખ લેવા હુડીઓ કર્યા કરે છે.

આ જીવ પ્રમાદરૂપ મંદિરા પીને તદ્દન મસ્ત થયો છે. કર્તવ્યને તથા મરવાને વિસારી આ લોકતું સુધારવાને ખીબથી સવાશેર બનવાને અનેક પ્રકારની યુક્તિપ્રયુક્તિઓ રચી રહ્યો છે, પણ કાળ માથે ખડો છે. તે વખત પુરો થશે કે તરત જ તેને અણુધાર્યો અને ઓચિંતો ઘરમાંથી કે વનમાંથી ગમે તે સ્થાનમાંથી ઉપાડી જશે. પછી આ જીવ હાય હાય, ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય, એમ પોકાર કરે છે, પસ્તાય છે અને વારંવાર પોતાનાં કરેલાં કૃત્યને સંભારી પોકેપોક મૂકી રડે છે. માટે આ સમગ્ર વિશ્વવિનાશી તુચ્છ, સ્વાર્થી અને દુઃખની ખાણ રૂપ છે, છતાં વિપરિત ભાવના થવાથી તેમાં સત્યાસત્યનું તેને ભાન રહેતું નથી. આ અસાર સંસારમાં જશપણ સુખ નથી. જેમ આકાશમાં આકાશચારી પક્ષિઓનાં પગલાં દેખાતાં નથી, જળમાં જળચરોનાં પગલાં દેખાતાં નથી, તેમ દુઃખના વારિરાશિ રૂપ આ સમગ્ર સંસારમાં સુખ જણાતું નથી.

જે અગ્નિમાં શિતળતા હોય, જળમાં ઉષ્ણતા હોય, તે જ સંસારમાં સુખ સત્ય હોય. આ સંસારમાં સ્વપ્ને પણ સુખ નથી અને જે દેખાય છે તે તો મૃગજળ જેવું છે, જેમ અજ્ઞાનતાથી દોરડીમાં સર્પની બ્રાંતિ થાય છે, છિપલીમાં રૂપાની બ્રાંતિ થાય છે તેમ જ અજ્ઞાની જીવોને આ સંસારમાં સુખની બ્રાંતિ થઈ છે.

કોઈ એક સુસાક્ષર રણભૂમિમાં અર્ધે રસ્તે આવતાં માર્ગમાં ખૂબ તડકો થયો અને તરસ્યો થયો. તેણે વિચાર કર્યો, અરે ! હવે શું કરવું ? જળવિના કંઠપ્રાણ જેવું થયું. તડકો ધોમ તપી રહ્યો છે. તૃષ્ણાતુર બહુ થયો છું. જો પાછો જાઉં તોયે ત્રણ ગાઉ ગામ છે. આગળ જાઉં તો પણ ત્રણ ગાઉ છે. હવે મારે શું કરવું ? તેટલામાં રણમાં ઝાંઝવાનાં જળ જોઈ તેને સાચું સરોવર માની તે તરફ દોડવા લાગ્યો. તેવામાં રસ્તેથી આવતા એક ઘોડેસ્વારે એને

ઉતાવળો દોડતાં અને લથડીયાં ખાતાં દેખ્યો. બધું કે પેલો તરસ્યો થયો હશે અને ઝાંઝવાના પાણીને સાચું સરોવર માની દોડ્યો જાય છે, માટે જરૂર મહોત થશે. માટે આને હું બચાવું આમ ધારી એકદમ ઘોડો દોડાવી તેની આગળ આવી ઉભો. અરે લાઇ ! તું ક્યાં જાય છે ? ત્યારે મોઢે હાથ દેખાડી ધીરે ધીરે બોલ્યો, હું પાણી પીવા જઈ છું. પેલો કહે, લાઇ ! આ પાણી નથી. આ તો ઝાંઝવાનું ખોટું પાણી છે. મુસાફર કહે, લાઇ આ મોટા તરંગો ઉઠે છે, આટલું પાણી ઊછળે છે અને હું નજરે દેખું છું તે બધું ખોટું ? તો કહે, હા હા ખોટું. પેલો કહે, ખોટું હોય તો ભલે હોય, પણ મને જવા દે. પેલાએ તો ઘોડેથી નીચે ઉતરી તેનો હાથ પકડ્યો અને કહ્યું, ભલા માણસ, માઈં માન અને પાછો વળ. આ પાણી નથી. આ તો ઝાંઝવાનું પાણી દેખાય છે અને તારે પાણી પીવું હોય તો આ મારા ઘોડા ઉપર બેસ અને દોડાવી ગામ લેગો થઈ જા. હું પાછળથી આવું છું. પેલો કહે, “ઘોડે બેસું તોય ત્રણ ગાઉ પંથ કાપવો પડે, માટે આ બે ખેતરવા જ છેટે મોટું સરોવર ભર્યું છે તે ત્યાં કેમ ન જઈ ? અરે લાઇ ! મેલ, મને જવા દે. મારે તારો ઘોડો જોઈતો નથી, એમ કહી પેલાનો હાથ મુકાવી દીધો. તો ફર તેણે પકડ્યો. અરે લાઇ ! માઈં માન, વગર મહોતે શા માટે મરે છે ? અને આ પાણી નથી. આ તો દેખાવામાત્ર પાણી જણાય છે. પણ કેવળ ખોટું છે. મારે તારી પાસેથી કાંઈ પણ સ્વાર્થ સાધવો નથી. અને હું તને ઓળખતો નથી. તો પણ હું તને બચાવવાને ખાતર આ ઘોડો આપું છું. માટે આ ઘોડે બેસી ગામ લેગો થઈ જા. આમ ઘણું ઘણું કહ્યું, છેવટે દીલગીર થઈ રડતી આંખે કહ્યું, લાઇ માઈં માન. હું તારા હિતની ખાતર કહું છું. તો પણ માન્યું નહિ. હાથે બચકાં ભર્યાં. લોહી કાઢ્યું અને જેમ તેમ કરી હાથ છોડાવી દીધો. પેલો નિરાશ થઈ છેટો ઉભો રહ્યો. લાઈ, તું કાળના મોઢામાં જાય છે, માટે કંઈક સમજ, માઈં માન. આમ ઘણું ઘણું કહ્યું, પણ આ એકનો બે ન થયો અને ઝાંઝવાનું

પાણી પીવાને દોટ મૂકી નાહો. પેલો માણસ ઘોડે બેસી નિરાશ થઈ ચાલી નિકળ્યો. અને આ માણસ પડતો આપડતો મરણીયો થઈ પાણી પીવા દોડ્યો જાય છે, પણ પાણી લેજો થયો નહિ. છેવટે બેલાન થઈ પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો અને થોડી વારે પાણી પાણી કરતાં પ્રાણ નીકળી ગયો. તેમ આ જીવ પણ અનંત કાળથી અસાર સંસારને સાર અને સુખરૂપ માની તેમાં સુખ લેવાનાં વલખાં મારે છે. છેવટે થાકી દુઃખી થઈ ભૂંડે મોતે મરે છે. માટે જેને આ લોકમાં અને મરીને પરલોકમાં સુખી થવું હોય અને જન્મમરણ, યમયાતના અને લક્ષ્મીરાશીના દુઃખથી મુક્ત થવું હોય તેને તો આ લોક, આ લોકના ભોગ, આ દેહ અને આ દેહના સંબંધીમાંથી વૃત્તિ તોડી ભગવાનમાં જોડવી અને હંમેશાં સંત અને સતશાસ્ત્રના વચન પ્રમાણે વર્તવું. આમ વર્તીશું તો જ આપણે કાળના સુખથી બચીશું.

॥ स्वार्थ સાધવા પ્રપંચ કરવો નહિ ॥

એક વણિક સારો અને પ્રતિષ્ઠિત ધનવાન ગણાતો હતો. તેને એક છોકરો હતો. તે એક આંખે ઠાસુકો અંધ અને બીજી આંખે ફૂલું હતું, તેથી થોડું થોડું જ દેખી શકતો હતો. છોકરો એક, પણ તેને ઉપરના કારણથી કોઈ કન્યા આપે નહિ. શેઠ તેથી બહાર ગામ તેના નાતીલાને ત્યાં કન્યા શોધવા ગયો. ત્યાં એક જણે શેઠને ઓળખ્યા. ખૂબ સત્કાર કરી રાખ્યા અને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. તો કહે, ભાઈ પૈસાપુંજી ઘણું છે, પણ છોકરો એક તે કુંવારો છે. તેને માટે કન્યા શોધવા આવ્યો છું. પેલો વિચાર કર્યો, જે આપણે કન્યા છે. તે આને ઘેર આપીએ. આપું ઘર મળતું બહુ કઠણ છે. આમ ધારી કહે, શેઠ મૂરતીઓ કેવો ને કેટલા વરસનો છે? તો કહે, મૂરતીઓ વીસ વરસનો છે. ભાઈ હું સાચેસાચું કહીશ. પણ અસત્ય નહિ બોલું. જે તમારે કન્યા આપવાનો વિચાર હોય તો કહું છું કે, છોકરાને એક આંખે ફૂલું છે. બીજી આંખમાં કશું ચે નથી. પેલો જાણ્યું જે એક આંખ તો સારી છે. આમ ધારી સગપણ કર્યું, પણ પરણવા વખતે ખબર પડી. ત્યારે પેલો કહે, શેઠ તમને પ્રતિષ્ઠિત ગણી તમારા વિશ્વાસે કામ કર્યું, પણ ખોટું બોલ્યા કે? શેઠ કહે, મેં પ્રથમથી જ કહ્યું હતું કે, એક આંખમાં ફૂલું છે, ને બીજી આંખમાં કંઈ નથી.

પેલો કહે, કંઈ નથી એટલે કંઈ દોષ નથી એમ જાણ્યું હતું. શેઠ કહે, તમે ગમે તેમ ધાર્યું, પણ મેં તો ચોખ્ખી વાત કરી હતી. પછી કહે, હશે. જે બન્યું તે ખરું. એમ ધારી છોકરી પરણાવી.

મતલબ કે આ વાણીઆએ છોકરો પરણાવવા જેમ પ્રપંચ કર્યો, તેમ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા લગવાનના લકતો જરા પણ પ્રપંચ કરવો નહિ. સ્વાર્થ સિદ્ધ થાય કે બગડે, પણ લગવાનની ઈચ્છા પ્રમાણે થાય છે. માટે હંમેશાં મહીં તેવા બહાર વર્તવાને શીખવું, પણ જોલવાચાલવા કે વર્તવામાં કંઈ પણ હંલ કે પ્રપંચ કરવો નહિ.

સ્વાર્થસાધક પુરૂષ, લલે પહેલો કપટ, હંલ કે પ્રપંચથી વિજય મેળવે પણ પરીણામે તેનું પોગળ નિકળ્યા વિના રહેતું નથી. છેવટે પ્રતિષ્ઠાભંગ બને, આબરૂ માથે પાણી ફેરે, અને અપકીર્તિને પામે. માટે ચ્હાય તેમ થાય, પણ ક્યારેય સ્વાર્થ સાધવા કુડ કપટાદિકનો આશ્રય કરવો નહિ.

કારણ ધર્મેજ જય છે અને પાપે ક્ષય છે. ધર્મપર ધર્માત્મા પ્રભુની અમીદૃષ્ટિ રહ્યા કરે છે. અને અધર્મી પર કુર દ્રષ્ટિ રહ્યા કરે છે. આ કોઈએ ભૂલવું નહિ.

॥ વિમુખના મુખથી કથાવાર્તા ન સાંભળવી ॥

વિમુખ જીવકે વદનસે, કથા સુણી નહી જાત.

એક ચૂસ્ત વૈષ્ણવ શેઠ બહુ માંદો થયો. તેણે ધર્મને બાધ ન આવે તેવી દેશી દવાઓ ઘણી ઘણી કરી, પણ રોગ મટવાને ઠેકાણે રોગરગમાં વ્યાપી ગયો. તેના સગાવહાલાંએ ઘણા ઘણા ઉપાય કર્યા, પણ આરામ થયો નહિ. તેવામાં તેના એક સ્નેહી વિદ્વાન વિત્રે કહ્યું કે, શેઠ ! કોઈ સારા ડાક્ટરની દવા લ્યો. અથવા કોઈ સારા દેશી હકીમની પાસે દવા કરાવો. આ રોગની ઉપેક્ષા રાખી તો વધી ગયો. શેઠ કહે, સ્વાય તેમ થાય, પણ અભણ્યા વૈદ્યની દવા ન ખવાય, તો વિદેશી વૈદ્યની દવા કેમ ખવાય ? ત્યારે કહે, એક મુસલમાન હકીમ (વૈદ્ય) છે. તે ઘણા સારો, માયાળુ, લોભે રહિત અને બહુ દયાળુવૃત્તિનો છે. એની ઘણી પ્રસિદ્ધિ છે. અને એનાથી ઘણા લોકોને ફાયદો થતો સાંભળ્યો છે. શેઠ કહે, એની દવા નહિ લઈએ. પણ એને બોલાવો. એ કહેશે તે દવા આપણે હાથે બનાવશું. એટલે બ્રાહ્મણે તેને બોલાવ્યો અને શેઠ નાડી દેખાડી ! ત્યારે હકીમ કહે, આટલો રોગ વ્યાપી ગયો તો ય મને કહ્યું નહિ ? હવે આ રોગ તમારામાંથી પવનવેગે લાગ્યો જાણીએ. શેઠ કહે, તમે આતું નિદાન કરો અને શું દવા લાગુ પડશે તે કહો; એટલે અમો હિંદુ વૈદ્ય પાસેથી ધર્મને બાધ ન આવે તેવી દવા લઈ આવીએ. અગર તમે કહો તે પ્રમાણે, અમો હાથે બનાવીએ. હકીમ કહે, મને ઝાળખો છો ? શું હું અધર્મી છું ? અને શું બીજા હિંદુ વૈદ્ય ધર્મી છે ? માટે મારી જ દવા લ્યો. તો જ સાબ થશે અને તો જ હું દવા કરીશ. હું જેનો હાથ પકડું છું, તે દરદમુક્ત થયા વિના રહેતો જ નથી.

શેઠ કહે, અમે વૈષ્ણવ તેથી તમારી દવા કેમ લેવાય ? હકીમ કહે, અરે મારા ભોટભાઈ ! અમારા તથા તમારા શાસ્ત્રમાં માણસને માંદગી વખતે દવા લેવાનો કોઈ દોષ નથી કહ્યો. હિન્દુ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

પુનર્વિત્તં પુનર્મિત્રં પુનર્માર્યા પુનર્મહી ।

एतत् सर्वं पुनर्लभ्यं न शरीरं पुनः पुनः ॥

ધન, ધામ, પુત્ર, પ્રિયા, અને સગાવહાલાં એ સર્વે વારંવાર જ્યાં જ્યાં જઈએ છીએ ત્યાં ત્યાં મળે છે, પણ આવો સર્વ સુખના સાધનરૂપ મનુષ્યદેહ ગયો તો પછી મળતો નથી; માટે આવા અત્યુત્તમ દેહને જરૂરથી સાચવવો જોઈએ.

વળી તમારું શાસ્ત્ર જ કહે છે કે,

शरीरं जर्जरीभूतं व्याधिग्रस्ते कलेवरे ।

औषधं जाह्नवीतोयं वैद्यो नारायणो हरिः ॥

શરીર અતિ જીર્ણ થાય કે રોગગ્રસ્ત થાય, ત્યારે ગમે તેવું ઔષધ હોય તો ય તેને ગંગાજળ જેવું શુદ્ધ જાણવું અને વૈદ્ય ગમે તે જાતનો હોય તો પણ તેને નારાયણરૂપ જાણવો. આમ કહ્યું છે; માટે મારામાં કે મારી દવામાં દોષ ન કલ્પતાં ગોળી, ફાકી, ઘુંટડો, ચોપડ અને ચાટણ આ પાંચ પ્રકારની દવા-માંથી જે દવા આપું તે લ્યો. ત્યાં તો શેઠ એકદમ ખાટલામાંથી બેઠા થઈ હકીમને હાથ જોડી કહે, શાસ્ત્ર જો આમ કહેતું હોય તો તમે દવા કરો. જે જોઈએ તે પૈસા લ્યો, પણ જેમ વહેલો આરામ થાય તેમ કરો. પછી તેણે પોતાની દવા આપવી શરૂ કરી અને શેઠે પાંચે પ્રકારની દવાનું સેવન કર્યું. દૈવયોગે સારું થવાનું તે થઈ ગયું.

પછી થોડા દહાડા થયા કે શેઠ મંદિરમાં ગયા. ત્યારે બીજા વૈષ્ણવો તેને વઢવા લાગ્યા. ‘શેઠ! તમે વૈષ્ણવધર્મમાં પ્રસિદ્ધ આગેવાન અને વૃદ્ધ છતાં મુસલમાન વૈદ્યની પ્રવાહી દવાઓ

પીધી કે ? મરવાનું તો એકવાર છે, છે ને છે જ. દવાઓથી કાંઈ જીવનદોરી લાંબાતી નથી.

આપણા પૂજ્ય મહારાજશ્રી વખતોવખત કહેતા કે—

॥ ન જાતુ કામાન્નમયાન્નલોભાદ્ ધર્મ જન્માજીવિતસ્યાપિ હેતોઃ ॥

કામથી, લયથી, કોઈ પણ પદાર્થથી કે પોતાના જનમાલને બચાવવા ખાતર ક્યારેય પણ પોતાના ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ. આ વાત તો ભૂલી જ ગયાને ?

શેઠ કહે, હું એની દવા ખાઉં તેવો નથી. પણ તેણે તથા એક વિક્રાન પ્રાક્ષણે શાસ્ત્રનાં વચનો કહ્યાં. અને તે વચન મેં કંઠે કરી લીધાં છે તે જુઓ હું બોલું. એમ કહી બોલ્યો, ત્યારે એમણે કહ્યું કે, શેઠ ! એનો અર્થ એમ નથી, પણ એવો છે કે, પુરુષ રોગગ્રસ્ત થાય અને અંતિમઅવસ્થા જણાય ત્યારે તમામ દવાનો ત્યાગ કરી એક ભગવાનના પાદોદક જળનું જ સેવન કરવું અને વૈદ્ય માત્રને પડયા મૂકી નારાયણ ભગવાન રૂપ વૈદ્યને સેવવા.

हरिस्मृतिः सर्वविषद्विमोक्षणम् ।

ભગવાનના નામસ્મરણથી જ સર્વ રોગમાત્ર ટળી જાય છે.

अच्युतानन्द गोविन्द नामुच्चारणमेवजात ।

નશ્યન્તિ સકલા રોગાઃ સત્યં સત્યં બ્રુવામ્યહમ્ ॥

વળી ભગવાન વ્યાસજી પોતે કહે છે કે, હું અચ્યુત હે ગોવિન્દ હે અનાથનાથ, આવી રીતના ભગવાનના નામોચ્ચારણરૂપ ઔષધથી રોગ ટળી જાય છે. આ ખરેખર સત્ય વાત છે. પરંતુ તમને એ ભગવદ્વિમુખ અર્થનો અનર્થ કરી સમજાવ્યો, માટે તમે જરૂર ધર્મબ્રષ્ઠ થયા. હવે તમે પ્રાયશ્ચિત્ત કરી શુદ્ધ થાઓ. આ સાંભળી અશ્રુ ટપકાવતાં ગળગળે સ્વરે શેઠે કહ્યું. અરે પેલા ભણેલા ભૂતે મને ભમાવ્યો. બસ હવે પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને શુદ્ધ થઈ જાઉં.

સુસ જનો ! ગમે તેના જોગમાં રહેવું, ગમે તેના જોગા બેસવું, ઉઠવું, એક બીજાના હુઝે હુઝી અને સુખે સુખી થવું; પણ

પોતાના ધર્મને બાધ આવે એવું વર્તન ક્યારેય કરવું નહિ. ગમે તેનો સંગ કરીએ તો તેને આપણે સંગ લગાડવો અને તેને કંઈક આસ્તિક કરી ભગવાનના માર્ગે વાળવો, પણ આપણે જ તેના વચનને અનુસરી તેના અવળા માર્ગને અનુસરવું નહિ.

એક ગામમાં સ્વામિનારાયણના સાધુ આવેલા. કથાવાર્તા કરે અને તેમના સત્સંગી તથા ગામના સારા સારા લોકો કથા સાંભળવા આવે, ત્યારે કેટલાક બુદ્ધિના બારદાન માણસોએ લેળા થઈ વિચાર કર્યો જે આ સ્વામિનારાયણીઆં એના સાધુને બોલાવી કથાવાર્તા કરાવે છે, તો આપણે પણ આપણા સાધુને બોલાવી કથાવાર્તા કરાવીએ. આમ વિચારી એકમતના થઈ એક સાધુને બોલાવી કથા શરૂ કરાવી. ગામના કેટલાક લોકો તે બાવાજી પાસે કથા સાંભળવા જાય. હોકા ચલમુના ગોટા ઉડાડે, ‘હરે હરેના’ પોકારો કરે.

તેવામાં એક ગાંડો પટેલ બાવાજીને કહે, બાપજી ! હું કાલે સ્વામિનારાયણના મંદિરમાં ગયો હતો. ત્યાં સાધુ કહે, હોકો, ચલમ કે બીડી કેઈએ પીવી નહિ અને જો હોકો બીડી પીએ તો એનું બહુ પાપ લાગે છે. આમ વાતું કરતા હતા, તેથી હું બાપજી ! હોકો પીવાય કે નહિ ? ત્યારે બાવાજી કહે, હોકા તો અનાદિ કાલકા હૈ. વ્હો પીનેમેં કુછ દોષ નહિ હય, ચહ સ્વામિજીકા નયેં ધર્મ હય. વ્હો કયા સમજે ?

ઓ સ્વામિજીકા પંથવાલેકું તો હોકા, બીડી ઓર ચલમ પિનેવાલોંકા નિંદા કરના એ હિ ઉસકા ધર્મ હય. ત્યારે કેટલાક કહે, હે શુરમારાજ ! શાસ્તરમાં વ્યાંઈ હોકાનું પરમાણુ હશે ખરું ? ત્યારે પેલો હુડદંગ બાવાજી કહે, ચે સ્વામિજીકા સાધુ કયા જાને ? દેખો ગીતામેં બી હોકા લીખા હય. એમ કહી ગીતાજી બોલ્યો—

॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ।

પત્ર જો તમાકુ પત્ર, પુષ્પ જો ચલમ. પુષ્પ જેસી હયને.

ફલ જે નાહર પાની રહતે હય સો, ઔર તોય અંદરકા પાની અથાર્થ પત્ર, પુષ્પ, ફળ ઔર જલ જીસમેં રહતે હય. એસા હોકા મેરેકુ જે સમરપન કરતા હય, તો મેં બ્હો મેમસેં અંગી કાર કરતા હૌં ! આમ બાવાજીએ ગીતાજીમાં પણ હોકો ખોશી ઘાલ્યો. પછી બધા કહે, ધન્ય ગુરુજી, ધન્ય ! આવી રીતે નિરંતર આ બાવાજી વાતું કરે અને અક્કલના અધૂરા, હયાના ફૂટયા અને હોકા બીડીના વ્યસનીઓ ઘણા લેળા થાય.

એક વખત તેઓ મોટા મોટા લેળા થઈ વિચાર કર્યો જે, આપણા ગામમાં જ્યારે જ્યારે સ્વામિનારાયણના સાધુ આવે છે, ત્યારે ત્યારે પેલો પદમસી કાકો આપણને પરાણે પરાણે સાધુ પાસે વાતું સાંભળવા લઈ જાય છે અને આપણે એના સાધુની વાતો સાંભળવા જઈએ છીએ. એ પદમસી કાકો પોતાના સાધુનાંજ વખાણ કર્યા કરે છે, માટે આપણે પણ એમને અહીં આપણા સાધુ પાસે તેડી લાવીએ. ત્યારે બીજા કહે, એ કાકો અહીં નહિ આવે તો ? ત્યારે તેઓ કહે, આપણે એને કહી દેવું કે આજથી અમો પણ તમારા સાધુનાં દર્શન કરવા કે વાતો સાંભળવા નહિ આવીએ. પછી બધા લેળા થઈ એકમત કરી પદમસીકાકાને મળ્યા અને બાવાજી પાસે લઈ જવાનો આગ્રહ કર્યો. કાકે બાણું જે, આ લોકો જડ છે. અને જે હું નહિ જાઉં તો આ કોઈ દહાડો આપણા મંદિરમાં પેસશે નહિ. વળી રખે આપણા સાધુને પણ ઉપાધિ કરે ! માટે એની સાથે મળતું રાખવામાં લાલ છે. એમ બાણી કહ્યું કે, ભાઈ ! રાતે હું દેખતો નથી, છતાં પણ જે તમારો આગ્રહ છે તો મને બે જણ તેડવા આવજો. હું આવીશ. અમારે તો ભગવી ચીંથરી બધિયે નમવાયોગ્ય છે. આમ કહી પેલા ગયા અને બાવાજીને પણ આ વાત કરી. રાતે કોસાને સાત આઠ માણસ તેડવા આવ્યા, ત્યારે કેટલાક સત્સંગી પણ સૌ લેળા ચાલ્યા. સહુ બાવા પાસે આવ્યા. પદમસી કાકો બાવાને પગે લાગ્યા. બાવાજી પણ હસ્તે મોઢે આપ્યો, ભગતજી આપ્યો, એમ કરી બેસાડ્યા. લોકો કહે, ગુરૂ મહારાજ યહ બુઢા સ્વામિજીકા

ખડાભક્ત હય. જ્ઞાની હય. ત્યારે હુડદંગળ કહે, સ્વામીજીકા ખડાપંથ હય. ઉનકે સેવક લોક ખડા અમ્છા હય. એમ કહીને વાર્તા કરવા મંડયો કે, ભગતજી ! દેખો ભગવાન સત્ય હય, જગત સખ જુઠ હય, ઔર સાધુસંતનકી સેવા કરની ચે હી ગૃહસ્થી લોગુંકા ધર્મ હય. ત્યારે પદમસીકાકો હાથ જોડી કહે, હા ખાપજી, ખરી વાત છે. પછી લોકો કહે, પદમસી કાકા, તમે કંઈક પ્રશ્ન પૂછો. ત્યારે કહે, હું શું પ્રશ્ન પૂછું ? ત્યારે ગુરૂ મહારાજ કહે, પ્રશ્ન પૂછનેસે કુચ્છ શંકા હોવે તો મીટ જાતી હય. લોકો કહે, કાકા ! તમે સ્વામિનારાયણીઆ બહુ માની ! તમને પ્રશ્ન પૂછતાં આવડે, પણ પૂછો નહિ. માન બહુ ખાવ અને અમને પૂછતાં આવડે નહિ. ત્યારે કાકે પ્રશ્ન પૂછયો, ગુરૂ મહારાજ ! અમારા સાધુ જ્યારે હોય ત્યારે કહે છે કે, પેલો લઘુ કરવા ગયો છે, તે લઘુ કરીને આવ્યો કે નહિ ? હું લઘુ કરવા જઈ છું. આમ જ્યારે હોય ત્યારે લઘુ-લઘુ બોલે છે તે એ લઘુ શું હશે ? ત્યારે ગુરૂ મહારાજ કહે, બહો લઘુ તો સાધુ લોગનકી કુચ્છ ખાનેકી ચીજ હય. ત્યારે પદમસી કાકો તથા ખીજા કેટલાક સમજી અને સત્સંગી હતા તેઓ ખૂબ હસી પડ્યા. ત્યારે લોકો કહે, કેમ કાકા ! ખરોખર ઉત્તર થયો ને ? ત્યારે કાકો કહે, ખરોખર ઉત્તર થયો. પછી બધા કહે; ખીજો પ્રશ્ન કહો. ત્યારે પદમસીકાકો કહે, આ ગુરૂ તો ધર્મરાજના પાર્સદ જેવા [જમ જેવા,] છે તેને હું શું પૂછું ? ત્યારે ખાવોજી કહે, નહિ, નહિ ! ધર્મ રાજકા પાર્સદ તો હમારા ગુરૂમહારાજ હય. ત્યારે કહે, ખાપજી ! તમે તો પ્રજાપતિના હાથી જેવા મોટા છો. ત્યારે કહે, નહિ નહિ જો કેના હોવે સો ગુરૂમહારાજ કું કહો. હમતો ઉસી કૃપાસે છોટાસા પ્રશ્નકા ઉત્તર કર દીયા. ઉસમે હમ કયસે ધર્મ રાજકે પાર્સદ ઔર પ્રજાપતિકા હાથી હો ગયે ? કાકો બહુ હસ્યા. ત્યારે કેટલાક કહે, આ કાકો હસે છે બહુ, માટે ઉત્તર સાચો નહિ હોય, એમ ધારી ગુરૂમહારાજને કહે, ગુરૂમહારાજ ! લઘુ ખાનેકી ચીજ હય બહો કુચ્છ શાસ્ત્રમે પ્રમાણ હોગા ? ત્યારે

કહે, હા હા જો તો રામાયનમેં તુલસીદાજીને લીખા હય કે-

કનક તજ્યો કામની તજ્યો, તજ્યો ધાતુકો સંગ;
તુલસી લઘુ ભોજન કરી, જીવે માનકે રંગ.

દેખો ઇસમેં લઘુ ભોજન લીખા હય. ત્યારે પદ્મસીકાકો કહે,
અહોહો મહારાજ ! તમે તો મોટા લંગકર્ણ જેવા છો. આમ કહી
બધા હસી પડ્યા.

આવી રીતે જેને લઘુની કે લંગકરણની પણ ખબર નથી,
આવા જે ગુરૂ મળે તો મોક્ષ થાય કે મોક્ષ જાય ? માટે જન્મ-
મરણના હતાં સત્પુરૂષો છે તેમને ઓળખીને જ સમાગમ કરવો
તો જ મોક્ષ થાય અને એવા સત્પુરૂષનો જોગ તો ઘણા પુણ્યવાળાને
મળે છે. માટે આવાની શોધ કરી, જરૂર તેમનો સમાગમ કરી,
પોતાનું આત્મચ્રેયસ્કાર્ય સાધી લેવું.

॥ विषय भंडन ॥

॥ मोक्षस्य कांक्षा यदि वै तवास्ति
त्यजातिदूराद् विषयान् विषं यथा ॥

જે મનુષ્યને જન્મ, મરણ, ચમત્કાતના, ગર્ભવાસ, લક્ષ્યારાશીનાં દુઃખોથી સુકત થવું હોય, કાળકર્મ ને માયાના પંજમાંથી છૂટવું હોય અને પરમાનન્દ પરમાત્માના પરમપદને પામી પરમ સુખિયા થવું હોય તેણે તો, જેમ વિષ (ઝેર)નો ત્યાગ કરાય છે, તેમ વિષયનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. વિષ ખાવાથી ખાનારનો નાશ કરે છે અને વિષય તો માત્ર જોવાથી, સ્મરણથી ઢેહનો, ધનનો, કીર્તિનો અને જીવનો પણ નાશ કરી નાખે છે.

પંચવિષયના પદાર્થ અને પંચવિષયના સુખ તે નાશવંત, કાકવિષ્ટા જેવા કાખના મૂવાળા જેવા અને રાખના પડીકા જેવા અતિ તુચ્છ નિઃસાર દુઃખરૂપ અને કાળચસ્ત છે. અનંત કાળથી આ જીવને ભવાટવીમાં ભમાવનારા, મોક્ષમાર્ગથી ભ્રષ્ટ કરનારા, ભગવાનથી અને મોક્ષદાતા સદ્ગુરુથી વીખુટા કરનારા અને દુઃખદરી-આમાં ડૂબાવનારા છે. જ્યાં સુધી પંચવિષયમાં પ્રીતિ છે, ત્યાં સુધી ભગવાનમાં પ્રીતિ થતી નથી.

મોક્ષમાર્ગની રૂચિ થતી નથી. અને ત્યાં સુધી જીવ કદી પણ સુખી થતો નથી. અને દુઃખી મટતો નથી.

લકતના હૃદયમાં વિક્ષેપ થવાનું કારણ પણ પંચવિષય જ છે. પંચ ઇન્દ્રિયોનો આહાર મલિન થાય છે, તો જામે તેવો ચોગી, ચતિ, ધ્યાની, જ્ઞાની અને ભજની હોય તોપણ ભાનસાન વિનાનો થઈ મલિન મનનો થઈ જાય છે. માટે દરેક મોક્ષના અપવાજાએ

પંચદ્રિયોના આહારમાંથી એકેય દ્રિયનો આહાર મલિન થવા દેવો નહિ. જો વિષયથી આપણે વેર કરીશું તો જ ભગવાન આપણા બેલી, રક્ષક અને સહાયક થશે.

પંચ દ્રિયોના આહારમાંથી કોઈ પણ દ્રિયનો આહાર મલિન થાય છે તો અંતઃકરણ પણ મલિન થઈ જાય છે. અને તે ક્યારેય પણ સફળિતને પામતો નથી. પણ ભૂત, પ્રેત, પિશાચ અને પ્રહારાક્ષસ જેવી અસફળિતને પામે છે. વિષયના સમ્બન્ધમાં રહીને નિર્લેપ રહે તેવો કોઈ થયો નથી. અને કોટી કલ્પે પણ એવો થવાને કોઈ સમર્થ નથી. વિષય તો કેવળ દુઃખના જ ભરેલા છે. તેમાં જરા પણ સુખ, સાર, કે શાન્તિ નથી. જો વિષયમાં સુખ કે સાર હોય તો મોટા મોટા રાજાઓ, રાજ્ય મૂકી વનમાં શા સાડ ચાલ્યા જાય? વિષયમાં તો કેવળ દુઃખ, રોગ, શોક અને મ્હોત રહેલા છે.

પતન્ન માતન્ન કુરન્ન મૃન્ન મીના હતાઃ પશ્ચભિરેવ પશ્ચ ।

एकः प्रमादी स कथं न हन्यते यः सेवते पश्चभिरेवपञ्च ।

પતંગ, હાથી, હરણ, બ્રમર અને મચ્છ આ પાંચને એકેકો વિષય છે. તો પણ તેનું મરણ નિપજે છે. તો જે પાંચેનું સેવન કરશે, તેનું કેમ કુશલપણ રહેશે ?

આ જીવ દેવ મનુષ્યાદિકની યોનિમાં અનંત પ્રકારના વિષયસુખને ભોગવતો આવ્યો છે. તો પણ હજી તૃપ્તિને પામ્યો નથી. તો હવે આ અત્યુત્તમ ભોક્ષના યોગને પામીને અલ્પાયુષથી આ દેહે શું વિષય ભોગવીને પૂર્ણ થવાશે ? નહિ જ થવાય. પાતાળ સુધી પૃથ્વી કાટી હોય તેને પાણીએ કરીને ભરવા માંડીએ તે ક્યારેય ભરાય ખરી ? ન ભરાય. તેમ આ જીવને કોઈ કાળે વિષયની તૃપ્તિ થઈ નથી અને થશે પણ નહિ ને થવાની પણ નથી. વિષય તો ભગવાનથી વિમુખ રાખનારા છે. ભગવાન વિના ખીજા વિષયનું ચિન્તવન કરતાં કરતાં જો દેહ પડે છે, તો કોટી કલ્પે પણ દુઃખનો અન્ત આવતો નથી. જ્યાં સુધી પુરુષને સ્ત્રી ભોગવવાની અને સ્ત્રીને પુરુષ ભોગવવાની વાસના રહેશે, ત્યાં સુધી કોઈ દિવસ એ ભગવાનના સુખને પામશે નહિ. પણ વારંવાર

જન્મ, મરણ, ગર્ભવાસ, અને યમયાતનાદિક અનેકનેકવિધ દુઃખોને પામશે. માટે દરેક આ ભારતની પૂનિતભૂમિમાં વસનારા ભગવાનના લડવીર લકતોએ પૂર્ણ વિચાર કરીને વિષયથી પાછા વળવું અને ભગવાનમાં સંલગ્ન થવું.

જેને વિષયનું ચિંતન નથી તે મ્હોટો છે.

જેમ વિષયીજીવને પંચ વિષયનું ચિંતન અખંડ થયા કરે છે, તેમ જેને ભગવાનનું અખંડ ચિંતન થાય અને વિષયનેા ઘાટ જરા પણ ઉપડે નહિ તે જ મોટો પુરુષ, ભગવાનનો ભક્ત અને સમાગમ કરવાલાયક છે. ભગવાન વિના બીજા વિષયનું જે જે ચિંતન કરે છે, તે તો અતિશે અજ્ઞાની અને મહાભૂખ છે. કેમ કે સ્ત્રી, પુત્રને ધનાદિક પદાર્થ તો જે જે યેનિમાં જાય છે, તે સર્વેમાં મળે છે. પણ આવો મનુષ્યજન્મ, આર્યભૂમિ, અને મોક્ષદાતા સદ્ગુરુ અને સત્શાસ્ત્રનો સમ્બન્ધ વારે વારે મળતો નથી. માટે હવે તો આ લોકના પંચવિષય સંબંધી ભોગસુખનો ત્યાગ એક ભગવાનના જ સુખભોગી થવું. ભગવાનને ઘેર અંધારું નથી. જેવું કરશું તેવું પામશું. વાવશું તેવું લણશું. માટે હવે તો કમર કસી સાવધ અને શૂરા થઈ નિર્વાસનિક અને નિર્મોહી થવાય એવું કરી લેવું. નાના, મોટા, ઉંચનીચ સર્વને ભગવાનના ધામમાં જવું છે. માટે ભગવાનની પ્રસન્નતાનાં સાધન કરવામાં તૈયાર થઈ રહેવું. જે કે આયુષ્ય થોડી છે, કાળ બળવાન છે, રોગ અને શોકનું જોર કલિયુગને લઈને વધારે છે; પણ જે આપણે સાચા ભાવ કરવા માંડશું તો ભગવાન જરૂર આપણી મદદમાં ભળશે. આપણું અધુરું પુરું કરી દેશે. ભગવાન કર્મફળપ્રદાતા છે. તેથી આપણે જેવું કરશું તેવું ફળ આપશે. એમને પોતાનો પારકો કોઈ નથી. ભરતજીના પિતા ઋષભદેવ ભગવાન પોતે હતા. વળી ચક્રવર્તી રાજ્યનો ત્યાગ કરી વનમાં ગયા એવા વૈરાગ્યવાળા હતા. તો પણ જો તેમણે અંત વખતે ભગવાન વિના મૃગના બાળકનું ચિંતન કર્યું તો તેમને પણ ચાર પગ અને ટુંકી પૂંછડીવાળા મૃગ થવું પડ્યું. માટે હંમેશાં સત્યાસત્ય નિરીક્ષણ કરી સત્યને જ અનુસરવું.

॥ લક્ષ્મી જેવો લક્ષ્મીવરનો ભાવ પુછાતો નથી ॥

આ લોકમાં સૌ લક્ષ્મીને ઈચ્છે છે. પણ લક્ષ્મીવરનો કોઈ ભાવ પુછતું નથી. એક વખત લક્ષ્મીજીએ ભગવાનને કહ્યું કે, સૌ મને માને એટલું તમને ન માને. ભગવાન કહે કે, એ તમે મને દેખાડી આપો. પછી લક્ષ્મીજી કહે, તમે જોગીરૂપી થઈ શહેરમાં જાવ અને હું બાવીરૂપ લઈને શહેરમાં આવું છું. આમ કહ્યું એટલે ભગવાન જોગીરૂપ લઈ શહેરમાં પેઠા અને ગામને ચોરે જઈને લોકોને યોગઐશ્વર્યથી કંઈક ચમત્કાર દેખાડવા માંડ્યા. અને ત્રણે કાળની વાત કહેવા માંડી; એટલે નગરશેઠ આદિક લોકો સહુ માનવાપૂજવા માંડ્યા. એવામાં બાવીરૂપ લક્ષ્મી શેઠના ઘરે જઈ પાણી પીવા માગ્યું. અને પીને પીવાનું પાત્ર સુવર્ણનું કરીને આપ્યાં. આ વાત ચાકરે શેઠને કહી, એટલે શેઠે તેને મળી જમવાની આજીજી કરી ઘરે તેડી લાગ્યાં અને કહ્યું કે, તમે તો સાક્ષાત જગદંબા જેવાં સમર્થ છો. માટે જમો અને અમારા પર પ્રસન્ન થાવ. પછી જમ્યાં કે જમવાનાં વાસણો સુવર્ણનાં થઈ ગયાં. શેઠે ઘણા દિવસ ઘરે રહેવાને કહ્યું, તો કહે, રહું પણ તમે જે બાવો રાખ્યો છે તે કપટી છે તો તેને ગધેડે બેસાડી ગામ બહાર કાઢી મૂકો તો હું રહું. છેવટે એમ કરવા ધાર્યું; એટલે પ્રભુ પોતાની માયાથી પોતે બાવીરૂપે થઈ ગયા અને બાવી સૌને બાવારૂપે દેખાવા લાગી. એટલે તેણે ઘણી ના પાડી તો પણ ગધાડે બેસાડી બહાર કાઢી. પછી ભગવાને બહાર આવી કહ્યું કે, કેમ છે? કોનો ભાવ પુછાયો? લક્ષ્મીજી કહે, ભાવ તો મારો જ પુછાયો, પણ તમે માયાએ કરીને મને જીતી. ભગવાન કહે, ખરી વાત, સૌ જીવ માયાના દાસ છે. તમને જ ઈચ્છે તે વાત ખરી છે.

॥ સૌ સૌના મનમાં સૌ સવાશેર છે. ॥

••

હાહીંસરા ગામની લાગોળે એક લીખારણુ ડાસી અને તેનો છોકરો બેઠેલાં. ડાસી કહે, ઉથી ઉથી હલ, ગોઠમે' દુકડા મંગી અચ્ચોં. હાલ હાલ ગામમાં માગી આવીએ. છોકરો કહે, હેવર નધ અચ્ચાં સુકે શીતોપે. હમણું નહિ આવું. મને ટાઢ પડે છે. આમ મા દીકરાને ઝઘડો ચાલે છે, ત્યાં તો ગામમાંથી કેસરો પટેલ દાતરડાં છોકરો ભૂલી જવાથી વાડીએ આપવા જતા હતા. તે ચાકાળ એઢેલો, પણ શીત ઋતુ હોવાથી તેને ધ્રુજતા દેખી બેઠી કે, પીટયા મુંજે ઘરે આયો હિયે', તડેજ લાડ કરીએ' તોને ? મારે ઘરે આવ્યો છે. ત્યારે જ લાડ કરે છે ને ? પછી કેસરાલાઇ સામો હાથ કરીને આવા કણખીને ત્યાં જન્મ્યો હોત તો તારી ટાઢ ક્યાં રહેત ? જો જો ખિચારો ગયદો પણ કેવો કંપતો કંપતો વાડીએ મજુરી કરવા જાય છે. ? તને તો ફક્ત એક વખત દુકડા માગવા આવતાં ટાઢ પડે છે. જુઓ પોતે સુખી અને પેલા સુખી પટેલને દુઃખી માને છે. ખરી વાત છે. જીવે મનથી માનેહું સુખ એ જ સુખ છે.

॥ સનેહરજ્જનું બંધન એ જ ખરું બંધન છે ॥

જેમ ઝેરમાં અને વિષ્ટામાં કંઈ માલ નથી, તો પણ ઝેરનો કીડો ઝેરમાં સુખ માને છે. અને વિષ્ટાનો કીડો વિષ્ટામાં સુખ માને છે.

ગીંગો અને જ્રમર બે દોસ્ત હતા. જ્રમર ગીંગાને વિષ્ટાની દુર્ગંધ છોડવા અને માનસસરોવરના કમળમાં આવવાને રાતદિવસ બોધ કરતો. છેવટે હા પાડી કે જ્રમરે ગીંગાને ઉપાડી માનસ-સરોવરના સુંદર કમળમાં મૂક્યો. કેમ મિત્ર, કેવી સુગંધ ? ગીંગો કહે, લાઈ મારા જેવી નહિ. આણે ઉપાડી ખીન્ન, ત્રીન્ન અને ચોથા કમળ પર મૂક્યો. તો પણ કહે કે, લાઈ, તારું સુખ જોઈ લીધું; મને પાછો મારા ઘર લેજો કર.

અને કહું છું કે તારું માની હું તારે ત્યાં આવ્યો અને હવે તું મારું માની મારે ત્યાં આવ, તો તને મારી ભોખ્ય વસ્તુના સુખની ખબર પડે. જ્રમરે બાણ્યું આને રગેરગમાં દુર્ગંધ પેસી ગઈ છે. માટે પાણીમાં નવરાવું. આમ ધારી પાણીમાં એક બે ત્રણ ડૂબકી ખવરાવી કે ગીંગાલાઈના હાથ પગ પહોળા થઈ ગયા. હાથું ફાટી ગયું. કહે, લાઈ આ વિશ્વાસઘાત કે ? જ્રમર કહે, મિત્ર આ તો સ્નાન છે. પછી ગીંગાને જરાવાર તડકે તપાવી કમળ ઉપર મૂક્યો. કેમ મિત્ર, સાચું બોલજે. કેવી સુગંધ ? ગીંગો અહાહાહા ! આ તો ચોર સુગંધ. પછી ખીન્ને, ત્રીન્ને કમળે મૂક્યો. ગીંગો કહે, લાઈ આ તો ભારે સુગંધ

આવી રીતે ગીંગો પ્રથમ વિષ્ટામાં આનંદ માનતો તેવો જ કમળમાં આનંદ માની રહ્યો છે તેવામાં સાંજ વખતે વનગળે જળકીડા કરવા આવ્યા અને સૂંઢથી કમળને લેવા મંડયા, ત્યારે ગીંગો જ્રમરને કહે કે, લાઈ અહીં સુખ ધણું છે. પણ માથે

મરણુ આંખ્યો ફાડી આપણા સામું બેઈ રહું છે. હાથી હમણાં આપણો કાળ કરી નાખશે.

રાત્રિર્ગમિષ્યતિ મત્રિષ્યતિ સુપ્રભાતં ।

માસ્વાનુદેષ્યતિ હસિષ્યતિ પક્કજશ્રીઃ ॥

ઇત્યં વિચિન્તયતિ કોશગતે દ્વિરેફે ।

હા હેતિ હન્ત નલિનીં ગજ ઉજ્જહાર ॥

બ્રમર કહે, મિત્ર હમણાં રાત્રિ જતી રહેશે, પ્રાતઃકાળ થશે. સૂર્ય ઉદય પામશે, કમળો ખીલશે અને આપણે મળ કરીશું! તું કંઈ ચિંતા ન કર. આમ કહે છે ત્યાં તો એ જ કમલ આપ્યું હાથીની સુંઠમાં, ત્યારે બ્રમર.

बन्धनानि खलु सन्ति बहूनि प्रेमरज्जु दृढबन्धनमेव ।

दारुभेदनिपुणोऽपि षडंघ्रिर्निश्क्रियो भवति पक्कजकोशे ॥

મરતાં મરતાં બોલ્યો કે, આ લોકમાં અનેક પ્રકારના બંધનો છે, પણ પ્રેમરજ્જુ જેવું કોઈ મજબુત બંધન નથી. હું ગમે તેવા મોટા કાષ્ટને વીંધી આરપાર જાઉં એવો બળીઓ છું, પણ આ કોમળ કમળના પાંદડાંમાં રનેહરજ્જુથી બંધાયો તે છૂટી શક્યો નહિ. તેથી હું મારા મિત્રસહિત મૃત્યુને પામું છે. મોટે આ જીવ દુઃખમાં સુખ માની બંધાઈ ગયો છે. તેથી એમાંથી ઉબડી શકતો નથી. છેવટે કાળને વશ થાય છે.

॥ દ્રવ્ય એ જ સર્વ દુઃખનું મૂળ છે ॥

આ લોકમાં જે દિવસથી પૈસાનું ચલણ થયું છે, તે દિવસથી જ કલિયુગનું મંગલાચરણ થયું જણાય છે. શાસ્ત્રમાં અર્થને જ (ધનને જ) અનર્થમાત્રનું મૂળ કહ્યું છે.

॥ અર્થમૂલानि दुःखानि ॥

પૈસો એ જ સર્વ દુઃખોનું મૂળ છે. કલેશ, કંડવાશ, કુસંપ કપટ, અદેખાઈ વગેરે પૈસામાંથી જ થાય છે. અર્થમાં અઢાર અનર્થ ભર્યા છે. અનર્થ સિવાય અર્થ પ્રાપ્ત થવો કઠિન છે.

कान्ताकनकसूत्रेण वेष्टितं सकलं जगत् ।

तासु तेषु विरक्तो यो द्विभूजः परमेश्वरः ॥

કાન્તા જે સ્ત્રી અને કનક જે દ્રવ્ય એ બે રૂપી દોરડાએ કરીને આખું જગત બાંધાએલું છે, એ બેથી જે વિરક્ત હોય તે બે હાથવાળો પરમેશ્વર છે. જેમ પરમાત્મા મળે અને મોક્ષ થાય તેમ તેવા પુરૂષો મળે તો જરૂર મોક્ષ થાય. માયા, સ્ત્રી અને દ્રવ્ય એ બે રૂપે થઈ સર્વને મોહ ઉપજાવી અવળે માર્ગે ચડાવી રહી છે.

કાન્તા અને કનક એ બેમાંથી કાન્તાનો મોહ કેવો છે અને તેમાં ફસાવાથી કેવા અનર્થો અને અપકીર્તિ થાય છે તે આપણે આગળ ઘણે ઠેકાણે વાંચી ગયા છીએ. સ્ત્રી અને ધનમાંથી કેવી પાયમાલી થાય છે તે જોઈએ છીએ.

મહાભારતમાં કલિયુગની આખ્યાયિકામાં જણાવ્યું છે કે, ભારતભૂપતિ મહારાજ પરિક્ષિતે જ્યારે પોતાના રાજ્યમાં ગુપ્તપણે કલિનો પ્રવેશ જોયો, ત્યારે એને બહુ કલેશ થયો.

॥ રાજા કાલસ્ય કારણમ્ ॥

રાજા કાળનું કારણ હોઇને એ કલિની શોધમાં નિકળી પડે છે. અંતે કલિનો લોટો થાય છે. અને તેને મારવા, તૈયાર થાય છે. ત્યારે તે અત્યંત નમ્ર થઈ ગઈગઈ વાણીથી કહે છે, હે રાજન ! હું તારો ચોર તેથી તું મને મારી શકે, પણ જો તું મને મારીશ તો તને મ્હોટું પાપ લાગશે. કારણ જીવનો મોક્ષ બીજા યુગ કરતાં મારા યુગમાં સહેલો અને સત્વર થઈ શકે છે.

॥ કીર્તનાદેવ કૃષ્ણસ્ય મુક્તબન્ધઃ પરં વ્રજેત્ ॥

હે રાજન ! હું સઠળ દોષમાત્રની ખાણ છું, પણ જીવનો મોક્ષ કરવો એ મહાન શુભ મારામાં છે. જપ, તપ, વ્રત એ મહાન દુષ્કર સાધનો સાધ્યા વગર મારા યુગમાં માત્ર લગવાનના કીર્તનથી જ જીવ મોક્ષગતિને પામી જાય છે. માટે જો મને હણીશ તો જીવનો મોક્ષ થતો અટકી જશે. તો એ તને મહાપાપ લાગશે. માટે તું મને કહે ત્યાં પડ્યો રહું. છેવટે પરિક્ષિતે તેને નહિ મારતાં સુવર્ણમાં વાસ આપ્યો. આ ઉપરથી સુવર્ણ અથવા ધન એ કલિનું ઘર છે.

કલિયુગનો શબ્દાર્થ એ છે કે જે યુગમાં બહુ કલેશ થાય તેનું નામ કલિયુગ કહેવાય. જીવો, અત્યારે બાપબેટામાં કલેશ, પતિપત્નીમાં કલેશ, સાસુવહુમાં કલેશ, ભાઈભાઈમાં કલેશ, કુટુંબમાં કલેશ, ગામમાં અને દેશમાં કલેશ, અરે ! ધર્મ-સંપ્રદાયમાં કલેશ, સાધુસાધુમાં કલેશ, ગુરૂચેલામાં કલેશ, આમ સર્વત્ર કલેશ, કલેશ ને કલેશનું વાતાવરણ વ્યાપી રહ્યું છે.

હાલ દુનિયા પર કારણ કલિકાલનું સામ્રાજ્ય ચાલી રહ્યું છે. અને સર્વમાં કલેશનું મૂળ કારણ સ્ત્રી અને ધન એ બે જ છે. મોટી મોટી કોર્ટોમાં પણ આ બે સિવાયનો કેસ લાગ્યે જ હશે. મારામારી, કાપાકાપી, ચોરી અને લૂંટફાટ વગેરે સ્ત્રી અને ધન

એ બેને જ આભારી છે. જર, જમીન અને જોડે આ ત્રણે કલ્યાણનાં મુખ્ય કારણ છે.

પૃથ્વીપરના ભૂતકાળના વિગ્રહો અને હાલના વિશ્વયુદ્ધ જેવા મહાન વિગ્રહો પણ અર્થની ખાતર થયા છે અને થાય છે. અર્થ એ જ સર્વ દુઃખનું, સર્વ દોષનું, સર્વ વિદ્વનું અને સર્વ કુસંપનું મુખ્ય કારણ છે. તે અર્થને સંપાદન કરવામાં દુઃખ, સાધ્યવવામાં દુઃખ, વાપરવામાં દુઃખ, એમ અનેક પ્રકારે દુઃખ, દુઃખ ને દુઃખ જ રહ્યું છે.

॥ વ્યાપારે વસતિ લક્ષ્મીઃ ॥

પૈસો પ્રાપ્ત કરવાનો રાજમાર્ગ બહેપાર છે. બહેપારથી જ પૈસો વધે છે, પણ સવાયા દોઢા કરે ત્યાં સુધી જ વેપાર ફળે છે. પણ જો અન્યાય, પાપ કે દયાનો ડર મૂકી લોભી-લાલો બને, તો તેનો બહેપાર વાયુને વેગે ઉડી જાય છે, માટે નિયમમાં રહીને પ્રભુથી ડરીને બહેપાર કરવો. હરામનાં નાણાં પચતાં નથી, રહેતાં નથી, અને હકનાં હોય તેને પણ ઉઠાવી જાય છે.

निजहृद्यममाप्तधनधान्यादितश्च तैः ॥

अप्यौ दक्षांशः कृष्णाय विंशोऽशस्त्विह दुर्बलैः ।

દરેક ગૃહસ્થે પોતાની વૃત્તિને ઉદ્યમ થકી પામ્યું જે ધન-ધાન્યાદિક તેનો દશમો ભાગ અગર વિસમો ભાગ કાઢીને પોતાના ઇષ્ટદેવ લગવાન શ્રી હરિને સપ્રેમ સમર્પણ કરવો. તો શેષ રહેલું ધનધાન્યાદિક તે સર્વ નિર્ગુણ તથા લગવાનની પ્રસાદીનું કહેવાય.

પરંતુ જગતમાં તો પૈસાનું જ રાજ ચાલી રહ્યું છે. પૈસો એ જ પરમેશ્વર થઈ પડ્યો છે. વસુ વગરનો નર, પશુ ગણાય છે.

टकाकर्म टकाधर्महृका हि परमं पदम् ।

यस्य करे टका नास्ति हा टका टकटकायते ॥

સર્વત્ર પૈસો એ જ કર્મ, પૈસો એ જ ધર્મ અને પૈસો એ જ પરમપદ છે. પૈસા વિનાના મનુષ્યો, હાય પૈસો, હાય પૈસો કહી પેટ ફૂટ્યા કરે છે.

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः ।

स पण्डितः स श्रुतिमान् गुणज्ञः ॥

स एव वक्ता स च दर्शनीयः ।

सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ॥

વયોવૃદ્ધાસ્તપોવૃદ્ધા જ્ઞાનવૃદ્ધાસ્તથાપરે ।

તે સર્વે ધનવૃદ્ધસ્ય દ્વારે તિષ્ઠન્તિ કિઙ્કરાઃ ॥

જેની પાસે પૈસો છે તે જ વિક્ષાન, જ્ઞાની, પંડિત, ગુણીયલ, અને તે જ સેવવાયોગ્ય છે. માટે હાલ ધર્મજમાનો નથી, પણ ધનજમાનો છે. જુઓને વયોવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ, તપોવૃદ્ધ અને વિદ્યાવૃદ્ધ જેવા પણ ધનવૃદ્ધ (ધનાઢય) પુરુષોને ત્યાં કિંકરની પેઠે હાથ જોડી ખડા રહે છે. માટે આ જમાનામાં સહુ પૈસાવાળાનો જ ભાવ પૂછે છે, તેનું જ વચન માને છે. અને તેને જ પૂજ્ય અને માન્ય ગણે છે. આગળ ધર્મનો ભાવ પુછાતો. અત્યારે ધર્મને તો જ્યાં હોય ત્યાંથી ધકકે મરાય છે. અને ધનનું જ આવાહન થાય છે. ધન માટે અનર્થ કરવા તૈયાર થઈ જવાય છે.

ગોર યજમાનની કન્યાને તેડીને આવતો હતો. રસ્તામાં બાઈ કહે, ગોરભા, કાં તો આ છોકરું તેડો, કાં તો આ પોટલી ઉપાડો. ત્યારે ગોરે પોટલી લીધી. પેલી કહે, સાચવજો હો, મહીં જોખમ છે. મારા પોતાના બધાંય ઘરેણાં છે. ગોરે જાણ્યું જે ગોળનું ગાડું વગર મહેનતે મળતું હોય તો શું કામ જવા દેવું ? લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવે ને મોડું ધોવા જાય એ તો મૂર્ખ કહેવાય ! આમ ધારી ગોરનું મન બગડ્યું. અને આનું શું કરવું એ વિચાર કરતાં રસ્તામાં એક કૂવો આવ્યો. ગોર કહે. વિસામો ખાવો છે; અને પાણી પીવું છે. માટે આપણે અહીં

ખેતીએ. અને લે આ દોરીલોટો ફૂવેથી પાણી ભરી આવ. પેલી બાઈ ફૂવે પાણી સીંચવા લાગી; એટલે આ ઉઠીને તેની પાસે ગયો. અને નજર ચુકાવી ધક્કો માર્યો, પણ રામ રાખે તેને કોણુ આખે? જેને પ્રભુ પાંસરો તેને વેરી આંધળો.

પેલીને હાથમાં વડવાઈનાં મૂળીઆં આવ્યાં તે બચી ગઈ. પછી બરાડા પાડવા અને કરગરવા મંડી, પણ જમ જેવા નિર્દય મનના અને ધન દેખી અંધ બનેલા ગોરને તો દયા ક્યાંથી હોય? એણે બાણ્યું જે ગજબ થયો. હમણાં કોઈક આવી જશે અને ખબર પડી જશે, તો ભોગ મળશે. પછી ફૂવાના કાંઠે પથરો હોતો તેને ઉપાડી તેના માથે નાંખી મારી નાખું. આમ ધારી પથરો ઉપાડવા બય છે ત્યાં તો તેનો કાકો કાળોનાગ વાટ ભેળને બેઠેલો તે હાથે વળગ્યો. તેને તરછોડયો તો ઉછળીને ફેર પગે વળગ્યો કે પેલો તો પડી. પોતાનાં પાપકર્મનાં ભાતાનું પોટલું બાંધી ચમપુરીની યાત્રાએ સીધાવી ગયો. અને ખડું પોટલું પડયું રહ્યું. પેલી મહીં રાડો પાડે અને બહાર રહેલી તેની નાની છોડી રડતી રડતી માનો શબ્દ સાંભળી ફૂવા તરફ બય એટલે પેલો સર્પ આડો ફરી ફૂંકાડા મારે કે છોડી રાડ પાડી પાછી લાગી બય. આમ પેલી બરાડા પાડે અને છોડી બહાર બરાડા પાડે. તેવામાં કોઈક ઘોડેસ્વાર વટેમાર્ગ આવી ચડયો અને શબ્દ સાંભળી નીચે ઉતરી ફૂવામાં ભેયું અને પૂછયું તો પેલીએ બધી વાત કરી કે પેલાએ ગામને ખબર આપી અને લોકો લેળા થઈ તેને કાઢી ઘરેણાંની પોટલી અને છોડી તેને સોંપીને તેના ઘરે પહોંચાડી દીધી. આમ ધન મહા અનર્થનું કરાવનારું છે.

न वित्तं दर्शयेत् प्राज्ञः कस्यचित् स्वल्पमप्यहो ।

मुनेरपि यतस्तस्य दर्शनाच्चच्छते मनः ॥

માટે કોઈએ પણ જરા સરખું ધન કોઈને દેખાડવું નહિ, કેમકે તેને જેવાથી મોટા મુનિનું મન પણ ચલાયમાન થઈ બય છે. માટે અનર્થના મૂળકારણભૂત દ્રવ્યથી નિરંતર ડરતા રહેવું.

આ દેહ ચારે પુરુષાર્થને આપવાવાળો છે

પુનર્વિત્તં પુનર્મિત્રં પુનર્ભાર્યા પુનર્મહી ।

एतत् सर्वं पुनर्लभ्यं न शरीरं पुनः पुनः ॥

ધન, ધામ કુટુંબ, પરિવાર, સ્ત્રી કે ગામગરાસ આ સર્વ નાશ પામ્યા પછી જ્યાં જ્યાં જન્મ થશે, ત્યાં ત્યાં પાછો પ્રાપ્ત થશે. પણ આ ભરતખંડભૂમિના આંગણામાં સર્વાંગે સંપૂર્ણ માનવદેહ મળેલો તે ગયો તો પાછો મળવાનો નથી. માટે અત્યંત દુર્લભ આ દેહવડે શ્રેયસ્સાધન સાધી લેવું.

अर्धग्रस्तोऽहिना भेको मक्षिकामत्तुमिच्छति ।

कालग्रस्तस्तथा जीवः परपीडाधनाहतः ॥

દેડકો સર્પના મોંમાં અર્ધો પેડો હોય, તો પણ માંખને પકડવા વલખાં મારે છે. તેમ આ જીવ કાળગ્રસ્ત સર્પના મુખમાં પડ્યો છે તો પણ બીજાને દુઃખ દેવા અને તેનું ધન લઇ લેવા પ્રયત્ન કરે છે.

अहन्यहनि भूतानि गच्छन्ति च यमालयम् ।

शेषाः स्थावरमिच्छन्ति किमाश्चर्यमतःपरम् ॥

માણસો પોતાના ધન, ધામ, કુટુંબપરિવારદિકને છોડીને પર-લોકે ચાલ્યા જાય છે. જીવે છે તો પણ અરેરાટી થતી નથી, પણ મરનારની મીલકતને કબજે લેવાની યુક્તિપ્રયુક્તિઓ કરે છે. પણ વિચાર થતો નથી કે આ મારાથી નાની વયનો ચાલ્યો ગયો તો હું મોટી વયનો ક્યાં સુધી રહીશ ? આમ પોતાને પોતાનું મરવું સુઝતું નથી. અને અન્યાય, અધર્મ અને ક્રૂરકપટમાંથી પાછું વળાતું નથી. એ જ ખરું આશ્ચર્ય છે ! સ્મશાનમાં મરનારાને

અગ્નિદાહ થતો જોઈ ક્ષણિક વૈરાગ્ય થાય છે. અરેરે ! આ બિચારો નાની વયમાં બધુયે મૂકી ચાલ્યો ગયો, તો આપણે ક્યાં મુઘી રહીશું ? માટે હવે તો જેમ અને તેમ આ લોકનાં ભોગ, દેહ, દેહના સંબંધીમાંથી વૃત્તિ તોડીને એક ભગવાનમાં વૃત્તિ જોડી દેવી. હવેથી પાપકર્મ છોડી સદ્કર્મ કરી લેવાં. આમ સમ-શાનિયો વૈરાગ્ય થાય છે. પણ ઘેર આવ્યા કે બધું ભૂલી જવાય છે. ઉલટા મરનારાના ધનધામાદિક કેમ હાથમાં આવે એવા જ ઉપાયો કરાય છે.

॥ જીવની મૂર્ખતા ॥

૦૦

આ જીવને સુખ ભોગવવું સારું લાગે છે, પણ સુખનું સાધન કરવું સારું લાગતું નથી. દુઃખ ભોગવવું સારું લાગતું નથી પણ દુઃખનું સાધન કરવું સારું લાગે છે અને જગતમાં તો કેવળ દુઃખ જ છે. દુઃખનો ઠરિયો સર્વત્ર રેળાયેલો છે, તેમાં જરા પણ સુખ નથી. પણ જીવને બ્રમણરોગ થયો છે, તેથી દુઃખ મનાતું નથી. જેમ અપ્રીણીઆને અપ્રીણીમાં સુખ મનાયું છે, જોકે અપ્રીણી કડવું, કાળું, મોંઘુ અને મરણ ઉપભવનારું છે; સાકર સારી, સસ્તી, સફેદ અને ગળી છે, પણ તેમાં અપ્રીણીઆને અપ્રીણી જેટલી પ્રીતિ થતી નથી.

આવો સત્સંગ પરમકૃપાળુ પરમાત્માની કૃપા સર્વાંગ સંપૂર્ણ ઉચ્ચકુળમાં જન્મ, દેહનિર્વાહનું પૂરતું સાધન આટલું મળ્યા છતાં જેમ છે તેમ સમજતો નથી અને સુધાગોધને સ્વીકારતો નથી; અને રાત્રિદિવસ સ્ત્રીપુત્રાદિકના પોષણ માટે બીજા કરતાં પોતે સવાયા બનવાને માટે આ લોકનાં દ્રવ્યાદિક ભોગ્ય ભોગોને સંપાદન કરવા માટે કુડ, કપટ, અન્યાય, અધર્મ, દંભ પ્રપંચાદિક કર્યા કરે છે. તેને નીચ, પાપીષ્ઠ અક્ષલના ઊઠેલા અને આત્મઘાતી બાણવા. મનુષ્ય-ધર્મનું બાન મૂકી રાત્રી પશુ સમાન વર્તે છે; તેથી તેના કાળજીને કૃતરા ખાઈ ગયા છે. માટે હંમેશાં કથા, વાર્તા કીર્તન, ધ્યાન અને ભજન એ પાંચમાં જ જીવ પરાવી દેવો.

॥ જગતમાં સહુને પોતાનું સાઈં લાગે ॥

રાજાએ પોતાના દિવાનને પોતાનો કુંવર દેખાડી કહ્યું કે, આ કુંવર જેવો કોઈ રૂપવંત બાળક હશે ? હા જી. બહોત હોયેંગે. તો કહે લેઈ આવ હું દેખું. દીવાન જાતનો સીદી હતો. તેણે પોતે ઘણાનાં છોકરાં જોયાં, પણ પોતાના છોકરા જેવો કોઈ રૂપાળો ન દેખવાથી પોતાના છોકરાને શણગારી લાવીને રાજાને આપ્યો. ખાવિંદ દેખ લીયો. એહી લડકેકી કેસી ખૂબસુરતી હય. રાજા સમજી ગયો કે સહુને પોતાનું સાઈં લાગે. નહિતર વાણીયાપ્રાણીઓનાં છોકરાં કયાં થોડાં હતાં ? છતાં કાળા મોઢાવાળો, જાડા હોઠવાળો અને વળી ગએલા કેશવાળો દેખાડયો.

મુરખને ઉપદેશ આપવો નહિ. હજમ દિવાનને કહ્યું કે તમારું મોઢું કાળું, કેશ વળેલા અને હોઠ જાડા તે સાઈં લાગતું નથી. હજમ રાજાનો માનીતો તેથી અને દિવાન જાતનો સીદી એટલે ક્રોધ તો ચડયો, પણ કહી શક્યો નહિ. પછી કહે, મોઢું સાઈં નથી એ તું જ કહે છે કે બીજા કોઈ ? તેણે કહ્યું, બુચ્ચો આ અરીસો કહે છે. પછી તેણે અરીસામાં મોં જોયું. હજમ કહે, કાં બરોબર છે ને ? એટલે આને ક્રોધ કરી કહે, તું મારું કાળું મોઢું દેખાડનાર કે ? એમ કહી દર્પણ પછાડી ફેંડી નાખ્યું.

॥ હો બકરી મેરી હય એમ ન કરવું ॥

એક સન્યાસી સદાય ઉપદેશ આપતો કે સ્ત્રી જીવ હય. પુત્ર જીવ હય. ધન, ધામ કુટુંબ પદાર્થ સબ જીવ હય. એમ બોધ કરતો. પણ એક દહાડો તેની બકરી મરી ગઈ કે રોવા લાગ્યો. સેવકોએ કારણ પૂછ્યું, તો કહે મેરી બકરી મર ગઈ. સેવકો કહે, અરે ગુરુમહારાજ, સબ જીવ હય, સબ જીવ હય, એમ અમને બોધ આપો છો અને બે રૂપીઆની બકરી મરી ગઈ તેમાં આટલું રૂઓ છો? તો કહે, ચલ બે સાલે, વહોતો મેરી થીને? તેમ આપણે લાંબા હાથ કરી બીજને બોધ કરીએ છીએ, પણ વખત આવ્યે, વહો બકરી મેરી હય, એમ થઈ જાય છે. માટે હંમેશાં બોલવું તેવું જ વર્તવું. તો જ સામાને અસર થાય અને પોતાના વર્તનથી પોતાની પ્રતિષ્ઠા પણ વધે.

એક પુરૂં કરવા જતાં બીજા નવ્વાણું બગે છે

હાલા પાઠકો! પાઠિકાઓ! આ લોકમાં રહ્યા તેટલું રહેવાનું નથી. આ ક્ષણભંગુર શરીરનો ક્ષણિકનો પણ નિર્ધાર નથી; માટે જ્યાં સુધી શરીર સ્વસ્થ અને સશક્ત હોય ત્યાં સુધી ત્રેયસ્કાર્ય અવશ્યપણે સાધી લેવું. આ લોકમાં કેઈ પરવારી પ્રભુ લખ્યો નથી. તેમ કેઈનું પુરૂં થયું નથી, પણ એક સાંધતાં તેર તૂટે છે. એક પુરૂં કરવા જતાં બીજાં નવ્વાણું બગી ઊઠે છે.

વણુઝારાની પોઠ લેગો શરીરનો હુષ્ટપુષ્ટ બનેલો એક માણસ નોકર રહ્યા તેને દિવસે પોઠ પાછળ ચાલવું, રાત્રિએ ઉભે પગે પોઠીઆઓની ચોકી કરવી અને સોએ પોઠીઆ બેસે ત્યાર પછી બેસવું. આવી શરતથી રહેલો, પણ બે ત્રણ દહાડા થયા તોય બધા પોઠીયા બેઠા નહિ અને બધા સાથે બેસે એવું કેમ બને? આ તો ખૂબ થાકી ગયો, કંટાળી ગયો. તેમાં એક દહાડો નવ્વાણું બેઠા અને એક નાનું ગરીબડું અપોત્તીયું પોઠીયું ઉભું રહ્યું. આ બુદ્ધિના ગારદાને બધું કે હાશ! આજ કાંઈક બેસવાનો વારો આવે એવું જણાય છે. આમ ધારી ઉભેલાની પાસે જઈ માથે હાથ ફેરવવા માંડ્યો; બાપા! બેસી જ, કંઈક દયા કર. આજ ત્રણ દહાડે મને કંઈક બેસવાનું મળે, આમ કહ્યું. પણ આ તો કાન પટપટાવી પૂછડું ઝિંચુ કરી ઉલટો સચેત થયો. આ અકલના ઊંટે બધું કે, આ નવ્વાણું બેઠા છે તો લાવને આ એકને હું જ બેસાડી દઉં! આમ ધારી તેના પગ ઝાલ્યા, એટલે પેલો ધબ દબને પડ્યો હોઠો. ત્યાં તો તેના ધબકારાથી પેલા નવ્વાણુંયે લડકી ઊભા થઈ ગયા. પેલો તો હાય! હાય! ઓય બાપ! આ તો ગજબ થયો. એક બેસાડતાં નવ્વાણું ઉઠી ગયા. હવે ક્યાંથી બેસવાનો કે ઝિંઘવાનો વખત મળે? તેમ આ લોકમાં એક કામ પુરૂં કરવા જતાં ઓચિંતા અને અણધાર્યા બીજા નવ્વાણું બગે છે.

॥ પોથી માંહેલાં વંતાક જેવું ન કરવું ॥

એક બ્રાહ્મણ કથા કરતો હતો. તેમાં બારશને દિવસે વંતાક ન ખાવાં, એમ વાત આવી. તેને સાંભળી તેની સ્ત્રીએ નિશ્ચય કર્યો કે બારશને દિવસે રીંગણાંનું શાક કરવું નહિ. આ વાતને બે આર દિવસ થયા અને ભગવાનને કરવું તે બારશને દિવસે કોઈકે પોથી ઉપર વંતાક મૂક્યાં. હવે કથા જાણ્યા પછી બાર્ધ વંતાક ઘરે લઈ ગઈ, પણ શાક કર્યું નહિ. ભટ્ટજી ખાવા બેઠા, વંતાકનું શાક દેખ્યું નહિ. એટલે ખીજ્યા. વંતાકનું શાક કેમ કર્યું નથી ? તો કહે, તમે કથામાં ના કહી હતી તેથી ન કર્યું. તો કહે, રાંડ એ તો પોથી માંહેલા વંતાકનું શાક ન થાય, પણ આ તો થાય, આની ના નથી. તો કહે, હવેથી કરીશ, તેમ જાણે આસને બેસે, લાંબા હાથ કરી ઉપદેશ કરે, પણ પોતે તો પોથી માંહેલા વંતાક જેવું કરે ? તો એની કથાવાર્તા અને ઉપદેશમાં શી અસર થાય ? માટે કહેણી તેવી રહેણી રાખવી.

॥ આ જીવ મુખીના છોકરા જેવો ડાહ્યો છે ॥

મુખીએ પોતાના છોકરાને મોટી ધામધુમથી પરણવા બેસાર્યો. મોટા મોટા માણસોને બોલાવેલા. ધામધુમ થઈ રહી છે. ગીતો ગવાય છે. તેવામાં ગામને ચોરે મદારી માંકડાં રમાડવા આવ્યો. તેની ડુગડુગી સાંભળી કે છોકરો એકદમ બેઠો થયો બાપા મારે પરણવું નથી, મારે તો માંકડાં જોવા જવું છે. એના બાપે હાથ ઝાલી બેસાર્યો, સમજાવ્યો; તો પણ કહે, મારે સાટે તમે પરણો. મારે તો માંકડાં જોવા જવું છે. છેવટે માર્યો, તો પણ માન્યું નહિ. પછી જેમ તેમ ફેરા ફેરવી લીધા. તેમ આ જીવ ભગવાનને વરવા સત્સંગરૂપ પાટલે બેઠો છે, તો પણ આ લોકનાં માંકડાં જોવા સાડા હડીઓ કરે છે. સંત અને સત્શાસ્ત્ર સમજાવે છે કે આ લોકમાં સુખ સાર, કંઈ જોવા જેવું કે લોગવવા જેવું નથી. છતાં જીવ ન માનતાં સત્સંગ પાટલેથી ઊઠી ભગવાનને મૂકી સંસારમાં સુખ લેવા ઘોડા કર્યા કરે છે. માટે મુમુક્ષુએ મુખીના છોકરા જેવું ન કરવું.

॥ જગત તો દેખાદેખી ચાલવાવાળું છે ॥

જગત તો અન્ધ શ્રદ્ધાળુ છે. દેખાદેખી ચાલવાવાળું પણ વિચાર કરવાવાળું નથી. એક પ્રાણજીવિ વિચાર કર્યો જે, આમ ચપટી માગે પુરું થાય નહિ, માટે લાવ કંઈક ઉપાય કરું. જગત તો ઝુકાનેવાલા હોવે તો ઝુકનેમે તૈયાર હૈ. આમ ધારી ખાટલાના પાયાને તેલસીંદુર ચડાવી હાથમાં લઈ સવારથી દશ વાગ્યા લગી ગામમાં ઘરોઘર ફરે અને બોલે જે, ‘ઊઠો બાઈઓ ! પૂજો પાચો આ લીમનાથનો ભલેરો ભાચો આચો’ આ લીમનાથનો ભલોભાઈ છે, માટે ઊઠો પછપૈસો ભેટ મૂકો, તેલ સીંદુર ચડાવી પૂજો ! તમારી કામના પુરી કરો. આમ બોલતો અને ફરતો. લોકો અંધપરંપરા ચાલવાવાળા તેથી તેને તેલસીંદુર ચડાવે, પછપૈસો ભેટ મૂકે, પગે લાગે આમ તે પ્રાણજીવિ પાચો પૂજવી કેટલાય પૈસા ભેળા કરી લીધા. માટે સુજનનો, તમે સહુ સત્યાસત્યના નિરીક્ષક બનજો.

॥ માન જેવું જીવનું બુરું કરનાર કોઈ નથી ॥

માનથી બુરું થાય છે તેવું બીજા કોઈ દોષથી બુરું થતું નથી. મોક્ષમાર્ગનો મહાન વિરોધી એવું જે માન તેને ઓળખીને તેનાથી દૂર રહેવું. કામી હોય તે તો નિર્માનીપણે સત્સંગમાં પડ્યો રહે છે, પરંતુ માની હોય તે તો જરૂર સત્સંગમાંથી પડી જાય છે. ભગવાનનો ભક્ત હોય અને ભગવાનને ભજવા પામવા જાતે જ ધરખાર, સગા, સંબંધી અને કુટુંબપરિવાર એ સર્વનો ત્યાગ કરી, ત્યાગી થઈ, ભજન-ભક્તિ કરતા હોય, પણ તેમાં કેટલાક માની ભક્તો હોય તેમને માન વિના એકલી ભગવાનની ભક્તિ કરવી સારી લાગતી નથી. દંડવત્, પ્રદક્ષિણા, માળા, ધ્યાનભજન કે સેવા એ આદિક કરવામાં પણ કોઈ માન આપે અને વખાણે તો તે કરવું સાઈં લાગે અને તેમાં વધારો કરવાનું તાન થાય. માટે ભગવાનની પ્રસન્નતાના સાધનો સાધવામાં પણ માનનો સ્વાદ આવે ત્યારે જ તે કરવું સાઈં લાગે છે.

જેમ શ્યામ સૂકા હાડકાને એકાન્તે લઈ જઈને કરડે, પછી તેણે કરીને મોઢું છોલાય અને હાડકું લોહીવાળું થાય ત્યારે તેને આટીને રાજી થાય છે, પણ મૂર્ખ એમ નથી જાણતો જે મારા જ મોઢાનું લોહી છે તેમાં હું સ્વાદ માનું છું તેમ ભગવાનનો ભક્ત હોય, તો પણ માનરૂપી હાડકાને મૂકી શક્તો નથી. જે જે સાધન કરે છે તે માનને વશ થઈને કરે છે, પણ કેવળ ભગવાનની ભક્તિ જાણીને, ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે કરતો નથી અને ભગવાનની ભક્તિ કરવામાં પણ માનનો સ્વાદ આવે છે ત્યારે ભક્તિ કરવી સારી લાગે છે. માન વિના તો ભક્તિ પણ લૂખી લાગે છે.

યતિ, યોગી, મુનિ, મહાત્મા એમ ત્યાગી, રાગી એ સર્વેએ પોતાના મોક્ષમાર્ગમાં માનને કટ્ટો વિરોધી અને પોતાનો શત્રુ જાણી તેનો જરૂરથી ત્યાગ કરવામાં સાવધ ને શૂરા થવું.

અક્ષરાનંદસ્વામીને સાધુ કરી મહંત કર્યા

અદૈયા, મોડા ગામના રહેવાશી અને સચ્ચિદાનંદસ્વામિના ભાઇ, શ્રીજીની આજ્ઞાથી બોચાસણના કાશીદાસભાઇનું સાંતી હાંકતા હતા તેમને બોલાવી શ્રીસ્વામિનારાયણ મહારાજે તેમને અક્ષરાનંદ-સ્વામી નામે સાધુ કર્યા. બીજે દિવસે વડતાલની મહંતાઈ આપી.

પ્રદ્યાનંદસ્વામીને કહે, સ્વામી તમે મોટું મંદિર કર્યું. હવે તમે આ મંદિરની ઉપાધિમાં જ પડ્યા રહેશો તો સંપ્રદાયના પૌષ્ટિક ગ્રંથો કોણ કરશે ? માટે તમે અક્ષરાનંદસ્વામીને મહંતાઈ સોંપી દો અને તમે હવેથી સંપ્રદાયના ગ્રંથો રચો, આમ કહ્યું. એટલે પ્રદ્યાનંદસ્વામી પોતાનો ચાર્જ અક્ષરાનંદ-સ્વામીને સોંપી મહારાજની સાથે ચાલી નીકળ્યા.

માનથી પરમચૈતન્યાનંદસ્વામી ગયા

આ બધું જોઇને જૂનાજાણીતા અને સદ્ગુરૂ પંડિતના સંત પરમચૈતન્યાનંદસ્વામીને માની સ્વલાવને લીધે ખમી શકાયું નહિ; તેથી ઝોળી ખલે કરી; સંતોને જયસ્વામિનારાયણ કહેતાં જ ચાલતા થયા. તેમની પાછળ તેમના મંડળના દસ સાધુ પણ તેમના ભેળા ચાલતા થયા. ખબર પડતાં મહારાજ મુક્તાનંદ-સ્વામી, ગોપાળાનંદસ્વામી વગેરે તેમને સમજાવવા દોડી આવ્યા. પ્રદ્યાનંદસ્વામી કહે, સ્વામી ! આ શું ? તમે જૂના-જાણીતા અમારા સદ્ગુરૂ છતાં છેલ્લી અવસ્થાએ દુર્બુદ્ધિ થઇ ? સ્વામી કહે, અહીં રહીને શું કરીએ ? મહારાજને ક્યાં માણસની કદર છે ? વહેવાર તો આવડતો નથી ! પેલો દશ વર્ષ કાશીભાઇનું સાંતેડું હાંકનારા ખેડુને કાલે

સાધુ કયો અને આજે મોટો મહંત કરી દીધો. આ તે વહેવાર આવડ્યો કહેવાય ? આજકાલનો આવેલો મહંત અને અમારા જેવા જૂનાજાણીતા અને વૃદ્ધ તેનો તો ભાવે પૂછાય નહિં. ખસ હવે અહીં રહેવામાં શો માલ છે ? આમ કહી રિસાઈ ચાલી નીકળ્યા. મહારાજે ઘણું ઘણું કહ્યું, બીજાએ પણ સમજાવ્યા, તોપણ કોઈનું ન માનતાં ચાલી નીકળ્યા. પોતાના દશ સાધુ તે પણ સાથે ચાલી નીકળ્યા. ગામથી થોડકે છેટે ગયા કે, સ્વામીએ તેમના શિષ્યોને કહ્યું કે, તમો પાછા વળો. મને તો માનભાઈ લઈ જાય છે, તેથી જઈ છું, પણ તમને કોણ લઈ જાય છે ? અને જે ક્યાંઈ નથી તે અહીં છે. અને અહીં છે તે ક્યાંઈ નથી; માટે કલ્યાણનો ખપ હોય તો પાછા વળો. આમ રડતે હૃદયે, નીતરતી આંખે અને દીન વાણીએ બહુ બહુ સમજાવી પાછા વાળ્યા.

મંદિરમાં સહુ નિરાશ અને ઉદાસ બેઠા છે. ત્યાં તો પેલા સાધુઓને આવતા જોઈ, સ્વામી આવ્યા ! સ્વામી આવ્યા ! એમ બધા બોલી ઉઠ્યા, મહારાજ કહે, સંતો ! સ્વામી ક્યાં ? સંતો કહે, મહારાજ એ તો ગયા. અમને કહે, જો કલ્યાણનો ખપ હોય તો પાછા જાઓ. મને તો માનભાઈ લઈ જાય છે. આમ ઘણું ઘણું કહી અમને પાછા વાળ્યા.

મહારાજ કહે, સુક્રતાનંદસ્વામી, આ સાધુ પાછા આવ્યા તે વિમુખ કે પરમચૈતન્યાનંદસ્વામી ગયા તે વિમુખ ? આ સાધુને સત્સંગની સમજણ કેટલી અને સ્વામિની કેટલી ? સ્વામી તો જ્યાં જશે ત્યાં સત્સંગ કરાવશે. આવી રીતે સદ્ગુરુ પરમચૈતન્યાનંદ-સ્વામી માને કરી મહારાજને અને સત્સંગને સુકી ચાલી નીકળ્યા. માટે માન જેવું કોઈ જીવનું બુદ્ધ કરનાર નથી.

માનથી જેવું અધઃપતન થાય છે તેવું બીજા કોઈ દોષથી થતું નથી. માને કરીને કૈલાસપતિ લોજાનાથ મહાદેવજીના સસરા દક્ષ પ્રજાપતિનું મુખ બોકડાનું થયું. આ વાત જગપ્રસિદ્ધ

છે. વાસ્તે કોઈએ પણ ક્યારેય કુળ, ધન, રૂપ, વિદ્યા, શુભ, બળનું કે કોઈપણ પ્રકારનું મનમાં માન રાખવું નહિ. કામથી અધઃપતન થયું હોય, પણ તે પાછો ઉન્નતિસ્થાને આવતો જણાય છે, પણ માની તો મનનું મરડાય કે તરતજ સત્સંગ મૂકી ચાલ્યો જાય છે તે પાછો આવતો જ નથી.

ભલે હિતકર વચન હોય, પણ માની પુરૂષને કોઈનું મનાતું નથી. ઘરમાં ચારે ખૂણે વાંસડો ફરતો હોય અર્થાત્ તદ્દન બેકારી હોય; તો પણ માને કરી મોટા મોટા ખરચા કરે છે. વિવાહ કે માળાપની પાછળ મોટા વરા કરે છે, પછી જિંદગીભર કરજના બોળ તળે અગદાયા કરે છે.

નદીમાં ગાડું અટક્યું હોય, પણ બળદને બાપો, બાપો, કરી પીઠ થાખડે તો ભલે તૂટી જાય, પણ તુરત ગાડું બહાર કઢાડી દે છે. માટે પ્રાણી માત્રને જેવો માનમાંથી સ્વાદ આવે છે તેવો કોઈ પદાર્થમાંથી આવતો નથી. તે માન ડાહ્યામાં હોય અને ભોળામાં ન હોય એમ સમજવું નહિ. ભોળામાં તો ડાહ્યા કરતાંયે વધારે હોય છે.

માને કરી જિંદગીભર પાછળ બેઠા

ભમનગરમાં શુણાતીતાનંદસ્વામી સભામાં વાતો કરતા હતા. ત્યાં કોઈક પરોક્ષ ભક્ત રજેશુણી માણસ સ્વામીની વાતો સાંભળવા આવ્યો. ત્યારે સભામાં એક માણસને આગળ બેઠેલો જોઈ સ્વામી કહે, ભગત ! જરા પાછા બેસજો. પેલો કહે, મહારાજ ! હ્યો પાછો બેસું, એમ કહી ઉઠ્યો ને સહુની વાંસે જઈ બેઠો. પેલાને ખૂબ વાતો કરી એટલે તેને શુભ આવ્યો અને સત્સંગી જેવો થઈ ગયો. અને કહે, મહારાજ તમે રહેશો ત્યાં સુધીરાજ હું આપની વાતો સાંભળવા આવીશ, એમ કહી ગયો. ત્યારપછી પેલાને પુઠે બેઠેલો જોઈ, સ્વામી કહે, ભગત હવે, ઓરા આવો. સ્વામી ! અમારે તો પુઠે જ બેસવાનું હોય, આગળ તો મોટા હોય, ઉજળાં લુગડાંવાળા હોય તેને બેસવાનું

હોય. આમ કટાક્ષમાં બોલી ઉઠી ગયો. રોજ સભામાં આવતો, પણ કોઈ દહાડો આગળ બેઠો નહિ. એકવાર સ્વામીએ તેનો હાથ પકડી પરાણે બેસાડવા લીધો, પણ ઉઠ્યો જ નહિ. એમ માને કરીને સદાય પૂંઠે રહ્યો તે મુવા સુધી પણ પૂંઠે ને પૂંઠે જ રહ્યો. પણ મહા અમૂલ્ય સત્સંગનો યોગ પામ્યો, તો પણ આગળ વધ્યો નહિ.

માને કરી પગ ધોવા ગયો તે ગયો જ

ગોખરવાળા ગામમાં ચામાસાના દિવસમાં એક હરિલક્ષ્મણે ગારાવાળા પગ દેખી સાધુએ કહ્યું, પટેલ પગ ધોજો, નહિ તો મોઢ બગડશે. પેલો કહે, હા સ્વામી, મોઢ બગડે એવું શું કરવા કરવું જોઈએ ? દ્યો, પગ ધોઈ આવું. આમ કહી ઘરે ગયો તે ગયો જ, પણ પાછો આવ્યો નહિ. સ્વામીએ જાણ્યું જ, આને ખોટું લાગ્યું. તેથી હરિલક્ષ્મણે તેડવા મોકલ્યા. તેમણે ઘણો આગ્રહ કર્યો, તો પણ તે મંદિરમાં આવ્યો નહિ અને સ્વામીનો બહુ અવિવેક કહેવા મંડ્યો. તેમણે મંદિરમાં આવી સાધુને વાત કરી. શુણ્ણાતીતાનંદસ્વામી કહે, અમારા કહેવાથી એને ખોટું લાગ્યું. તો અમે માણી માગીએ અને તેડી આવીએ. એ પાછો પડી જાશે તો તેના જીવનું બગડશે. આમ ધારી સ્વામી સાધુ તથા ગૃહસ્થને લઈ ઘરે ગયા. સ્વામી કહે, હરખા પટેલ, જય સ્વામિનારાયણ ! કેમ મંદિરમાં આવતા નથી ? પેલો કહે, સ્વામી તમે પગ ધોવાનું કહ્યું છે તે પગ ધોઈ ને આવીશ. સ્વામી કહે, અમે તો મોઢ બગડે એટલા સાફ કહ્યું હતું. હવે નહિ કહીએ અને માફ કરો. હરખો અંતરની વરાળ કહાલી જરા કડકાઈથી બોલ્યો. ‘સ્વામી મોઢ અમે લાવ્યા છીએ. મંદિર પણ અમે જ કર્યું છે. તમે કંઈ મો થયા નથી. તમે તો ફરતા રામ કહેવાઓ; છતાં તમે ભરસભામાં માફ જે અપમાન કર્યું છે તે હાડોહાડ લાગી ગયું છે. આ તો તમે સાધુ, પણ જો બીજો અમને ટેકે તો તેને ખબર પાડી દઈએ. સ્વામી કહે, ભાઈ અમે તો આજ

તમારે ગામ અને કાલ ખીજને ગામ. એમ આથડતારામ છીએ. આ મંદિર તમારું છે. મોઢ મેલી થાય કે કાટી જાય તો તમારે જ લાવવાની છે, પણ મારે સ્વભાવ જરા બોલકો તે બોલી ગયો. પણ હવે હરખાભાઈ, માફ કરો, ઉઠો, ચાલો મંદિરમાં ! ' એમ કહી હસતાં હસતાં હાથ ઝાલ્યો, પણ તેણે તો હાથ તરછોડી નાંખ્યો. સ્વામી, તમે તમારે જાઓ. હું પગ ધોઈને હમણાં આવું છું '.

સ્વામીએ તથા સાથેના હરિજનોએ હરખાને ઘણું ઘણું સમજાવ્યો, પણ આવ્યો નહિ.

જુઓ બ્રહ્માદિકને પણ દુર્લભ એવા સત્સંગના યોગને આ પટેલ પામ્યો તો પણ શું વળ્યું ? એના જીવનું ' માનભાઈએ ' બગાડી દીધું. માટે માન તો મોક્ષમાર્ગીઓનો ખરો વિરોધી છે.

માટે જેને આ લોકમાં અને પરલોકમાં સુખી થવું હોય, તેણે ખરેખર માનને ઓળખી રાખવું. કેમકે માની હોય તેને આત્મભાન, કર્તવ્યભાન, સત્યાસત્ય ભાન રહેતું નથી. અને માન આવે છે ત્યારે તેમાંથી ઇર્ષ્યાનો જન્મ થાય છે. અને ઇર્ષ્યામાંથી ખીજ અનેક દોષો ઉત્પન્ન થાય છે.

માનમાંથી ઇર્ષ્યાનો જન્મ થયો

એક પુરુષને બે સ્ત્રીઓ હતી. તેમાં મોટી બહુ ડાહ્યલી, બોલકી અને ઘરમાં આગેવાન હતી. પોતે સત્સંગી સારી, પણ માની બહુ હતી. જ્યારે જ્યારે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ મહારાજ પધારતા ત્યારે જ રસોઈ કરીને મહારાજને જમાડતી. ક્યારેક નાની બાઈ કહે, તમે રોજ થાળ કરો છો, તે આજ મને કરવા દ્યો. પેલી કહે, બેસ બેસ, તને હજી મહારાજ જમે એવી રસોઈ આવડે નહિ.

હવે એક વખત મહારાજ પધારેલા જમવા બેઠેલા; મોટી પીરસે અને નાની આગળ બેસી વાયરો નાંખે. મહારાજ જમતા જમતા કહે, તમે સદાય રસોઈ કરો છો, તે આમને કરવા દેતાં હો તો ?

એમ કહી નાનીને કહે, તમને રસોઈ આવડે છે ? ત્યાં તો મોટી કહે, ના મહારાજ, તેને હજી બરાબર આવડે નહિ. નવી કહે, મહારાજ રસોઈ તો બધીયે સારી આવડે છે, પણ મને કરવા દેતાં નથી. મહારાજ કહે, કાલે તમે થાળ કરજો. મોટી કહે, મહારાજ, એને થાળ ન આવડે. બીજી સેવા કરશે. થાળ તો હું જ કરીશ. મહારાજ કહે, ના, એને થાળ કરવા દેજો અને તમે ઉપર સરત રાખજો; અને ન આવડે તો કાલથી, તમે કરજો. મોટીએ હઠ તો બહુ કરી, પણ મહારાજના અત્યાગ્રહથી પરાણે પરાણે હા પાડી. નાની રાજી થઈ અને બીજે દહાડે કાળજીપૂર્વક પ્રેમથી પવિત્રપણે થાળ કરવા મંડી. મોટીએ જાણ્યું જે, આ સારી રસોઈ કરશે તો મહારાજ તેની પાસે જ કરાવશે અને એને જ વખાણશે. પછી આપણા લાવ નહિ પુછાય. એટલા માટે પોતે ભક્ત સારી પણ માની હતી, તો તે માનમાંથી ધર્મા પ્રગટી અને તેણે કરીને ભક્તતાનું અને કર્તવ્યતાનું ભાન ભૂલી ગઈ. આથી મહારાજ તેની રસોઈ ન વખાણે તે સાડ પેલીની નજર ચુકવી છાની રીતે દાળમાં મુઠી ભરી મીઠું નાખી દીધું, અને લાડુના દળમાં ઝીણી રેતી એક મુઠી નાખી દીધી. હવે આ નાની બાઈએ પ્રેમથી કાળજીપૂર્વક રસોઈ કરી.

મહારાજ થાળ જમવા પધાર્યા, ત્યારે પેલી નાની બાઈ પીરસવા મંડી અને મોટી વાચરો નાખવા મંડી. મહારાજે જમવા માંડ્યું. મહારાજ કહે, અહાહાહા ! આજ લાડુ ભારે સરસ થયો છે. દાળનો સ્વાદ તો ઓર છે ! મોટીને કહે કે, તમે કહેતાં હતાં કે રસોઈ નથી આવડતી, પણ આ તો તમારા કરતાંયે પણ બહુ સારી રસોઈ કરી છે. પેલી કહે, મહારાજ લાડુ જમો છો પણ દાળશાક તો જમો. મહારાજે દાળશાક જમવા માંડ્યું. મહારાજ કહે, ઓહો હો હો ! આ તો બહુ ભારે, આમાં શું નાખ્યું છે ? એમ કહેતાં જ દાળનો વાડકો મોઢે માંડી પી ગયા. શાક પણ બધું આરોગી ગયા. મહારાજ કહે, દાળ લાવો અને શાક તો વધારે હોય તો લાવજો. બાકી લાડુ તો હવે લાવશો નહિ. પેલી તો વિચારમાં પડી ફિગમૂઠ બની ગઈ.

અરે મોંમાં ન જાય એટલું મીઠું મેં દાળશાકમાં નાંખ્યું છે, છતાં આ શું ? મોટી હસતી હસતી કહે, મહારાજ ! રસોઈ બહુ સારી થઈ છે ? મહારાજ કહે, કહો કે ના કહો પણ આમાં તમારો હાથ છે, નહિ તો આવી રસોઈ થાય નહિ. ઠીક હતો, કાલે પણ તમે જ રસોઈ કરજો. આમ નાની બાઈને કહ્યું. મોટીએ જાણ્યું જે આપણી તો હવે ગણના થવાની નથી, પણ ઠીક કાલે વાત છે.

બીજે દહાડે નવી બાઈએ રસોઈ કરવા માંડી. ત્યારે આ જૂની જમ જેવી ઇર્ષ્યાબોલ બાઈએ નજર ચૂકવી નાંખાય તેટલું મીઠું દાળશાકમાં નાંખ્યું અને ઝીણી રેતી પણ દાળશાકમાં ખૂબ નાંખી અને લાડુમાં પણ મુઠી ભરીને ઝીણી રેતી નાંખી. મનમાં બહુ અકળાવા લાગી. જે કાલે વખાણ થયાં હતાં, પણ આજે તો જરૂર જોડાં પડશે. હવે થાળ થયા કે મહારાજ જમવા બિરાજ્યા, નાનીએ માંડયું પીરસવા અને મોટી પંખો લઈ વા ઢોળવા માંડી. મહારાજ જમતાં જમતાં કહે, આ બાઈની રસોઈ જેવી તો આ ગામમાં કોઈની રસોઈ દેખી નહિ. આજનાં દાળશાક ને લાડુ થયાં છે, તેવાં તો લાડુબા, જીવુબા, ગંગામા અને લોયાનાં માન-બાઈને પણ આવડતાં નહિ હોય ! મોટી કહે, કેમ મહારાજ ! સાચું કહો છો ? મહારાજ કહે, વધારે તો શું કહું, પણ આખા સત્સંગમાં લોજન જમીએ છીએ. પણ આ લોજનનો તો ચોર જ સ્વાદ છે. આવું લોજન અમને કોઈએ જમાડ્યું નથી. આમાં તે શું નાંખ્યું છે ? એમ કહેતા જાય અને દાળશાક વારે વારે માગતા જાય રોજ એક લાડુ જમતા અને આજ તો અઢી લાડુ જમી ગયા. મહારાજ કહે, આમાં આજ શું નાંખ્યું છે ? કહો કે ન કહો, પણ આમાં તમારો જ હાથ છે, નહિતો આવી રસોઈ થાય નહિ. આમ વખાણ કરતા જાય, જમતા જાય વારેવારે પાણી પીતા જાય અને પેટે હાથ ટેરવતા જાય અને કહે કે, આજ બહુ જમાણું,

આજનું જમણુ પચવું બહુ કઠણ છે. અને કહે કે, અમે જ્યારે જ્યારે અહીં આવીએ ત્યારે ત્યારે આ બાઈ પાસે જ તમારે રસોઈ કરાવવી ! આમ નાની બાઈની રસોઈનાં જૂબ વખાણુ કરી જમી ઊઠ્યા.

પછી કહે, હવે તમે સૌ જમી લ્યો. આજ અમારે ચાલવું છે. મોટી બાઈ કહે, ના મહારાજ, હજી મારા હાથનું ક્યાં જમ્યા છે ? માટે રહેવું પડશે. મહારાજ હસના હસતા કહે, આ બધું તમારા હાથનું જ જમ્યા છીએ ને ? તેમાં દાળા, શાક અને લાડુમાં તો તમારોજ પ્રતાપ છે. પણ પેલી અભાગણી માનની ભૂતિ કંઈ સમજી શકી નહિ અને રડવા મંડી કે મહારાજ, આજ તો રહો અને કાલે મારા હાથની રસોઈ જમીને સુખેથી પધારજો. મહારાજ કહે, તમે રડો છો પણ અમારે ક્યાં રડવું ? બે દહાડાથી તમે જમાડો છો તો ય ધરાતાં નથી ? જુઓ, આ પેટ જમીજમીને પથરા જેવું થઈ ગયું છે. હવે વધારે બાધું જાય તેમ નથી. તમે જમાડયું તેવું તો આખા સત્સંગમાં કોઈ જમાડે નહિ. માટે બસ કરો, આજ રજા આપી દો. આથી મોટી કાંઈક સમજી ગઈ અને નીચું મોં કરી ઉઠી ગઈ. તે મહારાજ સાંજે ચાટ્યા તો ય શરમને લીધે વળોટાવા પણ આવી શકી નહિ.

વાચક ! આ જોયું કે ? આ બાઈ સ્વામિનારાયણને ભગવાન માનતી હતી, સેવા કરતી હતી, નિત્ય નવી નવી રસોઈઓ કરી જમાડતી હતી; છતાં પણ માને કરી પોતાનું ભાન ભૂલી ગઈ અને તે માનમાંથી ઈર્ષા થઈ. તેથી તેણે પોતાના ઇષ્ટદેવને પણ મીઠું અને ધૂળ ખવરાવી. માટે માન જેવું પોતાના જીવનું અધઃપતન કરાવનારૂં બીજું કોઈ નથી.

જેને મોક્ષનો ખપ હોય, પોતાને મળેલા માનવજન્મનું તથા સત્સંગના સુયોગનું સાર્થકપણું કરવું હોય તેણે હંમેશાં પોતે પોતાનો ગુરૂ બની પોતાના દોષોને ઓળખી ત્યાગ કરવા

તેમાં માન, કામ અને લોભ આ ત્રણને તો વિશેષે કરી ઓળખી રાખવાં. આ ત્રણથી જ દુઃખમાત્ર ઉત્પન્ન થાય છે અને જીવનું અધઃપતન આ ત્રણ દોષથી જ થાય છે.

જેવી પરમાત્માની પ્રસન્નતા નિર્માની પર થાય છે, તેવી માની પર થતી નથી. માની સેવકના હાથની સેવા પ્રભુને અથવા પ્રભુના સંતને ગમતી નથી. માની સેવક લગવાન કે સફળરૂ સંતની સેવામાં રહ્યો હોય તો પણ તેના સામે તેઓ અમીદૃષ્ટિથી જોતા નથી.

એક વખત લગવાન સ્વામિનારાયણ મહારાજ પાસે બે વેરાગી આવ્યા. તેમાં એક કાણીઓ હતો. તે મહારાજને કહે, 'તુમ જીવનમુક્ત બનકર બચઠે હો, તો હમકુ સીધા દીલાઓ.' મહારાજ કહે, 'કહાસે આતે હો?' કાણીઓ કહે, 'તેરે કયા કામ હય?' ત્યારે વૃદ્ધ બાવે તેને બોલતાં અટકાવી વિનયથી કહ્યું, 'મહારાજ, કૃપાનાથ, હમ તીર્થમેં શીરતે શીરતે દારિકા સ્પર્શને ગયે થે. વહાં આપકા પવિત્ર નામ સૂનકે ધધિર આયે હય.' મહારાજે કાણીઆને પૂછયું, 'મહાપુરુષ કુચ્છ પઢે હો?' ત્યારે બ્રહ્મટી ચડાવી કહે, 'કયોં ન. પઢે? હમ તો સખ પઢે હય.' મહારાજ કહે, 'અષ્ટાંગયોગ ઔર કુચ્છ યોગકી ક્રિયા જાનતે હો? તો કહે, 'કયોં ન જાને? હમ તો સખ જાનતે હય. યોગ જાને સિવાય હમારા લેખ કયસા ચલે?' મહારાજ કહે, 'નોળી કરો જોઈએ!' ત્યારે જાણ્યા સિવાય શું કપાળ કરે? એટલે કાણીઓ ક્રોધમાં આવી જેમ તેમ બોલવા મંડયો. મહારાજ કહે, 'જીઓ અમે નોળી કરી દેખાડીએ' પછી મહારાજે ખુલ્લું પેટ કરી નળ ફેરવી એક કોર ચઢાવી દીધા અને એક કોર પેટ ખાલી કરી દેખાડયું. ત્યારે વૃદ્ધ વેરાગી કહે 'મહારાજ પેટ સમા કરો. આપકું કઠીન પડેગા. એ કાણીયા તો બડા મૂર્ખ હય! જંગલી હય!' આમ વૃદ્ધનું નિર્માનીપણું જોઈને મહારાજ બહુ રાજી થયા અને એમ બોલ્યા, 'તુંમકું કયા ચઈતા હય?' ત્યારે વૃદ્ધ કહે, 'મહારાજ,

કુચ્છ આટા હોય તો દીલાઓ. ‘મહારાજ કહે,’ લાધા કચ્છર, આમને દાળ, ચોખા ને લોટ આપો. વૃદ્ધ કહે, ‘ના મહારાજ’ દાળચોખાકા કુચ્છ કામ નહિં હય, ફક્ત આટા અપાઓ.’ મહારાજ કહે, ‘તેમને નવટાંક નવટાંક ધી અને ગોળ આપો.’ પેલો વૃદ્ધ કહે, ના ના મહારાજ, હમારા જેસે તો યહાં ખ્હોત આતે હોગે, તો સળકું ઐસા દીયા કયોં ચલે ? ‘પછી મહારાજ કહે,’ બસ, આમને તો ખાંડનાં પાકાં સીધાં આપો.’ પછી કહે, સાકરનાં પાકાં સીધાં આપો.’ આવી રીતે તે વૃદ્ધ વેરાગીનું નિર્માનીપણું જોઈને મહારાજ બહુ રાજી થઈ પાકાં સીધાં આપ્યાં. તેઓ અત્યંત રાજી થઈ વારંવાર મહારાજને પગે લાગી ગયા. મહારાજ કહે, આપણે પેલા વૃદ્ધના મોઢાને પાકાં સીધાં આપ્યાં, પરંતુ પેલો કાણીઓ તો ધરાઈને માર ખાય એવો હતો. આમ નિર્માની લક્ષ્ત જોઈને પાકાં સીધાં આપ્યાં. નિર્માની લક્ષ્ત જ લગવાનને વહાલો છે, માટે સૌએ નિર્માની થવું.

॥ आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ॥

મનુષ્યોને આળસ જેવો કોઈ મોટો શત્રુ નથી. તેમ આ લોકેપરલોકે સુખી થવાની ઇચ્છાવાળાને માન જેવો કોઈ મોટો શત્રુ નથી. જેમ નેત્ર આડો જરા હાથ રાખવાથી સૂર્ય પૃથ્વીથી ચોદ લાખ ગણો મોટો છે, છતાં તે દેખાતો નથી, તેમ ખીભમાં અનેકાનેક સફ્તગુણો હોય, પણ માનરૂપી ચશ્માં પહેરનારાને એ ગુણો દેખાતા નથી. એને તો મિથ્યાભિમાની જીવરામ ભટની પેઠે હું એક જ ગુણીયલ મોટો બુદ્ધિશાળી ને વિદ્વાન છું, આવું મનાય છે.

दानेन पाणिर्न च कंकणेन स्नानेन शुद्धिर्न च चन्दनेन ।

मानेन तृप्तिर्न च भोजनेन ज्ञानेन मुक्तिर्न च मुँदनेन ॥

દાને કરીને હાથ શોભે છે, પણ મણિજડિત કંકણથી શોભતો નથી. સ્નાનથી શુદ્ધિ થાય છે, પણ ચંદનના લેપથી શુદ્ધિ થતી

નથી. જ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે, પણ મુંડ મુંડાવી ભગવાં પહેરવાથી થતી નથી. તેમ માનથી તૃપ્તિ થાય છે, પણ લોજનથી તૃપ્તિ થતી નથી. ઘરે મહેમાન આવ્યો હોય તેને ભલે ખાવાનો ભાવ પુછવો ભૂલી જવાય, પણ જે આદરસત્કાર કર્યો હોય તો તેને માહું લાગતું નથી. માટે માનથી જેવો આનંદ થાય છે, તેવો લોજનથી થતો નથી.

વાચકો ! ચોક્કસ છે. કે આ જીવ કેવળ માનનો જ ભૂખ્યો છે. માને કરીને પ્રથમ વાહવાહ કહેવરાવે. પછી નાણું કાઢવાં પડે, ત્યારે પોક મૂકી રહે છે, કાં તો મરે છે.

એક પુરુષોત્તમ નામનો વાણીઓ પોતે વીસેક હજારનો આશામી, પણ ખાવન વર્ષની ઉંમરે રાંડયો. રાતદહાડો રોયા કરે અને બીજાને કહે, જે ઘરમાં જાઉં છું ત્યારે લીલું પીણું લુગડું દેખ્યામાં આવતું નથી અને ઘર ખાવા ધાય છે અને જેને તેને કહેતો જે, પુંજી ઘણી છે. પણ જૈરાં છોકરાં વિના શું કામની ? માટે જે મને કોઈ કન્યા મેળવી આપે તો તેને જરૂર રાજી કરું. વળી કેટલાક કહે, શેઠ ? મને સો રૂપીઆ ખર્ચીના આપો, તો કાઠીયાવાડ આદિક ગમે ત્યાંથી કન્યા ગોતી લાવું. ત્યારે પેલો આપે; એટલે તે દશેક દિવસે મોહું દેખાડીને કહે, ઘણું ઘણું આથકયો, ખર્ચ કર્યો, પણ જોઈએ તેવી કન્યાનો હાલ પત્તો લાગતો નથી. વળી કોઈક કહે, જે પરશોત્તમ શેઠ રૂપિયા શા કામના છે ? લાવોને ખસો રૂપીઆ તો હમણું કન્યા શોધી લાવું ! એટલે એને ખસો રૂપીઆ આપે. આમ પરણવા સાડ કેટલાય પૈસાનું પાણી કરી નાંખ્યું.

છેવટે એક ઠેકાણેથી કન્યાનો જોગ થયો, પણ તેના માળાપે રૂપિયા દશહજાર લીધા. પોતે બડી ધામધુમથી ફુલેકે ચઢ્યો. અને ખૂબ વાહ વાહ. કહેવરાવીને પરણ્યો, પણ થોડે દહાડે ઘી, ખાંડ, વસ્ત્ર આદિક જે જે માલ ઉપાડેલો તેનાં નાણું ચૂકવવા મંડ્યો. પોતાને રોજ પટારો ઉઘાડી પૈસાની કોથળીઓ ઉપર હાથ ફેરવી

તેને ગણવાનો અને આ પડખેથી આ પડખે ફેરવવાનો સ્વભાવ હતો; તેથી એક ઢંઢાડો ધરતું માણસ રોટલા ઘડતું હતું અને પોતે પટારો ઉઘાડી કોથળીઓ ફેરવતો હતો. ત્યાં તો એક કોરનો ભાગ બધો ખાલી થએલો જોઈ ‘હાય, હાય, હાય, હાય,’ પટારો ખાલી થઈ ગયો; આમ કહેતાં જ ભાઈનું લેબું ફરી ગયું. ‘હાય, હાય’ કહેતો જાય અને પોતાના શરીરને ચુંટીઓ અને બચકાં ભરવા મંડ્યો. અને બોલવા મંડ્યો કે હાય, હાય, હાય ! પશલે ગધાડે કંઈ ન જાણ્યું. દિવાળી લેવા હાલ્યો. દિવાળી પોતાની સ્ત્રીનું નામ હતું. આમ પ્રથમ તો વિવાહમાં વાહ વાહ કહેવરાવી, પણ અંતે ગાંડો થઈ ગયો. સ્ત્રીએ જાણ્યું, આ તો મુવો ગાંડો થઈ ગયો. પછી તેને થાંભલા સાથે બાંધ્યો, તો પણ પશલે ગધાડે કંઈ ન જાણ્યું. દિવાળી લેવા હાલ્યો. આમ કહેતો જાય અને શરીરે બચકાં ભરતો જાય. છેવટે ઐરીએ પીયરમાંથી પોતાના ભાઈએને બોલાવ્યા અને તેને તથા તેના પૈસાટકા સર્વેને લઈને પોતાના પીયર ગઈ. જુઓ; આ ભાઈએ માને કરી પૈસો વાવરવામાં પાછું વાળી ન જોયું અને તેમાંથી ગાંડો થઈ ભૂંડે મોતે મરી ગયો.

માટે કોઈએ પણ માનનો પ્રવેશ થવા દેવો નહિ. માન એ જ સર્વ અન્તઃશત્રુઓમાં બળવાન શત્રુ છે; માટે કોઈએ તેના પંજામાં આવવું નહિ.

॥ વાણી એ જ માણુસનું ખરૂં ભૂષણુ છે. ॥

કેયૂરા ન વિભૂષયન્તિ પુરુષં હારા ન ચન્દ્રોજ્જ્વલા ।
ન સ્નાનં ન વિલેપનં ન કુસુમં નાલંકૃતા મૂર્ધજાઃ ॥
વાણ્યેકા સમલંકરોતિ પુરુષં યા સંસ્કૃતા ધાર્યતે ।
ક્ષીયન્તે સ્વલુ ભૂષણાનિ સતતં વાક્ભૂષણં ભૂષણમ્ ॥

માણુસને વાણી એ ખરૂં ભૂષણુ છે. વાણી ઉપરથી માણુસની
પરીક્ષા થાય છે. માટે હંમેશાં સહુને પ્રિય લાગે તેવી
વાણી બોલવી.

પુરૂષ વસ્ત્રઅલંકારથી શોભતો નથી. સ્નાનથી કે મલીયાગર
ચંદનના લેપથી શોભતો નથી. પુષ્પોથી કે સારા તેલ ફૂલેલ
ઘાલીને કેશ રાખવાથી શોભતો નથી. માત્ર સારી અને સહુને
પ્રિય લાગે એવી વાણીથી જ શોભે છે. વસ્ત્રઅલંકાર એ નાશવંત
અને તુચ્છ ભૂષણુ છે. વાણી એ જ સર્વ ભૂષણોત્તમ ભૂષણુ છે.

॥ પ્રિયવાક્યપ્રદાનેન સર્વે તુષ્યન્તિ જન્તવઃ ॥

પ્રિય વચન બોલવાથી સહુ સંતુષ્ટ થાય છે. અપ્રિયવાણી
બોલવાથી તાડન, તિરસ્કાર અને વખતે મરણ પણ થાય છે. હંમેશાં
પ્રિય લાગે એવી જ વાણી બોલવી. પ્રિયવાણી બોલવાથી જ મહત્તા
વધે છે, અને અપ્રિય બોલવાથી મહત્તા ઘટે છે.

એક મહાત્માને લિક્ષાટન કરતાં બેઠાં કૂતરો ભસ્યો. મહાત્મા
કહે, લાઈ તારૂં શું બગાડયું છે ? વગર વાંકે અમને કેમ ભસે
છે ? કાંઈક માણુસ તો ઓળખ. અમે સંસારી નથી. મહાત્મા છીએ.

શ્વાન કહે, કૃપાનાથ માફ કરજો. તમે શેના મહાત્મા કહે-
વાઓ ? તમારા કરતાં તો હું ખરો મહાત્મા છું. જુઓ, તમે

કહેતા હો કે, હું વસ્ત્ર રાખતો નથી. માત્ર કૌપીન રાખું છું તેથી હું મહાત્મા કહેવાઉં. કૂતો કહે, તમે તો એક કૌપીને ચ રાખો છો ને ? અને હું તો સાવ દિગમ્બર છું ? માટે તમારા કરતાં મારામાં વસ્ત્રત્યાગ વિશેષ છે.

તમે કહેતા હો કે મેં ઘર છોડ્યું છે, તો ભલે ઘર છોડ્યું, પણ શહેરની વચ્ચેવચ્ચે મોટા મોટા મઠ, મંદિર અને ચોરાઓમાં રહો છો. અને હું તો અખંડ ખુદ્દી જગ્યામાં પડ્યો રહું છું.

તેથી તમારા કરતાં મારામાં વધારે ધરનો ત્યાગ છે. જો તમે એમ કહેતા હો કે અમે રાંધતા નથી, ઘરોઘર ભિક્ષા માગી ખાઈએ છીએ, તો તમે ઝોળી લઈને જાઓ છો. સારા સારા ઘરેથી માલમલિકા લાવીને ખાઓ છો.

હું તો પેટ સિવાય બીજી ઝોળી રાખતો નથી. માટીમાં, પથરામાં કે ભોંયપૂજામાં મૂકે તો ત્યાં જ ખાઈ લઉં છું. માટે એમાં પણ મારી અધિકતા છે. એ સર્વે ગુણ તમારાથી મારામાં અધિક છે. છતાં તમે મહાત્મા ને હું કેમ નહિ ?

આવું શ્વાનવચન સાંભળી મહાત્મા કહે, ભાઈ ! તું જે વાત કહે છે તે બધી વાત સાચી છે. પણ તારામાં બીજાને દેખી બાલી બળી મરવાનો એક મોટો દોષ છે. તેથી તું શ્વાન કહેવાય છે. અમારામાં એ દોષ નથી. અમે તો બીજાને આવતો દેખી આંવો, પધારો, બેસો, સુખી છો ? આમ સ્વાગતની સાથે પ્રિય લાગે એવી મીઠી વાણી બોલી સત્કારીએ છીએ; તેથી અમે મહાત્મા કહેવાઈએ છીએ.

તારામાં અમારા કરતાં કંઈ ગુણો ઓછા નથી, પણ તેજે-દેષી સ્વભાવને લીધે જેની તેની અવગણના કરે છે. માટે કૂર વાણીથી તને સહુ શ્વાન કહે છે. માટે જો તારે અમારા જેવા મહાત્મા કહેવરાવવું હોય તો અમારી પેઠે સૌને પ્રિય લાગે એવી મીઠી વાણી બોલવા શીખ. આમ કહ્યું કે પેલો કૂતરો

શરમાઈ ગયો અને કબૂલ કર્યું કે હવેથી હું હંમેશાં મીઠી વાણી બોલીશ.

લક્ષ્મીર્વસતિ જિહ્વાગ્રે જિહ્વાગ્રે મિત્રવાન્ધવાઃ ।

જિહ્વાગ્રે વન્ધનં પ્રાપ્તં જિહ્વાગ્રે મરણં ધ્રુવમ્ ॥

જીભમાં લક્ષ્મી, જીભમાં ઝેર અને જીભમાં જ વશીકરણ છે. મિત્ર, શત્રુ સૌ જીભમાં છે. અરે! બંધન અને મરણ પણ જીભમાં જ રહ્યું છે. “જો થાય મીઠી જીભ તો સર્વ કાર્ય થાય સિદ્ધ, જીભમાં રાખે ઝેર તો આખા મુલકથી થાય વેર”

મિથ્યા વાણીથી ચાર પ્રહ્લહત્યા ચોટી

એક વખત સમજી મોટા સર્પને ઉપાડી આકાશમાર્ગે જતી હતી. તેવામાં નીચે ચાર પરદેશી બ્રાહ્મણોને સદાવ્રતી શેઠે પાકું સીધું આપ્યું. તે લઈને જતા હતા તેવામાં ધીનું તપેલું ઉઘાડું તેમાં પેલા સર્પની લાળ પડી. આ બખર બ્રાહ્મણને ન હતી. આમણે તો રસોઈ કરી, જમ્યા કે ચારેયનું મરણ થયું.

હવે ધર્મરાજાએ જાણ્યું જે, આ ચાર પ્રહ્લહત્યાનું પાપ કેને શીર મૂકવું. જો સમજાને શિર મૂકું તો તે પણ ઠીક નહિ, કારણ પોતાનું ખાજ લઈને ગગનવિહારી તે ગગનમાર્ગે જાય જ. તેમ સર્પને માથે પણ દોષ ન મૂકાય, કારણ તે પરાધીન અને બે સ્થિતિમાં હતો; તેથી તેના મુખમાંથી ઝેર ખરી પડ્યું. માટે તેનો પણ વાંક નહિ. હવે આ પ્રહ્લહત્યા કેના માથે મૂકવી? આમ વિચાર કરવા લાગ્યા; એટલામાં મૃત્યુલોકમાં પેલા ચારને અગ્નિદાહ કરવા લઈ ગયેલા તેમાંથી એક આકરો અને ઉતાવળો બ્રાહ્મણ બોલી બઠ્યો કે, શેઠ મોટો દાનેશ્વરીનો દીકરો થઈ પડ્યો છે! તેણે સદાવ્રત બાંધ્યું અને સીધું આપ્યું તેમાં એણે આજ ચાર પ્રહ્લહત્યા વહોરી. આ સાંભળતાં જ ધર્મરાજાએ તરત જ

મિથ્યા વાણી બોલનારા પ્રાણીઓને ખાતે ચારેય પ્રકારની લાખી નાખી.

માટે વાણી વિચારીને બોલવી; નહિતર વાણીથી પાપ લાગે છે.

॥ શુભં વાચ્યં શુભં વાચ્યં નાશુભં તુ કદાચન ॥

માટે શુભ બોલવું, શુભ બોલવું, પણ કેઈનું અશુભ થાય અને અપ્રિય લાગે એવું તો ક્યારેય બોલવું નહિ.

શબ્દ દેખવામાં કે પકડવામાં આવતો નથી, પણ તેનો ધા તીક્ષ્ણ તરવારના ધા કરતાં પણ વધારે લાગે છે. શસ્ત્રનો ધા મોડોવહેલો રૂઝાય છે. પણ શબ્દનો ધા રૂઝાવો બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

દુર્યોધન પાંડવોની સલામાં આવતો હતો, ત્યારે સ્થળને જળ માની કપડાં ઉંચાં લીધાં અને જળને સ્થળ માની કપડાં ઉંચાં લીધાં નહિ; એટલે પલળ્યો. આથી વનિતાવિશ્રામે બેઠેલી દ્રૌપદીએ શ્રીકૃષ્ણનાં રાણી રૂક્મણીજીને હસતે વદને કહ્યું, જુઓ જુઓ, છત્રપતિ દુર્યોધન આવે છે. પણ પાણીએ દેખતો નથી. માટે અંધના અંધ જ હોય. આ વચન કહ્યું. તે સાંભળી દુર્યોધન તરત પાછો વળી ગયો, પણ સલામાં આવ્યો નહિ. એ દ્રૌપદીના શબ્દથી આખું ભારત રચાણું.

રામાયણ પણ સીતાના એક શબ્દથી જ રચાણી. સીતાએ લક્ષ્મણને કહ્યું કે, તું રામની મદદે જતો નથી, તેથી તારા મનમાં એમ છે જે રામ મરશે ત્યારે હું સીતાને મારી સ્ત્રી કરીને રાખીશ, એમ સમજી તું જતો નથી; પણ હે મૂર્ખ ! હું મરીશ પણ તને વરીશ નહિ. આમ વચન કહ્યું કે લક્ષ્મણ એકદમ મૂર્છિત થઈ પૃથ્વી પર ઢળી પડ્યા. માટે કેઈને કઠીન લાગે એવો એક પણ શબ્દ બોલવો નહિ.

જે જે શબ્દ બોલવો તે તે બોલ્યા પહેલાં પૂરતો વિચાર કરીને જ બોલવો, પણ વિચાર કર્યા સિવાય બોલી નાખવો નહિ.

કેમકે શબ્દ બોલનાર જીભ છે. એ જીભને નિયમમાં રાખીને શબ્દ બોલવો. પણ જીભને લાંબી ટૂંકી થવા દેવી નહિ.

જીભમાં હાડકાં નથી, અતિ કોમળ છે પણ બીજાનાં હાડકાં ખોખરાં કરી નાખવાને એ શક્તિમાન છે. શરીરના બધા અવયવો કરતાં જીભ એ મહાન બળવાન છે. ઈશ્વરે પણ જીભને નિયમમાં રાખવા બત્રીસ દાંતને મોટો કિલ્લો બાંધ્યો છે. તેના ફરતા હોઠ, મૂછના વાળ ઇત્યાદિક સાધનોથી એ કિલ્લો મજબુત કર્યો છે. માટે જેને આ લોકમાં સુખી રહેવું હોય અને કીર્તિવાન બનવું હોય તેણે વાણીને ખૂબ નિયમમાં રાખવી. વગર વિચાર્યું કાંઈ પણ બોલવું નહિ. સહુ સફવાણીથી જેવા પ્રસન્ન થાય છે તેવા આખ્યેથી પ્રસન્ન થતા નથી. માટે હંમેશાં સારી પ્રિય વાગે એવી અને નમ્ર વાણી બોલવી.

॥ જે જે વાંચવું તે તે વિચારપૂર્વક વાંચવું ॥

‘વાંચે પણ નહિ કરે વિચાર;
તે સમજે નહિ સઘળો સાર.’

જે જે વાંચવું તે વિચારીનેજ વાંચવું. અને વિચારીને વાંચેલાનો સાર હૃદયમાં ઉતારવા શીખવું. વાંચી જાણે પણ જે વિચાર ન કરે તો જ્ઞાન થતું નથી, પણ નુકસાન થાય છે. પેલાએ કાગળ વાંચી વિચાર ન કર્યો તો મોકાણું મંડાવી. અને વાંચી વિચાર કરી સમજનાર મળ્યો તો આનંદની છાનો ઉછળાવી.

એક વહેપારી વહેપારમાં પોતાનું સઘળું ધન ખોઈ બેઠો. દેવાદાર થયો. લેણીયાતો રોજરોજ તેને ચુંટી ખાવા મંડયા. આથી અકળાઈને સગાવહાલાંની રજા લઈને ખાનગી રીતે પોતાના સ્ત્રીછોકરાંને લઈ સોએક ગાઉ છેટે એક શહેરમાં રોજગારને અર્થે ગયો. ત્યાં તજ, લવિંગ એલાયચીનો, તેમાં વળી વિશેષ કરીને મરીયાનો બહેપાર કરવા માંડ્યો. એણે મરીયાં ખરીદ્યાં. પણ ભાવ બેસવાથી મરીયાં વેચાયાં નહિ. અને મરીના ધીરનારને એક માસે રૂપીઆ આપવાનો વાયદો કરેલો. તેથી તે લોકો મહીનો થયા પછી નાણાં લેવા આવ્યા. આણે પાંચ, દશ અને પંદર દિવસનો વાયદો કર્યો, પણ ખીજે મહીનોય ચાલ્યો ગયો. આથી તેઓ એને ઘેર લાંઘવા બેઠા.

એવામાં મુંબઈનો બહેપારી આવ્યો. તેનાં બધાં મરીની ખરીદી કરીને રોકડા રૂપીઆ આપી માલ મુંબઈ લઈ ગયો.

લેણીયાતો કહે, ભાઈ અમને રૂપીઆ જલદી આપી દો. ત્યારે કહે, ભાઈઓ તમો મારે ઘેર લાંઘવા બેઠા એ વાત મારા દેશમાં ગઈ હશે તે મારાં સગાવહાલાં ઘણાં અક્સોસ કરતાં હશે.

માટે મને થોડી જ મતલબનો એક કાગળ લખી નાખવા દ્યો. પછી તમારા નાણાં ચુકતે આપી દઉં. પછી કાગળ લખ્યો કે, અમારા વહાલાસગા કપુરચંદ, અને કંકુ ફ્રેઈઝ વગેરેને માલમ થાય જે ભગવાનની દયાથી અમારા પર દુઃખના વાદળો ઘેરાયેલાં તે સર્વે છૂટી ગયાં છે. અમારી કશી પ્રીતર કરશો નહિં. વિશેષ આજ રોજ અમારાં સર્વે મુંબઈમાં મરી ગયાં છે. હવે અમારી કોઈ ભતની પ્રીતર તમારે કરવી નહિ. આવો કાગળ લખી પોસ્ટમાં રવાનો કરી લેણુદારોને મરીયાંના રૂપીઆ ચુકતે આપી દીધા.

હવે કાગળ સગાઓને પહોંચ્યો તેવો જ તે લોકો ચારે કોરથી લેળા થઈ વાંચવા લાગ્યાં. તેમાં વાંચતાં વાંચતાં આવું કે, આજ રોજ અમારાં સર્વે મુંબઈમાં મરી ગયાં છે. આ શબ્દ વાંચતાં જ કાગળ ફેંકી દઈ સર્વે રો કઝળાટ કરવા મંડી પડ્યાં. ત્યાં તો કંઈક કાણુ આવી જાણી આઠોશીપાઠોશી, સગાં સર્વે રડવાફૂટવા લેળાં થઈ ગયાં.

અને સૌએ પૂછ્યું કે, અલ્લ્યા લાઈ કોની કાંણુ છે? તો કહે ધનપાળ શેઠનું આખું કુટુંબ મુંબઈમાં મરી ગયું. આ સાંભળી સૌ હાય, હાય, પોકાર કરી રડવા લાગ્યા. ત્યારે કોઈક ડાહ્યો પુરુષ આવીને કહે, લાઈ એકદમ બધાય સાથે મરી જાય એ સંભવતું નથી; માટે તમે કાગળ લાવો. મને વાંચવા દ્યો. પછી વાંચ્યો અને વિચાર કરીને બોલ્યો કે, આ ધનપાળ શેઠ શેનો વેપાર કરતા હતા? એમની કેવી સ્થિતિ હતી? ત્યારે કહે, તેઓ તજ, એલચી, લવીંગ અને તીખાંનો વેપાર કરે છે. તેમાં વિશેષે કરી મરીનો વેપાર મોટો કરે છે. ત્યારે કાગળ વાંચનારે કહ્યું કે, લાઈ કાંઈ શોક કરવા જેવું નથી. પોતે લખે છે કે, અમારાં સર્વે મુંબઈમાં મરી ગયાં છે. એટલે જે મરીયાં હતાં તે સર્વે મુંબઈના બહેપારીની ખરીદ હોવાથી મુંબઈ ગયાં છે. હવે અમારી કશી પ્રીતર કરશો નહિ. જો કે એમનું કુટુંબ બધું મરી ગયું હોય તો પ્રીતર કરશો નહિ, એવું શા માટે લખે? આમ તેણે પત્ર વાંચીવિચારી સૌને સમજાવ્યા કે સૌ એકદમ શાન્ત થઈ ગયા.

અને સહુમાં આનંદ આનંદ છવાઈ ગયો. માટે જે જે વાંચવું તે પૂરેપૂરું વાંચી, વિચારી સમજવું. જોકે ખીજાએ પત્ર વાંચ્યો, પણ વિચાર્યો નહિ તો બધાયને રો કકળાટ કરાવ્યો. માટે કથા, વાર્તા. કે જે જે વાંચવું તે વિચારવું અને હૃદયમાં ઠસાવવું. તો જ શાન્તિ અને સુખ થાય.

ગમે તેવો બુદ્ધિશાળી અને લાભુલો હોય. પણ ઉંડા ઉતર્યા વિના ઉપરથી વાંચવાથી સમજ પડતી નથી. માટે જે જે વાંચવું તે વિચારીને જ વાંચવું.

વિચક્ષણ વાંચનાર

એક માણસે પોતાના ઘર આગળ ગંદકી થતી જોઈ કોટવાલ પાસે જોડ ચોડાવ્યું. આ ઠેકાણે ગંદકી કરવી નહિ કરશે તો શિક્ષાને પાત્ર થશે. હવે આ જોડ વાંચતાં લોકોએ ગંદકી કરવી બંધ કરી. પણ એક વિચક્ષણ લાઈએ જોડ વાંચ્યું કે તૂર્તજ ગંદકી કરી. માલીકે જોડ સામી આંગળી કરી કહ્યું, આ વાંચ્યું છે ? હા, વાંચીને જ પેશાબ કર્યો છે. પેલાએ પોલીસને જોલાવી કેસ કર્યો. મેજસ્ટ્રેટે કોર્ટમાં ગંદકી કરનારને પૂછ્યું કે, ગંદકીનું મનાઈ જોડ ચોડ્યું છે છતાં કેમ કરી ? શું જોડ નહોતું વાંચ્યું ? પેલો કહે, સાહેબ તેમાં તો ગંદકી કરવાનું લખ્યું છે, માટે કરી. પછી જોડ મગાવ્યું, મેજસ્ટ્રેટે વાંચ્યું કે આ ઠેકાણે ગંદકી કરવી નહિ, કરશે તો શિક્ષાને પાત્ર થશે. પેલો કહે, ના સાહેબ એમ નથી. આ ઠેકાણે ગંદકી કરવી, નહિ કરશે તો શિક્ષાને પાત્ર થશે, આમ છે. સાહેબ સમજી ગયો અને તેને શાખાસી આપી અને જોડવાળાને ઠપકો આપી કહ્યું કે, ગંદકી કરવી નહિ, એ ઠેકાણે પૂર્ણ વિરામ નથી કર્યું એ ભૂલ છે. તે સુધારીને જોડ લગાવજો. આ દૃષ્ટાંતનો સિદ્ધાંત એ છે કે, આ લખાણ ઘણા ય વાંચતા હતા, પણ ભૂલની તો માત્ર એકને જ ખબર પડી. તેમ શાસ્ત્ર, પુરાણ, સહુ વાંચે પણ તેનો સિદ્ધાંત તો આસ્તિક, ધર્મિષ્ઠ અને ભગવદ્-ભક્ત સમજે તેવો ખીજો કોઈ સમજી શકે નહિ. માટે દરેક શાસ્ત્રનો અભ્યાસ પ્રથમ કહ્યા એવા પુરુષો પાસેથી જ કરવો. તો જ જ્ઞાન થાય.

॥ વિનાશકાલે વિપરીતબુદ્ધિઃ ॥

જ્યારે મનુષ્યનો વિનાશકાળ નજીક આવે છે, ત્યારે કોઈનું કે પોતાના હેતુનું પણ મનાતું નથી. ગમે તેવો વિદ્વાન, વિવેકી અને બુદ્ધિશાળી હોય પણ વિનાશકાળ થવાનો હોય ત્યારે સારા શુભો લય પામી જાય છે. અવિદ્વાન, અવિવેકી અને દુર્બુદ્ધિનો બની જાય છે. હિતને અહિત માને છે. માળાપ, ભાઈ અને મિત્રવર્ગ કોઈનું મનાતું નથી. સૌને દોષિત જુએ છે. ગમે તેવો સુખી અને ધનવાન હોય, પણ પડતીના ગણેશ બેસે કે તરત તેના ઉપર દુઃખો ચડી બેસે છે અને ચારે કોરથી ઉના વાયરા વાવા લાગે છે. માટે હંમેશાં પોતાને એક સ્થિતિએ રહેવા શીખવું.

લંકાપતિરાવણું દશ મસ્તકને વીસ ભુજવાળો હતો. તેનું મૃત્યુ કોઈ કરે એમ ન હતું. પણ વિનાશ કાળ હોવાથી પોતાના નાશને નોતર્યો. પોતે મહા બળવાન, કળાવાન, અદ્વિતીય યોદ્ધો હતો અને વિદ્યામાં, જ્ઞાનમાં, બુદ્ધિમાં પુરો હતો, પણ વિનાશકાળ હોવાથી કોઈનું મનાયું નહિ. ઈંદ્રજીતનું મૃત્યુ થયું, લંકાપુરી પર વાનરહજ ચઢી આવ્યું, પોતાના અજ્ઞેય યોદ્ધાઓ રણાંગણમાં રોળાયા. જ્યારે પરાભવની આણી પર આવી ગયો, ત્યારે પોતે સસૈન્ય સભજ થઈ ચુદાંગણે જવા તૈયાર થયો. પોતાની પતિવ્રતા પત્ની મંદોદરી પાસે રજા લેવા ગયો. સતી ! ઈંદ્રજીત જુઓ, વાનરહજ ગઢ પર ચઢી ગયું. સીતાપતિ રામ અને તેનો ભાઈ લક્ષ્મણ રણમાં મસ્તપણે મહાલવા લાગ્યા છે, માટે હવે મને રણસંગ્રામમાં જવાની રજા દે. આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે મંદોદરી બોલી.

સતી મંદોદરીના બોલ

મુલ્લા: પુરુષા રાજન્ સતતં પ્રિયવાદિનઃ ।

અપ્રિયસ્ય ચ પથ્યસ્ય વક્તા શ્રોતા ચ દુર્લભઃ ॥

રાજન્, પ્રિય વાક્યપ્રદાન કરનારા માણસોનો કંઈ તોટો નથી; પણ ખોટું લાગે તો ભલે લાગે, પણ સાચે સાચું કેહેનારા સાંભળનારા બહુ થાડા હોય છે.

માટે મનાય કે ન મનાય પણ હું સાચે સાચું કહું છું કે, સ્વામિન્ જરા સમજો, તમારી વિધાનો અને જ્ઞાનનો આ વખતે ઉપયોગ કરો. પાછા વળો, તમારા અજ્ઞેય યોદ્ધાઓને સંહાર્યા. વાનરનાં ટોળાં નજીક ધસી આવ્યાં. પાટવી કુંવર ઈંદ્રજીતને સંહાર્યો. સમુદ્રમાં પત્થરા તાર્યા. વનચર વાનર તથા રીંછોનું સૈન્ય લઈ યુદ્ધ કરવા આવ્યા. તેના એક લાંગડા વાનરે લાંકાપુરીના લાજખો ઘરમાં આગ લગાડી, પણ તેને કોઈ પકડી શક્યું નહિ. અંગદ નામના ચોવટ લાવનારા વાનરાનો પગ સભામાં કોઈથી ઉંચો થઈ શક્યો નહિ. આવા મહાસમર્થ સીતાપતિ રામનાં અજ્ઞેય યોદ્ધાઓ છે. સ્વામીજી! એ રામ કાંઈ માનવબાળ નથી. પણ મોટા ભૂપતિ, દાનવપતિ, દેવપતિ આદિકના મદને ઉતારનાર ઇશ્વરના પણ ઇશ્વર છે, માટે આપ માન મૂકી રામને તેની રમા સ્વાધિન કરી શરણે થાઓ. નહિ તો પ્રાણનાથ! તમામ જીવન જ્યોતિની અંતિમ ઘટિકા નજીક આવી જાણજો. આમ ધણું ધણું કહ્યું, પણ

॥ વિનાશકાલે વિપરીતબુદ્ધિઃ ॥

તેનો વિનાશકાળ હોવાથી જરા પણ મનાયું નહિ. વળી કહે, હે નાથ! બળના મદથી મસ્ત થઈને તમે દેવતાઓને રંજીડેલા તેથી એ સર્વે દેવતા તમારાથી વિરુદ્ધ થઈ રામના પક્ષમાં ગયા છે. અને એ સર્વે તમારા મરણની રાહ જોઈ રહ્યા છે. માટે એની સામે થવાથી રાજપાટ, પુર, પ્રજા, પરિવાર અને

પ્રાણને જરૂર ખોઈ બેસશે; માટે આ રાંકડીનું માને અને માન મૂકી પાછા વળો. આમ ઘણું ઘણું મંદોદરીએ કહ્યું, ત્યારે કંથ માથાવાળો અભિમાનની મૂર્તિસમો રાવણુ ગર્વભર્યો બોલ્યો.

भविव्री रम्भोरु त्रिदशवदनग्लानिरधुना ।

स रामो मे स्थाता न युधि पुरतो लक्ष्मणसखः ॥

इयं यास्यत्युच्चैर्विपदमधुना वानरचमू ।

लघिष्ठेदं षष्ठाक्षरपरविलोपात् पठ पुनः ॥

હે સતી ! ચિંતા પરહરો; સ્વસ્થ બનો. વનમાં વનચરો સાથે વસનારૂં, ખીલાં, બોરાં ખાનારૂં, બેરાં પાછળ ગાંડુ થઈ આથડનારૂં એ બિચારૂં રામડું તે શું કરનારૂં છે ? હા, એના પક્ષમાં ત્રિદશ (દેવતાઓ) છે. પણ હું રણસ્થળે ગયો નથી ત્યાં સુધી તેઓ બળ કરે છે. હું રણસ્થળે જઈશ કે તરત જ દેવતાઓનાં વિકસિત વદનો કાળાં થઈ જશે અને નાસવા માંડશે.

લક્ષ્મણનો ભાઈ રામ રણાંગણે મારા સામે ઉભો રહી શકશે નહિ.

વાનરસૈન્ય પણ હમણાં એકદમ વિપત્તિને પામશે. મને દેખશે કે તરત જ હુકાહુક કરી માથે પૂંછડાં લઈ ભાગવા માંડશે. આવી રીતે રામના પરાજયને સૂચવનારાં ત્રણ પદને બોલ્યો. ત્યાં તો રામના પરાક્રમને બાણુનારી સતી મંદોદરી જરા કોપાવેશમાં આવી ચોથું પદ બોલી ઉઠી કે—

॥ लघिष्ठेदं षष्ठाक्षरपरविलोपात् पठ पुनः ॥

હે હલકી બુદ્ધિના, તારો વિનાશકાળ નજીક હોવાથી તને મનાતું નથી, પણ તું ત્રણ પદ બોલી મને સમજાવે છે તે કરતાં તું દરેક પદના સાતમા અક્ષરનો લોપ કરી ફરી બોલ અને તે પ્રમાણે સમજ. એટલે રાવણુ ત્રણ પદમાંથી સાતમા અક્ષરનો લોપ કરી બોલ્યો કે, રાવણુના વિકસિત વદનો હમણાં કાળાં થઈ

જશે. રામ રણાંગણામાં લાંબો વખત ટકશે, પણ રાવણ નહિ ટકે. વાનરાઓ વિજય મેળવશે. આવી રીતે પોતાના બોલેલા ત્રણ પદમાં પોતાનું મરણ આવી ગયું જણ્યું; તોપણ પોતાનો વિનાશકાળ હોવાથી મનાયું નહિ. અને કહે સતી! રૂઢાય તેમ થાય, પણ હવે મને જવાની રજા દેવામાં વિચાર કે વિદ્વંધ કરવાનો નથી, માટે રજા દે. હું જઈ છું એમ બોલી ચાલતો થયો. ચાલતાં ચાલતાં વિચાર થયો જે લાવને મોટા ખંડુ કુંભકર્ણને જગાડી લેગો લેતો જઈ. આમ ધારી કુંભકર્ણના મહેલે જઈ જગાડવા ખુમાટા પાડ્યા, હયમયાઓ, પાડા પાસે ખુંદાઓ, નાકમાં અને કાનમાં રાક્ષસોને પેસાડી ખૂબ કિકિઆરીઓ પડાવી. ત્યારે માંડમાંડ જાગ્યો અને રાવણ સામું જોઈ કહે, ‘મને કેમ જગાડ્યો?’

રાવણ કહે, ભાઈ હવે ઉંઘવાનું નથી. હું રામની સીતાનું હરણ કરી લાવ્યો છું. તેથી રામ વનચરવાંદરદળોને લઈને આપણી ઉપર ચઢી આવ્યો છે. લંકાના ગઢ પર વાંદરાઓ ચઢી ગયા છે. લંકાપુરી કેટલીક દગ્ધ થઈ ગઈ. પુત્ર ઇન્દ્રજીતનું મૃત્યુ થયું, વગેરે વગેરે કહી બતાવ્યું.

કુંભકર્ણ માથું ધુણાવી, અરે! ભાઈ તેં આખી ત્રિલોકીને ગુલામવત્ કરી. પણ કામકોષાદિક અંતઃશત્રુની ગુલામીમાંથી તું છૂટી શક્યો નહિ. તું મહાન વિદ્વાન, જ્ઞાની, અને સમર્થ છતાં પણ તારું આ વખતે જ્ઞાન ક્યાં ગુમ થઈ ગયું? તારી કુટેવ હજી ગઈ નહિ. અહા....હા....હા! તેં રામની સ્ત્રીને હરણ કરી, તેથી આપણું આજથી સર્વે હરાઈ ગયું. બાંધવ હવે શું થશે? તે કહી શકાતું નથી. જો મારું માનતો હોય અને આપણું સર્વનું હિત ચાહતો હોય તો નિરભિમાની થઈ રામની રંમારૂપ સીતાને લઈને સામે પગલે જઈ તેને સોંપી દે. તો જ આપણું કુશળપણ રહેશે. નહિતર જરૂર હવે આપણો કાળ આવ્યો જાણ.

રામ એ સાધારણ માણસ નથી. તેનાં ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, પરાક્રમ અને મહિમા મેં સાંભળ્યાં છે. વળી તેણે સમુદ્રપર પાંચ બાંધી. વાંદર, રીંછ આદિને ચોક્કા બનાવ્યા. એ કાંઈ ઓછું પરાક્રમ ન કહેવાય. ઇંદ્રને જીતવાવાળા મહાન સમર્થ તારા ઇંદ્રજીત પુત્રનો નાશ કર્યો. તેના એક વાંદરે લંકાપુરી બાળી, વગેરે વગેરે તારા મુખથી સાંભળી હું નક્કી કહું છું કે, માન મૂકી નિર્માની થઈ રામને સીતા સોંપી દે. આ સિવાય બચવાનો કોઈ ઉપાય નથી. વળી તે કઠોર વાણી, કૂર સ્વભાવ અને અભિમાનના મહત્તી મસ્ત થઈને રંભડેલા, રડાવેલા, તગડેલા દેવ, વિપ્ર, ઋષિ, મુની રાજા અને રાંક એ સર્વેના અપરાધના ફળને ભોગવવાનો સમય નજીક આવ્યો જાય.

રાવણ કહે, બન્ધુ ! હું જાણું છું કે-

માયતિ પ્રમદાં દૃષ્ટા મુરાં પીત્વા ચ માયતિ ।

यस्माद् दृष्टिमदानारी तस्मात् तां नावलोकयेत् ॥

મહિરાના પાનથી મસ્ત થવાય છે અને સ્ત્રીનાં તો દર્શનથી જ મસ્ત થઈ જવાય છે. વાસ્તે કોઈ પણ શ્રેયાર્થીએ તો સ્ત્રીના સામું પણ ન જોવું. આ જાણું છું. છતાં ભાવિના ભુલાવાથી કામાંધ અને વિચારશૂન્ય બની આ અકૃત્ય કર્યું છે. બન્ધુ ! તું કહે છે તેમ મારી સતી સ્ત્રી મન્દોદરીએ પણ રામના પ્રભાવને સૂચવનારાં મારા બોલમાં જ, મારો પરાભાવ જણાવી દીધો છે. છતાં હવે તો

॥ यद्भाष्यं तद् भवत्येव ॥

માટે હવે તો જે થવાનું હશે તે થશે, પણ રામને તેની રમા ન સોંપાય અને રાવણના નામને બટો ન લગાડાય. હવે તો બન્ધુ ! વિચારમાત્ર બંધ કરો અને પુર, પ્રભા, પુત્ર અને કુટુંબનું રક્ષણ કરવા તૈયાર થઈ જાઓ. રામને નસાડી દિગ્વિજય કરો અને આપણા કીર્તિધ્વજને ફરકાવો. આમ

ઘણું ઘણું કહી તેને પણ તૈયાર કર્યો. પણ વાચકો, વિચાર કરો કે રાવણે મોટાની પ્રિયતામાં સતીનું અને વડીલબન્ધુ કુંભકરણનું માન્યું નહિ અને મનધાર્યું કર્યું; તો તેનું કેવું ભયંકર પરિણામ આવ્યું. માટે દરેક કામ કર્યા પહેલાં તેના પરિણામનો વિચાર કરવો. રાવણ વિદ્વાન, બળવાન સાધનસંપન્ન છતાં સાહસ કરવાથી કુળકુટુંબ, પુર, પ્રજા સહિત નાશ પામી ગયો. માટે દરેક સુખાર્થીએ બહુજ વિચારીને તથા મોટાની સલાહ લઈને કરવું.

આ જીવ છાણુ મેળવનારી ડોશી જેવો ડાહ્યો છે

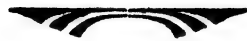
આ જીવ કેવળ વિષયનો કીડો બની ગયો છે. વિષય વિના પળમાત્ર રહી શકતો નથી. જેમ મચ્છને જળ એ જ જીવન છે, તેમ વિષયી જીવને વિષય એ જ જીવન છે અને તેથી જ અન્યાય, અનાચાર ને ઇલાદિક પાપને ન ગણીને, વિષયસુખ મેળવવાને વલખાં માર્યા કરે છે. હાથવોય કર્યા કરે છે. ભગવાન કરતાં પણ વિષય ગળ્યા લાગે છે. ભગવાનની કે સત્પુરુષોની આગળ વિષય-સુખની જ યાચના કરાય છે.

એક વખત રાજા ઘોડે બેસી જતો હતો. તેણે એક ડોશીને છાણુ મેળવવા ચારે કોર ઘોડા કરતી બેઠને પાસે બોલાવી કહ્યું. ડોશી, તમને કેટલાં વરસ થયાં? બાપજી! આજે પંચાણું મું પુરું થાય છે. રાજા કહે, આટલા બધા ઘોડા કેમ કરો છો?

ડોશી કહે, હું ઘરડી તે આ રાંડું મારે ભાગે કોઇ છાણુ આવવા દેતી નથી. રાજા કહે, તમારે દીકરા કેટલા છે? બાપજી! દીકરો બીકરો કોઇ નથી. આ બે હાથ ને બે પગ એ દીકરા છે. વહેલી સવારથી આવી બપોર સુધી આથડું છું. ત્યારે એક ટોપલી છાણુ માંડ માંડ થાય છે. આમ કહી, લ્યો બાપજી, રામ રામ, હું બઉં છું. રાજા કહે, ડોશીમા બિભાં રહો, બાપજી, ઉભી રહીશ તો આજ અડધી ટોપલીયે છાણુ નહિ થાય. ત્યારે સિપાઈ બોલ્યો. ડોશીમા આ આપણા અન્નદાતા રાજા છે. જરા ઉભાં રહો. ડોશી કહે, લ્યો ભા. આ ઉભી.

રાજા કહે, ડોશીમા તમારા ઘોડા દેખી મને કંઈ કંઈ થઈ ભય છે! માટે માગો, જે માગો તે આપું. ડોશી કહે, સાચું કહો છો? હા સાચું કહું છું. બાપજી! માગું છું કે એક ઓકનું

છાણ મેળવું છું, તે આજથી બેય ઝોકનું છાણ હું એકલી મેળવું. આ સાંભળી રાજા ખૂબ હસી પડ્યો. ડાશી, બીજું માગ બીજું. ડાશી કહે, બાપજી ! મારે બીજું કંઈ જોઈતું નથી. તમે માગવાનું કહ્યું ત્યારે માગ્યું. રાજાએ ઘણું ઘણું કહ્યું પણ ડાશી એકની બે ન થઈ. ત્યારે રાજા કહે, બા; બેય ઝોકનું છાણ તું એકલી મેળવ. આમ રાજાએ રાજી થઈ માગવાનું કહ્યું, તોય પેલી અભાગણી ડાશીએ છાણ માગ્યું. તેમ આ જીવને પણ અનાદિ કાળથી વિષય-રૂપ છાણ મેળવવા હડીઓ કરતો અને દુઃખી થતો જોઈને એ દુઃખથી મુક્ત કરવા ભગવાને દયા કરીને આવો મનુષ્યદેહ અને સત્સંગનો યોગ આપ્યો. તોય હજી છાણરૂપ વિષય મેળવવા હડીઓ કર્યા કરે છે. ભગવાન પાસે પણ છાણરૂપ વિષયસુખ માગ્યા કરે છે. માટે આવો ઉત્તમોત્તમ યોગ પામીને વિષયસુખ મૂકીને ભગવાન સંબંધી દિવ્ય સુખ માગી લેવું અને તેના જ ભોક્તા થવું.

॥ આ લોકમાં કોઈનું પુરું થયું નથી ॥

દશ માથાવાળો, વીશ ભુજવાળો અને દીર્ઘાયુષી રાવણ જેવાનું
યે પુરું થયું નથી. તો આપણે અદ્યાયુષી માનવીઓનું કેમ પુરું
થાય? રામચંદ્રજી રાવણનો નાશ કરી સીતાજીને લઈ અયોધ્યા
પધાર્યા; ત્યારે સર્વ લોકો રામને આવ્યા બાણી મળવા આવ્યા.
સહુ કહે, કૃપાનાથ! રાવણ મુઝો એ બહુ સાઈં થયું.
બાપજી! એ કાંઈ મરતાં મરતાં બોલ્યો ખરો? રામચંદ્રજી કહે,
હા બોલ્યો કે, હે રામ! તું મારી આવી સ્થિતિ કરીશ એ હું
જાણતો ન હતો. જો આવી ખબર હોત તો મેં મારા પાંચ કામ
ધારેલાં તે જરૂર પૂરાં કરી લેત. મને મરવાની ચિંતા નથી, પણ
મારાં ધારેલાં પાંચ કામ બાકી રહી જાય છે. તેની મને ઘણી
ચિંતા થાય છે. મેં કહ્યું, તું આવો જખરજસ્ત છતાં તારે હજી
ક્યાં પાંચ કામ બાકી રહી જાય છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે—

મૃત્યુપ્રાય થતાં કહ્યું દશમુખે,	સીતાપતિના પ્રતિ
મારે પાંચજ કામ પૂર્ણ ન થયાં,	તેથી નહિ નિવૃત્તિ
ક્ષારાં બુદ્ધિ વિષે નવે પીયૂષના,	ફૂંપો નહિ બોળિયા,
લેદી સપ્ત પાતાળ તે થકી બળી	રાજ નહિ છોડીયા.
કીધો સુકા કણ્ણીન્દ્રને નહિ વળી	અત્યુગ્ર ભૂભારથી
માર્યા નહિ જમપુરીમાં જમદૂતો	મેં મારા જ હાથથી
કીધો ચંદ્ર કલંકે હિન નહિ એ	મારું ન ધાર્યું થયું,
બોલ્યો રાવણ મુખ થકી સહુ સુણો	શ્રી રામચંદ્રે કહ્યું

૧. એક તો મારે, ખારા જળના સમુદ્રને મીઠો કરવો હતો.
શીરીત્યે તો સ્વર્ગમાંથી અમૃત લાવી સમુદ્રમાં નાખીને મીઠો
કરવો હતો. પછી એમાંથી નાનામોટા નદ ફાટી આખી

- દુનિયાને જળનું સુખ કરી આપવું હતું. જેથી ઈંદ્રરાજની કોઇને ગરજ રહે નહિ. આડે વગડે અનાજ પકાવે અને સહાય સુખીઆ રહે. કોઇ દહાડો દુકાળને તો દેખે જ નહિ.
૨. બીજું બળીરાજને પાતાળમાંથી પૃથ્વીપર લાવવો હતો.
 ૩. ત્રીજું શેષ નારાયણ માથેથી પૃથ્વીનો ભાર ઓછો કરવો હતો. એટલે મારા બાણની અણી ઉપર પૃથ્વીને રાખી શેષને ભારથી મુક્ત કરવો હતો.
 ૪. ચોથું ચૌદ કરોડ જમને મારી જમપુરી બાલી કરવી હતી; જેથી લોકો જમપુરીનો ડર મૂકી ગમે તેમ વર્તે.
 ૫. પાંચમું ચંદ્રને કલંકહીન કરવો હતો, જેથી પંદર દિવસ અજવાળું કરે છે અને પંદર દહાડા અંધારું રાખે છે. તો તે કોઇ દહાડો અંધારું કરે જ નહિ.

આવા પાંચ કામ મેં કરવા ધાર્યાં હતાં તે અધુરાં રહી જાય છે. એનો મને ખેદ થાય છે. આ રાવણ મરતી વખતે બોલ્યો; એમ શ્રી રામચંદ્રજી ભગવાને સહુને કહ્યું.

સુરુ વાચકો ! આવા મહાન જોરાવર રાવણને પણ ધાર્યું અધુરું રહી ગયું છે તો આપણું શી રીતે પુરું થશે ? માટે હવે તો જેમ બને તેમ ભગવાન તથા સંતને મદદમાં લઇને જેમ આપણું પુરું થઇ જાય તેમ કરી લેવું.

॥ પારસીનો મૂંગો છોકરો બોલતો થયો ॥

મૂકં કરોતિ વાચાલં પંચં લંઘયતે ગિરિમ્ ।

યત્કૃપા તમહં વન્દે પરમાનન્દમાધવમ્ ॥

સુરતનો એક પારસી હતો. તેને છેલ્લી અવસ્થામાં એક દીકરો થયો. પણ તે જન્મથી જ મૂંગો હતો. તેને બોલતો કરવા માટે ઘણા ઘણા ઉપાયો કર્યા, અને દેવ, દેવી, પીર, પૂજ, બાવા, ભૂવા, વગેરેને સેવ્યા. દોરાધાગા કર્યા. દેશીવિદેશી વૈદ્યોની સલાહ લીધી અને તેમના કહ્યા પ્રમાણે ઘણાઘણા ઉપાયો કર્યા, પણ છોકરો બોલતો થયો નહિ. એવામાં સદ્ભાગ્યે કોઈ સત્સંગીનો નેગ થયો! અને તેનું ચારિત્ર. બહુ સાફ નેઈ તેને બહુ ગુણ આવ્યો. ત્યારે પારસીએ તેને પૂછ્યું કે, આ છોકરો બોલતો થાય તેવો કોઈ ઉપાય છે? ત્યારે તે કહે, તમે અનેક ઉપાયો કર્યા હશે અને હજીએ લલે કરો, પણ જો કોઈ સત્પુરૂષ કૃપા કરે તો જ આ છોકરો બોલતો થાય. પારસી કહે, અત્યારે તમારા ધર્મમાં કોઈ મોટા પુરૂષ છે? હરિજન કહે, ઘણા ય છે, પણ તમે વડતાલે જાઓ, ત્યાં અમારા ગોપાળાનંદસ્વામિ નામે બહુ મોટા પુરૂષ છે, અને તે જો કૃપા કરે તો છોકરો તરત બોલતો થાય. પછી તે પારસી છોકરાને લઈને વડતાલે આવ્યો અને ઠાકોરજીનાં દર્શન કરીને ગોપાળાનંદસ્વામિની પૂજા કરતો કરતો આસને આવ્યો. સ્વામિ પૂજા કરતા હતા. તે સ્વામિને ઢીંચણીયા થઈ ખૂબ વિનયથી પગે લાગ્યો. છોકરાને પગે લગાડીને આગળ બેઠો. સ્વામિજી તેના અંતરનું જાણીને પૂજામાં અર્ધું કેળું ધરેલું હતું તે તેના છોકરાને આપ્યું. બચ્ચા ખાઈજા. એ છોકરે ખાધું કે તરત બોલ્યો, બાપા આ કેળું બહુ જ ગળ્યું છે. તે જોઈને પારસી

બહુ જ આશ્ચર્ય પામી ગયો. રાજી રાજી થઈ ગયો. સ્વામિને કહે, તમે તો ભગવાન જેવા છો. સ્વામિ કહે, ભગવાન તો સ્વામિનારાયણ છે. હું તો તેમનો એક રાંક સાધુ છું. એમ કહીને મહારાજનાં ઐશ્વર્ય, ચમત્કાર ને પરચા વગેરેની બહુ વાતો કરી, તે સાંભળી તેને બહુ ગુણ આવ્યો. અને પોતે સ્વામિના હાથે વર્તમાન ધારી મલિન આહારત્યાગ કરવાનો અને નિત્ય નાવાધોવાનો નિયમ લઈને પવિત્ર એકાંતિક સત્સંગી થયો. આવા ઐશ્વર્યવાન અને વચનસિદ્ધ ઘણા સંતસત્સંગીઓ અને બાઈઓ પણ શ્રી સ્વામિનારાયણના સંપ્રદાયમાં હતા.

॥ પડછાયા મોર જનાર હઠીભાઈ પટેલ ॥

આજ સુધી તો આ જીવ પેલા હઠીભાઈ પટેલની પેઠે
 અવળે મુખે દોડ્યો જતો હતો. પ્રિય પાઠકો ! વાંચો, બરોબર
 વાંચો અને ફરીને પણ વાંચજો, એક હઠીભાઈ નામનો પટેલ ચાલતાં
 ચાલતાં પોતાના પડછાયાના માથા સામી નજર પડી તો તેણે
 પડછાયાના માથા બહાર પગ મૂકવા લાંબી લાંબી ફલાંગો ભરવા
 માંડી. પણ પુણ્યબાર વાગ્યાનો સમય એટલે પડછાયો ચાર છ
 આંગળ છેટો ને છેટો રહે. આથી તે પટેલ ભાઈ તો થયા ગુસ્સે
 અને બાંધી કેડ. ‘અલ્યા કંઈ સમજવું છે ? અલ્યા હું હાઈને
 તું છે; છતાં તું મારા સામેો થાય છે ? બસ ઉભો રહે’ એમ
 કહી મોટી ફલાંગે ચાલ્યો; પરંતુ પડછાયો એટલોને એટલો
 ચાલ્યો. ત્યારે કહે “અરે ! તું કોણ ? મને ઓળખે છે ? બસ
 મારી પાછળ રહે. નહિતર ઠીક નહિ પડે. એમ કહી મોટી મોટી
 ફલાંગો ભરવા માંડ્યો, પણ પડછાયોભાઈ તો આગળ ને આગળ
 રહે. આથી એણે ક્રોધ કરી કહ્યું કે, ‘અરે મૂર્ખા !
 તું કોણ મારી આગળ જનાર ? બસ, ઉભો રહે. આ હઠીયા
 પટેલને ઓળખે છે ? અલ્યા મુને કોઈએ હઠાવ્યો નથી, તો તું
 કોણ હઠાવનાર ?’ આમ કહી ફલાંગો ભરી, પણ પડછાયો તો
 આગળ ને આગળ રહે. આથી એકદમ ગુસ્સે થઈ “પણ” કયું
 કે મરી જાઉં તો ભલે મરી જાઉં, પણ આની મોર થાઉં તો જ ઉભો
 રહું. નહિ તો ન ઉભો રહું” આમ કહી મૂઠીઓ વાળીને
 મૂકી દોટ તે હાંપી ગયો. થાકી ગયો. પરસેવે પલળી ગયો. પડુ-
 પડુ થઈ ગયો, પણ લથડિયાં ખાતો ખાતો જાય નાહો. તેવામાં
 કોઈ સાધુ સામા મળ્યા અને કહે “ભાઈ આટલો બધો કેમ
 દોડ્યો જાય છે ? શું વાંધે વાઘબાઘ કે ચોર તો નથી પડ્યા ને ?

પેલો કહે, ‘બસ’ મને બોલાવશે. નહિ. આ મારો જીવ લેનારો મારા પૂર્વલવનો શત્રુ મારી વાંહે પડ્યો છે. ” સાધુ કહે, કોણ ? અધ્યા ઉભો તો રહે ? ” પેલો પડછાયા સામે હાથ ઉંચો કરી કહે “આ મારો બેટો પડછાયો. ” મેં “પણ” ક્યું છે કે, આ પડછાયા મોર જાઉં તો જ ઉભો રહું; નહિ તો લલે મરી જાઉં, પણ ઉભો ન રહું.

હઠીસંગની હઠીલાઈ

સાધુ કહે, “ અરે ! મૂર્ખ ઉભો રહે, ઉભો રહે. અમે તને પડછાયા મોર કરી દઈએ. ત્યારે પેલો ઉભો રહ્યો. સાધુ કહે, તારે પડછાયા મોર જાવું છે. પણ તેમાં શુરૂ કર્યા છે ? પેલો કહે, એમાં શુરૂ કરવા પડે ? સાધુ કહે, અરે મૂર્ખ શુરૂ તો દરેક કામમાં કરવા પડે. શુરૂ વિના ગમ ના પડે. જો છોકરાં માસ્તરને શુરૂ કરે છે તો કેવા લાણીગણી હોશિયાર થાય છે ? માટે જો અમને શુરૂ કહે તો એક પલવારમાં જ પડછાયા મોર કરી દઈએ. પેલો પડ્યો પગમાં. મહારાજ જો તમે પડછાયા મોર કરી દેતા હો તો તમે મારા શુરૂ, શુરૂ, સોવાર-શુરૂ. બાપજી તમે મોર કરી દો તો લલે; નહિતર આમાં જરૂર માઈ મોત છે, કારણ મારો હઠીલો સ્વભાવ છે. મારા બાપ પણ કહી ગયા છે કે બેટા, પકડયું મૂકીશ નહિ.

હઠીસંગે કૂતરાની પુઠં સુંધી

બાપજી એક વાર હું ફળીયામાં સૂતો હતો અને વાયરાથી પહેરેલું લુગડું ખસી ગયું. ત્યાં કાળીયું કૂતરું આવ્યું તે મારી પુઠં સુંધી. હું તો એકદમ ઝબકી જાગ્યો અને કૂતરું નાહું. મેં તો વાંહે હઠી કરીને પગ ઝાલ્યાં. તેણે મારી એક વાર પુઠં સુંધી હતી તો મેં બંદે એની સાતવાર સુંધી લીધી. જો કે એણે બચકાં ભર્યાં ? લોહીલુહાણ કરી નાખ્યાં, પણ એણે મારી એકવાર સુંધીતો મેં એની સાતવાર સુંધી લીધી. આવો મારો હઠીલો સ્વભાવ છે. તો જો આ પડછાયા મોર કરી દો તો લલે; નહિતર જરૂર માઈ મોત થશે. પણ પકડયું મુકાશે નહિ. સાધુ કહે, કેમ અમને શુરૂ કર્યા ?

તો કહે, હા. હા. હા. તમે શુદ્ધ અને જેમ કહો તેમ કરું, પણ મને પડછાયા મોર કરી દો. સાધુ કહે, આંખ મીચ તેણે આંખ મીચી. સાધુએ એક બે ત્રણને સાડાત્રણ કહેતાની સાથે જ સૂર્ય સામું મોં કરાવી બિઘાડ આંખ ને મૂક દોટ. જે તું પડછાયા મોર થઈ ગયો. પેલો આંખ ઉઘાડી દોટ મૂકીને જીવે છે તો પોતાને પડછાયા મોર થઈ ગયો જોયો. ઓ હો હો હો! બાપજી આ શું કર્યું? એમ કહેતાં જ પડ્યો પગમાં. તમે તો મને સાક્ષાત્ પરજી મહ્યા. મુને મરતાં ઉગાર્યો. એમ વારંવાર કહી પગે લાગવા માંડ્યો. અને કહે, બાપજી તમે મારા શુદ્ધ થયા! માટે મને હવે બોધ આપો. ત્યારે સાધુએ ક્યારેય આવી હજી ન પકડવી, આવો નિયમ આપ્યો અને ધર્મ, જ્ઞાન, દયા, દાન વગેરેનો સદુપદેશ આપી તેને ભગવાનનો ભક્ત બનાવી ચાલી નીકળ્યા.

વહાલા વાચકો! તમે સૌ આ વાંચીવિચારી હૃદયના અંતરના ઉંડાણમાં ઠસાવજો. મોક્ષમાર્ગના વિરોધી દોષોને હૃદયમાંથી બહાર કાઢવાને બરોબર હઠીલાઈ પકડજો, પણ આ હઠી પટેલના જેવી મૂર્ખતાભરેલી હઠીલાઈને તિલાંજલી આપજો. જેમ હઠીપટેલ સૂર્યને પુંઠવાળી પડછાયા મોર થવા મરણીયો થઈ દોડ્યો જતો હતો, પણ તેને સંત મહ્યા, તો પડછાયા મોર થયો અને મરતાં બચ્યો. તેમ આપણે પણ અનંત જન્મથી ભવાટવીના ભ્રમણરોગથી ભ્રમિત થઈને ભગવાનથી અને સંતથી અવળે મોઢે રહીને સુખ લેવા દોડ્યા જતા હતા, પણ આ વખતે સાચા સંત અને સત્શાસ્ત્રનો સાચો યોગ મહ્યો. તેથી આપણે સવળે મોઢે થયા અને સુખીયા થયા. માટે હવે તો બરેબર બરબર અને બરા બપવાળા બની જેમ બને તેમ સત્સંગ કરી છેલ્લો જન્મ થાય તેમ કરી લેવું. આપણા પૂજ્ય પૂર્વજોનાં સિદ્ધાન્ત, વર્તન, વાણી અને સ્વભાવને ખૂબ વિચારવાં અને તેવા થવાને આગ્રહી બનવું.

॥ મર્મભરેલી વાણી ॥

એક વગડાઉ કૂવામાં પાણી ભરતાં વિપ્રના ખલેથી ખડીયો પડી ગયો. આ બ્રાહ્મણે ગામેગામે રખડી રમળી પૈસો ભેળો કરી તેની સોના મહોરો લઈ દેશમાં આવતો હતો. તેને કોઈ લૂંટી ન લે તેટલા સારૂ જૂનાં લુગડાં અને એક જૂનો ખડીયો રાખેલો અને એક લોઢી, લોઢાનો ડબો, તેમાં બથેરેક લોટનો ઘસીયો કરી તેમાં સોનામહોરો રાખતો. ખડીયાને જરા પણ રેઠો મૂકતો નહિ. તેવામાં જ આ ખડીયો કૂવામાં પડી ગયો. પોતે બેઠાકળો થઈ રહ્યા મંડયો અને પડખાના ગામમાં જઈ તે ખડીયો કાઢી લેવાનું લોકોને કહ્યું. ત્યારે કેટલાક કહે, મહારાજ એ કૂવો જૂનો અવાવડ, મહીં ચારે કોર વૃક્ષનાં મૂળીયાં નીકળ્યાં છે. વળી ગામમાંથી લોકો સર્પ પકડી પકડી એમાં નાખે છે. માટે એમાં કોઈ પડે નહિ. આ બ્રાહ્મણે બહુ રડવા માંડયું. લોકોએ નવો ખડીઓ કરાવી આપવા અને ઉપર દશ રૂપિયા આપવાનું કહ્યું; તો પણ છાનો ન રહ્યો. અને કહે, તમે ખસો રૂપિયા આપો તો પણ મારે ન જોઈએ. મારે તો મારા બાપદાદાનો જૂનામાં જૂનો ખડીયો છે તે જોઈએ. ત્યારે કેટલાક માણસોએ વિચાર કર્યો જે એ ખડીયામાં કંઈક વધારે માલ હશે, તેથી આ બ્રાહ્મણ માનતો નથી. પણ એ અવાવડ કૂવામાં કોણ પડે? ત્યારે બેત્રણ ઠાકરડાઓ વિચાર કરી બ્રાહ્મણને કહે, મહારાજ! અમે તમને ખડીઓ કાઢી આપીએ, પણ શું આપશો? બ્રાહ્મણ કહે, જે નિકળે તે તમારે કપજે રાખી એમાંથી તમને ગમે ને મને આપજો. મારે એમાં કંઈ પણ બોલવું નહિ. અને હું તમને કોરે કાગળે લખી દઉં કે મહીંથી જે નીકળે તેમાંથી મારે કંઈ માગવું નહિ.

તમને ગમે તે મને આપશો તે હું લઈ લઈશ. આવી રીતે નક્કી કર્યું. પરસ્પર લખાણ થયું. સાક્ષી થયા. છેવટે ઘણાક માણસો ત્યાં કૂવે ગયા અને જેણે કબુલ કર્યું હતું તે માણસ દોરડું બાંધી અંદર ઉતર્યો તો જાળામાં ભરી રહેલો ખડીયો હાથ આવ્યો. તે લઈને તસ્ત બહાર નીકળ્યો અને મહીંથી ડબો લઈને લોદી અને ખડીયો બ્રાહ્મણને આપ્યો. બ્રાહ્મણ કહે, ભાઈ મારે માગવાનો હક્ક નથી. પણ એ ડબો મને આપે તો સારું. પેલાએ ડબો ઉઘાડી ઘસીયો લુગડાંમાં પહેળો કર્યો તો મહીંથી સાત સોનામહોર નીકળી; એટલે પેલાએ સાત સોનામહોરોની મુઠી વાળી ખીન્ન બધું આપી દીધું. બ્રાહ્મણ કહે, ભાઈ આ અન્યાય થાય છે. પેલો કહે, ગામમાં હાલ, અને મોટામોટાને લેળા કરી આ ચીટ્ટી સૌને વંચાવીએ. પછી ગામમાં જઈ લોકોને લેળા કરી ચીટ્ટી વંચાવી, તો સૌ બ્રાહ્મણને કહે, મહારાજ તમને જે આપે તે લઈ રવાના થાઓ. કળઓ કરશો નહિ. બ્રાહ્મણ કહે, આ લખાણ પ્રમાણે સૌ વર્તો, પણ અન્યાય ન કરો. એમ કહી બ્રાહ્મણે ચીટ્ટી વાંચી કે આમાંથી જે નીકળે તેમાં મારે માગવાનો હક્ક નથી, પણ તમને ગમે તે મને આપવું. જુઓ ભાઈઓ, હું માગતો નથી, પણ આ કાઢનારને શું ડબો, લોદી કે ખડીયો લેવો ગમે છે? એને શું લેવું ગમે છે? તો કહે, સોનામહોરો. તો બસ; એ સોનામહોરો મને આપી દો. લોકો સમજી ગયા અને કાઢનારને કહ્યું કે જે ગમે તે આપવાનું લખ્યું છે; મોટે તને સોનામહોરો ગમી તો તારે એ આપી દેવી પડશે. આમ કહી બ્રાહ્મણને સોનામહોરો આપી દીધી. જુઓ લખેલું હતું, પણ કોઈનાથી અર્થ સમજાયો નહિ, તો પણ બ્રાહ્મણે જ્યારે સ્પષ્ટાર્થ કર્યો ત્યારે સમજાયો. તેમ શાસ્ત્ર પુરાણમાં લખ્યું હોય પણ આપણને સમજવનારા મોટા પુરુષો મળે ત્યારે જ સમજાય છે.

॥ રાજાએ દિવાન પાસે માગેલી ચાર વસ્તુ ॥

भूपोऽमात्यमबोचदानय पुराद् वस्त्वब्धिसंख्या नु कि
मस्त्यस्त्यादिममस्ति नास्त्यपरकं नास्त्यस्ति नास्तीतरः ॥
नास्ति श्रेष्ठिपणाङ्गने मुनिवरो व्याघ्रो नृपं दर्शिता
स्तात्रेताह किमर्त्यवा परमवे वित्ताब्धिभंगामताः ॥

એક રાજા વિદ્વાન, જ્ઞાની અને કંઈ મુમુક્ષુ હતો. તેણે પોતાના દિવાનને કહ્યું કે, ‘મને આ શહેરમાંથી ચાર વસ્તુ લાવી આપો.’ ‘કઈ?’ ‘તો એક તો છે, છે ને છે. ખીજી છે ને નથી. ત્રીજી નથી ને છે, અને ચોથી નથી, નથી ને નથી.’ દિવાન કહે, ‘બહુ સારૂ, કૃપાનાથ ! કાલે હાજર કરીશ.’ એમ કહી દિવાન ઘરે ચાલ્યો. રસ્તામાં વિચાર કરે છે કે, આ ચાર વસ્તુ શી અને કયાંથી લાવવી ? ત્યાં એક ગલીમાં ઘણાક બાવા, બ્રાહ્મણો, લૂલાં, લાંગડાં, બહેસં, બોબડાં, નિરાધારી એમ ઘણાક માણસોને જતાંઆવતાં જોઈ પૂછ્યું. ‘અહીં શું છે ?’ તો કહે, ‘અહીં નગરશેઠની હવેલી છે. તે દરરોજ સવાપહોર દિવસ ચઢે ત્યાં સુધી જે જે ચાચકજન આવે તેને ધન, ધાન્યાદિક આપે છે. કોઈને નિરાશ કરતો નથી. આવું આ નગરશેઠને ત્રણ પેઢીથી ચાલ્યું આવે છે.’ આ સાંભળી દિવાનને વિચાર થયો જે, ‘આ ગામમાં આવો દાનેશ્વરી ? આને ભગવાને આપ્યું છે અને અત્યારે દાન-પુણ્યમાં આપે છે, તો મૂવા પછી ત્રણ એને જરૂર આપશે. માટે આ છે, છે, ને છે. એ માહેલી એક વસ્તુ છે. દિવાન તેના નામ-કામની નોંધ લઈ આગળ ચાલ્યો. તો એક સાતમાળની હવેલી દેખી. ખીબને પૂછ્યું કે, ‘આ હવેલી કોની છે ?’ લોકો કહે, ‘સાહેબ, તમારે શું કામ છે ? આ હવેલી તો એક વેશ્યાની છે.’

દિવાન કહે, ‘અહોહોહો ! આ પાપિણીને આવી હવેલી ?’ લોકો કહે, ‘સાહેબ જે વસ્તુ રાજમાં નહિ હોય તે વસ્તુ એના ઘરમાં હશે. મોટા મોટા રાજમહારાજઓ આને ઘરે આવે છે.’ દિવાને જાણ્યું જે, ‘આ મહાધોર વ્યભિચારરૂપ પાપ કરનારી આવી સુખી ? ખસ, આ પણ એક છે, ને નથી. એ માંહેલી એક વસ્તુ છે.’

એમ કહી દિવાન આગળ જાય છે તો ત્યાં એક મોટા ચોગાનમાં વડ નીચે એક બાવો બિંધે માથે લટકીને પંચપૂણી તાપે છે. મનુષ્યો જોવા સાડું ભેળા થયા છે. તેને જોઈ દિવાન કહે, ‘અહીં શું છે ?’ લોકો કહે, ‘સાહેબ, અહીં એક મોટો તપસ્વી બાવો તપ કરે છે. એને કોઈ જાતની સ્પૃહા નથી. તેના બે શિષ્યો છે. તે પણ મૌનવ્રત ધારી મોટા યોગી જેવા છે.’ આ સાંભળી દિવાન પોતાની ગાડીમાંથી ઉતરી જોવા સાડું ગયો. લોકોએ દિવાન સાહેબને બાવા પાસે જવાનો માર્ગ કરી આપ્યો. દિવાને નીચે બેઠેલા બન્ને સુનીબાવાને કહ્યું કે, ‘તમે મને જરા રજા અપાવો તો હું મહાત્માને મળું. મારે કંઈક વાત કરવાની છે.’ બાવાએ રજા અપાવી અને મહાત્મા પાસે દિવાનને લઈ જઈ કહ્યું, ‘શુભમહારાજ ! એ રાજ સાહેબકા દિવાન હય, બહો આપસે કુચ્છ બાત કરને ચાહતે હય.’ એમ કહી તે બાવો દૂર ચાલ્યો ગયો. મહાત્મા કહે, ‘કયા બાત કરનેકી હય ?’ દિવાન કહે, ‘અરે ! શુભમહારાજ, યહ દેહકું ઈતના બડા કષ્ટ કાયકુ દેતે હો ? આપ તપકી સમાપ્તિ કરો. આજસે આપકું રાજમેસે પકકા સીધા મીલનેકા બંદોબસ્ત હો જાયગા. આપકું એક બડી જગા બાંધ દેયેંગે. ઉસમે આપ સુખસે રહો ઓર યહ તકલીફ છોડ દો. તુમારા કયા સંકલ્પ હય ? તુમકયા ચાહતે હો ?’ બાવોજી કહે, ‘અરે બાબા, હમકું કુચ્છ સંકલ્પ નહિ હય. તપ કરના યહ હમારા સાધુલોગકા ધર્મ હય, તપસે જયસી પ્રભુકી પ્રસન્નતા હોતી હય, એયસી દુસરા કોઈ સાધનસે નહિ હોતી હય.’ આમ ઘણું ઘણું

કહ્યું, ત્યારે દિવાને જાણ્યું કે, રાજાએ જે ચાર વસ્તુ મંગાવી છે તેમાંની આ બાવોજી એક વસ્તુ છે. આમ ધારી બાવોજીનું નામઠામ લખી પગે લાગી ચાલતો થયો. ત્યાંથી દિવાન આગળ જાય છે.

તો એક કઠીઆરો માથે અધમણેક લાકડાની ભારી, કેડે એક છોકરું, આંગળીએ એક છોકરું અને એક પાછળ પડતું આખડતું ‘બાપા, બાપા’ કરતું દોડ્યું આવતું. કઠીઆરો નીતરતી આંખે બૂમો પાડે છે, બાઈ કોઈ ભારી લ્યો. કોઈ ભારી લ્યો. આમ રડતે સ્વરે બોલી રહેલો તેને સાંભળી દિવાને ગાડી ઉભી રાખી પૂછ્યું. અરે! કેમ રડે છે? કેમ બૂમો પાડે છે? તું ક્યાં રહે છે? પેલો કહે, બાપજી, હું ઠાકરડો છું, અને જંગલમાંથી લાકડાં લાવી, વેચી, ગુજરાન કરું છું. પણ આજ મને તાવ આવવાથી જંગલમાં મોટો ગયો અને આ લાકડાંની ભારી લેનાર કોઈ જાગતો નથી. આ ચાર આનાની ભારી ચાર પૈસામાં કે અઢધેર દાણામાં આપી દઉં. પણ કોઈ ધરાક થતો નથી. જો વેચાણી હોત તો હું તથા આ છોકરાં કંઈક ધાન ભેળાં થાત. દિવાન કહે, તું ક્યાં રહે છે? બાપજી! મારે નદીનો કાંઠો કે તળાવનો આરો એ જ રહેવાનું હોય. દિવાને જાણ્યું જે આને રહેવાનું, બાવાનું કંઈ પણ નથી અને મહાદુઃખિયો છે. મારે આની પણ રાજની ચાર વસ્તુમાં ગણતરી થાય તેમ છે. આમ ધારી એક દુકાનદાર વાણીઆને બોલાવી કહ્યું કે, આને રાજ પાંચશેર બાજરી એક મહિના સુધી દેવી અને તેનો આંકડો રાજના કોઠારે આપી પૈસા લઈ જવા. આમ કહી તે કઠીઆરાનું નામઠામ લખી ત્યાંથી ચાલી પોતાને ઘર પહોંચી ગયો. પોતે વિચાર કરે છે કે, રાજાએ જે ચાર વસ્તુઓ માગી છે તે હરિ-હંચાથી મને મળી ગઈ. ક્યારે સવાર પડે અને રાજાને આ ચારે વસ્તુની ભેટ કરું સવાર પડી કે પોતે રાજસભામાં ગયો. અમીરઉમરાવો શ્રીમંતોનો મોટો હરબાર ભરાયો. રાજા તખ્ત ઉપર બેઠો છે. તેણે દિવાન સામી આંગળી કરી નજીક બોલાવી, પેલી ચાર વસ્તુ લાવ્યા કે? દિવાન કહે, સાહેબ હાજર છે, આમ કહી દિવાને રાજદૂતો પાસે

પેલા ચારે માણસોને બોલાવી રાજને, દ્યો સાહેબ, આપની આ ચાર વસ્તુઓ. રાજ આશ્ચર્યપૂર્વક, અરે, આમાં કંઈ સમજ્યો નહિ.

દિવાને નગરશેઠને ઉભા રાખી કહ્યું કે, સાહેબ તમે છે, છે ને, છે, એવી વસ્તુ મંગાવી હતી તે આ નગરશેઠ છે. પોતે ત્રણ પેઢીથી ગરીબ, બ્રાહ્મણ, સાધુ, ફકીર અને દુઃખીઆઓને સવાળેપહોર દિવસ ચઢે ત્યાં સુધી અન્ન, ધન, અને વસ્ત્રનાં દાન કરે છે.

સુપાત્રદાનાન્ન મવેદ્દનાત્યો ધનપ્રભાવેણ કરોતિ પુણ્યમ્ ।

પુણ્યપ્રભાવાત્ સુરલોકવાસી પુનર્ધનાત્યઃ પુનરેવમોગી ॥

આણે પૂર્વે દાનપુન્ય બહુ કરેલું છે, તેથી ભગવાને આજ આને ધનાઢય કર્યો છે. અને તેથી જ પાછું દાનપુન્ય કરે છે. તો આ મરશે ત્યારે પાછો દાનપુન્યના પ્રભાવથી દેવલોકના ભોગને ભોગવનારો થશે. અને પાછો મૃત્યુલોકમાં આવી ધનાઢય થશે. માટે આ વસ્તુ છે, છે, ને, છે, એવી છે.

પછી વેશ્યાને દેગાડી કહ્યું કે, આપે છે, ને નથી, એવી વસ્તુ માગી હતી તે આ વેશ્યા છે. સાહેબ આના ઘરમાં રાજ જેવો પૈસો, પુંજ અને સમૃદ્ધિ છે; એટલે આની પાસે પૈસો, વાહન, નોકર ચાકર વગેરેનું સુખ ઘણું પણ તે જીવંત છે ત્યાં સુધી જ. જ્યાં આનો દેહ પડ્યો એટલે પાપનું ક્ષણ દુઃખ આગળ આવી ઉભું રહેશે. તેથી પણ મહા દુઃખ પામશે અને પછી કોઈ દિવસ સુખને પામશે જ નહિ. માટે છે, ને નથી, એ વસ્તુ આ છે. રાજ દિવાનની ખુદ્દિ જોઈ ઘણો ખુશી થયો.

પછી દિવાને તપસ્વી બાવાને ઉભો રાખી કહ્યું. સાહેબ આપે નથી ને છે એવી વસ્તુ માગી હતી તે આ છે. આમની પાસે લંગોટી સિવાય બીજી કોઈ વસ્તુ નથી, પણ આ નિરપહંસ ભગવદ્પ્રસન્નતાર્થે તપ કરે છે તો પાછળ સુખ પછી એમને ઇચ્છિત સુખસંપત્તિ મળશે. માટે નથી, ને છે એ વસ્તુ આ પોતે મહાત્મા છે.

પછી કઠીઆરાને ખડો કરી કહ્યું કે, સાહેબ નથી, નથી, ને નથી એવી જે વસ્તુ મંગાવી છે તે આ પોતે છે; એટલે આને પહેરવા વસ્ત્ર નથી, ખાવા અન્ન નથી, રહેવા ઘર નથી અને વનમાંથી લાકડાં લાવી વેચી નિર્વાહ ચલાવે છે. માટે આને કાંઈ પણ પૂર્વનું દાનપુન્ય નથી. અત્યારે પણ કંઈ દાનપુન્ય કરતો નથી. તેથી નથી, નથી, ને નથી એ વસ્તુ આ છે. રાજા દિવાનની આવી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ જોઈ ઘણો ખુશ થયો અને દિવાનને સવાલાખ રૂપિયા આપી રાજી કર્યો.

વહાલા વાચકો, વચિકાઓ, આ ઉપરથી આપણે એટલું સમજવાનું છે કે પૂર્વે દાનપુન્યાદિક સદ્કૃત્ય કર્યા હોય તો આ લોકમાં પ્રભુ સુખ, સંપત્તિ અને સાહેબી આપે છે. અને આ લોકમાં જો સદ્ગુણમાં દાનપુન્યાદિક સદ્કૃત્ય કરાય તો મરીને પણ સુખસંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે; માટે હંમેશાં આ લોકમાં અને પર-લોકમાં સુખી થવાને માટે સદ્કૃત્ય કરવાં.

॥ આ લોકમાં સહુ સ્વાર્થનું સગું છે ॥

આ લોકમાં ખરેખર સહુ સ્વાર્થનું જ સગું છે. મા, બાપ સ્ત્રી, છોકરાં પણ સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી સહુ ભેળાં રહે. દુઃખનાં ભાગી થાય. પણ દૈવયોગે પડતીના ગણેશ ખેસે કે દીન, દરદી, દરિદ્ર થવાય તો કોઈ સામું ચે ભેતા નથી.

निःस्वं सोदरकं निरीक्ष्य भगिनी भ्राता न मे सूय तत्
श्रुत्वा शीघ्रगतो धनं जनपदे लात्वा गतस्तदगृहे ।
स्थाल्यां मुञ्चति खादिमं वदति सो स्वाभूषणान्यत्त भोः
किं भ्रातो वदसीति येषु सुकृतं तेषां महं पूर्वगः ॥

એક શેઠ બહુ પૈસાપાત્ર, આબરૂદાર અને મોટો વેપારી હતો, પણ તેને પડતીના ગણેશ બેઠા કે ચારે કોરથી બેનો વાયરો વાવા લાગ્યો. દુકાનો તૂટી, ઘર વેચવાં પડ્યાં. આમ બહુ દુર્ઘટા થઈ પડી. અને નિરુદ્યમી થઈ પડ્યો. રાત દિવસ ચિંતાની ચચમાં બળવા લાગ્યો. પોતાની સ્ત્રીએ કહ્યું કે ऊद्यमे नास्ति दारिद्र्यम् ઉદ્યમ કરો. ઉદ્યમથી દારિદ્રનું દુઃખ જાય છે. મુંઝાવાથી શરીરની અને બુદ્ધિની હાનિ થાય છે.

शरीरात् जायते व्याधिर्मानसो नात्र संशयः
मानसात् जायते चापि शरीर इति निश्चयः ॥

શરીર માંડુ થાય ત્યારે મન માંડુ થાય. મન માંડુ થાય ત્યારે શરીર માંડુ થાય. મોટે મુંઝાવું પડ્યું મૂકી ઉદ્યમ કરો. શેઠ કહે, પૈસા વગર ઉદ્યમ શાનો કરવો ? ખેરી કહે, તમારી બહેનને ત્યાં જાઓ. એ બહુ પૈસાપાત્ર અને તમારે વિષે પ્રેમ દેખાડી રહી છે. તેને આપણી સ્થિતિની વાત કરો અને ધંધાર્થે

કંઈક પૈસા માગી લાવો. કંઈક ધંધો હશે તો આપણે કંઈક સ્થિતિમાં આવીશું. શેઠ કહે, પડતી દશામાં કોઈ કોઈનું સગું થતું નથી. અગ્નિનું જોર હોય છે, ત્યારે વાયુ તેનો મિત્ર થઈ તેની સહાયમાં લાગે છે. અને એ જ અગ્નિ જ્યારે દીવારૂપે થાય છે ત્યારે તેનો શત્રુ થાય છે. માટે આપણી પડતી સ્થિતિમાં બહેન આપણી મદદમાં લાગે નહિ. શેઠાણી કહે, આ તો તમારી સગી બહેન પૈસાપાત્ર છે, માટે તમારી આવી સ્થિતિ જાણી જરૂર તમને મદદ કરશે. આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે મરજી ન હતી, છતાં સ્ત્રીના આશ્રહથી ગયો તે રખડતો રખડતો ઘણું દિવસે બહેનને ગામ પહોંચ્યો. પોતે તળાવની પાળ ઉપર બેઠો છે ત્યાં એક રખારી આવ્યો તેને પૂછ્યું. અહ્યા ગોકળી નગરશેઠને ઓળખે છે? હા! હા! હું એમનાં જ ઘર ચાલું છું. શેઠ કહે, એમનાં શેઠાણી દિવાળીના તે મારી સગી બહેન થાય. પેલો દેહુઈ, બાઈનો પોષાક જોઈ બોલ્યો, શું તમે સાચું કહો છો? શું તમે દિવાળીબાના સગા લાઈ છો? ત્યારે કહે. હા, હા, જા તું મારા આવ્યાની એને ખબર આપ. તને કંઈક વધામણી આપશે. પેલો તો કાંબળો કેડેબાંધી ખલે ડાંગ મૂકી દોડાદોડ ઘેર ગયો. ઘરની ઓશરીમાં સખી સાહેલીઓ જોડે વિનોદ કરતી બેઠેલી દિવાળીબાને જોઈને, ‘બા, બા તમારો લાઈ દેખાડું!’ પેલી કહે, ‘મારો લાઈ અહીં આવવા ક્યાંથી નવરો હોય.?’

એને તો અત્યારે ધમધોકાર મોસમ ચાલતી હશે!’ આમ વાત કરે છે ત્યાં તો તેનો લાઈ ચોકમાં બહેન બહેન કહેતો આવ્યો. તેને જોતાં જ બહેન દિવાળી ઉઠી ઘરમાં પેસી ગઈ બીજી સ્ત્રીઓને કહે, આ મારો લાઈ નથી, આ તો મારા બાપના ઘરનો રસોયો છે. આવા તો મારા બાપને ઘરે ઘણાય નોકરો છે. જો હું આને રાખું તો બીજા કેટલાય આવે. ‘અમારા દેશમાં હાલ દુકાળ છે, તેથી આ આવ્યો છે.’ આમ દિવાળી ધીમેધીમે બોલતી હતી તેને સાંભળી લાઈના અંતરમાં તેલ રેડાયું, બહુ જ આઘાત થયો,

અરે! હું સગો ભાઈ છતાં આ મારી સ્થિતિ જોઈ મને રસોયો કહ્યો? ખસ, આજથી મારે આતું અન્નજળ હરામ છે. આજથી હું એનો ભાઈ નથી અને એ મારી બહેન નથી. આમ મનમાં બોલી ત્યાંથી મુંગે મોઢે ચાલી નીકળ્યો. કોઈક શહેરમાં જઈ બહેપારીને ત્યાં નોકર રહ્યો. સફલાગ્યના જોરથી દુકાનઠારને બહેપારમાં દિનપ્રતિદિન લાભ થવા લાગ્યો. છેવટે તેનો દુકાનમાં ભાગ કર્યો. બે વરસ પછી ત્યાંથી જુદો પડી સ્વતંત્ર દુકાન કરી ખૂબ પૈસાઠાર બન્યો. ત્યારપછી વિચાર થયો કે હવે હું દેશમાં જઈને ખેરાં છોકરાં અહીં લઈ આવું. એમ ધારી અંગરક્ષક, બે નોકર લેળા લઈ ઘોડે બેસી દેશમાં જવા નીકળ્યો ત્યારે રસ્તામાં પોતાની બહેનનું ગામ આવ્યું. પોતે તળાવ ઉપર આસોપાલવની છાયામાં બેઠો. પોતાને વિચાર થયો જે પહેલાં બહેન મને રસોયો કહ્યો હતો અને આ વખતે શું કહે છે તે જોઈએ તો ખરા? આમ ધારી રસ્તે જતા એક માણસને બોલાવી દિવાળી બહેનને ભાઈ આવ્યાની ખબર દેવા મોકલ્યો, ઘરે જઈને પેલો કહે, દિવાળી બા, તમારો ભાઈ દેખાડું! પેલો કહે, અલ્યા એકલો છે કે કોઈ સાથે છે? ત્યારે કહે, બા એમની બેઠે બે મોટા ગામ ધણી જેવા વસ્ત્ર ધરેણીથી શોભી રહેલા વાંકડી મૂછવાળા, બે નોકરો છે. આપણા ગામમાં કોઈને નથી એવો એક મોટો ઘોડો છે, પોતે તળાવની પાળે જરીઆની ગાદલી ઉપર બેઠા બેઠા હોંકો ગડગડાવે છે.

દિવાળીએ જાણ્યું જે, મારો ભાઈ પરદેશ ગયો હતો, તે કમાઈને દેશમાં જતો હશે એમ જાણી પધામણી લાવનારને પાંચ રૂપીઆ આપ્યા, પોતે આડોશીપાડોશી બહેન બાઈઓને તથા પોતાની સખીઓને લેળી લઈ ગાણું ગાતી ગાતી તેડવા ચાલી. ભાઈએ જાણ્યું આ બધું માન મને નથી, પણ મારા વસ્ત્રઅલંકારને છે. ત્યાંતો બહેન આવી પગમાં પડી અને રડતાં રડતાં બોલી. ભાઈ મારે ઘેર આવ્યા વિના પરભાર્યો ચાલ્યું જવું ધાર્યું છે કે શું? ભાઈ કહે, ઘણા દિવસથી ગામ મૂક્યું છે.

માટે ઉતાવળ છે. ત્યાંતો બહેને રડવા માંડ્યું અને બીજી સ્ત્રીઓએ પણ ગામમાં આવવાને આત્યાચ્છ કયો. દિવાળી કહે, તું ન આવે તો હું અહીંની અહીં તારા દેખતાં મરું, પણ તને લીધા વિના ગામમાં જઈ નહિ. છેવટે ગામમાં ગયો. બહેને પલંગ ઉપર બેસાર્યો, પોતે બેસે રસોઈ કરવા મંડી અને જે આવે તેને કહેતી કે જુઓ આ મારો ભાઈ છે. પહેલાં આવ્યો હતો એ તો મારા બાપના ઘરનો રસોયો હતો. હવે રસોઈ થઈ કે ભાઈને બોલાવી પાટલે બેસાર્યો. આગળ લોજન ભરી ચાંદીનો થાળ મૂક્યો, ભાઈએ હાથમાંથી વેઠ, વીંટી, પોંચી આદિક કાઢીને થાળમાં મૂકી. કહે. ઓ પોંચી ! હે કડાં ! હે વીંટીભાઈ ! તમે જમો. આ લોજન તમારા માટે ખાસ બહેને કર્યું છે. આ સાંભળતાં બહેન કહે, ભાઈ તું ગાંડો થયો કે શું ? તું કોને જમવાનું કહે છે ! આ ઘરેણું થાળમાં કેમ મૂક્યાં ? ત્યારે કહે, બહેન જેને માટે તે ખાવાનું કર્યું છે. તેને કહું છું. પેલી કહે, ભાઈ, મારે તારાથી કોણ બહાલું હોય ? તારા માટે જ ખાવાનું કર્યું છે.

ત્યારે ભાઈ કહે, મારા માટે હોય તો તે દહાડે હું નહોતો આવ્યો ? પણ તે ખાપના ઘરનો રસોયો કહ્યો હતો અને આ વખતે મારો ઠાઠમાઠ જોઈ ભાઈ કહ્યો અને રસોઈ કરી. આમ કહીને દાગીના પહેરી ચાલતો થયો. પેલી શરમને લીધે રસોડામાં પેસી ગઈ તે વળોટાવા પણ બહાર આવી નહિ.

વાચકો ! વાચિકાઓ ! જોયું ? છે સ્વાર્થનું સગું ? ભાઈના ચીંથરેહાલ દેખ્યા ત્યારે રસોયો કહ્યો અને કંઈક પૈસાનું તેજ દેખ્યું કે ભાઈ કહી પરાણે ઘરે તેડી ગઈ અને રસોઈ કરી. માટે ચોક્કસ છે કે, આ લોકમાં સૌ સ્વાર્થનું જ સગું છે. સ્વાર્થ સિવાય કોઈ સગું થતું નથી.

એક બુઢા પ્રાણીને સાધુએ કહ્યું, ડોસા ! પ્રભુ ભજ્ને. અવસ્થા થઈ છે. તે કહે બાપજી તમે કહો છો તે બધુંય સાચું,

પણ હું મંદ લાગી તે ચાર છોકરા, બે છોકરી અને જૈરી આમ સાત જણનું પેટ ભરવું પડે છે. જો એ ચિંતા ન હોત તો અખંડ તમારા લેણા તમારા જેવો સાધુ બની પ્રભુ ભજત.

બાપજી ? બપોર સુધી ગામમાં લોટ માથું છું પછી રોટલો ખાઈને બીજે બે ગામ માગવા જઈ છું, ત્યારે માંડમાંડ અમારું પુરું થાય છે.

મારા આધારે એ સાતેનું જીવન છે, બાપજી ! તમે તો તરી ગયા. પણ અમારા જેવાને ભગવાને સંસારજાળમાં નાખ્યા છે. હવે તો મુઝે છૂટકો છે. સાધુ કહે, લાઈ જે જન્મે છે તે પોતાનું નસીબ લઈને જન્મે છે, એમના નસીબમાં સુખદુઃખ જે થવાનું હશે તે થશે. પણ તમે જેમ ફૂતરૂં ગાડા હેઠે ચાલો અને હું જ ગાડું ખેંચું છું, એમ માને. તેમ હું આ બધાયનો પોષણકર્તા છું, હું હઈને જ એ જીવે છે, એમ તમારે માનવું એતો ખરી મૂર્ખતા કહેવાય. ગોર કહે, મહારાજ ! મારા આધારે એમનું જીવન નથી. એમ જો નહીં કરી આપો તો હું એક ઘડી પણ ઘરમાં ન રહું અને તમારા જેવા સાધુના જોગમાં રહીને અખંડ પ્રભુ ભજન કરું.

સાધુ કહે, આજ તમે ઘરે જઈ જૈરાં પાસેથી પાંચેક દહાડાં બહાર ગામ જવાનું બહાનું કાઢી બીડીઓ ખસે લઈ અહીં આવતા રહો. એટલે બ્રાહ્મણ પાંચેક દહાડાનું સીધું ઘરમાં મૂકી જૈરીની રજા લઈ સાધુ પાસે આવ્યો. પછી બીજે દહાડે સાધુએ એક માણસને સમજાવી તેની જૈરી પાસે મોકલી કહેવરાવ્યું કે, બહેન ? કહેતાં જીભ ઉપડતી નથી.

પણ કહું છું કે હું અને તમારો ઘરઘણી બન્ને બહાર ગામ જવા લેણા નીકળ્યા હતા. ત્યાં વગડાના કૂવેપાણી ભરવા જતાં તમારો ઘણી કૂવામાં પડી ગયો અને દેવશરણ થઈ ગયો. હું અગ્નિસંસ્કાર કરી આજે તમને ખબરદેવા આવ્યો છું. દ્યો, આ તેમનાં લૂગડાં. બાઈ તો સાંભળતાં જ હાય હાય કરી કાળી

ચીસ પાડી હેઠે પડી પછાડયો ખાવા મંડી. હૈયાફાટ ખરાડા પાડી રડવા માંડયું. છોકરાએ પણ રડારોળ કરવા માંડી, આડોશી-પાડોશી, લેખાં થઈ ગયાં. પેલીને બલોયાં ભાંગતાં અને માથાના કેશ ચૂંટતા બેઠાં આનો ઘણી મૂઓ જણાય છે અને એણે પણ રડતાં રડતાં કહ્યું જે, છોકરાંને અને મને વન રઝળતાં કરી જતા રહ્યા. કૂવે પડવાથી એમનું મોત થયું. આ વાત સાંભળી સૌ હાહાકાર કરવા લાગ્યા. છેવટ કાણ કાઢી. પછી સૌએ લેખા થઈ વિચાર કર્યો જે આ બ્રાહ્મણની ખેરીનું ને છોકરાંનું શું થશે ? આપણે સૌ મહાજનને કહી કંઈક બંદોબસ્ત કરીએ. નહિતર આ બ્રાહ્મણી કૂવો ખુરશે. અને છોકરાં પણ મા વિના ટળવળી ભૂખ્યાં મરી જશે, પછી મહાજનને સૌએ કહ્યું, ત્યારે દયાળુ મહાજને બ્રાહ્મણના છોકરાં વીસ વર્ષના થાય ત્યાં લગીના તમામ ખર્ચનો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો, બ્રાહ્મણનું ઘર દાણા, લૂગડાં અને ઘી ગોળથી ભસે ગયું સ્ત્રી રડવું પણ ભૂલી ગઈ.

આ વાતને ત્રણેક દહાડા થવા દઈ સાધુએ એક માણસને સમજાવી બ્રાહ્મણને ઘરે મોકલી કહેવરાવ્યું કે, આજે મને તમારો ઘણી વહેલી સવારમાં ખાવળીયામાં હું દિશાએ જતો હતો ત્યાં મળ્યો. મેં કહ્યું કે, તમે તો મરી ગયા છોને ? તો કહે, હા પણ સ્ત્રીછોકરાંમાં હેત રહેવાથી ભૂત થયો છું. આજ અડધી રાત્રિએ ઘરે જઈશ. મેં કહ્યું, મુઆ ઘરે જઈશ નહિ. તને દેખી છોકરાં ફાટી પડશે, પણ એણે માન્યું નહિ. માટે આજ તમે હાથમાં છરો લઈ ખરોખર જાગતા રહેજો. નહિતર છોકરાંને વળગશે ને સૌનો જીવ લેશે. પેલી કહે કે, મુઓ ભૂત થાય એવો જ હતો. એ કર્મફાલ જીવ્યો ત્યાં મુખી અમે કોઈએ મુખ દીકું જ નહિ અને જીવ્યો. અત્યારે આ દાણાના ઢગલા થઈ ગયા છે. આમ કહ્યું. પેલો તો ચેતતા રહેવાનું કહી આલી નીકળ્યો. અર્ધી રાત્રિએ સાધુએ પેલા ડોસાને ઘરે મોકલ્યો. પેલો ઘરે જઈ, અલી દેવલાની મા જાળી ઉઘાડ. ત્યાં તો પેલી બેઠી

થઈને કહે, બા બા મારા પીટયા ભૂતડા ? તું મરીને ભૂત થયો છે તે હું બાણું છું.

પેલો કહે, હું મુઓ નથી અને ભૂતે થયો નથી. પેલો કહે, તું જીવતો હોય તોય લલે અને ભૂત થયો હોય તો લલે, પણ બે ઘરમાં પેઠો તો દેખ્યો છે આ છરો ? માથું વાઢી નાખીશ. હું કંઈ તારાથી ખીવાની નથી. પેલો કહે, અરે ! આ શું બોલે છે ? છોકરાં ક્યાં છે ? તો કહે, હા હા રોયા ? છોકરાંને ભરખવા આવ્યો છો ? તે હું બાણું છું. ખશ, ખશ, ભાગી બા. પેલો કહે, હું બઈ, પણ મારા વિના તમે દુઃખી નહિ થાઓ ? ત્યારે કહે, તું હતો ત્યાં લગી જ અંમને દુઃખ હતું. હવે તો બે આ દાણાના ઢગ પડ્યા છે. મારા તથા છોકરાંના લૂગડાના ગંજ થઈ પડ્યા છે. પેલો કહે, હું બઈ છું. તો કહે, બા, પણ બે કોઈ દિવસ ઘર સામું બેસું છે તો ગામના ગોરજીને કહીને શીસામાં ઉતારી દઈશ. પેલો તો આશ્ચર્ય પામતો આવ્યો સાધુ પાસે. અરે ! બાપજી ! આ શું કર્યું ? મને તો ઘરમાં પેસવા જ દીધો નહિ. સાધુ કહે, તમે કહેતા હતો કે એમને જ એક મારો આધાર છે ! ગોર કહે, બાપજી આ લોકમાં કોઈ કોઈનું નથી. આ વાત સાવ સાચી છે. ઘેરી મને પ્રાણ પાથરતી પણ તેણે જ મને ઘરમાં પેસવા દીધો નહિ. અને દાણા તથા લૂગડાં બધું મળ્યું કે મને ભૂત બનાવી તિરસ્કાર કરી કાઢી મૂક્યો. બાપજી ! તમે તો મને અંધ કૂવામાંથી કાઢ્યો. હવે તો હું આપના ચરણની છાયામાં રહીને નિરંતર પ્રભુ ભજી મારા જીવનું શ્રેયઃ કરીશ.

આ લોકમાં સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી જ સહુ સગું થાય છે, માનપાન આપે છે. પણ સ્વાર્થ ગયા પછી પોતાનાં સ્ત્રી, છોકરાં કે સગાવહાલાં કોઈ સામું ભેતાં નથી. સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી જ સાહેબ, સાહેબ, શેઠ, શેઠ, હાજર, જી, આવા શબ્દો બોલે અને પાછળ પાછળ ફર્યા કરે, પણ સ્વાર્થ ગયા પછી આપણે તેની પાછળ ફરીએ અને પાંચવાર બોલાવીએ તો સામું ભેતા નથી. મારે આખું જગત સ્વાર્થનું જ સગું છે.

એક પૈસાપાત્ર અને પ્રખ્યાત વણિક હતો. તેને ચાર દિકરા અને સ્થાવરજંગમ મળી લગભગ ત્રીસેક હજારની પુંજ હતી. છોકરાઓ એને વખતો વખત કહેતા, બાપા હવે શાન્તિ પામો. અમને વ્યવહારનું નાવડું સોંપી દો. પછી જુઓ અમારી ખુદી. પણ ડાસો સોંપે નહિ. જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે ઘોડા કરવાની તાકાત ઓછી થઈ ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો જે લાવને હવે છોકરાઓને મારી હયાતિમાં વહેંચી આપું, જેથી કેાઈ વઢી મરે નહિ. આમ ધારી ડાસાએ પોતાનું એક ઘર હતું અને બીજાં ત્રણ નવાં કરી ચારે છોકરાંને અકેકું ઘર આપ્યું અને પૈસા દાગીના સૌને સરખે ભાગે વહેંચી દીધું. પોતે તો દેહ ધરી ભેળું કરવામાં જે કાંઈ કાળું ઘેળું કરેલું એ પાપપુણ્યનું પોટલું લઈ છુટો થયો. સૌને કહ્યું કે, તમે સહુ સંપ રાખજો. સંપ રાખશો તો સુખી થશો. સંપત્ત, શાન્તિ અને કીર્તિ પામશો. એમ કહીને કહે, મારી પાસે જે કાંઈ હતું એ તમને વહેંચી આપ્યું. હવે મારી પાસે વહેંચ્યા વગરનું માફ એક આ શરીર છે, તે તમે વહેંચી આપો. છોકરા કહે, બાપા તમને શું વહેંચવાનું હોય ? તમે તો આપણું અસલનું ઘર નાના ભાઈના ભાગમાં આવ્યું છે, તો એ ઘરમાં નાના ભાઈ ભેળા રહો. તમારે જીનું ઘર છોડી બીજા ઘરમાં રહેવા જવું, એ તમારી અમારી શોભા કહેવાય નહિ. નાનો ભાઈ કહે, આ ડાસો મારા એકનો બાપ છે, તમારો નથી. તમારા કરતાં મને મિલકત કંઈ વધુ આપી છે. તેમનું ખર્ચ મને એકને ઓઢાડો છો. બીજા ભાઈઓ કહે, એમાં શું અકળાય છે ? આ ડાસાનું ખર્ચ મહિને છ સાત રૂપિયાનું ગણાય. તો અમે ત્રણે જણુ થઈને મહીને મહીને ખર્ચે રૂપિયા આપશું નાનો ભાઈ કહે, ત્યારે તો ભલે ભેળા રહે. ત્યાં તો નાના ભાઈની ગૈરીબાલી ઉઠી કે કંઈ અઘલ છે કે નહિ ? ડાસો માંદો થશે ત્યારે તેને હગાડશે, મૂતરાવશે કેાણુ ? અને એના નરકનાં દીખડાં નાખવા કેાણુ જશે ? એ બે રૂપિયા આપે છે તો આપણે ત્રણ રૂપિયા આપો, પણ ડાસો આપણા ભેગો નહિ. જાય, મોટા ભેગો. ત્યાંતો મોટાની

ઝેરી બોલી, 'ના બાપ, મારે ત્યાં તો ડાસો પલવારે પોષાય નહિ. જો સૌ ત્રણ આપતા હોય તો અમે ચાર આપીયે પણ ડાસો અમારા લેગો નહિ.' રાખેને એમનો વચેટ દીકરો ત્યાં તો વચેટની વહુ બોલી કે, ડાસો મને દીઠાય ગમતો નથી. નકરું લીંટ ને લાગ દહડયા કરે છે. ઠેર ઠેર લબકા નાંખે છે. તે રાખે મારી દેરાણી. ત્યાં તો તે બોલી, એ ટરચો મારે આંગણેય જોઈએ નહિ. મારાથી તો એક દહાડો રખાય નહિ. જેમ તેમ વૃદ્ધાવસ્થા થતી જાય છે, તેમ તેમ એની લવરી વધતી જાય છે. ખુદ્દિ બગડતી જાય છે. એનું એકેય વેણ મારાથી સહન થાય નહિ.

આવું બધાનું સાંભળી ડાસો આંખમાં ઝળઝળીયાં લાવી, ભાઈ, જ્યાં સુધી તમારે મારામાં સ્વાર્થ હતો, ત્યાં સુધી બાપા. જી, હાજર, આમ બોલતા અને જ્યારે મેં તમને બધું વહેંચી દીધું. ત્યારે મારે આ બધું સાંભળવું પડે છે, મેં એક ઘરમાં તમારો બધાયનો સમાસ કરેલો, પણ તમારા ચાર ઘરમાં મારો એકનો સમાસ થતો નથી, મેં તમને પાળીપોષી રમીડીજમીડી મોટા કર્યા, ભણાવ્યાગણાવ્યા, પરણાવ્યા. અને જે કાંઈ હતું તે તમને આપી દીધું. ત્યારે હવે તમારી ઝેરીઓના આવા શબ્દો સાંભળવા પડે છેને? એમ કહી રડી પડ્યો, છોકરાઓ કહે, બાપા ઉદાસ શા માટે થાઓ છો? હવે આજથી તમારો વારો કાઢીએ, એટલે અમારા ભાઈઓમાં કોઈને દુઃખ લાગે નહિ. અને તમારો બોલો કોઈને જણાય નહિ, માટે આજથી તમારે અમારા ચારેના ઘરે એક એક મહિનો વારા ફરતી ખાઈ જવું? જીઓ ઠીક કે નહિ. ડાસો કહે, જેમ ઠીક થાય તેમ કરો. હવે તો મારે તમારું આપ્યું ખાવું છે અને રાખો તેમ રહેવાનું છે. આમ ડાસાના વારા કર્યા, પણ ભાવ વિના લીંતે લચકાવા જેવું થાય. જેને ઘેરથી વારો ઉતરે તે હાશ. આજ વારો ઉતર્યો, આમ રાજ થાય. જેને ઘેર વારો બેસે તેને ખાસકો પડે જે આજ ટરચો

આવશે. તે મહિના સુધી ખસશે નહિ. આવી રીતે ડોસો બધું છોકરાઓને આપી બેઠો. ત્યારે જ રોજ ખાવાને માટે છોકરાઓને ત્યાં આથડું પડતું, તેમાં પણ્ય લુખો રોટલો તેપણ્ય શાંતિથી મળતો નહિ અને વહુઓના છણકા, છટકા ને તડછોડાના શબ્દો સાંભળીને ડોસાના કાનમાં સીસું રોડાતું, પણ્ય શું કરે? જો વધારે લુલી હલાવે તો વારો બંધ થાય, ખાવાના સાંસા થાય, આથી ડોસો સુકાવા લાગ્યો. જ્યારે છોકરાઓ આગળ ડોસો કંઈ ફરિયાદ કરે, ત્યારે કહે ખાપા તમારું બોલવાનું બહુ વધી ગયું છે. અમે ધંધાથી ઘરે ક્યાં બેઠા રહીએ? તમારે સુખે રોટલો ખાવો હોય તો ઘરમાં કહે તેમ કરવું, પણ્ય જરાએ લુલી હલાવવી નહિ. ખરી વાત છે કે કામ કરીએ તો સહુને વહાલાં લાગીએ. તમે નવરા બેસી રહો' તો કેવું સારૂ લાગે? અને સુખે રોટલો પણ્ય મળે. આ તો કરવું નહિ કંઈ અને સામા હાકોટા કરવા તે અમારા વિના પારકા ઘરની આવેલીયું કેમ સહન કરે? આમ છોકરાઓ બોલે, આથી ડોસો બહુ અકળાયો. છેવટે આપઘાત કરવાનો વિચાર કર્યો, પણ્ય સફલાગ્યે વિચાર થયો જે મરવું નક્કી છે, પણ્ય લાવને હરિમંદિરમાં બે દહાડા સાધુની સેવાસમાગમ કરી પરલોકનું ભાથું બાંધીને મરૂં. આમ ધારી ગામના હરિમંદિરમાં જઈ સાધુની સેવાસમાગમ કરવા લાગ્યો, સાધુએ બે દિવસ આવતો જોઈ, ડોસા સુખીઆ છોને? ખાપણ સંસાર આખોય દુઃખનો ભરેલો છે. તેમાં સુખ ક્યાંથી હોય? ડોસા દિકરા કેટલા છે? ખાપણ દિકરા નથી, પણ્ય ચાર છોકરા છે, સાધુ કહે, એ શું? તો કહે, ખાપણ દિ વાળે તે દીકરા અને પાછળ છો વાળે તે છોકરા કહેવાય. સાધુ કહે, શેઠ ખરી વાત છે. આ લોકમાં કોઈ કોઈનું નથી અને છે તે સૌ સ્વાર્થનું સચું છે.

સંતસગા હરિજનસગા અંત સમયમેં રામ ।

તુલસી ૯ હી સંસારમેં તિનઠોર વિશ્રામ્ ॥

સાધુ અને ભગવાન આ બે જ સાચા સગા છે. માટે એ

બેનો સેવાસમાગમ કરવાથી કોઈ દિવસ જીવ દુઃખી થતો નથી. સદાય આ લોકપરલોકમાં સુખીને સુખી રહે છે.

સાધુ કહે, ડોસા તમે ચારે કોરથી પરવારી રહ્યા છો. છોકરાંએ પણ છેટા કર્યા, માટે હવે તો ભંગવાનનું નામ જપો અને ભગવાનનું જ એક શરણું લ્યો, આ લોકમાં કોઈ કોઈનું સર્ગ નથી એ હવે તમને સમજાણું, આમ સાધુએ કહ્યું. આથી ડોસાને હૃદયપલટો થઈ ગયો. કહે, બાપજી તમે તો સાક્ષાત પરબુ જેવા છો. નહિતો છોકરાં તથા છોકરાનાં ઘેરાંથી મુંઝાઈને મરવા તૈયાર થયો હતો, પણ હવે આપનો ઉપદેશ સાંભળી મરવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો. હવે તો રોજ તમારો સમાગમ કરવા આવીશ અને અખંડ ભગવાનનું ભજન કરીશ.

આપણે ગમે તેટલું નાણું લેળું કર્યું હોય, મોટી સમૃદ્ધિ મેળવી હોય, પણ તેમાંથી દાન, પુન્ય આદિ સતકૃત્યમાં વાપરીએ તેટલું જ આપણું, બાકી તો સર્વે મૂકીને અથવા છેયાંછોકરાંને આપીને ખાલી હાથે જવાનું છે. માટે દરેક મુમુક્ષુએ લેળા કરેલા ધનમાંથી પોતાનું પરલોકનું ભાતું બાંધી મળેલા ધનનું અને માનવજન્મનું સાર્થકપણું કરી લેવું, આપણે કરશું તેટલું જ આપણું, પાછળ કોઈ કરે એવી આશા રાખવી નહિ.

પુંજ પટેલના પુરા હાલ

એક પુંજે પટેલ સુપાત્ર અને ગામમાં અગ્રગણ્ય હતો, તેને ચાર દીકરા હતા. છોકરા કહે, બાપા અમે દિગગજ જેવા તમારા દીકરા છીએ, હવે તમે ઘોડા કરવા ઓછા કરો અને બધો બહેવાર અમને સોંપી દો, તમે નવરા થઈ પ્રભુ ભજન કરો, પણ ધનલાલસુ ડોસાના માન્યામાં આવે નહિ. કોઈ દહાડો સાધુસંતનો સમાગમ પણ કરે નહિ. એક વખત પુંજે ડોસો માંદો પડ્યો. આખરની અણીએ આવી ગયો, ત્યારે ચારે દિકરાને લેળા કરી ભા પરસેવો વાળીને જે લેળું કર્યું છે તે આ પટારામાં છે. મારો દેહ પડ્યા પછી અને ઉકરડા કાકાને તથા

કચરાશા શેઠને વચમાં રાખી સૌ વહેંચી લેલે, પણ મારા તેરમાની નાત કર્યા પછી વહેંચવું. ત્યાંસુધી પટારાની કુંચી મારા આસન હેઠે રાખી છે તે કોઈએ લેવી નહિ. આમ કહ્યું. છોકરા તો નિરંતર ડોસાની જવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા જ, તેમાં સખત માંદગી આવી અને આવું બોલ્યા એટલે સૌ રાજી થયા અને ક્યારે ડોસો મરે તેની વાટ જોવા લાગ્યા. ડોસાને બહુ મંદવાડ વધ્યો, ત્યારે સગાવહાલાંએ છોકરાઓને કહ્યું કે, હવે તમારે ડોસાને જે કંઈ પુન્યદાન દેવું હોય તે કાનમાં કહો. ત્યારે છોકરા કહે, એમણે ઘણુંય કર્યું છે અને અમે પણ હજી કરશું. ડોસાએ આ સાંભળ્યું, ત્યારે વિચાર થયો જે લાવને એક સોનાની સાંકળી ત્રણસેક રૂપિયાની છે તે મંદિરમાં ઠાકોરજીને આપું, એટલું તો હું હાથે કરી લઉં! પાછળથી છોકરાઓ કરે એવું જણાતું નથી. એમ વિચારી ધીમે ધીમે ધીમે બોલ્યો; દીકરા, સાંકળી લાવો, ત્યારે બીજા કહે, સાંભળો ડોસો કંઈક કહે છે. છોકરાઓ કહે, હવે કંઈ સાંભળવાનું નથી. ડોસો ઉંચો હાથ કરી, પેલી સાંકળી લાવો, સાંકળી! ત્યારે છોકરાઓ કહે, બાપા ભગવાન સંભારો. સાંકળીને પડતી મૂકો. ભગવાનમાં જીવ રાખો. સગા કહે, સાંકળી સાંકળી શું કરે છે? છોકરા કહે, એમને તલસાંકળી ખાવાની ટેવ છે, તેથી અત્યારે સાંકળી સાંકળી બોલે છે. આ વાત સાંભળતાં જ ડોસાના મનમાં ઘણું જ ખેદ થયો. “અરેરે! મેં અનીતિ અને પાપને ગણ્યાવિના પુષ્કળ ધન લેજી ક્યું અને મેં એક પાઈ પણ પુન્યમાર્ગમાં વાપરી નહિ. હવે છોકરાઓ બધા પૈસાના ધણી થઈ મોજશોખ કરશે અને મારી પાછળ એક પાઈ પણ વાપરશે નહિ. આમ વિચાર કરી ફરીને છોકરાને કહે, પેલી સાંકળી લાવો, સાંકળી! છોકરા કહે, બાપા ભગવાન સંભારો! હવે સાંકળીની આશા મૂકો. આ સાંભળી ડોસે રડતે હૃદયે ભગવાનની પ્રાર્થના કરી. ‘હે ભગવાન! હું જીવ છું, પાપી છું, કૃતઘ્ની છું. તમે મને મનખાદેહ કલ્યાણ કરવા સાડ આપ્યો, પણ મેં કંઈ કર્યું નહિ. આજ સુધી મેં પૈસાના લોભથી કુકર્મ કરતાં પાછું વાળી જોયું નહિ. પરલોકને

માર્ગે સતકર્મરૂપ ભાતું બાંધ્યું નહિ; કેવળ પાપનું પોટલું બાંધ્યું. હે નાથ ! જો આ વખતે દયા કરો અને મંદવાડમાંથી બેઠો કરો તો બધાય પૈસો પરમાર્થમાં વાપરી પુણ્યને ગાંસડો બાંધી લઉં. આ લોકમાં સ્ત્રી, છોકરાં અને સગાવહાલાનું હેત જોઈ લીધું; માટે આ વખતે દયા કરીને મારા સામું જુઓ. આમ મનમાં વારંવાર બોલ્યા કરે ત્યારે આયુષ્ય હતું અને મંદવાડનું નિમિત્ત પણ પૂરું થઈ રહ્યું, આથી ડોસો થોડા દિવસમાં આજે સશક્ત થઈ ગયો. છોકરા અને છોકરાઓની વહુઓ સૌ સેવા કરવા મંડ્યાં. રોજ શીરોદાવશી કરી ખવરાવવા લાગ્યાં. ડોસે જાણ્યું કે મંદવાડ વખતે કોઈ પાણીયે પાતું નહિ. મરવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એક સોનાની સાંકળી પુન્ય કરવા માગી તો તલસાંકળી કહી વાત ઉડાવી દીધી. હવે હું આમને તલસાંકળી ખવરાવું અને મારા ભેળા કરેલા પૈસાનું પરમાર્થ કરી લઉં. આમ વિચારી એક દિવસ ડોસે કોઈ ન જાણે એવી રીતે પટારામાંથી પૈસા કાઢી દેવમન્દિરમાં સાધુબ્રાહ્મણોની સેવામાં અને ગાયોને ચારો તથા ગરીબોને અન્નવસ્ત્ર આપવામાં વાપરવા મંડ્યો. છોકરા કહે, બાપા હાથ જરા સંકોચમાં રાખજો. ડોસો કહે, બા બધુંય મારા ધાર્યામાં છે. તમે સાત પેઢી સુધી બાઓ તોય ખૂટે એવું નથી, પણ એમાંથી કંઈક થોડુંક દાનપુન્ય કરું, એમાં તમારે કહેવાનું હોય નહિ. છોકરાઓ કહે, બાપા તમારું ભેળું કરેલું છે. અમારે તો આપ્યું લેવું છે; માટે તમારે જે કરવું હોય તે સુખેથી કરો.

પુંજ કાકા જત્રાએ ચાલ્યા.

એક દહાડો ડોસાએ બધા દિકરાને તથા દીકરાની વહુઓને ભેળાં કરી કહ્યું, મારે કાશીએ તીર્થ કરવા જવું છે. તમે સૌ રાજી થઈ રજા આપો તો જાઉં અને માંડ શરીર સાંજું છે. કોઈ માણસ ભેળું લઈ જવાની જરૂર નથી. ખાલી ખરચો શું કરવા કરવો જોઈએ ? આવ્યા પછી જે કાંઈ છે તે તમને વહેંચી

દેવું છે. છોકરાઓએ જાણ્યું જે તીર્થમાંથી આવ્યા પછી વહેંચી દેશે તો ભલે તે જાય. આમ ધારી કહ્યું કે, બાપા તમે સુખેથી કાશીની યાત્રાએ જાઓ. ડોસો કહે, હું થોડાક પૈસા લઈ જઈ છું અને બીજા જોઈશે તો મંગાવીશ, પણ આ પટારાને સાચવજો અને કુંચીયું કચરા કાકાને ત્યાં મૂકું છું; એટલે તમારા ભાઈ-ઓમાં કોઈને ખોટું ન લાગે. છોકરાઓ રાજ થયા.

ડોસાએ છોકરાઓને તલસાંકળી ખાતા કર્યા.

એક દહાડો કોઈ ન જાણે તેમ પટારામાંથી પૈસાટકો કાઢી લઈ ગામમાંથી જૂના જોડા તથા ઢેખાળા લેળા કરી પટારામાં ભર્યા અને માંહી એક કાગળ લખીને મૂક્યો, જે મારા દીકરાઓ તમે ચારે જણાઓ મને મરતી વખતે તલસાંકળી ખાવાનું કહ્યું હતું; તેથી મેં તમને તલસાંકળી ખાતા કર્યા છે. આમ કાગળ લખીને પટારામાં મૂકી મજબુત તાળું વાસ્યું અને કુંચીઓ કચરાકાકાને આપી યાત્રાએ ચાલી નીકળ્યા. જેટલું ધન હતું તેમાંથી ત્રણસેક રૂપિયા રાખી બીજું બધું પુન્યમાર્ગમાં વાપરી દીધું. એક ડબામાં કાંસાના તથા ત્રાંખાના કકડા ભરી રેણુ માર્યું અને લૂગડે બાંધી બગલમાં પોટલું રાખી ઘરે આવ્યા. છોકરાઓને ખબર પડી કે, બાપા આવે છે. તુરત દોડાદોડ, સામા આવ્યા. કહુળખેમના સમાચાર પુછ્યા. એક છોકરાએ ડોસાનું પોટલું ઉપાડ્યું, બીજાએ બગલનું પોટલું માગ્યું. તો કહે, ના ભા, આ પોટલું કોઈને દેવાય એવું નથી. તીર્થે ગયો ત્યાં કાળીઓ ઠાકર મારા પર રીઝ્યો. હું દિશાએ બેઠો હતો ત્યાં ભોમાં કંઈક ચળકતું જોયું તેને ખોદી જાયું; તો એક પીતળની દેગ દેખાણી; એટલે કોઈ ન જાણે તેમ એને ખોદી કાઢી. તે માંહીથી આપણી સાત પેઢી સુધી ખાઈએ તોય ખૂટે નહિ એટલી સોના મહોરો નીકળી. તે મેં આ ડબામાં ભરી છે. માટે આપણે તો તીરથ ફર્યું. આ ડબો કોઈને અપાય નહિ. આ તો મારી પાસે જ રાખીશ. જે મારી સેવા કરશે તેને જ આ આપવાનું છે; બાકી

પટારાનું છે, એ તો સર્વેને સરખે ભાગે વહેંચી લેવાનું છે. આમ કહ્યું એટલે ચારે છોકરાઓની વહુઓ લેળી થઇ. એક કહે, બાપા મારે ઘેર ચાલો. બીજી કહે, મારે ઘેર ચાલો. ડાસો કહે, ત્રીજીને ત્યાં વારો ચાલે છે તે ત્યાં જઈ છું. એમ ત્યાં ગયા. થોડા દહાડા પછી ત્યાંથી મોટા છોકરાની વહુ તેડી ગઈ. આમ સૌ વારાફરતી ડાસાને પોતપોતાને ઘેર લઈ ગયા. સાડ સાડ કરી ખવડાવે, પણ અંતરમાં પ્રભુપ્રાર્થના કરે જે હે દીનાનાથ, આ ડાસાનું પાનિયું અમારે ઘેર પુરું કરાવજો. અમે ખનશે તેટલો ધરમાદો વાપરશું. આવી રીતે ડાસાની લાલચે સૌ સેવા કરે. એવામાં ડાસો માંદો પડ્યો અને જાણ્યું જે આ મંદવાડમાંથી હવે હું બેઠો થવાનો નથી, માટે છોકરાઓને કંઈક સૂચના કરું. એમ જાણી કહ્યું કે આ મારી પાસે ડાસો છે તે મારી સેવા કરે તેને એક જાણને દેવાનો હતો, પણ આ તો ચારે ઘેરથી સેવા થઈ, માટે પટારાની મીઠકત લેળી આ મીઠકત ગણીને તમે સૌ સરખે ભાગે વહેંચી લેજો. મારી પાછળ નાત દાનપુન્ય સૌ મોકળે મને કરજો. કોઈએ આપ્યું ન હોય એવું હું તમને આપી જઈ છું. છોકરાઓ કહે, બાપા અમને કહેવું પડે એવું નથી. તમે પ્રભુમાં મન રાખો. ડાસાનો મંદવાડ વધી ગયો અને એથે દહાડે દેહ મૂકી ધર્મરાજને દ્વાર પહોંચી ગયો. પાછળ ડાસાના કદા પ્રમાણે બધું કર્યું. ચૌદમે દહાડે કચરા કાકાને ત્યાંથી કુંચી લાવી પટારો ઉઘાડ્યો અને ડાસાનું શીલ તોડ્યું. ત્યાં તો ડાસામાંથી કાંસાના તથા ત્રાંખાના કકડા નીકળ્યા અને પટારામાંથી જોડા અને ઇંટાળા નીકળ્યા અને કાગળ નીકળ્યો. તેમાં વાંચ્યું કે તમે મને તલસાંકળી ખાવાનું કહ્યું હતું તે મેં તમને તલસાંકળી ખાતા કર્યા છે. તો ખૂબ ખાજો, આ જોઈ સૌ હાય હાય કરી મોટી પોક મુકી રોવા મંડ્યા અને હાયહાયરે બાપ ગજળ કર્યો. ઓ ડોહલા! તારું સત્યાનાથ જજો. અમને લૂંટી લીધા. ઓ નખોદીઆ, આ કયા લવનાં વેર વાળ્યાં? ઓ પીટયા, તારા છાજીઆં લઈએ. આમ ઘરમાં રોકકળાટ થઈ પડ્યો. આડોશી-

પાડોશી, સગાવહાલાં સૌ લેળાં થઇ ગયાં. તેમાં કેટલાક ડોસાને કૃતમી કહેવા લાગ્યા. કેટલાક છોકરાઓનો વાંક કાઢવા મંડ્યા. જે પ્રથમના મંદવાડમાં ડોસાને બહુ દુઃખ આપ્યું હતું અને ડોસે એક સોનાની સાંકળી દેવને અર્પણ કરવા માગી હતી તો તલસાંકળી કહી, પણ સોનાની સાંકળી આપી નહિ. કેટલાક કહે, ડોસાના વારા કર્યા તોય કોઈએ સુખે રોટલો ખવરાવ્યો નહિ. ત્યારે કેટલાક કહે, ડોસે આમ ન કર્યું હોત તો કોઈ સેવા કરત નહિ. ભુડે મોતે મરી જાત અને શ્મશાનમાં લાકડાંય પામત નહિ. માટે આમાં ડોસાનો કાંઈ વાંક નથી. આમ સૌ પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે બોલવા મંડ્યા.

વહાલા વાચકો ! જુઓ, કોઈ કોઈનું સગું છે ? પુંજ કાકામાં સ્વાર્થ હતો ત્યાંસુધી સૌ તેમનાં પડતાં વચનો ઝીલતા અને સ્વાર્થ ગયા પછી ડોસાને છોકરાઓને ઘરે રોજ ખાવા આથડવું પડતું. જ્યારે પટારામાં કે ડબ્બામાં કંઈક સ્વાર્થ દેખ્યો ત્યારે ડોસાની સેવા થઈ. માટે લોકમાં કોઈ કોઈનું સાચું સગું નથી. સૌ સ્વાર્થનું સગું છે, માટે જેને આ લોકપરલોકમાં સુખી થવું હોય તેણે તો માખાપ, સ્ત્રી, છોકરાં સર્વેમાંથી હેત તોડી ભગવાનમાં અને ભગવાનના ભક્ત સાધુમાં હેત કરવું અને એમ કરવાથી જ જીવને સુખદ્વાર ખુલ્લું થાય છે અને દુઃખદ્વાર બંધ થાય છે. સ્નેહ એ જ માયા છે. દરેક મુમુક્ષુએ સ્નેહ રૂપ માયાનો ત્યાગ કરી માયાતીત એવા ભગવાનનું એક શરણ લઈ મનખાદેહનું સાર્થકપણું કરી લેવું.

॥ કાલે કરવાનું આજે કરી લેવું ॥

શ્વઃકાર્યમયઃ કુર્વતિ પૂવાહ્ને ચાપરાહ્નિકમ્ ।

ન હિ પ્રતીક્ષતે મૃત્યુઃ કૃતં વાઽસ્ય ન વા કૃતમ્ ॥

કાલે કરવાનું હોય તે આજે કરી લેવું. આજે કરવાનું હોય તે હમણાં જ કરી લેવું, કારણ કાળ અણધાર્યો-અચાનક આવી પહોંચશે અને તે વિચાર નહિ કરે, જે આણે આટલું કર્યું છે અને આટલું બાકી છે તો મૂકી જાઉં. માટે વ્યવહારી કાર્ય કરવામાં વિચાર ભલે કરવો; પણ મોક્ષ સમ્બન્ધી શુભ કાર્ય કરવામાં વિચાર કે વિલંબ કરવો નહિ. વ્યવહાર ન કરવો એમ નહિ, કરવો; પણ ગુમાસ્તા થઈને કરવો. શેઠ થઈને કરવો નહિ, કેમકે શેઠને લાલાલાલ થાય તેમાં ગુમાસ્તાને શું? શેઠને લાલ થાય તો એક નહિ ને બે મોટર રાખે. નોકર હોય તે કરતાં વધારે રાખે. મિષ્ટાન્નમેવા ઉડાવી ઉબાણીઓ કરે, પણ ગુમાસ્તાને તો જે મળતું હોય તેજ મળે અને ખાતો હોય તેજ ખાય. શેઠને પોતાનો જાણતો હોય તો તેને દુઃખે દુઃખી થાય ખરો, પણ અંતરમાં પોતાના ઘર જેટલી અરેરાટી થાય નહિ. વાસ્તે આ સંસારસાગરના પાપરૂપ કીચડમાંથી બહાર નીકળવું હોય તેણે તો હંમેશાં આ લોકનાં લોગસુખને સ્વમ્ભવત જાણી હંમેશાં મહેમાન થઈને રહેવું.

અનિત્યાનિ શરીરાણિ વિભવો નૈવ શાશ્વતઃ ।

નિત્યં સન્નિહિતો મૃત્યુઃ કર્તવ્યો ધર્મસંગ્રહઃ ॥

આ શરીર નાશવંત છે. ઘણા રોગ, દુઃખ અને વિક્ષોથી ભરપૂર છે. વૈભવો પણ વિદ્યુતવત્ અચ્ચળ અને અલિપ્ત છે. કાળ પણ નિત્ય ત્રણ વાર માથે હાથ ફેરવી વખત થઈ હોય તેને ઉપાડી જાય છે. તો આ મળેલા આર્યજન્મને અને સત્સંગના મળેલા સુયોગને નિર્રથક ન કાઢતાં, ભગવત્ભજનમાં સાર્થક કરવા શીખવું.

॥ આ લોકમાં કોઈ કોઈનું સાચું સગું નથી ॥

પાણીની પરળ ઉપર લેળા થયેલા જનો એકબીજાની સુખ-
દુઃખની વાતો કરે અને વખત થાય ત્યારે સૌ સૌને માર્ગે
ચાલ્યા જાય છે. તેમ આ અસાર સંસારમાં કર્મસંસ્કારથી કોઈ
માતાપિતા, સ્ત્રીપુત્ર રૂપે લેળા થયા છે. એકબીજાની વાતો
સાંભળી દુઃખીસુખી થાય છે. કર્મસંસ્કાર પૂરો થયે સહુ સૌને
રસ્તે ચાલ્યા જાય છે, પણ તેમાં કોઈ કોઈનું સાચું સગું નથી,
અને છે તે સહુ સ્વાર્થનું સગું છે. અને જીવતાં જન્મ ભળાવે
અને ભૂત બનાવે એવાં છે. જેને આપણે પિતા કહીએ છીએ
તેના જ આપણે પિતા થયા હશું. જેને આપણે માતા કહીએ
છીએ તે જ આપણી અનેક વાર સ્ત્રી થઈ હશે. જેટલું સમુદ્રનું
પાણી છે, તેટલું જ આ જીવે માતાનું પયઃપાન કરેલું છે.
અનંતકાળથી આ જીવ ભવાટવીમાં ભટકી રહ્યો છે. માટે વાસ્ત-
વિકરીતે જેવા જઈએ તો આ લોકમાં કોઈ કોઈનું સગું નથી.

એક ડાશીને એક જ દીકરો. તેને રોજ સાંઝં સાંઝં ખવરાવે,
પીવરાવે, જાળવે, માથે હાથ ફેરવી સામું જોઈ રાજી રહ્યા કરે.
હવે એ છોકરો માંદો થયો, ત્યારે ડાશી માથું દાબે, હાથ દાબે,
પગ દાબે અને તેને જોઈને આંસુડાં પાડ્યા કરે. ચોમાસાનો
ઢહાડો અને માંદો તેથી વાયરો ન લાગે તેટલા માટે ઘરમાં
આઘો ખાટલો દાળેલો. ડાશીએ પોતાનો ખાટલો આશરીમાં
રાખેલો.

હવે ડાશીએ એકવાર કથામાં ભટ્ટજી પાસેથી સાંભળેલું કે
જીવને જન્મ તેડવા આવે, ત્યારે તેમનાં મોં ઉંટ જેવાં, ગધાડા
જેવાં અને પાડા જેવાં હોય છે. ડાશી આશરીમાં સૂતી છે,

તેવામાં દીવો ઓલાઈ ગયો. મેઘ અંધારેલો. વરસાદ પડે. અને મેઘના કડાકા થાય. તેટલામાં ખીલેથી લેંસ છૂટી તે ડાશીના ખાટલા નજીક આવી. ખાટલે માથું અડાડ્યું. ડાશીએ હાથ ફેરવ્યો તો, ઓય બાપ! આ તો પાડા રૂપે જન્મ આવ્યો. અને માંદો છોકરો છે તેથી જ આવ્યો. થોડી વારે ડાશીના ખાટલાને માથું ભટકાડ્યું અને ખાટલો હચમચાવ્યો. આથી ડાશીનું કાળજી કૂડકૂડી ઉઠ્યું અને બોલી બીડી કે, બાપજી! માંદાને ખાટલો તો માંદો છે. રખે ભૂલ કરતા. બાપજી! હું તો સાવ સાજી નરવી છું. આમ ડાશી બોલે છે અને છોકરો સાંભળે છે. અરે! આ તે ડાશી કેમ સાથે બોલે છે કે બલે છે! ત્યાં તો લેંસે પોદળો કર્યો અને મૂતરી. ડાશીએ જોઈયું ને આ તો લેંસ ખીલેથી છૂટી જણાય છે.

પછી ડાશીએ બીડી દીવો કર્યો, તો લેંસ દેખી. ખીલે આંધી. સવારે છોકરો કહે, મા રાત્રિએ કેમ સાથે વાત કરતી હતી કે બલતી હતી? ડાશી કહે, કાંઈ નહિ દીકરા! પણ છોકરે તો હઠ કરી. આથી કહેવા લાગી કે રાત્રિએ લેંસ છૂટીને ખાટલે આવી ત્યારે મેં જોઈયું ને માંદાને લેવા જન્મ આવે છે તે જરૂર આ પાડા રૂપે જન્મ આવ્યો. તેથી મેં કહ્યું ને માંદાનો ખાટલો મૂકી છે અને હું તો સાવ સાજી નરવી છું તે રખે ભૂલ કરતા! આમ હું બોલી. છોકરો કહે, મા મારા પર આટલું બધું હેત રાખે છે. મને તાવ આવેલો જોઈ રૂએ છે, પણ મને જમને ભજાવવા તૈયાર થઈ. ડાશી કહે, બેટા તારા પર હેત તો ઘણું છે. પણ જીવનો સ્વભાવ તે બોલાય. આવી રીતે ડાશી પોતાના છોકરાને જમને ભજાવવા તૈયાર થઈ. માટે આ લોકમાં કેમ કેમનું સાચું સચું નથી.

વાચક! વાંચ, હજી પણ આગળ વાંચ.

છોકરાઓએ ભાલાને ભૂત બનાવ્યો

એક પટેલને ચાર દીકરા અને ઘણી જમીન હતી. ચાર હજી રાખતો. એક વખત પચાસેક વીધાં બાજરો વાવેલો. ઠીંચણ

સમાણો થયેલો જોઈ પટેલે જાણ્યું જે આ વખતે તો ફળદર
જાય એટલો બાજરો પાકશે.

જે વર્ષ સુધી ખાધો ખૂટશે નહિ, માટે ખૂબ સાચવવો.
આમ ધારી પોતે મોટી બે ખડની ગંજીઓ વચ્ચે માળો નાખ્યો.
છોકરાઓને કહે, હું અહીં રહી રખેવાળું કરીશ. તમો મને
અહીં ભાત મોકલાવજો. હવે ડોસો ખેતરની ચારે કોર ગોફણ
લઈને આંટા મારે, ખૂંખારા કરે અને ભાત આવે ત્યારે ખાય.
એમ કરતાં વિશેષ ગાઉ છેટે પોતાની દીકરી પરણાવેલી ત્યાંથી
મોટો સંઘ કાશીની યાત્રાએ નીકળ્યો. તેમાં પોતાની છોડી હતી.
એ છોડીએ પોતાના ખેતરની નજીક આવતાં જાણ્યું જે અહીં
ખેતરમાં મારો બાપ રહે છે તેને હું મળી આવું. આમ ધારી
સંઘની રજા લઈ ખેતરમાં આવી. બાપને મળી છોડીએ કહ્યું,
બાપા, આમ ને આમ કયાં સુધી વૈતરું કરશો? હવે ઘરડા થયા.
માટે ચાલો મારા લેજા યાત્રા કરાવું. હું ખાધે, પીધે, સાંજે-
માંદે, તમારી સેવા કરીશ અને લાઈઓ ચાર મોટા દૈત્ય જેવા
છે તે એની મેળે ડૂટશે. આમ કહ્યું કે ડોસાનું હૃદય કાંઈક
પીગળ્યું. છોડીને કહે, ચાલો હું આવું, પણ જો હું રજા લેવા
જઈશ તો છોકરા રજા નહિ આપે; માટે ચાલો પરબારા. એમ
કહી ત્યાંથી પરબારો છોડી લેજો ગયો. તે બન્ને સંઘ લેજાં
થઈ ગયાં.

હવે ડોસાએ ભૂંગળી ભરવા દેવતા રાખેલો. તેમાંથી આવ્યો
વાયરો ને તણખો ઉડી પેલી ગંજીમાં પડ્યો. ત્યાં તો થોડી
વારમાં થયો મોટો ભડકો. આવામાં ઘેરથી ભાત આવે તે આવ-
નારે ભડકો જાણી કહ્યું કે, ઓય બાપ! આવા ભડકામાં ડોસો
કયાંથી રહી શકે? પછી ભાત પડતું મૂકી ગામ તરફ ખબર દેવા
આવતા છોકરા સામા મળ્યા. કહ્યું કે, દોડો, દોડો, ડોસો બળી
ગયો. પેલા તો ખેતર આવ્યા અડખાપડખાના લોકો પણ લેજા
થઈ ગયા. થોરનાં સૂકાં ડીંડાં સળગે કે ઓગિસો ભડકો થાય.

ત્યારે કહે કે, એ ડોસાનો હાથ બળે, એ ડોસાનો પેલો પગ બળે, આમ કહેવા મંડ્યા.

છેવટે બધું રાખ થઈ ગયું ને ડોસાની કાણુ કાઢી. ડોસાનું ખારમું કરવા ચોવીસીમાં કાગળો લખ્યા અને પાંચ હજાર રૂપિયા વાપરી ડોસાનું ભલે ભલે કહેવરાવ્યું. હવે કેટલાક દહાડા પછી કાશીએથી સંઘ ત્યાં આવ્યો, ત્યારે ખેતર નજીક આવતાં છોડી કહે, બાપા હવે તમે ખેતરમાં જાઓ અને હું સંઘ લેખી અત્યારે જઈશ અને થોડા દિવસ પછી આવીશ. આમ કહ્યું એટલે ડોસો ખેતરમાં રહ્યો અને છોડી ગઈ. ડોસો જાણ્યું જે કોઈ માણસ આવતોજતો હશે તેની આગળ ધરેથી ભાત મોકલાવવાની બળર આપશું. આમ ધારી ડોસો ખેતરમાં ચારે કોર નજર રહે એમ ઝાડ ઉપર ચડી બેઠો. એવામાં જતા આવતા લોકોએ દેખ્યો અને જાણ્યું જે આ ડોસો મુઝો ભૂત થયો. લોકોએ છોકરાઓને બળર દીધી કે, તમારો બાપ ભૂત થયો છે. આજ અમે ઝાડ ઉપર દીઠો. છોકરા કહે, એ કાંઈ ભૂત થાય તેવો નહોતો. તેઓ કહે, અમે વડ ઉપર દીઠો. બીજો કહે, મેં ગઈ કાલે ખેતરમાં હોકારા કરતાં દીઠો હતો. છોકરા કહે, ચાલો તપાસ કરીએ. પછી સૌ ખેતરમાં છાની રીતે આવી જોયું તો ડોસાને છેટેથી આંટા મારતો દેખ્યો; એટલે સૌ સાચું માની ઘર આવતા રહ્યા અને ગામમાં સાહ પડાવ્યો જે અમારા ખેતરમાં અમારો ડોસો ભૂત થયો છે તે કોઈએ ત્યાં જવું નહિ અને જશે તેને ડોસો વળગે કે મારે તેના અમે જવાબદાર નથી. આમ સાહ પડાવ્યો. ડોસો તો રોજ માણસની વાટ જોયા કરે, પણ ત્યાં કોણ આવે ? પછી પોતે બાજરીઆં ચોળીચોળીને ખાય. ચારપાંચ દિવસ પછી પોતે જાણ્યું જે લાવને હું જ ધરે જઈ આવું. પછી ઘર તરફ આવતા લોકોએ દેખ્યો કે ડોસો આવ્યો, ડોસો આવ્યો, એમ ખુમાટા પાડવા લાગ્યા.

તેના ચાર છોકરાઓ તથા ગામના લોકો લાકડીઓ લઈ સામા થયા. ડોસો કહે, અરે ભાઈ, હું ભૂત નથી થયો. હું તો યાત્રાએ

ગયો હતો. ત્યારે છોકરા કહે, તું ભૂત હો કે ન હો, પણ અમારે તારું કામ નથી. જો ગામમાં પેસીશ તો મારી નાખશું. પેલો તો ભય પામી ખેતર પહોંચી ગયો. ડાસે જાણ્યું જે છોકરાએ જ મને જીવતો ભૂત ઠરાવ્યો. હવે મારે શું કરવું? કોઈક આવે તો આનું કારણ પૂછું. પણ લોકો તો આ ખેતરથી ડરીને છેટા છેટા જાય છે. અહીં કોઈ આવતું નથી. માટે લાવ આગળ રસ્તામાં પેલા ખેતરના બંધમાં બેસી રહું. કોઈ આવે તેને પકડીને બધું પૂછી લઉં. પછી ત્યાં ગયો.

ડાસે બકાલાવાળાનો જીવ લીધો

એક લુહાણો બકાલું ભરી બીજે ગામ જતો તે ખેતર આગળથી જ માર્ગ નીકળતો. તેને લોકોએ કહ્યું કે, ત્યાંથી જાવું બંધ રાખો; નહિ તો ડાસો વળગશે. પેલો કહે, મંછા ભૂત ને શંકા ડાકણ. શું ત્યાં એ જ બેસી રહેતો હશે? અને એમ જ એ વળગી જતો હશે? ભૂત તો બીજે તેને વળગે. એમ કહીને ઘોડા ઉપર બકાલું ભરીને ગયો. પણ કાળજી રાખી કહે. હવે ખેતર આગળ આવ્યો કે, ડાસે જાણ્યું જે પેલો વાણીઓ આવે છે તેને પકડીને મને ભૂત ઠરાવ્યાની બધી વાત પૂછી લઉં. એમ જાણી બંધમાં સૂઈ ગયો. લુહાણો નજીક આવ્યો કે તરત એકદમ ઊઠી તેને બાગી પડ્યો. કેમ શેઠ? બહુ દહાડે મળ્યા. ત્યાં તો વોચ બાપ બાધો કહેતાં જ વાણીઓ લોચ પડ્યો અને પૂઠેથી જીવ નીકળી ગયો.

ગામમાં ખબર પડી કે, ભાઈ ડાસાએ એકનો તો જીવ લીધો. માટે લલા થઈને ખેતર તરફ કોઈ જશે નહિ. ડાસો તો પેલાને મરી ગયેલો જોઈ પોતાના ખેતરમાં વડ ઉપર ચડીને બેઠો. વિચાર્યું જે અહીં કોઈ આવતું નથી અને હવે તો શેનું આવશે? માટે ગામથી થોડેક છેટે તલાવડી છે ત્યાં જઈ તો કોઈને કોઈ ત્યાં આવશે. તેને પકડીને આ બધી વાત પૂછી જઈ. આમ ધારી ત્યાં ગયો. તેવામાં દરબારે ઘોળીને કહ્યું,

અલ્યા આ લૂગડાં તલાવડીએ ધોઇ આવ. ધોળી કહે, બાપજી ! ત્યાં તો પેલો ડાસો રહે છે તે મારી નાખે. તો કહે, ગમે તેમ કર, પણ આવાં મેલાં લૂગડાં કેમ પહેરાય ? લે એક હથીઆરખંધ સ્વાર લેજો લઇ જા. પછી એક તળડુકખાં મીયાંને બોલાવી ધોળી સાથે જાવા કહ્યું. મીયાં બનીઠની કેડ બાંધી બોકાની વાળી, આર ભડાકાની બંડુક લઇ ઘોડે બેસી ધોળીની બખર રાખવા લેજો ગયો. ધોળીને કહે, તું તારે હેઠે હૈયે લૂગડાં ધોયા કર, હું બેઠો છું. આમ કહી ધોળીને પૂંઠવાળી પાળ ઉપર બંડુક લઇ બેઠો, પણ મનમાં લગુઢળુ થયા કરતું. હવે ડાસે જાણ્યું જે મીયાંની નજર ધોળી સામી નથી. ધોળી હેઠે હૈયે ધોયા કરે છે, માટે લાવ તેના આગળ છાનોમાનો જાઉં. આમ ધારી તલાવમાં એક બાબુ ડીલો ઉગેલો તેમાં થઇને ત્યાં ઓચીંતો આવી, ‘કેમ ધોળીલાઇ ?’ એમ કહ્યું. ત્યાં તો વોય બાપ મુવો. એમ કહેતાં જ પડ્યો હેઠો. ડાચું ફાટી ગયું અને જીવ વિનાનો થઇ ગયો. હવે મીયાં તો પેલાને પડતો દેખ્યો કે હોયઅલ્લા કહેતાં જ ભડક્યો તે બંડુક બાર હાથ છેટે પડી. ઘોડાને આગળથી છોડી સ્વાર થઇ ગયો, પણ પછાડી કાઢવી ભૂલી ગયો. પોતે ઘોડાને પગની એડી મારી કે ઘોડે એકદમ દોડ કરી તે પછાડીનો ખીલો નીકળી પડ્યો. એ ઘોડો દોડતો જાય ને પેલો ખીલો તળડુકખાંના બરડામાં ધડધડ વાગતો જાય. મીયાં તો, ઓય અલ્લા ! ઓય અલ્લા ! કહેતો જાય તે ગામ લેજો થઇ ગયો. લોકો કહે કે, મીયાં સાહેબ, શું કામ દોડયા જાઓ છો ? કોઇ મારતું નથી. આ તો પછાડીનો ખીલો છે. તોય માન્યું નહિ. મીયાં દરબારની ડેલીએ આવતાં ઉતરી દરબારને કહેવા મંડ્યો, સાહેબ જહોત બલ્લા ખરાબ હૈ. ધોળીકા જાન લેલીયા. મેં બડી મુસીબતસે ઈધર પહોંચ્યા હું. પછી ગામવાળે તો તલાવડી પણ બંધ કરી. હવે ડાસો બાધાપીધા વગર મરવા સૂતો. ન જવાય ગામમાં કે ન થવાય કોઇ માણસ લેજું. એવામાં તેની છોડી આવી.

છોડીએ ડાસાને ભૂત થયાની વાત જાણી કહ્યું કે, લાઈ ડાસો મરી ગયો નથી અને ભૂત પણ થયો નથી. એ તો મારા લેજો જાત્રાએ આવ્યો હતો. ત્યારે લોકોને વિશ્વાસ આવ્યો અને ગામમાં પેસવા દીધો.

વાચક! આ લોકમાં કોઇ કોઈનું નથી. જો છોકરાઓએ જ બાપને જીવતાં ભૂત ઠરાવી દીધો. માટે આ લોક તદ્દન સ્વાર્થ છે. જ્યાંસુધી પોતામાં સ્વાર્થ હોય ત્યાંસુધી સૌ લાઈ લાઈ કરતા વાંસે ફરે, પણ સ્વાર્થ ગયો જાણી કોઇ સાચું ચે ન જુએ. અરે! પોતાના સંતાનો પણ સાચું જોતાં નથી. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધકે જેમ અને તેમ આ લોકમાંથી સગાસંબંધીમાંથી વૃત્તિ તોડીને સર્વેશ્વર એવા એક ભગવાનમાં જોડવી.

વહાલા વાચકો! વાંચો, વાંચો, હજી આગળ વાંચો.

મરવાના ભયથી કોઇએ દૂધ પીધું નહિ

એક નગરશેઠનો છોકરો વિશેષ વર્ષનો ઘોડે એસી ઘોડાને ખેલાવતો ખેલાવતો આવતો હતો. સામે સાધુ આવતા જોઈને, 'મહારાજ છેટા રહેજો! ઘોડો વગાડે એવો છે.'

સાધુ-શેઠ આ ઘોડાને ખેલવો છે, પણ તે કરતાં મનરૂપી ઘોડાને ખેલવવા શીખો. મનરૂપી ઘોડાને નિયમમાં કર્યા વગર કોઇ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. મનઃદ્રિયોને નિયમમાં કરવું અને આ લોકભોગમાંથી વૃત્તિ તોડી ભગવાનમાં સંલગ્ન થવું. આ જ મનુષ્યજન્મનું કર્તવ્ય છે. આ લોકમાં કોઈ કોઈનું સચું નથી. સમય આવ્યે સહુ છેટા બિલા થઈ રહે છે.

શેઠ-મહારાજ મારે મા, બાપ સ્ત્રી આદિક સૌ છે. મારા માટે મરી પડે એવાં છે. તેમ ગામમાં લોકો પણ ધણાખરા મને જ આહે છે.

સાધુ-શેઠ ! તમે ભલે કહો, પણ અમે આખાય જગતના ભોમિયા છીએ. સાચા સગા અને ખરી વેળાના સહાયક તો ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્ત સાધુ પુરૂષો જ છે.

સંત સગા, હરિજન સગા અન્ત સમયમેં રામ ।
વારંવાર સખકું કહું તીન ઠોર વિશ્રામ ॥

શેઠ-મહારાજ, આ લોકમાં માફે કોઈ સાચું સચું નથી, એવું જો મને દેખાડી આપો તો હું પલવાર પણ ઘરમાં ન રહું. અને તરત જ સંસારનો ત્યાગ કરી તમારા જેવો સાધુ બની ભગવાનનું જ એક ભજન કરું.

સાધુ-અમે કહીએ તેમ કરો તો જગતમાં સાચું સચું કોણ છે, તે હમણાં જ જણાઈ આવે.

શેઠ-મહારાજ, આપ કહો તેમ કરું. પણ સાચું સચું નથી એ દેખાડી આપો.

સાધુ-અત્યારે તમે ઘરે જઈ ઘોડેથી ઉતરી એકદમ રાટે રાડું પાડજો અને ચૂંક આવે છે, ‘અરે રે? હમણાં હું મરી જઈશ,’ આમ કહેજો. ગમેતેટલા ઉપાય કરે, પણ રાડું પાડતા બંધ ન થશે. તેવામાં અમે આવશું અને સાચું સચું કોણ છે, તે દેખાડી આપશું. શેઠ ઘરે જઈ ઘોડેથી ઉતરી જમીન પર પડી, ‘મરી જાઉં છું’ રે, મરી જાઉં છું’ આમ બૂમો પાડવા અને આળોટવા મંડયો. ત્યાં તો મા, બાપ, સગાવહાલાં અને ગામના કેટલાક લોકો, ‘બમા, બમા’ કરતા ભેળા થઈ ગયા. વૈદ્યોકટરો અને જડી-બુટ્ટીના જાણનાર ભાંડ, ભૂવા, પૂજ અને ફકીરોને ખાલાવી દવાઓ ચાલુ કરી દીધી, પણ માંદો હોય તે સાબળે થાય; પણ સાબળે શી અસર થાય? મા, બાપ અને સ્ત્રી તો રોયા જ કરે. ખીજાં સગાવહાલાં પણ અત્યંત દીલગીર થઈ ગયાં.

સાધુ આવ્યા

ત્યાં તો સાધુ ભિક્ષા માગવા આવ્યા. ‘નારાયણ હરે! સચ્ચિદાનંદ પ્રભો!’ કહી બિલા રહ્યા. લોકોને લેળા થએલા નેહને, ‘અહીં શું છે?’ ‘મહારાજ! નગરશેઠનો એકનો એક જીવાન છોકરો છે. તેને કંઈક થઈ ગયું છે. તમે કાંઈ જડીબુટ્ટી કે દોરોધાગો જાણતા હો તો કરો, તમને શેઠ રાજી કરશે અને કહેશે તો તમને એક મંદિર ખંધાવી દેશે.’

સાધુ—હુઃખિયાને સુખિયો કરવો, માંદાને સાજો કરવો એ તો અમારું કામ છે. ચાલો અમે આવીએ છીએ. પંછી લોકો સાધુને શેઠ પાસે લાવ્યા.

સાધુ—આહાહાહા! આતો હાડોહાડ રોગ વ્યાપી ગયો છે. આમાંથી શેઠ બચવા કઠણ છે. ત્યાં તો ડોસોડોશી અને શેઠની સ્ત્રી અને સગાં સર્વે રોકકળાટ કરવા લાગ્યાં.

સાધુ—આનો ઉપાય છે, પણ મહાન કઠિન છે. ત્યારે સૌ કહે, મહારાજ ગમે તેવો કઠિન હોય, પણ ઝટ ઉપાય કરો અને આને જીવાડો.

સાધુ—ઠીક, ત્યારે લેંસનું દૂધ ચાર શેર લાવો. ખૂબ કઢીને માંડી કેસર, કર્તુરી, એલાયચી, સાકર નાખીને લોટામાં ભરી લાવો. આમ કહ્યું કે તરત જ તે પ્રમાણુનો દૂધનો લોટો ભરી લાવ્યા. સાધુ ખેઠા થઈ કહે, લાઈ? આ શેઠને જીવાડવા છે ને? ત્યાં તો ચારે કોરથી હા, હા, હા, હા, શબ્દ થવા લાગ્યા. સાધુ હાથમાં લોટો લઈ શેઠ માથે ફેરવવા અને ખેલવા લાગ્યા કે રોગ, મોત, મૂઠ, ચોટ, દુઃખ, તાવતરીઓ એ સર્વે જાણે પીનારાને માથે! એમ ત્રણવાર એના માથેથી ફેરવી શેઠને શાંત થવાનો ઈશારો કર્યો કે તરત શેઠ રાડો પાડતા ખંધ થઈ ગયા. આ નેહ ડોશીડોસો અને લોકો સર્વે

સાધુને પગે લાગી, ‘માળાપ તમે તો સાક્ષાત્ પ્રભુ છે. આને તમે બચાવ્યો !

સાધુ—ભાઈ, હજી રાજી થયા જેવું નથી, એમ કહી સાધુ ઊભા થઈ કહે, સાંભળો ! સાંભળો ! શેઠને રોગ આ દૂધમાં આવ્યો છે. તેથી આ દૂધ પીવે તે મરે અને આ શેઠ બેઠો થાય. માટે બોલો, આ દૂધ કોણ પીવે છે ? આમ કહ્યું, પણ કોઈએ ચુંકારો કર્યો નહિ.

સાધુ—ડોસા આવો ઓરા, રોઈ રોઈ આંખો તો સૂજી ગઈ છે. તમે ખાઈપી ઉતર્યા છો. છોકરો મોટો થયો છે. બહેવાર બધાય સંભાળી લેશે; માટે આ દૂધ પીઓ અને દેવલોકમાં પહોંચી જાઓ. ડોસો તો કાંઈ પણ બોલતોચાલતો બંધ થઈ ગયો. ફરી સાધુએ કહ્યું. ત્યારે કહે, બાપજી ! એની માને બોલાવો. એણે બે દિવસથી તો ખાધુંયે નથી. એ પીશે. ત્યાં તો ડોસો બોલી ઊઠી કે, એ મારું કામ નથી. એની બૈરીને બોલાવો. બૈરી કહે, આપો શેઠની બહેનને. બહેન કહે, ના ભાઈ, મારે તો છોકરાં નાનાં છે. જ્યાંસુધી માળાપ બેઠાં હોય ત્યાંલગી અમારું કામ નહિ. એમ બધાએ ના પાડી. સાધુએ ગામવાળાઓને પૂછ્યું તો તે કોઈ બોલ્યું નહિ.

સાધુ—શેઠને જીવાડવો હોય તો આ દૂધ કોઈ પીવો. પણ કોઈએ હા લણી નહિ. સાધુ કહે, બોલો ભાઈ તમે કોઈ ન પીવો તો અમે આ દૂધ પીએ ? આથી શેઠ બેઠો થાશે, પણ અમારું મોત થશે. ત્યાં તો ડોસોડોશી એ આદિક સૌ લોકો, અરે, બાપજી ! તમે પીવો. તમે તો પરોપકારી કહેવાઓ. તમે તો જીવતે લાખના અને મુએ સવા લાખના છો. તમને કાંઈ થાય નહિ.

સાધુ—તમે ઠીક ટાઢે પાણીએ ખસ કાઢવી ધારી છે. હવે આ દૂધમાં તો કાંઇ કામણુદ્દમણુ કે ઝેર નથી, પણ મરવાની બીકથી કોઇએ પીધું નહિ.

સાધુ શેઠને કહે, ‘કેમ તમને માંદા દેખી સો રડતા હતા. વલોપાત કરતા હતા, પણ જો કોઇ દૂધ પીવે છે?’ શેઠ કહે, ‘બાપા, બા, તમે અગર કોઇ પણ આ દૂધ પીવો અને મને બચાવો. હું હજી નાનો છું અને મારે હજી કંઇ કંઇ ધારણાઓ પાર પાડવી છે. પણ કોઇએ પીધું નહિ. ત્યારે

સાધુ—શેઠ દયો, અમે પીએ. એમ કહેતાં જ બન્ને સાધુઓ દૂધ ગટગટાવી ગયા અને સૌને જય ‘સીતારામ’ કહી ચાલતા થયા. શેઠ પણ બેઠો થઇ સાધુ વાંસે ચાલતો થયો. ત્યારે ડાસોડોશી ‘કહે, બેટા તું, ક્યાં જાય છે?’ તો કહે, ‘બાપા, મારા સાચા સગા તો આ સાધુ છે. તમે કોઇએ મને બચાવ્યો નહિ, પણ આ સાધુએ બચાવ્યો છે. માટે મેં જાણી લીધું કે આ સંસારમાં કોઇ કોઇનું સાચું સચું નથી. માટે આ સંસારનો ત્યાગ કરી સાધુ વાંસે જઈશ. પ્રભુ ભજીશ, આમ કહ્યું. પણ કોઇનો રોકાયો નહિ રહું અને સાધુ વાંસે સાધુ થઇ પ્રભુ ભજી પોતાને મળેલા માનવ-જન્મનું સાર્થકપણું કરી લઈશ. આમ કહી સાધુ વાંસે ચાલી નીકળ્યો.

વાચક! આ લોકમાં કોઇ કોઇનું સાચું સચું નથી. શેઠને માંદો જોઇ માબાપ, સ્ત્રી સૌ હૃદયાક્ષત રડતાં હતાં. ગામના કેટલાક લોકો પણ સદ્ગુણવાળા હતા, પણ ખરો વખત આવ્યો, ત્યારે કોઇ કોઇનું સચું થયું નહિ. માટે આ લોકમાં ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તસંત સિવાય આ જીવનું કોઇ સાચું સચું નથી.

॥ સુ ધા ઓ ધ ॥

જેને સુખી થવું હોય તેને પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે રહેવું. ભગવાનની આજ્ઞા ઉપર ઘણી શરત રાખવી. સહુ સાથે સંપ રાખી હળીમળી રહેવું. જેવા ખડાર તેવા માંડી રહેવું. સાચા ભાવે સત્સંગ કરવો. આપણને દેવભૂમિ જેવા આ ભરતખંડમાં સર્વ સિદ્ધિને આપનાર મનુષ્યજન્મ મળ્યો છે; તેથી આપણાં મહદ્ ભાગ્ય છે. માટે હવે તો ફૂડ, કપટ અધર્માદિક અન્યાયનો ત્યાગ કરી પોતપોતાના ધર્મને જ અનુસરી વર્તવું. ભગવાનનો દૃઢ આશ્રય રાખવો. પ્રભુ ભજવાનો ખટકો રાખવો. આપણો સ્વભાવ ઇન્દ્રિયોને અંતઃકરણને ઘસારો લાગે, વિષયેચ્છા વિરામ પામે, ભગવાનમાં સંલગ્ન થવાય એમ કરવું અને અહંમત્વ, માયાને નિર્મૂળ કરવા સુબોધવાળાં સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચવાં, વિચારવાં. આ દેહે જ પુરૂં થઈ જાય તેમ કરી લેવું. આવો, જોગ ગયો તો પાછો મળવાનો નથી. કથા, વાર્તા માળા, માનસી, ધ્યાન, ભજનાદિક શ્રીજીની પ્રસન્નતાનાં સાધનો સાધવામાં શૂરા અને સાવધાન રહેવું. પોતાના યમનિયમને શિર સાટે પાળવાં. આ લોક નાશ-વંત, તુચ્છ, ને દુઃખરૂપ છે અને સર્વેને મૂકીને ઉઘાડી મૂકીએ જવાનું છે એ કદી ભૂલવું નહિ. હંમેશાં જાણપણરૂપ દરવાજો રહેવા શીખવું. લાંબો હાથ કરી ખીજને બોધ કરવા જતાં પોતાની છાતીએ હાથ અડાડી પોતે બોધ લેતાં શીખવું. પોતે પોતાના ગુરૂ થયા સિવાય કે ખીજને ગુરૂ માન્યા સિવાય પોતાની ભૂલ સુધરતી નથી. જેને આત્યંતિક કલ્યાણની ઇચ્છા હોય તેણે પોતાના દોષ વધે એમ ન કરવું, પણ દોષ ઘટે એમ કરવું. ભવાટવીનું બ્રમણ થાય એમ ન વર્તવું, પણ બ્રમણ બંધ થાય એમ વર્તવું. નરકચોરાસી ખડી થાય, મોક્ષમાર્ગથી પડી

જવાય એવું આચરણ કરવું નહિ; પણ જન્મમરણ, યમયાતનાઓનાં ખાતાંઓ ખતમ થઈ જાય, આ ને આ દેહે છેલ્લો જન્મ થાય તેમ કરી લેવું. આપણા કામ, ક્રોધ, લોભાદિક દોષોએ આપણને દુઃખદુઃખી કરી આપણી સ્થિતિ બગાડી નાખી છે. નિરંતર સતપુરૂષ, સતશાસ્ત્ર, સત્ધર્મ અને પરમકૃપાળુ પરમાત્મા આ ચારનો સમાગમ કરવામાં નિરંતર મથાહૂર રહેવું. પોતાનો મુકામ મુકાય નહિ, નિશાન ચુકાય નહિ, એ ખરેખર ધ્યેય રાખવું. નિરંતર ભગવાનની પ્રાર્થના કરવી. ભગવાનના મોટા ભક્ત આગળ નિષ્કપટપણે વર્તવું. જીવ, પ્રાણીમાત્રને જડમાયા અને ચૈતન્યમાયાએ જકડી લીધા છે. મુડદાપ્રાય કરી કર્તવ્ય-બ્રહ્મ કરી નાખ્યા છે. પુરૂષ ને ધન એ જડમાયા છે અને સ્ત્રી એ ચૈતન્યમાયા છે. સ્ત્રીને ધન અને પુરૂષ એ માયા છે. પુરૂષને એકવાર સ્ત્રીનું અને સ્ત્રીને એકવાર પુરૂષનું ચિંતન થાય તો આખો દિવસ નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્રમાં રહીને જે સુકૃત કર્યું હોય તે સર્વે બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. જ્યાંસુધી પુરૂષને સ્ત્રીને ભોગવવાની અને સ્ત્રીને પુરૂષ ભોગવવાની વાસના રહેશે, ત્યાંસુધી એ કોઈ કાળે ભગવાનના સુખને પામશે નહિ. પણ વારંવાર જન્મમરણ, યમયાતના, નરકચોરાસી અને ગર્ભવા-સાદિક અનેકાનેક દુઃખના ભરેલા દરિયામાં ડુબકાં ખાવાં પડશે.

માટે હવે તો જેમ અને તેમ આ લોક, ભોગ, દેહ, ધન, ધામ અને સગાસંબંધી એ સર્વેમાંથી વૃત્તિ તોડી ભગવાનમાં જોડવી. કમળ જળમાં રહે છે, પણ જળથી ન્યારું રહે છે, જીભ દાંત લોગી રહે છે, પણ દાંતનો વિશ્વાસ કરતી નથી. તેમ દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકે સંસારમાં રહેવું, પણ સંસારથી ન્યારું જ રહેવું.

નાત, ભત, બાળબચ્ચાં, સ્ત્રીપુત્ર અને સગાસંબંધી સાથે સંબંધ રાખવો ઘટે તેટલો જ રાખવો, પણ પરલોક બગડી

જાય એવો સંબંધ રાખવો નહિ. જનક રાજ રાજ કરતા હતા, પણ દેહથી; મનથી નહિ.

આ દેહ તો અનિત્ય, કાચની કોઠી જેવો અને પાણીના પરપોટા જેવો છે. વૈભવો પણ વિદ્યુતવત્ અંચલ અને ચલિત છે. કોઈ ઠેકાણે સુખ નથી. શ્રાશલાને શિંગડું સત્ય હોય અને ઝાંઝવાનું જળ સત્ય હોય તો જ આ સંસારમાં સુખ સત્ય હોય. કાળરૂપ સર્પ આપણી પાછળ અનાદિકાળથી પડ્યો છે તેણે કરીને અનંત દેહોમાં અનંત દુઃખો પામ્યા છીએ, પણ તેનાથી બચવાની બુદ્ધિ તો હવે જ હાથ આવી છે. જેમ નોળિઓ નોળવેલના પ્રતાપથી મણિધર સર્પનો નાશ કરી નાખે છે, તેમ આપણે પણ સંતસમાગમ, પ્રભુનો દૃઢ આશ્રય, પોતપોતાના ધર્મનિયમનું પાલન, અને ભગવાનના નામનો જપ, આજ્ઞા અને ધ્યાન એ આદિક ભગવાનની પ્રસન્નતાનાં સાધનરૂપ નોળવેલથી એનો પરાભવ કરી નાખવો.

ભગવાન તથા સંત આપણા હેતુ છે. આપણા પક્ષમાં છે. એમને આપણે વિસારીએ પણ તે આપણને વિસારે એવા નથી. થોડું કરેલું તેને ભગવાન ઘણું માની લેનારા છે.

“કોઇને દુઃખીઓરે, દેખી ન ખમાય,
દયા આણી રે; અતિ આકળા થાય.”

એવા દયાળુ છે; માટે અનેક જન્મના પાપના થર ઉખડી જાય, તેમ કરી લેવું. આવો સત્યોપદેષ્ટાનો સંગ વારેવારે નહિ મળે; માટે જો આ વખતે ભૂલ ખાધી તો કોટી જન્મે પણ વાંધો ભાંગશે નહિ.

દેહદમન અને વિચાર કર્મયોગી બાઈભાઈને પણ રાખવાં તો ત્યાગી સંત, તથા સાંખ્યયોગી બાઈઓને રાખવાં તેમાં તો શું કહેવું? જેઓએ સંસાર છોડી વનમાં જઈ શરીરને સૂકવી નાખી માથે રાફડા થઈ ગયા જેવાં કષ્ટ સહન કર્યાં, પણ જો તેઓને વિચાર, સંતસમાગમ અને કથાવાર્તાનો જોગ ન હતો,

તો તેમના કાળા અક્ષરે મોટા મોટા ઇતિહાસો ચિતરાયા. અત્યારે જેવું મોક્ષનું સાધન સત્સંગમાં છે તેવું કોઈ ઠેકાણે નથી; માટે વિચારીને સન્માર્ગને અનુસરવું.

જીવ એકલો આવ્યો છે. એકલો જવાનો છે. પાપપુણ્ય લક્ષિત સિવાય કોઈ સાથે જનારું નથી. માતા, પિતા, ભાઈ, પુત્ર એ સર્વે અહીંને અહીં રહેવાનાં છે. કોઈ કાળે કોઈ ભેગું ગયું નથી અને જવાનું નથી, સકળ જગત બાજીગરના ખેલ જેવું મિથ્યા છે. જેમ કોઈક રાજારાણીનો વેષ લે છે તેને બરોબર લજવે છે; પણ મનમાં જાણે છે કે અમે રાજા કે રાણી નથી, તેમ આપણે પણ આ લોકમાં જે વેષ લીધો છે તે વેષ લજવવો.

આ ઘડી આ પલમાં મરી જવાનું છે. કરવાનું કેટલું કર્યું કેટલું અને બાકી રહ્યું કેટલું તે વિચાર કરી લેવો અને વિષયના સંબંધથી તો છોટે જ રહેવું, પણ એનો સંબંધ પોતાના નિયમનો ત્યાગ કરી થવા દેવો નહિ, કેમકે જો વિષયનો સંબંધ કરવા માંડે તો તેનો ઠા રહે નહિ એ સિદ્ધાંત છે. આ જીવ જેવી સોબત કરે છે તેવી તેને અસર થાય છે; માટે થોડો કાળ જીવવું અને પરલોક બગડી જાય તેવું તો કદાપિ કાળે કરવું નહિ. આ સત્સંગ પ્રત્યાહ્વિક દેવતાઓને દુર્લભ અને સર્વે સાધનોના ફળભૂત છે. તેમાં રહીને મોક્ષમાર્ગે ચઢાતું નથી, પણ ઉલટું ઉતરી જવાય છે એ ઘણી ખેદની વાત છે. લલે સત્સંગમાં રહેતા હોય, પણ ગાફલપણે રહેનારા ફળેતફાળકે ચંદ્યા છે તે હજી ઉતર્યા નથી. કેટલીક જ્ઞાનગંભીર અને ઘણી શિષ્યાઓની ગુરૂ બનેલી અને વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચવા આવેલી એવી સત્સંગમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલી સાંખ્યયોગી બાઈઓને તથા વયોવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ અને ઉચ્ચાસને બેસનારા ગૃહીત્યાગીને પણ ધક્કા લાગી, ગયા છે; તો જગતના જીવની તો વાત જ શી કરવી? સ્ત્રીપુરુષને પરસ્પર સહવાસ થાય અને ધર્મ રહે એવી

તો કોઈએ આશા રાખવી જ નહિ. દારૂ દેવતા બેળો થાય અને ભડકો ન થાય તેમ તો ક્યારેય બને નહિ. માટે મોક્ષાર્થી પુરૂષોએ સ્ત્રીથી અને મોક્ષાર્થી સ્ત્રીએ પુરૂષથી દૂર રહેવું.

હાલ કરાળ કળિકાળનું જોર ચાલી રહ્યું છે. વળી તેને સંત હરિજનોએ સત્સંગમાં છ'છેડયો છે. તેની લાજ લીધી છે, માટે જે ગાફલ રહેશે, ઇંદ્રિયાનંદી, વિષયાનંદી બનશે તેને જરૂર ધક્કા લાગશે. જેવું વર્તન ત્યાગીનું કહ્યું છે તેવું જ મોક્ષાર્થી બાઈઓનું પણ કહ્યું છે. તેમાં યુવાવસ્થામાં રહેલી વિધવા બાઈઓને તો પોતાના પિતાપુત્ર અને ભાઈઓનો પણ જોઈએ તેટલો જ સંસર્ગ રાખવો.

તે પણ એકાંતમાં તો તેમનો પણ સંસર્ગ ન જ રાખવો. કેમકે એકાંતમાં જ કામનો વાસ છે. દરેક સ્ત્રીએ જેમ કાળા નાગથી બીવાય તેમ પુરુષના સંસર્ગથી ડરતું રહેવું. આ પ્રભુની ખાસ આજ્ઞા છે. સંતસત્શાસ્ત્ર અને એકાન્તિક ભક્તો પણ નિરંતર સ્ત્રીએ પુરુષથી અને પુરુષે સ્ત્રીઓથી દૂર રહેવાને બોધ કર્યા કરે છે. તેમાં જેને મોક્ષનો ખપ હોય તેણે તો સ્ત્રીને ભૂંડી ભૂતડી સમી જાણવી અને સ્ત્રીએ પુરુષને ભૂખ્યો રાક્ષસ સમ જાણવો.

જ્યારે બહુ સંકલ્પ ઉપડે કે મનજીભાઈ કાંઈક ચાખા ચૂંથવા લાગે ત્યારે, 'સ્વામિનારાયણ! સ્વામિનારાયણ! એ નામના શ્વાસોશ્વાસની ધૂન કરવી. ઊંચે સાદે કીર્તન બોલવાં. અગર મહારાજની મૂર્તિના એક અંગ ઉપર અગર કોઈપણ નાની વસ્તુ ઉપર પોતાની આંખનું ત્રાટક કરવું. આંખોમાં પાણી ભરાય તોં પણ કંટાળ્યા શિવાય એમને એમ ત્રાટક રાખવું; અગર આંખને સાફ કરી ફેર ત્રાટક કરવું. એટલે મનજીભાઈ જરૂર ઠેકાણે આવશે અને સંકલ્પ વિરામ પામશે.

સાધુ તથા સાંખ્યયોગી બાઈઓએ તો ગરમાગરમ તીખું તમતમું ખાવથી તેમજ આંખોને છૂટ રાખવાથી કામનું જોર વધે છે.

માટે જેવું તેવું જે મળ્યું તે પણ એક વખત જમવું. તે પણ અજ્ઞથી બે ભાગ ભરવા. એક ભાગ પાણીથી ભરવો. એક ભાગ ખાલી રાખવો. પૃથ્વીરૂપી શય્યા ઉપર અગર નાની ગોઠડી ઉપર સૂવું. દેહનું અને મનનું દમન રાખવું. કુસંગી અને વિષયાસક્ત એવા માંધાના જીવનો સંબંધ રાખવો નહિ.

નિરન્તર લગવાન સ્વેષ્ટદેવના વચનામૃત, ચરિત્રામૃત, લીલામૃત, અને અધરામૃતનું મહિમાપૂર્વક પાન કરવું. તેમ જ સ્વપરશ્રેયસ્સાધક લગવાનની મૂર્તિ અને આજ્ઞા વિષે શૂરાને સાવધાનપણે રહેવાવાળા મહાન્ પુરુષોનો સમાગમ કરવો.

જ્યારે આ જીવને યથાર્થ લગવાનનો નિશ્ચય અને મહિમા સમજાય છે, ત્યારે તેને ભૂંડાઘાટ માત્ર ટળી જાય છે. જ્યાં સુધી આપણને વિષયના ઘાટ થાય છે, ત્યાં સુધી લગવાનના મહિમાની અને નિશ્ચયની ખામી છે. ત્યાં સુધી જ વિષયને વિષ (ઝેર) જેવા અને દુઃખરૂપ જાણ્યા નથી. જો કે સર્પને જાણ્યો છે કે કરડે તો પ્રાણ જાય, તો સ્વપ્નમાં દેખાય ત્યારે પણ તેનાથી ડરી નાસભાગ કરીએ છીએ. તેમ વિષયને અસાર, તુરંછ, દુઃખ-રૂપ જાણ્યા હોય તો તેના સંકલ્પ થાય જ નહિ. માટે લગવાનનો નિશ્ચય અને મહિમા આ બે અવશ્યપણે સિદ્ધ કરવાં.

જગત નાશવંત છે, સગાસંબંધી કર્મસંસ્કારથી લેખાં થએલાં અને સૌ સ્વાર્થનાં સગાં છે.

તો પણ તેમાંથી ચિત્ત ઉખડતું નથી. લગવાન સર્વ પ્રકારે સુખના સિંધુ છે, પણ તેમાં ચિત્ત ચોટતું નથી અને સત્સંગ બ્રહ્માદિક દેવતાઓને પણ દુર્લભ અને સર્વ સાધનોના ક્ષણભૂત છે. તો પણ તેને વિષે પ્રીતિ થતી નથી. તેનું કારણ એટલું જ છે.

જેવી આ જીવને પરોક્ષ લગવાનને વિષે એટલે અક્ષર-ધામને વિષે રહ્યા એવા દિવ્ય, તેજોમય લગવાન શ્રીહરિને વિષે પ્રતીતિ છે, તેવી પ્રત્યક્ષ લગવાનને વિષે એટલે મનુષ્યમૂર્તિ અને ધાતુપાષાણાદિક પ્રતિમાઓને વિષે નથી.

જેવી પરોક્ષ દેવને વિષે (અક્ષરધામને વિષે રહ્યા એવા જે ભગવાન તેને વિષે) જીવને પ્રતીતિ છે, તેવી જો પ્રત્યક્ષ ગુરુરૂપ હરિને વિષે આવે; એટલે આંખે આગળ દેખાતા ગુરુરૂપે થઈને બાધ આપતા, એવા મનુષ્યરૂપ ભગવાનને વિષે આવે તો જેટલા અર્થ પ્રાપ્ત થવાના કહ્યા છે તેટલા સર્વે અર્થ તેને પ્રાપ્ત થાય છે.

પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષ જન્મે સ્વરૂપ એક જ છે. એમ ન સમજતો હોય તેના મુખની વાત પણ સાંભળવી નહિ. જેના અનન્ત જન્મના શુભ સંસ્કાર હશે, જેના ઉપર ભગવાનની કૃપા હશે, જેનો છેલ્લો જન્મ થવાનો હશે તે જ પરોક્ષ ભગવાનના જેવો પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો મહિમા સમજશે. માટે સહુએ પરોક્ષ ભગવાનના જેવો પ્રત્યક્ષનો મહિમા સમજાય તેટલા માટે હંમેશાં સત્સંગ કરવો. સત્સંગથી જ સર્વજ્ઞાન તથા સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

॥ કલિભવિષ્ય તથા કલિનું જોર ॥

કાકોદરં કરાલસ્ય લોલજિહ્વં મયાનકમ્ ।

પૂતિગન્ધં શૂતમદ્યસ્ત્રીસુવર્ણં કૃતાશ્રયમ્ ॥

કાગડાને લક્ષ્યાલક્ષ્યનો વિચાર નથી, જે મળે તે ખાઈ લે. તેમ કલિને પણ લક્ષ્યાલક્ષ્યનો વિચાર નથી. પોતે ભયંકર મુખવાળો, ચપળ જીભવાળો, અત્યંત દુર્ગંધનો લરેલો અને મંડા-ભયંકર છે. જુગાર, મદ્ય, સ્ત્રી અને સુવર્ણ આ ચારમાં વાસ કરીને રહેલો છે. માટે જેને આ લોકમાં મુખી થવું હોય તેણે ઉપરોક્ત ચારે વસ્તુથી દૂર રહેવું.

પાંડવો વિચારવાળા, સત્યપ્રિય અને સમજુ હતા. પણ જો જુગારને સેવ્યો તો તેમાંથી કલિ પ્રકટ્યો અને કૌરવો પાંડવો વચ્ચે મહાન કલહ મચાવી ઘણાખરાનો નાશ કરી નાખ્યો.

છપ્પન કરોડ યાદવો મહાબળિયા કૃષ્ણ પરમાત્માના સંબંધી અને કૃષ્ણ પરમાત્માને પ્રાણપ્રિય હતા. પણ જો મદ્યનું સેવન કર્યું તો તરત તેમાંથી કલિ જાગ્યો અને પોતપોતાનું ભાન ભૂલી ગયા. કૃષ્ણનું પણ મનાયું નહિ. અને સહુ કપાઈ મૂવા.

લંકાપતિ રાવણ દશ માથાવાળો અને વીસ જીભવાળો મહાસમર્થ એક અદ્વિતીય યોદ્ધો હતો. પણ જો રામની રમા સીતાનું હરણ કર્યું તો તેમાંથી કલિ પ્રકટી તેનો કુળ, કુટુંબ, પુત્ર, પુર સહિત નાશ કરી નાખ્યો.

સુવર્ણથી તો ઘણાયનો નાશ થયો અને થાય છે. માટે દરેક મુમુક્ષુએ કલિના નિવાસભૂત જુગાર, મદ્યપાન, સ્ત્રીસહવાસ અને સુવર્ણ એ ચારથી જરૂર દૂર રહેવું.

આવી રીતે મહાન બળિયામાં બળિયો મોક્ષમાર્ગનો ખરો વિરોધી કરાળ કલિકાળ છે. ગમે તેવો યોગી, યતિ, મુનિ, મહાત્મા કે મોટો સિદ્ધ હોય, પણ જો કલિના સહવાસમાં આવી જાય, તો જરૂર પોતાના ધ્યેયથી પતન પામી ભાનસાન વિનાનો બની જાય છે. ચાર યુગમાં કલિ, એ તામસી યુગ છે. આ યુગમાં ગોલોકાધિપતિ લગવાન કૃષ્ણચંદ્રનો જન્મ થવાથી તેમના શરીરનો વર્ણ પણ શ્યામ ચર્મ ગયો છે. આવો કલિ મહાબલવાન, નિર્દય અને અધર્મમાત્રનો માલિક છે.

કલિભવિષ્ય

કલિયુગમાં મનુષ્યની મોટાઈ ધર્મથી કહેવાશે નહિ, પણ ધનથી કહેવાશે. ધનાઢ્ય હશે તે જ ધર્મવાન, ગુણવાન, ન્યાયવાન અને માનનીય ગણાશે. કોર્ટોમાં ન્યાયાધીશોને લાંચ આપશે, તે જ નિર્દોષી કરશે અને જયવાન થશે. બહુ બોલકો હશે તે જ પંડિત ગણાશે. ધનવાન હશે તે જ સજ્જન ગણાશે. ધર્મવાન હોય, પણ નિર્ધન હશે તેનો કોઈ ભાવ પૂછશે નહિ. અને તે જ અસાધુ ગણાશે. કલિયુગમાં કેશ રાખવા એ જ ભૂષણ ગણાશે. પેટ ભરવું એ જ પુરુષાતન ગણાશે.

વધારે લુચ્ચાઈ કરનારો, કુટુંબીય પોષણ કરનારો, ડગલે ને પગલે અસત્ય બોલનારો તે જ સાચો અને ચતુર ગણાશે.

કલિયુગમાં માન, મોટપ અને યશ મેળવવા માટે ધર્મનું સેવન કરનારા થશે. પણ મોક્ષ માટે સેવન કરનારા હજારોમાં કોઈક જ થશે.

શૂદ્રતુલ્યા ભવિષ્યન્તિ સર્વે વર્ણાઃ કલૌ યુગે ।

ઉત્તમા નીચતાં યાન્તિ નીચાશ્ચોત્તમતાં તથા ॥

દ્વિષન્તિ પિતરં પુત્રા મર્તારશ્ચ સ્ત્રિયોઽતિલાઃ ।

પરસ્ત્રીનિરતાઃ સર્વે પરદ્રવ્યપરાયણાઃ ॥

કલિયુગમાં આશ્રમીઓ આશ્રમધર્મથી અને ચારે વર્ણો પોતપોતાના ધર્મથી વિમુખ થશે. તેઓ વેદવિહિત ધર્મનો ત્યાગ કરી, કપોલકલ્પિત ધર્મના માનનારા થશે. એટલે અસ્પૃશ્યનો સ્પૃશ્ય કરવો, તેમનો દેવાલયોમાં પ્રવેશ કરાવવો, પરસ્પરનું પ્રીતિભોજન કરવું, શાળાઓમાં ઉચ્ચ જ્ઞાતિના છોકરાંઓ જોડે છુજ્જાતિનાં છોકરાંઓને હાખલ કરવાં. વગેરે વગેરે કપોલકલ્પિત ધર્મને માનનારા થશે.

કલિયુગમાં પૃથ્વી ક્ષણકૂલ વિનાની થશે. અન્નાદિક પાક ખરોખર પાકશે નહિ. પૃથ્વી નિર્બીજ થશે. સ્ત્રીઓ વેશ્યાસમાન શરીરને સુંદર અને ખુદ્દું રાખનારીઓ થશે.

ધર્મવિક્રયિણો વિપ્રાઃ સ્ત્રિયશ્ચ ભગવિક્રયાઃ ।

વેદવિક્રાયકાશ્ચાન્યે શૂદ્રાચારરતા દ્વિજાઃ ॥

કલિયુગમાં બ્રાહ્મણો ધનને માટે ધર્મ વેચનારાઓ થશે. સ્ત્રીઓ ભગવેચનારીઓ (વેશ્યાઓ) થશે. કેટલાક વિદ્વાન વિપ્રો વેદશાસ્ત્રના વેચનારા થશે અર્થાત્; ધન લઈને લણાવનારા થશે. દ્વિજ્જાતિના જનો શૂદ્ર જેવા આચારવાળા થશે.

યઃ કશ્ચિદપિ પુણ્યાત્મા ક્રિયાયોગરતો ભવેત્ ।

નરં ધર્મરતં દૃષ્ટ્વા સર્વેઽમૃયાં પ્રકુર્વતે ॥

વ્રતાચારાઃ પ્રણયન્તિ જ્ઞાનયજ્ઞાદયસ્તથા ।

ઉપદ્રવા ભવિષ્યન્તિ હ્યધર્મસ્ય પ્રવર્તનાત્ ॥

આ યુગમાં કોઈ યજ્ઞયાગાદિક શુભ કર્મ કરશે નહિ. કોઈ કરશે તો તેની હાંસીમસ્કરી કરનારા ઘણા થશે. આ કલિયુગમાં વ્રત, તપ, દાન કે સદાચાર તે તદ્દન નષ્ટ થઈ જશે. ભવરોગ ટાળનારા સદ્ગુણી તો શોધતાં કોઈ ભાગ્યશાળીને હાથ આવશે.

આ યુગમાં ધમનું જોર કમી થશે. અધર્મનું જોર વધશે. સર્વત્ર ઉપદ્રવો જાગશે. પરસ્પર અસૂચા વધશે. કૂડ, કપટ, દંભ, અન્યાય, અનાચાર, ચોરી અને બ્યલિચારાદિક દુર્ગોણાનું જોર

વધશે. કલિયુગમાં પાખંડીઓ પૂજશે. ધનવાનનો ભાવ પુછાશે, પણ ધર્મવાળાનો ભાવ પુછાશે નહિ.

મનુષ્યો ખોટા ધર્મમાં અને દ્રેષ કરવામાં પ્રીતિવાળા થશે. પોતામાં શુભો નહિ હોય, છતાં અમે જ વિદ્વાન, શુભવાન છીએ એમ માનનારા મિથ્યાભિમાનીઓ બનશે. કલિમાં વિદ્વાનો પણ કેવળ અજ્ઞાની જેવા અસત્યવાદી અને અસત્યાચરણી થશે.

अहमेवाधिक इति सर्वेऽपि विवदन्ति च ।

अघर्मलोलुपाः सर्वे तथा वैतण्डिका नराः ॥

હું શુભ તથા આચરણ આદિકમાં સૌથી મોટો છું. મારી બરોબર કેઈ નથી. એવી રીતે દરેક મનુષ્ય પોતાની મોટાઈ બતાવવા માટે વિતંડાવાદ કરવાવાળા અને અધર્મમાં પ્રીતિવાળા થશે.

अतः स्वल्पायुषः सर्वे भविष्यन्ति कलौ युगे ।

अल्पायुष्टान्मनुष्याणां न विद्या ग्रहणं द्विज ॥

કલિયુગમાં સર્વે મનુષ્ય અલ્પઆયુષ્યવાળા થશે, વિદ્યાભ્યાસ ન કરવાથી શાસ્ત્રજ્ઞાન થશે નહિ, શાસ્ત્રજ્ઞાન ન હોવાથી શુદ્ધ જ્ઞાનવાન થવાશે નહિ અને જ્ઞાનવિના અધર્મથી મુક્ત થવાશે નહિ. તેથી જ સર્વે પ્રભાઓ અધર્મ, અત્યાચાર અને અન્યાયમાં પ્રવૃત્ત રહેશે; તેથી મનુષ્યો અલ્પાયુષ લોગવીને પિતા પહેલાં પુત્ર, માતા પહેલાં પુત્રી મૃત્યુને પામશે.

કલિમાં બ્રાહ્મણાદિક પોતપોતાની જાતિને ત્યાગ કરી બીજી જાતિમાં વિવાહ કરશે; તેથી તેમની પ્રજા વર્ણસંકરતાને પામી મૂઢ બનશે.

राजानो द्रव्यनिरतास्तथैवान्यायवर्तिनः ।

पीडयन्ति प्रजाश्चैव करैरत्यर्थयोजितैः ॥

કલિયુગમાં રાજાઓ ધનલુપ્ધ થશે અને ધન માટે જ અન્યાય અનીતિને માર્ગે ચાલશે અને કર વધારી પ્રજાને પીડશે.

॥ શબવાહા ભવિષ્યન્તિ શૂદ્રાણાં ચ દ્વિજાતયઃ ॥

કલિયુગમાં દ્વિજાતિના મનુષ્યો શૂદ્રના શબને ઉપાડશે.

વિપ્રાણાં વિધવાનાં ચ વિતાન્યપહરન્તિ ચ ।

ન વ્રતાનિ ચરિષ્યન્તિ બ્રાહ્મણા દ્રવ્યલોલુપાઃ ॥

લોકો વિપ્રોનું અને વિધવાઓનું જ ધનહરણ કરનારા થશે. બ્રાહ્મણો વ્રતનું આચરણ કરશે નહિ, પણ ધનઉપાર્જન માટે આમતેમ ભટકયા કરશે. વિવાહિત કર્મ તથા શ્રાદ્ધાદિક કર્મ ધનલાલસાથી ખોટી રીતે કરશે.

અપાત્રેષ્વેવ દાનાનિ પ્રયજ્ઞન્તિ નરાધમાઃ ।

દુग्ધલોભનિમિત્તેન ગોષુ પ્રીતિં ચ કુર્વન્તે ॥

કલિયુગના અધમ મનુષ્યો અપાત્રને પાત્ર માની દાન આપશે. દૂધ પીવાના લોભથી ગાયોની સેવા કરશે, પણ ધર્મ બુદ્ધિથી ગાયની સેવા કરશે નહિ. દૂધ બંધ થશે કે તરત જ તે જ ગાયને યવનને ઘેર વેચનારા થશે. કલિયુગમાં બ્રાહ્મણો સ્નાન, શોચ, સંધ્યા, ગાયત્રી, જપ અને વૈશ્વદેવાદિક પોતાના આત્મિક કર્મ કોઈ કરશે નહિ, કરશે. તો વખતસર કરશે નહિ. લોકો સાધુ, બ્રાહ્મણ, ગાય, પતિવ્રતા અને વેદ આ પાંચની જ નિંદા કરવામાં શૂરા થશે, પણ ભગવાનની ભક્તિ કરનારા થશે નહિ. કલિયુગમાં પરમાત્માનું નામ લેનારા લાખમાં કોઈક જ નીકળશે.

કાષાયપરિવીતાશ્ચ જટિલા મસ્મરૂષિતાઃ ।

શૂદ્રા ધર્માન્ પ્રવક્ષ્યન્તિ કૂટયુક્તિ પરાયણાઃ ॥

ગીતવાદિઅકુશલાઃ હુદ્ધર્મસમાશ્રયાઃ ।

ભવિષ્યન્તિ કલૌ પ્રાયો ધર્મવિધ્વંસકા નરાઃ ॥

કલિયુગમાં કપટયુક્તિમાં તત્પર શૂદ્ર લોકો ભગવાં વચ્ચે પહેરી યજ્ઞોપવિત અને જટાધારણ કરી સાધુ બની ધર્મનો ઉપદેશ આપશે. લોકો પણ આવા પાખંડીઓને જ પૂજશે અને ગુરૂ તરીકે માનશે.

કલિયુગમાં મનુષ્યો ધર્મનો નાશ કરનારા થશે. વિશેષ કરી મનુષ્યો ગાવા બળવવામાં જ કુશળ રહેશે, ઉચ્ચ વર્ણના લોકો પણ શૂદ્ર ધર્મના આશ્રય કરનારા થશે, કલિયુગમાં મનુષ્યો પોતાનાં વખાણ કરનારા, બીજાની નિંદા કરનારા, વિશ્વાસઘાતી અને કૂર થશે. દયા અને ધર્મ આદિક સદ્ગુણો રહિત કેવળ અધર્મપરાયણ બનશે.

કલિયુગમાં ઘણું કરી ઇશ્વરથી, ધર્મથી કે પાપપુણ્યથી નહિ ડરનારા એવા મલેચ્છ લોકો રાજ્ય કરનારા થશે, પણ આર્ય-રાજાઓ નહિ થાય. શૂદ્ર લોકો ભિક્ષા માગનારા થશે. બ્રાહ્મણો શૂદ્ર અને મલેચ્છની સેવા કરનારા થશે.

કલિયુગમાં ગુરૂશિષ્ય વચ્ચે, પિતાપુત્ર વચ્ચે, પતિપત્ની કે માદીકરી વચ્ચે ભાવ રહેશે નહિ. તેમાં અળંગ કલેશની મોટી હોળી ભડભડયા કરશે. સ્ત્રીઓ અને છોકરાઓ આજ્ઞામાં નહિ રહે. સહુ સ્વતંત્ર અને સ્વેચ્છાચારી થશે. ધર્મરક્ષકો ધર્મના ભક્ષકો બનશે. ભગવાનનાં વૃંદાવન જેવાં પવિત્ર ક્ષેત્રો તે પ્રમદાવન જેવાં બ્રૂટ થઈ જશે. ધર્મોપદેષ્ટાઓ ધર્મમર્યાદાઓના તોડનારા થશે. કલિયુગમાં બ્રાહ્મણો દૂધ, દહીં, ઘી આદિક રસોના વેપાર કરનારા થશે.

કલિમાં દિવ જાતિના જનો શૂદ્રના જેવા ધંધા કરનારા થશે. જેનો સ્પર્શ પણ ન કરાય એવા મલેચ્છોની નોકરી કરી આજીવિકા ચલાવનારા થશે. કલિયુગમાં વૃષ્ટિનો નિયમ નહિ રહે. કોઈક વરસ થશે અને કોઈ વરસ નહિ થાય અને કોઈ વખતે જલપ્રલય જેવી અતિવૃષ્ટિ થશે.

કામાર્તા હ્રસ્વદેહાશ્ચ લુબ્ધાશ્ચાધર્મતત્પરાઃ ।

કલૌ સર્વે ભવિષ્યન્તિ સ્વલ્પભાગ્યા બહુમજાઃ ॥

મઠાધિપત્યં સેવા ચ ધનસંગ્રહ એવ ચ ।

દાસીગમનમીઘ્યાં ચ પશ્ચધાતસ્વવાદિનઃ ॥

લિङ્ગમેવાશ્રમાઃસ્થાતા નન્યોન્યાપત્તિકારણમ્ ।

અવતર્યા ન્યાયદૈર્ભ્યં પાણ્ડિત્યે ચાપલં વચઃ ॥

કલિયુગમાં મનુષ્યો મહા કામી, કીંગણા, લોભિયા, મંદભાગિયા, ઘણી પ્રજાવાળા અને કેવળ અધર્મમાં જ તત્પર રહેવાવાળા થશે. કલિયુગમાં સાધુઓ સ્વાર્થસાધક બનશે. પણ શ્રેયસ્ધાક બનશે નહિ. સાધુઓ મઠના મહંતો બનશે. ગૃહસ્થોની સેવા કરનારા, ધનનો સંચય કરનારા, ગૃહસ્થની પેઠે ઘર, ઢોર અને જમીન રાખનારા, વ્યાજવટો કરનારા, વેપાર કરનારા, હિંસક યંત્ર, (લોટ-પીસવાનું યંત્ર) રાખનારા, કામકાજ કરવા રાખેલી સેવિકાઓનું ગમન કરનારા, વર્તન વિનાના ઉપદેશ આપનારા થશે. સાધુઓનું સૂચક માત્ર લગવું વસ્ત્ર રહેશે. લગવાં વસ્ત્રથી જ સાધુ કહેવાશે. પણ તેમાં દયા, દાન, દમ, શમ, તપ, ક્ષમા, સાધન અને સાધુતાદિક સદ્ગુણો જોવામાં આવશે નહિ. લોકો પણ તેમનાં લગવાં દેખી અંધશ્રદ્ધાથી નમશે, સેવશે, પૂજશે, પણ તેમના ગુણવશુ સામુ કોઈ જોશે નહિ. સાચા સાધુઓ શોધ કર્યે ભાગ્યશાળીને હાથ આવશે. બાકી કાપાયવસ્ત્રધારી સાધુઓ બહુ જોવામાં આવશે. તેમનામાં બત્રીશ લક્ષણ માંહેલું લક્ષણ જોવામાં આવશે નહિ. પણ ખાલું, ખોદલું, ખંખેરલું, ને ઉંઘલું. આ ચાર લક્ષણો વિશેષે જોવામાં આવશે; એટલે જે મળ્યું તેમાં ખાધા-ખાધનો, પેયાપેયનો, કે વટલાવાનો વિચાર રહેશે નહિ.

તરુણીપ્રજ્ઞતા ગેહે બાલકો બુદ્ધિદાયકઃ ।

કન્યાયાવિક્રયોલોભાત્ દમ્પત્યોઞ્ચૈવ કલ્કનમ્ ॥

પણ્ડિતાસ્તુ કલત્રેણ રમન્તે મહિષા ઇવ ।

પુત્રસ્યોદપાદને દક્ષાદક્ષા મુક્તિસાધને ॥

કલિયુગ આવશે એટલે ઘરમાં સ્ત્રીઓનું ચલણ થશે. પતિપુત્રાદિકનું કંઈપણ ચાલશે નહિ. બાળકો વડીલોને શિખામણ દેનારા થશે. ઉત્તમ લોકો, પણ લોકો કરીને કન્યાવિક્રય કરશે. ઘરમાં

કલેશકંકાશ તો મટશે જ નહિ. મોટા વિક્રાનો પણ લાજશરમ મૂકી સ્ત્રીઓની સાથે પાડાની પેઠે રમણ કરનારા અને પુત્રોત્પાદન કરવામાં જ કુશલ રહેશે, પણ શાસ્ત્રોપદેશ કરવામાં કુશળ નહિ રહે.

આ લોકમાં સદ્કુલજન્મ, સદ્વિદ્યા, સદાચાર અને સદ્ગુણોથી મોટપ કહેવાય છે, પણ કલિયુગમાં ધનવાન, બળવાન, ખટપટિયો અને બોલકો હશે તેની જ મોટપ ગણાશે. નિર્ધનમાં ઘણા ગુણો હશે, ધનિકોમાં ઘણા દોષો હશે, તો પણ ધનવાન મોટો ગણાશે. કલિયુગમાં ભલેને અધર્મી હશે, પણ ધનિક હશે તે જ ધર્મવ્યવસ્થા કરનારો થશે. તેના વચનનું જ પ્રમાણ થશે પણ સત્યવાદીને સદાચારીનો કોઈ ભાવ પુછશે નહિ.

કલિયુગમાં પતિપત્નીના ભાવમાં વિષયપ્રીતિ કારણ રહેશે. કલિયુગમાં જેના પર પ્રીતિ થાશે તેને પરણશે. ભલે પોતાથી ઉતરતી ભતિ હશે, પણ પરસ્પર પ્રેમ થયો કે બન્ને વિવાહિત થાશે. સ્ત્રીપુરુષમાં શ્રેષ્ઠતાનું કારણ માત્ર રતિકુશળતા રહેશે. ડાબે ખભે જનોઈ હોવાથી પ્રાદાણ ગણાશે, પણ તપ, સંતોષાદિક ગુણ કોઈમાં જેવામાં આવશે નહિ.

उनषोडशवर्षाश्च प्रसोष्यन्ति तथा स्त्रियः ।

श्वापदमचरत्वं च गवां चैव परिक्षयः ॥

કલિમાં પંદર વર્ષની સ્ત્રી સંતાનને જન્મ આપનારી થશે. કલિયુગમાં લોકો કૃતરા, બીલાડા, પારેવાં અને તેતર પાળનારા થશે. પણ ગાયો કે ગરીબોને પાળનારાં થશે નહિ.

ज्ञानं परं कृतयुगे त्रेतायां यज्ञ उच्यते ।

प्रवृत्तं द्वापरे युद्धं स्तेयमेव कलौ युगे ॥

સત્યુગમાં જ્ઞાનની પ્રધાનતા છે, ત્રેતાયુગમાં યજ્ઞની પ્રધાનતા છે અને દ્વાપરયુગમાં યુદ્ધની પ્રધાનતા છે; તેમ કલિયુગમાં કેવળ ચોરી અને વ્યભિચારની જ પ્રધાનતા રહેશે.

કલિયુગમાં જે જળાશયો દૂર હશે તેજ તીર્થ ગણાશે, પણ સમીપનાં તીર્થ કે મોક્ષદાતા સદ્ગુરુ તેને કોઈ તીર્થ ગણશે નહિ

કલિયુગમાં માથાના વાળ રાખવાથી, કાંટે ઘડિયાળ બાંધવાથી સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર પહેરવાથી શોભા અને મોટાઈ ગણાશે, પણ ગુણથી વિદ્યાથી મોટાઈ નહિ ગણાય. પેટ ભરવું એ જ પુરુષાર્થ ગણાશે અને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ આ ચારને કોઈ ગણાશે નહિ. કલિયુગમાં દીકરા માખાપનું પોષણ નહિ કરે. માતાપિતા કન્યાના પૈસાથી નિર્વાહ ચલાવશે. ઉત્તમ પુરૂષો પણ નીચ પુરૂષોની સેવા કરશે. ઉંચ વર્ણના પણ ઠેકઠેકાણે રાંધેલાં અન્નની દુકાનો માંડશે. અને જ્યાં જોઈશું ત્યાં અસત્ય, કુસંપ અને કલેશનું જ સામ્રાજ્ય જોવામાં આવશે.

આવી રીતે અધર્મનો સરદાર અને મોક્ષાર્થી રાગીત્યાગી બાઈભાઈ એ સર્વેને અવળે માર્ગે ચડાવનાર મહાન કૂર કલિકાળ છે. તો જેને ભવરોગ ટાળી ભગવાનના સુખદ ચરણને પામી સુખી થાવું હોય તેને તો કલિથી અત્યંત દૂર રહેવું. કલિયુગમાં ઠેકઠેકાણે હોટલો, લોન્ને, વીશીઓ, ચાચપીઠાઓ વગેરે અનાચારના અખાડા મંડાશે. વટલાવાનો ભય તો કોઈને રહેશે નહિ.

ગાંધર્વે પાંડવોને પૂછેલા પ્રશ્નો

જ્યારે પાંચ પાંડવો અને છઠ્ઠા માતા કુંતાજી વનમાં હતાં ત્યાં એક વખત માતા કુંતાજીને તૃષા બહુ લાગી. ત્યારે ભીમ ઘડો લઈ પાણીની શોધે નિકળ્યો. તેમાં ઠીટોડીના શબ્દ સાંભળી ત્યાં ગયો, તો મોટી વાવ દેખી અંદર પાણી ભરવા પેઠો. ત્યાં કલિ ગાંધર્વ રૂપે આવી ભીમને નાગપાસથી બાંધી લીધો અને પૂછ્યું; કો મહાન તું કોણ છે? મીમોઽહં પાણ્ડુપુત્રઃ હું ભીમસેન પાંડુ રાજાનો પુત્ર છું. મારાં માતૃશ્રી તૃષાતુર હોવાથી જલ લેવા આવ્યો છું. તે કહે, ભાઈ! આ મારા કીડારૂપ જળાશયમાં તું રજા સિવાય પેઠો, તેથી બાંધ્યો છે. ભીમે ઘણી આજીજી કરી ત્યારે તે કહે, છૂટવું હોય તો આ મારા ઘોડાને જરા ફેરવી આવ. પછી ભીમસેન પૂર્વ દિશા તરફ દોડ્યો તો ત્યાં છેટે જતાં એક કૂવા ઉપર એક કન્યા એક ઘડાથી બાર ઘડા

ભરે અને એ બારે ઘડા એક ઘડામાં રેડે; તો પણ તે ઘડો ભરાય નહિ. આવું આશ્ચર્ય જોઈ ભીમે જાણ્યું જે આ જમીનમાં આગળ ધસવા જેવું નથી. આમ ધારી પાછો આવ્યો. ત્યારે ગાંધર્વે પૂછ્યું કે તું કઈ દિશામાં ગયો હતો? અને ત્યાં કાંઈ દેખ્યું? ભીમ કહે, પૂર્વ દિશામાં ઘોડાને પૂરપાટ દોડાવી જતો હતો ત્યાં એક કન્યાએ એક ઘડાથી બાર ઘડા ભર્યા, પણ બાર ઘડાથી એક ઘડો ભરાયો નહિ. આવું દીકું. ગાંધર્વ કહે, એમાં શું સમજવું તે ઉત્તર આપ? તો તને પાણી ભરવા આવું. ભીમથી ઉત્તર ન થયો, ત્યારે તેને કોટડીમાં ગેમ્લી જવા કહ્યું.

અર્જુનનું આગમન

ભીમસેનને પાણી લાવતાં વાર લાગી; એટલે અર્જુન તેની શોધ કરતો ત્યાં આવ્યો. તો ઘડો દીઠો, પણ ભીમ દીઠો નહિ. પોતે જાણ્યું કે લાવને પહેલું પાણી લઈ જાઉં! પછી ભીમની શોધ કરીશ, એમ ધારી ઘડો લઈ પાણી ભરે છે તો ઘડાને ભડભડ શબ્દ સાંભળતાં કહી ગાંધર્વરૂપે ત્યાં આવી તેને નાગ-પાશથી બાંધી લીધો. અર્જુન કહે, ભાઈ! હું નિઃશસ્ત્ર છું, ભલે! બાંધવો હોય તો બાંધ. પણ મારાં માતૃશ્રીને પાણી પહોંચાડવા દે. ગાંધર્વ કહે, પેલી કોટડીમાં તારા ભાઈ ભેજો ખેસ. છૂટવું હોય તો આ લે ઘોડો; દક્ષિણ દિશામાં ફેરવી આવ. અર્જુન ઘોડે ચઢી દક્ષિણ દિશામાં ગયો. ત્યાં આગળ જતાં એક ગાય વાછડીને ધાવતાં દેખી સ્થિર થઈ ગયો. અરે! વાછડી ગાયને ધાવે, પણ આ તો ગાય વાછડીને ધાવે. આ શું? માટે આ ભૂમિમાં આગળ વધવા જેવું નથી. એમ ધારી પાછો આવ્યો ને તેણે ગાંધર્વને ઘોડો પાછો આપી દીધો.

ગાંધર્વે પૂછ્યું કે, તું જે દિશામાં ગયો ત્યાં કાંઈ જોવામાં આવ્યું? તો કહે, હું દક્ષિણ દિશામાં ગયો હતો ત્યાં એક ગાય વાછડીને ધાવતાં દીઠી. ગાંધર્વ કહે, એમાં શું સમજવું તે કહે;

નહિતર પેલી કોટડીમાં તારા ભાઈ લેજો બેસ. એટલે અર્જુન ખીનછુટકે ભીમ પાસે જઈ બેઠો.

સહદેવ આવ્યો

થોડીવારે, ઓ ભીમભાઈ ! ઓ અર્જુનભાઈ ! એમ બૂમો પાડતો પાડતો સહદેવ આવ્યો તો ભાઈઓને દીઠા નહિ, પણ ઘડો દેખ્યો; એટલે એકદમ વાવમાં પાણી ભરવા પેઠો.

ત્યાં પેલાએ નાગપાશથી બાંધી દીધો. સહદેવ કહે, ભાઈ ! પાણી વિના મારાં માતૃશ્રીનો પ્રાણ જાય છે. માટે મને પાણી પહોંચાડવા દે. પેલો કહે, તારે ઉતાવળ હોય તો લે ! આ ઘોડાને જરા પશ્ચિમ દિશામાં ફેરવી આવ. આથી સહદેવ સ્વાર થઈ પશ્ચિમ દિશામાં દોડ્યો જાય છે ત્યાં આગળ જતાં કાગડાના ટોળામાં કેટલાક રાજહંસો આનંદકિલ્લોલ કરતા અને એકબીજાના મોં સાથે મોં મેળવતા જોયા. આથી સહદેવને એમ થયું કે, આ ભૂમિ કાંઈક આશ્ચર્યકારક છે; માટે આગળ વધવું નહિ. એમ ધારીને પાછો ફર્યો એટલે ગાંધર્વ પૂછ્યું, તેં કાંઈ દેખ્યું ? તો કહે, કાગડાના ટોળામાં રાજહંસને રમતાં ને મોં એ મોં અડાડતાં જોયાં. ગાંધર્વ કહે, એમાં શું સમજવું ? સહદેવ કહે, એમાં ખબર પડતી નથી. ત્યારે કહે, પેલી કોટડીમાં તારા ભાઈ લેજો બેસ; એટલે નિરૂપાયે સહદેવ ત્યાં જઈ બેઠો.

નિકુળની નવાઈ

થોડીવારે નિકુળ આવ્યો. ઘડો દેખી પાણી ભરવા પેઠો કે તેને પણ નાગપાશથી બાંધ્યો ગાંધર્વ. કહે, છૂટવું હોય તો આ ઘોડાને ઉત્તરદિશાએ ફેરવી આવ. ત્યારે પોતે ઘોડા ઉપર બેસી ઉત્તર દિશામાં દોડતો જાય છે ત્યાં એક નાનો પથરો મોટા ડુંગર સાથે અથડાતો. તેણે કરીને આખો ડુંગર ડોલી ઉઠતો જોયો. નિકુળે જાણ્યું કે, આ ભૂમિ ઉપર આગળ વધવા જેવું નથી. આમ ધારી પાછો આવી ઘોડો આપી દીધો. એટલે ગાંધર્વ કહે, તને કાંઈ

નેવામાં આવ્યું ? ત્યારે કહે, એક નાનો પથ્થર અથડાવાથી ડુંગરોને ડોલતો દેખ્યો. ગાંધર્વ કહે, એમાં શું સમજ્યો ? તો કહે, કાંઈ સમજાયું નહિ. ત્યારે તે કહે, બેસ તારા ભાઈ લેજો. પછી નિરાશપણે નિકુળ, ભાઈ લેજો બેઠો.

ધર્મરાજનો જય

પાણી વિના માતાજીને, કંઠપ્રાણ જેવું થઈ ગયું જોઈ યુધિષ્ઠિરે વિચાર કર્યો, જે હવે પાણી વિના માતૃશ્રીનો પ્રાણ પરલોકે સિધાવતાં વાર નહિ કરે. ભાઈઓ કોઈ આવ્યા નહિ. જરૂર તેઓ કંઈક આપત્તિમાં સપડાયા. માટે લાવ હું જાતે જઈ આવું; આમ ધારી પાણી લેવા અને ભાઈઓની શોધ કરવા નીકળ્યા. તે ટીટોડીના શબ્દે શબ્દે ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તો ત્યાં પડેલો ઘડો ઓળખી પાણી લેવા પેસે છે ત્યાં ગાંધર્વે કહ્યું; મો સ્થિરો મ્હવ ! કોઢસિ ત્વમ્ ! અરે ઉભો રહે, તું કોણ છે ? અહં ધર્મરાજઃ પાણ્ડુપુત્રોઽસ્મિ । હું ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિર, પાંડુ રાજાનો પુત્ર છું. પેલો કહે, પેસીશ તો બંધનમાં આવીશ. યુધિષ્ઠિર કહે, ભાઈ ! જળ વિના મારી માતાનો પ્રાણ જાય છે, માટે થોડું જળ લેવા દે. ગાંધર્વ કહે, પાણી લેવું હોય ને આ તારા ચાર ભાઈઓને છોડાવવા હોય તો આ તારા ભાઈઓએ જે દેખ્યું છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરી સમજાવ.

યુધિષ્ઠિરે આપેલા ઉત્તરો

યુધિષ્ઠિર કહે, શું દેખ્યું તે કહી સંભળાવ. ગાંધર્વ કહે, એક કન્યા એક ઘડાથી બાર ઘડા ભરે, પણ બાર ઘડાથી એક ઘડો ન ભરાય તેવું દેખ્યું છે. તેનું શું સમજવું ? યુધિષ્ઠિર કહે, આગળ કળિયુગ આવશે ત્યારે બાપ બાર છોકરાઓને પાણીપોષી મોટા કરશે, ભણાવશે, ગણાવશે, પોતાની સમગ્ર મિલકત વહેંચી આપશે, પણ બારે મળી એક બાપનું પોષણ નહિ કરે અને બાપને બાવા સાફ બારે છોકરાને ઘરે નોખું નોખું આથડવું પડશે.

આ સાંભળી ગાંધર્વે પ્રસન્ન થઈ ભીમને છોડ્યો. પછી કહે, આગળ કળિયુગ આવશે ત્યારે માખાપ કન્યા વેચી મનગમતું ધન લઈ તેમાંથી આજીવિકા ચલાવશે. આ સાંભળી ગાંધર્વે હસ્તે વઢને અર્બુનને છોડી મૂક્યો. પછી કહે, કાગડાના ટોળામાં હંસ કિલ્લોલ કરે છે ને એક બીજાના મુખને ચાટે છે તેનું શું ? યુધિષ્ઠિર કહે, કળિયુગ આવશે, ત્યારે કાગડા જેવા નીચવૃત્તિના યવનજનોની હંસ જેવા ઉત્તમ વર્ણના પ્રાણીઓને તેમની સેવા કરશે. અને વિધિનિષેધના ભેદને મૂકી તેઓની સાથે બેટી-રોટીનો વ્યવહાર પણ કરશે. આ ઉત્તરથી ગાંધર્વ રાજ થયો ને સહદેવને છોડી મૂક્યો.

કલિ સૌને કંપાવશે

ગાંધર્વ કહે, નાનો પથરો મોટા ડુંગરાને ડોલાવી દે છે તેનું શું કારણ ? ત્યારે યુધિષ્ઠિર કહે, કળિયુગ આવશે ત્યારે અધર્મી અનાચારી પુરૂષો અથવા અસ્પૃશ્યજનો મોટા ધર્મિષ્ઠ પૂજ્ય પુરૂષને પણ ધર્મમાર્ગથી ડગાવી દેશે. આમ કહ્યું કે તુરત જ હસ્તે વઢને નિકુળને છોડી દીધો. પછી ગાંધર્વે યુધિષ્ઠિર આદિક પાંચે ભાઈઓને પાણી પીવાની ને પાણી લઈ જવાની રજા આપી. આથી પાંચે ભાઈઓ માતા કુંતાજી જ્યાં બેઠાં હતાં ત્યાં આવી પાણી આપ્યું ને વીતેલી વાત વર્ણન કરી દેખાડી. આવી રીતે કળિયુગમાં જે જે થવાનું છે તે બધું યુધિષ્ઠિર રાજાએ કહી બતાવ્યું ને તે જ પ્રમાણે હાલમાં થઈ રહ્યું છે; માટે હંમેશાં કળિથી ચેતતા અને ડરતા રહેવું.

કળિયુગનો પ્રભાવ

એક પ્રાણીને પોતાનું ખેતર કણબીને વેચાતું આપ્યું. તેમાંથી એને ખેડતાં ખેડતાં ધનનો ચરૂ નીકળી આવ્યો. ત્યારે તે ચરૂ પ્રાણીને દેવા ગયો અને કહ્યું કે, આ ચરૂ જમીન ખેડતાં ખેડતાં નીકળ્યો, માટે આ ચરૂ દેવા આવ્યો છું. કારણ મેં જમીન રાખી છે પણ ચરૂ રાખ્યો નથી. પ્રાણી કહે, ના ભાઈ !

એ તો તમારો કહેવાય. મેં ખેતર વેચ્યું એટલે એ ખેતરના માલિક તમે કહેવાવ. પટેલ કહે, ચાલો રાજા પાસે ન્યાય કરાવીએ પછી ત્યાં જઈને રાજાને કહું કે, હે રાજા ! આ બ્રાહ્મણનું ખેતર મેં વેચાતું રાખ્યું. તેમાંથી ધનનો ચરૂ નીકળ્યો તે બ્રાહ્મણનો કહેવાય; છતાં બ્રાહ્મણ ના પાડે છે, ત્યારે તમે પૃથ્વીપતિ કહેવાવ છો. તો આ ચરૂ તમે રાખો. રાજા કહે, મારા બાપદાદાએ એ જમીન બ્રાહ્મણને સૂર્યચંદ્રની સામે આપી દીધેલ; તેથી એ જમીન અને તેમાંથી જે નીકળે તે સર્વ ઉપર અમારો હક ન કહેવાય. હવે બ્રાહ્મણ કહે, આ ચરૂ મારો નથી. પટેલ કહે, મારે ન જોઈએ. રાજા કહે, મારે પણ ન જોઈએ. પછી રાજાએ કારભારીને ઇન્સાફ કરવા કહ્યું. રાજકારભારી જાતે વાણીઓ ને વિચક્ષણ હતો, તેણે વિચાર્યું હમણાં આમને કલિનો વાયરો લાગ્યો નથી; એટલે આ લોકો ધણી થતા નથી, પણ કલિનો વાયરો લાગશે એટલે સૌ માલિક થઈ લેવા આવશે. માટે હમણાં અહીં રાજમાં રહે એ ઠીક. આમ ધારી કહું કે, રાજા ! હમણાં આ વાતનો ઇન્સાફ કરવાનો મને ટાઈમ નથી; માટે હમણાં આ ચરૂ રાજના ભંડારે ભલે રહ્યો. હું થોડા દિવસમાં ઉત્તર કરી ઇન્સાફ કરીશ.

હવે થોડે વરસે કળિયુગ બેઠો. અને તેનો વાયરો લાગ્યો કે તુરત જ તે ત્રણેનું મન ફરી ગયું. એટલે પટેલ રાજા પાસે ધનનો ચરૂ માગવા ગયો. એની ગળર પડતાં બ્રાહ્મણ પણ ત્યાં પહોંચ્યો. પટેલ કહે, રાજા ! આજ સુધી વિચાર કરી નફી કરી આવ્યો છું કે એ ધનનો ચરૂ મારો કહેવાય; માટે મને આપો. બ્રાહ્મણે ખેતર મને લખી આપ્યું છે, માટે જમીનમાંથી નીકળેલો ચરૂ મારો કહેવાય. આ સાંભળી બ્રાહ્મણ બોલવા જાય છે ત્યાં તો રાજા બોલી બેઠ્યો કે, પૃથ્વીપતિ હું કહેવાઉં; માટે પૃથ્વી ઉપર હોય તે તમારું ને પૃથ્વીમાંથી અણધાર્યું જે ધન નીકળે તે અમારું કહેવાય. માટે આ ધનના ચરૂમાં તમારા બેમાંથી કેઈનો

હક નથી. આમ કહી દિવાનદ્રારા ધનનો ચરૂ મંગાવી તોડી તેમાંનું ધન રાજના ચોપડે જમા કરી દીધું. અને બ્રાહ્મણ તથા પટેલને રંજા આપી દીધી.

વાચકો ! જ્યાંસુધી આ ત્રણમાં કળિયુગ પેઠો ન હતો ત્યાં સુધી કોઈ માલીક થતો ન હતો, પણ કળિનો વાયરો લાગ્યો કે સૌ ઘણી થયા. છેવટે રાજાએ તે ચરૂ રાખી લીધો. માટે કૂડ, કપટ, અન્યાય, અનાચાર, અસત્ય, અધર્મ, દંભ, પ્રપંચ એ આદિક દુર્ગુણો કળિયુગમાં રહ્યા છે. માટે દરેક સુખાર્થિએ જરા પણ કળિનો વાયરો લાગવા દેવો નહિ. જેનામાં કળિનો વાયરો લાગ્યો હોય તેવા પુરુષના સંસર્ગથી પણ ઘણું જ દૂર રહેવું.

વાચકો ! વાંચો, વાંચો હજી આગળ વાંચો.

જેમ ઉનાળામાં લૂ વાય છે, તે લૂ જેનામાં પેસે તે તરત જ લાનસાન વિનાનો થઈ, ઊંધાનીના ઊંધાને પટકાઈ પડે છે; તેમ દૂર કળિકાળનો સુસવાટા કરી રહેલો ભયંકર વાયરો જેનામાં પેસે છે તે ધર્મના લાનસાન વિનાનો થઈ મોક્ષ માર્ગથી પતિત થઈ જાય છે. માટે શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકોએ કોઈપણ વાતે એ કલિના વાયરાને પોતામાં પેસવા દેવો નહિ.

કળિનો પ્રવેશ થવાથી કૂડ, કપટ, કુસંપ, અન્યાય, અધર્મ અને અનાચાર વગેરે મહાન દુર્ગુણો આ જીવને ઘેરી લે છે અને તેને સન્માર્ગથી પાડી દે છે.

કળિપ્રવેશથી સત્યવાદી શેઠની બુદ્ધિ ફરી.

એક બ્રાહ્મણે પૈસો પૈસો લેખો કરી રૂપિયા પાંચસોની મૂઠી કરી, અને તે પૈસા સત્યવાદી નગરશેઠને ત્યાં મૂકવા આવ્યો. શેઠ કહે, મહારાજ ! એ તમારા પૈસા મારા ઘરમાં નહિ. ખીજે ગમે ત્યાં મૂકો. કદાચ આ ક્ષણભંગુર શરીર પડી જાય અને તમારો પૈસો મારા ઘરમાં રહી જાય, તો અમારું નષ્ટોદ વળી જાય. આમ ઘણું ઘણું કહ્યું. છેવટે વિપ્રના અત્યાચરથી રાખ્યા.

ચોપડે ચડાવ્યા. હવે રૂપિયા મૂક્યા ત્યારે તે શેઠમાં કે વિપ્રમાં કળિનો આવેશ હતો નહિ. પરંતુ કેટલેક વર્ષે શેઠમાં કળિનો પ્રવેશ થયો કે હુણ્દિ થઈ. વિપ્રના છોકરાને જનોઈ દેવાની થઈ, ત્યારે વિપ્ર શેઠ પાસે રૂપિયા માંગવા ગયો. શેઠ કહે, રૂપિયા કેવા? કેટલા છે? અને મારે ત્યાં કેમ મૂક્યા હતા? તો કહે, બાપજી, રૂપિયા પાંચસો પૂરા છે. તમે રાખતા નહોતા, પણ મેં કહ્યું કે શેઠ, મારી પાસે આટલા જ પૈસા છે અને છોકરાને જનોઈ દેવી છે. કદાચ ઘરે રાખવાથી વરી જાય અથવા કોઈ લઈ જાય તેથી અત્યારે રાખો. આમ મેં તમને બહુ બહુ કહ્યું, ત્યારે તમે રાખ્યા. ચોપડે પણ ટાંક્યા. માટે તમે વિચારો ચોપડામાં ક્યાંક જુઓ, નહિતો આમાંથી જરૂર મારું મોત થશે. શેઠ કહે, તેં મૂક્યા તેમાં કોઈ સાક્ષી છે કે, કાંઈ મારા હસ્તાક્ષર છે? તો કહે, ના શેઠ, તમોને શાહ જાણી મૂક્યા છે અને મૂક્યા ત્યારે તમે ને હું બે જ હતા. શેઠ કહે, સાક્ષી નથી, હસ્તાક્ષર નથી, અને રૂપિયા માંગવા આવ્યો છે તે શરમાતો નથી? ઉઠ, ઉઠ રવાનો થા. પેલો ઋણ કરગર્યો, આંસુડાં પાડ્યાં.

માબાપ! મારી પાસે હવે કાંઈ નથી. છોકરાને જનોઈ દેવાની છે. માટે આપો. હું સત્યવાદી તે ખોટું ન બોલું. તમે અંતરમાં ઉંડા ઉતરી સંભારો. શેઠ કહે, સંભારું શું? તારી હોળી? હું તો એ વાત જાણતો જ નથી અને મૂક્યા હશે તો આપી દીધા હશે. આમ કહ્યું.

વાંચકો! જુઓ કળિરાજનો પ્રતાપ! સત્યવક્તા શેઠ પણ કળિના પ્રતાપથી અસત્યવાદી અને નિર્દય બની પ્રાણજનું હોઠ્યાં કરવા તૈયાર થઈ ગયો.

પંચમાં તપાસ

પ્રાણજ નિરાશ અને ઉદાસ થઈ રડતો રડતો ઘેર ગયો, ત્યારે સગાવહાલાં તથા બીજા કેટલાક લોકો કહે, રડીને કે મુંઝાઈને બેસી રહે શું વળશે? પંચને સંભળાવ. ત્યારે તેણે

પંચને બોલાવી વાત કરી. પંચ કહે, ચાલો ભાઈઓ આપણા ગામનો, તેમાંય પણ આ ગરીબ બ્રાહ્મણનો ઝઘડો આપણે નહિ કાઢીએ તો કોણ કાઢશે ? પછી સૌ શેઠ પાસે ગયા અને વાત કરી.

શેઠ કહે, ભાઈઓ ! એણે મૂક્યા એ વાત હું જાણતો નથી. તેમ એની પાસે કોઈ સાક્ષી કે લખાણ નથી. તમે ડાહ્યા થઈને કહેવા આવ્યા છો; પણ વિચાર કરો ! લીખ ભાગવાનો ધંધો કરે છે. તો એની પાસે પાંચસો રૂપિયા ક્યાંથી હોય ? અને મેં કોઈના ખોટા કર્યા છે જે આ બ્રાહ્મણના ખોટા કરું ! આમ ઘણું ઘણું કહ્યું ત્યારે કલિમાં અસત્યનું અને કપટનું જોર પ્રધાન હોય તેથી તેની અસર તરત થાય. આ પંચ વિચારમાં પડી ગયું. ઉઠી સૌ એકાન્તમાં બેઠા. તેમાં એક બોલ્યો, કહો ભાઈ, હવે આપણે શું કરવું ? શેઠ સારો માણસ અને દયાળુ છે. તેણે હજી સુધી કોઈના ખોટા કર્યા નથી. તો આ ગરીબ બ્રાહ્મણના ખોટા કરે એ સંભવતું નથી. વળી ભગવાને એને ઘણું આપ્યું છે. ત્યારે બીજે કહે, આ બ્રાહ્મણ આટઆટલો રડે છે, તે શું ખોટો હશે ? ત્રીજે કહે, આમાં કાંઈ સમજાતું નથી. બ્રાહ્મણ ધર્મવાળો અને સત્યવાદી છે; તેથી ખોટું બોલે એવો પણ નથી. શેઠ પણ શ્રીમાન અને દયાળુ છે. તેની ફરિયાદ પણ કોઈ દહાડો આપણે સાંભળી નથી; માટે આમાં શું કરવું ? પછી બધાએ મળી નક્કી કર્યું જે આપણે બ્રાહ્મણને તેના છોકરાના સોગન ખવરાવીએ. તે જો ખોટું હશે, તો પોતાને એકનોએક છોકરો છે; તેથી સોગન નહિ ખાય. પછી બધા મળી બ્રાહ્મણને બોલાવી કહ્યું કે, ભાઈ તું સાચો હોય તો તારા છોકરાના સોગન ખા. તો તને રૂપિયા અપાવીએ. શેઠ ન આપે તો અમે ગામમાંથી લખણી કરીને પણ પાંચસો રૂપિયા અપાવીએ. બ્રાહ્મણ કહે, મેં પાંચસો રૂપિયા મૂક્યા છે એ વાત સાવ સાચી છે. અને જો ખોટી હોય તો મારો એકનોએક છોકરો તે આજ ને આજ ફાટી પડે ! આમ સોગન ખાધા એટલે પંચ કહે, ખરો ખરો, બ્રાહ્મણ ખરો. અહ્યા

ઉઠો, આપણે ચાલો શેઠ આગળ. હવે દુઃખ મનાવીને તરછોડીને પણ કીધા સિવાય છૂટકો નથી. પછી ગયા બધાય શેઠ આગળ. બીજા પણ ત્યાં કેટલાક લેળા થએલા તે પણ ત્યાં ગયા. પંચ કહે, શેઠ! બ્રાહ્મણ સાચો છે. તેણે તેના એકના એક છોકરાના સોગન બાધા, માટે રૂપિયા સાચા, પણ તમે ભૂલી ગએલા. માટે ખૂબ વિચાર કરી સંભારો અને આ બ્રાહ્મણને રૂપિયા પાંચસો આપી દો. શેઠે કહ્યું, ભાઈ તેણે રૂપિયા લેવા ખોટા સમ બાધા છે. તો તેનું કળ તેને ઇશ્વર આપશે. પણ હું તો સમ બાધા વગર સાચું કહું છું કે, મેં રૂપિયા લીધા નથી અને હું જાણુતો પણ નથી. છતાં તમારે દબાણ કરી ડરાવી અન્યાય કરી લઈ જવા હોય તો ભલે. આમ શેઠ કહે છે, ત્યાં તો કાકતાલોચન્યાય બન્યો. બ્રાહ્મણનો છોકરો મોઢવામાં છાણું લેવા ગયો ત્યાં કાળો નાગ ડસ્યો. વેચ બાપ કહેતાં જ છોકરો પડી ગયો અને તુર્ત જ મરી ગયો.

વિધિની વિચિત્રતા

હવે અહીં પંચાત થાય છે. ત્યાં તો લોકો દોડાદોડ આવી કહેવા મંડ્યા; ઉઠો ઉઠો, અહીં પટલાઈ કરો છો, પણ તમારી પટલાઈમાં મોકાણ મંડાણી. બ્રાહ્મણે ખોટા સોગન બાધા, તે તેનો છોકરો સર્પથી મરી ગયો. શેઠ કહે, કાં આ સાચા સમ કે ખોટા? જુઓ. આ ખોટાનું કળ મળ્યું. પંચ કહે, શેઠ તમે સાચા અને બ્રાહ્મણ ખોટો. અમે કંઈ તમેને કીધું હોય તો માફ કરજો.

બ્રાહ્મણ તો આ સાંભળી પોકે પોક મુકતો મુકતો ઘરે આવ્યો. છોકરાને મરેલો જોઈ હૈયાફાટ રડવા લાગ્યો. પંચવાળા તથા બીજા કેટલાક લોકો કહે; ભાઈ હવે શું કરવા રહે છે? પહેલાં વિચાર કરવો હતો ને? હવે રાયે શું થાય? બન્યું તે ખરું. હવે તો રડવું મૂકી છોકરાની દહનક્રિયા કરો. બ્રાહ્મણ કહે, નહિ, હું સાચો છું. રૂપિયા મૂક્યા તે સાચા છે. આ તો

છોકરાનું આ નિમિત્તે મૃત્યુ થવાનું તે થયું. ત્યારે કેટલાક લોકોએ બ્રાહ્મણનું રડવું, બોલવું, સાંભળી સાચું માન્યું. કેટલાક શંકાવાળા થયા. કેટલાક તો બ્રાહ્મણ જૂઠો અને શેઠ સાચો. ખોટા સમ ખાંધા તે છોકરો મુઓ. આ પ્રમાણે બોલવા મંડ્યા.

સતીઆ બ્રાહ્મણની કમળપૂજા

બ્રાહ્મણ બહુ મુંઝાયો અને વિચાર કર્યો જે પૈસા ગયા, સત્ય ગયું, છોકરો ગયો અને અસત્યવાદી ઠર્યો. હવે જીવીને શું કરવું? મોઢું દેખાડ્યા જેવું રહ્યું નહિ. બસ હવે તો શિવાલયમાં જઈ કમળપૂજા કરું. આમ વિચાર કરી છોકરાને મૂકી હાથમાં છરો લઈને પડખાના શિવાલયમાં દોડીને પેઢો. જેવો છરો ગળે મારવા જાય છે ત્યાં તો શિવજી પ્રગટ થઈ હાં હાં મા ચ્છિન્નચતામ્ કહેતાં જ હાથ પકડી લીધો. અરે મૂર્ખ, કેમ મરે છે? શું દુઃખ છે? વિપ્ર કહે, મહારાજ! દુઃખનો ડુંગરો માથે તૂટી પડ્યો છે. કંઈ વાત કહ્યાની નથી, આમ કહી તેણે બધી વાત કહી દેખાડી.

શંકરનું આશ્વાસન

શંકર કહે, ભાઈ હાલ કળિનું રાજ્ય ખેડું છે. તેથી આ યુગમાં સત્યસુખની આશા રાખવી નહિ. અને પવિત્રતા અને નિષ્કાપટ્યતા રહેવી કઠીન છે. શેઠની મતિ કળિયુગને લઈને ફરી છે. જો કે એ સત્યવાદી, દાનેશ્વરી અને દયાળુ હતો; પણ હમણાં તેનામાં કળિનો વાયરો પેસવાથી તેનાં સન્મતિ અને સદ્ગુણો નષ્ટ થઈ ગયાં છે. હવે હું તને મંત્ર આપું તેનો જપ કર. તેથી સત્ય, ત્રેતા અને દ્વાપર એ ત્રણે યુગ આવશે. એટલે તેમને તું આ વાત કર. એટલે જરૂર એ તારો કંઈક રસ્તો કાઢશે. હાલ કળિનું રાજ્ય છે. તેથી એ કળિ પોતાના કાયદામાં સૌને વર્તાવે. માટે મારાથી એના ઉપર જોરજબુદ્ધ કરાય નહિ. પણ આ ત્રણ યુગ આવશે, તો જરૂર એ કલિને સમજાવશે.

આમ કહી મંત્ર આપીને શિવજી અંતરધ્યાન થઈ ગયા.

ત્રણે યુગનું આગમન

પછી તે બ્રાહ્મણે મંત્ર જાઓ કે સ્વેતામ્બરી લઘ્યાકૃતિ મૂર્તિમાન સત્ય, ત્રેતા અને દ્વાપર એ ત્રણે યુગ આવ્યા; બોલ લાઇ, અમને કેમ બોલાવ્યા? તેણે બધી વાત કહી. પછી ત્રણે લેખા થઇ વિચાર કરી બ્રાહ્મણને કહે, લાઈ આ વાત અમારા કબજાની નથી, “વળી ઉતર્યો અમલદાર કોડીનો.” જો કે અમારા રાજ્યમાં આવું બન્યું હોત તો તરત જ નીવેડો લાવી દેત, પણ આ તો અમારા નાના લાઈ કળિરાજનું રાજ્ય ચાલે છે અને તે અનાડી, મૂર્ખ અને અવિચારી છે; માટે અમારાથી એને કંઈ કહેવાય નહિ. કહેવાથી કાંઈ કામ થાય નહિ; પણ ઉલ્ટો કલેશ થાય. વૈર બંધાય. માટે અમે આ કામમાં વચ્ચે નહિ પડી શકીએ, પણ તું બધું પડયું મૂકી એ કલિરાજને બોલાવ; અને તેના પગમાં પડી આજીજી કર. તો એ કંઈક તારો છૂટકો કરશે. આમ કહી તેને મંત્ર આપી પોતે દેવળના કમાડ પાછળ સંતાઈને ઉભા. પછી બ્રાહ્મણે મંત્રબળથી કલિને બોલાવ્યો કે કાળો ભૂત જેવો, લંગોટી વાળેલો, માથે રાખનો ટોપલો ઉપાડેલો કલિ આવી ઊભો રહ્યો. પ્રથમ તો આવતાં જ ટોપલો પછાડ્યો કે રખ્યા રખ્યા આખા શિવાલયમાં થઈ રહી. ડમરીથી કોઈ કોઈને દેખે નહિ. પછી તે બ્રાહ્મણને કહે, અલ્યા મને કેમ બોલાવ્યો? તે કહે, બાપજી! કહેવાનું પછી, પણ આ રખ્યા ઉડાડવાનું શું કારણ? કલિ કહે, લાઈ આ દેવળના ખૂણામાં સત્ય, ત્રેતા અને દ્વાપર મારા લાઈઓ સંતાઈને ઉભા છે અને અમારે અણબનાવ બહુ છે. જ્યારે એમનું રાજ્ય હતું ત્યારે મને ક્યાંય ટકવા દીધો નથી. મને બહુ દુઃખ દીધું છે. હવે મારું રાજ્ય બેઠું છે. તેથી એમનું મોઢું હું જોતો નથી. તેથી આ વખતે એમનું મોઢું ન દેખાય, એટલા માટે રાખ ઉડાડી છે. કલિ કહે, તેં કેમ મને બોલાવ્યો? ત્યારે બ્રાહ્મણ કહે, મેં શેઠને ત્યાં પાંચસો રૂપિયા મૂક્યા અને કામટાણે

લઈશ, આમ કહેલું. અત્યારે મારા છોકરાને જનોઈ આપવાની હોવાથી લેવા ગયો, તો શેઠે એ મૂક્યાની વાત જ ઉડાવી દીધી. મેં ઘણી આજીજી કરી. પંચ પાસે કહેવડાવ્યું. તો પણ શેઠ એકનો બે ન થયો. અને મેં પંચના કહેવાથી છોકરાના સાચા સોગન ખાધા; છતાં હું અસત્ય ઠર્યો. રૂપિયા ગયા અને થવાકાળ તે મારા છોકરાનું સર્પડંસથી મૃત્યુ થયું. લોકોમાં હું અસત્યવાદી ઠર્યો. અપકીર્તિ થઈ. આથી મુંઝાઈને મહાદેવ પર કમળપૂજા કરવા આવ્યો. ત્યારે મહાદેવજીએ દર્શન આપી મરતાં અટકાવ્યો; અને તેમના કહેવાથી આપને બોલાવ્યા છે. માટે મારા ઉપર દયા કરો. રૂપિયા અપાવો, સત્યવાદી ઠરાવો અને છોકરાને જીવતો કરી દો. કલિ કહે, ભાઈ મારા યુગમાં રહે તેને મારા કાયદા પ્રમાણે રહેવું જોઈએ. તારે રહેવું મારા રાજ્યમાં અને બીજા યુગ પ્રમાણે વર્તવું તે ક્યાંથી બને? બ્રાહ્મણ કહે, તમારો ધર્મ કેવો છે? હું તે પ્રમાણે વર્તું; પણ માબાપ હું બધી વાતે સાચો ઠંડું અને સુખી થઉં તેમ કરી દો. પેલો કહે, જોડું બોલવું, પાખંડી બનવું, અનાચારી થવું, એ ખૂદ મારો ધર્મ છે. જો તું જોડું બોલ અને સત્ય મૂક અને અસત્યાચરણી થા; તો તારા માગ્યા પ્રમાણે તને મળે. પેલો કહે, બાપજી! સત્ય કેમ મૂકાય? કલિ કહે, સ્વાર્થ સાધવો હોય તો મૂકાય અને જોડું પણ બોલાય. પેલો કહે, પ્રાણ બચ, પૈસો બચ; પણ હું સત્યવાદી તે અસત્યવાદી ન થાઉં. અને જો તમે મારું ધાર્યું નહિ આપો તો તમારા દેખતાં જ હું આપઘાત કરીશ. કલિ કહે, તું અસત્ય બોલે છતાં સત્યવાદી ઠરે આવી યુક્તિ બતાવું તે કર.

બ્રાહ્મણ પણ અસત્યવાદી થયો

બ્રાહ્મણ સત્યવાદી હતો, પણ કલિના સંસર્ગથી દુર્બુદ્ધિનો થઈ ગયો. કલિ કહે, તું પંચને એમ જઈ કહે, ભાઈઓ મારાથી જોટા સમ ખવાયા, તેથી છોકરો મુવો, પણ હવે મને શિવજીની કૃપાથી બરાબર સાંભળ્યું છે, મેં વાણીઆને ત્યાં પાંચસો રૂપિયા

નહિ, પણ તેરસો રૂપિયા મૂક્યા છે, મેં પેલા પાંચસોના ખોટા સમ ખાધા; તેથી છોકરો મરી ગયો. પણ હવે સાચા સમ ખાઉં છું કે મેં વાણીયાને ત્યાં તેરસો રૂપિયા મૂક્યા છે, તે વાત સાચી હોય તો મારો મરી ગયેલો છોકરો હમણાં જ ખેડો થાય, આમ પંચ આગળ સમ ખાજે. એટલે તારો છોકરો ખેડો થાશે. અને પંચ તને તેરસો રૂપિયા અપાવશે. આમ કહીને કલિયુગ અદ્યથ થઈ ગયો. સત્ય, ત્રેતા અને દ્વાપર એ ત્રિયુગ પણ પ્રાક્ષણને અસત્યાચરણી થયો. જાણી તેની સાથે બોલ્યા વિના અદ્યથ થઈ ગયા.

હવે પ્રાક્ષણ શિવાલયમાંથી હર્ષભેર હસતો હસતો ઘરે આવ્યો. પંચ તથા ગામના ઘણા લોકો ભેગા થયા. બધાંયને કહે; સાંભળો, લાઇઓ મારા ખોટા સમથી આ છોકરાનું મૃત્યુ થયું છે, પણ શિવકૃપાથી મારી ભૂલ મને સાંભરી આવી અને કહું છું કે મેં શેઠને ત્યાં પાંચસો રૂપિયા મૂક્યા નથી, પણ તેરસો રૂપિયા મૂક્યા છે. અને એ વાત સાચી હોય તો મારો છોકરો આજસ મરડી ખેડો થાવ ! આમ કહું કે તરત જ છોકરો, બાપા ! બાપા ! કહેતાં જ ખેડો થયો. આથી લોકો એકદમ આશ્ચર્ય પામી ગયા અને સૌ એકી અવાજે બોલી ઉઠ્યા કે પ્રાક્ષણ ખરો. પ્રાક્ષણ ખરો. શેઠ ખોટો. માટે ચાલો શેઠ આગળ જઈ આને રૂપિયા તેરસો અપાવીએ. અને ન આપે તો શેઠને ગામમાંથી કાઢી મૂકીએ. આવો વિચાર કરી લોકો શેઠ પાસે આવે છે. ત્યાં તો આ વાત જાણી શેઠે રૂપિયા પાંચસોની થેલી તૈયાર કરી મૂકી, લોકો આવ્યા અને શેઠને વઢવા મંડયા. શેઠ કહે, લાઇ બોલશો નહિ, આ રૂપિયા પાંચસો ચોપડામાં લખેલા નીકળ્યા, તે આ થેલી રહી લઈ જાવ. ત્યારે પંચ કહે, પાંચસો નહિ પણ તેરસો છે. તે લાવો. નહિતર ભૂંડા હાલ થશે. એટલે શેઠે મુંગે મોઢે રૂપિયા તેરસો ગણી આપ્યા.

વહાલા વાચકો ! જુઓ શેઠ સત્યવક્તા અને કીર્તિવંત

હતો, પણ કળિનો વાયરો લાગવાથી અસત્યવાદી અને સ્વાર્થી બની ગયો. બ્રાહ્મણ પવિત્ર, સદાચારી, સત્યવાદી હતો. પણ કલિ સંબંધથી અસત્યવાદી, કપટી અને સ્વાર્થસાધક બની ગયો. માટે આ લોકપરલોકમાં સુખી થવાની ઇચ્છાવાળાએ ક્યારેય પણ પોતામાં કલિનો પ્રવેશ થવા દેવો નહિ. જેમાં કલિનો આવેશ હોય એવા પુરુષના સંસર્ગથી દૂર રહેવું. વળી સૌથે યાદ રાખવું કે પાપથી પ્રાપ્ત કરેલું ચિરકાળ ટકતું નથી, હકનું હોય તેને પણ ઉઠાવી જાય છે અને પાપાચરણ કરવાથી પરલોકમાં દુઃખી થવાય છે. માટે હંમેશાં પાપથી વેગળા અને પુણ્યથી દુકડા રહેવા શીખવું.

॥ પરં કૃપાલુ પરમાત્માના નામનો મહિમા ॥

મંગલોત્તમ મંગલરૂપ એક પરમાત્માનું નામ છે. પરમાત્માના નામનું ઉચ્ચારણ કરવું તે પાપમાત્રનું ખરું પ્રાયશ્ચિત્ત છે. ગમે તેટલાં પ્રાયશ્ચિત્ત કરે, પણ પરમાત્માથી પરાક્રમુખ રહેવાવાળો કહી શુદ્ધ થતો નથી. દારૂનો ઘડો નહીં, સરોવર કે સાગરમાં લઈ જાયો પણ કદી પવિત્ર થતો નથી. અગ્નિ જેમ સર્વદાહક છે તેમ પરમાત્માનું નામ એ સમગ્ર પાપમાત્રનું દાહક છે. ગમે તેવો મહાધોર પાતકી હોય, પણ મરતી વખતે જો ભાવપૂર્વક ભગવાનના નામનું ઉચ્ચારણ કરે, તો પળવારમાં પાપનો પ્રલય કરી પરંપદને પામી જાય છે.

કૃષ્ણેતિ મંગલંનામ યસ્ય વાચિ પ્રવર્તેતે ।

લાભસ્તેષાં જયસ્તેષાં ક્રુતસ્તેષાં પરાજયઃ ॥

સુખસાગર ભગવાનનું નામ જેની વાણીમાં છે તેને સર્વત્ર લાભ થાય છે. જય, જશ, વય અને જર પણ તેને જ વરે છે. તેનો કોઈ પણ માનવ, દાનવ કે દેવપતિ પણ પરાભવ કરી શકતો નથી.

યસ્મિન્ શાસ્ત્રે પુરાણે વા હરેર્નામ ન દૃશ્યતે ।

શ્રોતવ્યં નૈવ તચ્છાસ્ત્રં યદિ બ્રહ્મા સ્વયં વદેત્ ॥

જે શાસ્ત્રપુરાણમાં સુખસિંધુ ભગવાન શ્રીહરિનું નામ ન હોય તે શાસ્ત્રપુરાણ સ્વયં બ્રહ્માનાં રચેલાં હોય તો પણ તેનું કદાપિ શ્રવણ કરવું નહિ. પરંકૃપાલુ પરમાત્માના નામનું ઉચ્ચારણ થતું જશે, તેમ તેમ પોતાનું મનોમંદિર (મન) સાફ બનતું જશે અને જો એ શુદ્ધ થશે, તો તેમાંથી અહંમત્વરૂપ માયા નાસવા માંડશે. કામ, ક્રોધ લોભ અને માનાદિક—અંતઃશત્રુઓનાં

થાણું ઉઠવા માંડશે. અને એ ગયા કે તુરત જ એમાં ભગવાન અખંડવાસ કરશે. જ્યારે હૃદયભુવનમાં પરમકૃપાળુ પરમાત્માનો વાસ થશે, ત્યારે જ જીવ કૃતકૃત્ય અને જીવનમુક્ત થશે.

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।

अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥

परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।

धर्मसंસ્થાપનાર્थाय संभवामि युगे युगे ॥

જ્યારે જ્યારે ધર્મની ગ્લાનિ થાય છે, અધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે, ધાર્મિક પુરૂષો, પ્રાક્ષણો, ગાયો અને ગરીબો રીખાય છે; રાજાઓ પ્રજાઓના ગ્રાસ કરતા થાય છે; ધર્મરક્ષકો ધર્મના ભક્ષકો બને છે; અને ભારતની ધર્મભૂમિપર અધર્મ વ્યાપે છે, આવી રીતે સર્વત્ર ભારતવર્ષની ધર્મભૂમિપર, ધર્મની, ધર્મ-શાસ્ત્રની, ધર્મમર્યાદાની, ધાર્મિક ક્ષેત્રોની અને ધાર્મિક પુરૂષોની મહાન અધોગતિ થાય છે; ત્યારે ત્યારે તેઓનું રક્ષણ કરવા અને તેઓના પીડક, ભૂમિના ભારરૂપ અસાધુઓનો સંહાર કરવા અને શુદ્ધ સનાતન ધર્મનું સંસ્થાપન કરવા પરમકૃપાળુ પરમાત્મા પરમાત્માના અવતારો થાય છે. એ પરમાત્માનો જે જીવો આશ્રય કરે છે તેની આજ્ઞા સુજળ વર્તે છે, અને તેમનો જ દૃઢ આશ્રય કરે છે, ત્યારે જ એ જીવ માયાથી મુક્ત થાય છે અને સુખસિન્ધુ ભગવાનને પામી પરમ સુખી થાય છે.

कृते यद्दयायतो विष्णुं त्रेतायां यजतो मखैः ।

द्वापरे परिचर्यायां कलौ तद्वरिकीर्तनात् ॥

સત્યુગમાં ધ્યાન કરવાથી, ત્રેતાયુગમાં યજ્ઞયાગાદિક કરવાથી અને દ્વાપરયુગમાં સેવાથી, જે કૃણ મળે છે, તે કૃણ કળિયુગમાં ભગવાનના નામકીર્તન કરવાથી જ મળે છે.

यत्फलं नास्ति तपसा न योगेन समाधिना ।

तत्फलं लभते सम्यक् कलौ केशवकीर्तनात् ॥

જે ક્ષણ, તપ, યોગ, તથા સમાધિથી મળતું નથી, તે ક્ષણ કલ્પિયુગમાં ભગવાનના નામનું ઉચ્ચારણ કરવાથી મળે છે. વન, તપ, યજ્ઞ, યમ, નિયમ, પ્રજ્ઞાચર્ય એ આદિક સાધનો ઉત્તમ છે, તથાપિ કલ્પિયુગમાં તે સાધન કરવાં ઘણાં કઠિન છે; છતાં પણ તે સાધન સિદ્ધ કરે તો પણ ભગવાનના નામજપથી જે પ્રાપ્તિ થાય છે, તે પ્રાપ્તિ તે સમગ્ર સાધન કરવાથી થતી નથી. જેની જિહ્વા પરમાત્માના નામને રટે છે, તેની ક્યારેય પણ અધોગતિ થતી નથી. કેાઇ પણ દુઃખ કે ચિંતા તેને આવતાં નથી અને હંમેશાં ભગવાન શ્રીહરિ તેનું રક્ષણ કરે છે. ચૌદ લોકમાં ગતિ કરે એવો સમર્થ હોય, ઇન્દ્ર અને પ્રજ્ઞાંડાધિપતિ મોટા દેવોની પ્રસન્નતા મેળવી હોય તોપણ તેને પુનર્ભવ થાય છે; પરંતુ પ્રભુના શરણે થયેલાનો અને હંમેશાં તેના નામમંત્ર જપનારાનો કદી પણ જન્મ થતો નથી.

સંસારમૂલભૂતાનાં પાતકાનાં મહામુને ।

હરિનામકુઠારેણ વિનાશો જાયતે ધ્રુવમ્ ॥

જેમ મનુષ્ય તીક્ષ્ણ ધારવાળા કુહાડાથી ઘેર જંગલનો નાશ કરે છે તેમ સુસુક્ષ્મ જીવ પરમાત્માના નામરૂપી કુહાડાવતી તમામ પાપોનો નાશ કરે છે.

નામ્નોઽસ્ય યાવતી શક્તિઃ પાપનિર્દહને મમ ।

તાવત્કર્તુ ન શક્નોતિ પાતકં પાતકી જનઃ ॥

ભગવાન પોતે કહે છે કે, મારા નામમાં જેટલી પાપ બાળવાની શક્તિ છે, તેટલી પાપીની પાપ કરવાની શક્તિ નથી.

અહોરાત્રં હરેર્નામ કીર્તયન્તિ ચ યે નરાઃ ।

કુર્વન્તિ હરિપૂજાં વા ન કલિર્બાધતે ચ તાન્ ॥

જે લોકો પાપતાપ હરનારા ભગવાનના નામનું શુદ્ધ નામથી ઉચ્ચારણ કરે છે તેને કાળ, કર્મ, માયા તથા કળિ અને કળિના

ફત સમા કૂર કર્મનાં કરવાવાળા કામ, ક્રોધ, લોભાદિ કોઈ પણ પરાભવ કરી શકતા નથી.

હરે કેશવ ગોવિંદ વાસુદેવ જગત્પતે ।

ઈતીરયન્તિ યે નિત્યં ન હિ તાન્ વાધતે કલિઃ ॥

જીવોના પાપ હરનારા, ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણરૂપ અંતઃશત્રુઓને નિયમમાં કરનારા હે ગોવિંદ ! જીવપ્રાણીમાત્રના અંતરાત્મા, એવા હે કેશવ ! હે ગોવિંદ ! હે નાથ ! ॥ માં પાદ્મિ, માં રક્ષ, માં વ્રાતુમર્હસિ ॥ મારું રક્ષણ કરો ! હે અનાથનાથ ! મારું રક્ષણ કરવાને અને આ દીનદાસના ત્રાસ હરવાને આપ એક જ સમર્થ છો ! આમ ઉંચે સ્વરે લાજશરમ મૂકીને ભગવાનના નામને પોકારે છે, તેનો કોઈપણ પરાભવ કરી શકતું નથી. આવી રીતે ભગવાનના નામનો મહિમા અત્યંત મોટો છે. જે પુરૂષ હાલતાં-ચાલતાં, ખાતાંપીતાં સર્વ ક્રિયામાં શુદ્ધ મનથી ભગવાનના નામનો મંત્રજપ કરે છે, તે જ જીવંત ગણાય છે અને સુખી થાય છે. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધકે મહાપ્રભુ શ્રીહરિના નામનો જપ કરવો.

કલ્હેર્દોષનિધે રાજન્નસ્તિ લોકો મહાન્ ગુણઃ ।

કીર્તનાદેવ કૃષ્ણસ્ય મુક્તવન્નઃ પરં વ્રજેત્ ॥

નાહં વસામિ વૈકુંઠે યોગિનાં હૃદયે ન ચ ।

મદ્મક્તા યત્ર ગાયન્તિ તત્ર તિષ્ઠામિ નારદ ॥

હે રાજન ! પરિક્ષિત ! કલિયુગ સકળ દોષમાત્રની ખાણ રૂપ છે, છતાં તેનો એક મહાન ગુણ છે. શું તો આનંદકંઠ ભગવાનના કીર્તન કરવાથી આ જીવ માયાથી મુક્ત થઈ પરમાત્માને પામે છે. ભગવાન કહે છે કે, હું વૈકુંઠમાં રહેતો નથી, યોગીઓના હૃદયમાં રહેતો નથી; પણ મારા ભક્તો જ્યાં મારા નામની ધૂન મચાવે છે કે મારા ગુણનું કીર્તન કરે છે, ત્યાં જ હું રહું છું.

આ લોકમાં પ્રભુનું નામ, એ જ સંસારતારક નામ છે. જન્મમૃત્યુરૂપ ભયંકર રોગને ટાળવાનું પણ ભગવાનનું જ નામ એક ખરૂં ઔષધ છે. મોટા યતિ, યોગી અને તપસ્વીઓને, જે અપ્રાપ્ય છે, તે ભગવાનના નામનો જપ કરનારને પ્રાપ્ત થાય છે. ભગવાનના નામનો જપ કરનારાની પરમકૃપાળુ પ્રભુ હંમેશાં ખબર રાખે છે. ભગવાનના નામખળથી જીવ, કાળ, કર્મ અને માયાના બંધનથી મુક્ત થાય છે.

નરસીમહેતાના નામથી અગિલ ભારતવર્ષમાં કોઈ પણ અબ્બણ નહિ હોય. પોતે અખંડ ભગવાનનું નામ જપવાવાળા અને સર્વ પ્રકારે ભગવત્પરાયણ હતા. ભગવાન જેને સહાય છે તેને આખું જગત સહાય હોય જ. ભગવાન સામું જે જીએ છે, તેના સામું ભગવાન અખંડ જીવે છે. ભગવાનને ભક્ત સિવાય પોતાનો દેહ પણ વહાલો નથી. રણસંગ્રામમાં કૃષ્ણપરમાત્માના શરીરને ભીષ્મપિતાએ બાણો મારી છિન્નભિન્ન કરી નાંખ્યું, પણ શસ્ત્ર નહિ ધારણ કરવાની પ્રતિજ્ઞાને પાળી રહ્યા; પણ જ્યારે પ્રાણપ્રિય, અર્જુન પર બાણોનો વરસાદ થયો, ત્યારે પોતે શસ્ત્રો ધારણ કર્યા અને કહ્યું કે, મારા માટે ધારણ કરું તો હું પ્રતિજ્ઞાથી પતિત થયો કહેવાઉં; પરંતુ મારા ભક્તની રક્ષણાર્થે ધારણ કરું એ તો મારો ધર્મ છે. એથી હું પ્રતિજ્ઞાભંગ થતો નથી. ભગવાન પરમ દયાળુ છે. ભક્તને આધીન છે. નરસીમહેતાએ નાત, જાત, લાજ, શરમ અને વ્યવહારીક માર્ગનું ભાન મૂકી એક ભગવત્પરાયણ થયા હતા. પોતાનો ભાઈ વણસીધર કહેતો કે તેં તો બાપની આબરૂનું લીલામ કર્યું. ભગતડો થયો. ભક્તમંડળીયો ભેગી કરી તેમાં નાચતોફરતો બન્યો, પણ જરા વ્યવહારનું ભાન રાખ. હજી છોકરાં પરણાવવાં છે. માટે ભક્તિ ભલે કર, પણ વ્યવહારમાં ભળતો રહે. આમ બહુ બહુ કહેતો, ત્યારે મહેતાજી બોલતા કે દ્વારકાધીશ કૃષ્ણકૈયાલાલે જે ધાર્યું હશે તે થશે. મેં એમને મારા હૃદયભુવનમાં રાખ્યા છે, તો મારો એ કેમ ત્યાગ કરશે ?

માથે માળાપ બેઠા હોય, ત્યાંસુધી છોકરાને કશી પણ ચિંતા હોતી નથી. તેમ મારે માથે પણ એક ભગવાન ધણી છે, તો મારી અને મારા વ્યવહારની એમને ચિંતા છે. છોકરાછોકરીને પરણાવવાં હશે, તો એ પરણાવશે. મારે કાંઈ ચિંતા નથી. આમ કહેતા. શાખાશ, શાખાશ ! નરસીમહેતાને ! ધન્ય છે એમની મુમુક્ષુતાને ! અને એથીયે ધન્ય છે એમની ભાવિકતાને !

દિક્ષિત જીનાગઢ આવ્યા

ન્યારે વડનગરના શ્રીમંત વિપ્ર મદનમહેતાએ પોતાની પુત્રી જીડીનું સગપણ કરવા દિક્ષિતને જીનાગઢ મોકલ્યા, ત્યારે તે જીનાગઢ આવી નાતપટેલ મદનમહેતાના બાળમિત્ર સારંગધરને ઘરે ઉતર્યા. કહ્યું કે હું મદનમહેતાની પુત્રીનું વેવિશાળ કરવા આવ્યો છું. તો યોગ્ય ઘરવરની તપાસ તમે પણ કરવામાં મદદનીશ બનો. આ વાતની નાત્યમાં બળર પડતાં રાજરોજ ઘણાક સ્વાર્થસાધક નાગરો ખાનગી રીતે દિક્ષિતના કાનમાં મંત્ર ભણાવા માંડ્યા. તેમાં વેલણધર નામનો એક વૃદ્ધ, અને વિધુર પ્રાણી કહે, દિક્ષિતજી ! તમે અભણ્યા છો, માટે તમને ખાનગી કહેવું પડે છે કે આ સારંગધર બડો ખટપટીઓ છે. એને ભૂલથીયે સરલ સ્વભાવી જણાશે નહિ. નાતમાં એની ગણના નથી, માટે એના વચનથી રખે ભોળવાઈ જઈ ફસાઈ પડતા ! અમારા ભાઈ સુરેન્દ્રપ્રસાદ કચ્છના કારભારી છે. તેમનો અમરધરપ્રસાદ નામનો દીકરો ભણેલોગણેલો અને સ્વરૂપવાન છે. બસ, આ એક જ મુરતીઓ નંબરવન છે. આ સગુ કરો તો જરૂર ફેરો સફળ થઈ જાય. આમ કહીને ગયો.

ત્યાં વળી ગણિકાપ્રસાદે આવી માથું માર્યું. દિક્ષિતજી ! પેલા વેલણધરે કાનમાં શું ગણગણ કર્યું ? જો જો રે વિશ્વાસ કરતા. એ પોતાના ભંત્રીજાની વાત કરતો હશે. પણ એના કટુભામાં કાગડો એક, ગણો ન ગણો પણ એ એક જ છે. આવે મોકાણ માંડનાર કોઈ નથી. આથી તો આ અગમરાધના

નાના લાઈ રમણને જુઓ. તમારું મન ખુશખુશ થઈ જાય. વળી કુટુંબ એવડું બહોળું છે કે સુંવાળામાં સવાળે મણનો તો લાડુ વરે છે. અને દોઢશેર જેટલા તો મૂછોના વાળ ઉતરે છે. નાગરી નાતમાં આ એક ધનિક છે. બાકી બીજા તો ઠીક છે. માટે જો જો હંસને મૂકી હાડીયાને વહોરતા. આમ સ્વાર્થશૂર વિપ્રો એક બીજાને અળખોડી પોતાના વખાણ કરવા રૂપ ચસ-પોશી કરવા લાગ્યા.

વળી કેટલાક પોતાના ઘરે દિક્ષિતને જમવાનું આમંત્રણ આપી હસવીસ રૂપિયાનું આંધણ મૂકી પોતાના છોકરાઓને દેખાડતા. પણ દિક્ષિતનું મન કોઈ મુરતીઆને જોઈ ઠરતું નહિ. એક ગગનપ્રસાદ નામના વિપ્રે દિક્ષિતને લોજનનું આમંત્રણ આપ્યું. મેસુળ, જલેબી, સાટા, ખારીપુરી, શાકો, ભજ્યાં, રાઈતાં વગેરે બનાવી જમવા બોલાવ્યા. સાથે સારંગધર, નટવરપ્રસાદ, ગજળપ્રસાદ અને સાણશીધર આદિક બીજાને પણ બોલાવેલા અને પોતાના નિરક્ષરી છોકરાનું સગપણ કરાવવા દલાલો તથા વકિલો કરી પૂરી ખટપટ રચેલી, પણ પેલા દારકાવાળા કૃષ્ણચંદ્રે ભક્ત નરસીમહેતાના દીકરાનો આલ્લો કરવા ધારેલો; તેથી કોઈ પણ મુરતીઓ દિક્ષિતની નજરમાં આવવા દીધો નહિ. ગગનપ્રસાદે પોતાના છોકરાને વસ્ત્રાલંકારથી સજ્જ કરી દુકાનમાં, ગાદી તકીયે બેસાડી આગળ ચોપડા ગોઠવી, પાના ફેરવવાને કહી રાખેલું, તેથી બધાને જમાડ્યા પણ મુખવાસ લઈ બધાય આસન પર શાન્તિથી બેઠા. દિક્ષિત કહે, તમારો દીકરો ચંદ્રશંકર અમારે જોવો છે. ગગનપ્રસાદ કહે, હમણાં દુકાને નાચું ચઢી ગયું છે તેથી હસેક દિવસથી એને ચોપડામાંથી ઉંચું જોવાનો વખત મળતો નથી. દુકાને રહે છે. જમવાનું પણ ત્યાં જ મોકલવું પડે છે; માટે આલો પેદી પર. એમ કહી ત્યાં લઈ ગયો. સાથે બીજા પણ પાંચદસ જણ ગયા. સૌ દુકાનમાં પેઠા. છોકરાને જોયો તો તેના રંગમાં અને કોયલાના રંગમાં કાંઈ ફેર જણાયો નહિ. છોકરો

મહેમાનોને જોઈ ગાલરો થઈ ગયો અને કહે, બાપા, પાના લખેલાં ફેરવું કે કોરાં ? હત ! તારૂં કાળું થાય, તૈયાર થયેલો ઘાણુ બગાડી નાખ્યો. એમ બબડીને ગગન-પ્રસાદે દિક્ષિત સામું જોયું કે દિક્ષિતના મોંમાંથી અક્ષરો સરી પડ્યા. જા ભાઈ જા, આ બધી પોલમપોલ છે નામ તો ચંદ્રશંકર, પણ અંધારાશંકર જેવો સાવ બુદ્ધિનો બુદ્ધો છે, એમ કહી દુકાનેથી નીચે ઉતરી પડ્યા. આવી રીતે જુનાગઢમાં દિક્ષિતે લગભગ દોઢસો મુરતીઓ બેયા. પણ દ્વારકાધિશની ઇચ્છાથી તેની નજરમાં કોઈ આવ્યો નહિ. છેવટે થાકી દિક્ષિતે વડનગર તરફ વળવાની તૈયારી કરી, ત્યારે કેટલાક વણસીધર, સાણસીધર, ગગનશંકર અને ગૃપ્પાપ્રસાદ જેવાએ દિક્ષિતને કહ્યું, તમારી નજરમાં કોઈ મુરતીઓ આવ્યો નહિ પણ તમારે જતાં જતાં એક સાઈં ઘર બેવાનું બાકી છે. તે જોતા જાવ. કદાચ તમારું મન ખેંચી જાય તો ના નહિ. આ સારંગધરની પટલાઈ તો આજકાલની ગણાય, પણ જૂની પટલાઈ તો એને ઘેર જ હતી. એ તો ચીંથરે વિંટયું રતન છે અને હજારોનો મોટો ગુરૂ થઈ બેઠો છે; માટે જાઓ એને ઘેર. કનુ ? જા આમને નરસીમહેતાનું ઘર બતાવ. આમ કહ્યું. દિક્ષિત બધું જાણી ગયા કે આ બધા વકોક્તિમાં બોલે છે, પણ ન કરે નારાયણ અને જો દાવ સમો પડી જાય તો આમની અકડાઈ ઉતરી જાય. આમ વિચાર કરી ઓ દ્વારકાધીશ શામળીયા ! કાંઈક ક્યા કરજો અને મહેતાના છોકરાનું ચોકડું ખેંચાડી દેજો ! આમ વિચાર કરતા કનુ સાથે દિક્ષિત મહેતાજીને ઘેર ગયા. કનુ કહે, જુઓ દિક્ષિત ! આ ઘોળી ધજવાળું મકાન મહેતાજીનું. જાઓ. એમ કહી પાછો વળી ગયો. દિક્ષિતે મકાનને બહારે મંદિર જોયું. મહીં જતા દિક્ષિતનો પગ જરાયે ખમચાયો નહિ. તેણે ઝાંઝપખાજ સાથે ગવાતા કીર્તનોથી અને પ્રભુના નામધુન્યથી ગાજી રહેલા મંદિરના દ્વાર આગળ આવી પૂછ્યું, ‘મહેતાજી આંડી રહે છે કે ?’ આ વાત સાંભળી કોણ છે તે જોવા માણુકમહેતી બહાર આવી અને

દિક્ષિતને જોતાં જ હરખાતે હેડે મહેતાજી પાસે આવી બોલી, બો પતિદેવ, જરા ભજન બંધ રાખો ! મહેતી સામે જોઈ મહેતાજી બોલ્યા, પ્રભુભજન બંધ રખાવવાનું કાંઈ કારણ ? મહેતીજી કહે, જુઓ જુઓ ખારણે અતિથિ આવ્યા છે. તે વડનગરવાળા દિક્ષિતજી જણાય છે. ત્રણ ત્રણ મહીના સુધી સહુનાં ઘર નેયાં. મુરતીઆ નેયા. હવે આ એકસોને એકાવનમું. આપણું ઘર જોવા આંહી આવ્યા જણાય છે. માટે જરૂર દ્વારકાવાળા શામળીયે શામળશાહના વિવાહ કરવાનું ધાર્યું હશે ! મહેતાજી કહે, ગાંડી થા મા ગાંડી ! મોટા મોટા હવેલા સુકી કોઈ ઝુંપડામાં તે મોહિત થતું હશે ! આમ કહી મહેતાજી ઉઠી ખારણા પાસે આવ્યા. દિક્ષિતને જોઈ, પધારો પધારો. જયશ્રી કૃષ્ણ ! જયશ્રી કૃષ્ણ ! કહેતા મહેતા દિક્ષિતનો હાથ ઝાલી અંદર આસન ઉપર બેસાડ્યા. પોતે સામે બેઠા. મહેતીએ મુખવાસની ત્રાસક દિક્ષિત આગળ સુકી દીધી. દિક્ષિતે ચામેર નજર નાખી તો એક ખુણામાં ગોપીચંદનનો ઢગલો ખડકેલો નેયો. ખીજે કરતાલો ખડકેલીનેઈ. ત્રીજે માળાઓ અને ચોથે ખૂણે પુસ્તકોની થપીઓ ઉપર થપીઓ મુકેલી નેઈ. મંદિરની એક બાજુ પાંચસાત સંતો ધ્યાનસ્થ બેઠેલા નેયા. આવી રીતે નેયું અને સર્વત્ર સાધુઓનું પવિત્ર વાતાવરણ જોઈ દિક્ષિત વિચારે ચઢ્યા. આ ઘર તો ગરીબ છે, એ વાત ખરી, પણ આ મહેતો અને મહેતી પ્રભુનાં સાચા સેવક અને સાદા, સરળ સ્વભાવના ભોળાં અને ભલાં માણસ છે. હવે તો છોકરો મનને ગમે એટલે બસ. મહેતાજી તો હાથ જોડી બેઠા છે; એટલે દિક્ષિતે વાત ઉપાડી, મહેતાજી ! જી ! હજુર ફરમાવો. તમારા દીકરાનું નામ શું ? શામળશા; કેમ પૂછવું પડે છે ? મારે તમારો દીકરો જોવો છે અને ચોખ્ખ લાગે તો મદનમહેતાની દીકરીનો રૂપિયો તમારે ત્યાં આપવો છે. અરરર ! એ શું બોલ્યા ? છોકરો તો મોટા દેવકુમાર જેવો છે, પણ ગરીબ ઘેર તવંગરની દીકરી ઘટે ? ક્યાં કીડી અને ક્યાં કુંજર ? વેલણ-ધર, સાણશીધર, અજળશંકર, ગજળરાય જેવા મોટા મોટાને મૂકી

અમારા ગરીબમાં ક્યાં મોહિત થયા ? ભૂલા તો નથી પડ્યા ને ? દિક્ષિત કહે, ભૂલો નથી પડ્યો. આ તો પ્રભુની પ્રેરણાથી જ આવવું થયું છે. તમે ગરીબ છો પણ ભક્ત બહુ સારા છો. તમારા અને મહેતાજીના સરલ, સાદા અને મમતાળુ સ્વભાવની વચ્ચે રહીને મદનમહેતાની દીકરી કદી દુઃખી થશે નહિ અને ભક્ત બની ભગવાનને વહાલી થશે અને પોતાનું તથા પોતાના માળાપનું કલ્યાણ કરશે. તમે લોકલાજ અને નાતબંતને અને બેંવારમાર્ગનો ત્યાગ કરી એક ભગવાનને રાખ્યા છે. મહેતાજી કહે, અમારે તો એક ભગવાનનો જ આધાર છે. ભગતજગતને વેર બિદલીઉંદરના જેવું હોય છે. પણ અમે તો ભગવાનના ભગત હોય એને જ અમારી નાત અને સાચા સગા માનીએ છીએ. દિક્ષિત કહે, ત્રણ મહીનાથી આવ્યો છું. આખી નાતનાંય ઘર બેઠ વળ્યો પણ તમારા ત્યાં આવવાથી મારું મન ટાઢું હીમ થયું છે. મહેતાજી જોણે ભગવાન રાખ્યા તેણે બધું રાખ્યું. બીજા ઘરના એકડા વિનાના મીંડાં જેવાં માલ વગરનાં છે તે શા કામનું ? અને હવે બીજી વાત પડી મુકી ઝટ કરો. તમારો શામળશા દેખાડો. મહેતાજી કહે, જાંઘમાંથી નથી બોલતાને ? બીજા મુરતીઆ જોવા હોય તો હજી બેઠ આવો. દિક્ષિત કહે, મુરતીઆ જોયા અને આપણી નાગર નાતના સ્વભાવ પણ જોયા. હવે તો એક તમારો શામળશા જોવો છે મહેતાજીએ બહુયું જે આ તો દ્વારકા-વાળા શામળીયા પ્રભુની જ મરજી દીસે છે. આમ ધારી રામરટન સામું બેઠ બોલ્યા, રામરટનજી ! જી મહારાજ. જાઓ, શામળશાકુ પાઠશાળામેંસે જુલા લાઓ. રામરટનઠાસ દોડતો નિશાળે ગયો. માસ્તરને કહે, ગુરુદેવ ! આ શામળશાકા વિવાહ હોનેવાલા હય. ઇસ બાસ્તે ઉસકું બોલાનેકુલીએ મહેતાજીને હમકુ લેબ હય. કૃપા કરકે રબ દીજીએ.

માસ્તર—હું હું શું, શામળશાનો વિવાહ ? અલ્યા ચાંલ્લો કોના ઘરનો આવ્યો છે ? વડનગરમેં મદનમહેતા હયને, મદન-

મહેતા ? હં હં છે, છે. બસ ઉનકાઈ ઘરકા આયા હય. રામરટન ? એ તો મોટો સાહુકાર છે. નક્કી થયું છે ? હાં હાં નક્કી જ હય. મગર શામળશાકું દેખનેકા હય. માસ્તર રાજી થઈ, અલ્યા, બાઈ શામળશા ! તારા તો નસીબ ખીલ્યાં. પ્રભુ કરશે તો તારું કામ જરૂર થઈ જશે. એમ કહી શામળશાને રજા આપી. શામળશાના શરીર ઉપર ખાદીની બાંડી, નાની ઘોતલી, માથે કાનટોપી, હાથમાં પત્થરપાટી, બગલમાં પોથી, ગળામાં કંઠી અને કપાળમાં ગોપી-ચંદનનું ઊભું તિલક, આ પ્રમાણેની શોભાવાળો શામળશા ઘરમાં આવી માતાપિતા અને મહેમાનને પગે લાગી દિક્ષિત સામે મહેતાજી પાસે બેઠો. દિક્ષિત કહે, તારું નામ શું ? તો કહે, દ્વારકા-વાળા કૃષ્ણજીનું નામ શામળીયાજી અને મારું નામ શામળશા છે. શું લણો છો ? લણવાનું તો લગવાનું નામ છે, પણ મારા બાપાજી નિશાળે મોકલે છે તે હમણાં છટ્ટી ચોપડી લણું છું. કંઠમાં કંઠીઓ કેમ પહેરી છે ? તો કહે, આ તો લગવાનના લગતને ઝોળખાવનારો લગવાનનો પટ્ટો છે. તમે નાગર થઈને ત્રિપુંડ મૂકી ઊભું તિલક કેમ કરો છો ? તો કહે, મારા બાપુજીએ કહ્યું છે કે, લગવાનના ભક્તે ઊભું તિલક કરવું અને કૈલાશપતિના ભક્તે આડું તિલક કરવું. તેથી જ. વળી મેં ત્રણ આંગળીઓ ભેગી કરી કપાળને પૂછ્યું; જે તને ત્રિપુંડ કહે ? તો કહે, ના ના. એમ કહેતાં જ માથું મરડાઈ ગયું. પછી હાથમાં તિલક લઈ કપાળને અડાડી પૂછ્યું કે, હું તને ઊભું તિલક કહે ? તો તરત માથાએ નીચે નમી હા પાડી; તેથી ઊભું તિલક કહે છું. આવું મર્મ અને જ્ઞાનગંભીર બોલવું સાંભળી દિક્ષિત તો દિગ્ભ્રમ બની ગયો અને તરત જ શામળશાના કપાળમાં કંકુનો ચાંદ્રો કરી હાથમાં રૂપિયો અને શ્રીકૃષ્ણ મૂકી દીધાં. મહેતાજીને કહ્યું, ભક્તરાજ ! સાકર મંગાવો અને વહેંચાવો. આમ અર્ચની વાત આવતાં સગવડતાના અભાવે મહેતાજી માથું ખંજોળવા મંડયા. માણેકબાઈ કહે, કાં જોઈને વહેવારની પિલા-

મણુ ? હજી તો હવે ખબર પડશે. દિક્ષિત સમજી ગયા અને પોતા પાસેથી બે મુઠી રૂપિયા મહેતાજી પાસે મૂકી બોલ્યા. મહેતાજી, હ્યો આ રૂપિયા, સાકર મંગાવો. મહેતાજીએ સાધુઓને સાકર લઈ આવવાની આજ્ઞા આપી. તો તુલસીદાસ, રામદાસ, બજરંગદાસ અને જનકીદાસ વગેરે બજરમાં સાકર લેવા ગયા. અને સાકર લઈને આવતાં સટાકચોરે બેઠેલા નાગરોએ પૂછ્યું, અહ્યા લંગોટાઓ ! શું લઈજાઓ છો ? તો કહે, શામળશાના વિવાહ હુઆ. તો અબ ગાંવ લોગોકું સાકર બહેંચની ચાહીએ, તો લે જતા હૈ. ત્યારે કેટલાક બબડતા બબડતા બોલ્યા; અહ્યા, મારા બેટે દિક્ષિતે સાતસો ઘરનું નાક કાપી નાખ્યું ? અહ્યા ભગતડા ? નરસીને ત્યાં વિવાહ કર્યો ? ત્યારે કેટલાક તેજે-દ્રેષી કહે, એમાં શું સાલા દિક્ષિતે લાંચ ખાઈને કામ કર્યું હશે. નહિતો ભિખારીને ત્યાં કોઈ કન્યા આપે ખરો ? આમ અનેક પ્રકારે ચર્ચા કરવા લાગ્યા.

જે ભગત નરસિંહના તેજેદ્રેષી, ખારીલા, ઈર્ષુસ્વભાવના બ્રાહ્મણો ઘણા હતા તેઓએ દિક્ષિતને આડુંઅવળું સમજાવી પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા ઘણી માયા રચેલી. પૈસાનો ધુમાડો કરેલો, છતાં પણ રામ સંભાળે તેને કોણ વિસારે ? ભગવાને સર્વને પડ્યા મૂકી દિક્ષિતને પ્રેરણા કરી તો દિક્ષિત નરસી-મહેતાને ઘરે આવ્યા અને આ કામ કર્યું. અરે જગતમાં કોઈનું રાખ્યું હોય તો તે એ સમય આવ્યે રાખનારનું સો ગણું રાખે છે. મહેતાજીએ ભગવાનને રાખ્યા તો ભગવાન મહેતાજીને કેમ ન રાખે ? મહેતાજી અખંડ પ્રભુનું નામ રટવાવાળા છે. બોલતાં ચાલતાં, બેસતાં ઉઠતાં, ખાતાંપીતાં સર્વ ક્રિયા તેમની જીભ પર એક ભગવાનનું જ નામ છે. તેથી એ નામના બળથી જ ભગવાને આ કામ કરી દીધું. માટે આ લોકમાં જેને સુખી થવું હોય તેને તો આ લોકના ભોગ, સુખ, માનપાન સર્વનો ત્યાગ કરી એક ભગવાનને જ રાખવા. ગમે તેવી આકૃત આવે; ઉગરવાનો

એકેય આરો ન હોય, પણ તેનું ભગવાન જરૂર રક્ષણ કરે છે. નરસિંહમહેતા એક ભગવાનના જ આશ્રિત હતા, તો ભગવાને તેમની વખતોવખત સહાય કરી.

નરસિંહમહેતાના બાપનું શ્રાદ્ધ

નરસિંહમહેતાના બાપનું શ્રાદ્ધ આવ્યું, ત્યારે એમને મોટો ભાઈ વણુસીધર પૈસાપાત્ર અને તેને લીધે કંઈક ગર્વિષ્ટ પણ ખરો. નરસિંહમહેતા તો કેવળ ભગવાનના નામને જ રાખવાવાળા હતા. તેમને નાત, જાત સગાવહાલાં અને વહેવારનું જ્ઞાન ન હતું, શ્રાદ્ધના આગલે દિવસે વણુસીધરે પોતાના ઘરે જમણ કરવાનું નક્કી કરી સગાવહાલાને નોતરા આપ્યાં. મહેતાજીને પણ જમવાનું કહેવા આવ્યા. પોતે ગૃહસ્થાઈ મદ્યથી જરા કોપાવેશમાં બોલ્યો; આ કંઈ ભાન છે કે નહિ? કાલે બાપનું શ્રાદ્ધ છે. તને તો ભગતડા ભેગા કરવાનું, કાંસી ભેડા કુટવાનું અને કરતાલું લઈ કુદવાનું જ તાન છે; કાંઈક સંસાર તરફ જોવાનું રાખ હજી દીકરીદીકરા પરણાવવા છે. આમ બહુ બહુ કહ્યું. નરસિંહમહેતા કહે જેનો હું થયો છું તેને મારી ચિંતા છે. ભગવાન આખા વિશ્વની ખબર રાખે છે તો પોતાના ભક્તની કેમ ખબર નહિ રાખે ?

વણુસીધર કહે, તને કહેવું એ તો પત્થર પર પાણી ઢાળ્યા જેવું છે. સુરખ ! તેં તો બાપનું નામ બોલ્યું. ગળામાં માળા ઘાલી, ભેંસ ભડકામણીં ટીલાં ટપકાં કર્યાં, પણ એથી કંઈ દાડો નહિ વળે. આખી નાત ભગતડો ભગતડો કરે છે. ભાજીના ભાવે કુટાય છે. માટે વિચાર કર. ભક્તિ ભલે કર, પણ વહેવારમાર્ગમાં કાંઈક ભાન રાખવા શીખ, આમ કહ્યું. પણ મહેતાજી તો મોન રહ્યા. વણુસીધર કહે, કાલે સહુ જમવા ટળજો. આ શબ્દ મહેતાજીને તો નહિ, પણ મહેતાજીને કાંરવી જેવા લાગ્યા અને કહે, જેઠાજી આ તે નોતરું દેવા આવ્યા છો કે દુઃખ દેવા? અમારે તો તમારે ઘરે આવવું નથી. પણ અમે તમને નોતરું આપીએ છીએ.

તમે સહુ અમારે ત્યાં જમવા પધારજો. અમે પણ શ્રાદ્ધ કરવાના છીએ. એમ કહ્યું. એટલે વણસીધર રીસાઈને ચાલ્યા ગયા, મહેતાજી કહે, ભેડો ગામમાં જાઓ. કાલે આપણે શ્રાદ્ધ કરવું છે. આમ નક્કી લ્યો, આ મારી સોનાની વાળી. વેચીને એમાંથી સીધુસામાન લઈ આવો, પણ સારામાં સારો જમણવાર કરવો છે. પછી નરસિંહમહેતા ગામમાંથી પાંચ રૂપિયાનું ધી લાવ્યા, થોડુંક સીધુ લાવ્યા અને એ ત્રણ ઘરે જમવાનું આમંત્રણ કરવાનું હતું, તેને જાહેર સાતસો ઘરે નોતરાં આપી આવ્યા. પણ ભગવાને પાંચ રૂપિયાના ધીમાં આખી નાત જમાડી દીધી અને વણસીધર કરતાં હજારઘણું સાં રૂપિયાડયું, વણસીધરને ઘરે કોઈ ગયું નહિ. નરસિંહમહેતાને ઘરે સાતસોય ઘરના નાગરો આવ્યા અને સૌને પીતામ્બર પહેરવા આપ્યાં. ચાંદીના થાળી-વાટકા ને લોટા આપ્યા-આવી રીતે ભગવાને ભક્તના આપનું પૂર્ણ શ્રાદ્ધ કરી જયજયકાર પ્રવર્તાવ્યો. આ વાત તો જગપ્રસિદ્ધ અને સર્વના હૈયામાં રહેલી હોય છે. તેથી અહીં વિસ્તાર કર્યો નથી. ભગવાનના નામના પ્રતાપ ઓર છે. તેથી જ પોતાની જીહ્વાને કહેવું કે

हे जिह्वे रससारज्ञे सर्वदा मधुरप्रिये ।

नारायणाख्यपीयूषं पिब जिह्वे निरन्तरम् ॥

હે જિહ્વે (જીભ) તું સર્વે પ્રકારનાં રસના સારને જાણનારી અને મધુર છે, પ્રિય જેને એવી છે. માટે ભગવાનના નામરૂપી અમૃતનું સદાય પાન કર. આ લોકમાં એક ભગવાનનું નામ જ ભવતારક છે.

नास्ति नास्ति महाभागाः कलिकालसमं युगम् ।

स्मरणात् कीर्तनाद् विष्णोः प्राप्यते परमं पदम् ॥

नृत्यतां श्रीपतेरग्रे करसंस्फोटनादिभिः ।

उड्डीयन्ते शरीरस्था महापातकपक्षिणः ॥

અસ, કળિયુગ જેવો કોઈ ઉત્તમ યુગ નથી; કેમકે જે કળિ-યુગને વિષે ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરવાથી કે ઉચ્ચારણ કરવાથી ભગવાનના પરમપદને પામી શકાય છે, જે મનુષ્ય લાજ-શરમ મૂકી ભગવાનની આગળ નાચે છે, ફૂટે છે, તાળી પાડી નામઉચ્ચારણ કરે છે તેથી એના દેહરૂપી વૃક્ષમાં અનંતકાળથી વાસ કરી રહેલા મહાપાતકરૂપી પક્ષીઓ ફડફડી ઉડી જાય છે.

॥ કૃતાદિષુ મજારાજન્ કલાવિચ્છન્તિ સમ્ભવમ્ ॥

એટલા માટે જ સત્યુગ આદિક ચારે યુગની પ્રજાઓ કળિ-યુગને વિશે જ પોતાના જન્મને ઇચ્છે છે.

જપમહિમા

ભગવાનના નામનો જપ એ જ ખરો જપ છે. એ જપ જન્મમરણનો અને પાપમાત્રનો નાશ કરનારો અને પરમકૃપાળુ પરમાત્માનો લેટો કરાવનારો છે. દેવદેવીઓનો નામમંત્ર તો આ લોકના અને દેવાદિલોકના નિઃસાર, તુચ્છ અને નાશવંત સુખને આપનાર છે અને ભગવાનના નામનો જપ તો આ લોકમાં જીવતાં ઇચ્છિત સુખ આપનારો અને મરણ પછી પણ અનંત, અપાર શાશ્વત સુખનો આપનારો છે.

જપ શબ્દનો અર્થ:—

જકારો જન્મવિચ્છેદઃ પકારઃ પાપનાશકઃ ।

તસ્માજ્જપદ્વિમોક્તો જન્મપાપવિનાશકઃ ॥

જપ શબ્દમાં જ અને પ એ બે શબ્દ છે. તેમાં જ જન્મ મરણનો નાશ કરનારો અને પ એ પાપમાત્રનો નાશ કરનારો છે. જન્મમરણ તથા પાપમાત્રનો નાશ કરે તેને “જપ” કહેવાય છે. માટે દરેક શ્રેયેચ્છુએ દરેક ક્રિયામાં ભગવાનના નામમંત્રનો જપ કરવો અને ખરેખર જપમંત્ર તો એક ભગવાનના નામનો જ છે.

हरिर्हरति पापानि दुष्टचित्तरपि स्मृतः।

अनिच्छयापि संस्पृष्टो दहत्यैव हि पावकः॥

અભણતાં અગ્નિને અડી જવાય તોય તે બાળે છે; તેમ અભણતાં ભગવાનનું નામ લેવાય તોય પાપમાત્રને બાળી દે છે. જેમ જળથી અગ્નિ શાંત થાય છે, સૂર્યથી અંધકાર ટળે છે તેમ શ્રી હરિના નામથી પાપમાત્રનો પ્રલય થઈ જાય છે.

शमायालं जलं वह्नेस्तमसो भास्करोदयः।

शान्तिकाळे त्वघौघस्य नामसंकीर्तनं हरेः॥

જેમ અગ્નિને શાંત કરવા જળ બસ છે, અંધકારને ટાળવા સૂર્યોદય બસ છે, તેમ પાપાત્માઓના પાપોને ટાળવાને માત્ર એક ભગવાનનું જ નામ છે. કળિયુગમાં ભગવાનનું નામ એક સંસારસાગર તરવાનું ખડું સાધન છે. જીવના જીવનભૂત અને આશ્રય કરવા યોગ્ય એક ભગવાનનું જ નામ છે. જે ભક્ત દિવસ અને રાત્રિ ભગવાનના નામને ઉચ્ચારે છે, ભગવાનનું પૂજન કરે છે, તો તેને કળિકાળ તથા કામક્રોધાદિ દોષો પરાભવ કરી શક્તા નથી. કળિયુગમાં પરમાત્માનું નામોચ્ચારણ કરે છે તેની પ્રસન્નતાનાં સાધનો સાધે છે, તેમના આદેશ (આજ્ઞા) પ્રમાણે વર્તે છે એ જ યોગી, યતિ, મુનિ, મહાત્મા અને સિદ્ધ છે.

अहोभाग्यमहोभाग्यं हरिनामरतात्मनाम्।

त्रिदशैरपि ते पूज्याः किमन्यैर्बहुभाषितैः॥

જેઓ ભક્તપતિ ભગવાનનું નામ લેવામાં પ્રીતિવાળા છે તેમના અહોભાગ્ય છે. કેમ કે, તેમના દર્શનને મોટા મોટાદેવાતાઓ પણ ચાહે છે. તેમને કરાળ કળિકાળ બાંધ કરતો નથી.

प्राणकान्तारपाथेयं संसारोच्छेदमेषजम्।

दुःखशोकपरित्राणं हरिस्त्यक्षरद्वयम्॥

શરણ્યુગતોના પાપમાત્રને હરનારૂં હરિ એ ભગવાનના નામરૂપ એ અક્ષર પ્રાણિઓને કઠિન માર્ગથી પણ પાર કરે છે.

અને હરિ એ નામ જન્મમરણરૂપ ભવરોગ ટાળવામાં પરમ રસાયનરૂપ છે તથા દુઃખ અને શોકથી મુક્ત કરનાર હરિનામ એ એક જ છે, ભગવાનનું નામ કરનાર શ્રવણ કરનારના હૃદયમાં પેત્રી તેમના ગાઠ અંધકારને હરે છે. જેમ સૂર્ય અંધકારને દૂર કરે છે, વાયુ વાદળોને નાશ કરે છે, તેમ ભગવાનનું નામ સર્વ પાપોનો નાશ કરે છે. ભગવાનના નામકીર્તનના પ્રતાપથી વાલ્મિકીનિષિદ્ધ આચરણ કરનાર પણ ઉચ્ચ પદવીને પામી ગયા છે. કળિયુગમાં ભગવાનની ભક્તિનું તથા નામજપનું ફળકૃતાદિ યુગ કરતાં શિદ્ધ અને શ્રેષ્ઠ મળે છે.

यत्कृते दशभिर्वषैस्त्रेतायां हायनेन तत् ।

द्वापरे तच्च मासेना प्यहोरात्रेण तत्कलौ ।

જે સિદ્ધિ સત્યુગમાં દશવર્ષના અનુષ્ઠાનથી થાય છે, તે ત્રેતાયુગમાં એક વર્ષમાં થાય છે. દ્વાપરમાં એક માસમાં થાય છે અને કળિયુગમાં તો માત્ર એ સિદ્ધિ એવીસ કલાકમાં જ થાય છે. જેને આત્મશ્રેયસ્સાધી સંસારથી મુક્ત થવું હોય તેને તો કળિયુગ એજ સર્વ શ્રેષ્ઠોત્તમશ્રેષ્ઠ યુગ છે. માટે આવા યુગમાં જન્મ પામી પોતાના આત્માનું શ્રેયસ કરી લેવું. કળિયુગમાં જે મનુષ્ય પ્રમાદ અને પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરી શુદ્ધ ભાવથી એક મુહૂર્ત માત્ર ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણને જીવ ત્રણે એકાગ્ર થઈ જે ભગવાનનું નામકીર્તન કરે છે, તો તત્કાળ મનોવાંછિત સિદ્ધિને પામે છે. અને મરીને માયાતીત મહાતેજોમય એવા પરમપદને પામી સુખીઓ થઈ જાય છે.

नाम्नां हरेः कीर्तनतः प्रयाति संसारपारं दुरितौघमुक्तः ।

नरः सः सत्यं कलिदोष जन्म पापं निहत्या शुक्तिमोत्रचित्रम् ॥

ભકતજનોના પાપતાપ હરનાર ભગવાન શ્રી હરિના નામનું માત્ર કીર્તન કરવાથી ત્રિવિધ તાપથી તૃપ્ત થયેલા માનવીઓ, દુઃખ દરિયારૂપ સંસારસાગરને તરી જાય છે. સર્વ દોષથી મુક્ત થઈ

શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ બની પરમ બ્રહ્મપરમાત્માને પામી જાય છે. જેમ ચોર કોઈને લૂંટતો હોય તે વખતે એ ખૂંચે પાડે તો તથા જ તેની વાર કરવા બીજા માણસો દોડી પહોંચે, એટલે તે ચોર તેને મૂકી પલાયમાન થઈ જાય છે. તેમ જ્યારે પોતાના ઉચ્ચ કામકોઠાદિ અંતઃશત્રુઓની ચઢાઈ થાય ત્યારે જે મનુષ્યો ઉંચે સાદે બ્રહ્માદિદેવોના દેવરૂપ એવા ભગવાનના નામને પોકારે છે, તો તેનું રક્ષણ કરવા ભગવાન જરૂર દોડી પહોંચે છે.

नारायणो नाम हिसौनराणां प्रसिद्ध चोरः कथितः पृथिव्याम् ।

अनेकजन्मा जिन्यापस्तस्य हरत्येषं स्मृतमात्रमेव ॥

આ પૃથ્વીમાં નારાયણ નામ એ જ ખરેખર ચોર છે. જેમ ચોરલોકો ધનની ચોરી કરી જાય છે, તેમ આ નારાયણ નામરૂપ ચોર પણ જીવનાં અનન્ત જન્મોના પાપોને ચોરી જાય છે. એટલે નારાયણ નામ લેતાં જ અનેક જન્મોના પાપોનો નાશ થઈ જાય છે. માટે દરેક મોક્ષાભિલાષીએ હંમેશાં પરમકૃપાળુ પરમાત્માના નામનું રટણ કરવું.

हरेर्नामैव नामैव नामैव जीव जीवनम् ।

कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा॥

કલિયુગમાં પાપમાત્રનું હરનારું ભગવાનનું એક નામ નામ તે નામ જ, આ જીવનું ખરું જીવન છે. એ શ્રી હરિના નામ વિના આ જીવની બીજી ગતિ નથી નથી તે નથી જ. માટે ભગવાનના નામનો જ એક દૃઢાશ્રય રાખવો. પ્રભુના નામનો જપ એ સર્વોત્તમ જપ છે. વેદવાદીઓના તથા કર્મવાદીઓના શાસ્ત્રોમાં, ઇસ્લામીઓના કુરાનમાં, ક્રિસ્ચીઓના બાઇબલાદિ શાસ્ત્રોમાં એક પ્રભુના જ નામનું વર્ણન છે. તેમના જ શુભ, ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, મહિમા અને ચરિત્રનું વર્ણન કરેલું છે. આ લોકમાં પ્રભુનું નામ એ જ એક સવતારક છે. ભગવાનના નામના બળથી, પાતકી પાતકથી, રોગી રોગથી અને દુઃખી દુઃખથી મુક્ત થાય છે.

રામનામના પ્રભાવથી મહાવીર હનુમાનજી સાગર કૂદી લંકામાં પહોંચી ગયા. રામનામના પ્રભાવથી વાંદરદળોએ સમુદ્રમાં પાન્ય બાંધી, અન્નમીલ મહાપાપી છતાં ભગવાનના નામના બળથી જ નિષ્પાપી બની પરમપદને પામી ગયો. ભક્તોના પાપતાપ હરનારા ભગવાન શ્રી હરિના નામપ્રભાવથી ગજેન્દ્ર ગ્રાહના મુખ થકી મુક્ત થઈ પરમાત્માના પરમપદને પામી ગયો.

પ્રભુના નામબળથી મંજરીનાં બચ્ચાંઓ નીલાડામાંથી બચી ગયા. એટલે માટલામાં પેઠેલાં અને નીલાડો સળગાવ્યો. પછી બચ્ચર પડતાં કુંભારે આખી રાત્રી પ્રભુના નામની ધૂન્ય કરી. તો દુઃખભંજન અનાથનાથ પ્રભુએ બચ્ચાંઓની રક્ષા કરી, પણ જરાય આંચ આવવા દીધી નહિ. પ્રહલાદજી દૈત્ય છતાં ભગવાનના નામના બળથી વજાંગી અને પ્રાતઃસ્મરણીય બની ગયા. તેમને મારી નાખવાને પિતા હિરણ્યકશ્યપુએ અનેકાનેક ઉપાયો કર્યા, પણ શરીરને જરાપણ ઇંબ થઈ નહિ. છેવટે સ્તંભમાંથી ભગવાન પોતે પ્રકટ થઈને રક્ષણ કર્યું. આ સર્વ ભગવાનના નામના બળનો પ્રભાવ છે.

પાંડવોની લાક્ષાગૃહથી રક્ષા થઈ તે પણ ભગવાનના નામ બળથી જ.

આવી રીતે જેમ ત્રેતાયુગમાં થયેલા રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના નામનું બળ અપાર છે, તેમ આ હડહડતા કરાળ કલિયુગમાં ધર્મસંસ્થાપનાર્થે પ્રકટેલા ભગવાન સ્વામિનારાયણના નામનું બળ પણ અપાર છે. જુઓ નીચે.

બાળક પિતાનું સ્તનપાન કરી ઉછર્યો

એક ગામમાં કરમશી નામનો સોની સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો ચુસ્ત ભક્ત હતો. તેની સ્ત્રી ત્રણેક માસના બાલકને મૂકી મરી ગઈ. હવે બાળકને કોઈ ધવરાવનાર ન હોવાથી અત્યંત દુઃખી અને ચિન્તાતુર થઈ ગયો. ગામમાં તથા આસપાસના

ગામોમાં ધાઈ સ્ત્રીની તપાસ કરી પણ મળી નહિ. બાળકની શું વહે કરવી આમ ચિન્તામાં નિમગ્ન થઈ ગયો, પણ

॥ હરિસ્મૃતિઃ સર્વવિપદિમોક્ષણમ્ ॥

પરમકૃપાણુ પરમાત્માનું નામ સર્વ દુઃખમાત્રને ટાળનારું છે. આમ જાણી પોતાના ઇષ્ટદેવ ભગવાન સ્વામિનારાયણ નામની ધૂન્ય કરવા અને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. હે ભક્તભયભંજન ભગવન્ ! હે દીનોદ્ધારક દીનહયાળ ! શરણાગત એવો હું તે મારા પર કૃપાદષ્ટિ કરો. અને આ દીનદાસની ખબર લ્યો. હે ભગવન્ મને આ ચિન્તાની હોળીમાંથી ઉગારો. આપ સર્વજ્ઞાતા, ભક્ત-ત્રાતા, ને ભક્તાધીન છો. આપ કર્તા, અકર્તા અને અન્યથાકર્તા છો આપને દુઃખનિવેદન કરવું ન જોઈએ; છતાં દેહભાવથી કરાય છે. તે ક્ષન્તવ્ય કરી આ દાસના હૃદયનો ચિન્તાચય શાંત કરો. હે કૃપાનાથ ! હું અજ્ઞાની જીવ છું; પણ આપનો શરણાગત છું. તો પધારો અને આ બાલકને દુઃખમાંથી અને મને ચિન્તામાંથી ઉગારો. જો આ વખતે ખબર નહિ લ્યો તો લોકો હાસ્ય કરશે. એથી માફ એકનું નહિ પણ આપનું ચે જોડું દેખાશે, માટે જો પ્રભુ ! આ ભક્તની વહારે થાઓ. આમ આખી રાત્રી પ્રાર્થના અને સ્વામિનારાયણના નામની ધૂન્ય કરી.

કેટલાક દુર્ગુણી અને દ્રેષીઓ કહેતા કે, ભક્ત ! તમારા સ્વામિનારાયણને સંભારો. હમણાં તમારી વહારે આવશે. અને છોકરા સાફ ધાઈને લાવશે. વળી એમ પણ કહેતા કે, ભક્ત ! તમે સ્વામિનારાયણના ખરા ભક્ત નથી અને કાં તો સ્વામિનારાયણ ભગવાન નથી.

જો ભગવાન હોય તો તમને આવા દુઃખમાં નાખે ખરા કે ? અને તમારી ખબર લીધા વિના રહે કે ?

ભક્ત કહે, બાઈઓ ! શા માટે હસો છો ? અને મસ્કરીઓ કરો છો ? આ સંસારમાં સહુને વારાફરતી દુઃખ આવ્યા કરે છે. રામચંદ્રજી પોતે વૈકુંઠધિપતિ ભગવાન હતા. તો પણ તેમને

વનમાં વસવું પડ્યું. સીતાના વિયોગથી ગાંડા જેવા થઈ ગયા. ગોલોકાધિપતિ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર અનંત જીવેના કલ્યાણાર્થે અને ભૂભાર હરણાર્થે પ્રકટયા હતા; તો પણ તેમને પારકે ઘેર રહેવું પડ્યું. વનમાં ગાયો ચારવા આથડવું પડ્યું. જરાસંઘના ભયથી નાસવું પડ્યું અને પોતાની જન્મભૂમિ મથુરા છોડી સમુદ્રમાં નવું પુર વસાવી રહેવું પડ્યું. આવી રીતે ભગવાનના અવતારોને પણ સહન કરવું પડ્યું છે. નગરાણ, હરિશ્ચંદ્રરાણ, યુધિષ્ઠિરરાણ જેવા મહા સમથોને પણ દુઃખો આવ્યા છે; તો મારે આવે તેમાં શું કહેવું? ભગવાન પોતાના ભક્તને દુઃખમાં સંપડાય અને ઉગરવાનો એકે આરો ન હોય તોપણ તેની રક્ષા કરે છે. માટે છોકરાનું અને માઈ જેવું ભાગ્ય હશે તેવું થશે; આમાં તમારે હસવા જેવું નથી. આમ કહેતો.

રાત્રિ ગયા પછી વહેલી સવારમાં ભક્ત તળાવ પર નહાવા ગયો. ત્યાં સ્નાન કરી તળાવની પાર ઉપર પૂર્વાભિમુખે બેસી, હે સ્વામિનારાયણ ! હે ભક્તનાથ ! આ ભક્ત સામું જુઓ ! લોકો હસે છે કે તારા પ્રભુ સ્વામિનારાયણ ક્યાં સંતાઈ ગયા ? તારી કેમ ખબર લેતા નથી ? પ્રભુ ! હવે આપ પધારો અને સૌને નિંદા કરતાં બંધ કરો, હે ભગવન !

ઘણી થઈ, ઘણી ન બન્યાની બની રે વનમાળી !

મુને દ્યો સંભાળી માણુરાજ ॥

માટે આ દાસ સામું જુઓ. આમ આંખો મીચી ગઈગઈ કંઠે ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે ત્યાં તો લીડભંજન ભગવાન સ્વામિનારાયણ એકદમ આગળ આવી ઉભા રહ્યા. ભક્ત ! શું ઘણી ઘણી થઈ છે ? ન બનવાની શું બની છે ? આટલા દીલગીર થઈ અમને કેમ પોકારો છો ? ત્યાં તો ભક્ત પોતાના ઇષ્ટદેવ સ્વામિનારાયણને દેખતાં જ બેબાકજો. ઉઠી, અહો બાપદા ! તમે પધાર્યા ? આમ કહી તેમના ચરણારવિંદમાં મસ્તક મૂકી નેત્રાશ્રુનાં ઉનાં પાણીથી પાદારવિંદને પલાળી નાખ્યા. મહારાજે માથે હાથ

મૂકી બેઠા કર્યો. કૃપાનાથ ! તમે અત્યારમાં એકલા ક્યાંથી ? પ્રભુ કહે, અમે એકલા નથી. દસ જણા છીએ. અમે અહીંથી વીસ ગાઉ છેટે હતા, પણ તમારી ગફગફ સ્વરવાણી વાણી સાંભળી અને તમારી ઉદાસીનતા બાણી સર્વને સૂતા મૂકી એકલા જ અડવાણે પગે દોડી આવ્યા છીએ. ભક્ત ! અમારે જવાની ઉતાવળ છે માટે કહો તમારે શું દુઃખ છે ? અમને કેમ ખોલાવતા હતા ? ભક્ત કહે, કૃપાનાથ ! તમે ક્યાં નથી બાણતા ? મહારાજ કહે, સ્ત્રી છોકરો મૂકી મરી ગઈ એ જ દુઃખ છે ને ? હા, એ જ. તો કહો તેમાં આટલા બધા દુઃખી કેમ થાઓ છો ? છોકરાની મા મરી ગઈ, પણ તમે બાપ બેઠા છો ને ? તો એને મોટો કરો. ભક્ત કહે, બાપજી ! ધાવણુ વિના શી રીતે મોટો કરવો ? મહારાજ કહે, એની મા હોત તો ધવરાવત, પણ એ નથી તો હવે તમે ધવરાવો. આગળ યુવનાશ્વ રાજાના પુત્ર માન્ધાતાને ક્યાં એની માએ સ્તનપાન કરી મોટો કર્યો હતો ? ભક્ત કહે, મહારાજ એ તો સતયુગની વાત. મહારાજ કહે, એ સતયુગની વાત, તો આ કળિયુગની વાત, તમે એને ધવરાવી મોટા કરો ! ભક્ત કહે, મહારાજ મને તે ધાવણુ આવે ? મહારાજ કહે, સ્ત્રીને જેણે ધાવણુ મૂક્યું છે, એના એ તમને ધાવણુ મૂકશે. વિશ્વંભર ભગવાન આખા વિશ્વની ખબર લે છે, તો પોતાના ભક્તની કેમ નહિ લે ? તેની હાંસીમશ્કરી કેમ થવા દેશે ? તું છોકરાને ધવરાવી મોટો કરજે. હ્યો હવે અમે જઈએ છીએ. એમ કહેતાં જ તળાવની પાળ નીચે ઉતરી અદ્ભૂત થઈ ગયા. આ ભક્ત તો અત્યંત આશ્ચર્ય-પૂર્વક ઘેર આવી છોકરાને ખોળમાં લઈ ધવરાવવા મંડયો, ત્યાં તો ધાવણુ આવ્યું, કે હર્ષધેલો થઈ ઉંચે સાહે, લાઈઓ ! આ સ્વામિનારાયણનો પરચો ભેવો હોય તો આવો. કળિયુગમાં ભગવાન હાજરાહાજર છે, એમ ખૂમો પાડી લોકોને ભેગા કર્યા. લાઈઓ મારી સ્ત્રી મરી ગઈ તેથી ધવરાવનારી ધાઈ સ્ત્રીનો અહીં તથા બહારગામ તપાસ કરાવ્યો, પણ મળી નહિ. આથી મુંઝાઈ આખી રાત્રિ મારા 'ઈષ્ટદેવ' સ્વામિનારાયણનું ભજન કર્યું અને વહેલાં

સવારમાં તળાવ પર સ્નાન કરવા ગયો. ત્યાં સ્નાન કરી પાળ ઉપર બેસી મારા પ્રભુના નામની ધૂન તથા પ્રાર્થના કરતો હતો, ત્યાં અણુધાર્યા અને ઓચિંતા મારા પ્રભુ સ્વામિનારાયણે દર્શન દીધાં અને કહ્યું, ભક્ત ! તું એ બાળકને ધવરાવી મોટો કરવે. કાંઈ ચિંતા કરીશ નહિ. એમ કહી અદૃશ્ય થઈ ગયા. માટે બુઓ ! આ છોકરો મને ધાવે છે ! આમ કહી સ્તનપાન કરતાં દેખાડ્યો. આ અમત્કાર બેઠું લોકો દિગ્મૂઠ બની ગયા, અને જે લોકો નિંદા કરી મરકરીઓ કરતા તે ખરેખરા સ્વામિનારાયણના ભક્ત થઈ ગયા અને આસપાસના ગામોના લોકો પણ આ સોની ભક્તને ત્યાં જોવા આવવા લાગ્યા અને આ ભક્તનું ઘર મોટા તીર્થરૂપ થઈ પડ્યું. આવી રીતે સ્વામિનારાયણના નામબળથી છોકરો પોતાના આપની બીંટડીએ ધાવીને મોટો થયો.

વાચકો ? વાંચો, હજી આગળ વાંચો ભગવાનના નામનો પ્રતાપ.

સ્વામિનારાયણના નામથી આંધળો દેખતો થયો

ગોંડળ તાલુકાના રીમ ગામનો ધણી દાદલા નામે ગરાસીઓ ચાલીસેક વરસની ઉંમરે એકદમ ઓચિંતો અંધ બની ગયો. આથી રાતદિન રોચા કરે. અરે ! હાય હાય માઈ શું થશે ? મારા ઘરની સ્થિતિ શું બનશે ? મારો ગરાસ કોણ સંભારશે ? આમ કહી વારંવાર બોલી રડયા કરતો. ગામના બહારગામના લોકો જોવા આવે અને જે જે આવે તે કહે, ઠરખાર ! આ શું ઓચિંતું થઈ ગયું ? ત્યાં તો પોક મૂકે; અરેરે માઈ તો સર્વે બગડી ગયું. ઘરની, ગરાસની, હવે કોણ બળર રાખશે ? એમ રોદા રોવા મંડી પડે. તેવામાં દ્રાક્ષ ગામથી તેની માસીને છોકરો માનલા જોવા આવ્યો “કેમ દાદલા, આ શું ?” તો કહે, અરે ભાઈ ! આ મારા કયા ભવના પાપ ઉપજ્યાં હશે ? અરે, હાય, હાય, હાય ! હવે શું થશે ! મારી શી વલે થશે ? આમ કહી છુસકે ને છુસકે રોવા મંડ્યો. તેનો ભાઈ કંઈક જાની હતો. “ભાઈ જે બન્યું તે ખરું ! ભાલમાં લખેલા લેખને કોઈ ખોટા કરી શકે તેમ નથી.”

જુઓને હરિશ્ચંદ્રરાજ, નળરાજ અને બળીરાજ જેવાને પણ ભાવિ લોગવવાં પડ્યાં છે. રામને જે મુદૂર્તમાં રાજ્યાભિષેક થવાનો હતો તે મુદૂર્તમાં તેના ભાવિએ તેમને વનાભિષેક કર્યો. શું એ નહોતા બળુતા ? પણ એમણે ભાવિનું જોર બતાવ્યું. યુધિષ્ઠિર શાસ્ત્રવેત્તા અને ધર્મવાન હતા, છતાં તેમના ભાવિથી ભૂદ્વી જુગદું રમ્યા, પોતાની પતિવ્રતા પત્ની દ્રૌપદીની પણ શરત કરી. પાંડુરાજ પ્રાયશ્ચિત કરવા નીકળ્યો હતો. સ્ત્રી પાસે જવાય તો મહોત થાય, એમ બળુતો હતો; તોપણ ભાવિથી બાનભૂદ્વી માદ્રી ના ના પાડતાં તેના ઉપર ધસી આવ્યો અને પ્રાણહીન થઈ ગયો. આ બધું ભાવિના જોરથી બને છે.

તને કંઈપણ રોગ થયા સિવાય અણુધાર્યો ને ઓચિંતો અંધાપો આવ્યો, એમાં ખાસ તારા ભાવિનું કારણ છે. માટે ભાઈ હવે તું રોગુ, મુંઝાતું પડ્યું મૂકી શાન્ત મનથી પ્રભુનું શરણ લે પ્રભુના શરણાથી જરૂર તું દુઃખમુક્ત થઈ દેખતો થઈશ.

ધ્રુવજી ક્યાં મોટી વયના, જ્ઞાની, અને શાસ્ત્રવેત્તા હતા, પણ પ્રભુના નામના મંત્રબળથી સુખી, શાન્ત અને વિજયવંત બન્યા. હવે તું સર્વ પ્રકારે પ્રભુપરાયણ થા અને હું એક મંત્ર આપું તેનો શુદ્ધ મનથી બાપ કર.

જ્યારે ધ્રુવજી પિતાના વચનથી મુંઝાઈને રાજપાટ ધરખાર છોડી વનમાં જતા હતા, ત્યારે નારદજીએ તેની પરીક્ષા લેવાને સામા આવી કહ્યું, મો બાલક ક્વ ગચ્છસિ અરે ! બાળક તું ક્યાં જાય છે ? તો કહે, “તપોવનમાં તપ કરવા બહિ છું. મારી માતૃશ્રીએ કહ્યું કે, તપથી લગવાન પ્રસન્ન થાય છે, તપથી સુખ મળે છે; માટે વૈદ્ય પાત્રયામિ વા અર્થ સાધયામિ આવો નિશ્ચય કરી વનમાં બહિ છું.” નારદજી કહે, “અરે મૂર્ખા તારા બાળથી તે જવાય ? ત્યાં તો સિંહ, વાઘ, રીંછ, હરણો, પાંડા અને વનગજોના શબ્દ સાંભળતાં જ તારું હૃદય ફાટી પડશે. રડી રડીને વગર મોતે મરી જઈશ. અરે ! આ તારી મા કુંવી

કઠોર કાળજીની છે જે તને તપનો યોધ કરી વનને માર્ગે ચઢાવ્યો? અરે બાળક! માનાપમાનની અને તાડનતિરસ્કારને સમ ગણી રાજ્યમાં પડ્યો રહે. વનમાં મોટા મોટા ઋષિમુનિ મહાત્માઓ અને તપસ્વિઓની પણ ધીરજ રહેતી નથી; તો તું શી ગણતીમાં? માટે માફ માન, પાછો વળ અને કંઈક સમજ. હું તારી નાની અવસ્થા જોઈ દયાની ખાતર અને તારા હિતની ખાતર કહું છું.”

ધ્રુવજી કહે, કૃપાનાથ! હું ક્ષત્રિયકુમાર છું. સિંહનો બચ્ચો સિંહ જેવો જ હોય. મેં લાંબો વિચાર કરીને અને મારી જન્મદ્વાતા જનેતાને પૂછીને આ પગલું ભર્યું છે. હવે હું ડરવાનો નથી. પાછો વળવાનો નથી અને મરવાનો પણ નથી. પરમ કૃપાળુ પરમાત્માને ભેટવા જે કમર કસે છે તેને ભગવાન જરૂર ભેટે છે. વળી કૃપાનાથ! (અનારમ્ભો હિ કાર્યાણામ્ પ્રથમમ્બુદ્ધિ લક્ષણમ્ આરબ્ધસ્યાસ્તનયનં દ્વિતીયં બુદ્ધિલક્ષણમ્) પ્રથમ તો વિચાર્યા વિના કોઈપણ કામનો આરંભ કરવો નહિ. આ બુદ્ધિનું પહેલું લક્ષણ છે અને જો આરંભ કર્યો, તો પછી ચાચ તેટલાં વિધ્નો આવે, હુઝો પડે તો પણ એ આરંભેલા કામને પૂર્ણ કર્યા વિના વિરામ પામવું નહિ. આ બુદ્ધિનું બીજું લક્ષણ છે. માટે ઓ મહારાજ! આ કાર્યને વિચારી વિચારીને જ આદર્યું છે, માટે ચાચ તેવું હુઝનું વાદળ તૂટી પડે, વિધ્નોનો વટોળીઓ ઘેરી લે, તો પણ ધારેલું કામ કર્યા સિવાય પાછું આવવું નથી. આવી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લઈ હું નિકળ્યો છું.

આમ ધ્રુવજીની સાચી શ્રદ્ધા અને સાચી હિંમત દેખી નારદમુનિ રાજી રાજી થઈ ગયા. માથે સુખદ કર મૂકી કહ્યું, બેટા મને ઓળખ્યો! હું નારદ છું. આ તને વનમાં જતો બાળકી આવ્યો છું. ધ્રુવજી તો નારદ નામ સાંભળતાં જ પગમાં ગુંકી પડ્યા અને પોતાના નેત્રાશ્રુના જળથી પાદાભિષેક અને પ્રણામ કરવા મંડી પડ્યા નારદજીએ હાથ પકડી બેઠા કર્યા.

ધ્રુવજી કહે, અહોહો! કૃપાનાથ! તીર્થના તીર્થરૂપ સર્વદુઃખ માત્રને ટાળનારું વાંછિતાર્થને દેવાવાળું મંગલોત્તમમંગલરૂપ આપ

પ્રભુના દર્શનને પામી આ જ હું કૃતાર્થ અને ધન્યભાગ્ય થયો છું. આજ મારા સર્વે મનોરથોની સફળતા થઈ ગઈ. ગુરૂ મહારાજ ! હું આપના શરણે થયો છું. આપના ચરણે પડ્યો છું. માટે આપ કૃપાનાથ કૃપા કરો, તપોગળ આપો. અને મારી સર્વે ધારણાઓને સફળ કરો.

નારદજી ધ્રુવજીને માથે પોતાનો વરદ હસ્ત મૂકી, પ્રસન્નોદ્ધિ તારા ઉપર હું પ્રસન્ન થયો છું. અરે ગાળ ! તારી ધૈર્યતા, નિર્ભયતા અને શ્રદ્ધા જોઈ લીધી. હવે તું સુખેથી વનમાં જા, તપ કર અને લે આ એક મંત્ર આપું તેનો શુદ્ધ મનથી જાપ કરજે, જેથી થોડા કાળમાં તારા પર લગવાન પ્રસન્ન થશે, તારા મનોરથો પૂર્ણ થશે અને આ મંત્રના પ્રભાવથી તને કોઈ પ્રકારનું વિદ્વ કે વિક્ષેપ નડશે નહિ. આ મંત્રથી તું સર્વ પ્રકારે સુખી થઈશ. આમ કહી ધ્રુવજીને ઐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય આ બાર અક્ષરોના મંત્ર આપી ચાલતા થઈ ગયા.

ધ્રુવજીએ વનમાં જઈ નારદે આપેલા મંત્રનો મનમાં જાપ કરવા માંડ્યો. લગવાને એ મંત્રના બળથી થોડા કાળમાં પ્રસન્ન થઈ દર્શન આપ્યાં અને તેના સર્વે મનોરથો સફળ કર્યા.

આવી રીતે દ્વાકાથી આવેલા દાદલાના માશીયેય લાઇએ શાંત પાડવા આ બધો ઇતિહાસ કહી સંભળાવ્યો અને કહ્યું કે, ધ્રુવજી જે મંત્રથી સિદ્ધિ પામ્યા તે જ મંત્ર મેં તને આપ્યો છે તેથી તું જરૂર થોડા કાળમાં દેખતો થઈશ. હવેથી રોવાનું, ખેદ પામવાનું કે જેનીતેની આગળ રોહડા રોવાનું પડ્યું મુક. સાચા ભાવથી મંત્રનો જાપ કરીશ તો જરૂર દેખતો થઈશ. આમ બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે દાદલાએ કહ્યું કે, જો દેખતો થતો હઉં તો આપ મંત્ર. આજથી જ તેનો નિયમિત જાપ શરૂ કરી દઉં, અને તારી વાત સાંભળવાથી મને એમ થાય છે કે ધ્રુવજીને એ મંત્રથી તત્કાળ સિદ્ધિ થઈ તો આપણને લલે જરા મોડી થાય. પણ ધારૂં છું કે એ મંત્રથી જરૂર સિદ્ધિ થાશે માટે લાવ મંત્ર.

આજથી તેનો જાપ કરવો શરૂ કરી દઉં, આમ કહું કે તેના ભાઈએ તેને ઐ નમો મગલતે વાંદેવાય આ બાર અક્ષરનો મંત્ર આપ્યો અને આણે માંડ્યો જાપ કરવા.

હવે દેવુલા થોડા દહાડા રહી, પોતાના ગામ ગયો અને આને જાપ કરતાં કરતાં છ મહિના થઈ ગયા, પણ કશી સિદ્ધિ થઈ નહિ. આથી તેની શ્રદ્ધા મંદ થઈ. તેવામાં જુનાગઢના સદ્ગુરુ કૃષ્ણચરણદાસજી આવ્યા તેને હરિજનોએ દાદલાના અંધા-પાની તથા મંત્ર જપ્યાની વાત કહી. સ્વામી કહે, “ચાલો આપણે તેમને જોવા જઈએ.” પછી સ્વામિ કેટલાક હરિજનોને લઈ દરબારને જોવા ગયા. સ્વામિ કહે, “કેમ દરબાર” તો કહે કોણુ એ? એતો અમે સ્વામિનારાયણના સાધુ, જુનાગઢથી આવ્યા છીએ તે આપની બળર સાંભળી મળવા આવ્યા છીએ. પેલો ખાટલેથી બેઠો થઈ પગમાં પડ્યો. સત્કાર કરી સ્વામીને બેસાડ્યા. સ્વામિ કહે, “દરબાર આ શું ઓચિંતું થઈ ગયું? કાંઈ આંખ્યું દુખવા આવી હતી? તો કહે, ના મહારાજ. આતો હું બેઠો હતો અને ઓચિંતું ધબાય નમઃ થઈ ગયું. પછી કહે, કૃપાનાથ, ભેખ તો ભગવાન જેવા કહેવાય. તમે સ્વામિનારાયણના સાધુ તો બહુ સમર્થ કહેવાઓ છો. તો કાંઈક કૃપા કરો. સ્વામિ કહે, દરબાર જેવું પ્રારબ્ધ હોય તેવું ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી, પણ ભગવાનને સંભારવાથી કાંઈક દુઃખ ઓછું થાય ખરું. માટે ભગવાનને સંભારો બાપજી ધાકથી મારો માશીઆઈ ભાઈ આવ્યો હતો તેણે કહું કે, નારદજીએ ધ્રુવજીને જે મંત્ર આપ્યો હતો તે મંત્ર હું તને આપું. તેનો જાપ કર. તો તું દેખતો થઈશ, આમ કહું હતું. તે એ મંત્ર જપતાં જપતાં છ મહિના થયા, પણ હજી કશીએ અક્ષર થઈ નહિ.

સ્વામિ કહે, દરબાર ભાઈનું માનીને છ મહિના સુધી બાર અક્ષરના મંત્રનો જાપ કરી જોયો. તો હવે અમારૂં માનીને અમે એક નાનો છ અક્ષરનો મંત્ર આપીએ, તેનો જાપ કરી જુઓ. જેમ નારદ મુનીએ મંત્ર આપી આશીર્વાદ આપ્યો હતો તેમ

અમો પણ મંત્ર આપી આશીર્વાદ આપીએ. તમો શ્રદ્ધા સહિત અમે કહીએ તેમ પવિત્ર થઇને આ મંત્રનો જાપ જપો. આ મહામંત્રના બળથી ઘણાક લોકો રોગથી, દુઃખથી, ચિન્તાથી અને કલિના દુત સમા કામ ક્રોધાદિક દોષોથી મુક્ત થઈ સુખીઆ થઈ ગયા છે.

બોટાદ ગામમાં દેડાબાચર નામના એક કાઠીની પ્રાણપ્રિય ઘોડી મરી ગયેલી. તેને સાધુ વ્યાપકાનન્દ મુનિએ આ ષડક્ષર મંત્રના બળથી જીવતી કરી છે.

જેમ દ્વારકાધિપતિ શ્રી કૃષ્ણચન્દ્રે પોતાના ભક્ત નરસિંહ મહેતાની હુંડી સ્વીકારી હતી તથા તેમની પુત્રી કુંવરબાઈનું મામેરૂ પૂરું હતું; તેમ આ ષડક્ષર મંત્રના બળથી બુદ્ધેલ ખંડમાં એક મુસ્લિમ રાજાએ ઘણા વર્ષનો જૂનો પોતાનો વણિક દીવાન કંઈક વાંકમાં આવવાથી મોટી રકમનો તેનો દંડ કર્યો. અને જો એ દંડ એક મહિનામાં ન ભરે તો તેને મુસલમાન કરવો. એવી શરતે તેને જામીન પર છોડયો, પણ કોઈ રીતે દંડની રકમ ન ભરી શકવાથી ગામ બહાર જઈ શિવાલયમાં આપઘાત કરવા ગયો. ત્યાં શિવલિંગ સામે ઉભો રહી પ્રાર્થના કરી બોલવા લાગ્યો.

“હાય હાય હિન્દુધર્મ જાશે, હાય માનખો હરામ થાશે.” આમ બોલે છે. હૃદયાર્દ્ર રહે છે. ત્યાં તો દેવવશાત વ્યાપકાનન્દ મુનિ તથા સ્વરૂપાનન્દસ્વામિ નામના બે સંતો આવ્યા. પેલો વાણિયો તેમના ચરણમાં પડી ખૂબ રડવા લાગ્યો. સાધુએ કારણ પૂછ્યું તો તેણે સવિસ્તર કહ્યું. ત્યારે સાધુએ તેને આ જ ષડક્ષર મંત્ર આપ્યો. તેણે આખી રાત્રિ શુદ્ધ ભાવથી જાપ્યો, કે બીજે રોજ જ ભગવાન વણિક વેંધે રાજા પાસે જઈને બધી દંડની રકમ ભરી દીધી. અને વાણિયાને વટલાતાં અને મરતાં બચાવ્યો. આવો મહાપ્રતાપી આ મંત્ર છે.

ઠરખાર વધારે શું કહું, પણ ષડક્ષર મંત્રના જાપ કરનારાને ભૂત, પ્રેત, પિશાચ, ડાકણ, બ્રહ્માક્ષસ કે કોઈ દેવદેવી કે પીર,

વીર કોઈપણ રંજીતી શક્તાં નથી. અરે કાળકર્મ ને માયા તથા કામકોધાદિક અંતઃશત્રુઓ પણ તેનો પરાલવ કરી શક્તાં નથી.

દરબાર સાંભળો છો ને? જેમ સર્વ નદીઓમાં ગંગા નદી ઉત્તમ છે. સર્વ પેય વસ્તુમાં અમૃત ઉત્તમ છે. સર્વ પક્ષિઓમાં જેમ ગરૂડ ઉત્તમ છે. સર્વ વર્ણમાં બ્રાહ્મણ ઉત્તમ છે. તેમ તમામ મંત્રોમાં આ એક પડક્ષર મંત્ર ઉત્તમ છે. આ મંત્રના પ્રભાવથી તો ઘણાનાં દુઃખદારિદ્ર અને રોગશોકાદિક ટળી ગયાં છે. મોતથી બચી ગયા છે. માટે આ મંત્ર હું આપને દુઃખિત, દીન અને ચિંતાગ્રસ્ત થઈ ગયા જાણી કેવળ દયાની ખાતર આપુ છું. તમે અમારા વચને કરીને આ પડક્ષર મંત્રનો જાપ કરો, તો જરૂર તમે થોડા દિવસમાં દેખતા અને સર્વ પ્રકારે સુખિયા થઈ જશો.

દરબાર તો આ બધી વાત સાંભળતાં સ્વામિના પાદ-પદ્મવર્માં બુકી પડ્યા. સ્વામિજી આપ તો ભગવાન જેવા છો. ભગવાનેજ અહીં મોકલ્યા છે. સાચા લેખમાં જરૂર ભગવાન હોય છે. આપ મારા પ્રભુ છો. માટે આપો મુને મંત્ર અને કહે તોમ હું જપ શરૂ કરી દઉં. સ્વામિ કહે, દેવ જેવા પવિત્ર થઈને અને અમારા વચનમાં વિશ્વાસ રાખીને જો સાચા ભાવથી જપ કરશો તો જરૂર તમને આ મંત્ર બેજ મહિનામાં ફળશે. દરબાર કહે, સ્વામિ ! ચહાય તેટલું કષ્ટ પડે, ગમે તેમ થઈ જાય; પણ આપ જેમ કહેશો તેમજ હું કરીશ અને આપો મંત્ર હું એક-નિઃશયી, એકવૃત્તિથી અને પૂર્ણભાવથી એક આસને બેસી જાપ કરીશ.

સ્વામિ કહે, દાદલા ! રોજ ન્હાવું પડશે, એકટાણું ખાવું પડશે, બ્રહ્મચર્ય પાળવું પડશે, અશ્રીણુ, બીડી અને હોકાનો ત્યાગ કરવો પડશે. શુદ્ધ આહાર તે પણ રસકસ વિનાનો એકજ વાર લેવો પડશે અને ખાટલેથી નીચે બેસી ત્રણ મહિના જાપ કરવો પડશે. કેમ થઈ શકશે? દરબાર કહે, હા. હા. થઈ શકશે. અરે ! બાપજી ! હજી પણ જે કહેવાનું હોય તે કહેા. હું બધુંજે કરીશ.

આપના આશીર્વાદથી બધુંએ કરવું મને સહેલ થઈ પડશે. દરબાર કહે, આપો મંત્ર. સ્વામી કહે, હ્યો ધરો કાન, આપું મંત્ર. એમ કહી કાનમાં મોં રાખી “સ્વામિનારાયણ” એ મંત્ર આપ્યો. દરબાર તો આ નામ સાંભળી પ્રથમ તો જરા ઝંખવાણું થઈ વિચારમાં પડી ગયો. સ્વામી કહે, દરબાર ! યજ્ઞ, યાગ, મંત્ર અને દેવદેવી સર્વે લાવથી ક્રોધે છે. માટે આ સાધુના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી આ મંત્ર તમો લાવથી જપશો તો જરૂર કહું છું કે તમો ત્રણ મહિનામાં દેખતા થઈ જશો; અને પૂર્ણકામ મોટા જગવિખ્યાત બ્રહ્મજ્ઞપિ જેવા બની જશો.

દરબાર ! ભગવાન લાવના ભૂખ્યા છે. લાવથી ભીલ દ્રોણગુરુ જેવો બાણાવળી થયો. એક ભીલ દ્રોણગુરુ પાસે બાણ વિદ્યા શીખવા આવ્યો, ત્યારે તે ભીલને નીચ જાણી લણાવવાની ના પાડી. એટલે ભીલ દ્રોણાચાર્યને પગે લાગી જંગલમાં ગયો. ત્યાં દ્રોણગુરુની ગારાની મૂર્તિ બનાવી; હાથમાં તીરકામકું લઈને ગુરુમહારાજ ! પેલું નિશાન પાડું કે ? વળી પોતે જ બોલે, હા પાડ. એમ કહી બાણ મારે; વળી ગુરુજી આજ્ઞા છે ? પેલું પાંદડું વીધું ? એમ કહી બાણ મારવાનો અને નિશાન પાડવાનો અભ્યાસ કરવા મંડ્યો અને ક્યારેક ધારેલું મોટું નિશાન પડે, ત્યારે તો દ્રોણાચાર્યની મૂર્તિને ખૂબ પ્રણામ કરવા મંડી પડે, ફૂલના હાર પહેરાવે, એક પગે ઉભો રહી પ્રાર્થના કરે. આવી રીતે દ્રોણગુરુની ગારાની મૂર્તિમાં પણ ગુરુના પ્રત્યક્ષપણાનો લાવ રાખી અભ્યાસ કરવા મંડ્યો તો જરૂર તેનો અભ્યાસ ફળ્યો. અને અર્જુન જેવો બાણાવળી થઈ ગયો.

તેમ સ્વામિ કહે; દરબાર ! સર્વનું કારણ લાવ છે. જો આ મંત્રને લાવથી જપશો તો જરૂર ફળશે, પણ લાવ વિના નહિ ફળે. આથી દરબારને એમ થયું જે ગમે તેમ હોય પણ આપણે આ સાધુના વચનથી, સાચા લાવથી અને ખરી શ્રદ્ધાથી ત્રણ મહિના કહે છે, પણ ચાર મહિના આ મંત્રનો જાપ જપવો.

આમ જપવાનો નિશ્ચય કર્યો. હવે સ્વામિ આવી રીતે દરબારને મંત્ર આપી, ઉપદેશની તથા ધીરજની વાતો કરી મંદિરમાં આવ્યા. બે દહાડા ત્યાં રહી જુનાગઢ ગયા. હવે દાદલાએ હોકો, બીડી, અફીણુ આદિક સર્વનો ત્યાગ કરી સ્વામીએ કહ્યું તેમ પવિત્ર થઈને સ્થિર મનથી અને સાચી ટેકથી 'સ્વામિનારાયણ! સ્વામિનારાયણ!' એ મંત્ર જપવા માંડ્યો.

દાદલા દેખતો થયો.

બે મહિનામાં એક દિવસ ઓછો રહ્યો ત્યારે વહેલી સવારમાં મહારાજનાં એકદમ દર્શન થયાં. કહ્યું કે, દરબાર! સાધુના આપેલા પડક્ષર મંત્રના જપબળથી દર્શન દેવા આવ્યો છું. હું સ્વામિનારાયણ ભગવાન પોતે છું. તમોએ સાચા ભાવથી આ મંત્રનો જપ કર્યો, તેથી હું પ્રસન્ન થયો છું. હવે અત્યારથી તમારો અંધાપો ગયો. અને તમે દેખતા થયા! હવેથી આ મંત્રનો જપ સદાથે કર્યા કરજો. અને અમારી આજ્ઞા પ્રમાણે રહીને ધર્મનિયમને પાળજો; બીજાને પણ ધર્મનિયમની વાતો કરી સત્સંગી કરવાનો આગ્રહ રાખજો. આમ કહી અદૃશ્ય થઈ ગયા. દરબાર એકદમ ઉભા થઈ 'સ્વામિનારાયણ! સ્વામિનારાયણ' એમ અતિ ઊંચે સાદે ધૂન્ય કરવા માંડ્યા. માણસો ભેગા થઈ ગયા. પ્રથમ તો સૌએ જાણ્યું કે, દરબારનું ચસકી ગયું. પછી પૂછતાં તેમણે કહ્યું કે, મને સ્વામિનારાયણ ભગવાને અત્યારે દર્શન દીધાં. હવે હું બધું ચે દેખતો થઈ ગયો. એમ કહી ઉભેલા લોકોનાં નામ લઈ લઈ બોલવા માંડ્યા અને કહે કે, સ્વામિનારાયણ ભગવાને મને દેખતો કર્યો! એમ કહીને સ્વામિનારાયણનામની ધૂન્ય એક કલાક સુધી પોતે કરી અને બીજા માણસો પાસેય કરાવી. પછી દરબારે એકદમ જુનાગઢ સ્વાર મોકલી, પોતાના શુર મંત્રદિક્ષા આપનાર - સ્વામિકૃષ્ણચરણદાસજીને પોતાને દેખતા થયાની ખબર મોકલી. પોતે પણ તરત જ ત્યાં સ્વામિનાં દર્શન કરવા ગયા. દર્શન કરીને સભામાં પોતાને

મહારાજનાં દર્શન થયાની અને દેખતા થયાની બધી વાત કરી. આથી કેટલાક દેવી જીવે સત્સંગી થઈ ગયા. અને પોતે દરબાર મહાન એકાન્તિક ભક્ત થઈ ગયા. વાચકો, વાંચો હજી આગળ વાંચો.

જામનગરમાં કચ્છ માંડવી બંદરવાળા મુક્તરાજ લક્ષ્મીરામ-ભાઈનાં ભાણી ઝવેરબા ઝામરના રોગથી બહુ વખતથી પીડાતા હતાં અને તેથી જ બે આંખે દેખાતું નહોતું. પીડા અતિશય ઉપડતી. ઘરનાં માણસોએ દાકતરને દેખાડવાનું કહ્યું તો કહે, મારે સાંખ્ય યોગી વર્તમાન છે. તે પર પુરુષને કેમ અડાય? ભગવાને ધાર્યું હોય તેમ ભલે કરે, પણ વર્તમાન લોપાય તેવું કરવું નથી. મારે તો સ્વામિનારાયણ નામ એ જ ખરું ઔષધ છે. એમ કહેતાં. અખંડ સ્વામિનારાયણ! સ્વામિનારાયણ! એ મંત્ર જપતાં. એકે દહાડો પોતાની નાની દીકરી જોડે મંદિરમાં દર્શને આવ્યાં ત્યાં ઝામરની પેદના અતિશય ઉપડી. અરર! આ શું ઓચિન્તું થઈ ગયું! એમ કહી પ્રદક્ષિણામાં બેસી ગયાં. પીડા બહુ જ ઉપડી. ત્યાં તો મહારાજ સ્ત્રીરૂપે આવી કહે, બા! પીડા બહુ ઉપડી? તો કહે, આથી જીવ જાય એ સાડે. પણ આ પીડા ખમાતી નથી. બાઈરૂપે મહારાજ કહે, આ મારી પાસે આંખની દવા છે. તે લાવો જરા આંખમાં નાખું. એમ કહી દવા નાખી; પણ પીડા ન શમી. ઉઢી વધારે ઉપડી. અને રાડો પાડવા માંડી. અરે! આ શું આંખમાં નાખ્યું? ત્યાં તો થોડીવારે ફેર આવીને કહ્યું કે, તમે અકળાશો નહિ. હમણું પીડા મટી જશે અને દેખતાં થઈ જશે. હ્યો, આ ખીજી દવા નાખું; એટલે આંખો ઠરશે. આમ કહી ફેર દવા નાખી અને અંદર એક કુંક મારી કહ્યું કે, હમણું આંખો ઉઘાડશો નહિ. આમ કહી ત્યાંથી તેમને ઘેર જઈ વધામણી! વધામણી! ઝવેરબા દેખતાં થઈ ગયા. તેમને સાંખ્યયોગ વર્તમાનને લીધે પર પુરુષને અડાય નહિ તેથી તેમનું વર્તમાન સાચવવા અને ઝામર રોગ ટાળવા અમે સ્વામિનારાયણ પોતે સ્ત્રીરૂપે થઈને તેમનો રોગ મટાડ્યો.

હવે તમે સૌ મંદિરમાંથી તેમને તેડી આવો. આમ કહી તુરત વીજળીના ઝબકારાની પેઠે અદૃશ્ય થઇ ગયાં. આથી ઘરનાં સૌ અત્યાશ્ચર્ય પામી દોડતાં દોડતાં હર્ષલેર મંદિરમાં આવ્યાં. પ્રદક્ષિણામાં આંખો મીચી બેઠેલાં ઝવેરખાને જોઈ કેમ બેઠાં છો? તો કહે આજ તો પીડા બહુ ઉપડી; પણ એક બાઇએ આંખમાં દવા નાંખી અને કહ્યું કે, આ દવાથી દેખતાં થઇ જશે. પણ હમણાં આંખો ઉઘાડશો નહિ. આમ કહ્યું; તેથી બેઠી છું. ત્યારે ઘરનાં માણસો કહે, એ કોઇ સ્ત્રી નહોતી. એ તો ભગવાન સ્વામિનારાયણ પોતે જ હતા. તમારી ભક્તતા અને તમારી વર્તમાનની દૃઢતા જોઇને તથા તમોએ ભાવથી કરેલી સ્વામિનારાયણ! સ્વામિનારાયણ! એ નામની ધૂનના પ્રભાવથી પોતે સ્ત્રીરૂપે થઈ તમારો રોગ ટાળવા આવ્યા હતા! હવે તમો દેખતાં થઇ ખયાં. આજથી તમારો ઝામરનો રોગ ઠાસુકો ગયો. માટે આંખો ઉઘાડો. એટલે ઝવેરખાઇએ આંખો ઉઘાડી ત્યાં તો તેમને બધુંયે દેખાવા લાગ્યું અને પીડા મટી ગઈ. આ જોઇ માણસો આશ્ચર્ય પામી ગયાં અને પોતે ત્યાંથી ઘેર ગયા. વાચક! હજી આગળ ચાલ.

કાળા નાગનું ઝેર ઉતર્યું

કચ્છમાં દહીંસરા ગામમાં કેસરા ભક્ત નામે એક ગૃહસ્થ ભગવદ્ભક્ત પટેલ હતા. તેમની વાડીમાં મોટો પુરાતની નાગ રહેતો. તેમના દીકરા ખીમજીએ કહ્યું; બાપા. આ નાગને અહીંથી કાઢવો જોઈએ; નહિતર કોઇક દિવસ પોતે પોતાના સ્વભાવ ઉપર જઈ કોઇકને પ્રાણ લેશે. ભક્ત કહે, એ ઘણા કાળથી અહીં ઘર કરીને રહ્યો છે. તો આપણે શું કામ કાઢીએ? ભગવાનની મરજી હશે તેમ થશે. આમ કહ્યું. પણ કાઢી મૂકવા હા પાડી નહિ. ગામમાં વાઢી લોકો આવ્યા. તેને ખબર પડી કે તેઓ કેસરાભાઈની વાડીએ જઈ સર્પના રાક્ષસ પાસે ભેળા થઈ મોરલીઓ વગાડી સર્પને બહાર કાઢી પકડવાનું કરતા હતા. તેટલામાં

કેસરાભાઈ આવી ચઢ્યા અને કહે, “હી કુરૂતા કરો?” તો કહે, હતે વડો સરપ રૈતો. સે કઠોંતા? ત્યારે ડોસો કહે, બારા નીકરો બારા, ભુછડા ડીસોંતા. વાદીઓ કહે, ભલા માડુ, અલણ ડેને કુલાય તો ના પાડીયેં. હતે રાંધો તો કડેક કેંજ્યો પ્રાણ ગન્ધો. તો કહે, સે તો ખુદાજી મરજી હુંધી તીર્થીધો, પન ઓતો અલણ ન ડીંધોસી. વાદીઓ કહે, અત્રીં હીંનિકે મારીંધાંસુ ન કે દુઃખી ન કંધાંસું ઉંચે કુલાય ના પાડીયેં તો.” વાદીઓ કહે, ભલા માણસ સર્પને કાઢવા દે. નહિતરં કોઈક દિવસ તમારો કોઈકનો પ્રાણ લેશે. અમે એને મારવાના કે દુઃખી કરવાના નથી. આ તો તમે નિર્ભય થાઓ છો. અને અમે પણ ખશર બાજરી ભેળા થઈએ છીએ. આમ તેઓએ ઘણું ઘણું કહ્યું, પણ કાઢવા દીધો નહિ.

હવે એક દહાડે એ જ સર્પ કૂવાના થાળામાં ખાલી કોસ પડેલો તેમાં પેત્રી ગયેલો. તેવામાં કેસરાભાઈ કોસને ઉપાડવા ગયા ત્યાં હાથે વળગ્યો. તેમણે સ્વામિનારાયણ કહેતાં જ તરછોડી છેટો નાખ્યો. તો દોડી પગે વળગ્યો. ત્યાંથી કાઢી નાખી છેટા જતા રહ્યા. થોડીવારે ડોસો તો પડી ગયો. સર્પ જતો રહ્યો. એ વાતની ઘરે ખબર પડી કે તેમનો દીકરો ખીમજી દોડ્યો આવ્યો. બાપા! આ શું? હું નહોતો કહેતો? પેલા વાદીઓને પણ પકડવા ન દીધો. દયા રાખી તો જુઓ આ કૃળ. ખુદ્દો કહે, જેવી ભગવાનની મરજી. આ નિમિત્તે દેહ પડવાનો હથે તો પડશે. અને નહિ પડવાનો હોય તો હમણાં ઉતરી જશે. તું મને ઝટ મંદિરમાં લઈ જા. પછી માણસો બોલાવી, ઉપાડી મંદિરના ચોકમાં સુવાડ્યા. ગામમાં ખબર પડી કે, તમામ હરિભક્તો ભેળા થઈ ગયા. કેસરાભાઈને સર્પ ચડેલો, પણ બોલ્યા કે તમે સૌ સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ધૂન્ય કરજો. ખીજું કંઈ અફસોસ કે વલોપાત કરશો નહિ. બાઈ માણસને કોઈ નજીક આવવા દેશો નહિ. આ સ્વામિનારાયણ નામની ધૂન્યથી કાળ પણ ત્રાસી જાય છે. તો આ બિચારો સર્પ તે શું ગણત્રીમાં? માટે તમે સૌ કરો

ધૂન્ય. આમ કહી પોતે પણ ધૂન્ય કરવા મંડયા. હરિભક્તો ધૂન્ય કરવા લાગ્યા. થોડીવારે કેસરાભાઈ તો પ્રાણહીન જડવત બની ગયા. કેટલાક કહે, દેહ મૂકી ગયા. ધૂન્ય બંધ રાખો. ખીમજી કહે, ના. કોઈ બંધ રાખશે નહિ. સવારોસવાર આમનેઆમ ધૂન્ય કરવી છે. પછી ધૂન્ય કરવા માંડી. આખું ગામ ગાજી ઊઠ્યું. ખીમજી ગામડામાંથી પણ સગાવહાલાં તથા હરિભક્તોને ખબર પડવાથી ટોળેટોળાં આવવા મંડયા. ધૂન્ય ખૂબ જોરથી ચાલી. તે રાત્રિના ચાર વાગ્યાના સુમારે કેસરો ભગત મૃતવત પડ્યા હતા તે એકદમ આજસ મરડી બેઠા થઈ ગયા. દુખાવો માત્ર ટળી ગયો. સૌને કહે, ઝેર માત્ર ઉતરી ગયું. મને જરા પણ અસર હવે રહી નથી. તમે સૌ ન્હાઓ, ધુઓ અને પૂજાઓ કરી સૌ સૌને કામે વળગી જાઓ. ખીમજી ! મને પણ નવરાવ. એમ કહી બેઠા થયા. મંદિરમાં ફૂલે તેમને ખીમજીભાઈએ નવરાવ્યા. અને સર્પના ઝેરની જરાપણ અસર રહી નહિ. આમ સ્વામિનારાયણ નામના મંત્રની ધૂન્યથી કાળા નાગનું ઝેર ઉતરી ગયું. આવો સ્વામિનારાયણ એ છ અક્ષરના મહામંત્રનો પ્રભાવ છે. વાચકો ! હજી પણ આગળ વાંચો.

મશાણુમાં મડદુ બોલ્યું

ગામ ઝીઝાવદરમાં અલૈયા ખાચરનો ચાકર જેહલો કરીને હતો. એક વખત અલૈયાખાચર બહારગામ ગયેલા અને જેહલે માંદગીથી દેહ મૂક્યો. તેને સ્મશાનમાં બાળવા લાઈ ગયા. એવામાં અલૈયાખાચર આવ્યા. ત્યારે તેમનો કાકો પાપમાર્ગનો પાકો મહાકૂર સ્વભાવી આવીને કહે, અલૈયા ! તું વખતોવખત એમ ભણતો કે અમારો સ્વામિનારાયણિઓ દેહ મૂકે, ત્યારે સ્વામિનારાયણ તેડવા આવે, પણ આ તારા જેહલે દેહ મૂક્યો, તે પૂંડેથી જીવ નિસરી ગયો; પણ સ્વામિનારાયણ તેડવા આવ્યા નહિ. અલૈયો કહે, સ્વામિનારાયણ તેડવા આવ્યા વિના અમારા સાચા સ્વામિનારાયણિયાનો દેહ પડે નહિ; તો કહે ભલે બા ! તમે બધા સ્વામિ

નારાયણિયા પકડ્યું મૂકે નહિ. કોઈનું માનો નહિ શું ? આ અમે દેખ્યું તે ખોટું ? અલૈયો કહે, કાકા તમને દેખાય નહિ; પણ સ્વામિનારાયણ તેડવા આવ્યા વિના અમારા સત્સંગી દેહ મૂકે નહિ. તેમાં પણ મારા ચાકર જેહલાને તો તેડવા આવ્યા વિના રહે નહિ. એ તો ખરેખર સાચો સ્વામિનારાયણિયો હતો. કાકો, કુસંગી પાકો, તેથી જેમ તેમ બોલવા લાગ્યો. અલૈયો ગુસ્સે થઈ કહે, કાકા ! તમને સાચેસાચું દેખાડી દઉં તો તમે સ્વામિનારાયણના સત્સંગી થાઓ ખરા ? તો કહે. હા, હા, જો જેહલો પોતે કહે કે, મને સ્વામિનારાયણ તેડવા આવ્યા હતા, તો હું તમારો સત્સંગી થાઉં. અલૈયો કહે, ભલે ચાલો સ્મશાનમાં જેહલાને પૂછીએ. કાકો કહે, રહેવા દે. રહેવા દે. ગાંડો થા મા. મશાણે ગએલું મુડદું તો બોલતું હશે ? અલૈયો કહે, બોલે બોલે. સ્વામિનારાયણ નામના મહામંત્રના બળથી બોલે.

કાકો કહે, કદાચ ન બોલે તો બોલ, તારે શું કરવું ? અલૈયો કહે, જેહલો મારો બોલાવ્યો ન બોલે તો જરૂર મારે તેના ભેળું બળી મરવું. ત્યારે કહે, ચાલ તૈયાર થા. એમ કહી બન્ને સ્મશાને ગયા. અલૈયો મહારાજની મનમાં પ્રાર્થના કરતો. કે હે દાસના ત્રાસહર ! દીનેશ્વર પ્રભુ ! પ્રતિજ્ઞા સત્ય કરાવજો. જેથી આ મોટો અસૂર સત્સંગી થાય અને આખા ગામમાં બધા સત્સંગીઓને સુખ સુખ થાય. જો હું બળી મરીશ તો તમારા ભક્તનું, અરે, આખાં સત્સંગનું વગોવાયું થશે. એમ પ્રાર્થના કરતાં કરતાં સ્મશાને આવ્યા. તો અહીં જેહલાને ચેહમાં સુવાડી અગ્નિ મૂકવાની તૈયારી થતી હતી. ત્યાં તો અલૈયો આવી કહે, હમણાં અગ્નિ મૂકશો નહિ. એમ કહી જેહલા પાસે આવી તેના કાનમાં જેહલા ! જેહલા ! એ જેહલા ! એમ બે ત્રણવાર બોલ્યા કે તરત જ જેહલો સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ બોલતો બેઠો થયો. આથી તમામ માણસો અત્યંત આશ્ચર્ય પામી ગયા. અલૈયો કહે, જેહલા ? તું ક્યાં હતો ? તને કોણ તેડવા આવ્યું

હતું ? જેહલો કહે, મને સ્વામિનારાયણ તોડવા આવ્યા હતા. હું તેમના ધામમાં હતો, પણ તમે બોલાવ્યો એટલે ભગવાન સ્વામિનારાયણે કહ્યું કે, તું દેહમાં જા. અને હું તને તોડવા આવ્યો એ બધી વાત કરી આવ. જે અલૈયાની પ્રતિજ્ઞા ખોટી પડશે તો જરૂર એ દેહ પાડી દેશે. આમ કહીને મને અહીં મોકલ્યો છે.

તમે સૌ ‘સ્વામિનારાયણ ! સ્વામિનારાયણ !’ એ નામની ઉંચે સ્વરે ધૂન્ય કરો. આમ કહી પોતે પણ તાલી પાડી ધૂન્ય કરી બીજા પણ ગગનભેદી ધૂન્ય કરવા લાગ્યા. થોડીવારે જેહલો તરત સુધ ગયો. આ જોતાં અલૈયાનો કાકો દિગ્મૂઢ બની ગયો. અને પોતે આસુરી ભાવ મુકી પાકો સત્સંગી થઈ ગયો. બીજા પણ ઘણાંય આ ચમત્કાર જોઈ સત્સંગી થઈ ગયા.

પાઠકો ! પાઠિકાઓ ! ભગવાન જ્યારે પૃથ્વીપર મનુષ્યરૂપે હોય, ત્યારે ગમે તેટલું ઐશ્વર્ય ચમત્કાર બતાવે તો પણ તેમને ભગવાનપણે ઓળખવા બહુ જ કઠણ છે.

રામચન્દ્રજીએ વનમાં વાંદર તથા રીંછોનું સૈન્ય કર્યું. પાણીમાં પત્થરા તાર્યા. પૃથ્વીના ભારરૂપ રાવણાદિક અસુરોને સંહાર્યા. એ આદિક મહાન અદ્ભુત કાર્યો કર્યા; તોપણ તેમને ભગવાન તરીકે કોઈકે જ ઓળખ્યા છે.

કૃષ્ણ પરમાત્માએ માશી પૂતના મારી તૃણાવર્તને માર્યો. કાળીનાગ નાચ્યો. ગોવર્દનને ટચલી આંગળીએ તોળ્યો. અને પૃથ્વીના ભારરૂપ અસુરાંશી રાજાઓને સંહાર્યા. આવાં અનેકાનેક દિવ્ય ચરિત્રો કર્યા; તો પણ તેમને ભગવાન તરીકે કોઈકે જ જાણ્યા છે. છપ્પન કોટી ચાદવો તો સદાય લેળા રહેતા, લેળા ફરતા, લેળા જમતા; તોપણ તેમને ભગવાન તરીકે કોઈકે જ ઓળખ્યા છે. યજ્ઞ કરનારા મહાન વિદ્વાન વિગ્રોએ ન ઓળખ્યા, પણ તેમની સ્ત્રીઓએ ઓળખ્યા.

जन्मान्तरसहस्रेषु यदा नाश्नाति किल्बिषम् ।

तदा पश्यन्ति योगेन संसारच्छेदनं परम् ॥

ન્યારે જીવ પાપમાત્રનો નાશ કરી શુદ્ધ થાય છે, ત્યારે જ જન્મમરણના નાશક ભગવાનને દેખે છે. મતલબ કે અનેક જન્મનો શુભ સંસ્કારી હોય તે જ ભગવાનને ઓળખી શકે છે. ખીજે ભલે ભગવાન ભેળો રહેતો હોય, પણ ઓળખી શકતો નથી. તેમ કેવળ એકાંતિક ધર્મના સંસ્થાપનાર્થે મનુષ્યરૂપે થયેલા આ સ્વામિનારાયણ ભગવાનને પણ ઓળખવા મહાન કઠિણ છે.

ભગવાનનું નામસ્મરણ એ જ ભવતારક નાવ છે

હિન્દુ, મુસ્લિમ, પારસી, યુરોપિયન એમ દુનિયાના દરેક ધર્મોમાં ભગવાનનું નામસ્મરણ કરવું એને જ ભવસાગર તરવાનું, માયાથી મુક્ત બનવાનું અને પ્રભુને ભેટવાનું મુખ્ય સાધન કહ્યું છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રે પણ યજ્ઞાનાં જપ્યજ્ઞોઽસ્મિ યજ્ઞમાત્રમાં જપ્યજ્ઞ હું છું. એમ કહ્યું છે. પ્રાચીન કાળમાં ઘણાક મુમુક્ષુઓ પ્રભુના નામસ્મરણને જ સકળ સાધનોમાં સુસાધન ગણીને, ઘરમાં રહીને કે જંગલમાં વસીને એ ભગવાનના નામસ્મરણ કરવામાં જ સારી જિંદગી ગાળતા.

મહાત્મા તુલસીદાસજી, ભક્તરાજ નરસિંહ મહેતા, તુકારામ ભક્ત, સમર્થ રામદાસસ્વામિ, ચૈતન્યસ્વામિ તેમ જ પ્રાચીન કાળમાં ધ્રુવજી, પ્રહ્લાદ, વગેરે ભગવાનના નામસ્મરણના બળથી જ વિજયવંત અને પ્રાતઃસ્મરણીય બન્યા છે.

પ્રહ્લાદને તેના પિતા હિરણ્યકશિપુએ ભગવાનના નામનો જપ કરતો જોઈને અતિ અસહ્ય અકથનીય દુઃખો આપ્યાં, પણ પ્રભુના નામસ્મરણના બળથી તેમનું શરીર વજ્રવત્ બની ગયું. તેમને પર્વત ઉપરથી પછાડ્યા, હાથીના પગે ખુંદાવ્યા, અગ્નિમાં બાળ્યા, નિર્દય દૈત્યો પાસે ખુબેખુબ ટીપાવ્યા, પણ જરાય શરીરને ઈજા થઈ નહિ. એ સર્વ પ્રભુના નામસ્મરણનો જ પ્રભાવ છે. તેમના પર અતિદુઃખોનો વરસાદ થતો જોઈ કેટલાકે કહ્યું કે, પ્રહ્લાદજી ! તમો પ્રભુનું નામોચ્ચારણ કરવું મૂકી દો. અગર મનમાં નામસ્મરણ કરો. ત્યારે પ્રહ્લાદ કહે.

કુપિતો જનકસ્તથાપિ મે ન ચિરામો હરિનામકીર્તને ।

મહાકોપનિપાતશંકયા સદનં મુશ્ચતિ કિં મહાજનઃ ॥

કોઈ શ્રીમન્તે મોટી હવેલી બાંધી હોય અને તેમાં એક મચ્છરિયું ગણગણાટ કરે; તો તેનાથી ડરીને શું એ ગૃહસ્થ હવેલીનો ત્યાગ કરે છે? નથી કરતો. તેમ કાળના કોળિયારૂપ મચ્છર જેવા મારા બાપથી ડરીને શું ભગવાનના નામોચ્ચારણને મૂકી દઉં? ન જ મુકું. હુઃખ આપ્યું; એથી બીજું અગણિત ઘણું હુઃખ આપે, તો પણ એથી ડરીને પ્રભુના નામકીર્તનનો હું કદી પણ ત્યાગ કરનાર નથી. ધન્ય છે! ધન્ય છે! એ પ્રહ્લાદના ધૈર્યને! એની ભક્તતાને! એથીયે વળી ધન્ય છે એની સ્મરણભક્તિના બળને! પ્રહ્લાદ દૈત્યબાળ, છતાં પ્રભુના નામસ્મરણથી જ ભક્તશિરોમણિ કહેવાયો. નામસ્મરણના બળથી જ ભગવાન નૃસિંહરૂપે પ્રગટ થઈ તેની સર્વ પ્રકારે રક્ષા કરી; માટે મોક્ષના સકળ સુસાધનોમાં સુસાધન એક પ્રભુનું નામસ્મરણ કરવું એ જ છે. પ્રભુના નામસ્મરણના બળથી, તેમાં રહેલા અજબ બહુથી, આલોકપરલોકની સકળ મનેષિસત સિદ્ધિ અને પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે.

પ્રભુના નામસ્મરણરૂપ ભક્તિ કરવામાં કોઈ પણ બહારના સાધનોની જરૂર પડતી નથી. તેમાં કોઈપણ ખર્ચો કે પ્રયાસ થતો નથી. તેમાં કાંઈ વિધિ બળવવો પડે તેમ નથી. નામસ્મરણ તો બાલબાલિકાઓ, યુવાનો, ઘરડાઓ, ઉચ્ચનીચ કોમના સ્ત્રી-પુરૂષો તથા બિમારીના બિછાને પડેલા દરેક દરદીઓ પણ ગમે તે દેશમાં ગમે તે સ્થિતિમાં અને ગમે તેવા શુભાશુભ કાળમાં પણ નામસ્મરણ કરી શકે છે. આ યુગમાં આયુષ્ય થોડો છે, આચારવિચાર, આહારવિહાર શુદ્ધ રહ્યા નથી. કેવળ ઉદર ભરવાના ઉદ્ધમમાં લોકો મગ્ન રહ્યા છે. તેથી તપ, તીર્થ, ધર્મ યમનિયમાદિક શુભ સાધનો કરનારા કોઈ રહ્યા નથી. સદ્વિદ્યા, સદ્બુદ્ધિ અને સદ્જ્ઞાન તો ગુમ થઈ ગયાં છે. માટે હું તો ઢાલ

વગાડીને આખી દુનિયાને જાહેર કરે છું કે, આ હડહડતા કળિયુગમાં ભગવાનનું નામસ્મરણ કરવા જેવું બીજું કોઈ મોક્ષનું સુસાધન નથી. માટે તમે સહેલામાં સહેલું અને અમૂલ્ય ફળ આપનારું એક ભગવાનનું નામસ્મરણરૂપ સાધન સાધી કૃતકૃત્ય થઈ જાઓ. ભગવાનના નામનું સ્મરણ કરવારૂપ રસાયન લેવાથી ભવરોગ ટળે છે. જીવ શાન્ત થાય છે. માટે હંમેશાં ભગવાનના નામનું સ્મરણ કરવામાં જ એકતત્પર રહેવું.

જ્યારે નામસ્મરણ થશે, ત્યારે હૃદયભુવનમાંથી માયા તથા માયાના વિકારો નાશ પામશે અને તેમાં ભગવાનનો અખંડ વાસ થશે. માટે દરેક મુમુક્ષુએ સુખસિન્ધુ ભગવાન શ્રી હરિના મહામંગલોત્તમમંગલ નામનો જપ યત્ન કરતાં શીખવું. એ જ મનુષ્યજન્મનું કર્તવ્ય છે. આ લોક અનેક પ્રકારના દુઃખોથી ભરેલો છે. ધનવાનને પણ ધન સાચવવાનું દુઃખ હોય છે. નિર્ધનને ધન લેખું કરવાનું દુઃખ હોય છે. કોઈને દીકરો ન હોય તેનું દુઃખ હોય છે ને કોઈને દીકરો હોય પણ આજ્ઞાપાલક ન હોય તેનું દુઃખ હોય છે. કોઈને માળાપ મરી ગયાનું દુઃખ હોય છે. કોઈને શત્રુનું, કોઈને વિશ્વાસઘાતી મિત્રનું અને કોઈને મંદવાડનું, કોઈને કરજનું આવી રીતે આ લોકમાં રાંકથી રાયપર્યંત સર્વ મનુષ્યને દુઃખ હોય છે. પણ એ સર્વ દુઃખોને ટાળનાર એક ભગવાનના નામનું સ્મરણ કરવું એ જ છે. વહાલા વાચકો, હવે તો જેમ અને તેમ આ લોકમાંથી વૃત્તિ તોડીને એક ભગવાનના સ્વરૂપમાં વૃત્તિ જોડી દો અને જન્મમરણરૂપ રોગથી મુક્ત થવા અખંડ ભગવાનના નામમંત્રનો જપ કરો.

॥ સત્સંગની મહત્તા ॥

સંત, સત્શાસ્ત્ર, સદ્ધર્મ અને સત્યાત્મા એવા ભગવાન શ્રીહરિ, આ ચારનો સંગ તેને જ સત્સંગ કહેવાય છે. આ સત્સંગનો યોગ જ્યારે અનંત જન્મના શુભ સંસ્કારોદય થાય છે ત્યારે જ મળે છે.

સત્સંગ એ કલ્યાણકારી સકળસાધનોમાં શ્રેષ્ઠોત્તમશ્રેષ્ઠ સાધન છે. સત્સંગથી જ્ઞાન પ્રકટે છે. અજ્ઞાન નષ્ટ થાય છે. સત્સંગથી સુખુદ્ધિ આવે છે. દુર્બુદ્ધિ જાય છે. સત્સંગથી કાળ, કર્મ અને માયા છૂટાય છે અને સુખસિન્ધુ સર્વેશ્વર ભગવાનને લેટાય છે.

અન્ધકારમાં અથડાતા મનુષ્યને જ્યારે દિપકનો સમ્બન્ધ થાય છે, ત્યારે તેનો અન્ધકાર ટળે છે. ભીંતે ભચકાવું બંધ થાય છે. અને દરેક પદાર્થ દૃશ્ય થાય છે. પણ એ દીવો થાય છે ક્યારે? તો જ્યારે કોડિયું, વાટ, તેલ અને અગ્નિ આ ચારનો સમ્બન્ધ થાય છે ત્યારે.

તેમ અનન્ત કાળથી અજ્ઞાનરૂપ અંધકારમાં અથડાતા જીવોને પણ જ્યારે જ્ઞાનદિપકનો સમ્બન્ધ થાય છે, ત્યારે તેમનું અજ્ઞાનધ્વાન્ત ટળે છે. ભવાટવીનું ભ્રમણ બંધ થાય છે અને સત્યાસત્યનું જ્ઞાન થાય છે. પણ એ જ્ઞાનદિપક થાય છે ક્યારે? તો જ્યારે સંત, સત્શાસ્ત્ર, સદ્ધર્મ અને સત્યાત્મા એવા ભગવાન શ્રીહરિ આ ચારનો સમ્બન્ધ થાય છે ત્યારે. માટે દરેક મોક્ષાભિલાષી, રાગી, ત્યાગી સ્ત્રીપુરુષોએ આ ચારનો જ અખંડ સમ્બન્ધ રાખવો અને હંમેશાં તનમન અને શુદ્ધ ભાવથી આ ચારનું જ સેવન કરવું, પણ

॥ અનાદિકાલતો જીવો માયયા પરિવેષિતઃ ॥

અનંત કાળથી આ જીવ માયાવેષિત છે. માયાનો આહારી, વિહારી અને માયાનો ક્રીડાળી ગયો છે, તેથી જ તેમાં લુપ્ત થવું સારું લાગે છે. વળી તેનો અવગચાંડો સ્વભાવ થઈ ગયો છે. એથી એને સુખ લોગવવું સારું લાગે છે. પણ સુખનું સાધન કરવું સારું લાગતું નથી. દુઃખ લોગવવું સારું લાગતું નથી, પણ દુઃખનું સાધન કરવું સારું લાગે છે. માટે હવે તો ડાળ, કહાપણ કે પ્રવૃત્તિમાત્રનો ત્યાગ કરી માયાથી મુક્ત બની સ્વચ્છેદસ્સાધવા સત્સંગ કરી લેવો.

કાચિક એટલે ચોરી, વ્યભિચાર, હિંસાદિક પાપકર્મ કરવું; વાચિક એટલે કોઈની નિંદા કરવી, અસત્ય બોલવું કે કોઈને વાકબાણ મારવાં; માનસિક એટલે તૃષ્ણા રાખવી, વિષરૂપ વિષયનું ચિંતન કરવું અને સર્વમાં દોષ કદપવો. આ ત્રણ જાતનાં પાપકર્મોનો ત્યાગ કરી ખરા ખપવાળા બની શુદ્ધ ભાવથી સત્સંગ કરી લેવો.

લવણને લીધે જ વ્યંજનોનો સ્વાદ છે. એ વિના તો નીરસ, નમાલાં અને નિરૂપયોગી ને નિઃસ્વાદ છે. તેમ સત્સંગને લીધે આ લોકપરલોકનું સુખ છે.

સત્સંગ સકળ સાધનોનું કળભૂત છે. બ્રહ્માદિક દેવતાઓને દુર્લભ છે અને સુખ, સંપત્તિ, શાંતિ, કીર્તિ અને મુક્તિ આપનાર એક સત્સંગ છે.

આંખ ઉઝસ અને અરીસો

આ ત્રણ સિવાય પોતાના સુખ પરનો કાઢ જોઈ શકાતો નથી; તેમ ગમે તેવો વિદ્વાન, વિવેકવાન, વિચારવાન અને વર્તનશાળી હોય, પણ સત્સંગ વિના પોતાના દોષાદોષને જોઈ શકતો નથી. તેમ હૃદયમાંથી અનેક જન્મોના પાપોના થરો ઉખડી શકતા નથી. આ સત્સંગને તો મોટા મોટા બ્રહ્માદિક

દેવતાઓ હજી છે. આવા અત્યુત્તમ સત્સંગને પામી જે મનુષ્ય પોતાનું શ્રેય સાધતો નથી, તો તે અત્યંત શોચનીય, કમલાગી, મતીહીન, કૃતક્ષી અને નીચ છે.

જેને કલ્યાણનો ખપ હોય તેને તો મોક્ષમાર્ગને વિષે સાવધપણે રહેવું. પોતાનો મુકામ (ધર્મ) મુકાય નહિ; નિશાન (ધ્યેય વસ્તુ પરમાત્મા) ચુકાય નહિ અને નિર્દોષ બુદ્ધિ, સંગ-શુદ્ધિ અને આહારશુદ્ધિ એ બરોબર સાચવીને આને આ દેહે છેલ્લો જન્મ કરવા સાચા ભાવે સત્સંગ કરી લેવો.

સત્સંગની મહત્તા જોવા તુલા બાંધી

એક વખત નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્રમાં ઘણા પ્રજ્ઞર્ષિઓ, રાજર્ષિઓ દેવર્ષિઓ અને મુનીમહાત્માઓ લેખા થયા. તેમાં એવો પ્રશ્ન ઊઠ્યો કે, સત્સંગતુલ્ય કોઈ સાધન છે કે નહિ? તેનો નિર્ણય કરવા એક મોટી તુલા બાંધી. પછી એક તુલામાં સત્સંગ મૂક્યો. બીજી તુલામાં મૃત્યુ લોકનાં સુખોત્પાદન સાધનો દયા, દાન, પરોપકાર આદિ મૂક્યાં, પણ સત્સંગવાળું પલ્લું ઉંચું થયું નહિ. ત્યારે તેને કાઢીને તે પલ્લામાં સ્વર્ગલોકનાં સુખોત્પાદન સાધનો યજ્ઞયાગાદિક મૂક્યાં, તોપણ સત્સંગવાળું ત્રાજવું ઉંચું થયું નહિ. ત્યારે સત્યલોકનાં સુખોત્પાદન સાધનો જે સત્ય તપ, યમ, નિયમ પ્રજ્ઞચર્યાદિક મૂક્યાં, પણ સત્સંગવાળું ત્રાજવું જરાપણ ઊંચું થયું નહિ. આ જોઈ તેઓ અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યા. પછી તો મોક્ષનાં સકળ સાધનમાત્ર મૂક્યાં, તોપણ સત્સંગવાળું ત્રાજવું એક તલભારપણું ઉંચું થયું નહિ. આથી સર્વે સમાજ અત્યંત આશ્ચર્ય પામી ગયો. સત્સંગ તુલ્ય ઉત્તમ સાધન કોઈપણ નથી એમ નિશ્ચય કરી સર્વ લોકોમાં એક સત્સંગની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

ચાતુર્વર્ણ્ય સતાં સંગં કુર્યાન્નત્વસતાં ક્વચિત્ ।

મુક્તિમદોઽસ્તિ સત્સંગઃ કુસજ્ઞો નિરયમદઃ ॥

વેદશાસ્ત્રોમાં જેટલાં કલ્યાણનાં સાધનો વર્ણવ્યાં છે, તે સર્વે કરતાં સત્સંગ એક ઉત્તમ અને અતુલફલપ્રદ સાધન છે.

પ્રાજ્ઞાણિક ચારે વર્ણોના જનોએ તથા બ્રહ્મચર્યાદિક ચારે આશ્રમધારીઓએ સત્સંગ કરવો; પણ કુસંગ તો ક્યારેય કરવો નહિ. સત્સંગ જીવને કોટાનકોટી પાપોનો પ્રલય કરી, નિપાપી બનાવી, દિવ્યલોચની કરે છે. મુમુક્ષુઓને માયાથી મુક્ત બનાવવામાં સર્વોપરિ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના પરમપદને ભેટવામાં સત્સંગ એ જ એક મુખ્ય સાધન છે.

ન રોધયતિ માં યોગો ન સાઠ્યં ધર્મં એવં ચ ।

ન સ્વાધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો નેષ્ટા પૂર્ત ન દક્ષિણાઃ ॥

વૃતાનિ યજ્ઞચ્છદાંસિ તીર્થાનિ નિયમા યમાઃ ।

યથાવરુન્ધે સત્સન્નઃ સર્વસન્નાપદો હિ મામ્ ॥

ગોલોકાધિપતિ ભગવાન કૃષ્ણચંદ્ર કહે છે કે, હું જેવો સત્સંગથી વશ થાઉં છું, તેવો સાંખ્યયોગ, સ્વાધ્યાય, તપ, દયા, દાન અને યજ્ઞયાગાદિ ઇષ્ટ કર્મે કરીને તથા વાવક્રવાદિક પૂર્તકર્મે કરીને વશ થતો નથી. સર્વ સાધનમાત્રમાં શ્રેષ્ઠ સાધન તો સત્સંગ છે, માટે દરેક શ્રેયાથીએ રહ્યા તેટલું રહેવું નથી. વળી શરીર ક્ષણભંગુર છે. આ લોકના સગાસમ્બન્ધી અને સુખ-માત્રનો ત્યાગ કરી પોતાને ધરધણી નહિ, પણ મહેમાન તરીકે માનીને એક સત્સંગ કરવામાં તદ્દીન થઈ રહેવું.

વેદાદિક શાસ્ત્રોમાં કલ્યાણના અનેક સાધનો છે, પણ સત્સંગ તુલ્ય કોઈ નથી. સત્સંગથી ઘોર ધુધવાટા કરી રહેલા સંસારસાગરના વારિરાશિના પારને પમાય છે. કૃતકૃત્ય થવાય છે. સૂર્ય આગળ અંધકાર અને અગ્નિ આગળ શીતળતા ટકી શકતાં નથી. તેમ સત્સંગ આગળ અજ્ઞાન, ધ્વાન્ત કે કાળ, માયા કામ ક્રોધાદિક દોષો કોઈ પણ ટકી શકતા નથી. રૂઢ જેમ સ્વાદુ અને પૌષ્ટિક છે, છતાં પણ છાશના એક છાંટાનો સંગ કરે છે તો તરત

પોતાનું નામરૂપ અને ગુણાદિક ખોઈ બેસે છે. ખાનારને પણ હાનિકારક થાય છે. તેમ જ એ તેવો વિક્ષાન, વિવેકી, સિદ્ધ કે મોટો મુનિમહાત્મા હોય તો પણ તેને જો દુર્જનનો લગારેક સંગ થાય તો તરત જ પોતાના ભૂષણરૂપ ગુણો ખોઈ મોક્ષમાર્ગથી પતન પામી જાય છે. માટે કોઈએ કુસંગ કરવો નહિ; પણ હંમેશાં સત્સંગ કરવો.

રોગથી રિખાતાને, દુઃખથી ઘેરાયેલાને, શસ્ત્રથી ઘવાયેલાને અસાધારણ શાન્તિ આપનાર જો કોઈ હોય, તો એક નિદ્રા જ છે. નિદ્રા આવે કે બધી પીડા શમી જાય છે. તેમ અનંતકાળથી જન્મમરણરૂપ મહાભયંકર રોગથી રિખાતાને, યમચાતના અને લક્ષ્યચારાશીના દુઃખોથી ઘેરાયેલાને, વિષયરૂપ શસ્ત્રથી ઘવાયેલાને, શાન્તિ અને સુખ આપનાર જો કોઈ કહીએ તો માત્ર સત્સંગ જ છે. માટે હવે તો જેમ જને તેમ સત્સંગ કરવામાં તૈયાર થઈ રહેવું.

ઉઠો ! ઉઠો ! વહાલા સત્સંગદેવનાં શૂરસંતાનો ! હવે તો ઉઠો. સૂર્યાદય થવા આવ્યો. જોતજોતાં રાત્રિનું ઘોર અંધારું થઈ જશે. આપણે હજી મણુમાં એક પુણી પણ કાંતી નથી. વાસ્તે થાક, ભૂખ, ઊંઘ અને આગસનો ત્યાગ કરી મહાન દુર્લભ સત્સંગનો યોગ મળ્યો છે તેને સાર્થક કરવા તૈયાર થઈ જાઓ. આવ્યા છીએ લાલનો ધંધો કરવા, પણ કેવળ ખોટનો ધંધો થઈ જાય છે. પૂર્વે દેવદાનવોએ સુધા મેળવવા કેવો પ્રયાસ કર્યો હતો ? તેમ આપણે પણ સુધા તથા અમૂલો સત્સંગ મેળવવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

સુધા નિર્જીવને સજીવ કરે છે. સત્સંગ પણ નિર્જાન અને નિર્જીવ જેવા જીવોને સજાન અને સજીવ કરે છે. થાકેલાને ઊંઘનો; ભૂખેલાને લોખનનો સ્વાદ આવે છે. તેમ ખરો મુમુક્ષુ અને સત્યનો સંગી હોય તેને જ સત્સંગનો સ્વાદ આવે છે. હંમેશાં રહાય, કોપી, ખીડી કે અપ્રીણના દુર્વ્યસનોથી, ખરોખરી-આની સોળતથી નાટક, સિનેમા અને કામોદલવ કરનાર નોવેલોના

વાંચનોથી દૂર રહેવું. સંત, સતશાસ્ત્ર, સદ્ગુણ તથા એ ત્રણેના રક્ષક પરમકૃપાળુ પરમાત્મા આ ચારના વ્યસની બનવું.

નસેનસમાં સત્સંગનો રસ ઉતરશે, ત્યારે જ અંતરના ઉંડા-ણમાંથી આનન્દોદ્ધિની છાજો ઉછળશે. અહો! અહો! સરખું વર્ત્યા કરશે. માફ, તાફ, હું, તું, આદિક મોક્ષવિરોધી માયાના વિકારો તથા કામક્રોધાદિક દોષો, હૃદયમાંથી નાસવા માંડશે. માટે જેમ બને તેમ સત્સંગ કરવા તૈયાર થઈ રહેવું. જેમ દુરબીન વિના દૂરનો પદાર્થ દેખાતો નથી, સત્સંગ વિના ગુણગુણને જોઈ શકાતું કે પરમાત્માના સાક્ષાત્કારને પામી શકાતું નથી.

ગટરનું ગંધાતુ પાણી ગંગાના સમ્બન્ધથી ગંગાજળ જેવું પવિત્ર થાય છે, તેમ ગમે તેવો પતિત, નીચ અને હિંસક હોય પણ સત્સંગના સમ્બન્ધથી પવિત્ર, પૂજ્ય અને દયાની મૂર્તિ સમો બની જાય છે.

કાઠિયાવાડના કાઠીઓ મહાકૂર અને નિર્દય અનાચારી હતા. તેઓને ચોરવાનું, લુટવાનું, મારવાનું અને બાળવાનું જ એક જ્ઞાન હતું; છતાં ભગવાન સ્વામિનારાયણના તથા તેમના સમાશ્રિત સાધુઓના સમ્બન્ધથી સદાચારી, દયાવાન અને ગરીબ ગાય જેવા બની ગયા.

લોખંડ કાળું કટાયેલું હોય, પણ પારસના સમ્બન્ધથી એકદમ ચોખ્ખું સોનું થઈ જાય છે. વાસ્તે હંમેશાં સત્સંગનો સમ્બન્ધ રાખવો, પણ કુસંગનો તો ક્યારેય પણ સમ્બન્ધ રાખવો નહિ.

સત્સંગની મહત્તાનું પ્રદર્શન

એક દિવસે વિશ્વામિત્રને ત્યાં વસિષ્ઠ ઝુનિ મહેમાન થયા. વિશ્વામિત્રે તેમનો ભારે સત્કાર કર્યો. પોતાને ઘેર કોઈ મોટો મહેમાન આવે ત્યારે તેમને કંઈપણ ભેટ કરવી એવો શિષ્ટાચાર હતો. ઋષિને ત્યાં તપ વિના બીજું શું હોય? આથી વિશ્વામિત્રે

તેમને પોતાનું હજાર વર્ષનાં તપનું ફળ આપ્યું. વસિષ્ઠ મુનિ પ્રસન્ન થઈ પોતાના આશ્રમે ગયા.

ત્યારબાદ એક વખત વિશ્વામિત્ર વસિષ્ઠના મહેમાન થયા. વસિષ્ઠ મુનીએ તેમનો યોગ્ય સત્કાર કરી ભેટમાં લવ સત્સંગનું ફળ આપ્યું. વિશ્વામિત્ર તપસ્વી ખરા, પણ જોઈએ તેવી ક્ષાત્ર-પ્રકૃતિ ગએલી નહિ, આથી મનમાં માહું લાગ્યું જે આને મેં હજાર વર્ષનાં તપનું ફળ આપ્યું ત્યારે આણે મને લવ સત્સંગનું ફળ આપ્યું.

॥ પરેક્ષિતજ્ઞાનફલા હિ બુદ્ધયઃ ॥

કહ્યા વગર બીજાના હાર્દને જાણી લેવું એ જ બુદ્ધિશાળી-ઓની બુદ્ધિનું ફળ છે. તેમ વિશ્વામિત્રના હાર્દને જાણી વસિષ્ઠ કહે, “ઋષિ મહારાજ ! મારી ભેટથી આપને કંઈક માહું લાગ્યું હોય એમ આપની મુખમુદ્રા પરથી જણાય છે, પણ આપની ભેટ કરતાં મારી ભેટ મહદ્ છે. તમને એ ન મનાતું હોય તો ચાલો આપણે સત્યલોકમાં બ્રહ્મદેવને પૂછી ખાત્રી કરીએ. ”

પછી બન્ને ત્યાં બ્રહ્માણ પાસે ગયા. બ્રહ્માણને પાદવંદન કરી વસિષ્ઠે કહ્યું. કૃપાનાથ ! વિશ્વામિત્રે મને હજાર વર્ષનાં તપનું ફળ આપ્યું છે ને મેં તેમને લવ સત્સંગનું ફળ આપ્યું છે. તો એ બેમાં અધિક કોણ છે તેનો આપ ન્યાય કરી આપો. બ્રહ્માણ હસતે વદને કહે, “ઋષિવર્યો ! આ પ્રશ્ન બહુ અટપટો છે. વળી હું હમણાં સૃષ્ટિના કામમાં ગુંથાયો હોવાથી મારા મનની અસ્થિરતા વર્તે છે. માટે આપ ત્રિલોકપાલક ભગવાન વિષ્ણુદેવ પાસે વૈકુંઠમાં જાઓ તો તુરત જ આપના પ્રશ્નનો નિર્ણય થઈ જશે.

મછી આ બન્ને ત્યાં ગયા. ભગવાન વિષ્ણુદેવને પાદાભિવંદન કરી પ્રશ્ન સંભળાવ્યો અને કહ્યું “અમને બ્રહ્માણએ આપ પાસે મોકલ્યા છે” તો અમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર કરી આપો. વિષ્ણુદેવ કહે, ઋષિવર્યો ! હમણાં મારે મૃત્યુલોકમાં ભારતવાસીઓ પર આવેલી

આકૃતને ટાળવા જવાની ઉતાવળ છે. માટે આપ કૈલાસમાં પધારો, ત્યાં કૈલાસાધિપતિ મહાદેવ, શંકર, આપના પ્રશ્નનો તુરત નિકાલ કરી દેશે. પછી ત્યાં ગયા. ભૂતનાથ ભગવાન ભોળાનાથને વંદન કરી કહ્યું; કૃપાનાથ ! બ્રહ્મદેવે તથા વિષ્ણુ-નારાયણે આપ પાસે અમને મોકલ્યા છે. તો હજાર વર્ષનાં તપનું કૃણ અધિક છે કે લવ સત્સંગનું કૃણ અધિક છે, તેનો નિર્ણય કરી આપો. ત્યારે કહે, મહારાજે ! હું તપ કરવા વનમાં જવાની તૈયારી કરી રહ્યો છું. માટે આપના પ્રશ્નનો ઉકેલ કરવાની મને અત્યારે નિવૃત્તિ નથી. તો આપ કૃપા કરી પાતાળમાં શેષજી પાસે જાઓ.

પછી તે બન્ને જણા તેમના કહેવાથી પાતાળમાં સહસ્રમુખી શેષનારાયણ પાસે ગયા. શેષજીએ તેમને ખૂબ સત્કાર કરી આવવાનું કારણ પૂછ્યું. તેમણે કહ્યું કે, ઓ જગદિશ્વર પ્રભો ! અમને અહીં બ્રહ્મદેવ વિષ્ણુભગવાન તથા કૈલાસાધિપતિએ ત્રિદેવોએ મોકલ્યા છે. માટે હજાર વર્ષનાં તપનું કૃણ અને લવ સત્સંગનું કૃણ તેમાં વિશેષ કોણ છે તે કૃપા કરી નિર્ણય કરી આપો.

શેષનારાયણ ભગવાને જાણ્યું જ, આ બન્ને સમર્થ છે; તેથી તેમના શાપના ભયથી ડરીને ત્રિદેવોએ પ્રશ્નનો ઉત્તર નહિ કરતાં અહીં મોકલ્યા જણાય છે; પણ મારા ઉત્તરથી કોઈ રાજ-કુરાજ થાય અને શાપ આપે તો ? માટે તેમના પ્રશ્નનો ઉત્તર તેમની પાસે જ કરાવું. આમ વિચારી કહ્યું; ઓ પૂજ્ય ઋષિદેવો ! મારા મસ્તકે પચાસ કોટિ યોજન પૃથ્વીનો ભાર છે અને આપનો પ્રશ્ન ઘણો ગમ્ભીર છે, તેથી જો આપ કંઈક આ ભાર ઓછો કરો તો હમણાં ઉત્તર કરી આપું. ત્યારે તે બન્ને મુનિઓએ આશ્ચર્યચકિત થઈ પૂછ્યું. વિભો ! આ ભાર કેવી રીતે ઓછો કરી શકીએ ? શેષનારાયણ કહે, વિશ્વામિત્ર ! તમે હજાર વર્ષના તપના કૃણથી આ પૃથ્વીને ઉંચી થવાની પ્રતિજ્ઞા કરો ! વસિષ્ઠ તમે પણ લવ સત્સંગના કૃણ વડે પૃથ્વીને ઉંચી થવાની પ્રતિજ્ઞા

કરો. એટલે આ પૃથ્વી ઉંચી થશે. પછી વિશ્વામિત્રે હબ્બરવર્ષના તપનું ફળ મૂકી પૃથ્વીને ઉંચી થવાનું કહ્યું, પણ તલભાર પૃથ્વી ઉંચી થઈ શકી નહિ. પછી વસિષ્ઠે પોતાના લવ સત્સંગનું ફળ મૂકી, પૃથ્વીને ઉંચી થવાનું કહ્યું કે તરતજ પૃથ્વી એકદમ હાથ ઉંચી થઈ ગઈ. આથી સર્વ આશ્ચર્યમુગ્ધ થયા પછી વિશ્વામિત્ર કહે, દયો કૃપાનાય! આપ હવે ભારમુક્ત થયા; હવે અમારા પ્રશ્નનો નિર્ણય કરો. ત્યારે શેષનારાયણ કહે, હવે નિર્ણય થઈ કરવાનો ક્યાં રહ્યો? તમારા હબ્બર વર્ષનાં તપથી પૃથ્વી ઉંચી થઈ નહિ. જરા પણ હાલીચાલી નહિ અને વસિષ્ઠના લવ સત્સંગના ફળથી પૃથ્વી હાથભર ઉંચી થઈ ગઈ. માટે નિર્ણય ગયો કે, તમારા હબ્બર વર્ષનાં તપના ફળથી લવ સત્સંગનું ફળ અધિક છે. આ સાંભળી વિશ્વામિત્ર સમજી ગયા અને વસિષ્ઠ મુનિને વંદન કરી પોતાના જાહી સ્વભાવથી તેમને રંગડપટ્ટી કરાવી તેથી વારંવાર માફી માગી વન્દન કર્યું.

વાચકવૃંદ! આ સત્સંગનો મહિમા અતિ અપાર છે. સકળ કલ્યાણકારી સાધનોમાં સુસાધન અને સુખદ્રમાં અતિ સુખદ્ર સાધન એક સત્સંગ છે. ધર્માદિક ત્યારે પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિનો કરાવનારો આ લોકપરલોકની સર્વ વાંછિતાર્થની સિદ્ધિને દેવાવાળો અને અનેક જન્મના પાપતાપને હણનારો, જન્મમરણને નાશ કરનારો એક એ સત્સંગ છે. એ સત્સંગનો રંગ જેને લાગ્યો હોય ત્યારે તે કોઈની શરમ કે મહોબતમાં લેવાય નહિ. આ લોકલોગમાં ક્યાંઈ આનંદ મનાય નહિ.

વાચકો! વાંચો, વાંચો આગળ વાંચો.

સત્સંગના બળવાળો મુસલમાન ધાંચળે

ભાથરોટ નામના ગામમાં નથુલાઈ નામે મુસલમાન ધાંચળે શ્રી સ્વામિનારાયણને ચુસ્ત ભક્ત હતો. તેને એક વખત બબ્બરમાં આવતો બેઠોને ચોરે ડાયરો બેઠો હતો. તેમાંથી એક તેના તેજેદ્રેષી ભાટે દરગાહને ઉશ્કેરવા કહ્યું; ખાપુ! આ ધાંચળે

સ્વામિનારાયણનો ભક્ત થયો, તે હવે તમારા હુકમને માનશે નહિ. ગામમાં એનો જેને સંગ લાગશે તેઓ પણ એવા સ્વેચ્છાચારી બનશે. દરબાર કહે, નથુ એવો ન હોય. ત્યારે ભાટ કહે, આજે ભવાયા રમવાના છે, તે એને દીવી ઝાલવાનું કહેા તો ખબર પડે. ત્યાં તો નથુ ભક્ત નજીક આવ્યા. એટલે દરબારે કહ્યું, અલ્યા નથવા? આજે ભવાયા રમવાના છે; માટે તું દીવી ઝાલવા આવજે. નથુ ભક્ત કહે, બાપજી! હું સ્વામિનારાયણનો ભક્ત થયો; માટે મારાથી ભવાયા જેવા અવાય નહિ. પણ હું બીજો માણસ દીવી ઝાલવા મોકલીશ. ત્યારે ભાટે દરબારને ઇશારાથી કહ્યું; કેમ ભગતડો કોઈનું માને એવો છે? પણ જો બીજા આની પેઠે તમારા હુકમને તરછોડશે, તો તમારી બહુ નાલાશી કહેવાશે. દરબાર કહે, તારે જ આવવું પડશે. નથુ ભક્ત કહે, તમારે દીવી ઝાલવાનું કામ છે, તો હું નહિ અને મારે બદલે બીજો આવે તેમાં તમને શી અડચણ છે?

દરબાર કહે, અલ્યા વહવાયું થઇ સામું બોલે છે? ગામમાં રહેવું કઠણ પડશે! આમ ભેંશભડકામણાં મોટા ડોળા કહાડી ખૂબ ધમકાવ્યો અને મારે એટલું કર્યું. અલ્યા તું એવો કયો મોટો કે મારું કહ્યું ન કરે? નથુભાઈ બે હાથ બેડી કહે; બાપજી! હું સ્વામિનારાયણિયો થયો છું. તે મારાથી હવે ભવાયા જેવાય નહિ અને દીવી ઝાલવા તો હું મારો માણસ મોકલીશ. દરબાર કહે, બસ, તારે જ આવવું પડશે. માણસ નહિ આવે. ગામમાં રહેવું હોય તો કહીએ તેમ કરવું પડશે. નહિ તો ગામ મૂકવું પડશે. નથુભાઈ કહે, દરબાર, ધર્મના કામમાં તમારે આટલો દુરાચક શું કરવા કરવો જોઈએ?

દરબાર કોધાતુર થઈને કહે; જોયો તને, ભારે ધર્મની પૂંછડી થઈ ગયો છે! હવે તો તારા સુડિયાને આ ગામમાં પેસવા જ દેવા નથી. એમ કહીને ધર્મની નિંદા ખૂબ કરી. અને પછી કહ્યું કે, બોલ, દીવી ઝાલવા આવવું છે કે નહિ? નહિ તો

ગામ મૂકવું પડશે. નથુભાઈ કહે, દરબાર ! ધર્મને મૂકીને દીવી નહિ ઝલાય અને ગામ મૂકવાનું કહેતા હો તો હ્યો, અત્યારે જ મૂકી દઉં. એમ કહી ઘેર જઈ બધો ઉઘાળો ગાડામાં ભરી ચાલી નીકળ્યો તે બગસરા ગામમાં જઈ રહ્યો. બુઘ્યો, આનું નામ સત્સંગી કહેવાય. અને આને જ સત્સંગનો રંગ લાગ્યો કહેવાય.

વાચકો ! વાંચો; હજી આગળ વાંચો.

ગામ મૂકયું પણ ફાગ ન બોલ્યો

પીઠવળળ ગામમાં એક કરસન નામનો સત્સંગી લવાર હતો. હોળીનો દિવસ હોવાથી ગામઘણીએ બીજા કુસંગીના કહેવાથી ફાગ બોલવાનું કહ્યું. ત્યારે કહે, બાપજી, હવે હું સ્વામિનારાયણનો સત્સંગી થયો, માટે મારાથી ફાગ બોલાય નહિ. દરબાર કહે, અરે મૂર્ખા ! આ તો બાર મહિનાનું પર્વ તે આજ તો ફાગ બોલાય. કરસન કહે, આજસુધી બોલ્યો, પણ હવે સત્સંગી થયો; માટે નહિ બોલું. ત્યારે કેટલાક દેવીએ દરબારને ચડાવ્યો. બાપુ ? અમે બધાય તમારો ગામઘણીનો હુકમ માનીએ, અને આ વહવાયું ન માને ? માટે એને ફાગ બોલાવો. ત્યારે દરબારે પકડી હઠ. અહ્યા ફાગ બોલ, નહિ તો ગામમાંથી નીકળવું પડશે. કરસન કહે, બાપજી, ફાગ ન બોલવાથી નીકળવાનું કહેતા હો તો હ્યોને અત્યારે જ નીકળું. એમ કહેતાં જ પોતાની ઘરવખરી બધી ગાડામાં ભરી ચાલી નીકળ્યો. ચોરે દરબાર ડાયરો ભરી બેઠેલા તેને કરસન કહે; બાપજી ! જય સ્વામિનારાયણ. ઘર ખાલી કર્યા છે. હવે બીજાને વહાવજો. આમ કહી ચાલી નીકળ્યો. તે તલકતલાવ ગામે ગયો. લોકોએ તેને ધર્મવાળો જાણી સત્કાર કરી રાખ્યો. તેની ભક્તિ જોઈને તથા ઉપદેશ સાંભળીને લોકો કહે; ભગત ! આ ગામમાં એક સ્વામિનારાયણનું મંદિર કરો; એટલે લોકો તમારી વાર્તા સાંભળવા આવશે. તમારા સાધુસંતોનો પણ આ ગામમાં પગપેસારો થશે તો આ ગામ સત્સંગી થશે. પછી કરસન ભકતે એક નાની

ઝારડી કરી. મૂર્તિનો તકતો પધરાવ્યો. તે મંદિરની ઝારડીનું મોતીયું નીચું થતું હતું તે કાપી નાંખવાનું મુખીને તથા શેઠને કહેલું, પણ તેમણે ના પાડી.

એક દહાડો વાણીયાણી માથે ખડનો ભારો લઈને આવતાં મોતીયે ભારો ભરાણો અને માથે આંચકો આવ્યો; તેથી કરસનને ગાળો દેતી દેતી ઘરે શેઠને કહેવા મંડી કે પેલા ભગતડાને પીઠવળળવાળાએ કહાડી મૂક્યો તે અહીં આવ્યો, પણ તેને અહીંથી આજ ને આજ કહાડો. ભગતડે મંદિરનું મોતીયું સાવ નીચું કર્યું છે. તે ભારો ભરાણો અને મારી ડોક મરડાઈ ગઈ. આ સાંભળી શેઠે ત્યાં જઈ ભગત ઉપર ગાળોનો વરસાદ વરસાવ્યો. અને અત્યારે ને અત્યારે મોતીયાને કાપી નાખવા કહ્યું. ભકત કહે, પહેલાં મેં તમને મોતીયું કાપી નાખવા કહેલું, પણ તમે ના પાડેલી અને હવે તો મંદિર થયું. માટે મારાથી મોતીયું કપાય નહિ. વાણીયો કહે, તું ન કાપે તો હું કાપીશ. આમ કહી તરત જ કુહાડો લાવી મોતીયું કાપવા મંડ્યો. પોતે ગણપતિનો ચુસ્ત ઉપાસક હતો. ગણપતિએ કેટલીયેવાર દર્શન દીધેલાં અને કેટલીયેવાર વાતો કરેલી. આખા ગામમાં સૌ તેનાથી ડરતું. કરસન કહે, મોતીયું કાપો છો, પણ વિચાર કરજો. જે જ અક્ષરના નામવાળા રામનો અપરાધ કરવાથી રાવણનાં દશ માથાં કપાઈ ગયાં અને સ્વામિનારાયણ છ અક્ષરવાળા મોટા ભગવાન છે. માટે વિચાર કરજો. પેલો તો ક્રોધમાં આવેલો તે ક્રોધનું સાંભળ્યું નહિ અને મોતીયું કાપી નાંખ્યું. હવે તે જ દિવસે તેના મોટા કમાઉ દીકરાને તાવ આવ્યો. તે જે ત્રણ દિવસ તાવ ઉતર્યો નહિ. કંઈ ખવાય નહિ.

ગામમાં વાત ચાલી કે વાણીયે પેલા ખાપડા ભગતને ગાળો દીધી અને મંદિરનું મોતીયું કાપી નાંખ્યું; આથી તેના ઉપર સ્વામિનારાયણ રૂઠ્યા છે, અને તે જ દિવસે છોકરો તાવથી ઝડપાયો છે.

પૂર્વે ભગવાનના ભક્ત અંબરિષ રાજાનો અપરાધ દુર્વાસા-
 મુનીએ કર્યો હતો. પોતે મહાસમર્થ હતા, તો પણ ભાગવું
 પડ્યું હતું. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવાદિક મોટા મોટા દેવોને
 શરણે ગયા તો પણ કોઈએ રક્ષણ કર્યું નહિ. જ્યારે ભક્તરાજ
 અંબરિષને શરણે ગયા, ત્યારે તે નિર્ભય અને સુખી થયા. તેમ
 આ વાણિયો ગણપતિનો મોટો ભક્ત ભલે છે; પણ આ ભક્તને
 કુરાળ કરવાથી સ્વામિનારાયણ જરૂર રૂઠ્યા છે. હવે જો નિર્માની
 થઈ ભક્તની આગળ માફી માગે તો જ છોકરો બેઠો થાય.
 આમ આખા ગામમાં વાત થવા લાગી. તે સાંભળી વાણિયો
 માને કરી ઉલટો બળી ઉઠ્યો. બસ આજ ને આજ તાવ ઉતારી
 નાખું. આમ ધારી રાત્રિએ માંદા છોકરાને લઈને ગણપતિના
 મંદિરમાં પેઠો. અને તાવ ઉતારવા ખૂબ પ્રાર્થના કરી, પણ તાવ
 ઉતર્યો નહિ. પછી પોતાની સ્ત્રી તથા ચાર દીકરા, ચાર દીકરાની
 વહુઓ, એક દીકરી અને પોતે મળી અગિયાર જણાં રાત્રિએ
 ગણપતિનું પૂજન કરવા ગણપતિની ચોરડીમાં પેઠાં. કમાડ વાસી
 હાથમાં મોટો છરો લઈને પોતાના માંદા છોકરાને ગણપતિ આગળ
 બેસાડી સૌને કહ્યું કે, હમણાં ગણપતિ આપણી સાથે વાત કરશે. છતાં
 આપણી પરીક્ષાની ખાતર વાર કરે તો પણ તમારે કોઈએ કાંઈ
 મુંઝવું કે ગભરાવું નહિ. હું જેમ કરું તેમ કરવા દેવું. આમ કહી, હે
 દેવગણનાયક હમણાં બોલશે કે બળિદાન લીધા પછી બોલશે ?
 આમ કહ્યા છતાં ન બોલ્યા. ત્યારે છરા વડે છોકરાના મસ્તકને
 છેદી આગળ મૂકી દીધું. તો પણ દેવ પ્રગટ ન થયા. પછી બીજા,
 ત્રીજા અને ચોથા છોકરાના મસ્તકને છેદી આગળ ધરી દીધાં.
 તોપણ વિઘ્નેશ્વર દેવ ગણપતિ પ્રગટ ન થયા. હવે વિનાશકાલે
 વિપરીત બુદ્ધિ: વિનાશકાળ હોવાથી દુર્બુદ્ધિ થાય છે; તેથી તે
 વણિકે એક પછી એક એમ ચાર છોકરાની વહુઓનું, દીકરીનું
 અને પોતાની સ્ત્રીનું આમ કથ જણનાં માથાનું છેદન કરી
 નાખ્યું; તો પણ લંબોદર પ્રગટ થયા નહિ. ત્યારે વિચારશૂન્ય
 બનેલા વણિકે ગણપતિને કહ્યું; અરે દેવ ? તું અત્યારે અદેવ કેમ

અયો છે? શું તું મારી પરીક્ષા લે છે? શું તેં મને વિસારી દીધો છે? જે હોય તે કહે. નહિતર આ તારા પૂજકના મસ્તકને પણ હમણું વધેરી નાખું છું. આમ કહેવા છતાં પણ ગણપતિ તો કેવળ મીન જ રહ્યા. છેવટે લક્તનો અપરાધી અને વિખાંત બનેલા વણિકે રૂધિરમાં આંગળી બોળી, ભીંતે લખ્યું કે ગણપતિને બોલાવવાની ખાતર દશ જણાનાં મસ્તકો છેદી મેં કમળપૂજન કર્યું છે. અને અગિઆરમું માફ મસ્તક મેં જ મારી બાંધે છેલું છે. આ કાર્યમાં કેમનો મારા શિવાય શું નથી. આમ કહી પોતાના મસ્તકને છરાથી છેદી નાંખ્યું. આવી રીતે લક્તના અપરાધથી અગિઆર જણાનાં મસ્તકો છેદાઈ ગયાં. લક્તે કહ્યું કે, રાવણનાં દશ મસ્તક છેદનાર રામ હતા અને આ તો તેથી મોટા છે. આમ કહ્યું હતું તેથી આમનાં અગિઆર મસ્તક ગયાં.

હવે સવાર પડતાં લોકો વાણિયાનાં ઉઘાડાં ઘર તથા મહીં ફૂતરાંને આંટા મારતા દેખી લયલીત થઈ બોલાવવા અને ચારે-કોર શોધવા લાગ્યા.

છેવટે ગણપતિની ઓરડી આગળ આવ્યા તો ઓરડીમાંથી રૂધિરનાં રેલાં બહાર નીકળેલા દેખી, કમાડ ઉઘાડી જુવે છે તો આખાયે કુટુંબનાં મસ્તકો અને ઘડો જુદાં પડેલાં દેખ્યાં અને ભીંતે લખેલું વાંચ્યું; તો સહુ એકી અવાજે અરરશટ કરતાં બોલી ઉઠ્યાં કે, પેલા લક્તના અપરાધથી જ આ વાણિયાને દુર્નુદ્ધિ થઈ અને તેથી જ આ કાળું કર્મ કર્યું. આમ સર્વે લોકો બોલવા મંડ્યા. ત્યારે ગામનો ગોર કંઈક લણેલો અને મુમુક્ષુ હતો તે કહે; લાઇઓ ?

આયુઃશ્રીયં યજ્ઞોધર્મલોકાનાશિષ મેવ ચ ।

હન્તિ શ્રેયાંસિ કર્માણિ પુંસો મહત્તિક્રમઃ ॥

ગમે તેટલું આયુષ્ય, લક્ષ્મી, કીર્તિ અને મોટા મોટા સાધુ-બ્રાહ્મણોના આશીર્વાદ મેળવ્યા હોય, તોપણ ભગવાન તથા ભગવાનના લક્ષ્મ સાધુ બ્રાહ્મણો અને ગરીબોના અપરાધથી એ

સર્વે નાશ થઈ જાય છે. આ વહ્નિક ગણપતિનો ચુસ્ત ઉપાસક અને એને હાજરાહાજર ગણપતિ હતા. પણ તેણે પેલા ભક્તનો અપરાધ કર્યો તો ગણપતિ અદૃશ્ય થઈ ગયા. અને દુર્નુદ્ધિનો થવાથી પોતે તો મુવો, પણ સર્વ ઘરનાં માણસોનેય વગર મોતે મારી નાખ્યાં. માટે બને તો કોઈનો પણ ઉપકાર કરવો, પણ અપકાર તો ક્યારેય પણ કરવો નહિ.

સત્સંગી બાલકનું બળ તથા જ્ઞાન

એક થોભણ નામના પટેલને વિશેષ વર્ષનો ધૂડો નામે છોકરો હતો. તે સ્વામિનારાયણના સાધુનો ભેગ થવાથી સત્સંગી થયો અને કંઠી બાંધી ઘેર આવ્યો કે તેના માબાપ કહે; અરે મૂર્ખા ! આપણે પેઢીના પેઢી વૈષ્ણવ કહેવાઈએ. આપણો જૂનામાં જૂનો વૈષ્ણવ ધર્મ તેને મૂકી આ નવો ધર્મ ક્યાંથી લાવ્યો ? તે તો એક બાપ મૂકી બીજો બાપ કર્યો ! માટે કાઠી નાખ, કાઠી નાખ, ગળામાંથી કંઠી કાઠી નાખ. આમ બહુ બહુ કહ્યું. છોકરો કહે; બાપા ! હું વૈષ્ણવ છું. વૈષ્ણવ ધર્મ મૂકી બીજા ધર્મને કદી પણ સ્વીકાર નહિ. વૈષ્ણવ ધર્મ અને આ ધર્મ જરા પણ ભુલ નથી. બન્ને એક જ છે. ધર્મ તો એક જ હોય. એમાં નવોજૂનો ભેદ હોય જ નહિ. અને કદાચ તમારા મતે ધારો કે હોય તો આપણે જેમ જૂના ધરનો જૂના કપડાંનો, જૂના જોડાંનો ત્યાગ કરી નવાં ધર, નવાં કપડાં અને નવાં જોડાંને પાસ કરીએ છીએ, તેમ જૂના ધર્મને મૂકી આ નવા ધર્મને રાખીએ તો તેમાં ખોટું શું ? જૂનું દર્પણ થઈ ગયું હોય, મહી મોહું દેખાતું ન હોય, તો શું ? નવું દર્પણ ન લેવું ? બાપા ! નાવું. ધોવું, પવિત્ર પણે રહેવું, દેવદર્શન કરવાં, કથાવાર્તા સાંભળવી, સાધુનો સમાગમ કરવો, તીર્થ કરવાં, દયાદાન અને પરોપકાર કરવો. ફાર ન પીવો, માટી ન ખાવી, ચોરીવ્યભિચાર જેવાં દુષ્ટ કર્મ ન કરવાં, ડુંગળી, લસણ, આદિક ન ખાવાં, વ્યસન વહેમ અને કુસંગનો ત્યાગ કરવો. આ બધી ક્રિયાઓ જેમ આપણામાં છે, તેમ આ

ધર્મમાં પણ છે. આ બધી ક્રિયાઓને વૈષ્ણવ ધર્મ કહેવાય. આ ધર્મને પાળે તે ગમે તે કોમનો હોય, પણ તે સૌ વૈષ્ણવ ધર્મી કહેવાય. માટે આપણા ધર્મમાં અને આ ધર્મમાં જરાપણ ફેર નથી. ઉપરોક્ત રીતથી બીજી રીતે વર્તું ત્યારે તમે મને વૈષ્ણવ ધર્મને મુકનારો અને બીજા ધર્મને પાળનારો કહેજો. મનુષ્ય-દેહને પામી ઉપરોક્ત ધર્મને પાળતો નથી, તો તેનું જીવંતું વ્યર્થ બાણવું. તેને જીવતાં મરેલો બાણવો.

જેમ ધર્મસંસ્થાપનાર્થે ભગવાનના અવતારો થયા છે; તેમ આ કલિયુગને વિષે પણ ધર્મના સંસ્થાપનાર્થે સ્વામિનારાયણ નામે ભગવાનનો અવતાર થયો છે. લાખો મનુષ્યો ઉપરોક્ત શુદ્ધ સનાતન ધર્મનું પાલન કરી તનમનથી તેમનું ભજન કરે છે. બાપા ! હું તો કહું છું કે જેમ હું સ્વામિનારાયણિયો થયો છું, તેમ તમે પણ સ્વામિનારાયણિયા થાઓ. આમ છોકરે બહુ બહુ કહું.

મામાપે બાણું જે આ છોકરો પ્રથમ કરતાં આચારવિચાર-વાળો, દેવદર્શનની પ્રીતિવાળો, ન્હાવાઘોવાના નિયમવાળો થયો એ તો બહુ સાફ થયું; પણ સ્વામિનારાયણને ભગવાન માને છે, તે ઠીક નહિ. કલિયુગમાં ભગવાનનો અવતાર હોય નહિ, પણ આ આપણા સમજાવેલા સમજશે નહિ. માટે આપણા ગોર કાશીનો ભણેલો અને ભારે વિદ્વાન ગણાય છે. માટે એને બોલાવીએ તો જરૂર આને સમજાવશે. આમ ધારી તેને બોલાવી કહે; ગોરબા ગમે તેમ કરો, પણ છોકરાને કંઈક જ્ઞાન આપી સમજાવો. અમે વૈષ્ણવ ધર્મના છીએ, તમે બાણો છો અને આ તો સ્વામિનારાયણિયો થઈ ગયો. આથી અમારું વગોણું થાય છે. માટે આને એમાંથી મુક્ત કરો. અમે આપને રાજી કરીશું.

ગોર કહે; એ તો મારું કામ. એમ કહી એક દહાડો ગોર સવારમાં ઘરે આવી છોકરાને પૂજા કરતો બેઠ કાગળની મૂર્તિયો સામે હાથ કરી, અલ્યા ધૂડિયા ! આ ગંજીપાનાં પાનાં પૂજનારો

ક્યાંથી થયો ? કપાળમાં લેંશલડકામણું મોટું ટીલું કાઢી સ્વામિનારાયણના નવા ધર્મને તેં ક્યાંથી ઘરમાં ઘાલ્યો ? વૈષ્ણવ ધર્મ કરતાં આમાં તેં શું વિશેષ જોયું ? ધૂડા કહે; ગોરદેવ ! તમે લણેલા થઈ ભૂલો છો. ધાતુપાષાણને ચિત્રામણ આદિ ભગવાનની આઠ પ્રકારની મૂર્તિ કહી છે. તે માંહેલી આ ચિત્રામણની ભગવાનની મૂર્તિ છે અને ન્હાઇધોઇ, પવિત્ર થઈ ભગવાનની પૂજા કરવી એ તો આપણા સૌનો ધર્મ છે. તેમાં આટલું બધું તોછડું જોલો એ આપ જેવા લણેલા ભૂદેવને ધટે નહિ. બ્યારે બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે ગોર કંઈક નરમ થઈ કહે; પૂજા કરવી, નાવું, ખોવું, દેવસેવા કરવી, એ બધાય આપણા વૈષ્ણવ ધર્મ ખરો. પણ આ સ્વામિનારાયણને ભગવાન માને છે. એ બહુ મોટું. ભગવાનના અવતાર તો “ચોવીસ જ” કહ્યા છે. તેમાં વળી કલિયુગનો કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ યુગ તેમાં તો ભગવાનનો અવતાર હોય જ નહિ; માટે આ સ્વામિનારાયણની મૂર્તિ. તેની કંઠી અને તેનું નામ આ ત્રણને પડતું મેલ. બાકીનો લલે જે કરતો હો તે સુખેથી કર.

ધૂડા કહે; ગોરલા ! તમે તો કાશી સેવી છે, વિદ્વાન ગણાઓ છો તો તમને મારે શું કહેવું ? પણ ભગવાનના ચોવીસ જ અવતાર થાય છે. વધારે થતા નથી. એમાં કંઈ પ્રમાણ છે ? હોય તો જોલો.

ગોર કહે; એમાં પ્રમાણ શું ? ભગવાને પોતે જ પોતાના “પરમાત્મા” એ નામમાં જ ચોવીસ અવતાર જણાવ્યા છે. સાંભળ પરમાત્મા એમાં પહેલો અક્ષર “પ” એ પાંચડા જેવો છે. માટે પાંચ, બીજો અક્ષર “ર” એ બગડા જેવો; તેથી બે. ત્રીજો અક્ષર ‘મા’ એટલો સાડા ચાર. પછી અર્ધો અક્ષર ‘ત’ એ આઠડા જેવો તેથી આઠ, અને છેલ્લો અક્ષર ‘મા’ એટલે સાડા ચાર. હવે ગણો પાંચને બે સાત; સાતને સાડા ચાર સાડા અગીઆર; સાડા અગીઆરને આઠ સાડી ઓગણીસ. સાડી

ઐગણીસને સાડા ચાર, ચોવીશ. એવી રીતે ભગવાને પોતે પોતાના નામમાં જ ચોવીશ અવતાર કહ્યા છે.

ધૂડો હસીને કહે; ગોરભા! આ કંઈ શાસ્ત્રપ્રમાણ ન કહેવાય. આ તો તમારા ગાલપુરાણનું [મોઢાનું] પ્રમાણ કહેવાય. તમે તો પેલા જીવરામ ભટ્ટ જેવું કર્યું. મિથ્યાભિમાની જીવરામ ભટ્ટ સાસરે ગયો ત્યારે ધૈરાંએ પુછ્યું; જીવરામ ભટ્ટ, તમે ભારે ભણતર ભણ્યા છો. તો “રામો લક્ષ્મણમન્મથીત્” આનો અર્થ કરો. ત્યારે કહે; એમાં શું? રામો એટલે રામ દશરથ રાજાનો દીકરો. લક્ષ્મણ એટલે એનો ભાઈ અને મધ્યવી એટલે સીતા. કેમકે રામ અને લક્ષ્મણની જોડે બીજી નારીજાતિ કોણ હોય? ત્યારે કહે, એ તો ઠીક, પણ હજી એક ત ખોડિયો રહી ગયો. ત્યારે કહે; રામ લક્ષ્મણ ને જાનકી તેની જોડે ખોડિયો હનુમાન તે સિવાય બીજો કોણ હોય? અને સહુ બોલે છે કે, રામ, લક્ષ્મણ જાનકી જય બોલો હનુમાન કી. આમ અર્થ કર્યો. આથી બધી સ્ત્રીઓ હસી હસીને ઢગલો થઈ ગઈ. તેમ તમે પણ એના જેવો ઉઠાંટ અર્થ કરો છો. ગોરભા! કલિયુગમાં ભગવાનનો અવતાર ન જ થાય એવું તો કોઈથી કહેવાય જ નહિ. ભગવાન કૃષ્ણ પરમાત્માનું ગીતામાં ગિરામૃત છે કે, ધર્મનું સ્થાપન કરવા, અધર્મનો નાશ કરવા, ધાર્મિક પુરુષોનું રક્ષણ કરવા અને અસાધુઓનો નાશ કરવા, હું યુગેયુગ અવતાર ધારણ કરું છું. માટે ભગવાનના ચોવીસ અવતારના નિયમ નથી. એના અનંત અવતારો થાય છે. તેનું જુઓ આ ભગવાનનું જ વચન છે.

जन्मकर्मभिधानानि सन्ति मेंग सहस्रशः ।

न शक्यन्तेऽनुसंख्या तु मनन्तत्वान्मयापि हि ॥

હે મુયુકુન્દ રાજા, મારા જન્મ જે અવતાર, કર્મ જે ચરિત્ર, અભિધાન જે નામ તે હજારો હજાર છે તેની ગણના કરવાને હું

સમર્થ નથી, તો ખીજે કોણ સમર્થ થઈ શકે? ગોરભા ચોવીસ જ અવતાર થાય છે પણ ખીજા થતા નથી, એ ભ્રમણુનો ત્યાગ કરી આ સ્વામિનારાયણુ લગવાન છે એમ ચોક્કસ જાણી તેમનો સમાશ્રય કરો તો તમારી વિદ્યાનું અને પ્રાણાણુજન્મનું સાર્થકપણું થાય.

ગોરભા, મનુષ્યરૂપે લગવાન હોય ત્યારે તેમને ઓળખવા કંઠણ છે. એ તો અનેક જન્મના શુભ સંસ્કારોદય થાય ત્યારે જ પ્રગટ લગવાનને ઓળખાય છે.

લગવાન શ્રી રામચન્દ્રજીએ સમુદ્રમાં પાન્ય પાંધી વાંઠરદળ લઈને લંકામાં ગયા. ત્યાં રાવણુ કુંભકર્ણુ જેવા મહાનભયંકર રાક્ષસોને સંહારી સીતાજીને લઈ આવી વિજય મેળવ્યો તો પણ તેમને લગવાનપણે થોડાકે જ ઓળખ્યા છે. કૃષ્ણજીએ ટચ્છી આંગળીએ ગોવર્ધન તોળ્યો. કાળી નાગ નાચ્યો. માશી પુતનાને મારી મહા અદ્ભુત કાર્યો કર્યાં. પૃથ્વીના ભારરૂપ કેટલાક અજેય રાજાઓને હણ્યા; પણ લગવાન તો કોઈકે જ જાણ્યા છે. માટે ગોરદેવ ! પ્રગટ લગવાનને ઓળખવા એ બહુ કંઠણ છે. હું દિશાએ જઈ પાણી લેવામાં પણ ન સમજતો તે હું અંત્યારે નહાઉં છું, દેવસેવા કરું છું અને તમારા પ્રાણાણુ જેવો ધર્મ પાળું છું. એ સર્વે પ્રગટ સ્વામિનારાયણુ લગવાનના આશ્રયનો પ્રભાવ છે તમો પણ એ સ્વામિનારાયણુનો આશ્રય કરો; તેથી આ લોકમાં સુખી થશો અને મુવા પછી પણ સુખરૂપ લગવાન શ્રી હરિને પામી પરમ સુખીઆ થઈ જશો. આમ ઘણા ઘણા બોધ કર્યો. આ સાંભળી ગોરભા તો એકદમ નરમ ગોર જેવા થઈ ગયા અને ઉદ્ધવજી જેમ ગોપીઓ ને શિખામણુ દેવા ગયા તો પોતે જ શિખામણુ લઈ આવ્યા. તેમ આ ગોરદેવ ધૂડાને સત્સંગમાંથી ડગાવવા આવ્યા હતા, પણ પોતે જ પોતાના મારગથી ડગી ગયા.

ગોરદેવ કહે; ધૂડા તું મારગની ધુળ જેવો નથી પણ સોનાની ધુળ જેવો મહા અમૂલ્ય છે તારી વાત સાંભળતાં સ્વામિનારાયણુ

ભગવાન છે, એવો મને તો નિશ્ચય થઈ ગયો. આ ગામમાં તું એક સ્વામિનારાયણિયો છે અને આજથી હું બીજો સ્વામિનારાયણિયો થયો.

આમ કહી ધૂડાને જય સ્વામિનારાયણ કહી આલતો થયો. બુદ્ધો ધૂડો કેવો સત્સંગના ગણવાળો? પોતે તો ન પડ્યો, પણ પાડવા આવનારો પોતાના ધ્યેયથી પડ્યો, એટલે તે પ્રાક્ષણ પણ સત્સંગી થઈ ગયો.

ધૂડાના માબાપે ગોરને બોલાવી; ગોરદેવ “ગોળ કે ખોળ?” ગોર કહે; આ ધર્મ અને વૈષ્ણવ ધર્મ એક જ છે. માટે છોકરો કરે છે તે ઠીક કરે છે. એને હવે સતાવશો નહિ. હું પણ આજથી સ્વામિનારાયણિયો થયો છું.

ધૂડાનો બાપ જૈરીને કહે; “આપ મુવા વિના સ્વર્ગે ન જવાય” એ તો આપણે જ સમજાવશું ત્યારે થશે. પ્રાક્ષણથી શું થાય? આમ ધારી એક દહાડો છોકરાને કહે; ધૂડા આ કંઠી કાઢી નાંખ અને ઉભું ટીલું કરવું, પણ એમાં આંદલો ન કરવો. ધૂડો કહે, બાપા! આ ધડમાંથી માથું બહાર થાય તો કંઠી નીકળે. તે સિવાય આ કંઠી કંઠમાંથી બહાર નીકળે નહિ. હવે ખરી ખોટનો છોકરો. એક વળી વીસ વરસની ઉમ્મરનો; તેથી તેને તાડન કરાય નહિ કે વધારે કહેવાય નહિ. પછી તેને યુક્તિથી સમજાવવા કહ્યું કે, બેટા સ્વામિનારાયણનો સત્સંગ રાખવો હોય તો ભલે રાખ, પણ આપણે બંને જણા આ ધર્મની સત્યા-સત્યની પરીક્ષા કરી જોઈએ. જો આ ધર્મ સાચો જણાય તો હું પણ આ ધર્મનો થઈ જઉં, છોકરો કહે; બાપા સૂરજ ઉગે ત્યારે પૃથ્વીના સૌ તેને દેખે, પણ ધૂવડ, આંધળી ચાંકેણ કે વાગોલ જેવાં કેટલાંક પ્રાણિયો દેખે નહિ; તેથી તે સૂર્ય નથી એમ કહે; તો પણ શું? લોકો સાચું માને? તેમ ધુવડને વાગોલ જેવા આ ધર્મને ગમે. તેટલો નિંદે, તો પણ શું જેને આ ધર્મ સમજાયો છે તે શું આ ધર્મને મૂકે ખરો? મેં તો પરીક્ષા કરી છે,

પ્રત્યક્ષ પરચા બેચા છે; તો પશુ જે તમે કહેતા હો તો ભલે આ ધર્મની પરીક્ષા લ્યો. હું જેમ કહી તેમ કરું.

સત્સંગમાંથી પાડવાની આપની યુક્તિ

આપ કહે, ધૂડા આ જાનના ઢગલામાંથી એક મૂઠી જાર તું લે, અને એક મૂઠી જાર હું લઉં અને પાછળ વાડીમાં આપણે બે જુદી જુદી વાવીએ. એમાં જેની જાર ઉગે તેનો ધર્મ સાચો. બોલ છે કબુલ ? છોકરો કહે, કબુલ. આમ બાપદીકરાએ વિચાર કર્યો. પેલા ડાસે તો બસેરેક જુવાર શેડીને જાનના ઢગલામાં એક બાજુ ઉપર આગળથી નાખી રાખેલી તેમાંથી ઉલો થઈને કહે, લે આ જાર તું રાખ. એમ તેને આપી. બીજે સ્થળેથી પોતે એક મૂઠી ભરી અને કહે; ચાલો વાડીમાં. એમ કહી બે જણે જુદી જુદી જુવાર વાવી. પાણી પાચું અને કહ્યું કે આપણે બે જણાએ એક ઢગલામાંથી જુવાર લીધી છે, તે જેની જુવાર ઉગે તેનો ધર્મ સાચો અને ન ઉગે તેનો ખોટો સમજી ત્યાગ કરી દેવો. છોકરો કહે; બહુ સારું. હવે અઠવાડિયું થયું કે, પેલા ડાસાની જાર ઉગી અને આ છોકરાની ન ઉગી કારણ શેડેલી તેથી શેની ઉગે ? પછી તે છોકરાનો બાપ, કાકો, મા સર્વે લેખાં થઈ છોકરાને કહે; ‘અમારી જાર ઉગી; અને તારી જાર ન ઉગી. માટે અમારો ધર્મ સાચો અને આ તારો ધર્મ ખોટો થયો; માટે આ ધર્મ મૂકી દે.’

છોકરો સત્સંગી થએલો અને સાધુનો સમાગમી તેથી હાથની તાલી વગાડી; બાપા સાંભળો, સાંભળો ! ખરો તો મારો ધર્મ છે. જુવો તમારી જાર ઉગી અને મારી જુવાર ન ઉગી. કારણ કે સ્વામિનારાયણનું નામ લઈને વાવી તો એના માથેથી જન્મવાનું મરવાનું મટી ગયું અને તમારી જુવારને તો સદાય જન્મવું મરવું રહ્યું. હું સાચું કહું છું કે જેનું નામ દેવાથી જન્મમરણ મટી જાય છે. તેને ખોટું કેમ કહેવાય ? આ ધર્મ

સાચો છે એમ હું માનું છું. પણ હવે તો ખરેખરો નિશ્ચય થઇ ગયો કે આ ધર્મ જ સાચો છે.

ધૂડાને તાવ આવ્યો

હવે દેવયોગે ધૂડાને તાવ આવ્યો અને વધતે વધતે એકસો પાંચ સુધી તાવ વધી ગયો. તદ્દન અશક્ત ખાટલાવશ થઇ ગયો. માળાપે સગેવહાલે તથા ગામના કેટલાક મનુષ્યોએ પણ ધૂડાને કહ્યું કે આ નવો ધર્મ તેં રાખ્યો પણ સચો નહિ. અને તેં પોતાનો જૂનો ધર્મ મૂકી દીધો; તેથી ભગવાન તારા પર રૂઝ્યા. માટે આ ધર્મ છોડ અને કંઠી કાઢી નાખ. ધૂડો કહે; મરવું સૌને એકવાર છે. નાવું, ધોવું, પવિત્રપણે રહેવું, આચારવિચાર પાળવો અને ભગવાન ભજવા; આ સ્વામિનારાયણનો ધર્મ છે. તેમ વૈષ્ણવ ધર્મ પણ એમ છે. આ ધર્મને મૂકી જીવવું થતું હોય તો એ નકારું છે. જીવ જાય તો ભલે જાય, પણ ધર્મને જવા કેમ દેવાય? લોકો તેના માળાપને કહે; આના કંઠમાંથી કંઠી કાઢી નાખો તો હમણાં સારું થઇ જાય. ત્યારે કહે, પણ છોકરો કંઠી કાઢવા દેતો નથી. આમ વાત થાય છે.

ત્યાં તો ભૈરવજોળી માગવા ગામનો ખાવો આવી અલેક કરી ઉભો અને માણસોને લેળા થયેલા અને કેટલાકની આંખોનાં પોપચાં ભીનાં થયેલાં દેખી ખાવો કહે, કેમ સૌ લેળા થયા છો? ઉઠાસી કેમ થયા છો? ત્યાં તો ડોશી ખાવા પાસે આવી કહે, ખાપજી ઉપર પધારો છોકરાને જુઓ. ખાપજી! દોરો, ધાગો, જંતર, મંતર, કે કંઇ ઇલમ કરી છોકરાને સાંજે કરો. ખાવો ઉપર આવી જોઇને કહે, આ તો તાવ છે. તો હું દોરો મંત્રી આપું, તે બાંધો કે તરત તાવ ઉતરી જશે. ડોશી કહે; પીટયો સ્વામિનારાયણિયો થયો છે તે દોરો બાંધવા દેશે નહિ. ખાવો કહે; એ ન જાણે તેમ ખાટલાના પાચે બાંધી દો. એમ કહી કાળી ઉનનો દોરો મંત્રી આપ્યો ને કહ્યું કે ઠંડશોર જારના રોટલા ફૂતરાંને નાંખજો અને પંદરશોર જાર મને આપજો. આમ કહી

ખાવો ચાલતો થઈ ગયો. અને ડાશીએ દોરો ખાટલાના પાથે બાંધ્યો ને તાવ ઉતરવાનો તે ઉતરી ગયો. અને છોકરો બેઠો થઈ ખાવાનું માગ્યું. આથી ડાશી, ડાસો, સગાવહાલાં રાજી થયાં અને પરસ્પર ખાવાનો અતિશે મહિમા કહેવા લાગ્યા. ખીજે દિવસે ખાવો અલ્લેક જગાવતો ત્યાં આવ્યો. ડાશીડાસો તો તેના પગમાં પડી ઘરમાં લાવી આસન નાખી બેસાર્યો. કહે કે, બાપજી તમારા દોરાનો બહુ પ્રતાપ છે. તમે તો સાક્ષાત પ્રભુ છો અને આજ રોટલા કૂતરાને નાખીશું અને તમને પણ જીવાર પહોંચાડીશું. આ સાંભળી છોકરો બોલ્યો; મા ? શેની જીર પહોંચાડવી છે ? તો કહે; હા ! આ બાવાજીના દોરાથી જ તું બેઠો થયો છું. અને આ તો સાક્ષાત પ્રભુ જેવા છે. એમનો દોરો બાંધ્યો કે તરત જ તાવ જતો રહ્યો. પેલો કહે; દોરો ક્યાં છે ? કોને બાંધ્યો છે ? તો ખાટલાને પાથે બાંધેલો બતાવ્યો. છોકરો તો ઉઠી દોરો છોડી, મહારાજ ! આ દોરો તમારો પાછો લ્યો અને મારો તાવ મુને પાછો આપી દો. એમ કહી તે દોરો બાવા ઉપર ફગાવી દીધો. મા કહે, બેટા આમ ન થાય. તું સાંજે થયો અને કંઈક ખાતો થયો તે આ બાવાજીના દોરાનો પ્રતાપ છે. છોકરો કહે, મેં સ્વામિનારાયણનો દોરો ગળે બાંધ્યો છે. માટે ખીજા દોરાની જરૂર નથી. તાવ આવવો કે જાવો. જીવવું કે મરવું એ ભગવાનને હાથ છે. એમાં દોરો શું કરતો હતો ? તું જીઠ અને ખાવાને ચપટી કરાવ. ખાવો ચાલતો થાય એમ કહ્યું. પણ દોરો બાંધ્યો નહિ.

અત્યારે તો કંઈક તાવ આવે, રોગ થાય કે કંઈક ઉપદ્રવ થાય તો તરત જ ભગવાનને પડયા મૂકી દેશી, વિદેશી, અડવા જેવી પણ નહિ, એવી મલિન દવાઓ લેવા તૈયાર થઈ જવાય. અને ડાકલાં બેસાડવા બુવા ધુણાવવા, જેના તેના દોરા બાંધવા અને મંત્રેલા પાણી પણ પીવા તૈયાર થઈ જવાય. માટે આવાને શુદ્ધ સત્સંગી કહેવાય નહિ. પણ સલેલ ભક્ત કહેવાય. ખરેખર

સત્સંગી હોય તેને તો આધિ, વ્યાધિ કે ઉપાધિ ગમે તે વળગે; અગર ભગવાન પોતે નિશ્ચયમાંથી ડગમગાવે તોપણ નિશ્ચયમાંથી ડગે નહિ. પોતાની સ્થિતિમાંથી જરાપણ ફેર પડે નહિ. આવો હોય એ જ ખરો સત્સંગી કહેવાય.

સત્સંગના ફેરવાળા વીજપુરનાં વીજબા

એક વખત ભગવાન સ્વામિનારાયણ પોતે તથા પોતાના સેવક મુકુન્દ બ્રહ્મચારીને સાથે લઈ તીર્થવાસી બાવાનો વેષ ધારણ કરી વીજપુરમાં પોતાના ચુસ્ત ભક્ત વીજબાના સત્સંગની પરીક્ષા કરવા તેમના ઘરે આવ્યા. “દ્વારકાધિક્ષકી જય” એમ કહીને ઓસરીમાં બેઠા. વીજબા ઘરમાંથી બહાર આવી, અરે બાવા તમે કોણ છો? ત્યારે વૈરાગીવેષે મહારાજ બોલ્યા કે, બાઈ હમ તો તીર્થવાસી શ્રીરતારામ બાવા લોગ હય.

કાશી, જગન્નાથ, રામેશ્વર, બદ્રીનારાયણ વો સળ તીર્થ કરકે અળ દ્વારકા પરસને જાતે હય મગર આજ શ્યામ પડગઈ ઔર બહુત ભૂખ લગી હૈ ઇસ્લીયે તેરા ભક્તનામ સુનકે આયા હય તો હમકું કુછ તૈયાર લોજન હોવે તો દે, ડોશી કહે વળી આ પાપને અહીં કોણુ ઘર બતાવ્યું. બાવાજી! ઉઠો! ઉઠો! અહીંથી ખીજે જાઓ ગ્રામ આપું છે. તે આટો માગીને મહાજનની ધર્મશાળામાં પહોંચી જાઓ. ત્યાં રોટલા ઘડી જાઓ, અને પડ્યા રહેજો ત્યાં ચણાનું સદાનત પણ તમને મળશે. બાવા રૂપે મહારાજ કહે અરે માઈ તુમ તો બહોત દયાલુ હો, ભક્ત હો, તેરા ભક્ત નામ સારે ગાંવમે પ્રસિદ્ધ હય તો અખી શામકે બખતમે હમ કીધર જાવે. માઈ! તુમહારા ઘરમે કુછખી તૈયાર લોજન હોવે તો હમકુ ખીલાદે. હમ તુમકુ આશિર્વાદ દેગે ઔર તેરી જય બોલેંગે. વીજબા કહે; મારે તમારા જેવા ધગડા, પેટ ભરા, આથડતારામ બાવાનો કાંઈ આશિર્વાદ જોઈતો નથી. અને હું સત્સંગી થઈ છું ત્યારથીજ મારી જય તો બોલાઈ ગઈ છે. તમારા જેવા ઢોંગી, વેષધારી લંગોટા ધણુ જોયા છે. લોકોને

ઠગીને તેમના માલ મલીઠા ખાવા, ગામોગામ રખડવું એ તમારો ધર્મ છે. જો તમે ધર્મવાળા અને સાચા ખાવા હો તો પ્રગટ ભગવાનનો આશ્રય કરો અને જો આશ્રય કરશો, તો તમને જરૂર અન્નદેવી, વસ્ત્રદેવી અને મુક્તિ ને ભક્તિ એ સર્વે સિદ્ધિઓ વરશે. આમ વીજળામયે તેમને ઘણા ઘણા બોધ કર્યો.

ખાવા રૂપે મહારાજે કહ્યું. અરે માર્છ! તું બડી ધર્મિષ્ઠ હોકે એ જીવન મુક્તા સ્વામિનારાયન બડા ઢોંગી પાખંડી હય. ભગવાન બનકે સખકું ઠગતા હય. તો તુમને ઉનકું કાયકું ગુરુ કીયા. બ્હોતો બડા જાદુગારા ઔર બાબરીઆ ભૂત સાધકે લોકોકું ચમત્કાર દીખલાકે ઠગતા હય. હમ તીર્થમેં પ્રીરતે પ્રીરતે જળ કાશીમેં આયે. તબ બ્હાંકે બરેબરે વિદ્વાન પંડિત લોગોં કહતે થે. કી કલિમેં ભગવાનકા અવતાર નહિ હોતા હય. મગર ભગવાનકા ઢોંગ લેકર બ્હોત પાખંડી ભગવાન હોકર હોગા.

માર્છ તો કોધથી કંપતા કંપતા ખીન્નમને બોલ્યા ઊઠ, ઊઠ, પીટયા, લંગોટા ચાલ્યો જ; નહિ તો લખાચો હમણાં ફેંકી દઉં છું. લે જોઈએતો ચપડી લોટ આપું, તે લઈને અહીંથી ભાગવા માંડ. તારા જેવા તો શું પણ તારાથી મોટા મોટા જટાવાળા ખાવા જોયા છે. ખાવો કહે; માઈ હમારે જઈસા કોઈખી ખાવા તુમને નહિ દેખા હોગા. હમ કુચ્છ ઢોંગી, પાખંડી નહિ હય, હમતો તેરા ઔર તેરા પૂર્વજોંકા મોક્ષ કરે ઐસા હય.

માઈ કહે ઉઠ, ઉઠ, પરોથા, લંગોટા મને સ્વામિનારાયણ ભગવાન મળ્યા છે ત્યારથીજ મોક્ષ થઈ રહ્યો છે. તું શું કરવાનો હતો. મોટો સિદ્ધનો ડાંટો થઈને આવ્યો છો તે ઓળખું છું. મારા પ્રભુની જો નિંદા કરી તો ઢગરા ભાંગી નાખીશ અને કાશીના પંડિતો શું ધુળ જાણે.

મથુરાના મોટા વિદ્વાનો યજ્ઞ કરતા હતા, ત્યાં ભગવાને પોતે પોતાના નામથી પોતાના મિત્ર ગોવાળીઆઓને ભાત લેવા મોકલ્યા. પણ કોઈએ એક દાણુાય આપ્યો નહિ, સામુએય જોયું

નહિ. તેઓ વિદ્વાન હતા. તોપણ ભગવાનને ઓળખી શક્યા નહિ અને તેની પત્નીઓ કંઈ ભણેલી નહોતી, તોપણ ભગવાનને ઓળખ્યા. અને નાના પ્રકારના લોજનના થાળ ભરી વૃંદાવનમાં ભગવાનને જમાડવા ગઈ. માટે વિદ્યા ભણવાથી કે મોટા પંડિત બનવાથી ભગવાન ઓળખાતા નથી એ તો અનન્ત જન્મના જેના શુભ સંસ્કાર હોય તે જ ભગવાનને ઓળખી શકે છે. જ્યારે સ્ત્રીઓએ ભગવાનને લોજન કરાવ્યું, ત્યારે વિપ્રો પોતે પોતાને ધિક્કારવા લાગ્યા કે,

ધિજન્મનસ્તિવૃદ્ધિયાં ધિગ્વ્રતં ધિગ્બહુજ્ઞતામ્ ।
ધિકુલં ધિક્ ક્રિયાદાક્ષં વિમુસ્વાયે ત્વધોક્ષજે ॥

અરે ! આપણે મહાન વિદ્વાન, જગદ્ગુરુ છતાં ભગવાનને ઓળખી શક્યા નહિ. બસ ધિક્કાર છે આપણાપ્રાણીજી જન્મને ! આપણી વિદ્યાને ધિક્કાર છે, યજ્ઞયાગાદિક ક્રિયા કરાવવામાં જે કુશળતા તેને ધિક્કાર છે ! આપણા કુળને ધિક્કાર છે, જે આપણે ભગવાનને ઓળખી શક્યા નહિ. એમ પોતાને બહુ ધિક્કારવા લાગ્યા. માટે ગમે તેટલી પ્રભુતાઈ કે પંડિતાઈ મેળવી હોય તોપણ જો ભગવાનનો આશ્રય ન કર્યો હોય તો એ સર્વને ધિક્કાર છે.

બાવા રૂપે મહારાજે કહ્યું: બાઈ તું સદાવ્રત દેનેવાલી મહાન પવિત્ર ભક્ત હો, તો તેરેકુ સ્વામિનારાયન ભગવાનને કુચ્છ ચમત્કાર ઔર કીમીયા દેખલાયા હય ? દેખ હમારી પાસ જંગલકી જડીબુટ્ટી હય. ઉનસે એકહી ક્ષણમેં ત્રાંખેકા સોના બના દેતે. દેખ તેરે ઘરમેં કુચ્છ ત્રાંખેકા પાત્ર હોવે તો લા. હમ ઉસકા સોના બના દેવે. જીઠ કાયકું દેર કરતી હો ? હમારી સચ્ચા જુઠ્ઠાકી પરીક્ષા કરલે. ઔર સોના બન જાવે બાદ તેરી ઈચ્છા હોવે તો હમકુ કુચ્છ ગાંભ, બજર, ભાંગ લા દેના. ઉસસે બડા પુન્ય હોગા.

ત્યાં તો વીજાઈ ખીજાઈને બોલ્યાં: અત્યા બાવલા, અહીં ક્યાં ભગવાન ભુલાવા આવ્યો છે ? હવે અહીંથી ટળો છો કે નહિ ? અહીં સ્વામિનારાયણિયાને ઘરે ભાંગ ગાંભે પીવો છે ? સાધુ થયા છો ! જરાય લજવાતા નથી ? હમણું જો અમારા ઘરેથી આવશે તો તમને ધક્કો મારી બહાર કાઢશે. અમારે તમારી જડીબુટ્ટીને શું બાળવી છે ? અમારે એનો ખપ નથી. અમારે તો સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો ખપ છે. સોનામાં કલિનો વાસ છે, પણ કંઈ ભગવાનનો વાસ નથી. માટે ઉઠો, જાઓ જેને સોનું જોઈતું હોય તેને કરી આપો.

બાવા રૂપે મહારાજ બોલ્યા: માઈ, મેરા જૈસા કોઈબી બાવા તેરે ઘરપર નહિ આયા હોગા. તો હમકુ કુચ્છબી તૈયાર લોજન હોવે તો દે. હમ ખાકે ઇહાંહી પડે રેંગે, ઓર બડી સખેરમેં ચલે જાયગે.

બાઈ કહે: જો છાનું માનું પડી રહેવું હોય તો બાવા જાણી પડી રહેવા દઉં; પણ જો મારા ભગવાનની નિંદા કરો કે ગાંભે ભાંગ કંઈ પીવો તો છુટે છાણું મારી તગડી મૂકું.

બાવોજી કહે: માઈ હમ ગાંભ, ભાંગ નહિ પીયેંગે ઓર તેરે ભગવાનકીબી નિંદા નહિ કરેંગે; મગર કુચ્છ ખાનેકા હોવે તો દે. હમકું બહોત ભૂખ લગી હય. બાઈ કહે; લોટ આપું તે રોટલો ઘડી ખાઓ. અરે બાઈ ઉસમેં બહોત તકલીફ પડે. હમ પન્થ કરકે થકગયે હય. ઇસલીયે કુચ્છબી તૈયાર લોજન હોવે તો દે. બાઈ કહે; અત્યારે ક્યાંથી તૈયાર હોય ? બાવો કહે, અરે માઈ સ્વામિનારાયનકી બડી ભક્ત હોકે કાયકું જૂઠ બોલતી હો. દેખ તેરે દેવધરમેં બડે શીષ્ટેમેં એક રખેમેં મગજ કે અઢારા લડું હય. તો ઉસમેંસે લોકે હમકું ખીલાઓ. તેરા કલ્યાણ હોગા. બાઈ કહે; એતો પૂજા કરીને મારા પ્રભુને ધરાવવાના છે, તે તમને કેમ અપાય ? બાવો કહે; હમકું તેરા પ્રભુ માનકે દે.

વીજીઆ વિચાર કરે છે કે, આ બાવો કંઈક ચમત્કારી છે. નહિતો આને લાડુની ખબર ક્યાંથી પડે? અને અઢાર લાડુ છે એમ ક્યાંથી જાણે? પછી કહે; બાવાજી, એમાંથી લાડુ આપું તો પાપ ન લાગે? બાવોજી કહે; હમને અગાડી કહા હય કી હમકું તેરા પ્રભુ માનકે દે. ઇસસે કુચ્છ પાપ નહિ હોગા. ઉઠ માઈ લાવ લઈ. બાઈએ વિચાર કર્યો જે, આ બાવો બીજા બાવાઓથી ઠીક જણાય છે. વળી માત્ર ભૂખ્યો હોવાથી બાવાનું માગે છે. તો ભૂખ્યાને જમાડવો એ ગૃહસ્થનો ધર્મ છે. એમ વિચાર કરી સાત આઠ લાડુ થાળીમાં મૂકીને અને પડખે કેરીનું અથાણું મૂકીને આપ્યા. મુકુન્દવર્ણી તથા મહારાજ સવારના ભૂખ્યા હતા. તે બધું એ જમી ગયા. અને ગળીને પાણી આપ્યું, તે પી ગયા, પછી બાઈએ કહ્યું કે હવે અહીં રાત પડ્યા રહી ને સવારે ઉઠીને જ્યાં જવું હોય ત્યાં ચાલ્યા જાશે.

બાવો કહે: બાઈ! અજ મેરેકું એક ખટ્ટીયાં બીછા દે. બાઈ કહે બાવો થયો છું ને ખાટલામાં સુવું છે? મારા ઘરમાં ખાટલો નથી અને ખાટલો જોઈતો હોય તો જ બીજાને ઘરે. અરે માઈ! સ્વામિનારાયનકી ભક્ત હો કે કાયકુ જીઠં બોલતી હો. દેખ તેરે ઓરડેમેં એક ખુનેમેં નયા રંગીત અને નથી પટ્ટીસેં ભરેલા એક પલંગ હૈ, સો મેરેકુ દે. બાઈ કહે; એ ખાટલો તો મારા ઘરવાળે સ્વામિનારાયણ અહીં પધારે ત્યારે એમને અહીં પાથરી દેવા માટેરાખ્યો છે, તે અમારાથી કે તમારા કોઈથી વપરાય નહિ.

અરે માઈ! તું હમકુ સ્વામિનારાયન ભગવાન માન કર વ્હો પલંગ બીછા દે. ઓર ઉસકી ઉપર દો નવેં ગોઢડેલી પાથર દે. ઉસમેં જો કુચ્છ પાપ લગે વો અમારે શીર હૈ. બાઈ કહે; ઘરમાં નવું ગોઢડું જ નથી. અરે બાઈ તું સ્વામિનારાયનકી ભક્ત હો કે, અસત્ય બોલનેમે કુચ્છ ડરતી નહિ હો! સ્વામિનારાયનકા ભક્તોકુ જીઠં બોલનેમેં બડા પાપ હય, ઓર માઈ તેરા સ્વામિનારાયન ભગવાન ઓર હમ અલગ નહિ હય.

બાઈએ વિચાર્યું કે, આ બાવો બહુ ચમત્કારી અને અંતર્યામી જેવો છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, ભગવાન મનુષ્યરૂપે હોય છે ત્યારે પોતાના ભાવિક ભક્તોના ભાવ પુરા કરવા સાંરૂ અને તેમને ઇચ્છિત સુખ આપવા સાંરૂ અનેક રૂપે થઈને વિચરે છે. તો આ વખતે આ મારો મહાપ્રભુ મારી પરીક્ષા લેવા તો નહિ આવ્યા હોય? કેમકે મને આ બાવાની વાત સાંભળવાથી અત્યંત શાંતિ ને આનંદ વર્તે છે. ખેર, જે હશે તે જણાશે પણ અત્યારે તો આ બાવાને નવો ખાટલો અને નવાં ગોઠડાં પાથરી આપું. આમ ધારી નવો ખાટલો ને નવું ગોઠડું પાથરી, દ્યો બાવાજી? હવે પોઢી જાઓ. એમ કહી વીજીબા પોતે ઘરનું કમાડ વાસી અંદર સૂઈ ગયાં.

વિસનગરના સુખાનો તથા વીજીબાનો મેળાપ

હવે સત્સંગનો પાકો ક્રોડ કરનારો વિસનગરનો સુખો દેશમાં ફરવા નીકળેલો તે કલોલ, વડનગર, કડી, પાટણ અને મહેસાણા વગેરે તાલુકાઓમાં ફરતો ફરતો, વિન્નપુર આવ્યો અને ભક્તરાજ વીજીબાના ઘર આગળ મુખીના ઘરે ઉતર્યો. વીજીબાને ચુસ્ત સ્વામિનારાયણિયાં જાણીને ત્યાં બોલાવ્યાં. પોતે ફળિયામાં ઢોલિયા ઉપર બેસીને કહે, બાઈ તું પ્રથમ બહુ મોટી ભક્ત હતી અને પ્રાક્ષણ, બાવા, વૈરાગી અને ગરીબ એમ સૌને માનતી અને સૌને કંઈક સદાવ્રત આપતી, તે બધું મૂકીને આ સ્વામિનારાયણની ભક્ત ક્યાંથી થઈ? લોકો તો સ્વામિનારાયણે બાબરો ભૂત વશ કર્યો છે અને જાદુગારો છે. એમ કહે છે. આ તારાં ક્યા ભવનાં પાપ ઉખળ્યાં તે તેં એનું શરણ લીધું? વીજીબા કહે; બાપજી કોઈ સૂર્યને સૂર્ય ન કહે તો સૂર્ય કંઈ ખોટો થઈ જાય? સ્વામિનારાયણ તો પોતે ભગવાન છે, અને નીચ, ઉંચ, સર્વનું કલ્યાણ કરનારા છે. બાપજી જેનાં અનંત જન્મનાં પુન્ય હોય તે પ્રકટ ભગવાનને ઓળખે. પણ ધનના કે સત્તાના મદથી અંધ થયેલા હોય એ તો ભગવાનને ઓળખે નહિ

ત્યારે બીજા લોકો કહે; ડોસી ! સાહેબ સામું બહુ બોલ બોલ ના કર; નહિ તો હમણાં હેડ દેખવી પડશે. વીજળા કહે; સ્વામિનારાયણ મળ્યા ત્યારથી મારી કાળકર્મ ને માયાની મોટી હેડ તૂટી ગઇ છે તો આ તમારી હેડ મને શું કરનારી છે.

સુબો કહે; ડોસી, હું તારા સ્વામિનારાયણને તો ભગવાન માનું જે આટલું કરે તો શું તો, તારા ઘર સામે પીંપળો, ફૂવો અને તુલસીક્યારો છે. તેમાં એ ફૂવાને ત્યાંથી ઉપાડી બાજુ પર મૂકી દે અને પીંપળો અને તુલસીક્યારો એ બેને લેખાં કરી પ્રદક્ષિણા ફરાય એવું કરી દે, તો હું એને ભગવાન માનું. વીજળા કહે; સુબાશાબ ! આવી રીતે કરી દે તો પણ તમે ભગવાન માનો એમ નથી. ભગવાનને ઓળખવા એ કંઈ સહેલ નથી. પછી સુબો હસ્તો હસ્તો કહે; ડોસી ! રાત્રિ બહુ ગઇ છે. હવે ઘરે જાઓ. આમ કહ્યું કે વીજળા ચાલી નીકળ્યાં. પાછળથી સુબાએ બીજાને કહ્યું કે, હું ઘણાં ઘણાં ગામડાં ફર્યો. ઘણા ઘણા સ્વામિનારાયણિયાને જોયા, પણ આ ડોસી જેવો કોઇ ભક્ત દેખાયો નહિ. આમ કહી વીજળાની નિડરતાની અને તેના ભક્તપણાની ખૂબ પ્રશંસા કરી.

વાચકો ? આવી રીતે વીજળા જેવો ભગવાનનો દૃઢ નિશ્ચય અને પાકો સત્સંગ હોય તે જ ખરો સત્સંગી કહેવાય. માટે લોકલાજમાં કે કોઇની શે, શરમ કે મહોબતમાં ન લેવાતાં તન, મન અને ખરી ખંતથી સત્સંગ કરી લેવો. સવાર પછી સાંજ અને સાંજ પછી સવાર આમ ને આમ વખત ચાલ્યો જાય છે. તેમાં રહ્યા તેટલું રહેવાનું નથી; માટે હવે તો ખરેખર ખબરદાર થઇને સત્સંગ કરવામાં સાવધ ને શૂરા બની જાવું.

જેમ—

ધાર, અણી ને ઘભાકો આ ત્રણમાં હથીઆર માત્ર આવી જાય છે. શીંગ, કણસલું ને પોપટો આ ત્રણમાં ધાન્ય માત્ર આવી જાય છે. ધા, વા ને ગહુરકો આ ત્રણમાં વાજાંત્રમાંત્ર આવી જાય છે.

જર, જમીન ને જોડે આ ત્રણમાં કલેશ માત્ર આવી જાય છે. નોર, ખરી ને ડાબલો આ ત્રણમાં પશુ માત્ર આવી જાય છે. ગોળી, ફાકી, ઘુટડો, ચોપડ અને ચાટણ આ પાંચમાં દવા માત્ર આવી જાય છે.

હું અને મારું એ બેમાં અજ્ઞાનમાત્ર આવી જાય છે. જીવ, ઈશ્વર, માયા, પ્રજ્ઞ અને પરપ્રજ્ઞ આ પાંચમાં જ્ઞાનમાત્ર આવી જાય છે તેમ સત્પુરુષ સચ્ચાત્મ, સદ્ગુણ અને સત્યાત્મા એવા સર્વાવિર્ભાવકારણ ભગવાન શ્રીહરિ આ ચારના સંગમાં એટલે સત્સંગમાં મોક્ષ પામવાનાં સાધન માત્ર આવી જાય છે.

જેને જન્મમરણ, યમચાતના અને લક્ષ્યોરાસીના દુઃખોથી છૂટવું હોય, કાળ, કર્મ અને માયાથી મુક્ત થઈ માયાતીત બનવું હોય અને પુનર્જન્મ નિરસ્ત કરી અક્ષરાત્ પરતઃ પરઃ એવા અક્ષરાધિષ્ઠિત સુખસિંહ શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાનને પામી પરમ સુખી થવું હોય તેને તો હંમેશાં તન, મન ને ખરી ખંતથી સત્સંગ કરી લેવો.

જેમ—

જીવ વિનાનો દેહ નકામો છે. જળ વિના નદી નકામી છે.
દાતાર વિના યાચક નકામો છે. સ્નેહ વિના સહોદર (ભાઈ) નકામો છે.
ફળ વિના ઋતુ નકામી છે. ભક્તિ વિના ભક્ત નકામો છે.
રાજા વિના પ્રજા નકામી છે. પાત્ર વિના દાન નકામું છે.
તેલ વિના દીવો નકામો છે. ચંદ્ર વિના રાત્રી નકામી છે.

તેમ—

આ લોકમાં ઉચ્ચ જાતિમાં, ઉચ્ચ કુળમાં સર્વાંગે સંપૂર્ણ મનુષ્યજન્મ પામ્યો હોય, વિદ્યા, વૃત્ત, સુખસંપત્તિ, સંતતિ અને સત્તા સંપાદન કરી હોય; તો પણ સત્સંગ વિના એ બધું નકામું છે. માટે દરેક શ્રેયસ્સાધક વિદ્યાના ઉપાસકોએ શુદ્ધ ભાવથી સત્સંગ કરી લેવો. તેમાં જરાપણ આળસ, પ્રમાદ કે વિલંબ કરવો નહિ.

પુસ્તકમાં આર્થિક મદદ કરનારા દાનવીરોની અમર નામાવલી.

રકમ.	નામ.	ગામ.
૨૦૦૦	પટેલ માધવદાસ મોતીદાસની અંચુક્ત કુટુંબની પેઢી તરફથી.	ઉંઝા
૭૦	શ્રીમાન પટેલ પ્રાણલાલભાઈ માધવલાલ	ઉંઝા
૫૦૧	અમીન સાહેબ મણિભાઈ મોતીભાઈ વહેલાળવાળા.	અમદાવાદ.
૨૫૧	પટેલ છગનભાઈ હાથીભાઈ ઉંવારસદવાળા.	અમદાવાદ.
૧૦૧	શ્રીમાન મોહનલાલભાઈ પ્રભુદાસ બ્રહ્મભટ્ટ	અમદાવાદ.
૧૦૧	શ્રીમાન સોની હરિલાલ નાથાલાલ.	અમદાવાદ.
૭૫	રા. રા. રતિલાલભાઈ મણિભાઈ. (ભાત)	અમદાવાદ.
૧૫૧	શ્રીમાન ભાઈલાલભાઈ જ્ઞેશંગભાઈ (નાર)	અમદાવાદ.
૨૫	શ્રીમાન દેવનારાયણભાઈ ખાલાશંકર. જાની	અમદાવાદ.
૫૧	શ્રીમાન શેઠ મોહનલાલ મગનલાલ.	અમદાવાદ.
૧૫	શ્રીમાન ઠક્કર ઝવેરદાસ જલુભાઈ. (ભાયલા)	અમદાવાદ.
૨૫	શ્રીમાન ફરશુરામભાઈ છગનલાલ ત્રિવેદી (પીજ)	અમદાવાદ.
૧૧	રા. રા. ડૉક્ટરસાહેબ સૂરેશચંદ્ર બૂપતરાવ ઝોઝા (ધોળકા)	અમદાવાદ.
૧૧	શ્રીમાન ખાવાભાઈ ઉમેદભાઈ પટેલ હસ્તે ચંદુલાલ ખાવાભાઈ (ભાત.)	અમદાવાદ.
૨૫૦	શ્રીમાન શેઠ કેશવલાલભાઈ જીવરાજશાહ.	શિયાળ.
૬૧	શેઠ શ્રી લહેરચન્દ જીવરાજ શાહ.	શિયાળ.
૧૧	શ્રીમાન શેઠ નેમચંદ જીવરાજ શાહ.	શિયાળ.
૨૦	પટેલ ધૂડાભાઈ શિવાભાઈ.	શિયાળ.
૧૦	શાહ ઉજ્જમશી ભક્ત	શિયાળ.
૨૫	શ્રીમાન હરિકૃષ્ણ મૂળશંકર જોષી.	પ્રાંતીજ
૫૧	પટેલ છોટાલાલ ખેડેચરભાઈ.	ગામડી.

- ૭૫ પટેલ શંકરભાઈ પ્રભુદાસ. (ભદામકમ્પો) ચિશોદરા.
- ૫૧ પટેલ રણછોડભાઈ દેશાઈભાઈ (ભદામ કમ્પો) શુભાવી.
- ૨૫ પટેલ માધવદાસ અંબાઈદાસ. (ભદામકમ્પો) ગામ. ભદામ.
- ૪૧ પટેલ પ્રાણલાલભાઈ. સુખી. ગામ ખોખરા ઉર્ફે માધવગઢ.
- ૩૧ ઉપાધ્યાય રતિલાલ પ્રાણશંકર ડરણ.
- ૩૧ પંડ્યા માણેકલાલ ભવાનીશંકર ડરણ.
- ૨૧ ઉપાધ્યાય મણીલાલ ઘેલારામ વિસતપુરા
- ૨૧ જોશી ત્રિલોચન પુંજરામ વીસતપુરા
- ૫૦ પટેલ કીશોરભાઈ નાથાભાઈ કોઠારી ખીલિયા.
- ૧૦ પટેલ ઈશ્વર ગોવાભાઈ. ખીલિયા.
- ૧૦ પટેલ શંકર લાલા. ખીલિયા.
- ૧૦ પટેલ શંભુ કિશોર. ખીલિયા.
- ૧૦ પટેલ હરિ ભાઈચન્દ. ખીલિયા.
- ૧૦ પટેલ પ્રભુવા મોતી. ખીલિયા.
- ૧૦ પટેલ મોહન ઉગરા. ખીલિયા.
- ૧૦ પટેલ કચરા ત્રિલોચન. ખીલિયા.
- ૧૦ ભાવસાર ભિખાભાઈ મોહનલાલ ખીલિયા.
- ૧૦ રાવલ કેશવલાલ હરનારાયણ. (માંડલ) સીતાપુર.
- ૧૦૧ રા. રા. સફગત પૂજ્ય પિતાશ્રી મોતીલાલ—
અમ્રતલાલ મહેતાના પુણ્યાર્થે હા. ૨૦ સુપુત્ર
ચીમનલાલ મોતીલાલ મહેતા, તથા ૨૦
નવનીતલાલ મોતીલાલ મહેતા. ઠાસરા.
- ૧૦૧ શ્રીમાન કોઠારી નટવરલાલભાઈ જાદવરાવ. ઠાસરા.
- ૧૦૧ રા. રા. ફોજદાર સાહેબ ચિસનલાલ નથુભાઈ પ્રદાભટ્ટ
નડીયાદ
- ૨૫ શ્રીમાન શેઠ જીવણલાલ ગોકળદાસ શાહ. ઉમરેઠ
- ૨૫ શ્રીમાન વાણુંદ મનસુખભાઈ ખાલુભાઈ. ઉમરેઠ
- ૨૧ પટેલ ભાઈલાલ વીરસદ
- ૨૫ શ્રી જટાશંકર માધવજી સાતપડા

૧૫	પટેલ માવજીભાઈ નારાયણ	નાના ભમોદરા
૧૦	પટેલ દેવજી ઉકા.	પીઠવડી
૧૦	પટેલ પ્રેમજી નથુ	પીઠવડી
૧૦	પટેલ પર્વત ઉકા	પીઠવડી
૧૦	પટેલ પર્વત નારાયણ	પીઠવડી
૧૦	પટેલ લક્ષ્મણ ભીમજી	પીઠવડી
૧૦	પટેલ મોહન નરસિંહ	પીઠવડી
૧૦૧	શ્રીમાન શેઠ ભાવસાર ચુનીલાલભાઈ તુલસીદાસ.	મુંબાઈ.
૧૦૧	શ્રીમાન પારેખ ગોવિંદજીભાઈ કલ્યાણજીભાઈ.	મુંબાઈ.
૧૦૧	શ્રીમાન શેઠ ગાંધી માણેકલાલભાઈ માધવજીભાઈ.	મુંબાઈ.
૧૦૧	સદ્ગતભાઈ સવિતાભાઈ, શ્રીમાન છગનલાલ ભાઈ ભીમાભાઈ જરીવાળાની ઓરત	મુંબાઈ.
૫૧	શ્રીમાન ભાવસાર મોતીલાલ હાથીભાઈ	મુંબાઈ.
૫૧	શ્રીમાન શેઠ ધગટ હરિપ્રસાદભાઈ જશવંતભાઈ.	મુંબાઈ.
૫૧	શ્રીમાન પ્રભુદાસભાઈ સખીદાસભાઈ વકીલ	મુંબાઈ.
૫૧	શ્રીમાન શેઠ નરોત્તમદાસ દામોદરભાઈ.	મુંબાઈ.
૫૧	શ્રીમાન શેઠ ભાવસાર શામળભાઈ લીલાચંદ.	મુંબાઈ.
૫૧	શ્રીમાન શેઠ વીઠ્ઠલદાસભાઈ દામોદરભાઈ	મુંબાઈ.
	ચુડાચવાલા.	મુંબાઈ.
૫૧	શ્રીમાન શેઠ ભાવસાર સાકરચંદ હરગોવિંદદાસ.	મુંબાઈ.
૫૧	શ્રીમાન શેઠ કોઠારી ગુલાબભાઈ પ્રભુદાસ.	મુંબાઈ.
૫૦	ગંગાસ્વરૂપ બાઈશ્રી હરિબા	મુંબાઈ.
૨૫	શ્રીમાન શેઠ જમનાદાસભાઈ વસંતજીભાઈ.	મુંબાઈ.
૨૫	રા. રા. ઇન્જીનીયર આત્મારામભાઈ નારાયણદાસ.	મુંબાઈ
૨૫	ગાંધી શ્રી ગીરધરભાઈ	મુંબાઈ.
૨૦	રા. પટેલ ચુનીલાલભાઈ (ધર્મજ)	મુંબાઈ.
૧૫	સોની રણછોડભાઈ વસંતાભાઈ	મુંબાઈ.

